నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

దీఘనికాయే

సీలక్ఖన్ధవగ్గఅభినవటీకా

గన్థారమ్భకథా

యో దేసేత్వాన సద్ధమ్మం, గమ్భీరం దుద్దసం వరం;

దీఘదస్సీ చిరం కాలం, పతిట్ఠాపేసి సాసనం.౧.

వినేయ్యజ్ఝాసయే ఛేకం, మహామతిం మహోదయం;

నత్వాన తం ససద్ధమ్మగణం గారవభాజనం.౨.

సఙ్గీతిత్తయమారుళ్హా, దీఘాగమవరస్స యా;

సంవణ్ణనా యా చ తస్సా, వణ్ణనా సాధువణ్ణితా. ౩.

ఆచరియధమ్మపాల- త్థేరేనేవాభిసఙ్ఖతా;

సమ్మా నిపుణగమ్భీర-దుద్దసత్థప్పకాసనా.౪.

కామఞ్చ సా తథాభూతా, పరమ్పరాభతా పన;

పాఠతో అత్థతో చాపి, బహుప్పమాదలేఖనా.౫.

సఙ్ఖేపత్తా చ సోతూహి, సమ్మా ఞాతుం సుదుక్కరా;

తస్మా సబ్రహ్మచారీనం, యాచనం సమనుస్సరం.౬.

యో’నేకసేతనాగిన్దో, రాజా నానారట్ఠిస్సరో;

సాసనసోధనే దళ్హం, సదా ఉస్సాహమానసో.౭.

తం నిస్సాయ “మమేసోపి, సత్థుసాసనజోతనే;

అప్పేవ నాముపత్థమ్భో, భవేయ్యా”తి విచిన్తయం.౮.

వణ్ణనం ఆరభిస్సామి, సాధిప్పాయమహాపయం;

అత్థం తముపనిస్సాయ, అఞ్ఞఞ్చాపి యథారహం.౯.

చక్కాభివుడ్ఢికామానం, ధీరానం చిత్తతోసనం;

సాధువిలాసినిం నామ, తం సుణాథ సమాహితాతి. ౧౦.

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా

నానానయనిపుణగమ్భీరవిచిత్రసిక్ఖత్తయసఙ్గహస్స బుద్ధానుబుద్ధసంవణ్ణితస్స సద్ధావహగుణసమ్పన్నస్స దీఘాగమవరస్స గమ్భీరదురనుబోధత్థదీపకం సంవణ్ణనమిమం కరోన్తో సకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహనసమత్థో మహావేయ్యాకరణోయమాచరియో సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయపణామపయోజనాదివిధానాని కరోన్తో పఠమం తావ రతనత్తయపణామం కాతుం **''కరుణాసీతలహదయ''**న్తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయపణామకరణప్పయోజనం తత్థ తత్థ బహుధా పపఞ్చేన్తి ఆచరియా. తథా హి వణ్ణయన్తి –

"సంవణ్ణనారమ్భే సత్థరి పణామకరణం ధమ్మస్స స్వాక్ఖాతభావేన సత్థరి పసాదజననత్థం, సత్థు చ అవితథదేసనభావప్పకాసనేన ధమ్మే పసాదజననత్థం. తదుభయప్పసాదా హి మహతో అత్థస్స సిద్ధి హోతీ"తి (ధ. స. టీ. ౧-౧).

అథ వా "రతనత్తయపణామవచనం అత్తనో రతనత్తయప్పసాదస్స విఞ్ఞాపనత్థం, తం పన విఞ్ఞాపనం చిత్తారాధనత్థం, తం అట్ఠకథాయ గాహణత్థం, తం సబ్బసమ్పత్తినిప్ఫాదనత్థ"న్తి. అథ వా "సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయవన్దనా సంవణ్ణేతబ్బస్స ధమ్మస్స పభవనిస్సయవిసుద్ధిపటివేదనత్థం, తం పన ధమ్మసంవణ్ణనాసు విఞ్ఞూనం బహుమానుప్పాదనత్థం, తం సమ్మదేవ తేసం ఉగ్గహణధారణాదిక్కమలద్ధబ్బాయ సమ్మాపటిపత్తియా సబ్బహితసుఖనిప్ఫాదనత్థ"న్తి. అథ వా "మఙ్గలభావతో, సబ్బకిరియాసు పుబ్బకిచ్చభావతో, పణ్డితేహి సమాచరితభావతో, ఆయతిం పరేసం దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనతో చ సంవణ్ణనాయం రతనత్తయపణామకిరియా"తి. అథ వా "చతుగమ్భీరభావయుత్తం ధమ్మవినయం సంవణ్ణేతుకామస్స మహాసముద్దం ఓగాహన్తస్స వియ పఞ్ఞావేయ్యత్తియసమన్నాగతస్సాపి మహన్తం భయం సమ్భవతి, భయక్ఖయావహఞ్చేతం రతనత్తయగుణానుస్సరణజనితం పణామపూజావిధానం, తతో చ సంవణ్ణనాయం రతనత్తయపణామకిరియా"తి. అథ వా "అసత్థరిపి సత్థాభినివేసస్స లోకస్స యథాభూతం సత్థరి ఏవ సమ్మాసమ్బుద్ధే సత్థుసమ్భావనత్థం, అసత్థరి చ సత్థుసమ్భావనపరిచ్చజాపనత్థం, 'తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం పరియాపుణిత్వా అత్తనో దహతీ'తి (పారా. ౯౮౩) చ వుత్తదోసపరిహారణత్థం సంవణ్ణనాయం పణామకిరియా"తి. అథ వా "బుద్ధస్స భగవతో పణామవిధానేన సమ్మాసమ్బుద్ధభావాధిగమాయ బుద్ధయానం పటిపజ్జన్తానం ఉస్సాహజననత్థం, సద్ధమ్మస్స చ పణామవిధానేన పచ్చేకబుద్ధభావాధిగమాయ పచ్చేకబుద్ధయానం పటిపజ్జన్తానం ఉస్సాహజననత్థం, సఙ్ఘస్స చ పణామవిధానేన పరమత్థసఙ్ఘభావాధిగమాయ సావకయానం పటిపజ్జన్తానం ఉస్సాహజననత్థం సంవణ్ణనాయం పణామకిరియా"తి. అథ వా "మఙ్గలాదికాని సత్థాని అనన్తరాయాని, చిరట్ఠితికాని, బహుమతాని చ భవన్తీతి ఏవంలద్ధికానం చిత్తపరితోసనత్థం సంవణ్ణనాయం పణామకిరియా"తి. అథ వా "సోతుజనానం యథావుత్తపణామేన అనన్తరాయేన ఉగ్గహణధారణాదినిప్ఫాదనత్థం సంవణ్ణనాయం పణామకిరియా. సోతుజనానుగ్గహమేవ హి పధానం కత్వా ఆచరియేహి సంవణ్ణనారమ్భే థుతిపణామపరిదీపకాని వాక్యాని నిక్ఖిపీయన్తి, ఇతరథా వినాపి తం నిక్ఖేపం కాయమనోపణామేనేవ యథాధిప్పేతప్పయోజనసిద్ధితో కిమేతేన గన్థగారవకరణేనా"తి చ ఏవమాదినా. మయం పన ఇధాధిప్పేతమేవ పయోజనం దస్సయిస్సామ, తస్మా సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయపణామకరణం యథాపటిఞ్ఞాతసంవణ్ణనాయ అనన్తరాయేన పరిసమాపనత్థన్తి వేదితబ్బం. ఇదమేవ చ పయోజనం ఆచరియేన ఇధాధిప్పేతం. తథా హి వక్ఖతి "ఇతి మే పసన్నమతినో

…పే॰… తస్సానుభావేనా”తి. రతనత్తయపణామకరణఞ్హి యథాపటిఞ్ఞాతసంవణ్ణనాయ అనన్తరాయేన పరిసమాపనత్థం రతనత్తయపూజాయ పఞ్ఞాపాటవభావతో, తాయ చ పఞ్ఞాపాటవం రాగాదిమలవిధమనతో. వుత్తఞ్హేతం –

“యస్మిం మహానామ సమయే అరియసావకో తథాగతం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోసపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, ఉజుగతమేవస్స తస్మిం సమయే చిత్తం హోతీ”తిఆది (అ॰ ని॰ ౬.౧౦; అ॰ ని॰ ౧౧.౧౧).

తస్మా రతనత్తయపూజాయ విక్ఖాలితమలాయ పఞ్ఞాయ పాటవసిద్ధి. అథ వా రతనత్తయపూజాయ పఞ్ఞాపదట్ఠానసమాధిహేతుత్తా పఞ్ఞాపాటవం. వుత్తఞ్హేతం –

“ఉజుగతచిత్తో ఖో పన మహానామ అరియసావకో లభతి అత్థవేదం, లభతి ధమ్మవేదం, లభతి ధమ్మూపసంహితం పామోజ్జం, పముదితస్స పీతి జాయతి, పీతిమనస్స కాయో పస్సమ్భతి, పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదయతి, సుఖినో చిత్తం సమాధియతీ”తి (అ॰ ని॰ ౬.౧౦; అ॰ ని॰ ౧౧.౧౧).

సమాధిస్స చ పఞ్ఞాయ పదట్ఠానభావో “సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ”తి (సం॰ ని॰ ౩.౫; ౪.౯౯; ౫.౧౦౭౧; నేత్తి॰ ४౦; పేటకో॰ ౬౬; మి॰ ప॰ ౧४) వుత్తోయేవ. తతో ఏవం పటుభూతాయ పఞ్ఞాయ ఖేదమభిభుయ్య పటిఞ్ఞాతం సంవణ్ణనం సమాపయిస్సతి. తేన వుత్తం “రతనత్తయపణామకరణఞ్హి…పే॰… పఞ్ఞాపాటవభావతో”తి. అథ వా రతనత్తయపూజాయ ఆయువణ్ణసుఖబలవడ్ఢనతో అనన్తరాయేన పరిసమాపనం వేదితబ్బం. రతనత్తయపణామేన హి ఆయువణ్ణసుఖబలాని వడ్ఢన్తి. వుత్తఞ్హేతం –

“అభివాదనసీలిస్స, నిచ్చం వుడ్ఢాపచాయినో;
చత్తారో ధమ్మా వడ్ఢన్తి, ఆయు వణ్ణో సుఖం బల”న్తి. (ధ॰ ప॰ ౧౦౯);

తతో ఆయువణ్ణసుఖబలవుద్ధియా హోత్వేవ కారియనిట్ఠానన్తి వుత్తం “రతనత్తయపూజాయ ఆయు…పే॰… వేదితబ్బ”న్తి. అథ వా రతనత్తయపూజాయ పటిభానాపరిహానావహత్తా అనన్తరాయేన పరిసమాపనం వేదితబ్బం. అపరిహానావహా హి రతనత్తయపూజా. వుత్తఞ్హేతం –

“సత్తిమే భిక్ఖవే, అపరిహానీయా ధమ్మా, కతమే సత్త? సత్థుగారవతా, ధమ్మగారవతా, సఙ్ఘగారవతా, సిక్ఖాగారవతా, సమాధిగారవతా, కల్యాణమిత్తతా, సోవచస్సతా”తి (అ॰ ని॰ ౭.౩४) తతో పటిభానాపరిహానేన హోత్వేవ యథాపటిఞ్ఞాతపరిసమాపనన్తి వుత్తం “రతనత్తయ…పే॰… వేదితబ్బ”న్తి. అథ వా పసాదవత్థూసు పూజాయ పుఞ్ఞాతిసయభావతో అనన్తరాయేన పరిసమాపనం వేదితబ్బం. పుఞ్ఞాతిసయా హి పసాదవత్థూసు పూజా. వుత్తఞ్హేతం –

“పూజారహే పూజయతో, బుద్ధే యదివ సావకే;
పపఞ్చసమతిక్కన్తే, తిణ్ణసోకపరిద్దవే.

తే తాదిసే పూజయతో, నిబ్బుతే అకుతోభయే;

న సక్కా పుఞ్ఞం సఙ్ఖాతుం, ఇమేత్తమపి కేనచీ"తి. (ఖు॰ పా॰ ౧౯౬; అప॰ ౧.౧౦.౨);

పుఞ్ఞాతిసయో చ యథాధిప్పేతపరిసమాపనుపాయో. యథాహ –

"ఏస దేవమనుస్సానం, సబ్బకామదదో నిధి;

యం యదేవాభిపత్థేన్తి, సబ్బమేతేన లబ్భతీ"తి. (ఖు॰ పా॰ ౮.౧౦);

ఉపాయేసు చ పటిపన్నస్స హోత్వేవ కారియనిట్ఠానన్తి వుత్తం "పసాదవత్థూసు...పే॰... వేదితబ్బ"న్తి. ఏవం రతనత్తయపూజా నిరతిసయపుఞ్ఞక్ఖేత్తసమ్బుద్ధియా అపరిమేయ్యప్పభావో పుఞ్ఞాతిసయోతి బహువిధన్తరాయేపి లోకసన్నివాసే అన్తరాయనిబన్ధనసకలసంకిలేసవిద్ధంసనాయ పహోతి, భయాదిఉపద్దవఞ్చ నివారేతి. తస్మా సువుత్తం "సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయపణామకరణం యథాపటిఞ్ఞాతసంవణ్ణనాయ అనన్తరాయేన పరిసమాపనత్థన్తి వేదితబ్బ"న్తి.

ఏవం పన సపయోజనం రతనత్తయపణామం కత్తుకామో బుద్ధరతనమూలకత్తా సేసరతనానం పఠమం తస్స పణామం కాతుమాహ – "**కరుణాసీతలహదయం...పే॰... గతివిముత్త**"న్తి. బుద్ధరతనమూలకాని హి ధమ్మసఙ్ఘరతనాని, తేసు చ ధమ్మరతనమూలకం సఙ్ఘరతనం, తథాభావో చ "పుణ్ణచన్దో వియ భగవా, చన్దకిరణనికరో వియ తేన దేసితో ధమ్మో, చన్దకిరణసముప్పాదితపీణితో లోకో వియ సఙ్ఘో"తి ఏవమాదీహి అట్ఠకథాయమాగతఉపమాహి విభావేతబ్బో. అథ వా సబ్బసత్తానం అగ్గోతి కత్వా పఠమం బుద్ధో, తప్పభవతో, తదుపదేసితతో చ తదనన్తరం ధమ్మో, తస్స ధమ్మస్స సాధారణతో , తదాసేవనతో చ తదనన్తరం సఙ్ఘో వుత్తో. "సబ్బసత్తానం వా హితే వినియోజకోతి కత్వా పఠమం బుద్ధో, సబ్బసత్తహితత్తా తదనన్తరం ధమ్మో, హితాధిగమాయ పటిపన్నో అధిగతహితో చాతి కత్వా తదనన్తరం సఙ్ఘో వుత్తో"తి అట్ఠకథాగతనయేన అనుపుబ్బతా వేదితబ్బా.

బుద్ధరతనపణామఞ్చ కరోన్తో కేవలపణామతో థోమనాపుబ్బఙ్గమోవసాతిసయోతి "**కరుణాసీతలహదయ**"న్తిఆదిపదేహి థోమనాపుబ్బఙ్గమతం దస్సేతి. థోమనాపుబ్బఙ్గమేన హి పణామేన సత్థు గుణాతిసయయోగో, తతో చస్స అనుత్తరవన్దనీయభావో, తేన చ అత్తనో పణామస్స ఖేత్తఙ్గతభావో, తేన చస్స ఖేత్తఙ్గతస్స పణామస్స యథాధిప్పేతనిప్ఫత్తిహేతుభావో దస్సితోతి. థోమనాపుబ్బఙ్గమతఞ్చ దస్సేన్తో యస్సా సంవణ్ణనం కత్తుకామో, సా సుత్తన్తదేసనా కరుణాపఞ్ఞాప్పధానాయేవ, న వినయదేసనా వియ కరుణాప్పధానా, నాపి అభిధమ్మదేసనా వియ పఞ్ఞాప్పధానాతి తదుభయప్పధానమేవ థోమనమారభతి. ఏసా హి ఆచరియస్స పకతి, యదిదం ఆరమ్భానురూపథోమనా. తేనేవ చ వినయదేసనాయ సంవణ్ణనారమ్భే "యో కప్పకోటీహిపి...పే॰... మహాకారుణికస్స తస్సా"తి (పారా॰ అట్ఠ॰ గన్థారమ్భకథా) కరుణాప్పధానం, అభిధమ్మదేసనాయ సంవణ్ణనారమ్భే "కరుణా వియ...పే॰... యథారుచీ"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧) పఞ్ఞాప్పధానఞ్చ థోమనమారద్ధం. వినయదేసనా హి ఆసయాదినిరపేక్ఖకేవలకరుణాయ పాకతికసత్తేనాపి అసోతబ్బారహం సుణన్తో, అపుచ్ఛితబ్బారహం పుచ్ఛన్తో, అవత్తబ్బారహఞ్చ వదన్తో సిక్ఖాపదం పఞ్ఞపేసీతి కరుణాప్పధానా. తథా హి ఉక్కంసపరియన్తగతహిరోత్తప్పోపి భగవా లోకియసాధుజనేహిపి పరిహరితబ్బాని "సిఖరణీ, సమ్భిన్నా"తిఆదివచనాని, (పారా॰ ౧౮౩) యథాపరాధఞ్చ గరహవచనాని మహాకరుణాసఞ్చోదితమానసో

మహాపరిసమజ్ఝే అభాసి, తంతంసిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తి కారణాపేక్ఖాయ చ వేరఞ్జాదీసు సారీరికం ఖేదమనుభోసి. తస్మా కిఞ్చాపి భూమన్తరపచ్చయాకారసమయన్తరకథానం వియ వినయపఞ్ఞత్తియాపి సముట్ఠాపికా పఞ్ఞా అనఞ్ఞసాధారణతాయ అతిసయకిచ్చవతీ, కరుణాయ కిచ్చం పన తతోపి అధికన్తి వినయదేసనాయ కరుణాప్పధానతా వుత్తా. కరుణాబ్యాపారాధికతాయ హి దేసనాయ కరుణాపధానతా, అభిధమ్మదేసనా పన కేవలపఞ్ఞాప్పధానా పరమత్థధమ్మానం యథాసభావపటివేధసమత్థాయ పఞ్ఞాయ తత్థ సాతిసయప్పవత్తితో. సుత్తన్తదేసనా పన కరుణాపఞ్ఞాప్పధానా తేసం తేసం సత్తానం ఆసయానుసయాధిముత్తిచరితాదిభేదపరిచ్ఛిన్దనసమత్థాయ పఞ్ఞాయ సత్తేసు చ మహాకరుణాయ తత్థ సాతిసయప్పవత్తితో. సుత్తన్తదేసనాయ హి మహాకరుణాయ సమాపత్తిబహులో వినేయ్యసన్తానే తదజ్ఝాసయానులోమేన గమ్భీరమత్థపదం పతిట్ఠపేసి. తస్మా ఆరమ్భానురూపం కరుణాపఞ్ఞాప్పధానమేవ థోమనం కతన్తి వేదితబ్బం, అయమేత్థ సముదాయత్థో.

అయం పన అవయవత్థో – కిరతీతి **కరుణా,** పరదుక్ఖం విక్ఖిపతి పచ్చయవేకల్లకరణేన అపనేతీతి అత్థో. దుక్ఖితేసు వా కిరియతి పసారియతీతి **కరుణా.** అథ వా కిణాతీతి **కరుణా,** పరదుక్ఖే సతి కారుణికం హింసతి విబాధతి, పరదుక్ఖం వా వినాసేతీతి అత్థో. పరదుక్ఖే సతి సాధూనం కమ్పనం హదయఖేదం కరోతీతి వా **కరుణా.** అథ వా కమితి సుఖం, తం రున్ధతీతి **కరుణా.** ఏసా హి పరదుక్ఖాపనయనకామతాలక్ఖణా అత్తసుఖనిరపేక్ఖతాయ కారుణికానం సుఖం రున్ధతి విబన్ధతీతి, సబ్బత్థ సద్దసత్థానుసారేన పదనిప్ఫత్తి వేదితబ్బా. ఉణ్హాభితత్తేహి సేవీయతీతి సీతం, ఉణ్హాభిసమనం. తం లాతి గణ్హాతీతి **సీతలం,** "చిత్తం వా తే ఖిపిస్సామి, హదయం వా తే ఫాలేస్సామీ"తి (సం. ని. ౧.౨౪౬; సు. ని. ఆళవకసుత్త) ఏత్థ ఉరో "హదయ"న్తి వుత్తం, "వక్కం హదయ"న్తి (మ. ని. ౧.౧౧౦; ౨.౧౧౪; ౩.౧౨౪) ఏత్థ హదయవత్థు, "హదయా హదయం మఞ్ఞే అఞ్ఞాయ తచ్ఛతీ"తి (మ. ని. ౧.౬౩) ఏత్థ చిత్తం, ఇధాపి చిత్తమేవ అబ్భన్తరట్ఠేన **హదయం.** అత్తనో సభావం వా హరతీతి **హదయం,** ర-కారస్స ద-కారం కత్వాతి నేరుత్తికా. కరుణాయ సీతలం హదయమస్సాతి కరుణాసీతలహదయో, తం **కరుణాసీతలహదయం.**

కామఞ్చేత్థ పరేసం హితోపసంహారసుఖాదిఅపరిహానిజ్ఝానసభావతాయ, బ్యాపాదాదీనం ఉజువిపచ్చనీకతాయ చ సత్తసన్తానగతసన్తాపవిచ్ఛేదనాకారప్పవత్తియా మేత్తాముదితానమ్పి చిత్తసీతలభావకారణతా ఉపలబ్భతి, తథాపి పరదుక్ఖాపనయనాకారప్పవత్తియా పరూపతాపాసహనరసా అవిహింసాభూతా కరుణావ విసేసేన భగవతో చిత్తస్స చిత్తపస్సద్ధి వియ సీతిభావనిమిత్తన్తి తస్సాయేవ చిత్తసీతలభావకారణతా వుత్తా. కరుణాముఖేన వా మేత్తాముదితానమ్పి హదయసీతలభావకారణతా వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. న హి సబ్బత్థ నిరవసేసత్థో ఉపదిసీయతి, పధానసహచరణావినాభావాదినయేహిపి యథాలబ్భమానం గయ్హమానత్తా. అపిచేత్థ తంసమ్పయుత్తఞాణస్స ఛఅసాధారణఞాణపరియాపన్నతాయ అసాధారణఞాణవిసేసనిబన్ధనభూతా సాతిసయం, నిరవసేసఞ్చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం వియ సవిసయబ్యాపితాయ మహాకరుణాభావముపగతా అనఞ్ఞసాధారణసాతిసయభావప్పత్తా కరుణావ హదయసీతలత్తహేతుభావేన వుత్తా. అథ వా సతిపి మేత్తాముదితానం పరేసం హితోపసంహారసుఖాదిఅపరిహానిజ్ఝానసభావతాయ సాతిసయే హదయసీతలభావనిబన్ధనత్తే సకలబుద్ధగుణవిసేసకారణతాయ తాసమ్పి కారణన్తి కరుణాయ ఏవ హదయసీతలభావకారణతా వుత్తా. కరుణానిదానా హి సబ్బేపి బుద్ధగుణా. కరుణానుభావనిబ్బాపియమానసంసారదుక్ఖసన్తాపస్స హి భగవతో పరదుక్ఖాపనయనకామతాయ అనేకానిపి కప్పానమసఙ్ఖ్యేయ్యాని అకిలన్తరూపస్సేవ నిరవసేసబుద్ధకరధమ్మసమ్భరణనిరతస్స

సమధిగతధమ్మాధిపతేయ్యస్స చ సన్నిహితేసుపి సత్తసఙ్ఖాతసముపనీతహదయూపతాపనిమిత్తేసు న ఈసకమ్పి చిత్తసీతిభావస్స అఞ్ఞథత్తమహోసీతి. తీసు చేత్థ వికప్పేసు పఠమే వికప్పే అవిసేసభూతా బుద్ధభూమిగతా, దుతియే తథేవ మహాకరుణాభావూపగతా, తతియే పఠమాభినీహారతో పట్ఠాయ తీసుపి అవత్థాసు పవత్తా భగవతో కరుణా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బం.

పజానాతీతి **పఞ్ఞా,** యథాసభావం పకారేహి పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. పఞ్ఞపేతీతి వా **పఞ్ఞా,** తం తదత్థం పాకటం కరోతీతి అత్థో. సాయేవ ఞేయ్యావరణప్పహానతో పకారేహి ధమ్మసభావజోతనట్ఠేన పజ్జోతోతి **పఞ్ఞాపజ్జోతో.** పఞ్ఞవతో హి ఏకపల్లఙ్కేనపి నిసిన్నస్స దససహస్సిలోకధాతు ఏకపజ్జోతా హోతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా "చత్తారోమే భిక్ఖవే, పజ్జోతా. కతమే చత్తారో? చన్దపజ్జోతో, సూరియపజ్జోతో, అగ్గిపజ్జోతో, పఞ్ఞాపజ్జోతో, ఇమే ఖో భిక్ఖవే, చత్తారో పజ్జోతా. ఏతదగ్గం భిక్ఖవే, ఇమేసం చతున్నం పజ్జోతానం యదిదం పఞ్ఞాపజ్జోతో"తి (అ. ని. ౪.౧౪౫). తేన విహతో విసేసేన సముగ్ఘాటితోతి **పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతో,** విసేసతా చేత్థ ఉపరి ఆవి భవిస్సతి. ముయ్హన్తి తేన, సయం వా ముయ్హతి, ముయ్హనమత్తమేవ వా తన్తి **మోహో,** అవిజ్జా. స్వేవ విసయసభావపటిచ్ఛాదనతో అన్ధకారసరిక్ఖతాయ తమో వియాతి **మోహతమో.** సతిపి తమసద్దస్స సదిసకప్పనమన్తరేన అవిజ్జావాచకత్తే మోహసద్దసన్నిధానేన తబ్బిసేసకతాపేత్థ యుత్తాతి సదిసకప్పనా. పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతో మోహతమో యస్సాతి పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమో, తం **పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమం.**

నను చ సబ్బేసమ్పి ఖీణాసవానం పఞ్ఞాపజ్జోతేన అవిజ్జన్ధకారహతతా సమ్భవతి, అథ కస్మా అఞ్ఞసాధారణావిసేసగుణేన భగవతో థోమనా వుత్తాతి? సవాసనప్పహానేన అనఞ్ఞసాధారణవిసేసతాసమ్భవతో. సబ్బేసమ్పి హి ఖీణాసవానం పఞ్ఞాపజ్జోతహతావిజ్జన్ధకారత్తేపి సతి సద్ధాధిముత్తేహి వియ దిట్ఠిప్పత్తానం సావకపచ్చేకబుద్ధేహి సమ్మాసమ్బుద్ధానం సవాసనప్పహానేన కిలేసప్పహానస్స విసేసో విజ్జతేవాతి. అథ వా పరోపదేసమన్తరేన అత్తనో సన్తానే అచ్చన్తం అవిజ్జన్ధకారవిగమస్స నిప్ఫాదితత్తా (నిబ్బత్తితత్తా మ. ని. టీ. ౧.౧), తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతాయ బలేసు చ వసీభావస్స సమధిగతత్తా, పరసన్తతియఞ్చ ధమ్మదేసనాతిసయానుభావేన సమ్మదేవ తస్స పవత్తితత్తా, భగవాయేవ విసేసతో పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమభావేన థోమేతబ్బోతి. ఇమస్మిఞ్చ అత్థవికప్పే పఞ్ఞాపజ్జోతపదేన ససన్తానగతమోహవిధమనా పటివేధపఞ్ఞా చేవ పరసన్తానగతమోహవిధమనా దేసనాపఞ్ఞా చ సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వా సఙ్గహితా. న తు పురిమస్మిం అత్థవికప్పే వియ పటివేధపఞ్ఞాయేవాతి వేదితబ్బం.

అపరో నయో – భగవతో ఞాణస్స ఞేయ్యపరియన్తికత్తా సకలఞేయ్యధమ్మసభావావబోధనసమత్థేన అనావరణఞాణసఙ్ఖాతేన పఞ్ఞాపజ్జోతేన సకలఞేయ్యధమ్మసభావచ్ఛాదకమోహతమస్స విహతత్తా అనావరణఞాణభూతేన అనఞ్ఞసాధారణపఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమభావేన భగవతో థోమనా వేదితబ్బా. ఇమస్మిం పన అత్థవికప్పే మోహతమవిధమనన్తే అధిగతత్తా అనావరణఞాణం కారణూపచారేన సకసన్తానే మోహతమవిధమనన్తి వేదితబ్బం. అభినీహారసమ్పత్తియా సవాసనప్పహానమేవ హి కిలేసానం ఞేయ్యావరణప్పహానన్తి, పరసన్తానే పన మోహతమవిధమనస్స కారణభావతో ఫలూపచారేన అనావరణఞాణమేవ మోహతమవిధమనన్తి వుచ్చతి. **అనావరణఞాణ**న్తి చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ, యేన ధమ్మదేసనాపచ్చవేక్ఖణాని కరోతి. తదిదఞ్హి ఞాణద్వయం అత్థతో ఏకమేవ. అనవసేససఙ్ఖతాసఙ్ఖతసమ్ముతిధమ్మారమ్మణతాయ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం తత్థావరణాభావతో నిస్సఙ్గచారముపాదాయ

అనావరణఞాణన్తి, విసయప్పవత్తిముఖేన పన అఞ్ఞేహి అసాధారణభావదస్సనత్థం ద్విధా కత్వా ఛళాసాధారణఞాణభేదే వుత్తం.

కిం పనేత్థ కారణం అవిజ్జాసముగ్ఘాతోయేవేకో పహానసమ్పత్తివసేన భగవతో థోమనాయ గయ్హతి, న పన సాతిసయం నిరవసేసకిలేసప్పహానన్తి? వుచ్చతే – తప్పహానవచనేనేవ హి తదేకట్ఠతాయ సకలసంకిలేససముగ్ఘాతస్స జోతితభావతో నిరవసేసకిలేసప్పహానమేత్థ గయ్హతి. న హి సో సంకిలేసో అత్థి, యో నిరవసేసావిజ్జాసముగ్ఘాతనేన న పహీయతీతి. అథ వా సకలకుసలధమ్ముప్పత్తియా, సంసారనివత్తియా చ విజ్జా వియ నిరవసేసాకుసలధమ్ముప్పత్తియా, సంసారప్పవత్తియా చ అవిజ్జాయేవ పధానకారణన్తి తబ్బిఘాతవచనేనేవ సకలసంకిలేససముగ్ఘాతవచనసిద్ధితో సోయేవేకో గయ్హతీతి. అథ వా సకలసంకిలేసధమ్మానం ముద్ధభూతత్తా అవిజ్జాయ తం సముగ్ఘాతోయేవేకో గయ్హతి. యథాహ –

> “అవిజ్జా ముద్ధాతి జానాహి, విజ్జా ముద్ధాధిపాతినీ;
> సద్ధాసతిసమాధీహి, ఛన్దవీరియేన సంయుతా”తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౩౨; చూళ॰ ని॰ ౨॥౧);

సనరామరలోకగరున్తి ఏత్థ పన పఠమపకతియా అవిభాగేన సత్తోపి నరోతి వుచ్చతి, ఇధ పన దుతియపకతియా మనుజపురిసోయేవ, ఇతరథా లోకసద్దస్స అవత్తబ్బతా సియా. “యథా హి పఠమపకతిభూతో సత్తో ఇతరాయ పకతియా సేట్ఠట్ఠేన పురే ఉచ్చట్ఠానే సేతి పవత్తతీతి **పురిసో**తి వుచ్చతి, ఏవం జేట్ఠభావం నేతీతి **నరో**తి. పుత్తభాతుభూతోపి హి పుగ్గలో మాతుజేట్ఠభగినీనం పితుట్ఠానే తిట్ఠతి, పగేవ భత్తుభూతో ఇతరాస”న్తి (వి॰ అట్ఠ॰ ౪౩-౪౬) నావావిమానవణ్ణనాయం వుత్తం. ఏకసేసప్పకప్పనేన పుథువచనన్తవిగ్గహేన వా నరా, మరణం మరో, సో నత్థి యేసన్తి **అమరా,** సహ నరేహి, అమరేహి చాతి **సనరామరో**.గరతి ఉగ్గచ్ఛతి ఉగ్గతో పాకటో భవతీతి **గరు,** గరసద్దో హి ఉగ్గమే. అపిచ పాసాణచ్ఛత్తం వియ భారియట్ఠేన “గరూ”తి వుచ్చతి.

> మాతాపితాచరియేసు , దుజ్జరే అలహుమ్హి చ;
> మహన్తే చుగ్గతే చేవ, నిఢేకాదికరేసు చ;
> తథా వణ్ణవిసేసేసు, **గరు**సద్దో పవత్తతి.

ఇధ పన సబ్బలోకాచరియే తథాగతే. కేచి పన “గరు, గురూతి చ ద్విధా గహేత్వా భారియవాచకత్తే గరుసద్దో, ఆచరియవాచకత్తే తు గురుసద్దో”తి వదన్తి, తం న గహేతబ్బం. పాళివిసయే హి సబ్బేసమ్పి యథావుత్తానమత్థానం వాచకత్తే గరుసద్దోయేవిచ్ఛితబ్బో అకారస్స ఆకారభావేన “గారవ”న్తి తద్ధితన్తపదస్స సవుద్ధికస్స దస్సనతో. సక్కతభాసావిసయే పన గురుసద్దోయేవిచ్ఛితబ్బో ఉకారస్స వుద్ధిభావేన అఞ్ఞథా తద్ధితన్తపదస్స దస్సనతోతి. సనరామరో చ సో లోకో చాతి సనరామరలోకో, తస్స గరూతి తథా, తం **సనరామరలోకగరుం. ‘‘సనరమరూలోకగరు**’’న్తిపి పఠన్తి, తదపి అరియాగాథత్తా వుత్తిలక్ఖణతో, అత్థతో చ యుత్తమేవ. అత్థతో హి దీఘాయుకాపి సమానా యథాపరిచ్ఛేదం మరణసభావత్తా మరూతి దేవా వుచ్చన్తి. ఏతేన దేవమనుస్సానం వియ తదవసిట్ఠసత్తానమ్పి యథారహం గుణవిసేసావహతాయ భగవతో ఉపకారకతం దస్సేతి. నను చేత్థ దేవమనుస్సా పధానభూతా, అథ కస్మా తేసం అప్పధానతా నిద్దిసీయతీతి? అత్థతో పధానతాయ గహేతబ్బత్తా. అఞ్ఞో హి సద్దక్కమో, అఞ్ఞో అత్థక్కమోతి సద్దక్కమానుసారేన పధానాపధానభావో న చోదేతబ్బో. ఏదిసేసు హి

సమాసపదేసు పధానమ్పి అప్పధానం వియ నిద్దిసీయతి యథా తం “సరాజికాయ పరిసాయా”తి, తస్మా సబ్బత్థ అత్థతోవ అధిప్పాయో గవేసితబ్బో, న బ్యఞ్జనమత్తేన. యథాహు పోరాణా –

“అత్థఞ్హి నాథో సరణం అవోచ,
న బ్యఞ్జనం లోకహితో మహేసి.
తస్మా అకత్వా రతిమక్ఖరేసు,
అత్థే నివేసెయ్య మతిం మతిమా”తి. (కఙ్ఖా॰ అట్ఠ॰ పఠమపారాజికకణ్డవణ్ణనా);

కామఞ్చేత్థ సత్తసఙ్ఖారభాజనవసేన తివిధో లోకో, గరుభావస్స పన అధిప్పేతత్తా గరుకరణసమత్థస్సేవ యుజ్జనతో సత్తలోకవసేన అత్థో గహేతబ్బో. సో హి లోకీయన్తి ఏత్థ పుఞ్ఞాపుఞ్ఞాని , తబ్బిపాకో చాతి **లోకో,** దస్సనత్థే చ లోకసద్దమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. అమరగ్గహణేన చేత్థ ఉపపత్తిదేవా అధిప్పేతా. అపరో నయో – సమూహత్థో ఏత్థ లోకసద్దో సముదాయవసేన లోకీయతి పఞ్ఞాపీయతీతి కత్వా. సహ నరేహీతి **సనరా,** తేయేవ అమరాతి **సనరామరా,** తేసం లోకో తథా, పురిమనయేనేవ యోజేతబ్బం. అమరసద్దేన చేత్థ ఉపపత్తిదేవా వియ విసుద్ధిదేవాపి సఙ్గయ్హన్తి. తేపి హి పరమత్థతో మరణాభావతో **అమరా.** ఇమస్మిం పన అత్థవికప్పే నరామరానమేవ గహణం ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన యథా “సత్థా దేవమనుస్సాన”న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౫౭, ౨౫౫). తథా హి సబ్బానత్థపరిహానపుబ్బఙ్గమాయ నిరవసేసహితసుఖవిధానతప్పరాయ నిరతిసయాయ పయోగసమ్పత్తియా, సదేవమనుస్సాయ పజాయ అచ్చన్తముపకారితాయ అపరిమితనిరుపమప్పభావగుణసమఙ్గితాయ చ సబ్బసత్తుత్తమో భగవా అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం ఉత్తమమనఞ్ఞసాధారణం గారవట్ఠానన్తి. కామఞ్చ ఇత్థీనమ్పి తథాఉపకారత్తా భగవా గరుయేవ, పధానభూతం పన లోకం దస్సేతుం పురిసలిఙ్గేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. నేరుత్తికా పన అవిసేసనిచ్ఛితట్ఠానే తథా నిద్దిట్ఠమిచ్ఛన్తి యథా “నరా నాగా చ గన్ధబ్బా, అభివాదేత్వాన పక్కము”న్తి (అప॰ ౧.౧.౪౮). తథా చాహు –

“నపుంసకేన లిఙ్గేన, సద్దోదాహు పుమేన వా;
నిద్దిస్సతీతి ఞాతబ్బమవిసేసవినిచ్ఛితే”తి.

వన్దేతి ఏత్థ పన –

వత్తమానాయ పఞ్చమ్యం, సత్తమ్యఞ్చ విభత్తియం;
ఏతేసు తీసు ఠానేసు, **వన్దే**సద్దో పవత్తతి.

ఇధ పన వత్తమానాయం అఞ్ఞాసమసమ్భవతో. తత్థ చ ఉత్తమపురిసవసేనత్థో గహేతబ్బో “అహం వన్దామీ”తి. నమనథుతియత్థేసు చ వన్దసద్దమిచ్ఛన్తి ఆచరియా, తేన చ సుగతపదం, నాథపదం వా అజ్ఝాహరిత్వా యోజేతబ్బం. సోభనం గతం గమనం ఏతస్సాతి **సుగతో.** గమనఞ్చేత్థ కాయగమనం, ఞాణగమనఞ్చ, కాయగమనమ్పి వినేయ్యజనోపసఙ్కమనం, పకతిగమనఞ్చాతి దువిధం. భగవతో హి వినేయ్యజనోపసఙ్కమనం ఏకన్తేన తేసం హితసుఖనిప్ఫాదనతో సోభనం, తథా లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపటిమణ్డితరూపకాయతాయ దుతవిలమ్బితఖలితానుకడ్ఢననిప్పీళనుక్కుటిక-కుటిలాకులతాదిదోసరహిత- మవహసితరాజహంస-

వసభవారణమిగరాజగమనం పకతిగమనఞ్చ, విమలవిపులకరుణాసతివీరియాదిగుణవిసేససహితమ్పి ఞాణగమనం అభినీహారతో పట్ఠాయ యావ మహాబోధి, తావ నిరవజ్జతాయ సోభనమేవాతి. అథ వా “సయమ్భుఞాణేన సకలమ్పి లోకం పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పరిజానన్తో సమ్మా గతో అవగతోతి **సుగతో**. యో హి గత్యత్థో, సో బుద్ధయత్థో. యో చ బుద్ధయత్థో, సో గత్యత్థోతి. తథా లోకసముదయం పహానాభిసమయవసేన పజహన్తో అనుప్పత్తిధమ్మతమాపాదేన్తో సమ్మా గతో అతీతోతి **సుగతో**. లోకనిరోధం సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన సమ్మా గతో అధిగతోతి సుగతో. లోకనిరోధగామినిం పటిపదం భావనాభిసమయవసేన సమ్మా గతో పటిపన్నోతి **సుగతో**, అయఞ్చత్థో ‘సోతాపత్తిమగ్గేన యే కిలేసా పహీనా, తే కిలేసే న పునేతి న పచ్చేతి న పచ్చాగచ్ఛతీ’తి (మహాని. ౩౮; చూళని. ౨౭) **సుగతో**తిఆదినా నిద్దేసనయేన విభావేతబ్బో.

అపరో నయో – సున్దరం సమ్మాసమ్బోధిం, నిబ్బానమేవ వా గతో అధిగతోతి **సుగతో**. భూతం తచ్ఛం అత్థసంహితం యథారహం కాలయుత్తమేవ వాచం వినేయ్యానం సమ్మా గదతీతి వా **సుగతో**, ద-కారస్స త-కారం కత్వా, తం **సుగతం**. పుఞ్ఞాపుఞ్ఞకమ్మేహి ఉపపజ్జనవసేన గన్తబ్బాతి **గతియో**, ఉపపత్తిభవవిసేసా. తా పన నిరయాదిభేదేన పఞ్చవిధా, సకలస్సాపి భవగామికమ్మస్స అరియమగ్గాధిగమేన అవిపాకారహభావకరణేన నివత్తితత్తా పఞ్చహిపి తాహి విసంయుత్తో హుత్వా ముత్తోతి **గతివిముత్తో**. ఉద్ధముద్ధభవగామినో హి దేవా తంతంకమ్మవిపాకదానకాలానురూపేన తతో తతో భవతో ముత్తాపి ముత్తమత్తావ, న పన విసఞ్ఞోగవసేన ముత్తా, గతిపరియాపన్నా చ తంతంభవగామికమ్మస్స అరియమగ్గేన అనివత్తితత్తా, న తథా భగవా. భగవా పన యథావుత్తప్పకారేన విసంయుత్తో హుత్వా ముత్తోతి. తస్మా అనేన భగవతో కత్థచిపి గతియా అపరియాపన్నతం దస్సేతి. యతో చ భగవా “దేవాతిదేవో”తి వుచ్చతి. తేనేవాహ –

> “యేన దేవూపపత్యస్స, గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో;
> యక్ఖత్తం యేన గచ్ఛేయ్యం, మనుస్సత్తఞ్చ అబ్బజే;
> తే మయ్హం ఆసవా ఖీణా, విద్ధస్తా వినళీకతా”తి. (అ. ని. ౪.౩౬);

తంతంగతిసంవత్తనకానఞ్హి కమ్మకిలేసానం మహాబోధిమూలేయేవ అగ్గమగ్గేన పహీనత్తా నత్థి భగవతో తంతంగతిపరియాపన్నతాతి అచ్చన్తమేవ భగవా సబ్బభవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాససత్తనికాయేహి పరిముత్తోతి. అథ వా కామం సఉపాదిసేసాయపి నిబ్బానధాతుయా తాహి గతీహి విముత్తో, ఏసా పన “పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ”న్తి ఏత్థేవన్తోగధాతి ఇమినా పదేన అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయావ థోమేతీతి దట్ఠబ్బం.

ఏత్థ పన అత్తహితసమ్పత్తిపరహితపటిపత్తివసేన ద్వీహాకారేహి భగవతో థోమనా కతా హోతి. తేసు అనావరణఞాణాధిగమో, సహ వాసనాయ కిలేసానమచ్చన్తప్పహానం, అనుపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తి చ అత్తహితసమ్పత్తి నామ, లాభసక్కారాదినిరపేక్ఖచిత్తస్స పన సబ్బదుక్ఖనియ్యానికధమ్మదేసనాపయోగతో దేవదత్తాదీసుపి విరుద్ధసత్తేసు నిచ్చం హితజ్ఝాసయతా, వినీతబ్బసత్తానం ఞాణపరిపాకకాలాగమనఞ్చ ఆసయతో పరహితపటిపత్తి నామ. సా పన ఆసయపయోగతో దువిధా, పరహితపటిపత్తి తివిధా చ అత్తహితసమ్పత్తి ఇమాయ గాథాయ యథారహం పకాసితా హోతి. “కరుణాసీతలహదయ”న్తి హి ఏతేన ఆసయతో పరహితపటిపత్తి, సమ్మా గదనత్థేన సుగతసద్దేన పయోగతో పరహితపటిపత్తి. “పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమం గతివిముత్త”న్తి ఏతేహి, చతుసచ్చపటివేధత్థేన చ సుగతసద్దేన తివిధాపి అత్తహితసమ్పత్తి, అవసిట్ఠట్ఠేన పన తేన, “సనరామరలోకగరు”న్తి చ ఏతేన సబ్బాపి అత్తహితసమ్పత్తి, పరహితపటిపత్తి చ పకాసితా హోతి.

అథ వా హేతుఫలసత్తూపకారవసేన తీహాకారేహి థోమనా కతా. తత్థ **హేతు** నామ మహాకరుణాసమాయోగో, బోధిసమ్భారసమ్భరణఞ్చ, తదుభయమ్పి పఠమపదేన యథారుతతో, సామత్థియతో చ పకాసితం. **ఫలం** పన ఞాణప్పహానఆనుభావరూపకాయసమ్పదావసేన చతుబ్బిధం . తత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞాణపదట్ఠానం మగ్గఞాణం, తమ్మూలకాని చ దసబలాదిఞాణాని ఞాణసమ్పదా, సవాసనసకలసంకిలేసానమచ్చన్తమనుప్పాదధమ్మతాపాదనం పహానసమ్పదా, యథిచ్ఛితనిప్ఫాదనే ఆధిపచ్చం ఆనుభావసమ్పదా, సకలలోకనయనాభిసేకభూతా పన లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపటిమణ్డితా అత్తభావసమ్పత్తి రూపకాయసమ్పదా. తాసు ఞాణప్పహానసమ్పదా దుతియపదేన, సచ్చపటివేధత్థేన చ సుగతసద్దేన పకాసితా, ఆనుభావసమ్పదా తతియపదేన, రూపకాయసమ్పదా సోభనకాయగమనత్థేన సుగతసద్దేన లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపారిపూరియా వినా తదభావతో. యథావుత్తా దువిధాపి పరహితపటిపత్తి **సత్తూపకారసమ్పదా,** సా పన సమ్మా గదనత్థేన సుగతసద్దేన పకాసితాతి వేదితబ్బా.

అపిచ ఇమాయ గాథాయ సమ్మాసమ్బోధి తమ్మూల – తప్పటిపత్తియాదయో అనేకే బుద్ధగుణా ఆచరియేన పకాసితా హోన్తి. ఏసా హి ఆచరియానం పకతి, యదిదం యేన కేనచి పకారేన అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనం. కథం? "కరుణాసీతలహదయ"న్తి హి ఏతేన సమ్మాసమ్బోధియా మూలం దస్సేతి . మహాకరుణాసఞ్చోదితమానసో హి భగవా సంసారపఙ్కతో సత్తానం సముద్ధరణత్థం కతాభినీహారో అనుపుబ్బేన పారమియో పూరేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిమధిగతోతి కరుణా సమ్మాసమ్బోధియా మూలం. "పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ"న్తి ఏతేన సమ్మాసమ్బోధిం దస్సేతి. సబ్బఞ్ఞుతఞాణపదట్ఠానఞ్హి అగ్గమగ్గఞాణం, అగ్గమగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం "సమ్మాసమ్బోధీ"తి వుచ్చతి. సమ్మా గమనత్థేన సుగతసద్దేన సమ్మాసమ్బోధియా పటిపత్తిం దస్సేతి లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖత్తకిలమథానుయోగసస్సతుచ్ఛేదాభినివేసాదిఅన్తద్వయరహితాయ కరుణాపఞ్ఞాపరిగ్గహితాయ మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియా పకాసనతో, ఇతరేహి సమ్మాసమ్బోధియా పధానాప్పధానప్పభేదం పయోజనం దస్సేతి. సంసారమహోఘతో సత్తసన్తారణఞ్హేత్థ పధానం, తదఞ్ఞమప్పధానం. తేసు చ పధానేన పయోజనేన పరహితపటిపత్తిం దస్సేతి, ఇతరేన అత్తహితసమ్పత్తిం, తదుభయేన చ అత్తహితపటిపన్నాదీసు చతూసు పుగ్గలేసు భగవతో చతుత్థపుగ్గలభావం పకాసేతి. తేన చ అనుత్తరం దక్ఖిణేయ్యభావం, ఉత్తమఞ్చ వన్దనీయభావం, అత్తనో చ వన్దనాయ ఖేత్తఙ్గతభావం విభావేతి.

అపిచ కరుణాగ్గహణేన లోకియేసు మహగ్గతభావప్పత్తాసాధారణగుణదీపనతో సబ్బలోకియగుణసమ్పత్తి దస్సితా, పఞ్ఞాగ్గహణేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానమగ్గఞాణదీపనతో సబ్బలోకుత్తరగుణసమ్పత్తి. తదుభయగ్గహణసిద్ధో హి అత్థో "సనరామరలోకగరు"న్తిఆదినా విపఞ్చీయతీతి. కరుణాగ్గహణేన చ నిరుపక్కిలేసముపగమనం దస్సేతి, పఞ్ఞాగ్గహణేన అపగమనం. తథా కరుణాగ్గహణేన లోకసమఞ్ఞానురూపం భగవతో పవత్తిం దస్సేతి లోకవోహారవిసయత్తా కరుణాయ, పఞ్ఞాగ్గహణేన లోకసమఞ్ఞాయ అనతిధావనం. సభావానవబోధేన హి ధమ్మానం సభావం అతిధావిత్వా సత్తాదిపరామసనం హోతి. తథా కరుణాగ్గహణేన మహాకరుణాసమాపత్తివిహారం దస్సేతి, పఞ్ఞాగ్గహణేన తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణం, చతుసచ్చఞాణం, చతుపటిసమ్భిదాఞాణం, చతువేసారజ్జఞాణం, కరుణాగ్గహణేన మహాకరుణాసమాపత్తిఞాణస్స గహితత్తా సేసాసాధారణఞాణాని, ఛ అభిఞ్ఞా, అట్ఠసు పరిసాసు అకమ్పనఞాణాని, దస బలాని, చుద్దస బుద్ధగుణా, సోళస ఞాణచరియా, అట్ఠారస బుద్ధధమ్మా, చతుచత్తారీస ఞాణవత్థూని, సత్తసత్తతి ఞాణవత్థూనీతి ఏవమాదీనం అనేకేసం పఞ్ఞాపభేదానం వసేన ఞాణచారం దస్సేతి. తథా కరుణాగ్గహణేన చరణసమ్పత్తిం, పఞ్ఞాగ్గహణేన విజ్జాసమ్పత్తిం.

కరుణాగ్గహణేన అత్తాధిపతితా, పఞ్ఞాగ్గహణేన ధమ్మాధిపతితా. కరుణాగ్గహణేన లోకనాథభావో, పఞ్ఞాగ్గహణేన అత్తనాథభావో. తథా కరుణాగ్గహణేన పుబ్బకారీభావో, పఞ్ఞాగ్గహణేన కతఞ్ఞుతా. కరుణాగ్గహణేన అపరన్తపతా, పఞ్ఞాగ్గహణేన అనత్తన్తపతా. కరుణాగ్గహణేన వా బుద్ధకరధమ్మసిద్ధి, పఞ్ఞాగ్గహణేన బుద్ధభావసిద్ధి. తథా కరుణాగ్గహణేన పరసన్తారణం, పఞ్ఞాగ్గహణేన అత్తసన్తారణం. తథా కరుణాగ్గహణేన సబ్బసత్తేసు అనుగ్గహచిత్తతా, పఞ్ఞాగ్గహణేన సబ్బధమ్మేసు విరత్తచిత్తతా దస్సితా హోతి సబ్బేసఞ్చ బుద్ధగుణానం కరుణా ఆది తన్నిదానభావతో, పఞ్ఞా పరియోసానం తతో ఉత్తరి కరణీయాభావతో. ఇతి ఆదిపరియోసానదస్సనేన సబ్బే బుద్ధగుణా దస్సితా హోన్తి. తథా కరుణాగ్గహణేన సీలక్ఖన్ధపుబ్బఙ్గమో సమాధిక్ఖన్ధో దస్సితో హోతి. కరుణానిదానఞ్హి సీలం తతో పాణాతిపాతాదివిరతిప్పవత్తితో, సా చ ఝానత్తయసమ్పయోగినీతి, పఞ్ఞావచనేన పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. సీలఞ్చ సబ్బబుద్ధగుణానం ఆది, సమాధి మజ్ఝే, పఞ్ఞా పరియోసానన్తి ఏవమ్పి ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణా సబ్బే బుద్ధగుణా దస్సితా హోన్తి నయతో దస్సితత్తా. ఏసో ఏవ హి నిరవసేసతో బుద్ధగుణానం దస్సనుపాయో, యదిదం నయగ్గాహణం, అఞ్ఞథా కో నామ సమత్థో భగవతో గుణే అనుపదం నిరవసేసతో దస్సేతుం. తేనేవాహ –

> “బుద్ధోపి బుద్ధస్స భణేయ్య వణ్ణం,
> కప్పమ్పి చే అఞ్ఞమభాసమానో.
> ఖీయేథ కప్పో చిరదీఘమన్తరే,
> వణ్ణో న ఖీయేథ తథాగతస్సా”తి.

తేనేవ చ ఆయస్మతా సారిపుత్తత్థేరేనాపి బుద్ధగుణపరిచ్ఛేదనం పతి భగవతా అనుయుత్తేన “నో హేతం భన్తే”తి పటిక్ఖిపిత్వా “అపి చ మే భన్తే ధమ్మన్వయో విదితో”తి **సమ్పసాదనీయసుత్తే** వుత్తం.

ఏవం సఙ్ఖేపేన సకలసబ్బఞ్ఞుగుణేహి భగవతో థోమనాపుబ్బఙ్గమం పణామం కత్వా ఇదాని సద్ధమ్మస్సాపి థోమనాపుబ్బఙ్గమం పణామం కరోన్తో “**బుద్ధోపీ**”తిఆదిమాహ. తత్థాయం సహ పదసమ్బన్ధేన సఙ్ఖేపత్థో – యథావుత్తవివిధగుణగణసమన్నాగతో **బుద్ధోపి యం** అరియమగ్గసఙ్ఖాతం **ధమ్మం,** సహ పుబ్బభాగపటిపత్తిధమ్మేన వా అరియమగ్గభూతం **ధమ్మం భావేత్వా చేవ** యం ఫలనిబ్బానసఙ్ఖాతం ధమ్మం, పరియత్తిధమ్మపటిపత్తిధమ్మేహి వా సహ ఫలనిబ్బానభూతం ధమ్మం **సచ్ఛికత్వా చ** సమ్మాసమ్బోధిసఙ్ఖాతం బుద్ధభావముపగతో, వీతమలమనుత్తరం తం ధమ్మమ్పి వన్దేతి.

తత్థ బుద్ధసద్దస్స తావ “బుజ్ఝితా సచ్చానీతి **బుద్ధో.** బోధేతా పజాయాతి **బుద్ధో**”తిఆదినా నిద్దేసనయేన అత్థో వేదితబ్బో. అథ వా అగ్గమగ్గఞాణాధిగమేన సవాసనాయ సమ్మోహనిద్దాయ అచ్చన్తవిగమనతో, అపరిమితగుణగణాలఙ్కతసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణప్పత్తియా వికసితభావతో చ బుద్ధవాతి **బుద్ధో** జాగరణవికసనత్థవసేన. అథ వా కస్సచిపి ఞేయ్యధమ్మస్స అనవబుద్ధస్స అభావేన ఞేయ్యవిసేసస్స కమ్మభావాగహణతో కమ్మవచనిచ్ఛాయాభావేన అవగమనత్థవసేన కత్తునిద్దేసోవ లబ్భతి, తస్మా బుద్ధవాతి **బుద్ధో**తిపి వత్తబ్బో. పదేసగ్గహణే హి అసతి గహేతబ్బస్స నిప్పదేసతావ విఞ్ఞాయతి యథా “దిక్ఖితో న దదాతీ”తి. ఏవఞ్చ కత్వా కమ్మవిసేసానపేక్ఖా కత్తరి ఏవ బుద్ధసద్దసిద్ధి వేదితబ్బా, అత్థతో పన పారమితాపరిభావితో సయమ్భుఞాణేన సహ వాసనాయ విహతవిద్ధస్తనిరవసేసకిలేసో మహాకరుణాసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిఅపరిమేయ్యగుణగణాధారో ఖన్ధసన్తానో బుద్ధో, యథాహ –

“బుద్ధోతి యో సో భగవా సయమ్భూ అనాచరియకో పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు సామం సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝి, తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతం పత్తో, బలేసు చ వసీభావ”న్తి (మహాని॰ ౧౯౨; చూళని॰ ౯౭; పటి॰ మ॰ ౧౬౧).

అపిసద్దో సమ్భావనే, తేన ఏవం గుణవిసేసయుత్తో సోపి నామ భగవా ఈదిసం ధమ్మం భావేత్వా, సచ్ఛికత్వా చ బుద్ధభావముపగతో, కా నామ కథా అఞ్ఞేసం సావకాదిభావముపగమనేతి ధమ్మే సమ్భావనం దీపేతి. **బుద్ధభావ**న్తి సమ్మాసమ్బోధిం. యేన హి నిమిత్తభూతేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానేన అగ్గమగ్గఞాణేన, అగ్గమగ్గఞాణపదట్ఠానేన చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన భగవతి “బుద్ధో”తి నామం, తదారమ్మణఞ్చ ఞాణం పవత్తతి, తమేవిధ “భావో”తి వుచ్చతి. భవన్తి బుద్ధిసద్దా ఏతేనాతి హి **భావో**. తథా హి వదన్తి –

> “యేన యేన నిమిత్తేన, బుద్ధి సద్దో చ వత్తతే;
> తంతంనిమిత్తకం భావపచ్చయేహి ఉదీరిత”న్తి.

భావేత్వాతి ఉప్పాదేత్వా, వడ్ఢేత్వా వా. **సచ్ఛికత్వా**తి పచ్చక్ఖం కత్వా. **చేవ**-సద్దో **చ**-సద్దో చ తదుభయత్థ సముచ్చయే. తేన హి సద్దద్వయేన న కేవలం భగవా ధమ్మస్స భావనామత్తేన బుద్ధభావముపగతో, నాపి సచ్ఛికిరియామత్తేన, అథ ఖో తదుభయేనేవాతి సముచ్చినోతి. **ఉపగతో**తి పత్తో, అధిగతోతి అత్థో. ఏతస్స “బుద్ధభావ”న్తి పదేన సమ్బన్ధో. **వీతమల**న్తి ఏత్థ విరహవసేన ఏతి పవత్తతీతి వీతో, మలతో వీతో, వీతం వా మలం యస్మాతి వీతమలో, తం **వీతమలం. “గతమల**”న్తిపి పాఠో దిస్సతి, ఏవం సతి సఉపసగ్గో వియ అనుపసగ్గోపి గతసద్దో విరహత్థవాచకో వేదితబ్బో ధాతూనమనేకత్థత్తా. గచ్ఛతి అపగచ్ఛతీతి హి గతో, ధమ్మో . గతం వా మలం, పురిమనయేన సమాసో. **అనుత్తర**న్తి ఉత్తరవిరహితం. యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే అపాయతో, సంసారతో చ అపతమానే కత్వా ధారేతీతి **ధమ్మో**, నవవిధో లోకుత్తరధమ్మో. తప్పకాసనత్తా, సచ్ఛికిరియాసమ్మసనపరియాయస్స చ లబ్భమానత్తా పరియత్తిధమ్మోపి ఇధ సఙ్గహితో . తథా హి “అభిధమ్మనయసముద్దం అధిగచ్ఛి, తీణి పిటకాని సమ్మసీ”తి చ అట్ఠకథాయం వుత్తం, తథా “యం ధమ్మం భావేత్వా సచ్ఛికత్వా”తి చ వుత్తత్తా భావనాసచ్ఛికిరియాయోగ్యతాయ బుద్ధకరధమ్మభూతాహి పారమితాహి సహ పుబ్బభాగఅధిసీలసిక్ఖాదయోపి ఇధ సఙ్గహితాతి వేదితబ్బా. తాపి హి విగతపటిపక్ఖతాయ వీతమలా, అనఞ్ఞసాధారణతాయ అనుత్తరా చ. కథం పన తా భావేత్వా, సచ్ఛికత్వా చ భగవా బుద్ధభావముపగతోతి? వుచ్చతే – సత్తానఞ్హి సంసారవట్టదుక్ఖనిస్సరణాయ [నిస్సరణత్థాయ (పణ్ణాస టీ॰) నిస్సరణే (కత్థచి)] కతమహాభినీహారో మహాకరుణాధివాసనపేసలజ్ఝాసయో పఞ్ఞావిసేసపరియోదాతనిమ్మలానం దానదమసఞ్ఞమాదీనం ఉత్తమధమ్మానం కప్పానం సతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సక్కచ్చం నిరన్తరం నిరవసేసం భావనాసచ్ఛికిరియాహి కమ్మాదీసు అధిగతవసీభావో అచ్ఛరియాచిన్తేయ్యమహానుభావో అధిసీలాధిచిత్తానం పరముక్కంసపారమిప్పత్తో భగవా పచ్చయాకారే చతువీసతికోటిసతసహస్సముఖేన మహావజిరఞాణం పేసేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిసఙ్ఖాతం బుద్ధభావముపగతోతి.

ఇమాయ పన గాథాయ విజ్జావిముత్తిసమ్పదాదీహి అనేకేహి గుణేహి యథారహం సద్ధమ్మం థోమేతి. కథం? ఏత్థ హి “భావేత్వా”తి ఏతేన విజ్జాసమ్పదాయ థోమేతి, “సచ్ఛికత్వా”తి ఏతేన విముత్తిసమ్పదాయ. తథా పఠమేన ఝానసమ్పదాయ, దుతియేన విమోక్ఖసమ్పదాయ. పఠమేన వా సమాధిసమ్పదాయ, దుతియేన సమాపత్తిసమ్పదాయ. అథ వా పఠమేన ఖయఞాణభావేన, దుతియేన అనుప్పాదఞాణభావేన. పఠమేన వా విజ్జూపమతాయ, దుతియేన వజిరూపమతాయ. పఠమేన వా విరాగసమ్పత్తియా, దుతియేన నిరోధసమ్పత్తియా. తథా పఠమేన నియ్యానభావేన,

దుతియేన నిస్సరణభావేన. పఠమేన వా హేతుభావేన, దుతియేన అసఙ్ఖతభావేన. పఠమేన వా దస్సనభావేన, దుతియేన వివేకభావేన. పఠమేన వా అధిపతిభావేన, దుతియేన అమతభావేన ధమ్మం థోమేతి. అథ వా "యం ధమ్మం భావేత్వా బుద్ధభావం ఉపగతో"తి ఏతేన స్వాక్ఖాతతాయ ధమ్మం థోమేతి, "సచ్ఛికత్వా"తి ఏతేన సన్దిట్ఠికతాయ. తథా పఠమేన అకాలికతాయ, దుతియేన ఏహిపస్సికతాయ. పఠమేన వా ఓపనేయ్యికతాయ, దుతియేన పచ్చత్తంవేదితబ్బతాయ. పఠమేన వా సహ పుబ్బభాగసీలాదీహి సేక్ఖేహి సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధేహి , దుతియేన సహ అసఙ్ఖతధాతుయా అసేక్ఖేహి ధమ్మం థోమేతి.

"వీతమల"న్తి ఇమినా పన సంకిలేసాభావదీపనేన విసుద్ధతాయ ధమ్మం థోమేతి, "అనుత్తర"న్తి ఏతేన అఞ్ఞస్స విసిట్ఠస్స అభావదీపనేన పరిపుణ్ణతాయ. పఠమేన వా పహానసమ్పదాయ, దుతియేన సభావసమ్పదాయ. పఠమేన వా భావనాఫలయోగ్యతాయ. భావనాగుణేన హి సో సంకిలేసమలసముగ్ఘాతకో, తస్మానేన భావనాకిరియాయ ఫలమాహ. దుతియేన సచ్ఛికిరియాఫలయోగ్యతాయ. తదుత్తరికరణీయాభావతో హి అనఞ్ఞసాధారణతాయ అనుత్తరభావో సచ్ఛికిరియానిబ్బత్తితో, తస్మానేన సచ్ఛికిరియాఫలమాహాతి.

ఏవం సఙ్ఖేపేనేవ సబ్బసద్ధమ్మగుణేహి సద్ధమ్మస్సాపి థోమనాపుబ్బఙ్గమం పణామం కత్వా ఇదాని అరియసఙ్ఘస్సాపి థోమనాపుబ్బఙ్గమం పణామం కరోన్తో **"సుగతస్స ఓరసాన"**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **సుగతస్సా**తి సమ్బన్ధనిద్దేసో, "పుత్తాన"న్తి ఏతేన సమ్బజ్ఝితబ్బో. ఉరసి భవా, జాతా, సంవుద్ధా వా **ఓరసా,** అత్తజో ఖేత్తజో అన్తేవాసికో దిన్నకోతి చతుబ్బిధేసు పుత్తేసు అత్తజా, తంసరిక్ఖతాయ పన అరియపుగ్గలా "ఓరసా"తి వుచ్చన్తి. యథా హి మనుస్సానం ఓరసపుత్తా అత్తజాతతాయ పితుసన్తకస్స దాయజ్జస్స విసేసభాగినో హోన్తి, ఏవమేతేపి సద్ధమ్మసవనన్తే అరియాయ జాతియా జాతతాయ భగవతో సన్తకస్స విముత్తిసుఖస్స ధమ్మరతనస్స చ దాయజ్జస్స విసేసభాగినోతి. అథ వా భగవతో ధమ్మదేసనానుభావేన అరియభూమిం ఓక్కమమానా, ఓక్కన్తా చ అరియసావకా భగవతో ఉరే వాయామజనితాభిజాతతాయ సదిసకప్పనమన్తరేన నిప్పరియాయేనేవ "ఓరసా"తి వత్తబ్బతమరహన్తి. తథా హి తే భగవతా ఆసయానుసయచరియాధిముత్తిఆదిఓలోకనేన, వజ్జానుచిన్తనేన చ హదయే కత్వా వజ్జతో నివారేత్వా అనవజ్జే పతిట్ఠాపేన్తేన సీలాదిధమ్మసరీరపోసనేన సంవడ్ఢాపితా. యథాహ భగవా **ఇతివుత్తకే** "అహమస్మి భిక్ఖవే బ్రాహ్మణో...పే.... తస్స మే తుమ్హే పుత్తా ఓరసా ముఖతో జాతా"తిఆది (ఇతివు. ౧౦౦). నను సావకదేసితాపి దేసనా అరియభావావహాతి? సచ్చం, సా పన తమ్మూలికత్తా, లక్ఖణాదివిసేసాభావతో చ "భగవతో ధమ్మదేసనా" ఇచ్చేవ సఙ్ఖ్యం గతా, తస్మా భగవతో ఓరసపుత్తభావోయేవ తేసం వత్తబ్బోతి, ఏతేన చతుబ్బిధేసు పుత్తేసు అరియసఙ్ఘస్స అత్తజపుత్తభావం దస్సేతి. అత్తనో కులం పునేన్తి సోధేన్తి, మాతాపితూనం వా హదయం పూరేన్తీతి **పుత్తా,** అత్తజాదయో. అరియా పన ధమ్మతన్తివిసోధనేన, ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తియా చిత్తారాధనేన చ తప్పటిభాగతాయ భగవతో **పుత్తా** నామ, తేసం. తస్స "సమూహ"న్తి పదేన సమ్బన్ధో.

సంకిలేసనిమిత్తం హుత్వా గుణం మారేతి విబాధతీతి **మారో,** దేవపుత్తమారో. సినాతి పరే బన్ధతి ఏతాయాతి **సేనా,** మారస్స సేనా తథా, మారఞ్చ మారసేనఞ్చ మథేన్తి విలోథేన్తీతి **మారసేనమథనా** , తేసం. "మారమారసేనమథనాన"న్తి హి వత్తబ్బేపి ఏకదేససరూపేకసేసవసేన ఏవం వుత్తం. మారసద్దసన్నిధానేన వా సేనాసద్దేన మారసేనా గహేతబ్బా, గాథాబన్ధవసేన చేత్థ రస్సో. **"మారసేనమద్దనాన"**న్తిపి కత్థచి పాఠో, సో అయుత్తోవ అరియాజాతికత్తా ఇమిస్సా గాథాయ. నను చ అరియసావకానం మగ్గాధిగమసమయే భగవతో వియ తదన్తరాయకరణత్థం దేవపుత్తమారో వా మారసేనా వా న

అపసాదేతి, అథ కస్మా ఏవం వుత్తన్తి? అపసాదేతబ్బభావకారణస్స విమథితత్తా. తేసఞ్హి అపసాదేతబ్బతాయ కారణే సంకిలేసే విమథితే తేపి విమథితా నామ హోన్తీతి. అథ వా ఖన్ధాభిసఙ్ఖారమారానం వియ దేవపుత్తమారస్సాపి గుణమారణే సహాయభావూపగమనతో కిలేసబలకాయో ఇధ "మారసేనా"తి వుచ్చతి యథాహ భగవా –

"కామా తే పఠమా సేనా, దుతియా అరతి వుచ్చతి;
తతియా ఖుప్పిపాసా తే, చతుత్థీ తణ్హా పవుచ్చతి.

పఞ్చమం థినమిద్ధం తే, ఛట్ఠా భీరూ పవుచ్చతి;
సత్తమీ విచికిచ్ఛా తే, మక్ఖో థమ్భో తే అట్ఠమో.

లాభో సిలోకో సక్కారో,
మిచ్ఛాలద్ధో చ యో యసో;
యో చత్తానం సముక్కంసే,
పరే చ అవజానతి.

ఏసా నముచి తే సేనా, కణ్హస్సాభిప్పహారినీ;
న నం అసూరో జినాతి, జేత్వా చ లభతే సుఖ"న్తి. (సు॰ ని॰ ౪౩౮; మహాని॰ ౨౮; చూళని॰ ౪౭);

సా చ తేహి అరియసావకేహి దియడ్ఢసహస్సభేదా, అనన్తభేదా వా కిలేసవాహినీ సతిధమ్మవిచయవీరియసమథాదిగుణపహరణీహి ఓధిసో మథితా, విద్ధంసితా, విహతా చ, తస్మా "మారసేనమథనా"తి వుచ్చన్తి. విలోథనఞ్చేత్థ విద్ధంసనం, విహననం వా. అపిచ ఖన్ధాభిసఙ్ఖారమచ్చుదేవపుత్తమారానం తేసం సహాయభావూపగమనతాయ సేనాసఙ్ఖాతస్స కిలేసమారస్స చ మథనతో "మారసేనమథనా"తిపి అత్థో గహేతబ్బో. ఏవఞ్చ సతి పఞ్చమారనిమ్మథనభావేన అత్థో పరిపుణ్ణో హోతి. అరియసావకాపి హి సముదయప్పహానపరిఞ్ఞావసేన ఖన్ధమారం, సహాయవేకల్లకరణేన సబ్బథా, అప్పవత్తికరణేన చ అభిసఙ్ఖారమారం, బలవిధమనవిసయాతిక్కమనవసేన మచ్చుమారం, దేవపుత్తమారఞ్చ సముచ్ఛేదప్పహానవసేన సబ్బసో అప్పవత్తికరణేన కిలేసమారం మథేన్తీతి, ఇమినా పన తేసం ఓరసపుత్తభావే కారణం, తీసు పుత్తేసు చ అనుజాతతం దస్సేతి. మారసేనమథనతాయ హి తే భగవతో ఓరసపుత్తా, అనుజాతా చాతి.

అట్ఠన్నన్తి గణనపరిచ్ఛేదో, తేనసతిపి తేసం తంతంభేదేన అనేకసతసహస్ససఙ్ఖ్యాభేదే అరియభావకరమగ్గఫలధమ్మభేదేన ఇమం గణనపరిచ్ఛేదం నాతివత్తన్తి మగ్గట్ఠఫలట్ఠభావానతివత్తనతోతి దస్సేతి. **పి**-సద్దో, **అపి**-సద్దో వా పదలోపాదినా కారణేన అట్ఠానే పయుత్తో, సో "అరియసఙ్ఘ"న్తి ఏత్థ యోజేతబ్బో, తేన న కేవలం బుద్ధధమ్మేయేవ, అథ ఖో అరియసఙ్ఘమ్పీతి సమ్పిణ్డేతి. యదిపి అవయవవినిముత్తో సముదాయో నామ కోచి నత్థి అవయవం ఉపాదాయ సముదాయస్స వత్తబ్బత్తా, అవిఞ్ఞాయమానసముదాయం పన విఞ్ఞాయమానసముదాయేన విసేసితుమరహతీతి ఆహ "**అట్ఠన్నమ్పి సమూహ**"న్తి, ఏతేన "అరియసఙ్ఘ"న్తి ఏత్థ న యేన కేనచి సణ్ఠానాదినా, కాయసామగ్గియా వా సముదాయభావో, అపి తు మగ్గట్ఠఫలట్ఠభావేనేవాతి విసేసేతి. అవయవమేవ సమ్పిణ్డేత్వా

ఊహితబ్బో వితక్కేతబ్బో, సంఊహనితబ్బో వా సఙ్ఘటితబ్బోతి **సమూహో,** సోయేవ **సమోహో** వచనసిలిట్ఠతాదినా. ద్విధాపి హి పాఠో యుజ్జతి. ఆరకత్తా కిలేసేహి, అనయే న ఇరియనతో, అయే చ ఇరియనతో **అరియా** నిరుత్తినయేన . అథ వా సదేవకేన లోకేన సరణన్తి అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో, ఉపగతానఞ్చ తదత్థసిద్ధితో **అరియా,** దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతో, సమగ్గం వా కమ్మం సముదాయవసేన సముపగతోతి **సఙ్ఘో,** అరియానం సఙ్ఘో, అరియో చ సో సఙ్ఘో చ యథావుత్తనయేనాతి వా అరియసఙ్ఘో, తం **అరియసఙ్ఘం.** భగవతో అపరభాగే బుద్ధధమ్మరతనానమ్పి సమధిగమో సఙ్ఘరతనాధీనోతి అరియసఙ్ఘస్స బహూపకారతం దస్సేతుం ఇధేవ **''సిరసా వన్దే''**తి వుత్తం. అవస్సఞ్చాయమత్థో సమ్పటిచ్ఛితబ్బో వినయట్ఠకథాదీసుపి (పారా॰ అట్ఠ॰ గన్థారమ్భకథా) తథా వుత్తత్తా. కేచి పన పురిమగాథాసుపి తం పదమానేత్వా యోజేన్తి, తదయుత్తమేవ రతనత్తయస్స అసాధారణగుణప్పకాసనట్ఠానత్తా, యథావుత్తకారణస్స చ సబ్బేసమ్పి సంవణ్ణనాకారానమధిప్పేతత్తాతి.

ఇమాయ పన గాథాయ అరియసఙ్ఘస్స పభవసమ్పదా పహానసమ్పదాదయో అనేకే గుణా దస్సితా హోన్తి. కథం? "సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన"న్తి హి ఏతేన అరియసఙ్ఘస్స పభవసమ్పదం దస్సేతి సమ్మాసమ్బుద్ధపభవతాదీపనతో. "మారసేనమథనాన"న్తి ఏతేన పహానసమ్పదం సకలసంకిలేసప్పహానదీపనతో. "అట్ఠన్నమ్పి సమూహా"న్తి ఏతేన ఞాణసమ్పదం మగ్గట్ఠఫలట్ఠభావదీపనతో . "అరియసఙ్ఘ"న్తి ఏతేన సభావసమ్పదం సబ్బసఙ్ఘానం అగ్గభావదీపనతో. అథ వా "సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన"న్తి అరియసఙ్ఘస్స విసుద్ధనిస్సయభావదీపనం. "మారసేనమథనాన"న్తి సమ్మాఉజుఞాయసామీచిపటిపన్నభావదీపనం. "అట్ఠన్నమ్పి సమూహా"న్తి ఆహునేయ్యాదిభావదీపనం. "అరియసఙ్ఘ"న్తి అనుత్తరపుఞ్ఞక్ఖేత్తభావదీపనం. తథా "సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన"న్తి ఏతేన అరియసఙ్ఘస్స లోకుత్తరసరణగమనసబ్భావం దస్సేతి. లోకుత్తరసరణగమనేన హి తే భగవతో ఓరసపుత్తా జాతా. "మారసేనమథనాన'న్తి ఏతేన అభినీహారసమ్పదాసిద్ధం పుబ్బభాగసమ్మాపటిపత్తిం దస్సేతి. కతాభినీహారా హి సమ్మాపటిపన్నా మారం, మారసేనం వా అభివిజినన్తి. "అట్ఠన్నమ్పి సమూహా"న్తి ఏతేన విద్ధస్తవిపక్ఖే సేక్ఖాసేక్ఖధమ్మే దస్సేతి పుగ్గలాధిట్ఠానేన మగ్గఫలధమ్మానం దస్సితత్తా. "అరియసఙ్ఘ"న్తి ఏతేన అగ్గదక్ఖిణేయ్యభావం దస్సేతి అనుత్తరపుఞ్ఞక్ఖేత్తభావస్స దస్సితత్తా. సరణగమనఞ్చ సావకానం సబ్బగుణస్స ఆది, సపుబ్బభాగపటిపదా సేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో మజ్ఝే, అసేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో పరియోసానన్తిఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణా సఙ్ఖేపతో సబ్బేపి అరియసఙ్ఘగుణా దస్సితా హోన్తీతి.

ఏవం గాథాత్తయేన సఙ్ఖేపతో సకలగుణసంకిత్తనముఖేన రతనత్తయస్స పణామం కత్వా ఇదాని తం నిపచ్చకారం యథాధిప్పేతపయోజనే పరిణామేన్తో **''ఇతి మే''**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఇతి**-సద్దో నిదస్సనే. తేన గాథాత్తయేన యథావుత్తనయం నిదస్సేతి. **మే**తి అత్తానం కరణవచనేన కత్తుభావేన నిద్దిసతి. తస్స "యం పుఞ్ఞం మయా లద్ధ"న్తి పాఠసేసేన సమ్బన్ధో, సమ్పదాననిద్దేసో వా ఏసో, "అత్థీ"తి పాఠసేసో, సామినిద్దేసో వా "యం మమ పుఞ్ఞం వన్దనామయ"న్తి. పసీదీయతే **పసన్నా,** తాదిసా మతి పఞ్ఞా, చిత్తం వా యస్సాతి పసన్నమతి, అఞ్ఞపదలిఙ్గప్పధానత్తా ఇమస్స సమాసపదస్స **''పసన్నమతినో''**తి వుత్తం. రతిం నయతి, జనేతి, వహతీతి వా **రతనం,** సత్తవిధం, దసవిధం వా రతనం, తమివ ఇమానీతి నేరుత్తికా. సదిసకప్పనమఞ్ఞత్ర పన యథావుత్తవచనత్థేనేవ బుద్ధాదీనం రతనభావో యుజ్జతి. తేసఞ్హి "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౫౭, ౨౫౫) యథాభూతగుణే ఆవజ్జన్తస్స అమతాధిగమహేతుభూతం అనప్పకం పీతిపామోజ్జం ఉప్పజ్జతి. యథాహ –

“యస్మిం మహానామ సమయే అరియసావకో తథాగతం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోస...పే.... న మోహ...పే.... ఉజుగతమేవస్స తస్మిం సమయే చిత్తం హోతి తథాగతం ఆరబ్భ. ఉజుగతచిత్తో ఖో పన మహానామ అరియసావకో లభతి అత్థవేదం, లభతి ధమ్మవేదం, లభతి ధమ్మూపసంహితం పామోజ్జం, పముదితస్స పీతి జాయతీ”తిఆది (అ. ని. ౬.౧౦; ౧౧.౧౧).

చిత్తీకతాదిభావో వా రతనట్ఠో. వుత్తఞ్హేతం అట్ఠకథాసు –

> “చిత్తీకతం మహగ్ఘఞ్చ, అతులం దుల్లభదస్సనం;
> అనోమసత్తపరిభోగం, రతనం తేన వుచ్చతీ”తి. (ఖు. పా. అట్ఠ. ౬.౩; ఉదాన. అట్ఠ. ౪౭; దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౩; సు. ని. ౧.౨౨౬; మహాని. అట్ఠ. ౧.౨౨౬);

చిత్తీకతభావాదయో చ అనఞ్ఞసాధారణా సాతిసయతో బుద్ధాదీసుయేవ లబ్భన్తీతి. విత్థారో **రతనసుత్తవణ్ణనాయం** (ఖు. పా. అట్ఠ. ౬.౩; సు. ని. అట్ఠ. ౧.౨౨౬) గహేతబ్బో. అయమత్థో పన నిబ్బచనత్థవసేన న వుత్తో, అథ కేనాతి చే? లోకే రతనసమ్మతస్స వత్థునో గరుకాతబ్బతాదిఅత్థవసేనాతి సద్దవిదూ. సాధూనఞ్చ రమనతో, సంసారణ్ణవా చ తరణతో, సుగతినిబ్బానఞ్చ నయనతో **రతనం** తుల్యత్థసమాసవసేన, అలమతిపపఞ్చేన. ఏకసేసపకప్పనేన, పుథువచననిబ్బచనేన వా రతనాని. తిణ్ణం సమూహో, తీణి వా సమాహటాని, తయో వా అవయవా అస్సాతి **తయం,** రతనానమేవ తయం, నాఞ్ఞేసన్తి **రతనత్తయం.** అవయవవినిముత్తస్స పన సముదాయస్స అభావతో తీణి ఏవ రతనాని తథా వుచ్చన్తి, న సముదాయమత్తం, సముదాయాపేక్ఖాయ పన ఏకవచనం కతం. వన్దీయతే **వన్దనా,** సావ **వన్దనామయం** యథా “దానమయం సీలమయ”న్తి (దీ. ని. ౩.౩౦౫; ఇతివు. ౬౦; నేత్తి. ౩౩). వన్దనా చేత్థ కాయవాచాచిత్తేహి తిణ్ణం రతనానం గుణనిన్నతా, థోమనా వా. అపిచ తస్సా చేతనాయ సహజాతాదోపకారేకో సద్ధాపఞ్ఞాసతివీరియాదిసమ్పయుత్తధమ్మో వన్దనా, తాయ పకతన్తి **వన్దనామయం** యథా “సోవణ్ణమయం రూపియమయ”న్తి, అత్థతో పన యథావుత్తచేతనావ. రతనత్తయే, రతనత్తయస్స వా వన్దనామయం **రతనత్తయవన్దనామయం.** పుజ్జభవఫలనిబ్బత్తనతో **పుఞ్ఞం** నిరుత్తినయేన, అత్తనో కారకం, సన్తానం వా పునాతి విసోధేతీతి **పుఞ్ఞం,** సకమ్మకత్తా ధాతుస్స కారితవసేన అత్థవివరణం లబ్భతి, సద్దనిప్ఫత్తి పన సుద్ధవసేనేవాతి సద్దవిదూ.

తంతంసమ్పత్తియా విబన్ధనవసేన సత్తసన్తానస్స అన్తరే వేమజ్ఝే ఏతి ఆగచ్ఛతీతి **అన్తరాయో,** దిట్ఠధమ్మికాదిఅనత్థో. పణామపయోజనే వుత్తవిధినా సుట్ఠు విహతో విద్ధస్తో అన్తరాయో అస్సాతి **సువిహతన్తరాయో.** విహననఞ్చేత్థ తదుప్పాదకహేతుపరిహరణవసేన తేసం అన్తరాయానమనుప్పత్తికరణన్తి దట్ఠబ్బం. **హుత్వాతి** పుబ్బకాలకిరియా, తస్స “అత్థం పకాసయిస్సామీ”తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **తస్సాతి** యం-సద్దేన ఉద్దిట్ఠస్స వన్దనామయపుఞ్ఞస్స. **ఆనుభావేనాతి** బలేన.

> “తేజో ఉస్సాహమన్తా చ, పభూ సత్తీతి పఞ్చిమే;
> ‘ఆనుభావో’తి వుచ్చన్తి, ‘పభావో’తి చ తే వదే”తి. –

వుత్తేసు హి అత్థేసు ఇధ సత్తియం వత్తతి. అను పునప్పునం తంసమఙ్గిం భావేతి వడ్ఢేతీతి హి అనుభావో, సోయేవ **ఆనుభావోతి ఉదానట్ఠకథాయం** , అత్థతో పన యథాలద్ధసమ్పత్తినిమిత్తకస్స పురిమకమ్మస్స బలానుప్పదానవససఙ్ఖాతా

వన్దనామయపుఞ్ఞస్స సత్తియేవ, సా చ సువిహతన్తరాయతాయ కరణం, హేతు వా సమ్భవతి.

ఏత్థ పన "పసన్నమతినో"తి ఏతేన అత్తనో పసాదసమ్పత్తిం దస్సేతి. "రతనత్తయవన్దనామయ"న్తి ఏతేన రతనత్తయస్స ఖేత్తభావసమ్పత్తిం, తతో చ తస్స పుఞ్ఞస్స అత్తనో పసాదసమ్పత్తియా, రతనత్తయస్స చ ఖేత్తభావసమ్పత్తియాతి ద్వీహి అఙ్గేహి అత్థసంవణ్ణనాయ ఉపఘాతకఉపద్దవానం విహననే సమత్థతం దీపేతి. చతురఙ్గసమ్పత్తియా దానచేతనా వియ హి ద్వయఙ్గసమ్పత్తియా పణామచేతనాపి అన్తరాయవిహననేన దిట్ఠధమ్మికాతి.

ఏవం రతనత్తయస్స నిపచ్చకారకరణే పయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని యస్సా ధమ్మదేసనాయ అత్థం సంవణ్ణేతుకామో, తదపి సంవణ్ణేతబ్బధమ్మభావేన దస్సేత్వా గుణాభిత్థవనవిసేసేన అభిత్థవేతుం "**దీఘస్సా**"తిఆదిమాహ. అయఞ్హి ఆచరియస్స పకతి, యదిదం తంతంసంవణ్ణనాసు ఆదితో తస్స తస్స సంవణ్ణేతబ్బధమ్మస్స విసేసగుణకిత్తనేన థోమనా. తథా హి తేసు తేసు **పపఞ్చసూదనీసారత్థపకాసనీమనోరథపూరణీఅట్ఠసాలినీ**ఆదీసు యథాక్కమం "పరవాదమథనస్స, ఞాణప్పభేదజననస్స, ధమ్మకథికపుఙ్గవానం విచిత్తపటిభానజననస్స,

> తస్స గమ్భీరఞాణేహి, ఓగాళ్హస్స అభిణ్హసో;
> నానానయవిచిత్తస్స, అభిధమ్మస్స ఆదితో"తి. ఆదినా –

థోమనా కతా. తత్థ **దీఘస్సా**తి దీఘనామకస్స. **దీఘసుత్తఙ్కితస్సా**తి దీఘేహి అభిఆయతవచనప్పబన్ధవన్తేహి సుత్తేహి లక్ఖితస్స, అనేన "దీఘో"తి అయం ఇమస్స ఆగమస్స అత్థానుగతా సమఞ్ఞాతి దస్సేతి. నను చ సుత్తానియేవ ఆగమో, కథం సో తేహి అఙ్కీయతీతి? సచ్చమేతం పరమత్థతో, పఞ్ఞత్తితో పన సుత్తాని ఉపాదాయ ఆగమభావస్స పఞ్ఞత్తత్తా అవయవేహి సుత్తేహి అవయవీభూతో ఆగమో అఙ్కీయతి. యథేవ హి అత్థబ్యఞ్జనసముదాయే "సుత్త"న్తి వోహారో, ఏవం సుత్తసముదాయే ఆగమవోహారోతి. పటిచ్చసముప్పాదాదినిపుణత్థభావతో **నిపుణస్స**. ఆగచ్ఛన్తి అత్తత్థపరత్థాదయో ఏత్థ, ఏతేన, ఏతస్మాతి వా **ఆగమో,** ఉత్తమట్ఠేన, పత్థనీయట్ఠేన చ సో వరోతి **ఆగమవరో.** అపిచ ఆగమసమ్మతేహి బాహిరకపవేదితేహి భారతపురాణకథానరసీహపురాణకథాదీహి వరోతిపి **ఆగమవరో,** తస్స. బుద్ధానమనుబుద్ధా **బుద్ధానుబుద్ధా,** బుద్ధానం సచ్చపటివేధం అనుగమ్మ పటివిద్ధసచ్చా అగ్గసావకాదయో అరియా, తేహి అత్థసంవణ్ణనావసేన, గుణసంవణ్ణనావసేన చ సంవణ్ణితోతి తథా. అథ వా బుద్ధా చ అనుబుద్ధా చ, తేహి సంవణ్ణితో యథావుత్తనయేనాతి తథా, తస్స. సమ్మాసమ్బుద్ధేనేవ హి తిణ్ణమ్పి పిటకానం అత్థసంవణ్ణనాక్కమో భాసితో, తతో పరం సఙ్గాయనాదివసేన సావకేహీతి ఆచరియా వదన్తి. వుత్తఞ్చ మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయ **ఉపాలిసుత్తవణ్ణనాయం** "వేయ్యాకరణస్సాతి విత్థారేత్వా అత్థదీపకస్స. భగవతా హి అబ్యాకతం తన్తిపదం నామ నత్థి, సబ్బేసంయేవ అత్థో కథితో"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౭౬). **సద్ధావహగుణస్సా**తి బుద్ధాదీసు పసాదావహగుణస్స. నను చ సబ్బమ్పి బుద్ధవచనం తేపిటకం సద్ధావహగుణమేవ, అథ కస్మా అయమఞ్ఞాసాధారణగుణేన థోమితోతి? సాతిసయతో ఇమస్స తగ్గుణసమ్పన్నత్తా. అయఞ్హి ఆగమో బ్రహ్మజాలాదీసు సీలదిట్ఠాదీనం అనవసేసనిద్దేసాదివసేన, మహాపదానాదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩) పురిమబుద్ధానమ్పి గుణనిద్దేసాదివసేన, పాథికసుత్తాదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౧.౪) తిత్థియే మద్దిత్వా అప్పటివత్తియసీహనాదనదనాదివసేన, అనుత్తరియసుత్తాదీసు విసేసతో బుద్ధగుణవిభావనేన రతనత్తయే సాతిసయం సద్ధం ఆవహతీతి.

ఏవం సంవణ్ణేతబ్బధమ్మస్స అభిత్థవనమ్పి కత్వా ఇదాని సంవణ్ణనాయ సమ్పతి వక్ఖమానాయ ఆగమనవిసుద్ధిం దస్సేతుం "**అత్థప్పకాసనత్థ**"న్తిఆదిమాహ. ఇమాయ హి గాథాయ సఙ్గీతిత్తయమారుళ్హదీఘాగమట్ఠకథాతోవ సీహళభాసామత్తం వినా అయం వక్ఖమానసంవణ్ణనా ఆగతా, నాఞ్ఞతో, తదేవ కారణం కత్వా వత్తబ్బా, నాఞ్ఞన్తి అత్తనో సంవణ్ణనాయ ఆగమనవిసుద్ధిం దస్సేతి. అపరో నయో – పరమనిపుణగమ్భీరం బుద్ధవిసయమాగమవరం అత్తనో బలేనేవ వణ్ణయిస్సామీతి అఞ్ఞేహి వత్తుమ్పి అసక్కుణేయ్యత్తా సంవణ్ణనానిస్సయం దస్సేతుమాహ "**అత్థప్పకాసనత్థ**"న్తిఆది. ఇమాయ హి పుబ్బాచరియానుభావం నిస్సాయేవ తస్స అత్థం వణ్ణయిస్సామీతి అత్తనో సంవణ్ణనానిస్సయం దస్సేతి. తత్థ "**అత్థప్పకాసనత్థ**"న్తి పాఠత్థో, సభావత్థో, ఞేయ్యత్థో, పాఠానురూపత్థో, తదనురూపత్థో, సావసేసత్థో, నివరసేసత్థో, నీతత్థో, నేయ్యత్థోతిఆదినా అనేకప్పకారస్స అత్థస్స పకాసనత్థాయ, పకాసనాయ వా. గాథాబన్ధసమ్పత్తియా ద్విభావో. అత్థో కథీయతి ఏతాయాతి అత్థకథా, సాయేవ **అట్ఠకథా** త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా యథా "దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౭; ౨.౮), అయఞ్చ ససఙ్ఞోగవిధి అరియాజాతిభావతో. అక్ఖరచిన్తకాపి హి "తథానంట్ఠ యుగ"న్తి లక్ఖణం వత్వా ఇదమేవుదాహరన్తి.

> యాయ'త్థమభివణ్ణేన్తి, బ్యఞ్జనత్థపదానుగం;
> నిదానవత్థుసమ్బన్ధం, ఏసా అట్ఠకథా మతా.

ఆదితోతిఆదిమ్హి పఠమసఙ్గీతియం. ఛళభిఞ్ఞతాయ పరమేన చిత్తవసీభావేన సమన్నాగతత్తా, ఝానాదీసు పఞ్చవసితా సబ్భావతో చ **వసినో,** థేరా మహాకస్సపాదయో, తేసం **సతేహి పఞ్చహి. యా సఙ్గీతా**తి యా అట్ఠకథా అత్థం పకాసేతుం యుత్తట్ఠానే "అయమేతస్స అత్థో, అయమేతస్స అత్థో"తి సఙ్గహేత్వా వుత్తా. **అనుసఙ్గీతా చ పచ్ఛాపీ**తి న కేవలం పఠమసఙ్గీతియమేవ, అథ ఖో పచ్ఛా దుతియతతియసఙ్గీతీసుపి. న చ పఞ్చహి వసిసతేహి ఆదితో సఙ్గీతాయేవ, అపి తు యసత్థేరాదీహి అనుసఙ్గీతా చాతి సహ సముచ్చయేన అత్థో వేదితబ్బో. సముచ్చయద్వయఞ్హి పచ్చేకం కిరియాకాలం సముచ్చినోతి.

అథ పోరాణట్ఠకథాయ విజ్జమానాయ కిమేతాయ అధునా పున కతాయ సంవణ్ణనాయాతి పునరుత్తియా, నిరత్థకతాయ చ దోసం సమనుస్సరిత్వా తం పరిహరన్తో "**సీహళదీప**"న్తిఆదిమాహ. తం పరిహరణేనేవ హి ఇమిస్సా సంవణ్ణనాయ నిమిత్తం దస్సేతి. తత్థ సీహం లాతి గణ్హాతీతి **సీహళో** ల-కారస్స ళ-కారం కత్వా యథా "గరుళో"తి. తస్మిం వంసే ఆదిపురిసో సీహకుమారో, తబ్బంసజాతా పన తమ్బపణ్ణిదీపే ఖత్తియా, సబ్బేపి చ జనా తద్ధితవసేన, సదిసవోహారేన వా సీహళా, తేసం నివాసదీపోపి తద్ధితవసేన, ఠానీనామేన వా "సీహళో"తి వేదితబ్బో. జలమజ్ఝే దిప్పతి, ద్విధా వా ఆపో ఏత్థ సన్దతీతి దిపో, సోయేవ **దీపో,** భేదాపేక్ఖాయ తేసం దీపోతి తథా. **పన**సద్దో అరుచిసంసూచనే, తేన కామఞ్చ సా సఙ్గీతిత్తయమారుళ్హా, తథాపి పున ఏవంభూతాతి అరుచియభావం సంసూచేతి. తదత్థసమ్బన్ధతాయ పన పురిమగాథాయ "కామఞ్చ సఙ్గీతా అనుసఙ్గీతా చా"తి సానుగ్గహత్థయోజనా సమ్భవతి. అఞ్ఞత్థాపి హి తథా దిస్సతీతి. **ఆభతా**తి జమ్బుదీపతో ఆనీతా. **అథా**తి సఙ్గీతికాలతో పచ్ఛా, ఏవం సతి ఆభతపదేన సమ్బన్ధో. **అథా**తి వా మహామహిన్దత్థేరేనాభతకాలతో పచ్ఛా, ఏవం సతి ఠపితపదేన సమ్బన్ధో. సా హి ధమ్మసఙ్గాహకత్థేరేహి పఠమం తీణి పిటకాని సఙ్గాయిత్వా తస్స అత్థసంవణ్ణనానురూపేనేవ వాచనామగ్గం ఆరోపితత్తా తిస్సో సఙ్గీతియో ఆరుళ్హాయేవ, తతో పచ్ఛా చ మహామహిన్దత్థేరేన తమ్బపణ్ణిదీపమాభతా, పచ్ఛా పన తమ్బపణ్ణియేహి మహాథేరేహి నికాయన్తరలద్ధిసఙ్కరపరిహారణత్థం

సీహళభాసాయ రపితాతి. ఆచరియధమ్మపాలత్థేరో పన పచ్ఛిమసమ్బన్ధమేవ దుద్దసత్తా పకాసేతి. తథా ‘‘**దీపవాసీనమత్థాయా**’’తి ఇదమ్పి “రపితా”తి చ “అపనేత్వా ఆరోపేన్తో”తి చ ఏతేహి పదేహి సమ్బజ్ఝితబ్బం. ఏకపదమ్పి హి ఆవుత్తియాదినయేహి అనేకత్థసమ్బన్ధముపగచ్ఛతి. పురిమసమ్బన్ధేన చేత్థ సీహళదీపవాసీనమత్థాయ నికాయన్తరలద్ధిసఙ్కరపరిహారణేన సీహళభాసాయ రపితాతి తమ్బపణ్ణియత్థేరేహి రపనపయోజనం దస్సేతి. పచ్ఛిమసమ్బన్ధేన పన ఇమాయ సంవణ్ణనాయ జమ్బుదీపవాసీనం, అఞ్ఞదీపవాసీనఞ్చ అత్థాయ సీహళభాసాపనయనస్స, తన్తినయానుచ్ఛవికభాసారోపనస్స చ పయోజనన్తి. మహాఇస్సరియత్తా **మహిన్దోతి** రాజకుమారకాలే నామం, పచ్ఛా పన గుణమహన్తతాయ **మహామహిన్దో**తి వుచ్చతి. **సీహళభాసా** నామ అనేకక్ఖరేహి ఏకత్థస్సాపి వోహరణతో పరేసం వోహరితుం అతిదుక్కరా కఞ్చుకసదిసా సీహళానం సముదాచిణ్ణా భాసా.

ఏవం హోతు పోరాణట్ఠకథాయ, అధునా కరియమానా పన అట్ఠకథా కథం కరీయతీతి అనుయోగే సతి ఇమిస్సా అట్ఠకథాయ కరణప్పకారం దస్సేతుమాహ ‘‘**అపనేత్వాన**’’తిఆది. తత్థ తతో మూలట్ఠకథాతో సీహళభాసం అపనేత్వా పోత్థకే అనారోపితభావేన నిరఙ్కరిత్వాతి సమ్బన్ధో, ఏతేన అయం వక్ఖమానా అట్ఠకథా సఙ్గీతిత్తయమారోపితాయ మూలట్ఠకథాయ సీహళభాసాపనయనమత్తమఞ్ఞత్ర అత్థతో సంసన్దతి చేవ సమేతి చ యథా “గఙ్గోదకేన యమునోదక”న్తి దస్సేతి. ‘‘**మనోరమ**’’ మిచ్చాదీని “భాస”న్తి ఏతస్స సభావనిరుత్తిభావదీపకాని విసేసనాని. సభావనిరుత్తిభావేన హి పణ్డితానం మనం రమయతీతి **మనోరమా.** తనోతి అత్థమేతాయ, తనీయతి వా అత్థవసేన వివరీయతి, వట్టతో వా సత్తే తారేతి , నానాత్థవిసయం వా కఙ్ఖం తరన్తి ఏతాయాతి **తన్తి,** పాళి. తస్సా నయసఙ్ఖాతాయ గతియా ఛవిం ఛాయం అనుగతాతి **తన్తినయానుచ్ఛవికా.** అసభావనిరుత్తిభాసన్తరసంకిణ్ణదోసవిరహితతాయ **విగతదోసా,** తాదిసం సభావనిరుత్తిభూతం –

> “సా మాగధీ మూలభాసా, నరా యాయా’దికప్పికా;
> బ్రహ్మానో చస్సుతాలాపా, సమ్బుద్ధా చాపి భాసరే”తి. –

వుత్తం పాళిగతిభాసం పోత్థకే లిఖనవసేన ఆరోపేన్తోతి అత్థో, ఇమినా సద్దదోసాభావమాహ.

సమయం అవిలోమేన్తోతి సిద్ధన్తమవిరోధేన్తో, ఇమినా పన అత్థదోసాభావమాహ. అవిరుద్ధత్తా ఏవ హి తే థేరవాదాపి ఇధ పకాసయిస్సన్తి. కేసం పన సమయన్తి ఆహ ‘‘**థేరాన**’’న్తిఆది, ఏతేన రాహులాచరియాదీనం జేతవనవాసీఅభయగిరివాసీనికాయానం సమయం నివత్తేతి. థిరేహి సీలసుతఝానవిముత్తిసఙ్ఖాతేహి గుణేహి సమన్నాగతాతి **థేరా.** యథాహ “చత్తారోమే భిక్ఖవే థేరకరణా ధమ్మా. కతమే చత్తారో? ఇధ భిక్ఖవే భిక్ఖు సీలవా హోతీ”తిఆది (అ. ని. ౪.౨౨). అపిచ సచ్చధమ్మాదీహి థిరకరణేహి సమన్నాగతత్తా **థేరా.** యథాహ ధమ్మరాజా ధమ్మపదే –

> “యమ్హి సచ్చఞ్చ ధమ్మో చ, అహింసా సంయమో దమో;
> స వే వన్తమలో ధీరో, ‘**థేరో**’ఇతి పవుచ్చతీ”తి. (ధ. ప. ౨౬౧);

తేసం. మహాకస్సపత్థేరాదీహి ఆగతా ఆచరియపరమ్పరా థేరవంసో, తప్పరియాపన్నా హుత్వా ఆగమాధిగమసమ్పన్నత్తా పఞ్ఞాపజ్జోతేన తస్స సముజ్జలనతో తం పకారేన దీపేన్తి, తస్మిం వా పదీపసదిసాతి **థేరవంసపదీపా.** వివిధేన ఆకారేన నిచ్ఛీయతీతి **వినిచ్ఛయో,** గణ్ఠిట్ఠానేసు ఖీలమద్దనాకారేన పవత్తా విమతిచ్ఛేదనీకథా, సుట్ఠు నిపుణో సణ్హో వినిచ్ఛయో

ఏతేసన్తి **సునిపుణవినిచ్ఛయా.** అథ వా వినిచ్ఛినోతీతి **వినిచ్ఛయో,** యథావుత్తవిసయం ఞాణం, సుట్ఠు నిపుణో ఛేకో వినిచ్ఛయో ఏతేసన్తి **సునిపుణవినిచ్ఛయా.** మహామేఘవనే ఠితో విహారో **మహావిహారో,** యో సత్థు మహాబోధినా విరోచతి, తస్మిం వసనసీలా **మహావిహారవాసినో** , తాదిసానం సమయం అవిలోమేన్తోతి అత్థో, ఏతేన మహాకస్సపాదిథేరపరమ్పరాగతో, తతోయేవ అవిపరీతో సణ్హసుఖుమో వినిచ్ఛయోతి మహావిహారవాసీనం సమయస్స పమాణభూతతం పుగ్గలాధిట్ఠానవసేన దస్సేతి.

హిత్వా పునప్పునభతమత్థన్తి ఏకత్థ వుతమ్పి పున అఞ్ఞత్థ ఆభతమత్థం పునరుత్తిభావతో, గన్థగరుకభావతో చ చజిత్వా తస్స ఆగమవరస్స అత్థం పకాసయిస్సామీతి అత్థో.

ఏవం కరణప్పకారమ్పి దస్సేత్వా “దీపవాసీనమత్థాయా”తి వుత్తప్పయోజనతో అఞ్ఞమ్పి సంవణ్ణనాయ పయోజనం దస్సేతుం ‘‘**సుజనస్స చా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **సుజనస్స చాతి చ**-సద్దో సముచ్చయత్థో, తేన న కేవలం జమ్బుదీపవాసీనమేవ అత్థాయ, అథ ఖో సాధుజనతోసనత్థఞ్చాతి సముచ్చినోతి. తేనేవ చ తమ్బపణ్ణిదీపవాసీనమ్పి అత్థాయాతి అయమత్థో సిద్ధో హోతి ఉగ్గహణాదిసుకరతాయ తేసమ్పి బహూపకారత్తా. **చిరట్ఠితత్థఞ్చా**తి ఏత్థాపి **చ**-సద్దో న కేవలం తదుభయత్థమేవ, అపి తు తివిధస్సాపి సాసనధమ్మస్స, పరియత్తిధమ్మస్స వా పఞ్చవస్ససహస్సపరిమాణం చిరకాలం ఠితత్థఞ్చాతి సముచ్చయత్థమేవ దస్సేతి. పరియత్తిధమ్మస్స హి ఠితియా పటిపత్తిధమ్మపటివేధధమ్మానమ్పి ఠితి హోతి తస్సేవ తేసం మూలభావతో. పరియత్తిధమ్మో పన సునిక్ఖిత్తేన పదబ్యఞ్జనేన, తదత్థేన చ చిరం సమ్మా పతిట్ఠాతి, సంవణ్ణనాయ చ పదబ్యఞ్జనం అవిపరీతం సునిక్ఖిత్తం, తదత్థోపి అవిపరీతో సునిక్ఖిత్తో హోతి, తస్మా సంవణ్ణనాయ అవిపరీతస్స పదబ్యఞ్జనస్స, తదత్థస్స చ సునిక్ఖిత్తస్స ఉపాయభావముపాదాయ వుత్తం ‘‘**చిరట్ఠితత్థఞ్చ ధమ్మస్సా**’’తి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

“ద్వేమే భిక్ఖవే ధమ్మా సద్ధమ్మస్స ఠితియా అసమ్మోసాయ అనన్తరధానాయ సంవత్తన్తి. కతమే ద్వే? సునిక్ఖిత్తఞ్చ పదబ్యఞ్జనం, అత్థో చ సునీతో, ఇమే ఖో…పే.… సంవత్తన్తీ”తిఆది (అ. ని. ౨.౨౧).

ఏవం పయోజనమ్పి దస్సేత్వా వక్ఖమానాయ సంవణ్ణనాయ మహత్తపరిచ్చాగేన గన్థగరుకభావం పరిహరితుమాహ ‘‘**సీలకథా**’’తిఆది. తథా హి వుత్తం “న తం విచరయిస్సామీ”తి. అపరో నయో – యదట్ఠకథం కత్తుకామో, తదేకదేసభావేన విసుద్ధిమగ్గో గహేతబ్బోతి కథికానం ఉపదేసం కరోన్తో తత్థ విచారితధమ్మే ఉద్దేసవసేన దస్సేతుమాహ ‘‘**సీలకథా**’’తిఆది. తత్థ **సీలకథా**తి చారిత్తవారిత్తాదివసేన సీలవిత్థారకథా. **ధుతధమ్మా**తి పిణ్డపాతికఙ్గాదయో తేరస కిలేసధుననకధమ్మా. **కమ్మట్ఠానానీ**తి భావనాసఙ్ఖాతస్స యోగకమ్మస్స పవత్తిట్ఠానత్తా కమ్మట్ఠాననామాని ధమ్మజాతాని. తాని పన పాళియమాగతాని అట్ఠతింసేవ న గహేతబ్బాని, అథ ఖో అట్ఠకథాయమాగతానిపి ద్వేతి ఞాపేతుం ‘‘**సబ్బానిపీ**’’తి వుత్తం. **చరి యావిధానసహితో**తి రాగచరితాదీనం సభావాదివిధానేన సహ పవత్తో, ఇదం పన ‘‘**ఝానసమాపత్తివిత్థారో**’’తి ఇమస్స విసేసనం. ఏత్థ చ రూపావచరజ్ఝానాని **ఝానం,** అరూపావచరజ్ఝానాని **సమాపత్తి.** తదుభయమ్పి వా పటిలద్ధమత్తం **ఝానం,** సమాపజ్జనవసీభావప్పత్తం **సమాపత్తి.** అపిచ తదపి ఉభయం **ఝాన**మేవ, ఫలసమాపత్తినిరోధసమాపత్తియో పన **సమాపత్తి,** తాసం విత్థారోతి అత్థో.

లోకియలోకుత్తరభేదానం ఛన్నమ్పి అభిఞ్ఞానం గహణత్థం ''**సబ్బా చ అభిఞ్ఞాయో**''తి వుత్తం. ఞాణవిభఙ్గాదీసు (విభ. ౭౫౧) ఆగతనయేన ఏకవిధాదినా భేదేన పఞ్ఞాయ సఙ్కలయిత్వా సమ్పిణ్డేత్వా, గణేత్వా వా వినిచ్ఛయనం **పఞ్ఞాసఙ్కలనవినిచ్ఛయో. అరియానీ**తి బుద్ధాదీహి అరియేహి పటివిజ్ఝితబ్బత్తా, అరియభావసాధకత్తా వా అరియాని ఉత్తరపదలోపేన. అవితథభావేన వా అరణీయత్తా, అవగన్తబ్బత్తా **అరియాని,** ''సచ్చానీ''తిమస్స విసేసనం.

హేతాదిపచ్చయధమ్మానం హేతుపచ్చయాదిభావేన పచ్చయుప్పన్నధమ్మానముపకారకతా **పచ్చయాకారో,** తస్స దేసనా తథా, పటిచ్చసముప్పాదకథాతి అత్థో. సా పన నికాయన్తరలద్ధిసఙ్కరరహితతాయ సుట్ఠు పరిసుద్ధా, ఘనవినిబ్భోగస్స చ సుదుక్కరతాయ నిపుణా, ఏకత్తాదినయసహితా చ తత్థ విచారితాతి ఆహ ''**సుపరిసుద్ధనిపుణనయా**''తి. పదత్తయమ్పి హేతం పచ్చయాకారదేసనాయ విసేసనం. పటిసమ్భిదాదీసు ఆగతనయం అవిస్సజ్జిత్వావ విచారితత్తా అవిముత్తో తన్తిమగ్గో యస్సాతి **అవిముత్తతన్తి మగ్గా. మగ్గో**తి చేత్థ పాళిసఙ్ఖాతో ఉపాయో తంతదత్థానం అవబోధస్స, సచ్చపటివేధస్స వా ఉపాయభావతో. పబన్ధో వా దీఘభావేన పకతిమగ్గసదిసత్తా, ఇదం పన ''**విపస్సనా, భావనా**''తి పదద్వయస్స విసేసనం.

ఇతి పన సబ్బన్తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో పరిసమాపనే యథాఉద్దిట్ఠఉద్దేసస్స పరినిట్ఠితత్తా, ఏత్తకం సబ్బన్తి అత్థో. **పనా**తి వచనాలఙ్కారమత్తం విసుం అత్థాభావతో. పదత్థసంకిణ్ణస్స, వత్తబ్బస్స చ అవుత్తస్స అవసేసస్స అభావతో సువిఞ్ఞేయ్యభావేన **సుపరిసుద్ధం,** ''సబ్బ''న్తి ఇమినా సమ్బన్ధో, భావనపుంసకం వా ఏతం ''వుత్త''న్తి ఇమినా సమ్బజ్ఝనతో. **భియ్యో**తి అతిరేకం, అతివిత్థారన్తి అత్థో, ఏతేన పదత్థమత్తమేవ విచారయిస్సామీతి దస్సేతి. ఏతం సబ్బం ఇధ అట్ఠకథాయ న విచారయిస్సామి పునరుత్తిభావతో, గన్థగరుకభావతో చాతి అధిప్పాయో. **విచరయిస్సామీ**తి చ గాథాభావతో న వుద్ధిభావోతి దట్ఠబ్బం.

ఏవమ్పి ఏస విసుద్ధిమగ్గో ఆగమానమత్థం న పకాసేయ్య, అథ సబ్బోపేసో ఇధ విచారితబ్బోయేవాతి చోదనాయ తథా అవిచారణస్స ఏకన్తకారణం నిద్ధారేత్వా తం పరిహరన్తో ''**మజ్ఝే విసుద్ధిమగ్గో**''తిఆదిమాహ. తత్థ **మజ్ఝే**తి ఖుద్దకతో అఞ్ఞేసం చతున్నమ్పి ఆగమానం అబ్భన్తరే. **హి**-సద్దో కారణే, తేన యథావుత్తం కారణం జోతేతి. **తత్థా**తి తేసు చతూసు ఆగమేసు. **యథాభాసిత**న్తి భగవతా యం యం దేసితం, దేసితానురూపం వా. అపి చ సంవణ్ణకేహి సంవణ్ణనావసేన యం యం భాసితం, భాసితానురూపన్తిపి అత్థో. **ఇచ్చేవా**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దేన యథావుత్తం కారణం నిదస్సేతి, ఇమినావ కారణేన, ఇదమేవ వా కారణం మనసి సన్నిధాయాతి అత్థో. **కతో**తి ఏత్థాపి ''విసుద్ధిమగ్గో ఏసా''తి పదం కమ్మభావేన సమ్బజ్ఝతి ఆవుత్తియాదినయేనాతి దట్ఠబ్బం. **తమ్పీ**తి తం విసుద్ధిమగ్గమ్పి ఞాణేన గహేత్వాన. **ఏతాయా**తి సుమఙ్గలవిలాసినియా నామ ఏతాయ అట్ఠకథాయ. ఏత్థ చ ''మజ్ఝే ఠత్వా''తి ఏతేన మజ్ఝత్తభావదీపనేన విసేసతో చతున్నమ్పి ఆగమానం సాధారణట్ఠకథా విసుద్ధిమగ్గో, న సుమఙ్గలవిలాసినీఆదయో వియ అసాధారణట్ఠకథాతి దస్సేతి. అవిసేసతో పన వినయాభిధమ్మానమ్పి యథారహం సాధారణట్ఠకథా హోతియేవ, తేహి సమ్మిస్సతాయ చ తదవసేసస్స ఖుద్దకాగమస్స విసేసతో సాధారణా సమానాపి తం ఠపేత్వా చతున్నమేవ ఆగమానం సాధారణాత్వేవ వుత్తాతి.

ఇతి సోళసగాథావణ్ణనా.

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిదానకథావణ్ణనా

ఏవం యథావుత్తేన వివిధేన నయేన పణామాదికం పకరణారమ్భవిధానం కత్వా ఇదాని విభాగవన్తానం సభావవిభావనం విభాగదస్సనవసేనేవ సువిభావితం, సువిఞ్ఞాపితఞ్చ హోతీతి పఠమం తావ వగ్గసుత్తవసేన విభాగం దస్సేతుం **''తత్థ దీఘాగమో నామా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **తత్థాతి** "దీఘస్స ఆగమవరస్స అత్థం పకాసయిస్సామీ"తి యదిదం వుత్తం, తస్మిం వచనే. "యస్స అత్థం పకాసయిస్సామీ"తి పటిఞ్ఞాతం, సో దీఘాగమో నామ వగ్గసుత్తవసేన ఏవం వేదితబ్బో, ఏవం విభాగోతి వా అత్థో. అథ వా **తత్థాతి** "దీఘాగమనిస్సిత"న్తి యం వుత్తం, ఏతస్మిం వచనే. యో దీఘాగమో వుత్తో, సో దీఘాగమో నామ వగ్గసుత్తవసేన. ఏవం విభజితబ్బో, ఏదిసోతి వా అత్థో. "దీఘస్సా"తిఆదినా హి వుత్తం దూరవచనం తం-సద్దేన పటినిద్దిసతి వియ "దీఘాగమనిస్సిత"న్తి వుత్తం ఆసన్నవచనమ్పి తం-సద్దేన పటినిద్దిసతి అత్తనో బుద్ధియం పరమ్ముఖం వియ పరివత్తమానం హుత్వా పవత్తనతో. ఏదిసేసు హి ఠానేసు అత్తనో బుద్ధియం సమ్ముఖం వా పరమ్ముఖం వా పరివత్తమానం యథా తథా వా పటినిద్దిసితుం వట్టతి సద్దమత్తపటినిద్దేసేన అత్థస్సావిరోధనతో. వగ్గసుత్తాదీనం నిబ్బచనం పరతో ఆవి భవిస్సతి. తయో వగ్గా యస్సాతి **తివగ్గో.** చతుత్తింస సుత్తాని ఏత్థ సఙ్గయ్హన్తి, తేసం వా సఙ్గహో గణనా ఏత్థాతి **చతుత్తింససుత్తసఙ్గహో.**

అత్తనో సంవణ్ణనాయ పఠమసఙ్గీతియం నిక్ఖిత్తానుక్కమేనేవ పవత్తభావం దస్సేతుం **''తస్స...పే.... నిదానమాదీ''**తి వుత్తం. ఆదిభావో హేత్థ సఙ్గీతిక్కమేనేవ వేదితబ్బో. కస్మా పన చతూసు ఆగమేసు దీఘాగమో పఠమం సఙ్గీతో, తత్థ చ సీలక్ఖన్ధవగ్గో పఠమం నిక్ఖిత్తో, తస్మిఞ్చ బ్రహ్మజాలసుత్తం, తత్థాపి నిదానన్తి? నాయమనుయోగో కత్థచిపి న పవత్తతి సబ్బత్థేవ వచనక్కమమత్తం పటిచ్చ అనుయుఞ్జితబ్బతో. అపిచ సద్ధావహగుణత్తా దీఘాగమోవ పఠమం సఙ్గీతో. సద్ధా హి కుసలధమ్మానం బీజం. యథాహ "సద్ధా బీజం తపో వుట్ఠీ"తి (సం. ని. ౧.౧౯౭; సు. ని. ౭౭). సద్ధావహగుణతా చస్స హేట్ఠా దస్సితాయేవ. కిఞ్చ భియ్యో – కతిపయసుత్తసఙ్గహతాయ చేవ అప్పపరిమాణతాయ చ ఉగ్గహణధారణాదిసుఖతో పఠమం సఙ్గీతో. తథా హేస చతుత్తింససుత్తసఙ్గహో, చతుసట్ఠిభాణవారపరిమాణో చ. సీలకథాబాహుల్లతో పన **సీలక్ఖన్ధవగ్గో** పఠమం నిక్ఖిత్తో. సీలఞ్హి సాసనస్స ఆది సీలపతిట్ఠానత్తా సబ్బగుణానం . తేనేవాహ "తస్మా తిహ త్వం భిక్ఖు ఆదిమేవ విసోధేహి కుసలేసు ధమ్మేసు. కో చాది కుసలానం ధమ్మానం? సీలఞ్చ సువిసుద్ధ"న్తిఆది (సం. ని. ౫.౩౬౯). సీలక్ఖన్ధకథాబాహుల్లతో హి సో "సీలక్ఖన్ధవగ్గో"తి వుత్తో. దిట్ఠివినివేఠనకథాభావతో పన సుత్తన్తపిటకస్స నిరవసేసదిట్ఠివిభజనం **బ్రహ్మజాలసుత్తం** పఠమం నిక్ఖిత్తన్తి వేదితబ్బం. తేపిటకే హి బుద్ధవచనే బ్రహ్మజాలసదిసం దిట్ఠిగతాని నిగ్గుమ్బం నిజ్జటం కత్వా విభత్తసుత్తం నత్థి. **నిదానం** పన పఠమసఙ్గీతియం మహాకస్సపత్థేరేన పుట్ఠేన ఆయస్మతా ఆనన్దేన దేసకాలాదినిదస్సనత్థం పఠమం నిక్ఖిత్తన్తి. తేనాహ **''బ్రహ్మజాలస్సాపి''**తిఆది. తత్థ చ **''ఆయస్మతా''**తిఆదినా దేసకం నియమేతి, **పఠమసఙ్గీతికాలే**తి పన కాలన్తి, అయమత్థో ఉపరి ఆవి భవిస్సతి.

పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా

ఇదాని "పఠమమహాసఙ్గీతికాలే"తి వచనప్పసఙ్గేన తం పఠమమహాసఙ్గీతిం దస్సేన్తో, యస్సం వా పఠమమహాసఙ్గీతియం నిక్ఖిత్తానుక్కమేన సంవణ్ణనం కత్తుకామత్తా తం విభావేన్తో తస్సా తన్తియా ఆరుళ్హాయపి ఇధ వచనే కారణం దస్సేతుం **''పఠమమహాసఙ్గీతి నామ చేసా''**తిఆదిమాహ. ఏత్థ హి **కిఞ్చాపి...పే.... మారుళ్హాతి** ఏతేన నను సా

సఙ్గీతిక్ఖన్ధకే తన్తిమారుళ్హా, కస్మా ఇధ పున వుత్తా, యది చ వుత్తా అస్స నిరత్థకతా, గన్థగరుతా చ సియాతి చోదనాలేసం దస్సేతి. ''**నిదాన...పే.... వేదితబ్బా**''తి పన ఏతేన నిదానకోసల్లత్థభావతో యథావుత్తదోసతా న సియాతి విసేసకారణదస్సనేన పరిహరతి. "పఠమమహాసఙ్గీతి నామ చేసా"తి ఏత్థ **చ**-సద్దో ఈదిసేసు ఠానేసు వత్తబ్బసమ్పిణ్డనత్థో. తేన హి పఠమమహాసఙ్గీతికాలే వుత్తం నిదానఞ్చ ఆది, ఏసా చ పఠమమహాసఙ్గీతి నామ ఏవం వేదితబ్బాతి ఇమమత్థం సమ్పిణ్డేతి. ఉపఞ్ఞాసత్థో వా **చ**-సద్దో, ఉపఞ్ఞాసోతి చ వాక్యారమ్భో వుచ్చతి. ఏసా హి గన్థకారానం పకతి, యదిదం కిఞ్చి వత్వా పున అపరం వత్తుమారభన్తానం చ-సద్దపయోగో. యం పన వజిరబుద్ధిత్థేరేన వుత్తం "ఏత్థ చ-సద్దో అతిరేకత్థో, తేన అఞ్ఞాపి అత్థీతి దీపేతీ"తి (వజిర టీ. బాహిరనిదానకథావణ్ణనా), తదయుత్తమేవ. న హేత్థ చ-సద్దేన తదత్థో విఞ్ఞాయతి. యది చేత్థ తదత్థదస్సనత్థమేవ చ-కారో అధిప్పేతో సియా, ఏవం సతి సో న కత్తబ్బోయేవ పఠమసద్దేనేవ అఞ్ఞాసం దుతియాదిసఙ్గీతీనమ్పి అత్థిభావస్స దస్సితత్తా. దుతియాదిముపాదాయ హి పఠమసద్దపయోగో దీఘాదిముపాదాయ రస్సాదిసద్దపయోగో వియ. యథాపచ్చయం తత్థ తత్థ దేసితత్తా, పఞ్ఞత్తత్తా చ విప్పకిణ్ణానం ధమ్మవినయానం సఙ్గహేత్వా గాయనం కథనం **సఙ్గీతి,** ఏతేన తం తం సిక్ఖాపదానం, తంతంసుత్తానఞ్చ ఆదిపరియోసానేసు, అన్తరన్తరా చ సమ్బన్ధవసేన ఠపితం సఙ్గీతికారకవచనం సఙ్గహితం హోతి. మహావిసయత్తా, పూజితత్తా చ మహతీ సఙ్గీతి **మహాసఙ్గీతి,** పఠమా మహాసఙ్గీతి **పఠమమహాసఙ్గీతి. కిఞ్చాపీ**తి అనుగ్గహత్థో, తేన పాళియమ్పి సా సఙ్గీతిమారుళ్హావాతి అనుగ్గహం కరోతి, ఏవమ్పి తత్థారుళ్హమత్తేన ఇధ సోతూనం నిదానకోసల్లం న హోతీతి **పన**-సద్దేన అరుచియత్థం దస్సేతి. నిదదాతి దేసనం దేసకాలాదివసేన అవిదితం విదితం కత్వా నిదస్సేతీతి **నిదానం,** తస్మిం **కోసల్లం,** తదత్థాయాతి అత్థో.

ఇదాని తం విత్థారేత్వా దస్సేతుం ''**ధమ్మచక్కపవత్తనఞ్హి**''తిఆది వుత్తం. తత్థ సత్తానం దస్సనానుత్తరియసరణాదిపటిలాభహేతుభూతాసు విజ్జమానాసుపి అఞ్ఞాసు భగవతో కిరియాసు "బుద్ధో బోధేయ్య"న్తి (బు. వం. అట్ఠ. అబ్భన్తరనిదాన ౧; చరియా. అట్ఠ. పకిణ్ణకకథా; ఉదాన అట్ఠ. ౧౮) పటిఞ్ఞాయ అనులోమనతో వినేయ్యానం మగ్గఫలుప్పత్తిహేతుభూతా కిరియావ నిప్పరియాయేన బుద్ధకిచ్చం నామాతి తం సరూపతో దస్సేతుం ''**ధమ్మచక్కప్పవత్తనఞ్హి...పే.... వినయనా**''తి వుత్తం. ధమ్మచక్కప్పవత్తనతో పన పుబ్బభాగే భగవతా భాసితం సుణన్తానమ్పి వాసనాభాగియమేవ జాతం, న సేక్ఖభాగియం, న నిబ్బేధభాగియం తపుస్సభల్లికానం సరణదానం వియ. ఏసా హి ధమ్మతా, తస్మా తమేవ మరియాదభావేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. సద్ధిన్ద్రియాది ధమ్మోయేవ పవత్తనట్ఠేన చక్కన్తి **ధమ్మచక్కం.** అథ వా **చక్క**న్తి ఆణా, ధమ్మతో అనపేతత్తా ధమ్మఞ్చ తం చక్కఞ్చాతి **ధమ్మచక్కం.** ధమ్మేన ఞాయేన చక్కన్తిపి **ధమ్మచక్కం.** వుత్తఞ్హి పటిసమ్భిదాయం –

"ధమ్మఞ్చ పవత్తేతి చక్కఞ్చాతి ధమ్మచక్కం. చక్కఞ్చ పవత్తేతి ధమ్మఞ్చాతి ధమ్మచక్కం, ధమ్మేన పవత్తేతీతి ధమ్మచక్కం, ధమ్మచరియాయ పవత్తేతీతి ధమ్మచక్క"న్తిఆది (పటి. మ. ౨.౪౦, ౪౧).

తస్స పవత్తనం తథా. **పవత్తన**న్తి చ పవత్తయమానం, పవత్తితన్తి పచ్చుప్పన్నాతీతవసేన ద్విధా అత్థో. యం సన్ధాయ అట్ఠకథాసు వుత్తం "ధమ్మచక్కపవత్తనసుత్తన్తం దేసేన్తో ధమ్మచక్కం పవత్తేతి నామ, అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞత్థేరస్స మగ్గఫలాధిగతతో పట్ఠాయ పవత్తితం నామా"తి (సం. ని. అట్ఠ. ౩.౫.౧౦౮౧-౧౦౮౮; పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౨.౪౦). ఇధ పన పచ్చుప్పన్నవసేనేవ అత్థో యుత్తో. **యావా**తి పరిచ్ఛేదత్థే నిపాతో, సుభద్దస్స నామ పరిబ్బాజకస్స వినయనం అన్తోపరిచ్ఛేదం కత్వాతి అభివిధివసేన అత్థో వేదితబ్బో. తఞ్హి భగవా పరినిబ్బానమఞ్చే నిపన్నోయేవ వినేసీతి. కతం

పరినిట్ఠాపితం బుద్ధకిచ్చం యేనాతి తథా, తస్మిం. కతబుద్ధకిచ్చే భగవతి లోకనాథే పరినిబ్బుతేతి సమ్బన్ధో, ఏతేన బుద్ధకత్తబ్బస్స కిచ్చస్స కస్సచిపి అసేసితభావం దీపేతి. తతోయేవ హి భగవా పరినిబ్బుతోతి. నను చ సావకేహి వినీతాపి వినేయ్యా భగవతాయేవ వినీతా నామ. తథా హి సావకభాసితం సుత్తం "బుద్ధభాసిత"న్తి వుచ్చతి. సావకవినేయ్యా చ న తావ వినీతా, తస్మా "కతబుద్ధకిచ్చే"తి న వత్తబ్బన్తి? నాయం దోసో తేసం వినయనుపాయస్స సావకేసు ఠపితత్తా. తేనేవాహ –

"న తావాహం పాపిమ పరినిబ్బాయిస్సామి, యావ మే భిక్ఖూ న సావకా భవిస్సన్తి వియత్తా వినీతా విసారదా బహుస్సుతా ధమ్మధరా...పే.... ఉప్పన్నం పరప్పవాదం సహ ధమ్మేన సునిగ్గహితం నిగ్గహేత్వా సపాటిహారియం ధమ్మం దేసేస్సన్తీ"తిఆది (దీ. ని. ౨.౧౬౮; ఉదా. ౫౧).

"కుసినారాయ"న్తిఆదినా భగవతో పరినిబ్బుతదేసకాలవిసేసవచనం "అపరినిబ్బుతో భగవా"తి గాహస్స మిచ్ఛాభావదస్సనత్థం, లోకే జాతసంవద్ధాదిభావదస్సనత్థఞ్చ. తథా హి మనుస్సభావస్స సుపాకటకరణత్థం మహాబోధిసత్తా చరిమభవే దారపరిగ్గహాదీనిపి కరోన్తీతి. **కుసినారాయ**న్తి ఏవం నామకే నగరే. తఞ్హి నగరం కుసహత్థం పురిసం దస్సనట్ఠానే మాపితత్తా "కుసినార"న్తి వుచ్చతి, సమీపత్థే చేతం భుమ్మం. **ఉపవత్తనే మల్లానం సాలవనే**తి తస్స నగరస్స ఉపవత్తనభూతే మల్లరాజూనం సాలవనే. తఞ్హి సాలవనం నగరం పవిసితుకామా ఉయ్యానతో ఉపచ్చ వత్తన్తి గచ్ఛన్తి ఏతేనాతి **ఉపవత్తనం.** యథా హి అనురాధపురస్స దక్ఖిణపచ్ఛిమదిసాయం థూపారామో, ఏవం తం ఉయ్యానం కుసినారాయ దక్ఖిణపచ్ఛిమదిసాయం హోతి. యథా చ థూపారామతో దక్ఖిణద్వారేన నగరం పవిసనమగ్గో పాచీనముఖో గన్త్వా ఉత్తరేన నివత్తతి, ఏవం ఉయ్యానతో సాలపన్తి పాచీనముఖా గన్త్వా ఉత్తరేన నివత్తా, తస్మా తం "ఉపవత్తన"న్తి వుచ్చతి. అపరే పన "తం సాలవనముపగన్త్వా మిత్తసుహజ్జే అపలోకేత్వా నివత్తనతో ఉపవత్తనన్తి పాకటం జాతం కిరా"తి వదన్తి. **యమకసాలానమన్తరే**తి యమకసాలానం వేమజ్ఝే. తత్థ కిర భగవతో పఞ్ఞత్తస్స పరినిబ్బానమఞ్చస్స సీసభాగే ఏకా సాలపన్తి హోతి, పాదభాగే ఏకా. తత్రాపి ఏకో తరుణసాలో సీసభాగస్స ఆసన్నో హోతి, ఏకో పాదభాగస్స. తస్మా "యమకసాలానమన్తరే"తి వుత్తం. అపిచ "యమకసాలా నామ మూలక్ఖన్ధవిటపపత్తేహి అఞ్ఞమఞ్ఞం సంసిబ్బేత్వా ఠితసాలా"తిపి మహాఅట్ఠకథాయం వుత్తం. మా ఇతి చన్దో వుచ్చతి తస్స గతియా దివసస్స మినితబ్బతో, తదా సబ్బకలాపారిపూరియా పుణ్ణో ఏవ మాతి **పుణ్ణమా.** సద్దవిదూ పన "మో సివో చన్దిమా చేవా"తి వుత్తం సక్కతభాసానయం గహేత్వా ఓకారన్తమిప్పి చన్దిమవాచక మ-సద్దమిచ్ఛన్తి. విసాఖాయ యుత్తో పుణ్ణమా యత్థాతి **విసాఖాపుణ్ణమో,** సోయేవ దివసో తథా, తస్మిం. పచ్చూసతి తిమిరం వినాసేతీతి **పచ్చూసో,** పతి-పుబ్బో ఉస-సద్దో రుజాయన్తి హి నేరుత్తికా, సోయేవ సమయోతి రత్తియా పచ్ఛిమయామపరియాపన్నో కాలవిసేసో వుచ్చతి, తస్మిం. విసాఖాపుణ్ణమదివసే ఈదిసే రత్తియా పచ్ఛిమసమయేతి వుత్తం హోతి.

ఉపాదీయతే కమ్మకిలేసేహీతి **ఉపాది,** విపాకక్ఖన్ధా, కటత్తా చ రూపం. సో పన ఉపాది కిలేసాభిసఙ్ఖారమారనిమ్మథనే అనోస్సట్ఠో, ఇధ ఖన్ధమచ్చుమారనిమ్మథనే ఓస్సట్ఠోన సేసితో, తస్మా నత్థి ఏతిస్సా ఉపాదిసఙ్ఖాతో సేసో, ఉపాదిస్స వా సేసోతి కత్వా **"అనుపాదిసేసా"**తి వుచ్చతి. **నిబ్బానధాతూ**తి చేత్థ నిబ్బుతిమత్తం అధిప్పేతం, నిబ్బానఞ్చ తం సభావధారణతో ధాతు చాతి కత్వా. నిబ్బుతియా హి కారణపరియాయేన అసఙ్ఖతధాతు తథా వుచ్చతి. ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే చాయం కరణనిద్దేసో. అనుపాదిసేసతాసఙ్ఖాతం ఇమం పకారం భూతస్స పత్తస్స పరినిబ్బుతస్స భగవతో లక్ఖణే

నిబ్బానధాతుసఙ్ఖాతే అత్థే తతియాతి వుత్తం హోతి. నను చ "అనుపాదిసేసాయా"తి నిబ్బానధాతుయావ విసేసనం హోతి, న పరినిబ్బుతస్స భగవతో, అథ కస్మా తం భగవా పత్తోతి వుత్తోతి? నిబ్బానధాతుయా సహచరణతో. తంసహచరణేన హి భగవాపి అనుపాదిసేసభావం పత్తోతి వుచ్చతి. అథ వా అనుపాదిసేసభావసఙ్ఖాతం ఇమం పకారం పత్తాయ నిబ్బానధాతుయా లక్ఖణే సఞ్జాననకిరియాయ తతియాతిపి వత్తుం యుజ్జతి. **అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా**తి చ అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతు హుత్వాతి అత్థో. "ఊనపఞ్చబన్ధనేన పత్తేనా"తి (పారా. ౬౧౨). ఏత్థ హి ఊనపఞ్చబన్ధనపత్తో హుత్వాతి అత్థం వదన్తి. అపిచ నిబ్బానధాతుయా అనుపాదిసేసాయ అనుపాదిసేసా హుత్వా భూతాయాతిపి యుజ్జతి. వుత్తఞ్హి ఉదానట్ఠకథాయ **నన్దసుత్తవణ్ణనాయం** "ఉపడ్ఢుల్లిఖితేహి కేసేహీతి ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం విప్పకతుల్లిఖితేహి కేసేహి ఉపలక్ఖితాతి అత్థో"తి (ఉదా. అట్ఠ. ౨౨) ఏసనయో ఈదిసేసు. **ధాతుభాజనదివసే**తి జేట్ఠమాసస్స సుక్కపక్ఖపఞ్చమీదివసం సన్ధాయ వుత్తం, తఞ్చ న "సన్నిపతితాన"న్తి ఏతస్స విసేసనం, "ఉస్సాహం జనేసీ"తి ఏతస్స పన విసేసనం "ధాతుభాజనదివసే భిక్ఖూనం ఉస్సాహం జనేసీ"తి ఉస్సాహజననస్స కాలవసేన భిన్నాధికరణవిసేసనభావతో. ధాతుభాజనదివసతో హి పురిమతరదివసేసుపి భిక్ఖూ సన్నిపతితాతి. అథ వా "**సన్నిపతితాన**"న్తి ఇదం కాయసామగ్గివసేన సన్నిపతనమేవ సన్ధాయ వుత్తం, న సమాగమనమత్తేన. తస్మా "ధాతుభాజనదివసే"తి ఇదం "సన్నిపతితాన"న్తి ఏతస్స విసేసనం సమ్భవతి, ఇదఞ్చ **భిక్ఖూనం ఉస్సాహం జనేసీ**తి ఏత్థ "**భిక్ఖూన**"న్తి ఏతేనపి సమ్బజ్ఝనీయం . సఙ్ఘస్స థేరో **సఙ్ఘత్థేరో.** సో పన సఙ్ఘో కిం పరిమాణోతి ఆహ "**సత్తన్నం భిక్ఖుసతసహస్సాన**"న్తి. సఙ్ఘసద్దేన హి అవిఞ్ఞాయమానస్స పరిమాణస్స విఞ్ఞాపనత్థమేవేతం పున వుత్తం. సద్దవిదూ పన వదన్తి –

> "సమాసో చ తద్ధితో చ, వాక్యత్థేసు విసేసకా;
> పసిద్ధియన్తు సామఞ్ఞం, తేలం సుగతచీవరం.

తస్మా నామమత్తభూతస్స సఙ్ఘత్థేరస్స విసేసనత్థమేవేతం పున వుత్తన్తి, నిచ్చసాపేక్ఖతాయ చ ఏదిసేసు సమాసో యథా "దేవదత్తస్స గరుకుల"న్తి. నిచ్చసాపేక్ఖతా చేత్థ సఙ్ఘసద్దస్స భిక్ఖుసతసహస్ససద్దం సాపేక్ఖత్తేపి అఞ్ఞపదన్తరాభావేన వాక్యే వియ అపేక్ఖితబ్బత్థస్స గమకత్తా. "సత్తన్నం భిక్ఖుసతసహస్సాన"న్తి హి ఏతస్స సఙ్ఘసద్దే అవయవీభావేన సమ్బన్ధో, తస్సాపి సామిభావేన థేరసద్దేతి. "సత్తన్నం భిక్ఖుసతసహస్సాన"న్తి చ గణపామోక్ఖభిక్ఖూయేవ సన్ధాయ వుత్తం. తదా హి సన్నిపతితా భిక్ఖూ ఏత్తకాతి గణనపథమతిక్కన్తా. తథా హి వేళువగామే వేదనావిక్ఖమ్భనతో పట్ఠాయ "నచిరేనేవ భగవా పరినిబ్బాయిస్సతీ"తి సుత్వా తతో తతో ఆగతేసు భిక్ఖూసు ఏకభిక్ఖుపి పక్కన్తో నామ నత్థి. యథాహు –

> "సత్తసతసహస్సాని , తేసు పామోక్ఖభిక్ఖవో;
> థేరో మహాకస్సపోవ, సఙ్ఘత్థేరో తదా అహూ"తి.

ఆయస్మా మహాకస్సపో అనుస్సరన్తో మఞ్ఞమానో చిన్తయన్తో హుత్వా ఉస్సాహం జనేసి, అనుస్సరన్తో మఞ్ఞమానో చిన్తయన్తో ఆయస్మా మహాకస్సపో ఉస్సాహం జనేసీతి వా సమ్బన్ధో. మహన్తేహి సీలక్ఖన్ధాదీహి సమన్నాగతత్తా మహన్తో కస్సపోతి **మహాకస్సపో.** అపిచ "**మహాకస్సపో**"తి ఉరువేలకస్సపో నదీకస్సపో గయాకస్సపో కుమారకస్సపోతి ఇమే ఖుద్దానుఖుద్దకే థేరే ఉపాదాయ వుచ్చతి. కస్మా పనాయస్మా మహాకస్సపో ఉస్సాహం జనేసీతి అనుయోగే సతి తం కారణం విభావేన్తో ఆహ "**సత్తాహపరినిబ్బుతే**"తిఆది. సత్త అహాని సమాహటాని **సత్తాహం.** సత్తాహం పరినిబ్బుతస్స అస్సాతి తథా యథా "అచిరపక్కన్తో, మాసజాతో"తి, అన్తత్థఅఞ్ఞపదసమాసోయం, తస్మిం. భగవతో పరినిబ్బానదివసతో పట్ఠాయ సత్తాహే

వీతివత్తేతి వుత్తం హోతి, ఏతస్స "వుత్తవచన"న్తి పదేన సమ్బన్ధో, తథా "**సుభద్దేన వుడ్ఢపబ్బజితేనా**"తి ఏతస్సాపి. తత్థ **సుభద్దో**తి తస్స నామమత్తం, వుడ్ఢకాలే పన పబ్బజితత్తా "**వుడ్ఢపబ్బజితేనా**"తి వుత్తం, ఏతేన సుభద్దపరిబ్బాజకాదీహి తం విసేసం కరోతి. "**అలం ఆవుసో**"తిఆదినా తేన వుత్తవచనం నిదస్సేతి. సో హి సత్తాహపరినిబ్బుతే భగవతి ఆయస్మతా మహాకస్సపత్థేరేన సద్ధిం పావాయ కుసినారం అద్ధానమగ్గపటిపన్నేసు పఞ్చమత్తేసు భిక్ఖుసతేసు అవీతరాగే భిక్ఖూ అన్తరామగ్గే దిట్ఠఆజీవకస్స సన్తికా భగవతో పరినిబ్బానం సుత్వా పత్తచీవరాని ఛడ్డేత్వా బాహా పగ్గయ్హ నానప్పకారం పరిదేవన్తే దిస్వా ఏవమాహ.

కస్మా పన సో ఏవమాహాతి? భగవతి ఆఘాతేన. అయం కిరేసో ఖన్ధకే ఆగతే **ఆతుమావత్థుస్మిం** (మహావ॰ ౩౦౩) నహాపితపుబ్బకో వుడ్ఢపబ్బజితో భగవతి కుసినారతో నిక్ఖమిత్వా అడ్ఢతేళసేహి భిక్ఖుసతేహి సద్ధిం ఆతుమం గచ్ఛన్తే "భగవా ఆగచ్ఛతీ"తి సుత్వా "ఆగతకాలేయాగుదానం కరిస్సామీ"తి సామణేరభూమియం ఠితే ద్వే పుత్తే ఏతదవోచ "భగవా కిర తాతా ఆతుమం ఆగచ్ఛతి మహతా భిక్ఖుసఙ్ఘేన సద్ధిం అడ్ఢతేళసేహి భిక్ఖుసతేహి, గచ్ఛథ తుమ్హే తాతా, ఖురభణ్డం ఆదాయ నాళియా వా పసిబ్బకేన వా అనుఘరకం ఆహిణ్డథ, లోణమ్పి తేలమ్పి తణ్డులమ్పి ఖాదనీయమ్పి సంహరథ, భగవతో ఆగతస్స యాగుదానం కరిస్సామీ"తి. తే తథా అకంసు. అథ భగవతి ఆతుమం ఆగన్త్వా భుసాగారకం పవిట్ఠే సుభద్దో సాయన్హసమయం గామద్వారం గన్త్వా మనుస్సే ఆమన్తేత్వా "హత్థకమ్మమత్తం మే దేథా"తి హత్థకమ్మం యాచిత్వా "కిం భన్తే కరోమా"తి వుత్తే "ఇదఞ్చిదఞ్చ గణ్హథా"తి సబ్బూపకరణాని గాహాపేత్వా విహారే ఉద్ధనాని కారేత్వా ఏకం కాళకం కాసావం నివాసేత్వా తాదిసమేవ పారుపిత్వా "ఇదం కరోథ, ఇదం కరోథా"తి సబ్బరత్తిం విచారేన్తో సతసహస్సం విస్సజ్జేత్వా భోజ్జయాగుఞ్చ మధుగోళకఞ్చ పటియాదాపేసి. **భోజ్జయాగు** నామ భుఞ్జిత్వా పాతబ్బయాగు, తత్థ సప్పిమధుఫాణితమచ్ఛమంసపుప్ఫఫలరసాది యం కిఞ్చి ఖాదనీయం నామ అత్థి, తం సబ్బం పవిసతి. కీళితుకామానం సీసమక్ఖనయోగ్గా హోతి సుగన్ధగన్ధా.

అథ భగవా కాలస్సేవ సరీరపటిజగ్గనం కత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతో పిణ్డాయ చరితుం ఆతుమాభిముఖో పాయాసి. అథ తస్స ఆరోచేసుం "భగవా పిణ్డాయ గామం పవిసతి, తయా కస్స యాగు పటియాదితా"తి. సో యథానివత్థపారుతేహేవ తేహి కాళకకాసావేహి ఏకేన హత్థేన దబ్బిఞ్చ కటచ్ఛుఞ్చ గహేత్వా బ్రహ్మా వియ దక్ఖిణం జాణుమణ్డలం భూమియం పతిట్ఠపేత్వా వన్దిత్వా "పటిగ్గణ్హాతు మే భన్తే భగవా యాగు"న్తి ఆహ. తతో "జానన్తాపి తథాగతా పుచ్ఛన్తీ"తి ఖన్ధకే (మహావ॰ ౩౦౪) ఆగతనయేన భగవా పుచ్ఛిత్వా చ సుత్వా చ తం వుడ్ఢపబ్బజితం విగరహిత్వా తస్మిం వత్థుస్మిం అకప్పియసమాదానసిక్ఖాపదం, ఖురభణ్డపరిహరణసిక్ఖాపదఞ్చాతి ద్వే సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞపేత్వా "అనేకకప్పకోటియో భిక్ఖవే భోజనం పరియేసన్తేహేవ వీతినామితా , ఇదం పన తుమ్హాకం అకప్పియం, అధమ్మేన ఉప్పన్నం భోజనం ఇమం పరిభుఞ్జిత్వా అనేకాని అత్తభావసహస్సాని అపాయేస్వేవ నిబ్బత్తిస్సన్తి, అపేథ మా గణ్హథా"తి వత్వా భిక్ఖాచారాభిముఖో అగమాసి, ఏకభిక్ఖునాపి న కిఞ్చి గహితం. సుభద్దో అనత్తమనో హుత్వా "అయం సబ్బం జానామీ"తి ఆహిణ్డతి, సచే న గహేతుకామో పేసేత్వా ఆరోచేతబ్బం అస్స, పక్కాహారో నామ సబ్బచిరం తిట్ఠన్తో సత్తాహమత్తం తిట్ఠేయ్య, ఇదఞ్చ మమ యావజీవం పరియత్తం అస్స, సబ్బం తేన నాసితం, అహితకామో అయం మయ్హ"న్తి భగవతి ఆఘాతం బన్ధిత్వా దసబలే ధరమానే కిఞ్చి వత్తుం నాసక్ఖి. ఏవం కిరస్స అహోసి "అయం ఉచ్చా కులా పబ్బజితో మహాపురిసో, సచే కిఞ్చి ధరన్తస్స వక్ఖామి, మమంయేవ సన్తజ్జేస్సతీ"తి.

స్వాయం అజ్జ మహాకస్సపత్థేరేన సద్ధిం గచ్ఛన్తో “పరినిబ్బుతో భగవా”తి సుత్వా లద్ధస్సాసో వియ హట్ఠతుట్ఠో ఏవమాహ. థేరో పన తం సుత్వా హదయే పహారం వియ, మత్థకే పతితసుక్ఖాసనిం వియ (సుక్ఖాసని వియ దీ. ని. అట్ఠ. ౩.౨౩౨) మఞ్ఞి, ధమ్మసంవేగో చస్స ఉప్పజ్జి “సత్తాహమత్తపరినిబ్బుతో భగవా, అజ్జాపిస్స సువణ్ణవణ్ణం సరీరం ధరతియేవ, దుక్ఖేన భగవతా ఆరాధితసాసనే నామ ఏవం లహుం మహన్తం పాపం కసటం కణ్టకో ఉప్పన్నో, అలం ఖో పనేస పాపో వడ్ఢమానో అఞ్ఞేపి ఏవరూపే సహాయే లభిత్వా సాసనం ఓసక్కాపేతు”న్తి.

తతో థేరో చిన్తేసి “సచే ఖో పనాహం ఇమం మహల్లకం ఇధేవ పిలోతికం నివాసేత్వా ఛారికాయ ఓకిరాపేత్వా నీహరాపేస్సామి, మనుస్సా ‘సమణస్స గోతమస్స సరీరే ధరమానేయేవ సావకా వివదన్తీ’తి అమ్హాకం దోసం దస్సేస్సన్తి, అధివాసేమి తావ. భగవతా హి దేసితధమ్మో అసఙ్గహితపుప్ఫరాసిసదిసో, తత్థ యథా వాతేన పహటపుప్ఫాని యతో వా తతో వా గచ్ఛన్తి, ఏవమేవ ఏవరూపానం వసేన గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే వినయే ఏకం ద్వే సిక్ఖాపదాని నస్సిస్సన్తి, సుత్తే ఏకో ద్వే పఞ్హావారా నస్సిస్సన్తి, అభిధమ్మే ఏకం ద్వే భూమన్తరాని నస్సిస్సన్తి, ఏవం అనుక్కమేన మూలే నట్ఠే పిసాచసదిసా భవిస్సామ, తస్మా ధమ్మవినయసఙ్గహం కరిస్సామి, ఏవం సతి దళ్హసుత్తేన సఙ్గహితపుప్ఫాని వియ అయం ధమ్మవినయో నిచ్చలో భవిస్సతి. ఏతదత్థఞ్హి భగవా మయ్హం తీణి గావుతాని పచ్చుగ్గమనం అకాసి, తీహి ఓవాదేహి (సం. ని. ౨.౧౫౪, ౧౫౦, ౧౫౧) ఉపసమ్పదం అకాసి, కాయతో చీవరపరివత్తనం అకాసి, ఆకాసే పాణిం చాలేత్వా చన్దోపమపటిపదం కథేన్తో మఞ్ఞేవ సక్ఖిం కత్వా కథేసి, తిక్ఖత్తుం సకలసాసనరతనం పటిచ్ఛాపేసి, మాదిసే భిక్ఖుమ్హి తిట్ఠమానే అయం పాపో సాసనే వడ్ఢిం మా అలత్థ, యావ అధమ్మో న దిప్పతి, ధమ్మో న పటిబాహియ్యతి, అవినయో న దిప్పతి, వినయో న పటిబాహియ్యతి, అధమ్మవాదినో న బలవన్తో హోన్తి, ధమ్మవాదినో న దుబ్బలా హోన్తి, అవినయవాదినో న బలవన్తో హోన్తి, వినయవాదినో న దుబ్బలా హోన్తి, తావ ధమ్మఞ్చ వినయఞ్చ సఙ్గాయిస్సామి, తతో భిక్ఖూ అత్తనో అత్తనో పహోనకం గహేత్వా కప్పియాకప్పియే కథేస్సన్తి, అథాయం పాపో సయమేవ నిగ్గహం పాపుణిస్సతి, పున సీసం ఉక్ఖిపితుం న సక్ఖిస్సతి, సాసనం ఇద్ధఞ్చేవ ఫీతఞ్చ భవిస్సతీ”తి చిన్తేత్వా సో “ఏవం నామ మయ్హం చిత్తం ఉప్పన్న”న్తి కస్సచిపి అనారోచేత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘం సమస్సాసేత్వా అథ పచ్ఛా ధాతుభాజనదివసే ధమ్మవినయసఙ్గాయనత్థం భిక్ఖూనం ఉస్సాహం జనేసి. తేన వుత్తం “ఆయస్మా మహాకస్సపో సత్తాహపరినిబ్బుతే...పే.... ధమ్మవినయసఙ్గాయనత్థం భిక్ఖూనం ఉస్సాహం జనేసీ”తి.

తత్థ **అల**న్తి పటిక్ఖేపవచనం, న యుత్తన్తి అత్థో. **ఆవుసో**తి పరిదేవన్తే భిక్ఖూ ఆలపతి. **మా సోచిత్థా**తి చిత్తే ఉప్పన్నబలవసోకేన మా సోకమకత్థ. **మా పరిదేవిత్థా**తి వాచాయ మా విలాపమకత్థ. “పరిదేవనం విలాపో”తి హి వుత్తం. అసోచనాదీనం కారణమాహ **‘‘సుముత్తా’’**తిఆదినా. **తేన మహాసమణేనా**తి నిస్సక్కే కరణవచనం, స్మావచనస్స వా నాబ్యప్పదేసో. **‘‘ఉపద్దుతా’’**తి పదే పన కత్తరి తతియావసేన సమ్బన్ధో. ఉభయాపేక్ఖఞ్హేతం పదం. **ఉపద్దుతా చ హోమా**తి తంకాలాపేక్ఖవత్తమానవచనం, “తదా”తి సేసో. అతీతత్థే వా వత్తమానవచనం, అహువమ్హాతి అత్థో. **అనుస్సరన్తో** ధమ్మసంవేగవసేనేవ, న పన కోధాదివసేన. ధమ్మసభావచిన్తావసేన హి పవత్తం సహోత్తప్పఞాణం ధమ్మసంవేగో. వుత్తఞ్హేతం –

> “సబ్బసఙ్ఖతధమ్మేసు, ఓత్తప్పాకారసణ్ఠితం;
>
> ఞాణమోహితభారానం, ధమ్మసంవేగసఞ్ఞిత”న్తి. (సారత్థ. టీ. ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా);

అఞ్ఞం ఉస్సాహజననకారణం దస్సేతుం ''**ఈదిసస్సా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఈదిసస్స చ సఙ్ఘసన్నిపాతస్సా**తి సత్తసతసహస్సగణపామోక్ఖత్థేరప్పముఖగణనపథాతిక్కన్తసఙ్ఘసన్నిపాతం సన్ధాయ వదతి. ''**ఠానం ఖో పనేతం విజ్జతీ**''తిఆదినాపి అఞ్ఞం కారణం దస్సేతి. తిట్ఠతి ఏత్థ ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి **ఠానం,** హేతు. **ఖో**తి అవధారణే. **పనా**తి వచనాలఙ్కారే, ఏతం ఠానం విజ్జతేవ, నో న విజ్జతీతి అత్థో. కిం పన తన్తి ఆహ ''**యం పాపభిక్ఖూ**''తిఆది. **యన్తి** నిపాతమత్తం, కారణనిద్దేసో వా, యేన ఠానేన అన్తరధాపేయ్యుం, తదేతం ఠానం విజ్జతియేవాతి. పాపేన లామకేన ఇచ్ఛావచరేన సమన్నాగతా భిక్ఖూ **పాపభిక్ఖూ** . అతీతో సత్థా ఏత్థ, ఏతస్సాతి వా **అతీతసత్థుకం** యథా "బహుకత్తుకో"తి. పధానం వచనం **పావచనం. పా**-సద్దో చేత్థ నిపాతో "పా ఏవ వుత్యస్సా"తిఆదీసు వియ. ఉపసగ్గపదం వా ఏతం, దీఘం కత్వా పన తథా వుత్తం యథా "పావదతీ"తిపి వదన్తి. **పక్ఖన్తి** అలజ్జిపక్ఖం. ''**యావ చా**''తిఆదినా సఙ్గీతియా సాసనచిరట్ఠితికభావే కారణం, సాధకఞ్చ దస్సేతి. "తస్మా"తి హి పదమజ్ఝాహరిత్వా "సఙ్గాయేయ్యా"న్తి పదేన సమ్బన్ధనీయం.

తత్థ **యావ చ ధమ్మవినయో తిట్ఠతీ**తి యత్తకం కాలం ధమ్మో చ వినయో చ లజ్జిపుగ్గలేసు తిట్ఠతి. పరినిబ్బానమఞ్చకే నిపన్నేన భగవతా మహాపరినిబ్బానసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౬) వుత్తం సన్ధాయ ''**వుత్తఞ్హేత**''న్తిఆదిమాహ. **హి**-సద్దో ఆగమవసేన దళ్హీజోతకో. **దేసితో పఞ్ఞత్తో**తి ధమ్మోపి దేసితో చేవ పఞ్ఞత్తో చ. సుత్తాభిధమ్మసఙ్గహితస్స హి ధమ్మస్స అతిసజ్జనం పబోధనం దేసనా, తస్సేవ పకారతో ఞాపనం వినేయ్యసన్తానే ఠపనం పఞ్ఞాపనం. వినయోపి దేసితో చేవ పఞ్ఞత్తో చ. వినయతన్తిసఙ్గహితస్స హి అత్థస్స అతిసజ్జనం పబోధనం దేసనా, తస్సేవ పకారతో ఞాపనం అసఙ్కరతో ఠపనం పఞ్ఞాపనం, తస్మా కమ్మద్వయమ్పి కిరియాద్వయేన సమ్బజ్ఝనం యుజ్జతీతి వేదితబ్బం.

సోతి సో ధమ్మో చ వినయో చ. **మమచ్చయేనా**తి మమ అచ్చయకాలే. "భుమ్మత్థే కరణనిద్దేసో"తి హి అక్ఖరచిన్తకా వదన్తి. హేత్వత్థే వా కరణవచనం, మమ అచ్చయహేతు తుమ్హాకం సత్థా నామ భవిస్సతీతి అత్థో. వుత్తఞ్హి మహాపరినిబ్బానసుత్తవణ్ణనాయం "మయి పరినిబ్బుతే తుమ్హాకం సత్థుకిచ్చం సాధేస్సతీ"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౧౬). లక్ఖణవచనఞ్హేత్థ హేత్వత్థసాధకం యథా "నేత్తే ఉజుం గతే సతీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౭౦; నేత్తి॰ ౧౦.౯౦, ౯౩). ఇదం వుత్తం హోతి – మయా వో ఠితేనేవ "ఇదం లహుకం, ఇదం గరుకం, ఇదం సతేకిచ్ఛం, ఇదం అతేకిచ్ఛం, ఇదం లోకవజ్జం, ఇదం పణ్ణత్తివజ్జం, అయం ఆపత్తి పుగ్గలస్స సన్తికే వుట్ఠాతి, అయం గణస్స, అయం సఙ్ఘస్స సన్తికే వుట్ఠాతీ"తి సత్తన్నం ఆపత్తిక్ఖన్ధానం అవీతిక్కమనీయతావసేన ఓతిణ్ణవత్థుస్మిం సఖన్ధకపరివారో ఉభతోవిభఙ్గో మహావినయో నామ దేసితో, తం సకలమ్పి వినయపిటకం మయి పరినిబ్బుతే తుమ్హాకం సత్థుకిచ్చం సాధేస్సతి "ఇదం వో కత్తబ్బం, ఇదం వో న కత్తబ్బ"న్తి కత్తబ్బాకత్తబ్బస్స విభాగేన అనుసాసనతో. ఠితేనేవ చ మయా "ఇమే చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో ఇద్ధిపాదా, పఞ్చిన్ద్రియాని, పఞ్చ బలాని, సత్త బోజ్ఝఙ్గా, అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో"తి తేన తేన వినేయ్యానం అజ్ఝాసయానురూపేన పకారేన ఇమే సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మే విభజిత్వా విభజిత్వా సుత్తన్తపిటకం దేసితం, తం సకలమ్పి సుత్తన్తపిటకం మయి పరినిబ్బుతే తుమ్హాకం సత్థుకిచ్చం సాధేస్సతి తంతంచరియానురూపం సమ్మాపటిపత్తియా అనుసాసనతో, ఠితేనేవ చ మయా "ఇమే పఞ్చక్ఖన్ధా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౧౬), ద్వాదసాయతనాని, అట్ఠారస ధాతుయో, చత్తారి సచ్చాని, బావీసతిన్ద్రియాని, నవ హేతూ, చత్తారో ఆహారా, సత్త ఫస్సా, సత్త వేదనా, సత్త సఞ్ఞా, సత్త చేతనా, సత్త చిత్తాని. తత్రాపి ఏత్తకా ధమ్మా కామావచరా, ఏత్తకా రూపావచరా, ఏత్తకా అరూపావచరా, ఏత్తకా పరియాపన్నా, ఏత్తకా అపరియాపన్నా, ఏత్తకా లోకియా, ఏత్తకా లోకుత్తరా"తి ఇమే ధమ్మే విభజిత్వా విభజిత్వా అభిధమ్మపిటకం దేసితం, తం సకలమ్పి అభిధమ్మపిటకం మయి పరినిబ్బుతే తుమ్హాకం సత్థుకిచ్చం సాధేస్సతి ఖన్ధాదివిభాగేన ఞాయమానం

చతుసచ్చసమ్బోధావహత్తా. ఇతి సబ్బమ్పేతం అభిసమ్బోధితో యావ పరినిబ్బానా పఞ్చచత్తాలీస వస్సాని భాసితం లపితం "తీణి పిటకాని, పఞ్చ నికాయా, నవఙ్గాని, చతురాసీతి ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సానీ"తి ఏవం మహప్పభేదం హోతి. ఇమాని చతురాసీతి ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సాని తిట్ఠన్తి, అహం ఏకోవ పరినిబ్బాయిస్సామి, అహఞ్చ పనిదాని ఏకోవ ఓవదామి అనుసాసామి, మయి పరినిబ్బుతే ఇమాని చతురాసీతి బుద్ధసహస్సాని తుమ్హే ఓవదిస్సన్తి అనుసాసిస్సన్తి ఓవాదానుసాసనకిచ్చస్స నిప్ఫాదనతోతి.

సాసనన్తి పరియత్తిపటిపత్తిపటివేధవసేన తివిధమ్పి సాసనం, నిప్పరియాయతో పన సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మా. అద్ధానం గమితుమలన్తి **అద్ధనియం,** అద్ధానగామి అద్ధానక్ఖమన్తి అత్థో. చిరం ఠితి ఏతస్సాతి **చిరట్ఠితికం.** ఇదం వుత్తం హోతి – యేన పకారేన ఇదం సాసనం అద్ధనియం, తతోయేవ చ చిరట్ఠితికం భవేయ్య, తేన పకారేన ధమ్మఞ్చ వినయఞ్చ యది పనాహం సఙ్గాయేయ్యం, సాధు వతాతి.

ఇదాని సమ్మాసమ్బుద్ధేన అత్తనో కతం అనుగ్గహవిసేసం సమనుస్సరిత్వా చిన్తనాకారమ్పి దస్సేన్తో **"యఞ్చాహం భగవతా"**తిఆదిమాహ. తత్థ "యఞ్చాహ"న్తి ఏతస్స "అనుగ్గహితో, పసంసితో"తి ఏతేహి సమ్బన్ధో. **య**న్తి యస్మా, కిరియాపరామసనం వా ఏతం, తేన "అనుగ్గహితో, పసంసితో"తి ఏత్థ అనుగ్గహణం, పసంసనఞ్చ పరామసతి. "ధారేస్ససీ"తిఆదికం పన వచనం భగవా అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే మహాకస్సపత్థేరేన పఞ్ఞత్తసఙ్ఘాటియం నిసిన్నో తం సఙ్ఘాటిం పదుమపుప్ఫవణ్ణేన పాణినా అన్తన్తేన పరామసన్తో ఆహ. వుత్తఞ్హేతం కస్సపసంయుత్తే (సం. ని. ౨.౧౫౪) మహాకస్సపత్థేరేనేవ ఆనన్దత్థేరం ఆమన్తేత్వా కథేన్తేన –

"అథ ఖో ఆవుసో భగవా మగ్గా ఓక్కమ్మ యేన అఞ్ఞతరం రుక్ఖమూలం తేనుపసఙ్కమి, అథ ఖ్వాహం ఆవుసో పటపిలోతికానం సఙ్ఘాటిం చతుగ్గుణం పఞ్ఞపేత్వా భగవన్తం ఏతదవోచం 'ఇధ భన్తే భగవా నిసీదతు, యం మమస్స దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయా'తి . నిసీది ఖో ఆవుసో భగవా పఞ్ఞత్తే ఆసనే, నిసజ్జ ఖో మం ఆవుసో భగవా ఏతదవోచ 'ముదుకా ఖో త్యాయం కస్సప పటపిలోతికానం సఙ్ఘాటీ'తి. పటిగ్గణ్హాతు మే భన్తే భగవా పటపిలోతికానం సఙ్ఘాటిం అనుకమ్పం ఉపాదాయాతి. ధారేస్ససి పన మే త్వం కస్సప సాణాని పంసుకూలాని నిబ్బసనానీతి. ధారేస్సామహం భన్తే భగవతో సాణాని పంసుకూలాని నిబ్బసనానీతి. సో ఖ్వాహం ఆవుసో పటపిలోతికానం సఙ్ఘాటిం భగవతో పాదాసిం, అహం పన భగవతో సాణాని పంసుకూలాని నిబ్బసనాని పటిపజ్జి"న్తి (సం. ని. ౨.౧౫౪).

తత్థ **ముదుకా ఖో త్యాయ**న్తి ముదుకా ఖో తే అయం. కస్మా పన భగవా ఏవమాహాతి? థేరేన సహ చీవరం పరివత్తేతుకామతాయ. కస్మా పరివత్తేతుకామో జాతోతి? థేరం అత్తనో ఠానే ఠపేతుకామతాయ. కిం సారిపుత్తమోగ్గల్లానా నత్థీతి? అత్థి, ఏవం పనస్స అహోసి "ఇమే న చిరం ఠస్సన్తి, 'కస్సపో పన వీసవస్ససతాయుకో, సో మయి పరినిబ్బుతే సత్తపణ్ణిగుహాయం వసిత్వా ధమ్మవినయసఙ్గహం కత్వా మమ సాసనం పఞ్చవస్ససహస్సపరిమాణకాలం పవత్తనకం కరిస్సతీ"తి అత్తనో నం ఠానే ఠపేసి, ఏవం భిక్ఖూ కస్సపస్స సుస్సూసితబ్బం మఞ్ఞిస్సన్తీ"తి తస్మా ఏవమాహ. థేరో పన యస్మా చీవరస్స వా పత్తస్స వా వణ్ణే కథితే "ఇమం తుమ్హే గణ్హథా"తి వచనం చారిత్తమేవ, తస్మా "పటిగ్గణ్హాతు మే భన్తే భగవా"తి ఆహ.

ధారేస్ససి పన మే త్వం కస్సపాతి కస్సప త్వం ఇమాని పరిభోగజిణ్ణాని పంసుకూలాని పారుపితుం సక్ఖిస్ససీతి వదతి. తఞ్చ ఖో న కాయబలం సన్ధాయ, పటిపత్తిపూరణం పన సన్ధాయ ఏవమాహ. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – అహం ఇమం చీవరం పుణ్ణం నామ దాసిం పారుపిత్వా ఆమకసుసానే ఛడ్డితం సుసానం పవిసిత్వా తుమ్బమత్తేహి పాణకేహి సమ్పరికిణ్ణం తే పాణకే విధునిత్వా మహాఅరియవంసే ఠత్వా అగ్గహేసిం, తస్స మే ఇమం చీవరం గహితదివసే దససహస్సచక్కవాళే మహాపథవీ మహావిరవం విరవమానా కమ్పిత్థ, ఆకాసం తటతటాయి, చక్కవాళే దేవతా సాధుకారం అదంసు, ఇమం చీవరం గణ్హన్తేన భిక్ఖునా జాతిపంసుకూలికేన జాతిఆరఞ్ఞికేన జాతిఏకాసనికేన జాతిసపదానచారికేన భవితుం వట్టతి, త్వం ఇమస్స చీవరస్స అనుచ్ఛవికం కాతుం సక్ఖిస్ససీతి. థేరోపి అత్తనా పఞ్చన్నం హత్థీనం బలం ధారేతి, సో తం అతక్కయిత్వా "అహమేతం పటిపత్తిం పూరేస్సామీ"తి ఉస్సాహేన సుగతచీవరస్స అనుచ్ఛవికం కాతుకామో "ధారేస్సామహం భన్తే"తి ఆహ. **పటిపజ్జి**న్తి పటిపన్నోసిం. ఏవం పన చీవరపరివత్తనం కత్వా థేరేన పారుపితచీవరం భగవా పారుపి, సత్థు చీవరం థేరో. తస్మిం సమయే మహాపథవీ ఉదకపరియన్తం కత్వా ఉన్నదన్తీ కమ్పిత్థ.

సాణాని పంసుకూలానీతి మతకళేవరం పరివేఠేత్వా ఛడ్డితాని తుమ్బమత్తే కిమీ పప్ఫోటేత్వా గహితాని సాణవాకమయాని పంసుకూలచీవరాని. **నిబ్బసనానీ**తి నిట్ఠితవసనకిచ్చాని, పరిభోగజిణ్ణానీతి అత్థో. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి ఏకమేవ తం చీవరం, అనేకావయవత్తా పన బహువచనం కతన్తి **మజ్ఝిమగణ్ఠిపదే** వుత్తం. **చీవరే సాధారణపరిభోగేనా**తి ఏత్థ అత్తనా సాధారణపరిభోగేనాతి అత్థస్స విఞ్ఞాయమానత్తా, విఞ్ఞాయమానత్థస్స చ సద్దస్స పయోగే కామాచారత్తా "అత్తనా"తి న వుత్తం. "ధారేస్ససి పన మే త్వం కస్సప సాణాని పంసుకూలానీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౪) హి వుత్తత్తా "అత్తనావ సాధారణపరిభోగేనా"తి విఞ్ఞాయతి, నాఞ్ఞేన. న హి కేవలం సద్దతోయేవ సబ్బత్థ అత్థనిచ్ఛయో, అత్థపకరణాదినాపి యేభుయ్యేన అత్థస్స నియమితత్తా. ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన పనేత్థ ఏవం వుత్తం "చీవరే సాధారణపరిభోగేనాతి ఏత్థ 'అత్తనా సమసమట్ఠపనేనా'తి ఇధ వుత్తం అత్తనా – సద్దమానేత్వా 'చీవరే అత్తనా సాధారణపరిభోగేనా'తి యోజేతబ్బం.

> యస్స యేన హి సమ్బన్ధో, దూరట్ఠమ్పి చ తస్స తం;
> అత్థతో హ్యసమానానం, ఆసన్నత్తమకారణన్తి.

అథ వా భగవతా చీవరే సాధారణపరిభోగేన భగవతా అనుగ్గహితోతి యోజనీయం. ఏకస్సాపి హి కరణనిద్దేసస్స సహాదియోగకత్తుత్థజోతకత్తసమ్భవతో"తి. సమానం ధారణమేతస్సాతి **సాధారణో**, తాదిసో పరిభోగోతి **సాధారణపరిభోగో,** తేన. సాధారణపరిభోగేన చ సమసమట్ఠపనేన చ అనుగ్గహితోతి సమ్బన్ధో.

ఇదాని –

"అహం భిక్ఖవే, యావదే ఆకఙ్ఖామి వివిచ్చేవ కామేహి వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహి సవితక్కం సవిచారం వివేకజం పీతిసుఖం పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరామి, కస్సపోపి భిక్ఖవే యావదే ఆకఙ్ఖతి వివిచ్చేవ కామేహి వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహి సవితక్కం సవిచారం వివేకజం పీతిసుఖం పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౨) –

నవానుపుబ్బవిహారఛళభిఞ్ఞాపభేదే ఉత్తరిమనుస్సధమ్మే అత్తనా సమసమట్ఠపనత్థాయ భగవతా వుత్తం కస్సపసంయుత్తే (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౧) ఆగతం పాళిమిమం పేయ్యాలముఖేన, ఆదిగ్గహణేన చ సఙ్ఖిపిత్వా దస్సేన్తో ఆహ ''**అహం భిక్ఖవే**''తిఆది.

తత్థ **యావదేతి** యావదేవ, యత్తకం కాలం ఆకఙ్ఖామి, తత్తకం కాలం విహరామీతి అత్థో. తతోయేవ హి **మజ్ఝిమగణ్ఠిపదే, చూళగణ్ఠిపదే** చ ''**యావదేతి** యావదేవాతి వుత్తం హోతీ''తి లిఖితం. **సంయుత్తట్ఠకథాయమ్పి** ''యావదే ఆకఙ్ఖామీతి యావదేవ ఇచ్ఛామీ''తి (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨.౧౫౨) అత్థో వుత్తో. తథా హి తత్థ లీనత్థపకాసనియం **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** ''యావదేవాతి ఇమినా సమానత్థం 'యావదే'తి ఇదం పద''న్తి వుత్తం. పోత్థకేసు పన కత్థచి ''యావదేవా''తి అయమేవ పాఠో దిస్సతి. అపి చ **యావదేతి** యత్తకం సమాపత్తివిహారం విహరితుం ఆకఙ్ఖామి, తత్తకం సమాపత్తివిహారం విహరామీతి సమాపత్తిట్ఠానే, యత్తకం అభిఞ్ఞావోహారం వోహరితుం ఆకఙ్ఖామి, తత్తకం అభిఞ్ఞావోహారం వోహరామీతి అభిఞ్ఞాఠానే చ సహ పాఠసేసేన అత్థో వేదితబ్బో. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేనా**పి తదేవత్థం యథాలాభనయేన దస్సేతుం ''యత్తకే సమాపత్తివిహారే, అభిఞ్ఞావోహారే వా ఆకఙ్ఖన్తో విహరామి చేవ వోహరామి చ, తథా కస్సపోపీతి అత్థో''తి వుత్తం. అపరే పన ''యావదేతి 'యం పఠమజ్ఝానం ఆకఙ్ఖామి, తం పఠమజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరామీ'తిఆదినా సమాపత్తిట్ఠానే, ఇద్ధివిధాభిఞ్ఞాఠానే చ అజ్ఝాహరితస్స త-సద్దస్స కమ్మవసేన 'యం దిబ్బసోతం ఆకఙ్ఖామి, తేన దిబ్బసోతేన సద్దే సుణామీ'తిఆదినా సేసాభిఞ్ఞాఠానే కరణవసేన యోజనా వత్తబ్బా''తి వదన్తి. **వివిచ్చేవ కామేహీతి** ఏత్థ **ఏవ**-సద్దో నియమత్థో, ఉభయత్థ యోజేతబ్బో. యమేత్థ వత్తబ్బం, తదుపరి ఆవి భవిస్సతి.

నవానుపుబ్బవిహారఛళభిఞ్ఞాప్పభేదేతి ఏత్థ **నవానుపుబ్బవిహారా** నామ అనుపటిపాటియా సమాపజ్జితబ్బత్తా ఏవంసఞ్ఞితా నిరోధసమాపత్తియా సహ అట్ఠ సమాపత్తియో. **ఛళభిఞ్ఞా** నామ ఆసవక్ఖయఞాణేన సహ పఞ్చాభిఞ్ఞాయో. కత్థచి పోత్థకే చేత్థ ఆదిసద్దో దిస్సతి. సో అనధిప్పేతో యథావుత్తాయ పాళియా గహేతబ్బస్స అత్థస్స అనవసేసత్తా. మనుస్సేసు, మనుస్సానం వా ఉత్తరిభూతానం, ఉత్తరీనం వా మనుస్సానం ఝాయీనఞ్చేవ అరియానఞ్చ ధమ్మోతి **ఉత్తరిమనుస్సధమ్మో**, మనుస్సధమ్మో వా ఉత్తరీతి **ఉత్తరిమనుస్సధమ్మో**. దస కుసలకమ్మపథా చేత్థ వినా భావనామనసికారేన పకతియావ మనుస్సేహి నిబ్బత్తేతబ్బతో, మనుస్సత్తభావావహనతో చ **మనుస్సధమ్మో** నామ, తతో ఉత్తరి పన ఝానాది ఉత్తరిమనుస్సధమ్మోతి వేదితబ్బో. **సమసమట్ఠపనేనాతి** ''అహం యత్తకం కాలం, యత్తకే వా సమాపత్తివిహారే, యత్తకా అభిఞ్ఞాయో చ వళఞ్జేమి , తథా కస్సపోపీ''తి ఏవం సమసమం కత్వా ఠపనేన. అనేకట్ఠానేసు ఠపనం, కస్సచిపి ఉత్తరిమనుస్సధమ్మస్స అసేసభావేన ఏకన్తసమట్ఠపనం వా సన్ధాయ ''సమసమట్ఠపనేనా''తి వుత్తం, ఇదఞ్చ నవానుపుబ్బవిహారఛళభిఞ్ఞాభావసామఞ్ఞేన పసంసామత్తన్తి దట్ఠబ్బం. న హి ఆయస్మా మహాకస్సపో భగవా వియ దేవసికం చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖ్యా సమాపత్తియో సమాపజ్జతి, యమకపాటిహారియాదివసేన చ అభిఞ్ఞాయో వళఞ్జేతీతి. ఏత్థ చ ఉత్తరిమనుస్సధమ్మే అత్తనా సమసమట్ఠపనేనా''తి ఇదం నిదస్సనమత్తన్తి వేదితబ్బం. తథా హి –

''ఓవద కస్సప భిక్ఖూ, కరోహి కస్సప భిక్ఖూనం ధమ్మిం కథం, అహం వా కస్సప భిక్ఖూ ఓవదేయ్యం, త్వం వా. అహం వా కస్సప భిక్ఖూనం ధమ్మిం కథం కరేయ్యం, త్వం వా''తి –

ఏవమ్పి అత్తనా సమసమట్ఠపనమకాసియేవాతి.

తథాతి రూపూపసంహారో యథా అనుగ్గహితో, తథా పసంసితోతి. **ఆకాసే పాణిం చాలేత్వా**తి భగవతా అత్తనోయేవ పాణిం ఆకాసే చాలేత్వా కులేసు అలగ్గచిత్తతాయ చేవ కరణభూతాయ పసంసితోతి సమ్బన్ధో. **అలగ్గచిత్తతాయా**తి వా ఆధారే భుమ్మం, ఆకాసే పాణిం చాలేత్వా కులూపకస్స భిక్ఖునో అలగ్గచిత్తతాయ కులేసు అలగ్గనచిత్తేన భవితుం యుత్తతాయ చేవ మఞ్ఞేవ సక్ఖిం కత్వా పసంసితోతి అత్థో. యథాహ –

“అథ ఖో భగవా ఆకాసే పాణిం చాలేసి సేయ్యథాపి భిక్ఖవే, అయం ఆకాసే పాణి న సజ్జతి న గయ్హతి న బజ్ఝతి, ఏవమేవ ఖో భిక్ఖవే యస్స కస్సచి భిక్ఖునో కులాని ఉపసఙ్కమతో కులేసు చిత్తం న సజ్జతి న గయ్హతి న బజ్ఝతి ‘లభన్తు లాభకామా, పుఞ్ఞకామా కరోన్తు పుఞ్ఞానీ’తి. యథా సకేన లాభేన అత్తమనో హోతి సుమనో, ఏవం పరేసం లాభేన అత్తమనో హోతి సుమనో. ఏవరూపో ఖో భిక్ఖవే భిక్ఖు అరహతి కులాని ఉపసఙ్కమితుం. కస్సపస్స భిక్ఖవే కులాని ఉపసఙ్కమతో కులేసు చిత్తం న సజ్జతి న గయ్హతి న బజ్ఝతి ‘లభన్తు లాభకామా, పుఞ్ఞకామా కరోన్తు పుఞ్ఞానీ’తి. యథా సకేన లాభేన అత్తమనో హోతి సుమనో, ఏవం పరేసం లాభేన అత్తమనో హోతి సుమనో”తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౪౬).

తత్థ **ఆకాసే పాణిం చాలేసీ**తి నీలే గగనన్తరే యమకవిజ్జుకం సఞ్చాలయమానో వియ హేట్ఠాభాగే , ఉపరిభాగే, ఉభతో చ పస్సేసు పాణిం సఞ్చాలేసి, ఇదఞ్చ పన తేపిటకే బుద్ధవచనే అసమ్భిన్నపదం నామ. **అత్తమనో**తి సకమనో, న దోమనస్సేన పచ్ఛిన్దిత్వా గహితమనో. **సుమనో**తి తుట్ఠమనో, ఇదాని యో హీనాధిముత్తికో మిచ్ఛాపటిపన్నో ఏవం వదేయ్య “సమ్మాసమ్బుద్ధో ‘అలగ్గచిత్తతాయ ఆకాసే చాలితపాణూపమా కులాని ఉపసఙ్కమథా’తి వదన్తో అట్ఠానే ఠపేతి, అసయ్హభారం ఆరోపేతి, యం న సక్కా కాతుం, తం కారేహీ”తి, తస్స వాదపథం పచ్ఛిన్దిత్వా “సక్కా చ ఖో ఏవం కాతుం, అత్థి ఏవరూపో భిక్ఖూ”తి ఆయస్మన్తం మహాకస్సపత్థేరమేవ సక్ఖిం కత్వా దస్సేన్తో **“కస్సపస్స భిక్ఖవే”**తిఆదిమాహ.

అఞ్ఞమ్పి పసంసనమాహ **“చన్దోపమపటిపదాయ చా”**తి, చన్దపటిభాగాయ పటిపదాయ చ కరణభూతాయ పసంసితో, తస్సం వా ఆధారభూతాయ మఞ్ఞేవ సక్ఖిం కత్వా పసంసితోతి అత్థో. యథాహ –

“చన్దూపమా భిక్ఖవే కులాని ఉపసఙ్కమథ అపకస్సేవ కాయం, అపకస్స చిత్తం నిచ్చనవకా కులేసు అప్పగబ్బా. సేయ్యథాపి భిక్ఖవే పురిసో జరుదపానం వా ఓలోకేయ్య పబ్బతవిసమం వా నదీవిదుగ్గం వా అపకస్సేవ కాయం, అపకస్స చిత్తం, ఏవమేవ ఖో భిక్ఖవే చన్దూపమా కులాని ఉపసఙ్కమథ అపకస్సేవ కాయం, అపకస్స చిత్తం నిచ్చనవకా కులేసు అప్పగబ్బా. కస్సపో భిక్ఖవే చన్దూపమో కులాని ఉపసఙ్కమతి అపకస్సేవ కాయం, అపకస్స చిత్తం నిచ్చనవకో కులేసు అప్పగబ్భో”తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౪౬).

తత్థ **చన్దూపమా**తి చన్దసదిసా హుత్వా. కిం పరిమణ్డలతాయ సదిసాతి? నో, అపిచ ఖో యథా చన్దో గగనతలం పక్ఖన్దమానో న కేనచి సద్ధిం సన్థవం వా సినేహం వా ఆలయం వా నికన్తిం వా పత్థనం వా పరియుట్ఠానం వా కరోతి, న చ న హోతి మహాజనస్స పియో మనాపో, తుమ్హేపి ఏవం కేనచి సద్ధిం సన్థవాదీనం అకరణేన బహుజనస్స పియా మనాపా చన్దూపమా హుత్వా ఖత్తియకులాదీని చత్తారి కులాని ఉపసఙ్కమథాతి అత్థో. అపిచ యథా చన్దో అన్ధకారం విధమతి, ఆలోకం ఫరతి, ఏవం కిలేసన్ధకారవిధమనేన, ఞాణాలోకఫరణేన చ చన్దూపమా హుత్వాతి ఏవమాదీహిపి నయేహి అత్థో దట్ఠబ్బో.

అపకస్సేవ కాయం, అపకస్స చిత్తన్తి తేనేవ సన్థవాదీనమకరణేన కాయఞ్చ చిత్తఞ్చ అపకస్సిత్వా, అకడ్ఢిత్వా అపనేత్వాతి అత్థో. **నిచ్చనవకాతి** నిచ్చం నవికావ, ఆగన్తుకసదిసా ఏవ హుత్వాతి అత్థో. ఆగన్తుకో హి పటిపాటియా సమ్పత్తగేహం పవిసిత్వా సచే నం ఘరసామికా దిస్వా "అమ్హాకం పుత్తభాతరోపి విప్పవాసగతా ఏవం విచరింసూ"తి అనుకమ్పమానా నిసీదాపేత్వా భోజేన్తి, భుత్తమత్తోయేవ "తుమ్హాకం భాజనం గణ్హథా"తి ఉట్ఠాయ పక్కమతి, న తేహి సద్ధిం సన్థవం వా కరోతి, కిచ్చకరణీయాని వా సంవిదహతి, ఏవం తుమ్హేపి పటిపాటియా సమ్పత్తఘరం పవిసిత్వా యం ఇరియాపథేసు పసన్నా మనుస్సా దేన్తి, తం గహేత్వా పచ్ఛిన్నసన్థవా తేసం కిచ్చకరణీయే అబ్యావటా హుత్వా నిక్ఖమథాతి దీపేతి. **అప్పగబ్భాతి** న పగబ్భా, అట్ఠట్ఠానేన కాయపాగబ్భియేన, చతుట్ఠానేన వచీపాగబ్భియేన, అనేకట్ఠానేన మనోపాగబ్భియేన చ విరహితా కులాని ఉపసఙ్కమథాతి అత్థో.

జరుదపానన్తి జిణ్ణకూపం. **పబ్బతవిసమన్తి** పబ్బతే విసమం పపాతట్ఠానం. **నదీవిదుగ్గన్తి** నదియా విదుగ్గం ఛిన్నతటట్ఠానం. **ఏవమేవ ఖోతి** ఏత్థ ఇదం ఓపమ్మసంసన్దనం – జరుదపానాదయో వియ హి చత్తారి కులాని, ఓలోకనపురిసో వియ భిక్ఖు, యథా పన అనపకట్ఠకాయచిత్తో తాని ఓలోకేన్తో పురిసో తత్థ పతతి, ఏవం అరక్ఖితేహి కాయాదీహి కులాని ఉపసఙ్కమన్తో భిక్ఖు కులేసు బజ్ఝతి, తతో నానప్పకారం సీలపాదభఞ్జనాదికం అనత్థం పాపుణాతి. యథా పన అపకట్ఠకాయచిత్తో పురిసో తత్థ న పతతి, ఏవం రక్ఖితేనేవ కాయేన, రక్ఖితాయ వాచాయ, రక్ఖితేహి చిత్తేహి, సూపట్ఠితాయ సతియా అపకట్ఠకాయచిత్తో హుత్వా కులాని ఉపసఙ్కమన్తో భిక్ఖు కులేసు న బజ్ఝతి, అథస్స సీలసద్ధాసమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతాని పాదహత్థకుచ్ఛిసీసాని న భఞ్జన్తి, రాగకణ్టకాదయో న విజ్ఝన్తి, సుఖితో యేనకామం అగతపుబ్బం నిబ్బానదిసం గచ్ఛతి, ఏవరూపో అయం మహాకస్సపోతి హీనాధిముత్తికస్స మిచ్ఛాపటిపన్నస్స వాదపథపచ్ఛిన్దనత్థం మహాకస్సపత్థేరం ఏవ సక్ఖిం కత్వా దస్సేన్తో **''కస్సపో భిక్ఖవే''**తిఆదిమాహాతి. ఏవమ్పేత్థ అత్థమిచ్ఛన్తిఅలగ్గచిత్తతాసఙ్ఖాతాయ చన్దోపమపటిపదాయ కరణభూతాయ పసంసితో, తస్సం వా ఆధారభూతాయ మజ్ఝేవ సక్ఖిం కత్వా పసంసితోతి, ఏవం సతి చేవ-సద్దో, చ-సద్దో చ న పయుజ్జితబ్బో ద్విన్నం పదానం తుల్యాధికరణత్తా, అయమేవ అత్థో పాఠో చ యుత్తతరో వియ దిస్సతి **పరినిబ్బానసుత్తవణ్ణనాయం** "ఆకాసే పాణిం చాలేత్వా చన్దూపమం పటిపదం కథేన్తో మం కాయసక్ఖిం కత్వా కథేసీ"తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౨౩౨) వుత్తత్తాతి.

తస్స కిమఞ్ఞం ఆణణ్యం భవిస్సతి, అఞ్ఞత్ర ధమ్మవినయసజ్ఝాయనాతి అధిప్పాయో. తత్థ **తస్సాతి** యం-సద్దస్స కారణనిదస్సనే "తస్మా"తి అజ్ఝాహరిత్వా తస్స మేతి అత్థో, కిరియాపరామసనే పన తస్స అనుగ్గహణస్స, పసంసనస్స చాతి. పోత్థకేసుపి కత్థచి "తస్స మే"తి పాఠో దిస్సతి, ఏవం సతి కిరియాపరామసనే "తస్సా"తి అపరం పదమజ్ఝాహరితబ్బం. నత్థి ఇణం యస్సాతి అణణో, తస్స భావో **ఆణణ్యం.** ధమ్మవినయసజ్ఝాయనం ఠపేత్వా అఞ్ఞం కిం నామ తస్స ఇణవిరహితత్తం భవిస్సతి, న భవిస్సతి ఏవాతి అత్థో. **''నను మం భగవా''**తిఆదినా వుత్తమేవత్థం ఉపమావసేన విభావేతి. **సకకవచఇస్సరియానుప్పదానేనాతి** ఏత్థ **కవచో** నామ ఉరచ్ఛదో, యేన ఉరో ఛాదీయతే, తస్స చ చీవరనిదస్సనేన గహణం, ఇస్సరియస్స పన అభిఞ్ఞాసమాపత్తినిదస్సనేనాతి దట్ఠబ్బం. **కులవంసప్పతిట్ఠాపకన్తి** కులవంసస్స కులపవేణియా పతిట్ఠాపకం. **''మే''**తి పదస్స నిచ్చసాపేక్ఖత్తా **సద్ధమ్మవంసప్పతిట్ఠాపకోతి** సమాసో. ఇదం వుత్తం హోతి – సత్తుసఙ్ఖనిమ్మద్దనేన అత్తనో కులవంసప్పతిట్ఠాపనత్థం సకకవచఇస్సరియానుప్పదానేన కులవంసప్పతిట్ఠాపకం పుత్తం రాజా వియ భగవాపి మం దీఘదస్సీ "సద్ధమ్మవంసప్పతిట్ఠాపకో మే అయం భవిస్సతీ"తి మన్త్వా సాసనపచ్చత్థికగణనిమ్మద్దనేన సద్ధమ్మవంసప్పతిట్ఠాపనత్థం చీవరదానసమసమట్ఠపనసఙ్ఖాతేన ఇమినా

అసాధారణానుగ్గహేన అనుగ్గహేసి నను, ఇమాయ చ ఉళారాయ పసంసాయ పసంసి ననూతి. **ఇతి చిన్తయన్తో**తి ఏత్థ **ఇతి**సద్దేన "అన్తరధాపేయ్యుం, సఙ్గాయేయ్యం, కిమఞ్ఞం ఆణణ్యం భవిస్సతీ"తి వచనపుబ్బఙ్గమం, "ఠానం ఖో పనేతం విజ్జతీ"తిఆది వాక్యత్తయం నిదస్సేతి.

ఇదాని యథావుత్తమత్థం సఙ్గీతిక్ఖన్ధకపాళియా సాధేన్తో ఆహ **"యథాహా"**తిఆది. తత్థ **యథాహా**తి కిం ఆహ, మయా వుత్తస్స అత్థస్స సాధకం కిం ఆహాతి వుత్తం హోతి. యథా వా యేన పకారేన మయా వుత్తం, తథా తేన పకారేన పాళియమ్పి ఆహాతి అత్థో. యథా వా యం వచనం పాళియం ఆహ, తథా తేన వచనేన మయా వుత్తవచనం సంసన్దతి చేవ సమేతి చ యథా తం గఙ్గోదకేన యమునోదకన్తిపి వత్తబ్బో పాళియా సాధనత్థం ఉదాహరితభావస్స పచ్చక్ఖతో విఞ్ఞాయమానత్తా, విఞ్ఞాయమానత్థస్స చ సద్దస్స పయోగే కామాచారత్తా. అధిప్పాయవిభావనత్థా హి అత్థయోజనా. యథా వా యేన పకారేన ధమ్మవినయసఙ్గాయనత్థం భిక్ఖూనం ఉస్సాహం జనేసి, తథా తేన పకారేన పాళియమ్పి ఆహాతి అత్థో. ఏవమీదిసేసు.

ఏకమిదాహన్తి ఏత్థ **ఇదన్తి** నిపాతమత్తం. **ఏకం సమయన్తి** చ భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనం, ఏకస్మిం సమయేతి అత్థో. **పావాయాతి** పావానగరతో, తత్థ పిణ్డాయ చరిత్వా "కుసినారం గమిస్సామీ"తి **అద్ధానమగ్గప్పటిపన్నో**తి వుత్తం హోతి. **అద్ధానమగ్గో**తి చ దీఘమగ్గో వుచ్చతి, దీఘపరియాయో హేత్థ అద్ధానసద్దో. **మహతాతి** గుణమహత్తేనపి సఙ్ఖ్యామహత్తేనపి మహతా. **"పఞ్చమత్తేహీ"**తిఆదినా సఙ్ఖ్యామహత్తం దస్సేతి, మత్తసద్దో చ పమాణవచనో "భోజనే మత్తఞ్ఞుతా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౧౬) వియ. "ధమ్మవినయసఙ్గాయనత్థం ఉస్సాహం జనేసీ"తి ఏతస్సత్థస్స సాధనత్థం ఆహతా "అథ ఖో"తిఆదికా పాళి యథావుత్తమత్థం న సాధేతి . న హేత్థ ఉస్సాహజననప్పకారో ఆగతోతి చోదనం పరిహరితుమాహ **"సబ్బం సుభద్దకణ్డం విత్థారతో వేదితబ్బ"**న్తి. ఏవమ్పేసా చోదనా తదవత్థాయేవాతి వుత్తం **"తతో పరం ఆహా"**తిఆది. అపిచ యథావుత్తత్థసాధికా పాళి మహతరాతి గన్థగరుతాపరిహరణత్థం మజ్ఝే పేయ్యాలముఖేన ఆదిఅన్తమేవ పాళిం దస్సేన్తో **"సబ్బం సుభద్దకణ్డం విత్థారతో వేదితబ్బ"**న్తి ఆహ. తేన హి "అథ ఖ్వాహం ఆవుసో మగ్గా ఓక్కమ్మ అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే నిసీదీ"తి (చూళవ॰ ౪౩౭) వుత్తపాళితో పట్ఠాయ "యం న ఇచ్ఛిస్సామ, న తం కరిస్సామా"తి (చూళవ॰ ౪౩౭) వుత్తపాళిపరియోసానం సుభద్దకణ్డం దస్సేతి.

"తతో పర"న్తిఆదినా పన తదవసేసం "హన్ద మయం ఆవుసో"తిఆదికం ఉస్సాహజననప్పకారదస్సనపాళిం. తస్మా **తతో పరం ఆహా**తి ఏత్థ సుభద్దకణ్డతో పరం ఉస్సాహజననప్పకారదస్సనవచనమాహాతి అత్థో వేదితబ్బో. **మహాగణ్ఠిపదేపి** హి సోయేవత్థో వుత్తో. ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేనాపి (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) తదేవ అధిప్పేతో. ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన పన "తతో పరన్తి తతో భిక్ఖూనం ఉస్సాహజననతో పరతో"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) వుత్తం, తదేతం విచారేతబ్బం హేట్ఠా ఉస్సాహజననప్పకారస్స పాళియం అవుత్తత్తా. అయమేవ హి ఉస్సాహజననప్పకారో యదిదం "హన్ద మయం ఆవుసో ధమ్మఞ్చ వినయఞ్చ సఙ్గాయేయ్యామ, పురే అధమ్మో దిప్పతీ"తిఆది. యది పన సుభద్దకణ్డమేవ ఉస్సాహజననహేతుభూతస్స సుభద్దేన వుత్తవచనస్స పకాసనత్తా ఉస్సాహజననన్తి వదేయ్య, నత్థేవేత్థ విచారేతబ్బతాతి. **పురే అధమ్మో దిప్పతీతి** ఏత్థ **అధమ్మో** నామ దసకుసలకమ్మపథపటిపక్ఖభూతో అధమ్మో. ధమ్మవినయసఙ్గాయనత్థం ఉస్సాహజననప్పసఙ్గత్తా వా తదసఙ్గాయనహేతుకో దోసగణోపి సమ్భవతి, "అధమ్మవాదినో బలవన్తో హోన్తి, ధమ్మవాదినో దుబ్బలా హోన్తీ"తి వుత్తత్తా సీలవిపత్తిఆదిహేతుకో

పాపిచ్ఛతాదిదోసగణో అధమ్మోతిపి వదన్తి. **పురే దిప్పతీ**తి అపి నామ దిప్పతి. సంసయత్థే హి పురే-సద్దో. అథ వా యావ అధమ్మో ధమ్మం పటిబాహితుం సమత్థో హోతి, తతో పురేతరమేవాతి అత్థో. ఆసన్నే హి అనధిప్పేతే అయం పురే-సద్దో. **దిప్పతీ**తి దిప్పిస్సతి, పురే-సద్దయోగేన హి అనాగతత్థే అయం వత్తమానపయోగో యథా "పురా వస్సతి దేవో"తి. తథా హి వుత్తం –

"అనాగతే సన్నిచ్ఛయే, తథాతీతే చిరతనే;

కాలద్వయేపి కవీహి, పురేసద్దో పయుజ్జతే"తి. (వజిర॰ టీ॰ బాహిరనిదానకథావణ్ణనా);

"పురేయావపురాయోగే , నిచ్చం వా కరహి కదా;

లచ్ఛాయమపి కిం వుత్తే, వత్తమానా భవిస్సతీ"తి చ.

కేచి పనేత్థ ఏవం వణ్ణయన్తి – **పురే**తి పచ్ఛా అనాగతే, యథా అద్ధానం గచ్ఛన్తస్స గన్తబ్బమగ్గో "పురే"తి వుచ్చతి, తథా ఇధాపి మగ్గగమననయేన అనాగతకాలో "పురే"తి వుచ్చతీతి. ఏవం సతి తంకాలాపేక్ఖాయ చేత్థ వత్తమానపయోగో సమ్భవతి. **ధమ్మో పటిబాహియ్యతీ**తి ఏత్థాపి పురే-సద్దేన యోజేత్వా వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో, తథా ధమ్మోపి అధమ్మవిపరీతవసేన, ఇతో పరమ్పి ఏసేవ నయో. **అవినయో**తి పహానవినయసంవరవినయానం పటిపక్ఖభూతో అవినయో. **వినయవాదినో దుబ్బలా హోన్తీ**తి ఏవం ఇతి-సద్దేన పాఠో, సో "తతో పరం ఆహా"తి ఏత్థ ఆహ-సద్దేన సమ్బజ్ఝితబ్బో.

తేన హీతి ఉయ్యోజనత్థే నిపాతో. ఉచ్చిననే ఉయ్యోజేన్తో హి మహాకస్సపత్థేరం ఏవమాహంసు **"భిక్ఖూ ఉచ్చినతూ"**తి, సజ్ఝాయితియా అనురూపే భిక్ఖూ ఉచ్చినిత్వా ఉపధారేత్వా గణ్హాతూతి అత్థో. **"సకల…పే॰… పరిగ్గహేసీ"**తి ఏతేన సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవపరియన్తానం యథావుత్తపుగ్గలానం సతిపి ఆగమాధిగమసమ్భవే సహ పటిసమ్భిదాహి పన తేవిజ్జాదిగుణయుత్తానం ఆగమాధిగమసమ్పత్తియా ఉక్కంసగతత్తా సజ్ఝాయితియా బహూపకారతం దస్సేతి. సకలం సుత్తగేయ్యాదికం నవఙ్గం ఏత్థ, ఏతస్సాతి వా **సకలనవఙ్గం,** సత్థు భగవతో సాసనం **సత్థుసాసనం** సాసీయతి ఏతేనాతి కత్వా, తదేవ సత్థుసాసనన్తి **సకలనవఙ్గసత్థుసాసనం.** నవ వా సుత్తగేయ్యాదీని అఙ్గాని ఏత్థ, ఏతస్సాతి వా **నవఙ్గం,** తమేవ సత్థుసాసనం, తఞ్చ సకలమేవ, న ఏకదేసన్తి తథా. అత్థకామేన పరియాపుణితబ్బా సిక్ఖితబ్బా, దిట్ఠధమ్మికాదిపురిసత్థం వా నిప్ఫాదేతుం పరియత్తా సమత్థాతి **పరియత్తి,** తీణి పిటకాని, సకలనవఙ్గసత్థుసాసనసఙ్ఖాతా పరియత్తి, తం ధారేన్తీతి తథా, తాదిసేతి అత్థో. **పుథుజ్జన…పే॰… సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవభిక్ఖూ**తి ఏత్థ –

"దువే పుథుజ్జనా వుత్తా, బుద్ధేనాదిచ్చబన్ధునా;

అన్ధో పుథుజ్జనో ఏకో, కల్యాణేకో పుథుజ్జనో"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౬౧; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧; చూళని॰ అట్ఠ॰ ౮౮; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౩౦); –

వుత్తేసు కల్యాణపుథుజ్జనావ అధిప్పేతా సద్దన్తరసన్నిధానేనపి అత్థవిసేసస్స విఞ్ఞాతబ్బత్తా. సమథభావనాసినేహాభావేన సుక్ఖా లూఖా అసినిద్ధా విపస్సనా ఏతేసన్తి **సుక్ఖవిపస్సకా,** తేయేవ ఖీణాసవాతి తథా. "భిక్ఖూ"తి పన సబ్బత్థ యోజేతబ్బం. వుత్తఞ్హి –

"యఞ్చత్థవతో సద్దేకసేసతో వాపి సుయ్యతే;
తం సమ్బుజ్ఝతే పచ్చేకం, యథాలాభం కదాచిపీ"తి.

తిపిటకసబ్బపరియత్తిప్పభేదధరేతి ఏత్థ తిణ్ణం పిటకానం సమాహారో **తిపిటకం,** తంసఙ్ఖాతం నవఙ్గాదివసేన అనేకభేదభిన్నం సబ్బం పరియత్తిప్పభేదం ధారేన్తీతి తథా, తాదిసే. అను అను తం సమఙ్గినం భావేతి వడ్ఢేతీతి అనుభావో, సోయేవ **అనుభావో,** పభావో, మహన్తో అనుభావో యేసం తే **మహానుభావా.** "ఏతదగ్గం భిక్ఖవే"తి భగవతా వుత్తవచనముపాదాయ పవత్తత్తా "ఏతదగ్గ"న్తి పదం అనుకరణజనామం నామ యథా "యేవాపనక"న్తి, తబ్బసేన వుత్తట్ఠానన్తరమిధ **ఏతదగ్గం,** తమారోపితేతి అత్థో. ఏతదగ్గం ఏసో భిక్ఖు అగ్గోతి వా ఆరోపితేపి వట్టతి. తదనారోపితాపి అవసేసగుణసమ్పన్నత్తా ఉచ్చినితా తత్థ సన్తీతి దస్సేతుం **''యేభుయ్యేనా''**తి వుత్తం. తిస్సో విజ్జా **తేవిజ్జా,** తా ఆది యేసం ఛళభిఞ్ఞాదీనన్తి **తేవిజ్జాదయో,** తే భేదా అనేకప్పకారా యేసన్తి **తేవిజ్జాదిభేదా.** అథ వా తిస్సో విజ్జా అస్స ఖీణాసవస్సాతి **తేవిజ్జో,** సో ఆది యేసం ఛళభిఞ్ఞాదీనన్తి **తేవిజ్జాదయో,** తేయేవ భేదా యేసన్తి **తేవిజ్జాదిభేదా.** తేవిజ్జఛళభిఞ్ఞాదివసేన అనేకభేదభిన్నే ఖీణాసవభిక్ఖూయేవాతి వుత్తం హోతి. **యే సన్ధాయ వుత్త**న్తి యే భిక్ఖూ సన్ధాయ ఇదం "అథ ఖో"తిఆదివచనం సఙ్గీతిక్ఖన్ధకే వుత్తం. ఇమినా కిఞ్చాపి పాళియం అవిసేసతోవ వుత్తం, తథాపి విసేసేన యథావుత్తఖీణాసవభిక్ఖూయేవ సన్ధాయ వుత్తన్తి పాళియా సంసన్దనం కరోతి.

నను చ సకలనవఙ్గసత్థుసాసనపరియత్తిధరా ఖీణాసవా అనేకసతా, అనేకసహస్సా చ, కస్మా థేరో ఏకేనూనమకాసీతి చోదనం ఉద్ధరిత్వా విసేసకారణదస్సనేన తం పరిహరితుం **''కిస్స పనా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **కిస్సా**తి కస్మా. పక్ఖన్తరజోతకో **పన**-సద్దో. **ఓకాసకరణత్థ**న్తి ఓకాసకరణనిమిత్తం ఓకాసకరణహేతు. **అత్థ**-సద్దో హి "ఛణత్థఞ్చ నగరతో నిక్ఖమిత్వా మిస్సకపబ్బతం అభిరుహతూ"తిఆదీసు వియ కారణవచనో, "కిస్స హేతూ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౮) వియ చ హేత్వత్థే పచ్చత్తవచనం. తథా హి వణ్ణయన్తి "ఛణత్థన్తి ఛణనిమిత్తం ఛణహేతూతి అత్థో"తి. ఏవఞ్చ సతి పుచ్ఛాసభాగతావిస్సజ్జనాయ హోతి, ఏస నయో ఈదిసేసు.

కస్మా పనస్స ఓకాసమకాసీతి ఆహ **''తేనా''**తిఆది. **హి**-సద్దో కారణత్థే. **''సో హాయస్మా''**తిఆదినా "సహాపి వినాపి న సక్కా"తి వుత్తవచనే పచ్చేకం కారణం దస్సేతి. కేచి పన "తమత్థం వివరతీ"తి వదన్తి, తదయుత్తం "తస్మా"తి కారణవచనదస్సనతో. "తస్మా"తిఆదినా హి కారణదస్సనట్ఠానే కారణజోతకోయేవ హి-సద్దో. సఞ్ఞాణమత్తజోతకా సాఖాభఙ్గోపమా హి నిపాతాతి, ఏవమీదిసేసు. సిక్ఖతీతి **సేక్ఖో,** సిక్ఖనం వా **సిక్ఖా,** సాయేవ తస్స సీలన్తి **సేక్ఖో.** సో హి అపరియోసితసిక్ఖత్తా, తదధిముత్తత్తా చ ఏకన్తేన సిక్ఖనసీలో, న అసేక్ఖో వియ పరినిట్ఠితసిక్ఖో తత్థ పటిప్పస్సద్ధుస్సాహో, నాపి విస్సట్ఠసిక్ఖో పచురజనో వియ తత్థ అనధిముత్తో, కితవసేన వియ చ తద్ధితవసేనిధ తప్పకతియత్థో గయ్హతి యథా "కారుణికో"తి. అథ వా అరియాయ జాతియా తీసుపి సిక్ఖాసు జాతో, తత్థ వా భవోతి **సేక్ఖో.** అపిచ ఇక్ఖతి ఏతాయాతి **ఇక్ఖా,** మగ్గఫలసమ్మాదిట్ఠి, సహ ఇక్ఖాయాతి **సేక్ఖో.** ఉపరిమగ్గత్తయకిచ్చస్స అపరియోసితత్తా సహ కరణీయేనాతి **సకరణీయో.** **అస్సా**తి అనేన, "అప్పచ్చక్ఖం నామా"తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **అస్సా**తి వా "నత్థీ"తి ఏత్థ కిరియాపటిగ్గహకవచనం. పగుణప్పవత్తిభావతో **అప్పచ్చక్ఖం** నామ నత్థి. వినయట్ఠకథాయం పన "అసమ్ముఖా పటిగ్గహితం నామ నత్థీ"తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) వుత్తం, తం" ద్వే సహస్సాని భిక్ఖుతో"తి వుత్తమ్పి భగవతో సన్తికే పటిగ్గహితమేవ నామాతి కత్వా వుత్తం. తథా హి సావకభాసితమ్పి సుత్తం "బుద్ధభాసిత"న్తి వుచ్చతీతి.

“**యథాహ**”తిఆదినా ఆయస్మతా ఆనన్దేన వుత్తగాథమేవ సాధకభావేన దస్సేతి. అయఞ్హి గాథా గోపకమోగ్గల్లానేన నామ బ్రాహ్మణేన “బుద్ధసాసనే త్వం బహుస్సుతోతి పాకటో, కిత్తకా ధమ్మా తే సత్థారా భాసితా, తయా చ ధారితా”తి పుచ్ఛితేన తస్స పటివచనం దేన్తేన ఆయస్మతా ఆనన్దేనేవ గోపకమోగ్గల్లానసుత్తే, అత్తనో గుణదస్సనవసేన వా థేరగాథాయమ్పి భాసితా. తత్థాయం సఙ్ఖేపత్థో – **బుద్ధతో** సత్థు సన్తికా **ద్వాసీతి** ధమ్మక్ఖన్ధ**సహస్సాని** అహం **గణ్హిం** అధిగణ్హిం, **ద్వే** ధమ్మక్ఖన్ధ**సహస్సాని భిక్ఖుతో** ధమ్మసేనాపతిఆదీనం భిక్ఖూనం సన్తికా **గణ్హిం. యే** ధమ్మా **మే** జివ్హగ్గే, హదయే వా **పవత్తినో** పగుణా వాచుగ్గతా, తే ధమ్మా తదుభయం సమ్పిణ్డేత్వా **చతురాసీతి** ధమ్మక్ఖన్ధ**సహస్సానీ**తి. కేచి పన “యేమేతి ఏత్థ ‘యే ఇమే’తి పదచ్ఛేదం కత్వా యే ఇమే ధమ్మా బుద్ధస్స, భిక్ఖూనఞ్చ పవత్తినో పవత్తితా, తేసు ధమ్మేసు బుద్ధతో ద్వాసీతి సహస్సాని అహం గణ్హిం, ద్వే సహస్సాని భిక్ఖుతో గణ్హిం, ఏవం చతురాసీతి ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సానీ”తి సమ్బన్ధం వదన్తి, అయఞ్చ సమ్బన్ధో “ఏత్తకాయేవ ధమ్మక్ఖన్ధా”తి సన్నిట్ఠానస్స అవిఞ్ఞాయమానత్తా కేచివాదో నామ కతో.

“సహాపి న సక్కా”తి వత్తబ్బహేతుతో “వినాపి న సక్కా”తి వత్తబ్బహేతుయేవ బలవతరో సఙ్గీతియా బహుకారత్తా. తస్మా తత్థ చోదనం దస్సేత్వా పరిహరితుం “**యది ఏవ**”న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **యది ఏవ**న్తి ఏవం వినా యది న సక్కా, తథా సతీతి అత్థో. **సేక్ఖోపి సమానో**తి సేక్ఖపుగ్గలో సమానోపి. మాన-సద్దో హేత్థ లక్ఖణే. **బహుకారత్తా**తి బహూపకారత్తా. ఉపకారవచనో హి కార-సద్దో “అప్పకమ్పి కతం కారం, పుఞ్ఞం హోతి మహప్ఫల”న్తిఆదీసు వియ. **అస్సా**తి భవేయ్య. **అథ**-సద్దో పుచ్ఛాయం. పఞ్హే “అథ త్వం కేన వణ్ణేనా”తి హి పయోగముదాహరన్తి. “ఏవం సన్తే”తి పన అత్థో వత్తబ్బో. **పరూపవాదవివజ్జనతో**తి యథావుత్తకారణం అజానన్తానం పరేసం ఆరోపితఉపవాదతో వివజ్జితుకామత్తా. తం వివరతి “**థేరో హీ**”తిఆదినా. **అతివియ విస్సత్థో**తి అతిరేకం విస్సాసికో. కేన విఞ్ఞాయతీతి ఆహ “**తథా హీ**”తిఆది. దళ్హీకరణం వా ఏతం వచనం. “వుత్తఞ్హి, తథా హి ఇచ్చేతే దళ్హీకరణత్థే”తి హి వదన్తి సద్దవిదూ. **నన్తి** ఆనన్దత్థేరం. “ఓవదతీ”తి ఇమినా సమ్బన్ధో. ఆనన్దత్థేరస్స యేభుయ్యేన నవకాయ పరిసాయ విబ్భమనే మహాకస్సపత్థేరో “న వాయం కుమారకో మత్తమఞ్ఞాసీ”తి (సం. ని. ౨.౧౫౪) ఆహ. తథా హి పరినిబ్బుతే భగవతి మహాకస్సపత్థేరో భగవతో పరినిబ్బానే సన్నిపతితస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స మజ్ఝే నిసీదిత్వా ధమ్మవినయసఙ్గాయనత్థం పఞ్చసతే భిక్ఖూ ఉచ్చినిత్వా “రాజగహే ఆవుసో వస్సం వసన్తా ధమ్మవినయం సఙ్గాయిస్సామ, తుమ్హే పురే వస్సూపనాయికాయ అత్తనో అత్తనో పలిబోధం పచ్ఛిన్దిత్వా రాజగహే సన్నిపతథా”తి వత్వా అత్తనా రాజగహం గతో.

ఆనన్దత్థేరోపి భగవతో పత్తచీవరమాదాయ మహాజనం సఞ్ఞాపేన్తో సావత్థిం గన్త్వా తతో నిక్ఖమ్మ రాజగహం గచ్ఛన్తో దక్ఖిణాగిరిస్మిం చారికం చరి. తస్మిం సమయే ఆనన్దత్థేరస్స తింసమత్తా సద్ధివిహారికా యేభుయ్యేన కుమారకా ఏకవస్సికదువస్సికభిక్ఖూ చేవ అనుపసమ్పన్నా చ విబ్భమింసు. కస్మా పనేతే పబ్బజితా, కస్మా చ విబ్భమింసూతి? తేసం కిర మాతాపితరో చిన్తేసుం “ఆనన్దత్థేరో సత్థువిస్సాసికో అట్ఠ వరే యాచిత్వా ఉపట్ఠహతి, ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠానం సత్థారం గహేత్వా గన్తుం సక్కోతి, అమ్హాకం దారకే ఏతస్స సన్తికే పబ్బజేయ్యామ, ఏవం నో సత్థారం గహేత్వా ఆగమిస్సతి, తస్మిం ఆగతే మయం మహాసక్కారం కాతుం లభిస్సామా”తి. ఇమినా తావ కారణేన నేసం ఞాతకా తే పబ్బాజేసుం, సత్థరి పన పరినిబ్బుతే తేసం సా పత్థనా ఉపచ్ఛిన్నా, అథ నే ఏకదివసేనేవ ఉప్పబ్బాజేసుం. అథ ఆనన్దత్థేరం దక్ఖిణాగిరిస్మిం చారికం చరిత్వా రాజగహమాగతం దిస్వా మహాకస్సపత్థేరో ఏవమాహాతి. వుత్తఞ్హేతం **కస్సపసంయుత్తే** –

“అథ కిఞ్చరహి త్వం ఆవుసో ఆనన్ద ఇమేహి నవేహి భిక్ఖూహి ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారేహి భోజనే అమత్తఞ్ఞూహి జాగరియం అననుయుత్తేహి సద్ధిం చారికం చరసి, సస్సఘాతం మఞ్ఞే చరసి, కులూపఘాతం మఞ్ఞే చరసి, ఓలుజ్జతి ఖో తే ఆవుసో ఆనన్ద పరిసా, పలుజ్జన్తి ఖో తే ఆవుసో నవప్పాయా, న వాయం కుమారకో మత్తమఞ్ఞాసీతి.

అపి మే భన్తే కస్సప సిరస్మిం పలితాని జాతాని, అథ చ పన మయం అజ్జాపి ఆయస్మతో మహాకస్సపస్స కుమారకవాదా న ముచ్చామాతి. తథా హి పన త్వం ఆవుసో ఆనన్ద ఇమేహి నవేహి భిక్ఖూహి ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారేహి భోజనే అమత్తఞ్ఞూహి జాగరియం అననుయుత్తేహి సద్ధిం చారికం చరసి, సస్సఘాతం మఞ్ఞే చరసి, కులూపఘాతం మఞ్ఞే చరసి, ఓలుజ్జతి ఖో తే ఆవుసో ఆనన్ద పరిసా, పలుజ్జన్తి ఖో తే ఆవుసో నవప్పాయా, న వాయం కుమారకో మత్తమఞ్ఞాసీ”తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౪).

తత్థ **సస్సఘాతం మఞ్ఞే చరసీ**తి సస్సం ఘాతేన్తో వియ ఆహిణ్డసి. **కులూపఘాతం మఞ్ఞే చరసీ**తి కులాని ఉపఘాతేన్తో వియ ఆహిణ్డసి. **ఓలుజ్జతీ**తి పలుజ్జతి భిజ్జతి. **పలుజ్జన్తి ఖో తే ఆవుసో నవప్పాయా**తి ఆవుసో ఆనన్ద ఏతే తుయ్హం పాయేన యేభుయ్యేన నవకా ఏకవస్సికదువస్సికదహరా చేవ సామణేరా చ పలుజ్జన్తి. **న వాయం కుమారకో మత్తమఞ్ఞాసీ**తి అయం కుమారకో అత్తనో పమాణం న వత జానాతీతి థేరం తజ్జేన్తో ఆహ. **కుమారకవాదా న ముచ్చామా**తి కుమారకవాదతో న ముచ్చామ. **తథా హి పన త్వ**న్తి ఇదమస్స ఏవం వత్తబ్బతాయ కారణదస్సనత్థం వుత్తం. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – యస్మా త్వం ఇమేహి నవేహి ఇన్ద్రియసంవరవిరహితేహి భోజనే అమత్తఞ్ఞూహి సద్ధిం విచరసి, తస్మా కుమారకేహి సద్ధిం విచరన్తో “కుమారకో”తి వత్తబ్బతం అరహసీతి.

న వాయం కుమారకో మత్తమఞ్ఞాసీతి ఏత్థ **వా**-సద్దో పదపూరణే. వా-సద్దో హి ఉపమానసముచ్చయసంసయవిస్సగ్గవికప్పపదపూరణాదీసు బహూసు అత్థేసు దిస్సతి. తథా హేస “పణ్డితో వాపి తేన సో”తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౬౩) ఉపమానే దిస్సతి, సదిసభావేతి అత్థో. “తం వాపి ధీరా ముని వేదయన్తీ”తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౨౧౩) సముచ్చయే. “కే వా ఇమే కస్స వా”తిఆదీసు (పారా॰ ౨౯౬) సంసయే. “అయం వా ఇమేసం సమణబ్రాహ్మణానం సబ్బబాలో సబ్బమూళ్హో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౮౧) వవస్సగ్గే. “యే హి కేచి భిక్ఖవే సమణా వా బ్రాహ్మణా వా”తిఆదీసుపి (మ॰ ని॰ ౧.౧౭౦; సం॰ ని॰ ౨.౧౩) వికప్పే. “న వాహం పణ్ణం భుఞ్జామి, న హేతం మయ్హ భోజన”న్తిఆదీసు పదపూరణే. ఇధాపి పదపూరణే దట్ఠబ్బో. తేనేవ చ ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన వా-సద్దస్స అత్థుద్ధారం కరోన్తేన వుత్తం “న వాయం కుమారకో మత్తమఞ్ఞాసీ”తిఆదీసు పదపూరణే”తి. **సంయుత్తట్ఠకథాయమ్పి** ఇదమేవ వుత్తం “న వాయం కుమారకో మత్తమఞ్ఞాసీతి అయం కుమారకో అత్తనో పమాణం న వత జానాసీతి థేరం తజ్జేన్తో ఆహా”తి (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౫౪). ఏత్థాపి “వతా”తి వచనసిలిట్ఠతాయ వుత్తం. “**న వాయ**”న్తి ఏతస్స వా “న వే అయ”న్తి పదచ్ఛేదం కత్వా వే-సద్దస్సత్థం దస్సేన్తేన “వతా”తి వుత్తం. తథా హి వే-సద్దస్స ఏకంసత్థభావే తదేవ పాళిం పయోగం కత్వా ఉదాహరన్తి నేరుత్తికా. వజిరబుద్ధిత్థేరో పన ఏవం వదతి “**న వాయ**న్తి ఏత్థ చ **వా**తి విభాసా, అఞ్ఞాసిపి న అఞ్ఞాసిపీ”తి, (వజిర॰ టీ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) తం తస్స మతిమత్తం సంయుత్తట్ఠకథాయ తథా అవుత్తత్తా. ఇదమేకం పరూపవాదసమ్భవకారణం “తత్థ కేచీ”తిఆదినా సమ్బజ్ఝితబ్బం.

అఞ్ఞమ్పి కారణమాహ "**సక్యకులప్పసుతో చాయస్మా**"తి. సాకియకులే జాతో, సాకియకులభావేన వా పాకటో చ ఆయస్మా ఆనన్దో. తత్థ...పే.... ఉపవదేయ్యున్తి సమ్బన్ధో. అఞ్ఞమ్పి కారణం వదతి "**తథాగతస్స భాతా చూళపితుపుత్తో**"తి. **భాతాతి** చేత్థ కనిట్ఠభాతా చూళపితుపుత్తభావేన, న పన వయసా సహజాతభావతో.

> "సుద్ధోదనో ధోతోదనో, సక్కసుక్కామితోదనా;
> అమితా పాలితా చాతి, ఇమే పఞ్చ ఇమా దువే"తి.

వుత్తేసు హి సబ్బకనిట్ఠస్స అమితోదనసక్కస్స పుత్తో ఆయస్మా ఆనన్దో. వుత్తఞ్హి **మనోరథపూరణియం** –

"కప్పసతసహస్సం పన దానం దదమానో అమ్హాకం బోధిసత్తేన సద్ధిం తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చుతో అమితోదనసక్కస్స గేహే నిబ్బత్తి, అథస్స సబ్బే ఞాతకే ఆనన్దితే పమోదితే కరోన్తో జాతోతి 'ఆనన్దో'త్వేవ నామమకంసూ"తి.

తథాయేవ వుత్తం **పపఞ్చసూదనియమ్పి** –

"అఞ్ఞే పన వదన్తి – నాయస్మా ఆనన్దో భగవతా సహజాతో, వయసా చ చూళపితుపుత్తతాయ చ భగవతో కనిట్ఠభాతాయేవ. తథా హి **మనోరథపూరణియం** ఏకనిపాతవణ్ణనాయం సహజాతగణనే నో న వుత్తో"తి.

యం వుచ్చతి, తం గహేతబ్బం. **తత్థాతి** తస్మిం విస్సత్థాదిభావే సతి. అతివిస్సత్థసక్యకులప్పసుతతథాగతభాతుభావతోతి వుత్తం హోతి. భావేనభావలక్ఖణే హి కత్థచి హేత్వత్థో సమ్భవతి. తథా హి ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన **నేత్తిట్ఠకథాయం** "గున్న ఞ్చే తరమానాన"న్తి గాథావణ్ణనాయం వుత్తం –

"**సబ్బా తా జిమ్హం గచ్ఛన్తీతి** సబ్బా తా గావియో కుటిలమేవ గచ్ఛన్తి, కస్మా? నేత్తే జిమ్హగతే సతి నేత్తే కుటిలం గతే సతి, నేత్తస్స కుటిలం గతత్తాతి అత్థో"తి.

ఉదానట్ఠకథాయమ్పి "ఇతి ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతీ"తి సుత్తపదవణ్ణనాయం "హేతుఅత్థతా భుమ్మవచనస్స కారణస్స భావేన తదవినాభావీ ఫలస్స భావో లక్ఖీయతీతి వేదితబ్బా"తి (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧). **తత్థాతి** వా నిమిత్తభూతే విస్సత్థాదిమ్హీతి అత్థో, తస్మిం ఉచ్చినన్తేతిపి వదన్తి. **ఛన్దాగమనం వియాతి** ఏత్థ ఛన్దా ఆగమనం వియాతి పదచ్ఛేదో. **ఛన్దాతి** చ హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనం, ఛన్దేన ఆగమనం పవత్తనం వియాతి అత్థో, ఛన్దేన అకత్తబ్బకరణమివాతి వుత్తం హోతి, ఛన్దం వా ఆగచ్ఛతి సమ్పయోగవసేనాతి **ఛన్దాగమనం,** తథా పవత్తో అపాయగమనీయో అకుసలచిత్తుప్పాదో. అథ వా అననురూపం గమనం అగమనం. ఛన్దేన అగమనం **ఛన్దాగమనం,** ఛన్దేన సినేహేన అననురూపం గమనం పవత్తనం వియ అకత్తబ్బకరణం వియాతి వుత్తం హోతి. అసేక్ఖభూతా పటిసమ్భిదా, తంపత్తాతి తథా, అసేక్ఖా చ తే పటిసమ్భిదాప్పత్తా చాతి వా తథా, తాదిసే. **సేక్ఖపటిసమ్భిదాప్పత్తన్తి** ఏత్థాపి ఏస నయో. **పరివజ్జేన్తోతి** హేత్వత్థే అన్తసద్దో, పరివజ్జనహేతూతి అత్థో. **అనుమతియాతి** అనుఞ్ఞాయ, యాచనాయాతి వుత్తం హోతి.

"**కిఞ్చాపి సేక్ఖో**"తి ఇదం అసేక్ఖానంయేవ ఉచ్చినితత్తా వుత్తం, న సేక్ఖానం అగతిగమనసమ్భవేన. పఠమమగ్గేనేవ హి చత్తారి అగతిగమనాని పహీయన్తి, తస్మా కిఞ్చాపి సేక్ఖో, తథాపి థేరో ఆయస్మన్తం ఆనన్దం ఉచ్చినతూతి సమ్బన్ధో. న పన

కిఞ్చాపి సక్ఖో, తథాపి అభబ్బో అగతిం గన్తున్తి. ‘‘**అభబ్బో**’’తిఆదినా పన ధమ్మసఙ్గీతియా తస్స అరహభావం దస్సేన్తో విజ్జమానగుణే కథేతి, తేన సఙ్గీతియా ధమ్మవినయవినిచ్ఛయే సమ్పత్తే ఛన్దాదివసేన అఞ్ఞథా అకథేత్వా యథాభూతమేవ కథేస్సతీతి దస్సేతి. న గన్తబ్బా, అననురూపా వా గతీతి **అగతి,** తం. **పరియత్తో**తి అధిగతో ఉగ్గహితో.

‘‘**ఏవ**’’న్తిఆదినా సన్నిట్ఠానగణనం దస్సేతి. **ఉచ్చినితేనా**తి ఉచ్చినిత్వా గహితేన. అపిచ **ఏవం...పే.... ఉచ్చినీ**తి నిగమనం, ‘‘**తేనాయస్మతా**’’తిఆది పన సన్నిట్ఠానగణనదస్సనన్తిపి వదన్తి.

ఏవం సఙ్గాయకవిచిననప్పకారం దస్సేత్వా అఞ్ఞమ్పి సఙ్గాయనత్థం దేసవిచిననాదిప్పకారం దస్సేన్తో ‘‘**అథ ఖో**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏతదహోసీ**తి ఏతం పరివితక్కనం అహోసి. ను-సద్దేన హి పరివితక్కనం దస్సేతి. **రాజగహన్తి** ‘‘రాజగహసామన్తం గహేత్వా వుత్త’’న్తి **గణ్ఠిపదేసు** వదన్తి. గావో చరన్తి ఏత్థాతి **గోచరో,** గున్నం చరణట్ఠానం, సో వియాతి **గోచరో,** భిక్ఖూనం చరణట్ఠానం, మహన్తో సో అస్స, ఏత్థాతి వా **మహాగోచరం.** అట్ఠారసన్నం మహావిహారానమ్పి అత్థితాయ **పహూతసేనాసనం.**

థావరకమ్మన్తి చిరట్ఠాయికమ్మం. **విసభాగపుగ్గలో** సుభద్దసదిసో. **ఉక్కోటేయ్యా**తి నివారేయ్య. **ఇతి**-సద్దో ఇదమత్థే, ఇమినా మనసికారేన హేతుభూతేన ఏతదహోసీతి అత్థో. గరుభావజననత్థం ఞత్తిదుతియేన కమ్మేన సఙ్ఘం సావేసి, న అపలోకనఞత్తికమ్మమత్తేనాతి అధిప్పాయో.

కదా పనాయం కతాతి ఆహ ‘‘**అయం పనా**’’తిఆది. ఏవం కతభావో చ ఇమాయ గణనాయ విఞ్ఞాయతీతి దస్సేతి ‘‘**భగవా హీ**’’తిఆదినా. **అథా**తి అనన్తరత్థే నిపాతో, పరినిబ్బానన్తరమేవాతి అత్థో. **సత్తాహన్తి** హి పరినిబ్బానదివసమ్పి సఙ్గణ్హిత్వా వుత్తం. **అస్సా**తి భగవతో, ‘‘సరీర’’న్తి ఇమినా సమ్బన్ధో. సంవేగవత్థుం కిత్తేత్వా కిత్తేత్వా అనిచ్చతాపటిసఞ్ఞుత్తాని గీతాని గాయిత్వా పూజావసేన కీళనతో సున్దరం కీళనదివసా **సాధుకీళనదివసా నామ,** సపరహితసాధనట్ఠేన వా సాధూతి వుత్తానం సప్పురిసానం సంవేగవత్థుం కిత్తేత్వా కిత్తేత్వా కీళనదివసాతిపి యుజ్జతి. ఇమస్మిఞ్చ పురిమసత్తాహే ఏకదేసేనేవ సాధుకీళనమకంసు. విసేసతో పన ధాతుపూజాదివసేసుయేవ. తథా హి వుత్తం **మహాపరినిబ్బానసుత్తట్ఠకథాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౩౫) –

‘‘ఇతో పురిమేసు హి ద్వీసు సత్తాహేసు తే భిక్ఖూ సఙ్ఘస్స ఠాననిసజ్జోకాసం కరోన్తా ఖాదనీయం భోజనీయం సంవిదహన్తా సాధుకీళికాయ ఓకాసం న లభింసు, తతో నేసం అహోసి ‘ఇమం సత్తాహం సాధుకీళితం కీళిస్సామ, ఠానం ఖో పనేతం విజ్జతి, యం అమ్హాకం పమత్తభావం ఞత్వా కోచిదేవ ఆగన్త్వా ధాతుయో గణ్హేయ్య, తస్మా ఆరక్ఖం ఠపేత్వా కీళిస్సామా’తి, తేన తే ఏవమకంసూ’’తి.

తథాపి తే ధాతుపూజాయపి కతత్తా ధాతుపూజాదివసా నామ. ఇమేయేవ విసేసేన భగవతి కత్తబ్బస్స అఞ్ఞస్స అభావతో ఏకదేసేన కతమ్పి సాధుకీళనం ఉపాదాయ ‘‘సాధుకీళనదివసా’’తి పాకటా జాతాతి ఆహ ‘‘**ఏవం సత్తాహం సాధుకీళనదివసా నామ అహేసు**’’న్తి.

చితకాయాతి విసేసతరతనుచ్చాయ చన్దనదారుచితకాయ, పధానకిచ్చవసేనేవ చ సత్తాహం చితకాయం అగ్గినా ఝాయీతి వుత్తం. న హి అచ్చన్తసంయోగవసేన నిరన్తరం సత్తాహమేవ అగ్గినా ఝాయి తత్థ పచ్ఛిమదివసేయేవ

ఝాయితత్తా, తస్మా సత్తాహస్మిన్తి అత్థో వేదితబ్బో. పురిమపచ్ఛిమానఞ్హి ద్విన్నం సత్తాహానమన్తరే సత్తాహే యత్థ కత్థచిపి దివసే ఝాయమానే సతి “సత్తాహే ఝాయీ”తి వత్తుం యుజ్జతి. యథాహ –

“తేన ఖో పన సమయేన చత్తారో మల్లపామోక్ఖా సీసం న్హాతా అహతాని వత్థాని నివత్థా ‘మయం భగవతో చితకం ఆళిమ్పేస్సామా’తి న సక్కోన్తి ఆళిమ్పేతు”న్తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౨౩౩).

సత్తిపఞ్జరం కత్వాతి సత్తిఖగ్గాదిహత్థేహి పురిసేహి మల్లరాజూనం భగవతో ధాతుఆరక్ఖకరణం ఉపలక్ఖణవసేనాహ. సత్తిహత్థా పురిసా హి సత్తియో యథా “కున్తా పచరన్తీ”తి, తాహి సమన్తతో రక్ఖాపనవసేన పఞ్జరపటిభాగత్తా సత్తిపఞ్జరం. **సన్థాగారం** నామ రాజూనం ఏకా మహాసాలా. ఉయ్యోగకాలాదీసు హి రాజానో తత్థ ఠత్వా “ఏత్తకా పురతో గచ్ఛన్తు, ఏత్తకా పచ్ఛతో, ఏత్తకా ఉభోహి పస్సేహి, ఏత్తకా హత్థీసు అభిరుహన్తు, ఏత్తకా అస్సేసు, ఏత్తకా రథేసూ”తి ఏవం సన్థం కరోన్తి మరియాదం బన్ధన్తి, తస్మా తం ఠానం **‘‘సన్థాగార’’**న్తి వుచ్చతి. అపిచ ఉయ్యోగట్ఠానతో ఆగన్త్వాపి యావ గేహేసు అల్లగోమయపరిభణ్డాదీని కరోన్తి, తావ ద్వే తీణి దివసాని రాజానో తత్థ సన్థమ్భన్తి విస్సమన్తి పరిస్సయం వినోదేన్తీతిపి **సన్థాగారం,** రాజూనం వా సహ అత్థానుసాసనం అగారన్తిపి **సన్థాగారం** హ-కారస్స ధ-కారం, అనుసరాగమఞ్చ కత్వా, యస్మా వా రాజానో తత్థ సన్నిపతిత్వా “ఇమస్మిం కాలే కసితుం వట్టతి, ఇమస్మిం కాలే వపితు”న్తి ఏవమాదినా నయేన ఘరావాసకిచ్చాని సమ్మన్తయన్తి, తస్మా ఛిన్నవిచ్ఛిన్నం ఘరావాసం తత్థ సన్థారేన్తీతిపి **సన్థాగారం.** విసాఖపుణ్ణమితో పట్ఠాయ యావ విసాఖమాసస్స అమావాసీ, తావ సోళస దివసా సీహళవోహారవసేన గహితత్తా, జేట్ఠమూలమాసస్స సుక్కపక్ఖే చ పఞ్చ దివసాతి ఆహ **‘‘ఇతి ఏకవీసతి దివసా గతా’’**తి. తత్థ చరిమదివసేయేవ ధాతుయో భాజయింసు, తస్మింయేవ చ దివసే అయం కమ్మవాచా కతా. తేన వుత్తం **‘‘జేట్ఠమూలసుక్కపక్ఖపఞ్చమియ’’**న్తిఆది. తత్థ జేట్ఠనక్ఖత్తం వా మూలనక్ఖత్తం వా తస్స మాసస్స పుణ్ణమియం చన్దేన యుత్తం, తస్మా సో మాసో “జేట్ఠమూలమాసో”తి వుచ్చతి. **అనాచార**న్తి హేట్ఠా వుత్తం అనాచారం.

యది ఏవం కస్మా **వినయట్ఠకథాయం,** (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **మఙ్గలసుత్తట్ఠకథాయఞ్చ** (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ మఙ్గలసుత్తవణ్ణనా) “సత్తసు సాధుకీళనదివసేసు, సత్తసు చ ధాతుపూజాదివసేసు వీతివత్తేసూ”తి వుత్తన్తి? సత్తసు ధాతుపూజాదివసేసు గహితేసు తదవినాభావతో మజ్ఝే చితకాయ ఝాయనసత్తాహమ్పి గహితమేవాతి కత్వా విసుం న వుత్తం వియ దిస్సతి. యది ఏవం కస్మా “అడ్ఢమాసో అతిక్కన్తో, దియడ్ఢమాసో సేసో”తి చ వుత్తన్తి? నాయం దోసో. అప్పకఞ్హి ఊనమధికం వా గణనూపగం న హోతి, తస్మా అప్పకేన అధికోపి సముదాయో అనధికో వియ హోతీతి కత్వా అడ్ఢమాసతో అధికేపి పఞ్చదివసే “అడ్ఢమాసో అతిక్కన్తో”తి వుత్తం ద్వాసీతిఖన్ధకవత్తానం కత్థచి “అసీతి ఖన్ధకవత్తానీ”తి వచనం వియ, తథా అప్పకేన ఊనోపి సముదాయో అనూనో వియ హోతీతి కత్వా దియడ్ఢమాసతో ఊనేపి పఞ్చదివసే “దియడ్ఢమాసో సేసో”తి వుత్తం **సతిపట్ఠానవిభఙ్గట్ఠకథాయం** (విభ॰ ౩౫౬) ఛమాసతో ఊనేపి అడ్ఢమాసే “ఛమాసం సజ్ఝాయో కాతబ్బో”తి వచనం వియ, అఞ్ఞథా అట్ఠకథానం అఞ్ఞమఞ్ఞవిరోధో సియా. అపిచ దీఘభాణకానం మతేన తిణ్ణం సత్తాహానం వసేన “ఏకవీసతి దివసా గతా”తి ఇధ వుత్తం. వినయసుత్తనిపాతఖుద్దకపాఠట్ఠకథాసు పన ఖుద్దకభాణకానం మతేన ఏకమేవ ఝాయనదివసం కత్వా తదవసేసానం ద్విన్నం సత్తాహానం వసేన “అడ్ఢమాసో అతిక్కన్తో, దియడ్ఢమాసో సేసో”తి చ వుత్తం. పఠమబుద్ధవచనాదీసు వియ తం తం భాణకానం మతేన అట్ఠకథాసుపి వచనభేదో హోతీతి గహేతబ్బం. ఏవమ్పేత్థ వదన్తి – పరినిబ్బానదివసతో పట్ఠాయ ఆదిమ్హి చత్తారో సాధుకీళనదివసాయేవ, తతో పరం తయో సాధుకీళనదివసా చేవ

చితకరుఖాయనదివసా చ, తతో పరం ఏకో చితకరుఖాయనదివసోయేవ, తతో పరం తయో చితకరుఖాయనదివసా చేవ ధాతుపూజాదివసా చ, తతో పరం చత్తారో ధాతుపూజాదివసాయేవ, ఇతి తం తం కిచ్చానురూపగణనవసేన తీణి సత్తాహాని పరిపూరేన్తి, అగహితగ్గహణేన పన అడ్ఢమాసోవ హోతి. "ఏకవీసతి దివసా గతా"తి ఇధ వుత్తవచనఞ్చ తం తం కిచ్చానురూపగణనేనేవ. ఏవఞ్హి చతూసుపి అట్ఠకథాసు వుత్తవచనం సమేతీతి విచారేత్వా గహేతబ్బం. **వజిరబుద్ధిత్థేరేన** పన వుత్తం "అడ్ఢమాసో అతిక్కన్తోతి ఏత్థ ఏకో దివసో నట్ఠో, సో పాటిపదదివసో, కోలాహలదివసో నామ సో, తస్మా ఇధ న గహితో"తి, (వజిర॰ టీ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) తం న సున్దరం **పరినిబ్బానసుత్తన్తపాళియం** (దీ॰ ని॰ ౨.౨౨౮) పాటిపదదివసతోయేవ పట్ఠాయ సత్తాహస్స వుత్తత్తా, అట్ఠకథాయఞ్చ పరినిబ్బానదివసేన సద్ధిం తిణ్ణం సత్తాహానం గణితత్తా. తథా హి పరినిబ్బానదివసేన సద్ధిం తిణ్ణం సత్తాహానం గణనేనేవ జేట్ఠమూలసుక్కపక్ఖపఞ్చమీ ఏకవీసతిమో దివసో హోతి.

చత్తాలీస దివసాతి జేట్ఠమూలసుక్కపక్ఖఛట్ఠదివసతో యావ ఆసళ్హీ పుణ్ణమీ, తావ గణేత్వా వుత్తం. **ఏత్థన్తరేతి** చత్తాలీసదివసబ్భన్తరే. రోగో ఏవ **రోగపలిబోధో.** ఆచరియుపజ్ఝాయేసు కత్తబ్బకిచ్చమేవ **ఆచరియుపజ్ఝాయపలిబోధో** , తథా **మాతాపితుపలిబోధో.** యథాధిప్పేతం అత్థం, కమ్మం వా పరిబున్ధేతి ఉపరోధేతి పవత్తితుం న దేతీతి **పలిబోధో** ర-కారస్స ల-కారం కత్వా. **తం పలిబోధం ఛిన్దిత్వా తం కరణీయం కరోతూతి** సఙ్గాహకేన ఛిన్దితబ్బం తం సబ్బం పలిబోధం ఛిన్దిత్వా ధమ్మవినయసఙ్గాయనసఙ్ఖాతం తదేవ కరణీయం కరోతు.

అఞ్ఞోపి మహాథేరాతి అనురుద్ధత్థేరాదయో. **సోకసల్లసమప్పితన్తి** సోకసఙ్ఖాతేన సల్లేన అనుపవిట్ఠం పటివిద్ధం. అసముచ్ఛిన్నఅవిజ్జాతణ్హానుసయత్తా అవిజ్జాతణ్హాభిసఙ్ఖాతేన కమ్మునా భవయోనిగతిట్ఠితిసత్తావాసేసు ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతం అత్తభావం జనేతి అభినిబ్బత్తేతీతి **జనో.** కిలేసే జనేతి, అజని, జనిస్సతీతి వా **జనో,** మహన్తో జనో తథా, తం. **ఆగతాగతన్తి** ఆగతమాగతం యథా "ఏకేకో"తి. ఏత్థ సియా – "థేరో అత్తనో పఞ్చసతాయ పరిసాయ పరివుత్తో రాజగహం గతో, అఞ్ఞోపి మహాథేరా అత్తనో అత్తనో పరివారే గహేత్వా సోకసల్లసమప్పితం మహాజనం అస్సాసేతుకామా తం తం దిసం పక్కన్తా"తి ఇధ వుత్తవచనం సమన్తపాసాదికాయ "మహాకస్సపత్థేరో 'రాజగహం ఆవుసో గచ్ఛామా'తి ఉపడ్ఢం భిక్ఖుసఙ్ఘం గహేత్వా ఏకం మగ్గం గతో, అనురుద్ధత్థేరోపి ఉపడ్ఢం గహేత్వా ఏకం మగ్గం గతో"తి (పారా॰ అట్ఠ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) వుత్తవచనఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞం విరుద్ధం హోతి. ఇధ హి మహాకస్సపత్థేరాదయో అత్తనో అత్తనో పరివారభిక్ఖూహియేవ సద్ధిం తం తం దిసం గతాతి అత్థో ఆపజ్జతి, తత్థ పన మహాకస్సపత్థేరఅనురుద్ధత్థేరాయేవ పచ్చేకముపడ్ఢసఙ్ఘేన సద్ధిం ఏకేకం మగ్గం గతాతి? వుచ్చతే – తదుభయమ్పి హి వచనం న విరుజ్ఝతి అత్థతో సంసన్దనత్తా. ఇధ హి నిరవసేసేన థేరానం పచ్చేకగమనవచనమేవ తత్థ నయవసేన దస్సేతి, ఇధ అత్తనో అత్తనో పరిసాయ గమనవచనఞ్చ తత్థ ఉపడ్ఢసఙ్ఘేన సద్ధిం గమనవచనేన. **ఉపడ్ఢసఙ్ఘోతి** హి సకసకపరిసాభూతో భిక్ఖుగణో గయ్హతి ఉపడ్ఢసద్దస్స అసమేపి భాగే పవత్తత్తా. యది హి సన్నిపతితే సఙ్ఘే ఉపడ్ఢసఙ్ఘేన సద్ధిన్తి అత్థం గణ్హేయ్య, తదా సఙ్ఘస్స గణనపథమతీతత్తా న యుజ్జతేవ , యది చ సఙ్గాయనత్థం ఉచ్చినితానం పఞ్చన్నం భిక్ఖుసతానం మజ్ఝే ఉపడ్ఢసఙ్ఘేన సద్ధిన్తి అత్థం గణ్హేయ్య, ఏవమ్పి తేసం గణపామోక్ఖానంయేవ ఉచ్చినితత్తా న యుజ్జతేవ. పచ్చేకగణినో హేతే. వుత్తఞ్హి "సత్తసతసహస్సాని, తేసు పామోక్ఖభిక్ఖవో"తి , ఇతి అత్థతో సంసన్దనత్తా తదేతం ఉభయమ్పి వచనం అఞ్ఞమఞ్ఞం న విరుజ్ఝతీతి. తంతంభాణకానం మతేనేవం వుత్తన్తిపి వదన్తి.

“అపరినిబ్బుతస్స భగవతో”తిఆదినా యోజేతబ్బం. **పత్తచీవరమాదాయాతి** ఏత్థ చతుమహారాజదత్తియసేలమయపత్తం, సుగతచీవరఞ్చ గణ్హిత్వాతి అత్థో. సోయేవ హి పత్తో భగవతా సదా పరిభుత్తో. వుత్తఞ్హి **సమచిత్తపటిపదాసుత్తట్ఠకథాయం** “వస్సంవుత్థానుసారేన అతిరేకవీసతివస్సకాలేపి తస్సేవ పరిభుత్తభావం దీపేతుకామేన పాతోవ సరీరపటిజగ్గనం కత్వా సునివత్థనివాసనో సుగతచీవరం పారుపిత్వా సేలమయపత్తమాదాయ భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతో దక్ఖిణద్వారేన నగరం పవిసిత్వా పిణ్డాయ చరన్తో”తి (అం. ని. అట్ఠ. ౨.౩౭) గన్ధమాలాదయో నేసం హత్థేతి **గన్ధమాలాదిహత్థా.**

తత్రాతి తిస్సం సావత్థియం. **సుదన్తి** నిపాతమత్తం. **అనిచ్చతాదిపటిసంయుత్తాయాతి** “సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా”తిఆదినా (ధ. ప. ౨౭౭) అనిచ్చసభావపటిసఞ్ఞుత్తాయ. ధమ్మేన యుత్తా, ధమ్మస్స వా పతిరూపాతి **ధమ్మీ,** తాదిసాయ. **సఞ్ఞాపేత్వాతి** సుట్ఠు జానాపేత్వా, సమస్సాసేత్వాతి వుత్తం హోతి. **వసితగన్ధకుటిన్తి** నిచ్చసాపేక్ఖత్తా సమాసో. పరిభోగచేతియభావతో **“గన్ధకుటిం వన్దిత్వా”**తి వుత్తం. “వన్దిత్వా”తి చ “వివరిత్వా”తి ఏత్థ పుబ్బకాలకిరియా. తథా హి ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన వుత్తం “గన్ధకుటియా ద్వారం వివరిత్వాతి పరిభోగచేతియభావతో గన్ధకుటిం వన్దిత్వా గన్ధకుటియా ద్వారం వివరీతి వేదితబ్బ”న్తి (సారత్థ. టీ. ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా) మిలాతా మాలా, సాయేవ కచవరం, మిలాతం వా మాలాసఙ్ఖాతం కచవరం తథా. **అతిహరిత్వాతి** పఠమం ఠపితట్ఠానమభిముఖం హరిత్వా. **యథాఠానే ఠపేత్వాతి** పఠమం ఠపితట్ఠానం అనతిక్కమిత్వా యథాఠితట్ఠానేయేవ ఠపేత్వా. **భగవతో ఠితకాలే కరణీయం వత్తం సబ్బమకాసీతి** సేనాసనే కత్తబ్బవత్తం సన్ధాయ వుత్తం. **కురుమానో చాతి** తం సబ్బం వత్తం కరోన్తో చ. లక్ఖణే హి అయం మాన-సద్దో. న్హానకోట్ఠకస్స సమ్మజ్జనఞ్చ తస్మిం ఉదకస్స ఉపట్ఠాపనఞ్చ, తాని ఆదీని యేసం ధమ్మదేసనాఓవాదాదీనన్తి తథా, తేసం కాలేసూతి అత్థో. సీహస్స మిగరాజస్స సేయ్యా **సీహసేయ్యా,** తద్ధితవసేన, సదిసవోహారేన వా భగవతో సేయ్యాపి “సీహసేయ్యా”తి వుచ్చతి. తేజుస్సదఇరియాపథత్తా ఉత్తమసేయ్యా వా, యం సన్ధాయ వుత్తం “అథ ఖో భగవా దక్ఖిణేన పస్సేన సీహసేయ్యం కప్పేసి పాదే పాదం అచ్చాధాయ సతో సమ్పజానో”తి, (దీ. ని. ౨.౧౯౮) తం. కప్పనకాలో కరణకాలో ననూతి యోజేతబ్బం.

“యథా త”న్తిఆదినా యథావుత్తమత్థం ఉపమాయ ఆవి కరోతి. తత్థ యథా అఞ్ఞోపి భగవతో…పే.… పతిట్ఠితపేమో చేవ అఖీణాసవో చ అనేకేసు…పే.… ఉపకారసఞ్జనితచిత్తమద్దవో చ అకాసి, ఏవం ఆయస్మాపి ఆనన్దో భగవతో గుణ…పే.… మద్దవో చ హుత్వా అకాసీతి యోజనా. న్తి నిపాతమత్తం. అపిచ ఏతేన తథాకరణహేతుం దస్సేతి, యథా అఞ్ఞేపి యథావుత్తసభావా అకంసు, తథా ఆయస్మాపి ఆనన్దో భగవతో…పే.… పతిట్ఠితపేమత్తా చేవ అఖీణాసవత్తా చ అనేకేసు… పే.… ఉపకారసఞ్జనితచిత్తమద్దవత్తా చాతి హేతుఅత్థస్స లబ్భమానత్తా. హేతుగబ్భాని హి ఏతాని పదాని తదత్థస్సేవ తథాకరణహేతుభావతో. ధనపాలదమన (చూళవ. ౩౪౨), సువణ్ణకక్కట (జా. ౧.౨౧.౯౪), చూళహంస (జా. ౧.౧౨౧.౧౩౩) - మహాహంసజాతకాదీహి (జా. ౨.౨౧.౮౯) చేత్థ విభావేతబ్బో. గుణానం గణో, సోయేవ అమతనిప్ఫాదకరససదిసతాయ **అమతరసో.** తం జాననపకతితాయాతి పతిట్ఠితపదే హేతు. **ఉపకార…పే.… మద్దవోతి** ఉపకారపుబ్బభావేన సమ్మా జనితచిత్తముదుకో. ఏవమ్పి సో ఇమినా కారణేన అధివాసేసీతి దస్సేన్తో **“తమేన”**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **తమేనన్తి** తం ఆయస్మన్తం ఆనన్దం. ఏత-సద్దో హి పదాలఙ్కారమత్తం. అయఞ్హి సద్దపకతి, యదిదం ద్వీసు సబ్బనామేసు పుబ్బపదస్సేవ అత్థపదతా. **సంవేజేసీతి** “నను భగవతా పటికచ్చేవ అక్ఖాతం ‘సబ్బేహేవ పియేహి మనాపేహి నానాభావో వినాభావో’తిఆదినా

(దీ. ని. ౨.౧౮౩; సం. ని. ౫.౩౭౯; అ. ని. ౧౦.౪౮) సంవేగం జనేసీ"తి (దీ. ని. టీ. పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం, ఏవం సతి "భన్తే...పే.... అస్సాసేస్సథాతి పఠమం వత్వా"తి సహ పాఠసేసేన యోజనా అస్స. యథారుతతో పన ఆద్యత్థేన ఇతి-సద్దేన "ఏవమాదినా సంవేజేసీ"తి యోజనాపి యుజ్జతేవ. యేన కేనచి హి వచనేన సంవేగం జనేసి, తం సబ్బమ్పి సంవేజనస్స కరణం సమ్భవతీతి. **సణ్ఠమ్భిత్వా**తి పరిదేవనాదివిరహేన అత్తానం పటిబన్ధిత్వా పతిట్ఠాపేత్వా. **ఉస్సన్నధాతుక**న్తి ఉపచితపిత్తసేమ్హాదిదోసం. పిత్తసేమ్హవాతవసేన హి తిస్సో ధాతుయో ఇధ భేసజ్జకరణయోగ్యతాయ అధిప్పేతా, యా "దోసా, మలా"తి చ లోకే వుచ్చన్తి, పథవీ ఆపో తేజో వాయో ఆకాసోతి చ భేదేన పచ్చేకం పఞ్చవిధా. వుత్తఞ్హి –

> "వాయుపిత్తకఫా దోసా, ధాతవో చ మలా తథా;
> తత్థాపి పఞ్చధాఖ్యాతా, పచ్చేకం దేహధారణా.
>
> సరీరదూసనా దోసా, మలీనకరణా మలా;
> ధారణా ధాతవో తే తు, ఇత్థమన్వత్థసఞ్ఞకా"తి.

సమస్సాసేతున్తి సన్తప్పేతుం. దేవతాయ సంవేజితదివసతో, జేతవనవిహారం పవిట్ఠదివసతో వా **దుతియదివసే. విరిచ్చతి** ఏతేనాతి **విరేచనం,** ఓసధపరిభావితం ఖీరమేవ విరేచనం తథా. **యం సన్ధాయా**తి యం భేసజ్జపానం సన్ధాయ. అఙ్గపచ్చఙ్గేన సోభతీతి **సుభో,** మనునో అపచ్చం **మానవో,** న-కారస్స పన ణ-కారే కతే మాణవో. **మనూ**తి హి పఠమకప్పికకాలే మనుస్సానం మాతాపితుట్ఠానే ఠితో పురిసో, యో సాసనే "మహాసమ్మతరాజా"తి వుత్తో. సో హి సకలలోకస్స హితం మనభి జానాతీతి మనూతి వుచ్చతి. ఏవమ్పేత్థ వదన్తి "దన్తజ న-కారసహితో మానవసద్దో సబ్బసత్తసాధారణవచనో, ముద్ధజ ణ-కారసహితో పన మాణవసద్దో కుచ్ఛితమూళ్హాపచ్చవచనో"తి. **చూళకమ్మవిభఙ్గసుత్తట్ఠకథాయమ్పి** (మ. ని. అట్ఠ. ౪.౨౮౯) హి ముద్ధజ ణ-కారసహితస్సేవ మాణవసద్దస్స అత్థో వణ్ణితో. తట్టీకాయమ్పి "యం అపచ్చం కుచ్ఛితం మూళ్హం వా, తత్థ లోకే మాణవవోహారో, యేభుయ్యేన చ సత్తా దహరకాలే మూళ్హధాతుకా హోన్తీతి తస్సేవత్థో పకాసితో"తి వదన్తి ఆచరియా. అఞ్ఞత్థ చ వీసతివస్సబ్భన్తరో యువా మాణవో, ఇధ పన తబ్బోహారేన మహల్లకోపి. వుత్తఞ్హి **చూళకమ్మవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయం** "మాణవోతి పన తం తరుణకాలే వోహరింసు, సో మహల్లకకాలేపి తేనేవ వోహారేన వోహరీయతీ"తి, (మ. ని. అట్ఠ. ౪.౨౮౯) సుభనామకేన లద్ధమాణవవోహారేనాతి అత్థో. సో పన "సత్థా పరినిబ్బుతో, ఆనన్దత్థేరో కిరస్స పత్తచీవరమాదాయ ఆగతో, మహాజనో తం దస్సనాయ ఉపసఙ్కమతీ"తి సుత్వా "విహారం ఖో పన గన్త్వా మహాజనమజ్ఝే న సక్కా సుఖేన పటిసన్థారం వా కాతుం, ధమ్మకథం వా సోతుం, గేహమాగతంయేవ నం దిస్వా సుఖేన పటిసన్థారం కరిస్సామి , ఏకా చ మే కఙ్ఖా అత్థి, తమ్పి నం పుచ్ఛిస్సామీ"తి చిన్తేత్వా ఏకం మాణవకం పేసేసి, తం సన్ధాయాహ **''పహితం మాణవక''**న్తి ఖుద్దకే చేత్థ కపచ్చయో. **ఏతదవోచా**తి ఏతం "అకాలో"తిఆదికం వచనం ఆనన్దత్థేరో అవోచ.

అకాలోతి అజ్జ గన్తుం అయుత్తకాలో. కస్మాతి చే **''అత్థి మే''**తిఆదిమాహ. **భేసజ్జమత్తా**తి అప్పకం భేసజ్జం. అప్పత్థో హేత్థ మత్తాసద్దో "మత్తా సుఖపరిచ్చాగా"తిఆదీసు (ధ. ప. ౨౯౦) వియ. **పీతా**తి పివితా. **స్వేపీ**తి ఏత్థ **''అపి**-సద్దో అపేక్ఖో మన్తా నుఞ్ఞాయా"తి (వజిర. టీ. పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **వజిరబుద్ధిత్థేరేన** వుత్తం. అయం పన తస్సాధిప్పాయో –

“అప్పేవ నామా”తి సంసయమత్తే వుత్తే అనుఞ్ఞాతభావో న సిద్ధో, తస్మా తం సాధనత్థం “అపీ”తి వుత్తం, తేన ఇమమత్థం దీపేతి “అప్పేవ నామ స్వే మయం ఉపసఙ్కమేయ్యామ, ఉపసఙ్కమితుం పటిబలా సమానా ఉపసఙ్కమిస్సామ చా”తి.

దుతియదివసేతి ఖీరవిరేచనపీతదివసతో దుతియదివసే. **చేతకత్థేరేనాతి** చేతియరట్ఠే జాతత్తా **చేతకోతి** ఏవం లద్ధనామేన థేరేన. **పచ్ఛాసమణేనాతి** పచ్ఛానుగతేన సమణేన. సహత్థే చేతం కరణవచనం. **సుభేన మాణవేన పుట్ఠోతి** “యేసు ధమ్మేసు భవం గోతమో ఇమం లోకం పతిట్ఠపేసి, తే తస్స అచ్చయేన నట్ఠా ను ఖో, ధరన్తి ను ఖో, సచే ధరన్తి, భవం (నత్థి దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౪౭) ఆనన్దో జానిస్సతి, హన్ద నం పుచ్ఛామీ”తి ఏవం చిన్తేత్వా “యేసం సో భవం గోతమో ధమ్మానం వణ్ణవాదీ అహోసి, యత్థ చ ఇమం జనతం సమాదపేసి నివేసేసి పతిట్ఠాపేసి, కతమేసానం ఖో భో ఆనన్ద ధమ్మానం సో భవం గోతమో వణ్ణవాదీ అహోసీ”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౪౪౭) పుట్ఠో, అథస్స థేరో తీణి పిటకాని సీలక్ఖన్ధాదీహి తీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహేత్వా దస్సేన్తో “తిణ్ణం ఖో మాణవ ఖన్ధానం సో భగవా వణ్ణవాదీ”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౪౪౯) ఇధ సీలక్ఖన్ధవగ్గే దసమం సుత్తమభాసి, తం సన్ధాయాహ ‘‘**ఇమస్మిం…పే॰… మభాసీ**’’తి.

ఖణ్డన్తి ఛిన్నం. ఫుల్లన్తి భిన్నం, సేవాలాహిఛత్తకాదివికస్సనం వా, తేసం **పటిసఙ్ఖరణం** సమ్మా పాకతికకరణం, అభినవపటికరణన్తి వుత్తం హోతి. **ఉపకట్ఠాయాతి** ఆసన్నాయ. వస్సం ఉపనేన్తి ఉపగచ్ఛన్తి ఏత్థాతి **వస్సూపనాయికా,** వస్సూపగతకాలో, తాయ. **సఙ్గీతిపాళియం** (చూళవ॰ ౪౩౦) సామఞ్ఞేన వుత్తమ్పి వచనం ఏవం గతేయేవ సన్ధాయ వుత్తన్తి సంసన్దేతుం సాధేతుం వా ఆహ ‘‘**ఏవఞ్హి**’’తిఆది.

రాజగహం పరివారేత్వాతి బహినగరే రితభావేన వుత్తం. **ఛడ్డితపతితఉక్లాపాతి** ఛడ్డితా చ పతితా చ ఉక్లాపా చ. ఇదం వుత్తం హోతి – భగవతో పరినిబ్బానట్ఠానం గచ్ఛన్తేహి భిక్ఖూహి ఛడ్డితా విస్సట్ఠా, తతోయేవ చ ఉపచికాదీహి ఖాదితత్తా ఇతో చితో చ పతితా, సమ్మజ్జనాభావేన ఆకిణ్ణకచవరత్తా ఉక్లాపా చాతి. తదేవత్థం ‘‘**భగవతో హీ**’’తిఆదినా విభావేతి. అవకుథి పూతిభావమగమాసీతి **ఉక్లాపో** థ-కారస్స ల-కారం కత్వా, ఉజ్ఝిట్ఠో వా కలాపోసమూహోతి **ఉక్లాపో,** వణ్ణసఙ్గమనవసేనేవం వుత్తం యథా “ఉపక్లేసో, స్నేహో” – ఇచ్చాది, తేన యుత్తాతి తథా. పరిచ్ఛేదవసేన వేణీయన్తి దిస్సన్తీతి **పరివేణా. కురుమానాతి** కత్తుకామా. సేనాసనవత్తానం పఞ్ఞత్తత్తా, సేనాసనక్ఖన్ధకే చ సేనాసనపటిబద్ధానం బహూనమ్పి వచనానం వుత్తత్తా సేనాసనపటిసఙ్ఖరణమ్పి తస్స పూజాయేవ నామాతి ఆహ ‘‘**భగవతో వచనపూజనత్థ**’’న్తి. **పఠమం మాసన్తి** వస్సానస్స పఠమం మాసం. అచ్చన్తసంయోగే చేతం ఉపయోగవచనం. ‘‘**తిత్థియవాదపరిమోచనత్థఞ్చా**’’తి వుత్తమత్థం పాకటం కాతుం ‘‘**తిత్థియా హీ**’’తిఆది వుత్తం.

యన్తి కతికవత్తకరణం. ఏదిసేసు హి ఠానేసు యం-సద్దో తం-సద్దానపేక్ఖో తేనేవ అత్థస్స పరిపుణ్ణత్తా. యం వా కతికవత్తం సన్ధాయ ‘‘**అథ ఖో**’’తిఆది వుత్తం, తదేవ మయాపి వుత్తన్తి అత్థో. ఏస నయో ఈదిసేసు **భగవతా…పే॰… వణ్ణితన్తి** సేనాసనవత్తం పఞ్ఞపేన్తేన సేనాసనక్ఖన్ధకే (చూళవ॰ ౩౧౭) చ సేనాసనపటిబద్ధవచనం కథేన్తేన వణ్ణితం. **సఙ్ఖాయిస్సామాతి** ఏత్థ ఇతి-సద్దస్స “వుత్తం అహోసీ”తి చ ఉభయత్థ సమ్బన్ధో, ఏకస్స వా ఇతి-సద్దస్స లోపో.

దుతియదివసేతి ఏవం చిన్తితదివసతో దుతియదివసే, సో చ ఖో వస్సూపనాయికదివసతో దుతియదివసోవ. థేరా హి ఆసళ్హిపుణ్ణమితో పాటిపదదివసేయేవ సన్నిపతిత్వా వస్సముపగన్త్వా ఏవం చిన్తేసున్తి. **రాజద్వారేతి** రాజగేహద్వారే.

హత్థకమ్మన్తి హత్థకిరియం, హత్థకమ్మస్స కరణన్తి వుత్తం హోతి. **పటివేదేసు**న్తి జానాపేసుం. **విసట్ఠా**తి నిరాసఙ్కచిత్తా. ఆణాయేవ అప్పటిహతవుత్తియా పవత్తనట్ఠేన చక్కన్తి **ఆణాచక్కం.** తథా ధమ్మోయేవ చక్కన్తి **ధమ్మచక్కం,** తం పనిధ దేసనాఞాణపటివేధఞాణవసేన దువిధమ్పి యుజ్జతి తదుభయేనేవ సఙ్గీతియా పవత్తనతో. "ధమ్మచక్కన్తి చేతం దేసనాఞాణస్సాపి నామం, పటివేధఞాణస్సాపీ"తి (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౭౮) హి **అట్ఠకథాసు** వుత్తం. **సన్నిసజ్జట్ఠాన**న్తి సన్నిపతిత్వా నిసీదనట్ఠానం. సత్త పణ్ణాని యస్సాతి **సత్తపణ్ణీ,** యో "ఛత్తపణ్ణో, విసమచ్ఛదో" తిపి వుచ్చతి, తస్స జాతగుహద్వారేతి అత్థో.

విస్సకమ్మునాతి సక్కస్స దేవానమిన్దస్స కమ్మాకమ్మవిధాయకం దేవపుత్తం సన్ధాయాహ. **సువిభత్తభిత్తిథమ్భసోపాన**న్తి ఏత్థ సువిభత్తపదస్స ద్వన్దతో పుబ్బే సుయ్యమానత్తా సబ్బేహి ద్వన్దపదేహి సమ్బన్ధో, తథా ''**నానావిధ...పే.... విచిత్త**''న్తిఆదీసుపి. **రాజభవనవిభూతి**న్తి రాజభవనసమ్పత్తిం, రాజభవనసోభం వా. **అవహసన్తమివా**తి అవహాసం కురుమానం వియ. **సిరియా**తి సోభాసఙ్ఖాతాయ లక్ఖియా. **నికేతనమివా**తి వసనట్ఠానమివ, "జలన్తమివా"తిపి పాఠో. ఏకస్మింయేవ పానీయతిత్థే నిపతన్తా పక్ఖినో వియ సబ్బేసమ్పి జనానం చక్ఖూని మణ్డపేయేవ నిపతన్తీతి వుత్తం ''**ఏకనిపాత...పే.... విహఙ్గాన**''న్తి. **నయనవిహఙ్గాన**న్తి నయనసఙ్ఖాతవిహఙ్గానం. **లోకరామణేయ్యకమివ సమ్పిణ్డిత**న్తి యది లోకే విజ్జమానం రామణేయ్యకం సబ్బమేవ ఆనేత్వా ఏకత్థ సమ్పిణ్డితం సియా, తం వియాతి వుత్తం హోతి, యం యం వా లోకే రమితుమరహతి, తం సబ్బం సమ్పిణ్డితమివాతిపి అత్థో. **దట్ఠబ్బసారమణ్డ**న్తి ఫేగ్గురహితం సారం వియ, కసటవినిముత్తం పసన్నం వియ చ దట్ఠుమరహరూపేసు సారభూతం, పసన్నభూతఞ్చ. అపిచ దట్ఠబ్బో దస్సనీయో సారభూతో విసిట్ఠతరో మణ్డో మణ్డనం అలఙ్కారో ఏతస్సాతి **దట్ఠబ్బసారమణ్డో,** తం. మణ్డం సూరియరస్మిం పాతి నివారేతి, సబ్బేసం వా జనానం మణ్డం పసన్నం పాతి రక్ఖతి, మణ్డనమలఙ్కారం వా పాతి పివతి అలఙ్కరితుం యుత్తభావేనాతి **మణ్డపో,** తం.

కుసుమదామాని చ తాని ఓలమ్బకాని చేతి **కుసుమదామోలమ్బకాని.** విసేసనస్స చేత్థ పరనిపాతో యథా "అగ్యాహితో"తి. వివిధానియేవ కుసుమదామోలమ్బకాని తథా, తాని వినిగ్గలన్తం విసేసేన వమేన్తం నిక్ఖామేన్తమివ చారు సోభనం వితానం ఏత్థాతి తథా. కుట్టేన గహితో సమం కతోతి **కుట్టిమో, కోట్టిమో** వా, తాదిసోయేవ మణీతి **మణికోట్టిమో** , నానారతనేహి విచిత్తో మణికోట్టిమో, తస్స తలం తథా. అథ వా మణియో కోట్టేత్వా కతతలత్తా మణికోట్టేన నిప్ఫత్తన్తి **మణికోట్టిమం,** తమేవ తలం, నానారతనవిచిత్తం మణికోట్టిమతలం తథా. తమివ చ నానాపుప్ఫూపహారవిచిత్తం సుపరినిట్ఠితభూమికమ్మన్తి సమ్బన్ధో. పుప్ఫపూజా **పుప్ఫూపహారో.** ఏత్థ హి నానారతనవిచిత్తగ్గహణం నానాపుప్ఫూపహారవిచిత్తతాయనిదస్సనం, మణికోట్టిమతలగ్గహణం సుపరినిట్ఠితభూమికమ్మతాయాతి దట్ఠబ్బం. నన్తి మణ్డపం. **బ్రహ్మవిమానసదిస**న్తి భావనపుంసకం, యథా బ్రహ్మవిమానం సోభతి, తథా అలఙ్కరిత్వాతి అత్థో. విసేసేన మానేతబ్బన్తి **విమానం.** సద్దవిదూ పన "విహే ఆకాసే మాయన్తి గచ్ఛన్తి దేవా యేనాతి విమాన"న్తి వదన్తి. విసేసేన వా సుచరితకమ్మునా మీయతి నిమ్మీయతీతి **విమానం, వీ**తి వా సకుణో వుచ్చతి, తం సణ్ఠానేన మీయతి నిమ్మీయతీతి **విమాన**న్తిఆదినాపి వత్తబ్బో. **విమానట్ఠకథాయం** పన "ఏకయోజనద్వియోజనాదిభావేన పమాణవిసేసయుత్తతాయ, సోభాతిసయయోగేన చ విసేసతో మాననీయతాయ విమాన"న్తి (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ గన్ధారమ్భకథా) వుత్తం. నత్థి అగ్ఘమేతేసన్తి **అనగ్ఘాని,** అపరిమాణగ్ఘాని అగ్ఘితుమసక్కుణేయ్యానీతి వుత్తం హోతి. పతిరూపం, పచ్చేకం వా అత్థరితబ్బానీతి **పచ్చత్థరణాని,** తేసం సతాని తథా. **ఉత్తరాభిముఖ**న్తి ఉత్తరదిసాభిముఖం. ధమ్మోపి సత్థాయేవ సత్థుకిచ్చనిప్ఫాదనతోతి

వుత్తం “**బుద్ధస్స భగవతో ఆసనారహం ధమ్మాసనం పఞ్ఞపేత్వా**”తి. యథాహ “యో ఖో…పే॰… మమచ్చయేన సత్థా”తిఆది, (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౬) తథాగతప్పవేదితధమ్మదేసకస్స వా సత్థుకిచ్చావహత్తా తథారూపే ఆసనే నిసీదితుమరహతీతి దస్సేతుమ్పి ఏవం వుత్తం. **ఆసనారహన్తి** నిసీదనారహం. **ధమ్మాసనన్తి** ధమ్మదేసకాసనం, ధమ్మం వా కథేతుం యుత్తాసనం. **దన్తఖచితన్తి** దన్తేహి ఖచితం, హత్థిదన్తేహి కతన్తి వుత్తం హోతి. “దన్తో నామ హత్థిదన్తో వుచ్చతీ”తి హి వుత్తం. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం ధమ్మాసనే. **మమ కిచ్చన్తి** మమ కమ్మం, మయా వా కరణీయం.

ఇదాని ఆయస్మతో ఆనన్దస్స అసేక్ఖభూమిసమాపజ్జనం దస్సేన్తో “**తస్మిఞ్చ పనా**”తిఆదిమాహ. తత్థ **తస్మిఞ్చ పన దివసఏతి** తథా రఞ్ఞా ఆరోచాపితదివసే, సావణమాసస్స కాళపక్ఖచతుత్థదివసేతి వుత్తం హోతి. అనత్థజననతో విససఙ్కాసతాయ కిలేసో **విసం,** తస్స ఖీణాసవభావతో అఞ్ఞథాభావసఙ్ఖాతా సత్తి **గన్ధో.** తథా హి సో భగవతో పరినిబ్బానాదీసు విలాపాదిమకాసి. అపిచ విసజననకపుప్ఫాదిగన్ధపటిభాగతాయ నానావిధదుక్ఖహేతుకిరియాజననకో కిలేసోవ “**విసగన్ధో**”తి వుచ్చతి. తథా హి సో “విసం హరతీతి విసత్తికా, విసమూలాతి విసత్తికా, విసఫలాతి విసత్తికా, విసపరిభోగాతి విసత్తికా”తిఆదినా (మహాని॰ ౩) వుత్తోతి. అపిచ **విసగన్ధో**నామ విరూపో మంసాదిగన్ధో, తంసదిసతాయ పన కిలేసో. “విస్ససద్దో హి విరూపే”తి (ధ॰ స॰ టీ॰ ౬౨౪) **అభిధమ్మటీకాయం**వుత్తం. **అద్ధాతి** ఏకంసతో. **సంవేగన్తి** ధమ్మసంవేగం. “ఓహితభారాన”న్తి హి యేభుయ్యేన, పధానేన చ వుత్తం. ఏదిసేసు పన ఠానేసు తదఞ్ఞేసమ్పి ధమ్మసంవేగోయేవ అధిప్పేతో. తథా హి “సంవేగో నామ సహోత్తప్పం ఞాణం, సో తస్సా భగవతో దస్సనే ఉప్పజ్జీ”తి (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౮౩౮) **రజ్జుమాలావిమానవణ్ణనాయం**వుత్తం, సా చ తదా అవిఞ్ఞాతసాసనా అనాగతఫలాతి. ఇతరథా హి చిత్తుత్రాసవసేన దోసోయేవ సంవేగోతి ఆపజ్జతి, ఏవఞ్చ సతి సో తస్స అసేక్ఖభూమిసమాపజ్జనస్స ఏకంసకారణం న సియా. ఏవమభూతో చ సో ఇధ న వత్తబ్బోయేవాతి అలమతిపపఞ్చేన. **తేనాతి** తస్మా స్వే సఙ్ఘసన్నిపాతస్స వత్తమానత్తా, సేక్ఖసకరణీయత్తా వా. **తే న యుత్తన్తి** తవ న యుత్తం, తయా వా సన్నిపాతం గన్తుం న పతిరూపం.

మేతన్తి మమ ఏతం గమనం. **య్వాహన్తి** యో అహం, **యన్తి** వా కిరియాపరామసనం, తేన “గచ్ఛేయ్య”న్తి ఏత్థ గమనకిరియం పరామసతి, కిరియాపరామసనస్స చ యం తం-సద్దస్స అయం పకతి, యదిదం నపుంసకలిఙ్గేన, ఏకవచనేన చ యోగ్యతా తథాయేవ తత్థ తత్థ దస్సనతో. కిరియాయ హి సభావతో నపుంసకత్తమేకత్తఞ్చ ఇచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. **ఆవజ్జేసీతి** ఉపనామేసి. **ముత్తాతి** ముచ్చితా. **అప్పత్తఞ్చాతి** అగతఞ్చ, బిమ్బోహనే న తావ ఠపితన్తి వుత్తం హోతి. **ఏతస్మిం అన్తరేతి** ఏత్థన్తరే, ఇమినా పదద్వయేన దస్సితకాలానం వేమజ్ఝక్ఖణే, తథాదస్సితకాలద్వయస్స వా వివరేతి వుత్తం హోతి.

> “కారణే చేవ చిత్తే చ, ఖణస్మిం వివరేపి చ;
> వేమజ్ఝాదీసు అత్థేసు ‘అన్తరా’తి రవో గతో”తి.

హి వుత్తం. **అనుపాదాయాతి** తణ్హాదిట్ఠివసేన కఞ్చి ధమ్మం అగ్గహేత్వా, యేహి వా కిలేసేహి ముచ్చతి, తేసం లేసమత్తమ్పి అగ్గహేత్వా. **ఆసవేహీతి** భవతో ఆ భవగ్గం, ధమ్మతో చ ఆ గోత్రభుం సవనతో పవత్తనతో ఆసవసఞ్ఞితేహి కిలేసేహి. ఉపలక్ఖణవచనమత్తఞ్చేతం. తదేకట్ఠతాయ హి సబ్బేహిపి కిలేసేహి సబ్బేహిపి పాపధమ్మేహి చిత్తం విముచ్చతియేవ. **చిత్తం విముచ్చీతి చిత్తం** అరహత్తమగ్గక్ఖణే ఆసవేహి విముచ్చమానం హుత్వా అరహత్తఫలక్ఖణే విముచ్చి. తదత్థం వివరతి

‘‘**అయస్మా**’’తిఆదినా. **చఙ్కమేనా**తి చఙ్కమనకిరియాయ. **విసేసన్తి** అత్తనా లద్ధమగ్గఫలతో విసేసమగ్గఫలం. వివట్టూపనిస్సయభూతం కతం ఉపచితం పుఞ్ఞం యేనాతి **కతపుఞ్ఞో**, అరహత్తాధిగమాయ కతాధికారోతి అత్థో. **పధానమనుయుఞ్జా**తి వీరియమనుయుఞ్జాహి, అరహత్తసమాపత్తియా అనుయోగం కరోహీతి వుత్తం హోతి. **హోహిసీ**తి భవిస్ససి. **కథాదోసో**తి కథాయ దోసో వితథభావో. **అచ్చారద్ధన్తి** అతివియ ఆరద్ధం. **ఉద్ధచ్చాయా**తి ఉద్ధతభావాయ. **హన్దా**తి వోస్సగ్గవచనం. తేన హి అధునాయేవ యోజేమి, న పనాహం పపఞ్చం కరోమీతి వోస్సగ్గం కరోతి. **వీరియసమతం యోజేమీ**తి చఙ్కమనవీరియస్స అధిమత్తత్తా తస్స హాపనవసేన సమాధినా సమతాపాదనేన వీరియస్స సమతం సమభావం యోజేమి, వీరియేన వా సమథసఙ్ఖాతం సమాధిం యోజేమీతిపి అత్థో. ద్విధాపి హి పాఠో దిస్సతి. **విస్సమిస్సామీ**తి అస్ససిస్సామి. ఇదాని తస్స విసేసతో పసంసనారహభావం దస్సేతుం ‘‘**తేనా**’’తిఆది వుత్తం. **తేనా**తి చతుఇరియాపథవిరహితతాకారణేన. ‘‘**అనిపన్నో**’’తిఆదీని పచ్చుప్పన్నవచనానేవ. పరినిబ్బుతోపి సో ఆకాసేయేవ పరినిబ్బాయి. తస్మా థేరస్స కిలేసపరినిబ్బానం, ఖన్ధపరినిబ్బానఞ్చ విసేసేన పసంసారహం అచ్ఛరియబ్భుతమేవాతి.

దుతియదివసేతి థేరేన అరహత్తపత్తదివసతో దుతియదివసే. **పఞ్చమియన్తి** తిథీపేక్ఖాయ వుత్తం, “దుతియదివసే”తి ఇమినా తుల్యాధికరణం. భిన్నలిఙ్గమ్పి హి తుల్యత్థపదం దిస్సతి యథా “గుణో పమాణం, వీసతి చిత్తాని” ఇచ్చాది. **కాళపక్ఖస్సా**తి సావణమాసకాళపక్ఖస్స. పఠమఞ్హి మాసం ఖణ్డఫుల్లపటిసఙ్ఖరణమకంసు, పఠమమాసభావో చ మజ్ఝిమప్పదేసవోహారేన. తత్థ హి పురిమపుణ్ణమితో యావ అపరా పుణ్ణమీ, తావ ఏకో మాసోతి వోహరన్తి. తతో తీణి దివసాని రాజా మణ్డపమకాసి, తతో దుతియదివసే థేరో అరహత్తం సచ్ఛాకాసి, తతియదివసే పన సన్నిపతిత్వా థేరా సఙ్గీతిమకంసు, తస్మా ఆసళ్హిమాసకాళపక్ఖపాటిపదతో యావ సావణమాసకాళపక్ఖపఞ్చమీ , తావ పఞ్చదివసాధికో ఏకమాసో హోతి. **సమానో**తి ఉప్పజ్జమానో. **హట్ఠతుట్ఠచిత్తో**తి అతివియ సోమనస్సచిత్తో, పామోజ్జేన వా హట్ఠచిత్తో పీతియా తుట్ఠచిత్తో. **ఏకంసన్తి** ఏకస్మిం అంసే, వామంసేతి అత్థో. తథా హి **వఙ్గీససుత్తవణ్ణనాయం** వుత్తం –

“ఏకంసం చీవరన్తి ఏత్థ పున సణ్ఠాపనవసేన ఏవం వుత్తం, ఏకంసన్తి చ వామంసం పారుపిత్వా ఠితస్సేతం అధివచనం. యతో యథా వామంసం పారుపిత్వా ఠితం హోతి, తథా చీవరం కత్వాతి ఏవమస్సత్థో వేదితబ్బో”తి (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౪౭).

బన్ధ...పే॰... వియాతి వణ్టతో పవుత్తసుపరిపక్కతాలఫలమివ. **పణ్డు...పే॰... వియా**తి సితపీతపభాయుత్తపణ్డురోమజకమ్బలే ఠపితో జాతిమా మణి వియ, జాతివచనేన చేత్థ కుత్తిమం నివత్తేతి. **సముగ్గతపుణ్ణచన్దో వియా**తి జుణ్హపక్ఖపన్నరసుపోసథే సముగ్గతో సోళసకలాపరిపుణ్ణో చన్దో వియ. **బాలా...పే॰... వియా**తి తరుణసూరియపభాసమ్ఫస్సేన ఫుల్లితసువణ్ణవణ్ణపరాగగబ్భం సతపత్తపద్మం వియ. “పిఞ్జరసద్దో హి హేమవణ్ణపరియాయో”తి (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౨౨) **సారత్థదీపనియం** వుత్తో. **పరియోదాతేనా**తి పభస్సరేన. **సప్పభేనా**తి వణ్ణప్పభాయ, సీలప్పభాయ చ సమన్నాగతేన. **సస్సిరికేనా**తి సరీరసోభగ్గాదిసఙ్ఖాతాయ సిరియా అతివియ సిరిమతా. **ముఖవరేనా**తి యథావుత్తసోభాసమలఙ్కతత్తా ఉత్తమముఖేన. కామం “అహమస్మి అరహత్తం పత్తో”తి నారోచేసి, తథారూపాయ పన ఉత్తమలీళాయ గమనతో పస్సన్తా సబ్బేపి తమత్థం జానన్తి, తస్మా ఆరోచేన్తో వియ హోతీతి ఆహ ‘‘**అత్తనో అరహత్తప్పత్తిం ఆరోచయమానో వియ అగమాసీ**’’తి.

కిమత్థం పనాయం ఏవమారోచయమానో వియ అగమాసీతి? వుచ్చతే – సో హి “అత్తుపనాయికం అకత్వా అఞ్ఞబ్యాకరణం భగవతా సంవణ్ణిత”న్తి మనసి కరిత్వా “సేక్ఖతాయ ధమ్మవినయసఙ్గీతియా గహేతుమయుత్తమ్పి బహుస్సుతత్తా గణ్హిస్సామా”తి నిసిన్నానం థేరానం అరహత్తప్పత్తివిజాననేన సోమనస్సుప్పాదనత్థం, “అప్పమత్తో హోహీ”తి భగవతా దిన్నఓవాదస్స చ సఫలతాదీపనత్థం ఏవమారోచయమానో వియ అగమాసీతి. **ఆయస్మతో మహాకస్సపస్స ఏతదహోసి** సమసమట్ఠపనాదినా యథావుత్తకారణేన సత్థుకప్పత్తా. **ధరేయ్యా**తి విజ్జమానో భవేయ్య. “సోభతి వత తే ఆవుసో ఆనన్ద అరహత్తసమధిగమతా”తిఆదినా సాధుకారమదాసి. అయమిధ దీఘభాణకానం వాదో. ఖుద్దకభాణకేసు చ సుత్తనిపాతఖుద్దకపాఠభాణకానం వాదోతిపి యుజ్జతి తదట్ఠకథాసుపి తథా వుత్తత్తా.

మజ్ఝిమం నికాయం భణన్తి సీలేనాతి **మజ్ఝిమభాణకా,** తప్పగుణా ఆచరియా. **యథావుడ్ఢ**న్తి వుడ్ఢపటిపాటిం, తదనతిక్కమిత్వా వా. **తత్థా**తి తస్మిం భిక్ఖుసఙ్ఘే. ఆనన్దస్స ఏతమాసనన్తి సమ్బన్ధో. **తస్మిం సమయే**తి తస్మిం ఏవంకథనసమయే. **థేరో చిన్తేసి** “కుహిం గతో”తి పుచ్ఛన్తానం అత్తానం దస్సేన్తే అతివియ పాకటభావేన భవిస్సమానత్తా, అయమ్పి మజ్ఝిమభాణకేస్వేవ ఏకచ్చానం వాదో, తస్మా ఇతిపి ఏకే వదన్తీతి సమ్బన్ధో. ఆకాసేన ఆగన్త్వా అత్తనో ఆసనేయేవ అత్తానం దస్సేసీతిపి తేసమేవ ఏకచ్చే వదన్తి. పుల్లిఙ్గవిసయే హి “ఏకే”తి వుత్తే సబ్బత్థ “ఏకచ్చే”తి అత్థో వేదితబ్బో. తీసుపి చేత్థ వాదేసు తేసం తేసం భాణకానం తేన తేనాకారేన ఆగతమత్తం ఠపేత్వా విసుం విసుం వచనే అఞ్ఞం విసేసకారణం నత్థి. సత్తమాసం కతాయ హి ధమ్మవినయసఙ్గీతియా కదాచి పకతియావ, కదాచి పథవియం నిముజ్జిత్వా, కదాచి ఆకాసేన ఆగతత్తా తం తదాగమనముపాదాయ తథా తథా వదన్తి. అపిచ సఙ్గీతియా ఆదిదివసేయేవ పఠమం పకతియా ఆగన్త్వా తతో పరం ఆకాసమబ్భుగ్గన్త్వా పరిసం పత్తకాలే తతో ఓతరిత్వా భిక్ఖుపన్తిం అపీళేన్తో పథవియం నిముజ్జిత్వా ఆసనే అత్తానం దస్సేసీతిపి వదన్తి. యథా వా తథా వా ఆగచ్ఛతు, ఆగమనాకారమత్తం న పమాణం, ఆగన్త్వా గతకాలే ఆయస్మతో మహాకస్సపస్స సాధుకారదానమేవ పమాణం సత్థారా దాతబ్బసాధుకారదానేనేవ అరహత్తప్పత్తియా అఞ్ఞేసమ్పి ఞాపితత్తా, భగవతి ధరమానే పటిగ్గహేతబ్బాయ చ పసంసాయ థేరస్స పటిగ్గహితత్తా. తస్మా తమత్థం దస్సేన్తో “**యథా వా**”తిఆదిమాహ. **సబ్బత్థాపీ**తి సబ్బేసుపి తీసు వాదేసు.

భిక్ఖూ ఆమన్తేసీతి భిక్ఖూ ఆలపీతి అయమేత్థ అత్థో, అఞ్ఞత్ర పన ఞాపనేపి దిస్సతి యథా “ఆమన్తయామి వో భిక్ఖవే, (దీ. ని. ౨.౨౧౮) పటివేదయామి వో భిక్ఖవే”తి (అ. ని. ౭.౭౨) పక్కోసనేపి దిస్సతి యథా “ఏహి త్వం భిక్ఖు మమ వచనేన సారిపుత్తం ఆమన్తేహీ”తి (అ. ని. ౯.౧౧) ఆలపనేపి దిస్సతి యథా “తత్ర ఖో భగవా భిక్ఖూ ఆమన్తేసి ‘భిక్ఖవో’తి” (సం. ని. ౧.౨౪౯), ఇధాపి ఆలపనేతి సారత్థదీపనియం (సారత్థ. టీ. ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) వుత్తం. ఆలపనమత్తస్స పన అభావతో “కిం పఠమం సఙ్గాయామా”తిఆదినా వుత్తేన విఞ్ఞాపియమానత్థన్తరేన చ సహచరణతో ఞాపనేవ వట్టతి, తస్మా **ఆమన్తేసీ**తి పటివేదేసి విఞ్ఞాపేసీతి అత్థో వత్తబ్బో. “తత్ర ఖో భగవా భిక్ఖూ ఆమన్తేసి ‘భిక్ఖవో’తి, ‘భద్దన్తే’తి తే భిక్ఖూ భగవతో పచ్చస్సోసు”న్తిఆదీసు (సం. ని. ౧.౨౪౯) హి ఆలపనమత్తమేవ దిస్సతి, న విఞ్ఞాపియమానత్థన్తరం, తం పన “భూతపుబ్బం భిక్ఖవే”తిఆదినా (సం. ని. ౧.౨౪౯) పచ్ఛేకమేవ ఆరద్ధం. తస్మా తాదిసేస్వేవ ఆలపనే వట్టతీతి నో తక్కో. సద్దవిదూ పన వదన్తి “ఆమన్తయిత్వా దేవిన్దో, విస్సకమ్మం మహిద్ధిక’న్తిఆదీసు (చరియా. ౧౦౭) వియ మన్తసద్దో గుత్తభాసనే. తస్మా ‘ఆమన్తేసీ’తి ఏతస్స సమ్మన్తయీతి అత్థో”తి. “**ఆవుసో**”తిఆది ఆమన్తనాకారదీపనం. **ధమ్మం వా వినయం వా**తి ఏత్థ **వా**-సద్దో వికప్పనే, తేన “కిమేకం తేసు పఠమం సఙ్గాయామా”తి దస్సేతి. కస్మా ఆయూతి ఆహ

‘‘**వినయే ఠితే**’’తిఆది. “యస్మా, తస్మా”తి చ అజ్ఝాహరిత్వా యోజేతబ్బం. **తస్మా**తి తాయ ఆయుసరిక్ఖతాయ . **ధురన్తి** జేట్ఠకం. **నో నప్పహోతీ**తి పహోతియేవ. ద్విపటిసేధో హి సహ అతిసయేన పకత్యత్థదీపకో.

ఏతదగ్గన్తి ఏసో అగ్గో. లిఙ్గవిపల్లాసేన హి అయం నిద్దేసో. **యదిదన్తి** చ యో అయం, యదిదం ఖన్ధపఞ్చకన్తి వా యోజేతబ్బం. ఏవఞ్హి సతి “ఏతదగ్గ”న్తి యథారుతలిఙ్గమేవ. “యదిద”న్తి పదస్స చ అయం సభావో, యా తస్స తస్స అత్థస్స వత్తబ్బస్స లిఙ్గానురూపేన “యో అయ”న్తి వా “యా అయ”న్తి వా “యం ఇద”న్తి వా యోజేతబ్బతా తథాయేవస్స తత్థ తత్థ దస్సితత్తా. **భిక్ఖూనం వినయధరానన్తి** నిద్ధారణఛట్ఠీనిద్దేసో.

అత్తనావ అత్తానం సమ్మన్నీతి సయమేవ అత్తానం సమ్మతం అకాసి. “అత్తనా”తి హి ఇదం తతియావిసేసనం భవతి, తఞ్చ పరేహి సమ్మన్ననం నివత్తేతి, “అత్తనా”తి వా అయం విభత్యన్తపతిరూపకో అబ్యయసద్దో . కేచి పన “లిఙ్గత్థే తతియా అభిహితకత్తుభావతో”తి వదన్తి. తదయుత్తమేవ “థేరో”తి కత్తునో విజ్జమానత్తా. విస్సజ్జనత్థాయ అత్తనావ అత్తానం సమ్మన్నీతి యోజేతబ్బం. పుచ్ఛధాతుస్స ద్వికమ్మికత్తా “ఉపాలిం వినయ”న్తి కమ్మద్వయం వుత్తం.

బీజనిం గహేత్వాతి ఏత్థ బీజనీగహణం ధమ్మకథికానం ధమ్మతాతి వేదితబ్బం. తాయ హి ధమ్మకథికానం పరిసాయ హత్థకుక్కుచ్చముఖవికారాది పటిచ్ఛాదీయతి. భగవా చ ధమ్మకథికానం ధమ్మతాదస్సనత్థమేవ విచిత్రబీజనిం గణ్హాతి. అఞ్ఞథా హి సబ్బస్సపి లోకస్స అలఙ్కారభూతం పరముక్కంసగతసిక్ఖాసంయమానం బుద్ధానం ముఖచన్దమణ్డలం పటిచ్ఛాదేతబ్బం న సియా. “పఠమం ఆవుసో ఉపాలి పారాజికం కత్థ పఞ్ఞత్త”న్తి కస్మా వుత్తం, నను తస్స సఙ్గీతియా పురిమకాలే పఠమభావో న యుత్తోతి? నో న యుత్తో భగవతా పఞ్ఞత్తానుక్కమేన, పాతిమోక్ఖుద్దేసానుక్కమేన చ పఠమభావస్స సిద్ధత్తా. యేభుయ్యేన హి తీణి పిటకాని భగవతో ధరమానకాలే ఠితానుక్కమేనేవ సఙ్గీతాని, విసేసతో వినయాభిధమ్మపిటకానీతి దట్ఠబ్బం. **కిస్మిం వత్థుస్మిన్తి**, **మేథునధమ్మే**తి చ నిమిత్తత్థే భుమ్మవచనం. ‘‘**కత్థ పఞ్ఞత్త**’’న్తిఆదినా దస్సితేన సహ తదవసిట్ఠమ్పి సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం ‘‘**వత్థుమ్పి పుచ్ఛీ**’’తిఆది వుత్తం.

సఙ్గీతికారకవచనసమ్మిస్సం వా ను ఖో, సుద్ధం వా బుద్ధవచనన్తి ఆసఙ్కాపరిహారణత్థం, యథాసఙ్గీతస్సేవ పమాణభావం దస్సనత్థఞ్చ పుచ్ఛం సముద్ధరిత్వా విస్సజ్జేన్తో ‘‘**కిం పనేత్థా**’’తిఆదిమాహ. ఏత్థ **పఠమపారాజికే**తి ఏతిస్సం తథాసఙ్గీతాయ పఠమపారాజికపాళియం. తేనేవాహ “న హి తథాగతా ఏకబ్యఞ్జనమ్పి నిరత్థకం వదన్తీ”తి. **అపనేతబ్బన్తి** అతిరేకభావేన నిరత్థకతాయ, వితథభావేన వా అయుత్తతాయ ఛడ్డేతబ్బవచనం. **పక్ఖిపితబ్బన్తి** అసమ్పుణ్ణతాయ ఉపనేతబ్బవచనం. కస్మాతి ఆహ ‘‘**న హీ**’’తిఆది. **సావకానం పన దేవతానం వా భాసితే**తి భగవతో పుచ్ఛాథోమనాదివసేన భాసితం సన్ధాయాహ. **సబ్బత్థాపీ**తి భగవతో సావకానం దేవతానఞ్చ భాసితేపి. తం పన పక్ఖిపనం సమ్బన్ధవచనమత్తస్సేవ, న సభావాయుత్తియా అత్థస్సాతి దస్సేతి ‘‘**కిం పన త**’’న్తిఆదినా **సమ్బన్ధవచనమత్తన్తి** పుబ్బాపరసమ్బన్ధవచనమేవ. **ఇదం పఠమపారాజికన్తి** వవత్థపేత్వా **ఠపేసుం** ఇమినావ వాచనామగ్గేన ఉగ్గహణధారణాదికిచ్చనిప్ఫాదనత్థం, తదత్థమేవ చ **గణసజ్ఝాయమకంసు** ‘‘**తేన...పే.... విహరతీ**’’తి. సజ్ఝాయారమ్భకాలేయేవ పథవీ అకమ్పిత్థాతి వదన్తి, తదిదం పన పథవీకమ్పనం థేరానం ధమ్మసజ్ఝాయానుభావేనాతి ఞాపేతుం ‘‘**సాధుకారం దదమానా వియా**’’తి వుత్తం. **ఉదకపరియన్తన్తి** పథవీసన్ధారకఉదకపరియన్తం. తస్మిఞ్హి చలితేయేవ సాపి చలతి, ఏతేన చ పదేసపథవీకమ్పనం నివత్తేతి.

కిఞ్చాపి పాళియం గణనా నత్థి, సఙ్గీతిమారోపితాని పన ఏత్తకానేవాతి దీపేతుం ''**పఞ్చసత్తతి సిక్ఖాపదానీ**''తి వుత్తం ''**పురిమనయేనేవా**''తి ఏతేన సాధుకారం దదమానా వియాతి అత్థమాహ. న కేవలం సిక్ఖాపదకణ్డవిభఙ్గనియమేనేవ, అథ ఖో పమాణనియమేనాపీతి దస్సేతుం ''**చతుసట్ఠిభాణవారా**''తి వుత్తం. ఏత్థ చ **భాణవారో**తి –

> ''అట్ఠక్ఖరా **ఏకపదం, ఏకగాథా** చతుప్పదం;
> గాథా చేకా మతో **గన్థో**, గన్థో బాత్తింసతక్ఖరో.
>
> బాత్తింసక్ఖరగన్థానం, పఞ్ఞాసద్విసతం పన;
> **భాణవారో** మతో ఏకో, స్వట్ఠక్ఖరసహస్సకో''తి.

ఏవం అట్ఠక్ఖరసహస్సపరిమాణో పాఠో వుచ్చతి. భణితబ్బో వారో యస్సాతి హి **భాణవారో,** ఏకేన సజ్ఝాయనమగ్గేన కథేతబ్బవారోతి అత్థో. **ఖన్ధక**న్తి మహావగ్గచూళవగ్గం. ఖన్ధానం సమూహతో, పకాసనతో వా ఖన్ధకోతి హి వుచ్చతి, **ఖన్ధా**తి చేత్థ పబ్బజ్జూపసమ్పదాదివినయకమ్మసఙ్ఖాతా, చారిత్తవారిత్తసిక్ఖాపదసఙ్ఖాతా చ పఞ్ఞత్తియో అధిప్పేతా. పబ్బజ్జాదీని హి భగవతా పఞ్ఞత్తత్తా పఞ్ఞత్తియోతి వుచ్చన్తి. పఞ్ఞత్తియఞ్చ ఖన్ధసద్దో దిస్సతి ''దారుక్ఖన్ధో, (అ॰ ని॰ ౬.౪౧) అగ్గిక్ఖన్ధో (అ॰ ని॰ ౭.౭౨), ఉదకక్ఖన్ధో''తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౫.౪౫; ౬.౩౭) వియ. అపిచ భాగరాసట్ఠతాపి యుజ్జతియేవ తాసం పఞ్ఞత్తీనం భాగతో, రాసితో చ విభత్తత్తా, తం పన వినయపిటకం భాణకేహి రక్ఖితం గోపితం సఙ్గహారుళ్హనయేనేవ చిరకాలం అనస్సమానం హుత్వా పతిట్ఠహిస్సతీతి ఆయస్మన్తం ఉపాలిత్థేరం పటిచ్ఛాపేసుం ''ఆవుసో ఇమం తుయ్హం నిస్సితకే వాచేహీ''తి.

ధమ్మం సఙ్గాయితుకామోతి సుత్తన్తాభిధమ్మసఙ్గీతిం కత్తుకామో ''ధమ్మో చ వినయో చ దేసితో పఞ్ఞత్తో''తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౬) వియ పారిసేసనయేన ధమ్మసద్దస్స సుత్తన్తాభిధమ్మేస్వేవ పవత్తనతో. అయమత్థో ఉపరి ఆవి భవిస్సతి.

సఙ్ఘం ఞాపేసీతి ఏత్థ హేట్ఠా వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. **కతరం ఆవుసో పిటక**న్తి వినయావసేసేసు ద్వీసు పిటకేసు కతరం పిటకం. వినయాభిధమ్మానమ్పి ఖుద్దకసఙ్గీతిపరియాపన్నత్తా తమన్తరేన వుత్తం ''**సుత్తన్తపిటకే చతస్సో సఙ్గీతియో**''తి. **సఙ్గీతియో**తి చ సఙ్గాయనకాలే దీఘాదివసేన విసుం విసుం నియమేత్వా సఙ్గయ్హమానత్తా నికాయావ వుచ్చన్తి. తేనాహ ''**దీఘసఙ్గీతి**''న్తిఆది. సుత్తానేవ సమ్పిణ్డేత్వా వగ్గకరణవసేన తయో వగ్గా, నాఞ్ఞానీతి దస్సేతుం ''**చతుత్తింస సుత్తాని తయో వగ్గా**''తి వుత్తం. తస్మా చతుత్తిసం సుత్తాని తయో వగ్గా హోన్తి, సుత్తాని వా చతుత్తింస, తేసం వగ్గకరణవసేన తయో వగ్గా, తేసు తీసు వగ్గేసూతి యోజేతబ్బం. ''బ్రహ్మజాలసుత్తం నామ అత్థి, తం పఠమం సఙ్గాయామా''తి వుత్తే కస్మాతి చోదనాసమ్భవతో ''**తివిధసీలాలఙ్కత**''న్తిఆదిమాహ. హేతుగబ్భాని హి ఏతాని. చూళమజ్ఝిమమహాసీలవసేన తివిధస్సాపి సీలస్స పకాసనత్తా తేన అలఙ్కతం విభూసితం తథా నానావిధే మిచ్ఛాజీవభూతే కుహనలపనాదయో విద్ధంసేతీతి **నానావిధమిచ్ఛాజీవకుహనలపనాదివిద్ధంసనం.** తత్థ **కుహనా**తి కుహాయనా, పచ్చయపటిసేవనసామన్తజప్పనఇరియాపథసన్నిస్సితసఙ్ఖాతేన తివిధేన వత్థునా విమ్హాపనాతి అత్థో. **లపనా**తి విహారం ఆగతే మనుస్సే దిస్వా ''కిమత్థాయ భోన్తో ఆగతా, కిం భిక్ఖూ నిమన్తేతుం. యది ఏవం గచ్ఛథ, అహం పచ్ఛతో భిక్ఖూ గహేత్వా ఆగచ్ఛామీ''తి ఏవమాదినా భాసనా. ఆదిసద్దేన పుప్ఫదానాదయో, నేమిత్తికతాదయో చ సఙ్గణ్హాతి. అపిచేత్థ మిచ్ఛాజీవసద్దేన కుహనలపనాహి సేసం అనేసనం గణ్హాతి. ఆదిసద్దేన పన తదవసేసం మహిచ్ఛతాదికం దుస్సీల్యన్తి దట్ఠబ్బం. ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో ఏవ పలివేఠనట్ఠేన జాలసరిక్ఖతాయ **జాలం,** తస్స వినివేఠనం అపలివేఠకరణం తథా.

అన్తరా చ భన్తే రాజగహం అన్తరా చ నాళన్దన్తి ఏత్థ **అన్తరా**సద్దో వివరే "అపిచాయం భిక్ఖవే తపోదాద్విన్నం మహానిరయానం అన్తరికాయ ఆగచ్ఛతీ"తిఆదీసు (పారా. ౨౩౧) వియ. తస్మా రాజగహస్స చ నాళన్దస్స చ వివరేతి అత్థో దట్ఠబ్బో. అన్తరాసద్దేన పన యుత్తత్తా ఉపయోగవచనం కతం. ఈదిసేసు ఠానేసు అక్ఖరచిన్తకా "అన్తరా గామఞ్చ నదిఞ్చ యాతీ"తి ఏవం ఏకమేవ అన్తరాసద్దం పయుజ్జన్తి, సో దుతియపదేనపి యోజేతబ్బో హోతి. అయోజియమానే హి ఉపయోగవచనం న పాపుణాతి సామివచనస్స పసఙ్గే అన్తరాసద్దయోగేన ఉపయోగవచనస్స ఇచ్ఛితత్తా. తత్థ రఞ్ఞో కీళనత్థం పటిభానచిత్తవిచిత్రఅగారమకంసు, తం **"రాజాగారక"**న్తి వుచ్చతి, తస్మిం. **అమ్బలట్ఠికా**తి రఞ్ఞో ఉయ్యానం. తస్స కిర ద్వారసమీపే తరుణో అమ్బరుక్ఖో అత్థి, తం "అమ్బలట్ఠికా"తి వదన్తి, తస్స సమీపే పవత్తత్తా ఉయ్యానమ్పి "అమ్బలట్ఠికా" త్వేవ సఙ్ఖ్యం గతం యథా "వరుణనగర"న్తి, తస్మా అమ్బలట్ఠికాయం నామ ఉయ్యానే రాజాగారకేతి అత్థో. అవిఞ్ఞాయమానస్స హి విఞ్ఞాపనత్థం ఏతం ఆధారద్వయం వుత్తం రాజాగారమేతస్సాతి వా **రాజాగారకం,** ఉయ్యానం, రాజాగారవతి అమ్బలట్ఠికాయం నామ ఉయ్యానేతి అత్థో. భిన్నలిఙ్గమ్పి హి విసేసనపదమత్థీ"తి కేచి వదన్తి, ఏవం సతి రాజాగారం ఆధారో న సియా. **"రాజాగారకే**తి ఏవంనామకే ఉయ్యానే అభిరమనారహం కిర రాజాగారమ్పి. తత్థ, యస్స వసేనేతం ఏవం నామం లభతీ"తి (వజిర. టీ. పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **వజిరబుద్ధిత్థేరో**. ఏవం సతి "అమ్బలట్ఠికాయ"న్తి ఆసన్నతరుణమ్బరుక్ఖేన విసేసేత్వా "రాజాగారకే"తి ఉయ్యానమేవ నామవసేన వుత్తన్తి అత్థో ఆపజ్జతి, తథా చ వుత్తదోసోవ సియా. **సుప్పియఞ్చ పరిబ్బాజక**న్తి సుప్పియం నామ సఞ్చయస్స అన్తేవాసిం ఛన్నపరిబ్బాజకఞ్చ. **బ్రహ్మదత్తఞ్చ మాణవ**న్తి ఏత్థ తరుణో "మాణవో"తి వుత్తో "అమ్బట్ఠో మాణవో, అఙ్గకో మాణవో"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౫౮, ౨౧౧) వియ, తస్మా బ్రహ్మదత్తం నామ తరుణపురిసఞ్చ ఆరబ్భాతి అత్థో. **వణ్ణావణ్ణే**తి పసంసాయ చేవ గరహాయ చ. అథ వా గుణో వణ్ణో, అగుణో అవణ్ణో, తేసం భాసనం ఉత్తరపదలోపేన తథా వుత్తం యథా "రూపభవో రూప"న్తి.

"తతో పర"న్తిఆదిమ్హి అయం వచనక్కమో – సామఞ్ఞఫలం పనావుసో ఆనన్ద కత్థ భాసితన్తి? రాజగహే భన్తే జీవకమ్బవనేతి. కేన సద్ధిన్తి? అజాతసత్తునా వేదేహిపుత్తేన సద్ధిన్తి. అథ ఖో ఆయస్మా మహాకస్సపో ఆయస్మన్తం ఆనన్దం సామఞ్ఞఫలస్స నిదానమ్పి పుచ్ఛి, పుగ్గలమ్పి పుచ్ఛీతి. ఏత్థ హి "కం ఆరబ్భా"తి అవత్వా "కేన సద్ధి"న్తి వత్తబ్బం. కస్మాతి చే? న భగవతా ఏవ ఏతం సుత్తం భాసితం, రఞ్ఞాపి "యథా ను ఖో ఇమాని పుథుసిప్పాయతనానీ"తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౧౬౩) కిఞ్చి కిఞ్చి వుత్తమత్థి, తస్మా ఏవమేవ వత్తబ్బన్తి. ఇమినావ నయేన సబ్బత్థ "కం ఆరబ్భా"తి వా "కేన సద్ధి"న్తి వా యథారహం వత్వా సఙ్గీతిమకాసీతి దట్ఠబ్బం. **తన్తి**న్తి సుత్తవగ్గసముదాయవసేన వవత్థితం పాళిం. ఏవఞ్చ కత్వా "తివగ్గసఙ్గహం చతుత్తింససుత్తపటిమణ్డిత"న్తి వచనం ఉపపన్నం హోతి. **పరిహరథా**తి ఉగ్గహణవాచనాదివసేన ధారేథ. తతో అనన్తరం సఙ్గాయిత్వాతి సమ్బన్ధో.

"ధమ్మసఙ్గహో చా"తిఆదినా సమానో. ఏవం సంవణ్ణితం పోరాణకేహీతి అత్థో. ఏతేన "మహాధమ్మహదయేన, మహాధాతుకథాయ వా సద్ధిం సత్తప్పకరణం అభిధమ్మపిటకం నామా"తి వుత్తం వితణ్డవాదిమతం పటిక్ఖిపిత్వా "కథావత్థునావ సద్ధి"న్తి వుత్తం సమానవాదిమతం దస్సేతి. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణవన్తానం వా విసయభావతో **సుఖుమఞాణగోచరం.**

చూళనిద్దేసమహానిద్దేసవసేన దువిధోపి **నిద్దేసో.** జాతకాదికే ఖుద్దకనికాయపరియాపన్నే, యేభుయ్యేన చ ధమ్మనిద్దేసభూతే తాదిసే అభిధమ్మపిటకేవ సఙ్గణ్హితుం యుత్తం, న పన దీఘనికాయాదిప్పకారే సుత్తన్తపిటకే, నాపి

పఞ్ఞత్తినిద్దేసభూతే వినయపిటకేతి **దీఘభాణకా** జాతకాదీనం అభిధమ్మపిటకే సఙ్గహం వదన్తి. చరియాపిటకబుద్ధవంసానఞ్చేత్థ అగ్గహణం జాతకగతికత్తా, నేత్తిపేటకోపదేసాదీనఞ్చ నిద్దేసపటిసమ్భిదామగ్గగతికత్తా. **మజ్ఝిమభాణకా** పన అట్ఠుప్పత్తివసేన దేసితానం జాతకాదీనం యథానులోమదేసనాభావతో తాదిసే సుత్తన్తపిటకే సఙ్గహో యుత్తో, న పన సభావధమ్మనిద్దేసభూతే యథాధమ్మసాసనే అభిధమ్మపిటకే, నాపి పఞ్ఞత్తినిద్దేసభూతే యథాపరాధసాసనే వినయపిటకేతి జాతకాదీనం సుత్తన్తపిటకపరియాపన్నతం వదన్తి. యుత్తిమేత్థ విచారేత్వా గహేతబ్బం.

ఏవం నిమిత్తపయోజనకాలదేసకారకకరణప్పకారేహి పఠమం సఙ్గీతిం దస్సేత్వా ఇదాని తత్థ వవత్థాపితేసు ధమ్మవినయేసు నానప్పకారకోసల్లత్థం ఏకవిధాదిభేదం దస్సేతుం “**ఏవమేత**”న్తిఆదిమాహ. తత్థ “**ఏవ**”న్తి ఇమినా ఏతసద్దేన పరామసితబ్బం యథావుత్తసఙ్గీతిప్పకారం నిదస్సేతి. “**యఞ్హి**”తిఆది విత్థారో. **అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిన్తి** అనావరణఞాణపదట్ఠానం మగ్గఞాణం, మగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్చ అనావరణఞాణం. **ఏత్థన్తరేతి** అభిసమ్బుజ్ఝనస్స, పరినిబ్బాయనస్స చ వివరే. తదేతం **పఞ్చచత్తాలీస వస్సానీ**తి కాలవసేన నియమేతి. **పచ్చవేక్ఖన్తేన వాతి** ఉదానాదివసేన పవత్తధమ్మం సన్ధాయాహ. యం వచనం వుత్తం, సబ్బం తన్తి సమ్బన్ధో. కిం పనేతన్తి ఆహ “**విముత్తిరసమేవా**”తి, న తదఞ్ఞరసన్తి వుత్తం హోతి. విముచ్చిత్థాతి **విముత్తి,** రసితబ్బం అస్సాదేతబ్బన్తి **రసం,** విముత్తిసఙ్ఖాతం రసమేతస్సాతి **విముత్తిరసం,** అరహత్తఫలస్సాదన్తి అత్థో. అయం **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరస్స** మతి (సారత్థ. టీ. పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా). **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరో** పన తం కేచివాదం కత్వా ఇమమత్థమాహ “విముచ్చతి విముచ్చిత్థాతి **విముత్తి,** యథారహం మగ్గో ఫలఞ్చ. **రసన్తి** గుణో, సమ్పత్తికిచ్చం వా , వుత్తనయేన సమాసో. విముత్తానిసంసం, విముత్తిసమ్పత్తికం వా మగ్గఫలనిప్ఫాదనతో, విముత్తికిచ్చం వా కిలేసానమచ్చన్తవిముత్తిసమ్పాదనతోతి అత్థో”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా). **అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం** పన “అత్థరసస్సాదీసు అత్థరసో నామ చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని, ధమ్మరసో నామ చత్తారో మగ్గా, విముత్తిరసో నామ అమతనిబ్బాన”న్తి (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౩౩౩) వుత్తం.

కిఞ్చాపి అవిసేసేన సబ్బమ్పి బుద్ధవచనం కిలేసవినయనేన **వినయో,** యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే అపాయపతనాదితో ధారణేన **ధమ్మో** చ హోతి, తథాపి ఇధాధిప్పేతేయేవ ధమ్మవినయే వత్తిచ్ఛావసేన సరూపతో నిద్ధారేతుం “**తత్థ వినయపిటక**”న్తిఆదిమాహ. **అవసేసం బుద్ధవచనం ధమ్మో** ఖన్ధాదివసేన సభావధమ్మదేసనాబాహుల్లతో. అథ వా యదిపి వినయో చ ధమ్మోయేవ పరియత్తియాదిభావతో, తథాపి వినయసద్దసన్నిధానే భిన్నాధికరణభావేన పయుత్తో ధమ్మసద్దో వినయతన్తి విపరీతం తన్తిమేవ దీపేతి యథా “పుఞ్ఞఞాణసమ్భారా, గోబలీబద్ద”న్తి. పయోగవసేన తం దస్సేన్తేన “**తేనేవాహ**”తిఆది వుత్తం. యేన వినయ…పే॰… ధమ్మో, తేనేవ తేసం తథాభావం **సఙ్గీతిక్ఖన్ధకే** (చూళవ॰ ౪౪౨) ఆహాతి అత్థో.

“**అనేకజాతిసంసార**”న్తి అయం గాథా భగవతా అత్తనో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానం అరహత్తప్పత్తిం పచ్చవేక్ఖన్తేన ఏకూనవీసతిమస్స పచ్చవేక్ఖణఞాణస్స అనన్తరం భాసితా, తస్మా “**పఠమబుద్ధవచన**”న్తి వుత్తా. ఇదం కిర సబ్బబుద్ధేహి అవిజహితం ఉదానం. అయమస్స సఙ్ఖేపత్థో – అహం ఇమస్స అత్తభావసఙ్ఖాతస్స గేహస్స కారకం తణ్హావడ్ఢకిం **గవేసన్తో** యేన ఞాణేన తం దట్ఠుం సక్కా, తస్స బోధిఞాణస్సత్థాయ దీపఙ్కరపాదమూలే కతాభినీహారో ఏత్తకం కాలం **అనేకజాతిసంసారం** అనేకజాతిసతసహస్ససఙ్ఖ్యం సంసారవట్టం **అనిబ్బిసం** అనిబ్బిసన్తో తం ఞాణం అవిన్దన్తో అలభన్తోయేవ **సన్ధావిస్సం** సంసరిం. యస్మా జరాబ్యాధిమరణమిస్సతాయ **జాతి** నామేసా **పునప్పునం** ఉపగన్తుం **దుక్ఖా,** న చ సా తస్మిం

అదిట్ఠే నివత్తతి, తస్మా తం గవేసన్తో సన్ధావిస్సన్తి అత్థో. ఇదాని భో అత్తభావసఙ్ఖాతస్స గేహస్స కారక తణ్హావడ్ఢకి త్వం మయా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పటివిజ్ఝన్తేన **దిట్ఠో అసి. పున** ఇమం అత్తభావసఙ్ఖాతం మమ **గేహం న కాహసి** న కరిస్ససి. తవ **సబ్బా** అవసేసకిలేస **ఫాసుకా** మయా **భగ్గా** భఞ్జితా . ఇమస్స తయా కతస్స అత్తభావసఙ్ఖాతస్స గేహస్స **కూటం** అవిజ్జాసఙ్ఖాతం కణ్ణికమణ్డలం **విసఙ్ఖతం** విద్ధంసితం. ఇదాని మమ **చిత్తం విసఙ్ఖారం** నిబ్బానం ఆరమ్మణకరణవసేన **గతం** అనుపవిట్ఠం. అహఞ్చ **తణ్హానం ఖయ** సఙ్ఖాతం అరహత్తమగ్గం, అరహత్తఫలం వా **అజ్ఝగా** అధిగతో పత్తోస్మీతి. **గణ్ఠిపదేసు** పన విసఙ్ఖారగతం చిత్తమేవ తణ్హానం ఖయసఙ్ఖాతం అరహత్తమగ్గం, అరహత్తఫలం వా అజ్ఝగా అధిగతన్తి అత్థో వుత్తో.

“సన్ధావిస్స”న్తి ఏత్థ చ “గాథాయమతీతత్థే ఇమిస్స”న్తి నేరుత్తికా. “తంకాలవచనిచ్ఛాయమతీతేపి భవిస్సన్తీ”తి కేచి. **పునప్పున**న్తి అభిణ్హత్థే నిపాతో. పాతబ్బా రక్ఖితబ్బాతి **ఫాసు** ప-కారస్స ఫ-కారం కత్వా, ఫుసితబ్బాతి వా **ఫాసు,** సాయేవ **ఫాసుకా. అజ్ఝగా**తి చ “అజ్జతనియమాత్తమిం వా అం వా”తి వదన్తి. యది పన చిత్తమేవ కత్తా, తదా పరోక్ఖాయేవ. అన్తోజప్పనవసేన కిర భగవా “అనేకజాతిసంసార”న్తి గాథాద్వయమాహ, తస్మా ఏసా మనసా పవత్తితధమ్మానమాది. “యదా హవే పాతుభవన్తి ధమ్మా”తి అయం పన వాచాయ పవత్తితధమ్మానన్తి వదన్తి.

కేచీతి ఖన్ధకభాణకా. పఠమం వుత్తో పన ధమ్మపదభాణకానం వాదో. **యదా…పే… ధమ్మా**తి ఏత్థ నిదస్సనత్థో, ఆద్యత్థో చ ఇతి-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో. నిదస్సనేన హి మరియాదవచనేన వినా పదత్థవిపల్లాసకారినావ అత్థో పరిపుణ్ణో న హోతి. తత్థ ఆద్యత్థమేవ ఇతి-సద్దం గహేత్వా ఇతి-సద్దో ఆదిఅత్థో, “తేన ఆతాపినో…పే… సహేతుధమ్మ’న్తిఆదిగాథాత్తయం సఙ్గణ్హాతీ”తి (సారత్థ. టీ. పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** వుత్తం. **ఖన్ధకే**తి మహావగ్గే. **ఉదానగాథ**న్తి జాతియా ఏకవచనం, తత్థాపి వా పఠమగాథమేవ గహేత్వా వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఏత్థ చ **ఖన్ధకభాణకా** ఏవం వదన్తి “ధమ్మపదభాణకానం గాథా మనసావ దేసితత్తా తదా మహతో జనస్స ఉపకారాయ నాహోసి, అమ్హాకం పన గాథా వచీభేదం కత్వా దేసితత్తా తదా సుణన్తానం దేవబ్రహ్మానం ఉపకారాయ అహోసి, తస్మా ఇదమేవ పఠమబుద్ధవచన”న్తి. **ధమ్మపదభాణకా** పన “దేసనాయ జనస్స ఉపకారానుపకారభావో పఠమభావే లక్ఖణం న హోతి, భగవతా మనసా పఠమం దేసితత్తా ఇదమేవ పఠమబుద్ధవచన”న్తి వదన్తి . తస్మా ఉభయమ్పి ఉభయథా యుజ్జతీతి వేదితబ్బం. నను చ యది “అనేకజాతిసంసార”న్తి గాథా మనసావ దేసితా, అథ కస్మా **ధమ్మపదట్ఠకథాయం** “అనేకజాతిసంసార’న్తి ఇమం ధమ్మదేసనం సత్థా బోధిరుక్ఖమూలే నిసిన్నో ఉదానవసేన ఉదానేత్వా అపరభాగే ఆనన్దత్థేరేన పుట్ఠో కథేసీ”తి (ధ. ప. అట్ఠ. ౨.౧౫౩ ఉదానవత్థు) వుత్తన్తి? అత్థవసేన తథాయేవ గహేతబ్బత్తా. తత్థాపి హి మనసా ఉదానేత్వాతి అత్థోయేవ గహేతబ్బో. దేసనా వియ హి ఉదానమ్పి మనసా ఉదానం, వచసా ఉదానన్తి ద్విధా విఞ్ఞాయతి. యది చాయం వచసా ఉదానం సియా, ఉదానపాళియమారుళ్హా భవేయ్య , తస్మా ఉదానపాళియమనారుళ్హభావోయేవ వచసా అనుదానేత్వా మనసా ఉదానభావే కారణన్తి దట్ఠబ్బం. **‘‘పాటిపదదివసే’’**తి ఇదం “సబ్బఞ్ఞుభావప్పత్తస్సా”తి ఏతేన న సమ్బజ్ఝితబ్బం, “పచ్చవేక్ఖన్తస్స ఉప్పన్నా”తి ఏతేన పన సమ్బజ్ఝితబ్బం. విసాఖపుణ్ణమాయమేవ హి భగవా పచ్చూససమయే సబ్బఞ్ఞుతం పత్తో. లోకియసమయే పన ఏవమ్పి సమ్బజ్ఝనం భవతి, తథాపి నేస సాసనసమయోతి న గహేతబ్బం. సోమనస్సమేవ **సోమనస్సమయం** యథా “దానమయం, సీలమయ”న్తి, (దీ. ని. ౩.౩౦౫; ఇతివు. ౬౦; నేత్తి. ౩౪) తంసమ్పయుత్తఞాణేనాతి అత్థో. సోమనస్సేన వా సహజాతాదిసత్తియా పకతం, తాదిసేన ఞాణేనాతిపి వట్టతి.

హన్దాతి చోదనత్థే నిపాతో. ఇఙ్ఘ సమ్పాదేథాతి హి చోదేతి. **ఆమన్తయామీ**తి పటివేదయామి, బోధేమీతి అత్థో. **వో**తి పన "ఆమన్తయామీ"తి ఏతస్స కమ్మపదం. "ఆమన్తనత్థే దుతియాయేవ, న చతుత్థీ"తి హి వత్వా తమేవుదాహరన్తి అక్ఖరచిన్తకా. **వయధమ్మా**తి అనిచ్చలక్ఖణముఖేన సఙ్ఖారానం దుక్ఖానత్తలక్ఖణమ్పి విభావేతి "యదనిచ్చం, తం దుక్ఖం. యం దుక్ఖం, తదనత్తా"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౨౫, ౪౨౫, ౨౬, ౨౭; ౨.౩.౧, ౪; పటి॰ మ॰ ౨.౧౦) వచనతో. లక్ఖణత్తయవిభావననయేనేవ చ తదారమ్మణం విపస్సనం దస్సేన్తో సబ్బతిత్థియానం అవిసయభూతం బుద్ధావేణికం చతుసచ్చకమ్మట్ఠానాధిట్ఠానం అవిపరీతం నిబ్బానగామినిపటిపదం పకాసేతీతి దట్ఠబ్బం. ఇదాని తత్థ సమ్మాపటిపత్తియం నియోజేతి "అప్పమాదేన సమ్పాదేథా"తి, తాయ చతుసచ్చకమ్మట్ఠానాధిట్ఠానాయ అవిపరీతనిబ్బానగామినిపటిపదాయ అప్పమాదేన సమ్పాదేథాతి అత్థో. అపిచ "**వయధమ్మా సఙ్ఖారా**"తి ఏతేన సఙ్ఖేపేన సంవేజేత్వా "**అప్పమాదేన సమ్పాదేథా**"తి సఙ్ఖేపేనేవ నిరవసేసం సమ్మాపటిపత్తిం దస్సేతి . అప్పమాదపదఞ్హి సిక్ఖత్తయసఙ్గహితం కేవలపరిపుణ్ణం సాసనం పరియాదియిత్వా తిట్ఠతి, సిక్ఖత్తయసఙ్గహితాయ కేవలపరిపుణ్ణాయ సాసనసఙ్ఖాతాయ సమ్మాపటిపత్తియా అప్పమాదేన సమ్పాదేథాతి అత్థో. **ఉభిన్నమన్తరే**తి ద్విన్నం వచనానమన్తరాళే వేమజ్ఝే. ఏత్థ హి కాలవతా కాలోపి నిదస్సితో తదవినాభావిత్తాతి వేదితబ్బో.

సుత్తన్తపిటకన్తి ఏత్థ సుత్తమేవ **సుత్తన్తం** యథా "కమ్మన్తం, వనన్త"న్తి. **సఙ్గీతఞ్చ అసఙ్గీతఞ్చా**తి సబ్బసరూపమాహ. "**అసఙ్గీత**న్తి చ సఙ్గీతిక్ఖన్ధకకథావత్థుప్పకరణాది. కేచి పన 'సుభసుత్తం (దీ॰ ని॰ ౧.౪౪౪) పఠమసఙ్గీతియమసఙ్గీత'న్తి వదన్తి, తం న యుజ్జతి. పఠమసఙ్గీతితో పురేతరమేవ హి ఆయస్మతా ఆనన్దత్థేరేన జేతవనే విహరన్తేన సుభస్స మాణవస్స భాసిత"న్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం. సుభసుత్తం పన "ఏవం మే సుత్తం ఏకం సమయం ఆయస్మా ఆనన్దో సావత్థియం విహరతి జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే అచిరపరినిబ్బుతే భగవతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౪౪౪) ఆగతం. తత్థ "ఏవం మే సుత"న్తిఆదివచనం పఠమసఙ్గీతియం ఆయస్మతా ఆనన్దత్థేరేనేవ వత్తుం యుత్తరూపం న హోతి. న హి ఆనన్దత్థేరో సయమేవ సుభసుత్తం దేసేత్వా "ఏవం మే సుత"న్తిఆదీని వదతి. ఏవం పన వత్తబ్బం సియా "ఏకమిదాహం భన్తే సమయం సావత్థియం విహరామి జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే"తిఆది. తస్మా దుతియతతియసఙ్గీతికారకేహి "ఏవం మే సుత"న్తిఆదినా సుభసుత్తం సఙ్గీతిమారోపితం వియ దిస్సతి. అథా**చరియధమ్మపాలత్థేరస్స** ఏవమధిప్పాయో సియా "ఆనన్దత్థేరేనేవ వుత్తమ్పి సుభసుత్తం పఠమసఙ్గీతిమారోపేత్వా తన్తిం ఠపేతుకామేహి మహాకస్సపత్థేరాదీహి అఞ్ఞేసు సుత్తేసు ఆగతనయేనేవ 'ఏవం మే సుత'న్తిఆదినా తన్తి ఠపితా"తి. ఏవం సతి యుజ్జేయ్య. అథ వా ఆయస్మా ఆనన్దో సుభసుత్తం సయం దేసేన్తోపి సామఞ్ఞఫలాదీసు భగవతా దేసితనయేనేవ దేసేసీతి భగవతో సమ్ముఖా లద్ధనయే ఠత్వా దేసితత్తా భగవతా దేసితం ధమ్మం అత్తని అదహన్తో "ఏవం మే సుత"న్తిఆదిమాహాతి ఏవమధిప్పాయేపి సతి యుజ్జతేవ. "**అనుసఙ్గీతఞ్చా**"తిపి పాఠో. దుతియతతియసఙ్గీతీసు పున సఙ్గీతఞ్చాతి అత్థవసేన నిన్నానాకరణమేవ. సమోధానేత్వా వినయపిటకం నామ వేదితబ్బం, సుత్త...పే॰... అభిధమ్మపిటకం నామ వేదితబ్బన్తి యోజనా.

భిక్ఖుభిక్ఖునీపాతిమోక్ఖవసేన **ఉభయాని పాతిమోక్ఖాని.** భిక్ఖుభిక్ఖునీవిభఙ్గవసేన **ద్వే విభఙ్గా.** మహావగ్గచూళవగ్గేసు ఆగతా **ద్వావీసతి ఖన్ధకా.** పచ్చేకం సోళసహి వారేహి ఉపలక్ఖితత్తా **సోళస పరివారా**తి వుత్తం. పరివారపాళియఞ్హి మహావిభఙ్గే సోళస వారా, భిక్ఖునీవిభఙ్గే సోళస వారా చాతి బాత్తింస వారా ఆగతా. పోత్థకేసు పన కత్థచి "పరివారా"తి ఏత్తకమేవ దిస్సతి, బహూసు పన పోత్థకేసు వినయట్ఠకథాయం, అభిధమ్మట్ఠకథాయఞ్చ "సోళస పరివారా"తి ఏవమేవ దిస్సమానత్తా

అయమ్పి పాఠో న సక్కా పటిబాహితున్తి తస్సేవత్థో వుత్తో. "**ఇతీ**"తి యథావుత్తం బుద్ధవచనం నిదస్సేత్వా "**ఇద**"న్తి తం పరామసతి. **ఇతి**-సద్దో వా ఇదమత్థే, **ఇద**న్తి వచనసిలిట్ఠతామత్తం, **ఇతి ఇద**న్తి వా పరియాయద్వయం ఇదమత్థేయేవ వత్తతి "ఇదానేతరహి విజ్జతీ"తిఆదీసు వియ. ఏస నయో ఈదిసేసు. బ్రహ్మజాలాదీని చతుత్తింస సుత్తాని సఙ్గయ్హన్తి ఏత్థ, ఏతేన వా, తేసం వా సఙ్గహో గణనా ఏతస్సాతి **బ్రహ్మజాలాదిచతుత్తింససుత్తసఙ్గహో**. ఏవమితరేసుపి. హేట్ఠా వుత్తేసు దీఘభాణకమజ్ఝిమభాణకానం వాదేసు మజ్ఝిమభాణకానఞ్ఞేవ వాదస్స యుత్తతరత్తా ఖుద్దకపాఠాదయోపి సుత్తన్తపిటకేయేవ సఙ్గహేత్వా దస్సేన్తో "**ఖుద్దక...పే.... సుత్తన్తపిటకం నామా**"తి ఆహ. తత్థ "సుణాథ భావితత్తానం, గాథా అత్థూపనాయికా"తి (థేరగా॰ నిదానగాథా) వుత్తత్తా "థేరగాథా థేరీగాథా"తి చ పాఠో యుత్తో.

ఏవం సరూపతో పిటకత్తయం నియమేత్వా ఇదాని నిబ్బచనం దస్సేతుం "**తత్థ**"తిఆది వుత్తం. **తత్థా**తి తేసు తిబ్బిధేసు పిటకేసు. **వివిధవిసేసనయత్తా**తి వివిధనయత్తా, విసేసనయత్తా చ. **వినయనతో**తి వినయనభావతో, భావప్పధాననిద్దేసోయం, భావలోపో వా, ఇతరథా దబ్బమేవ పధానం సియా, తథా చ సతి వినయనతాగుణసమఙ్గినా వినయదబ్బేనేవ హేతుభూతేన వినయోతి అక్ఖాతో, న పన వినయనతాగుణేనాతి అనధిప్పేతత్థప్పసఙ్గో భవేయ్య. అయం నయో ఏదిసేసు. వినీయతే వా **వినయనం,** తతోతి అత్థో. **అయం వినయో**తి అత్థపఞ్ఞత్తిభూతో సఞ్ఞీసఙ్ఖాతో అయం తన్తి వినయో. **వినయోతి అక్ఖాతో**తి సద్దపఞ్ఞత్తిభూతో సఞ్ఞాసఙ్ఖాతో వినయో నామాతి కథితో. అత్థపఞ్ఞత్తియా హి నామపఞ్ఞత్తివిభావనం నిబ్బచనన్తి.

ఇదాని ఇమిస్సా గాథాయ అత్థం విభావేన్తో ఆహ "**వివిధా హీ**"తిఆది. "వివిధా ఏత్థ నయా, తస్మా వివిధనయత్తా వినయోతి అక్ఖాతో"తిఆదినా యోజేతబ్బం. వివిధత్తం సరూపతో దస్సేతి "**పఞ్చవిధా**"తిఆదినా, తథా విసేసత్తమ్పి "**దళ్హీకమ్మా**"తిఆదినా. లోకవజ్జేసు సిక్ఖాపదేసు **దళ్హీకమ్మపయోజనా,** పణ్ణత్తివజ్జేసు **సిథిలకరణపయోజనా.** సఞ్ఞమవేలం అభిభవిత్వా పవత్తో ఆచారో **అజ్ఝాచారో,** వీతిక్కమో, కాయే, వాచాయ చ పవత్తో సో, తస్స నిసేధనం తథా, తేన తథానిసేధనమేవ పరియాయేన కాయవాచావినయనం నామాతి దస్సేతి. "**తస్మా**"తి వత్వా తస్సానేకధా పరామసనమాహ "**వివిధనయత్తా**"తిఆది. యథావుత్తా చ గాథా ఈదిసస్స నిబ్బచనస్స పకాసనత్థం వుత్తాతి దస్సేతుం "**తేనా**"తిఆది వుత్తం. **తేనా**తి వివిధనయత్తాదిహేతునా కరణభూతేనాతి వదన్తి. అపిచ "వివిధా హీ"తిఆదివాక్యస్స యథావుత్తస్స గుణం దస్సేన్తో "**తేనా**"తిఆదిమాహాతిపి సమ్బన్ధం వదన్తి. ఏవం సతి **తేనా**తి వివిధనయత్తాదినా హేతుభూతేనాతి అత్థో. అథ వా యథావుత్తవచనమేవ సన్ధాయ పోరాణేహి అయం గాథా వుత్తాతి సంసన్దేతుం "**తేనా**"తిఆది వుత్తన్తిపి వదన్తి, దుతియనయే వియ "తేనా"తి పదస్స అత్థో. **ఏత**న్తి గాథావచనం. **ఏతస్సా**తి వినయసద్దస్స, "వచనత్థా"తి పదేన సమ్బన్ధో. "వచనస్స అత్థో"తి హి సమ్బన్ధే వుత్తేపి తస్స వచనసామఞ్ఞతో విసేసం దస్సేతుం "**ఏతస్సా**"తి పున వుత్తం. నేరుత్తికా పన సమాసతద్ధితేసు సిద్ధేసు సామఞ్ఞత్తా, నామసద్దత్తా చ ఏదిసేసు సద్దన్తరేన విసేసితభావం ఇచ్ఛన్తి.

"అత్థాన"న్తి పదం "సూచనతో...పే.... సుత్తాణా"తి పదేహి యథారహం కమ్మసమ్బన్ధవసేన యోజేతబ్బం. తమత్థం వివరతి "**తఞ్హీ**"తిఆదినా. **అత్తత్థపరత్థాదిభేదే అత్థే**తి యో తం సుత్తం సజ్ఝాయతి, సుణాతి, వాచేతి, చిన్తేతి, దేసేతి చ, సుత్తేన సఙ్గహితో సీలాదిఅత్థో తస్సపి హోతి, తేన పరస్స సాధేతబ్బతో పరస్సపీతి తదుభయం తం సుత్తం సూచేతి దీపేతి, తథా దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థే లోకియలోకుత్తరత్థే చాతి ఏవమాదిభేదే అత్థే **ఆది**-సద్దేన సఙ్గణ్హాతి. అత్థసద్దో చాయం హితపరియాయో, న భాసితత్థవచనో. యది సియా, సుత్తం అత్తనోపి భాసితత్థం సూచేతి, పరస్సపీతి అయమనధిప్పేతత్థో

వుత్తో సియా. సుత్తేన హి యో అత్థో పకాసితో, సో తస్సేవ పకాసకస్స సుత్తస్స హోతి, తస్మా న తేన పరత్థో సూచితో, తేన సూచేతబ్బస్స పరత్థస్స నివత్తేతబ్బస్స అభావా అత్తత్థగ్గహణఞ్చ న కత్తబ్బం. అత్తత్థపరత్థవినిముత్తస్స భాసితత్థస్స అభావా ఆదిగ్గహణఞ్చ న కత్తబ్బం, తస్మా యథావుత్తస్స హితపరియాయస్స అత్థస్స సుత్తే అసమ్భవతో సుత్తాధారస్స పుగ్గలస్స వసేన అత్తత్థపరత్థా వుత్తా.

అథ వా సుత్తం అనపేక్ఖిత్వా యే అత్తత్థాదయో అత్థప్పభేదా "న హ'ఞ్ఞదత్థ'త్థి పసంసలాభా"తి ఏతస్స పదస్స నిద్దేసే (మహాని. ౬౩) వుత్తా "అత్తత్థో, పరత్థో, ఉభయత్థో, దిట్ఠధమ్మికో అత్థో, సమ్పరాయికో అత్థో, ఉత్తానో అత్థో, గమ్భీరో అత్థో, గూళ్హో అత్థో, పటిచ్ఛన్నో అత్థో, నేయ్యో అత్థో, నీతో అత్థో, అనవజ్జో అత్థో, నిక్కిలేసో అత్థో, వోదానో అత్థో, పరమత్థో"తి, (మహాని. ౬౩) తే అత్థప్పభేదే సూచేతీతి అత్థో గహేతబ్బో. కిఞ్చాపి హి సుత్తనిరపేక్ఖం అత్తత్థాదయో వుత్తా సుత్తత్థభావేన అనిద్దిట్ఠత్తా, తేసు పన ఏకోపి అత్థప్పభేదో సుత్తేన దీపేతబ్బతం నాతివత్తతీతి. ఇమస్మిఞ్చ అత్థవికప్పే అత్థసద్దో భాసితత్థపరియాయోపి హోతి. ఏత్థ హి పురిమకా పఞ్చ అత్థప్పభేదా హితపరియాయా, తతో పరే ఛ భాసితత్థప్పభేదా, పచ్ఛిమకా చత్తారో ఉభయసభావా. తత్థ సువిఞ్ఞేయ్యతాయ విభావేన అనగాధభావో **ఉత్తానో**. దురధిగమతాయ విభావేన అగాధభావో **గమ్భీరో**. అవివటో **గూళ్హో**. మూలుదకాదయో వియ పంసునా అక్ఖరసన్నివేసాదినా తిరోహితో **పటిచ్ఛన్నో**. నిద్ధారేత్వా ఞాపేతబ్బో **నేయ్యో**. యథారుతవసేన వేదితబ్బో **నీతో**. **అనవజ్జనిక్కిలేసవోదానా** పరియాయవసేన వుత్తా, కుసలవిపాకకిరియాధమ్మవసేన వా యథాక్కమం యోజేతబ్బా. **పరమత్థో** నిబ్బానం, ధమ్మానం అవిపరీతసభావో ఏవ వా.

అథ వా "అత్తనా చ అప్పిచ్ఛో హోతీ"తి అత్తత్థం, "అప్పిచ్ఛకథఞ్చ పరేసం కత్తా హోతీ"తి పరత్థం సూచేతి. ఏవం "అత్తనా చ పాణాతిపాతా పటివిరతో హోతి, పరఞ్చ పాణాతిపాతా వేరమణియా సమాదపేతీ"తిఆదిసుత్తాని (అ. ని. ౪.౯౯, ౨౬౨) యోజేతబ్బాని. అపరే పన "యథాసభావం భాసితం అత్తత్థం, పూరణకస్సపాదీనమఞ్ఞతిత్థియానం సమయభూతం పరత్థం సూచేతి, సుత్తేన వా సఙ్గహితం అత్తత్థం, సుత్తానులోమభూతం పరత్థం, సుత్తన్తనయభూతం వా అత్తత్థం, వినయాభిధమ్మనయభూతం పరత్థం సూచేతీ"తిపి వదన్తి. వినయాభిధమ్మేహి చ విసేసేత్వా సుత్తసద్దస్స అత్థో వత్తబ్బో, తస్మా వేనేయ్యజ్ఝాసయవసప్పవత్తాయ దేసనాయ సాతిసయం అత్తహితపరహితాదీని పకాసితాని హోన్తి తప్పధానభావతో, న పన ఆణాధమ్మసభావ-వసప్పవత్తాయాతి ఇదమేవ "అత్థానం సూచనతో సుత్త"న్తి వుత్తం. సూచ-సద్దస్స చేత్థ రస్సో. "ఏవఞ్చ కత్వా 'ఏత్తకం తస్స భగవతో సుత్తాగతం సుత్తపరియాపన్న'న్తి (పాచి. ౬౫౫, ౧౨౪౨) చ సకవాదే పఞ్చ సుత్తసతానీ'తి (అట్ఠసా. నిదానకథా, కథా. అట్ఠ. నిదానకథా) చ ఏవమాదీసు సుత్తసద్దో ఉపచరితోతి గహేతబ్బో"తి (సారత్థ. టీ. పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** వుత్తం. అఞ్ఞే పన యథావుత్తసదిసేనేవ నిబ్బచనేన సుత్తసద్దస్స వినయాభిధమ్మానమ్పి వాచకత్తం వదన్తి.

సుత్తే చ ఆణాధమ్మసభావో వేనేయ్యజ్ఝాసయమనువత్తతి, న వినయాభిధమ్మేసు వియ వేనేయ్యజ్ఝాసయో ఆణాధమ్మసభావే, తస్మా వేనేయ్యానం ఏకన్తహితపటిలాభసంవత్తనికా సుత్తన్తదేసనాతి ఆహ ''**సువుత్తా చేత్థ అత్థా**''తిఆది. "ఏకన్తహితపటిలాభసంవత్తనికా సుత్తన్తదేసనా"తి ఇదమ్పి వేనేయ్యానం హితసమ్పాదనే సుత్తన్తదేసనాయ తప్పరభావమేవ సన్ధాయ వుత్తం. **తప్పరభావో** చ వేనేయ్యజ్ఝాసయానులోమతో దట్ఠబ్బో. తేనేవాహ ''**వేనేయ్యజ్ఝాసయానులోమేన వుత్తత్తా**''తి. ఏతేన చ హేతునా నను వినయాభిధమ్మాపి సువుత్తా, అథ కస్మా ఇదమేవ ఏవం వుత్తన్తి అనుయోగం పరిహరతి.

అనుపుబ్బసిక్ఖాదివసేన కాలన్తరేన అత్థాభినిప్ఫత్తిం దస్సేతుం ‘‘**సస్సమివ ఫల**’’న్తి వుత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా సస్సం నామ వపనరోపనాదిక్ఖణేయేవ ఫలం న పసవతి, అనుపుబ్బజగ్గనాదివసేన కాలన్తరేనేవ పసవతి, తథా ఇదమ్పి సవనధారణాదిక్ఖణేయేవ అత్థే న పసవతి, అనుపుబ్బసిక్ఖాదివసేన కాలన్తరేనేవ పసవతీతి. **పసవతీ**తి చ ఫలతి, అభినిప్ఫాదేతీతి అత్థో. అభినిప్ఫాదనమేవ హి ఫలనం. ఉపాయసమఙ్గీనఞ్ఞేవ అత్థాభినిప్ఫత్తిం దస్సేన్తో ‘‘**ధేను వియ ఖీర**’’న్తి ఆహ. అయమేత్థ అధిప్పాయో – యథా ధేను నామ కాలే జాతవచ్ఛా థనం గహేత్వా దుహతం ఉపాయవన్తానమేవ ఖీరం పగ్ఘరాపేతి, న అకాలే అజాతవచ్ఛా. కాలేపి వా విసాణాదికం గహేత్వా దుహతం అనుపాయవన్తానం, తథా ఇదమ్పి నిస్సరణాదినా సవనధారణాదీని కురుతం ఉపాయవన్తానమేవ సీలాదిఅత్థే పగ్ఘరాపేతి, న అలగద్దూపమాయ సవనధారణాదీని కురుతం అనుపాయవన్తానన్తి. యదిపి ‘‘**సూదతీ**’’తి ఏతస్స ఘరతి సిఞ్చతీతి అత్థో, తథాపి సకమ్మికధాతుత్తా **పగ్ఘరాపేతీ**తి కారితవసేన అత్థో వుత్తో యథా “తరతీ”తి ఏతస్స నిపాతేతీతి అత్థో”తి. ‘‘**సుత్తాణా**’’తి ఏతస్స అత్థమాహ ‘‘**సుట్ఠు చ నే తాయతీ**’’తి. నేతి అత్థే.

సుత్తసభాగన్తి సుత్తసదిసం. తబ్భావం దస్సేతి ‘‘**యథా హీ**’’తిఆదినా. **తచ్ఛకానం సుత్త**న్తి వడ్ఢకీనం కాళసుత్తం. **పమాణం హోతి** తదనుసారేన తచ్ఛనతో. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా కాళసుత్తం పసారేత్వా సఞ్ఞాణే కతే గహేతబ్బం, విస్సజ్జేతబ్బఞ్చ పఞ్ఞాయతి, తస్మా తం తచ్ఛకానం పమాణం హోతి, ఏవం వివాదేసు ఉప్పన్నేసు సుత్తే ఆనీతమత్తే “ఇదం గహేతబ్బం, ఇదం విస్సజ్జేతబ్బ”న్తి పాకటత్తా వివాదో వూపసమ్మతి, తస్మా ఏతం విఞ్ఞూనం పమాణన్తి. ఇదాని అఞ్ఞథాపి సుత్తసభాగతం విభావేన్తో ‘‘**యథా చా**’’తిఆదిమాహ. **సుత్తేనాతి** పుప్ఫావుతేన యేన కేనచి థిరసుత్తేన. **సఙ్గహితానీ**తి సుట్ఠు, సమం వా గహితాని, ఆవుతానీతి అత్థో. **న వికిరియన్తీ**తి ఇతో చితో చ విప్పకిణ్ణాభావమాహ, **న విద్ధంసీయన్తీ**తి ఛేజ్జభేజ్జాభావం. అయమేత్థాధిప్పాయో – యథా థిరసుత్తేన సఙ్గహితాని పుప్ఫాని వాతేన న వికిరియన్తి న విద్ధంసీయన్తి, ఏవం సుత్తేన సఙ్గహితా అత్థా మిచ్ఛావాదేన న వికిరియన్తి న విద్ధంసీయన్తీతి. వేనేయ్యజ్ఝాసయవసప్పవత్తాయ చ దేసనాయ అత్తత్థపరత్థాదీనం సాతిసయప్పకాసనతో ఆణాధమ్మసభావేహి వినయాభిధమ్మేహి విసేసేత్వా ఇమస్సేవ సుత్తసభాగతా వుత్తా. ‘‘**తేనా**’’తిఆదీసు వుత్తనయానుసారేన సమ్బన్ధో చేవ అత్థో చ యథారహం వత్తబ్బో. ఏత్థ చ “సుత్తన్తపిటక”న్తి హేట్ఠా వుత్తేపి అన్తసద్దస్స అవచనం తస్స విసుం అత్థాభావదస్సనత్థం తబ్భావవుత్తితో. సహయోగస్స హి సద్దస్స అవచనేన సేసతా తస్స తుల్యాధికరణతం, అనత్థకతం వా ఞాపేతి.

యన్తి ఏస నిపాతో కారణే, యేనాతి అత్థో. ఏత్థ అభిధమ్మే వుడ్ఢిమన్తో ధమ్మా యేన వుత్తా, తేన అభిధమ్మో నామ అక్ఖాతోతి పచ్చేకం యోజేతబ్బం. అభి-సద్దస్స అత్థవసేనాయం పభేదోతి తస్స తదత్థప్పవత్తతాదస్సనేన తమత్థం సాధేన్తో ‘‘**అయఞ్హి**’’తిఆదిమాహ. అభి-సద్దో కమనకిరియాయ వుడ్ఢిభావసఙ్ఖాతమతిరేకత్థం దీపేతీతి వుత్తం ‘‘**అభిక్కమన్తీతిఆదీసు వుడ్ఢియం ఆగతో**’’తి. **అభిఞ్ఞాతాతి** అడ్ఢచన్దాదినా కేనచి సఞ్ఞాణేన ఞాతా, పఞ్ఞాతా పాకటాతి వుత్తం హోతి. అడ్ఢచన్దాదిభావో హి రత్తియా ఉపలక్ఖణవసేన పఞ్ఞాణం హోతి “యస్మా అడ్ఢో, తస్మా అట్ఠమీ. యస్మా ఊనో, తస్మా చాతుద్దసీ. యస్మా పుణ్ణో, తస్మా పన్నరసీ”తి. **అభిలక్ఖితాతి** ఏత్థాపి అయమేవత్థో వేదితబ్బో, ఇదం పన మూలపణ్ణాసకే **భయభేరవసుత్తే** (మ. ని. ౧.౩౪) అభిలక్ఖితసద్దపరియాయో అభిఞ్ఞాతసద్దోతి ఆహ ‘‘**అభిఞ్ఞాతా అభిలక్ఖితాతిఆదీసు లక్ఖణే**’’తి. యజ్జేవం లక్ఖితసద్దస్సేవ లక్ఖణత్థదీపనతో అభి-సద్దో అనత్థకోవ సియాతి? నేవం దట్ఠబ్బం తస్సాపి తదత్థజోతనతో. వాచకసద్దసన్నిధానే హి ఉపసగ్గనిపాతా తదత్థజోతకమత్తాతి లక్ఖితసద్దేన వాచకభావేన పకాసితస్స లక్ఖణత్థస్సేవ జోతకభావేన పకాసనతో అభి-

సద్దోపి లక్ఖణే పవత్తతీతి వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. **రాజాభిరాజా**తి పరేహి రాజూహి పూజితుమరహో రాజా. **పూజితే**తి పూజారహే. ఇదం పన సుత్తనిపాతే సేలసుత్తే (సు॰ ని॰ ౫౭౩ ఆదయో).

అభిధమ్మేతి "సుపినన్తేన సుక్కవిసట్ఠియా అనాపత్తిభావేపి అకుసలచేతనా ఉపలబ్భతీ"తిఆదినా (సారత్థ॰ టీ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) వినయపఞ్ఞత్తియా సఙ్కరవిరహితే ధమ్మే. పుబ్బాపరవిరోధాభావేన యథావుత్తధమ్మానమేవ అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరవిరహతో అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరవిరహితే ధమ్మేతిపి వదన్తి. "పాణాతిపాతో అకుసల"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౯౮౨) ఏవమాదీసు వా మరణాధిప్పాయస్స జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా అకుసలో, న పాణసఙ్ఖాతజీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదసఙ్ఖాతో అతిపాతో. తథా "అదిన్నస్స పరసన్తకస్స ఆదానసఙ్ఖాతా విఞ్ఞత్తి అబ్యాకతో ధమ్మో, తంవిఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపికా థేయ్యచేతనా అకుసలో ధమ్మో"తి ఏవమాదినాపి అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరవిరహితే ధమ్మేతి అత్థో వేదితబ్బో. **అభివినయే**తి ఏత్థ పన "జాతరూపరజతం న పటిగ్గహేతబ్బ"న్తి వదన్తో వినయే వినేతి నామ. ఏత్థ చ "ఏవం పటిగ్గణ్హతో పాచిత్తియం, ఏవం పన దుక్కట"న్తి వదన్తో అభివినయే వినేతి నామాతి వదన్తి. తస్మా జాతరూపరజతం పరసన్తకం థేయ్యచిత్తేన గణ్హన్తస్స యథావత్థుం పారాజికథుల్లచ్చయదుక్కటేసు అఞ్ఞతరం, భణ్డాగారికసీసేన గణ్హన్తస్స పాచిత్తియం, అత్తనో అత్థాయ గణ్హన్తస్స నిస్సగ్గియం పాచిత్తియం, కేవలం లోలతాయ గణ్హన్తస్స అనామాసదుక్కటం, రూపియఛడ్డకసమ్మతస్స అనాపత్తీతి ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరవిరహితే వినయేపి పటిబలో వినేతున్తి అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏవం పన పరిచ్ఛిన్నతం సరూపతో సఙ్ఖేపేనేవ దస్సేన్తో "**అఞ్ఞమఞ్ఞ...పే.... హోతీ**"తి ఆహ.

అభిక్కన్తేనాతి ఏత్థ కన్తియా అధికత్తం అభి-సద్దో దీపేతీతి వుత్తం "**అధికే**"తి. నను చ "అభిక్కమన్తీ"తి ఏత్థ అభి-సద్దో కమనకిరియాయ వుడ్ఢిభావం అతిరేకత్తం దీపేతి, "అభిఞ్ఞాతా అభిలక్ఖితా"తి ఏత్థ ఞాణలక్ఖణకిరియానం సుపాకటతం విసేసం, "అభిక్కన్తేనా"తి ఏత్థ కన్తియా అధికత్తం విసిట్ఠభావం దీపేతీతి ఇదం తావ యుత్తం కిరియావిసేసకత్తా ఉపసగ్గస్స. "పాదయో కిరియాయోగే ఉపసగ్గా"తి హి **సద్దసత్థే** వుత్తం. "అభిరాజా, అభివినయే"తి పన పూజితపరిచ్ఛిన్నేసు రాజవినయేసు అభి-సద్దో వత్తతీతి కథమేతం యుజ్జేయ్య. న హి అసత్వవాచీ సద్దో సత్వవాచకో సమ్భవతీతి? నత్థి అత్ర దోసో పూజనపరిచ్ఛేదనకిరియానమ్పి దీపనతో, తాహి చ కిరియాహి యుత్తేసు రాజవినయేసుపి పవత్తత్తా. అభిపూజితో రాజాతి హి అత్థేన కిరియాకారకసమ్బన్ధం నిమిత్తం కత్వా కమ్మసాధనభూతం రాజదబ్బం అభి-సద్దో పధానతో వదతి, పూజనకిరియం పన అప్పధానతో. తథా అభిపరిచ్ఛిన్నో వినయోతి అత్థేన కిరియాకారకసమ్బన్ధం నిమిత్తం కత్వా కమ్మసాధనభూతం వినయదబ్బం అభి-సద్దో పధానతో వదతి, పరిచ్ఛిన్దనకిరియం పన అప్పధానతో. తస్మా అతిమాలాదీసు అతి-సద్దో వియ అభి-సద్దో ఏత్థ సహ సాధనేన కిరియం వదతీతి అభిరాజఅభివినయసద్దా సోపసగ్గావ సిద్ధా. ఏవం అభిధమ్మసద్దేపి అభిసద్దో సహ సాధనేన వుడ్ఢియాదికిరియం వదతీతి అయమత్థో దస్సితోతి వేదితబ్బం.

హోతు అభి-సద్దో యథావుత్తేసు అత్థేసు, తప్పయోగేన పన ధమ్మసద్దేన దీపితా వుడ్ఢిమన్తాదయో ధమ్మా ఏత్థ వుత్తా న భవేయ్యుం, కథం అయమత్థో యుజ్జేయ్యాతి అనుయోగే సతి తం పరిహరన్తో "**ఏత్థ చా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం అభిధమ్మే. ఉపన్యాసే **చ**-సద్దో. **భావేతీ**తి చిత్తస్స వడ్ఢనం వుత్తం, **ఫరిత్వా**తి ఆరమ్మణస్స వడ్ఢనం, తస్మా తాహి భావనాఫరణవుడ్ఢీహి వుడ్ఢిమన్తోపి ధమ్మా వుత్తాతి అత్థో . **ఆరమ్మణాదీహీ**తి ఆరమ్మణసమ్పయుత్తకమ్మద్వారపటిపదాదీహి. ఏకన్తతో లోకుత్తరధమ్మానఞ్ఞేవ పూజారహత్తా "**సేక్ఖా ధమ్మా**"తిఆదినా తేయేవ పూజితాతి దస్సితా. "**పూజారహా**"తి ఏతేన కత్తాదిసాధనం, అతీతాదికాలం, సక్కుణేయ్యత్థం వా నివత్తేతి. పూజితబ్బాయేవ హి ధమ్మా కాలవిసేసనియమరహితా

పూజారహా ఏత్థ వుత్తాతి అధిప్పాయో దస్సితో. **సభావపరిచ్ఛిన్నత్తాతి** ఫుసనాదిసభావేన పరిచ్ఛిన్నత్తా. కామావచరేహి మహన్తభావతో మహగ్గతా ధమ్మా అధికా, తతోపి ఉత్తరవిరహతో అనుత్తరా ధమ్మాతి దస్సేతి "**మహగ్గతా**"తిఆదినా. **తేనాతి** "వుద్ధిమన్తో"తిఆదినా వచనేన కరణభూతేన, హేతుభూతేన వా.

యం పనేత్థాతి ఏతేసు వినయాదీసు తీసు అఞ్ఞమఞ్ఞవిసిట్ఠేసు యం **అవిసిట్ఠం** సమానం, **తం** పిటకన్తి అత్థో. వినయాదయో హి తయో సద్దా అఞ్ఞమఞ్ఞాసాధారణత్తా విసిట్ఠా నామ, పిటకసద్దో పన తేహి తీహిపి సాధారణత్తా "అవిసిట్ఠో"తి వుచ్చతి. **పరియత్తిబ్భాజనత్థతోతి** పరియాపుణితబ్బత్థపతిట్ఠానత్థేహి కరణభూతేహి, విసేసనభూతేహి వా. అపిచ **పరియత్తిబ్భాజనత్థతో** పరియత్తిభాజనత్థన్తి ఆహూతి అత్థో దట్ఠబ్బో. పచ్చత్తత్థే హి తో-సద్దో ఇతి-సద్దేన నిద్దిసితబ్బత్తా. ఇతినా నిద్దిసితబ్బేహితో – సద్దమిచ్ఛన్తి నేరుత్తికా యథా "అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తీ"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౦౬, ౪౦౮, ౪౧౧) ఏతేన పరియాపుణితబ్బతో, తంతదత్థానం భాజనతో చ **పిటకం** నామాతి దస్సేతి. అనిప్ఫన్నపాటిపదికపదఞ్హేతం. సద్దవిదూ పన "పిట సద్దసఙ్ఘాటేసూ"తి వత్వా ఇధ వుత్తమేవ పయోగముదాహరన్తి, తస్మా తేసం మతేన పిటీయతి సద్దీయతి పరియాపుణీయతీతి **పిటకం,** పిటీయతి వా సఙ్ఘాటీయతి తంతదత్థో ఏత్థాతి **పిటకన్తి** నిబ్బచనం కాతబ్బం. "**తేనా**"తిఆదినా సమాసం దస్సేతి.

మా పిటకసమ్పదానేనాతి కాలామసుత్తే, (అ॰ ని॰ ౩.౬౬) సాళ్హసుత్తే (అ॰ ని॰ ౩.౬౭) చ ఆగతం పాళిమాహ. తదట్ఠకథాయఞ్చ "అమ్హాకం పిటకతన్తియా సద్ధిం సమేతీతి మా గణ్హిత్థా"తి (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౬౬) అత్థో వుత్తో. **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** పన "పాళిసమ్పదానవసేన మా గణ్హథా"తి (సారత్థ॰ టీ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) వుత్తం. **కుదాలపిటకమాదాయాతి** కుదాలఞ్చ పిటకఞ్చ ఆదాయ. **కు** వుచ్చతి పథవీ, తస్సా దాలనతో విదాలనతో అయోమయఉపకరణవిసేసో **కుదాలం** నామ. తేసం తేసం వత్థూనం భాజనభావతో తాలపణ్ణవేత్తలతాదీహి కతో భాజనవిసేసో **పిటకం** నామ. ఇదం పన మూలపణ్ణాసకే **కకచూపమసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౨౨౮).

"తేన...పే.... ఞేయ్యా"తి గాథాపదం ఉల్లిఙ్గేత్వా "**తేనా**"తిఆదినా వివరతి. సబ్బాదీహి సబ్బనామేహి వుత్తస్స వా లిఙ్గమాదియతే, వుచ్చమానస్స వా, ఇధ పన వత్తిచ్ఛాయ వుత్తస్సేవాతి కత్వా "**వినయో చ సో పిటకఞ్చా**"తి వుత్తం. "**యథావుత్తేనేవ నయేనా**"తి ఇమినా "ఏవం దువిధత్థేన...పే.... కత్వా"తి చ "పరియత్తిభావతో, తస్స తస్స అత్థస్స భాజనతో చా"తి చ వుత్తం సబ్బమతిదిసతి. **తయోపీతి** ఏత్థ **అపి**సద్దో, **పి**-సద్దో వా అవయవసమ్పిణ్డనత్థో. "అపీ"తి అవత్వా "పీ"తి వదన్తో హి అపి-సద్దో వియ పి-సద్దోపి విసుం నిపాతో అత్థీతి దస్సేతి.

కథేతబ్బానం అత్థానం దేసకాయత్తేన ఆణాదివిధినా అతిసజ్జనం పబోధనం **దేసనా.** సాసితబ్బపుగ్గలగతేన యథాపరాధాదిసాసితబ్బభావేన అనుసాసనం వినయనం **సాసనం.** కథేతబ్బస్స సంవరాసంవరాదినో అత్థస్స కథనం వచనపటిబద్ధతాకరణం **కథా,** ఇదం వుత్తం హోతి – దేసితారం భగవన్తమపేక్ఖిత్వా **దేసనా,** సాసితబ్బపుగ్గలవసేన **సాసనం,** కథేతబ్బస్స అత్థస్స వసేన **కథాతి** ఏవమిమేసం నానాకరణం వేదితబ్బన్తి. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి దేసనాదయో దేసేతబ్బాదినిరపేక్ఖా న హోన్తి, ఆణాదయో పన విసేసతో దేసకాదిఅధీనాతి తం తం విసేసయోగవసేన దేసనాదీనం భేదో వుత్తో. యథా హి ఆణావిధానం విసేసతో ఆణారహాధీనం తత్థ కోసల్లయోగతో, ఏవం వోహారపరమత్థవిధానాని చ విధాయకాధీనానీతి ఆణాదివిధినో దేసకాయత్తతా వుత్తా. అపరాధజ్ఝాసయానురూపం వియ చ ధమ్మానురూపమ్పి సాసనం

విసేసతో, తథా వినేతబ్బపుగ్గలాపేక్ఖన్తి సాసితబ్బపుగ్గలవసేన సాసనం వుత్తం. సంవరాసంవరనామరూపానం వియ చ వినిబ్బేఠేతబ్బాయ దిట్ఠియా కథనం సతి వాచావత్థుస్మిం, నాసతీతి విసేసతో తదధీనం, తస్మా కథేతబ్బస్స అత్థస్స వసేన కథా వుత్తా. హోన్తి చేత్థ –

"దేసకస్స వసేనేత్థ, దేసనా పిటకత్తయం;
సాసితబ్బవసేనేతం, సాసనన్తి పవుచ్చతి.

కథేతబ్బస్స అత్థస్స, వసేనాపి కథాతి చ;
దేసనాసాసనకథా-భేదమ్పేవం పకాసయే"తి.

పదత్తయమ్పేతం సమోధానేత్వా తాసం భేదోతి కత్వా భేదసద్దో విసుం విసుం యోజేతబ్బో ద్వన్దపదతో పరం సుయ్యమానత్తా "దేసనాభేదం, సాసనభేదం, కథాభేదఞ్చ యథారహం పరిదీపయే"తి. **భేద**న్తి చ నానత్తం, విసేసం వా. **తేసు** పిటకేసు. సిక్ఖా చ పహానఞ్చ గమ్భీరభావో చ, తఞ్చ **యథారహం పరిదీపయే.**

దుతియగాథాయ **పరియత్తిభేదం** పరియాపుణనస్స పకారం, విసేసఞ్చ విభావయే. **యహిం** వినయాదికే పిటకే. యం సమ్పత్తిం, విపత్తిఞ్చ యథా భిక్ఖు పాపుణాతి, తథా తమ్పి సబ్బం తహిం విభావయేతి సమ్బన్ధో. అథ వా యం పరియత్తిభేదం సమ్పత్తిం, విపత్తిఞ్చ యహిం యథా భిక్ఖు పాపుణాతి, తథా తమ్పి సబ్బం తహిం విభావయేతి యోజేతబ్బం. **యథా**తి చ యేహి ఉపారమ్భాదిహేతుపరియాపుణనాదిప్పకారేహి, ఉపారమ్భనిస్సరణధమ్మకోసరక్ఖణహేతుపరియాపుణనం సుప్పటిపత్తిదుప్పటిపత్తీతి ఏతేహి పకారేహీతి వుత్తం హోతి. సన్తేసుపి చ అఞ్ఞేసు తథా పాపుణన్తేసు జేట్ఠసేట్ఠాసన్నసదాసన్నిహితభావతో, యథానుసిట్ఠం సమ్మాపటిపజ్జనేన ధమ్మాధిట్ఠానభావతో చ **భిక్ఖూ**తి వుత్తం.

తత్రాతి తాసు గాథాసు. **అయ**న్తి అధునా వక్ఖమానా కథా. **పరిదీపనా**తి సమన్తతో పకాసనా, కిఞ్చిమత్తమ్పి అసేసేత్వా విభజనాతి వుత్తం హోతి. **విభావనా**తి ఏవం పరిదీపనాయపి సతి గూళ్హం పటిచ్ఛన్నమకత్వా సోతూనం సువిఞ్ఞేయ్యభావేన ఆవిభావనా. సఙ్ఖేపేన పరిదీపనా, విత్థారేన విభావనాతిపి వదన్తి. అపిచ ఏతం పదద్వయం హేట్ఠా వుత్తానురూపతో కథితం, అత్థతో పన ఏకమేవ. తస్మా పరిదీపనా పఠమగాథాయ, విభావనా దుతియగాథాయాతి యోజేతబ్బం. చ-సద్దేన ఉభయత్థం అఞ్ఞమఞ్ఞం సముచ్చేతి. కస్మా, వుచ్చన్తీతి ఆహ "**ఏత్థ హీ**"తిఆది. **హీ**తి కారణే నిపాతో "అక్ఖరవిపత్తియం హీ"తిఆదీసు వియ. యస్మా, కస్మాతి వా అత్థో. ఆణం పణేతుం [ఠపేతుం (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా)] అరహతీతి **ఆణారహో,** సమ్మాసమ్బుద్ధత్తా, మహాకారుణికతాయ చ అవిపరీతహితోపదేసకభావేన పమాణవచనత్తా ఆణారహేన భగవతాతి అత్థో. వోహారపరమత్థధమ్మానమ్పి తత్థ సబ్భావతో "**ఆణాబాహుల్లతో**"తి వుత్తం, తేన యేభుయ్యనయం దస్సేతి. ఇతో పరేసుపి ఏసేవ నయో. విసేసేన సత్తానం మనం అవహరతీతి **వోహారో,** పణ్ణత్తి, తస్మిం కుసలో, తేన.

పచురో బహులో అపరాధో దోసో వీతిక్కమో యేసం తే **పచురాపరాధా,** సేయ్యసకత్థేరాదయో. **యథాపరాధ**న్తి దోసానురూపం. "**అనేకజ్ఝాసయా**"తిఆదీసు ఆసయోవ **అజ్ఝాసయో,** సో అత్థతో దిట్ఠి, ఞాణఞ్చ, పభేదతో పన చతుబ్బిధో హోతి. వుత్తఞ్చ –

“సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠీ చ, ఖన్తి చేవానులోమికా;
యథాభూతఞ్చ యం ఞాణం, ఏతం ఆసయసద్దిత”న్తి.

తత్థ సబ్బదిట్ఠీనం సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠీహి సఙ్గహితత్తా సబ్బేపి దిట్ఠిగతికా సత్తా ఇమా ఏవ ద్వే దిట్ఠియో సన్నిస్సితా. యథాహ “ద్వయనిస్సితో ఖ్వాయం కచ్చాన లోకో యేభుయ్యేన అత్థితఞ్చ నత్థితఞ్చా”తి, (సం॰ ని॰ ౨.౧౫) **అత్థితాతి** హి సస్సతగ్గాహో అధిప్పేతో, **నత్థితాతి** ఉచ్ఛేదగ్గాహో. అయం తావ వట్టనిస్సితానం పుథుజ్జనానం ఆసయో. వివట్టనిస్సితానం పన సుద్ధసత్తానం అనులోమికా ఖన్తి, యథాభూతఞాణన్తి దువిధో ఆసయో. తత్థ చ **అనులోమికా ఖన్తి** విపస్సనాఞాణం. **యథాభూతఞాణం** పన కమ్మస్సకతాఞాణం. చతుబ్బిధో పేసో ఆసయన్తి సత్తా ఏత్థ నివసన్తి, చిత్తం వా ఆగమ్మ సేతి ఏత్థాతి **ఆసయో** మిగాసయో వియ. యథా మిగో గోచరాయ గన్త్వాపి పచ్చాగన్త్వా తత్థేవ వనగహనే సయతీతి తం తస్స “ఆసయో”తి వుచ్చతి, తథా చిత్తం అఞ్ఞథాపి పవత్తిత్వా యత్థ పచ్చాగమ్మ సేతి, తస్స సో “ఆసయో”తి. కామరాగాదయో సత్త **అనుసయా.** మూసికవిసం వియ కారణలాభే ఉప్పజ్జమానారహా అనాగతా, అతీతా, పచ్చుప్పన్నా చ తంసభావత్తా తథా వుచ్చన్తి. న హి ధమ్మానం కాలభేదేన సభావభేదోతి. **చరియాతి** రాగచరియాదికా ఛ మూలచరియా, అన్తరభేదేన అనేకవిధా, సంసగ్గవసేన పన తేసట్ఠి హోన్తి. అథ వా **చరియాతి** సుచరితదుచ్చరితవసేన దువిధం చరితం. తఞ్హి విభఙ్గే చరితనిద్దేసే నిద్దిట్ఠం.

‘‘**అధిముత్తి** నామ ‘అజ్జేవ పబ్బజిస్సామి, అజ్జేవ అరహత్తం గణ్హిస్సామీ’తిఆదినా తన్నిన్నభావేన పవత్తమానం సన్నిట్ఠాన”న్తి (సారత్థ॰ టీ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **గణ్ఠిపదేసు** వుత్తం. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** పన “అధిముత్తి నామ సత్తానం పుబ్బచరియవసేన అభిరుచి, సా దువిధా హీనపణీతభేదేనా’తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) వుత్తం. తథా హి యాయ హీనాధిముత్తికా సత్తా హీనాధిముత్తికేయేవ సత్తే సేవన్తి, పణీతాధిముత్తికా పణీతాధిముత్తికేయేవ . సచే హి ఆచరియుపజ్ఝాయా సీలవన్తో న హోన్తి, సద్ధివిహారికా సీలవన్తో, తే అత్తనో ఆచరియుపజ్ఝాయేపి న ఉపసఙ్కమన్తి, అత్తనా సదిసే సారుప్పభిక్ఖూయేవ ఉపసఙ్కమన్తి. సచే ఆచరియుపజ్ఝాయా సారుప్పభిక్ఖూ, ఇతరే అసారుప్పా, తేపి న ఆచరియుపజ్ఝాయే ఉపసఙ్కమన్తి, అత్తనా సదిసే అసారుప్పభిక్ఖూయేవ ఉపసఙ్కమన్తి. ధాతుసంయుత్తవసేన (సం॰ ని॰ ౨.౮౫ ఆదయో) చేస అత్థో దీపేతబ్బో. ఏవమయం హీనాధిముత్తికాదీనం అఞ్ఞమఞ్ఞో పసేవనాదినియమితా అభిరుచి అజ్ఝాసయధాతు “అధిముత్తీ”తి వేదితబ్బా. అనేకా అజ్ఝాసయాదయో తే యేసం అత్థి, అనేకా వా అజ్ఝాసయాదయో యేసన్తి తథా యథా “బహుకత్తుకో, బహునదికో”తి. **యథానులోమ**న్తి అజ్ఝాసయాదీనం అనులోమం అనతిక్కమ్మ, యే యే వా అజ్ఝాసయాదయో అనులోమా, తేహి తేహీతి అత్థో. ఆసయాదీనం అనులోమస్స వా అనురూపన్తిపి వదన్తి. ఘనవినిబ్భోగాభావతో దిట్ఠిమానతణ్హావసేన “అహం మమ సన్తక”న్తి ఏవం పవత్త**సఞ్ఞినో. యథాధమ్మ**న్తి “నత్థేత్థ అత్తా, అత్తనియం వా, కేవలం ధమ్మమత్తమేవేత”న్తి ఏవమాదినా ధమ్మసభావానురూపన్తి అత్థో.

సంవరణం **సంవరో,** కాయవాచాహి అవీతిక్కమో. మహన్తో సంవరో **అసంవరో.** వుడ్ఢిఅత్థో హి అయం అ-కారో యథా “అసేక్ఖా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧౧) తంయోగతాయ చ ఖుద్దకో సంవరో పారిసేసాదినయేన సంవరో, తస్మా ఖుద్దకో, మహన్తో చ సంవరోతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**సంవరా సంవరో**’’తిఆది. **దిట్ఠివినివేఠనాతి** దిట్ఠియా విమోచనం, అత్థతో పన తస్స ఉజువిపచ్చనికా సమ్మాదిట్ఠిఆదయో ధమ్మా. తథా చాహ ‘‘**ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిపటిపక్ఖభూతా**’’తి. నామస్స, రూపస్స, నామరూపస్స చ పరిచ్ఛిన్దనం **నామరూపపరిచ్ఛేదో,** సో పన “రాగాదిపటిపక్ఖభూతో”తి వచనతో తథాపవత్తమేవ ఞాణం.

‘‘**తీసుపీ**’’తిఆదినా అపరద్ధం వివరతి. తీసుపి తాసం వచనసమ్భవతో ‘‘**విసేసేనా**’’తి వుత్తం. తదేతం సబ్బత్థ యోజేతబ్బం. తత్ర ‘‘యాయం అధిసీలసిక్ఖా, అయం ఇమస్మిం అత్థే అధిప్పేతా సిక్ఖా’’తి వచనతో ఆహ ‘‘**వినయపిటకే అధిసీలసిక్ఖా**’’తి. **సుత్తన్తపాళియం** ‘‘వివిచ్చేవ కామేహీ’’తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౨౨౬; సం. ని. ౧.౧౫౨; అం. ని. ౪.౧౨౩) సమాధిదేసనాబాహుల్లతో ‘‘**సుత్తన్త పిటకే అధిచిత్తసిక్ఖా**’’తి వుత్తం. నామరూపపరిచ్ఛేదస్స అధిపఞ్ఞాపదట్ఠానతో, అధిపఞ్ఞాయ చ అత్థాయ తదవసేసనామరూపధమ్మకథనతో ఆహ ‘‘**అభిధమ్మపిటకే అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా**’’తి.

కిలేసానన్తి సంకిలేసధమ్మానం, కమ్మకిలేసానం వా, ఉభయాపేక్ఖఞ్చేతం ‘‘యో కాయవచీద్వారేహి కిలేసానం వీతిక్కమో, తస్స పహానం, తస్స పటిపక్ఖత్తా’’తి చ. ‘‘వీతిక్కమో’’తి అయం ‘‘పటిపక్ఖ’’న్తి భావయోగే సమ్బన్ధో, ‘‘సీలస్సా’’తి పన భావపచ్చయే. ఏవం సబ్బత్థ. అనుసయవసేన సన్తానే అనువత్తన్తా కిలేసా కారణలాభే పరియుట్ఠితాపి సీలభేదభయవసేన వీతిక్కమితుం న లభన్తీతి ఆహ ‘‘**వీతిక్కమపటిపక్ఖత్తా సీలస్సా**’’తి. ఓకాసాదానవసేన కిలేసానం చిత్తే కుసలప్పవత్తిం పరియాదియిత్వా ఉట్ఠానం **పరియుట్ఠానం,** తస్స పహానం, చిత్తసన్తానే ఉప్పత్తివసేన కిలేసానం పరియుట్ఠానస్స పహానన్తి వుత్తం హోతి. ‘‘కిలేసాన’’న్తి హి అధికారో, తం పన పరియుట్ఠానప్పహానం చిత్తసమాదహనవసేన భవతీతి ఆహ ‘‘**పరియుట్ఠానపటిపక్ఖత్తా సమాధిస్సా**’’తి. అప్పహీనభావేన సన్తానే అను అను సయనకా అనురూపకారణలాభే ఉప్పజ్జనారహా థామగతా కామరాగాదయో సత్త కిలేసా **అనుసయా,** తేసం పహానం, తే పన సబ్బసో అరియమగ్గపఞ్ఞాయ పహీయన్తీతి ఆహ ‘‘**అనుసయపటిపక్ఖత్తా పఞ్ఞాయా**’’తి.

దీపాలోకేన వియ తమస్స దానాదిపుఞ్ఞకిరియవత్థుగతేన తేన తేన కుసలఙ్గేన తస్స తస్స అకుసలస్స పహానం **తదఙ్గప్పహానం.** ఇధ పన అధిసీలసిక్ఖాయ వుత్తత్తా తేన తేన సుసీల్యఙ్గేన తస్స తస్స దుస్సీల్యఙ్గస్స పహానం ‘‘తదఙ్గప్పహాన’’న్తి గహేతబ్బం. ఉపచారప్పనాభేదేన సమాధినా పవత్తినివారణేన ఘటప్పహారేన వియ జలతలే సేవాలస్స తేసం తేసం నీవరణాదిధమ్మానం విక్ఖమ్భనవసేన పహానం **విక్ఖమ్భనప్పహానం.** చతున్నం అరియమగ్గానం భావితత్తా తం తం మగ్గవతో సన్తానే సముదయపక్ఖికస్స కిలేసగణస్స అచ్చన్తమప్పవత్తిసఙ్ఖాత సముచ్ఛిన్దనవసేన పహానం **సముచ్ఛేదప్పహానం.** దుట్ఠు చరితం, సంకిలేసేహి వా దూసితం చరితం **దుచ్చరితం.** తదేవ యత్థ ఉప్పన్నం, తం సన్తానం సమ్మా కిలిసతి విబాధతి, ఉపతాపేతి చాతి **సంకిలేసో,** తస్స పహానం. కాయవచీదుచ్చరితవసేన పవత్తసంకిలేసస్స తదఙ్గవసేన పహానం వుత్తం సీలస్స దుచ్చరితపటిపక్ఖత్తా. సిక్ఖత్తయానుసారేన హి అత్థో వేదితబ్బో. తసతీతి **తణ్హా,** సావ వుత్తనయేన సంకిలేసో, తస్స విక్ఖమ్భనవసేన పహానం వుత్తం సమాధిస్స కామచ్ఛన్దపటిపక్ఖత్తా. **దిట్ఠి**యేవ యథావుత్తనయేన **సంకిలేసో,** తస్స సముచ్ఛేదవసేన పహానం వుత్తం పఞ్ఞాయ అత్తాదివినిముత్తసభావ ధమ్మప్పకాసనతో.

ఏకమేకస్మిఞ్చేత్థాతి ఏతేసు తీసు పిటకేసు ఏకమేకస్మిం పిటకే, **చ**-సద్దో వాక్యారమ్భే, పక్ఖన్తరే వా. **పి**-సద్దో, **అపి**-సద్దో వా అవయవసమ్పిణ్డనే, తేన న కేవలం చతుబ్బిధస్సేవ గమ్భీరభావో, అథ ఖో పచ్చేకం తదవయవానమ్పీతి సమ్పిణ్డనం కరోతి. ఏస నయో ఈదిసేసు. ఇదాని తే సరూపతో దస్సేతుం ‘‘**తత్థా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **తన్తీ**తి పాళి. సా హి ఉక్కట్ఠానం సీలాదిఅత్థానం బోధనతో, సభావనిరుత్తిభావతో, బుద్ధాదీహి భాసితత్తా చ పకట్ఠానం వచనానం ఆళి పన్తీతి ‘‘**పాళీ**’’తి వుచ్చతి.

ఇధ పన **వినయగణ్ఠిపదకారాదీనం** సద్దవాదీనం మతేన పుబ్బే వవత్థాపితా పరమత్థసద్దప్పబన్ధభూతా తన్తి **ధమ్మో** నామ. **ఇతి**-సద్దో హి నామత్థే, ‘‘ధమ్మో’’తి వా వుచ్చతి. **తస్సాయేవా**తి తస్సా యథావుత్తాయ ఏవ తన్తియా అత్థో. **మనసా**

వవత్థాపితాయాతి ఉగ్గహణ-ధారణాదివసప్పవత్తేన మనసా పుబ్బే వవత్థాపితాయ యథావుత్తాయ పరమత్థసద్దప్పబన్ధభూతాయ తస్సా తన్తియా. **దేసనా**తి పచ్ఛా పరేసమవబోధనత్థం దేసనాసఙ్ఖాతా పరమత్థసద్దప్పబన్ధభూతా తన్తియేవ. అపిచ యథావుత్తతన్తి సఙ్ఖాతసద్దసముట్ఠాపకో చిత్తుప్పాదో **దేసనా. తన్తియా, తన్తిఅత్థస్స చా**తి యథావుత్తాయ దువిధాయపి తన్తియా, తదత్థస్స చ యథాభూతావబోధోతి అత్థో వేదితబ్బో. తే హి భగవతా వుచ్చమానస్స అత్థస్స, వోహారస్స చ దీపకో సద్దోయేవ **తన్తి** నామాతి వదన్తి. తేసం పన వాదే ధమ్మస్సాపి సద్దసభావత్తా ధమ్మదేసనానం కో విసేసోతి చే? తేసం తేసం అత్థానం బోధకభావేన ఞాతో, ఉగ్గహణాదివసేన చ పుబ్బే వవత్థాపితో పరమత్థసద్దప్పబన్ధో **ధమ్మో**, పచ్ఛా పరేసం అవబోధనత్థం పవత్తితో తం తదత్థప్పకాసకో సద్దో **దేసనా**తి అయమిమేసం విసేసోతి. అథ వా యథావుత్తసద్దసముట్ఠాపకో చిత్తుప్పాదో **దేసనా** దేసీయతి సముట్ఠాపీయతి సద్దో ఏతేనాతి కత్వా ముసావాదాదయో వియ తత్థాపి హి ముసావాదాదిసముట్ఠాపికా చేతనా ముసావాదాదిసద్దేహి వోహారీయతీతి. కిఞ్చాపి అక్ఖరావలిభూతో పఞ్ఞత్తిసద్దోయేవ అత్థస్స ఞాపకో, తథాపి మూలకారణభావతో "అక్ఖరసఞ్ఞాతో"తిఆదీసు వియ తస్సాయేవ అత్థోతి పరమత్థసద్దోయేవ అత్థస్స ఞాపకభావేన వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. "తస్సా తన్తియా దేసనా"తి చ సదిసవోహారేన వుత్తం యథా "ఉప్పన్నా చ కుసలాధమ్మా భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ సంవత్తన్తీ"తి.

అభిధమ్మగణ్ఠిపదకారాదీనం పన పణ్ణత్తివాదీనం మతేన సమ్ముతిపరమత్థభేదస్స అత్థస్స అనురూపవాచకభావేన పరమత్థసద్దేసు ఏకన్తేన భగవతా మనసా వవత్థాపితా నామపఞ్ఞత్తిపబన్ధభూతా తన్తి **ధమ్మో** నామ, "ధమ్మో"తి వా వుచ్చతి. **తస్సాయేవా**తి తస్సా నామపఞ్ఞత్తిభూతాయ తన్తియా ఏవ అత్థో. **మనసా వవత్థాపితాయా**తి సమ్ముతిపరమత్థభేదస్స అత్థస్సానురూపవాచకభావేన పరమత్థసద్దేసు భగవతా మనసా వవత్థాపితాయ నామపణ్ణత్తిపబన్ధభూతాయ తస్సా తన్తియా. **దేసనా**తి పరేసం పబోధనేన అతిసజ్జనా వాచాయ పకాసనా వచీభేదభూతా పరమత్థసద్దప్పబన్ధసఙ్ఖాతా తన్తి. **తన్తియా, తన్తిఅత్థస్స చా**తి యథావుత్తాయ దుబ్బిధాయపి తన్తియా, తదత్థస్స చ యథాభూతావబోధోతి అత్థో. తే హి ఏవం వదన్తి – సభావత్థస్స, సభావవోహారస్స చ అనురూపవసేనేవ భగవతా మనసా వవత్థాపితా పణ్ణత్తి ఇధ "తన్తీ"తి వుచ్చతి. యది చ సద్దవాదీనం మతేన సద్దోయేవ ఇధ తన్తి నామ సియా. తన్తియా, దేసనాయ చ నానత్తేన భవితబ్బం, మనసా వవత్థాపితాయ చ తన్తియా వచీభేదకరణమత్తం ఠపేత్వా దేసనాయ నానత్తం నత్థి. తథా హి దేసనం దస్సేన్తేన మనసా వవత్థాపితాయ తన్తియా దేసనాతి వచీభేదకరణమత్తం వినా తన్తియా సహ దేసనాయ అనఞ్ఞతా వుత్తా. తథా చ ఉపరి "దేసనాతి పఞ్ఞత్తీ"తి వుత్తత్తా దేసనాయ అనఞ్ఞభావేన తన్తియాపి పణ్ణత్తిభావో కథితో హోతి.

అపిచ యది తన్తియా అఞ్ఞాయేవ దేసనా సియా, "తన్తియా చ తన్తిఅత్థస్స చ దేసనాయ చ యథాభూతావబోధో"తి వత్తబ్బం సియా. ఏవం పన అవత్వా "తన్తియా చ తన్తిఅత్థస్స చ యథాభూతావబోధో"తి వుత్తత్తా తన్తియా, దేసనాయ చ అనఞ్ఞభావో దస్సితో హోతి. ఏవఞ్చ కత్వా ఉపరి "దేసనా నామ పఞ్ఞత్తీ"తి దస్సేన్తేన దేసనాయ అనఞ్ఞభావతో తన్తియా పణ్ణత్తిభావో కథితో హోతీతి. తదుభయమ్పి పన పరమత్థతో సద్దోయేవ పరమత్థవినిముత్తాయ సమ్ముతియా అభావా, ఇమమేవ చ నయం గహేత్వా కేచి ఆచరియా "ధమ్మో చ దేసనా చ పరమత్థతో సద్దో ఏవా"తి వోహరన్తి, తేపి అనుపవజ్జాయేవ. యథా కామావచరపటిసన్ధివిపాకా "పరిత్తారమ్మణా"తి వుచ్చన్తి, ఏవం సమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం. న హి కామావచరపటిసన్ధివిపాకా "నిబ్బత్తితపరమత్థవిసయాయేవా"తి సక్కా వత్తుం ఇత్థిపురిసాదిఆకారపరివితక్కపుబ్బకానం

రాగాదిఅకుసలానం, మేత్తాదికుసలానఞ్చ ఆరమ్మణం గహేత్వాపి సముప్పజ్జనతో. పరమత్థధమ్మమూలకత్తా పనస్స పరికప్పస్స పరమత్థవిసయతా సక్కా పఞ్ఞాపేతుం, ఏవమిధాపి దట్ఠబ్బన్తి చ. ఏవమ్పి పణ్ణత్తివాదీనం మతం హోతు, సద్దవాదీనం మతేపి ధమ్మదేసనానం నానత్తం వుత్తనయేనేవ **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరా** దీహి పకాసితన్తి. హోతి చేత్థ –

> "సద్దో ధమ్మో దేసనా చ, ఇచ్చాహు అపరే గరూ;
>
> ధమ్మో పణ్ణత్తి సద్దో తు, దేసనా వాతి చాపరే"తి.

తీసుపి చేతేసు ఏతే ధమ్మత్థదేసనాపటివేధాతి ఏత్థ తన్తిఅత్థో, తన్తిదేసనా, తన్తిఅత్థపటివేధో చాతి ఇమే తయో తన్తివిసయా హోన్తీతి వినయపిటకాదీనం అత్థదేసనాపటివేధాధారభావో యుత్తో, పిటకాని పన తన్తియేవాతి తేసం ధమ్మాధారభావో కథం యుజ్జేయ్యాతి? తన్తిసముదాయస్స అవయవతన్తియా ఆధారభావతో. సముదాయో హి అవయవస్స పరికప్పనామత్తసిద్ధేన ఆధారభావేన వుచ్చతి యథా "రుక్ఖే సాఖా"తి. ఏత్థ చ ధమ్మాదీనం దుక్ఖోగాహభావతో తేహి ధమ్మాదీహి వినయాదయో గమ్భీరాతి వినయాదీనమ్పి చతుబ్బిధో గమ్భీరభావో వుత్తోయేవ, తస్మా ధమ్మాదయో ఏవ దుక్ఖోగాహత్తా గమ్భీరా, న వినయాదయోతి న చోదేతబ్బమేతం సముఖేన, విసయవిసయీముఖేన చ వినయాదీనఞ్ఞేవ గమ్భీరభావస్స వుత్తత్తా. ధమ్మో హి వినయాదయో ఏవ అభిన్నత్తా. తేసం విసయో అత్థో వాచకభూతానం తేసమేవ వాచ్చభావతో, విసయినో దేసనాపటివేధా ధమ్మత్థవిసయభావతోతి. తత్థ పటివేధస్స దుక్కరభావతో ధమ్మత్థానం, దేసనాఞాణస్స దుక్కరభావతో దేసనాయ చ దుక్ఖోగాహభావో వేదితబ్బో, పటివేధస్స పన ఉప్పాదేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా, తబ్బిసయఞాణుప్పత్తియా చ దుక్కరభావతో దుక్ఖోగాహతా వేదితబ్బా. ధమ్మత్థదేసనానం గమ్భీరభావతో తబ్బిసయో పటివేధోపి గమ్భీరో యథా తం గమ్భీరస్స ఉదకస్స పమాణగ్గహణే దీఘేన పమాణేన భవితబ్బం, ఏవంసమ్పదమిదన్తి (వజిర॰ టీ॰ పరమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **వజిరబుద్ధిత్థేరో.** పిటకావయవానం ధమ్మాదీనం వుచ్చమానో గమ్భీరభావో తంసముదాయస్స పిటకస్సాపి వుత్తోయేవ, తస్మా తథా న చోదేతబ్బన్తిపి వదన్తి, విచారేతబ్బమేతం సబ్బేసమ్పి తేసం పిటకావయవాసమ్భవతో. మహాసముద్దో దుక్ఖోగాహో, అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠో వియ చాతి సమ్బన్ధో. అత్థవసా హి విభత్తివచనలిఙ్గపరిణామోతి. దుక్ఖేన ఓగయ్హన్తి, దుక్ఖో వా ఓగాహో అన్తో పవిసనమేతేసూతి **దుక్ఖోగాహా.** న లభితబ్బోతి అలబ్భనీయో, సోయేవ **అలబ్భనేయ్యో,** లభీయతే వా లబ్భనం, తం నారహతీతి **అలబ్భనేయ్యో.** పతిట్ఠహన్తి ఏత్థ ఓకాసేతి **పతిట్ఠో,** పతిట్ఠహనం వా **పతిట్ఠో,** అలబ్భనేయ్యో సో యేసు తే **అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠా.** ఏకదేసేన ఓగాహన్తేహిపి మన్దబుద్ధీహి పతిట్ఠా లద్ధుం న సక్కాయేవాతి దస్సేతుం ఏతం పున వుత్తం. "**ఏవ**"న్తిఆది నిగమనం.

ఇదాని హేతుహేతుఫలాదీనమ్పి వసేన గమ్భీరభావం దస్సేన్తో "**అపరో నయో**"తిఆదిమాహ. తత్థ **హేతూ**తి పచ్చయో. సో చ అత్తనో ఫలం దహతి విదహతీతి **ధమ్మో** ద-కారస్స ధ-కారం కత్వా. ధమ్మసద్దస్స చేత్థ హేతుపరియాయతా కథం విఞ్ఞాయతీతి ఆహ "**వుత్తఞ్హేత**"న్తిఆది. **వుత్తం** పటిసమ్భిదావిభఙ్గే (విభ॰ ౭౨౮). నను చ "హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా"తి ఏతేన వచనేన ధమ్మస్స హేతుభావో కథం విఞ్ఞాయతీతి? "ధమ్మపటిసమ్భిదా"తి ఏతస్స సమాసపదస్స అవయవపదత్థం దస్సేన్తేన "హేతుమ్హి ఞాణ"న్తి వుత్తత్తా. "ధమ్మే పటిసమ్భిదా ధమ్మపటిసమ్భిదా"తి ఏత్థ హి "ధమ్మే"తి ఏతస్స అత్థం దస్సేన్తేన "హేతుమ్హీ"తి వుత్తం, "పటిసమ్భిదా"తి ఏతస్స అత్థం దస్సేన్తేన "**ఞాణ**"న్తి. తస్మా హేతుధమ్మసద్దా ఏకత్థా, ఞాణపటిసమ్భిదా సద్దా చాతి ఇమమత్థం వదన్తేన సాధితో ధమ్మస్స హేతుభావోతి. తథా

‘‘**హేతుఫలే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా**’’తి ఏతేన వచనేన సాధితో అత్థస్స హేతుఫలభావోతి దట్ఠబ్బో. హేతునో ఫలం **హేతుఫలం,** తఞ్చ హేతుఅనుసారేన అరీయతి అధిగమీయతీతి **అత్థో**తి వుచ్చతి.

దేసనాతి పఞ్ఞత్తీతి ఏత్థ సద్దవాదీనం వాదే అత్థబ్యఞ్జనకా అవిపరీతాభిలాపధమ్మనిరుత్తిభూతా పరమత్థసద్దప్పబన్ధసఙ్ఖాతా తన్తి “దేసనా”తి వుచ్చతి, దేసనా నామాతి వా అత్థో. దేసీయతి అత్థో ఏతాయాతి హి **దేసనా.** పకారేన ఞాపీయతి అత్థో ఏతాయ, పకారతో వా ఞాపేతీతి **పఞ్ఞత్తి.** తమేవ సరూపతో దస్సేతుం ‘‘**యథాధమ్మం ధమ్మాభిలాపోతి అధిప్పాయో**’’తి వుత్తం. **యథాధమ్మ**న్తి ఏత్థ పన ధమ్మసద్దో హేతుం, హేతుఫలఞ్చ సబ్బం సఙ్గణ్హాతి. సభావవాచకో హేస ధమ్మసద్దో, న పరియత్తిహేతుఆదివాచకో, తస్మా యో యో అవిజ్జాసఙ్ఖారాదిధమ్మో, తస్మిం తస్మిన్తి అత్థో. తేసం తేసం అవిజ్జాసఙ్ఖారాదిధమ్మానం అనురూపం వా యథాధమ్మం. దేసనాపి హి పటివేధో వియ అవిపరీతసవిసయవిభావనతో ధమ్మానురూపం పవత్తతి, తతోయేవ చ అవిపరీతాభిలాపోతి వుచ్చతి. **ధమ్మాభిలాపో**తి హి అత్థబ్యఞ్జనకో అవిపరీతాభిలాపో ధమ్మనిరుత్తిభూతో తన్తిసఙ్ఖాతో పరమత్థసద్దప్పబన్ధో. సో హి అభిలప్పతి ఉచ్చారీయతీతి **అభిలాపో,** ధమ్మో అవిపరీతో సభావభూతో అభిలాపో ధమ్మాభిలాపోతి వుచ్చతి, ఏతేన “తత్ర ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా”తి (విభ॰ ౭౧౮) ఏత్థ వుత్తం ధమ్మనిరుత్తిం దస్సేతి సద్దసభావత్తా దేసనాయ. తథా హి నిరుత్తిపటిసమ్భిదాయ పరిత్తారమ్మణాదిభావో **పటిసమ్భిదావిభఙ్గపాళియం** (విభ॰ ౭౧౮) వుత్తో. **తదట్ఠకథాయ** చ “తం సభావనిరుత్తిం సద్దం ఆరమ్మణం కత్వా”తిఆదినా (విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౧౮) తస్సా సద్దారమ్మణతా దస్సితా. “ఇమస్స అత్థస్స అయం సద్దో వాచకో”తి హి వచనవచనత్థే వవత్థపేత్వా తం తం వచనత్థవిభావనవసేన పవత్తితో సద్దో “దేసనా”తి వుచ్చతి. ‘‘**అధిప్పాయో**’’తి ఏతేన “దేసనాతి పఞ్ఞత్తీ”తి ఏతం వచనం ధమ్మనిరుత్తాభిలాపం సన్ధాయ వుత్తం, న తతో వినిముత్తం పఞ్ఞత్తిం సన్ధాయాతి దస్సేతి అనేకధా అత్థసమ్భవే అత్తనా అధిప్పేతత్థస్సేవ వుత్తత్తాతి అయం సద్దవాదీనం వాదతో వినిచ్ఛయో.

పఞ్ఞత్తివాదీనం వాదే పన సమ్ముతిపరమత్థభేదస్స అత్థస్సానురూపవాచకభావేన పరమత్థసద్దేసు భగవతా మనసా వవత్థాపితా తన్తిసఙ్ఖాతా నామపఞ్ఞత్తి **దేసనా** నామ, “దేసనా”తి వా వుచ్చతీతి అత్థో. తదేవ మూలకారణభూతస్స సద్దస్స దస్సనవసేన కారణూపచారేన దస్సేతుం ‘‘**యథాధమ్మం ధమ్మాభిలాపోతి అధిప్పాయో**’’తి వుత్తం. కిఞ్చాపి హి “ధమ్మాభిలాపో”తి ఏత్థ అభిలప్పతి ఉచ్చారీయతీతి **అభిలాపో**తి సద్దో వుచ్చతి, న పణ్ణత్తి, తథాపి సద్దే వుచ్చమానే తదనురూపం వోహారం గహేత్వా తేన వోహారేన దీపితస్స అత్థస్స జాననతో సద్దే కథితే తదనురూపా పణ్ణత్తిపి కారణూపచారేన కథితాయేవ హోతి. అపిచ “ధమ్మాభిలాపోతి అత్థో”తి అవత్వా “ధమ్మాభిలాపోతి అధిప్పాయో”తి వుత్తత్తా దేసనా నామ సద్దో న హోతీతి దీపితమేవ. తేన హి అధిప్పాయమత్తమేవ మూలకారణసద్దవసేన కథితం, న ఇధ గహేతబ్బో “దేసనా”తి ఏతస్స అత్థోతి అయం పఞ్ఞత్తివాదీనం వాదతో వినిచ్ఛయో. అత్థన్తరమాహ ‘‘**అనులోమ...పే.... కథన**’’న్తి, ఏతేన హేట్ఠా వుత్తం దేసనాసముట్ఠాపకం చిత్తుప్పాదం దస్సేతి. కథీయతి అత్థో ఏతేనాతి హి **కథనం.** ఆదిసద్దేన నీతనేయ్యాదికా పాళిగతియో, ఏకత్తాదినన్దియావత్తాదికా పాళినిస్సితా చ నయా సఙ్గహితా.

సయమేవ పటివిజ్ఝతి, ఏతేన వా పటివిజ్ఝన్తీతి **పటివేధో,** ఞాణం. తదేవ అభిసమేతి, ఏతేన వా అభిసమేన్తీతి **అభిసమయో**తిపి వుచ్చతి. ఇదాని తం పటివేధం అభిసమయప్పభేదతో, అభిసమయాకారతో, ఆరమ్మణతో, సభావతో చ పాకటం కాతుం ‘‘**సో చా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ హి **లోకియలోకుత్తరో**తి పభేదతో, **విసయతో, అసమ్మోహతో**తి ఆకారతో,

ధమ్మేసు, అత్థేసు, పఞ్ఞత్తీసూతి ఆరమ్మణతో, **అత్థానురూపం, ధమ్మానురూపం, పఞ్ఞత్తిపథానురూప**న్తి సభావతో చ పాకటం కరోతి. తత్థ విసయతో అత్థాదిఅనురూపం ధమ్మాదీసు అవబోధో నామ అవిజ్జాదిధమ్మారమ్మణో, సఙ్ఖారాదిఅత్థారమ్మణో, తదుభయపఞ్ఞాపనారమ్మణో చ **లోకియో అభిసమయో.** అసమ్మోహతో అత్థాదిఅనురూపం ధమ్మాదీసు అవబోధో నామ నిబ్బానారమ్మణో మగ్గసమ్పయుత్తో యథావుత్తధమ్మత్థపఞ్ఞత్తీసు సమ్మోహవిద్ధంసనో **లోకుత్తరో అభిసమయో.** తథా హి "అయం హేతు, ఇదమస్స ఫలం, అయం తదుభయానురూపో వోహారో"తి ఏవం ఆరమ్మణకరణవసేన లోకియఞాణం విసయతో పటివిజ్ఝతి, లోకుత్తరఞాణం పన తేసు హేతుహేతుఫలాదీసు సమ్మోహస్స ఞాణేన సముచ్ఛిన్నత్తా అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝతి. లోకుత్తరో పన పటివేధో విసయతో నిబ్బానస్స, అసమ్మోహతో చ ఇతరస్సాతిపి వదన్తి ఏకే.

అత్థానురూపం ధమ్మేసూతి "అవిజ్జా హేతు, సఙ్ఖారా హేతుసముప్పన్నా, సఙ్ఖారే ఉప్పాదేతి అవిజ్జా"తి ఏవం కారియానురూపం కారణేసూతి అత్థో. అథ వా "పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారఅపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారేసు తీసు అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారస్స అవిజ్జా సమ్పయుత్తపచ్చయో, ఇతరేసం యథానురూప"న్తిఆదినా కారియానురూపం కారణేసు పటివేధోతిపి అత్థో. **ధమ్మానురూపం అత్థేసూ**తి "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧; ఉదా॰ ౧; విభ॰ ౨౨౫) కారణానురూపం కారియేసు. ఛబ్బిధాయ పఞ్ఞత్తియా పథో **పఞ్ఞత్తిపథో,** తస్స అనురూపం తథా, పఞ్ఞత్తియా వుచ్చమానధమ్మానురూపం పఞ్ఞత్తీసు అవబోధోతి అత్థో. అభిసమయతో అఞ్ఞమ్పి పటివేధత్థం దస్సేతుం "**తేస**"న్తిఆదిమాహ. పటివిజ్ఝీయతీతి పటివేధోతి హి తంతంరూపాదిధమ్మానం అవిపరీతసభావో వుచ్చతి. **తత్థ తత్థా**తి తస్మిం తస్మిం పిటకే, పాళిపదేసే వా. **సలక్ఖణసఙ్ఖాతో**తి రుప్పననమనఫుసనాదిసకసకలక్ఖణసఙ్ఖాతో.

యథావుత్తేహి ధమ్మాదీహి పిటకానం గమ్భీరభావం దస్సేతుం "**ఇదానీ**"తిఆదిమాహ. **ధమ్మజాత**న్తి కారణప్పభేదో, కారణమేవ వా. **అత్థజాత**న్తి కారియప్పభేదో, కారియమేవ వా. యా చాయం దేసనాతి సమ్బన్ధో. తదత్థవిజాననవసేన **అభిముఖో** హోతి. **యో చేత్థా**తి యో ఏతాసు తం తం పిటకాగతాసు ధమ్మత్థదేసనాసు పటివేధో, యో చ ఏతేసు పిటకేసు తేసం తేసం ధమ్మానం అవిపరీతసభావోతి అత్థో. సమ్భరితబ్బతో కుసలమేవ **సమ్భారో,** నో సమ్మా అనుపచితో యేహి తే **అనుపచితకుసలసమ్భారా,** తతోవ **దుప్పఞ్ఞేహి,** నిప్పఞ్ఞేహీతి అత్థో. న హి పఞ్ఞవతో, పఞ్ఞాయ వా దుట్ఠుభావో దూసితభావో చ సమ్భవతీతి నిప్పఞ్ఞత్తాయేవ దుప్పఞ్ఞా యథా "దుస్సీలో"తి (అ॰ ని॰ ౫.౨౧౩; ౧౦.౭౫; పారా॰ ౭౯౫; ధ॰ ప॰ ౩౦౮). ఏత్థ చ అవిజ్జాసఙ్ఖారాదీనం ధమ్మత్థానం దుప్పటివిజ్ఝతాయ దుక్ఖోగాహతా, తేసం పఞ్ఞాపనస్స దుక్కరభావతో తందేసనాయ, అభిసమయసఙ్ఖాతస్స పటివేధస్స ఉప్పాదనవిసయీకరణానం అసక్కుణేయ్యత్తా, అవిపరీతసభావసఙ్ఖాతస్స పటివేధస్స దుబ్బిఞ్ఞేయ్యతాయ దుక్ఖోగాహతా వేదితబ్బా. **ఏవమ్పీ**తి **పి**-సద్దో పుబ్బే వుత్తం పకారన్తరం సమ్పిణ్డేతి. ఏవం పఠమగాథాయ అనూనం పరిపుణ్ణం పరిదీపితత్థభావం దస్సేన్తో "**ఏత్తావతా**"తిఆదిమాహ. "సిద్ధే హి సత్యారమ్భో అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనాయ వా హోతి, నియమాయ వా"తి ఇమినా పునారమ్భవచనేన అనూనం పరిపుణ్ణం పరిదీపితత్థభావం దస్సేతి. **ఏత్తావతా**తి పరిచ్ఛేదత్థే నిపాతో, ఏత్తకేన వచనక్కమేనాతి అత్థో. ఏతం వా పరిమాణం యస్సాతి **ఏత్తావం,** తేన, ఏతపరిమాణవతా సద్దత్థక్కమేనాతి అత్థో. "సద్దే హి వుత్తే తదత్థోపి వుత్తోయేవ నామా"తి వదన్తి. వుత్తో సంవణ్ణితో అత్థో యస్సాతి **వుత్తత్థా.**

ఏత్థాతి ఏతిస్సా గాథాయ. ఏవం అత్థో, వినిచ్ఛయోతి వా సేసో. **తీసు పిటకేసూ**తి ఏత్థ "ఏకేకస్మి"న్తి అధికారతో, పకరణతో వా వేదితబ్బం. "ఏకమేకస్మిఞ్చేత్థా"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా) హి హేట్ఠా వుత్తం. అథ వా

వత్తిచ్ఛానుపుబ్బికత్తా సద్దపటిపత్తియా నిద్ధారణమిధ అవత్తుకామేన ఆధారోయేవ వుత్తో. న చేత్థ చోదేతబ్బం "తీసుయేవ పిటకేసు తివిధో పరియత్తిభేదో దట్ఠబ్బో సియా"తి సముదాయవసేన వుత్తస్సాపి వాక్యస్స అవయవాధిప్పాయసమ్భవతో. దిస్సతి హి అవయవవాక్యనిప్ఫత్తి "బ్రాహ్మణాదయో భుఞ్జన్తూ"తిఆదీసు, తస్మా అలమతిపపఞ్చేన. యథా అత్థో న విరుజ్ఝతి, తథాయేవ గహేతబ్బోతి. ఏవం సబ్బత్థ. **పరియత్తిభేదో**తి పరియాపుణనం **పరియత్తి.** పరియాపుణనవాచకో హేత్థ పరియత్తిసద్దో, న పన పాళిపరియాయో, తస్మా పరియాపుణనప్పకారోతి అత్థో. అథ వా తీహి పకారేహి పరియాపుణితబ్బా పాళియో ఏవ "**పరియత్తీ**"తి వుచ్చన్తి. తథా చేవ అభిధమ్మట్ఠకథాయ సీహళగణ్ఠిపదే వుత్తన్తి వదన్తి. ఏవమ్పి హి అలగద్దూపమాపరియాపుణనయోగతో "అలగద్దూపమా పరియత్తీ"తి పాళిపి సక్కా వత్తుం. ఏవఞ్చ కత్వా "దుగ్గహితా ఉపారమ్భాదిహేతు పరియాపుటా అలగద్దూపమా"తి పరతో నిద్దేసవచనమ్పి ఉపపన్నం హోతి. తత్థ హి పాళియేవ "దుగ్గహితా, పరియాపుటా"తి చ వత్తుం యుత్తా.

అలగద్దో అలగద్దగ్గహణం ఉపమా ఏతిస్సాతి **అలగద్దూపమా.** అలగద్దస్స గహణఞ్చేత్థ అలగద్దసద్దేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఆపూపికోతి ఏత్థ ఆపూప-సద్దేన ఆపూపఖాదనం వియ, వేణికోతి ఏత్థ వీణాసద్దేన వీణావాదనగ్గహణం వియ చ. అలగద్దగ్గహణేన హి పరియత్తి ఉపమీయతి , న అలగద్దేన. "అలగద్దగ్గహణూపమా"తి వా వత్తబ్బే మజ్ఝేపదలోపం కత్వా "అలగద్దూపమా"తి వుత్తం "ఓట్ఠముఖో"తిఆదీసు వియ. అలగద్దోతి చ ఆసీవిసో వుచ్చతి. **గదో**తి హి విసస్స నామం, తఞ్చ తస్స అలం పరిపుణ్ణం అత్థి, తస్మా అలం పరియత్తో పరిపుణ్ణో గదో అస్సాతి **అలగద్దో** అనునాసికలోపం, ద-కారాగమఞ్చ కత్వా, అలం వా జీవితహరణే సమత్థో గదో యస్సాతి **అలగద్దో** వుత్తనయేన. వట్టదుక్ఖతో నిస్సరణం అత్థో పయోజనమేతిస్సాతి **నిస్సరణత్థా.** భణ్డాగారే నియుత్తో **భణ్డాగారికో,** రాజరతనానుపాలకో, సో వియాతి తథా, ధమ్మరతనానుపాలకో ఖీణాసవో. అఞ్ఞమత్థమనపేక్ఖిత్వా భణ్డాగారికస్సేవ సతో పరియత్తి **భణ్డాగారికపరియత్తి.**

దుగ్గహితాతి దుట్ఠు గహితా. తదేవ సరూపతో నియమేతుం "**ఉపారమ్భాదిహేతు పరియాపుటా**"తి ఆహ, ఉపారమ్భఇతివాదప్పమోక్ఖాదిహేతు ఉగ్గహితాతి అత్థో. లాభసక్కారాదిహేతు పరియాపుణనమ్పి ఏత్థేవ సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. వుత్తఞ్హేతం **అలగద్దసుత్తట్ఠకథాయం** –

"యో బుద్ధవచనం ఉగ్గహేత్వా 'ఏవం చీవరాదీని వా లభిస్సామి, చతుపరిసమజ్ఝే వా మం జానిస్సన్తీ'తి లాభసక్కారహేతు పరియాపుణాతి, తస్స సా పరియత్తి **అలగద్దపరియత్తి** నామ. ఏవం పరియాపుణనతో హి బుద్ధవచనం అపరియాపుణిత్వా నిద్దోక్కమనం వరతర"న్తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౩౯).

నను చ అలగద్దగ్గహణూపమా పరియత్తి "అలగద్దూపమా"తి వుచ్చతి, ఏవఞ్చ సతి సుగ్గహితాపి పరియత్తి "అలగద్దూపమా"తి వత్తుం వట్టతి తత్థాపి అలగద్దగ్గహణస్స ఉపమాభావేన పాళియం వుత్తత్తా. వుత్తఞ్హేతం –

"సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో అలగద్దత్థికో అలగద్దగవేసీ అలగద్దపరియేసనం చరమానో, సో పస్సేయ్య మహన్తం అలగద్దం, తమేనం అజపదేన దణ్డేన సునిగ్గహితం నిగ్గణ్హేయ్య , అజపదేన దణ్డేన సునిగ్గహితం నిగ్గహిత్వా గీవాయ సుగ్గహితం గణ్హేయ్య. కిఞ్చాపి సో భిక్ఖవే, అలగద్దో తస్స పురిసస్స హత్థం వా బాహం వా అఞ్ఞతరం వా అఙ్గపచ్చఙ్గం భోగేహి పలివేఠేయ్య . అథ ఖో సో నేవ తతోనిదానం మరణం వా నిగచ్ఛేయ్య మరణమత్తం వా దుక్ఖం. తం కిస్స హేతు, సుగ్గహితత్తా

భిక్ఖవే, అలగద్దస్స. ఏవమేవ ఖో భిక్ఖవే, ఇధేకచ్చే కులపుత్తా ధమ్మం పరియాపుణన్తి సుత్తం గేయ్య''న్తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౮).

తస్మా ఇధ దుగ్గహితా ఏవ పరియత్తి అలగద్దూపమాతి అయం విసేసో కుతో విఞ్ఞాయతి, యేన దుగ్గహితా ఉపారమ్భాదిహేతు పరియాపుటా ''అలగద్దూపమా''తి వుచ్చతీతి? సచ్చమేతం, ఇదం పన పారిసేసఞాయేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తథా హి నిస్సరణత్థభణ్డాగారికపరియత్తీనం విసుం గహితత్తా పారిసేసతో అలగద్దస్స దుగ్గహణూపమాయేవ పరియత్తి ''అలగద్దూపమా''తి విఞ్ఞాయతి. అలగద్దస్స సుగ్గహణూపమా హి పరియత్తి నిస్సరణత్థా వా హోతి, భణ్డాగారికపరియత్తి వా. తస్మా సువుత్తమేతం ''దుగ్గహితా...పే॰... పరియత్తీ''తి. ఇదాని తమత్థం పాళియా సాధేన్తో ''యం **సన్ధాయా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **యన్తి** యం పరియత్తిదుగ్గహణం. మజ్ఝిమనికాయే మూలపణ్ణాసకే అలగద్దసుత్తే (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౮) భగవతా వుత్తం.

అలగద్దత్థికోతి ఆసీవిసేన, ఆసీవిసం వా అత్థికో, అలగద్దం గవేసతి పరియేసతి సీలేనాతి **అలగద్దగవేసీ. అలగద్దపరియేసనం చరమానో**తి ఆసీవిసపరియేసనత్థం చరమానో. తదత్థే హేతం పచ్చత్తవచనం, ఉపయోగవచనం వా, అలగద్దపరియేసనట్ఠానం వా చరమానో. అలగద్దం పరియేసన్తి ఏత్థాతి హి **అలగద్దపరియేసనం. తమేన**న్తి తం అలగద్దం. **భోగే**తి సరీరే. ''భోగో తు ఫణినో తనూ''తి హి వుత్తం. భుజీయతి కుటిలం కరీయతీతి **భోగో. తస్సా**తి పురిసస్స. హత్థే వా బాహాయ వాతి సమ్బన్ధో. మణిబన్ధతో పట్ఠాయ యావ అగ్గనఖా **హత్థో.** సద్ధిం అగ్గబాహాయ అవసేసా **బాహా**, కత్థచి పన కప్పరతో పట్ఠాయ యావ అగ్గనఖా ''**హత్థో**''తి వుత్తం బాహాయ విసుం అనాగతత్తా. వుత్తలక్ఖణం హత్థఞ్చ బాహఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసం సరీరం **అఙ్గపచ్చఙ్గం. తతోనిదాన**న్తి తన్నిదానం, తంకారణాతి అత్థో. తం హత్థాదీసు డంసనం నిదానం కారణం ఏతస్సాతి ''తన్నిదాన''న్తి హి వత్తబ్బే ''తతోనిదాన''న్తి పురిమపదే పచ్చత్తత్థే నిస్సక్కవచనం కత్వా, తస్స చ లోపమకత్వా నిద్దేసో, హేత్వత్థే చ పచ్చత్తవచనం. కారణత్థే నిపాతపదమేతన్తిపి వదన్తి. అపిచ ''తతోనిదాన''న్తి ఏతం ''మరణం వా మరణమత్తం వా దుక్ఖ''న్తి ఏత్థ వుత్తనయేన విసేసనం. **తం కిస్స హేతూ**తి యం వుత్తం హత్థాదీసు డంసనం, తన్నిదానఞ్చ మరణాదిఉపగమనం , తం కిస్స హేతు కేన కారణేనాతి చే? **తస్స పురిసస్స అలగద్దస్స దుగ్గహితత్తా.**

ఇధాతి ఇమస్మిం సాసనే. **మోఘపురిసా**తి గుణసారరహితతాయ తుచ్ఛపురిసా. **ధమ్మ**న్తి పాళిధమ్మం. **పరియాపుణన్తీ**తి ఉగ్గణ్హన్తి, సజ్ఝాయన్తి చేవ వాచుగ్గతం కరోన్తా ధారేన్తి చాతి వుత్తం హోతి. ''ధమ్మ''న్తి సామఞ్ఞతో వుత్తమేవ సరూపేన దస్సేతి ''**సుత్త**''న్తిఆదినా. న హి సుత్తాదినవఙ్గతో అఞ్ఞో ధమ్మో నామ అత్థి. తథా హి వుత్తం ''**తేసం ధమ్మాన**''న్తి. **అత్థ**న్తి చేత్థ సమ్బన్ధీనిద్దేసో ఏసో, **అత్థ**న్తి చ యథాభూతం భాసితత్థం, పయోజనత్థఞ్చ సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వా వుత్తం. యఞ్హి పదం సుతిసామఞ్ఞేన అనేకధా అత్థం దీపేతి, తం సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వాతి సబ్బత్థ వేదితబ్బం. **న ఉపపరిక్ఖన్తీ**తి న పరిగ్గణ్హన్తి న విచారేన్తి. ఇక్ఖసద్దస్స హి దస్సనఙ్కేసు ఇధ దస్సనమేవ అత్థో, తస్స చ పరిగ్గణ్హనచక్ఖులోచనేసు పరిగ్గణ్హనమేవ, తఞ్చ విచారణా పరియాదానవసేన దుబ్బిధేసు విచారణాయేవ, సా చ వీమంసాయేవ, న విచారో, వీమంసా చ నామేసా భాసితత్థవీమంసా, పయోజనత్థవీమంసా చాతి ఇధ దుబ్బిధావ అధిప్పేతా, తాసు ''ఇమస్మిం ఠానే సీలం కథితం, ఇమస్మిం సమాధి, ఇమస్మిం పఞ్ఞా, మయఞ్చ తం పూరేస్సామా''తి ఏవం భాసితత్థవీమంసఞ్చేవ ''సీలం సమాధిస్స కారణం, సమాధి విపస్సనాయా''తిఆదినా పయోజనత్థవీమంసఞ్చ న కరోన్తీతి అత్థో. **అనుపపరిక్ఖత**న్తి అనుపపరిక్ఖన్తానం తేసం మోఘపురిసానం. **న నిజ్ఝానక్ఖమన్తీ**తి నిజ్ఝానం నిస్సేసేన పేక్ఖనం పఞ్ఞం న

ఖమన్తి. ఝు-సద్దో హి ఇధ పేక్ఖనేయేవ, న చిన్తనరూపనేసు, తఞ్చ ఞాణపేక్ఖనమేవ, న చక్ఖుపేక్ఖనం, ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానమేవ వా, న లక్ఖణూపనిజ్ఝానం, తస్మా పఞ్ఞాయ దిస్వా రోచేత్వా గహేతబ్బా న హోన్తీతి అధిప్పాయో వేదితబ్బో. నిస్సేసేన ఝాయతే పేక్ఖతేతి హి **నిజ్ఝానం.** సన్ధివసేన అనుస్వారలోపో నిజ్ఝానక్ఖమన్తీతి, **''నిజ్ఝానం ఖమన్తీ''**తిపి పాఠో, తేన ఇమమత్థం దీపేతి "తేసం పఞ్ఞాయ అత్థస్స అనుపపరిక్ఖనతో తే ధమ్మా న ఉపట్ఠహన్తి, ఇమస్మిం ఠానే సీలం, సమాధి, విపస్సనా, మగ్గో, వట్టం, వివట్టం కథితన్తి ఏవం జానితుం న సక్కా హోన్తీ"తి.

ఉపారమ్భానిసంసా చేవాతి పరేసం వాదే దోసారోపనానిసంసా చ హుత్వా. భుసో ఆరమ్భనఞ్హి పరేసం వాదే దోసారోపనం **ఉపారమ్భో**, పరియత్తిం నిస్సాయ పరవమ్భనన్తి వుత్తం హోతి. తథా హేస "పరవజ్జానుపనయనలక్ఖణో"తి వుత్తో. **ఇతి వాదప్పమోక్ఖానిసంసా చా**తి ఇతి ఏవం ఏతాయ పరియత్తియా వాదప్పమోక్ఖానిసంసా అత్తనో ఉపరి పరేహి ఆరోపితస్స వాదస్స నిగ్గహస్స అత్తతో, సకవాదతో వా పమోక్ఖపయోజనా చ హుత్వా. **ఇతి** సద్దో ఇదమత్థే, తేన "పరియాపుణన్తీ"తి ఏత్థ పరియాపుణనం పరామసతి. వదన్తి నిగ్గణ్హన్తి ఏతేనాతి **వాదో,** దోసో, పముచ్చనం, పముచ్చాపనం వా **పమోక్ఖో,** అత్తనో ఉపరి ఆరోపితస్స పమోక్ఖో ఆనిసంసో యేసం తథా. ఆరోపితవాదో హి "వాదో"తి వుత్తో యథా "దేవేన దత్తో దత్తో"తి. **వాదో**తి వా ఉపవాదోనిన్దా యథావుత్తనయేనేవ సమానో. ఇదం వుత్తం హోతి – పరేహి సకవాదే దోసే ఆరోపితే, నిన్దాయ వా ఆరోపితాయ తం దోసం, నిన్దం వా ఏవఞ్చ ఏవఞ్చ మోచేస్సామాతి ఇమినా చ కారణేన పరియాపుణన్తీతి. అథ వా నో నో వాదో **ఇతి వాదో** ఇతి-సద్దస్స సహ విచ్ఛాయ త-సద్దత్థే పవత్తత్తా. ఇతివాదస పమోక్ఖో యథావుత్తనయేన, నో ఆనిసంసో యేసం తథా, తం తం వాదపమోచనానిసంసా హుత్వాతి అత్థో. **యస్స చత్థాయా**తి యస్స చ సీలాదిపూరణస్స, మగ్గఫలనిబ్బానభూతస్స వా అనుపాదావిమోక్ఖస్స అత్థాయ. అభేదేపి భేదవోహారో ఏసో యథా "పటిమాయ సరీర"న్తి, భేద్యభేదకం వా ఏతం యథా "కథినస్సత్థాయ ఆభతం దుస్స"న్తి. "తఞ్చస్స అత్థ"న్తి హి వుత్తం. **చ**-సద్దో అవధారణే, తేన తదత్థాయ ఏవ పరియాపుణనం సమ్భవతి, నాఞ్ఞత్థాయాతి వినిచ్ఛినోతి. **ధమ్మం పరియాపుణన్తీ**తి హి జాతిఆచారవసేన దువిధాపి కులపుత్తా ఞాయేన ధమ్మం పరియాపుణన్తీతి అత్థో. **తఞ్చస్స అత్థం నానుభోన్తీ**తి అస్స ధమ్మస్స సీలాదిపూరణసఙ్ఖాతం, మగ్గఫలనిబ్బానభూతం వా అనుపాదావిమోక్ఖసఙ్ఖాతం అత్థం ఏతే దుగ్గహితగాహినో నానుభోన్తి న విన్దన్తియేవ.

అపరో నయో – యస్స ఉపారమ్భస్స, ఇతివాదప్పమోక్ఖస్స వా అత్థాయ యే మోఘపురిసా ధమ్మం పరియాపుణన్తి, తే పరేహి "అయమత్థో న హోతీ"తి వుత్తే దుగ్గహితత్తాయేవ "తదత్థోవ హోతీ"తి పటిపాదనక్ఖమా న హోన్తి, తస్మా పరస్స వాదే ఉపారమ్భం ఆరోపేతుం అత్తనో వాదం పమోచేతుఞ్చ అసక్కోన్తాపి తం అత్థం నానుభోన్తి చ న విన్దన్తియేవాతి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. ఇధాపి హి చ-సద్దో అవధారణత్థోవ. **''తేస''**న్తిఆదీసు తేసం తే ధమ్మా దుగ్గహితత్తా ఉపారమ్భమానదబ్బమక్ఖపలాసాదిహేతుభావేన దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తన్తీతి అత్థో. **దుగ్గహితా**తి హి హేతుగబ్భవచనం. తేనాహ "దుగ్గహితత్తా భిక్ఖవే, ధమ్మాన"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౮). ఏత్థ చ కారణే ఫలవోహారవసేన "తే ధమ్మా అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తన్తీ"తి వుత్తం యథా "ఘతమాయు, దధి బల"న్తి. తథా హి కిఞ్చాపి న తే ధమ్మా అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తన్తి, తథాపి వుత్తనయేన పరియాపుణన్తానం సజ్ఝాయనకాలే, వివాదకాలే చ తమ్మూలకానం ఉపారమ్భాదీనం అనేకేసం అకుసలానం ఉప్పత్తిసమ్భవతో "తే...పే.... సంవత్తన్తీ"తి వుచ్చతి. **తం కిస్స హేతూ**తి ఏత్థ న్తి యథావుత్తస్సత్థస్స అననుభవనం, తేసఞ్చ ధమ్మానం అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తనం పరామసతి. **కిస్సా**తి సామివచనం హేత్వత్థే, తథా **హేతూ**తి పచ్చత్తవచనఞ్చ.

యా పనాతి ఏత్థ కిరియా పాళివసేన వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. తత్థ కిరియాపక్ఖే యా సుగ్గహితాతి అభేదేపి భేదవోహారో “చారికం పక్కమతి, చారికం చరమానో”తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౫౪, ౩౦౦) వియ. తదేవత్థం వివరతి **“సీలక్ఖన్ధాదీ”**తిఆదినా, **ఆది**సద్దేన చేత్థ సమాధివిపస్సనాదీనం సఙ్గహో. యో హి బుద్ధవచనం ఉగ్గణ్హిత్వా సీలస్స ఆగతట్ఠానే సీలం పూరేత్వా, సమాధినో ఆగతట్ఠానే సమాధిం గబ్భం గణ్హాపేత్వా, విపస్సనాయ ఆగతట్ఠానే విపస్సనం పట్ఠపేత్వా, మగ్గఫలానం ఆగతట్ఠానే “మగ్గం భావేస్సామి, ఫలం సచ్ఛికరిస్సామీ”తి ఉగ్గణ్హాతి, తస్సేవ సా పరియత్తి నిస్సరణత్థా నామ హోతి. **యన్తి** యం పరియత్తిసుగ్గహణం. **వుత్తం** అలగద్దసుత్తే. **దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ సంవత్తన్తీ**తి సీలాదీనం ఆగతట్ఠానే సీలాదీని పూరేన్తానమ్పి అరహత్తం పత్వా పరిసమజ్ఝే ధమ్మం దేసేత్వా ధమ్మదేసనాయ పసన్నేహి ఉపనీతే చత్తారో పచ్చయే పరిభుఞ్జన్తానమ్పి పరేసం వాదే సహధమ్మేన ఉపారమ్భం ఆరోపేన్తానమ్పి సకవాదతో పరేహి ఆరోపితదోసం పరిహరన్తానమ్పి దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ సంవత్తన్తీతి అత్థో. తథా హి న కేవలం సుగ్గహితపరియత్తిం నిస్సాయ మగ్గభావనాఫలసచ్ఛికిరియాదీనియేవ, అపి తు పరవాదనిగ్గహసకవాదపతిట్ఠాపనానిపి ఇజ్ఝన్తి. తథా చ వుత్తం **పరినిబ్బానసుత్తా**దీసు “ఉప్పన్నం పరప్పవాదం సహధమ్మేన సునిగ్గహితం నిగ్గహేత్వా సప్పాటిహారియం ధమ్మం దేసేస్సన్తీ”తిఆది (దీ. ని. ౨.౧౬౮).

యం పనాతి ఏత్థాపి వుత్తనయేన దువిధేన అత్థో. దుక్ఖపరిజానేన **పరిఞ్ఞాతక్ఖన్ధో.** సముదయప్పహానేన **పహీనకిలేసో.** పటివిద్ధారహత్తఫలతాయ **పటివిద్ధాకుప్పో. అకుప్ప**న్తి చ అరహత్తఫలస్సేతం నామం. సతిపి హి చతున్నం మగ్గానం, చతున్నఞ్చ ఫలానం అవినస్సనభావే సత్తన్నం సేక్ఖానం సకసకనామపరిచ్చాగేన ఉపరూపరి నామన్తరప్పత్తితో తేసం మగ్గఫలాతి “అకుప్పామి”తి న వుచ్చన్తి. అరహా పన సబ్బదాపి అరహాయేవ నామాతి తస్సేవ ఫలం పుగ్గలనామవసేన “అకుప్ప”న్తి వుత్తం, ఇమినా చ ఇమమత్థం దస్సేతి “ఖీణాసవస్సేవ పరియత్తి భణ్డాగారికపరియత్తి నామా”తి. తస్స హి అపరిఞ్ఞాతం, అప్పహీనం అభావితం, అసచ్ఛికతం వా నత్థి, తస్మా సో బుద్ధవచనం పరియాపుణన్తోపి తన్తిధారకో పవేణిపాలకో వంసానురక్ఖకోవ హుత్వా పరియాపుణాతి, తేనేవాహ **“పవేణీపాలనత్థాయా”**తిఆది. **పవేణీ** చేత్థ ధమ్మసన్తతి ధమ్మస్స అవిచ్ఛేదేన పవత్తి. బుద్ధస్స భగవతో **వంసో**తి చ యథావుత్తపవేణీయేవ.

నను చ యది పవేణీపాలనత్థాయ బుద్ధవచనస్స పరియాపుణనం భణ్డాగారికపరియత్తి, అథ కస్మా “ఖీణాసవో”తి విసేసేత్వా వుత్తం. ఏకచ్చస్స హి పుథుజ్జనస్సాపి అయం నయో లబ్భతి. తథా హి ఏకచ్చో పుథుజ్జనో భిక్ఖు ఛాతకభయాదినా గన్థధురేసు ఏకస్మిం ఠానే వసితుమసక్కోన్తేసు సయం భిక్ఖాచారేన అతికిలమమానో “అతిమధురం బుద్ధవచనం మా నస్సతు, తన్తిం ధారేస్సామి, వంసం ఠపేస్సామి, పవేణిం పాలేస్సామీ”తి పరియాపుణాతి. తస్మా తస్సాపి పరియత్తి భణ్డాగారికపరియత్తి నామ కస్మా న హోతీతి? వుచ్చతే – ఏవం సన్తేపి హి పుథుజ్జనస్స పరియత్తి భణ్డాగారికపరియత్తి నామ న హోతి. కిఞ్చాపి హి పుథుజ్జనో “పవేణిం పాలేస్సామీ”తి అజ్ఝాసయేన పరియాపుణాతి, అత్తనో పన భవకన్తారతో అవితిణ్ణత్తా తస్స సా పరియత్తి నిస్సరణత్థాయేవ నామ హోతి, తస్మా పుథుజ్జనస్స పరియత్తి అలగద్దుపమా వా హోతి, నిస్సరణత్థా వా. సత్తన్నం సేక్ఖానం నిస్సరణత్థావ. ఖీణాసవానం భణ్డాగారికపరియత్తియేవాతి వేదితబ్బం. ఖీణాసవో హి భణ్డాగారిక సదిసత్తా “భణ్డాగారికో”తి వుచ్చతి. యథా హి భణ్డాగారికో అలఙ్కారభణ్డం పటిసామేత్వా పసాధనకాలే తదుపియం అలఙ్కారభణ్డం రఞ్ఞో ఉపనామేత్వా తం అలఙ్కరోతి, ఏవం ఖీణాసవోపి ధమ్మరతనభణ్డం సమ్పటిచ్ఛిత్వా మోక్ఖాధిగమాయ భబ్బరూపే సహేతుకే సత్తే పస్సిత్వా తదనురూపం ధమ్మదేసనం వడ్ఢేత్వా మగ్గఙ్గబోజ్ఝఙ్గాదిసఙ్ఖాతేన లోకుత్తరేన అలఙ్కారేన అలఙ్కరోతీతి.

ఏవం తిస్సో పరియత్తియో విభజిత్వా ఇదాని తీసుపి పిటకేసు యథారహం సమ్పత్తివిపత్తియో నిద్ధారేత్వా విభజన్తో **''వినయే పనా''**తిఆదిమాహ. **''సీలసమ్పదం నిస్సాయ తిస్సో విజ్జా పాపుణాతీ''**తిఆదీసు యస్మా సీలం విసుజ్ఝమానం సతిసమ్పజఞ్ఞబలేన, కమ్మస్సకతాఞాణబలేన చ సంకిలేసమలతో విసుజ్ఝతి, పారిపూరిఞ్చ గచ్ఛతి, తస్మా సీలసమ్పదా సిజ్ఝమానా ఉపనిస్సయసమ్పత్తిభావేన సతిబలం, ఞాణబలఞ్చ పచ్చుపట్ఠపేతీతి తస్సా విజ్జత్తయూపనిస్సయతా వేదితబ్బా సభాగహేతుసమ్పాదనతో. సతిబలేన హి పుబ్బేనివాసవిజ్జాసిద్ధి. సమ్పజఞ్ఞబలేన సబ్బకిచ్చేసు సుదిట్ఠకారితాపరిచయేన చుతూపపాతఞాణానుబద్ధాయ దుతియవిజ్జాయ సిద్ధి. వీతిక్కమాభావేన సంకిలేసప్పహానసబ్భావతో వివట్టూపనిస్సయతావసేన అజ్ఝాసయసుద్ధియా తతియవిజ్జాసిద్ధి. పురేతరసిద్ధానం సమాధిపఞ్ఞానం పారిపూరిం వినా సీలస్స ఆసవక్ఖయఞాణూపనిస్సయతా సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవేహి దీపేతబ్బా. "సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౫; ౫.౧౦౭౧; నేత్తి॰ ౪౦; మి॰ ప॰ ౧౪) వచనతో సమాధిసమ్పదా ఛళభిఞ్ఞతాయ ఉపనిస్సయో. "యోగా వే జాయతే భూరీ"తి (ధ॰ ప॰ ౨౮౨) వచనతో పుబ్బయోగేన గరువాసదేసభాసాకోసల్లఉగ్గహణపరిపుచ్ఛాదీహి చ పరిభావితా పఞ్ఞాసమ్పదా పటిసమ్భిదాప్పభేదస్స ఉపనిస్సయో. ఏత్థ చ "సీలసమ్పదం నిస్సాయా"తి వుత్తత్తా యస్స సమాధివిజమ్భనభూతా అనవసేసా ఛ అభిఞ్ఞా న ఇజ్ఝన్తి, తస్స ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన న సమాధిసమ్పదా అత్థీతి సతిపి విజ్జానం అభిఞ్ఞేకదేసభావే సీలసమ్పదాసముదాగతా ఏవ తిస్సో విజ్జా గహితా, యథా చ పఞ్ఞాసమ్పదాసముదాగతా చతస్సో పటిసమ్భిదా ఉపనిస్సయసమ్పన్నస్స మగ్గేనేవ ఇజ్ఝన్తి మగ్గక్ఖణేయేవ తాసం పటిలద్ధత్తా. ఏవం సీలసమ్పదాసముదాగతా తిస్సో విజ్జా, సమాధిసమ్పదాసముదాగతా చ ఛ అభిఞ్ఞా ఉపనిస్సయసమ్పన్నస్స మగ్గేనేవ ఇజ్ఝన్తీతి మగ్గాధిగమేనేవ తాసం అధిగమో వేదితబ్బో. పచ్చేకబుద్ధానం, సమ్మాసమ్బుద్ధానఞ్చ పచ్చేకబోధిసమ్మాసమ్బోధిసమధిగమసదిసా హి ఇమేసం అరియానం ఇమే విసేసాధిగమాతి.

తాసంయేవ చ తత్థ పభేదవచనతోతి ఏత్థ "తాసంయేవా"తి అవధారణం పాపుణితబ్బానం ఛళభిఞ్ఞాచతుపటిసమ్భిదానం వినయే పభేదవచనాభావం సన్ధాయ వుత్తం. **వేరఞ్జకణ్డే** (పారా॰ ౧౨) హి తిస్సో విజ్జావ విభత్తాతి. **చ**సద్దేన సముచ్చిననఞ్చ తాసం ఏత్థ ఏకదేసవచనం సన్ధాయ వుత్తం అభిఞ్ఞాపటిసమ్భిదానమ్పి ఏకదేసానం తత్థ వుత్తత్తా. దుతియే "తాసంయేవా"తి అవధారణం చతస్సో పటిసమ్భిదా అపేక్ఖిత్వా కతం, న తిస్సో విజ్జా. తా హి ఛసు అభిఞ్ఞాసు అన్తోగధత్తా సుత్తే విభత్తాయేవాతి. చ-సద్దేన చ పటిసమ్భిదానమేకదేసవచనం సముచ్చినోతి. తతియే "తాసఞ్చా"తి చ-సద్దేన సేసానమ్పి తత్థ అత్థిభావం దీపేతి. అభిధమ్మే హి తిస్సో విజ్జా, ఛ అభిఞ్ఞా, చతస్సో చ పటిసమ్భిదా వుత్తాయేవ. పటిసమ్భిదానం పన అఞ్ఞత్థ పభేదవచనాభావం, తత్థేవ చ సమ్మా విభత్తభావం దీపేతుకామో హేట్ఠా వుత్తనయేన అవధారణమకత్వా **''తత్థేవా''**తి పరివత్తేత్వా అవధారణం రపేతి. "అభిధమ్మే పన తిస్సో విజ్జా, ఛ అభిఞ్ఞా, చతస్సో చ పటిసమ్భిదా అఞ్ఞే చ సమ్మప్పధానాదయో గుణవిసేసా విభత్తా. కిఞ్చాపి విభత్తా, విసేసతో పన పఞ్ఞాజాతికత్తా చతస్సోవ పటిసమ్భిదా పాపుణాతీతి దస్సనత్థం 'తాసఞ్చ తత్థేవా'తి అవధారణవిపల్లాసో కతో"తి **వజిరబుద్ధిత్థేరో.** **''ఏవ''**న్తిఆది నిగమనం.

సుఖో సమ్ఫస్సో ఏతేసన్తి **సుఖసమ్ఫస్సాని,** అనుఞ్ఞాతానియేవ తాదిసాని అత్థరణపావురణాదీని, తేసం ఫస్ససామఞ్ఞతో సుఖో వా సమ్ఫస్సో తథా, అనుఞ్ఞాతో సో యేసన్తి **అనుఞ్ఞాతసుఖసమ్ఫస్సాని,** తాదిసాని అత్థరణపావురణాదీని తేసం ఫస్సేన సమానతాయ. **ఉపాదిన్నకఫస్సో** ఇత్థిఫస్సో, మేథునధమ్మోయేవ. **వుత్తం** అరిట్ఠేన

నామ గద్ధబాధిపుబ్బేన భిక్ఖునా (మ॰ ని॰ ౨౩౪; పాచి॰ ౪౧౭). సో హి బహుస్సుతో ధమ్మకథికో కమ్మకిలేసవిపాకఉపవాదఆణావీతిక్కమవసేన పఞ్చవిధేసు అన్తరాయికేసు ఆణావీతిక్కమన్తరాయికం న జానాతి, సేసన్తరాయికేయేవ జానాతి, తస్మా సో రహోగతో ఏవం చిన్తేసి "ఇమే అగారికా పఞ్చ కామగుణే పరిభుఞ్జన్తా సోతాపన్నాపి సకదాగామినోపి అనాగామినోపి హోన్తి, భిక్ఖూపి మనాపికాని చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యాని రూపాని పస్సన్తి ...పే॰... కాయవిఞ్ఞేయ్యే ఫోట్ఠబ్బే ఫుసన్తి, ముదుకాని అత్థరణపావురణాని పరిభుఞ్జన్తి, ఏతం సబ్బమ్పి వట్టతి, కస్మా ఇత్థీనంయేవ రూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బా న వట్టన్తి, ఏతేపి వట్టన్తియేవా"తి అనవజ్జేన పచ్చయపరిభోగరసేన సావజ్జం కామగుణపరిభోగరసం సంసన్దిత్వా సఛన్దరాగపరిభోగఞ్చ నిచ్ఛన్దరాగపరిభోగఞ్చ ఏకం కత్వా థుల్లవాకేహి సద్ధిం అతిసుఖుమసుత్తం ఘటేన్తో వియ, సాసపేన సద్ధిం సినేరునో సదిసతం ఉపసంహరన్తో వియ చ పాపకం దిట్ఠిగతం ఉప్పాదేత్వా "కిం భగవతా మహాసముద్దం బన్ధన్తేన వియ మహతా ఉస్సాహేన పఠమపారాజికం పఞ్ఞత్తం, నత్థి ఏత్థ దోసో"తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన సద్ధిం పటివిరుజ్ఝన్తో వేసారజ్జఞాణం పటిబాహన్తో అరియమగ్గే ఖాణుకణ్టకాదీని పక్ఖిపన్తో "మేథునధమ్మే దోసో నత్థీ"తి జినచక్కే పహారమదాసి, తేనాహ "**తథాహ**"న్తిఆది.

అనతిక్కమనత్థేన అన్తరాయే నియుత్తా, అన్తరాయం వా ఫలం అరహన్తి, అన్తరాయస్స వా కరణసీలాతి **అన్తరాయికా,** సగ్గమోక్ఖానం అన్తరాయకరాతి వుత్తం హోతి. తే చ కమ్మకిలేసవిపాకఉపవాదఆణావీతిక్కమవసేన పఞ్చవిధా. విత్థారో అరిట్ఠసిక్ఖాపదవణ్ణనాదీసు (పాచి॰ అట్ఠ॰ ౪౧౭) గహేతబ్బో. అయం పనేత్థ పదత్థసమ్బన్ధో – యే ఇమే ధమ్మా అన్తరాయికా ఇతి భగవతా వుత్తా దేసితా చేవ పఞ్ఞత్తా చ, తే ధమ్మే పటిసేవతో పటిసేవన్తస్స యథా యేన పకారేన తే ధమ్మా అన్తరాయాయ సగ్గమోక్ఖానం అన్తరాయకరణత్థం నాలం సమత్థా న హోన్తి, తథా తేన పకారేన అహం భగవతా దేసితం ధమ్మం ఆజానామీతి. **తతో దుస్సీలభావం పాపుణాతీ**తి తతో అనవజ్జసఞ్ఞీభావహేతుతో వీతిక్కమిత్వా దుస్సీలభావం పాపుణాతి.

చత్తారో...పే॰...ఆదీసూతి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన –

"చత్తారోమే భిక్ఖవే, పుగ్గలా సన్తో సంవిజ్జమానా లోకస్మిం. కతమే చత్తారో? అత్తహితాయ పటిపన్నో నో పరహితాయ, పరహితాయ పటిపన్నో నో అత్తహితాయ, నేవత్తహితాయ పటిపన్నో నో పరహితాయ, అత్తహితాయ చేవ పటిపన్నో పరహితాయ చ...పే॰... ఇమే ఖో భిక్ఖవే...పే॰... లోకస్మి"న్తి (అ॰ ని॰ ౪.౯౬) –

ఏవమాదినా **పుగ్గలదేసనాపటిసఞ్ఞుత్తసుత్తన్తపాళిం** నిదస్సేతి. **అధిప్పాయ**న్తి "అయం పుగ్గలదేసనావోహారవసేన, న పరమత్థతో"తి ఏవం భగవతో అధిప్పాయం. వుత్తఞ్హి –

> "దువే సచ్చాని అక్ఖాసి, సమ్బుద్ధో వదతం వరో;
> సమ్ముతిం పరమత్థఞ్చ, తతియం నూపలబ్భతి.
>
> సఙ్కేతవచనం సచ్చం, లోకసమ్ముతికారణా;
> పరమత్థవచనం సచ్చం, ధమ్మానం భూతకారణా.

తస్మా వోహారకుసలస్స, లోకనాథస్స సత్థునో;

సమ్ముతిం వోహరన్తస్స, ముసావాదో న జాయతీ”తి. (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౫; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౭౦; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౨౪);

న హి లోకసమ్ముతిం బుద్ధా భగవన్తో విజహన్తి, లోకసమఞ్ఞాయ లోకనిరుత్తియా లోకాభిలాపే ఠితాయేవ ధమ్మం దేసేన్తి. అపిచ “హిరోత్తప్పదీపనత్థం, కమ్మస్సకతాదీపనత్థ”న్తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౫; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౦౨; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౨౪; కథా॰ అనుటీ॰ ౧) ఏవమాదీహిపి అట్ఠహి కారణేహి భగవా పుగ్గలకథం కథేతీ”తి ఏవం అధిప్పాయమజానన్తో. అయమత్థో ఉపరి ఆవి భవిస్సతి. **దుగ్గహితం గణ్హాతీ**తి “తథాహం భగవతా ధమ్మం దేసితం ఆజానామి, యథా తదేవిదం విఞ్ఞాణం సన్ధావతి సంసరతి అనఞ్ఞ”న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౪) దుగ్గహితం కత్వా గణ్హాతి, విపరీతం గణ్హాతీతి వుత్తం హోతి. **దుగ్గహిత**న్తి హి భావనపుంసకనిద్దేసో కిరియాయవిసేసనభావేన నపుంసకలిఙ్గేన నిద్దిసితబ్బత్తా. అయఞ్హి భావనపుంసకపదస్స పకతి, యదిదం నపుంసకలిఙ్గేన నిద్దిసితబ్బత్తా, భావప్పట్ఠానతా, సకమ్మాకమ్మకిరియానుయోగం పచ్చత్తోపయోగవచనతా చ. తేన వుత్తం “దుగ్గహితం కత్వా”తి. **య**న్తి దుగ్గహితగాహం. మజ్ఝిమనికాయే మూలపణ్ణాసకే **మహాతణ్హాసఙ్ఖయసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౪) తథావాదీనం సాతినామకం కేవట్టపుత్తం భిక్ఖుం ఆరబ్భ భగవతా **వుత్తం.** అత్తనా దుగ్గహితేన ధమ్మేనాతి పాఠసేసో, మిచ్ఛాసభావేనాతి అత్థో. అథ వా దుగ్గహణం దుగ్గహితం, **అత్తనా**తి చ సామిఅత్థే కరణవచనం, విభత్తియన్తపతిరూపకం వా అబ్యయపదం, తస్మా అత్తనో దుగ్గహణేన విపరీతగాహేనాతి అత్థో. **అబ్భాచిక్ఖతీ**తి అబ్భక్ఖానం కరోతి. అత్తనో కుసలమూలాని ఖనన్తో **అత్తానం ఖనతి** నామ. **తతో**తి దుగ్గహితభావహేతుతో.

ధమ్మచిన్తన్తి ధమ్మసభావవిచారం. **అతిధావన్తో**తి ఠాతబ్బమరియాదాయం అట్ఠత్వా “చిత్తుప్పాదమత్తేనపి దానం హోతి, సయమేవ చిత్తం అత్తనో ఆరమ్మణం హోతి, సబ్బమ్పి చిత్తం సభావధమ్మారమ్మణమేవ హోతీ”తి చ ఏవమాదినా అతిక్కమిత్వా పవత్తయమానో. చిన్తేతుమసక్కుణేయ్యాని , అనరహరూపాని వా **అచిన్తేయ్యాని** నామ, తాని దస్సేన్తో ‘‘**వుత్తఞ్హేత**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అచిన్తేయ్యానీ**తి తేసం సభావదస్సనం. **న చిన్తేతబ్బానీ**తి తత్థ కత్తబ్బకిచ్చదస్సనం. ‘‘**యానీ**’’తిఆది తస్స హేతుదస్సనం. యాని చిన్తేన్తో ఉమ్మాదస్స చిత్తక్ఖేపస్స, విఘాతస్స విహేసస్స చ భాగీ అస్స, అచిన్తేయ్యాని ఇమాని చత్తారి న చిన్తేతబ్బాని, ఇమాని వా చత్తారి అచిన్తేయ్యాని నామ న చిన్తేతబ్బాని, యాని వా…పే॰… అస్స, తస్మా న చిన్తేతబ్బాని అచిన్తేతబ్బభూతాని ఇమాని చత్తారి అచిన్తేయ్యాని నామాతి యోజనా. **ఇతి**-సద్దేన పన –

“కతమాని చత్తారి? బుద్ధానం భిక్ఖవే బుద్ధవిసయో అచిన్తేయ్యో న చిన్తేతబ్బో, యం చిన్తేన్తో ఉమ్మాదస్స విఘాతస్స భాగీ అస్స. ఝాయిస్స భిక్ఖవే ఝానవిసయో అచిన్తేయ్యో…పే॰… కమ్మవిపాకో భిక్ఖవే అచిన్తేయ్యో…పే॰… లోకచిన్తా భిక్ఖవే అచిన్తేయ్యా…పే॰… ఇమాని…పే॰… అస్సా”తి (అ॰ ని॰ ౪.౭౭) –

చతురఙ్గుత్తరే వుత్తం **అచిన్తేయ్యసుత్తం** ఆదిం కత్వా సబ్బం అచిన్తేయ్యభావదీపకం పాళిం సఙ్గణ్హాతి. కామం అచిన్తేయ్యాని ఛ అసాధారణఞాణాదీని, తాని పన అనుస్సరన్తస్స కుసలుప్పత్తిహేతుభావతో చిన్తేతబ్బాని, ఇమాని పన ఏవం న హోన్తి అఫలభావతో, తస్మా న చిన్తేతబ్బాని. ‘‘**దుస్సీల్య…పే॰… పభేద**’’న్తి ఇమినా విపత్తిం సరూపతో దస్సేతి. “కథం? పిటకవసేనా”తిఆదివచనసమ్బన్ధేన పుబ్బాపరసమ్బన్ధం దస్సేన్తో ‘‘**ఏవం నానప్పకారతో**’’తిఆదిమాహ.

పుబ్బాపరసమ్బన్ధవిరహితఞ్హి వచనం బ్యాకులం. సోతూనఞ్చ అత్థవిఞ్ఞాపకం న హోతి, పుబ్బాపరఞ్ఞూనమేవ చ తథావిచారితవచనం విసయో. యథాహ –

> “పుబ్బాపరఞ్ఞూ అత్థఞ్ఞూ, నిరుత్తిపదకోవిదో;
>
> సుగ్గహీతఞ్చ గణ్హాతి, అత్థఞ్చోపపరిక్ఖతీ”తి. (థేరగా॰ ౧౦౩౧);

తేసన్తి పిటకానం. **ఏతన్తి** బుద్ధవచనం.

సీలక్ఖన్ధవగ్గమహావగ్గపాథికవగ్గసఙ్ఖాతేహి తీహి వగ్గేహి సఙ్గహో ఏతేసన్తి **తివగ్గసఙ్గహాని.** గాథాయ పన **యస్స** నికాయస్స సుత్తగణనతో **చతుత్తింసేవ సుత్తన్తా.** వగ్గసఙ్గహవసేన తయో వగ్గా అస్స సఙ్గహస్సాతి **తివగ్గో సఙ్గహో. పఠమో ఏస** నికాయో **దీఘనికాయోతి అనులోమికో** అపచ్చనీకో, అత్థానులోమనతో అత్థానులోమనామికో వా, అన్వత్థనామోతి అత్థో. తత్థ “తివగ్గో సఙ్గహో”తి ఏతం “యస్సా”తి అన్తరికేపి సమాసోయేవ హోతి, న వాక్యన్తి దట్ఠబ్బం “నవం పన భిక్ఖునా చీవరలాభేనా”తి (పాచి॰ ౩౬౮) ఏత్థ “నవంచీవరలాభేనా”తి పదం వియ. తథా హి అట్ఠకథాచరియా వణ్ణయన్తి “అలబ్భీతి లభో, లభో ఏవ లాభో. కిం అలబ్భి? చీవరం. కీదిసం? నవం, ఇతి ‘నవచీవరలాభేనా’తి వత్తబ్బే అనునాసికలోపం అకత్వా ‘నవంచీవరలాభేనా’తి వుత్తం, పటిలద్ధనవచీవరేనాతి అత్థో. మజ్ఝే ఠితపదద్వయే పనాతి నిపాతో. భిక్ఖునాతి యేన లద్ధం, తస్స నిదస్సన”న్తి (పాచి॰ అట్ఠ॰ ౩౬౮). ఇధాపి సద్దతో, అత్థతో చ వాక్యే యుత్తియాఅభావతో సమాసోయేవ సమ్భవతి. “తివగ్గో”తి పదఞ్హి “సఙ్గహో”తి ఏత్థ యది కరణం, ఏవం సతి కరణవచనన్తమేవ సియా. యది చ పదద్వయమేతం తుల్యాధికరణం, తథా చ సతి నపుంసకలిఙ్గమేవ సియా “తిలోక”న్తిఆదిపదం వియ. తథా “తివగ్గో”తి ఏతస్స “సఙ్గహో”తి పదమన్తరేన అఞ్ఞత్థాసమ్బన్ధో న సమ్భవతి, తత్థ చ తాదిసేన వాక్యేన సమ్బజ్ఝనం న యుత్తం, తస్మా సమానేపి పదన్తరన్తరికే సద్దత్థావిరోధభావోయేవ సమాసతాకారణన్తి సమాసో ఏవ యుత్తో. తయో వగ్గా అస్స సఙ్గహస్సాతి హి **తివగ్గోసఙ్గహో** అకారస్స ఓకారాదేసం, ఓకారాగమం వా కత్వా యథా “సత్తాహపరినిబ్బుతో, అచిరపక్కన్తో, మాసజాతో”తిఆది, **అస్స సఙ్గహస్సాతి** చ సఙ్గహితస్స అస్స నికాయస్సాతి అత్థో. అపరే పన “తయో వగ్గా యస్సాతి కత్వా ‘సఙ్గహో’తి పదేన తుల్యాధికరణమేవ సమ్భవతి, సఙ్గహోతి చ గణనా. **టీకాచరియేహి** (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) పన ‘తయో వగ్గా అస్స సఙ్గహస్సా’తి పదద్వయస్స తుల్యాధికరణతాయేవ దస్సితా”తి వదన్తి, తదయుత్తమేవ సఙ్ఖ్యాసఙ్ఖ్యేయ్యానం మిస్సకత్తా, అపాకటత్తా చ.

అత్థానులోమికత్తం విభావేతుమాహ **“కస్మా”**తిఆది. గుణోపచారేన, తద్ధితవసేన వా దీఘ-సద్దేన దీఘప్పమాణాని సుత్తానియేవ గహితాని , నికాయసద్దో చ రుళ్హివసేన సమూహనివాసత్థేసు వత్తతీతి దస్సేతి **“దీఘప్పమాణాన”**న్తిఆదినా. సఙ్కేతసిద్ధత్తా వచనీయవాచకానం పయోగతో తదత్థేసు తస్స సఙ్కేతసిద్ధతం ఞాపేన్తో **“నాహ”**న్తిఆదిమాహ. **ఏకనికాయమ్పీతి** ఏకసమూహమ్పి. **ఏవం చిత్తన్తి** ఏవం విచిత్తం. **యథయిదన్తి** యథా ఇమే తిరచ్ఛానగతా పాణా. పోణికా, చిక్ఖల్లికా చ ఖత్తియా, తేసం నివాసో **“పోణికనికాయో చిక్ఖల్లికనికాయో”**తి వుచ్చతి. **ఏత్థాతి** నికాయసద్దస్స సమూహనివాసానం వాచకభావే. **సాధకానీతి** అధిప్పేతస్సత్థస్స సాధనతో ఉదాహరణాని వుచ్చన్తి. “సమానీతానీ”తి పాఠసేసేన చేతస్స సమ్బన్ధో, సక్ఖీని వా యథావుత్తనయేన సాధకాని. యఞ్హి నిద్ధారేత్వా అధిప్పేతత్థం సాధేన్తి , తం “సక్ఖీ”తి వదన్తి. తథా హి **మనోరథపూరణియం** వుత్తం “పఞ్చగరుజాతకం (జా॰ ౧.౧.౧౩౨) పన సక్ఖిభావత్థాయ ఆహరిత్వా

కథేతబ్బ”న్తి (అం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౩౫) **సాసనతోతి** సాసనపయోగతో, సాసనే వా. **లోకతోతి** లోకియపయోగతో, లోకే వా. ఇదం పన పిటకత్తయే న విజ్జతి, తస్మా ఏవం వుత్తన్తి వదన్తి. ఏత్థ చ పఠమముదాహరణం సాసనతో సాధకవచనం, దుతియం లోకతోతి దట్ఠబ్బం.

మూలపరియాయ వగ్గాదివసేన పఞ్చదసవగ్గసఙ్గహాని. అడ్ఢేన దుతియం **దియడ్ఢం,** తదేవ సతం, ఏకసతం, పణ్ణాస చ సుత్తానీతి వుత్తం హోతి. **యత్థాతి** యస్మిం నికాయే. **పఞ్చదసవగ్గపరిగ్గహోతి** పఞ్చదసహి వగ్గేహి పరిగ్గహితో సఙ్గహితో.

సంయుజ్జన్తి ఏత్థాతి **సంయుత్తం,** కేసం సంయుత్తం? సుత్తవగ్గానం. యథా హి బ్యఞ్జనసముదాయే పదం, పదసముదాయే చ వాక్యం, వాక్యసముదాయే సుత్తం, సుత్తసముదాయే వగ్గోతి సమఞ్ఞా, ఏవం వగ్గసముదాయే సంయుత్తసమఞ్ఞా. దేవతాయ పుచ్ఛితేన కథితసుత్తవగ్గాదీనం సంయుత్తత్తా దేవతాసంయుత్తాదిభావో (సం॰ ని॰ ౧.౧), తేనాహ **‘‘దేవతాసంయుత్తాదివసేనా’’**తిఆది. “సుత్తన్తానం సహస్సాని సత్త సుత్తసతాని చా”తి పాఠే సుత్తన్తానం సత్త సహస్సాని, సత్త సుత్తసతాని చాతి యోజేతబ్బం. **‘‘సత్త సుత్తసహస్సాని, సత్త సుత్తసతాని చా’’**తిపి పాఠో. **సంయుత్తసఙ్గహోతి** సంయుత్తనికాయస్స సఙ్గహో గణనా.

ఏకేకేహి అఙ్గేహి ఉపరూపరి ఉత్తరో అధికో ఏత్థాతి **అఙ్గుత్తరోతి** ఆహ **‘‘ఏకేకఅఙ్గాతిరేకవసేనా’’**తిఆది. తత్థ హి ఏకేకతో పట్ఠాయ యావ ఏకాదస అఙ్గాని కథితాని. **అఙ్గన్తి** చ ధమ్మకోట్ఠాసో.

పుబ్బేతి సుత్తన్తపిటకనిద్దేసే. వుత్తమేవ పకారన్తరేన సఙ్ఖిపిత్వా అవిసేసేత్వా దస్సేతుం **‘‘ఠపేత్వా’’**తిఆది వుత్తం. **‘‘సకలం వినయపిటక’’**న్తిఆదినా వుత్తమేవ హి ఇమినా పకారన్తరేన సఙ్ఖిపిత్వా దస్సేతి. అపిచ యథావుత్తతో అవసిట్ఠం యం కిఞ్చి భగవతా దిన్ననయే ఠత్వా దేసితం, భగవతా చ అనుమోదితం నేత్తిపేటకోపదేసాదికం, తం సబ్బమ్పి ఏత్థేవ పరియాపన్నన్తి అనవసేసపరియాదానవసేన దస్సేతుం ఏవం వుత్తన్తిపి దట్ఠబ్బం. సిద్ధేపి హి సతి ఆరమ్భో అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనాయ వా హోతి, నియమాయ వాతి. ఏత్థ చ యథా “దీఘప్పమాణాన”న్తిఆది వుత్తం, ఏవం “ఖుద్దకప్పమాణాన”న్తిఆదిమవత్వా సరూపస్సేవ కథనం వినయాభిధమ్మాదీనం దీఘప్పమాణానమ్పి తదన్తోగధతాయాతి దట్ఠబ్బం, తేన చ విఞ్ఞాయతి “న సబ్బత్థ ఖుద్దకపరియాపన్నేసు తస్స అన్వత్థసమఞ్ఞతా, దీఘనికాయాదిసభావవిపరీతభావసామఞ్ఞేన పన కత్థచి తబ్బోహారతా”తి. **తదఞ్ఞన్తి** తేహి చతూహి నికాయేహి అఞ్ఞం, అవసేసన్తి అత్థో.

నవప్పభేదన్తి ఏత్థ కథం పనేతం నవప్పభేదం హోతి. తథా హి నవహి అఙ్గేహి వవత్థితేహి అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరరహితేహి భవితబ్బం, తథా చ సతి అసుత్తసభావానేవ గేయ్యఙ్గాదీని సియుం, అథ సుత్తసభావానేవ గేయ్యఙ్గాదీని, ఏవం సతి సుత్తన్తి విసుం సుత్తఙ్గమేవ న సియా, ఏవం సన్తే అట్ఠఙ్గం సాసనన్తి ఆపజ్జతి. అపిచ “సగాథకం సుత్తం గేయ్యం, నిగ్గాథకం సుత్తం వేయ్యాకరణ”న్తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰, పారా॰ అట్ఠ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథా) **అట్ఠకథాయం** వుత్తం. సుత్తఞ్చ నామ సగాథకం వా సియా, నిగ్గాథకం వా, తస్మా అఙ్గద్వయేనేవ తదుభయం సఙ్గహితన్తి తదుభయవినిముత్తం సుత్తం ఉదానాదివిసేససఞ్ఞారహితం నత్థి, యం సుత్తఙ్గం సియా, అథాపి కథఞ్చి విసుం సుత్తఙ్గం సియా, **మఙ్గలసుత్తాదీనం** (ఖు॰ పా॰ ౧; సు॰ ని॰ ౨౬౧) సుత్తఙ్గసఙ్గహో న సియా గాథాభావతో ధమ్మపదాదీనం వియ. గేయ్యఙ్గసఙ్గహో వా సియా సగాథకత్తా సగాథావగ్గస్స వియ. తథా ఉభతోవిభఙ్గాదీసు సగాథకప్పదేసానన్తి? వుచ్చతే –

సుత్తన్తి సామఞ్ఞవిధి, విసేసవిధయో పరే;

సనిమిత్తా నిరుళ్హత్తా, సహతాఞ్ఞేన నాఞ్ఞతో. (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా);

యథావుత్తస్స దోసస్స, నత్థి ఏత్థావగాహణం;

తస్మా అసఙ్కరంయేవ, నవఙ్గం సత్థుసాసనం. (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా);

సబ్బస్సాపి హి బుద్ధవచనస్స **సుత్తన్తి** అయం **సామఞ్ఞవిధి**. తథా హి "ఏత్తకం తస్స భగవతో సుత్తాగతం సుత్తపరియాపన్నం, (పాచి॰ అట్ఠ॰ ౬౫౫, ౧౨౪౨) సావత్థియా సుత్తవిభఙ్గే, (చూళవ॰ ౪౫౬) సకవాదే పఞ్చ సుత్తసతానీ"తిఆది (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా) వచనతో వినయాభిధమ్మపరియత్తి విసేసేసుపి సుత్తవోహారో దిస్సతి. తేనేవ చ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో **నేత్తియం** ఆహ "నవవిధసుత్తన్తపరియేట్ఠీ"తి (నేత్తి॰ సఙ్గహవారవణ్ణనా) తత్థ హి సుత్తాదివసేన నవఙ్గస్స సాసనస్స పరియేట్ఠి పరియేసనా అత్థవిచారణా "నవవిధ సుత్తన్తపరియేట్ఠీ"తి వుత్తా. తదేకదేసేసు పన **పరే** గేయ్యాదయో **సనిమిత్తా విసేసవిధయో** తేన తేన నిమిత్తేన పతిట్ఠితా. తథా హి గేయ్యస్స సగాథకత్తం తబ్భావనిమిత్తం. లోకేపి హి ససిలోకం సగాథకం చుణ్ణియగన్థం "గేయ్య"న్తి వదన్తి, గాథావిరహే పన సతి పుచ్ఛం కత్వా విస్సజ్జనభావో వేయ్యాకరణస్స తబ్భావనిమిత్తం. పుచ్ఛావిస్సజ్జనఞ్హి "బ్యాకరణ"న్తి వుచ్చతి, బ్యాకరణమేవ వేయ్యాకరణం. ఏవం సన్తే సగాథకాదీనమ్పి పుచ్ఛం కత్వా విస్సజ్జనవసేన పవత్తానం వేయ్యాకరణభావో ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి గేయ్యాదిసఞ్ఞానం అనోకాసభావతో. సఓకాసవిధితో హి అనోకాసవిధి బలవా. అపిచ "గాథావిరహే సతీ"తి విసేసితత్తా. యథాధిప్పేతస్స హి అత్థస్స అనధిప్పేతతో బ్యవచ్ఛేదకం విసేసనం. తథా హి ధమ్మపదాదీసు కేవలగాథాబన్ధేసు, సగాథకత్తేపి సోమనస్సఞాణమయికగాథాపటిసంయుత్తేసు, "వుత్తం హేత"న్తిఆదివచన సమ్బన్ధేసు, అబ్భుతధమ్మపటిసంయుత్తేసు చ సుత్తవిసేసేసు యథాక్కమం గాథాఉదానఇతివుత్తక అబ్భుతధమ్మసఞ్ఞా పతిట్ఠితా. ఏత్థ హి సతిపి సఞ్ఞన్తరనిమిత్తయోగే అనోకాససఞ్ఞానం బలవభావేనేవ గాథాదిసఞ్ఞా పతిట్ఠితా, తథా సతిపి గాథాబన్ధభావే భగవతో అతీతాసు జాతీసు చరియానుభావప్పకాసకేసు జాతకసఞ్ఞా పతిట్ఠితా, సతిపి పఞ్హావిస్సజ్జనభావే , సగాథకత్తే చ కేసుచి సుత్తన్తేసు వేదస్స లభాపనతో వేదల్లసఞ్ఞా పతిట్ఠితా, ఏవం తేన తేన సగాథకత్తాదినా నిమిత్తేన తేసు తేసు సుత్తవిసేసేసు గేయ్యాదిసఞ్ఞా పతిట్ఠితాతి విసేసవిధయో సుత్తఙ్గతో పరే గేయ్యాదయో, యం పనేత్థ గేయ్యఙ్గాదినిమిత్తరహితం, తం సుత్తఙ్గమేవ విసేససఞ్ఞాపరిహారేన సామఞ్ఞసఞ్ఞాయ పవత్తనతో. నను చ ఏవం సన్తేపి సగాథకం సుత్తం గేయ్యం, నిగ్గాథకం సుత్తం వేయ్యాకరణన్తి తదుభయవినిముత్తస్స సుత్తస్స అభావతో విసుం సుత్తఙ్గమేవ న సియాతి చోదనా తదవత్థా ఏవాతి? న తదవత్థా సోధితత్తా. సోధితఞ్హి పుబ్బే గాథావిరహే సతి పుచ్ఛావిస్సజ్జనభావో వేయ్యాకరణస్స తబ్భావనిమిత్తన్తి.

యఞ్చ వుత్తం "గాథాభావతో **మఙ్గలసుత్తాదీనం** (ఖు॰ పా॰ ౧; సు॰ ని॰ ౨౬౧) సుత్తఙ్గసఙ్గహో న సియా"తి, తమ్పి న, నిరుళ్హత్తా. నిరుళ్హో హి **మఙ్గలసుత్తాదీనం** సుత్తభావో. న హి తాని ధమ్మపదబుద్ధవంసాదయో వియ గాథాభావేన సఞ్ఞితాని, అథ ఖో సుత్తభావేనేవ. తేనేవ హి అట్ఠకథాయం "సుత్తనామక"న్తి నామగ్గహణం కతం. యఞ్చ పన వుత్తం "సగాథకత్తా గేయ్యఙ్గసఙ్గహో వా సియా"తి, తమ్పి నత్థి. కస్మాతి చే? యస్మా **సహతాఞ్ఞేన,** తస్మా. సహభావో హి నామ అత్తతో అఞ్ఞేన హోతి. సహ గాథాహీతి చ సగాథకం, న చ **మఙ్గలసుత్తాదీసు** గాథావినిముత్తో కోచి సుత్తపదేసో అత్థి, యో "సహ గాథాహీ"తి వుచ్చేయ్య, నను చ గాథాసముదాయో తదేకదేసాహి గాథాహి అఞ్ఞో హోతి, యస్స వసేన "సహ గాథాహీ"తి సక్కా వత్తున్తి? తం న. న హి అవయవవినిముత్తో సముదాయో నామ కోచి అత్థి, యో తదేకదేసేహి సహ భవేయ్య. కత్థచి పన

“దీఘసుత్తఙ్కితస్సా”తిఆదీసు సముదాయేకదేసానం విభాగవచనం వోహారమత్తం పతి పరియాయవచనమేవ, అయఞ్చ నిప్పరియాయేన పభేదవిభాగదస్సనకథాతి . యమ్పి వుత్తం “ఉభతోవిభఙ్గాదీసు సగాథకప్పదేసానం గేయ్యఙ్గసఙ్గహో సియా”తి, తమ్పి న, అఞ్ఞతో. అఞ్ఞాయేవ హి తా గాథా జాతకాదిపరియాపన్నత్తా. తాదిసాయేవ హి కారణానురూపేన తత్థ దేసితా, అతో న తాహి ఉభతోవిభఙ్గాదీనం గేయ్యఙ్గభావోతి. ఏవం సుత్తాదినవఙ్గానం అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరాభావో వేదితబ్బోతి.

ఇదాని ఏతాని నవఙ్గాని విభజిత్వా దస్సేన్తో **‘‘తత్థా’’**తిఆదిమాహ. నిద్దేసో నామ **సుత్తనిపాతే** –

“కామం కామయమానస్స, తస్స చే తం సమిజ్ఝతి;

అద్ధా పీతిమనో హోతి, లద్ధా మచ్చో యదిచ్ఛతీ”తిఆదినా. (సు॰ ని॰ ౭౭౨); –

ఆగతస్స అట్ఠకవగ్గస్స;

“కేనస్సు నివుతో లోకో, (ఇచ్చాయస్మా అజితో);

కేనస్సు న పకాసతి;

కిస్సాభిలేపనం బ్రూసి,

కింసు తస్స మహబ్భయ”న్తిఆదినా. (సు॰ ని॰ ౧౦౩౮); –

ఆగతస్స పారాయనవగ్గస్స;

“సబ్బేసు భూతేసు నిధాయ దణ్డం,

అవిహేఠయం అఞ్ఞతరమ్పి తేసం;

న పుత్తమిచ్ఛేయ్య కుతో సహాయం,

ఏకో చరే ఖగ్గవిసాణకప్పో”తిఆదినా. (సు॰ ని॰ ౩౫); –

ఆగతస్స ఖగ్గవిసాణసుత్తస్స చ అత్థవిభాగవసేన సత్థుకప్పేన ఆయస్మతా **ధమ్మసేనాపతిసారిపుత్తత్థేరేన** కతో నిద్దేసో, యో “మహానిద్దేసో, చూళనిద్దేసో”తి వుచ్చతి. ఏవమిధ నిద్దేసస్స సుత్తఙ్గసఙ్గహో **భదన్తబుద్ధఘోసాచరియేన** దస్సితో, తథా అఞ్ఞత్థాపి వినయట్ఠకథాదీసు , **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేనా**పి నేత్తిప్పకరణట్ఠకథాయం. అపరే పన నిద్దేసస్స గాథావేయ్యాకరణఙ్గేసు ద్వీసు సఙ్గహం వదన్తి. వుత్తఞ్హేతం నిద్దేసట్ఠకథాయం ఉపసేనత్థేరేన –

“సో పనేస వినయపిటకం…పే॰… అభిధమ్మపిటకన్తి తీసు పిటకేసు సుత్తన్తపిటకపరియాపన్నో, దీఘనికాయో…పే॰… ఖుద్దకనికాయోతి పఞ్చసు నికాయేసు ఖుద్దకమహానికాయపరియాపన్నో, సుత్తం…పే॰… వేదల్లన్తి నవసు సత్థుసాసనఙ్గేసు యథాసమ్భవం గాథఙ్గవేయ్యాకరణఙ్గద్వయసఙ్గహితో”తి (మహాని॰ అట్ఠ॰ గన్థారమ్భకథా).

ఏత్థ తావ కత్థచి పుచ్ఛావిస్సజ్జనసబ్భావతో నిద్దేసేకదేసస్స వేయ్యాకరణఙ్గసఙ్గహో యుజ్జతు, అగాథాభావతో గాథఙ్గసఙ్గహో కథం యుజ్జేయ్యాతి వీమంసితబ్బమేతం. ధమ్మపదాదీనం వియ హి కేవలం గాథాబన్ధభావో గాథఙ్గస్స తబ్భావనిమిత్తం. ధమ్మపదాదీసు హి కేవలం గాథాబన్ధేసు గాథాసమఞ్ఞా పతిట్ఠితా, నిద్దేసే చ న కోచి కేవలో

గాథాబన్ధప్పదేసో ఉపలబ్భతి. సమ్మాసమ్బుద్ధేన భాసితానంయేవ హి అట్ఠకవగ్గాదిసఙ్గహితానం గాథానం నిద్దేసమత్తం ధమ్మసేనాపతినా కతం. అత్థవిభజనత్థం ఆనీతాపి హి తా అట్ఠకవగ్గాదిసఙ్గహితా నిద్దిసితబ్బా మూలగాథాయో సుత్తనిపాతపరియాపన్నత్తా అఞ్ఞాయేవాతి న నిద్దేససఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తి ఉభతోవిభఙ్గాదీసు ఆగతాపి తం వోహారమలభమానా జాతకాదిపరియాపన్నా గాథాయో వియ, తస్మా కారణన్తరమేత్థ గవేసితబ్బం, యుత్తతరం వా గహేతబ్బం.

నాలకసుత్తం నామ ధమ్మచక్కప్పవత్తిత దివసతో సత్తమే దివసే నాలకత్థేరస్స "మోనేయ్యం తే ఉపఞ్ఞిస్స"న్తిఆదినా (సు॰ ని॰ ౭౦౬) భగవతా భాసితం మోనేయ్య పటిపదాపరిదీపకం సుత్తం. **తువట్టకసుత్తం** నామ మహాసమయసుత్తన్తదేసనాయ సన్నిపతితేసు దేవేసు "కా ను ఖో అరహత్తప్పత్తియా పటిపత్తీ"తి ఉప్పన్నచిత్తానం ఏకచ్చానం దేవతానం తమత్థం పకాసేతుం నిమ్మితబుద్ధేన అత్తానం పుచ్ఛాపేత్వా "మూలం పపఞ్చసఙ్ఖాయా"తిఆదినా (సు॰ ని॰ ౯౨౨) భగవతా భాసితం సుత్తం. ఏవమిధ సుత్తనిపాతే ఆగతానం మఙ్గలసుత్తాదీనం సుత్తఙ్గసఙ్గహో దస్సితో, తత్థేవ ఆగతానం అసుత్తనామికానం సుద్ధికగాథానం గాథఙ్గసఙ్గహఞ్చ దస్సయిస్సతి, ఏవం సతి సుత్తనిపాతట్ఠకథారమ్భే –

> "గాథాసతసమాకిణ్ణో, గేయ్యబ్యాకరణఙ్కితో;
>
> కస్మా సుత్తనిపాతోతి, సఙ్ఖమేస గతోతి చే"తి. (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా); –

సకలస్సాపి సుత్తనిపాతస్స గేయ్యవేయ్యాకరణఙ్గసఙ్గహో కస్మా చోదితోతి? నాయం విరోధో. కేవలఞ్హి తత్థ చోదకేన సగాథకత్తం, కత్థచి పుచ్ఛావిస్సజ్జనత్తఞ్చ గహేత్వా చోదనామత్తం కతం, అఞ్ఞథా సుత్తనిపాతే నిగ్గాథకస్స సుత్తస్సేవ అభావతో వేయ్యాకరణఙ్గసఙ్గహో న చోదేతబ్బో సియా, తస్మా చోదకస్స వచనమేతం అప్పమాణన్తి ఇధ, అఞ్ఞాసు చ వినయట్ఠకథాదీసు వుత్తనయేనేవ తస్స సుత్తఙ్గగాథఙ్గసఙ్గహో దస్సితోతి. **సుత్తన్తి** చుణ్ణియసుత్తం. **విసేసేనాతి** రాసిభావేన ఠితం సన్ధాయాహ. సగాథావగ్గో గేయ్యన్తి సమ్బన్ధో.

"అట్ఠహి అఙ్గేహి అసఙ్గహితం నామ పటిసమ్భిదాదీ"తి తీసుపి కిర **గణ్ఠిపదేసు** వుత్తం. అపరే పన పటిసమ్భిదామగ్గస్స గేయ్యవేయ్యాకరణఙ్గద్వయసఙ్గహం వదన్తి. వుత్తఞ్హేతం **తదట్ఠకథాయం** "నవసు సత్థుసాసనఙ్గేసు యథాసమ్భవం గేయ్యవేయ్యాకరణఙ్గద్వయసఙ్గహిత"న్తి (పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా), ఏత్థాపి గేయ్యఙ్గసఙ్గహితభావో వుత్తనయేన వీమంసితబ్బో. **నో సుత్తనామికాతి** అసుత్తనామికా సఙ్గీతికాలే సుత్తసమఞ్ఞాయ అపఞ్ఞాతా. "సుద్ధికగాథా నామ వత్థుగాథా"తి తీసుపి కిర **గణ్ఠిపదేసు** వుత్తం, **వత్థుగాథాతి** చ పారాయనవగ్గస్స నిదానమారోపేన్తేన ఆయస్మతా ఆనన్దత్థేరేన సఙ్గీతికాలే వుత్తా ఛప్పఞ్ఞాస గాథాయో, నాలకసుత్తస్స నిదానమారోపేన్తేన తేనేవ తదా వుత్తా వీసతిమత్తా గాథాయో చ వుచ్చన్తి. **సుత్తనిపాతట్ఠకథాయం** (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౬౮౫) పన "పరినిబ్బుతే భగవతి సఙ్గీతిం కరోన్తేనాయస్మతా మహాకస్సపేన తమేవ మోనేయ్యపటిపదం పుట్ఠో ఆయస్మా ఆనన్దో యేన, యదా చ సమాదపితో నాలకత్థేరో భగవన్తం పుచ్ఛి, తం సబ్బం పాకటం కత్వా దస్సేతుకామో 'ఆనన్దజాతే'తిఆదికా (సు॰ ని॰ ౬౮౪) వీసతి వత్థుగాథాయో వత్వా విస్సజ్జేసి, తం సబ్బమ్పి 'నాలకసుత్త'న్తి వుచ్చతీ"తి ఆగతత్తా నాలకసుత్తస్స వత్థుగాథాయో నాలకసుత్తగ్గహణేనేవ గహితాతి పారాయనవగ్గస్స వత్థుగాథాయో ఇధ సుద్ధికగాథాతి గహేతబ్బం. తత్థేవ చ పారాయనవగ్గే అజితమాణవకాదీనం సోళసన్నం బ్రాహ్మణానం పుచ్ఛాగాథా, భగవతో విస్సజ్జనగాథా చ పాళియం సుత్తనామేన అవత్వా 'అజితమాణవకపుచ్ఛా,

తిస్సమేత్తేయ్యమాణవకపుచ్ఛా”తిఆదినా (సు॰ ని॰ ౧౦౩౮) ఆగతత్తా, చుణ్ణియగన్థే హి అసమ్మిస్సత్తా చ “నో సుత్తనామికా సుద్ధికగాథా నామా”తి వత్తుం వట్టతి.

“సోమనస్సఞాణమయికగాథాపటిసంయుత్తా”తి ఏతేన ఉదానట్ఠేన ఉదానన్తి అన్వత్థసఞ్ఞతం దస్సేతి (ఉదా॰ అట్ఠ॰ గన్థారమ్భకథా) కిమిదం ఉదానం నామ? పీతివేగసముట్ఠాపితో ఉదాహారో. యథా హి యం తేలాది మినితబ్బవత్థు మానం గహేతుం న సక్కోతి, విస్సన్దిత్వా గచ్ఛతి, తం “అవసేసకో”తి వుచ్చతి. యఞ్చ జలం తళాకం గహేతుం న సక్కోతి, అజ్ఝోత్థరిత్వా గచ్ఛతి, తం “మహోఘో’తి వుచ్చతి, ఏవమేవ యం పీతివేగసముట్ఠాపితం వితక్కవిప్ఫారం అన్తోహదయం సన్ధారేతుం న సక్కోతి, సో అధికో హుత్వా అన్తో అసణ్ఠహిత్వా బహి వచీద్వారేన నిక్ఖన్తో పటిగ్గాహకనిరపేక్ఖో ఉదాహారవిసేసో “ఉదాన”న్తి వుచ్చతి (ఉదా॰ అట్ఠ॰ గన్థారమ్భకథా) “ఉద మోదే కీళాయఞ్చా”తి హి **అక్ఖరచిన్తకా** వదన్తి, ఇదఞ్చ యేభుయ్యేన వుత్తం ధమ్మసంవేగవసేన ఉదితస్సాపి “సచే భాయథ దుక్ఖస్సా”తిఆదిఉదానస్స (ఉదా॰ ४४) **ఉదానపాళియం** ఆగతత్తా, తథా“గాథాపటిసంయుత్తా”తి ఇదమ్పి యేభుయ్యేనేవ “అత్థి భిక్ఖవే, తదాయతనం, యత్థ నేవ పథవీ, న ఆపో”తిఆదికస్స (ఉదా॰ ౭౧) చుణ్ణియవాక్యవసేన ఉదితస్సాపి తత్థ ఆగతత్తా. నను చ ఉదానం నామ పీతిసోమనస్ససముట్ఠాపితో, ధమ్మసంవేగసముట్ఠాపితో వా ధమ్మపటిగ్గాహకనిరపేక్ఖో గాథాబన్ధవసేన, చుణ్ణియవాక్యవసేన చ పవత్తో ఉదాహారో, తథా చేవ సబ్బత్థ ఆగతం, ఇధ కస్మా “భిక్ఖవే”తి ఆమన్తనం వుత్తన్తి? తేసం భిక్ఖూనం సఞ్ఞాపనత్థం ఏవ, న పటిగ్గాహకకరణత్థం. నిబ్బానపటిసంయుత్తఞ్హి భగవా ధమ్మం దేసేత్వా నిబ్బానగుణానుస్సరణేన ఉప్పన్నపీతిసోమనస్సేన ఉదానం ఉదానేన్తో “అయం నిబ్బానధమ్మో కథమపచ్చయో ఉపలబ్భతీ”తి తేసం భిక్ఖూనం చేతోపరివితక్కమఞ్ఞాయ తేసం తమత్థం ఞాపేతుకామేన “తదాయతన”న్తి వుత్తం, న పన ఏకన్తతో తే పటిగ్గాహకే కత్వాతి వేదితబ్బన్తి.

తయిదం సబ్బఞ్ఞుబుద్ధభాసితం పచ్చేకబుద్ధభాసితం సావకభాసితన్తి తిబ్బిధం హోతి. తత్థ పచ్చేకబుద్ధభాసితం –

> “సబ్బేసు భూతేసు నిధాయ దణ్డం,
> అవిహేఠయం అఞ్ఞతరమ్పి తేస”న్తి. ఆదినా (సు॰ ని॰ ౩౫) –

ఖగ్గవిసాణసుత్తే ఆగతం. సావకభాసితమ్పి –

> “సబ్బో రాగో పహీనో మే,
> సబ్బో దోసో సమూహతో;
> సబ్బో మే విహతో మోహో,
> సీతిభూతోస్మి నిబ్బుతో”తి. ఆదినా (థేరగా॰ ౭౯) –

థేరగాథాసు ,

> “కాయేన సంవుతా ఆసిం, వాచాయ ఉద చేతసా;
> సమూలం తణ్హమబ్బుయ్హ, సీతిభూతామ్హి నిబ్బుతా”తి. (థేరీగా॰ ౧౫); –

థేరీగాథాసు చ ఆగతం. అఞ్ఞానిపి సక్కాదీహి దేవేహి భాసితాని "అహో దానం పరమదానం, కస్సపే సుప్పతిట్ఠిత"న్తిఆదీని (ఉదా. ౨౭). సోణదణ్డబ్రాహ్మణాదీహి మనుస్సేహి చ భాసితాని "నమో తస్స భగవతో"తిఆదీని (దీ. ని. ౨.౩౭౧; మ. ని. ౧.౨౯౦; ౨.౨౯౦, ౩౫౭; సం. ని. ౧౧౮౭; ౨.౩౮; అ. ని. ౫.౧౯౪) తిస్సో సఙ్గీతియో ఆరుళ్హాని ఉదానాని సన్తి ఏవ, తాని సబ్బానిపి ఇధ న అధిప్పేతాని. యం పన సమ్మాసమ్బుద్ధేన సామం ఆహచ్చభాసితం జినవచనభూతం, తదేవ ధమ్మసఙ్గాహకేహి "ఉదాన"న్తి సఙ్గీతం, తదేవ చ సన్ధాయ భగవతా పరియత్తిధమ్మం నవధా విభజిత్వా ఉద్దిసన్తేన "ఉదాన"న్తి వుత్తం. యా పన "అనేకజాతిసంసార"న్తిఆదికా (ధ. ప. ౧౫౩) గాథా భగవతా బోధిమూలే ఉదానవసేన పవత్తితా, అనేకసతసహస్సానం సమ్మాసమ్బుద్ధానం ఉదానభూతా చ, తా అపరభాగే ధమ్మభణ్డాగారికస్స భగవతా దేసితత్తా ధమ్మసఙ్గాహకేహి **ఉదానపాళియం** సఙ్గహం అనారోపేత్వా **ధమ్మపదే** సఙ్గహితా, యఞ్చ "అఞ్ఞాసి వత భో కోణ్డఞ్ఞో అఞ్ఞాసి వత భో కోణ్డఞ్ఞో"తి (సం. ని. ౫.౧౦౮౧; మహావ. ౧౭; పటి. మ. ౨.౩౦) ఉదానవచనం దససహస్సిలోకధాతుయా దేవమనుస్సానం పవేదనసమత్థనిగ్ఘోసవిప్ఫారం భగవతా భాసితం, తదపి పఠమబోధియం సబ్బేసం ఏవ భిక్ఖూనం సమ్మాపటిపత్తిపచ్చవేక్ఖణహేతుకం "ఆరాధయింసు వత మం భిక్ఖూ ఏకం సమయ"న్తిఆదివచనం (మ. ని. ౧.౨౨౫) వియ ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తదేసనాపరియోసానే అత్తనాపి అధిగతధమ్మేకదేసస్స యథాదేసితస్స అరియమగ్గస్స సబ్బపఠమం సావకేసు థేరేన అధిగతత్తా అత్తనో పరిస్సమస్స సఫలభావపచ్చవేక్ఖణహేతుతం పీతిసోమనస్సజనితం ఉదాహారమత్తం, న పన "యదా హవే పాతుభవన్తి ధమ్మా"తిఆదివచనం వియ (మహావ. ౧; ఉదా. ౧) పవత్తియా, నివత్తియా వా పకాసనన్తి ధమ్మసఙ్గాహకేహి **ఉదానపాళియం** న సఙ్గీతన్తి దట్ఠబ్బం. **ఉదానపాళియం** పన అట్ఠసు వగ్గేసు దస దస కత్వా అసీతియేవ సుత్తన్తా సఙ్గీతా. తథా హి **తదట్ఠకథాయం** వుత్తం –

"అసీతియేవ సుత్తన్తా, వగ్గా అట్ఠ సమాసతో"తి. (ఉదా. అట్ఠ. గన్థారమ్భకథా).

ఇధ పన "ద్వేఅసీతి సుత్తన్తా"తి వుత్తం, తం ఉదానపాళియా న సమేతి, తస్మా "అసీతి సుత్తన్తా"తి పాఠేన భవితబ్బం. అపిచ న కేవలం ఇధేవ, అథ ఖో అఞ్ఞాసుపి (వి. అట్ఠ. ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా) వినయాభిధమ్మట్ఠకథాసు (ధ. సం. నిదానకథా) తథాయేవ వుత్తత్తా "అప్పకం పన ఊనమధికం వా గణనూపగం న హోతీ"తి పరియాయేన అనేకంసేన వుత్తం సియా. యథా వా తథా వా అనుమానేన గణనమేవ హి తత్థ తత్థ ఊనాధికసఙ్ఖ్యా, ఇతరథా తాయేవ న సియున్తిపి వదన్తి, పచ్ఛా పమాదలేఖవచనం వా ఏతం.

వుత్తఞ్హేతం భగవతాతిఆదినయప్పవత్తాతి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన "వుత్తఞ్హేతం భగవతా, వుత్తమరహతాతి మే సుతం. ఏకధమ్మం భిక్ఖవే, పజహథ, అహం వో పాటిభోగో అనాగామితాయ. కతమం ఏకధమ్మం? లోభం భిక్ఖవే, ఏకధమ్మం పజహథ, అహం వో పాటిభోగో అనాగామితాయా"తి (ఇతివు. ౧) ఏవమాదినా ఏకదుకతికచతుక్కనిపాతవసేన వుత్తం ద్వాదసుత్తరసతసుత్తసమూహం సఙ్గణ్హాతి. తథా హి ఇతివుత్తకపాళియమేవ ఉదానగాథాహి ద్వాదసుత్తరసతసుత్తాని గణేత్వా సఙ్గీతాని, **తదట్ఠకథాయమ్పి** (ఇతివు. అట్ఠ. నిదానవణ్ణనా) తథాయేవ వుత్తం. తస్మా "ద్వాదసుత్తరసతసుత్తన్తా" ఇచ్చేవ పాఠేన భవితబ్బం, యథావుత్తనయేన వా అనేకంసతో వుత్తన్తిపి వత్తుం సక్కా, తథాపి ఈదిసే ఠానే పమాణం దస్సేన్తేన యాథావతోవ నియమేత్వా దస్సేతబ్బన్తి "దసుత్తరసతసుత్తన్తా"తి ఇదం పచ్ఛా పమాదలేఖమేవాతి గహేతబ్బన్తి

వదన్తి. ఇతి ఏవం భగవతా వుత్తం **ఇతివుత్తం.** ఇతివుత్తన్తి సఙ్గీతం **ఇతివుత్తకం.** ఋళ్హినామం వా ఏతం యథా "యేవాపనకం, నతుమ్హాకవగ్గో"తి, వుత్తఞ్హేతం భగవతా, వుత్తమరహతాతి మే సుతన్తి నిదానవచనేన సఙ్గీతం యథావుత్తసుత్తసమూహం.

జాతం భూతం పురావుత్థం భగవతో పుబ్బచరితం కాయతి కథేతి పకాసేతి ఏతేనాతి **జాతకం,** తం పన ఇమానీతి దస్సేతుం **"అపణ్ణకజాతకాదీనీ"**తిఆదిమాహ. తత్థ **"పఞ్ఞాసాధికాని పఞ్చజాతకసతానీ"**తి ఇదం అప్పకం పన ఊనమధికం వా గణనూపగం న హోతీతి కత్వా అనేకంసేన, వోహారసుఖతామత్తేన చ వుత్తం. ఏకంసతో హి సత్తచత్తాలీసాధికానియేవ యథావుత్తగణనతో తీహి ఊనత్తా. తథా హి ఏకనిపాతే పణ్ణాససతం, దుకనిపాతే సతం, తికనిపాతే పణ్ణాస, తథా చతుక్కనిపాతే, పఞ్చకనిపాతే పఞ్చవీస, ఛక్కనిపాతే వీస, సత్తనిపాతే ఏకవీస, అట్ఠనిపాతే దస, నవనిపాతే ద్వాదస, దసనిపాతే సోళస, ఏకాదసనిపాతే నవ, ద్వాదసనిపాతే దస, తథా తేరసనిపాతే, పకిణ్ణకనిపాతే తేరస, వీసతినిపాతే చుద్దస, తింసనిపాతే దస, చత్తాలీసనిపాతే పఞ్చ, పణ్ణాసనిపాతే తీణి, సట్ఠినిపాతే ద్వే, తథా సత్తతినిపాతే, అసీతినిపాతే పఞ్చ, మహానిపాతే దసాతి సత్తచత్తాలీసాధికానేవ పఞ్చ జాతకసతాని సఙ్గీతానీతి.

అబ్భుతో ధమ్మో సభావో వుత్తో యత్థాతి **అబ్భుతధమ్మం,** తం పనిదన్తి ఆహ **"చత్తారోమే"**తిఆది. **ఆది**సద్దేన చేత్థ –

"చత్తారోమే భిక్ఖవే, అచ్ఛరియా అబ్భుతా ధమ్మా ఆనన్దే. కతమే చత్తారో? సచే భిక్ఖవే, భిక్ఖుపరిసా ఆనన్దం దస్సనాయ ఉపసఙ్కమతి, దస్సనేనపి సా అత్తమనా హోతి. తత్ర చే ఆనన్దో, ధమ్మం భాసతి, భాసితేనపి సా అత్తమనా హోతి, అతిత్తావ భిక్ఖవే భిక్ఖుపరిసా హోతి, అథ ఆనన్దో తుణ్హీ భవతి. సచే భిక్ఖవే, భిక్ఖునీపరిసా...పే.... ఉపాసకపరిసా...పే.... ఉపాసికా – పరిసా...పే.... తుణ్హీ భవతి. ఇమే ఖో భిక్ఖవే...పే.... ఆనన్దే"తి (అం. ని. ౪.౧౨౯) –

ఏవమాదినయప్పవత్తం తత్థ తత్థ భాసితం సబ్బమ్పి అచ్ఛరియబ్భుతధమ్మపటిసంయుత్తం సుత్తన్తం సఙ్గణ్హాతి.

చూళవేదల్లాదీసు (మ. ని. ౧.౪౬౦) విసాఖేన నామ ఉపాసకేన పుట్ఠాయ ధమ్మదిన్నాయ నామ భిక్ఖునియా భాసితం సుత్తం **చూళవేదల్లం** నామ. మహాకోట్ఠికత్థేరేన పుచ్ఛితేన ఆయస్మతా **సారిపుత్తత్థేరేన** భాసితం **మహావేదల్లం** (మ. ని. ౧.౪౪౯) నామ. **సమ్మాదిట్ఠిసుత్తమ్పి** (మ. ని. ౧.౮౯) భిక్ఖూహి పుట్ఠేన తేనేవ భాసితం, ఏతాని మజ్ఝిమనికాయపరియాపన్నాని. **సక్కపఞ్హం** (దీ. ని. ౨.౩౪౪) పన సక్కేన పుట్ఠో భగవా అభాసి, తం దీఘనికాయపరియాపన్నం. **మహాపుణ్ణమసుత్తం** (మ. ని. ౩.౮౫) పన తదహువోసథే పన్నరసే పుణ్ణమాయ రత్తియా అఞ్ఞతరేన భిక్ఖునా పుట్ఠేన భగవతా భాసితం, తం మజ్ఝిమనికాయపరియాపన్నం. ఏవమాదయో **సబ్బేపి** తత్థ తత్థాగతా **వేదఞ్చ తుట్ఠిఞ్చ లద్ధా లద్ధా పుచ్ఛితసుత్తన్తా "వేదల్ల"న్తి వేదితబ్బం. వేద**న్తి ఞాణం. **తుట్ఠి**న్తి యథాభాసితధమ్మదేసనం విదిత్వా "సాధు అయ్యే సాధావుసో"తిఆదినా అబ్భనుమోదనవసప్పవత్తం పీతిసోమనస్సం. **లద్ధా లద్ధా**తి లభిత్వా లభిత్వా, పునప్పునం లభిత్వాతి వుత్తం హోతి, ఏతేన **వేద**సద్దో ఞాణే, సోమనస్సే చ ఏకసేసనయేన, సామఞ్ఞనిద్దేసేన వా పవత్తతి, వేదమ్హి నిస్సితం తస్స లభాపనవసేనాతి **వేదల్ల**న్తి చ దస్సేతి.

ఏవం అఙ్గవసేన సకలమ్పి బుద్ధవచనం విభజిత్వా ఇదాని ధమ్మక్ఖన్ధవసేన విభజితుకామో **"కథ"**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ధమ్మక్ఖన్ధవసేనా**తి ధమ్మరాసివసేన. **"ద్వాసీతీ"**తి అయం గాథా వుత్తత్థావ. **ఏవం పరిదీపితధమ్మక్ఖన్ధవసేనా**తి గోపకమొగ్గల్లానేన నామ బ్రాహ్మణేన పుట్ఠేన గోపక**మోగ్గల్లానసుత్తే** (మ. ని. ౩.౭౯) అత్తనో గుణప్పకాసనత్థం వా

థేరగాథాయం (థేరగా॰ ౧౦౧౭ ఆదయో) ఆయస్మతా ఆనన్దత్థేరేన సమన్తతో దీపితధమ్మక్ఖన్ధవసేన ఇమినా ఏవం తేన అపరిదీపితాపి ధమ్మక్ఖన్ధా సన్తీతి పకాసేతి, తస్మా కథావత్థుప్పకరణ **మాధురియసుత్తాదీనం** (మ॰ ని॰ ౨.౩౧౭) విమానవత్థాదీసు కేసఞ్చి గాథానఞ్చ వసేన చతురాసీతిసహస్సతోపి ధమ్మక్ఖన్ధానం అధికతా వేదితబ్బా.

ఏత్థ చ **సుభసుత్తం** (దీ॰ ని॰ ౧.౪౪౪), **గోపకమోగ్గల్లానసుత్తఞ్చ** పరినిబ్బుతే భగవతి ఆనన్దత్థేరేన భాసితత్తా చతురాసీతిధమ్మక్ఖన్ధసహస్సేసు అన్తోగధం హోతి, న హోతీతి? **పటిసమ్భిదాగణ్ఠిపదే** తావ ఇదం వుత్తం "సయం వుత్తధమ్మక్ఖన్ధానమ్పి భిక్ఖుతో గహితేయేవ సఙ్గహేత్వా ఏవమాహాతి దట్ఠబ్బ"న్తి, భగవతా పన దిన్ననయే ఠత్వా భాసితత్తా "సయం వుత్తమ్పి చేతం సుత్తద్వయం భగవతో గహితేయేవ సఙ్గహేత్వా వుత్త"న్తి ఏవమ్పి వత్తుం యుత్తతరం వియ దిస్సతి. భగవతా హి దిన్ననయే ఠత్వా సావకా ధమ్మం దేసేన్తి, తేనేవ సావకభాసితమ్పి కథావత్థాదికం బుద్ధభాసితం నామ జాతం , తతోయేవ చ అత్తనా భాసితమ్పి సుభసుత్తాదికం సఙ్గీతిమారోపేన్తేన ఆయస్మతా ఆనన్దత్థేరేన "ఏవం మే సుత"న్తి వుత్తం.

ఏకానుసన్ధికం సుత్తం సతిపట్ఠానాది. సతిపట్ఠానసుత్తఞ్హి "ఏకాయనో అయం భిక్ఖవే, మగ్గో సత్తానం విసుద్ధియా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౩; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౬; సం॰ ని॰ ౩.౩౬౭-౩౮౪) చత్తారో సతిపట్ఠానే ఆరభిత్వా తేసంయేవ విభాగదస్సనవసేన పవత్తత్తా "ఏకానుసన్ధిక"న్తి వుచ్చతి. **అనేకానుసన్ధికం** పరినిబ్బానసుత్తాది (దీ॰ ని॰ ౨.౧౩౧ ఆదయో) పరినిబ్బానసుత్తఞ్హి నానాఠానేసు నానాధమ్మదేసనానం వసేన పవత్తత్తా "అనేకానుసన్ధిక"న్తి వుచ్చతి.

"కతి ఛిన్దే కతి జహే, కతి చుత్తరి భావయే;

కతి సఙ్గాతిగో భిక్ఖు, 'ఓఘతిణ్ణో'తి వుచ్చతీ"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౫); –

ఏవమాదినా పఞ్హాపుచ్ఛనం గాథాబన్ధేసు ఏకో ధమ్మక్ఖన్ధో.

"పఞ్చ ఛిన్దే పఞ్చ జహే, పఞ్చ చుత్తరి భావయే;

పఞ్చ సఙ్గాతిగో భిక్ఖు, 'ఓఘతిణ్ణో'తి వుచ్చతీ"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౫); –

ఏవమాదినా చ విస్సజ్జనం ఏకో ధమ్మక్ఖన్ధో.

తికదుకభాజనం ధమ్మసఙ్గణియం నిక్ఖేపకణ్డఅట్ఠకథాకణ్డవసేన గహేతబ్బం. తస్మా యం **కుసలత్తికమాతికాపదస్స** (ధ॰ స॰ ౧) విభజనవసేన **నిక్ఖేపకణ్డే** వుత్తం –

"కతమే ధమ్మా కుసలా? తీణి కుసలమూలాని...పే॰... ఇమే ధమ్మా కుసలా. కతమే ధమ్మా అకుసలా? తీణి అకుసలమూలాని...పే॰... ఇమే ధమ్మా అకుసలా. కతమే ధమ్మా అబ్యాకతా"? కుసలాకుసలానం ధమ్మానం విపాకా... పే॰... ఇమే ధమ్మా అబ్యాకతా"తి (ధ॰ స॰ ౧౮౭),

అయమేకో ధమ్మక్ఖన్ధో. ఏస నయో సేసత్తికదుకపదవిభజనేసుపి. యదపి **అట్ఠకథాకణ్డే** వుత్తం –

“కతమే ధమ్మా కుసలా? చతూసు భూమీసు కుసలం. ఇమే ధమ్మా కుసలా. కతమే ధమ్మా అకుసలా? ద్వాదస అకుసలచిత్తుప్పాదా. ఇమే ధమ్మా అకుసలా. కతమే ధమ్మా అబ్యాకతా? చతూసు భూమీసు విపాకో తీసు భూమీసు కిరియాబ్యాకతం రూపఞ్చ నిబ్బానఞ్చ. ఇమే ధమ్మా అబ్యాకతా”తి (ధ. స. ౧౩౮౬),

అయం కుసలత్తికమాతికాపదస్స విభజనవసేన పవత్తో ఏకో ధమ్మక్ఖన్ధో. ఏస నయో సేసేసుపి. **చిత్తవారభాజనం** పన **చిత్తుప్పాదకణ్డ** వసేన (ధ. స. ౧) గహేతబ్బం. యఞ్హి తత్థ వుత్తం కుసలచిత్తవిభజనత్థం –

“కతమే ధమ్మా కుసలా? యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి సోమనస్ససహగతం ఞాణసమ్పయుత్తం రూపారమ్మణం వా…పే॰… తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి…పే॰… అవిక్ఖేపో హోతీ”తి (ధ. స. ౧),

అయమేకో ధమ్మక్ఖన్ధో. ఏవం సేసచిత్తవారవిభజనేసు. **ఏకో ధమ్మక్ఖన్ధో**తి (ఏకమేకో ధమ్మక్ఖన్ధో ఛళ అట్ఠ.) చ ఏకేకో ధమ్మక్ఖన్ధోతి అత్థో. “ఏకమేకం తికదుకభాజనం, ఏకమేకం చిత్తవారభాజన”న్తి చ వచనతో హి “ఏకేకో”తి అవుత్తేపి అయమత్థో సామత్థియతో విఞ్ఞాయమానోవ హోతి.

వత్థు నామ సుదిన్నకణ్డాది. **మాతికా** నామ “యో పన భిక్ఖు భిక్ఖూనం సిక్ఖాసాజీవసమాపన్నో”తిఆదినా (పారా. ౪౪) తస్మిం తస్మిం అజ్ఝాచారే పఞ్ఞత్తం ఉద్దేస సిక్ఖాపదం. **పదభాజనియ**న్తి తస్స తస్స సిక్ఖాపదస్స “యో పనాతి యో యాదిసో”తిఆది (పారా. ౪౫) నయప్పవత్తం పదవిభజనం. **అన్తరాపత్తీ**తి “పటిలాతం ఉక్ఖిపతి, ఆపత్తి దుక్కటస్సా”తి (పాచి. ౩౫౫) ఏవమాదినా సిక్ఖాపదన్తరేసు పఞ్ఞత్తా ఆపత్తి. **ఆపత్తీ**తి తంతంసిక్ఖాపదానురూపం వుత్తో తికచ్ఛేదముత్తో ఆపత్తివారో. **అనాపత్తీ**తి “అనాపత్తి అజానన్తస్స అసాదియన్తస్స ఖిత్తచిత్తస్స వేదనాట్టస్స ఆదికమ్మికస్సా”తిఆది (పారా. ౬౬) నయప్పవత్తో అనాపత్తివారో. **తికచ్ఛేదో**తి “దసాహాతిక్కన్తే అతిక్కన్తసఞ్ఞీ నిస్సగ్గియం పాచిత్తియం, దసాహాతిక్కన్తే వేమతికో… పే॰… దసాహాతిక్కన్తే అనతిక్కన్తసఞ్ఞీ నిస్సగ్గియం పాచిత్తియ”న్తి (పారా. ౪౬౮) ఏవమాదినయప్పవత్తో తికపాచిత్తియ-తిక-దుక్కటాదిభేదో తికపరిచ్ఛేదో. **తత్థా**తి తేసు వత్థుమాతికాదీసు.

ఏవం అనేకనయసమలఙ్కతం సఙ్గీతిప్పకారం దస్సేత్వా “అయం ధమ్మో, అయం వినయో…పే॰… ఇమాని చతురాసీతి ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సానీ”తి బుద్ధవచనం ధమ్మవినయాదిభేదేన వవత్థపేత్వా సఙ్గాయన్తేన మహాకస్సపప్పముఖేన వసీగణేన అనేకచ్ఛరియపాతుభావపటిమణ్డితాయ సఙ్గీతియా ఇమస్స దీఘాగమస్స ధమ్మభావో, మజ్ఝిమబుద్ధవచనాదిభావో చ వవత్థాపితోతి దస్సేన్తో **“ఏవమేత**”న్తిఆదిమాహ. సాధారణవచనేన దస్సితేపి హి “యదత్థం సంవణ్ణేతుం ఇదమారభతి, సోయేవ పధానవసేన దస్సితో”తి ఆచరియేహి అయం సమ్బన్ధో వుత్తో. అపరో నయో – హేట్ఠా వుత్తేసు ఏకవిధాదిభేదభిన్నేసు పకారేసు ధమ్మవినయాదిభావో సఙ్గీతికారకేహేవ సఙ్గీతికాలే వవత్థాపితో, న పచ్ఛా కప్పనమత్తసిద్ధోతి దస్సేన్తో **“ఏవమేత**”న్తిఆదిమాహాతిపి వత్తబ్బో. న కేవలం యథావుత్తప్పకారమేవ వవత్థాపేత్వా సఙ్గీతం, అథ ఖో అఞ్ఞమ్పీతి దస్సేతి **“న కేవలఞ్చా**”తిఆదినా. **ఉదానసఙ్గహో** నామ పఠమపారాజికాదీసు ఆగతానం వినీతవత్థుఆదీనం సఙ్ఖేపతో సఙ్గహదస్సనవసేన ధమ్మసఙ్గాహకేహి ఠపితా –

“మక్కటీ వజ్జిపుత్తా చ, గిహీ నగ్గో చ తిత్థియా;

దారికుప్పలవణ్ణా చ, బ్యఞ్జనేహి పరే దువే"తి. ఆదికా (పారా॰ ౬౬); –

గాథాయో. వుచ్చమానస్స హి వుత్తస్స వా అత్థస్స విప్పకిణ్ణభావేన పవత్తితుం అదత్వా ఉద్ధం దానం రక్ఖణం **ఉదానం,** సఙ్గహవచనన్తి అత్థో. సీలక్ఖన్ధవగ్గమూలపరియాయవగ్గాదివసేన **వగ్గసఙ్గహో. వగ్గో**తి హి ధమ్మసఙ్గాహకేహేవ కతా సుత్తసముదాయస్స సమఞ్ఞా. ఉత్తరిమనుస్సపేయ్యాలనీలపేయ్యాలాదివసేన **పేయ్యాలసఙ్గహో.** పాతుం రక్ఖితుం, విత్థారితుం వా అలన్తి హి **పేయ్యాలం,** సఙ్ఖిపిత్వా దస్సనవచనం. అఙ్గుత్తరనికాయాదీసు **నిపాతసఙ్గహో,** గాథఙ్గాదివసేన నిపాతనం. సముదాయకరణఞ్హి నిపాతో. దేవతాసంయుత్తాదివసేన (సం॰ ని॰ ౧.౧) **సంయుత్తసఙ్గహో.** వగ్గసముదాయే ఏవ ధమ్మసఙ్గాహకేహి కతా సంయుత్తసమఞ్ఞా. మూలపణ్ణాసకాదివసేన **పణ్ణాససఙ్గహో,** పఞ్ఞాస పఞ్ఞాస సుత్తాని గణేత్వా సఙ్గహోతి వుత్తం హోతి. **ఆది**సద్దేన తస్సం తస్సం పాళియం దిస్సమానం సఙ్గీతికారకవచనం సఙ్గణ్హాతి. ఉదానసఙ్గహ... పే॰... పణ్ణాససఙ్గహాదీహి అనేకవిధం తథా. **సత్తహి మాసేహీ**తి కిరియాపవగ్గే తతియా "ఏకాహేనేవ బారాణసిం పాయాసి. నవహి మాసేహి విహారం నిట్ఠాపేసీ"తిఆదీసు వియ. కిరియాయ ఆసుం పరినిట్ఠాపనఞ్హి కిరియాపవగ్గో.

తదా అనేకచ్ఛరియపాతుభావదస్సనేన సాధూనం పసాదజననత్థమాహ "**సఙ్గీతిపరియోసానే చస్సా**"తిఆది. అస్స బుద్ధవచనస్స సఙ్గీతిపరియోసానే సఞ్జాతప్పమోదా వియ, సాధుకారం దదమానా వియ చ సఙ్కమ్పి...పే॰... పాతురహేసున్తి సమ్బన్ధో. **వియా**తి హి ఉభయత్థ యోజేతబ్బం. పవత్తనే, పవత్తనాయ వా సమత్థం **పవత్తనసమత్థం. ఉదకపరియన్త**న్తి పథవీసన్ధారకఉదకపరియోసానం కత్వా, సహ తేన ఉదకేన, తం వా ఉదకం ఆహచ్చాతి వుత్తం హోతి, తేన ఏకదేసకమ్పనం నివారేతి. **సఙ్కమ్పీ**తి ఉద్ధం ఉద్ధం గచ్ఛన్తీ సుట్ఠు కమ్పి. **సమ్పకమ్పీ**తి ఉద్ధమధో చ గచ్ఛన్తీ సమ్మా పకారేన కమ్పి. **సమ్పవేధీ**తి చతూసు దిసాసు గచ్ఛన్తీ సుట్ఠు భియ్యో పవేధి. ఏవం ఏతేన పదత్తయేన ఛప్పకారం పథవీచలనం దస్సేతి. అథ వా పురత్థిమతో, పచ్ఛిమతో చ ఉన్నమనఓనమనవసేన **సఙ్కమ్పి.** ఉత్తరతో, దక్ఖిణతో చ ఉన్నమనఓనమనవసేన **సమ్పకమ్పి.** మజ్ఝిమతో, పరియన్తతో చ ఉన్నమనఓనమనవసేన **సమ్పవేధి.** ఏవమ్పి ఛప్పకారం పథవీచలనం దస్సేతి, యం సన్ధాయ **అట్ఠకథాసు** వుత్తం –-

"పురత్థిమతో ఉన్నమతి పచ్ఛిమతో ఓనమతి, పచ్ఛిమతో ఉన్నమతి పురత్థిమతో ఓనమతి, ఉత్తరతో ఉన్నమతి దక్ఖిణతో ఓనమతి, దక్ఖిణతో ఉన్నమతి ఉత్తరతో ఓనమతి , మజ్ఝిమతో ఉన్నమతి పరియన్తతో ఓనమతి, పరియన్తతో ఉన్నమతి మజ్ఝిమతో ఓనమతీతి ఏవం ఛప్పకారం...పే॰... అకమ్పిత్థా"తి (బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౨౧).

అచ్ఛరం పహరితుం యుత్తాని **అచ్ఛరియాని,** పుప్ఫవస్సచేలుక్ఖేపాదీని అఞ్ఞాయపి సా సమఞ్ఞాయ పాకటాతి దస్సేన్తో ఆహ "**యా లోకే**"తిఆది. యా పఠమమహాసఙ్గీతి ధమ్మసఙ్గాహకేహి మహాకస్సపాదీహి పఞ్చహి సతేహి యేన కతా సఙ్గీతా, తేన పఞ్చ సతాని ఏతిస్సాతి "**పఞ్చసతా**"తి చ థేరేహేవ కతత్తా థేరా మహాకస్సపాదయో ఏతిస్సా, థేరేహి వా కతాతి "**థేరికా**"తి చ లోకే పవుచ్చతి, అయం పఠమమహాసఙ్గీతి నామాతి సమ్బన్ధో.

ఏవం పఠమమహాసఙ్గీతి దస్సేత్వా యదత్థం సా ఇధ దస్సితా, ఇదాని తం నిదానం నిగమనవసేన దస్సేన్తో "**ఇమిస్సా**"తిఆదిమాహ. **ఆదినికాయస్సా**తి సుత్తన్తపిటకపరియాపన్నేసు పఞ్చసు నికాయేసు ఆదిభూతస్స దీఘనికాయస్స. ఖుద్దకపరియాపన్నో హి వినయో పఠమం సఙ్గీతో. తథా హి వుత్తం "**సుత్తన్త పిటకే**"తి. **తేనా**తి

తథావుత్తత్తా, ఇమినా యథావుత్తపఠమమహాసఙ్గీతియం తథావచనమేవ సన్ధాయ మయా హేట్ఠా ఏవం వుత్తన్తి పుబ్బాపరసమ్బన్ధం, యథావుత్తవిత్థారవచనస్స వా గుణం దస్సేతీతి.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ అజ్జవమద్దవసోరచ్చసద్ధాసతిధితిబుద్ధిఖన్తి వీరియాదిధమ్మసమఙ్గినా సాట్ఠకథే పిటకత్తయే అసఙ్గాసంహీరవిసారదఞాణచారినా అనేకప్పభేదసకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహినా మహాగణినా మహావేయ్యాకరణేన ఞాణాభివంసధమ్మసేనాపతినామథేరేన మహాధమ్మరాజాధిరాజగరునా కతాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా బాహిరనిదానవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

నిదానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. బ్రహ్మజాలసుత్తం

పరిబ్బాజకకథావణ్ణనా

౧. ఏత్తావతా చ పరమసణ్హసుఖుమగమ్భీరదుద్దసానేకవిధనయసమలఙ్కతం బ్రహ్మజాలస్స సాధారణతో బాహిరనిదానం దస్సేత్వా ఇదాని అబ్భన్తరనిదానం సంవణ్ణేన్తో అత్థాధిగమస్స సునిక్ఖిత్తపదమూలకత్తా, సునిక్ఖిత్తపదభావస్స చ "ఇదమేవ"న్తి సభావవిభావనేన పదవిభాగేన సాధేతబ్బత్తా పఠమం తావ పదవిభాగం దస్సేతుం **''తత్థ ఏవ''**న్తిఆదిమాహ. పదవిభాగేన హి "ఇదం నామ ఏతం పద"న్తి విజాననేన తంతంపదానురూపం లిఙ్గవిభత్తి వచన కాలపయోగాదికం సమ్మాపతిట్ఠాపనతో యథావుత్తస్స పదస్స సునిక్ఖిత్తతా హోతి, తాయ చ అత్థస్స సమధిగమియతా. యథాహ "సునిక్ఖిత్తస్స భిక్ఖవే – పదబ్యఞ్జనస్స అత్థోపి సునయో హోతీ"తిఆది. అపిచ సమ్బన్ధతో, పదతో, పదవిభాగతో, పదత్థతో అనుయోగతో, పరిహారతో చాతి ఛహాకారేహి అత్థవణ్ణనా కాతబ్బా. తత్థ **సమ్బన్ధో** నామ దేసనాసమ్బన్ధో, యం లోకియా "ఉమ్మొగ్ఘాతో"తిపి వదన్తి, సో పన పాళియా నిదానపాళివసేన, నిదానపాళియా చ సఙ్గీతివసేన వేదితబ్బో. పఠమమహాసఙ్గీతిం దస్సేన్తేన హి నిదానపాళియా సమ్బన్ధో దస్సితో, తస్మా పదాదివసేనేవ సంవణ్ణనం కరోన్తో **''ఏవ''**న్తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ **''ఏవన్తి నిపాతపద**న్తిఆదినా పదతో, పదవిభాగతో చ సంవణ్ణనం కరోతి పదానం తబ్బిసేసానఞ్చ దస్సితత్తా. **పదవిభాగో**తి హి పదానం విసేసోయేవ అధిప్పేతో, న పదవిగ్గహో. పదాని చ పదవిభాగో చ **పదవిభాగో.** అథ వా పదవిభాగో చ పదవిగ్గహో చ **పదవిభాగో**తి ఏకసేసవసేన పదపదవిగ్గహోపి పదవిభాగసద్దేన వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. పదవిగ్గహతో పన "భిక్ఖూనం సఙ్ఘో"తిఆదినా ఉపరి సంవణ్ణనం కరిస్సతి, తథా పదత్థానుయోగపరిహారేహిపి. **ఏవ**న్తి ఏత్థ ఉత్తనిద్దిట్ఠఇతి-సద్దో ఆదిఅత్థో అన్తరాసద్ద చ సద్దాదీనమ్పి సఙ్గహితత్తా, నయగ్గహణేన వా తే గహితా. తేనాహ **''మేతిఆదీని నామపదానీ''**తి. ఇతరథా హి అన్తరాసద్దం చ సద్దాదీనమ్పి నిపాతభావో వత్తబ్బో సియా. **మేతిఆదీనీ**తి ఏత్థ పన **ఆది**-సద్దేన యావ పటిసద్దో , తావ తదవసిట్ఠాయేవ సద్దా సఙ్గహితా. **పటీతి ఉపసగ్గపదం** పతిసద్దస్స కారియభావతో.

ఇదాని అత్థుద్ధారక్కమేన పదత్థతో సంవణ్ణనం కరోన్తో **''అత్థతో పనా''**తిఆదిమాహ. ఇమస్మిం పన ఠానే సోతూనం సంవణ్ణనానయకోసల్లత్థం సంవణ్ణనాప్పకారా వత్తబ్బా. కథం?

> ఏకనాళికా కథా చ, చతురస్సా తథాపి చ;
>
> నిసిన్నవత్తికా చేవ, తిధా సంవణ్ణనం వదే.

తత్థ పాళిం వత్వా ఏకేకపదస్స అత్థకథనం ఏకాయ నాళియా మినితసదిసత్తా, ఏకేకం వా పదం నాళం మూలం, ఏకమేకం పదం వా నాళికా అత్థనిగ్గమనమగ్గో ఏతిస్సాతి కత్వా **ఏకనాళికా** నామ. పటిపక్ఖం దస్సేత్వా, పటిపక్ఖస్స చ ఉపమం దస్సేత్వా, సపక్ఖం దస్సేత్వా, సపక్ఖస్స చ ఉపమం దస్సేత్వా, కథనం చతూహి భాగేహి వుత్తత్తా, చత్తారో వా రస్సా సల్లక్ఖణూపాయా ఏతిస్సాతి కత్వా **చతురస్సా** నామ, విసభాగధమ్మవసేనేవ పరియోసానం గన్త్వా పున సభాగధమ్మవసేనేవ పరియోసానగమనం నిసీదాపేత్వా పతిట్ఠాపేత్వా ఆవత్తనయుత్తత్తా, నియమతో వా నిసిన్నస్స ఆరద్ధస్స వత్తో సంవత్తో ఏతిస్సాతి కత్వా **నిసిన్నవత్తికా** నామ, యథారద్ధస్స అత్థస్స విసుం విసుం పరియోసానాపి నియుత్తాతి వుత్తం హోతి, సోదాహరణా పన కథా అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయ తట్టీకాయం ఏకాదసనిపాతే గోపాలకసుత్తవణ్ణనాతో గహేతబ్బా.

భేదకథా తత్వకథా, పరియాయకథాపి చ;
ఇతి అత్థక్కమే విద్వా, తిధా సంవణ్ణనం వదే.

తత్థ పకతిఆదివిచారణా **భేదకథా** యథా "బుజ్ఝతీతి బుద్ధో"తిఆది. సరూపవిచారణా **తత్వకథా** యథా "బుద్ధోతి యో సో భగవా సయమ్భూ అనాచరియకో"తిఆది (మహానిº ౧౯౨; చూళనిº ౯౭; పటిº మº ౧.౧౬౧). వేవచనవిచారణా **పరియాయకథా** యథా "బుద్ధో భగవా సబ్బఞ్ఞూ లోకనాయకో"తిఆది (నేత్తిº ౩౭ వేవచనాహారవిభఙ్గనిస్సితో పాళి).

పయోజనఞ్చ పిణ్డత్థో, అనుసన్ధి చ చోదనా;
పరిహారో చ సబ్బత్థ, పఞ్చధా వణ్ణనం వదే.

తత్థ **పయోజనం** నామ దేసనాఫలం, తం పన సుతమయఞాణాది. **పిణ్డత్థో** నామ విప్పకిణ్ణస్స అత్థస్స సువిజాననత్థం సమ్పిణ్డేత్వా కథనం. **అనుసన్ధి** నామ పుచ్ఛానుసన్ధాది. **చోదనా** నామ యథావుత్తస్స వచనస్స విరోధికథనం. **పరిహారో** నామ తస్స అవిరోధికథనం.

ఉమ్మఙ్గాతో పదఞ్చేవ, పదత్థో పదవిగ్గహో;
చాలనా పచ్చుపట్ఠానం, ఛధా సంవణ్ణనం వదే. (వజిరº టీº పఠమమహాసఙ్గీతివణ్ణనా);

తత్థ అజ్ఝత్తికాదినిదానం **ఉమ్మఙ్గాతో.** "ఏవమిద"న్తి నానావిధేన పదవిసేసతాకథనం **పదం,** సద్దత్థాధిప్పాయత్థాది **పదత్థో.** అనేకధా నిబ్బచనం **పదవిగ్గహో. చాలనా** నామ చోదనా. **పచ్చుపట్ఠానం** పరిహారో.

సముట్ఠానం పదత్థో చ, భావానువాదవిధయో;
విరోధో పరిహారో చ, నిగమనన్తి అట్ఠధా.

తత్థ **సముట్ఠానన్తి** అజ్ఝత్తికాదినిదానం. **పదత్థోతి** అధిప్పేతానధిప్పేతాదివసేన అనేకధా పదస్స అత్థో. **భావోతి** అధిప్పాయో. **అనువాదవిధయోతి** పఠమవచనం **విధి,** తదావికరణవసేన పచ్ఛా వచనం **అనువాదో,** విసేసనవిసేస్యానం వా **విధానువాద** సమఞ్ఞా. **విరోధోతి** అత్థనిచ్ఛయనత్థం చోదనా. **పరిహారోతి** తస్సా సోధనా. **నిగమనన్తి** అనుసన్ధియా అనురూపం అప్పనా.

ఆదితో తస్స నిదానం, వత్తబ్బం తప్పయోజనం;
పిణ్డత్థో చేవ పదత్థో, సమ్బన్ధో అధిప్పాయకో;
చోదనా సోధనా చేతి, అట్ఠధా వణ్ణనం వదే.

తత్థ **సమ్బన్ధో** నామ పుబ్బాపరసమ్బన్ధో, యో "అనుసన్ధీ"తి వుచ్చతి. సేసా వుత్తత్థావ, ఏవమాదినా తత్థ తత్థాగతే సంవణ్ణనాప్పకారే ఞత్వా సబ్బత్థ యథారహం విచేతబ్బాతి.

ఏవమనేకత్థప్పభేదతా పయోగతోవ ఞాతబ్బాతి తబ్బసేన తం సమత్థేతుం **''తథా హేసా''**తిఆది వుత్తం. అథ వా అయం సద్దో ఇమస్సత్థస్స వాచకోతి సఙ్కేతవవత్థితాయేవ సద్దా తం తదత్థస్స వాచకా , సఙ్కేతో చ నామ పయోగవసేన

సిద్ధోతి దస్సేతుమ్పి ఇదం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఏవమీదిసేసు. నను చ –

> “యథాపి పుప్ఫరాసిమ్హా, కయిరా మాలాగుణే బహూ;
>
> ఏవం జాతేన మచ్చేన, కత్తబ్బం కుసలం బహు”న్తి. (ధ. ప. ౫౩);

ఏత్థ ఏవం-సద్దేన ఉపమాకారస్సేవ వుత్తత్తా ఆకారత్థోయేవ ఏవం-సద్దో సియాతి? న, విసేససబ్భావతో. “ఏవం బ్యా ఖో”తిఆదీసు (మ. ని. ౨౩౪, ౩౯౬) హి ఆకారమత్తవాచకోయేవ ఆకారత్థోతి అధిప్పేతో, న పన ఆకారవిసేసవాచకో. ఏత్థ హి కిఞ్చాపి పుప్ఫరాసిసదిసతో మనుస్సూపపత్తి సప్పురిసూపనిస్సయ సద్ధమ్మసవన యోనిసోమనసికారభోగసమ్పత్తిఆదిదానాదిపుఞ్ఞకిరియాహేతుసముదాయతో సోభాసుగన్ధతాదిగుణయోగేన మాలాగుణసదిసియో బహుకా పుఞ్ఞకిరియా మరితబ్బసభావతాయ మచ్చేన సత్తేన కత్తబ్బాతి అత్థస్స జోతితత్తా పుప్ఫరాసిమాలాగుణావ ఉపమా నామ ఉపమీయతి ఏతాయాతి కత్వా, తేసం ఉపమాకారో చ యథాసద్దేన అనియమతో జోతితో, తస్మా “ఏవం-సద్దో నియమతో ఉపమాకారనిగమనత్థో”తి వత్తుం యుత్తం, తథాపి సో ఉపమాకారో నియమియమానో అత్థతో ఉపమావ హోతి నిస్సయభూతం తమన్తరేన నిస్సితభూతస్స ఉపమాకారస్స అలబ్భమానత్తాతి అధిప్పాయేనాహ ‘‘**ఉపమాయం ఆగతో**’’తి. అథ వా ఉపమీయనం సదిసీకరణన్తి కత్వా పుప్ఫరాసిమాలాగుణేహి సదిసభావసఙ్ఖాతో ఉపమాకారోయేవ ఉపమా నామ. “సద్ధమ్మత్తం సియోపమా”తి హి వుత్తం, తస్మా ఆకారమత్తవాచకోవ ఆకారత్థో ఏవం-సద్దో. ఉపమాసఙ్ఖాతఆకారవిసేసవాచకో పన ఉపమత్థోయేవాతి వుత్తం “ఉపమాయం ఆగతో”తి.

తథా “ఏవం ఇమినా ఆకారేన అభిక్కమితబ్బ”న్తిఆదినా ఉపదిసియమానాయ సమణసారుప్పాయ ఆకప్పసమ్పత్తియా ఉపదిసనాకారోపి అత్థతో ఉపదేసోయేవాతి ఆహ ‘‘**ఏవం...పే.... ఉపదేసే**’’తి. **ఏవమేతన్తి** ఏత్థ పన భగవతా యథావుత్తమత్థం అవిపరీతతో జానన్తేహి కతం తత్థ సంవిజ్జమానగుణానం పకారేహి హంసనం ఉదగ్గతాకరణం **సమ్పహంసనం.** తత్థ సమ్పహంసనాకారోపి అత్థతో సమ్పహంసనమేవాతి వుత్తం ‘‘**సమ్పహంసనేతి. ఏవమేవ పనాయన్తి** ఏత్థ చ దోసవిభావనేన గారయ్హవచనం **గరహణం,** తదాకారోపి అత్థతో గరహణం నామ, తస్మా ‘‘**గరహణే**’’తి వుత్తం. సో చేత్థ గరహణాకారో “వసలీ”తిఆదిఖుంసనసద్దసన్నిధానతో ఏవం-సద్దేన పకాసితోతి విఞ్ఞాయతి, యథా చేత్థ ఏవం ఉపమాకారాదయోపి ఉపమాదివసేన వుత్తానం పుప్ఫరాసిఆదిసద్దానం సన్నిధానతోతి దట్ఠబ్బం. జోతకమత్తా హి నిపాతాతి. **ఏవమేవాతి** చ అధునా భాసితాకారేనేవ. అయం వసలగుణయోగతో వసలీ కాళకణ్ణీ యస్మిం వా తస్మిం వా ఠానే భాసతీతి సమ్బన్ధో. **ఏవం భన్తేతి** సాధు భన్తే, సుట్ఠు భన్తేతి వుత్తం హోతి. ఏత్థ పన ధమ్మస్స సాధుకం సవనమనసికారే సన్నియోజితేహి భిక్ఖూహి తత్థ అత్తనో ఠితభావస్స పటిజాననమేవ **వచనసమ్పటిగ్గహో,** తదాకారోపి అత్థతో వచనసమ్పటిగ్గహోయేవ నామ, తేనాహ ‘‘**వచనసమ్పటిగ్గహే**’’తి.

ఏవం బ్యా ఖోతి ఏవం వియ ఖో. ఏవం ఖోతి హి ఇమేసం పదానమన్తరే వియసద్దస్స బ్యాపదేసోతి నేరుత్తికా ‘‘వ-కారస్స, బ-కారం, య-కారసంయోగఞ్చ కత్వా దీఘవసేన పదసిద్ధీ”తిపి వదన్తి. **ఆకారేతి** ఆకారమత్తే. **అప్పాబాధన్తి** విసభాగవేదనాభావం. **అప్పాతఙ్కన్తి** కిచ్ఛజీవితకరరోగాభావం. **లహుట్ఠానన్తి** నిగ్గేలఞ్ఞతాయ లహుతాయుత్తం ఉట్ఠానం. **బలన్తి** కాయబలం. **ఫాసువిహారన్తి** చతూసు ఇరియాపథేసు సుఖవిహారం. విత్థారో దసమ **సుభసుత్తట్ఠకథాయ** మేవ (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౪౪౫) ఆవి భవిస్సతి. **ఏవఞ్చ వదేహీతి** యథాహం వదామి, ఏవమ్పి సమణం ఆనన్దం వదేహి. ‘‘**సాధు కిర**

భవ''న్తిఆదికం ఇదాని వత్తబ్బవచనం, సో చ వదనాకారో ఇధ ఏవం-సద్దేన నిదస్సీయతీతి వుత్తం ''**నిదస్సనే**''తి. **కాలామాతి** కాలామగోత్తసమ్బన్ధే జనే ఆలపతి. ''**ఇమే...పే.... వా**''తి యం మయా వుత్తం, తం కిం మఞ్ఞథాతి అత్థో. **సమత్తాతి** పరిపూరితా. **సమాదిన్నా**తి సమాదియితా. సంవత్తన్తి వా నో వా సంవత్తన్తి ఏత్థ వచనద్వయే కథం వో తుమ్హాకం మతి హోతీతి యోజేతబ్బం. **ఏవం నో**తి ఏవమేవ అమ్హాకం మతి ఏత్థ హోతి, అమ్హాకమేత్థ మతి హోతి యేవాతిపి అత్థో. ఏత్థ చ తేసం యథావుత్తధమ్మానం అహితదుక్ఖావహభావే సన్నిట్ఠానజననత్థం అనుమతిగ్గహణవసేన "సంవత్తన్తి నో వా, కథం వో ఏత్థ హోతీ"తి పుచ్ఛాయ కతాయ "ఏవం నో ఏత్థ హోతీ"తి వుత్తత్తా తదాకారసన్నిట్ఠానం ఏవం-సద్దేన విభావితం, సో చ తేసం ధమ్మానం అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తనాకారో నియమియమానో అత్థతో అవధారణమేవాతి వుత్తం ''**అవధారణే**''తి. ఆకారత్థమఞ్ఞత్ర సబ్బత్థ వుత్తనయేన చోదనా, సోధనా చ వేదితబ్బా.

ఆదిసద్దేన చేత్థ ఇదమత్థపుచ్ఛాపరిమాణాదిఅత్థానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తథా హి "ఏవంగతాని, ఏవంవిధో, ఏవమాకారో"తి చ ఆదీసు **ఇదమత్థే,** గతవిధాకారసద్దా పన పకారపరియాయా. గతవిధయుత్తాకారసద్దే హి లోకియా పకారత్థే వదన్తి. "ఏవం సు తే సున్హాతా సువిలిత్తా కప్పితకేసమస్సూ ఆముత్తమణికుణ్డలాభరణా ఓదాతవత్థవసనా పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితా సమఙ్గీభూతా పరిచారేన్తి, సేయ్యథాపి త్వం ఏతరహి సాచరియకోతి? నో హిదం భో గోతమా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮౬) **పుచ్ఛాయం**. "ఏవం లహుపరివత్తం (అ॰ ని॰ ౧.౪౮), ఏవమాయుపరియన్తో"తి (పారా॰ ౧౨) చ ఆదీసు **పరిమాణే.** ఏత్థాపి "సున్హాతా సువిలిత్తా"తిఆదివచనం పుచ్ఛా, లహుపరివత్తం, ఆయూనం పమాణఞ్చ పరిమాణం, తదాకారోపి అత్థతో పుచ్ఛా చ పరిమాణఞ్చ నామ, తస్మా ఏతేసు పుచ్ఛత్థో, పరిమాణత్థో చ ఏవంసద్దో వేదితబ్బోతి. ఇధ పన సో కతమేసు భవతి, సబ్బత్థ వా, అనియమతో పదేసే వాతి చోదనాయ ''**స్వాయమిధా**''తిఆది వుత్తం.

నను ఏకస్మింయేవ అత్థే సియా, కస్మా తీసుపీతి చ, హోతు తిబ్బిధేసు అత్థేసు, కేన కిమత్థం దీపేతీతి చ అనుయోగం పరిహరన్తో ''**తత్థా**''తిఆదిమాహ. **తత్థాతి** తేసు తీసు అత్థేసు. ఏకత్తనానత్తఅబ్యాపారఏవంధమ్మతాసఙ్ఖాతా, నన్దియావత్తతిపుక్ఖలసీహవిక్కీళితఅఙ్కుసదిసాలోచనసఙ్ఖాతా వా ఆధారాదిభేదవసేన నానావిధా నయా **నానానయా,** పాళిగతియో వా నయా, తా చ పఞ్ఞత్తిఅనుపఞ్ఞత్తి ఆదివసేన, సఙ్ఖేపవిత్థారాదివసేన, సంకిలేసభాగియాదిలోకియాదితదుభయవోమిస్సకాదివసేన, కుసలాదివసేన, ఖన్ధాదివసేన, సఙ్గహాదివసేన, సమయవిముత్తాదివసేన, ఠపనాదివసేన, కుసలమూలాదివసేన, తికపట్ఠానాదివసేన చ పిటకత్తయానురూపం నానాప్పకారాతి **నానానయా.** తేహి **నిపుణం** సణ్హం సుఖుమం తథా. ఆసయోవ **అజ్ఝాసయో,** తే చ సస్సతాదిభేదేన, తత్థ చ అప్పరజక్ఖతాదివసేన అనేకా, అత్తజ్ఝాసయాదయో ఏవ వా సముట్ఠానముప్పత్తిహేతు ఏతస్సాతి తథా, ఉపనేతబ్బాభావతో అత్థబ్యఞ్జనే హి సమ్పన్నం పరిపుణ్ణం తథా. అపిచ సఙ్కాసనపకాసనవివరణవిభజనఉత్తానీకరణపఞ్ఞత్తివసేన ఛహి అత్థపదేహి, అక్ఖరపదబ్యఞ్జనఆకారనిరుత్తినిద్దేసవసేన ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి చ సమ్పన్నం సమన్నాగతం తథా. అథ వా విఞ్ఞానం హదయఙ్గమతో, సవనే అతిత్తిజననతో, బ్యఞ్జనరసవసేన పరమగమ్భీరభావతో, విచారణే అతిత్తిజననతో, అత్థరసవసేన చ సమ్పన్నం సాదురసం తథా.

పాటిహారియపదస్స వచనత్థం "పటిపక్ఖహరణతో రాగాదికిలేసాపనయనతో **పాటిహారియ**''న్తి వదన్తి. భగవతో పన పటిపక్ఖా రాగాదయో న సన్తి, యే హరితబ్బా బోధిమూలేయేవ సవాసనసకలసంకిలేసానం పహీనత్తా. పుథుజ్జనానమ్పి చ

విగతూపక్కిలేసే అట్ఠగుణసమన్నాగతే చిత్తే హతపటిపక్ఖే సతియేవ ఇద్ధివిధం పవత్తతి, తస్మా పుథుజ్జనేసు పవత్తవోహారేనపి న సక్కా ఇధ "పాటిహారియ"న్తి వత్తుం, సచే పన మహాకారుణికస్స భగవతో వేనేయ్యగతావ కిలేసా పటిపక్ఖా సంసారపఙ్కనిముగ్గస్స సత్తనికాయస్స సముద్ధరితుకామతో, తస్మా తేసం వేనేయ్యగతకిలేససఙ్ఖాతానం పటిపక్ఖానం హరణతో పాటిహారియన్తి వుత్తం అస్స, ఏవం సతి యుత్తమేతం.

అథ వా భగవతో సాసనస్స పటిపక్ఖా తిత్థియా, తేసం తిత్థియభూతానం పటిపక్ఖానం హరణతో పాటిహారియన్తిపి యుజ్జతి. కామఞ్చేత్థ తిత్థియా హరితబ్బా నాస్సు, తేసం పన సన్తానగతదిట్ఠిహరణవసేన దిట్ఠిప్పకాసనే అసమత్థతాకారణేన చ ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీసఙ్ఖాతేహి తీహిపి పాటిహారియేహి తే హరితా అపనీతా నామ హోన్తి. **పటీ**తి వా అయం సద్దో "పచ్ఛా"తి ఏతస్స అత్థం బోధేతి "తస్మిం పటిపవిట్ఠమ్హి, అఞ్ఞో ఆగఞ్ఛి బ్రాహ్మణో"తిఆదీసు (సు. ని. ౯౮౫; చూళని. ౪) వియ, తస్మా సమాహితే చిత్తే విగతూపక్లేసే కతకిచ్చేన పచ్ఛా హరితబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి పటిహారియం, తదేవ దీఘవసేన, సకత్థవుత్తిపచ్చయవసేన వా **పాటిహారియం,** అత్తనో వా ఉపక్లేసేసు చతుత్థజ్ఝానమగ్గేహి హరితేసు పచ్ఛా తదఞ్ఞేసం హరణం **పాటిహారియం** వుత్తనయేన. ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనియో హి విగతూపక్లేసేన, కతకిచ్చేన చ సత్తహితత్థం పున పవత్తేతబ్బా, హతేసు చ అత్తనో ఉపక్లేసేసు పరసత్తానం ఉపక్లేసహరణాని చ హోన్తీతి తదుభయమ్పి నిబ్బచనం యుజ్జతి.

అపిచ యథావుత్తేహి నిబ్బచనేహి ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీసఙ్ఖాతో సముదాయో పటిహారియం నామ. ఏకేకం పన తస్మిం భవం "**పాటిహారియ**"న్తి వుచ్చతి విసేసత్థజోతకపచ్చయన్తరేన సద్దరచనావిసేససమ్భవతో, పటిహారియం వా చతుత్థజ్ఝానం, మగ్గో చ పటిపక్ఖహరణతో, తత్థ జాతం, తస్మిం వా నిమిత్తభూతే, తతో వా ఆగతన్తి **పాటిహారియం.** విచిత్రా హి తద్ధితవుత్తి. తస్స పన ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీభేదేన, విసయభేదేన చ బహువిధస్స భగవతో దేసనాయ లబ్భమానత్తా "**వివిధపాటిహారియ**న్తి వుత్తం. భగవా హి కదాచి ఇద్ధివసేనాపి దేసనం కరోతి నిమ్మితబుద్ధేన సహ పుచ్ఛావిస్సజ్జనాదీసు, కదాచి ఆదేసనావసేనాపి ఆమగన్ధబ్రాహ్మణస్స ధమ్మదేసనాదీసు (సు. ని. అట్ఠ. ౧.౨౪౧), యేభుయ్యేన పన అనుసాసనియా. అనుసాసనీపాటిహారియఞ్హి బుద్ధానం సతతం ధమ్మదేసనా. ఇతి తంతందేసనాకారేన అనేకవిధపాటిహారియతా దేసనాయ లబ్భతి. అయమత్థో ఉపరి ఏకాదసమస్స కేవట్టసుత్తస్స వణ్ణనాయ (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౪౮౧) ఆవి భవిస్సతి. అథ వా తస్స వివిధస్సాపి పాటిహారియస్స భగవతో దేసనాయ సంసూచనతో "**వివిధపాటిహారియ**"న్తి వుత్తం, అనేకవిధపాటిహారియదస్సనన్తి అత్థో.

ధమ్మనిరుత్తియావ భగవతి ధమ్మం దేసేన్తే సబ్బేసం సుణన్తానం నానాభాసితానం తంతంభాసానురూపతో దేసనా సోతపథమాగచ్ఛతీతి ఆహ "**సబ్బ...పే.... మాగచ్ఛన్త**"న్తి. సోతమేవ **సోతపథో,** సవనం వా **సోతం,** తస్స పథో తథా, సోతద్వారన్తి అత్థో. **సబ్బాకారేనా**తి యథాదేసితాకారేన. **కో సమత్థో విఞ్ఞాతుం,** అసమత్థోయేవ, తస్మాతి పాఠసేసో. **పనా**తి ఏకంసత్థే , తేన సద్ధాసతిధితివీరియాదిబలసఙ్ఖాతేన **సబ్బథామేన** ఏకంసేనేవ సోతుకామతాసఙ్ఖాతకుసలచ్ఛన్దస్స జననం దస్సేతి. **జనేత్వాపీ**తి ఏత్థ **పి**-సద్దో, **అపి**-సద్దో వా సమ్భావనత్థో "బుద్ధోపి బుద్ధభావం భావేత్వా"తిఆదీసు (దీ. ని. అట్ఠ ౧; మ. ని. అట్ఠ. ౧; సం. ని. అట్ఠ. ౧; అ. ని. అట్ఠ ౧.పఠమగన్థారమ్భకథా) వియ, తేన "సబ్బథామేన ఏకంసేనేవ సోతుకామతం జనేత్వాపి నామ ఏకేనాకారేన సుతం, కిమఙ్గం పన అఞ్ఞథా"తి తథాసుతే ధమ్మే సమ్భావనం కరోతి. కేచి పన "ఏదిసేసు గరహత్థో"తి వదన్తి, తదయుత్తమేవ గరహత్థస్స అవిజ్జమానత్తా, విజ్జమానత్థస్సేవ చ ఉపసగ్గనిపాతానం జోతకత్తా. "నానానయనిపుణ"న్తిఆదినా హి సబ్బప్పకారేన సోతుమసక్కుణేయ్యభావేన ధమ్మస్స ఇధ సమ్భావనమేవ

కరోతి, తస్మా “అపి దిబ్బేసు కామేసు, రతిం సో నాధిగచ్ఛతీ”తిఆదీసుయేవ (ధ॰ ప॰ ౧౮౭) గరహత్థసమ్భవేసు గరహత్థో వేదితబ్బోతి. **అపి**-సద్దో చ ఈదిసేసు ఠానేసు నిపాతోయేవ, న ఉపసగ్గో. తథా హి “అపి-సద్దో చ నిపాతపక్ఖికో కాతబ్బో, యత్థ కిరియావాచకతో పుబ్బో న హోతీ”తి అక్ఖరచిన్తకా వదన్తి. **మయాపీతి** ఏత్థ పన న కేవలం మయావ, అథ ఖో అఞ్ఞేహిపి తథారూపేహీతి సమ్పిణ్డనత్థో గహేతబ్బో.

సామం భవతీతి **సయమ్భూ**, అనాచరియకో. **న మయం ఇదం సచ్ఛికతన్తి** ఏత్థ పన “న అత్తనో ఞాణేనేవ అత్తనా సచ్ఛికత”న్తి పకరణతో అత్థో విఞ్ఞాయతి. సామఞ్ఞవచనస్సాపి హి సమ్పయోగవిప్పయోగసహచరణవిరోధసద్దన్తరసన్నిధానలిఙ్గఓచిత్యకాలదేసపకరణాదివసేన విసేసత్థగ్గహణం సమ్భవతి. ఏవం సబ్బత్థ. **పరిమోచేన్తోతి** “పున చపరం భిక్ఖవే, ఇధేకచ్చో పాపభిక్ఖు తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం పరియాపుణిత్వా అత్తనో దహతీ”తి (పారా॰ ౧౯౫) వుత్తదోసతో పరిమోచాపనహేతు. హేత్వత్థే హి అన్త-సద్దో “అసమ్బుధం బుద్ధనిసేవిత”న్తిఆదీసు (వి॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా) వియ. ఇమస్స సుత్తస్స సంవణ్ణనాప్పకారవిచారణేన అత్తనో ఞాణస్స పచ్చక్ఖతం సన్ధాయ “**ఇదాని వత్తబ్బ**”న్తి వుత్తం. ఏసా హి సంవణ్ణనాకారానం పకతి, యదిదం సంవణ్ణేతబ్బధమ్మే సబ్బత్థ “అయమిమస్స అత్థో, ఏవమిధ సంవణ్ణయిస్సామీ”తి పురేతరమేవ సంవణ్ణనాప్పకారవిచారణా.

ఏతదగ్గపదస్సత్థో వుత్తోవ. “**బహుస్సుతాన**”న్తిఆదీసు పన అఞ్ఞేపి థేరా బహుస్సుతా, సతిమన్తో, గతిమన్తో, ధితిమన్తో, ఉపట్ఠాకా చ అత్థి, అయం పనాయస్మా బుద్ధవచనం గణ్హన్తో దసబలస్స సాసనే భణ్డాగారికపరియత్తియం ఠత్వా గణ్హి, తస్మా బహుస్సుతానం అగ్గో నామ జాతో. ఇమస్స చ థేరస్స బుద్ధవచనం ఉగ్గహేత్వా ధారణసతి అఞ్ఞేహి థేరేహి బలవతరా అహోసి, తస్మా సతిమన్తానం అగ్గో నామ జాతో. అయమేవాయస్మా ఏకపదే ఠత్వా సట్ఠిపదసహస్సాని గణ్హన్తో సత్థారా కథితనియామేన సబ్బపదాని జానాతి, తస్మా గతిమన్తానం అగ్గో నామ జాతో . తస్సేవ చాయస్మతో బుద్ధవచనం ఉగ్గణ్హనవీరియం, సజ్ఝాయనవీరియఞ్చ అఞ్ఞేహి అసదిసం అహోసి, తస్మా ధితిమన్తానం అగ్గో నామ జాతో. తథాగతం ఉపట్ఠహన్తో చేస న అఞ్ఞేసం ఉపట్ఠాకభిక్ఖూనం ఉపట్ఠహనాకారేన ఉపట్ఠహతి. అఞ్ఞేపి హి తథాగతం ఉపట్ఠహింసు, న చ పన బుద్ధానం మనం గహేత్వా ఉపట్ఠహితుం సక్కోన్తి, అయం పన థేరో ఉపట్ఠాకట్ఠానం లద్ధదివసతో పట్ఠాయ ఆరద్ధవీరియో హుత్వా తథాగతస్స మనం గహేత్వా ఉపట్ఠహి, తస్మా ఉపట్ఠాకానం అగ్గో నామ జాతో. **అత్థకుసలోతి** భాసితత్థే, పయోజనత్థే చ ఛేకో. **ధమ్మోతి** పాళిధమ్మో, నానావిధో వా హేతు. **బ్యఞ్జనన్తి** అక్ఖరం అత్థస్స బ్యఞ్జనతో. పదేన హి బ్యఞ్జితోపి అత్థో అక్ఖరమూలకత్తా పదస్స “అక్ఖరేన బ్యఞ్జితో”తి వుచ్చతి. అత్థస్స వియఞ్జనతో వా వాక్యమ్పి ఇధ **బ్యఞ్జనం** నామ. వాక్యేన హి అత్థో పరిపుణ్ణం బ్యఞ్జీయతి, యతో “బ్యఞ్జనేహి వివరతీ”తి ఆయస్మతా మహాకచ్చాయనత్థేరేన వుత్తం. **నిరుత్తీతి** నిబ్బచనం, పఞ్చవిధా వా నిరుత్తినయా. తేసమ్పి హి సద్దరచనావిసేసేన అత్థాధిగమహేతుతో ఇధ గహణం యుజ్జతి. **పుబ్బాపరం** నామ పుబ్బాపరానుసన్ధి, సుత్తస్స వా పుబ్బభాగేన అపరభాగస్స సంసన్దనం. భగవతా చ పఞ్చవిధఏతదగ్గట్ఠానేన ధమ్మసేనాపతినా చ పఞ్చవిధకోసల్లేన పసట్ఠభావానురూపన్తి సమ్బన్ధో. **ధారణబలన్తి** ధారణసఙ్ఖాతం బలం, ధారణే వా బలం, ఉభయత్థాపి ధారేతుం సామత్థియన్తి వుత్తం హోతి. **దస్సేన్తో** హుత్వా, దస్సనహేతూతిపి అత్థో. **తఞ్చ ఖో అత్థతో వా బ్యఞ్జనతో వా అనూనమనధికన్తి** అవధారణఫలమాహ. **న అఞ్ఞథా దట్ఠబ్బన్తి** పన నివత్తేతబ్బత్థం. **న అఞ్ఞథాతి** చ భగవతో సమ్ముఖా సుతాకారతో న అఞ్ఞథా, న పన భగవతా దేసితాకారతో. అచిన్తేయ్యానుభావా హి భగవతో దేసనా, ఏవఞ్చ కత్వా “సబ్బప్పకారేన కో సమత్థో విఞ్ఞాతు”న్తి హేట్ఠా వుత్తవచనం సమత్థితం హోతి, ఇతరథా భగవతా దేసితాకారేనేవ సోతుం సమత్థత్తా తదేతం న వత్తబ్బం సియా. యథావుత్తేన పన అత్థేన ధారణబలదస్సనఞ్చ న విరుజ్ఝతి సుతాకారావిరుజ్ఝనవసేన

ధారణస్స అధిప్పేతత్తా, అఞ్ఞథా భగవతా దేసితాకారేనేవ ధారితుం సమత్థనతో హేట్ఠా వుత్తవచనేన విరుజ్ఝేయ్య. న హేత్థ ద్విన్నం అత్థానం అత్థన్తరతాపరిహారో యుత్తో తేసం ద్విన్నమ్పి అత్థానం సుతభావదీపనేన ఏకవిసయత్తా, ఇతరథా థేరో భగవతో దేసనాయ సబ్బథా పటిగ్గహణే పచ్ఛిమత్థవసేన సమత్థో, పురిమత్థవసేన చ అసమత్థోతి ఆపజ్జేయ్యాతి.

"యో పరో న హోతి, సో అత్తా"తి వుత్తాయ నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతాయ సన్తతియా పవత్తనకో తివిధోపి మే-సద్దో, తస్మా కిఞ్చాపి నియకజ్ఝత్తసన్తతివసేన ఏకస్మింయేవత్థే మే-సద్దో దిస్సతి, తథాపి కరణసమ్పదానసామినిద్దేసవసేన విజ్జమానవిభత్తిభేదం సన్ధాయ వుత్తం **"తీసు అత్థేసు దిస్సతీ"**తి, తీసు విభత్తియత్థేసు అత్తనా సఙ్ఖాతవిభత్తితో దిస్సతీతి అత్థో. **గాథాభిగీత**న్తి గాథాయ అభిగీతం అభిముఖం గాయితం. **అభోజనేయ్య**న్తి భోజనం కాతుమనరహరూపం. అభిగీతపదస్స కత్తుపేక్ఖత్తా మయాతి అత్థో. ఏవం సేసేసుపి యథారహం. సుతసద్దస్స కమ్మభావసాధనవసేన ద్వాధిప్పాయికపదత్తా యథాయోగం "మయా సుత"న్తి చ "మమ సుత"న్తి చ అత్థద్వయే యుజ్జతి.

కిఞ్చాపి ఉపసగ్గో కిరియం విసేసేతి, జోతకమత్తభావతో పన సతిపి తస్మిం సుతసద్దోయేవ తం తం అత్థం వదతీతి అనుపసగ్గస్స సుతసద్దస్స అత్థుద్ధారే సఉపసగ్గస్స గహణం న విరుజ్ఝతీతి ఆహ **"సఉపసగ్గో చ అనుపసగ్గో చా"**తి. **అస్సాతి** సుతసద్దస్స. ఉపసగ్గవసేనపి ధాతుసద్దో విసేసత్థవాచకో యథా "అనుభవతి పరాభవతీ"తి వుత్తం **"గచ్ఛన్తోతి అత్థో"**తి. తథా అనుపసగ్గోపి ధాతుసద్దో సఉపసగ్గో వియ విసేసత్థవాచకోతి ఆహ **"విస్సుతధమ్మస్సాతి అత్థో"**తి. ఏవమీదిసేసు. **సోతవిఞ్ఞేయ్య**న్తి సోతద్వారనిస్సితేన విఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాతబ్బం, ససమ్బారకథా వా ఏసా, సోతద్వారేన విఞ్ఞాతబ్బన్తి అత్థో. **సోతద్వారానుసారవిఞ్ఞాతధరో**తి సోతద్వారానుసారేన మనోవిఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాతధమ్మధరో. న హి సోతద్వారనిస్సితవిఞ్ఞాణమత్తేన ధమ్మో విఞ్ఞాయతి, అథ ఖో తదనుసారమనోవిఞ్ఞాణేనేవ, **సుతధరో**తి చ తథా విఞ్ఞాతధమ్మధరో వుత్తో, తస్మా తదత్థోయేవ సమ్భవతీతి ఏవం వుత్తం. కమ్మభావసాధనాని సుతసద్దే సమ్భవన్తీతి దస్సేతుం **"ఇధ పనా"**తిఆదిమాహ. పుబ్బాపరపదసమ్బన్ధవసేన అత్థస్స ఉపపన్నతా, అనుపపన్నతా చ విఞ్ఞాయతి, తస్మా సుతసద్దస్సేవ వసేన అయమత్థో "ఉపపన్నో, అనుపపన్నో"తి వా న విఞ్ఞాతబ్బోతి చోదనాయ పుబ్బాపరపదసమ్బన్ధవసేన ఏతదత్థస్స ఉపపన్నతం దస్సేతుం **"మే-సద్దస్స హీ"**తిఆది వుత్తం. **మయాతి అత్థే సతీతి** కత్తుత్థే కరణనిద్దేసవసేన మయాతి అత్థే వత్తబ్బే సతి, యదా మే-సద్దస్స కత్తువసేన కరణనిద్దేసో, తదాతి వుత్తం హోతి. **మమాతి అత్థే సతీతి** సమ్బన్ధియత్థే సామినిద్దేసవసేన మమాతి అత్థే వత్తబ్బే సతి, యదా సమ్బన్ధవసేన సామి నిద్దేసో, తదాతి వుత్తం హోతి.

ఏవం సద్దతో ఞాతబ్బమత్థం విఞ్ఞాపేత్వా ఇదాని తేహి దస్సేతబ్బమత్థం నిదస్సేన్తో **"ఏవమేతేసూ"**తిఆదిమాహ. సుతసద్దసన్నిధానే పయుత్తేన **ఏవం**-సద్దేన సవనకిరియాజోతకేనేవ భవితబ్బం విజ్జమానత్థస్స జోతకమత్తత్తా నిపాతానన్తి వుత్తం **"ఏవన్తి సోతవిఞ్ఞాణాదివిఞ్ఞాణకిచ్చనిదస్సన"**న్తి. సవనాయ ఏవ హి ఆకారో, నిదస్సనం, అవధారణమ్పి, తస్మా యథావుత్తో ఏవం-సద్దస్స తివిధోపి అత్థో సవనకిరియాజోతకభావేన ఇధాధిప్పేతోతి. **ఆది**-సద్దేన చేత్థ సమ్పటిచ్ఛనాదీనం సోతద్వారికవిఞ్ఞాణానం, తదభినిపాతానఞ్చ మనోద్వారిక విఞ్ఞాణానం గహణం వేదితబ్బం, యతో సోతద్వారానుసారవిఞ్ఞాతత్థే ఇధ సుతసద్దోతి వుత్తో. అవధారణఫలత్తా సద్దపయోగస్స సబ్బమ్పి వాక్యం అన్తోగధావధారణం, తస్మా **"సుత"**న్తి ఏతస్స సుతమేవాతి అయమత్థో లబ్భతీతి ఆహ **"అస్సవనభావపటిక్ఖేపతో"**తి. ఏతేన హి వచనేన అవధారణేన నిరాకతం దస్సేతి. యథా పన యం సుతం సుతమేవాతి నియమేతబ్బం, తథా చ తం సుతం సమ్మా సుతం

హోతీతి అవధారణఫలం దస్సేతుం వుత్తం ‘‘**అనూనాధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**’’న్తి. అథ వా సద్దన్తరత్థాపోహనవసేన సద్దో అత్థం వదతి, తస్మా ‘‘**సుత**’’న్తి ఏతస్స అసుతం న హోతీతి అయమత్థో లబ్భతీతి సన్ధాయ ‘‘**అస్సవనభావపటిక్ఖేపతో**’’తి వుత్తం, ఇమినా దిట్ఠాదినివత్తనం కరోతి దిట్ఠాదీనం “అసుత”న్తి సద్దన్తరత్థభావేన నివత్తేతబ్బత్తా. ఇదం వుత్తం హోతి – న ఇదం మయా అత్తనో ఞాణేన దిట్ఠం, న చ సయమ్భుఞాణేన సచ్ఛికతం, అథ ఖో సుతం, తఞ్చ ఖో సుతం సమ్మదేవాతి. తదేవ సమ్మా సుతభావం సన్ధాయాహ ‘‘**అనూనా...పే.... దస్సన**’’న్తి. హోతి చేత్థ –

> ‘‘ఏవాదిసత్తియా చేవ, అఞ్ఞత్థాపోహనేన చ;
> ద్విధా సద్దో అత్థన్తరం, నివత్తేతి యథారహ”న్తి.

అపిచ అవధారణత్థే ఏవం-సద్దే అయమత్థయోజనా కరీయతీతి తదపేక్ఖస్స సుతసద్దస్స సావధారణత్థో వుత్తో ‘‘**అస్సవనభావపటిక్ఖేపతో**’’తి, తదవధారణఫలం దస్సేతి ‘‘**అనూ...పే.... దస్సన**’’న్తి ఇమినా. సవన-సద్దో చేత్థ భావసద్దేన యోగతో కమ్మసాధనో వేదితబ్బో “సుయ్యతీ”తి. అనూనాధికతాయ భగవతో సమ్ముఖా సుతాకారతో అవిపరీతం , అవిపరీతస్స వా సుత్తస్స గహణం, తస్స నిదస్సనం తథా, ఇతి సవనహేతు సుణన్తపుగ్గలసవనవిసేసవసేన అయం యోజనా కతా.

ఏవం పదత్తయస్స ఏకేన పకారేన అత్థయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని పకారన్తరేనాపి తం దస్సేతుం ‘‘**తథా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **తస్సాతి** యా భగవతో సమ్ముఖా ధమ్మస్సవనాకారేన పవత్తా మనోద్వారికవిఞ్ఞాణవీథి, తస్సా. సా హి నానాప్పకారేన ఆరమ్మణే పవత్తితుం సమత్థా, న సోతద్వారిక విఞ్ఞాణవీథి ఏకారమ్మణేయేవ పవత్తనతో, తథా చేవ వుత్తం ‘‘**సోతద్వారానుసారేనా**’’తి. తేన హి సోతద్వారికవిఞ్ఞాణవీథి నివత్తతి. **నానప్పకారేనాతి** వక్ఖమానేన అనేకవిహితేన బ్యఞ్జనత్థగ్గహణాకారసఙ్ఖాతేన నానావిధేన ఆకారేన, ఏతేన ఇమిస్సా యోజనాయ ఆకారత్థో ఏవం-సద్దో గహితోతి దస్సేతి. **పవత్తిభావప్పకాసనన్తి** పవత్తియా అత్థిభావప్పకాసనం. యస్మిం పకారే వుత్తప్పకారా విఞ్ఞాణవీథి నానప్పకారేన పవత్తా, తదేవ ఆరమ్మణం సన్ధాయ ‘‘**ధమ్మప్పకాసన**’’న్తి వుత్తం, న పన సుతసద్దస్స ధమ్మత్థం, తేన వుత్తం “అయం ధమ్మో సుతో”తి. తస్సా హి విఞ్ఞాణవీథియా ఆరమ్మణమేవ “అయం ధమ్మో సుతో”తి వుచ్చతి. తఞ్చ నియమియమానం యథావుత్తాయ విఞ్ఞాణవీథియా ఆరమ్మణభూతం సుత్తమేవ. **అయఞ్హేత్థాతిఆది** వుత్తస్సేవత్థస్స పాకటీకరణం. తప్పాకటీకరణత్థో హేత్థ **హి**-సద్దో. **విఞ్ఞాణవీథియా** కరణభూతాయ **మయా న అఞ్ఞం కతం, ఇదం పన** ఆరమ్మణం **కతం.** కిం పన తన్తి చే? **అయం ధమ్మో సుతో**తి. అయం పనేత్థాధిప్పాయో – ఆకారత్థే ఏవం-సద్దే “ఏకేనాకారేనా”తి యో ఆకారో వుత్తో, సో అత్థతో సోతద్వారానుసారవిఞ్ఞాణవీథియా నానప్పకారేన ఆరమ్మణే పవత్తిభావోయేవ, తేన చ తదారమ్మణభూతస్స ధమ్మస్సేవ సవనం కతం, న అఞ్ఞన్తి. ఏవం సవనకిరియాయ కరణకత్తుకమ్మవిసేసో ఇమిస్సా యోజనాయ దస్సితో.

అఞ్ఞమ్పి యోజనమాహ ‘‘**తథా**’’తిఆదినా. నిదస్సనత్థం ఏవం-సద్దం గహేత్వా నిదస్సనేన చ నిదస్సితబ్బస్సావినాభావతో ‘‘**ఏవన్తి నిదస్సితబ్బప్పకాసన**’’న్తి వుత్తం. ఇమినా హి తదవినాభావతో ఏవంసద్దేన సకలమ్పి సుత్తం పచ్చామట్ఠన్తి దస్సేతి, సుతసద్దస్స కిరియాపరత్తా, సవనకిరియాయ చ సాధారణవిఞ్ఞాణప్పబన్ధపటిబద్ధత్తా తస్మిఞ్చ విఞ్ఞాణప్పబన్ధే పుగ్గలవోహారోతి వుత్తం ‘‘**పుగ్గలకిచ్చప్పకాసన**’’న్తి. సాధారణవిఞ్ఞాణప్పబన్ధో హి పణ్ణత్తియా ఇధ **పుగ్గలో** నామ, సవనకిరియా పన తస్స **కిచ్చం** నామ. న హి పుగ్గలవోహారరహితే ధమ్మప్పబన్ధే సవనకిరియా లబ్భతి వోహారవిసయత్తా తస్సా కిరియాయాతి దట్ఠబ్బం. ‘‘**ఇద**’’న్తిఆది పిణ్డత్థదస్సనం **మయాతి**

యథావుత్తవిఞ్ఞాణప్పబన్ధసఙ్ఖాతపుగ్గలభూతేన మయా. **సుత**న్తి సవనకిరియాసఙ్ఖాతేన పుగ్గలకిచ్చేన యోజితం, ఇమిస్సా పన యోజనాయ పుగ్గలబ్యాపారవిసయస్స పుగ్గలస్స, పుగ్గలబ్యాపారస్స చ నిదస్సనం కతన్తి దట్ఠబ్బం.

ఆకారత్థమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా పురిమయోజనాయ అఞ్ఞథాపి అత్థయోజనం దస్సేతుం ''**తథా**''తిఆది వుత్తం. **చిత్తసన్తానస్సా**తి యథావుత్తవిఞ్ఞాణప్పబన్ధస్స. **నానాకారప్పవత్తియా**తి నానప్పకారేన ఆరమ్మణే పవత్తియా. నానప్పకారం అత్థబ్యఞ్జనస్స గహణం, నానప్పకారస్స వా అత్థబ్యఞ్జనస్స గహణం తథా, తతోయేవ సా "ఆకారపఞ్ఞత్తీ"తి వుత్తాతి తదేవత్థం సమత్థేతి ''**ఏవన్తి హి**''తిఆదినా. **ఆకారపఞ్ఞత్తీ**తి చ ఉపాదాపఞ్ఞత్తియేవ, ధమ్మానం పన పవత్తిఆకారముపాదాయ పఞ్ఞత్తత్తా తదఞ్ఞాయ ఉపాదాపఞ్ఞత్తియా విసేసనత్థం ''**ఆకారపఞ్ఞత్తీ**''తి వుత్తా **విసయనిద్దేసో**తి ఉప్పత్తిట్ఠాననిద్దేసో. సోతబ్బభూతో హి ధమ్మో సవనకిరియాకత్తుభూతస్స పుగ్గలస్స సవనకిరియావసేన పవత్తిట్ఠానం కిరియాయ కత్తుకమ్మట్ఠత్తా తబ్బసేన చ తదాధారస్సాపి దబ్బస్స ఆధారభావస్స ఇచ్ఛితత్తా, ఇధ పన కిరియాయ కత్తుపవత్తిట్ఠానభావో ఇచ్ఛితోతి కమ్మమేవ ఆధారవసేన వుత్తం, తేనాహ "కత్తు విసయగ్గహణసన్నిట్ఠాన"న్తి, ఆరమ్మణమేవ వా విసయో. ఆరమ్మణఞ్హి తదారమ్మణికస్స పవత్తిట్ఠానం. ఏవమ్పి హి అత్థో సువిఞ్ఞేయ్యతరో హోతి. యథావుత్తవచనే పిణ్డత్థం దస్సేతుం ''**ఏత్తావతా**''తిఆది వుత్తం. ఏత్తావతా ఏత్తకేన యథావుత్తత్థేన పదత్తయేన, కతం హోతీతి సమ్బన్ధో. **నానాకారప్పవత్తేనా**తి నానప్పకారేన ఆరమ్మణే పవత్తేన. **చిత్తసన్తానేనా**తి యథావుత్తవిఞ్ఞాణవీథిసఙ్ఖాతేన చిత్తప్పబన్ధేన. గహణసద్దే చేతం కరణం. చిత్తసన్తానవినిముత్తస్స కస్సచి కత్తు పరమత్థతో అభావేపి సద్దవోహారేన బుద్ధిపరికప్పితభేదవచనిచ్ఛాయ చిత్తసన్తానతో అఞ్ఞమివ తంసమఙ్గిం కత్వా అభేదేపి భేదవోహారేన ''**చిత్తసన్తానేన తంసమఙ్గినో**''తి వుత్తం. వోహారవిసయో హి సద్దో నేకన్తపరమత్థికోతి (కారకరూపసిద్ధియం యో కారేతి సహేతుసుత్తం పస్సితబ్బం) సవనకిరియావిసయోపి సోతబ్బధమ్మో సవనకిరియావసేన పవత్తచిత్తసన్తానస్స ఇధ పరమత్థతో కత్తుభావతో తస్స విసయోయేవాతి వుత్తం ''**కత్తు విసయగ్గహణసన్నిట్ఠాన**''**న్తి.**

అపిచ సవనవసేన చిత్తప్పవత్తియా ఏవ సవనకిరియాభావతో తంవసేన తదఞ్ఞనామరూపధమ్మసముదాయభూతస్స తంకిరియాకత్తు చ విసయో హోతీతి కత్వా తథా వుత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – పురిమనయే సవనకిరియా, తక్కత్తా చ పరమత్థతో తథాపవత్తచిత్తసన్తానమేవ, తస్మా కిరియావిసయోపి "కత్తు విసయో"తి వుత్తో. పచ్ఛిమనయే పన తథాపవత్తచిత్తసన్తానం కిరియా, తదఞ్ఞధమ్మసముదాయో పన కత్తా, తస్మా కామం ఏకన్తతో కిరియావిసయోయేవేస ధమ్మో, తథాపి కిరియావసేన "తబ్బన్తకత్తు విసయో"తి వుత్తోతి. **తంసమఙ్గినో**తి తేన చిత్తసన్తానేన సమఙ్గినో. **కత్తూ**తి కత్తారస్స. **విసయో**తి ఆరమ్మణవసేన పవత్తిట్ఠానం, ఆరమ్మణమేవ వా. సుతాకారస్స చ థేరస్స సమ్మా నిచ్ఛితభావతో "గహణసన్నిట్ఠాన"న్తి వుత్తం.

అపరో నయో – **యస్స...పే.... ఆకారపఞ్ఞత్తీ**తి ఆకారత్థేన ఏవం-సద్దేన యోజనం కత్వా తదేవ అవధారణత్థమ్పి గహేత్వా ఇమస్మింయేవ నయే యోజేతుం "గహణం కతం" ఇచ్చేవ అవత్వా ''**గహణసన్నిట్ఠానం కత**''న్తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. అవధారణేన హి సన్నిట్ఠానమిధాధిప్పేతం, తస్మా ''**ఏత్తావతా**''తిఆదినా అవధారణత్థమ్పి ఏవం-సద్దం గహేత్వా అయమేవ యోజనా కతాతి దస్సేతీతి వేదితబ్బం, ఇమిస్సా పన యోజనాయ గహణాకారగాహకతబ్బిసయవిసేసనిదస్సనం కతన్తి దట్ఠబ్బం.

అఞ్ఞమ్పి యోజనమాహ ''**అథ వా**''తిఆదినా. పుబ్బే అత్తనా సుతానం నానావిహితానం సుత్తసఙ్ఖాతానం అత్థబ్యఞ్జనానం ఉపధారితరూపస్స ఆకారస్స నిదస్సనస్స, అవధారణస్స వా పకాసనసభావో **ఏవం**-సద్దోతి తదాకారాదిభూతస్స ఉపధారణస్స పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా ఉపాదానభూతధమ్మప్పబన్ధబ్యాపారతాయ ''**పుగ్గలకిచ్చనిద్దేసో**''తి వుత్తం అత్తనా సుతానఞ్హి అత్థబ్యఞ్జనానం పున ఉపధారణం ఆకారాదిత్తయం, తఞ్చ ఏవం-సద్దస్స అత్థో. సో పన యం ధమ్మప్పబన్ధం ఉపాదాయ పుగ్గలపఞ్ఞత్తి పవత్తా, తస్స బ్యాపారభూతం కిచ్చమేవ , తస్మా ఏవం-సద్దేన పుగ్గలకిచ్చం నిద్దిసీయతీతి. కామం సవనకిరియా పుగ్గలబ్యాపారోపి అవిసేసేన, తథాపి విసేసతో విఞ్ఞాణబ్యాపారోవాతి వుత్తం ''**విఞ్ఞాణకిచ్చనిద్దేసో**''తి. తథా హి పుగ్గలవాదీనమ్పి సవనకిరియా విఞ్ఞాణనిరపేక్ఖా నత్థి సవనాదీనం విసేసతో విఞ్ఞాణబ్యాపారభావేన ఇచ్ఛితత్తా. **మే**తి సద్దప్పవత్తియా ఏకన్తేనేవ సత్తవిసయత్తా, విఞ్ఞాణకిచ్చస్స చ సత్తవిఞ్ఞాణానమభేదకరణవసేన తత్థేవ సమోదహితబ్బతో ''**ఉభయకిచ్చయుత్తపుగ్గలనిద్దేసో**''తి వుత్తం. "అయ"న్తిఆది తప్పాకటీకరణం. ఏత్థ హి **సవనకిచ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గినాతి ఏవం**-సద్దేన నిద్దిట్ఠం పుగ్గలకిచ్చం సన్ధాయ వుత్తం, తం పన పుగ్గలస్స సవనకిచ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గీభావేన పుగ్గలకిచ్చం నామాతి దస్సేతుం "పుగ్గలకిచ్చసమఙ్గినా"తి అవత్వా ''**సవనకిచ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గినా**''తి ఆహ, తస్మా "పుగ్గలకిచ్చ"న్తి నిద్దిట్ఠసవనకిచ్చవతా విఞ్ఞాణేన సమఙ్గినాతి అత్థో. **విఞ్ఞాణవసేన, లద్ధసవనకిచ్చవోహారేనా**తి చ సుతసద్దేన నిద్దిట్ఠం విఞ్ఞాణకిచ్చం సన్ధాయ వుత్తం. సవనమేవ కిచ్చం యస్సాతి తథా. సవనకిచ్చన్తి వోహారో **సవనకిచ్చవోహారో**, లద్ధో సో యేనాతి తథా. **లద్ధసవనకిచ్చవోహారేన** విఞ్ఞాణసఙ్ఖాతేన వసేన సామత్థియేనాతి అత్థో. అయం పన సమ్బన్ధో – సవనకిచ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గినా పుగ్గలేన మయా లద్ధసవనకిచ్చవోహారేన విఞ్ఞాణవసేన కరణభూతేన సుతన్తి.

అపిచ ''**ఏవ**''న్తి సద్దస్సత్థో అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి, ''**సుత**''న్తి సద్దస్సత్థో విజ్జమానపఞ్ఞత్తి, తస్మా తే తథారూపపఞ్ఞత్తి ఉపాదానభూతపుగ్గలబ్యాపారభావేనేవ దస్సేన్తో ఆహ ''**ఏవన్తి పుగ్గలకిచ్చనిద్దేసో. సుతన్తి విఞ్ఞాణకిచ్చనిద్దేసో**''తి. న హి పరమత్థతోయేవ నియమియమానే సతి పుగ్గలకిచ్చవిఞ్ఞాణకిచ్చవసేన అయం విభాగో లబ్భతీతి. ఇమిస్సా పన యోజనాయ కత్తుబ్యాపారకరణబ్యాపారకత్తునిద్దేసో కతోతి వేదితబ్బో.

సబ్బస్సాపి సద్దాధిగమనీయస్స అత్థస్స పఞ్ఞత్తిముఖేనేవ పటిపజ్జితబ్బత్తా, సబ్బాసఞ్చ పఞ్ఞత్తీనం విజ్జమానాదివసేన ఛసు పఞ్ఞత్తిభేదేసు అన్తోగధత్తా తాసు "ఏవ"న్తిఆదీనం పఞ్ఞత్తీనం సరూపం నిద్ధారేత్వా దస్సేన్తో ''**ఏవన్తి చా**''తిఆదిమాహ. తత్థ "ఏవ"న్తి చ "మే"తి చ వుచ్చమానస్స అత్థస్స ఆకారాదిభూతస్స ధమ్మానం అసల్లక్ఖణభావతో అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావోతి ఆహ ''**సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**''తి. **సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేనా**తి చ భూతత్థఉత్తమత్థవసేనాతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – యో మాయామరీచిఆదయో వియ అభూతత్థో, అనుస్సవాదీహి గహేతబ్బో వియ అనుత్తమత్థో చ న హోతి, సో రూపసద్దాదిసభావో, రుప్పనానుభవనాదిసభావో వా అత్థో "సచ్చికట్ఠో, పరమత్థో"తి చ వుచ్చతి, "ఏవం మే"తి పదానం పన అత్థో అభూతత్తా, అనుత్తమత్తా చ న తథా వుచ్చతి, తస్మా భూతత్థఉత్తమత్థసఙ్ఖాతేన సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన విసేసనభూతేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తియేవాతి. ఏతేన చ విసేసనేన బాలజనేహి "అత్థీ"తి పరికప్పితం పఞ్ఞత్తిమత్తం నివత్తేతి. తదేవత్థం పాకటం కరోతి, హేతునా వా సాధేతి ''**కిఞ్హేత్థ త**''న్తిఆదినా. యం ధమ్మజాతం, అత్థజాతం వా "ఏవ"న్తి వా "మే"తి వా నిద్దేసం లభేథ, **తం ఏత్థ** రూపఫస్సాదిధమ్మసముదాయే, "ఏవం మే"తి పదానం వా అత్థే. పరమత్థతో న అత్థీతి యోజనా. రూపఫస్సాదిభావేన నిద్దిట్ఠో పరమత్థతో ఏత్థ అత్థేవ, "ఏవం మే"తి పన నిద్దిట్ఠో నత్థీతి అధిప్పాయో. **సుత**న్తి పన సద్దాయతనం సన్ధాయాహ ''**విజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**''తి. "సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేనా"తి చేత్థ అధికారో. ''**యఞ్హి**''తిఆది

తప్పాకటీకరణం, హేతుదస్సనం వా. **యం తం** సద్దాయతనం **సోతేన** సోతద్వారేన, తన్నిస్సితవిఞ్ఞాణేన వా **ఉపలద్ధం** అధిగమితబ్బన్తి అత్థో. తేన హి సద్దాయతనమిధ గహితం కమ్మసాధనేనాతి దస్సేతి.

ఏవం అట్ఠకథానయేన పఞ్ఞత్తిసరూపం నిద్ధారేత్వా ఇదాని అట్ఠకథాముత్తకేనాపి నయేన వుత్తేసు ఛసు పఞ్ఞత్తిభేదేసు "ఏవ"న్తిఆదీనం పఞ్ఞత్తీనం సరూపం నిద్ధారేన్తో "**తథా**"తిఆదిమాహ. ఉపాదాపఞ్ఞత్తి ఆదయో హి పోరాణట్ఠకథాతో ముత్తా సఙ్గహకారేనేవ ఆచరియేన వుత్తా. విత్థారో అభిధమ్మట్ఠకథాయ గహేతబ్బో. **తం తన్తి** తం తం ధమ్మజాతం, సోతపథమాగతే ధమ్మే ఉపాదాయ తేసం ఉపధారితాకారనిదస్సనావధారణస్స పచ్చామసనవసేన **ఏవన్తి చ** ససన్తతిపరియాపన్నే ఖన్ధే ఉపాదాయ **మేతి చ** వత్తబ్బత్తాతి అత్థో. రూపవేదనాదిభేదేహి ధమ్మే ఉపాదాయ నిస్సాయ కారణం కత్వా పఞ్ఞత్తి **ఉపాదాపఞ్ఞత్తి** యథా "తాని తాని అఙ్గాని ఉపాదాయ రథో గేహం, తే తే రూపరసాదయో ఉపాదాయ ఘటో పటో, చన్దిమసూరియపరివత్తాదయో ఉపాదాయ కాలో దిసా"తిఆది. పఞ్ఞపేతబ్బట్ఠేన చేసా పఞ్ఞత్తి నామ, న పఞ్ఞాపనట్ఠేన. యా పన తస్స అత్థస్స పఞ్ఞాపనా, అయం అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తియేవ. **దిట్ఠాదీని ఉపనిధాయ వత్తబ్బతో**తి దిట్ఠముతవిఞ్ఞాతే ఉపనిధాయ ఉపత్థమ్భం కత్వా అపేక్ఖిత్వా వత్తబ్బత్తా. దిట్ఠాదిసభావవిరహితే సద్దాయతనే వత్తమానోపి హి సుతవోహారో "దుతియం తతియ"న్తిఆదికో వియ పఠమాదీని దిట్ఠముతవిఞ్ఞాతే అపేక్ఖిత్వా పవత్తో "**ఉపనిధాపఞ్ఞత్తీ**"తి వుచ్చతే. సా పనేసా అనేకవిధా తదఞ్ఞాపేక్ఖూపనిధా హత్థగతూపనిధా సమ్పయుత్తూపనిధాసమారోపితూపనిధా అవిదూరగతూపనిధా పటిభాగూపనిధా తబ్బహులూపనిధాతబ్బిసిట్ఠూపనిధా"తిఆదినా. తాసు అయం "దుతియం తతియ"న్తిఆదికా వియ పఠమాదీనం దిట్ఠాదీనం అఞ్ఞమఞ్ఞమపేక్ఖిత్వా వుత్తత్తా తదఞ్ఞాపేక్ఖూపనిధాపఞ్ఞత్తి నామ.

ఏవం పఞ్ఞత్తియాపి అత్థాధిగమనీయతాసఙ్ఖాతం దస్సేతబ్బత్థం దస్సేత్వా ఇదాని సద్దసామత్థియేన దీపేతబ్బమత్థం నిద్ధారేత్వా దీపేన్తో "**ఏత్థ చా**"తిఆదిమాహ. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం వచనత్తయే. **చ**-సద్దో ఉపన్యాసో అత్థన్తరం ఆరభితుకామేన యోజితత్తా. "సుత"న్తి వుత్తే అసుతం న హోతీతి పకాసితోయమత్థో, తస్మా తథా సుత-సద్దేన పకాసితా అత్తనా పటివిద్ధసుత్తస్స పకారవిసేసా "**ఏవ**"న్తి థేరేన పచ్చామట్ఠాతి తేన ఏవం-సద్దేన అసమ్మోహో దీపితో నామ, తేనాహ "**ఏవన్తి వచనేన అసమ్మోహం దీపేతీ**"తి. **అసమ్మోహన్తి** చ యథాసుతే సుత్తే అసమ్మోహం. తదేవ యుత్తియా, బ్యతిరేకేన చ సమత్థేహి "**న హీ**"తిఆదినా వక్ఖమానఞ్చ సుత్తం నానప్పకారం దుప్పటివిద్ధఞ్చ. ఏవం నానప్పకారే దుప్పటివిద్ధే సుత్తే కథం సమ్మూళ్హో నానప్పకారపటివేధసమత్థో భవిస్సతి. ఇమాయ యుత్తియా, ఇమినా చ బ్యతిరేకేన థేరస్స తత్థ అసమ్మూళ్హభావసఙ్ఖాతో దీపేతబ్బో అత్థో విఞ్ఞాయతీతి వుత్తం హోతి. ఏవమీదిసేసు యథారహం. భగవతో సమ్ముఖా సుతాకారస్స యాథావతో ఉపరి థేరేన దస్సియమానత్తా "**సుత్తస్స అసమ్మోసం దీపేతీ**"తి వుత్తం. **కాలన్తరేనాతి** సుతకాలతో అపరేన కాలేన. **యస్స...పే.... పటిజానాతి,** థేరస్స పన సువణ్ణభాజనే పక్ఖిత్తసీహవసా వియ అనస్సమానం అసమ్ముట్ఠం తిట్ఠతి, తస్మా సో ఏవం పటిజానాతీతి వుత్తం హోతి. ఏవం దీపితేన పన అత్థేన కిం పకాసితన్తి ఆహ "**ఇచ్చస్సా**"తిఆది. తత్థ **ఇచ్చస్సాతి** ఇతి అస్స, తస్మా అసమ్మోహస్స, అసమ్మోసస్స చ దీపితత్తా అస్స థేరస్సపఞ్ఞాసిద్ధీతిఆదినా సమ్బన్ధో. **అసమ్మోహేనాతి** సమ్మోహాభావేన. పఞ్ఞావజ్జితసమాధిఆదిధమ్మజాతేన తంసమ్పయుత్తాయ పఞ్ఞాయ సిద్ధి సహజాతాదిసత్తియా సిజ్ఝనతో. సమ్మోహపటిపక్ఖేన వా పఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన ధమ్మజాతేన. సవనకాలసమ్భూతాయ హి పఞ్ఞాయ తదుత్తరికాలపఞ్ఞాసిద్ధి ఉపనిస్సయాదికోటియా సిజ్ఝనతో. ఇతరత్థాపి యథారహం నయో నేతబ్బో.

ఏవం పకాసితేన పన అత్థేన కిం విభావితన్తి ఆహ **''తత్థా''**తిఆది. **తత్థాతి** తేసు దుబ్బిధేసు ధమ్మేసు. బ్యఞ్జనానం పటివిజ్ఝితబ్బో ఆకారో నాతిగమ్భీరో, యథాసుతధారణమేవ తత్థ కరణీయం, తస్మా తత్థ సతియా బ్యాపారో అధికో, పఞ్ఞా పన గుణీభూతాతి వుత్తం **''పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమాయా''**తిఆది. పఞ్ఞాయ పుబ్బఙ్గమా **పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమాతి** హి నిబ్బచనం, పుబ్బఙ్గమతా చేత్థ పధానభావో "మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧) వియ. అపిచ యథా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు ఆవజ్జనాదయో పుబ్బఙ్గమా సమానాపి తదారమ్మణస్స అవిజాననతో అప్పధానభూతా, ఏవం పుబ్బఙ్గమాయపి అప్పధానత్తే సతి పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమా ఏతిస్సాతి నిబ్బచనమ్పి యుజ్జతి. పుబ్బఙ్గమతా చేత్థ పురేచారిభావో. ఇతి సహజాతపుబ్బఙ్గమో పురేజాతపుబ్బఙ్గమోతి దువిధోపి పుబ్బఙ్గమో ఇధ సమ్భవతి, యథా చేత్థ, ఏవం సతి "పుబ్బఙ్గమాయా"తి ఏత్థాపి యథాసమ్భవమేస నయో వేదితబ్బో. ఏవం విభావితేన సమత్థతావచనేన కిమనుభావితన్తి ఆహ **''తదుభయసమత్థతాయోగేనా''**తిఆది. తత్థ **అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నస్సాతి** అత్థబ్యఞ్జనేన పరిపుణ్ణస్స, సఙ్కాసనాదీహి వా ఛహి అత్థపదేహి, అక్ఖరాదీహి చ ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి సమన్నాగతస్స, అత్థబ్యఞ్జనసఞ్ఞాతేన వా రసేన సాదురసస్స. పరియత్తిధమ్మోయేవ నవలోకుత్తరరతనసన్నిధానతో సత్తవిధస్స, దసవిధస్స వా రతనస్స సన్నిధానో కోసో వియాతి **ధమ్మకోసో,** తథా ధమ్మభణ్డాగారో, తత్థ నియుత్తోతి **ధమ్మభణ్డాగారికో.** అథ వా నానారాజభణ్డరక్ఖకో భణ్డాగారికో వియాతి **భణ్డాగారికో,** ధమ్మస్స అనురక్ఖకో భణ్డాగారికోతి తమేవ సదిసతాకారణదస్సనేన విసేసేత్వా **''ధమ్మభణ్డాగారికో''**తి వుత్తో. యథాహ –

> "బహుస్సుతో ధమ్మధరో, సబ్బపాఠీ చ సాసనే;
>
> ఆనన్దో నామ నామేన, ధమ్మారక్ఖో తవం మునే"తి. (అప॰ ౧.౨.౪౨);

అఞ్ఞథాపి దీపేతబ్బమత్థం దీపేతి **''అపరో నయో''**తిఆదినా, ఏవం సద్దేన వుచ్చమానానం ఆకారనిదస్సనావధారణత్థానం అవిపరీతసద్ధమ్మవిసయత్తా తబ్బిసయేహి తేహి అత్థేహి యోనిసో మనసికారస్స దీపనం యుత్తన్తి వుత్తం **''యోని...పే.... దీపేతీ''**తి. **''అయోనిసో''**తిఆదినా బ్యతిరేకేన ఞాపకహేతుదస్సనం. తత్థ కత్థచి హి-సద్దో దిస్సతి, సో కారణే, కస్మాతి అత్థో, ఇమినా వచనేనేవ యోనిసో మనసికరోతో నానప్పకారపటివేధసమ్భవతో అగ్గి వియ ధూమేన కారియేన కారణభూతో సో విఞ్ఞాయతీతి తదన్వయమ్పి అత్థాపత్తియా దస్సేతి. ఏస నయో సబ్బత్థ యథారహం. "బ్రహ్మజాలం ఆవుసో కత్థ భాసిత"న్తిఆది పుచ్ఛావసేన అధునా పకరణప్పత్తస్స వక్ఖమానస్స సుత్తస్స "సుత"న్తి పదేన వుచ్చమానం భగవతో సమ్ముఖా సవనం సమాధానమన్తరేన న సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం **''అవిక్ఖేపం దీపేతీ''**తి. **''విక్ఖిత్తచిత్తస్సా''**తిఆదినా బ్యతిరేకకారణేన ఞాపకహేతుం దస్సేత్వా తదేవ సమత్థేతి **''తథా హీ''**తిఆదినా. **సబ్బసమ్పత్తియాతి** సబ్బేన అత్థబ్యఞ్జనదేసకపయోజనాదినా సమ్పత్తియా. కిం ఇమినా పకాసితన్తి ఆహ **''యోనిసో మనసికారేన చేత్థా''**తిఆది. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం ధమ్మద్వయే. **''న హి విక్ఖిత్తచిత్తో''**తిఆదినా కారణభూతేన అవిక్ఖేపేన, సప్పురిసూపనిస్సయేన చ ఫలభూతస్స సద్ధమ్మస్సవనస్స సిద్ధియా ఏవ సమత్థనం వుత్తం, అవిక్ఖేపేన పన సప్పురిసూపనిస్సయస్స సిద్ధియా సమత్థనం న వుత్తం. కస్మాతి చే? విక్ఖిత్తచిత్తానం సప్పురిసే పయిరుపాసనాభావస్స అత్థతో సిద్ధత్తా. అత్థవసేనేవ హి సో పాకటోతి న వుత్తో.

ఏత్థాహ – యథా యోనిసో మనసికారేన ఫలభూతేన అత్తసమ్మాపణిధిపుబ్బేకతపుఞ్ఞతానం కారణభూతానం సిద్ధి వుత్తా తదవినాభావతో, ఏవం అవిక్ఖేపేన ఫలభూతేన సద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయానం కారణభూతానం సిద్ధి

వత్తబ్బా సియా అస్సుతవతో, సప్పురిసూపనిస్సయవిరహితస్స చ తదభావతో. ఏవం సన్తేపి "న హి విక్ఖిత్తచిత్తో"తిఆదిసమత్థనవచనేన అవిక్ఖేపేన, సప్పురిసూపనిస్సయేన చ కారణభూతేన సద్ధమ్మస్సవనస్సేవ ఫలభూతస్స సిద్ధి వుత్తా, కస్మా పనేవం వుత్తాతి? వుచ్చతే – అధిప్పాయన్తరసమ్భవతో హి తథా సిద్ధి వుత్తా. అయం పనేత్థాధిప్పాయో – సద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయా న ఏకన్తేన అవిక్ఖేపస్స కారణం బాహిరకారణత్తా, అవిక్ఖేపో పన సప్పురిసూపనిస్సయో వియ సద్ధమ్మస్సవనస్స ఏకన్తకారణం అజ్ఝత్తికకారణత్తా, తస్మా ఏకన్తకారణే హోన్తే కిమత్థియా అనేకన్తకారణం పతి ఫలభావపరికప్పనాతి తథాయేవేతస్స సిద్ధి వుత్తాతి. ఏత్థ చ పఠమం ఫలేన కారణస్స సిద్ధిదస్సనం నదీపూరేన వియ ఉపరి వుట్ఠిసబ్భావస్స, దుతియం కారణేన ఫలస్స సిద్ధిదస్సనం ఏకన్తవస్సినా వియ మేఘవుట్ఠానేన వుట్ఠిపవత్తియా.

"అపరో నయో"తిఆదినా అఞ్ఞథాపి దీపేతబ్బత్థమాహ, యస్మా న హోతీతి సమ్బన్ధో. **ఏవన్తి...పే.... నానాకారనిద్దేసో**తి హేట్ఠా **వుత్తం, సో చ ఆకారో**తి సోతద్వారానుసారవిఞ్ఞాణవీథిసఙ్ఖాతస్స చిత్తసన్తానస్స నానాకారేన ఆరమ్మణే పవత్తియా నానత్థబ్యఞ్జనగ్గహణసఙ్ఖాతో సో భగవతో వచనస్స అత్థబ్యఞ్జనప్పభేదపరిచ్ఛేదవసేన సకలసాసనసమ్పత్తిఓగాహనాకారో. **ఏవం భద్దకో**తి నిరవసేసపరహితపారిపూరిభావకారణత్తా ఏవం యథావుత్తేన నానత్థబ్యఞ్జనగ్గహణేన సున్దరో సేట్ఠో, సమాసపదం వా ఏతం ఏవం ఈదిసో భద్దో యస్సాతి కత్వా. న పణిహితో **అప్పణిహితో,** సమ్మా అప్పణి హితో అత్తా యస్సాతి తథా, తస్స. **పచ్ఛిమచక్కద్వయసమ్పత్తి**న్తి అత్తసమ్మాపణిధిపుబ్బేకతపుఞ్ఞతాసఙ్ఖాతగుణద్వయసమ్పత్తిం. గుణస్సేవ హి అపరాపరవుత్తియా పవత్తనట్ఠేన చక్కభావో. చరన్తి వా ఏతేన సత్తా సమ్పత్తిభవం, సమ్పత్తిభవేసూతి వా **చక్కం.** యం సన్ధాయ వుత్తం "చత్తారిమాని భిక్ఖవే, చక్కాని, యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సానం చతుచక్కం వత్తతీ"తిఆది (అం. ని. ౪.౩౧) పచ్ఛిమభావో చేత్థ దేసనాక్కమవసేనేవ. **పురిమచక్కద్వయసమ్పత్తి**న్తి పతిరూపదేసవాససప్పురిసూపనిస్సయసఙ్ఖాతగుణద్వయసమ్పత్తిం. సేసం వుత్తనయమేవ. **తస్మా**తి పురిమకారణం పురిమస్సేవాతి ఇధ కారణమాహ **"న హీ"**తిఆదినా.

తేన కిం పకాసితన్తి ఆహ **"ఇచ్చస్సా"**తిఆది. **ఇతి** ఇమాయ చతుచక్కసమ్పత్తియా కారణభూతాయ. **అస్స** థేరస్స. **పచ్ఛిమచక్కద్వయసిద్ధియా**తి పచ్ఛిమచక్కద్వయస్స అత్థిభావేన సిద్ధియా . **ఆసయసుద్ధీ**తి విపస్సనాఞాణసఙ్ఖాతాయ అనులోమికఖన్తియా, కమ్మస్సకతాఞాణ-మగ్గఞాణసఙ్ఖాతస్స యథాభూతఞాణస్స చాతి దువిధస్సాపి ఆసయస్స అసుద్ధిహేతుభూతానం కిలేసానం దూరీభావేన **సుద్ధి.** తదేవ హి ద్వయం వివట్టనిస్సితానం సుద్ధసత్తానం ఆసయో. సమ్మాపణిహితత్తో హి పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞో సుద్ధాసయో హోతి. తథా హి వుత్తం "సమ్మాపణిహితం చిత్తం, సేయ్యసో నం తతో కరే"తి, (ధ. ప. ౪౩) "కతపుఞ్ఞోసి త్వం ఆనన్ద, పధానమనుయుఞ్జ ఖిప్పం హోహిసి అనాసవో"తి (దీ. ని. ౨.౨౦౭) చ. కేచి పన "కత్తుకమ్యతాఛన్దో ఆసయో"తి వదన్తి, తదయుత్తమేవ "తాయ చ ఆసయసుద్ధియా అధిగమబ్యత్తిసిద్ధీ"తి వచనేన విరోధతో. ఏవమ్పి మగ్గఞాణసఙ్ఖాతస్స ఆసయస్స సుద్ధి న యుత్తా తాయ అధిగమబ్యత్తిసిద్ధియా అవత్తబ్బతోతి? నో న యుత్తో పురిమస్స మగ్గస్స, పచ్ఛిమానం మగ్గానం, ఫలానఞ్చ కారణభావతో. **పయోగసుద్ధీ**తి యోనిసోమనసికారపుబ్బఙ్గమస్స ధమ్మస్సవనపయోగస్స విసదభావేన సుద్ధి, సబ్బస్స వా కాయవచీపయోగస్స నిద్దోసభావేన సుద్ధి. పతిరూపదేసవాసీ, హి సప్పురిససేవీ చ యథావుత్తవిసుద్ధపయోగో హోతి. తథావిసుద్ధేన యోనిసోమనసికారపుబ్బఙ్గమేన ధమ్మస్సవనపయోగేన, విప్పటిసారాభావావహేన చ కాయవచీపయోగేన అవిక్ఖిత్తచిత్తో పరియత్తియం విసారదో హోతి, తథాభూతో చ థేరో, తేన విఞ్ఞాయతి పురిమచక్కద్వయసిద్ధియా థేరస్స పయోగసుద్ధి

సిద్ధావాతి. తేన కిం విభావితన్తి ఆహ ''**తాయ చా**''తిఆది. **అధిగమబ్యత్తిసిద్ధీ**తి పటివేధసఙ్ఖాతే అధిగమే ఛేకభావసిద్ధి. అధిగమేతబ్బతో హి పటివిజ్ఝితబ్బతో పటివేధో ''**అధిగమో**''తి అట్ఠకథాసు వుత్తో, **ఆగమో**తి చ పరియత్తి ఆగచ్ఛన్తి అత్తత్థపరత్థాదయో ఏతేన, ఆభుసో వా గమితబ్బో ఞాతబ్బోతి కత్వా.

తేన కిమనుభావితన్తి ఆహ ''**ఇతీ**''తిఆది. **ఇతీ**తి ఏవం వుత్తనయేన, తస్మా సిద్ధత్తాతి వా కారణనిద్దేసో. **వచన**న్తి నిదానవచనం లోకతో, ధమ్మతో చ సిద్ధాయ ఉపమాయ తమత్థం ఞాపేతుం ''**అరుణుగ్గం వియా**''తిఆదిమాహ. "ఉపమాయ మిధేకచ్చే, అత్థం జానన్తి పణ్డితా"తి (జా. ౨.౧౯.౨౪) హి వుత్తం. **అరుణో**తి సూరియస్స ఉదయతో పుబ్బభాగే ఉట్ఠితరంసి, తస్స **ఉగ్గం** ఉగ్గమనం **ఉదయతో** ఉదయన్తస్స ఉదయావాసముగ్గచ్ఛతో **సూరియస్స పుబ్బఙ్గమం** పురేచరం **భవితుం అరహతి వియా**తి సమ్బన్ధో. ఇదం వుత్తం హోతి – ఆగమాధిగమబ్యత్తియా ఈదిసస్స థేరస్స వుత్తనిదానవచనం భగవతో వచనస్స పుబ్బఙ్గమం భవితుమరహతి, నిదానభావం గతం హోతీతి ఇదమత్థజాతం అనుభావితన్తి.

ఇదాని అపరమ్పి పుబ్బే వుత్తస్స అసమ్మోహాసమ్మోససఙ్ఖాతస్స దీపేతబ్బస్సత్థస్స దీపకేహి ఏవం-సద్ద సుత-సద్దేహి పకాసేతబ్బమత్థం పకాసేన్తో ''**అపరో నయో**''తిఆదిమాహ. తత్థ హి "నానప్పకారపటివేధదీపకేన , సోతబ్బప్పభేదపటివేధదీపకేనా"తి చ ఇమినా తేహి సద్దేహి పుబ్బే దీపితం అసమ్మోహాసమ్మోససఙ్ఖాతం దీపేతబ్బత్థమాహ అసమ్మోహేన నానప్పకారపటివేధస్స, అసమ్మోసేన చ సోతబ్బప్పభేదపటివేధస్స సిజ్ఝనతో. ''**అత్తనో**''తిఆదీహి పన పకాసేతబ్బత్థం. తేన వుత్తం **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** "నానప్పకారపటివేధదీపకేనాతిఆదినా ఏవం-సద్ద సుత-సద్దానం థేరస్స అత్థబ్యఞ్జనేసు అసమ్మోహాసమ్మోసదీపనతో చతుపటిసమ్భిదావసేన అత్థయోజనం దస్సేతీ"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౧). హేతుగబ్భఞ్చేతం పదద్వయం, నానప్పకారపటివేధసఙ్ఖాతస్స, సోతబ్బప్పభేద-పటివేధసఙ్ఖాతస్స చ దీపేతబ్బత్థస్స దీపకత్తాతి వుత్తం హోతి. సన్తస్స విజ్జమానస్స భావో **సబ్భావో,** అత్థపటిభానపటిసమ్భిదాహి సమ్పత్తియా సబ్భావో తథా. "సమ్భవ"న్తిపి పాఠో, సమ్భవనం **సమ్భవో,** అత్థపటిభానపటిసమ్భిదాసమ్పత్తీనం సమ్భవో తథా. ఏవం ఇతరత్థాపి. ''**సోతబ్బప్పభేదపటివేధదీపకేనా**''తి ఏతేన పన అయం సుత-సద్దో ఏవం-సద్దసన్నిధానతో, వక్ఖమానాపేక్ఖాయ వా సామఞ్ఞేనేవ వుత్తేపి సోతబ్బధమ్మవిసేసం ఆమసతీతి దస్సేతి. ఏత్థ చ సోతబ్బధమ్మసఙ్ఖాతాయ పాళియా నిదస్సేతబ్బానం భాసితత్థపయోజనత్థానం, తేసు చ ఞాణేసు పవత్తఞాణస్స నానప్పకారభావతో తబ్భావపటివేధదీపకేన ఏవం-సద్దేన అత్థపటిభానపటిసమ్భిదాసమ్పత్తిసబ్భావదీపనం యుత్తం, సోతబ్బధమ్మస్స పన అత్థాధిగమహేతుతో, తంవసేన చ తదవసేసహేతుప్పభేదస్స గహితత్తా, నిరుత్తిభావతో చ సోతబ్బప్పభేదదీపకేన సుత-సద్దేన ధమ్మనిరుత్తిపటిసమ్భిదాసమ్పత్తిసబ్భావదీపనం యుత్తన్తి వేదితబ్బం. తదేవత్థఞ్హి ఞాపేతుం "అసమ్మోహదీపకేన, అసమ్మోసదీపకేనా"తి చ అవత్వా తథా వుత్తన్తి.

ఏవం అసమ్మోహాసమ్మోససఙ్ఖాతస్స దీపేతబ్బస్సత్థస్స దీపకేహి ఏవం-సద్ద సుత-సద్దేహి పకాసేతబ్బమత్థం పకాసేత్వా ఇదాని యోనిసోమనసికారావిక్ఖేపసఙ్ఖాతస్స దీపేతబ్బస్సత్థస్స దీపకేహిపి తేహి పకాసేతబ్బమత్థం పకాసేన్తో ''**ఏవన్తి చా**''తిఆదిమాహ. తత్థ హి ''**ఏవన్తి...పే.... భాసమానో, సుతన్తి ఇదం...పే.... భాసమానో**''తి చ ఇమినా తేహి సద్దేహి పుబ్బే దీపితం యోనిసోమనసికారావిక్ఖేపసఙ్ఖాతం దీపేతబ్బత్థమాహ, ''**ఏతే మయా**''తిఆదీహి పన పకాసేతబ్బత్థం **సవనయోగదీపక**న్తి చ అవిక్ఖేపవసేన సవనయోగస్స సిజ్ఝనతో తదేవ సన్ధాయాహ . తథా హి **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం "సవనధారణవచీపరిచరియా పరియత్తిధమ్మానం విసేసేన సోతావధారణపటిబద్ధాతి తే అవిక్ఖేపదీపకేన సుతసద్దేన

యోజేత్వా"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧). మనోదిట్ఠీహి పరియత్తిధమ్మానం అనుపేక్ఖనసుప్పటివేధా విసేసతో మనసికారపటిబద్ధా, తస్మా తద్దీపకవచనేనేవ ఏతే మయా ధమ్మా మనసానుపేక్ఖితా దిట్ఠియా సుప్పటివిద్ధాతి ఇమమత్థం పకాసేతీతి వుత్తం "ఏవన్తి చ...పే॰... దీపేతీ"తి తత్థ **ధమ్మా**తి పరియత్తిధమ్మా. **మనసానుపేక్ఖితా**తి "ఇధ సీలం కథితం, ఇధ సమాధి, ఇధ పఞ్ఞా, ఏత్తకావ ఏత్థ అనుసన్ధయో"తిఆదిభేదేన మనసా అనుపేక్ఖితా. **దిట్ఠియా సుప్పటివిద్ధా**తి నిజ్ఝానక్ఖన్తిసఙ్ఖాతాయ, ఞాతపరిఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయ వా దిట్ఠియా తత్థ వుత్తరూపారూపధమ్మే "ఇతి రూపం, ఏత్తకం రూప"న్తిఆదినా సుట్ఠు వవత్థపేత్వా పటివిద్ధా.

సవనధారణవచీపరిచరియా చ పరియత్తిధమ్మానం విసేసేన సోతావధారణపటిబద్ధా, తస్మా తద్దీపకవచనేనేవ బహూ మయా ధమ్మా సుతా ధాతా వచసా పరిచితాతి ఇమమత్థం పకాసేతీతి వుత్తం **''సుతన్తి ఇదం...పే॰... దీపేతీ''**తి. తత్థ **సుతా**తి సోతద్వారానుసారేన విఞ్ఞాతా. **ధాతా**తి సువణ్ణభాజనే పక్ఖిత్తసీహవసా వియ మనసి సుప్పతిట్ఠితభావసాధనేన ఉపధారితా. **వచసా పరిచితా**తి పగుణతాసమ్పాదనేన వాచాయ పరిచితా సజ్ఝాయితా. ఇదాని పకాసేతబ్బత్థద్వయదీపకేన యథావుత్తసద్దద్వయేన విభావేతబ్బమత్థం విభావేన్తో **''తదుభయేనపీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ **తదుభయేనా**తి పురిమనయే, పచ్ఛిమనయే చ యథావుత్తస్స పకాసేతబ్బస్సత్థస్స పకాసకేన తేన దుబ్బిధేన సద్దేన. **అత్థబ్యఞ్జనపారిపూరిం దీపేన్తో**తి ఆదరజననస్స కారణవచనం. తదేవ కారణం బ్యతిరేకేన వివరతి, యుత్తియా వా దళ్హం కరోతి **''అత్థబ్యఞ్జనపరిపుణ్ణఞ్హీ''**తిఆదినా. **అసుణన్తో**తి చేత్థ లక్ఖణే, హేతుమ్హి వా అన్త-సద్దో. **మహతా హితా**తి మహన్తతో హితస్మా. **పరిబాహిరో**తి సబ్బతో భాగేన బాహిరో.

ఏతేన పన విభావేతబ్బత్థదీపకేన సద్దద్వయేన అనుభావేతబ్బత్థమనుభావేన్తో **''ఏవం మే సుతన్తి ఇమినా''**తిఆదిమాహ. పుబ్బే విసుం విసుం అత్థే యోజితాయేవ ఏతే సద్దా ఇధ ఏకస్సేవానుభావత్థస్స అనుభావకభావేన గహితాతి ఞాపేతుం **''సకలేనా''**తి వుత్తం. కామఞ్చ మే-సద్దో ఇమస్మిం ఠానే పుబ్బేన యోజితో, తదపేక్ఖానం పన ఏవం-సద్ద సుత-సద్దానం సహచరణతో, అవినాభావతో చ తథా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **తథాగతప్పవేదిత**న్తి తథాగతేన పకారతో విదితం, భాసితం వా. **అత్తనో అదహన్తో**తి అత్తని "మమేద"న్తి అట్ఠపేన్తో. భుమ్మత్థే చేతం సామివచనం. **అసప్పురిసభూమి**న్తి అసప్పురిసవిసయం, సో చ అత్థతో అపకతఞ్ఞుతాసఙ్ఖాతా "ఇధేకచ్చో పాపభిక్ఖు తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం పరియాపుణిత్వా అత్తనో దహతీ"తి (పారా॰ ౧౯౫) ఏవం మహాచోరదీపకేన భగవతా వుత్తా అనరియవోహారావత్థా, తథా చాహ **''తథాగత...పే॰... అదహన్తో''**తి. హుత్వాతి చేత్థ సేసో. తథా **సావకత్తం పటిజానన్తో**తి సప్పురిసభూమిఓక్కమనసరూపకథనం. నను చ ఆనన్దత్థేరస్స "మమేతం వచన"న్తి అధిమానస్స, మహాకస్సపత్థేరాదీనఞ్చ తదాసఙ్కాయ అభావతో అసప్పురిసభూమిసమతిక్కమాదివచనం నిరత్థకం సియాతి? నయిదమేవం "ఏవం మే సుత"న్తి వదన్తేన అయమ్పి అత్థో అనుభావితోతి అత్థస్సేవ దస్సనతో. తేన హి అనుభావేతబ్బమత్థంయేవ తథా దస్సేతి, న పన ఆనన్దత్థేరస్స అధిమానస్స, మహాకస్సపత్థేరాదీనఞ్చ తదాసఙ్కాయ సమ్భవన్తి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం. కేచి పన "దేవతానం పరివితక్కాపేక్ఖం తథావచనం, తస్మా ఏదిసీ చోదనా అనవకాసా"తి వదన్తి. తస్మిం కిర సమయే ఏకచ్చానం దేవతానం ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉదపాది "భగవా చ పరినిబ్బుతో, అయఞ్చాయస్మా ఆనన్దో దేసనాకుసలో, ఇదాని ధమ్మం దేసేతి, సక్యకులప్పసుతో తథాగతస్స భాతా, చూళపితుపుత్తో చ, కిం ను ఖో సో సయం సచ్ఛికతం ధమ్మం దేసేతి, ఉదాహు భగవతోయేవ వచనం యథాసుత"న్తి, తేసమేవ

చేతోపరివితక్కమఞ్ఞాయ తదభిపరిహరణత్థం అసప్పురిసభూమిసమతిక్కమనాదిఅత్థో అనుభావితోతి. సాయేవ యథావుత్తా అనరియవోహారావత్థా **అసద్ధమ్మో,** తదవత్థానోక్కమనసఙ్ఖాతా చ సావకత్తపటిజాననా **సద్ధమ్మో.** ఏవం సతి పరియాయన్తరేన పురిమత్థమేవ దస్సేతీతి గహేతబ్బం. అపిచ కుహనలపనాదివసేన పవత్తో అకుసలరాసి **అసద్ధమ్మో,** తబ్బిరహితభావో చ **సద్ధమ్మో.** ''**కేవల**''న్తిఆదినాపి వుత్తస్సేవత్థస్స పరియాయన్తరేన దస్సనం, యథావుత్తాయ అనరియవోహారావత్థాయ **పరిమోచేతి.** సావకత్తం పటిజాననేన **సత్థారం అపదిసతీ**తి అత్థో. అపిచ సత్థుకప్పాదికిరియతో **అత్తానం పరిమోచేతి** తక్కిరియాసఙ్ఖాయ సమ్భవతో. "సత్థు భగవతోయేవ వచనం మయాసుత"న్తి సత్థారం **అపదిసతీ**తి అత్థన్తరమనుభావనం హోతి. ''**జినవచన**''న్తిఆదిపి పరియాయన్తరదస్సనం, అత్థన్తరమనుభావనమేవ వా. **అప్పేతీ**తి నిదస్సేతి. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేసు యథారహం సత్తే నేతీతి **నేత్తి,** ధమ్మోయేవ నేత్తి తథా. వుత్తనయేన చేత్థ ఉభయథా అధిప్పాయో వేదితబ్బో.

అపరమ్పి అనుభావేతబ్బమత్థమనుభావేతి ''**అపిచా**''తిఆదినా. తత్థ **ఉప్పాదితభావత**న్తి దేసనావసేన పవత్తితభావం. **పురిమవచనం వివరన్తో**తి భగవతా దేసితవసేన పురిమతరం సంవిజ్జమానం భగవతా వచనమేవ ఉత్తానిం కరోన్తో, ఇదం వచనన్తి సమ్బన్ధో. చతూహి వేసారజ్జఞాణేహి విసారదస్స, విసారదహేతుభూతచతువేసారజ్జఞాణసమ్పన్నస్స వా. దసఞాణబలధరస్స. సమ్మాసమ్బుద్ధభావసఙ్ఖాతే ఉత్తమట్ఠానే ఠితస్స, ఉసభస్స ఇదన్తి వా అత్థేన ఆసభసఙ్ఖాతే అకమ్పనసభావభూతే ఠానే ఠితస్స. "ఏవమేవ ఖో భిక్ఖవే, యదా తథాగతో లోకే ఉప్పజ్జతి...పే.... సో ధమ్మం దేసేతీ"తిఆదినా (అ. ని. ౪.౩౩) **సీహోపమసుత్తాదీసు** ఆగతేన అనేకనయేన సీహనాదనదినో. సబ్బసత్తేసు, సబ్బసత్తానం వా ఉత్తమస్స. న చేత్థ నిద్ధారణలక్ఖణాభావతో నిద్ధారణవసేన సమాసో. సబ్బత్థ హి సక్కతగన్థేసు, సాసనగన్థేసు చ ఏవమేవ వుత్తం. ధమ్మేన సత్తానమిస్సరస్స. ధమ్మస్సేవ ఇస్సరస్స తదుప్పాదనవసేనాతిపి వదన్తి. సేసపదద్వయం తస్సేవత్థస్స పరియాయన్తరదీపనం. ధమ్మేన లోకస్స పదీపమివ భూతస్స, తదుప్పాదకభావేన వా ధమ్మసఙ్ఖాతపదీపసమ్పన్నస్స. "ధమ్మకాయోతి భిక్ఖవే, తథాగతస్సేతం అధివచన"న్తి (దీ. ని. ౩.౧౧౮) హి వుత్తం. ధమ్మేన లోకపటిసరణభూతస్స, ధమ్మసఙ్ఖాతేన వా పటిసరణేన సమ్పన్నస్స. "యంనూనాహం...పే.... తమేవ ధమ్మం సక్కత్వా గరుం కత్వా మానేత్వా పూజేత్వా ఉపనిస్సాయ విహరేయ్య"న్తి (అ. ని. ౪.౨౧; సం. ని. ౧.౧౭౩) హి వుత్తం. సద్ధిన్ద్రియాదిసద్ధమ్మసఙ్ఖాతస్స వరచక్కస్స పవత్తినో, సద్ధమ్మానమేతస్స వా ఆణాచక్కవరస్స పవత్తినో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తస్స భగవతో ఇదం వచనం సమ్ముఖావ మయా పటిగ్గహితన్తి యోజేతబ్బం. **బ్యఞ్జనే**తి పదసముదాయభూతే వాక్యే. **కఙ్ఖా వా విమతి వా**తి ఏత్థ దళ్హతరం నివిట్ఠా విచికిచ్ఛా **కఙ్ఖా.** నాతిసంసప్పనం మతిభేదమత్తం **విమతి. సమ్ముఖా పటిగ్గహితమిదం మయా**తి తథా అకత్తబ్బభావకారణవచనం. **అత్తనా ఉప్పాదితభావం అప్పటిజానన్తో పురిమవచనం వివరన్తో**తి పన అస్సద్ధియవినాసనస్స, సద్ధాసమ్పదముప్పాదనస్స చ కారణవచనం. ''**తేనేత**''న్తిఆదినా యథావుత్తమేవత్థం ఉదానవసేన దస్సేతి.

''**ఏవం మే సుత**''న్తి ఏవం వదన్తో గోతమగోత్తస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సావకో, గోతమగోత్తసమ్బన్ధో వా సావకో ఆయస్మా ఆనన్దో భగవతా భాసితభావస్స, సమ్ముఖా పటిగ్గహితభావస్స చ సూచనతో, తథాసూచనేనేవ చ ఖలితదున్నిరుత్తాదిగహణదోసాభావస్స సిజ్ఝనతో సాసనే అస్సద్ధం వినాసయతి, సద్ధం వడ్ఢేతీతి అత్థో. ఏత్థ చ పఞ్చమాదయో తిస్సో అత్థయోజనా ఆకారాదిఅత్థేసు అగ్గహితవిసేసమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా దస్సితా, తతో పరా తిస్సో

ఆకారత్థమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా విభావితా, పచ్ఛిమా పన తిస్సో యథాక్కమం ఆకారత్థం, నిదస్సనత్థం, అవధారణత్థఞ్చ ఏవం-సద్దం గహేత్వా యోజితాతి దట్ఠబ్బం. హోన్తి చేత్థ –

> “దస్సనం దీపనఞ్చాపి, పకాసనం విభావనం;
> అనుభావనమిచ్చత్థో, కిరియాయోగేన పఞ్చధా.
>
> దస్సితో పరమ్పరాయ, సిద్ధో నేకత్థవుత్తియా;
> ఏవం మే సుతమిచ్చేత్థ, పదత్తయే నయఞ్ఞునా”తి.

ఏక-సద్దో పన అఞ్ఞసేట్ఠాసహాయసఙ్ఖ్యాదీసు దిస్సతి. తథా హేస “సస్సతో అత్తా చ లోకో చ, ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి ఇత్థేకే అభివదన్తీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౭) అఞ్ఞత్థే దిస్సతి, “చేతసో ఏకోదిభావ”న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౮; పారా॰ ౧౧) సేట్ఠే, “ఏకోవూపకట్ఠో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౪౦౫; దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౫; మ॰ ని॰ ౧.౮౦; సం॰ ని॰ ౩.౬౩; విభ॰ ౪.౪౫౫) అసహాయే, “ఏకోవ ఖో భిక్ఖవే, ఖణో చ సమయో చ బ్రహ్మచరియవాసాయా”తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౮.౨౯) సఙ్ఖ్యాయం, ఇధాపి సఙ్ఖ్యాయమేవాతి దస్సేన్తో ఆహ **‘‘ఏకన్తి గణనపరిచ్ఛేదనిద్దేసో’’**తి (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౧; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.పరిబ్బాజకకథావణ్ణనా) ఏకోయేవేస సమయో, న ద్వే వా తయో వాతి ఊనాధికాభావేన గణనస్స పరిచ్ఛేదనిద్దేసో ఏకన్తి అయం సద్దోతి అత్థో, తేన కస్స పరిచ్ఛిన్దనన్తి అనుయోగే సతి “సమయ”న్తి వుత్తన్తి దస్సేన్తో ఆహ **‘‘సమయన్తి పరిచ్ఛిన్ననిద్దేసో’’**తి. ఏవం పరిచ్ఛేదపరిచ్ఛిన్నవసేన వుత్తేపి “అయం నామ సమయో”తి సరూపతో అనియమితత్తా అనియమితవచనమేవాతి దస్సేతి **‘‘ఏకం...పే॰.... దీపన’’**న్తి ఇమినా.

ఇదాని సమయసద్దస్స అనేకత్థవుత్తితం అత్థుద్ధారవసేన దస్సేత్వా ఇధాధిప్పేతమత్థం నియమేన్తో **‘‘తత్థా’’**తిఆదిమాహ. **తత్థా**తి తస్మిం “ఏకం సమయ”న్తి పదద్వయే, సమభినివిట్ఠో సమయ సద్దోతి సమ్బన్ధో. న పన దిస్సతీతి తేస్వేకస్మింయేవ అత్థే ఇధ పవత్తనతో. **సమవాయే**తి పచ్చయసామగ్గియం, కారణసమవాయేతి అత్థో. **ఖణే**తి ఓకాసే. **హేతుదిట్ఠీసూ**తి హేతుమ్హి చేవ లద్ధియఞ్చ. **అస్సా**తి సమయసద్దస్స. **కాలఞ్చ సమయఞ్చ ఉపాదాయా**తి ఏత్థ **కాలో** నామ ఉపసఙ్కమనస్స యుత్తకాలో. **సమయో** నామ తస్సేవ పచ్చయసామగ్గీ, అత్థతో పన తదనురూపసరీరబలఞ్చేవ తప్పచ్చయపరిస్సయాభావో చ. **ఉపాదానం** నామ ఞాణేన తేసం గహణం, తస్మా యథావుత్తం కాలఞ్చ సమయఞ్చ పఞ్ఞాయ గహేత్వా ఉపధారేత్వాతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – సచే అమ్హాకం స్వే గమనస్స యుత్తకాలో భవిస్సతి, కాయే బలమత్తా చ ఫరిస్సతి, గమనపచ్చయా చ అఞ్ఞో అఫాసువిహారో న భవిస్సతి, అథేతం కాలఞ్చ గమనకారణసమవాయసఙ్ఖాతం సమయఞ్చ ఉపధారేత్వా అప్పేవ నామ స్వేపి ఆగచ్ఛేయ్యామాతి. **ఖణో**తి ఓకాసో. తథాగతుప్పాదాదికో హి మగ్గబ్రహ్మచరియస్స ఓకాసో తప్పచ్చయపటిలాభహేతుత్తా. ఖణో ఏవ చ సమయో. యో “ఖణో”తి చ “సమయో”తి చ వుచ్చతి, సో ఏకోవాతి అధిప్పాయో. దియడ్ఢో మాసో సేసో గిమ్హానం **ఉణ్హసమయో.** వస్సానస్స పఠమో మాసో **పరిళాహసమయో. మహాసమయో**తి మహాసమూహో. సమానో వా ఏస, బ్యాసో వా. పవుట్ఠం వనం **పవనం,** తస్మిం, కపిలవత్థుసామన్తే మహావనసఙ్ఖాతే వనసణ్డేతి అత్థో. **సమయోపి ఖో**తి ఏత్థ **సమయో**తి సిక్ఖాపదపూరణస్స హేతు. **భద్దాలీ**తి తస్స భిక్ఖుస్స నామం. ఇదం వుత్తం హోతి – తయా భద్దాలి పటివిజ్ఝితబ్బయుత్తకం ఏకం కారణం అత్థి, తమ్పి తే న పటివిద్ధం న సల్లక్ఖితన్తి. కిం తం కారణన్తి ఆహ **‘‘భగవాపి ఖో’’**తిఆది.

‘‘**ఉగ్గహమానో**’’తిఆదీసు **మానో**తి తస్స పరిబ్బాజకస్స పకతినామం, కిఞ్చి కిఞ్చి పన సిప్పం ఉగ్గహేతుం సమత్థతాయ “ఉగ్గహమానో”తి నం సఞ్జానన్తి, తస్మా ‘‘**ఉగ్గహమానో**’’తి వుచ్చతి. సమణముణ్డికస్స పుత్తో **సమణముణ్డికాపుత్తో**. సో కిర దేవదత్తస్స ఉపట్ఠాకో. సమయం దిట్ఠిం పకారేన వదన్తి ఏత్థాతి **సమయప్పవాదకో,** తస్మిం, దిట్ఠిప్పవాదకేతి అత్థో. తస్మిం కిర ఠానే చఙ్కీతారుక్ఖపోక్ఖరసాతిప్పభుతయో బ్రాహ్మణా, నిగణ్ఠాచేలకపరిబ్బాజకాదయో చ పబ్బజితా సన్నిపతిత్వా అత్తనో అత్తనో సమయం పకారేన వదన్తి కథేన్తి దీపేన్తి, తస్మా సో ఆరామో “సమయప్పవాదకో”తి వుచ్చతి. స్వేవ తిన్దుకాచీరసఙ్ఖాతాయ తిమ్బరూసకరుక్ఖపన్తియా పరిక్ఖిత్తత్తా ‘‘**తిన్దుకాచీరో**’’తి వుచ్చతి. ఏకా సాలా ఏత్థాతి **ఏకసాలకో.** యస్మా పనేత్థ పఠమం ఏకా సాలా అహోసి, పచ్ఛా పన మహాపుఞ్ఞం పోట్ఠపాదపరిబ్బాజకం నిస్సాయ బహూ సాలా కతా, తస్మా తమేవ పఠమం కతం ఏకం సాలం ఉపాదాయ లద్ధపుబ్బనామవసేన “ఏకసాలకో”తి వుచ్చతి. మల్లికాయ నామ పసేనదిరఞ్ఞో దేవియా ఉయ్యానభూతో సో పుప్ఫఫలసఞ్ఛన్నో ఆరామో, తేన వుత్తం ‘‘**మల్లికాయ ఆరామే**’’తి. **పటివసతీ**తి తస్మిం ఫాసుతాయ వసతి.

దిట్ఠే ధమ్మేతి పచ్చక్ఖే అత్తభావే. **అత్థో**తి వుడ్ఢి. కమ్మకిలేసవసేన సమ్పరేతబ్బతో సమ్మా పాపుణితబ్బతో **సమ్పరాయో,** పరలోకో, తత్థ నియుత్తో సమ్పరాయికో, పరలోకత్థో. **అత్థాభిసమయా**తి యథావుత్తఉభయత్థసఙ్ఖాతహితపటిలాభా. సమ్పరాయికోపి హి అత్థో కారణస్స నిప్ఫన్నత్తా పటిలద్ధో నామ హోతీతి తం అత్థద్వయమేకతో కత్వా “అత్థాభిసమయా”తి వుత్తం. ధియా పఞ్ఞాయ తంతదత్థే రాతి గణ్హాతి, ధీ వా పఞ్ఞా ఏతస్సత్థీతి **ధీరో. పణ్డా** వుచ్చతి పఞ్ఞా. సా హి సుఖుమేసుపి అత్థేసు పణ్డతి గచ్ఛతి, దుక్ఖాదీనం వా పీళనాదిఆకారం జానాతీతి **పణ్డా.** తాయ ఇతో గతోతి **పణ్డితో.** అథ వా ఇతా సఞ్జాతా పణ్డా ఏతస్స, పణ్డతి వా ఞాణగతియా గచ్ఛతీతి **పణ్డితో. సమ్మా మానాభిసమయా**తి మానస్స సమ్మా పహానేన. **సమ్మా**తి చేత్థ అగ్గమగ్గఞాణేన సముచ్ఛేదప్పహానం వుత్తం. **అన్త**న్తి అవసానం. **పీళనం** తంసమఙ్గినో హింసనం అవిప్ఫారికతాకరణం. తదేవ అత్థో తథా త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా. సమేచ్చ పచ్చయేహి కతభావో **సఙ్ఖతట్ఠో.** దుక్ఖదుక్ఖతాదివసేన సన్తాపనం పరిదహనం **సన్తాపట్ఠో.** జరాయ, మరణేన చాతి ద్విధా విపరిణామేతబ్బో **విపరిణామట్ఠో** . అభిసమేతబ్బో పటివిజ్ఝితబ్బో **అభిసమయట్ఠో,** పీళనాదీనియేవ. తాని హి అభిసమేతబ్బభావేన ఏకీభావముపనేత్వా “అభిసమయట్ఠో”తి వుత్తాని. అభిసమయస్స వా పటివేధస్స అత్థో గోచరో అభిసమయట్ఠోతి తానియేవ తబ్బిసయ-భావూపగమన-సామఞ్ఞతో ఏకత్తేన వుత్తాని. ఏత్థ చ ఉపసగ్గానం జోతకమత్తత్తా తస్స తస్స అత్థస్స వాచకో సమయసద్దో ఏవాతి సమయసద్దస్స అత్థుద్ధారేపి సఉపసగ్గో అభిసమయో వుత్తో.

తేసు పన అత్థేసు అయం వచనత్థో – సహకారీకారణవసేన సన్నిజ్ఝం సమేతి సమవేతీతి **సమయో,** సమవాయో. సమేతి సమాగచ్ఛతి మగ్గబ్రహ్మచరియమేత్థ తదాధారపుగ్గలవసేనాతి **సమయో,** ఖణో. సమేన్తి ఏత్థ, ఏతేన వా సంగచ్ఛన్తి ధమ్మా, సత్తా వా సహజాతాదీహి, ఉప్పాదాదీహి చాతి **సమయో,** కాలో. ధమ్మప్పవత్తిమత్తతాయ హి అత్థతో అభూతోపి కాలో ధమ్మప్పవత్తియా అధికరణం, కరణం వియ చ పరికప్పనామత్తసిద్ధేన రూపేన వోహరీయతి. సమం, సమ్మా వా అవయవానం అయనం పవత్తి అవట్ఠానన్తి **సమయో,** సమూహో యథా “సముదాయో”తి. అవయవానం సహావట్ఠానమేవ హి సమూహో, న పన అవయవవినిముత్తో సమూహో నామ కోచి పరమత్థతో అత్థి. పచ్చయన్తరసమాగమే ఏతి ఫలం ఉప్పజ్జతి, పవత్తతి వా ఏతస్మాతి **సమయో,** హేతు యథా “సముదయో”తి. సో హి పచ్చయన్తరసమాగమనేనేవ అత్తనో ఫలం ఉప్పాదట్ఠితిసమఙ్గీభావం కరోతి. సమేతి సంయోజనభావతో సమ్బన్ధో హుత్వా ఏతి అత్తనో విసయే పవత్తతి, దళ్హగ్గహణభావతో వా తంసఞ్ఞుత్తా సత్తా అయన్తి ఏతేన యథాభినివేసం పవత్తన్తీతి **సమయో,** దిట్ఠి. దిట్ఠిసంయోజనేన హి సత్తా

అతివియ బజ్ఝన్తి. సమితి సఙ్గతి సమోధానం **సమయో,** పటిలాభో. సమస్స నిరోధస్స యానం పాపుణనం, సమ్మా వా యానం అపగమో అప్పవత్తి **సమయో,** పహానం. అభిముఖం ఞాణేన సమ్మా ఏతబ్బో అభిగన్తబ్బోతి **అభిసమయో,** ధమ్మానం అవిపరీతో సభావో. అభిముఖభావేన తం తం సభావం సమ్మా ఏతి గచ్ఛతి బుజ్ఝతీతి **అభిసమయో,** ధమ్మానం యథాభూతసభావావబోధో.

నను చ అత్థమత్తం యథాధిప్పేతం పతి సద్దా అభినివిసన్తీతి న ఏకేన సద్దేన అనేకే అత్థా అభిధీయన్తి, అథ కస్మా ఇధ సమయసద్దస్స అనేకధా అత్థో వుత్తోతి? సచ్చమేతం సద్దవిసేసే అపేక్ఖితే సద్దవిసేసే హి అపేక్ఖితే న ఏకేన సద్దేన అనేకత్థాభిధానం సమ్భవతి. న హి యో కాలాదిఅత్థో సమయ-సద్దో, సోయేవ సమూహాదిఅత్థం వదతి. ఏత్థ పన తేసం తేసమత్థానం సమయసద్దవచనీయతాసామఞ్ఞముపాదాయ అనేకత్థతా సమయ-సద్దస్స వుత్తాతి. ఏవం సబ్బత్థ అత్థుద్ధారే. హోతి చేత్థ –

> ''సామఞ్ఞవచనీయతం, ఉపాదాయ అనేకధా;
> అత్థం వదే న హి సద్దో, ఏకో నేకత్థకో సియా''తి.

సమవాయాదిఅత్థానం ఇధ అసమ్భవతో, కాలస్సేవ చ అపదిసితబ్బత్తా **''ఇధ పనస్స కాలో అత్థో''**తి వుత్తం. దేసదేసకాదీనం వియ హి కాలస్స నిదానభావేన అధిప్పేతత్తా సోపి ఇధ అపదిసీయతి. 'ఇమినా కీదిసం కాలం దీపేతీతి ఆహ ''**తేనా**''తిఆది. **తేనా**తి కాలత్థేన సమయ-సద్దేన. అడ్ఢమాసో పక్ఖవసేన వుత్తో, పుబ్బణ్హాదికో దివసభాగవసేన, పఠమయామాదికో పహారవసేన. **ఆది**-సద్దేన ఖణలయాదయో సఙ్గహితా, అనియమితవసేన **ఏకం కాలం దీపేతీ**తి అత్థో.

కస్మా పనేత్థ అనియమితవసేన కాలో నిద్దిట్ఠో, న ఉతుసంవచ్ఛరాదినా నియమితవసేనాతి ఆహ ''**తత్థ కిఞ్చాపీ**''తిఆది. కిఞ్చాపి పఞ్ఞాయ విదితం సువవత్థాపితం, తథాపీతి సమ్బన్ధో. వచసా **ధారేతుం వా** సయం **ఉద్దిసితుం వా** పరేన **ఉద్దిసాపేతుం వా న సక్కా** నానప్పకారభావతో **బహు చ వత్తబ్బం హోతి** యావ కాలప్పభేదో, తావ వత్తబ్బత్తా. ''**ఏకం సమయ**''న్తి వుత్తే పన న సో కాలప్పభేదో అత్థి, యో ఏత్థానన్తోగధో సియాతి దస్సేతి ''**ఏకేనేవ పదేన తమత్థం సమోధానేత్వా**''తి ఇమినా. ఏవం లోకియసమ్మతకాలవసేన సమయత్థం దస్సేత్వా ఇదాని సాసనే పాకటకాలవసేన సమయత్థం దస్సేతుం ''**యే వా ఇమే**''తిఆది వుత్తం. అపిచ ఉతుసంవచ్ఛరాదివసేన నియమం అకత్వా సమయసద్దస్స వచనే అయమ్పి గుణో లద్ధోయేవాతి దస్సేన్తో ''**యే వా ఇమే**''తిఆదిమాహ. సామఞ్ఞజోతనా హి విసేసే అవతిట్ఠతి తస్సా విసేసపరిహారవిసయత్తా. తత్థ యే ఇమే సమయాతి సమ్బన్ధో. భగవతో మాతుకుచ్ఛిఓక్కమనకాలో చేత్థ **గబ్భోక్కన్తిసమయో.** చత్తారి నిమిత్తాని పస్సిత్వా సంవేజనకాలో **సంవేగసమయో.** ఛబ్బస్సాని సమ్బోధిసమధిగమాయ చరియకాలో **దుక్కరకారికసమయో.** దేవసికం ఝానఫలసమాపత్తీహి వీతినామనకాలో **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారసమయో,** విసేసతో పన సత్తసత్తాహాని ఝానసమాపత్తివళఞ్జనకాలో. పఞ్చచత్తాలీసవస్సాని తంతంధమ్మదేసనాకాలో **దేసనాసమయో. ఆది**-సద్దేన యమకపాటిహారియసమయాదయో సఙ్గణ్హాతి. **పకాసాతి** దససహస్సిలోకధాతుపకమ్పనఓభాసపాతుభావాదీహి పాకటా. "ఏకం సమయ"న్తి వుత్తే తదఞ్ఞోపి సమయా సన్తీతి అత్థాపత్తితో తేసు సమయేసు ఇధ దేసనాసమయసఙ్ఖాతో సమయవిసేసో "ఏకం సమయ"న్తి వుత్తోతి దీపేతీతి అధిప్పాయో.

యథావుత్తప్పభేదేసుయేవ సమయేసు ఏకదేసం పకారన్తరేహి సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం **''యో చాయ''**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ హి ఞాణకిచ్చసమయో, అత్తహితపటిపత్తిసమయో చ **అభిసమ్బోధిసమయోయేవ.** అరియతుణ్హీభావసమయో **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారసమయో.** కరుణాకిచ్చపరహితపటిపత్తిధమ్మికథాసమయో **దేసనాసమయో,** తస్మా తేసు వుత్తప్పభేదేసు సమయేసు ఏకదేసోవ పకారన్తరేన దస్సితోతి దట్ఠబ్బం. "సన్నిపతితానం వో భిక్ఖవే ద్వయం కరణీయం ధమ్మీ కథా వా అరియో వా తుణ్హీభావో"తి (ఉదా॰ ౧౨) వుత్తసమయే సన్ధాయ **''సన్నిపతితానం కరణీయద్వయసమయేసూ''**తి వుత్తం. **తేసుపి సమయేసూ**తి కరుణాకిచ్చపరహితపటిపత్తిధమ్మికథాదేసనాసమయేసుపి. అఞ్ఞతరం సమయం సన్ధాయ "ఏకం సమయ"న్తి వుత్తం అత్థతో అభేదత్తా.

అఞ్ఞత్థ వియ భుమ్మవచనేన చ కరణవచనేన చ నిద్దేసమకత్వా ఇధ ఉపయోగవచనేన నిద్దేసపయోజనం నిద్ధారేతుకామో పరమ్ముఖేన చోదనం సముట్ఠపేతి **''కస్మా పనేత్థా''**తిఆదినా. **ఏత్థా**తి "ఏకం సమయ"న్తి ఇమస్మిం పదే, కరణవచనేన నిద్దేసో కతో యథాతి సమ్బన్ధో. భవన్తి ఏత్థాతి **భుమ్మం,** ఓకాసో, తత్థ పవత్తం వచనం విభత్తి **భుమ్మవచనం.** కరోతి కిరియమభినిప్ఫాదేతి ఏతేనాతి **కరణం,** కిరియానిప్ఫత్తికారణం. ఉపయుజ్జితబ్బో కిరియాయాతి **ఉపయోగో,** కమ్మం, తత్థ వచనం తథా. **''తత్థా''**తిఆదినా యథావుత్తచోదనం పరిహరతి. **తత్థా**తి తేసు అభిధమ్మతదఞ్ఞసుత్తపదవినయేసు. **తథా**తి భుమ్మవచనకరణవచనేహి అత్థసమ్భవతో చాతి యోజేతబ్బం, అధికరణభావేనభావలక్ఖణత్థానం, హేతుకరణత్థానఞ్చ సమ్భవతోతి అత్థో. **ఇధా**తి ఇధస్మిం సుత్తపదే. **అఞ్ఞథా**తి ఉపయోగవచనేన. **అత్థసమ్భవతో**తి అచ్చన్తసంయోగత్థస్స సమ్భవతో.

''తత్థ హి''తిఆది తబ్బివరణం. **ఇతో**తి "ఏకం సమయ"న్తి సుత్తపదతో. **అధికరణత్థో**తి ఆధారత్థో. భవనం **భావో,** కిరియా, కిరియాయ కిరియన్తరలక్ఖణం **భావేనభావలక్ఖణం,** తదేవత్థో తథా. కేన సమయత్థేన ఇదం అత్థద్వయం సమ్భవతీతి అనుయోగే సతి తదత్థద్వయసమ్భవానురూపేన సమయత్థేన, తం దళ్హం కరోన్తో **''అధికరణఞ్హీ''**తిఆదిమాహ. పదత్థతోయేవ హి యథావుత్తమత్థద్వయం సిద్ధం, విభత్తి పన జోతకమత్తా. తత్థ కాలసఙ్ఖాతో, కాలసద్దస్స వా అత్థో యస్సాతి **కాలత్థో.** సమూహసఙ్ఖాతో, 'సమూహసద్దస్స వా అత్థో యస్సాతి **సమూహత్థో,** కో సో? సమయో. ఇదం వుత్తం హోతి – కాలత్థో, సమూహత్థో చ సమయో తత్థ అభిధమ్మే వుత్తానం ఫస్సాదిధమ్మానం అధికరణం ఆధారోతి, యస్మిం కాలే, ధమ్మపుఞ్జే వా కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి, తస్మింయేవ కాలే, ధమ్మపుఞ్జే వా ఫస్సాదయోపి హోన్తీతి అయఞ్హి తత్థ అత్థో. నను చాయం ఉపాదాపఞ్ఞత్తిమత్తో కాలో, వోహారమత్తో చ సమూహో, సో కథం అధికరణం సియా తత్థ వుత్తధమ్మానన్తి? నాయం దోసో. యథా హి కాలో సయం పరమత్థతో అవిజ్జమానోపి సభావధమ్మపరిచ్ఛిన్నత్తా ఆధారభావేన పఞ్ఞాతో, సభావధమ్మపరిచ్ఛిన్నో చ తఙ్ఖణప్పవత్తానం తతో పుబ్బే, పరతో చ అభావతో "పుబ్బణ్హేజాతో, సాయన్హే ఆగచ్ఛతీ"తిఆదీసు, సమూహో చ అవయవవినిముత్తో విసుం అవిజ్జమానోపి కప్పనామత్తసిద్ధత్తా అవయవానం ఆధారభావేన పఞ్ఞాపీయతి "రుక్ఖే సాఖా, యవరాసియం పత్తసమ్భూతో"తిఆదీసు, ఏవమిధాపి సభావధమ్మపరిచ్ఛిన్నత్తా, కప్పనామత్తసిద్ధత్తా చ తదుభయం తత్థ వుత్తధమ్మానం అధికరణభావేన పఞ్ఞాపీయతీతి.

''ఖణసమవాయహేతుసఙ్ఖాతస్సా''తిఆది భావేనభావలక్ఖణత్థసమ్భవదస్సనం. తత్థ **ఖణో** నామ అట్ఠక్ఖణవినిముత్తో నవమో బుద్ధుప్పాదక్ఖణో, యాని వా పనేతాని "చత్తారిమాని భిక్ఖవే, చక్కాని, యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సానం చతుచక్కం పవత్తతీ"తి (అం॰ ని॰ ౪.౩౧) ఏత్థ పతిరూపదేసవాసో సప్పురిసూపనిస్సయో అత్తసమ్మాపణిధి

పుబ్బేకతపుఞ్ఞతాతి చత్తారి చక్కాని వుత్తాని, తాని ఏకజ్ఝం కత్వా ఓకాసట్ఠేన "ఖణో"తి వేదితబ్బాని. తాని హి కుసలుప్పత్తియా ఓకాసభూతాని. **సమవాయో** నామ "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪; ౩.౪౨౧, ౪౨౫, ౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౩, ౪౪; సం॰ ని॰ ౩.౬౦; కథా॰ ౪౬౫, ౪౬౭) నిద్దిట్ఠా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిసాధారణఫలనిప్ఫాదకత్తేన సణ్ఠితా చక్ఖురూపాదిపచ్చయసామగ్గీ. చక్ఖురూపాదీనఞ్హి చక్ఖువిఞ్ఞాణాది సాధారణఫలం. **హేతు** నామ యోనిసోమనసికారాదిజనకహేతు. యథావుత్తస్స ఖణసఙ్ఖాతస్స, సమవాయసఙ్ఖాతస్స, హేతుసఙ్ఖాతస్స చ సమయస్స సత్తాసఙ్ఖాతేన భావేన తేసం ఫస్సాదీనం ధమ్మానం సత్తాసఙ్ఖాతో భావో లక్ఖీయతి విఞ్ఞాయతీతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా "గావీసు దుయ్హమానాసు గతో, దుద్ధాసు ఆగతో"తి ఏత్థ దోహనకిరియాయ గమనకిరియా లక్ఖీయతి, ఏవమిధాపి యథావుత్తస్స సమయస్స సత్తాకిరియాయ చిత్తస్స ఉప్పాదకిరియా, ఫస్సాదీనం భవనకిరియా చ లక్ఖీయతీతి. నను చేత్థ సత్తాకిరియా అవిజ్జమానావ, కథం తాయ లక్ఖీయతీతి? సచ్చం, తథాపి "యస్మిం సమయే"తి చ వుత్తే సతీతి అయమత్థో విఞ్ఞాయమానో ఏవహోతి అఞ్ఞకిరియాసమ్బన్ధాభావే పదత్థస్స సత్తావిరహాభావతో, తస్మా అత్థతో గమ్యమానాయ తాయ సత్తాకిరియాయ లక్ఖీయతీతి. అయఞ్హి తత్థ అత్థో – యస్మిం యథావుత్తే ఖణే, పచ్చయసమవాయే, హేతుమ్హి వా సతి కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి, తస్మింయేవ ఖణే, పచ్చయసమవాయే, హేతుమ్హి వా సతి ఫస్సాదయోపి హోన్తీతి. అయం పన అత్థో అభిధమ్మేయేవ (అట్ఠసా॰ కామావచరకుసలపదభాజనీయే) నిదస్సనవసేన వుత్తో, యథారహమేస నయో అఞ్ఞేసుపి సుత్తపదేసూతి. **తస్మాతి** అధికరణత్థస్స, భావేనభావలక్ఖణత్థస్స చ సమ్భవతో. **తదత్థజోతనత్థన్తి** తదుభయత్థస్స సమయసద్దత్థభావేన విజ్జమానస్సేవ భుమ్మవచనవసేన దీపనత్థం. విభత్తియో హి పదీపో వియ వత్థునో విజ్జమానస్సేవ అత్థస్స జోతకాతి, అయమత్థో సద్దసత్థేసు పాకటోయేవ.

హేతుఅత్థో, కరణత్థో చ సమ్భవతీతి "అన్నేన వసతి, విజ్జాయ వసతీ"తిఆదీసు వియ హేతుఅత్థో, "ఫరసునా ఛిన్దతి, కుదాలేన ఖణతీ"తిఆదీసు వియ కరణత్థో చ సమ్భవతి. కథం పన సమ్భవతీతి ఆహ "**యో హి సో**"తిఆది. **వినయే** (పారా॰ ౨౦) ఆగతసిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియాచనవత్థువసేన థేరం మరియాదం కత్వా "**సారిపుత్తాదీహిపి దువిఞ్ఞేయ్యో**"తి వుత్తం. **తేన సమయేన హేతుభూతేన కరణభూతేనాతి** ఏత్థ పన తంతంవత్థువీతిక్కమోవ సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా హేతు చేవ కరణఞ్చ. తథా హి యదా భగవా సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా పఠమమేవ తేసం తేసం తత్థ తత్థ సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతుభూతం తం తం వీతిక్కమం అపేక్ఖమానో విహరతి , తదా తం తం వీతిక్కమం అపేక్ఖిత్వా తదత్థం వసతీతి సిద్ధో వత్థువీతిక్కమస్స సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతుభావో "అన్నేనవసతీ"తిఆదీసు అన్నమపేక్ఖిత్వా తదత్థం వసతీతిఆదినా కారణేన అన్నాదీనం హేతుభావో వియ. సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తికాలే పన తేనేవ పుబ్బసిద్ధేన వీతిక్కమేన సిక్ఖాపదం పఞ్ఞపేతి, తస్మా సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా సాధకతమత్తా కరణభావోపి వీతిక్కమస్సేవ సిద్ధో "అసినా ఛిన్దతీ"తిఆదీసు అసినా ఛిన్దనకిరియం సాధేతీతిఆదినా కారణేన అసిఆదీనం కరణభావో వియ. ఏవం సన్తేపి వీతిక్కమం అపేక్ఖమానో తేనేవ సద్ధిం తన్నిస్సితమ్పి కాలం అపేక్ఖిత్వా విహరతీతి కాలస్సాపి ఇధ హేతుభావో వుత్తో, సిక్ఖాపదం పఞ్ఞపేన్తో చ తం తం వీతిక్కమకాలం అనతిక్కమిత్వా తేనేవ కాలేన సిక్ఖాపదం పఞ్ఞపేతీతి వీతిక్కమనిస్సయస్స కాలస్సాపి కరణభావో వుత్తో, తస్మా ఇమినా పరియాయేన కాలస్సాపి హేతుభావో, కరణభావో చ లబ్భతీతి వుత్తం "తేన సమయేన హేతుభూతేన కరణభూతేనా"తి, నిప్పరియాయేన పన వీతిక్కమోయేవ హేతుభూతో, కరణభూతో చ. సో హి వీతిక్కమక్ఖణే హేతు హుత్వా పచ్ఛా సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనక్ఖణే కరణమ్పి హోతీతి. **సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞాపయన్తోతి** వీతిక్కమం పుచ్ఛిత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘం సన్నిపాతాపేత్వా ఓతిణ్ణవత్థుం తం పుగ్గలం పటిపుచ్ఛిత్వా,

విగరహిత్వా చ తం తం వత్థుఓతిణ్ణకాలం అనతిక్కమిత్వా తేనేవ కాలేన కరణభూతేన సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞపేన్తో.

సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతుఞ్చ అపేక్ఖమానోతి తతియపారాజికాదీసు (పారా. ౧౬౨) వియ సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా హేతుభూతం తం తం వత్థువీతిక్కమసమయం అపేక్ఖమానో తేన సమయేన హేతుభూతేన భగవా తత్థ తత్థ విహాసీతి అత్థో.

“సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞాపయన్తో, సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతుఞ్చ అపేక్ఖమానో”తి ఇదం యథాక్కమం కరణభావస్స, హేతుభావస్స చ సమత్థనవచనం, తస్మా తదనురూపం “తేనసమయేన కరణభూతేన హేతుభూతేనా”తి ఏవం వత్తబ్బేపి పఠమం “హేతుభూతేనా”తి ఉప్పటిపాటివచనం తత్థ హేతుభావస్స సాతిసయమధిప్పేతత్తా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. “భగవా హి వేరఞ్జాయం విహరన్తో ధమ్మసేనాపతిత్థేరస్స సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియాచనహేతుభూతం పరివితక్కసమయం అపేక్ఖమానో తేన సమయేన హేతుభూతేన విహాసీ”తి తీసుపి కిర **గణ్ఠిపదేసు** వుత్తం. “కిం పనేత్థ యుత్తిచిన్తాయ, ఆచరియస్స ఇధ కమవచనిచ్ఛా నత్థీతి ఏవమేతం గహేతబ్బం – అఞ్ఞాసుపి హి అట్ఠకథాసు అయమేవ అనుక్కమో వుత్తో, న చ తాసు ‘తేన సమయేన వేరఞ్జాయం విహరతీ’తి వినయపాళిపదే హేతుఅత్థస్సేవ సాతిసయం అధిప్పేతభావదీపనత్థం వుత్తో అవిసయత్తా, సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞాపయన్తో హేతుభూతేన, కరణభూతేన చ సమయేన విహాసి, సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతుఞ్చ అపేక్ఖమానో హేతుభూతేన సమయేన విహాసీతి ఏవమేత్థ యథాలాభం సమ్బన్ధభావతో ఏవం వుత్తో”తిపి వదన్తి. **తస్మా**తి యథావుత్తస్స దువిధస్సాపి అత్థస్స సమ్భవతో. **తదత్థజోతనత్థ**న్తి వుత్తనయేన కరణవచనేన తదుభయత్థస్స జోతనత్థం. **తత్థా**తి తస్మిం వినయే. ఏత్థ చ సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా ఏవ వీతిక్కమసమయస్స సాధకతమత్తా తస్స కరణభావే “సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞాపయన్తో”తి అజ్ఝాహరితపదేన సమ్బన్ధో, హేతుభావే పన తదపేక్ఖనమత్తత్తా “విహరతీ”తి పదేనేవాతి దట్ఠబ్బం. తథాయేవ హి వుత్తం “తేన సమయేన హేతుభూతేన, కరణభూతేన చ సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞాపయన్తో, సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతుఞ్చ అపేక్ఖమానో భగవా తత్థ తత్థ విహాసీ”తి. కరణఞ్హి కిరియత్థం, న హేతు వియ కిరియాకారణం. హేతు పన కిరియాకారణం, న కరణం వియ కిరియత్థోతి.

“**ఇధ పనా**”తిఆదినా ఉపయోగవచనస్స అచ్చన్తసంయోగత్థసమ్భవదస్సనం, అచ్చన్తమేవ దబ్బగుణకిరియాహి సంయోగో **అచ్చన్తసంయోగో,** నిరన్తరమేవ తేహి సంయుత్తభావోతి వుత్తం హోతి. సోయేవత్థో తథా. **ఏవంజాతికేతి** ఏవంసభావే. కథం సమ్భవతీతి ఆహ “**యఞ్హి**”తిఆది. **అచ్చన్తమేవా**తి ఆరబ్భతో పట్ఠాయ యావ దేసనానిట్ఠానం, తావ ఏకంసమేవ, నిరన్తరమేవాతి అత్థో. **కరుణావిహారేనా**తి పరహితపటిపత్తిసఙ్ఖాతేన కరుణావిహారేన. తథా హి కరుణానిదానత్తా దేసనాయ ఇధ పరహితపటిపత్తి “కరుణావిహారో”తి వుత్తా, న పన కరుణాసమాపత్తివిహారో. న హి దేసనాకాలే దేసేతబ్బధమ్మవిసయస్స దేసనాఞాణస్స సత్తవిసయాయ మహాకరుణాయ సహుప్పత్తి సమ్భవతి భిన్నవిసయత్తా, తస్మా కరుణాయ పవత్తో విహారోతి కత్వా పరహితపటిపత్తివిహారో ఇధ “కరుణావిహారో”తి వేదితబ్బో. **తస్మా**తి అచ్చన్తసంయోగత్థసమ్భవతో. **తదత్థజోతనత్థ**న్తి వుత్తనయేన ఉపయోగవిభత్తియా తదత్థస్స జోతనత్థం ఉపయోగనిద్దేసో కతో యథా “మాసం సజ్ఝాయతి, దివసం భుఞ్జతీ”తి. **తేనా**తి యేన కారణేన అభిధమ్మే, ఇతో అఞ్ఞేసు చ సుత్తపదేసు భుమ్మవచనస్స అధికరణత్థో, భావేనభావలక్ఖణత్థో చ, వినయే కరణవచనస్స హేతుఅత్థో, కరణత్థో చ ఇధ ఉపయోగవచనస్స అచ్చన్తసంయోగత్థో సమ్భవతి, తేనాతి అత్థో. **ఏత**న్తి యథా వుత్తస్సత్థస్స సఙ్గహగాథాపదం **అఞ్ఞత్రా**తి అభిధమ్మే ఇతో అఞ్ఞేసు సుత్తపదేసు, వినయే చ. **సమయో**తి సమయసద్దో. సద్దేయేవ హి విభత్తిపరా భవతిఅత్థే అసమ్భవతో. **సో**తి స్వేవ సమయసద్దో.

ఏవం అత్తనో మతిం దస్సేత్వా ఇదాని పోరాణాచరియమతిం దస్సేతుం **''పోరాణా పనా''**తిఆది వుత్తం. **పోరాణాతి** చ పురిమా అట్ఠకథాచరియా. "తస్మిం సమయే"తి వా...పే.... "ఏకం సమయ"న్తి వా ఏస భేదోతి సమ్బన్ధో. **అభిలాపమత్తభేదో**తి వచనమత్తేన భేదో విసేసో, న పన అత్థేన, తేనాహ **''సబ్బత్థ భుమ్మమేవత్థో''**తి, సబ్బేసుపి అత్థతో ఆధారో ఏవ అత్థోతి వుత్తం హోతి . ఇమినా చ వచనేన సుత్తవినయేసు విభత్తివిపరిణామో కతో, భుమ్మత్థే వా ఉపయోగకరణవిభత్తియో సిద్ధాతి దస్సేతి. **''తస్మా''**తిఆదినా తేసం మతిదస్సనే గుణమాహ.

భారియట్ఠేన **గరు.** తదేవత్థం సక్కతతో సమత్థేతి **''గరుం హీ''**తిఆదినా సక్కతవిసయో హి సద్దో తంవవత్థితోయేవ చేస అత్థబోధకోతి. **గరు**న్తి గరుకాతబ్బం జనం. **''లోకే''**తి ఇమినా న కేవలం సాసనేయేవ, లోకేపి గరుకాతబ్బట్ఠేన **భగవాతి** సక్కతసిద్ధీతి దస్సేతి. యది గరుకాతబ్బట్ఠేన భగవా, అథ అయమేవ సాతిసయం భగవా నామాతి దస్సేన్తో "అయఞ్చా"తిఆదిమాహ. తథా హి లోకనాథో అపరిమితనిరుపమప్పభావసీలాదిగుణవిసేససమఙ్గితాయ, సబ్బానత్థపరిహారపుబ్బఙ్గమాయ నిరవసేసహితసుఖవిధానతప్పరాయ నిరతిసయాయ పయోగసమ్పత్తియా సదేవమనుస్సాయ పజాయ అచ్చన్తుపకారితాయ చ అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం ఉత్తమం గారవట్ఠానన్తి. న కేవలం లోకేయేవ, అథ ఖో సాసనేపీతి దస్సేతి **''పోరాణేహీ''**తిఆదినా, **పోరాణేహీ**తి చ అట్ఠకథాచరియేహీతి అత్థో. సేట్ఠవాచకవచనమ్పి సేట్ఠగుణసహచరణతో సేట్ఠమేవాతి వుత్తం **''భగవాతి వచనం సేట్ఠ''**న్తి. వుచ్చతి అత్థో, ఏతేనాతి హి **వచనం,** సద్దో. అథ వా వుచ్చతీతి **వచనం,** అత్థో, తస్మా యో "భగవా"తి వచనేన వచనీయో అత్థో, సో సేట్ఠోతి అత్థో. **భగవాతి వచనముత్తమ**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **గారవయుత్తో**తి గరుభావయుత్తో గరుగుణయోగతో, సాతిసయం వా గరుకరణారహతాయ **గారవయుత్తో,** గారవారహోతి అత్థో. యేన కారణత్తయేన సో తథాగతో గరు భారియట్ఠేన, తేన "భగవా"తి వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. గరుతాకారణదస్సనఞ్హేతం పదత్తయం. "సిప్పాదిసిక్ఖాపకాపి గరూయేవ నామ హోన్తి, న చ గారవయుత్తా, అయం పన తాదిసో న హోతి, తస్మా గరూతి కత్వా 'గారవయుత్తో'తి వుత్త"న్తి కేచి. ఏవం సతి తదేతం విసేసనపదమత్తం, పురిమపదద్వయమేవ కారణదస్సనం సియా.

అపిచాతి అత్థన్తరవికప్పత్థే నిపాతో, అపరో నయోతి అత్థో. తత్థ –

> ''వణ్ణాగమో వణ్ణవిపరియాయో,
> ద్వే చాపరే వణ్ణవికారనాసా;
> ధాతూనమత్థాతిసయేన యోగో,
> తదుచ్చతే పఞ్చవిధా నిరుత్తీ"తి. –

వుత్తం నిరుత్తిలక్ఖణం గహేత్వా, "పిసోదరాదీని యథోపదిట్ఠ"న్తి వుత్తసద్దనయేన వా పిసోదరాదిఆకతిగణపక్ఖేపలక్ఖణం గహేత్వా లోకియ లోకుత్తరసుఖాభినిబ్బత్తకం సీలాదిపారప్పత్తం భాగ్యమస్స అత్థీతి "భాగ్యవా"తి వత్తబ్బే "భగవా"తి వుత్తన్తి ఆహ **''భాగ్యవా''**తి. తథా అనేకభేదభిన్నకిలేససతసహస్సాని, సఙ్ఖేపతో వా పఞ్చమారే అభఞ్జీతి "భగ్గవా"తి వత్తబ్బే "భగవా"తి వుత్తన్తి దస్సేతి **''భగ్గవా''**తి ఇమినా. లోకే చ భగ-సద్దో ఇస్సరియధమ్మయససిరీకామపయత్తేసు ఛసు ధమ్మేసు పవత్తతి, తే చ భగసఙ్ఖాతా ధమ్మా అస్స సన్తీతి భగవాతి అత్థం దస్సేతుం **''యుత్తో భగేహి చా''**తి వుత్తం. కుసలాదీహి అనేకభేదేహి సబ్బధమ్మే విభజి విభజిత్వా వివరిత్వా దేసేసీతి "విభత్తవా"తి వత్తబ్బే "భగవా"తి వుత్తన్తి ఆహ **''విభత్తవా''**తి. దిబ్బబ్రహ్మఅరియవిహారే, కాయచిత్తఉపధివివేకే, సుఞ్ఞతానిమిత్తాప్పణిహితవిమోక్ఖే, అఞ్ఞే చ లోకియలోకుత్తరే

ఉత్తరిమనుస్సధమ్మే భజి సేవి బహులమకాసీతి "భత్తవా"తి వత్తబ్బే "భగవా"తి వుత్తన్తి దస్సేతి **"భత్తవా"**తి ఇమినా. తీసు భవేసు తణ్హాసఙ్ఖాతం గమనమనేన వన్తం వమితన్తి "భవేసు వన్తగమనో"తి వత్తబ్బే భవసద్దతో భ-కారం గమనసద్దతో గ-కారం వన్తసద్దతో వ-కారం ఆదాయ, తస్స చ దీఘం కత్వా వణ్ణవిపరియాయేన "భగవా"తి వుత్తన్తి దస్సేతుం **"వన్తగమనో భవేసూ"**తి వుత్తం. "యతో భాగ్యవా, తతో భగవా"తిఆదినా పచ్చేకం యోజేతబ్బం. **అస్స పదస్సా**తి "భగవా"తి పదస్స. **విత్థారత్థో**తి విత్థారభూతో అత్థో. **"సో చా"**తిఆదినా గన్థమహత్తం పరిహరతి. **వుత్తోయేవ,** న పన ఇధ పన వత్తబ్బో విసుద్ధిమగ్గస్స ఇమిస్సా అట్ఠకథాయ ఏకదేసభావతోతి అధిప్పాయో.

అపిచ భగే వని, వమీతి వా **భగవా.** సో హి భగే సీలాదిగుణే వని భజి సేవి, తే వా భగసఙ్ఖాతే సీలాదిగుణే వినేయ్యసన్తానేసు "కథం ను ఖో ఉప్పజ్జేయ్యు"న్తి వని యాచి పత్థయి, ఏవం భగే వనీతి **భగవా,** భగే వా సిరిం, ఇస్సరియం, యసఞ్చ వమి ఖేళపిణ్డం వియ ఛడ్డయి. తథా హి భగవా హత్థగతం చక్కవత్తిసిరిం, చతుదీపిస్సరియం, చక్కవత్తిసమ్పత్తిసన్నిస్సయఞ్చ సత్తరతనసముజ్జలం యసం అనపేక్ఖో ఛడ్డయి. అథ వా భాని నామ నక్ఖత్తాని, తేహి సమం గచ్ఛన్తి పవత్తన్తీతి **భగా** ఆకారస్స రస్సం కత్వా, సినేరుయుగన్ధరాదిగతా భాజనలోకసోభా. తా భగా వమి తప్పటిబద్ధఛన్దరాగప్పహానేన పజహి, ఏవం భగే వమీతి **భగవా**తి ఏవమాదీహి తత్థ తత్థాగతనయేహి చస్స అత్థో వత్తబ్బో, అమ్హేహి పన సో గన్థభీరుజనానుగ్గహణత్థం, గన్థగరుతాపరిహరణత్థఞ్చ అజ్ఝుపేక్ఖితోతి.

ఏవమేతేసం అవయవత్థం దస్సేత్వా ఇదాని సముదాయత్థం దస్సేన్తో పురిమపదత్తయస్స సముదాయత్థేన వుత్తావసేసేన తేసమత్థానం పటియోగితాయ తేనాపి సహ దస్సేతుం **"ఏత్తావతా"**తిఆదిమాహ. **ఏత్తావతా**తి ఏతస్స "ఏవం మే సుత"న్తి వచనేన "ఏకం సమయం భగవా" తివచనేనాతి ఇమేహి సమ్బన్ధో. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం నిదానవచనే. **యథాసుతం ధమ్మం దేసేన్తో**తి ఏత్థ **అన్త**-సద్దో హేతుఅత్థో. తథాదేసితత్తా హి పచ్చక్ఖం కరోతి నామ. ఏస నయో అపరత్థాపి. "యో ఖో ఆనన్ద, మయా ధమ్మో చ...పే.... సత్థా"తి వచనతో ధమ్మస్స సత్థుభావపరియాయో విఞ్ఞాతేవాతి కత్వా **"ధమ్మసరీరం పచ్చక్ఖం కరోతీ"**తి వుత్తం. **ధమ్మకాయ**న్తి హి భగవతో సమ్బన్ధీభూతం ధమ్మసఙ్ఖాతం కాయన్తి అత్థో. తథా చ వుత్తం "ధమ్మకాయోతి భిక్ఖవే, తథాగతస్సేతం అధివచన"న్తి. తం పన కిమత్థియన్తి ఆహ **"తేనా"**తిఆది. **తేనా**తి చ తాదిసేన పచ్చక్ఖకరణేనాతి అత్థో. **ఇదం** అధునా వక్ఖమానసుత్తం **పావచనం** పకట్ఠం ఉత్తమం బుద్ధస్స భగవతో వచనం నామ. తస్మా తుమ్హాకం **అతిక్కన్తసత్థుకం** అతీతసత్థుకభావో **న** హోతీతి అత్థో. భావప్పధానో హి అయం నిద్దేసో, భావలోపో వా, ఇతరథా పావచనమేవ అనతిక్కన్తసత్థుకం, సత్థుఅదస్సనేన పన ఉక్కణ్ఠితస్స జనస్స అతిక్కన్తసత్థుకభావోతి అత్థో ఆపజ్జేయ్య, ఏవఞ్చ సతి "అయం వో సత్థాతి సత్థుఅదస్సనేన ఉక్కణ్ఠితం జనం సమస్సాసేతీ" తివచనేన సహ విరోధో భవేయ్యాతి వదన్తి. ఇదం పావచనం సత్థుకిచ్చనిప్ఫాదనేన న అతీతసత్థుకన్తి పన అత్థో. **సత్థు**తి కమ్మత్థే ఛట్ఠీ, సమాసపదం వా ఏతం **సత్థుఅదస్సనేనా**తి. ఉక్కణ్ఠనం **ఉక్కణ్ఠో,** కిచ్ఛజీవితా. "కఠ కిచ్ఛజీవనే"తి హి వదన్తి. తమితో పత్తోతి ఉక్కణ్ఠితో, అనభిరతియా వా పీళితో విక్ఖిత్తచిత్తో హుత్వా సీసం ఉక్ఖిపిత్వా ఉద్ధం కణ్ఠం కత్వా ఇతో చితో చ ఓలోకేన్తో ఆహిణ్డతి, విహరతి చాతి ఉక్కణ్ఠితో నిరుత్తినయేన, తం **ఉక్కణ్ఠితం.** సద్దసామత్థియాధిగతమత్తో చేస, వోహారతో పన అనభిరతియా పీళితన్తి అత్థో. ఏస నయో సబ్బత్థ. **సమస్సాసేతీ**తి అస్సాసం జనేతి.

తస్మిం సమయేతి ఇమస్స సుత్తస్స సఙ్గీతిసమయే. కామం విజ్జమానేపి భగవతి ఏవం వత్తుమరహతి, ఇధ పన అవిజ్జమానేయేవ తస్మిం ఏవం వదతి, తస్మా సన్ధాయభాసితవసేన తదత్థం దస్సేతీతి ఆహ **"అవిజ్జమానభావం దస్సేన్తో"**తి.

పరినిబ్బానన్తి అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతువసేన ఖన్ధపరినిబ్బానం. **తేనాతి** తథాసాధనేన. **ఏవంవిధస్సాతి** ఏవంపకారస్స, ఏవంసభావస్సాతిపి అత్థో. **నామ**-సద్దో గరహాయం నిపాతో "అత్థి నామ ఆనన్ద థేరం భిక్ఖుం విహేసియమానం అజ్ఝుపేక్ఖిస్సథా"తిఆదీసు (అం॰ ని॰ ౫.౧౬౬) వియ, తేన ఏదిసో అపి భగవా పరినిబ్బుతో, కా నామ కథా అఞ్ఞేసన్తి గరహత్థం జోతేతి. **అరియధమ్మస్సాతి** అరియానం ధమ్మస్స, అరియభూతస్స వా ధమ్మస్స. దసవిధస్స కాయబలస్స, ఞాణబలస్స చ వసేన **దసబలధరో.** వజిరస్స నామ మణివిసేసస్స సఙ్ఘాతో సమూహో ఏకగ్ఘనో, తేన సమానో కాయో యస్సాతి తథా. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా వజిరసఙ్ఘాతో నామ న అఞ్ఞేన మణినా వా పాసాణేన వా భేజ్జో, అపి తు సోయేవ అఞ్ఞం మణిం వా పాసాణం వా భిన్దతి. తేనేవ వుత్తం "వజిరస్స నత్థి కోచి అభేజ్జో మణి వా పాసాణో వా"తి, ఏవం భగవాపి కేనచి అభేజ్జసరీరో. న హి భగవతో రూపకాయే కేనచి అన్తరాయో కాతుం సక్కాతి. నామసద్దస్స గరహాజోతకత్తా పి-సద్దో సమ్పిణ్డనజోతకో "న కేవలం భగవాయేవ, అథ ఖో అఞ్ఞోపీ"తి. ఏత్థ చ ఏవంగుణసమన్నాగతత్తా అపరినిబ్బుతసభావేన భవితుం యుత్తోపి ఏస పరినిబ్బుతో ఏవాతి పకరణానురూపమత్థం దస్సేతుం "ఏవ"న్తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **ఆసా** పత్థనా కేన **జనేతబ్బా,** న జనేతబ్బా ఏవాతి అత్థో. "అహం చిరం జీవిం, చిరం జీవామి, చిరం జీవిస్సామి, సుఖం జీవిం, సుఖం జీవామి, సుఖం జీవిస్సామీ"తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **జీవితమదో** నామ, తేన మత్తో పమత్తో తథా. **సంవేజేతీతి** సంవేగం జనేతి, తతోయేవ అస్స జనస్స సద్ధమ్మే ఉస్సాహం జనేతి. సంవేజనఞ్హి ఉస్సాహహేతు "సంవిగ్గో యోనిసో పదహతీ"తి వచనతో.

దేసనాసమ్పత్తిం నిద్దిసతి వక్ఖమానస్స సకలసుత్తస్స "ఏవ"న్తి నిదస్సనతో. **సావకసమ్పత్తిన్తి** సుణన్తపుగ్గలసమ్పత్తిం నిద్దిసతి పటిసమ్భిదాప్పత్తేన పఞ్చసు ఠానేసు భగవతా ఏతదగ్గే ఠపితేన, పఞ్చసు చ కోసల్లేసు ఆయస్మతా ధమ్మసేనాపతినా పసంసితేన మయా మహాసావకేన సుతం, తఞ్చ ఖో సయమేవ సుతం న అనుస్సుతం, న చ పరమ్పరాభతన్తి అత్థస్స దీపనతో. **కాలసమ్పత్తిం** నిద్దిసతి భగవాతిసదసన్నిధానే పయుత్తస్స సమయసద్దస్స బుద్ధుప్పాద-పటిమణ్డిత-సమయ-భావ-దీపనతో. బుద్ధుప్పాదపరమా హి కాలసమ్పదా. తేనేతం వుచ్చతి –

> "కప్పకసాయకలియుగే , బుద్ధుప్పాదో అహో మహచ్ఛరియం;
>
> హుతవహమజ్ఝే జాతం, సముదితమకరన్దమరవిన్ద"న్తి. (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧);

తస్సాయమత్థో – కప్పసఙ్ఖాతకాలసఞ్చయస్స లేఖనవసేన పవత్తే కలియుగసఙ్ఖాతే సకరాజసమ్మతే వస్సాదిసమూహే జాతో బుద్ధుప్పాదఖణసఙ్ఖాతో దినసమూహో అన్ధస్స పబ్బతారోహనమివ కదాచి పవత్తనట్ఠేన, అచ్ఛరం పహరితుం యుత్తట్ఠేన చ మహచ్ఛరియం హోతి. కిమివ జాతన్తి చే? హుతవహసఙ్ఖాతస్స పావకస్స మజ్ఝే సమ్మా ఉదితమధుమన్తం అరవిన్దసఙ్ఖాతం వారిజమివ జాతన్తి. **దేసకసమ్పత్తిం** నిద్దిసతి గుణవిసిట్ఠసత్తుత్తమగారవాధివచనతో.

ఏవం పదఛక్కస్స పదానుక్కమేన నానప్పకారతో అత్థవణ్ణనం కత్వా ఇదాని "అన్తరా చ రాజగహ"న్తిఆదీనం పదానమత్థవణ్ణనం కరోన్తో "**అన్తరా చా**"తిఆదిమాహ. **అన్తరా చ రాజగహం అన్తరా చ నాళన్దన్తి** ఏత్థ సమభినివిట్ఠో అన్తరా-సద్దో దిస్సతి సామఞ్ఞవచనీయత్థమపేక్ఖిత్వా పకరణాదిసామత్థియాదిగతత్థమన్తరేనాతి అత్థో. ఏవం పనస్స నానత్థభావో పయోగతో అవగమీయతీతి దస్సేతి "**తదన్తర**"న్తిఆదినా. తత్థ **తదన్తరన్తి** తం కారణం. మఞ్చ తఞ్చ మన్తేన్తి, కిమన్తరం కిం కారణన్తి అత్థో. **విజ్జన్తరికాయాతి** విజ్జునిచ్ఛరణక్ఖణే. ధోవన్తీ ఇత్థీ అద్దసాతి సమ్బన్ధో. **అన్తరతోతి** హదయే. **కోపాతి** చిత్తకాలుస్సియకరణతో చిత్తపకోపా రాగాదయో. **అన్తరా వోసానన్తి** ఆరమ్భనిప్ఫత్తీనం వేమజ్ఝే పరియోసానం ఆపాది.

అపిచాతి తథాపి, ఏవం పభవసమ్పన్నేపీతి అత్థో. **ద్విన్నం మహానిరయానన్తి** లోహకుమ్భినిరయే సన్ధాయాహ. **అన్తరికాయాతి** అన్తరేన. రాజగహనగరం కిర ఆవిజ్ఝిత్వా మహాపేతలోకో. తత్థ ద్విన్నం మహాలోహకుమ్భినిరయానం అన్తరేన అయం తపోదా నదీ ఆగచ్ఛతి, తస్మా సా కుథితా సన్దతీతి. **స్వాయమిధ వివరే పవత్తతి** తదఞ్ఞోసమసమ్భవతో. ఏత్థ చ "తదన్తరం కో జానేయ్య, (అ॰ ని॰ ౬.౪౪; ౧౦.౭౫) ఏతేసం అన్తరా కప్పా, గణనాతో అసఙ్ఖియా, (బు॰ వం॰ ౨౮.౯) అన్తరన్తరా కథం ఓపాతేతీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౪౨౬; పహా॰ వ॰ ౬౬; చూళవ॰ ౩౭౬) వియ కారణవేమజ్ఝేసు వత్తమానా అన్తరాసద్దాయేవ ఉదాహరితబ్బా సియుం, న పన చిత్తఖణవివరేసు వత్తమానా అన్తరికఅన్తరసద్దా . అన్తరాసద్దస్స హి అయమత్థుద్ధారోతి. అయం పనేత్థాధిప్పాయో సియా – యేసు అత్థేసు అన్తరికసద్దో, అన్తరసద్దో చ పవత్తతి, తేసు అన్తరాసద్దోపీతి సమానత్థత్తా అన్తరాసద్దత్థే వత్తమానో అన్తరికసద్దో, అన్తరసద్దో, చ ఉదాహటోతి. అథ వా అన్తరాసద్దోయేవ "యస్సన్తరతో"తి (ఉదా॰ ౨౦) ఏత్థ గాథాబన్ధసుఖత్థం రస్సం కత్వా వుత్తో –

> "యస్సన్తరతో న సన్తి కోపా,
>
> ఇతిభవాభవతఞ్చ వీతివత్తో;
>
> తం విగతభయం సుఖిం అసోకం,
>
> దేవా నానుభవన్తి దస్సనాయా"తి. (ఉదా॰ ౨౦); –

హి అయం ఉదానే **భద్దియసుత్తే** గాథా. సోయేవ ఇక-సద్దేన సకత్థపవత్తేన పదం వడ్ఢేత్వా "అన్తరికాయా"తి చ వుత్తో, తస్మా ఉదాహరణోదాహరితబ్బానమేత్థ విరోధాభావో వేదితబ్బోతి. కిమత్థం అత్థవిసేసనియమో కతోతి ఆహ "**తస్మా**"తిఆది. నను చేత్థ ఉపయోగవచనమేవ, అథ కస్మా సమ్బన్ధీయత్థో వుత్తో, సమ్బన్ధీయత్థే వా కస్మా ఉపయోగవచనం కతన్తి అనుయోగసమ్భవతో తం పరిహరితుం "**అన్తరాసద్దేన పనా**"తిఆది వుత్తం, తేన సమ్బన్ధీయత్థే సామివచనప్పసఙ్గే సద్దన్తరయోగేన లద్ధమిదం ఉపయోగవచనన్తి దస్సేతి, న కేవలం సాసనేవ, లోకేపి ఏవమేవిదం లద్ధన్తి దస్సేన్తో "**ఈదిసేసు చా**"తిఆదిమాహ. విసేసయోగతాదస్సనముఖేన హి అయమత్థోపి దస్సితో. ఏకేనపి అన్తరా-సద్దేన యుత్తత్తా ద్వే ఉపయోగవచనాని కాతబ్బాని. ద్వీహి పన యోగే కా కథాతి అత్థస్స సిజ్ఝనతో. అక్ఖరం చిన్తేన్తి లిఙ్గవిభత్తియాదీహీతి **అక్ఖరచిన్తకా,** సద్దవిదూ. అక్ఖర-సద్దేన చేత్థ తమ్మూలకాని పదాదీనిపి గహేతబ్బాని. యదిపి సద్దతో ఏకమేవ యుజ్జన్తి, అత్థతో పన సో ద్విక్ఖత్తుం యోజేతబ్బో ఏకస్సాపి పదస్స ఆవుత్తియాదినయేన అనేకధా సమ్బుజ్ఝనతోతి దస్సేతి "**దుతియపదేనపీ**"తిఆదినా. కో పన దోసో అయోజితేతి ఆహ "**అయోజియమానే ఉపయోగవచనం న పాపుణాతీ**"తి. దుతియపదం న పాపుణాతీతి అత్థో సద్దన్తరయోగవసా సద్దేయేవ సామివచనప్పసఙ్గే ఉపయోగవిభత్తియా ఇచ్ఛితత్తా. సద్దాధికారో హి విభత్తిపయోగో.

అద్ధాన-సద్దో దీఘపరియాయోతి ఆహ "**దీఘమగ్గ**"న్తి. కిత్తావతా పన సో దీఘో నామ తదత్థభూతోతి చోదనమపనేతి "**అద్ధానగమనసమయస్స హీ**"తిఆదినా. **అద్ధానగమనసమయస్స విభఙ్గే**తి గణభోజనసిక్ఖాపదాదీసు అద్ధానగమనసమయసద్దస్స పదభాజనీయభూతే విభఙ్గే (పాచి॰ ౨౧౭). **అడ్ఢయోజనమ్పి అద్ధానమగ్గో,** పగేవ తదుత్తరి. అడ్ఢమేవ యోజనస్స **అడ్ఢయోజనం,** ద్విగావుతమత్తం. ఇధ పన చతుగావుతప్పమాణం యోజనమేవ, తస్మా "అద్ధానమగ్గపటిపన్నో"తి వదతీతి అధిప్పాయో.

మహన్తసద్దో ఉత్తమత్థో, బహ్వత్థో చ ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ ''**మహతా**''తిఆది. **గుణమహత్తేనాతి** అప్పిచ్ఛతాదిగుణమహన్తభావేన. **సఙ్ఖ్యామహత్తేనాతి** గణనమహన్తభావేన. తదేవత్థం సమత్థేతి ''**సో హి**''తిఆదినా. **సో భిక్ఖుసఙ్ఘో**తి ఇధ ఆగతో తదా పరివారభూతో భిక్ఖుసఙ్ఘో. **మహా**తి ఉత్తమో. వాక్యేపి హి తమిచ్ఛన్తి పయోగవసా. **అప్పిచ్ఛతాతి** నిల్లోభతా సద్దో చేత్థ సావసేసో, అత్థో పన నిరవసేసో. న హి "అప్పలోభతాతి అభిత్థవితుమరహతీ"తి **అట్ఠకథాసు** వుత్తం. మజ్ఝిమాగమటీకాకారో పన **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరో** ఏవమాహ "అప్పసద్దస్స పరిత్తపరియాయం మనసి కత్వా 'బ్యఞ్జనం సావసేసం వియా'తి (మహాని. అట్ఠ. ౮౫) **అట్ఠకథాయం** వుత్తం. అప్పసద్దో పనేత్థ 'అభావత్థో' తిపి సక్కా విఞ్ఞాతుం 'అప్పాబాధతఞ్చసఞ్జానామీ'తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౨౨౫) వియా"తి. **సఙ్ఖ్యాయపి మహా**తి గణనాయపి బహు అహోసి, "భిక్ఖుసఙ్ఘో"తి పదావత్థికన్తవచనవసేన సంవణ్ణేతబ్బపదస్స ఛేదనమివ హోతీతి తదపరామసిత్వా "తేన భిక్ఖుసఙ్ఘేనా"తి పున వాక్యావత్థికన్తవచనవసేన సంవణ్ణేతబ్బపదేన సదిసీకరణం. ఏసా హి సంవణ్ణనకానం పకతి, యదిదం విభత్తియానపేక్ఖావసేన యథారహం సంవణ్ణేతబ్బపదత్థం సంవణ్ణేత్వా పున తత్థ విజ్జమానవిభత్తివసేన పరివత్తేత్వా నిక్ఖిపనన్తి. దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతత్తా సఙ్ఘోతి ఇమమత్థం విభావేన్తో ఆహ ''**దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞసఙ్ఘాతేన సమణగణేనా**''తి. ఏత్థ పన "యాయం దిట్ఠి అరియా నియ్యానికా నియ్యాతి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయ, తథారూపాయ దిట్ఠియా దిట్ఠిసామఞ్ఞగతో విహరతీ"తి (దీ. ని. ౩.౩౨౪, ౩౫౬; మ. ని. ౧.౪౯౨; ౩.౫౪; పరి. ౨౭౪) ఏవం వుత్తాయ దిట్ఠియా. "యాని తాని సీలాని అఖణ్డాని అచ్ఛిద్దాని అసబలాని అకమ్మాసాని భుజిస్సాని విఞ్ఞుప్పసత్థాని అపరామట్ఠాని సమాధిసంవత్తనికాని, తథారూపేసు సీలేసు సీలసామఞ్ఞగతో విహరతీ"తి (దీ. ని. ౩.౩౨౪; మ. ని. ౧.౪౯౨; ౩.౫౪; అ. ని. ౬.౧౧; పరి. ౨౭౪) ఏవం వుత్తానఞ్చ సీలానం సామఞ్ఞేన సఙ్ఘాతో సఙ్ఘటితో సమేతోతి **దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞసఙ్ఘాతో**, సమణగణో, దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతోతి వుత్తం హోతి. ''**దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞసఙ్ఘాటసఙ్ఘాతేనా**'' తిపి పాఠో. తథా సఙ్ఘాతేన కతితేనాతి అత్థో. తథా హి దిట్ఠిసీలాదీనం నియతసభావత్తా సోతాపన్నాపి అఞ్ఞమఞ్ఞం దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతా, పగేవ సకదాగామిఆదయో, తథా చ వుత్తం "నియతో సమ్బోధిపరాయణో"తి, (సం. ని. ౨.౪౧; ౫.౧౯౮, ౧౦౦౪) "అట్ఠానమేతం భిక్ఖవే, అనవకాసో, యం దిట్ఠిసమ్పన్నో పుగ్గలో సఞ్చిచ్చపాణం జీవితా వోరోపేయ్య, నేతం ఠానం విజ్జతీ"తి చ ఆది. అరియపుగ్గలస్స హి యత్థ కత్థచి దూరే ఠితాపి అత్తనో గుణసామగ్గియా సంహతతాయేవ, "తథారూపాయ దిట్ఠియా దిట్ఠిసామఞ్ఞగతో విహరతి, (మ. ని. ౧.౪౯౨) తథారూపేసు సీలేసు సీలసామఞ్ఞగతో విహరతీ"తి (మ. ని. ౧.౪౯౨) వచనతో పన పుథుజ్జనానమ్పి దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతభావో లబ్భతియేవ. **సద్ధిం**-సద్దో ఏకతోతి అత్థే నిపాతో. **పఞ్చ...పే.... మత్తానీ**తి పఞ్చ-సద్దేన మత్తసద్దం సఙ్ఖిపిత్వా బాహిరత్థసమాసో వుత్తో. **ఏతేసన్తి** భిక్ఖుసతానం. పున పఞ్చ మత్తా పమాణాతి బ్యాసో, నికారలోపో చేత్థ నపుంసకలిఙ్గత్తా.

సుప్పియోతి తస్స నామమేవ, న గుణాది. న కేవలం భిక్ఖుసఙ్ఘేన సద్ధిం భగవాయేవ, అథ ఖో సుప్పియోపి పరిబ్బాజకో బ్రహ్మదత్తేన మాణవేన సద్ధిన్తి పుగ్గలం సమ్పిణ్డేతి, తఞ్చ ఖో మగ్గపటిపన్నసభాగతాయ ఏవ, న సీలాచారాదిసభాగతాయాతి వుత్తం ''**పి-కారో**''తిఆది. సుఖుచ్చారణవసేన పుబ్బాపరపదానం సమ్బన్ధమత్తకరభావం సన్ధాయ ''**పదసన్ధికరో**''తి వుత్తం, న పన సరబ్యఞ్జనాదిసన్ధిభావం, తేనాహ ''**బ్యఞ్జనసిలిట్ఠతావసేన వుత్తో**''తి, ఏతేన పదపూరణమత్తన్తి దస్సేతి. అపిచ అవధారణత్థోపి ఖో-సద్దో యుత్తో "అస్సోసి ఖో వేరఞ్జో బ్రాహ్మణో"తిఆదీసు (పారా. ౧) వియ, తేన అద్ధానమగ్గపటిపన్నో అహోసియేవ, నాస్స మగ్గపటిపత్తియా కోచి అన్తరాయో అహోసీతి అయమత్థో దీపితో హోతి. **సఞ్జయస్సాతి** రాజగహవాసినో సఞ్జయనామస్స పరిబ్బాజకస్స, యస్స సన్తికే పఠమం ఉపతిస్సకోలితాపి

పబ్బజింసు ఛన్నపరిబ్బాజకోవ , న అచేలకపరిబ్బాజకో. **''యదా, తదా''**తి చ ఏతేన సమకాలమేవ అద్ధానమగ్గపటిపన్నతం దస్సేతి. **అతీతకాలత్థో** పాళియం **హోతిసద్దో** యోగవిభాగేన, తంకాలాపేక్ఖాయ వా ఏవం వుత్తం, తదా హోతీతి అత్థో.

అన్తేతి సమీపే. **వసతీ**తి వత్తపటివత్తాదికరణవసేన సబ్బిరియాపథసాధారణవచనం, అవచరతీతి వుత్తం హోతి, తేనేవాహ ''**సమీపచారో సన్తికావచరో సిస్సో**''తి. **చోదితా దేవదూతేహీ**తి దహరకుమారో జరాజిణ్ణసత్తో గిలానో కమ్మకారణా, కమ్మకారణికా వా మతసత్తోతి ఇమేహి పఞ్చహి దేవదూతేహి **చోదితా** ఓవదితా సంవేగం ఉప్పాదితా సమానాపి. తే హి దేవా వియ దూతా, విసుద్ధిదేవానం వా దూతాతి **దేవదూతా. హీనకాయూపగా**తి అపాయకాయముపగతా. నరసఙ్ఖాతా తే మాణవాతి సమ్బన్ధో. సామఞ్ఞవసేన చేత్థ సత్తో "మాణవో"తి వుత్తో, ఇతరే పన విసేసవసేన. పకరణాధిగతో హేస అత్థుద్ధారోతి. **కతకమ్మేహీ**తి కతచోరకమ్మేహి. **తరుణో**తి సోళసవస్సతో పట్ఠాయ పత్తవీసతివస్సో, **ఉదానట్ఠకథాయఞ్హి** "సత్తా జాతదివసతో పట్ఠాయ యావ పఞ్చదసవస్సకా, తావ 'కుమారకా, బాలా'తి చ వుచ్చన్తి. తతో పరం వీసతివస్సాని 'యువానో'"తి (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౪౪) వుత్తం. తరుణో, మాణవో, యువాతి చ అత్థతో ఏకం, లోకియా పన "ద్వాదసవస్సతో పట్ఠాయ యావ జరమప్పత్తో, తావ తరుణో"తిపి వదన్తి.

తేసు వా ద్వీసు జనేసూతి నిద్ధారణే భుమ్మం. యో వా "ఏకం సమయ"న్తి పుబ్బే అధిగతో కాలో, తస్స పటినిద్దేసో **తత్రా**తి యస్మిం సమయం భగవా అన్తరా రాజగహఞ్చ నాళన్దఞ్చ అద్ధానమగ్గపటిపన్నో, తస్మింయేవ సమయే సుప్పియోపి తం అద్ధానమగ్గం పటిపన్నో అవణ్ణం భాసతి, బ్రహ్మదత్తో చ వణ్ణం భాసతీతి. **నిపాతమత్త**న్తి ఏత్థ **మత్త**సద్దేన విసేసత్థాభావతో పదపూరణత్తం దస్సేతి. **మధుపిణ్డికపరియాయో**తి మధుపిణ్డికదేసనా నామ ఇతి నం సుత్తన్తం **ధారేహి, రాజఞ్ఞా**తి పాయాసిరాజఞ్ఞనామకం రాజానమాలపతి. పరియాయతి పరివత్తతీతి **పరియాయో,** వారో. పరియాయేతి దేసేతబ్బమత్థం పటిపాదేతీతి **పరియాయో,** దేసనా. పరియాయతి అత్తనో ఫలం పటిగ్గహేత్వా పవత్తతీతి **పరియాయో,** కారణం. అనేకసద్దేనేవ అనేకవిధేనాతి అత్థో విఞ్ఞాయతి అధిప్పాయమత్తేనాతి ఆహ ''**అనేకవిధేనా**''తి. కారణఞ్చేత్థ కారణపతిరూపకమేవ, న ఏకంసకారణం అవణ్ణకారణస్స అభూతత్తా, తస్మా **కారణేనా**తి కారణపతిరూపకేనాతి అత్థో. తథా హి వక్ఖతి "అకారణమేవ 'కారణ'న్తి వత్వా"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧). జాతివసేనిదం బహ్వత్థే ఏకవచనన్తి దస్సేతి ''**బహూహీ**''తిఆదినా.

''**అవణ్ణవిరహితస్స అసమానవణ్ణసమన్నాగతస్సపీ**''తి వక్ఖమానకారణస్స అకారణభావహేతుదస్సనత్థం వుత్తం, దోసవిరహితస్సపి అసదిసగుణసమన్నాగతస్సాపీతి అత్థో. బుద్ధస్స భగవతో అవణ్ణం దోసం నిన్దన్తి సమ్బన్ధో. ''**యం లోకే**''తిఆదినా అరసరూపనిబ్భోగఅకిరియవాదఉచ్ఛేదవాదజేగుచ్ఛీవేనయికతపస్సీఅపగబ్భభావానం కారణపతిరూపకం దస్సేతి. **తస్మా**తి హి ఏతం "అరసరూపో...పే.... అపగబ్భో"తి ఇమేహి పదేహి సమ్బన్ధితబ్బం. ఇదం వుత్తం హోతి – లోకసమ్మతో అభివాదనపచ్చుట్ఠానఅఞ్జలీకమ్మసామీచికమ్మఆసనాభినిమన్తనసఙ్ఖాతో సామగ్గీరసో సమణస్స గోతమస్స నత్థి, తస్మా సో సామగ్గీరససఙ్ఖాతేన రసేన అసమ్పన్నసభావో, తేన సామగ్గీరససఙ్ఖాతేన పరిభోగేన అసమన్నాగతో. తస్స అకత్తబ్బతావాదో, ఉచ్ఛిజ్జితబ్బతావాదో చ, తం సబ్బం గూథం వియ మణ్డనజాతియో పురిసో జేగుచ్ఛీ. తస్స వినాసకో సోవ తదకరణతో వినేతబ్బో. తదకరణేన వయోవుడ్ఢే తాపేతి తదాచారవిరహితతాయ వా కపణపురిసో. తదకరణేన దేవలోకగబ్భతో అపగతో, తదకరణతో వా సో హీనగబ్భో చాతి ఏవం తదేవ అభివాదనాదిఅకరణం అరసరూపతాదీనం కారణపతిరూపకం దట్ఠబ్బం. ''**నత్థి...పే.... విసేసో**''తి ఏతస్స పన "సున్దరికాయ నామ పరిబ్బాజికాయ మరణానవబోధో,

సంసారస్స ఆదికోటియా అపఞ్ఞాయనపటిఞ్ఞా, ఠపనీయపుచ్ఛాయ అబ్యాకతవత్థుబ్యాకరణ”న్తి ఏవమాదీని కారణపతిరూపకాని నిద్ధారితబ్బాని, తథా ‘‘**తక్కపరియాహతం సమణో…పే.… సయమ్పటిభాన**’’న్తి ఏతస్స “అనాచరియకేన సామం పటివేధేన తత్థ తత్థ తథా తథా ధమ్మదేసనా, కత్థచి పరేసం పటిపుచ్ఛాకథనం, మహామోగ్గల్లానాదీహి ఆరోచితనయేనేవ బ్యాకరణ”న్తి ఏవమాదీని, ‘‘**సమణో…పే.… న అగ్గపుగ్గలో**’’తి ఏతేసం పన “సబ్బధమ్మానం కమేనేవ అనవబోధో, లోకన్తస్స అజాననం, అత్తనా ఇచ్ఛితతపచారాభావో”తి ఏవమాదీని. ఝానవిమోక్ఖాది హేట్ఠా వుత్తనయేన **ఉత్తరిమనుస్సధమ్మో.** అరియం విసుద్ధం, ఉత్తమం వా ఞాణసఙ్ఖాతం దస్సనం, అలం కిలేసవిద్ధంసనసమత్థం అరియఞాణదస్సనం ఏత్థ, ఏతస్సాతి వా **అలమరియఞాణదస్సనో.** స్వేవ **విసేసో** తథా. అరియఞాణదస్సనమేవ వా విసేసం వుత్తనయేన అలం పరియత్తం యస్స, యస్మిన్తి వా **అలమరియఞాణదస్సనవిసేసో,** ఉత్తరిమనుస్సధమ్మోవ. **తక్కపరియాహత**న్తి కప్పనామత్తేన సమన్తతో ఆహరితం, వితక్కేన వా పరిఘటితం. **వీమంసానుచరిత**న్తి వీమంసనాయ పునప్పునం పరిమజ్జితం. **సయమ్పటిభాన**న్తి సయమేవ అత్తనో విభూతం, తాదిసం ధమ్మన్తి సమ్బన్ధో. **అకారణ**న్తి అయుత్తం అనుపపత్తిం. కారణపదే చేతం విసేసనం. న హి అరసరూపతాదయో దోసా భగవతి సంవిజ్జన్తి, ధమ్మసఙ్ఘేసు చ దురక్ఖాతదుప్పటిపన్నాదయో **అకారణ**న్తి వా యుత్తికారణరహితం అత్తనా పటిఞ్ఞామత్తం. పకతికమ్మపదఞ్చేతం. ఇమస్మిఞ్చ అత్థే **కారణం వత్వా**తి ఏత్థ కారణం ఇవాతి ఇవ-సద్దత్థో రూపకనయేన యోజేతబ్బో పతిరూపకకారణస్స అధిప్పేతత్తా. **తథా తథా**తి జాతివుడ్ఢానమనభివాదనాదినా తేన తేన ఆకారేన. **వణ్ణ**సద్దస్స గుణపసంసాసు పవత్తనతో యథాక్కమం “అవణ్ణం దోసం నిన్ద”న్తి వుత్తం.

దురక్ఖాతోతి దుట్ఠుమాక్ఖాతో, తథా **దుప్పటివేదితో.** వట్టతో నియ్యాతీతి **నియ్యానం,** తదేవ **నియ్యానికో,** తతో వా నియ్యానం నిస్సరణం, తత్థ నియుత్తోతి **నియ్యానికో.** వట్టతో వా నియ్యాతీతి **నియ్యానికో** య-కారస్స క-కారం, ఈ-కారస్స చ రస్సం కత్వా. “అనీయ-సద్దో హి బహులా కత్తుఅభిధాయకో”తి సద్దవిదూ వదన్తి, న నియ్యానికో తథా. సంసారదుక్ఖస్స **అనుపసమసంవత్తనికో** వుత్తనయేన. **పచ్చనీకపటిపద**న్తి సమ్మాపటిపత్తియా విరుద్ధపటిపదం. **అననులోమపటిపద**న్తి సప్పురిసానం అననులోమపటిపదం. **అధమ్మానులోమపటిపద**న్తి లోకుత్తరధమ్మస్స అననులోమపటిపదం. కస్మా పనేత్థ “అవణ్ణం భాసతి, వణ్ణం భాసతీ”తి చ వత్తమానకాలనిద్దేసో కతో, నను సఙ్గీతికాలతో సో అవణ్ణవణ్ణానం భాసనకాలో అతీతోతి? సచ్చమేతం, “అద్ధానమగ్గపటిపన్నో హోతీ”తి ఏత్థ హోతి-సద్దో వియ అతీతకాలత్థత్తా పన భాసతి-సద్దస్స ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. అథ వా యస్మిం కాలే తేహి అవణ్ణో వణ్ణో చ భాసీయతి, తమపేక్ఖిత్వా ఏవం వుత్తం, ఏవఞ్చ కత్వా “తత్రా”తి పదస్స కాలపటినిద్దేసవికప్పనం అట్ఠకథాయం అవుత్తమ్పి సుపపన్నం హోతి.

“సుప్పియస్స పన…పే.… భాసతీ”తి పాళియా సమ్బన్ధదస్సనం ‘‘**అన్తేవాసీ పనస్సా**’’తిఆదివచనం. **అపరామసితబ్బం** అరియూపవాదకమ్మం, తథా **అనక్కమితబ్బం. స్వాయ**న్తి సో ఆచరియో. **అసిధార**న్తి అసినా తిఖిణభాగం. **కకచదన్త పన్తియ**న్తి ఖన్డకకచస్స దన్తసఙ్ఖాతాయ విసమపన్తియా. హత్థేన వా పాదేన వా యేన కేనచి వా అఙ్గపచ్చఙ్గేన పహరిత్వా **కీళమానో వియ.** అక్ఖికణ్ణకోససఙ్ఖాతట్ఠానవసేన తీహి పకారేహి భిన్నో మదో యస్సాతి **పభిన్నమదో,** తం. **అవణ్ణం భాసమానో**తి అవణ్ణం భాసనహేతు. హేతుఅత్థో హి అయం మాన-సద్దో. న అయో వుడ్ఢి **అనయో.** సోయేవ **బ్యసనం,** అతిరేకబ్యసనన్తి అత్థో, తం **పాపుణిస్సతి** ఏకన్తమహాసావజ్జత్తా రతనత్తయోపవాదస్స. తేనేవాహ –

“యో నిన్దియం పసంసతి,

తం వా నిన్దతి యో పసంసియో;

విచినాతి ముఖేన సో కలిం,

కలినా తేన సుఖం న విన్దతీ''తి. (సు॰ ని॰ ౬౬౩; సం॰ ని॰ ౧.౧౮౦-౧౮౧; నేత్తి॰ ౯౨);

''**అమ్హాకం ఆచరియో**''తిఆదినా బ్రహ్మదత్తస్స సంవేగుప్పత్తిం, అత్తనో ఆచరియే చ కారుఞ్ఞప్పవత్తిం దస్సేత్వా కిఞ్చాపి అన్తేవాసినా ఆచరియస్స అనుకూలేన భవితబ్బం, అయం పన పణ్డితజాతికత్తా న ఈదిసేసు ఠానేసు తమనువత్తతీతి ఇదానిస్స కమ్మస్సకతాఞాణప్పవత్తిం దస్సేన్తో ''**ఆచరియే ఖో పనా**''తిఆదిమాహ. **హలాహలన్తి** తఙ్ఖణఞ్ఞేవ మారణకం విసం. హనతీతి హి **హలో** న-కారస్స ల-కారం కత్వా, హలానమ్పి విసేసో హలో **హలాహలో** మజ్ఝేదీఘవసేన, ఏతేన చ అఞ్ఞే అట్ఠవిధే విసే నివత్తేతి. వుత్తఞ్చ –

''పుమే పణ్డే చ కాకోల, కాళకూటహలాహలా;

సరోట్ఠికోసుజ్కికే యో, బ్రహ్మపుత్తో పదీపనో;

దారదో వచ్ఛనాభో చ, విసభేదా ఇమే నవా''తి.

ఖరోదకన్తి చణ్డసోతోదకం. ''**ఖారోదక**''న్తిపి పాఠో, అతిలోణతాయ తిత్తోదకన్తి అత్థో. **నరకపపాతన్తి** చోరపపాతం. **మాణవకాతి** అత్తానమేవ ఓవదితుం ఆలపతి ''సమయోపి ఖో తే భద్దాలి అప్పటివిద్ధోఅహోసీ''తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౧౩౫) వియ. ''కమ్మస్సకా''తి కమ్మమేవ అత్తసన్తకభావం వత్వా తదేవ వివరతి ''**అత్తనో కమ్మానురూపమేవ గతిం గచ్ఛన్తీ**''తిఆదినా. **యోనిసోతి** ఉపాయేన ఞాయేన. **ఉమ్ముజ్జిత్వాతి** ఆచరియో వియ అయోనిసో అరియూపవాదే అనిమ్ముజ్జన్తో యోనిసో అరియూపవాదతో ఉమ్ముజ్జిత్వా, ఉద్ధం హుత్వాతి అత్థో. **మద్దమానోతి** మద్దన్తో భిన్దన్తో. ఏకంసకారణమేవ ఇధ కారణన్తి దస్సేతుకామేన ''**సమ్మా**''తి వుత్తం. ''**యథా త**''న్తిఆదినా తస్స సమారద్ధభావం దస్సేతి, న్తి చ నిపాతమత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా అఞ్ఞో పణ్డితసభావో జాతి ఆచారవసేన కులపుత్తో అనేకపరియాయేన తిణ్ణం రతనానం వణ్ణం భాసితుమారభతి, తథా అయమ్పి ఆరద్ధో, తఞ్చ ఖో అపి నామాయమాచరియో ఏత్తకేనాపి రతనత్తయావణ్ణభాసతో ఓరమేయ్యాతి.

సప్పరాజవణ్ణన్తి అహిరాజవణ్ణం. **వణ్ణపోక్ఖరతాయాతి** వణ్ణసున్దరతాయ, వణ్ణసరీరేన వా. **వారిజం** కమలం న **పహరామి న భఞ్జామి, ఆరా** దూరతోవ ఉపసిఙ్ఘామీతి అత్థో. **అథాతి** ఏవం సన్తేపి. **గన్ధత్థేనోతి** గన్ధచోరో. **సఞ్ఞుళ్హాతి** గన్థితా బన్ధితా. **గహపతీతి** ఉపాలిగహపతిం నాటపుత్తస్స ఆలపనం. ఏత్థ చ వణ్ణితబ్బో ''అయమీదిసో''తి పకాసేతబ్బోతి **వణ్ణో**, సణ్ఠానం. వణ్ణీయతి అసఙ్కరతో వవత్థాపీయతీతి **వణ్ణో**, జాతి. వణ్ణేతి వికారమాపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి **వణ్ణో**, రూపాయతనం. వణ్ణీయతి ఫలమేతేన యథాసభావతో విభావీయతీతి **వణ్ణో**, కారణం. వణ్ణీయతి అప్పమహన్తాదివసేన పమీయతీతి **వణ్ణో**, పమాణం. వణ్ణీయతి పసంసీయతీతి **వణ్ణో** , గుణో. వణ్ణనం గుణసంకిత్తనం **వణ్ణో**, పసంసా. ఏవం తత్థ తత్థ వణ్ణసద్దస్సుప్పత్తి వేదితబ్బా. ఆదిసద్దేన జాతరూపపుళినక్ఖరాదయో సఙ్గణ్హాతి. ''ఇధ గుణోపి పసంసాపీ''తి వుత్తమేవ సమత్థేతి ''**అయం కిరా**''తిఆదినా. **కిరాతి** చేత్థ అనుస్సవనత్థే, పదపూరణమత్తే వా. **గుణూపసఞ్హితన్తి** గుణోపసఞ్హితం. ''గుణూపసఞ్హితం పసంస''న్తి పన వదన్తో పసంసాయ ఏవ గుణభాసనం సిద్ధం తస్సా తదవినాభావతో, తస్మా ఇదమత్థద్వయం యుజ్జతీతి దస్సేతి.

కథం భాసతీతి ఆహ ''**తత్థా**''తిఆది. ఏకో చ సో పుగ్గలో చాతి **ఏకపుగ్గలో**. కేనట్ఠేన ఏకపుగ్గలో? అసదిసట్ఠేన, గుణవిసిట్ఠట్ఠేన, అసమసమట్ఠేన చ. సో హి పఠమాభినీహారకాలే దసన్నం పారమీనం పటిపాటియా ఆవజ్జనం ఆదిం కత్వా బోధిసమ్భారసమ్భరణగుణేహి చేవ బుద్ధగుణేహి చ సేసమహాజనేన అసదిసో. యే చస్స గుణా, తేపి అఞ్ఞసత్తానం గుణేహి విసిట్ఠా, పురిమకా చ సమ్మాసమ్బుద్ధా సబ్బసత్తేహి **అసమా,** తేహి పన అయమేవేకో రూపకాయనామకాయేహి **సమో. లోకే**తి సత్తలోకే. ''**ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతీ**''తి పన ఇదం ఉభయమ్పి విప్పకతవచనమేవ ఉప్పాదకిరియాయ వత్తమానకాలికత్తా. **ఉప్పజ్జమానో** బహుజనహితాయ **ఉప్పజ్జతి,** న అఞ్ఞేన కారణేనాతి ఏవం పనేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. లక్ఖణే హేస మాన-సద్దో, ఏవరూపఞ్చేత్థ లక్ఖణం న సక్కా అఞ్ఞేన సద్దలక్ఖణేన పటిబాహితుం. అపిచ ఉప్పజ్జమానో నామ, ఉప్పజ్జతి నామ, ఉప్పన్నో నామాతి అయమేత్థ భేదో వేదితబ్బో. ఏస హి దీపఙ్కరపాదమూలతో పట్ఠాయ యావ అనాగామిఫలం, తావ ఉప్పజ్జమానో నామ, అరహత్తమగ్గక్ఖణే ఉప్పజ్జతి నామ, అరహత్తఫలక్ఖణే ఉప్పన్నో నామ. బుద్ధానఞ్హి సావకానం వియ న పటిపాటియా ఇద్ధివిధఞాణాదీని ఉప్పజ్జన్తి, సహేవ పన అరహత్తమగ్గేన సకలోపి సబ్బఞ్ఞుగుణరాసి ఆగతోవ నామ హోతి, తస్మా నిబ్బత్తసబ్బకిచ్చత్తా అరహత్తఫలక్ఖణే ఉప్పన్నో నామ, తదనిబ్బత్తత్తా తదఞ్ఞక్ఖణే యథారహం "ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి" చ్చేవ వుచ్చతి. ఇమస్మిమ్పి సుత్తే అరహత్తఫలక్ఖణంయేవ సన్ధాయ "ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తం. అతీతకాలికస్సాపి వత్తమానపయోగస్స కత్థచి దిట్ఠత్తా ఉప్పన్నో హోతీతి అయఞ్హేత్థ అత్థో. ఏవం సతి "ఉప్పజ్జమానో"తి చేత్థ మాన-సద్దో సామత్థియత్థో. యావతా సామత్థియేన మహాబోధిసత్తానం చరిమభవే ఉప్పత్తి ఇచ్ఛితబ్బా, తావతా సామత్థియేన బోధిసమ్భారభూతేన పరిపుణ్ణేన సమన్నాగతో హుత్వాతి అత్థో. తథాసామత్థియయోగేన హి ఉప్పజ్జమానో నామాతి. సబ్బసత్తేహి **అసమో,** అసమేహి పురిమబుద్ధేహేవ **సమో** మజ్ఝే భిన్నసువణ్ణనిక్ఖం వియ నిబ్బిసిట్ఠో, "ఏకపుగ్గలో"తి చేతస్స విసేసనం. ఆలయసఙ్ఖాతం తణ్హం సముగ్ఘాతేతి సముచ్ఛిన్దతీతి **ఆలయసముగ్ఘాతో**. వట్టం ఉపచ్ఛిన్దతీతి **వట్టుపచ్ఛేదో.**

పహోన్తేనాతి సక్కోన్తేన. "పఞ్చనికాయే"తి వత్వాపి అనేకావయవత్తా తేసం న ఏత్తకేన సబ్బథా పరియాదానన్తి ''**నవఙ్గం సత్థుసాసనం చతురాసీతి ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సానీ**''తి వుత్తం. **అతిత్థేనా**తి అనోతరణట్ఠానేన. న వత్తబ్బో అపరిమాణవణ్ణత్తా బుద్ధాదీనం, నిరవసేసానఞ్చ తేసం ఇధ పకాసనేన పాళిసంవణ్ణనాయ ఏవ సమ్బుజ్ఝనతో, చిత్తసమ్పహంసనకమ్మట్ఠానసమ్బుజ్ఝనవసేన చ సఫలత్తా. **థామో వేదితబ్బో** సబ్బథామేన పకాసితత్తా. కిం పన సో తథా ఓగాహేత్వా భాసతీతి ఆహ. ''**బ్రహ్మదత్తో పనా**''తిఆది. అనుక్కమేన పునప్పునం వా సవనం **అనుస్సవో,** పరమ్పరసవనం. **ఆది**-సద్దేన ఆకారపరివితక్కదిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తియో సఙ్గణ్హాతి. తత్థ "సున్దరమిదం కారణ"న్తి ఏవం సయమేవ కారణపరివితక్కనం **ఆకారపరివితక్కో**. అత్తనో దిట్ఠియా నిజ్ఝాయిత్వా ఖమనం రుచ్చనం **దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తీ**తి **అట్ఠకథాసు** వుత్తం, తేహియేవ సమ్బన్ధితేనాతి అత్థో. **మత్త**-సద్దో హేత్థ విసేసనివత్తిఅత్థో, తేన యథావుత్తం కారణం నివత్తేతి. **అత్తనో థామేనా**తి అత్తనో ఞాణబలేనేవ, న పన బుద్ధాదీనం గుణానురూపన్తి అధిప్పాయో. అసఙ్ఖ్యేయ్యాపరిమేయ్యప్పభేదా హి బుద్ధాదీనం గుణా. వుత్తఞ్హేతం –

> "బుద్ధోపి బుద్ధస్స భణేయ్య వణ్ణం,
> కప్పమ్పి చే అఞ్ఞమభాసమానో;
> ఖీయేథ కప్పో చిరదీఘమన్తరే,

వణ్ణో న ఖీయేథ తథాగతస్సా''తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౦౪; ౩.౧౪౧; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪౨౫; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫౩; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౪.౧; అప॰ అట్ఠ॰ ౨.౬౧; చరియా॰ అట్ఠ॰ ౯, ౩౭౯);

ఇధాపి వక్ఖతి "అప్పమత్తకం ఖో పనేత"న్తిఆది.

ఇతి-సద్దో నిదస్సనత్థో వుత్తప్పకారం నిదస్సేతి. **హ**-కారో నిపాతమత్తన్తి ఆహ "**ఏవం తే**"తి. **అఞ్ఞమఞ్ఞస్సా**"తి ఇదం రుళ్హిపదం "ఏకో ఏకాయా"తి (పారా॰ ౪౪౪, ౪౫౨) పదం వియాతి దస్సేన్తో "**అఞ్ఞో అఞ్ఞస్సా**"తి రుళ్హిపదేనేవ వివరతి. "**ఉజుమేవా**"తి సావధారణసమాసతం వత్వా తేన నివత్తేతబ్బత్థం ఆహ "**ఈసకమ్పి అపరిహరిత్వా**"తి, థోకతరమ్పి అవిరజ్ఝిత్వాతి అత్థో. కథన్తి ఆహ "**ఆచరియేన హీ**"తిఆది. పుబ్బే ఏకవారమివ అవణ్ణవణ్ణభాసనే నిద్దిట్ఠేపి "ఉజువిపచ్చనీకవాదా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧) వుత్తత్తా అనేకవారమేవ తే ఏవం భాసన్తీతి వేదితబ్బన్తి దస్సేతుం "**పున ఇతరో అవణ్ణం ఇతరో వణ్ణ**"న్తి వుత్తం. తేన హి విసద్దస్స వివిధత్థతం సమత్థేతి. **సారఫలకే**తి సారదారుఫలకే , ఉత్తమఫలకే వా. **విసరుక్ఖఆణి**న్తి విసదారుమయపటాణిం. **ఇరియాపథానుబన్ధనేన అనుబన్ధా హోన్తి**, న సమ్మాపటిపత్తిఅనుబన్ధనేన.

సీసానులోకినోతి సీసేన అనులోకినో, సీసం ఉక్ఖిపిత్వా మగ్గానుక్కమేన ఓలోకయమానాతి అత్థో. **తస్మిం కాలే**తి యమ్హి సంవచ్ఛరే, ఉతుమ్హి, మాసే, పక్ఖే వా భగవా తం అద్ధానమగ్గం పటిపన్నో, తస్మిం కాలే. తేన హి అనియమతో సంవచ్ఛరఉతుమాసడ్ఢమాసావ నిద్దిసితా "తం దివస"న్తి దివసస్స విసుం నిద్దిట్ఠత్తా, ముహుత్తాదీనఞ్చ దివసపరియాపన్నతో. "తం అద్ధానం పటిపన్నో"తి చేత్థ ఆధారవచనమేతం. తేనేవ హి కిరియావిచ్ఛేదదస్సనవసేన "రాజగహే పిణ్డాయ చరతీ"తి సహ పుబ్బకాలకిరియాహి వత్తమాననిద్దేసో కతో, ఇతరథా తస్మిం కాలే రాజగహే పిణ్డాయ చరతి, తం అద్ధానమగ్గఞ్చ పటిపన్నోతి అనధిప్పేతత్థో ఆపజ్జేయ్య. న హి అసమానవిసయా కిరియా ఏకాధారా సమ్భవన్తి, యా చేత్థ అధిప్పేతా అద్ధానపటిపజ్జనకిరియా, సా చ అనియమితా న యుత్తాతి. **రాజగహపరివత్తకేసూ**తి రాజగహం పరివత్తేత్వా ఠితేసు. "**అఞ్ఞతరస్మి**"న్తి ఇమినా తేసు భగవతో అనిబద్ధవాసం దస్సేతి. **సో**తి ఏవం రాజగహే వసమానో సో భగవా. పిణ్డాయ చరణేనపి హి తత్థ పటిబద్ధభావవచనతో సన్నివాసత్తమేవ దస్సేతి. యది పన "పిణ్డాయ చరమానో సో భగవా"తి పచ్చామసేయ్య, యథావుత్తోవ అనధిప్పేతత్థో ఆపజ్జేయ్యాతి. **తం దివస**న్తి యం దివసం అద్ధానమగ్గం పటిపన్నో, తం దివస. **తం అద్ధానం పటిపన్నోతి** ఏత్థ అచ్చన్తసంయోగవచనమేతం. భత్తభుఞ్జనతో పచ్ఛా **పచ్ఛాభత్తం,** తస్మిం పచ్ఛాభత్తసమయే. **పిణ్డపాతపటిక్కన్తో**తి యత్థ పిణ్డపాతత్థాయ చరిత్వా భుఞ్జన్తి, తతో అపక్కన్తో. **తం అద్ధానం పటిపన్నో**తి "నాళన్దాయం వేనేయ్యానం వివిధహితసుఖనిప్ఫత్తిం ఆకఙ్ఖమానో ఇమిస్సా అట్ఠుప్పత్తియా తివిధసీలాలఙ్కతం నానావిధకుహనలపనాదిమిచ్ఛాజీవవిద్ధంసనం ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిజాలవినివేఠనం దససహస్సిలోకధాతుపకమ్పనం బ్రహ్మజాలసుత్తం దేసేస్సామీ"తి తం యథావుత్తం దీఘమగ్గం పటిపన్నో, ఇదం పన కారణం పకరణతోవ పాకటన్తి న వుత్తం. ఏత్తావతా "కస్మా పన భగవా తం అద్ధానం పటిపన్నో"తి చోదనా విసోధితా హోతి.

ఇదాని ఇతరమ్పి చోదనం విసోధేతుం "**సుప్పియోపీ**"తి వుత్తం. తస్మిం కాలే, తం దివసం అనుబన్ధోతి చ వుత్తనయేన సమ్బన్ధో. పాతో అసితబ్బోతి **పాతరాసో,** సో భుత్తో యేనాతి **భుత్తపాతరాసో. ఇచ్ఛేవా**తి ఏవమేవ మనసి సన్నిధాయ, న పన "భగవన్తం, భిక్ఖుసఙ్ఘఞ్చ పిట్ఠితో పిట్ఠితో అనుబన్ధిస్సామీ"తి. తేన వుత్తం "**భగవతో తం మగ్గం పటిపన్నభావం అజానన్తోవా**"తి, తథా అజానన్తో ఏవ హుత్వా అనుబన్ధోతి అత్థో. న హి సో భగవన్తం దట్ఠుమేవ ఇచ్ఛతి, తేనాహ "**సచే పన**

జానేయ్య, నానుబన్ధేయ్యా''తి. ఏత్తావతా "కస్మా చ సుప్పియో అనుబన్ధో"తి చోదనా విసోధితా హోతి. ''**సో**''తిఆదినా అపరమ్పి చోదనం విసోధేతి. కదాచి పన భగవా అఞ్ఞతరవేసేనేవ గచ్ఛతి అఙ్గులిమాలదమనపక్కుసాతిఅభిగ్గమనాదీసు, కదాచి బుద్ధసిరియా, ఇధాపి ఈదిసాయ బుద్ధసిరియాతి దస్సేతుం ''**బుద్ధసిరియా సోభమాన**''న్తిఆది వుత్తం. **సిరీతి** చేత్థ సరీరసోభగ్గాదిసమ్పత్తి, తదేవ ఉపమావసేన దస్సేతి ''**రత్తకమ్బలపరిక్ఖిత్తమివా**''తిఆదినా. గచ్ఛతీతి జఙ్గమో యథా "చఙ్కమో"తి. చఞ్చలమానో గచ్ఛన్తో **గిరి,** తాదిసస్స కనకగిరినో సిఖరమివాతి అత్థో.

''**తస్మిం కిరా**''తిఆది తబ్బివరణం, పాళియం అదస్సితత్తా, పోరాణట్ఠకథాయఞ్చ అనాగతత్తా అనుస్సవసిద్ధా అయం కథాతి దస్సేతుం ''**కిరా**''తి వుత్తన్తి వదన్తి, తథా వా హోతు అఞ్ఞథా వా, అత్తనా అదిట్ఠం, అసుతం, అముతఞ్చ అనుస్సవమేవాతి దట్ఠబ్బం. నీలపీతలోహితోదాతమఞ్జిట్ఠపభస్సరవసేన **ఛబ్బణ్ణా. సమన్తాతి** సమన్తతో దసహి దిసాహి. **అసీతిహత్థప్పమాణేతి** తేసం రస్మీనం పకతియా పవత్తిట్ఠానవసేన వుత్తం, తస్మా సమన్తతో, ఉపరి చ పచ్చేకం అసీతిహత్థమత్తే పదేసే పకతియావ ఘనీభూతా రస్మియో తిట్ఠన్తీతి దట్ఠబ్బం, **వినయటీకాయం** పన "తాయేవ బ్యామప్పభా నామ. యతో ఛబ్బణ్ణా రస్మియో తళాకతో మాతికా వియ దససు దిసాసు ధావన్తి, సా యస్మా బ్యామమత్తా వియ ఖాయతి, తస్మా బ్యామప్పభాతి వుచ్చతీ"తి వుత్తం, (వి॰ వి॰ టీ॰ ౧.౧౬) **సఙ్గీతిసుత్తవణ్ణనాయం** పన వక్ఖతి "పురత్థిమకాయతో సువణ్ణవణ్ణా రస్మి ఉట్ఠహిత్వా అసీతిహత్థం ఠానం గణ్హాతి. పచ్ఛిమకాయతో. దక్ఖిణహత్థతో. వామహత్థతో సువణ్ణవణ్ణా రస్మి ఉట్ఠహిత్వా అసీతిహత్థం ఠానం గణ్హాతి. ఉపరి కేసన్తతో పట్ఠాయ సబ్బకేసావట్టేహి మోరగీవవణ్ణా రస్మి ఉట్ఠహిత్వా గగనతలే అసీతిహత్థం ఠానం గణ్హాతి. హేట్ఠా పాదతలేహి పవాళవణ్ణా రస్మి ఉట్ఠహిత్వా ఘనపథవియం అసీతిహత్థం ఠానం గణ్హాతి. ఏవం సమన్తా అసీతిహత్థమత్తం ఠానం ఛబ్బణ్ణా బుద్ధరస్మియో విజ్జోతమానా విప్ఫన్దమానా విధావన్తీ"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౨౯౬) కేచి పన అఞ్ఞథాపి పరికప్పనామత్తేన వదన్తి, తం న గహేతబ్బం తథా అఞ్ఞత్థ అనాగతత్తా, అయుత్తత్తా చ. తాసం పన బుద్ధరస్మీనం తదా అనిగ్గూహితభావదస్సనత్థం "తస్మిం కిర సమయే"తి వుత్తం. పక్కుసాతిఅభిగ్గమనాదీసు వియ హి తదా తాసం నిగ్గూహనే కిఞ్చి కారణం నత్థి. **ఆధావన్తీతి** అభిముఖం దిసం ధావన్తి. **విధావన్తీతి** వివిధా హుత్వా విదిసం ధావన్తి.

తస్మిం వనన్తరే దిస్సమానాకారేన తాసం రస్మీనం సోభా విఞ్ఞాయతీతి ఆహ ''**రతనావేళా**''తిఆది. **రతనావేళా** నామ రతనమయవటంసకం ముద్ధం అవతి రక్ఖతీతి హి **అవేళా, ఆవేళా** వా, ముద్ధమాలా. **ఉక్కా** నామ యా సజోతిభూతా, తాసం సతం, నిపతనం **నిపాతో,** తస్స నిపాతో, తేన సమాకులం తథా. పిసితబ్బత్తా **పిట్ఠం,** చీనదేసే జాతం పిట్ఠం **చీనపిట్ఠం,** రత్తచుణ్ణం, యం ''**సిన్దూరో**''తిపి వుచ్చతి, చీనపిట్ఠమేవ చుణ్ణం. వాయునో వేగేన ఇతో చితో చ ఖిత్తం తన్తి తథా. ఇన్దస్స ధను లోకసఙ్కేతవసేనాతి **ఇన్దధను,** సూరియరస్మివసేన గగనే పఞ్ఞాయమానాకారవిసేసో. కుటిలం అచిరట్ఠాయిత్తా విరూపం హుత్వా జవతి ధావతీతి **విజ్జు,** సాయేవ **లతా** తంసదిసభావేనాతి తథా, వాయువేగతో వలాహకఘట్టనేనేవ జాతరస్మి. తాయతి అవిజహనవసేన ఆకాసం పాలేతీతి **తారా,** గణసద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో. తస్స పభా తథా. **విప్ఫురితవిచ్ఛురితమివాతి** ఆభాయ వివిధం ఫరమానం, విజ్జోతయమానం వియ చ. వనస్స అన్తరం వివరం **వనన్తరం,** భగవతా పత్తపత్తవనప్పదేసన్తి వుత్తం హోతి.

అసీతియా అనుబ్యఞ్జనేహి తమ్బనఖతాదీహి అనురఞ్జితం తథా. **కమలం** పదుమపుణ్డరీకాని, అవసేసం నీలరత్తసేతభేదం సరోరుహం **ఉప్పలం,** ఇతి పఞ్చవిధా పఙ్కజజాతి పరిగ్గహితా హోతి. వికసితం ఫుల్లితం తదుభయం

యస్స సరస్స తథా. సబ్బేన పకారేన పరితో సమన్తతో ఫుల్లతి వికసతీతి **సబ్బపాలిఫుల్లం** అ-కారస్స ఆ-కారం, ర-కారస్స చ ల-కారం కత్వా యథా "పాలిభద్దో"తి, తారానం మరీచి పభా, తాయ వికసితం విజ్జోతితం తథా. బ్యామప్పభాయ పరిక్ఖేపో పరిమణ్డలో, తేన విలాసినీ సోభినీ తథా. మహాపురిసలక్ఖణాని అఞ్ఞమఞ్ఞపటిబద్ధత్తా మాలాకారేనేవ ఠితానీతి వుత్తం "**ద్వత్తింసవరలక్ఖణమాలా**"తి. ద్వత్తింసచన్దాదీనం మాలా కేనచి గన్థేత్వా పటిపాటియా చ ఠపితాతి న వత్తబ్బా "యది సియా"తి పరికప్పనామత్తేన హి "**గన్థేత్వా ఠపితద్వత్తింసచన్దమాలాయా**"తిఆది వుత్తం. పరికప్పోపమా హేసా, లోకేపి చ దిస్సతి.

"మయేవ ముఖసోభాస్స, త్యలమిన్దువికత్థనా;
యతోమ్బుజేపి సాత్థీతి, పరికప్పోపమా అయ"న్తి.

ద్వత్తింసచన్దమాలాయ సిరిం అత్తనో సిరియా అభిభవన్తీ ఇవాతి సమ్బన్ధో. ఏస నయో సేసేసుపి.

ఏవం భగవతో తదా సోభం దస్సేత్వా ఇదాని భిక్ఖుసఙ్ఘస్సాపి సోభం దస్సేన్తో "**తఞ్చ పనా**"తిఆదిమాహ . చతుబ్బిధాయ అప్పిచ్ఛతాయ **అప్పిచ్ఛా.** ద్వాదసహి సన్తోసేహి **సన్తుట్ఠా.** తివిధేన వివేకేన **పవివిత్తా.** రాజరాజమహామత్తాదీహి **అసంసట్ఠా.** దుప్పటిపత్తికానం **చోదకా. పాపే** అకుసలే **గరహినో** పరేసం హితపటిపత్తియా **వత్తారో.** పరేసఞ్చ **వచనక్ఖమా. విముత్తిఞాణదస్సనం** నామ పచ్చవేక్ఖణఞాణం. "**తేస**"న్తిఆదినా తదభిసమ్బన్ధేన భగవతో సోభం దస్సేతి. రత్తపదుమానం సణ్డో సమూహో వనం, తస్స మజ్ఝే గతా తథా. "రత్తం **పదుమం,** సేతం **పుణ్డరీక**"న్తి పత్తనియమమన్తరేన తథా వుత్తం, పత్తనియమేన పన సతపత్తం **పదుమం,** ఊనకసతపత్తం **పుణ్డరీకం. పవాళం** విద్దుమో, తేన కతాయ వేదికాయ పరిక్ఖిత్తో వియ. **మిగపక్ఖీనమ్పీ**తి పి-సద్దో, **అపి**-సద్దో వా సమ్భావనాయం, తేనాహ "**పగేవ దేవమనుస్సాన**"న్తి. **మహాథేరా**తి మహాసావకే సన్ధాయాహ. సురఞ్జితభావేన ఈసకం కణ్హవణ్ణతాయ **మేఘవణ్ణం. ఏకంసం కరిత్వా**తి ఏకంసపారుపనవసేన వామంసే కరిత్వా. కత్తరస్స జిణ్ణస్స ఆలమ్బనో దణ్డో **కత్తరదణ్డో,** బాహుల్లవసేనాయం సమఞ్ఞా. **సువమ్మం** నామ సోభణురచ్ఛదో, తేన **వమ్మితా** సన్నద్ధాతి **సువమ్మవమ్మితా,** ఇదం తేసం పంసుకూలధారణనిదస్సనం. యేసం కుచ్ఛిగతం సబ్బమ్పి తిణపలాసాది గన్ధజాతమేవ హోతి, తే **గన్ధహత్థినో** నామ, యే "హేమవతా"తిపి వుచ్చన్తి, తేసమ్పి థేరానం సీలాదిగుణగన్ధతాయ తంసదిసతా. అన్తోజటాబహిజటాసఙ్ఖాతాయ తణ్హాజటాయ విజటితభావతో **విజటితజటా.** తణ్హాబన్ధనాయ ఛిన్నత్తా **ఛిన్నబన్ధనా.** "**సో**"తిఆది యథావుత్తవచనస్స గుణదస్సనం. **అనుబుద్ధేహీ**తి బుద్ధానమనుబుద్ధేహి. తేపి హి ఏకదేసేన భగవతా పటివిద్ధపటిభాగేనేవ చత్తారి సచ్చాని బుజ్ఝన్తి. **పత్తపరివారిత**న్తి పుప్ఫదలేన పరివారితం. **కం** వుచ్చతి కమలాది, తస్మిం సరతి విరాజతీతి **కేసరం,** కిఞ్జక్ఖో. కణ్ణే కరీయతీతి **కణ్ణికా.** కణ్ణాలఙ్కారో, తంసదిసణ్ఠానతాయ **కణ్ణికా,** బీజకోసో. ఛన్నం హంసకులానం సేట్ఠో **ధతరట్ఠో హంసరాజా వియ, హారితో** నామ **మహాబ్రహ్మా వియ.**

ఏవం గచ్ఛన్తం భగవన్తం, భిక్ఖూ చ దిస్వా అత్తనో పరిసం ఓలోకేసీతి సమ్బన్ధో. **కాజదణ్డకే**తి కాజసఙ్ఖాతే భారావహదణ్డకే, కాజస్మిం వా భారలగ్గితదణ్డకే. ఖుద్దకం పీఠం **పీఠకం.** మూలే, అగ్గే చ తిధా కతో దణ్డో **తిదణ్డో.** మోరహత్థకో **మోరపిఞ్ఛం.** ఖుద్దకం పసిబ్బం **పసిబ్బకం. కుణ్డికా** కమణ్డలు. సా హి కం ఉదకం ఉదేతి పసవేతి, రక్ఖతీతి వా **కుణ్డికా** నిరుత్తినయేన. గహితం ఓమకతో లుఞ్జితం, వివిధం లుఞ్జితఞ్చ పీఠక…పే… కుణ్డికాదిఅనేకపరిక్ఖారసఙ్ఖాతం భారం భరతి వహతీతి **గహిత… పే… భారభరితా. ఇతీ**తి నిదస్సనత్థో. **ఏవన్తి** ఇదమత్థో. ఏవం ఇదం వచనమాది యస్స వచనస్స తథా, తదేవ నిరత్థకం

వచనం యస్సాతి **ఏవమాదినిరత్థకవచనా.** ముఖం ఏతస్స అత్థీతి **ముఖరా,** సబ్బేపి ముఖవన్తా ఏవ, అయం పన ఫరుసాభిలాపముఖవతీ, తస్మా ఏవం వుత్తం. నిన్దాయఞ్హి అయం రపచ్చయో. ముఖేన వా అమనాపం కమ్మం రాతి గణ్హాతీతి **ముఖరా.** వివిధా కిణ్ణా వాచా యస్సాతి **వికిణ్ణవాచా. తస్సాతి** సుప్పియస్స పరిబ్బాజకస్స. న్తి యథావుత్తప్పకారం పరిసం.

ఇదానీతి తస్స తథారూపాయ పరిసాయ దస్సనక్ఖణే. **పనాతి** అరుచిసంసూచనత్థో, తథాపీతి అత్థో. **లాభ...పే.... హానియా చేవ** హేతుభూతాయ. కథం హానీతి ఆహ **''అఞ్ఞతిత్థియానఞ్హి''**తిఆది. **నిస్సిరీకత**న్తి నిసోభతం, అయమత్థో మోరజాతకాదీహిపి దీపేతబ్బో. **''ఉపతిస్సకోలితానఞ్చా''**తిఆదినా పక్ఖహానితాయ విత్థారో. ఆయస్మతో సారిపుత్తస్స, మహామోగ్గల్లానస్స చ భగవతో సన్తికే పబ్బజ్జం సన్ధాయ **''తేసు పన పక్కన్తేసూ''**తి వుత్తం. తేసం పబ్బజితకాలేయేవ అడ్ఢతేయ్యసతం పరిబ్బాజకపరిసా పబ్బజి, తతో పరమ్పి తదనుపబ్బజితా పరిబ్బాజకపరిసా అపరిమాణాతి దస్సేతి **''సాపి తేసం పరిసా భిన్నా''**తి ఇమినా. యాయ కాయచి హి పరిబ్బాజకపరిసాయ పబ్బజితాయ తస్స పరిసా భిన్నాయేవ నామ సమానగణత్తాతి తథా వుత్తం. **''ఇమేహీ''**తిఆదినా లాభపక్ఖహానిం నిగమనవసేన దస్సేతి. ఉసూయసఙ్ఖాతస్స విసస్స ఉగ్గారో ఉగ్గిలనం **ఉసూయవిసుగ్గారో,** తం. ఏత్థ చ "యస్మా పనేసా"తిఆదినావ "కస్మా చ సో రతనత్తయస్స అవణ్ణం భాసతీ"తి చోదనం విసోధేతి, **''సచే''**తిఆదికం పన సబ్బమ్పి తప్పరివారవచనమేవాతి తేహిపి సా విసోధితాయేవ నామ. భగవతో విరోధానునయాభావవీమంసనత్థం ఏతే అవణ్ణం వణ్ణం భాసన్తి. "మారేన అన్వావిట్ఠా ఏవం భాసన్తీ"తి చ కేచి వదన్తి, తదయుత్తమేవ అట్ఠకథాయ ఉజువిపచ్చనీకత్తా. పాకటోయేవాయమత్థోతి.

౨. యస్మా అత్థఙ్గతో సూరియో, తస్మా అకాలో దాని గన్తున్తి సమ్బన్ధో.

అమ్బలట్ఠికాతి సామీపికవోహారో యథా "వరుణనగరం, గోదాగామో"తి ఆహ **''తస్స కిరా''**తిఆది. తరుణపరియాయో **లట్ఠికా**-సద్దో రుక్ఖవిసయే యథా "మహావనం అజ్ఝోగాహేత్వా బేలువలట్ఠికాయ మూలే దివావిహారం నిసీదీ"తిఆదీసూతి దస్సేతి" **''తరుణమ్బరుక్ఖో''**తి ఇమినా. కేచి పన "అమ్బలట్ఠికా నామ వుత్తనయేన ఏకో గామో"తి వదన్తి, తేసం మతే **అమ్బలట్ఠికాయ**న్తి సమీపత్థే భుమ్మవచనం. **ఛాయూదకసమ్పన్న**న్తి ఛాయాయ చేవ ఉదకేన చ సమ్పన్నం. **మఞ్జుసా**తి పేళా. **పటిభానచిత్తవిచిత్త**న్తి ఇత్థిపురిససఞ్ఞోగాదినా పటిభానచిత్తేన విచిత్తం, ఏతేన రఞ్ఞో **అగారం,** తదేవ **రాజాగారక**న్తి దస్సేతి. రాజాగారకం నామ వేస్సవణమహారాజస్స దేవాయతనన్తి ఏకే.

బహుపరిస్సయోతి బహుపద్దవో. కేహీతి వుత్తం "చోరేహిపీ"తిఆది. **హన్దా**తి వచనవోస్సగ్గత్థే నిపాతో, తదానుభావతో నిప్పరిస్సయత్థాయ ఇదాని ఉపగన్త్వా స్వే గమిస్సామీతి అధిప్పాయో. **''సద్ధిం అన్తేవాసినా బ్రహ్మదత్తేన మాణవేనా''** తిచ్చేవ సీహళట్ఠకథాయం వుత్తం, తఞ్చ ఖో పాళిఆరుళ్హవసేనేవ, న పన తదా సుప్పియస్స పరిసాయ అభావతోతి ఇమమత్థం దస్సేతుం **''సద్ధిం అత్తనో పరిసాయా''**తి ఇధ వుత్తం. కస్మా పనేత్థ బ్రహ్మదత్తోయేవ పాళియమారుళ్హో, న పన తదవసేసా సుప్పియస్స పరిసాతి ? దేసనానధీనభావేన పయోజనాభావతో. యథా చేతం, ఏవం అఞ్ఞమ్పి ఏదిసం పయోజనాభావతో సఙ్గీతికారకేహి న సఙ్గీతన్తి దట్ఠబ్బం. కేచి పన "పాళియం వుత్త"న్తి ఆధారం వత్వా 'తదేతం న సీహళట్ఠకథానయదస్సనం, పాళియం వుత్తభావదస్సనమేవా'తి" వదన్తి, తం న యుజ్జతి. పాళిఆరుళ్హవసేనేవ పాళియం వుత్తన్తి అధిప్పేతత్థస్స ఆపజ్జనతో. తస్మా యథావుత్తనయేనేవ అత్థో గహేతబ్బోతి. **''వుత్త**న్తి వా అమ్హేహిపి ఇధ వత్తబ్బన్తి అత్థో. ఏవఞ్హి తదా

అఞ్ఞాయపి పరిసాయ విజ్జమానభావదస్సనత్థం ఏవం వుత్తం, పాళియమారుళ్హవసేన పన అఞ్ఞథాపి ఇధ వత్తబ్బన్తి అధిప్పాయో యుత్తో”తి వదన్తి.

ఇదాని “తత్రాపి సుద”న్తిఆదిపాళియా సమ్బన్ధం దస్సేతుం **‘‘ఏవం వాసం ఉపగతో పనా’’**తిఆది వుత్తం. పరివారేత్వా నిసిన్నో హోతీతి సమ్బన్ధో. కుచ్ఛితం కత్తబ్బన్తి **కుకతం,** తస్స భావో **కుక్కుచ్చం,** కుచ్ఛితకిరియా, ఇతో చితో చ చఞ్చలనన్తి అత్థో, హత్థస్స కుక్కుచ్చం తథా. **‘‘సా హి’’**తిఆదినా తథాభూతతాయ కారణం దస్సేతి. **నివాతే**తి వాతవిరహితట్ఠానే. యథావుత్తదోసాభావేన **నిచ్చలా. తం విభూతి**న్తి తాదిసం సోభం. **విప్పలపన్తీ**తి సతివోస్సగ్గవసేన వివిధా లపన్తి. **నిల్లాలితజివ్హా**తి ఇతో చితో చ నిక్ఖన్తజివ్హా. **కాకచ్ఛమానా**తి కాకానం సద్దసదిసం సద్దం కురుమానా. **ఘురుఘురుపస్సాసినో**తి ఘురుఘురుఇతి సద్దం జనేత్వా పస్ససన్తా. **ఇస్సావసేనా**తి యథావుత్తేహి ద్వీహి కారణేహి ఉసూయనవసేన. **‘‘సబ్బం వత్తబ్బ’’**న్తి ఇమినా “ఆదిపేయ్యాలనయోయ”న్తి దస్సేతి.

౩. సమ్మా పహోన్తి తం తం కమ్మన్తి **సమ్బహులా,** బహవో, తేనాహ **‘‘బహుకాన’’**న్తి. సబ్బన్తిమేన పరిచ్ఛేదేన చతువగ్గసఙ్ఘేనేవ వినయకమ్మస్స కత్తబ్బత్తా **‘‘వినయపరియాయేనా’’**తిఆది వుత్తం. **తయో జనా**తి చేస ఉపలక్ఖణనిద్దేసో ద్విన్నమ్పి సమ్బహులత్తా. తత్థ తత్థ తథాయేవాగతత్తా **‘‘సుత్తన్తపరియాయేనా’’**తిఆదిమాహ. తం తం పాళియా ఆగతవోహారవసేన హి అయం భేదో. తయో జనా తయో ఏవ నామ, తతో పట్ఠాయ ఉత్తరి చతుపఞ్చజనాదికా సమ్బహులాతి అత్థో. **తతో**తి చాయం మరియాదావధి. **మణ్డలమాళో**తి అనేకత్థపవత్తా సమఞ్ఞా, ఇధ పన ఈదిసాయ ఏవాతి నియమేన్తో ఆహ **‘‘కత్థచీ’’**తిఆది. **కణ్ణికా** వుచ్చతి కూటం. **హంసవట్టకచ్ఛన్నేనా**తి హంసమణ్డలాకారఛన్నేన. తదేవ ఛన్నం అఞ్ఞత్థ “సుపణ్ణవఙ్కచ్ఛదన”న్తి వుత్తం. కూటేన యుత్తో అగారో, సోయేవ సాలాతి **కూటాగారసాలా. థమ్భపన్తిం పరిక్ఖిపిత్వా**తి థమ్భమాలం పరివారేత్వా, పరిమణ్డలాకారేన థమ్భపన్తిం కత్వాతి వుత్తం హోతి. **ఉపట్ఠానసాలా** నామ పయిరుపాసనసాలా. యత్థ ఉపట్ఠానమత్తం కరోన్తి, న ఏకరత్తదిరత్తాదివసేన నిసీదనం, ఇధ పన తథా కతా నిసీదనసాలాయేవాతి దస్సేతి **‘‘ఇధ పనా’’**తిఆదినా. తేనేవ పాళియం “సన్నిపతితాన” న్త్వేవ అవత్వా “సన్నిసిన్నాన”న్తిపి వుత్తం. మానితబ్బోతి **మాళో,** మీయతి పమీయతీతి వా **మాళో.** మణ్డలాకారేన పటిచ్ఛన్నో మాళోతి **మణ్డలమాళో,** అనేకకోణవన్తో పటిస్సయవిసేసో. **‘‘సన్నిసిన్నాన’’**న్తి **నిసజ్జనవసేన** వుత్తం, **నిసజ్జనవసేన** వా **‘‘సన్నిసిన్నాన’’**న్తి సంవణ్ణేతబ్బపదమజ్ఝాహరిత్వా సమ్బన్ధో. ఇమినా నిసీదనఇరియాపథం, కాయసామగ్గివసేన చ సమోధానం సన్ధాయ పదద్వయమేతం వుత్తన్తి దస్సేతి. **సఙ్ఖియా వుచ్చతి కథా** సమ్మా ఖియనతో కథనతో. **కథాధమ్మో**తి కథాసభావో, ఉపపరిక్ఖా విధీతి కేచి.

‘‘అచ్ఛరియ’’న్తిఆది తస్స రూపదస్సనన్తి ఆహ **‘‘కతమో పన సో’’**తిఆది. **సో**తి కథాధమ్మో. “నీయతీతి **నయో,** అత్థో, సద్దసత్థం అనుగతో నయో **సద్దనయో**”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩) **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం. నీయతి అత్థో ఏతేనాతి వా **నయో,** ఉపాయో, సద్దసత్థే ఆగతో నయో అత్థగహణూపాయో **సద్దనయో.** తత్థ హి అనభిణ్హవుత్తికే అచ్ఛరియ-సద్దో ఇచ్ఛితో రుళ్హీవసేన. తేనేవాహ **‘‘అన్ధస్స పబ్బతారోహణం వియా’’**తిఆది. తస్స హి తదారోహణం న నిచ్చం, కదాచియేవ సియా, ఏవమిదమ్పి. అచ్ఛరాయోగ్గం **అచ్ఛరియం** నిరుత్తినయేన యోగ్గసద్దస్స లోపతో, తద్ధితవసేన వా ణియపచ్చయస్స విచిత్రవుత్తితో, సో పన పోరాణట్ఠకథాయమేవ ఆగతత్తా **‘‘అట్ఠకథానయో’’**తి వుత్తో. పుబ్బే అభూతన్తి **అభూతపుబ్బం,** ఏతేన న భూతం అభూతన్తి నిబ్బచనం, భూత-సద్దస్స చ అతీతత్థం దస్సేతి. **యావఞ్చిద**న్తి సన్ధివసేన నిగ్గహీతాగమోతి ఆహ **‘‘యావ చ ఇద’’**న్తి, ఏతస్స చ “సుప్పటివిదితా”తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **యావ చ**యత్తకం **ఇదం** అయం నానాధిముత్తికతా

సుప్పటివిదితా, తం "ఏత్తకమేవా"తి న సక్కా అఞ్ఞేహి పటివిజ్ఝితుం, అక్ఖాతుఞ్చాతి సపారసేసత్థో. తేనేవాహ "**తేన సుప్పటివిదితతాయ అప్పమేయ్యతం దస్సేతీ**"తి.

"**భగవతా**"తిఆదీహి పదేహి సమానాధికరణభావేన వుత్తత్తా **తేనాతి** ఏత్థ **త**-సద్దో సకత్థపటినిద్దేసో, తస్మా యేన అభిసమ్బుద్ధభావేన భగవా పకతో సమానో సుపాకటో నామ హోతి, తదభిసమ్బుద్ధభావం సద్ధిం ఆగమనపటిపదాయ తస్స అత్థభావేన దస్సేన్తో "**యో సో**"తిఆదిమాహ . న హేత్థ సో పుబ్బే వుత్తో అత్థి, యో అత్థో తేహి ధేరేహి త-సద్దేన పరామసితబ్బో భవేయ్య. తస్మా యథావుత్తగుణసఙ్ఖాతం సకత్థంయేవేస పధానభావేన పరామసతీతి దట్ఠబ్బం. **అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిన్తి** అగ్గమగ్గఞాణపదట్ఠానం అనావరణఞాణం, అనావరణఞాణపదట్ఠానఞ్చ అగ్గమగ్గఞాణం. తదుభయమ్పి సమ్మా అవిపరీతం సయమేవ బుజ్ఝతి, సమ్మా వా పసట్ఠా సున్దరం బుజ్ఝతీతి **సమ్మాసమ్బోధి.** సా పన బుద్ధానం సబ్బగుణసమ్పత్తిం దేతి అభిసేకో వియ రఞ్ఞో సబ్బలోకిస్సరియభావం, తస్మా "అనుత్తరా సమ్మాసమ్బోధీ"తి వుచ్చతి. **అభిసమ్బుద్ధోతి** అబ్బఞ్ఞాసి పటివిజ్ఝి, తేన తాదిసేన భగవతాతి అత్థో. సతిపి ఞాణదస్సనానం ఇధ పఞ్ఞాపేవచనభావే తేన తేన విసేసేన నేసం విసయవిసేసప్పవత్తిం దస్సేన్తో "**తేసం తేసం సత్తాన**"న్తిఆదిమాహ. ఏత్థ హి పఠమమత్థం అసాధారణఞాణవసేన దస్సేతి. ఆసయానుసయఞాణేన **జానతా** సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణేహి **పస్సతాతి** అత్థో.

దుతియం విజ్జత్తయవసేన. **పుబ్బేనివాసాదీహీతి** పుబ్బేనివాసాసవక్ఖయఞాణేహి. తతియం అభిఞ్ఞానావరణఞాణవసేన. అభిఞ్ఞాపరియాపన్నేపి "**తీహి విజ్జాహీ**"తి తాసం రాసిభేదదస్సనత్థం వుత్తం. అనావరణఞాణసఙ్ఖాతేన **సమన్తచక్ఖునా** పస్సతాతి అత్థో. చతుత్థం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమంసచక్ఖువసేన. **పఞ్ఞాయాతి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన. **కుట్టస్స** భిత్తియా **తిరో** పరం, అన్తో వా, తదాదీసు గతాని. **అతివిసుద్ధేనాతి** అతివియ విసుద్ధేన పఞ్చవణ్ణసమన్నాగతేన సునీలపాసాదికఅక్ఖిలోమసమలఙ్కతేన రత్తిఞ్చేవ దివా చ సమన్తా యోజనం పస్సన్తేన **మంసచక్ఖునా.** పఞ్చమం పటివేధదేసనాఞాణవసేన. "**అత్తహితసాధికాయా**"తి ఏకంసతో వుత్తం, పరియాయతో పనేసా పరహితసాధికాపి హోతి. తాయ హి ధమ్మసభావపటిచ్ఛాదకకిలేససముగ్ఘాతాయ దేసనాఞాణాది సమ్భవతి. **పటివేధపఞ్ఞాయాతి** అరియమగ్గపఞ్ఞాయ. విపస్సనాసహగతో సమాధి పదట్ఠానం ఆసన్నకారణమేతిస్సాతి **సమాధిపదట్ఠానా,** తాయ. **దేసనాపఞ్ఞాయాతి** దేసనాకిచ్చనిప్ఫాదకేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన. **అరీనన్తి** కిలేసారీనం, పఞ్చమారానం వా, సాసనపచ్చత్థికానం వా అఞ్ఞతిత్థియానం. తేసం హననం పాటిహారియేహి అభిభవనం అప్పటిభానతాకరణం, అజ్ఝుపేక్ఖనఞ్చ మజ్ఝిమపణ్ణాసకే పఞ్చమవగ్గే సఙ్గీతం **చఙ్కీసుత్త**ఞ్చేత్థ (మ॰ ని॰ ౨.౪౨౨) నిదస్సనం, ఏతేన అరయో హతా అనేనాతి నిరుత్తినయేన పదసిద్ధిమాహ. అతో నావచనస్స తాబ్యప్పదేసో మహావిసయేనాతి దట్ఠబ్బం. అపిచ అరయో హనతీతి అన్తసద్దేన పదసిద్ధి, ఇకారస్స చ అకారో. పచ్చయాదీనం సమ్పదానభూతానం, తేసం వా పటిగ్గహణం, పటిగ్గహితుం వా అరహతీతి అరహన్తి దస్సేతి "**పచ్చయాదీనఞ్చ అరహత్తా**"తి ఇమినా. **సమ్మాతి** అవిపరీతం. **సామఞ్చాతి** సయమేవ, అపరనేయ్యో హుత్వాతి వుత్తం హోతి. కథం పనేత్థ "సబ్బధమ్మాన"న్తి అయం విసేసో లబ్భతీతి? సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసే అవట్ఠానతో, విసేసత్థినా చ విసేసస్స అనుపయోజేతబ్బతో యజ్జేవం "ధమ్మాన"న్తి విసేసోవానుపయోజితో సియా, కస్మా సబ్బధమ్మానన్తి అయమత్థో అనుపయోజీయతీతి? ఏకదేసస్స అగ్గహణతో. పదేసగ్గహణే హి అసతి గహేతబ్బస్స నిప్పదేసతా విఞ్ఞాయతి యథా "దిక్ఖితో న దదాతీ"తి, ఏస నయో ఈదిసేసు.

ఇదాని చ చతూహి పదేహి చతువేసారజ్జవసేన అత్తనా అధిప్పేతతరం ఛట్ఠమత్థం దస్సేతుం ''**అన్తరాయికధమ్మే వా**''తిఆది వుత్తం. తథా హి తదేవ నిగమనం కరోతి ''**ఏవ**''న్తిఆదినా. తత్థ అన్తరాయకరధమ్మఞాణేన **జానతా,** నియ్యానికధమ్మఞాణేన **పస్సతా,** ఆసవక్ఖయఞాణేన **అరహతా,** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన **సమ్మాసమ్బుద్ధేన**ఆతి యథాక్కమం యోజేతబ్బం. అనత్థచరణేన కిలేసా ఏవ అరయోతి **కిలేసారయో,** తేసం **కిలేసారీనం.** ఏత్థాహ – యస్స ఞాణస్స వసేన సమ్మా సామఞ్చ సబ్బధమ్మానం బుద్ధత్తా భగవా సమ్మాసమ్బుద్ధో నామ జాతో, కిం పనిదం ఞాణం సబ్బధమ్మానం బుజ్ఝనవసేన పవత్తమానం సకింయేవ సబ్బస్మిం విసయే పవత్తతి, ఉదాహు కమేనాతి. కిఞ్చేత్థ – యది తావ సకింయేవ సబ్బస్మిం విసయే పవత్తతి, ఏవం సతి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తబహిద్ధాదిభేదభిన్నానం సఙ్ఖతధమ్మానం, అసఙ్ఖతసమ్ముతిధమ్మానఞ్చ ఏకజ్ఝం ఉపట్ఠానే దూరతో చిత్తపటం పేక్ఖన్తస్స వియ పటిభాగేనావబోధో న సియా, తథా చ సతి ''సబ్బే ధమ్మా అనత్తా''తి (అ॰ ని॰ ౩.౧౩౭; ధ॰ ప॰ ౨౭౯; మహాని॰ ౨౭; చూళని॰ ౮, ౧౦; నేత్తి॰ ౫) విపస్సన్తానం అనత్తాకారేన వియ సబ్బే ధమ్మా అనిరూపితరూపేన భగవతో ఞాణవిసయా హోన్తీతి ఆపజ్జతి. యేపి ''సబ్బఞేయ్యధమ్మానం ఠితిలక్ఖణవిసయం వికప్పరహితం సబ్బకాలం బుద్ధానం ఞాణం పవత్తతి, తేన తే 'సబ్బవిదూ'తి వుచ్చన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా –

'గచ్ఛం సమాహితో నాగో, ఠితో నాగో సమాహితో;

సేయ్యం సమాహితో నాగో, నిసిన్నోపి సమాహితో'తి. (అ॰ ని॰ ౬.౪౩); –

ఇదమ్పి సబ్బదా ఞాణప్పవత్తిదీపకం అఙ్గుత్తరాగమే నాగోపమసుత్తవచనం సువుత్తం నామ హోతీ''తి వదన్తి, తేసమ్పి వాదే వుత్తదోసా నాతివత్తి. ఠితిలక్ఖణారమ్మణతాయ చ అతీతానాగతధమ్మానం తదభావతో ఏకదేసవిసయమేవ భగవతో ఞాణం సియా, తస్మా సకిఞ్ఞేవ సబ్బస్మిం విసయే ఞాణం పవత్తతీతి న యుజ్జతి. అథ కమేన సబ్బస్మిమ్పి విసయే ఞాణం పవత్తతి, ఏవమ్పి న యుజ్జతి. న హి జాతిభూమిసభావాదివసేన, దిసాదేసకాలాదివసేన చ అనేకభేదభిన్నే ఞేయ్యే కమేన గయ్హమానే తస్స అనవసేసపటివేధో సమ్భవతి అపరియన్తభావతో ఞేయ్యస్స. యే పన ''అత్థస్స అవిసంవాదనతో ఞేయ్యస్స ఏకదేసం పచ్చక్ఖం కత్వా సేసేపి ఏవన్తి అధిముచ్చిత్వా వవత్థాపనేన సబ్బఞ్ఞూ నామ భగవా జాతో, తఞ్చ ఞాణం న అనుమానికం నామ సంసయాభావతో. సంసయానుబద్ధఞ్హి ఞాణం లోకే అనుమానిక''న్తి వదన్తి, తేసమ్పి తం న యుత్తమేవ. సబ్బస్స హి అప్పచ్చక్ఖభావే అత్థావిసంవాదనేన ఞేయ్యస్స ఏకదేసం పచ్చక్ఖం కత్వా సేసేపి ఏవన్తి అధిముచ్చిత్వా వవత్థాపనస్సేవ అసమ్భవతో తథా అసక్కుణేయ్యత్తా చ. యఞ్హి సేసం, తదపచ్చక్ఖమేవ, అథ తమ్పి పచ్చక్ఖం, తస్స సేసభావో ఏవ న సియా, అపరియన్తభావతో ఞేయ్యస్స తథావవత్థితుమేవ న సక్కాతి? సబ్బమేతం అకారణం. కస్మా? అవిసయవిచారణభావతో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా ''బుద్ధానం భిక్ఖవే, బుద్ధవిసయో అచిన్తేయ్యో న చిన్తేతబ్బో, యం చిన్తేన్తో ఉమ్మాదస్స విఘాతస్స భాగీ అస్సా''తి (అ॰ ని॰ ౪.౭౭) ఇదం పనేత్థ సన్నిట్ఠానం – యం కిఞ్చి భగవతా ఞాతుం ఇచ్ఛితం, సకలమేకదేసో వా, తత్థ తత్థ అప్పటిహతవుత్తితాయ పచ్చక్ఖతో ఞాణం పవత్తతి నిచ్చసమాధానఞ్చ విక్ఖేపాభావతో, ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స చ సకలస్స అవిసయభావే తస్స ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధవుత్తితా న సియా, ఏకన్తేనేవ సా ఇచ్ఛితబ్బా, సబ్బే ధమ్మా బుద్ధస్స భగవతో ఆవజ్జనపటిబద్ధా ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధా మనసికారపటిబద్ధా చిత్తుప్పాదపటిబద్ధాతి (మహాని॰ ౬౯, ౧౫౬; చూళని॰ ౮౫; పటి॰ మ॰ ౩.౫) వచనతో. అతీతానాగతవిసయమ్పి భగవతో ఞాణం అనుమానాగమతక్కగహణవిరహితత్తా పచ్చక్ఖమేవ.

నను చ ఏతస్మిమ్పి పక్ఖే యదా సకలం ఞాతుం ఇచ్ఛితం, తదా సకింయేవ సకలవిసయతాయ అనిరూపితరూపేన భగవతో ఞాణం పవత్తేయ్యాతి వుత్తదోసా నాతివత్తియేవాతి? న, తస్స విసోధితత్తా. విసోధితో హి సో బుద్ధవిసయో అచిన్తేయ్యోతి. అఞ్ఞథా పచురజనఞాణసమానవుత్తితాయ బుద్ధానం భగవన్తానం ఞాణస్స అచిన్తేయ్యతా న సియా, తస్మా సకలధమ్మారమ్మణమ్పి తం ఏకధమ్మారమ్మణం వియ సువవత్థాపితేయేవ తే ధమ్మే కత్వా పవత్తతీతి ఇదమేత్థ అచిన్తేయ్యం, "యావతకం నేయ్యం, తావతకం ఞాణం. యావతకం ఞాణం, తావతకం నేయ్యం. నేయ్యపరియన్తికం ఞాణం, ఞాణపరియన్తికం నేయ్యం. నేయ్యం అతిక్కమిత్వా ఞాణం నప్పవత్తతి, ఞాణం అతిక్కమిత్వా నేయ్యపథో నత్థి. అఞ్ఞమఞ్ఞపరియన్తట్ఠాయినో తే ధమ్మా, యథా ద్విన్నం సముగ్గపటలానం సమ్మా ఫుసితానం హేట్ఠిమం సముగ్గపటలం ఉపరిమం నాతివత్తతి, ఉపరిమం సముగ్గపటలం హేట్ఠిమం నాతివత్తతి. అఞ్ఞమఞ్ఞపరియన్తట్ఠాయినో, ఏవమేవ బుద్ధస్స భగవతో నేయ్యఞ్చ ఞాణఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞపరియన్తట్ఠాయినో…పే॰… తే ధమ్మా"తి (మహాని॰ ౬౯, ౧౫౬; చూళని॰ ౮౫; పటి॰ మ॰ ౩.౫) ఏవమేకజ్ఝం, విసుం, సకిం, కమేన వా ఇచ్ఛానురూపం పవత్తస్స తస్స ఞాణస్స వసేన సమ్మా సామఞ్చ సబ్బధమ్మానం బుద్ధత్తా భగవా సమ్మాసమ్బుద్ధో నామ జాతోతి.

అయం పనేత్థ అట్ఠకథాముత్తకో నయో – ఠానాఠానాదీని ఛబ్బిసయాని ఛహి ఞాణేహి **జానతా,** యథాకమ్మూపగే సత్తే చుతూపపాతదిబ్బచక్ఖుఞాణేహి **పస్సతా,** సవాసనానమాసవానం ఆసవక్ఖయఞాణేన ఖీణత్తా **అరహతా,** ఝానాదిధమ్మే సంకిలేసవోదానవసేన సామంయేవ అవిపరీతావబోధతో **సమ్మాసమ్బుద్ధేన,** ఏవం దసబలఞాణవసేన చతూహాకారేహి థోమితేన. అపిచ తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణతాయ **జానతా,** తిణ్ణమ్పి కమ్మానం ఞాణానుపరివత్తితో నిసమ్మకారితాయ **పస్సతా,** దవాదీనం ఛన్నమభావసాధికాయ పహానసమ్పదాయ **అరహతా,** ఛన్దాదీనం ఛన్నమహానిహేతుభూతాయ అపరిక్ఖయపటిభానసాధికాయ సబ్బఞ్ఞుతాయ **సమ్మాసమ్బుద్ధేన** , ఏవం అట్ఠారసావేణికబుద్ధధమ్మవసేన (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౦౫) చతూహాకారేహి థోమితేనాతి ఏవమాదినా తేసం తేసం ఞాణదస్సనపహానబోధనత్థేహి సఙ్గహితానం బుద్ధగుణానం వసేన యోజనా కాతబ్బాతి.

చతువేసారజ్జం సన్ధాయ "**చతూహాకారేహీ**"తి వుత్తం. "**థోమితేనా**"తి ఏతేన ఇమేసం "భగవతా"తి పదస్స విసేసనతం దస్సేతి. యదిపి హీనపణీతభేదేన దువిధావ అధిముత్తి పాళియం వుత్తా, పవత్తిఆకారవసేన పన అనేకభేదభిన్నావాతి ఆహ "**నానాధిముత్తికతా**"తి. సా పన అధిముత్తి అజ్ఝాసయధాతుయేవ, తదపి తథా తథా దస్సనం, ఖమనం, రోచనఞ్చాతి అత్థం విఞ్ఞాపేతి "**నానజ్ఝాసయతా**"తి ఇమినా. తథా హి వక్ఖతి "నానాధిముత్తికతా నానజ్ఝాసయతా నానాదిట్ఠికతా నానక్ఖన్తితా నానారుచితా"తి. "యావఞ్చిద"న్తి ఏతస్స "సుప్పటివిదితా"తి ఇమినా సమ్బన్ధో. తత్థ చ **ఇద**న్తి పదపూరణమత్తం, "**నానాధిముత్తికతా**"తి ఏతేన వా పదేన సమానాధికరణం, తస్సత్థో పన పాకటోయేవాతి ఆహ "**యావ చ సుట్ఠు పటివిదితా**"తి.

"**యా చ అయ**"న్తిఆదినా ధాతుసంయుత్తపాళిం దస్సేన్తో తదేవ సంయుత్తం మనసి కరిత్వా తేసం అవణ్ణవణ్ణభాసనేన సద్ధిం ఘటేత్వా థేరానమయం సఙ్ఖియధమ్మో ఉదపాదీతి దస్సేతి. అతో **అస్స** భగవతో ధాతుసంయుత్తదేసనానయేన తాసం **సుప్పటివిదితభావం** సమత్థనవసేన **దస్సేతుం "అయం హీ"తిఆదిమాహా**తి అత్థో దట్ఠబ్బో. సుప్పటివిదితభావసమత్థనఞ్హి "**అయం హీ**"తిఆదివచనం. తత్థ యా అయం నానాధిముత్తికతా…పే॰… రుచితాతి సమ్బన్ధో. **ధాతుసో**తి అజ్ఝాసయధాతుయా. **సంసన్దన్తీ**తి సమ్బన్ధేన్తి విస్సాసేన్తి. **సమేన్తీ**తి సమ్మా, సహ వా భవన్తి. "**హీనాధిముత్తికా**"తిఆది

తథాభావవిభావనం. **అతీతమ్పి అద్ధానన్తి** అతీతస్మిం కాలే, అచ్చన్తసంయోగే వా ఏతం ఉపయోగవచనం. **నానాధిముత్తికతా**-పదస్స **నానజ్ఝాసయతాతి** అత్థవచనం. **నానాదిట్ఠి...పే.... రుచితాతి** తస్స సరూపదస్సనం. సస్సతాదిలద్ధివసేన **నానాదిట్ఠికతా.** పాపాచారకల్యాణాచారాదిపకతివసేన **నానక్ఖన్తితా.** పాపిచ్ఛాఅప్పిచ్ఛాదివసేన **నానారుచితా. నాళియాతి** తుమ్బేన, ఆళ్హకేన వా. **తులాయాతి** మానేన. **నానాధిముత్తికతాఞాణన్తి** చేత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ అధిప్పేతం, న దసబలఞాణన్తి ఆహ ''**సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేనా**''తి. ఏవం **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩) వుత్తం, అభిధమ్మట్ఠకథాయం, దసబలసుత్తట్ఠకథాసు (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౮; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౦.౨౧; విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౩౧) చ ఏవమాగతం.

పరవాదీ పనాహ "దసబలఞాణం నామ పాటియేక్కం నత్థి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సేవాయం పభేదో"తి, తం తథా న దట్ఠబ్బం. అఞ్ఞమేవ హి దసబలఞాణం, అఞ్ఞం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. దసబలఞాణఞ్హి సకకిచ్చమేవ జానాతి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన తమ్పి తతో అవసేసమ్పి జానాతి. దసబలఞాణేసు హి పఠమం కారణాకారణమేవ జానాతి, దుతియం కమ్మన్తరవిపాకన్తరమేవ, తతియం కమ్మపరిచ్ఛేదమేవ, చతుత్థం ధాతునానత్తకారణమేవ, పఞ్చమం సత్తానమజ్ఝాసయాధిముత్తిమేవ, ఛట్ఠం ఇన్ద్రియానం తిక్ఖముదుభావమేవ, సత్తమం ఝానాదీహి సద్ధిం తేసం సంకిలేసాదిమేవ, అట్ఠమం పుబ్బేనివుత్థక్ఖన్ధసన్తతిమేవ, నవమం సత్తానం చుతిపటిసన్ధిమేవ, దసమం సచ్చపరిచ్ఛేదమేవ, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన ఏతేహి జానితబ్బఞ్చ తతో ఉత్తరిఞ్చ జానాతి, ఏతేసం పన కిచ్చం న సబ్బం కరోతి. తఞ్హి ఝానం హుత్వా అప్పేతుం న సక్కోతి, ఇద్ధి హుత్వా వికుబ్బితుం న సక్కోతి, మగ్గో హుత్వా కిలేసే ఖేపేతుం న సక్కోతి. అపిచ పరవాదీ ఏవం పుచ్ఛితబ్బో "దసబలఞాణం నామ ఏతం సవితక్కసవిచారం అవితక్కవిచారమత్తం అవితక్కఅవిచారం, కామావచరం రూపావచరం అరూపావచరం, లోకియం లోకుత్తర"న్తి. జానన్తో పటిపాటియా సత్త ఞాణాని "సవితక్కసవిచారానీ"తి వక్ఖతి, తతో పరాని ద్వే "అవితక్కఅవిచారానీ"తి వక్ఖతి, ఆసవక్ఖయఞాణం "సియా సవితక్కసవిచారం, సియా అవితక్కవిచారమత్తం, సియా అవితక్కఅవిచార"న్తి వక్ఖతి, తథా పటిపాటియా సత్త కామావచరాని, తతో పరం ద్వే రూపావచరాని, అవసానే ఏకం "లోకుత్తర"న్తి వక్ఖతి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన సవితక్కసవిచారమేవ, కామావచరమేవ, లోకియమేవాతి. ఇతి అఞ్ఞదేవ దసబలఞాణం, అఞ్ఞం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణన్తి, తస్మా పఞ్చమబలఞాణసఙ్ఖాతేన నానాధిముత్తికతాఞాణేన చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన చ విదితాతి అత్థో వేదితబ్బో. చ-కారోపి హి పోత్థకేసు దిస్సతి. **సాతి** యథావుత్తా నానాధిముత్తికతా. ''**ద్వేపి నామా**''తిఆదినా యథావుత్తసుత్తస్సత్థం సఙ్ఖేపేన దస్సేత్వా ''**ఇమేసు చాపీ**''తిఆదినా తస్స సఙ్ఖియధమ్మస్స తదభిసమ్బన్ధతం ఆవి కరోతి. **ఇతి హ మేతి** ఏత్థ ఏవంసద్దత్థే **ఇతి**-సద్దో, **హ**-కారో నిపాతమత్తం, ఆగమో వా. సన్ధివసేన ఇకారలోపో, అకారాదేసో వాతి దస్సేతి ''**ఏవం ఇమే**''తి ఇమినా.

౪. "విదిత్వా"తి ఏత్థ పకతియత్థభూతా విజాననకిరియా సామఞ్ఞేన అభేదవతీపి సమానా తంతంకరణయోగ్యతాయ అనేకప్పభేదాతి దస్సేతుం ''**భగవా హీ**''తిఆది వుత్తం. **వత్థూనీతి** ఘరవత్థూని. "సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన దిస్వా అఞ్ఞాసీ"తి చ వోహారవచనమత్తమేతం. న హి తేన దస్సనతో అఞ్ఞం జాననం నామ నత్థి. తదిదం ఞాణం ఆవజ్జనపటిబద్ధం ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధం మనసికారపటిబద్ధం చిత్తుప్పాదపటిబద్ధం హుత్వా పవత్తతి. కిం నామ కరోన్తో భగవా తేన ఞాణేన ఆవజ్జనాదిపటిబద్ధేన అఞ్ఞాసీతి సోతూనమత్థస్స సువిఞ్ఞాపనత్థం పరమ్ముఖా వియ చోదనం సముట్ఠాపేతి ''**కిం కరోన్తో అఞ్ఞాసీ**''తి ఇమినా, పచ్ఛిమయామకిచ్చం కరోన్తో తం ఞాణం ఆవజ్జనాదిపటిబద్ధం హుత్వా తేన తథా అఞ్ఞాసీతి వుత్తం హోతి. సామఞ్ఞస్మిం సతి విసేసవచనం సాత్థకం సియాతి అనుయోగేనాహ ''**కిచ్చఞ్చనామేత**''న్తిఆది. **అరహత్తమగ్గేన సముగ్ఘాతం కతం** తస్స

సముట్ఠాపకకిలేససముగ్ఘాటనేన, యతో "నత్థి అబ్యావటమనో"తి అట్ఠారససు బుద్ధధమ్మేసు వుచ్చతి. నిరత్థకో చిత్తసముదాచారో నత్థీతి హేత్థ అత్థో. ఏవమ్పి వుత్తానుయోగో తదవత్థోయేవాతి చోదనమపనేతి ''**తం పఞ్చవిధ**''న్తిఆదినా. తత్థ పురిమకిచ్చద్వయం దివసభాగవసేన, ఇతరత్తయం రత్తిభాగవసేన గహేతబ్బం తథాయేవ వక్ఖమానత్తా.

''**ఉపట్ఠాకానుగ్గహణత్థం, సరీరఫాసుకత్థఞ్చా**''తి ఏతేన అనేకకప్పసముపచితపుఞ్ఞసమ్భారజనితం భగవతో ముఖవరం దుగ్గన్ధాదిదోసం నామ నత్థి, తదుభయత్థమేవ పన ముఖధోవనాదీని కరోతీతి దస్సేతి. సబ్బోపి హి బుద్ధానం కాయో బాహిరబ్భన్తరేహి మలేహి అనుపక్కిలిట్ఠో సుధోతమణి వియ హోతి. **వివిత్తాసనే**తి ఫలసమాపత్తీనమనురూపే వివేకానుబ్రూహనాసనే. **వీతినామేత్వా**తి ఫలసమాపత్తీహి వీతినామనం వుత్తం, తమ్పి న వివేకనిన్నతాయ, పరేసఞ్చ దిట్ఠానుగతి ఆపజ్జనత్థం. సురత్తదుపట్టం అన్తరవాసకం విహారనివాసనపరివత్తనవసేన నివాసేత్వా విజ్జులతాసదిసం కాయబన్ధనం బన్ధిత్వా మేఘవణ్ణం సుగతచీవరం పారుపిత్వా సేలమయపత్తం ఆదాయాతి అధిప్పాయో. తథాయేవ హి తత్థ తత్థ వుత్తో. ''**కదాచి ఏకకో**''తిఆది తేసం తేసం వినేయ్యానం వినయనానుకూలం భగవతో ఉపసఙ్కమనదస్సనం. **గామం వా నిగమం వా**తి ఏత్థ **వా**-సద్దో వికప్పనత్థో, తేన నగరమ్పి వికప్పేతి. యథారుచి వత్తమానేహి అనేకేహి పాటిహారియేహి పవిసతీతి సమ్బన్ధో.

''**సేయ్యథిద**''న్తిఆదినా పచ్ఛిమపక్ఖం విత్థారేతి. **సేయ్యథిద**న్తి చ తం కతమన్తి అత్థే నిపాతో, ఇదం వా సప్పాటిహీరపవిసనం కతమన్తిపి వట్టతి. **ముదుగతవాతా**తి ముదుభూతా, ముదుభావేన వా గతా వాతా. **ఉదకఫుసితానీ**తి ఉదకబిన్దూని. **ముఞ్చన్తా**తి ఓసిఞ్చన్తా. **రేణుం వూపసమేత్వా**తి రజం సన్నిసీదాపేత్వా ఉపరి **వితానం హుత్వా తిట్ఠన్తి** చణ్డ-వాతాతప-హిమపాతాది-హరణేన వితానకిచ్చనిప్ఫాదకత్తా, తతో తతో హిమవన్తాదీసు పుప్ఫూపగరుక్ఖతో ఉపసంహరిత్వాతి అత్థస్స విఞ్ఞాయమానత్తా తథా న వుత్తం. సమభాగకరణమత్తేన **ఓనమన్తి, ఉన్నమన్తి** చ, తతోయేవ **పాదనిక్ఖేపసమయే సమావ భూమి హోతి**. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం సక్ఖరకథలకణ్టకసఙ్కలలాదిఅపగమనస్సాపి సమ్భవతో, తఞ్చ సుప్పతిట్ఠితపాదతాలక్ఖణస్స నిస్సన్దఫలం, న ఇద్ధినిమ్మానం. **పదుమపుప్ఫాని వా**తి ఏత్థ **వా**-సద్దో వికప్పనత్థో, తేన "యది యథావుత్తనయేన సమా భూమి హోతి, ఏవం సతి తాని న పటిగ్గణ్హన్తి, తథా పన అసతియేవ పటిగ్గణ్హన్తీ"తి భగవతో యథారుచి పవత్తనం దస్సేతి. సబ్బదావ భగవతో గమనం పఠమం దక్ఖిణపాదుద్ధరణసఙ్ఖాతానుబ్యఞ్జనపటిమణ్డితన్తి ఆహ ''**ఠపితమత్తే దక్ఖిణపాదే**''తి. బుద్ధానం సబ్బదక్ఖిణతాయ తథా వుత్తన్తి **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరో**,(దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౪) **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరో** (అం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౩) చ వదతి, సబ్బేసం ఉత్తమతాయ ఏవం వుత్తన్తి అత్థో. ఏవం సతి ఉత్తమపురిసానం తథాపకతితాయాతి ఆపజ్జతి. ఠపితమత్తే నిక్ఖమిత్వా ధావన్తీతి సమ్బన్ధో. ఇదఞ్చ యావదేవ వినేయ్యజనవినయనత్థం సత్థు పాటిహారియన్తి తేసం దస్సనట్ఠానం సన్ధాయ వుత్తం. ''**ఛబ్బణ్ణరస్మియో**''తి వత్వాపి ''**సువణ్ణరసపిఞ్జరాని వియా**''తి వచనం భగవతో సరీరే పీతాభాయ యేభుయ్యతాయాతి దట్ఠబ్బం. ''**రస**-సద్దో చేత్థ ఉదకపరియాయో, **పిఞ్జర**-సద్దో హేమవణ్ణపరియాయో, సువణ్ణజలధారా వియ సువణ్ణవణ్ణానీతి అత్థో"తి (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.బుద్ధాచిణ్ణకథా.౨౨) **సారత్థదీపనియం** వుత్తం. **పాసాదకూటాగారాదీని** తేసు తేసు గామనిగమాదీసు సంవిజ్జమానాని **అలఙ్కరోన్తియో** హుత్వా.

''**తథా**''తిఆదినా సయమేవ ధమ్మతావసేన తేసం సద్దకరణం దస్సేతి. తదా కాయం ఉపగచ్ఛన్తీతి **కాయూపగాని,** న యత్థ కత్థచి ఠితాని. ''**అన్తరవీథి**''న్తి ఇమినా భగవతో పిణ్డాయ గమనానురూపవీథిం దస్సేతి. న హి భగవా

లోలుప్పచారపిణ్డచారికో వియ యత్థ కత్థచి గచ్ఛతి. యే పఠమం గతా, యే వా తదనుచ్ఛవికం పిణ్డపాతం దాతుం సమత్థా, **తే భగవతోపి పత్తం** గణ్హన్తీతి వేదితబ్బం. **పటిమానేన్తీ**తి పతిస్సమానసా పూజేన్తి, భగవన్తం వా పటిమానాపేన్తి పటిమానన్తం కరోన్తి. వోహారమత్తఞ్చేతం, భగవతో పన అపటిమాననా నామ నత్థి. **చిత్తసన్తానానీ**తి అతీతే, ఏతరహి చ పవత్తచిత్తసన్తానాని. యథా కేచి అరహత్తే పతిట్ఠహన్తి, తథా ధమ్మం దేసేతీతి సమ్బన్ధో. **కేచి పబ్బజిత్వా**తి చ అరహత్తసమాపన్నానం పబ్బజ్జాసఙ్ఖేపగతదస్సనత్థం , న పన గిహీనం అరహత్తసమాపన్నతాపటిక్ఖేపనత్థం. అయఞ్హి అరహత్తప్పత్తానం గిహీనం సభావో, యా తదహేవ పబ్బజ్జా వా, కాలం కిరియా వాతి. తథా హి వుత్తం ఆయస్మతా **నాగసేనత్థేరేన** "విసమం మహారాజ, గిహిలిఙ్గం, విసమే లిఙ్గే లిఙ్గదుబ్బలతాయ అరహత్తం పత్తో గిహీ తస్మింయేవ దివసే పబ్బజతి వా పరినిబ్బాయతి వా నేసో మహారాజ, దోసో అరహత్తస్స, గిహిలిఙ్గస్సేవేసో దోసో యదిదం లిఙ్గదుబ్బలతా"తి (మి॰ ప॰ ౫.౨.౨) సబ్బం వత్తబ్బం. ఏత్థ చ సప్పాటిహీరప్పవేసనసమ్బన్ధేనేవ మహాజనానుగ్గహణం దస్సితం, అప్పాటిహీరప్పవేసనేన చ పన "తే సునివత్థా సుపారుతా"తిఆదివచనం యథారహం సమ్బన్ధిత్వా మహాజనానుగ్గహణం అత్థతో విభావేతబ్బం హోతి. తమ్పి హి పురేభత్తకిచ్చమేవాతి. ఉపట్ఠానసాలా చేత్థ **మణ్డలమాళో. తత్థ గన్త్వా మణ్డలమాళేతి** ఇధ పాఠో లిఖితో. "గన్ధమణ్డలమాళే"తిపి (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౩) **మనోరథపూరణియా** దిస్సతి, తట్టీకాయఞ్చ "చతుజ్జాతియగన్ధేన పరిభణ్డే మణ్డలమాళే"తి వుత్తం. **గన్ధకుటిం పవిసతీ**తి చ పవిసనకిరియాసమ్బన్ధతాయ, తస్సమీపతాయ చ వుత్తం, తస్మా పవిసితుం గచ్ఛతీతి అత్థో దట్ఠబ్బో, న పన అన్తో తిట్ఠతీతి. ఏవఞ్హి "అథ ఖో భగవా"తిఆదివచనం (దీ॰ ని॰ ౧.౪) సూపపన్నం హోతి.

అథ ఖోతి ఏవం గన్ధకుటిం పవిసితుం గమనకాలే. **ఉపట్ఠానేతి** సమీపపదేసే. **''పాదే పక్ఖాలేత్వా పాదపీఠే ఠత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘం ఓవదతీ''**తి ఏత్థ పాదే పక్ఖాలేన్తోవ పాదపీఠే తిట్ఠన్తో ఓవదతీతి వేదితబ్బం. ఏతదత్థంయేవ హి భిక్ఖూనం భత్తకిచ్చపరియోసానం ఆగమయమానో నిసీది. **దుల్లభా సమ్పత్తీ**తి సతిపి మనుస్సత్తపటిలాభే పతిరూపదేసవాసఇన్ద్రియావేకల్లసద్ధాపటిలాభాదయో సమ్పత్తిసఙ్ఖాతా గుణా దుల్లభాతి అత్థో. పోత్థకేసు పన "దుల్లభా సద్ధాసమ్పత్తీ"తి పాఠో దిస్సతి, సో అయుత్తోవ. **తత్థాతి** తస్మిం పాదపీఠే ఠత్వా ఓవదనకాలే, తేసు వా భిక్ఖూసు, రత్తియా వసనం ఠానం **రత్తిట్ఠానం,** తథా **దివాఠానం. ''కేచీ''**తిఆది తబ్బివరణం. **చాతుమహారాజికభవనన్తి** చాతుమహారాజికదేవలోకే సుఞ్ఞవిమానాని సన్ధాయ వుత్తం. ఏస నయో **తావతింసభవనాదీసుపి.** తతో భగవా గన్ధకుటిం పవిసిత్వా పచ్ఛాభత్తం తయో భాగే కత్వా పఠమభాగే సచే ఆకఙ్ఖతి, దక్ఖిణేన పస్సేన సీహసేయ్యం కప్పేతి, సచే నాకఙ్ఖతి, బుద్ధాచిణ్ణం ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, అథ యథాకాలపరిచ్ఛేదం తతో వుట్ఠహిత్వా దుతియభాగే పచ్ఛిమయామస్స తతియకోట్ఠాసే వియ లోకం వోలోకేతి వేనేయ్యానం ఞాణపరిపాకం పస్సితుం, తేనాహ **''సచే ఆకఙ్ఖతీ''**తిఆది. **సీహసేయ్యన్తిఆదీనమత్థో** హేట్ఠా వుత్తోవ. యఞ్హి అపుబ్బం పదం అనుత్తానం, తదేవ వణ్ణయిస్సామ. సమ్మా అస్సాసితబ్బోతి గాహాపనవసేన ఉపత్థమ్భితబ్బోతి **సమస్సాసితో.** తాదిసో కాయో యస్సాతి తథా. ధమ్మస్సవనత్థం **సన్నిపతతి.** తస్సా పరిసాయ చిత్తాచారం ఞత్వా కతభావం సన్ధాయాహ **''సమ్పత్తపరిసాయఅనురూపేన పాటిహారియేనా''**తి. యత్థ ధమ్మం సహ భాసన్తి, సా **ధమ్మసభా** నామ. **కాలయుత్తన్తి** "ఇమిస్సా వేలాయ ఇమస్స ఏవం వత్తబ్బ"న్తి తంతంకాలానురూపం. **సమయయుత్తన్తి** తస్సేవ వేవచనం, అట్ఠుప్పత్తిఅనురూపం వా **సమయయుత్తం.** అథ వా **సమయయుత్తన్తి** హేతుదాహరణేహి యుత్తం. కాలేన సాపదేసఞ్హి భగవా ధమ్మం దేసేతి. **కాలం విదిత్వా పరిసం ఉయ్యోజేతి,** న యావ సమన్ధకారా ధమ్మం దేసేతీతి అధిప్పాయో. "సమయం విదిత్వా పరిసం ఉయ్యోజేసీ"తిపి కత్థచి పరియాయవచనపాఠో దిస్సతి, సో పచ్ఛా పమాదలిఖితో.

గత్తానీతి కాయోయేవ అనేకావయవత్తా వుత్తో. ‘‘**ఉతుం గణ్హాపేతీ**’’తి ఇమినా ఉతుగణ్హాపనత్థమేవ ఓసిఞ్చనం, న పన మలవిక్ఖాలనత్థన్తి దస్సేతి. న హి భగవతో కాయే రజోజల్లం ఉపలిమ్పతీతి. చతుజ్జాతికేన గన్ధేన పరిభావితా కుటీ **గన్ధకుటీ.** తస్సా పరివేణం తథా. ఫలసమాపత్తీహి **ముహుత్తం పటిసల్లీనో. తతో తతో**తి అత్తనో అత్తనో రత్తిట్ఠానదివాఠానతో, ఉపగన్త్వా, సమీపే వా ఠానం **ఉపట్ఠానం,** భజనం సేవనన్తి అత్థో. **తత్థా**తి తస్మిం నిసీదనట్ఠానే, పురిమయామే వా, తేసు వా భిక్ఖూసు.

పఞ్హాకథనాదివసేన అధిప్పాయం సమ్పాదేన్తో ‘‘దససహస్సిలోకధాతూ’’తి ఏవం అవత్వా తస్సా అనేకావయవసఙ్గహణత్థం ‘‘**సకలదససహస్సిలోకధాతూ**’’తి వుత్తం. పురేభత్తపచ్ఛాభత్తపురిమయామేసు మనుస్సపరిసాబాహుల్లతో ఓకాసం అలభిత్వా ఇదాని మజ్ఝిమయామేయేవ ఓకాసం లభమానా, భగవతా వా కతోకాసతాయ ఓకాసం లభమానాతి అధిప్పాయో. కీదిసం పన పుచ్ఛన్తీతి ఆహ ‘‘**యథాభిసఙ్ఖతం అన్తమసో చతురక్ఖరమ్పీ**’’తి. **యథాభిసఙ్ఖత**న్తి అభిసఙ్ఖతానురూపం, తదనతిక్కమ్మ వా, ఏతేన యథా తథా అత్తనో పటిభానానురూపం పుచ్ఛన్తీతి దస్సేతి.

పచ్ఛాభత్తకాలస్స తీసు భాగేసు పఠమభాగే సీహసేయ్యాకప్పనం ఏకన్తం న హోతీతి ఆహ ‘‘**పురేభత్తతో పట్ఠాయ నిసజ్జాయ పీళితస్స సరీరస్సా**’’తి. తేనేవ హి పుబ్బే ‘‘సచే ఆకఙ్ఖతీ’’తి తదా సీహసేయ్యాకప్పనస్స అనిబద్ధతా విభావితా. **కిలాసుభావో** కిలమథో. సరీరస్స కిలాసుభావమోచనత్థం చఙ్కమేన వీతినామేతి సీహసేయ్యం కప్పేతీతి సమ్బన్ధో. **బుద్ధచక్ఖునా**తి ఆసయానుసయఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణసఙ్ఖాతేన పఞ్చమఛట్ఠబలభూతేన బుద్ధచక్ఖునా. తేన హి లోకవోలోకనబాహుల్లతాయ తం ‘‘బుద్ధచక్ఖూ’’తి వుచ్చతి, ఇదఞ్చ పచ్ఛిమయామే భగవతో బహులం ఆచిణ్ణవసేన వుత్తం. అప్పేకదా అవసిట్ఠబలఞాణేహి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేనేవ చ భగవా తమత్థం సాధేతి.

‘‘పచ్ఛిమయామకిచ్చం కరోన్తో అఞ్ఞాసీ’’తి పుబ్బే వుత్తమత్థం సమత్థేన్తో ‘‘**తస్మిం పన దివసే**’’తిఆదిమాహ. బుద్ధానం భగవన్తానం యత్థ కత్థచి వసన్తానం ఇదం పఞ్చవిధం కిచ్చం అవిజహితమేవ హోతి సబ్బకాలం సుప్పతిట్ఠితసతిసమ్పజఞ్ఞత్తా, తస్మా తదహేపి తదవిజహనభావదస్సనత్థం ఇధ పఞ్చవిధకిచ్చపయోజనన్తి దట్ఠబ్బం. **చఙ్కమ**న్తి తత్థ చఙ్కమనానురూపట్ఠానం. చఙ్కమమానో అఞ్ఞాసీతి యోజేతబ్బం. పుబ్బే వుత్తే అత్థద్వయే పచ్ఛిమత్థఞ్ఞేవ గహేత్వా ‘‘**సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం ఆరబ్భా**’’తి వుత్తం. పురిమత్థో హి పకరణాధిగతత్తా సువిఞ్ఞేయ్యోతి.

‘‘అథ ఖో భగవా తేసం భిక్ఖూనం ఇమం సఙ్ఖియధమ్మం విదిత్వా యేన మణ్డలమాళో, తేనుపసఙ్కమీ’’తి అయం సావసేసపాఠో, తస్మా ఏతం విదిత్వా, ఏవం చిన్తేత్వా చ ఉపసఙ్కమీతి అత్థో వేదితబ్బోతి దస్సేతుం ‘‘**ఞత్వా చ పనస్సా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **అస్స ఏతదహోసీ**తి అస్స భగవతో ఏతం పరివితక్కనం, ఏసో వా చేతసో పరివితక్కో అహోసి, లిఙ్గవిపల్లాసోయం ‘‘ఏతదగ్గ’’న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౧.౧౮౮ ఆదయో) వియ. **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణకిచ్చం న** సబ్బథా **పాకటం. నిరన్తర**న్తి అనుపుబ్బారోచనవసేన నిబ్బివరం, యథాభాసితస్స వా ఆరోచనవసేన నిబ్బిసేసం. భావనపుంసకఞ్చేతం. **తం అట్ఠుప్పత్తిం కత్వా**తి తం యథారోచితం వచనం ఇమస్స సుత్తస్స ఉప్పత్తికారణం కత్వా, ఇమస్స వా సుత్తస్స దేసనాయ ఉప్పన్నం కారణం కత్వాతిపి అత్థో. **అత్థ**-సద్దో చేత్థ కారణే, తేన ఇమస్స సుత్తస్స అట్ఠుప్పత్తికం నిక్ఖేపం దస్సేతి. **ద్వాసట్ఠియా ఠానేసూ**తి ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతట్ఠానేసు. **అప్పటివత్తియ**న్తి సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా కేనచి వా లోకస్మిం అనివత్తియం. **సీహనాదం నదన్తో**తి సేట్ఠనాదసఙ్ఖాతం అభీతనాదం నదన్తో. యం పన లోకియా వదన్తి –

“ఉత్తరస్మిం పదే బ్యగ్ఘపుఙ్గవోసభకుఞ్జరా;

సీహసద్దూలనాగాద్యా, పుమే సేట్ఠత్థగోచరా”తి.

తం యేభుయ్యవసేనాతి దట్ఠబ్బం. సీహనాదసదిసం వా నాదం నదన్తో. అయమత్థో సీహనాదసుత్తేన (అం॰ ని॰ ౬.౬౪; ౧౦.౨౧) దీపేతబ్బో. యథా వా కేసరో మిగరాజా సహనతో, హననతో, చ “సీహో”తి వుచ్చతి, ఏవం తథాగతోపి లోకధమ్మానం సహనతో, పరప్పవాదానం హననతో చ “సీహో”తి వుచ్చతి. తస్మా సీహస్స తథాగతస్స నాదం నదన్తోతిపి అత్థో దట్ఠబ్బో. యథా హి సీహో సీహబలేన సమన్నాగతో సబ్బత్థ విసారదో విగతలోమహంసో సీహనాదం నదతి, ఏవం తథాగతసీహోపి తథాగతబలేహి సమన్నాగతో అట్ఠసు పరిసాసు విసారదో విగతలోమహంసో “ఇమే దిట్ఠిట్ఠానా”తిఆదినా నయేన నానావిధదేసనావిలాససమ్పన్నం సీహనాదం నదతి . యం సన్ధాయ వుత్తం “సీహోతి ఖో భిక్ఖవే, తథాగతస్సేతం అధివచనం అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స. యం ఖో భిక్ఖవే, తథాగతో పరిసాయ ధమ్మం దేసేతి, ఇదమస్స హోతి సీహనాదస్మి”న్తి (అం॰ ని॰ ౧౦.౨౧). “ఇమే దిట్ఠిట్ఠానా”తిఆదికా హి ఇధ వక్ఖమానదేసనాయేవ **సీహనాదో.** తేసం “వేదనాపచ్చయా తణ్హా”తిఆదినా వక్ఖమాననయేన పచ్చయాకారస్స సమోధానమ్పి వేదితబ్బం. **సినేరుం...పే॰... వియ చాతి** ఉపమాద్వయేన బ్రహ్మజాలదేసనాయ అనఞ్ఞసాధారణత్తా సుదుక్కరతం దస్సేతి. **సువణ్ణకూటేనాతి** సువణ్ణమయపహరణోపకరణవిసేసేన. రతననికూటేన వియ అగారం **అరహత్తనికూటేన** బ్రహ్మజాలసుత్తన్తం నిట్ఠపేన్తో, **నికూటేనాతి** చ నిట్ఠానగతేన అచ్చుగ్గతకూటేనాతి అత్థో. ఇదఞ్చ అరహత్తఫలపరియోసానత్తా సబ్బగుణానం తదేవ సబ్బేసం ఉత్తరితరన్తి వుత్తం. పురిమో పన **మే**-సద్దో దేసనాపేక్ఖోతి పరినిబ్బుతస్సాపి మే సా దేసనా అపరభాగే పఞ్చవస్ససహస్సానీతి అత్థో యుత్తో. సవనఉగ్గహణధారణవాచనాదివసేన పరిచయం కరోన్తే, తథా చ పటిపన్నే నిబ్బానం సమ్పాపికా భవిస్సతీతి అధిప్పాయో.

యదగ్గేన **యేనాతి** కరణనిద్దేసో, తదగ్గేన **తేనా** తిపి దట్ఠబ్బం. **ఏత**న్తి “యేన తేనా”తి ఏతం పదద్వయం. **తత్థాతి** హి తస్మిం మణ్డలమాళేతి అత్థో. **యేనాతి** వా భుమ్మత్థే కరణవచనం. **తేనాతి** పన ఉపయోగత్థే. తస్మా **తత్థాతి** తం మణ్డలమాళన్తిపి వదన్తి. **ఉపసఙ్కమీతి** చ ఉపసఙ్కమన్తోతి అత్థో పచ్చుప్పన్నకాలస్స అధిప్పేతత్తా, తదుపసఙ్కమనస్స పన అతీతభావస్స సూచనతో “ఉపసఙ్కమీ”తి తక్కాలాపేక్ఖనవసేన అతీతపయోగో వుత్తో. ఏవఞ్హి “ఉపసఙ్కమిత్వా”తి వచనం సూపపన్నం హోతి. ఇతరథా ద్విన్నమ్పి వచనానం అతీతకాలికత్తా తథావత్తబ్బమేవ న సియా. ఉపసఙ్కమనస్స చ గమనం, ఉపగమనఞ్చాతి ద్విధా అత్థో, ఇధ పన గమనమేవ. సమ్పత్తుకామతాయ హి యం కిఞ్చి ఠానం గచ్ఛన్తో తం తం పదేసాతిక్కమనవసేన “తం ఠానం ఉపసఙ్కమి ఉపసఙ్కమన్తో”తి వత్తబ్బతం లభతి, తేనాహ ‘‘**తత్థ గతో**’’తి, తేన ఉపగమనత్థం నివత్తేతి. యఞ్హి ఠానం పత్తుమిచ్ఛన్తో గచ్ఛతి, తం పత్తతాయేవ “ఉపగమన”న్తి వుచ్చతి. యమేత్థ న సంవణ్ణితం ‘‘**ఉపసఙ్కమిత్వా**’’తి పదం, తం ఉపసఙ్కమనపరియోసానదీపనం. అథ వా **గతోతి** ఉపగతో. అనుపసగ్గోపి హి సద్దో సఉపసగ్గో వియ అత్థన్తరం వదతి సఉపసగ్గోపి అనుపసగ్గో వియాతి. అతో ‘‘**ఉపసఙ్కమిత్వా**’’తి పదస్స ఏవం ఉపగతో తతో ఆసన్నతరం భిక్ఖూనం సమీపసఙ్ఖాతం పఞ్హం వా కథేతుం, ధమ్మం వా దేసేతుం సక్కుణేయ్యట్ఠానం ఉపగన్త్వాతి అత్థో వేదితబ్బో. అపిచ **యేనాతి** హేతుమ్హి కరణవచనం. యేన కారణేన భగవతా సో మణ్డలమాళో ఉపసఙ్కమితబ్బో, తేన కారణేన ఉపసఙ్కమీతి అత్థో. కారణం పన “ఇమే భిక్ఖూ”తిఆదినా అట్ఠకథాయం వుత్తమేవ.

పఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసీదీతి ఏత్థ కేనిదం పఞ్ఞత్తన్తి అనుయోగే సతి భిక్ఖూహీతి దస్సేతుం ''**బుద్ధకాలే కిర**''తిఆదిమాహ. తత్థ **బుద్ధకాలే**తి ధరమానస్స భగవతో కాలే. **విసేసన్తి** యథాలద్ధతో ఉత్తరి ఝానమగ్గఫలం. **అథా**తి సంసయత్థే నిపాతో, యది పస్సతీతి అత్థో. వితక్కయమానం నం భిక్ఖున్తి సమ్బన్ధో, తథా **తతో** పస్సనహేతు దస్సేత్వా, ఓవదిత్వాతి చ. **అనమతగ్గే**తి అనాదిమతి. **ఆకాసం ఉప్పతిత్వా**తి ఆకాసే ఉగ్గన్త్వా. ఈదిసేసు హి ఛమ్మత్థో ఏవ యుజ్జతీతి **ఉదానట్ఠకథాయం** వుత్తం. **భారో**తి తఙ్ఖణేయేవ భగవతో అనుచ్చవికాసనస్స దుల్లభత్తా గరుకమ్మం. **ఫలకన్తి** నిసీదనత్థాయ కతం ఫలం. **కట్ఠకన్తి** నిసీదనయోగ్యం ఫలకతో అఞ్ఞం దారుక్ఖన్ధం. **సఙ్కడ్ఢిత్వా**తి సంహరిత్వా. **తత్థా**తి పురాణపణ్ణేసు, కేవలం తేసు ఏవ నిసీదితుమననుచ్ఛవికత్తా తథా వుత్తం, **తత్థా**తి వా తేసు పీఠాదీసు. ఏవం సతి సఙ్కడ్ఢిత్వా పఞ్ఞపేన్తీతి అత్థవసా విభత్తిం విపరిణామేత్వా సమ్బన్ధో. **పప్ఫోటేత్వా**తి యథారితం రజోజల్లాది-సంకిణ్ణమననురూపన్తి తబ్బినోధనత్థం సఞ్చాలేత్వా. "అమ్హాకం ఈదిసా కథా అఞ్ఞతరిస్సా దేసనాయ కారణం భవితుం యుత్తా, అవస్సం భగవా ఆగమిస్సతీ"తి ఞత్వా యథానిసీదనం సన్ధాయ ఏవం వుత్తం. ఏత్థ చ "ఇధాగతో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా తావకాలికం గణ్హిత్వా పరిభుఞ్జతూ"తి రఞ్ఞా ఠపితం, తేన చ ఆగతకాలే పరిభుత్తం ఆసనం **రఞ్ఞో నిసీదనాసనన్తి** వేదితబ్బం. న హి తథా అట్ఠపితం భిక్ఖూహి పరిభుఞ్జితుం, భగవతో చ పఞ్ఞపేతుం వట్టతి. తస్మా తాదిసం రఞ్ఞో నిసీదనాసనం పాళియం కథితన్తి దస్సేతుం ''**తం సన్ధాయా**''తిఆది వుత్తం. **అధిముత్తిఞాణన్తి** చ సత్తానం నానాధిముత్తికతారమ్మణం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, బలఞాణఞ్చ, వుత్తోవాయమత్థో.

''**నిసజ్జా**''తి ఇదం నిసీదనపరియోసానదీపనన్తి దస్సేతి ''**ఏవ**''న్తిఆదినా. "తేసం భిక్ఖూనం ఇమే సఙ్ఖియధమ్మం విదిత్వా"తి వుత్తత్తా జానన్తోయేవ పుచ్ఛతి అయమత్థో సిద్ధోతి ఆహ ''**జానన్తోయేవా**''తి. అసతి కథావత్థుమ్హి తదనురూపా ఉపరూపరి వత్తబ్బా విసేసకథా న సముపబ్రూహతీతి కథాసముట్ఠాపనత్థం పుచ్ఛనం వేదితబ్బం. **ను**-ఇతి పుచ్ఛనత్థే. **అస**-సద్దో పవత్తనత్థేతి వుత్తం ''**కతమాయ ను...పే.... భవథా**''తి. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం ఠానే సన్ధివసేన ఉకారస్స ఓకారాదేసోవ, న పఠమాయ పాళియా అత్థతో విసేసోతి దస్సేతి ''**తస్సాపి పురిమోయేవ అత్థో**''తి ఇమినా. **పురిమోయేవత్థో**తి చ "కతమాయ ను భవథా"తి ఏవం వుత్తో అత్థో.

"కా చ పనా"తి ఏత్థ **చ**-సద్దో బ్యతిరేకే "యో చ బుద్ధఞ్చ ధమ్మఞ్చ, సఙ్ఘఞ్చ సరణం గతో"తిఆదీసు వియ. బ్యతిరేకో చ నామ పుబ్బే వుత్తత్థాపేక్ఖకో విసేసాతిరేకత్థో, సో చ తం పుబ్బే యథాపుచ్ఛితాయ కథాయ వక్ఖమానం విప్పకతభావసఙ్ఖాతం బ్యతిరేకత్థం జోతేతి. పన-సద్దో వచనాలఙ్కారో . తాదిసో పన అత్థో సద్దసత్థతోవ సువిఞ్ఞేయ్యోతి కత్వా తదఞ్ఞోసమేవ అత్థం దస్సేతుం ''**అన్తరాకథాతి కమ్మట్ఠాన...పే.... కథా**''తిఆదిమాహ. కమ్మట్ఠానమనసికారఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదయో సమణకరణీయభూతాతి అన్తరాసద్దేన అపేక్ఖితే కరణీయవిసేసే సమ్బన్ధాపాదానభావేన వత్తబ్బే తేసమేవ వత్తబ్బరూపత్తా ''**కమ్మట్ఠానమనసికారఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదీన**''న్తి వుత్తం. యాయ హి కథాయ తే భిక్ఖూ సన్నిసిన్నా, సా ఏవ అన్తరాకథా విప్పకతా విసేసేన పున పుచ్ఛీయతి, న తదఞ్ఞో కమ్మట్ఠానమనసికారఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదయోతి. అన్తరాసద్దస్స అఞ్ఞత్థమాహ ''**అఞ్ఞా, ఏకా**''తి చ. పరియాయవచనఞ్హేతం పదద్వయం. యస్మా అఞ్ఞత్థే అయం అన్తరాసద్దో "భూమన్తరం, సమయన్తర"న్తిఆదీసు వియ. తస్మా ''**కమ్మట్ఠానమనసికారఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదీన**''న్తి నిస్సక్కత్థే సామివచనం దట్ఠబ్బం. వేమజ్ఝే వా అన్తరాసద్దో, సా పన తేసం వేమజ్ఝభూతత్తా అఞ్ఞాయేవ, తేహి చ అసమ్మిస్సత్తా విసుం ఏకాయేవాతి అధిప్పాయం దస్సేతుం ''**అఞ్ఞా, ఏకా**''తి చ వుత్తం. పకారేన కరణం **పకతో,** తతో విగతా, విగతం వా పకతం యస్సాతి **విప్పకతా,** అపరినిట్ఠితా. **సిఖన్తి** పరియోసానం. అయం పన తదభిసమ్బన్ధవసేన ఉత్తరి కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా, తం

సన్ధాయాహ ‘‘**నాహ**’’న్తిఆది. **కథాభఙ్గత్థన్తి** కథాయ భఞ్జనత్థం. అత్థతో ఆపన్నత్తా **సబ్బఞ్ఞుపవారణం పవారేతి.** అనియ్యానికత్తా సగ్గమోక్ఖమగ్గానం తిరచ్ఛానభూతా కథా **తిరచ్ఛానకథా. తిరచ్ఛానభూతాతి** చ తిరోకరణభూతా, విబన్ధనభూతాతి అత్థో. **ఆది**-సద్దేన చేత్థ చోరమహామత్తసేనాభయకథాదికం అనేకవిహితం నిరత్థకకథం సఙ్గణ్హాతి. అయం కథా ఏవాతి అన్తోగధావధారణతం , అఞ్ఞత్థాపోహనం వా సన్ధాయ చేతం వుత్తం. **అథాతి** తస్సా అవిప్పకతకాలేయేవ. ‘‘**తం నో**’’తిఆదినా అత్థతో ఆపన్నమాహ. ఏస నయో ఈదిసేసు. నను చ తేహి భిక్ఖూహి సా కథా “ఇతి హ మే”తిఆదినా యథాధిప్పాయం నిట్ఠాపితాయేవాతి? న నిట్ఠాపితా భగవతో ఉపసఙ్కమనేన ఉపచ్ఛిన్నత్తా. యది హి భగవా తస్మిం ఖణే న ఉపసఙ్కమేయ్య, భియ్యోపి తప్పటిబద్ధాయేవ తథా పవత్తేయ్యుం, భగవతో ఉపసఙ్కమనేన పన న పవత్తేసుం, తేనేవాహ ‘‘**అయం నో…పే…. అనుప్పత్తో**’’తి.

ఇదాని నిదానస్స, నిదానవణ్ణనాయ వా పరినిట్ఠితభావం దస్సేన్తో తస్స భగవతో వచనస్సానుకూలభావమ్పి సమత్థేతుం ‘‘**ఏత్తావతా**’’తిఆదిమాహ. **ఏత్తావతాతి** హి ఏత్తకేన “ఏవం మే సుత”న్తిఆదివచనక్కమేన యం నిదానం భాసితన్తి వా ఏత్తకేన “తత్థ ఏవన్తి నిపాతపద”న్తిఆదివచనక్కమేన అత్థవణ్ణనా సమత్తాతి వా ద్విధా అత్థో దట్ఠబ్బో. ‘‘**కమల…పే…. సలిలాయా**’’తిఆదినా పన తస్స నిదానస్స భగవతో వచనస్సానుకూలభావం దీపేతి. తత్థ **కమలకువలయుజ్జలవిమలసాధురససలిలాయాతి** కమలసఙ్ఖాతేహి పదుమపుణ్డరీకసేతుప్పలరత్తుప్పలేహి చేవ కువలయసఙ్ఖాతేన నీలుప్పలేన చ ఉజ్జలవిమలసాధురససలిలవతియా. **నిమ్మలసిలాతలరచనవిలాససోభితరతనసోపానన్తి** నిమ్మలేన సిలాతలేన రచనాయ విలాసేన లీలాయ సోభితరతనసోపానవన్తం, నిమ్మలసిలాతలేన వా రచనవిలాసేన, సుసఙ్ఖతకిరియాసోభేన చ సోభితరతనసోపానం, విలాససోభితసద్దేహి వా అతివియ సోభితభావో వుత్తో. **విప్పకిణ్ణముత్తాతలసదిసవాలుకాచుణ్ణపణ్డరభూమిభాగన్తి** వివిధేన పకిణ్ణాయ ముత్తాయ తలసదిసానం వాలుకానం చుణ్ణేహి పణ్డరవణ్ణభూమిభాగవన్తం. **సువిభత్తభిత్తివిచిత్రవేదికాపరిక్ఖిత్తస్సాతి** సుట్ఠు విభత్తాహి భిత్తీహి విచిత్రస్స, వేదికాహి పరిక్ఖిత్తస్స చ. ఉచ్చతరేన నక్ఖత్తపథం ఆకాసం ఫుసితుకామతాయ వియ, విజమ్భితసద్దేన చేతస్స సమ్బన్ధో. **విజమ్భితసముస్సయస్సాతి** విక్కీళనసమూహవన్తస్స. **దన్తమయసణ్హముదుఫలకకఞ్చనలతావినద్ధమణిగణప్పభాసముదయుజ్జలసోభన్తి** దన్తమయే అతివియ సినిద్ధఫలకే కఞ్చనమయాహి లతాహి వినద్ధానం మణీనం గణప్పభాసముదాయేన సముజ్జలసోభాసమ్పన్నం. **సువణ్ణవలయనుపురాదిసఙ్ఘట్టనసద్దసమ్మిస్సితకథితహసిత- మధురస్సరగేహజనవిచరితస్సాతి** సువణ్ణమయనియురపాదకటకాదీనం అఞ్ఞమఞ్ఞం సఙ్ఘట్టనేన జనితసద్దేహి సమ్మిస్సితకథితసరహసితసరసఙ్ఖాతేన మధురస్సరేన సమ్పన్నానం గేహనివాసీనం నరనారీనం విచరితట్ఠానభూతస్స. **ఉళారిస్సరియవిభవసోభితస్సాతి** ఉళారతాసమ్పన్నజనఇస్సరియసమ్పన్నజనవిభవసమ్పన్నజనేహి, తన్నివాసీనం వా నరనారీనం ఉత్తమాధిపచ్చభోగేహి సోభితస్స. **సువణ్ణరజతమణిముత్తాపవాళాదిజుతివిస్సరవిజ్జోతితసుప్పతిట్ఠితవిసాల ద్వారబాహన్తి** సువణ్ణరజతనానామణిముత్తాపవాళాదీనం జుతీహి పభస్సరవిజ్జోతితసుప్పతిట్ఠితవిత్థతద్వారబాహం.

తివిధసీలాదిదస్సనవసేన బుద్ధస్స గుణానుభావం సమ్మా సూచేతీతి **బుద్ధగుణానుభావసంసూచకం,** తస్స. కాలో చ దేసో చ దేసకో చ వత్థు చ పరిసా చ, తాసం అపదేసేన నిదస్సనేన పటిమణ్డితం తథా.

కిమత్థం పనేత్థ ధమ్మవినయసఙ్గహే కరియమానే నిదానవచనం వుత్తం, నను భగవతా భాసితవచనస్సేవ సఙ్గహో కాతబ్బోతి? వుచ్చతే – దేసనాయ ఠితిఅసమ్మోససద్ధేయ్యభావసమ్పాదనత్థం. కాలదేసదేసకవత్థుపరిసాపదేసేహి ఉపనిబన్ధిత్వా ఠపితా హి దేసనా చిరట్ఠితికా హోతి, అసమ్మోసధమ్మా, సద్ధేయ్యా చ దేసకాలవత్థుహేతునిమిత్తేహి ఉపనిబన్ధో వియ వోహారవినిచ్ఛయో, తేనేవ చాయస్మతా మహాకస్సపేన "బ్రహ్మజాలం ఆవుసో ఆనన్ద కత్థ భాసిత"న్తిఆదినా (చూళవ. ౪౩౯) దేసాదిపుచ్ఛాసు కతాసు తాసం విస్సజ్జనం కరోన్తేన ధమ్మభణ్డాగారికేన ఆయస్మతా ఆనన్దత్థేరేన నిదానం భాసితన్తి తదేవిధాపి వుత్తం "**కాలదేసదేసకవత్థుపరిసాపదేసపటిమణ్డితం నిదాన**"న్తి.

అపిచ సత్థుసమ్పత్తిపకాసనత్థం నిదానవచనం. తథాగతస్స హి భగవతో పుబ్బ-రచనా-నుమానాగమ-తక్కాభావతో సమ్మాసమ్బుద్ధత్తసిద్ధి. సమ్మాసమ్బుద్ధభావేన హిస్స పురేతరం రచనాయ, "ఏవమ్పి నామ భవేయ్యా"తి అనుమానస్స, ఆగమన్తరం నిస్సాయ పరివితక్కస్స చ అభావో సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణచారతాయ ఏకప్పమాణత్తా ఞేయ్యధమ్మేసు. తథా ఆచరియముట్ఠిధమ్మమచ్ఛరియసాసనసావకానురోధభావతో ఖీణాసవత్తసిద్ధి. ఖీణాసవతాయ హి ఆచరియముట్ఠిఆదీనమభావో, విసుద్ధా చ పరానుగ్గహప్పవత్తి. ఇతి దేసకసంకిలేసభూతానం దిట్ఠిసీలసమ్పత్తిదూసకానం అవిజ్జాతణ్హానం అభావసంసూచకేహి , ఞాణప్పహానసమ్పదాభిబ్యఞ్జనకేహి చ సమ్బుద్ధవిసుద్ధభావేహి పురిమవేసారజ్జద్వయసిద్ధి. తతోయేవ చ అన్తరాయికనియ్యానికేసు సమ్మోహాభావసిద్ధితో పచ్ఛిమవేసారజ్జద్వయసిద్ధీతి భగవతో చతువేసారజ్జసమన్నాగమో, అత్తహితపరహితపటిపత్తి చ నిదానవచనేన పకాసితా హోతి సమ్పత్తపరిసాయ అజ్ఝాసయానురూపం ఠానుప్పత్తికపటిభానేన ధమ్మదేసనాదీపనతో, "జానతా పస్సతా"తిఆదివచనతో చ, తేన వుత్తం "సత్థుసమ్పత్తిపకాసనత్థం నిదానవచన"న్తి.

అపిచ సాసనసమ్పత్తిపకాసనత్థం నిదానవచనం. ఞాణకరుణాపరిగ్గహితసబ్బకిరియస్స హి భగవతో నత్థి నిరత్థికా పవత్తి, అత్తహితత్థా వా, తస్మా పరేసంయేవ హితాయ పవత్తసబ్బకిరియస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సకలమ్పి కాయవచీమనోకమ్మం యథాపవత్తం వుచ్చమానం దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం సత్తానం అనుసాసనట్ఠేన సాసనం, న కబ్బరచనా. తయిదం సత్థు చరితం కాలదేసదేసకవత్థుపరిసాపదేసేహి సద్ధిం తత్థ తత్థ నిదానవచనేహి యథాసమ్భవం పకాసీయతి. అథ వా సత్థునో పమాణభావప్పకాసనేన సాసనస్స పమాణభావప్పకాసనత్థం నిదానవచనం, తఞ్చస్స పమాణభావదస్సనం "భగవా"తి ఇమినా తథాగతస్స గుణవిసిట్ఠసబ్బసత్తుత్తమభావదీపనేన చేవ "జానతా పస్సతా"తిఆదినా ఆసయానుసయఞాణాదిపయోగదీపనేన చ విభావితం హోతి, ఇదమేత్థ నిదానవచనపయోజనస్స ముఖమత్తనిదస్సనం. కో హి సమత్థో బుద్ధానుబుద్ధేన ధమ్మభణ్డాగారికేన భాసితస్స నిదానస్స పయోజనాని నిరవసేసతో విభావితున్తి. హోన్తి చేత్థ –

> "దేసనాచిరట్ఠితత్థం, అసమ్మోసాయ భాసితం;
> సద్ధాయ చాపి నిదానం, వేదేహేన యసస్సినా.
>
> సత్థుసమ్పత్తియా చేవ, సాసనసమ్పదాయ చ;
> తస్స పమాణభావస్స, దస్సనత్థమ్పి భాసిత"న్తి.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞాపేయ్యత్తియజననాయ అజ్జవమద్దవసోరచ్చసద్ధాసతిధితిబుద్ధిఖన్తివీరియాదిధమ్మసమఙ్గినా సాట్ఠకథే పిటకత్తయే అసఙ్గాసంహీరవిసారదఞాణచారినా అనేకప్పభేదసకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహినా మహాగణినా మహావేయ్యాకరణేన ఞాణాభివంసధమ్మసేనాపతినామథేరేన మహాధమ్మరాజాధిరాజగరునా కతాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా అబ్భన్తరనిదానవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

నిదానవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఏవం అబ్భన్తరనిదానసంవణ్ణనం కత్వా ఇదాని యథానిక్ఖిత్తస్స సుత్తస్స సంవణ్ణనం కరోన్తో అనుపుబ్బావిరోధినీ సంవణ్ణనా కమానతిక్కమనేన బ్యాకులదోసప్పహాయినీ, విఞ్ఞానఞ్చ చిత్తారాధినీ, ఆగతభారో చ అవస్సం ఆవహితబ్బోతి సంవణ్ణకస్స సమ్పత్తభారావహనేన పణ్డితాచారసమతిక్కమాభావవిభావినీ, తస్మా తదావికరణసాధకం సంవణ్ణనోకాసవిచారణం కాతుమాహ **"ఇదానీ"**తిఆది. **నిక్ఖిత్తస్సా**తి దేసితస్స, "దేసనా నిక్ఖేపో"తి హి ఏతం అత్థతో భిన్నమ్పి సరూపతో ఏకమేవ, దేసనాపి హి దేసేతబ్బస్స సీలాదిఅత్థస్స వేనేయ్యసన్తానేసు నిక్ఖిపనతో "నిక్ఖేపో"తి వుచ్చతి. నను సుత్తమేవ సంవణ్ణీయతీతి ఆహ **"సా పనేసా"**తిఆది. ఇదం వుత్తం హోతి – సుత్తనిక్ఖేపం విచారేత్వా వుచ్చమానా సంవణ్ణనా "అయం దేసనా ఏవంసముట్ఠానా"తి సుత్తస్స సమ్మదేవ నిదానపరిఞ్ఞానేన తబ్బణ్ణనాయ సువిఞ్ఞేయ్యత్తా పాకటా హోతి, తస్మా తదేవ సాధారణతో పఠమం విచారయిస్సామాతి. యా హి సా కథా సుత్తత్థసంవణ్ణనాపాకటకారినీ, సా సబ్బాపి సంవణ్ణకేన వత్తబ్బా. తదత్థవిజాననుపాయత్తా చ సా పరియాయేన సంవణ్ణనాయేవాతి. ఇధ పన తస్మిం విచారితే యస్సా అట్ఠుప్పత్తియా ఇదం సుత్తం నిక్ఖిత్తం, తస్సా విభాగవసేన "మమం వా భిక్ఖవే"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౫), "అప్పమత్తకం ఖో పనేత"న్తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౭), "అత్థి భిక్ఖవే"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮) చ వుత్తానం సుత్తపదేసానం సంవణ్ణనా వుచ్చమానా తంతంఅనుసన్ధిదస్సనసుఖతాయ సువిఞ్ఞేయ్యాతి దట్ఠబ్బం. తత్థ యథా అనేకసతఅనేకసహస్సభేదానిపి సుత్తన్తాని సంకిలేసభాగియాదిసాసనపట్ఠాననయేన సోళసవిధభావం నాతివత్తన్తి, ఏవం అత్తజ్ఝాసయాది-సుత్త-నిక్ఖేపవసేన చతుబ్బిధభావన్తి ఆహ **"చత్తారో సుత్తనిక్ఖేపా"**తి. నను సంసగ్గభేదోపి సమ్భవతి, అథ కస్మా "చత్తారో సుత్తనిక్ఖేపా"తి వుత్తన్తి? సంసగ్గభేదస్స సబ్బత్థ అలబ్భమానత్తా. అత్తజ్ఝాసయస్స, హి అట్ఠుప్పత్తియా చ పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికేహి సద్ధిం సంసగ్గభేదో సమ్భవతి. "అత్తజ్ఝాసయో చ పరజ్ఝాసయో చ, అత్తజ్ఝాసయో చ పుచ్ఛావసికో చ, అత్తజ్ఝాసయో చ పరజ్ఝాసయో చ పుచ్ఛావసికో చ, అట్ఠుప్పత్తికో చ పరజ్ఝాసయో చ అట్ఠుప్పత్తికో చ పుచ్ఛావసికో చ, అట్ఠుప్పత్తికో చ పరజ్ఝాసయో చ పుచ్ఛావసికో చా"తి అజ్ఝాసయపుచ్ఛానుసన్ధిసబ్భావతో. అత్తజ్ఝాసయట్ఠుప్పత్తీనం పన అఞ్ఞమఞ్ఞం సంసగ్గో నత్థి, తస్మా నిరవసేసం పత్థారనయేన సంసగ్గభేదస్స అలబ్భనతో ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

అథ వా అట్ఠుప్పత్తియా అత్తజ్ఝాసయేనపి సియా సంసగ్గభేదో, తదన్తోగధత్తా పన సంసగ్గవసేన వుత్తానం సేసనిక్ఖేపానం మూలనిక్ఖేపేయేవ సన్ధాయ "చత్తారో సుత్తనిక్ఖేపా"తి వుత్తం. ఇమస్మిం పన అత్థవికప్పే యథారహం ఏకకదుకతికచతుకవసేన సాసనపట్ఠాననయేన సుత్తనిక్ఖేపా వత్తబ్బాతి నయమత్తం దస్సేతీతి వేదితబ్బం. తత్రాయం వచనత్థో – నిక్ఖిపనం కథనం **నిక్ఖేపో**, సుత్తస్స నిక్ఖేపో **సుత్తనిక్ఖేపో**, సుత్తదేసనాతి అత్థో. నిక్ఖిపీయతీతి వా **నిక్ఖేపో**, సుత్తమేవ నిక్ఖేపో **సుత్తనిక్ఖేపో**. అత్తనో అజ్ఝాసయో **అత్తజ్ఝాసయో**, సో అస్స అత్థి కారణవసేనాతి **అత్తజ్ఝాసయో**, అత్తనో అజ్ఝాసయో వా ఏతస్స యథావుత్తనయేనాతి **అత్తజ్ఝాసయో**. పరజ్ఝాసయేపి ఏసేవ నయో. పుచ్ఛాయ వసో **పుచ్ఛావసో**, సో ఏతస్స అత్థి

యథావుత్తనయేనాతి **పుచ్ఛావసికో.** అరణీయతో అవగన్తబ్బతో **అత్థో** వుచ్చతి సుత్తదేసనాయ వత్థు, తస్స ఉప్పత్తి అత్థుప్పత్తి, సా ఏవ **అట్ఠుప్పత్తి** త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా, సా ఏతస్స అత్థి వుత్తనయేనాతి **అట్ఠుప్పత్తికో.** అపిచ నిక్ఖిపీయతి సుత్తమేతేనాతి **నిక్ఖేపో,** అత్తజ్ఝాసయాదిసుత్తదేసనాకారణమేవ. ఏతస్మిం పన అత్థవికప్పే అత్తనో అజ్ఝాసయో **అత్తజ్ఝాసయో.** పరేసం అజ్ఝాసయో **పరజ్ఝాసయో.** పుచ్ఛీయతీతి **పుచ్ఛా,** పుచ్ఛితబ్బో అత్థో. తస్సా పుచ్ఛాయ వసేన పవత్తం ధమ్మపటిగ్గాహకానం వచనం పుచ్ఛావసికం. తదేవ నిక్ఖేపసద్దాపేక్ఖాయ పుల్లిఙ్గవసేన వుత్తం **''పుచ్ఛావసికో''**తి. వుత్తనయేన అట్ఠుప్పత్తియేవ **అట్ఠుప్పత్తికో**తి ఏవం అత్థో దట్ఠబ్బో.

ఏత్థ చ పరేసం ఇన్ద్రియపరిపాకాదికారణం నిరపేక్ఖిత్వా అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ ధమ్మతన్తిఠపనత్థం పవత్తితదేసనత్తా అత్తజ్ఝాసయస్స విసుం నిక్ఖేపభావో యుత్తో. తేనేవ వక్ఖతి "అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ కథేతీ"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౫). పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికానం పన పరేసం అజ్ఝాసయపుచ్ఛానం దేసనానిమిత్తభూతానం ఉప్పత్తియం పవత్తత్తా కథం అట్ఠుప్పత్తికే అనవరోధో సియా, పుచ్ఛావసికట్ఠుప్పత్తికానం వా పరజ్ఝాసయానురోధేన పవత్తితదేసనత్తా కథం పరజ్ఝాసయే అనవరోధో సియాతి న చోదేతబ్బమేతం. పరేసఞ్హి అభినీహారపరిపుచ్ఛాదివినిముత్తస్సేవ సుత్తదేసనాకారణుప్పాదస్స అట్ఠుప్పత్తివసేన గహితత్తా పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికానం విసుం గహణం. తథా హి **ధమ్మదాయాదసుత్తాదీనం** (మ॰ ని॰ ౧.౨౯) ఆమిసుప్పాదాదిదేసనానిమిత్తం "అట్ఠుప్పత్తీ"తి వుచ్చతి. పరేసం పుచ్ఛం వినా అజ్ఝాసయమేవ నిమిత్తం కత్వా దేసితో **పరజ్ఝాసయో.** పుచ్ఛావసేన దేసితో **పుచ్ఛావసికో**తి పాకటోవాయమత్థో.

అనజ్ఝిట్ఠోతి పుచ్ఛాదినా అనజ్ఝేసితో అయాచితో, **అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ కథేతి** ధమ్మతన్తిఠపనత్థన్తి అధిప్పాయో. **హారో**తి ఆవళి యథా "ముత్తాహారో"తి, స్వేవ హారకో, సమ్మప్పధానసుత్తన్తానం హారకో తథా. అనుపుబ్బేన హి సంయుత్తకే నిద్దిట్ఠానం సమ్మప్పధానపటిసంయుత్తానం సుత్తన్తానం ఆవళి **''సమ్మప్పధానసుత్తన్తహారకో''**తి వుచ్చతి, తథా **ఇద్ధిపాదహారకాది. ఇద్ధిపాదఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గసుత్తన్తహారకో**తి పుబ్బపదేసు పరపదలోపో, ద్వన్దగబ్భసమాసో వా ఏసో, పేయ్యాలనిద్దేసో వా. **తేస**న్తి యథావుత్తసుత్తానం.

పరిపక్కాతి పరిణతా. **విముత్తిపరిపాచనీయా**తి అరహత్తఫలం పరిపాచేన్తా సద్ధిన్ద్రియాదయో ధమ్మా. **ఖయే**తి ఖయనత్థం, ఖయకారణభూతాయ వా ధమ్మదేసనాయ. **అజ్ఝాసయ**న్తి అధిముత్తిం. **ఖన్తి**న్తి దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తిం. **మన**న్తి చిత్తం. **అభినీహార**న్తి పణిధానం. **బుజ్ఝనభావ**న్తి బుజ్ఝనసభావం, బుజ్ఝనాకారం వా. **అవేక్ఖిత్వా**తి పచ్చవేక్ఖిత్వా, అపేక్ఖిత్వా వా.

చత్తారో వణ్ణాతి చత్తారి కులాని, చత్తారో వా రూపాదిపమాణా సత్తా. **మహారాజానో**తి చత్తారో మహారాజానో **దేవా.** వుచ్చన్తి కిం, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా కిన్తి అత్థో.

కస్మాతి ఆహ **''అట్ఠుప్పత్తియం హీ''**తిఆది. **వణ్ణావణ్ణే**తి నిమిత్తే భుమ్మం, వణ్ణసద్దేన చేత్థ "అచ్ఛరియం ఆవుసో"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౪) భిక్ఖుసఙ్ఘేన వుత్తోపి వణ్ణో సఙ్గహితో. తమ్పి హి అట్ఠుప్పత్తిం కత్వా "అత్థి భిక్ఖవే అఞ్ఞే ధమ్మా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮) ఉపరి దేసనం ఆరభిస్సతి. తదేవ వివరతి **''ఆచరియో''**తిఆదినా. "మమం వా భిక్ఖవే, పరే వణ్ణం భాసేయ్యు"న్తి ఇమిస్సా దేసనాయ బ్రహ్మదత్తేన వుత్తం వణ్ణం అట్ఠుప్పత్తిం కత్వా దేసితత్తా ఆహ **''అన్తేవాసీ వణ్ణ''**న్తి. ఇదాని పాళియా సమ్బన్ధం దస్సేతుం **''ఇతీ''**తిఆది వుత్తం. **దేసనాకుసలో**తి "ఇమిస్సా అట్ఠుప్పత్తియా అయం దేసనా సమ్భవతీ"తి దేసనాయ కుసలో, ఏతేన పకరణానుగుణం భగవతో థోమనమకాసి. ఏసా హి సంవణ్ణనకానం పకతి,

యదిదం తత్థ తత్థ పకరణాధిగతగుణేన భగవతో థోమనా. **వా**-సద్దో చేత్థ ఉపమానసముచ్చయసంసయవచనవోస్సగ్గపదపూరణసదిసవికప్పాదీసు బహూస్వత్థేసు దిస్సతి. తథా హేస "పణ్డితోవాపి తేన సో"తిఆదీసు ఉపమానే దిస్సతి, సదిసభావేతి అత్థో. "తం వాపి ధీరా మునిం పవేదయన్తి"తిఆదీసు (సు॰ ని॰౨౧౩) సముచ్చయే. "కే వా ఇమే కస్స వా"తిఆదీసు (పారా॰ ౨౯౬) సంసయే. "అయం వా (అయఞ్చ) (దీ॰ ని॰ ౧.౧౮౧) ఇమేసం సమణబ్రాహ్మణానం సబ్బబాలో సబ్బమూళ్హో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౮౧) వచనవోస్సగ్గే. "న వాయం కుమారకో మత్తమఞ్ఞాసీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౩౪) పదపూరణే. "మధుం వా మఞ్ఞతి బాలో, యావ పాపం న పచ్చతీ"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౬౯) సదిసే. "యే హి కేచి భిక్ఖవే, సమణా వా బ్రాహ్మణా వా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౭౦; సం॰ ని॰ ౫.౧౮౫) వికప్పే. ఇధాపి వికప్పేయేవ. మమ వా ధమ్మస్స వా సఙ్ఘస్స వాతి వివిధా విసుం వికప్పనస్స జోతకత్తాతి ఆహ ''**వా-సద్దో వికప్పనత్థో**''తి. **పర**-సద్దో పన అత్థేవ అఞ్ఞత్థో "అహఞ్చేవ ఖో పన ధమ్మం దేసేయ్యం, పరే చ మే న ఆజానేయ్యు"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౬౪; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; మహావ॰ ౭, ౮) అత్థి అధికత్థో "ఇన్ద్రియపరోపరియత్త"న్తిఆదీసు (విభ॰ ౮౧౪; అ॰ ని॰ ౧౦.౨౧; మ॰ ని॰ ౧.౧౪౮; పటి॰ మ॰ ౧.౬౮; ౧.౧౧౧) అత్థి పచ్ఛాభాగత్థో "పరతో ఆగమిస్సతీ"తిఆదీసు. అత్థి పచ్చనీకత్థో "ఉప్పన్నం పరప్పవాదం సహధమ్మేన సునిగ్గహితం నిగ్గహేత్వా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౬౮; సం॰ ని॰ ౫.౮౨౨; అ॰ ని॰ ౮.౭౦; ఉదా॰ ౫౧) ఇధాపి పచ్చనీకత్థోతి దస్సేతి ''**పటివిరుద్ధా సత్తా**''తి ఇమినా. సాసనస్స పచ్చనీకభూతా పచ్చత్థికా సత్తాతి అత్థో. త-సద్దో పరేతి వుత్తమత్థం అవణ్ణభాసనకిరియావిసిట్ఠం పరామసతీతి వుత్తం ''**యే అవణ్ణం వదన్తి, తేసూ**''తి.

నను తేసం ఆఘాతో నత్థి గుణమహత్తత్తా, అథ కస్మా ఏవం వుత్తన్తి చోదనాలేసం దస్సేత్వా తదపనేతి ''**కిఞ్చాపీ**''తిఆదినా. కిఞ్చాపి నత్థి, అథ ఖో తథాపీతి అత్థో. **ఈదిసేసుపీ**తి ఏత్థ **పి**-సద్దో సమ్భావనత్థో, తేన రతనత్తయనిమిత్తమ్పి అకుసలచిత్తం న ఉప్పాదేతబ్బం, పగేవ వట్టామిసలోకామిసనిమిత్తన్తి సమ్భావేతి. పరియత్తిధమ్మోయేవ సద్ధమ్మనయనట్ఠేన నేత్తీతి **ధమ్మనేత్తి. ఆహనతీ**తి ఆభుసో ఘట్టేతి, హింసతి వా, విబాధతి, ఉపతాపేతి చాతి అత్థో. కత్థచి "ఏత్థా"తి పాఠో దిస్సతి, సో పచ్ఛా లిఖితో పోరాణపాఠానుగతాయ టీకాయ విరోధత్తా, అత్థయుత్తియా చ అభావతో. యదిపి దోమనస్సాదయో చ ఆహనన్తి, కోపేయేవ పనాయం నిరుళ్హోతి దస్సేతి ''**కోపస్సేతం అధివచన**''న్తి ఇమినా. అవయవత్థఞ్చ దస్సేత్వా తత్థ పరియాయేన అత్థం దస్సేన్తో ఏవమాహ. **అధివచన**న్తి చ అధికిచ్చ పవత్తం వచనం, పసిద్ధం వా వచనం, నామన్తి అత్థో. ఏవమితరేసుపి. ఏత్థ చ సభావధమ్మతో అఞ్ఞస్స కత్తుఅభావజోతనత్థం "ఆహనతీ"తి కత్తుత్థే ఆఘాతసద్దం దస్సేతి. ఆహనతి ఏతేన, ఆహననమత్తం వా **ఆఘాతో**తి కరణభావత్థాపి సమ్భవన్తియేవ. ''**అప్పతీతా**''తి ఏతస్సత్థో ''**అతుట్ఠా అనోమనస్సికా**''తి వుత్తో, ఇదం పన పాకటపరియాయేన అపచ్చయసద్దస్స నిబ్బచనదస్సనం, తమ్ముఖేన పన న పచ్చేతి తేనాతి **అప్పచ్చయో**తి కాతబ్బం. **అభిరాధయతీ**తి సాధయతి. **ఏత్థా**తి ఏతేసు తీసు పదేసు. **ద్వీహీ**తి ఆఘాతఅనభిరద్ధిపదేహి. **ఏకేనా**తి అపచ్చయపదేన. ఏత్తకేసు గహితేసు తంసమ్పయుత్తా అగ్గహితా సియుం, న చ సక్కా తేపి అగ్గహితుం ఏకుప్పాదాదిసభావత్తాతి చోదనం విసోధేతుం ''**తేస**''న్తిఆది వుత్తం, **తేస**న్తి యథావుత్తానం సఙ్ఖారక్ఖన్ధవేదనాక్ఖన్ధేకదేసానం. **సేసాన**న్తి సఞ్ఞావిఞ్ఞాణావసిట్ఠసఙ్ఖారక్ఖన్ధేకదేసానం. **కరణ**న్తి ఉప్పాదనం. ఆఘాతాదీనఞ్హి పవత్తియా పచ్చయసమవాయనం ఇధ "కరణ"న్తి వుత్తం, తం పన అత్థతో ఉప్పాదనమేవ. తదనుప్పాదనఞ్హి సన్ధాయ పాళియం "న కరణీయా"తి వుత్తం. **పటిక్ఖిత్తమేవ** యథారహం ఏకుప్పాదనిరోధారమ్మణవత్థుభావతో.

తత్థాతి తస్మిం మనోపదోసే. ''**తేసు అవణ్ణభాసకేసూ**''తి ఇమినా ఆధారత్థే భుమ్మం దస్సేతి. నిమిత్తత్థే, భావలక్ఖణే వా ఏతం భుమ్మన్తి ఆహ ''**తస్మిం వా అవణ్ణే**''తి. న హి అగుణో, నిన్దా వా కోపదోమనస్సానం ఆధారో సమ్భవతి తబ్భాసకాయత్తత్తా తేసం. **అస్సథా**తి సత్తమియా రూపం చే-సద్దయోగేన పరికప్పనవిసయత్తాతి దస్సేతి ''**భవేయ్యాథా**''తి ఇమినా. "భవేయ్యాథ చే, యది భవేయ్యాథా'తి చ వదన్తో 'యథాక్కమం పుబ్బాపరయోగినో ఏతే సద్దా'తి ఞాపేతీ"తి వదన్తి. ''**కుపితా కోపేన అనత్తమనా దోమనస్సేనా**''తి ఇమినా "ఏవం పఠమేన నయేనా"తిఆదినా వుత్తవచనం అత్థన్తరాభావదస్సనేన సమత్థేతి. ''**తుమ్హాక**''న్తి ఇమినా సమానత్థో ''**తుమ్హ**''న్తి ఏకో సద్దో "అమ్హాక"న్తి ఇమినా సమానత్థో "అమ్హ"న్తి సద్దో వియ యథా "తస్మా హి అమ్హం దహరా న మీయరే"తి (జా॰ ౧.౯౩) ఆహ ''**తుమ్హాకంయేవా**''తి. అత్థవసా లిఙ్గవిపరియాయోతి కత్వా ''**తాయ చ అనత్తమనతాయా**''తి వుత్తం. "అన్తరాయో"తి వుత్తే సమణధమ్మవిసేసానన్తి అత్థస్స పకరణతో విఞ్ఞాయమానత్తా, విఞ్ఞాయమానత్థస్స చ సద్దస్స పయోగే కామచారత్తా ''**పఠమజ్ఝానాదీనం అన్తరాయో**''తి వుత్తం. ఏత్థ చ ''**అన్తరాయో**''తి ఇదం మనోపదోసస్స అకరణీయతాయ కారణవచనం. యస్మా తుమ్హాకమేవ తేన కోపాదినా పఠమజ్ఝానాదీనమన్తరాయో భవేయ్య, తస్మా తే కోపాదిపరియాయేన వుత్తా ఆఘాతాదయో న కరణీయాతి అధిప్పాయో, తేన "నాహం సబ్బఞ్ఞూ"తి ఇస్సరభావేన తుమ్హే తతో నివారేమి, అథ ఖో ఇమినావ కారణేనాతి దస్సేతి. తం పన కారణవచనం యస్మా ఆదీనవవిభావనం హోతి, తస్మా "ఆదీనవం దస్సేన్తో"తి హేట్ఠా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

సో పన మనోపదోసో న కేవలం కాలన్తరభావినోయేవ హితసుఖస్స అన్తరాయకరో, అథ ఖో తఙ్ఖణపవత్తనారహస్సపి హితసుఖస్స అన్తరాయకరోతి మనోపదోసే ఆదీనవం దళ్హతరం కత్వా దస్సేతుం ''**అపి ను**''తిఆదిమాహాతిపి సమ్బన్ధో వత్తబ్బో. **పరేస**న్తి యే అత్తతో అఞ్ఞే, తేసన్తి అత్థో, న పన "పరే అవణ్ణం భాసేయ్యు"న్తిఆదీసు వియ పటివిరుద్ధసత్తానన్తి ఆహ ''**యేసం కేసఞ్చీ**''తి. తదేవత్థం సమత్థేతి ''**కుపితో హీ**''తిఆదినా. పాళియం సుభాసితదుబ్భాసితవచనజాననమ్పి తదత్థజాననేనేవ సిద్ధన్తి ఆహ ''**సుభాసితదుబ్భాసితస్స అత్థ**''న్తి.

అన్ధంతమన్తి అన్ధభావకరం తమం, అతివియ వా తమం. యం నరం సహతే అభిభవతి, తస్స అన్ధతమన్తి సమ్బన్ధో. **య**న్తి వా భుమ్మత్థే పచ్చత్తవచనం, యస్మిం కాలే సహతే, తదా అన్ధతమం హోతీతి అత్థో , కారణనిద్దేసో వా, యేన కారణేన సహతే, తేన అన్ధతమన్తి. ఏవం సతి యంతం-సద్దానం నిచ్చసమ్బన్ధత్తా "యదా"తి అజ్ఝాహరితబ్బం. కిరియాపరామసనం వా ఏతం, "కోధో సహతే"తి యదేతం కోధస్స అభిభవనం వుత్తం, ఏతం అన్ధతమన్తి. తతో చ కుద్ధో అత్థం న జానాతి, కుద్ధో ధమ్మం న పస్సతీతి యోజేతబ్బం. **అత్థం ధమ్మ**న్తి పాళిఅత్థం, పాళిధమ్మఞ్చ. **చిత్తప్పకోపనో**తి చిత్తస్స పకతిభావవిజహనేన పదూసకో. **అన్తరతో**తి అబ్భన్తరతో, చిత్తతో వా కోధవసేన భయం జాతం. న్తి తథాసభావం కోధం, కోధస్స వా అనత్థజననాదిప్పకారం.

సబ్బత్థాపీతి సబ్బేసుపి పఠమదుతియతతియనయేసు. "అవణ్ణే పటిపజ్జితబ్బాకార"న్తి అధికారో. అవణ్ణభాసకానమవిసయత్తా ''**తత్రా**''తి పదస్స తస్మిం అవణ్ణేతి అత్థోవ దస్సితో. **అభూత**న్తి కత్తుభూతం వచనం, యం వచనం అభూతం హోతీతి అత్థో. **అభూతతో**తి పన అభూతతాకిరియావ భావప్పధానత్తా, భావలోపత్తా చాతి దస్సేతి ''**అభూతభావేనేవా**''తి ఇమినా. "ఇతిపేత"న్తిఆది నిబ్బేఠనాకారనిదస్సనన్తి దస్సేతుం ''**కథ**''న్తిఆది వుత్తం. **తత్రా**తి తస్మిం వచనే. **యోజనా**తి అధిప్పాయపయోజనా. **తుణ్హీ**తి అభాసనత్థే నిపాతో, భావనపుంసకో చేస. "ఇతిపేతం అభూత"న్తి వత్వా ''**యం తుమ్హేహీ**''తిఆదినా తదత్థం వివరతి. **ఇమినాపీ**తి **పి**-సద్దేన అనేకవిధం కారణం సమ్పిణ్డేతి. కారణసరూపమాహ

‘‘**సబ్బఞ్ఞూయేవా**’’తిఆదినా. **ఏవ**-సద్దో తీసుపి పదేసు యోజేతబ్బో, సబ్బఞ్ఞూభావతో న అసబ్బఞ్ఞూ, స్వాక్ఖాతత్తా న దురక్ఖాతో, సుప్పటిపన్నత్తా న దుప్పటిపన్నోతి ఇమినాపి కారణేన నిబ్బేఠేతబ్బన్తి వుత్తం హోతి. “కస్మా పన సబ్బఞ్ఞూ”తిఆదిపటిచోదనాయపి తంకారణదస్సనేన నిబ్బేఠేతబ్బమేవాతి ఆహ ‘‘**తత్ర ఇదఞ్చిదఞ్చ కారణ**’’న్తి. **తత్రాతి** తేసు సబ్బఞ్ఞూతాదీసు. **ఇదఞ్చ ఇదఞ్చ కారణన్తి** అనేకవిధేన కారణానుకారణం దస్సేత్వా “న సబ్బఞ్ఞూ”తిఆదివచనం నిబ్బేఠేతబ్బన్తి అత్థో. తత్రిదం కారణం – సబ్బఞ్ఞూ ఏవ అమ్హాకం సత్థా అవిపరీతధమ్మదేసనత్తా. స్వాక్ఖాతో ఏవ ధమ్మో ఏకన్తనియ్యానికత్తా. సుప్పటిపన్నో ఏవ సఙ్ఘో సంకిలేసరహితత్తాతి. కారణానుకారణదస్సనమ్పేత్థ అసబ్బఞ్ఞూతాదివచన-నిబ్బేఠనమేవ తథాదస్సనస్స తేసమ్పి కారణభావతోతి దట్ఠబ్బం. కారణకారణమ్పి హి “కారణ”న్త్వేవ వుచ్చతి, పతిట్ఠానపతిట్ఠానమ్పి “పతిట్ఠాన”న్త్వేవ యథా “తిణేహి భత్తం సిద్ధం, పాసాదే ధమ్మమజ్ఝాయతీ”తి. **దుతియం పదన్తి** “అతచ్ఛ”న్తి పదం. **పఠమస్స పదస్సాతి** “అభూత”న్తి పదస్స. **చతుత్థన్తి** “న చ పనేతం అమ్హేసు సంవిజ్జతీ”తి పదం. **తతియస్సాతి** “నత్థి చేతం అమ్హేసూ”తి పదస్స. వివిధమేకత్థేయేవ పవత్తం వచనం వివచనం, తదేవ **వేవచనం, వచనన్తి** వా అత్థో సద్దేన వచనీయత్తా “భగవాతి వచనం సేట్ఠం, భగవాతి వచనముత్తమ”న్తిఆదీసు (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౧ మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧; అ. ని. ౧.రూపాదివగ్గవణ్ణనా; పారా. అట్ఠ. ౧.౧) వియ. నానాసభావతో విగతం వచనం యస్సాతి **వేవచనం** వుత్తనయేన, పరియాయవచనన్తి అత్థో.

ఏత్థాహ – కస్మా పనేత్థ పరియాయవచనం వుత్తం, నను ఏకేకపదవసేనేవ అధిప్పేతో అత్థో సిద్ధో, ఏవం సిద్ధే సతి కిమేతే తేన పరియాయవచనేన. తదేతఞ్హి గన్థగారవాదిఅనేకదోసకరం, యది చ తం వత్తబ్బం సియా, తదేవ వుత్తం అస్స, న తదఞ్ఞన్తి? వుచ్చతే – దేసనాకాలే, హి ఆయతిఞ్చ కస్సచి కథఞ్చి తదత్థపటివేధనత్థం పరియాయవచనం వుత్తం. దేసనాపటిగ్గాహకేసు హి యో తేసం పరియాయవచనానం యం పుబ్బే సఙ్కేతం కరోతి “ఇదమిమస్సత్థస్స వచన”న్తి, తస్స తేనేవ తదత్థపటివేధో హోతి. అపిచ తస్మిం ఖణే విక్ఖిత్తచిత్తానం అఞ్ఞవిహితానం విపరియాయానం అఞ్ఞేన పరియాయేన తదత్థావబోధనత్థమ్పి పరియాయవచనం వుత్తం. యఞ్హి యే న సుణన్తి, తప్పరిహాయనవసేన తేసం సబ్బథా పరిపుణ్ణస్స యథావుత్తస్స అత్థస్స అనవబోధో సియా, పరియాయవచనే పన వుత్తే తబ్బసేన పరిపుణ్ణమత్థావబోధో హోతి. అథ వా మన్దబుద్ధీనం పునప్పునం తదత్థలక్ఖణేన అసమ్మోహనత్థం పరియాయవచనం వుత్తం. మన్దబుద్ధీనఞ్హి ఏకేనేవ పదేన ఏకత్థస్స సల్లక్ఖణేన సమ్మోహో హోతి, అనేకేన పరియాయేన పన ఏకత్థస్స సల్లక్ఖణేన తథాసమ్మోహో న హోతి అనేకప్పవత్తినిమిత్తేన ఏకత్థేయేవ పవత్తసద్దేన యథాధిప్పేతస్స అత్థస్స నిచ్ఛితత్తా.

అపరో నయో – “అనేకేపి అత్థా సమానబ్యఞ్జనా హోన్తీ”తి యా అత్థన్తరపరికప్పనా సియా, తస్సా పరివజ్జనత్థమ్పి పరియాయవచనం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అనేకేసమ్పి హి అత్థానం ఏకపదవచనీయతావసేన సమానబ్యఞ్జనత్తా యథావుత్తస్స పదస్స “అయమత్థో ను ఖో అధిప్పేతో, ఉదాహు అయమత్థోవా”తి పవత్తం సోతూనమత్థన్తరపరికప్పనం వేవచనం అఞ్ఞమఞ్ఞం భేదకవసేన పరివజ్జేతి. వుత్తఞ్చ –

> “నేకత్థవుత్తియా సద్దో, న విసేసత్థఞాపకో;
> పరియాయేన యుత్తో తు, పరియాయో చ భేదకో”తి.

అపరో నయో – అనఞ్ఞస్సాపి పరియాయవచనస్స వచనే అనేకాహి తాహి తాహి నామపఞ్ఞత్తీహి తేసం తేసం అత్థానం పఞ్ఞాపనత్థమ్పి పరియాయవచనం వత్తబ్బం హోతి. తథా హి పరియాయవచనే వుత్తే “ఇమస్సత్థస్స ఇదమిదమ్పి నామ”న్తి

సోతూనం అనేకధా నామపణ్ణత్తివిజాననం. తతో చ తంతంపణ్ణత్తికోసల్లం హోతి సేయ్యథాపి నిఘణ్డుసత్థే పరిచయతం. అపిచ ధమ్మకథికానం తన్తిఅత్థుపనిబన్ధనపరావబోధనానం సుఖసిద్ధియాపి పరియాయవచనం. తబ్బచనేన హి ధమ్మదేసకానం తన్తిఅత్థస్స అత్తనో చిత్తే ఉపనిబన్ధనేన ఠపనేన పరేసం సోతూనమవబోధనం సుఖసిద్ధం హోతి. అథ వా సమ్మాసమ్బుద్ధస్స అత్తనో ధమ్మనిరుత్తిపటిసమ్భిదాసమ్పత్తియా విభావనత్థం, వేనేయ్యానఞ్చ తత్థ బీజవాపనత్థం పరియాయవచనం భగవా నిద్దిసతి. తదసమ్పత్తికస్స హి తథావచనం న సమ్భవతి. తేన చ పరియాయవచనేన యథాసుతేన తస్సం ధమ్మనిరుత్తిపటిసమ్భిదాసమ్పత్తియం తప్పరిచరణేన, తదఞ్ఞసుచరితసముపబ్రూహనేన చ పుఞ్ఞసఙ్ఖాతస్స బీజస్స వపనం సమ్భవతి. కో హి ఈదిసాయ సమ్పత్తియా విఞ్ఞాయమానాయ తదేతం నాభిపత్థేయ్యాతి, కిం వా బహునా. యస్సా ధమ్మధాతుయా సుప్పటివిద్ధత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధో యథా సబ్బస్మిం అత్థే అప్పటిహతఞాణచారో, తథా సబ్బస్మిం సద్దవోహారేతి ఏకమ్పి అత్థం అనేకేహి పరియాయేహి బోధేతి, నత్థి తత్థ దన్ధాయితత్తం విత్థారితత్తం, నాపి ధమ్మదేసనాయ హాని, ఆవేణికో చాయం బుద్ధధమ్మో. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స హి సుప్పటివిదితభావేన పటిసమ్భిదాఞాణేహి వియ తేనపి ఞాణేన అత్థే, ధమ్మే, నిరుత్తియా చ అప్పటిహతవుత్తితాయ బుద్ధలీళాయ ఏకమ్పి అత్థం అనేకేహి పరియాయేహి బోధేతి, న పన తస్మిం సద్దవోహారే, తథాబోధనే వా మన్దభావో సమ్మాబోధనస్స సాధనత్తా, న చ తేన అత్థస్స విత్థారభావో ఏకస్సేవత్థస్స దేసేతబ్బస్స సుబ్బిజాననకారణత్తా, నాపి తబ్బచనేన ధమ్మదేసనాహాని తస్స దేసనాసమ్పత్తిభావతో. తస్మా సాత్థకం పరియాయవచనం, న చాపి తం గన్థగారవాదిఅనేకదోసకరన్తి దట్ఠబ్బం. యం పనేతం వుత్తం "యది చ తం వత్తబ్బం సియా, తదేవ వుత్తం అస్స, న తదఞ్ఞ"న్తి, తమ్పి న యుత్తం పయోజనన్తరసమ్భవతో. తదేవ హి అవత్వా తదఞ్ఞస్స వచనేన దేసనాక్ఖణే సమాహితచిత్తానమ్పి సమ్మదేవ పటిగ్గణ్హన్తానం తంతంపదన్తోగధపవత్తినిమిత్తమారబ్భ తదత్థాధిగమో హోతి, ఇతరథా తస్మింయేవ పదే పునప్పునం వుత్తే తేసం తదత్థానధిగతతా సియాతి. హోన్తి చేత్థ –

"యేన కేనచి అత్థస్స, బోధాయ అఞ్ఞసద్దతో;
విక్ఖిత్తకమనానమ్పి, పరియాయకథా కతా.

మన్దానఞ్చ అమూళ్హత్థం, అత్థన్తరనిసేధయా;
తంతంనామనిరుళ్హత్థం, పరియాయకథా కతా.

దేసకానం సుకరత్థం, తన్తిఅత్థావబోధనే;
ధమ్మనిరుత్తిబోధత్థం, పరియాయకథా కతా.

వేనేయ్యానం తత్థ బీజవాపనత్థఞ్చ అత్తనో;
ధమ్మధాతుయా లీళాయ, పరియాయకథా కతా.

తదేవ తు అవత్వాన, తదఞ్ఞేహి పబోధనం;
సమ్మాపటిగ్గణ్హన్తానం, అత్థాధిగమాయ కత"న్తి.

ఇదం పన నిబ్బేఠనం ఈదిసేయేవ, న సబ్బత్థ కాతబ్బన్తి దస్సేన్తో ''**ఇదఞ్చ**''తిఆదిమాహ. తత్థ **అవణ్ణేయేవాతి** కారణపతిరూపం వత్వా, అవత్వా వా దోసపతిట్ఠాపనవసేన నిన్దాయ ఏవ. **న సబ్బత్థాతి** న కేవలం అక్కోసనఖుంసనవమ్భనాదీసు సబ్బత్థ నిబ్బేఠనం కాతబ్బన్తి అత్థో. తదేవత్థం ''**యది హీ**''తిఆదినా పాకటం కరోతి.

“సాసజ్కనీయో హోతీ”తి వుత్తం తథానిబ్బేఠేతబ్బతాయ కారణమేవ ‘‘**తస్మా**’’తి పటినిద్దిసతి. ‘‘**ఓట్ఠోసీ**’’తిఆది “న సబ్బత్థా”తి ఏతస్స వివరణం. జాతినామగోత్తకమ్మసిప్పఆబాధ లిఙ్గ కిలేస ఆపత్తి అక్కోసనసఙ్ఖాతేహి **దసహి అక్కోసవత్థూహి.** అధివాసనమేవ ఖన్తి, న దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖమనాదయోతి **అధివాసనఖన్తి.**

౬. ఏవం అవణ్ణభూమియా సంవణ్ణనం కత్వా ఇదాని వణ్ణభూమియాపి సంవణ్ణనం కాతుమాహ ‘‘**ఏవ**’’న్తిఆది. తత్థ **అవణ్ణభూమియన్తి** అవణ్ణప్పకాసనట్ఠానే. **తాదిలక్ఖణన్తి** ఏత్థ “పఞ్చహాకారేహి తాదీ ఇట్ఠానిట్ఠే తాదీ, చత్తావీతి తాదీ, తిణ్ణావీతి తాదీ, ముత్తావీతి తాదీ, తంనిద్దేసా తాదీ”తి (మహాని. ౩౮) నిద్దేసనయేన పఞ్చసు అత్థేసు ఇధ పఠమేనత్థేన తాదీ. తత్రాయం నిద్దేసో –

కథం అరహా ఇట్ఠానిట్ఠే తాదీ, అరహా లాభేపి తాదీ, అలాభేపి తాదీ, యసేపి, అయసేపి, పసంసాయపి, నిన్దాయపి, సుఖేపి , దుక్ఖేపి తాదీ, ఏకఞ్చే బాహం గన్ధేన లిమ్పేయ్యుం, ఏకఞ్చే బాహం వాసియా తచ్ఛేయ్యుం, అముస్మిం నత్థి రాగో, అముస్మిం నత్థి పటిఘో , అనునయపటిఘవిప్పహీనో ఉగ్ఘాటినిగ్ఘాటివీతివత్తో, అనురోధవిరోధసమతిక్కన్తో, ఏవం అరహా ఇట్ఠానిట్ఠే తాదీతి (మహాని. ౩౮).

వచనత్థో పన తమివ దిస్సతీతి **తాదీ,** ఇట్ఠమివ అనిట్ఠమ్పి పస్సతీతి అత్థో. తస్స లక్ఖణం **తాదిలక్ఖణం,** ఇట్ఠానిట్ఠేసు సమపేక్ఖనసభావో. అథ వా తమివ దిస్సతే **తాదీ,** సో ఏవ సభావో, తదేవ లక్ఖణం **తాదిలక్ఖణన్తి**. వణ్ణభూమియం తాదిలక్ఖణం దస్సేతున్తి సమ్బన్ధో. **పర**-సద్దో అఞ్ఞత్థేతి ఆహ ‘‘**యే కేచీ**’’తిఆది. ఆనన్దన్తి భుసం పమోదన్తి తంసమఙ్గినో సత్తా ఏతేనాతి ఆనన్దసద్దస్స కరణత్థతం దస్సేతి. సోభనమనో **సుమనో,** చిత్తం, సోభనం వా మనో యస్సాతి **సుమనో,** తంసమఙ్గీపుగ్గలో. నను చ చిత్తవాచకభావే సతి చేతసికసుఖస్స భావత్థతా యుత్తా, పుగ్గలవాచకభావే పన చిత్తమేవ భావత్థో సియా, న చేతసికసుఖం, సుమనసద్దస్స దబ్బనిమిత్తం పతి పవత్తత్తా యథా “దణ్డిత్తం సిఖిత్త”న్తిఆదీతి? సచ్చమేతం దబ్బే అపేక్ఖితే, ఇధ పన తదనపేక్ఖిత్వా తేన దబ్బేన యుత్తం మూలనిమిత్తభూతం చేతసికసుఖమేవ అపేక్ఖిత్వా సుమనసద్దో పవత్తో, తస్మా ఏత్థాపి చేతసికసుఖమేవ భావత్థో సమ్భవతి, తేనాహ ‘‘**చేతసికసుఖస్సేతం అధివచన**’’న్తి. ఏతేన హి వచనేన తదఞ్ఞచేతసికానమ్పి చిత్తపటిబద్ధత్తా, చిత్తకిరియత్తా చ యథాసమ్భవం సోమనస్సభావో ఆపజ్జతీతి చోదనం నాపజ్జతేవ రుళ్హీసద్దత్తా తస్స యథా “పఙ్కజ”న్తి పరిహరతి. ఉబ్బిలయతీతి ఉబ్బిలం, భిన్దతి పురిమావత్థాయ విసేసం ఆపజ్జతీతి అత్థో. తదేవ **ఉబ్బిలావితం** పచ్చయన్తరాగమాదివసేన. ఉద్ధం పలవతీతి వా **ఉబ్బిలావితం** అకారానం ఇకారం, ఆకారఞ్చ కత్వా, చిత్తమేవ “చేతసో”తి వుత్తత్తా. తద్ధితే పన సిద్ధే తం అబ్యతిరిత్తం తస్మిం పదే వచనీయస్స సామఞ్ఞభావతో, తస్స వా సద్దస్స నామపదత్తా, తస్మా కస్సాతి సమ్బన్ధవిసేసానుయోగే “చేతసో”తి వుత్తన్తి దస్సేతుం ‘‘**కస్సా**’’తిఆది వుత్తం. ఏస నయో ఈదిసేసు. యాయ ఉప్పన్నాయ కాయచిత్తం వాతపూరితభస్తా వియ ఉద్ధుమాయనాకారప్పత్తం హోతి తస్సా గేహసితాయ ఓదగ్యపీతియా ఏతం అధివచనన్తి సరూపం దస్సేతి ‘‘**ఉద్ధచ్చావహాయా**’’తిఆదినా. **ఉద్ధచ్చావహాయాతి** ఉద్ధతభావావహాయ. ఉప్పిలాపేతి చిత్తం ఉప్పిలావితం కరోతీతి **ఉబ్బిలాపనా,** సా ఏవ పీతి, తస్సా. ఖన్ధవసేన ధమ్మవిసేసత్తం ఆహ ‘‘**ఇధాపీ**’’తిఆదినా. అవణ్ణభూమిమపేక్ఖాయ అపి-సద్దో “అయమ్పి పారాజికో”తిఆదీసు (పారా. ౧.౮౯, ౯౧, ౧౬౭, ౧౭౧, ౧౯౫, ౧౯౭) వియ, ఇధ చ కిఞ్చాపి తేసం భిక్ఖూనం ఉబ్బిలావితమేవ నత్థి, అథ ఖో ఆయతిం కులపుత్తానం ఏదిసేసుపి ఠానేసు అకుసలుప్పత్తిం పటిసేధేన్తో ధమ్మనేత్తిం ఠపేతీతి. **ద్వీహి పదేహి సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, ఏకేన వేదనాక్ఖన్ధో వుత్తోతి** ఏత్థాపి “తేసం

వసేన సేసానం సమ్పయుత్తధమ్మానం కరణం పటిక్ఖిత్తమేవా"తి చ అట్ఠకథాయం వుత్తనయేన సక్కా విఞ్ఞాతున్తి న వుత్తం. "పి-సద్దో సమ్భావనత్థో"తిఆదినా వుత్తనయేన చేత్థ అత్థో యథాసమ్భవం వేదితబ్బో.

తుమ్హంయేవస్స తేన అన్తరాయోతి ఏత్థాపి **"అన్తరాయో"**తి ఇదం "ఉబ్బిలావితత్తస్స అకరణీయతాకారణవచన"న్తిఆదినా హేట్ఠా అవణ్ణపక్ఖే అమ్హేహి వుత్తనయానుసారేన అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏత్థ చ "ఆనన్దినో ఉబ్బిలావితా"తి దీపితం పీతిమేవ గహేత్వా **"తేన ఉబ్బిలావితత్తేనా"**తి వచనం సోమనస్సరహితాయ పీతియా అభావతో తబ్బచనేనేవ "సుమనా"తి దీపితం సోమనస్సమ్పి సిద్ధమేవాతి కత్వా వుత్తం. అథ వా సోమనస్సస్స అన్తరాయకరతా పాకటా, న తథా పీతియాతి ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **కస్మా పనేతన్తి** యథావుత్తం అత్థం అవిభాగతో మనసి కత్వా చోదేతి. ఆచరియో **"సచ్చ"**న్తి తమత్థం పటిజానిత్వా **"తం పనా"**తిఆదినా విభజ్జబ్యాకరణవసేన పరిహరతి.

తత్థ **ఏతన్తి** ఆనన్దాదీనమకరణీయతావచనం, నను భగవతా వణ్ణితన్తి సమ్బన్ధో. **బుద్ధోతి కిత్తయన్తస్సాతి** "బుద్ధో"తి వచనం గుణానుస్సరణవసేన కథేన్తస్స సాధుజనస్స. **కసిణేనాతి** కసిణతాయ సకలభావేన. **జమ్బుదీపస్సాతి** చేతస్స అవయవభావేన సమ్బన్ధీవచనం. అపరే పన **"జమ్బుదీపస్సాతి** కరణవచనత్థే సామివచన"న్తి వదన్తి, తేసం మతేన కసిణజమ్బుదీపసద్దానం సమానాధికరణభావో దట్ఠబ్బో, కరణవచనఞ్చ నిస్సక్కత్థే. పగేవ ఏకదేసతో పనాతి **అపి**-సద్దో సమ్భావనే. **ఆది**-సద్దేన చేత్థ –

"మా సోచి ఉదాయి, ఆనన్దో అవీతరాగో కాలం కరేయ్య, తేన చిత్తప్పసాదేన సత్తక్ఖత్తుం దేవరజ్జం కారేయ్య, సత్తక్ఖత్తుం ఇమస్మింయేవ జమ్బుదీపే మహారజ్జం కారేయ్య, అపిచ ఉదాయి ఆనన్దో దిట్ఠేవ ధమ్మే పరినిబ్బాయిస్సతీ"తిఆదిసుత్తం (అ. ని. ౩.౮౧) –

సఙ్గహితం. న్తి సుత్తన్తరే వుత్తం పీతిసోమనస్సం. **నేక్ఖమ్మస్సితన్తి** కామతో నిక్ఖమనే కుసలధమ్మే నిస్సితం. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సుత్తే. **గేహస్సితన్తి** గేహవాసీనం సముదాచిణ్ణతో గేహసఙ్ఖాతే కామగుణే నిస్సితం. కస్మా తదేవిధాధిప్పేతన్తి ఆహ **"ఇదఞ్హీ"**తిఆది. "ఆయస్మతో ఛన్నస్స ఉప్పన్నసదిస"న్తి వుత్తమత్థం పాకటం కాతుం, సమత్థేతుం వా **"తేనేవా"**తిఆది వుత్తం. **విసేసం నిబ్బత్తేతుం నాసక్ఖి** భగవతి, ధమ్మే చ పవత్తగేహస్సితపేమతాయ. **పరినిబ్బానకాలేతి** పరినిబ్బానాసన్నకాలే భగవతా పఞ్ఞత్తేన తజ్జితోతి వా సమ్బన్ధో. **పరినిబ్బానకాలేతి** వా భగవతో పరినిబ్బుతకాలే సఙ్ఘేన తజ్జితో నిబ్బత్తేతీతి వా సమ్బన్ధో. **బ్రహ్మదణ్డేనాతి** "భిక్ఖూహి ఇత్థన్నామో నేవ వత్తబ్బో, న ఓవదితబ్బో, నానుసాసితబ్బో"తి (చూళవ. ౪౪౫) కతేన బ్రహ్మదణ్డేన. **తజ్జితోతి** సంవేజితో. **తస్మాతి** యస్మా గేహస్సితపీతిసోమనస్సం ఝానాదీనం అన్తరాయకరం, తస్మా. వుత్తఞ్హేతం భగవతా **సక్కపఞ్హసుత్తే** "సోమనస్సంపాహం దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పీ"తి (దీ. ని. ౨.౩౫౮).

"అయఞ్హీ"తిఆదినా తదేవత్థం కారణతో సమత్థేతి. రాగసహితత్తా హి సా అన్తరాయకరాతి. ఏత్థ పన "ఇదఞ్హి రాగసఞ్ఞితం పీతిసోమనస్స"న్తి వత్తబ్బం సియా, తథాపి పీతిగ్గహణేన సోమనస్సమ్పి గహితమేవ హోతి సోమనస్సరహితాయ పీతియా అభావతోతి హేట్ఠా వుత్తనయేన పీతియేవ గహితా. అపిచ సేవితబ్బాసేవితబ్బవిభాగస్స సుత్తే వచనతో సోమనస్సస్స పాకటో అన్తరాయకరభావో, న తథా పీతియాతి సాయేవ రాగసహితత్థేన విసేసేత్వా వుత్తా.

అవణ్ణభూమియా సద్ధిం సమ్బన్ధిత్వా పాకటం కాతుం ''**లోభో చా**''తిఆది వుత్తం. **కోధసదిసోవాతి** అవణ్ణభూమియం వుత్తకోధసదిసో ఏవ. ''**లుద్ధో**''తిఆదిగాథానం ''కుద్ధో''తిఆదిగాథాసు వుత్తనయేన అత్థో దట్ఠబ్బో.

''మమం వా భిక్ఖవే పరే వణ్ణం భాసేయ్యుం, ధమ్మస్స వా వణ్ణం భాసేయ్యుం, సఙ్ఘస్స వా వణ్ణం భాసేయ్యుం, తత్ర చే తుమ్హే అస్సథ ఆనన్దినో సుమనా ఉబ్బిలావితా , అపి ను తుమ్హే పరేసం సుభాసితదుబ్భాసితం ఆజానేయ్యాథాతి? నో హేతం భన్తే''తి అయం తతియవారో నామ అవణ్ణభూమియం వుత్తనయవసేన తతియవారట్ఠానే నీహరితబ్బత్తా, సో దేసనాకాలే తేన వారేన బోధేతబ్బపుగ్గలాభావతో దేసనాయ **అనాగతోపి** తదత్థసమ్భవతో **అత్థతో ఆగతోయేవ.** యథా తం విత్థారవసేన కథావత్థుప్పకరణన్తి దస్సేతుం ''**తతియవారో పనా**''తిఆది వుత్తం, ఏతేన సంవణ్ణనాకాలే తథాబుజ్ఝనకసత్తానం వసేన సో వారో ఆనేత్వా సంవణ్ణేతబ్బోతి దస్సేతి. ''**యథేవ హీ**''తిఆదినా తదేవత్థసమ్భవం విభావేతి. కుద్ధో అత్థం న జానాతి యథేవాతి సమ్బన్ధో.

పటిపజ్జితబ్బాకారదస్సనవారేతి యథావుత్తం తతియవారం ఉపాదాయ వత్తబ్బే చతుత్థవారే. ''తుమ్హాకం సత్థా''తి వచనతో పభుతి యావ ''ఇమినాపి కారణేన తచ్ఛ''న్తి వచనం, తావ యోజనా. ''**నో హి భగవా**''తిఆది తబ్బివరణం. తత్థ **ఇతిపీతి** ఇమినాపి కారణేన. విత్థారో విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౧.౨౩ ఆదయో) ''అనాపత్తి ఉపసమ్పన్నస్స భూతం ఆరోచేతీ''తి (పాచి॰ ౭౭) వుత్తేపి సభాగానమేవ ఆరోచనం యుత్తన్తి ఆహ ''**సభాగానం భిక్ఖూనంయేవ పటిజానితబ్బ**''న్తి. తేయేవ హి తస్స అత్థకామా, సద్ధేయ్యవచనత్తఞ్చ మఞ్ఞన్తి, తతో చ ''సాసనస్స అమోఘతా దీపితా హోతీ''తి వుత్తత్థసమత్థనం సియా. ''**ఏవఞ్హీ**''తిఆది కారణవచనం. పాపిచ్ఛతా చేవ పరివజ్జితా, కత్తుభూతా వా సా, హోతీతి సమ్బన్ధో. **అమోఘతాతి** నియ్యానికభావేన అతుచ్ఛతా. **వుత్తనయేనాతి** ''తత్ర తుమ్హేహీతి తస్మిం వణ్ణే తుమ్హేహీ''తిఆదినా చేవ ''దుతియం పదం పఠమస్స పదస్స, చతుత్థఞ్చ తతియస్స వేవచన''న్తిఆదినా చ వుత్తనయేన.

చూళసీలవణ్ణనా

౭. కో అనుసన్ధీతి పుచ్ఛా ''నను ఏత్తకేనేవ యథావుత్తేహి అవణ్ణవణ్ణేహి సమ్బన్ధా దేసనామత్థకం పత్తా''తి అనుయోగసమ్భవతో కతా. **వణ్ణేన చ అవణ్ణేన చాతి** తదుభయపదేన. అత్థనిద్దేసో వియ హి సద్దనిద్దేసోపీతి అక్ఖరచిన్తకా. అథ వా తథాభాసనస్స కారణత్తా, కోట్ఠాసత్తా చ ''**పదేహీ**''తి వుత్తం. **అవణ్ణేన చ వణ్ణేన చాతి** పన అగుణగుణవసేన, నిన్దాపసంసావసేన చ సరూపదస్సనం. ''**నివత్తో** అమూలకతాయ విస్సజ్జేతబ్బతాభావతో''తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭) **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం. తం విత్థారేత్వా దేసనాయ బోధేతబ్బపుగ్గలాభావతో ఏత్తకావ సా యుత్తరూపాతి భగవతో అజ్ఝాసయేనేవ అదేసనాభావేన **నివత్తో,** యథా తం వణ్ణభూమియం తతియవారోతిపి దట్ఠబ్బం. తథా బోధేతబ్బపుగ్గలసమ్భవేన విస్సజ్జేతబ్బతాయ అధిగతభావతో **అనువత్తతియేవ. ఇతిపేతం భూతన్తి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో తదుపరిపి అనువత్తకత్తా, తేన వక్ఖతి ''**ఇధ పనా**''తిఆది. ఏత్తావతా అయం వణ్ణానుసన్ధీతి దస్సేత్వా దువిధేసు పన తేసు వణ్ణేసు బ్రహ్మదత్తస్స వణ్ణానుసన్ధీతి దస్సేన్తో ''**సో పనా**''తిఆదిమాహ. **ఉపరి సుఞ్ఞతాపకాసనే అనుసన్ధిం దస్సేస్సతి** ''అత్థి భిక్ఖవే''తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮).

ఏవం పుచ్ఛావిస్సజ్జనాముఖేన సముదాయత్థతం వత్వా ఇదాని అవయవత్థతం దస్సేతి ''**తత్థా**''తిఆదినా. అప్పమేవ పరితో సమన్తతో ఖణ్డితత్తా **పరిత్తం** నామాతి ఆహ ''**అప్పమత్తకన్తి పరిత్తస్స నామ**''న్తి. **మత్తా వుచ్చతి పమాణం** మీయతే

పరిమీయతేతి కత్వా. సమాసన్తకకారేన **అప్పమత్తకం** యథా "బహుపుత్తకో"తి, ఏవం **ఓరమత్తకే**పి. ఏతేనేవ "అప్పా మత్తా **అప్పమత్తా,** సా ఏతస్సాతి **అప్పమత్తక**"న్తిఆదినా కపచ్చయస్స సాత్థకతమ్పి దస్సేతి అత్థతో అభిన్నత్తా. మత్తకసద్దస్స అనత్థకభావతో **సీలమేవ సీలమత్తకం. అనత్థకభావో**తి చ సకత్థతా పురిమపదత్థేయేవ పవత్తనతో. న హి సద్దా కేవలం అనత్థకా భవన్తీతి అక్ఖరచిన్తకా. నను చ భగవతో పారమితానుభావేన నిరత్థకమేకక్ఖరమ్పి ముఖవరం నారోహతి, సకలఞ్చ పరియత్తిసాసనం పదే పదే చతుసచ్చప్పకాసనన్తి వుత్తం, కథం తస్స అనత్థకతా సమ్భవతీతి? సచ్చం, తమ్పి పదన్తరాభిహితస్స అత్థస్స విసేసనవసేన తదభిహితం అత్థం వదతి ఏవ, సో పన అత్థో వినాపి తేన పదన్తరేనేవ సక్కా విఞ్ఞాతున్తి అనత్థకమిచ్చేవ వుత్తన్తి. నను అవోచుమ్హ "అనత్థకభావో...పే.... పవత్తనతో"తి. అపిచ వినేయ్యజ్ఝాసయానురూపవసేన భగవతో దేసనా పవత్తతి, వినేయ్యా చ అనాదిమతిసంసారే లోకియేసుయేవ సద్దేసు పరిభావితచిత్తా, లోకే చ అసతిపి అత్థన్తరావబోధే వాచాసిలిట్ఠతాదివసేన సద్దపయోగో దిస్సతి "లబ్భతి పలబ్భతి, ఖజ్జతి నిఖజ్జతి, ఆగచ్ఛతి పచ్చాగచ్ఛతీ"తిఆదినా. తథాపరిచితానఞ్చ తథావిధేనేవ సద్దపయోగేన అత్థావగమో సుఖో హోతీతి అనత్థకసద్దపయోగో వుత్తోతి. ఏవం సబ్బత్థ. హోతి చేత్థ –

> "పదన్తరవచనీయ-స్సత్థస్స విసేసనాయ;
> బోధనాయ వినేయ్యానం, తథానత్థపదం వదే"తి.

అథ వా **సీలమత్తక**న్తి ఏత్థ **మత్త**-సద్దో విసేసనివత్తిఅత్థో "అవితక్కవిచారమత్తా ధమ్మా (ధ॰ స॰ తికమాతికా) మనోమత్తా ధాతు మనోధాతూ"తి (ధ॰ స॰ మూలటీ॰ ౪౯౯) చ ఆదీసు వియ. "అప్పమత్తకం ఓరమత్తక"న్తి పదద్వయేన సామఞ్ఞతో వుత్తోయేవ హి అత్థో "సీలమత్తక"న్తి పదేన విసేసతో వుత్తో, తేన చ సీలం ఏవ సీలమత్తం, తదేవ సీలమత్తకన్తి నిబ్బచనం కాతబ్బన్తి దస్సేతుం "**సీలమేవ సీలమత్తక**"న్తి వుత్తం.

అయం పన అట్ఠకథాముత్తకో నయో – **ఓరమత్తక**న్తి ఏత్థ ఓరన్తి అపారభాగో "ఓరతో భోగం (మహావ॰ ౬౬) ఓరం పార"న్తిఆదీసు వియ. అథ వా హేట్ఠాఅత్థో ఓరసద్దో ఓరం ఆగమనాయ యే పచ్చయా, తే ఓరమ్భాగియాని సంయోజనానీతిఆదీసు వియ. సీలఞ్హి సమాధిపఞ్ఞాయో అపేక్ఖిత్వా అపారభాగే, హేట్ఠాభాగే చ హోతి, ఉభయత్థాపి "ఓరే పవత్తం మత్తం యస్సా"తిఆదినా విగ్గహో. **సీలమత్తక**న్తి ఏత్థాపి **మత్త**సద్దో అమహత్థవాచకో "భేసజ్జమత్తా"తిఆదీసు వియ. అథ వా సీలేపి తదేకదేసస్సేవ సఙ్గహణత్థం అమహత్థవాచకో ఏత్థ మత్తసద్దో వుత్తో. తథా హి ఇన్ద్రియసంవరపచ్చయసన్నిస్సితసీలాని ఇధ దేసనం అనారుళ్హాని. కస్మాతి చే? యస్మా తాని పాతిమోక్ఖసంవరఆజీవపారిసుద్ధిసీలాని వియ న సబ్బపుథుజ్జనేసు పాకటానీతి. **మత్త**న్తి చేత్థ విసేసనివత్తిఅత్థే నపుంసకలిఙ్గం. పమాణప్పకత్థేసు పన "మత్త"న్తి వా "మత్తా"తి వా నపుంసకిత్థిలిఙ్గం.

"**ఇదం వుత్తం హోతీ**"తిఆదినా సహ యోజనాయ పిణ్డత్థం దస్సేతి. యేన సీలేన వదేయ్య, ఏతం సీలమత్తకం నామాతి సమ్బన్ధో. "**వణ్ణం వదామీతి ఉస్సాహం కత్వాపీ**"తి ఇదం "వణ్ణం వదమానో"తి ఏతస్స వివరణం. ఏతేన హి "ఏకపుగ్గలో భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౧.౧౭౦) వియ మానసద్దస్స సామత్థియత్థతం దస్సేతి. "ఉస్సాహం కురుమానో"తి అవత్వా "కత్వా"తి చ వచనం త్వాదిపచ్చయన్తపదానమివ మానన్తపచ్చయన్తపదానమ్పి పరకిరియాపేక్ఖమేవాతి దస్సనత్థం. "**తత్థ సియా**"తిఆదినా సన్ధాయభాసితమత్థం అజానిత్వా నీతత్థమేవ గహేత్వా

సుత్తన్తరవిరోధితం మఞ్ఞమానస్స కస్సచి ఈదిసీ చోదనా సియాతి దస్సేతి. **తత్థాతి** తస్మిం "అప్పమత్తకం ఖో పనేత"న్తిఆదివచనే (దీ॰ ని॰ ౧.౭). కమ్మట్ఠానభావనే యుఞ్జతి సీలేనాతి **యోగీ,** తస్స.

అలఙ్కరణం విభూసనం **అలఙ్కారో,** పసాధనకిరియా. అలం కరోతి ఏతేనేవాతి వా **అలఙ్కారో,** కుణ్డలాదిపసాధనం. మణ్డీయతే **మణ్డనం,** ఊనట్ఠానపూరణం. మణ్డీయతి ఏతేనాతి వా **మణ్డనం,** ముఖచుణ్ణాదిఊనపూరణోపకరణం. ఇధ పన సదిసవోహారేన, తద్ధితవసేన వా సీలమేవ తథా వుత్తం. **మణ్డనేతి** మణ్డనహేతు, మణ్డనకిరియానిమిత్తం గతోతి అత్థో. అథ వా మణ్డతి సీలేనాతి **మణ్డనో,** మణ్డనజాతికో పురిసో. బహూస్వపి చేతం జాత్యాపేక్ఖాయ ఏకవచనం. ఉబ్బాహనత్థేపి హి ఏకవచనమిచ్ఛన్తి కేచి, తదయుత్తమేవ సద్దసత్థే అనాగతత్తా, అత్థయుత్తియా చ అభావతో. కథఞ్హి ఏకవచననిద్దిట్ఠతో ఉబ్బాహనకరణం యుత్తం సియా ఏకస్మిం యేవత్థే ఉబ్బాహితబ్బస్స అఞ్ఞస్సత్థస్స అభావతో. తస్మా విపల్లాసవసేన బహ్వత్థే ఇదం ఏకవచనం దట్ఠబ్బం, మణ్డనసీలేసూతి అత్థో. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేనపి** హి అయమేవిధ వినిచ్ఛయో (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭) వుత్తో. **అగ్గతన్తి** ఉత్తమభావం.

అస్సం భవిస్సామీతి ఆకఙ్ఖేయ్యాతి సమ్బన్ధో. **అస్సాతి** భవేయ్య. **పరిపూరకారీతి** చేత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా, తేన సకలమ్పి సీలథోమనసుత్తం దస్సేతి.

కికీవ అణ్డన్తి ఏత్థాపి తదత్థేన **ఇతి**-సద్దేన –

> "కికీవ అణ్డం చమరీవ వాలధిం,
> పియంవ పుత్తం నయనంవ ఏకకం;
> తథేవ సీలం అనురక్ఖమానా,
> సుపేసలా హోథ సదా సగారవా"తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౧౯); –

గాథం సఙ్గణ్హాతి. "పుప్ఫగన్ధో"తి వత్వా తదేకదేసేన దస్సేతుం "**న చన్దన**"న్తిఆది వుత్తం. చన్దనం తగరం మల్లికాతి హి తంసహచరణతో తేసం గన్ధోవ వుత్తో. **పుప్ఫగన్ధోతి** చ పుప్ఫఞ్చ తదవసేసో గన్ధో చాతి అత్థో. తగరమల్లికాహి వా అవసిట్ఠో "పుప్ఫగన్ధో"తి వుత్తో. **సతఞ్చ గన్ధోతి** ఏత్థ సీలమేవ సదిసవోహారేన వా తద్ధితవసేన వా గన్ధో. సీలనిబన్ధనో వా థుతిఘోసో వుత్తనయేన "గన్ధో"తి అధిప్పేతో. సీలఞ్హి కిత్తియా నిమిత్తం. యథాహ "సీలవతో కల్యాణో కిత్తిసద్దో అబ్భుగ్గచ్ఛతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౫౦; ౩.౩౧౬; అ॰ ని॰ ౫.౨౧౩; మహావ॰ ౨౮౫; ఉదా॰ ౭౬). **సప్పురిసో పవాయతి** పకారేహి గన్ధతి తస్స గన్ధూపగరుక్ఖపటిభాగత్తా.

వస్సికీతి సుమనపుప్ఫం, "**వస్సిక**"న్తిపి పాఠో, తదత్థోవ. గన్ధా ఏవ **గన్ధజాతా,** గన్ధప్పకారా వా. **య్వాయన్తి** యదిదం, ఉత్తమో గన్ధో వాతీతి సమ్బన్ధో.

సమ్మదఞ్ఞా విముత్తానన్తి సమ్మా అఞ్ఞాయ జానిత్వా, అగ్గమగ్గేన వా విముత్తానం. **మగ్గం న విన్దతీతి** కారణం న లభతి, న జానాతి వా.

‘‘**సీలే పతిట్ఠాయా**’’తి గాథాయ పటిసన్ధిపఞ్ఞాయ **సపఞ్ఞో ఆతాపీ** వీరియవా పారిహారికపఞ్ఞాయ **నిపకో** నరసఙ్ఖాతో **భిక్ఖు** సీలే పతిట్ఠాయ **చిత్తం** తప్పధానేన వుత్తం సమాధిం భావయం భావయన్తో భావనాహేతు తథా **పఞ్ఞం** విపస్సనఞ్చ **ఇమం** అన్తోజటాబహిజటాసఙ్ఖాతం **జటం విజటయే** విజటేయ్య విజటితుం సమత్థేయ్యాతి సఙ్ఖేపత్థో.

పథవిం నిస్సాయాతి పథవిం రసగ్గహణవసేన నిస్సాయ, సీలస్మిం పన పరిపూరణవసేన నిస్సాయ పతిట్ఠానం దట్ఠబ్బం.

అప్పకమహన్తతాయ పారాపారాది వియ ఉపనిధాపఞ్ఞత్తిభావతో అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉపనిధాయ ఆహోతి విస్సజ్జేతుం ‘‘**ఉపరి గుణే ఉపనిధాయా**’’తి వుత్తం. **సీలఞ్హీ**తి ఏత్థ **హి**-సద్దో కారణత్థో, తేనిదం కారణం దస్సేతి “యస్మా సీలం కిఞ్చాపి పతిట్ఠాభావేన సమాధిస్స బహూపకారం, పభావాదిగుణవిసేసే పనస్స ఉపనిధాయ కలమ్పి భాగం న ఉపేతి, తథా సమాధి చ పఞ్ఞాయా”తి. తేనేవాహ ‘‘**తస్మా**’’తిఆది. **న పాపుణాతీ**తి గుణసమభావేన న సమ్పాపుణాతి, న సమేతీతి వుత్తం హోతి. **ఉపరిమ**న్తి సమాధిపఞ్ఞం. **ఉపనిధాయా**తి ఉపత్థమ్భం కత్వా. తఞ్హి తాదిసాయ పఞ్ఞత్తియా ఉపత్థమ్భనం హోతి. **హేట్ఠిమ**న్తి సీలసమాధిద్వయం.

‘‘**కథ**’’న్తిఆది విత్థారవచనం. కణ్డమ్బమూలికపాటిహారియకథనఞ్చేత్థ యథాకథఞ్చిపి సీలస్స సమాధిమపాపుణతాసిద్ధియేవిధాధిప్పేతాతి పాకటతరపాటిహారియభావేన, నిదస్సననయేన చాతి దట్ఠబ్బం. ‘‘**అభి...పే.... తిత్థియమద్దన**’’న్తి ఇదం పన తస్స యమకపాటిహారియస్స సుపాకటభావదస్సనత్థం, అఞ్ఞేహి బోధిమూలే ఞాతిసమాగమాదీసు చ కతపాటిహారియేహి విసేసదస్సనత్థఞ్చ వుత్తం. సమ్బోధితో హి అట్ఠమేపి దివసే దేవతానం “బుద్ధో వా నో వా”తి ఉప్పన్నకఙ్ఖావిధమనత్థం ఆకాసే రతనచఙ్కమం మాపేత్వా చఙ్కమన్తో పాటిహారియం అకాసి, తతో దుతియసంవచ్ఛరే కులనగరగతో కపిలవత్థుపురే నిగ్రోధారామే ఞాతీనం సమాగమేపి తేసం మానమదప్పహానత్థం యమకపాటిహారియం అకాసి. తత్థ **అభిసమ్బోధితో**తి అభిసమ్బుజ్ఝనకాలతో. **సావత్థినగరద్వారే**తి సావత్థినగరస్స దక్ఖిణద్వారే. **కణ్డమ్బరుక్ఖమూలే**తి కణ్డేన నామ పసేనదిరఞ్ఞో ఉయ్యానపాలేన రోపితత్తా కణ్డమ్బనామకస్స రుక్ఖస్స మూలే. యమకపాటిహారియకరణత్థాయ భగవతో చిత్తే ఉప్పన్నే “తదనుచ్ఛవికం ఠానం ఇచ్ఛితబ్బ”న్తి రతనమణ్డపాది సక్కేన దేవరఞ్ఞా ఆణత్తేన విస్సకమ్మునా కతన్తి వదన్తి కేచి. భగవతా నిమ్మితన్తి అపరే. **అట్ఠకథాసు** పన అనేకాసు “సక్కేన దేవానమిన్దేన ఆణాపితేన విస్సకమ్మదేవపుత్తేన మణ్డపో కతో, చఙ్కమో పన భగవతా నిమ్మితో”తి వుత్తం. **దిబ్బసేతచ్ఛత్తే** దేవతాహి **ధారియమానే**తి అత్థో విఞ్ఞాయతి అఞ్ఞేసమసమ్భవతో. ‘‘**ద్వాదసయోజనాయ పరిసాయా**’’తి ఇదం చతూసు దిసాసు పచ్చేకం ద్వాదసయోజనం మనుస్సపరిసం సన్ధాయ వుత్తం. తదా కిర దససహస్సిలోకధాతుతో చక్కవాళగబ్భం పరిపూరేత్వా దేవబ్రహ్మానోపి సన్నిపతింసు. యో కోచి ఏవరూపం పాటిహారియం కాతుం సమత్థో చే, సో ఆగచ్ఛతూతి చోదనాసదిసత్తా వుత్తం ‘‘**అత్తాదానపరిదీపన**’’న్తి. **అత్తాదాన**ఞ్హి అనుయోగో పటిపక్ఖస్స అత్తస్స ఆదానం గహణన్తి కత్వా. **తిత్థియమద్దన**న్తి “పాటిహారియం కరిస్సామా”తి కుహాయనవసేన పుబ్బే ఉట్ఠితానం తిత్థియానం మద్దనం, తఞ్చ తథా కాతుం అసమత్థతాసమ్పాదనమేవ. తదేతం పదద్వయం ‘‘**యమకపాటిహారియ**’’న్తి ఏతేన సమ్బన్ధితబ్బం. రాజగహసేట్ఠినో చన్దనఘటికుప్పత్తితో పట్ఠాయ సబ్బమేవ చేత్థ వత్తబ్బం.

ఉపరిమకాయతోతిఆది పటిసమ్భిదామగ్గే (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౬) ఆగతనయదస్సనం, తేన వుత్తం ‘‘**ఇతిఆదినయప్పవత్త**’’న్తి, ‘‘**సబ్బం విత్థారేతబ్బ**’’న్తి చ. తత్థాయం పాళిసేసో –

“హేట్ఠిమకాయతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, ఉపరిమకాయతో ఉదకధారా పవత్తతి. పురత్థిమకాయతో అగ్గి, పచ్ఛిమకాయతో ఉదకం. పచ్ఛిమకాయతో అగ్గి, పురత్థిమకాయతో ఉదకం. దక్ఖిణఅక్ఖితో అగ్గి, వామఅక్ఖితో ఉదకం. వామఅక్ఖితో అగ్గి, దక్ఖిణఅక్ఖితో ఉదకం. దక్ఖిణకణ్ణసోతతో అగ్గి, వామకణ్ణసోతతో ఉదకం. వామకణ్ణసోతతో అగ్గి, దక్ఖిణకణ్ణసోతతో ఉదకం. దక్ఖిణనాసికాసోతతో అగ్గి, వామనాసికాసోతతో ఉదకం. వామనాసికాసోతతో అగ్గి, దక్ఖిణనాసికాసోతతో ఉదకం. దక్ఖిణఅంసకూటతో అగ్గి, వామఅంసకూటతో ఉదకం. వామఅంసకూటతో అగ్గి, దక్ఖిణఅంసకూటతో ఉదకం. దక్ఖిణహత్థతో అగ్గి, వామహత్థతో ఉదకం. వామహత్థతో అగ్గి, దక్ఖిణహత్థతో ఉదకం. దక్ఖిణపస్సతో అగ్గి, వామపస్సతో ఉదకం. వామపస్సతో అగ్గి, దక్ఖిణపస్సతో ఉదకం. దక్ఖిణపాదతో అగ్గి, వామపాదతో ఉదకం. వామపాదతో అగ్గి, దక్ఖిణపాదతో ఉదకం. అఙ్గులఙ్గులేహి అగ్గి, అఙ్గులన్తరికాహి ఉదకం. అఙ్గులన్తరికాహి అగ్గి, అఙ్గులఙ్గులేహి ఉదకం. ఏకేకలోమతో అగ్గి, ఏకేకలోమతో ఉదకం. లోమకూపతో లోమకూపతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, లోమకూపతో లోమకూపతో ఉదకధారా పవత్తతీ”తి.

అట్ఠకథాయం పన “ఏకేకలోమకూపతో” ఇచ్చేవ (పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౨.౧.౧౧౬) ఆగతం.

ఛన్నం వణ్ణానన్తి ఏత్థాపి నీలానం పీతకానం లోహితకానం ఓదాతానం మఞ్జిట్ఠానం పభస్సరానన్తి అయం సబ్బోపి పాళిసేసో పేయ్యాలనయేన, ఆది-సద్దేన చ దస్సితో. ఏత్థ చ ఛన్నం వణ్ణానం ఉబ్బాహనభూతానం యమకా యమకా వణ్ణా పవత్తన్తీతి పాఠసేసేన సమ్బన్ధో, తేన వక్ఖతి “దుతియా దుతియా రస్మియో”తిఆది. తత్థ హి తాసం యమకం యమకం పవత్తనాకారేన సహ ఆవజ్జనపరికమ్మాధిట్ఠానానం విసుం పవత్తి దస్సితా. కేచి పన “ఛన్నం వణ్ణాన”న్తి ఏతస్స “అగ్గిక్ఖన్ధో ఉదకధారా”తి పురిమేహి పదేహి సమ్బన్ధం వదన్తి, తదయుత్తమేవ అగ్గిక్ఖన్ధఉదకధారానం అత్థాయ తేజోకసిణవాయోకసిణానం సమాపజ్జనస్స వక్ఖమానత్తా. **ఛన్నం వణ్ణానం** ఛబ్బణ్ణా పవత్తన్తీతి కత్తువసేన వా సమ్బన్ధో యథా “ఏకస్స చేపి భిక్ఖునో న పటిభాసేయ్య తం భిక్ఖునిం అపసాదేతు”న్తి (పాచి॰ ౨౩౨౮). కత్తుకమ్మేసు హి బహులా సామివచనం ఆఖ్యాతపయోగేపి ఇచ్ఛన్తి నేరుత్తికా.

ఏవం పాళినయేన యమకపాటిహారియం దస్సేత్వా ఇదాని తం అట్ఠకథానయేన వివరన్తో పచ్చాసత్తినయేన “ఛన్నం వణ్ణాన”న్తి పదమేవ పఠమం వివరితుం “**తస్సా**”తిఆదిమాహ. తత్థ **తస్సాతి** భగవతో. “**సువణ్ణవణ్ణా రస్మియో**”తి ఇదం తాసం పీతాభానం యేభుయ్యతాయ వుత్తం, ఛబ్బణ్ణాహి రస్మీహి అలఙ్కారణకాలో వియాతి అత్థో. తాపి హి చక్కవాళగబ్భతో ఉగ్గన్త్వా బ్రహ్మలోకమాహచ్చ పటినివత్తిత్వా చక్కవాళముఖవట్టిమేవ గణ్హింసు. ఏకచక్కవాళగబ్భం వఙ్కగోపానసికం వియ బోధిఘరం అహోసి ఏకాలోకం. **దుతియా దుతియా రస్మియోతి** పురిమపురిమతో పచ్ఛా పచ్ఛా నిక్ఖన్తా రస్మియో. కస్మా సదిసాకారవసేన “వియా”తి వచనం వుత్తన్తి ఆహ “**ద్విన్నఞ్హి**”తిఆది. **ద్విన్నఞ్చ చిత్తానం ఏకక్ఖణే పవత్తి నామ నత్థి,** యేహి తా ఏవం సియుం, తథాపి ఇమినా కారణద్వయేన ఏవమేవ ఖాయన్తీతి అధిప్పాయో. **భవఙ్గపరివాసస్సాతి** భవఙ్గవసేన పరివసనస్స, భవఙ్గసఙ్ఖాతస్స పరివసనస్స వా, భవఙ్గపతనస్సాతి వుత్తం హోతి. **ఆచిణ్ణవసితాయాతి** ఆవజ్జనసమాపజ్జనాదీహి పఞ్చహాకారేహి సమాచిణ్ణపరిచయతాయ. నను చ ఏకస్సాపి చిత్తస్స పవత్తియా ద్వే కిస్సో రస్మియోపి సమ్భవేయ్యున్తి అనుయోగమపనేతి “**తస్సా తస్సా పన రస్మియా**”తిఆదినా. చిత్తవారనానత్తా **ఆవజ్జనపరికమ్మచిత్తాని**, కసిణనానత్తా **అధిట్ఠానచిత్తవారానిపి విసుం విసుంయేవ పవత్తన్తి**. ఆవజ్జనావసానే తిక్ఖత్తుం పవత్తజవనాని పరికమ్మనామేనేవ ఇధ వుత్తాని.

కథన్తి ఆహ "**నీలరస్మిఅత్థాయ హీ**"తిఆది. "మఞ్జిట్ఠరస్మిఅత్థాయ లోహితకసిణం, పభస్సరరస్మిఅత్థాయ పీతకసిణ"న్తి ఇదం లోహితపీతరస్మీనం కారణేయేవ వుత్తే సిద్ధన్తి న వుత్తం. తాసమేవ హి మఞ్జిట్ఠపభస్సరరస్మియో విసేసపభేదభూతాతి. "**అగ్గిక్ఖన్ధత్థాయా**"తిఆదినా "**ఉపరిమకాయతో**"తిఆదీనం వివరణం. అగ్గిక్ఖన్ధఉదకక్ఖన్ధాపి అఞ్ఞమఞ్ఞఅసమ్మిస్సా యావ బ్రహ్మలోకా ఉగ్గన్త్వా చక్కవాళముఖవట్టియం పతింసు, తం దివసం పన సత్థా యో యో యస్మిం యస్మిం ధమ్మే చ పాటిహారియే చ పసన్నో, తస్స తస్స అజ్ఝాసయవసేన తం తం ధమ్మఞ్చ కథేసి, పాటిహారియఞ్చ దస్సేసి, ఏవం ధమ్మే భాసియమానే, పాటిహారియే చ కరియమానే మహాజనో ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తస్మిఞ్చ సమాగమే అత్తనో మనం గహేత్వా పఞ్హం పుచ్ఛితుం సమత్థం అదిస్వా నిమ్మితం బుద్ధం మాపేసి, తేన పుచ్ఛితం పఞ్హం సత్థా విస్సజ్జేసి. సత్థారా పుచ్ఛితం పఞ్హం సో విస్సజ్జేసి, సత్థు చఙ్కమనకాలే నిమ్మితో ఠానాదీసు అఞ్ఞతరం కప్పేసి, తస్స చఙ్కమనకాలే సత్థా ఠానాదీసు అఞ్ఞతరం కప్పేసీతి ఏతమత్థం దస్సేతుం "**సత్థా చఙ్కమతీ**"తిఆది వుత్తం. "**సబ్బం విత్థారేతబ్బ**"న్తి ఏతేన "సత్థా తిట్ఠతి, నిమ్మితో చఙ్కమతి వా నిసీదతి వా సేయ్యం వా కప్పేతీ"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౬) చతూసు ఇరియాపథేసు ఏకేకమూలకా సత్థుపక్ఖే చత్తారో , నిమ్మితపక్ఖే చత్తారోతి సబ్బే అట్ఠ వారా విత్థారేత్వా వత్తబ్బాతి దస్సేతి. యస్మా సీలం సమాధిస్స పతిట్ఠామత్తమేవ హుత్వా నివత్తతి, సమాధియేవ తత్థ పతిట్ఠాయ యథావుత్తం సబ్బం పాటిహారియకిచ్చం పవత్తేతి, తస్మా తదేతం సమాధికిచ్చమేవాతి వుత్తం "**ఏత్థ ఏకమ్పి**"తిఆది.

"**యం పనా**"తిఆదినా సమాధిస్స పఞ్ఞమపాపుణతా విభావితా, యం పన **పటివిజ్ఝి, ఇదం** పటివిజ్ఝనం **పఞ్ఞాకిచ్చ**న్తి అత్థో. తం అనుక్కమతో దస్సేతి "**భగవా**"తిఆదినా. "**కప్పసతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యానీ**"తి ఇదం దీపఙ్కరపాదమూలే కతపణిధానతో పట్ఠాయ వుత్తం, తతో పుబ్బేపి యత్తకేన తస్మిం భవే ఇచ్ఛన్తో సావకబోధిం పత్తుం సక్కుణేయ్య, తత్తకం పుఞ్ఞసమ్భారం సముపచినీతి వేదితబ్బం. తతోయేవ హి "మనుస్సత్తం లిఙ్గసమ్పత్తి, హేతు సత్థారదస్సన"న్తిఆదినా (బు॰ వం॰ ౨.౫౯) వుత్తేసు అట్ఠధమ్మేసు హేతుసమ్పన్నతా అహోసి. కేచి పన మనోపణిధానవచీపణిధానవసేన అనేకధా అసఙ్ఖ్యేయ్యపరిచ్ఛేదం కత్వా పుబ్బసమ్భారం వదన్తి, తదయుత్తమేవ సఙ్గహారుళ్హాసు అట్ఠకథాసు తథా అవుత్తత్తా. తాసు హి యథావుత్తనయేన పణిధానతో పుబ్బే హేతుసమ్పన్నతాయేవ దస్సితా. ఏకూనతింసవస్సకాలే నిక్ఖమ్మ పబ్బజిత్వాతి సమ్బన్ధో. చక్కరతనారహపుఞ్ఞవన్తతాయ బోధిసత్తో చక్కవత్తిసిరిసమ్పన్నోతి తస్స నివాసభవనం "**చక్కవత్తిసిరినివాసభూత**"న్తి వుత్తం. **భవనాతి** రమ్మసురమ్మసుభసఙ్ఖాతా నికేతనా. **పధానయోగ**న్తి దుక్కరచరియాయ ఉత్తమవీరియానుయోగం.

ఉరువేలాయం కిర సేనానిగమే కుటుమ్బికస్స ధీతా సుజాతా నామ దారికా వయప్పత్తా నేరఞ్జరాయ తీరే నిగ్రోధమూలే పత్థనమకాసి "సచాహం సమజాతికం కులఘరం గన్త్వా పఠమగబ్భే పుత్తం లభిస్సామి, ఖీరపాయాసేన బలికమ్మం కరిస్సామీ"తి, (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౮౪; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరే నిదానకథా) తస్సా సా పత్థనా సమిజ్ఝి. సా సత్త ధేనుయో లట్ఠివనే ఖాదాపేత్వా తాసమ్పి ధీతరో గావియో లద్ధా తథేవ ఖాదాపేత్వా పున తాసమ్పి ధీతరో తథేవాతి సత్తపుత్తినత్తిపనత్తిపరమ్పరాగతాహి ధేనూహి ఖీరం గహేత్వా ఖీరపాయాసం పచితుమారభి. తస్మిం ఖణే మహాబ్రహ్మా తియోజనికం సేతచ్ఛత్తం ఉపరి ధారేసి, సక్కో దేవరాజా అగ్గిం ఉజ్జాలేసి, సకలలోకే విజ్జమానరసం దేవతా పక్ఖిపింసు, పాయాసం దక్ఖిణావట్టం హుత్వా పచతి, తం సా సువణ్ణపాతియా సతసహస్సగ్ఘనికాయ సహేవ బోధిసత్తస్స దత్వా పక్కామి. అథ బోధిసత్తో తం గహేత్వా నేరఞ్జరాయ తీరే సుప్పతిట్ఠితే నామ తిత్థే ఏకతాలట్ఠిప్పమాణే ఏకూనపఞ్ఞాసపిణ్డే కరోన్తో పరిభుఞ్జి, తం సన్ధాయ వుత్తం "**విసాఖాపుణ్ణమాయం ఉరువేలగామే సుజాతాయ దిన్నం పక్ఖిత్తదిబ్బోజం మధుపాయాసం**

పరిభుఞ్జిత్వా''తి. తత్థ **సుజాతాయాతి** ఆయస్మతో యసత్థేరస్స మాతుభూతాయ పచ్ఛా సరణగమనట్ఠానే ఏతదగ్గప్పత్తాయ సుజాతాయ నామ సేట్ఠిభరియాయ. అఙ్గమఙ్గానుసారినో రసస్స సారో ఉపత్థమ్భబలకరో భూతనిస్సితో ఏకో విసేసో **ఓజా** నామ, సా దివి భవా పక్ఖిత్తా ఏత్థాతి **పక్ఖిత్తదిబ్బోజో**, తం. పాతబ్బో చ సో అసితబ్బో చాతి **పాయాసో**, రసం కత్వా పివితుం, ఆలోపం కత్వా చ భుఞ్జితుం యుత్తో భోజనవిసేసో, మధునా సిత్తో పాయాసో **మధుపాయాసో**, తం.

తతో నేరఞ్జరాయ తీరే మహాసాలవనే నానాసమాపత్తీహి దివావిహారస్స కతత్తా ''**సాయన్హసమయే**''తిఆది వుత్తం. విత్థారో తత్థ తత్థ గహేతబ్బో. **దక్ఖిణుత్తరేనాతి** దివావిహారతో బోధియా పవిసనమగ్గం సన్ధాయాహ, ఉజుకం దక్ఖిణుత్తరగతేన దేవతాహి అలఙ్కతేన మగ్గేనాతి అత్థో . ఏవమ్పి వదన్తి ''**దక్ఖిణుత్తరేనాతి** దక్ఖిణపచ్ఛిముత్తరేన ఆదిఅవసానగహణేన మజ్ఝిమస్సాపి గహితత్తా, తథా లుత్తపయోగస్స చ దస్సనతో. ఏవఞ్హి సతి 'దక్ఖిణపచ్ఛిముత్తరదిసాభాగేన బోధిమణ్డం పవిసిత్వా తిట్ఠతీ'తి (జా॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా) **జాతకనిదానే** వుత్తవచనేన సమేతీ''తి. దక్ఖిణదిసతో గన్తబ్బో ఉత్తరదిసాభాగో **దక్ఖిణుత్తరో,** తేన పవిసిత్వాతి అపరే. కేచి పన ''ఉత్తరసద్దో చేత్థ మగ్గవాచకో. యది హి దిసావాచకో భవేయ్య, 'దక్ఖిణుత్తరాయా'తి వదేయ్యా''తి, తం న ''ఉత్తరేన నదీ సీదా, గమ్భీరా దురతిక్కమా''తిఆదినా దిసావాచకస్సాపి ఏనయోగస్స దస్సనతో, ఉత్తరసద్దస్స చ మగ్గవాచకస్స అనాగతత్తా. అపిచ దిసాభాగం సన్ధాయ ఏవం వుత్తం. దిసాభాగోపి హి దిసా ఏవాతి. అథ అన్తరామగ్గే సోత్థియేన నామ తిణహారకబ్రాహ్మణేన దిన్నా అట్ఠ కుసతిణముట్ఠియో గహేత్వా అసితఞ్చనగిరిసఙ్కాసం సబ్బబోధిసత్తానమస్సాసజననట్ఠానే సమావిరుళ్హం బోధియా మణ్డనభూతం బోధిమణ్డముపగన్త్వా తిక్ఖత్తుం పదక్ఖిణం కత్వా దక్ఖిణదిసాభాగే అట్ఠాసి, సో పన పదేసో పదుమినిపత్తే ఉదకబిన్దు వియ పకమ్పిత్థ, తతో పచ్ఛిమదిసాభాగం, ఉత్తరదిసాభాగఞ్చ గన్త్వా తిట్ఠన్తేపి మహాపురిసే తథేవ తే అకమ్పింసు, తతో ''నాయం సబ్బోపి పదేసో మమ గుణం సన్ధారేతుం సమత్థో''తి పురత్థిమదిసాభాగమగమాసి, తత్థ పల్లఙ్కప్పమాణం నిచ్చలమహోసి, తస్సేవ చ నిప్పరియాయేన బోధిమణ్డసమఞ్ఞా, మహాపురిసో ''ఇదం కిలేసవిద్ధంసనట్ఠాన''న్తి సన్నిట్ఠానం కత్వా పుబ్బుత్తరదిసాభాగే ఠితో తత్థ అకమ్పనప్పదేసే తాని తిణాని అగ్గే గహేత్వా సఞ్చాలేసి, తావదేవ చుద్దసహత్థో పల్లఙ్కో అహోసి, తానిపి తిణాని విచిత్తాకారేన తూలికాయ లేఖా గహితాని వియ అహేసుం. సో తత్థ తిసన్ధిపల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా చతురఙ్గసమన్నాగతం మేత్తాకమ్మట్ఠానం పుబ్బఙ్గమం కత్వా చతురఙ్గికం వీరియం అధిట్ఠహిత్వా నిసీది, తమత్థం సఙ్ఖిపిత్వా దస్సేన్తో ''**బోధిమణ్డం పవిసిత్వా**''తిఆదిమాహ.

తత్థ **బోధి** వుచ్చతి అరహత్తమగ్గఞాణం, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణఞ్చ, సా మణ్డతి థామగతతాయ పసీదతి ఏత్థాతి **బోధిమణ్డో,** నిప్పరియాయేన యథావుత్తప్పదేసో, పరియాయేన పన ఇధ దుమరాజా. తథా హి **ఆచరియానన్దత్థేరేన** వుత్తం ''బోధిమణ్డసద్దోపఠమాభిసమ్బుద్ధట్ఠానే ఏవ దట్ఠబ్బో, న యత్థ కత్థచి బోధిరుక్ఖస్స పతిట్ఠితట్ఠానే''తి, తం.

మారవిజయసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపటిలాభాదీహి భగవన్తం అస్సాసేతీతి **అస్సత్థో.** ఆపుబ్బఞ్హి సాససద్దం అనుసిట్ఠితోసనేసు ఇచ్ఛన్తి, యం తు లోకే ''చలదలో, కుఞ్జరాసనో'' తిపి వదన్తి. అచ్చుగ్గతభావేన, అజేయ్యభూమిసీసగతభావేన, సకలసబ్బఞ్ఞుగుణపటిలాభట్ఠానవిరుళ్హభావేన చ దుమానం రాజాతి **దుమరాజా,** అస్సత్థో చ సో దుమరాజా చాతి **అస్సత్థదుమరాజా** తం. ద్విన్నం ఊరుజాణుసన్ధీనం, ఊరుమూలకటిసన్ధిస్స చ వసేన తయో సన్ధయో, సణ్ఠానవసేన వా తయో కోణా యస్సాతి **తిసన్ధి,** స్వేవ పల్లఙ్కో ఊరుబద్ధాసనం పరిసమన్తతో అఙ్కనం ఆసనన్తి అత్థేన ర-కారస్స ల-కారం, ద్విభావఞ్చ కత్వా, తీహి వా సన్ధీహి లక్ఖితో పల్లఙ్కో **తిసన్ధిపల్లఙ్కో,** తం. **ఆభుజిత్వాతి** ఆబన్ధిత్వా, ఉభో పాదే సమఞ్చితే

కత్వాతి వుత్తం హోతి. విత్థారో **సామఞ్ఞఫలసుత్తవణ్ణనాయం** (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౨౧౬) ఆగమిస్సతి. అత్తా, మిత్తో, మజ్ఝత్తో, వేరీతి చతూసుపి సమప్పవత్తనవసేన **చతురఙ్గసమన్నాగతం మేత్తాకమ్మట్ఠానం.** "చతురఙ్గసమన్నాగత"న్తి ఇదం పన "వీరియాధిట్ఠాన"న్తి ఏతేనాపి యోజేతబ్బం. తమ్పి హి –

కామం తచో చ న్హారు చ అట్ఠి చ అవసిస్సతు, ఉపసుస్సతు సరీరే మంసలోహితం, యం తం పురిసథామేన పురిసవీరియేన పురిసపరక్కమేన పత్తబ్బం, న తం అపాపుణిత్వా వీరియస్స సణ్ఠానం భవిస్సతీ"తి (మ. ని. ౨.౧౮౪; సం. ని. ౧.౨౩౭; అ. ని. ౩.౨౨; అ. ని. ౮.౧౩; మహాని. ౧౭, ౧౯౬) –

వుత్తనయేన చతురఙ్గసమన్నాగతమేవ.

చుద్దస హత్థా విత్థతప్పమాణభావేన యస్సాతి **చుద్దసహత్థో.** పరిసమన్తతో అఙ్కీయతే లక్ఖీయతే పరిచ్ఛేదవసేనాతి **పల్లఙ్కో** ర-కారస్స ల-కారం, తస్స చ ద్విత్తం కత్వా. అపిచ "ఇదం కిలేసవిద్ధంసనట్ఠాన"న్తి అట్ఠకథాసు వచనతో పల్లం కిలేసవిద్ధంసనం కరోతి ఏత్థాతి **పల్లఙ్కో** నిగ్గహితాగమవసేన, అలుత్తసమాసవసేన వా, చుద్దసహత్థో చ సో పల్లఙ్కో చ, స్వేవ ఉత్తమట్ఠేన పత్థనీయట్ఠేన చ వరోతి **చుద్దసహత్థపల్లఙ్కవరో,** తత్థ గతో పవత్తో నిసిన్నో తథా. చుద్దసహత్థతా చేత్థ విత్థారవసేన గహేతబ్బా. తానియేవ హి తిణాని అపరిమితపుఞ్ఞానుభావతో చుద్దసహత్థవిత్థతపల్లఙ్కభావేన పవత్తాని, న చ తాని అట్ఠముట్ఠిప్పమాణాని చుద్దసహత్థఅచ్చుగ్గతాని సమ్భవన్తి . తతోయేవ చ ఇధ "తిణసన్థరం సన్థరిత్వా"తి వుత్తం, **ధమ్మపదట్ఠకథాదీసు** చ "తిణాని సన్థరిత్వా...పే.... పురత్థిమాభిముఖో నిసీదిత్వా"తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧.సారిపుత్తత్థేరవత్థు; ధ. స. అట్ఠ. ౧.నిదానకథా). అఞ్ఞత్థ చ "తిణాసనే చుద్దసహత్థసమ్మితే"తి. కేచి పన "అచ్చుగ్గతభావేనేవ చుద్దసహత్థో"తి యథా తథా పరికప్పనావసేన వదన్తి, తం న గహేతబ్బం యథావుత్తేన కారణేన, సాధకేన చ విరుద్ధత్తా. కామఞ్చ మనోరథపూరణియా **చతురఙ్గుత్తరవణ్ణనాయ** "తిక్ఖత్తుం బోధిం పదక్ఖిణం కత్వా బోధిమణ్డం ఆరుయ్హ చుద్దసహత్థుబ్బేధే ఠానే తిణసన్థరం సన్థరిత్వా చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠాయ నిసిన్నకాలతో"తి (అ. ని. అట్ఠ. ౨.౪.౩౩) పాఠో దిస్సతి, తథాపి తత్థ ఉబ్బేధసద్దో విత్థారవాచకోతి వేదితబ్బో, యథా "తిరియం సోళసుబ్బేధో, ఉద్ధమాహు సహస్సధా"తి (జా. ౧.౩.౪౦) **మహాపనాదజాతకే.** తథా హి తదట్ఠకథాయం వుత్తం "తిరియం సోళసుబ్బేధోతి విత్థారతో సోళసకణ్డపాతవిత్థారో అహోసీ"తి (జాతక అట్ఠ. ౨-౩౦౨ పిట్ఠే). అఞ్ఞథా హి ఆకాసేయేవ ఉక్ఖిపిత్వా తిణసన్థరణం కతం, న అచలపదేసేతి అత్థో ఆపజ్జేయ్య సన్థరణకిరియాధారభావతో తస్స, సో చత్థో అనధిప్పేతో అఞ్ఞత్థ అనాగతత్తాతి.

రజతక్ఖన్ధం పిట్ఠితో కత్వా వియాతి సమ్బన్ధో. **అత్థ**న్తి పచ్ఛిమపబ్బతం. **మారబల**న్తి మారం, మారబలఞ్చ, మారస్స వా సామత్థియం. **పుబ్బేనివాస**న్తి పుబ్బే నివుత్థక్ఖన్ధం. **దిబ్బచక్ఖు**న్తి దిబ్బచక్ఖుఞాణం. "కిచ్ఛం వతాయం లోకో ఆపన్నో"తిఆదినా (దీ. ని. ౨.౨౭; సం. ని. ౨.౪) జరామరణముఖేన **పచ్చయాకారే ఞాణం ఓతారేత్వా. ఆనాపానచతుత్థజ్ఝాన**న్తి ఏత్థాపి "సబ్బబుద్ధానం ఆచిణ్ణ"న్తి విభత్తివిపరిణామం కత్వా యోజేతబ్బం. తమ్పి హి బుద్ధానమాచిణ్ణమేవాతి వదన్తి. **పాదకం కత్వా**తి కారణం, పతిట్ఠానం వా కత్వా. "**విపస్సనం వడ్ఢేత్వా**తి ఛత్తింసకోటిసతసహస్సముఖేన ఆసవక్ఖయఞాణసఙ్ఖాతమహావజిరఞాణగబ్భం గణ్హాపనవసేన విపస్సనం భావేత్వా. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాధిగమాయ అనుపదధమ్మవిపస్సనావసేన అనేకాకారవోకారే సఙ్ఖారే సమ్మసతో ఛత్తింసకోటిసతసహస్సముఖేన పవత్తం విపస్సనాఞాణమ్పి హి "మహావజిరఞాణ"న్తి వుచ్చతి, చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖ్యాయ దేవసికం వళఞ్జనకసమాపత్తీనం

పురేచరానుచరఞాణమ్హి. ఇధ పన మగ్గఞాణమేవ, విసేసతో చ అగ్గమగ్గఞాణం, తస్మా తస్సేవ విపస్సనాగబ్భభావో వేదితబ్బోతి. **సబ్బబుద్ధగుణేతి** సబ్బఞ్ఞుతాదినిరవసేసబుద్ధగుణే. తస్సా పాదకం కత్వా సమాధి నివత్తోతి వుత్తం ''**ఇదమస్స పఞ్ఞాకిచ్చ**''న్తి. **అస్సాతి** భగవతో.

''**తత్థ యథా హత్థే**''తిఆదినా ఉపమాయ పాకటీకరణం. **హత్థేతి** హత్థపసతే, కరపుటే వా. **పాతియన్తి** సరావకే. **ఘటేతి** ఉదకహరణఘటే. ద్వత్తింసదోణగణ్హనప్పమాణం కుణ్డం **కోలమ్బో.** తతో మహతరా **చాటి.** తతోపి మహతీ **మహాకుమ్భీ.** సోణ్డీ **కుసోబ్భో.** నదీభాగో **కన్దరో.** చక్కవాళపాదేసు సముద్దో **చక్కవాళమహాసముద్దో. సినేరుపాదకే మహాసముద్దేతి** సీదన్తరసముద్దం సన్ధాయాహ. ''**పాతియ**''న్తిఆదినాపి తదేవత్థం పకారన్తరేన విభావేతి. పరిత్తం హోతి యథాతి సమ్బన్ధో. యస్సా పాళియా అత్థవిభావనత్థాయ యా సంవణ్ణనా వుత్తా, తదేవ తస్సా గుణభావేన దస్సేతుం ''**తేనాహ**''తిఆది వుత్తం. ఏవం సబ్బత్థ.

''**దువే పుథుజ్జనా**''తిఆది పుథుజ్జనేసు లబ్భమానవిభాగదస్సనత్థమేవ వుత్తం, న పన **మూలపరియాయసంవణ్ణనాదీసు** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨) వియ పుథుజ్జనవిసేసనిద్ధారణత్థం నిరవసేసపుథుజ్జనస్సేవ ఇధ అధిప్పేతత్తా. సబ్బోపి హి పుథుజ్జనో భగవతో ఉపరిగుణే విభావేతుం న సక్కోతి, తిట్ఠతు తావ పుథుజ్జనో, అరియసావకపచ్చేకబుద్ధానమ్పి అవిసయా ఏవ బుద్ధగుణా. తథా హి వక్ఖతి "సోతాపన్నో"తిఆది (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭). గోత్తసమ్బన్ధతాయ ఆదిచ్చస్స సూరియదేవపుత్తస్స బన్ధూతి **ఆదిచ్చబన్ధు,** తేన వుత్తం **నిద్దేసే** –

"ఆదిచ్చో వుచ్చతి సూరియో. సూరియో గోతమో గోత్తేన, భగవాపి గోతమో గోత్తేన, భగవా సూరియస్స గోత్తఞాతకో గోత్తబన్ధు, తస్మా బుద్ధో ఆదిచ్చబన్ధూ"తి (మహాని॰ ౧౦౹౦; చూళని॰ ౯౯).

సద్దవిదూ పన "బుద్ధస్సాదిచ్చబన్ధునా"తి పాఠమిచ్ఛన్తి. ఆదిచ్చస్స బన్ధునా గోత్తేన సమానో గోత్తసఙ్ఖాతో బన్ధు యస్స, బుద్ధో చ సో ఆదిచ్చబన్ధు చాతి కత్వా. యస్మా పన ఖన్ధకథాదికోసల్లేనాపి ఉపక్కిలేసానుపక్కిలేసానం జాననహేతుభూతం బాహుసచ్చం హోతి, యథాహ –

"కిత్తావతా ను ఖో భన్తే బహుస్సుతో హోతీతి? యతో ఖో భిక్ఖు ఖన్ధకుసలో హోతి. ధాతు…పే॰… ఆయతన…పే॰… పటిచ్చసముప్పాదకుసలో హోతి, ఏత్తావతా ఖో భిక్ఖు బహుస్సుతో హోతీ"తి.

తస్మా ''**యస్స ఖన్ధధాతుఆయతనాదీసూ**''తిఆది వుత్తం. **ఆది**-సద్దేన చేత్థ యావ పటిచ్చసముప్పాదా సఙ్గణ్హాతి. తత్థ వాచుగ్గతకరణం **ఉగ్గహో.** అత్థస్స పరిపుచ్ఛనం **పరిపుచ్ఛా.** అట్ఠకథావసేన అత్థస్స సోతద్వారపటిబద్ధతాకరణం **సవనం.** బ్యఞ్జనత్థానం సునిక్ఖేపసునయసేన ధమ్మస్స పరిహరణం **ధారణం.** ఏవం సుతధాతపరిచితానం వితక్కనం మనసానుపేక్ఖనం **పచ్చవేక్ఖణం.**

ఏవం పభేదం దస్సేత్వా వచనత్థమ్పి దస్సేతి ''**దువిధో**''తిఆదినా. **పుథూనన్తి** అనేకవిధానం కిలేసాదీనం. **పుథుజ్జనన్తోగధత్తాతి** బహూనం జనానం అబ్భన్తరే సమవరోధభావతో పుథుజ్జనోతి సమ్బన్ధో. **పుథుచాయం జనోతి** పుథు

ఏవ విసుంయేవ అయం సఙ్ఖ్యం గతో. **ఇతీ**తి తస్మా పుథుజ్జనోతి సమ్బన్ధో. ఏవం గాథాబన్ధేన సఙ్ఖేపతో దస్సితమత్థం "**సో హీ**"తిఆదినా వివరతి. "**నానప్పకారాన**"న్తి ఇమినా **పుథు**-సద్దో ఇధ బహ్వత్థోతి దస్సేతి.

ఆది-సద్దేన సఙ్గహితమత్థం, తదత్థస్స చ సాధకం అమ్బసేచనగరుసినాననయేన నిద్దేసపాళియా దస్సేన్తో "**యథాహా**"తిఆదిమాహ. **అవిహతా** సక్కాయదిట్ఠియో, పుథు బహుకా తా ఏతేసన్తి **పుథుఅవిహతసక్కాయదిట్ఠికా**, ఏతేన అవిహతత్తా పుథు సక్కాయదిట్ఠియో జనేన్తి, పుథూహి వా సక్కాయదిట్ఠీహి జనితాతి అత్థం దస్సేతి. అవిహతత్థమేవ వా జనసద్దో వదతి, తస్మా పుథు సక్కాయదిట్ఠియో జనేన్తి న విహనన్తి, జనా వా అవిహతా పుథు సక్కాయదిట్ఠియో ఏతేసన్తి అత్థం దస్సేతీతిపి వట్టతి, విసేసనపరనిపాతనఞ్చేత్థ దట్ఠబ్బం యథా "అగ్యాహితో"తి. "**పుథు సత్థారానం ముఖుల్లోకికా**"తి ఏతేన పుథు బహవో జనా సత్థారో ఏతేసన్తి నిబ్బచనం దస్సితం. **పుథు సబ్బగతీహి అవుట్ఠితా**తి ఏత్థ పన కమ్మకిలేసేహి జనేతబ్బా, జాయన్తి వా సత్తా ఏత్థాతి **జనా**, గతియో, పుథు సబ్బా ఏవ జనా గతియో ఏతేసన్తి వచనత్థో. "**పుథు నానాభిసఙ్ఖారే అభిసఙ్ఖరోన్తీ**"తి ఏతేన చ జాయన్తి ఏతేహి సత్తాతి **జనా**, పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయో, పుథు నానావిధా జనా సఙ్ఖారా ఏతేసం విజ్జన్తి, పుథు వా నానాభిసఙ్ఖారే జనేన్తి అభిసఙ్ఖరోన్తీతి అత్థమాహ. తతో పరం పన "**పుథు నానాఓఘేహి వుయ్హన్తీ**"తిఆదిఅత్థత్తయం జనేన్తి ఏతేహి సత్తాతి **జనా**, కామోఘాదయో, రాగసన్తాపాదయో, రాగపరిళాహాదయో చ, సబ్బేపి వా కిలేసపరిళాహా. పుథు నానప్పకారా తే ఏతేసం విజ్జన్తి, తేహి వా జనేన్తి వుయ్హన్తి, సన్తాపేన్తి, పరిడహన్తి చాతి నిబ్బచనం దస్సేతుం వుత్తం. "**రత్తా గిద్ధా**"తిఆది పరియాయవచనం.

అపి చ **రత్తా**తి వత్థం వియ రఙ్గజాతేన చిత్తస్స విపరిణామకరేన ఛన్దరాగేన రత్తా. **గిద్ధా**తి అభికఙ్ఖనసభావేన అభిగిజ్ఝనేన గిద్ధా. **గధితా**తి గన్థితా వియ దుమ్మోచనీయభావేన తత్థ పటిబద్ధా. **ముచ్ఛితా**తి కిలేసావిసనవసేన విసఞ్ఞీభూతా వియ అనఞ్ఞకిచ్చమోహం సమాపన్నా. **అజ్ఝోసన్నా**తి అనఞ్ఞాసాధారణే వియ కత్వా గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా ఠితా. **లగ్గా**తి గావో కణ్టకే వియ ఆసత్తా, మహాపలిపే వా పతనేన నాసికగ్గపలిపన్నపురిసో వియ ఉద్ధరితుమసక్కుణేయ్యభావేన నిముగ్గా. **లగ్గితా**తి మక్కటాలేపేన వియ మక్కటో పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం వసేన ఆసఙ్గితా, **పలిబుద్ధా**తి సమ్బద్ధా, ఉపద్దుతా వాతి అయమత్థో **అఙ్గుత్తరటీకాయం** (అం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧) వుత్తో. ఏతేన జాయతీతి **జనో**, "రాగో గేధో"తి ఏవమాదికో, పుథు నానావిధో జనో రాగాదికో ఏతేసం, పుథూసు వా పఞ్చసు కామగుణేసు జనా రత్తా గిద్ధా...పే॰... పలిబుద్ధాతి అత్థం దస్సేతి.

"**ఆవుతా**"తిఆదిపి పరియాయవచనమేవ. అపిచ "**ఆవుతా**తి ఆవరితా. **నివుతా**తి నివారితా. **ఓఫుతా**తి పలిగుణ్ఠితా, పరియోనద్ధా వా. **పిహితా**తి పిదహితా. **పటిచ్ఛన్నా**తి ఛాదితా. **పటికుజ్జితా**తి హేట్ఠాముఖజాతా"తి తత్థేవ (అం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧) వుత్తం. ఏత్థ చ జనేన్తి ఏతేహీతి **జనా**, నీవరణా, పుథు నానావిధా జనా నీవరణా ఏతేసం, పుథూహి వా నీవరణేహి జనా ఆవుతా...పే॰... పటికుజ్జితాతి నిబ్బచనం దస్సేతి. పుథూసు నీచధమ్మసమాచారేసు జాయతి, పుథూనం వా అబ్భన్తరే జనో అన్తోగధో, పుథు వా బహుకో జనోతి అత్థం దస్సేతి "**పుథూన**"న్తిఆదినా, ఏతేన చ తతియపాదం వివరతి, సమత్థేతి వా. "**పుథువా**"తిఆదినా పన చతుత్థపాదం. పుథు విసంసట్ఠో ఏవ జనో పుథుజ్జనోతి అయఞ్హేత్థ వచనత్థో.

యేహి గుణవిసేసేహి నిమిత్తభూతేహి భగవతి "తథాగతో"తి అయం సమఞ్ఞా పవత్తా, తం దస్సనత్థం "**అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతో**"తిఆది వుత్తం. ఏకోపి హి సద్దో అనేకపవత్తినిమిత్తమధికిచ్చ అనేకధా అత్థప్పకాసకో, భగవతో చ సబ్బేపి నామసద్దా అనేకగుణనేమిత్తికాయేవ. యథాహ –

“అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో;

గుణేన నామముద్ధేయ్యం, అపి నామసహస్సతో”తి. (ధ॰ స॰ ౧౩౧౩; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫౩; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౭౬; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౪౧౩);

కాని పన తానీతి అనుయోగే సతి పఠమం తస్సరూపం సఙ్ఖేపతో ఉద్దిసిత్వా ‘‘**కథ**’’న్తిఆదినా నిద్దిసతి. **తథా ఆగతోతి** ఏత్థ ఆకారనియమనవసేన ఓపమ్మసమ్పటిపాదనత్థో **తథా**-సద్దో. సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసావట్ఠానతో, విసేసత్థినా చ సామఞ్ఞసద్దస్సాపి విసేసత్థేయేవ అనుపయుజ్జితబ్బతో పటిపదాగమనత్థో **ఆగత** సద్దో దట్ఠబ్బో, న ఞాణగమనత్థో తథలక్ఖణం ఆగతో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౨; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౭౮; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౭౦; థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౩; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౩౮; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౭; ఖు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౨; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౧౪) వియ , నాపి కాయగమనాది అత్థో “ఆగతో ఖో మహాసమణో, మాగధానం గిరిబ్బజ”న్తిఆదీసు (మహావ॰ ౫౩) వియ. తత్థ యస్స ఆకారస్స నియమనవసేన ఓపమ్మసమ్పటిపాదనత్థో తథా-సద్దో, తదాకారం కరుణాపధానత్తా తస్స మహాకరుణాముఖేన పురిమబుద్ధానం ఆగమనపటిపదాయ ఉదాహరణవసేన సామఞ్ఞతో దస్సేన్తో ‘‘**యథా సబ్బలోకే**’’తిఆదిమాహ. యంతం-సద్దానం ఏకన్తసమ్బన్ధభావతో చేత్థ తథా-సద్దస్సత్థదస్సనే యథా-సద్దేన అత్థో విభావితో. తదేవ విత్థారేతి ‘‘**యథా విపస్సీ భగవా**’’తిఆదినా, విపస్సీఆదీనఞ్చేత్థ ఛన్నం సమ్మాసమ్బుద్ధానం మహాపదానసుత్తాదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౪) సమ్బహులనిద్దేసేన (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.సమ్బహులపరిచ్ఛేదవణ్ణనా) సుపాకటత్తా, ఆసన్నత్తా చ తేసం వసేన తం పటిపదం దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం. ఆగతో యథా, తథా ఆగతోతి సబ్బత్థ సమ్బన్ధో. ‘‘**కిం వుత్తం హోతీ**’’తిఆదినాపి తదేవ పటినిద్దిసతి. తత్థ **యేన అభినీహారేనాతి** మనుస్సత్తలిఙ్గసమ్పత్తిహేతుసత్థారదస్సనపబ్బజ్జాగుణసమ్పత్తిఅధికారఛన్దానం వసేన అట్ఠఙ్గసమన్నాగతేన మహాపణిధానేన . సబ్బేసఞ్హి బుద్ధానం పఠమపణిధానం ఇమినావ నీహారేన సమిజ్ఝతి. అభినీహారోతి చేత్థ మూలపణిధానస్సేతం అధివచనన్తి దట్ఠబ్బం.

ఏవం మహాభినీహారవసేన “తథాగతో”తి పదస్స అత్థం దస్సేత్వా ఇదాని పారమీపూరణవసేనపి దస్సేతుం ‘‘**అథ వా**’’తిఆదిమాహ. “ఏత్థ చ సుత్తన్తికానం మహాబోధియానపటిపదాయ కోసల్లజననత్థం పారమీసు అయం విత్థారకథా”తిఆదినా **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭) యా పారమీసు వినిచ్ఛయకథా వుత్తా, కిఞ్చాపి సా అమ్హేహి ఇధ వుచ్చమానా గన్థవిత్థారకరా వియ భవిస్సతి, యస్మా పనాయం సంవణ్ణనా ఏతిస్సం పచ్ఛా పమాదలేఖవిసోధనవసేన, తదవసేసత్థపరియాదానవసేన చ పవత్తా, తస్మా సాపి పారమీకథా ఇధ వత్తబ్బాయేవాతి తతో చేవ చరియాపిటకట్ఠకథాతో చ ఆహరిత్వా యథారహం గాథాబన్ధేహి సమలఙ్కరిత్వా అత్థమధిప్పాయఞ్చ విసోధయమానా భవిస్సతి. కథం?

> కా పనేతా పారమియో, కేనట్ఠేన కతీవిధా;
> కో చ తాసం కమో కాని, లక్ఖణాదీని సబ్బథా.
>
> కో పచ్చయో, సంకిలేసో, వోదానం పటిపక్ఖకో;
> పటిపత్తివిభాగో చ, సఙ్గహో సమ్పదా తథా.

కిత్తకేన సమ్పాదనం, ఆనిసంసో చ కిం ఫలం;
పఞ్హమేతం విస్సజ్జిత్వా, భవిస్సతి వినిచ్ఛయో.

తత్రిదం విస్సజ్జనం –

కా పనేతా పారమియోతి –

తణ్హామానాదిమఞ్ఞత్ర, ఉపాయకుసలేన యా;
ఞాణేన పరిగ్గహితా, పారమీ సా విభావితా.

తణ్హామానాదినా హి అనుపహతా కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితా దానాదయో గుణసఙ్ఖాతా ఏతా కిరియా "పారమీ"తి విభావితా.

కేనట్ఠేన పారమియోతి –

పరమో ఉత్తమట్ఠేన, తస్సాయం పారమీ తథా;
కమ్మం భావోతి దానాది, తద్ధితతో తిధా మతా.

పూరేతి మవతి పరే, పరం మజ్జతి మయతి;
మునాతి మినోతి తథా, మినాతీతి వా పరమో.

పారే మజ్జతి సోధేతి, మవతి మయతీతి వా;
మాయేతి తం వా మునాతి, మినోతి మినాతి తథా.

పారమీతి మహాసత్తో, వుత్తానుసారతో పన;
తద్ధితత్థత్తయేసేవ, పారమీతి అయం మతా.

దానసీలాదిగుణవిసేసయోగేన హి సత్తుత్తమతాయ మహాబోధిసత్తో **పరమో,** తస్స అయం, భావో, కమ్మన్తి వా **పారమీ,** దానాదికిరియా. అథ వా పరతి పూరేతీతి **పరమో** నిరుత్తినయేన, దానాదిగుణానం పూరకో, పాలకో చ బోధిసత్తో, పరమస్స అయం, భావో, కమ్మం వా **పారమీ.** అపిచ పరే సత్తే మవతి అత్తని బన్ధతి గుణవిసేసయోగేన, పరం వా అతిరేకం మజ్జతి సంకిలేసమలతో, పరం వా సేట్ఠం నిబ్బానం విసేసేన మయతి గచ్ఛతి, పరం వా లోకం పమాణభూతేన ఞాణవిసేసేన ఇధలోకమివ మునాతి పరిచ్ఛిన్దతి, పరం వా అతివియ సీలాదిగుణగణం అత్తనో సన్తానే మినోతి పక్ఖిపతి, పరం వా అత్తభూతతో ధమ్మకాయతో అఞ్ఞం, పటిపక్ఖం వా తదనత్థకరం కిలేసచోరగణం మినాతి హింసతీతి **పరమో,** మహాసత్తో, "పరమస్స అయ"న్తిఆదినా వుత్తనయేన **పారమీ.** పారే వా నిబ్బానే మజ్జతి సుజ్ఝతి, సత్తే చ సోధేతి, తత్థ వా సత్తే మవతి బన్ధతి యోజేతి, తం వా మయతి గచ్ఛతి, సత్తే చ మాయేతి గమేతి, తం వా యాథావతో మునాతి పరిచ్ఛిన్దతి, తత్థ వా సత్తే మినోతి పక్ఖిపతి, తత్థ వా సత్తానం కిలేసారిం మినాతి హింసతీతి **పారమీ,** మహాసత్తో, "తస్స అయ"న్తిఆదినా దానాదికిరియావ **పారమీతి.** ఇమినా నయేన పారమీనం వచనత్థో వేదితబ్బో.

కతివిధాతి సఙ్ఖేపతో దసవిధా, తా పన **బుద్ధవంసపాళియం** (బు॰ వం॰ ౧.౭౬) సరూపతో ఆగతాయేవ. యథాహ "విచినన్తో తదాదక్ఖిం, పఠమం దానపారమి"న్తిఆది (బు॰ వం॰ ౨.౧౧౬). యథా చాహ –

"కతి ను ఖో భన్తే బుద్ధకారకా ధమ్మాతి? దస ఖో సారిపుత్త బుద్ధకారకా ధమ్మా, కతమే దస? దానం ఖో సారిపుత్త బుద్ధకారకో ధమ్మో, సీలం నేక్ఖమ్మం పఞ్ఞా వీరియం ఖన్తి సచ్చం అధిట్ఠానం మేత్తా ఉపేక్ఖా బుద్ధకారకో ధమ్మో, ఇమే ఖో సారిపుత్త దస బుద్ధకారకా ధమ్మాతి. ఇదమవోచ భగవా, ఇదం వత్వాన సుగతో అథాపరం ఏతదవోచ సత్థా –

'దానం సీలఞ్చ నేక్ఖమ్మం, పఞ్ఞావీరియేన పఞ్చమం;

ఖన్తిసచ్చమధిట్ఠానం, మేత్తుపేక్ఖాతి తే దసా'తి". (బు॰ వం॰ ౧.౭౬);

కేచి పన "ఛబ్బిధా"తి వదన్తి, తం ఏతాసం సఙ్గహవసేన వుత్తం. సో పన సఙ్గహో పరతో ఆవి భవిస్సతి.

కో చ తాసం కమోతి ఏత్థ **కమో** నామ దేసనాక్కమో, సో చ పఠమసమాదానహేతుకో, సమాదానం పవిచయహేతుకం, ఇతి యథా ఆదిమ్హి పఠమాభినీహారకాలే పవిచితా, సమాదిన్నా చ, తథా దేసితా. యథాహ "విచినన్తో తదాదక్ఖిం, పఠమం దానపారమి"న్తిఆది (బు॰ వం॰ ౨.౧౧౬) తేనేతం వుచ్చతి –

"పఠమం సమాదానతా-వసేనాయం కమో రుతో;

అథ వా అఞ్ఞమఞ్ఞస్స, బహూపకారతోపి చా"తి.

తత్థ హి దానం సీలస్స బహూపకారం, సుకరఞ్చాతి తం ఆదిమ్హి వుత్తం. దానం పన సీలపరిగ్గహితం మహప్ఫలం హోతి మహానిసంసన్తి దానానన్తరం సీలం వుత్తం. సీలం నేక్ఖమ్మపరిగ్గహితం…పే॰… నేక్ఖమ్మం పఞ్ఞాపరిగ్గహితం…పే॰… పఞ్ఞా వీరియపరిగ్గహితా…పే॰… వీరియం ఖన్తిపరిగ్గహితం…పే॰… ఖన్తి సచ్చపరిగ్గహితా…పే॰… సచ్చం అధిట్ఠానపరిగ్గహితం…పే॰… అధిట్ఠానం మేత్తాపరిగ్గహితం…పే॰… మేత్తా ఉపేక్ఖాపరిగ్గహితా మహప్ఫలా హోతి మహానిసంసాతి మేత్తానన్తరం ఉపేక్ఖా వుత్తా. ఉపేక్ఖా పన కరుణాపరిగ్గహితా, కరుణా చ ఉపేక్ఖాపరిగ్గహితాతి వేదితబ్బా. కథం పన మహాకారుణికా బోధిసత్తా సత్తేసు ఉపేక్ఖకా హోన్తీతి? ఉపేక్ఖితబ్బయుత్తకేసు కఞ్చి కాలం ఉపేక్ఖకా హోన్తి, న పన సబ్బత్థ, సబ్బదా చాతి కేచి. అపరే పన న చ సత్తేసు ఉపేక్ఖకా, సత్తకతేసు పన విప్పకారేసు ఉపేక్ఖకా హోన్తీతి, ఇదమేవేత్థ యుత్తం.

అపరో నయో –

సబ్బసాధారణతాది-కారణేహిపి ఈరితం;

దానం ఆదిమ్హి సేసా తు, పురిమేపి అపేక్ఖకా.

పచురజనేసుపి హి పవత్తియా సబ్బసత్తసాధారణత్తా, అప్పఫలత్తా, సుకరత్తా చ **దానం** ఆదిమ్హి వుత్తం. సీలేన దాయకపటిగ్గాహకసుద్ధితో పరానుగ్గహం వత్వా పరపీళానివత్తివచనతో, కిరియధమ్మం వత్వా అకిరియధమ్మవచనతో, భోగసమ్పత్తిహేతుం వత్వా భవసమ్పత్తిహేతువచనతో చ దానస్సానన్తరం **సీలం** వుత్తం. నేక్ఖమ్మేన సీలసమ్పత్తిసిద్ధితో, కాయవచీసుచరితం వత్వా మనోసుచరితవచనతో, విసుద్ధసీలస్స సుఖేనేవ ఝానసమిజ్ఝనతో, కమ్మాపరాధప్పహానేన

పయోగసుద్ధిం వత్వా కిలేసాపరాధప్పహానేన ఆసయసుద్ధివచనతో, వీతిక్కమప్పహానే ఠితస్స పరియుట్ఠానప్పహానవచనతో చ సీలస్సానన్తరం **నేక్ఖమ్మం** వుత్తం. పఞ్ఞాయ నేక్ఖమ్మస్స సిద్ధిపరిసుద్ధితో, ఝానాభావే పఞ్ఞాభావవచనతో. సమాధిపదట్ఠానా హి పఞ్ఞా, పఞ్ఞాపచ్చుపట్ఠానో చ సమాధి. సమథనిమిత్తం వత్వా ఉపేక్ఖానిమిత్తవచనతో, పరహితజ్ఝానేన పరహితకరణూపాయకోసల్లవచనతో చ నేక్ఖమ్మస్సానన్తరం **పఞ్ఞా** వుత్తా. వీరియారమ్భేన పఞ్ఞాకిచ్చసిద్ధితో, సత్తసుఞ్ఞతాధమ్మనిజ్ఝానక్ఖన్తిం వత్వా సత్తహితాయ ఆరమ్భస్స అచ్ఛరియతావచనతో, ఉపేక్ఖానిమిత్తం వత్వా పగ్గహనిమిత్తవచనతో, నిసమ్మకారితం వత్వా ఉట్ఠానవచనతో చ. నిసమ్మకారినో హి ఉట్ఠానం ఫలవిసేసమావహతీతి పఞ్ఞాయానన్తరం **వీరియం** వుత్తం.

వీరియేన తితిక్ఖాసిద్ధితో. వీరియవా హి ఆరద్ధవీరియత్తా సత్తసఙ్ఖారేహి ఉపనీతం దుక్ఖం అభిభుయ్య విహరతి. వీరియస్స తితిక్ఖాలఙ్కారభావతో. వీరియవతో హి తితిక్ఖా సోభతి. పగ్గహనిమిత్తం వత్వా సమథనిమిత్తవచనతో, అచ్చారమ్భేన ఉద్ధచ్చదోసప్పహానవచనతో. ధమ్మనిజ్ఝానక్ఖన్తియా హి ఉద్ధచ్చదోసో పహీయతి. వీరియవతో సాతచ్చకరణవచనతో. ఖన్తిబహులో హి అనుద్ధతో సాతచ్చకారీ హోతి. అప్పమాదవతో పరహితకిరియారమ్భే పచ్చుపకారతణ్హాభావవచనతో. యాథావతో ధమ్మనిజ్ఝానే హి సతి తణ్హా న హోతి. పరహితారమ్భే పరమేపి పరకతదుక్ఖసహనతావచనతో చ వీరియస్సానన్తరం **ఖన్తి** వుత్తా. సచ్చేన ఖన్తియా చిరాధిట్ఠానతో, అపకారినో అపకారఖన్తిం వత్వా తదుపకారకరణే అవిసంవాదవచనతో, ఖన్తియా అపవాదవాచావికమ్పనేన భూతవాదితాయ అవిజహనవచనతో, సత్తసుఞ్ఞతాధమ్మ-నిజ్ఝానక్ఖన్తిం వత్వా తదుపబ్రూహితఞాణసచ్చస్స వచనతో చ ఖన్తియానన్తరం **సచ్చం** వుత్తం. అధిట్ఠానేన సచ్చసిద్ధితో. అచలాధిట్ఠానస్స హి విరతి సిజ్ఝతి. అవిసంవాదితం వత్వా తత్థ అచలభావవచనతో. సచ్చసన్ధో హి దానాదీసు పటిఞ్ఞానురూపం నిచ్చలో పవత్తతి. ఞాణసచ్చం వత్వా సమ్భారేసు పవత్తినిట్ఠాపనవచనతో. యథాభూతఞాణవా హి బోధిసమ్భారేసు అధిట్ఠాతి, తే చ నిట్ఠాపేతి. పటిపక్ఖేహి అకమ్పియభావతో చ సచ్చస్సానన్తరం **అధిట్ఠానం** వుత్తం. మేత్తాయ పరహితకరణసమాదానాధిట్ఠానసిద్ధితో, అధిట్ఠానం వత్వా హితూపసంహారవచనతో. బోధిసమ్భారే హి అధితిట్ఠమానో మేత్తావిహారీ హోతి. అచలాధిట్ఠానస్స సమాదానావికోపనేన సమాదానసమ్భవతో చ అధిట్ఠానస్సానన్తరం **మేత్తా** వుత్తా. ఉపేక్ఖాయ మేత్తావిసుద్ధితో, సత్తేసు హితూపసంహారం వత్వా తదపరాధేసు ఉదాసీనతావచనతో, మేత్తాభావనం వత్వా తన్నిస్సన్దభావనావచనతో, "హితకామసత్తేపి ఉపేక్ఖకో"తి అచ్ఛరియగుణతావచనతో చ మేత్తాయానన్తరం **ఉపేక్ఖా** వుత్తాతి ఏవమేతాసం కమో వేదితబ్బో.

కాని లక్ఖణాదీని సబ్బథాతి ఏత్థ పన అవిసేసేన –

> పరేసమనుగ్గహణం , **లక్ఖణ**న్తి పవుచ్చతి;
> ఉపకారో అకమ్పో చ, **రసో** హితేసితాపి చ.
>
> బుద్ధత్తం **పచ్చుపట్ఠానం,** దయా ఞాణం పవుచ్చతి;
> **పదట్ఠాన**న్తి తాసన్తు, పచ్చేకం తాని భేదతో.

సబ్బాపి హి పారమియో పరానుగ్గహలక్ఖణా, పరేసం ఉపకారకరణరసా, అవికమ్పనరసా వా, హితేసితాపచ్చుపట్ఠానా, బుద్ధత్తపచ్చుపట్ఠానా వా, మహాకరుణాపదట్ఠానా, కరుణూపాయకోసల్లపదట్ఠానా వా.

విసేసేన పన యస్మా కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితా అత్తుపకరణపరిచ్చాగచేతనా **దానపారమీ.** కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితం కాయవచీసుచరితం అత్థతో అకత్తబ్బవిరతి, కత్తబ్బకరణచేతనాదయో చ **సీలపారమీ.** కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితో ఆదీనవదస్సనపుబ్బఙ్గమో కామభవేహి నిక్ఖమనచిత్తుప్పాదో **నేక్ఖమ్మపారమీ.** కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితో ధమ్మానం సామఞ్ఞవిసేసలక్ఖణావబోధో **పఞ్ఞాపారమీ.** కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితో కాయచిత్తేహి పరహితారమ్భో **వీరియపారమీ.** కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితో సత్తసఙ్ఖారాపరాధసహనసఙ్ఖాతో అదోసప్పధానో తదాకారప్పవత్తో చిత్తుప్పాదో **ఖన్తిపారమీ.** కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితం విరతిచేతనాదిభేదం అవిసంవాదనం **సచ్చపారమీ**. కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితో అచలసమాదానాధిట్ఠానసఙ్ఖాతో తదాకారప్పవత్తో చిత్తుప్పాదో **అధిట్ఠానపారమీ.** కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితో లోకస్స హితసుఖూపసంహారో అత్థతో అబ్యాపాదో **మేత్తాపారమీ.** కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితా అనునయపటిఘవిద్ధంసనసఙ్ఖాతా ఇట్ఠానిట్ఠేసు సత్తసఙ్ఖారేసు సమప్పవత్తి **ఉపేక్ఖాపారమీ.**

తస్మా పరిచ్చాగలక్ఖణం **దానం,** దేయ్యధమ్మే లోభవిద్ధంసనరసం, అనాసత్తిపచ్చుపట్ఠానం, భవవిభవసమ్పత్తిపచ్చుపట్ఠానం వా, పరిచ్చజితబ్బవత్థుపదట్ఠానం. సీలనలక్ఖణం **సీలం,** సమాధానలక్ఖణం, పతిట్ఠానలక్ఖణం వాతి వుత్తం హోతి. దుస్సీల్యవిద్ధంసనరసం, అనవజ్జరసం వా, సోచేయ్యపచ్చుపట్ఠానం, హిరోత్తప్పపదట్ఠానం. కామతో, భవతో చ నిక్ఖమనలక్ఖణం **నేక్ఖమ్మం,** తదాదీనవవిభావనరసం, తతోయేవ విముఖభావపచ్చుపట్ఠానం, సంవేగపదట్ఠానం. యథాసభావపటివేధలక్ఖణా **పఞ్ఞా,** అక్ఖలితపటివేధలక్ఖణా వా కుసలిస్సాసఖిత్తఉసుపటివేధో వియ, విసయోభాసనరసా పదీపో వియ, అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానా అరఞ్ఞగతసుదేసకో వియ, సమాధిపదట్ఠానా , చతుసచ్చపదట్ఠానా వా. ఉస్సాహలక్ఖణం **వీరియం,** ఉపత్థమ్భనరసం, అసంసీదనపచ్చుపట్ఠానం, వీరియారమ్భవత్థుపదట్ఠానం, సంవేగపదట్ఠానం వా.

ఖమనలక్ఖణా **ఖన్తి,** ఇట్ఠానిట్ఠసహనరసా, అధివాసనపచ్చుపట్ఠానా, అవిరోధపచ్చుపట్ఠానా వా, యథాభూతదస్సనపదట్ఠానా. అవిసంవాదనలక్ఖణం **సచ్చం,** యాథావవిభావనరసం, సాధుతాపచ్చుపట్ఠానం, సోరచ్చపదట్ఠానం. బోధిసమ్భారేసు అధిట్ఠానలక్ఖణం **అధిట్ఠానం,** తేసం పటిపక్ఖాభిభవనరసం, తత్థ అచలతాపచ్చుపట్ఠానం, బోధిసమ్భారపదట్ఠానం. హితాకారప్పవత్తిలక్ఖణా **మేత్తా,** హితూపసంహారరసా, ఆఘాతవినయనరసా వా, సోమ్మభావపచ్చుపట్ఠానా, సత్తానం మనాపభావదస్సనపదట్ఠానా. మజ్ఝత్తాకారప్పవత్తిలక్ఖణా **ఉపేక్ఖా,** సమభావదస్సనరసా, పటిఘానునయవూపసమపచ్చుపట్ఠానా, కమ్మస్సకతాపచ్చవేక్ఖణపదట్ఠానా. ఏత్థ చ కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితతా దానాదీనం పరిచ్చాగాదిలక్ఖణస్స విసేసనభావేన వత్తబ్బా, యతో తాని పారమీసఙ్ఖ్యం లభన్తి. న హి సమ్మాసమ్బోధియాదిపత్థనమఞ్ఞత్ర అకరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితాని వట్టగామీని దానాదీని పారమీసఙ్ఖ్యం లభన్తీతి.

కో పచ్చయోతి –

> అభినీహారో చ తాసం, దయా ఞాణఞ్చ పచ్చయో;
> ఉస్సాహుమ్మఙ్గవత్థానం, హితాచారాదయో తథా.

అభినీహారో తావ పారమీనం సబ్బాసమ్పి పచ్చయో. యో హి అయం “మనుస్సత్తం లిఙ్గసమ్పత్తీ”తిఆది (బు. వం. ౨.౫౯) అట్ఠధమ్మసమోధానసమ్పాదితో “తిణ్ణో తారేయ్యం ముత్తో మోచేయ్యం, బుద్ధో బోధేయ్యం సుద్ధో సోధేయ్యం, దన్తో

దమేయ్యం, సన్తో సమేయ్యం, అస్సత్థో అస్సాసేయ్యం, పరినిబ్బుతో పరినిబ్బాపేయ్య"న్తిఆదినా పవత్తో **అభినీహారో**, సో అవిసేసేన సబ్బపారమీనం పచ్చయో. తప్పవత్తియా హి ఉద్ధం పారమీనం పవిచయుపట్ఠానసమాదానాధిట్ఠాననిప్ఫత్తియో మహాపురిసానం సమ్భవన్తి, అభినీహారో చ నామేస అత్థతో భేసమట్ఠఙ్గానం సమోధానేన తథాపవత్తో చిత్తుప్పాదో, "అహో వతాహం అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝేయ్యం, సబ్బసత్తానం హితసుఖం నిప్ఫాదేయ్య"న్తిఆదిపత్థనాసఙ్ఖాతో అచిన్తేయ్యం బుద్ధభూమిం, అపరిమాణం లోకహితఞ్చ ఆరబ్భ పవత్తియా సబ్బబుద్ధకారకధమ్మమూలభూతో పరమభద్దకో పరమకల్యాణో అపరిమేయ్యప్పభావో పుఞ్ఞవిసేసోతి దట్ఠబ్బో.

తస్స చ ఉప్పత్తియా సహేవ మహాపురిసో మహాబోధియానపటిపత్తిం ఓతిణ్ణో నామ హోతి, నియతభావసమధిగమనతో, తతో చ అనివత్తనసభావతో "బోధిసత్తో"తి సమఞ్ఞం లభతి, సబ్బభాగేన సమ్మాసమ్బోధియం సమ్మాసత్తమానసతా, బోధిసమ్భారే సిక్ఖాసమత్థతా చస్స సన్తిట్ఠతి. యథావుత్తాభినీహారసమిజ్ఝనేన హి మహాపురిసా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాధిగమనపుబ్బలిఙ్గేన సయమ్భుఞాణేన సమ్మదేవ సబ్బపారమియో విచినిత్వా సమాదాయ అనుక్కమేన పరిపూరేన్తి, యథా తం కతమహాభినీహారో సుమేధపణ్డితో. యథాహ –

> "హన్ద బుద్ధకరే ధమ్మే, విచినామి ఇతో చితో;
> ఉద్ధం అధో దస దిసా, యావతా ధమ్మధాతుయా;
> విచినన్తో తదా దక్ఖిం, పఠమం దానపారమి"న్తి. (బు॰ వం॰ ౨.౧౧౭, ౧౧౬); –

విత్థారో. లక్ఖణాదితో పనేస సమ్మదేవ సమ్మాసమ్బోధిపణిధానలక్ఖణో, "అహో వతాహం అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝేయ్యం, సబ్బసత్తానం హితసుఖం నిప్ఫాదేయ్య"న్తిఆదిపత్థనారసో, బోధిసమ్భారహేతుభావపచ్చుపట్ఠానో, మహాకరుణాపదట్ఠానో, ఉపనిస్సయసమ్పత్తిపదట్ఠానో వా.

తస్స పన అభినీహారస్స చత్తారో పచ్చయా, చత్తారో హేతూ, చత్తారి చ బలాని వేదితబ్బాని. తత్థ కతమే **చత్తారో పచ్చయా** మహాభినీహారాయ? ఇధ మహాపురిసో పస్సతి తథాగతం మహతా బుద్ధానుభావేన అచ్చరియబ్భుతం పాటిహారియం కరోన్తం, తస్స తం నిస్సాయ తం ఆరమ్మణం కత్వా మహాబోధియం చిత్తం సన్తిట్ఠతి "మహానుభావా వతాయం ధమ్మధాతు, యస్సా సుప్పటివిద్ధత్తా భగవా ఏవం అచ్చరియబ్భుతధమ్మో, అచిన్తేయ్యానుభావో చా"తి, సో తమేవ మహానుభావదస్సనం నిస్సాయ తం పచ్చయం కత్వా సమ్బోధియం అధిముచ్చన్తో తత్థ చిత్తం ఠపేతి, అయం **పఠమో పచ్చయో** మహాభినీహారాయ.

న హేవ ఖో పస్సతి తథాగతస్స యథావుత్తం మహానుభావతం, అపిచ ఖో సుణాతి "ఏదిసో చ ఏదిసో చ భగవా"తి, సో తం నిస్సాయ తం పచ్చయం కత్వా సమ్బోధియం అధిముచ్చన్తో తత్థ చిత్తం ఠపేతి, అయం **దుతియో పచ్చయో** మహాభినీహారాయ.

న హేవ ఖో పస్సతి తథాగతస్స యథావుత్తం మహానుభావతం, నాపి తం పరతో సుణాతి, అపిచ ఖో తథాగతస్స ధమ్మం దేసేన్తస్స "దసబలసమన్నాగతో భిక్ఖవే, తథాగతో"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౨౧) బుద్ధానుభావపటిసంయుత్తం ధమ్మం సుణాతి, సో తం నిస్సాయ...పే॰... అయం **తతియో పచ్చయో** మహాభినీహారాయ.

న హేవ ఖో పస్సతి తథాగతస్స యథావుత్తం మహానుభావతం, నాపి తం పరతో సుణాతి, నాపి తథాగతస్స ధమ్మం సుణాతి, అపిచ ఖో ఉళారజ్ఝాసయో కల్యాణాధిముత్తికో "అహమేతం బుద్ధవంసం బుద్ధతన్తిం బుద్ధపవేణిం బుద్ధధమ్మతం పరిపాలేస్సామీ"తి యావదేవ ధమ్మఞ్ఞేవ సక్కరోన్తో గరుం కరోన్తో మానేన్తో పూజేన్తో ధమ్మం అపచయమానో తం నిస్సాయ... పే॰... లభేతి, అయం **చతుత్థో పచ్చయో** మహాభినీహారాయాతి.

కతమే **చత్తారో హేతూ** మహాభినీహారాయ? ఇధ మహాపురిసో పకతియా ఉపనిస్సయసమ్పన్నో హోతి పురిమకేసు బుద్ధేసు కతాధికారో, అయం **పఠమో హేతు** మహాభినీహారాయ. పున చపరం మహాపురిసో పకతియాపి కరుణాజ్ఝాసయో హోతి కరుణాధిముత్తో సత్తానం దుక్ఖం అపనేతుకామో, అపిచ అత్తనో కాయఞ్చ జీవితఞ్చ పరిచ్చజి, అయం **దుతియో హేతు** మహాభినీహారాయ. పున చపరం మహాపురిసో సకలతోపి వట్టదుక్ఖతో సత్తహితాయ దుక్కరచరియతో సుచిరమ్పి కాలం ఘటేన్తో వాయమన్తో అనిబ్బిన్నో హోతి అనుత్రాసీ, యావ ఇచ్ఛితత్థనిప్ఫత్తి, అయం **తతియో హేతు** మహాభినీహారాయ. పున చపరం మహాపురిసో కల్యాణమిత్తసన్నిస్సితో హోతి, యో అహితతో నం నివారేతి, హితే పతిట్ఠాపేతి, అయం **చతుత్థో హేతు** మహాభినీహారాయ.

తత్రాయం మహాపురిసస్స ఉపనిస్సయసమ్పదా – ఏకన్తేనేవస్స యథా అజ్ఝాసయో సమ్బోధినిన్నో హోతి సమ్బోధిపోణో సమ్బోధిపబ్భారో, తథా సత్తానం హితచరియాయ, యతో అనేన పురిమబుద్ధానం సన్తికే సమ్బోధియా పణిధానం కతం హోతి మనసా, వాచాయ చ "అహమ్పి ఏదిసో సమ్మాసమ్బుద్ధో హుత్వా సమ్మదేవ సత్తానం హితసుఖం నిప్ఫాదేయ్య"న్తి. ఏవం సమ్పన్నూపనిస్సయస్స పనస్స ఇమాని ఉపనిస్సయసమ్పత్తియా లిఙ్గాని సమ్భవన్తి, యేహి సమన్నాగతస్స సావకబోధిసత్తేహి, పచ్చేకబోధిసత్తేహి చ మహావిసేసో మహన్తం నానాకరణం పఞ్ఞాయతి ఇన్ద్రియతో, పటిపత్తితో, కోసల్లతో చ. ఇధ హి ఉపనిస్సయసమ్పన్నో మహాపురిసో యథా విసదిన్ద్రియో హోతి విసదఞాణో, న తథా ఇతరే. పరహితాయ పటిపన్నో హోతి, నో అత్తహితాయ. తథా హి సో యథా బహుజనహితాయ బహుజనసుఖాయ లోకానుకమ్పాయ అత్థాయ హితాయ సుఖాయ దేవమనుస్సానం పటిపజ్జి, న తథా ఇతరే, తత్థ చ కోసల్లం ఆవహతి ఠానుప్పత్తికపటిభానేన, ఠానాఠానకుసలతాయ చ.

తథా మహాపురిసో పకతియా దానజ్ఝాసయో హోతి దానాభిరతో, సతి దేయ్యధమ్మే దేతియేవ, న దానతో సఙ్కోచం ఆపజ్జతి, సతతం సమితం సంవిభాగసీలో హోతి, పముదితోవ దేతి ఆదరజాతో, న ఉదాసీనచిత్తో, మహన్తమ్పి దానం దత్వా నేవ దానేన సన్తుట్ఠో హోతి, పగేవ అప్పం. పరేసఞ్చ ఉస్సాహం జనేన్తో దానే వణ్ణం భాసతి, దానపటిసంయుత్తం ధమ్మకథం కరోతి, అఞ్ఞే చ పరేసం దేన్తే దిస్వా అత్తమనో హోతి, భయట్ఠానేసు చ పరేసం అభయం దేతీతి ఏవమాదీని దానజ్ఝాసయస్స మహాపురిసస్స దానపారమియా లిఙ్గాని.

తథా పాణాతిపాతాదీహి పాపధమ్మేహి హిరీయతి ఓత్తప్పతి, సత్తానం అవిహేఠనజాతికో హోతి, సోరతో సుఖసీలో అసఠో అమాయావీ ఉజుజాతికో సుబ్బచో సోవచస్సకరణీయేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో ముదుజాతికో అథద్ధో అనతిమానీ, పరసన్తకం నాదియతి అన్తమసో తిణసలాకముపాదాయ, అత్తనో హత్థే నిక్ఖిత్తం ఇణం వా గహేత్వా పరం న విసంవాదేతి, పరస్మిం వా అత్తనో సన్తకే బ్యాముళ్హే, విస్సరితే వా తం సఞ్ఞాపేత్వా పటిపాదేతి యథా తం న పరహత్థగతం హోతి, అలోలుప్పో హోతి, పరపరిగ్గహితేసు పాపకం చిత్తమ్పి న ఉప్పాదేతి, ఇత్థిబ్యసనాదీని దూరతో పరివజ్జేతి, సచ్చవాదీ సచ్చసన్ధో భిన్నానం సన్ధాతా సహితానం అనుప్పదాతా పియవాదీ మిహితపుబ్బఙ్గమో పుబ్బభాసీ అత్థవాదీ ధమ్మవాదీ

అనభిజ్ఝాలు అబ్యాపన్నచిత్తో అవిపరీతదస్సనో కమ్మస్సకతాఞాణేన, సచ్చానులోమికఞాణేన చ, కతఞ్ఞూ కతవేదీ వుడ్ఢాపచాయీ సువిసుద్ధాజీవో ధమ్మకామో, పరేసమ్పి ధమ్మే సమాదపేతా సబ్బేన సబ్బం అకిచ్చతో సత్తే నివారేతా కిచ్చేసు పతిట్ఠపేతా అత్తనా చ తత్థ కిచ్చే యోగం ఆపజ్జితా, కత్వా వా పన సయం అకత్తబ్బం సీఘఞ్ఞేవ తతో పటివిరతో హోతీతి ఏవమాదీని సీలజ్ఝాసయస్స మహాపురిసస్స సీలపారమియా లిఙ్గాని.

తథా మన్దకిలేసో హోతి మన్దనీవరణో పవివేకజ్ఝాసయో అవిక్ఖేపబహులో, న తస్స పాపకా వితక్కా చిత్తమన్వాస్సవన్తి, వివేకగతస్స చస్స అప్పకసిరేనేవ చిత్తం సమాధియతి, అమిత్తపక్ఖేపి తువటం మేత్తచిత్తతా సన్తిట్ఠతి, పగేవ ఇతరస్మిం, సతిమా చ హోతి చిరకతమ్పి చిరభాసితమ్పి సుసరితా అనుస్సరితా, మేధావీ చ హోతి ధమ్మోజపఞ్ఞాయ సమన్నాగతో, నిపకో చ హోతి తాసు తాసు ఇతికత్తబ్బతాసు, ఆరద్ధవీరియో చ హోతి సత్తానం హితకిరియాసు, ఖన్తిబలసమన్నాగతో చ హోతి సబ్బసహో, అచలాధిట్ఠానో చ హోతి దళ్హసమాదానో, అజ్ఝుపేక్ఖకో చ హోతి ఉపేక్ఖాఠానీయేసు ధమ్మేసూతి ఏవమాదీని మహాపురిసస్స నేక్ఖమ్మజ్ఝాసయాదీనం వసేన నేక్ఖమ్మపారమియాదీనం లిఙ్గాని వేదితబ్బాని.

ఏవమేతేహి బోధిసమ్భారలిఙ్గేహి సమన్నాగతస్స మహాపురిసస్స యం వుత్తం "మహాభినీహారాయ కల్యాణమిత్తసన్నిస్సయో హేతూ"తి, తత్రిదం సఙ్ఖేపతో కల్యాణమిత్తలక్ఖణం – ఇధ కల్యాణమిత్తో సద్ధాసమ్పన్నో హోతి సీలసమ్పన్నో సుతసమ్పన్నో చాగవీరియసతిసమాధిపఞ్ఞాసమ్పన్నో. తత్థ సద్ధాసమ్పత్తియా సద్దహతి తథాగతస్స బోధిం కమ్మం, కమ్మఫలఞ్చ, తేన సమ్మాసమ్బోధియా హేతుభూతం సత్తేసు హితేసితం న పరిచ్చజతి. సీలసమ్పత్తియా సత్తానం పియో హోతి మనాపో గరు భావనీయో చోదకో పాపగరహీ కో వత్తా వచనక్ఖమో. సుతసమ్పత్తియా సత్తానం హితసుఖావహం గమ్భీరం ధమ్మకథం కత్తా హోతి. చాగసమ్పత్తియా అప్పిచ్ఛో హోతి సమాహితో సన్తుట్ఠో పవివిత్తో అసంసట్ఠో. వీరియసమ్పత్తియా ఆరద్ధవీరియో హోతి సత్తానం హితపటిపత్తియా. సతిసమ్పత్తియా ఉపట్ఠితస్సతీ హోతి అనవజ్జేసు ధమ్మేసు. సమాధిసమ్పత్తియా అవిక్ఖిత్తో హోతి సమాహితచిత్తో. పఞ్ఞాసమ్పత్తియా అవిపరీతం పజానాతి. సో సతియా కుసలానం ధమ్మానం గతియో సమన్వేసమానో పఞ్ఞాయ సత్తానం హితాహితం యథాభూతం జానిత్వా సమాధినా తత్థ ఏకగ్గచిత్తో హుత్వా వీరియేన అహితా సత్తే నిసేధేత్వా హితే నియోజేతి. తేనాహ –

"పియో గరు భావనీయో, వత్తా చ వచనక్ఖమో;

గమ్భీరఞ్చ కథం కత్తా, నో చట్ఠానే నియోజకో"తి. (అ. ని. ౭.౩౭; నేత్తి. ౧౧౩);

ఏవం గుణసమన్నాగతంవ కల్యాణమిత్తం ఉపనిస్సాయ మహాపురిసో అత్తనో ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం సమ్మదేవ పరియోదపేతి. సువిసుద్ధాసయపయోగోవ హుత్వా చతూహి బలేహి సమన్నాగతో నచిరేనేవ అట్ఠఙ్గే సమోధానేత్వా మహాభినీహారం కరోన్తో బోధిసత్తభావే పతిట్ఠహతి అనివత్తిధమ్మో నియతో సమ్బోధిపరాయణో.

తస్సిమాని **చత్తారి బలాని అజ్ఝత్తికబలం** యా సమ్మాసమ్బోధియం అత్తసన్నిస్సయా ధమ్మగారవేన అభిరుచి ఏకన్తనిన్నజ్ఝాసయతా, యాయ మహాపురిసో అత్తాధిపతిలజ్జాసన్నిస్సయో, అభినీహారసమ్పన్నో చ హుత్వా పారమియో పూరేత్వా సమ్మాసమ్బోధిం పాపుణాతి. **బాహిరబలం** యా సమ్మాసమ్బోధియం పరసన్నిస్సయా అభిరుచి ఏకన్తనిన్నజ్ఝాసయతా, యాయ మహాపురిసో లోకాధిపతిఓత్తప్పసన్నిస్సయో, అభినీహారసమ్పన్నో చ హుత్వా పారమియో పూరేత్వా సమ్మాసమ్బోధిం పాపుణాతి. **ఉపనిస్సయబలం** యా సమ్మాసమ్బోధియం

ఉపనిస్సయసమ్పత్తియా అభిరుచి ఏకన్తనిన్నజ్ఝాసయతా, యాయ మహాపురిసో తిక్ఖిన్ద్రియో, విసదధాతుకో, సతిసన్నిస్సయో, అభినీహారసమ్పన్నో చ హుత్వా పారమియో పూరేత్వా సమ్మాసమ్బోధిం పాపుణాతి. **పయోగబలం** యా సమ్మాసమ్బోధియా తజ్జా పయోగసమ్పదా సక్కచ్చకారితా సాతచ్చకారితా, యాయ మహాపురిసో విసుద్ధపయోగో, నిరన్తరకారీ, అభినీహారసమ్పన్నో చ హుత్వా పారమియో పూరేత్వా సమ్మాసమ్బోధిం పాపుణాతి. ఏవమయం చతూహి పచ్చయేహి, చతూహి హేతూహి, చతూహి చ బలేహి సమ్పన్నసముదాగమో అట్ఠఙ్గసమోధానసమ్పాదితో అభినీహారో పారమీనం పచ్చయో హోతి మూలకారణభావతో.

యస్స చ పవత్తియా మహాపురిసే **చత్తారో అచ్ఛరియా అబ్భుతా ధమ్మా** పతిట్ఠహన్తి, సబ్బం సత్తనికాయం అత్తనో ఓరసపుత్తం వియ పియచిత్తేన పరిగ్గణ్హాతి, న చస్స చిత్తం పున సంకిలేసవసేన సంకిలిస్సతి, సత్తానం హితసుఖావహో చస్స అజ్ఝాసయో, పయోగో చ హోతి, అత్తనో చ బుద్ధకారకధమ్మా ఉపరూపరి వడ్ఢన్తి, పరిపచ్చన్తి చ, యతో మహాపురిసో ఉళారతరేన పుఞ్ఞాభిసన్దేన కుసలాభిసన్దేన పవడ్ఢియా [పవత్తియా (చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా)] పచ్చయేన సుఖస్సాహారేన సమన్నాగతో సత్తానం దక్ఖిణేయ్యో ఉత్తమం గారవట్ఠానం, అసదిసం పుఞ్ఞక్ఖేత్తఞ్చ హోతి. ఏవమనేకగుణో అనేకానిసంసో మహాభినీహారో పారమీనం పచ్చయోతి వేదితబ్బో.

యథా చ మహాభినీహారో, ఏవం మహాకరుణా, ఉపాయకోసల్లఞ్చ. తత్థ **ఉపాయకోసల్లం** నామ దానాదీనం బోధిసమ్భారభావస్స నిమిత్తభూతా పఞ్ఞా, యాహి మహాకరుణూపాయకోసల్లతాహి మహాపురిసానం అత్తసుఖనిరపేక్ఖతా, నిరన్తరం పరసుఖకరణపసుతతా, సుదుక్కరేహి మహాబోధిసత్తచరితేహి విసాదాభావో, పసాదసంవుద్ధిదస్సనసవనానుస్సరణావత్థాసుపి సత్తానం హితసుఖపటిలాభహేతుభావో చ సమ్పజ్జతి. తథా హి తస్స పఞ్ఞాయ బుద్ధభావసిద్ధి, కరుణాయ బుద్ధకమ్మసిద్ధి. పఞ్ఞాయ సయం తరతి, కరుణాయ పరే తారేతి. పఞ్ఞాయ పరదుక్ఖం పరిజానాతి, కరుణాయ పరదుక్ఖపటికారం ఆరభతి. పఞ్ఞాయ దుక్ఖం నిబ్బిన్దతి, కరుణాయ దుక్ఖం సమ్పటిచ్ఛతి. పఞ్ఞాయ నిబ్బానాభిముఖో హోతి, కరుణాయ తం న పాపుణాతి. తథా కరుణాయ సంసారాభిముఖో హోతి, పఞ్ఞాయ తత్ర నాభిరమతి. పఞ్ఞాయ సబ్బత్థ విరజ్జతి, కరుణానుగతత్తా న చ న సబ్బేసమనుగ్గహాయ పవత్తో, కరుణాయ సబ్బేపి అనుకమ్పతి, పఞ్ఞానుగతత్తా న చ న సబ్బత్థ విరత్తచిత్తో. పఞ్ఞాయ అహంకారమమంకారాభావో, కరుణాయ ఆలసియదీనతాభావో.

తథా పఞ్ఞాకరుణాహి యథాక్కమం అత్తనాథపరనాథతా, ధీరవీరభావో, అనత్తన్తపాపరన్తపతా, అత్తహితపరహితనిప్ఫత్తి, నిబ్భయాభీసనకభావో, ధమ్మాధిపతిలోకాధిపతితా, కతఞ్ఞుపుబ్బకారిభావో, మోహతణ్హావిగమో, విజ్జాచరణసిద్ధి, బలవేసారజ్జనిప్ఫత్తీతి సబ్బస్సాపి పారమితాఫలస్స విసేసేన ఉపాయభావతో పఞ్ఞా కరుణా పారమీనం పచ్చయో. ఇదం పన ద్వయం పారమీనం వియ పణిధానస్సాపి పచ్చయో.

తథా ఉస్సాహఉమ్మఙ్గఅవత్థానహితచరియా చ పారమీనం పచ్చయోతి వేదితబ్బో. యా చ బుద్ధభావస్స ఉప్పత్తిట్ఠానతాయ ''**బుద్ధభూమియో**''తి వుచ్చన్తి. తత్థ **ఉస్సాహో** నామ బోధిసమ్భారానం అబ్భుస్సాహనవీరియం. ఉమ్మఙ్గో నామ బోధిసమ్భారేసు ఉపాయకోసల్లభూతా పఞ్ఞా. **అవత్థానం** నామ అధిట్ఠానం, అచలాధిట్ఠానతా. **హితచరియా** నామ మేత్తాభావనా, కరుణాభావనా చ. యథాహ –

“కతి పన భన్తే, బుద్ధభూమియోతి? చతస్సో ఖో సారిపుత్త, బుద్ధభూమియో. కతమా చతస్సో? ఉస్సాహో చ హోతి వీరియం, ఉమ్మఙ్గో చ హోతి పఞ్ఞాభావనా, అవత్థానఞ్చ హోతి అధిట్ఠానం, హితచరియా చ హోతి మేత్తాభావనా. ఇమా ఖో సారిపుత్త, చతస్సో బుద్ధభూమియో”తి (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౪).

తథా నేక్ఖమ్మపవివేకఅలోభాదోసామోహనిస్సరణప్పభేదా చ **ఛ అజ్ఝాసయా.** వుత్తఞ్హేతం –

“నేక్ఖమ్మజ్ఝాసయా చ బోధిసత్తా కామేసు, ఘరావాసే చ దోసదస్సావినో, పవివేకజ్ఝాసయా చ బోధిసత్తా సఙ్గణికాయ దోసదస్సావినో. అలోభ…పే॰… లోభే…పే॰… అదోస…పే॰… దోసే…పే॰… అమోహ…పే॰… మోహే…పే॰… నిస్సరణ…పే॰… సబ్బభవేసు దోసదస్సావినో”తి (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౪; విసుద్ధి॰ ౧.౪౯).

తస్మా ఏతే చ ఛ అజ్ఝాసయాపి పారమీనం పచ్చయాతి వేదితబ్బా. న హి లోభాదీసు ఆదీనవదస్సనేన, అలోభాదీనం అధికభావేన చ వినా దానాదిపారమియో సమ్భవన్తి. అలోభాదీనఞ్హి అధికభావేన పరిచ్చాగాదినిన్నచిత్తతా, అలోభజ్ఝాసయాదితా చాతి, యథా చేతే, ఏవం దానజ్ఝాసయతాదయోపి. యథాహ –

“కతి పన భన్తే బోధాయ చరన్తానం బోధిసత్తానం అజ్ఝాసయాతి? దస ఖో సారిపుత్త, బోధాయ చరన్తానం బోధిసత్తానం అజ్ఝాసయా. కతమే దస? దానజ్ఝాసయా సారిపుత్త, బోధిసత్తా మచ్ఛేరే దోసదస్సావినో. సీల…పే॰… అసంవరే…పే॰… నేక్ఖమ్మ…పే॰… కామేసు…పే॰… యథాభూతఞాణ…పే॰… విచికిచ్ఛాయ….పే॰… వీరియ …పే॰… కోసజ్జే…పే॰… ఖన్తి…పే॰… అక్ఖన్తియం…పే॰… సచ్చ…పే॰… విసంవాదనే…పే॰… అధిట్ఠాన…పే॰… అనధిట్ఠానే…పే॰… మేత్తా…పే॰… బ్యాపాదే…పే॰… ఉపేక్ఖా…పే॰… సుఖదుక్ఖేసు ఆదీనవదస్సావినో”తి.

ఏతేసు హి మచ్ఛేరఅసంవరకామవిచికిచ్ఛాకోసజ్జఅక్ఖన్తివిసంవాదనఅనధిట్ఠాన- బ్యాపాదసుఖదుక్ఖసఙ్ఖాతేసు ఆదీనవదస్సనపుబ్బఙ్గమా దానాదినిన్నచిత్తతాసఙ్ఖాతా దానజ్ఝాసయతాదయో దానాదిపారమీనం నిబ్బత్తియా పచ్చయో. తథా అపరిచ్చాగపరిచ్చాగాదీసు యథాక్కమం ఆదీనవానిసంసపచ్చవేక్ఖణమ్పి దానాదిపారమీనం పచ్చయో హోతి.

తత్రాయం పచ్చవేక్ఖణావిధి – ఖేత్తవత్థుహిరఞ్ఞసువణ్ణగోమహిం సదాసీదాసపుత్తదారాదిపరిగ్గహబ్యాసత్తచిత్తానం సత్తానం ఖేత్తాదీనం వత్థుకామభావేన బహుపత్థనీయభావతో, రాజచోరాదిసాధారణభావతో, వివాదాధిట్ఠానతో, సపత్తకరణతో, నిస్సారతో, పటిలాభపరిపాలనేసు పరవిహేఠనహేతుభావతో, వినాసనిమిత్తఞ్చసోకాదిఅనేకవిహితబ్యసనావహతో తదాసత్తినిదానఞ్చ మచ్ఛేరమలపరియుట్ఠితచిత్తానం అపాయూపపత్తిహేతుభావతోతి ఏవం వివిధవిపులానత్థావహాని పరిగ్గహితవత్థూని నామ, తేసం పరిచ్చాగోయేవేకో సోత్థిభావోతి పరిచ్చాగే అప్పమాదో కరణీయో.

అపిచ “యాచకో యాచమానో అత్తనో గుయ్హస్స ఆచిక్ఖనతో మయ్హం విస్సాసికో”తి చ “పహాయ గమనీయం అత్తనో సన్తకం గహేత్వా పరలోకం యాహీతిఉపదిసనతో మయ్హం ఉపదేసకో”తి చ “ఆదిత్తే వియ అగారే మరణగ్గినా ఆదిత్తే లోకే తతో మయ్హం సన్తకస్స అపహరణతో అపవాహకసహాయో”తి చ “అపవాహితస్స చస్స అజ్ఝాపననిక్ఖేపట్ఠానభూతో”తి చ “దానసఙ్ఖాతే కల్యాణకమ్మస్మిం సహాయభావతో, సబ్బసమ్పత్తీనం అగ్గభూతాయ పరమదుల్లభాయ బుద్ధభూమియా సమ్పత్తిహేతుభావతో చ పరమో కల్యాణమిత్తో”తి చ పచ్చవేక్ఖితబ్బం.

తథా "ఉళారే కమ్మని అనేనాహం సమ్భావితో, తస్మా సా సమ్భావనా అవితథా కాతబ్బా"తి చ "ఏకన్తభేదితాయ జీవితస్స ఆయాచితేనాపి మయా దాతబ్బం, పగేవ యాచితేనా"తి చ "ఉళారజ్ఝాసయేహి గవేసిత్వాపి దాతబ్బో, [దాతబ్బతో (చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథావణ్ణనా)] సయమేవాగతో మమ పుఞ్ఞేనా"తి చ "యాచకస్స దానాపదేసేన మయ్హమేవాయమనుగ్గహో"తి చ "అహం వియ అయం సబ్బోపి లోకో మయా అనుగ్గహేతబ్బో"తి చ "అసతి యాచకే కథం మయ్హం దానపారమీ పూరేయ్యా"తి చ "యాచకానమేవత్థాయ మయా సబ్బోపి పరిగ్గహేతబ్బో"తి చ "అయాచిత్వాపి మం మమ సన్తకం యాచకా కదా సయమేవ గణ్హేయ్యు"న్తి చ "కథమహం యాచకానం పియో చస్సం మనాపో"తి చ "కథం వా తే మయ్హం పియా చస్సు మనాపా"తి చ "కథం వాహం దదమానో దత్వాపి చ అత్తమనో అస్సం పముదితో పీతిసోమనస్సజాతో"తి చ "కథం వా మే యాచకా భవేయ్యుం, ఉళారో చ దానజ్ఝాసయో"తి చ "కథం వాహమయాచితో ఏవ యాచకానం హదయమఞ్ఞాయ దదేయ్య"న్తి "సతి ధనే, యాచకే చ అపరిచ్చాగో మహతీ మయ్హం వఞ్చనా"తి చ "కథమహం అత్తనో అఙ్గాని, జీవితఞ్చాపి పరిచ్చజేయ్య"న్తి చ చాగనిన్నతా ఉపట్ఠపేతబ్బా.

అపిచ "అత్థో నామాయం నిరపేక్ఖం దాయకమనుగచ్ఛతి యథా తం నిరపేక్ఖం ఖేపకం కిటకో"తి అత్థే నిరపేక్ఖతాయ చిత్తం ఉప్పాదేతబ్బం. యాచమానో పన యది పియపుగ్గలో హోతి "పియో మం యాచతీ"తి సోమనస్సం ఉప్పాదేతబ్బం. అథ ఉదాసీనపుగ్గలో హోతి "అయం మం యాచమానో అద్ధా ఇమినా పరిచ్చాగేన మిత్తో హోతీ"తి సోమనస్సం ఉప్పాదేతబ్బం. దదన్తో హి యాచకానం పియో హోతీతి. అథ పన వేరీపుగ్గలో యాచతి, "పచ్చత్థికో మం యాచతి, అయం మం యాచమానో అద్ధా ఇమినా పరిచ్చాగేన వేరీపి పియో మిత్తో హోతీ"తి విసేసతో సోమనస్సం ఉప్పాదేతబ్బం. ఏవం పియపుగ్గలే వియ మజ్ఝత్తవేరీపుగ్గలేసుపి మేత్తాపుబ్బఙ్గమం కరుణం ఉపట్ఠపేత్వావ దాతబ్బం.

సచే పనస్స చిరకాలం పరిభావితత్తా లోభస్స దేయ్యధమ్మవిసయా లోభధమ్మా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తేన బోధిసత్తపటిఞ్ఞేన ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖితబ్బం "నను తయా సప్పురిస సమ్బోధాయ అభినీహారం కరోన్తేన సబ్బసత్తానముపకారాయ అయం కాయో నిస్సట్ఠో, తప్పరిచ్చాగమయఞ్చ పుఞ్ఞం, తత్థ నామ తే బాహిరేపి వత్థుస్మిం అభిసఙ్గప్పవత్తి హత్థిసినానసదిసీ హోతి, తస్మా తయా న కత్థచి అభిసఙ్గో ఉప్పాదేతబ్బో. సేయ్యథాపి నామ మహతో భేసజ్జరుక్ఖస్స తిట్ఠతో మూలం మూలత్థికా హరన్తి, పపటికం, తచం, ఖన్ధం, విటపం, సాఖం, పలాసం, పుప్ఫం, ఫలం ఫలత్థికా హరన్తి, న తస్స రుక్ఖస్స 'మయ్హం సన్తకం ఏతే హరన్తీ'తి వితక్కసముదాచారో హోతి, ఏవమేవ సబ్బలోకహితాయ ఉస్సుక్కమాపజ్జన్తేన మయా మహాదుక్ఖే అకతఞ్ఞుకే నిచ్చాసుచిమ్హి కాయే పరేసం ఉపకారాయ వినియుజ్జమానే అణుమత్తోపి మిచ్ఛావితక్కో న ఉప్పాదేతబ్బో. కో వా ఏత్థ విసేసో అజ్ఝత్తికబాహిరేసు మహాభూతేసు ఏకన్తభేదనవికిరణవిద్ధంసనధమ్మేసు. కేవలం పన సమ్మోహవిజమ్భితమేతం, యదిదం 'ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా'తి అభినివేసో, తస్మా బాహిరేసు మహాభూతేసు వియ అజ్ఝత్తికేసుపి కరచరణనయనాదీసు, మంసాదీసు చ అనపేక్ఖేన హుత్వా 'తం తదత్థికా హరన్తూ'తి నిస్సట్ఠచిత్తేన భవితబ్బ"న్తి. ఏవం పటిసఞ్చిక్ఖతో చస్స సమ్బోధాయ పహితత్తస్స కాయజీవితేసు నిరపేక్ఖస్స అప్పకసిరేనేవ కాయవచీమనోకమ్మాని సువిసుద్ధాని హోన్తి, సో విసుద్ధకాయవచీమనోకమ్మన్తో విసుద్ధాజీవో ఞాయపటిపత్తియం ఠితో ఆయాపాయుపాయకోసల్లసమన్నాగమేన భియ్యోసో మత్తాయ దేయ్యధమ్మపరిచ్చాగేన, అభయదానసద్ధమ్మదానేహి చ సబ్బసత్తే అనుగ్గణ్హితుం సమత్థో హోతి, అయం తావ **దానపారమియం** పచ్చవేక్ఖణానయో.

సీలపారమియం పన ఏవం పచ్చవేక్ఖితబ్బం – “ఇదఞ్హి సీలం నామ గఙ్గోదకాదీహి విసోధేతుం అసక్కుణేయ్యస్స దోసమలస్స విక్ఖాలనజలం, హరిచన్దనాదీహి వినేతుం అసక్కుణేయ్యస్స రాగాదిపరిళాహస్స వినయనం, ముత్తాహారమకుటకుణ్డలాదీహి పచురజనాలఙ్కారేహి అసాధారణో సాధూనమలఙ్కారవిసేసో, సబ్బదిసావాయనకో అతికిత్తిమో [సబ్బదిసావాయనతో అకిత్తిమో (చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథావణ్ణనా; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭)] సబ్బకాలానురూపో చ సురభిగన్ధో, ఖత్తియమహాసాలాదీహి, దేవతాహి చ వన్దనీయాదిభావావహనతో పరమో వసీకరణమన్తో, చాతుమహారాజికాదిదేవలోకారోహణసోపానపన్తి, ఝానాభిఞ్ఞానం అధిగమూపాయో, నిబ్బానమహానగరస్స సమ్పాపకమగ్గో, సావకబోధిపచ్చేకబోధిసమ్మాసమ్బోధీనం పతిట్ఠానభూమి, యం యం వా పనిచ్ఛితం పత్థితం, తస్స తస్స సమిజ్ఝనూపాయభావతో చిన్తామణికప్పరుక్ఖాదికే చ అతిసేతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా “ఇజ్ఝతి భిక్ఖవే, సీలవతో చేతోపణిధి విసుద్ధత్తా”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౪.౩౫౨; అ॰ ని॰ ౮.౩౫). అపరమ్పి వుత్తం “ఆకఙ్ఖేయ్య చే భిక్ఖవే, భిక్ఖు సబ్రహ్మచారీనం పియో చ అస్సం మనాపో చ గరు చ భావనీయో చాతి, సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ”తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౬౫). తథా “అవిప్పటిసారత్థాని ఖో ఆనన్ద కుసలాని సీలానీ”తి, (అ॰ ని॰ ౧౦.౧; ౧౧.౧) “పఞ్చిమే గహపతయో, ఆనిసంసా సీలవతో సీలసమ్పదాయా”తిఆదిసుత్తానఞ్చ (దీ॰ ని॰ ౨.౧౫౦; అ॰ ని॰ ౫.౨౧౩; ఉదా॰ ౭౬; మహావ॰ ౨౮౫) వసేన సీలగుణా పచ్చవేక్ఖితబ్బా. తథా అగ్గిక్ఖన్ధోపమసుత్తాదీనం (అ॰ ని॰ ౭.౭౨) వసేన సీలవిరహే ఆదీనవా.

అపిచ పీతిసోమనస్సనిమిత్తతో, అత్తానువాదపరానువాదదణ్డదుగ్గతిభయాభావతో, విఞ్ఞూహి పాసంసభావతో, అవిప్పటిసారహేతుతో, పరమసోత్థిట్ఠానతో, కులసాపతేయ్యాధిపతేయ్యజీవితరూపట్ఠానబన్ధుమిత్తసమ్పత్తీనం అతిసయనతో చ సీలం పచ్చవేక్ఖితబ్బం. సీలవతో హి అత్తనో సీలసమ్పదాహేతు మహన్తం పీతిసోమనస్సం ఉప్పజ్జతి “కతం వత మయా కుసలం, కతం కల్యాణం, కతం భీరుత్తాణ”న్తి.

తథా సీలవతో అత్తా న ఉపవదతి, న చ పరే విఞ్ఞూ, దణ్డదుగ్గతిభయానఞ్చ సమ్భవోయేవ నత్థి, “సీలవా పురిసపుగ్గలో కల్యాణధమ్మో”తి విఞ్ఞూనం పాసంసో చ హోతి. తథా సీలవతో య్వాయం “కతం వత మయా పాపం, కతం లుద్దం, కతం కిబ్బిస”న్తి దుస్సీలస్స విప్పటిసారో ఉప్పజ్జతి, సో న హోతి. సీలఞ్చ నామేతం అప్పమాదాధిట్ఠానతో, భోగబ్యసనాదిపరిహారముఖేన మహతో అత్థస్స సాధనతో, మఙ్గలభావతో, పరమం సోత్థిట్ఠానం. నిహీనజచ్చోపి సీలవా ఖత్తియమహాసాలాదీనం పూజనీయో హోతీతి కులసమ్పత్తిం అతిసేతి సీలసమ్పదా, “తం కిం మఞ్ఞసి మహారాజ, ఇధ తే అస్స దాసో కమ్మకరో”తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౧౮౩) వక్ఖమానసామఞ్ఞసుత్తవచనఞ్చేత్థ సాధకం, చోరాదీహి అసాధారణతో, పరలోకానుగమనతో, మహప్ఫలభావతో, సమథాదిగుణాధిట్ఠానతో చ బాహిరధనం సాపతేయ్యం అతిసేతి సీలం. పరమస్స చిత్తిస్సరియస్స అధిట్ఠానభావతో ఖత్తియాదీనమిస్సరియం అతిసేతి సీలం. సీలనిమిత్తఞ్హి తంతంసత్తనికాయేసు సత్తానమిస్సరియం, వస్ససతాదిదీఘప్పమాణతో చ జీవితతో ఏకాహమ్పి సీలవతో జీవితస్స విసిట్ఠతావచనతో, సతిపి జీవితే సిక్ఖానిక్ఖిపనస్స మరణతావచనతో చ సీలం జీవితతో విసిట్ఠతరం. వేరీనమ్పి మనుఞ్ఞభావావహనతో, జరారోగవిపత్తీహి అనభిభవనీయతో చ రూపసమ్పత్తిం అతిసేతి సీలం. పాసాదహమ్మియాదిట్ఠానప్పభేదే రాజయువరాజసేనాపతిఆదిఠానవిసేసే చ సుఖవిసేసాధిట్ఠానభావతో అతిసేతి సీలం. సభావసినిద్ధే సన్తికావచరేపి బన్ధుజనే, మిత్తజనే చ ఏకన్తహితసమ్పాదనతో, పరలోకానుగమనతో చ అతిసేతి సీలం. “న తం మాతా పితా కయిరా”తిఆది (ధ॰ ప॰ ౪౩) వచనఞ్చేత్థ సాధకం. తథా హత్థిఅస్సరథపత్తిబలకాయేహి, మన్తాగదసోత్థానపయోగేహి చ దురారక్ఖానమనాథానం

అత్తాధీనతో, అనపరాధీనతో, మహావిసయతో చ ఆరక్ఖభావేన సీలమేవ విసిట్ఠతరం. తేనేవాహ "ధమ్మో హవే రక్ఖతి ధమ్మచారి"న్తిఆది (థేరగా. ౩౦౩; జా. ౧.౧౦.౧౦౨). ఏవమనేకగుణసమన్నాగతం సీలన్తి పచ్చవేక్ఖన్తస్స అపరిపుణ్ణా చేవ సీలసమ్పదా పారిపూరిం గచ్ఛతి, అపరిసుద్ధా చ పారిసుద్ధిం.

సచే పనస్స దీఘరత్తం పరిచయేన సీలపటిపక్ఖధమ్మా దోసాదయో అన్తరన్తరా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తేన బోధిసత్తపటిఞ్ఞేన ఏవం పటిసఞ్చిక్ఖితబ్బం "నను తయా బోధాయ పణిధానం కతం, సీలవేకల్లేన చ న సక్కా న చ సుకరా లోకియాపి సమ్పత్తియో పాపుణితుం, పగేవ లోకుత్తరా"తి. సబ్బసమ్పత్తీనమగ్గభూతాయ సమ్మాసమ్బోధియా అధిట్ఠానభూతేన సీలేన పరముక్కంసగతేన భవితబ్బం, తస్మా "కికీవ అణ్డ"న్తిఆదినా (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౭; విసుద్ధి. ౧.౧౯) వుత్తనయేన సమ్మదేవ సీలం రక్ఖన్తేన సుట్ఠు తయా పేసలేన భవితబ్బం.

అపిచ తయా ధమ్మదేసనాయ యానత్తయే సత్తానమవతారణపరిపాచనాని కాతబ్బాని, సీలవేకల్లస్స చ వచనం న పచ్చేతబ్బం హోతి, అసప్పాయాహారవిచారస్స వియ వేజ్జస్స తికిచ్ఛనం, తస్మా "కథాహం సద్ధేయ్యో హుత్వా సత్తానమవతారణపరిపాచనాని కరేయ్య"న్తి సభావపరిసుద్ధసీలేన భవితబ్బం. కిఞ్చ ఝానాదిగుణవిసేసయోగేన మే సత్తానముపకారకరణసమత్థతా, పఞ్ఞాపారమీఆదిపరిపూరణఞ్చ ఝానాదయో గుణా చ సీలపారిసుద్ధిం వినా న సమ్భవన్తీతి సమ్మదేవ సీలం సోధేతబ్బం.

తథా "సమ్బాధో ఘరావాసో రజోపథో"తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౧౯౧; మ. ని. ౧.౨౯౧, ౩౭౧; ౨.౧౦; ౩.౧౩, ౨౧౮; సం. ని. ౨.౧౫౪; ౫.౧౦౦౨; అ. ని. ౧౦.౯౯; నేత్తి. ౯౪) ఘరావాసే, "అట్ఠికఙ్కలూపమా కామా"తిఆదినా (మ. ని. ౧.౨౩౪; ౨.౪౨; పాచి. ౪౧౭; చూళని. ౧౪౭) "మాతాపి పుత్తేన వివదతీ"తిఆదినా (మ. ని. ౧.౧౬౮) చ కామేసు, "సేయ్యథాపి పురిసో ఇణం ఆదాయ కమ్మన్తే పయోజేయ్యా"తిఆదినా (మ. ని. ౧.౪౨౬) కామచ్ఛన్దాదీసు ఆదీనవదస్సనపుబ్బఙ్గమా, వుత్తవిపరియాయేన "అబ్భోకాసో పబ్బజ్జా"తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౧౯౧, ౩౯౮; మ. ని. ౧.౨౯౧, ౩౭౧; ౨.౧౦; ౩.౧౩, ౨౧౮; సం. ని. ౧.౨౯౧; సం. ని. ౫.౧౦౦౨; అ. ని. ౧౦.౯౯; నేత్తి. ౯౮) పబ్బజ్జాదీసు ఆనిసంసాపటిసఙ్ఖావసేన **నేక్ఖమ్మపారమియం** పచ్చవేక్ఖణా కాతబ్బా. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన దుక్ఖక్ఖన్ధఆసివిసోపమసుత్తాది (మ. ని. ౧.౧౬౩, ౧౭౫; సం. ని. ౪.౨౩౮) వసేన వేదితబ్బో.

తథా "పఞ్ఞాయ వినా దానాదయో ధమ్మా న విసుజ్ఝన్తి, యథాసకం బ్యాపారసమత్థా చ న హోన్తీ"తి పఞ్ఞాయ గుణా మనసి కాతబ్బా. యథేవ హి జీవితేన వినా సరీరయన్తం న సోభతి, న చ అత్తనో కిరియాసు పటిపత్తిసమత్థం హోతి. యథా చ చక్ఖాదీని ఇన్ద్రియాని విఞ్ఞాణేన వినా యథాసకం విసయేసు కిచ్చం కాతుం నప్పహోన్తి, ఏవం సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని పఞ్ఞాయ వినా సకకిచ్చపటిపత్తియమసమత్థానీతి పరిచ్చాగాదిపటిపత్తియం పఞ్ఞా పధానకారణం. ఉమ్మీలితపఞ్ఞాచక్ఖుకా హి మహాసత్తా బోధిసత్తా అత్తనో అఙ్గపచ్చఙ్గానిపి దత్వా అనత్తుక్కంసకా, అపరవమ్భకా చ హోన్తి, భేసజ్జరుక్ఖా వియ వికప్పరహితా కాలత్తయేపి సోమనస్సజాతా. పఞ్ఞావసేన హి ఉపాయకోసల్లయోగతో పరిచ్చాగో పరహితపవత్తియా దానపారమిభావం ఉపేతి. అత్తత్థఞ్హి దానం ముద్ధసదిసం [వుద్ధిసదిసం (దీ. ని. టీ. ౧.౭)] హోతి.

తథా పఞ్ఞాయ అభావేన తణ్హాదిసంకిలేసావియోగతో సీలస్స విసుద్ధియేవ న సమ్భవతి, కుతో సబ్బఞ్ఞుగుణాధిట్ఠానభావో. పఞ్ఞవా ఏవ చ ఘరావాసే కామగుణేసు సంసారే చ ఆదీనవం, పబ్బజ్జాయ ఝానసమాపత్తియం నిబ్బానే చ ఆనిసంసం సుట్ఠు సల్లక్ఖేన్తో పబ్బజిత్వా ఝానసమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా నిబ్బాననిన్నో, పరే చ తత్థ పతిట్ఠపేతి.

వీరియఞ్చ పఞ్ఞారహితం యథిచ్ఛితమత్థం న సాధేతి దురారమ్భభావతో. అనారమ్భోయేవ హి దురారమ్భతో సేయ్యో, పఞ్ఞాసహితేన పన వీరియేన న కిఞ్చి దురధిగమం ఉపాయపటిపత్తితో. తథా పఞ్ఞవా ఏవ పరాపకారాదీనమధివాసకజాతియో హోతి, న దుప్పఞ్ఞో. పఞ్ఞావిరహితస్స చ పరేహి ఉపనీతా అపకారా ఖన్తియా పటిపక్ఖమేవ అనుబ్రూహేన్తి. పఞ్ఞవతో పన తే ఖన్తిసమ్పత్తియా అనుబ్రూహనవసేన అస్సా థిరభావాయ సంవత్తన్తి. పఞ్ఞవా ఏవ తీణిపి సచ్చాని తేసం కారణాని పటిపక్ఖే చ యథాభూతం జానిత్వా పరేసం అవిసంవాదకో హోతి. తథా పఞ్ఞాబలేన అత్తానముపత్థమ్భేత్వా ధితిసమ్పదాయ సబ్బపారమీసు అచలసమాదానాధిట్ఠానో హోతి. పఞ్ఞవా ఏవ చ పియమజ్ఝత్తవేరివిభాగమకత్వా సబ్బత్థ హితూపసంహారకుసలో హోతి. తథా పఞ్ఞావసేన లాభాలాభాదిలోకధమ్మసన్నిపాతే నిబ్బికారతాయ మజ్ఝత్తో హోతి. ఏవం సబ్బాసం పారమీనం పఞ్ఞావ పారిసుద్ధిహేతూతి **పఞ్ఞాగుణా** పచ్చవేక్ఖితబ్బా.

అపిచ పఞ్ఞాయ వినా న దస్సనసమ్పత్తి, అన్తరేన చ దిట్ఠిసమ్పదం న సీలసమ్పదా, సీలదిట్ఠిసమ్పదారహితస్స చ న సమాధిసమ్పదా, అసమాహితేన చ న సక్కా అత్తహితమత్తమ్పి సాధేతుం, పగేవ ఉక్కంసగతం పరహితన్తి. "నను తయా పరహితాయ పటిపన్నేన సక్కచ్చం పఞ్ఞాపారిసుద్ధియా ఆయోగో కరణీయో"తి బోధిసత్తేన అత్తా ఓవదితబ్బో. పఞ్ఞానుభావేన హి మహాసత్తో చతురధిట్ఠానాధిట్ఠితో చతూహి సఙ్గహవత్థూహి లోకం అనుగ్గణ్హన్తో సత్తే నియ్యానమగ్గే అవతారేతి, ఇన్ద్రియాని చ నేసం పరిపాచేతి. తథా పఞ్ఞాబలేన ఖన్ధాయతనాదీసు పవిచయబహులో పవత్తినివత్తియో యాథావతో పరిజానన్తో దానాదయో గుణవిసేసే నిబ్బేధభాగియభావం నయన్తో బోధిసత్తసిక్ఖాయ పరిపూరకారీ హోతీతి ఏవమాదినా అనేకాకారవోకారే పఞ్ఞాగుణే వవత్థపేత్వా పఞ్ఞాపారమీ అనుబ్రూహేతబ్బా.

తథా దిస్సమానపారానిపి లోకియాని కమ్మాని నిహీనవీరియేన పాపుణితుమసక్కుణేయ్యాని, అగణితఖేదేన పన ఆరద్ధవీరియేన దురధిగమం నామ నత్థి. నిహీనవీరియో హి "సంసారమహోఘతో సబ్బసత్తే సన్తారేస్సామీ"తి ఆరభితుమేవ న సక్కుణోతి. మజ్ఝిమో పన ఆరభిత్వాన అన్తరావోసానమాపజ్జతి. ఉక్కట్ఠవీరియో పన అత్తసుఖనిరపేక్ఖో ఆరభిత్వా పారమధిగచ్ఛతీతి వీరియసమ్పత్తి పచ్చవేక్ఖితబ్బా.

అపిచ "యస్స అత్తనో ఏవ సంసారపఙ్కతో సముద్ధరణత్థమారమ్భో, తస్సాపి వీరియస్స సిథిలభావేన మనోరథానం మత్థకప్పత్తి న సక్కా సమ్పాపేతుం, పగేవ సదేవకస్స లోకస్స సముద్ధరణత్థం కతాభినీహారేనా"తి చ "రాగాదీనం దోసగణానం మత్తమహానాగానమివ దున్నివారణభావతో, తన్నిదానానఞ్చ కమ్మసమాదానానం ఉక్ఖిత్తాసికవధకసదిసభావతో, తన్నిమిత్తానఞ్చ దుగ్గతీనం సబ్బదా వివటముఖభావతో, తత్థ నియోజకానఞ్చ పాపమిత్తానం సదా సన్నిహితభావతో, తదోవాదకారితాయ చ వసలస్స పుథుజ్జనభావస్స సతి సమ్భవే యుత్తం సయమేవ సంసారదుక్ఖతో నిస్సరితు"న్తి చ "మిచ్ఛావితక్కా వీరియానుభావేన దూరీ భవన్తీ"తి చ "యది పన సమ్బోధిం అత్తాధీనేన వీరియేన సక్కా సమధిగన్తుం, కిమేత్థ దుక్కర"న్తి చ ఏవమాదినా నయేన **వీరియగుణా** పచ్చవేక్ఖితబ్బా.

తథా “ఖన్తి నామాయం నిరవసేసగుణపటిపక్ఖస్స కోధస్స విధమనతో గుణసమ్పాదనే సాధూనం అప్పటిహతమాయుధం, పరాభిభవనే సమత్థానమలఙ్కారో, సమణబ్రాహ్మణానం బలసమ్పదా, కోధగ్గివినయనా ఉదకధారా, కల్యాణకిత్తిసద్దస్స సఞ్జాతిదేసో, పాపపుగ్గలానం వచీవిసవూపసమకరో మన్తాగదో, సంవరే ఠితానం పరమా ధీరపకతి, గమ్భీరాసయతాయ సాగరో, దోసమహాసాగరస్స వేలా, అపాయద్వారస్స పిధానకవాటం దేవబ్రహ్మలోకానం ఆరోహణసోపానం, సబ్బగుణానమధివాసభూమి, ఉత్తమా కాయవచీమనోవిసుద్ధీ”తి మనసి కాతబ్బం. అపిచ “ఏతే సత్తా ఖన్తిసమ్పత్తియా అభావతో ఇధలోకే తపన్తి, పరలోకే చ తపనీయధమ్మానుయోగతో”తి చ “యదిపి పరాపకారనిమిత్తం దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, తస్స పన దుక్ఖస్స ఖేత్తభూతో అత్తభావో, బీజభూతఞ్చ కమ్మం మయావ అభిసఙ్ఖత”న్తి చ “తస్స చ దుక్ఖస్స ఆణణ్యకరణమేత”న్తి చ “అపకారకే అసతి కథం మయ్హం ఖన్తిసమ్పదా సమ్భవతీ”తి చ “యదిపాయం ఏతరహి అపకారకో , అయం నామ పుబ్బే అనేన మయ్హం ఉపకారో కతో”తి చ “అపకారో ఏవ వా ఖన్తినిమిత్తతాయ ఉపకారో”తి చ “సబ్బేపిమే సత్తా మయ్హం పుత్తసదిసా, పుత్తకతాపరాధేసు చ కో కుజ్ఝిస్సతీ”తి చ “యేన కోధభూతావేసేన అయం మయ్హం అపరజ్ఝతి, స్వాయం కోధభూతావేసో మయా వినేతబ్బో”తి చ “యేన అపకారేన ఇదం మయ్హం దుక్ఖం ఉప్పన్నం, తస్స అహమ్పి నిమిత్త”న్తి చ “యేహి ధమ్మేహి అపకారో కతో, యత్థ చ కతో, సబ్బేపి తే తస్మింయేవ ఖణే నిరుద్ధా, కస్సిదాని కేన కోపో కాతబ్బో”తి చ “అనత్తతాయ సబ్బధమ్మానం కో కస్స అపరజ్ఝతీ”తి చ పచ్చవేక్ఖన్తేన ఖన్తిసమ్పదా బ్రూహేతబ్బా.

యది పనస్స దీఘరత్తం పరిచయేన పరాపకారనిమిత్తకో కోధో చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠేయ్య, తేన ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖితబ్బం “ఖన్తి నామేసా పరాపకారస్స పటిపక్ఖపటిపత్తీనం పచ్చుపకారకారణ”న్తి చ “అపకారో చ మయ్హం దుక్ఖుప్పాదనేన దుక్ఖుపనిసాయ సద్ధాయ, సబ్బలోకే అనభిరతిసఞ్ఞాయ చ పచ్చయో”తి చ “ఇన్ద్రియపకతిరేసా, యదిదం ఇట్ఠానిట్ఠవిసయసమాయోగో, తత్థ అనిట్ఠవిసయసమాయోగో మయ్హం న సియాతి తం కుతేత్థ లబ్భా”తి చ “కోధవసికో సత్తో కోధేన ఉమ్మత్తో విక్ఖిత్తచిత్తో, తత్థ కిం పచ్చపకారేనా”తి చ “సబ్బేపిమే సత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధేన ఓరసపుత్తా వియ పరిపాలితా, తస్మా న తత్థ మయా చిత్తకోపో కాతబ్బో”తి చ “అపరాధకే చ సతి గుణే గుణవతి మయా కోపో న కాతబ్బో”తి చ “అసతి గుణే కస్సచిపి గుణస్సాభావతో విసేసేన కరుణాయితబ్బో”తి చ “కోపేన మయ్హం గుణయసా నిహీయన్తీ”తి చ “కుజ్ఝనేన మయ్హం దుబ్బణ్ణదుక్ఖసేయ్యాదయో సపత్తకన్తా ఆగచ్ఛన్తీ”తి చ “కోధో చ నామాయం సబ్బదుక్ఖాహితకారకో సబ్బసుఖహితవినాసకో బలవా పచ్చత్థికో”తి చ “సతి చ ఖన్తియా న కోచి పచ్చత్థికో”తి చ “అపరాధకేన అపరాధనిమిత్తం యం దుక్ఖం ఆయతిం లద్ధబ్బం, సతి చ ఖన్తియా మయ్హం తదభావో”తి చ “చిన్తేన్తేన, కుజ్ఝన్తేన చ మయా పచ్చత్థికోయేవ అనువత్తితో”తి చ “కోధే చ మయా ఖన్తియా అభిభూతే తస్స దాసభూతో పచ్చత్థికో సమ్మదేవ అభిభూతో”తి చ “కోధనిమిత్తం ఖన్తిగుణపరిచ్చాగో మయ్హం న యుత్తో”తి చ “సతి చ కోధే గుణవిరోధపచ్చనీకధమ్మే కథం మే సీలాదిధమ్మా పారిపూరిం గచ్ఛేయ్యుం, అసతి చ తేసు కథాహం సత్తానం ఉపకారబహులో పటిఞ్ఞానురూపం ఉత్తమం సమ్పత్తిం పాపుణిస్సామీ”తి చ “ఖన్తియా చ సతి బహిద్ధా విక్ఖేపాభావతో సమాహితస్స సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చతో దుక్ఖతో సబ్బే ధమ్మా అనత్తతో నిబ్బానం అసఙ్ఖతామతసన్తపణీతతాదిభావతో నిజ్ఝానం ఖమన్తి, ‘బుద్ధధమ్మా చ అచిన్తేయ్యాపరిమేయ్యప్పభవా’తి”, తతో చ “అనులోమికఖన్తియం ఠితో ‘కేవలా ఇమే అత్తత్తనియభావరహితా ధమ్మమత్తా యథాసకం పచ్చయేహి ఉప్పజ్జన్తి వినస్సన్తి, న కుతోచి ఆగచ్ఛన్తి, న కుహిఞ్చి గచ్ఛన్తి, న చ కత్థచి పతిట్ఠితా, న చేత్థ కోచి కస్సచి బ్యాపారో’తి అహంకారమమంకారానధిట్ఠానతా నిజ్ఝానం ఖమతి, యేన బోధిసత్తో బోధియా నియతో అనావత్తిధమ్మో హోతీ”తి ఏవమాదినా **ఖన్తిపారమియా** పచ్చవేక్ఖణా వేదితబ్బా.

తథా “సచ్చేన వినా సీలాదీనమసమ్భవతో, పటిఞ్ఞానురూపపటిపత్తియా అభావతో, సచ్చధమ్మాతిక్కమే చ సబ్బపాపధమ్మానం సమోసరణభావతో, అసచ్చసన్ధస్స అప్పచ్చయికభావతో, ఆయతిఞ్చ అనాదేయ్యవచనతావహనతో, సమ్పన్నసచ్చస్స సబ్బగుణాధిట్ఠానభావతో, సచ్చాధిట్ఠానేన సబ్బసమ్బోధిసమ్భారానం పారిసుద్ధిపారిపూరిసమన్వాయతో, సభావధమ్మావిసంవాదనేన సబ్బబోధిసమ్భారకిచ్చకరణతో , బోధిసత్తపటిపత్తియా చ పరినిప్ఫత్తితో”తిఆదినా **సచ్చపారమియా** సమ్పత్తియో పచ్చవేక్ఖితబ్బా.

తథా “దానాదీసు దళ్హసమాదానం, తప్పటిపక్ఖసన్నిపాతే చ నేసం అచలాధిట్ఠానం, తత్థ చ ధీరవీరభావం వినా న దానాదిసమ్భారా సమ్బోధినిమిత్తా సమ్భవన్తీ”తిఆదినా **అధిట్ఠానగుణా** పచ్చవేక్ఖితబ్బా.

తథా “అత్తహితమత్తే అవతిట్ఠన్తేనాపి సత్తేసు హితచిత్తతం వినా న సక్కా ఇధలోకపరలోకసమ్పత్తియో పాపుణితుం, పగేవ సబ్బసత్తే నిబ్బానసమ్పత్తియం పతిట్ఠాపేతుకామేనా”తి చ “పచ్ఛా సబ్బసత్తానం లోకుత్తరసమ్పత్తిమాకఙ్ఖన్తేన ఇదాని లోకియసమ్పత్తిమాకఙ్ఖా యుత్తరూపా”తి చ “ఇదాని ఆసయమత్తేన పరేసం హితసుఖూపసంహారం కాతుమసక్కోన్తో కదా పయోగేన తం సాధయిస్సామీ”తి చ “ఇదాని మయా హితసుఖూపసంహారేన సంవద్ధితా పచ్ఛా ధమ్మసంవిభాగసహాయా మయ్హం భవిస్సన్తీ”తి చ “ఏతేహి వినా న మయ్హం బోధిసమ్భారా సమ్భవన్తి, తస్మా సబ్బబుద్ధగుణవిభూతినిప్ఫత్తికారణత్తా మయ్హం ఏతే పరమం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం అనుత్తరం కుసలాయతనం ఉత్తమం గారవట్ఠాన”న్తి చ “సవిసేసం సబ్బేసుపి సత్తేసు హితజ్ఝాసయతా పచ్చుపట్ఠపేతబ్బా, కిఞ్చ కరుణాధిట్ఠానతోపి సబ్బసత్తేసు మేత్తా అనుబ్రూహేతబ్బా. విమరియాదీకతేన హి చేతసా సత్తేసు హితసుఖూపసంహారనిరతస్స తేసం అహితదుక్ఖాపనయనకామతా బలవతీ ఉప్పజ్జతి దళ్హమూలా, కరుణా చ సబ్బేసం బుద్ధకారకధమ్మానం ఆది చరణం పతిట్ఠా మూలం ముఖం పముఖ”న్తి ఏవమాదినా **మేత్తాగుణా** పచ్చవేక్ఖితబ్బా.

తథా “ఉపేక్ఖాయ అభావే సత్తేహి కతా విప్పకారా చిత్తస్స వికారం ఉప్పాదేయ్యుం, సతి చ చిత్తవికారే దానాదిసమ్భారానం సమ్భవో ఏవ నత్థీ”తి చ “మేత్తాసినేహేన సినేహితే చిత్తే ఉపేక్ఖాయ వినా సమ్భారానం పారిసుద్ధి న హోతీ”తి చ “అనుపేక్ఖకో సఙ్ఖారేసు పుఞ్ఞసమ్భారం, తబ్బిపాకఞ్చ సత్తహితత్థం పరిణామేతుం న సక్కోతీ”తి చ ఉపేక్ఖాయ అభావే దేయ్యధమ్మపటిగ్గాహకానం విభాగమకత్వా పరిచ్చజితుం న సక్కోతీ”తి చ “ఉపేక్ఖారహితేన జీవితపరిక్ఖారానం, జీవితస్స వా అన్తరాయం అమనసికరిత్వా సీలవిసోధనం కాతుం న సక్కా”తి చ తథా “ఉపేక్ఖావసేన అరతిరతిసహస్సేవ నేక్ఖమ్మబలసిద్ధితో, ఉపపత్తితో ఇక్ఖనవసేనేవ సబ్బసమ్భారకిచ్చనిప్ఫత్తితో, అచ్చారద్ధవీరియస్స అనుపేక్ఖనే పధానకిచ్చాకరణతో, ఉపేక్ఖతో ఏవ తితిక్ఖానిజ్ఝానసమ్భవతో, ఉపేక్ఖావసేన సత్తసఙ్ఖారానం అవిసంవాదనతో, లోకధమ్మానం అజ్ఝుపేక్ఖనేన సమాదిన్నధమ్మేసు అచలాధిట్ఠానసిద్ధితో, పరాపకారాదీసు అనాభోగవసేనేవ మేత్తావిహారనిప్ఫత్తితోతి సబ్బసమ్బోధిసమ్భారానం సమాదానాధిట్ఠానపారిపూరినిప్ఫత్తియో ఉపేక్ఖానుభావేన సమ్పజ్జన్తీ”తి ఏవమాదినా నయేన **ఉపేక్ఖాపారమీ** పచ్చవేక్ఖితబ్బా. ఏవం అపరిచ్చాగపరిచ్చాగాదీసు యథాక్కమం ఆదీనవానిసంసపచ్చవేక్ఖణా దానాదిపారమీనం పచ్చయోతి దట్ఠబ్బం.

తథా సపరిక్ఖారా పఞ్చదస చరణధమ్మా పఞ్చ చ అభిఞ్ఞాయో. తత్థ **చరణధమ్మా** నామ సీలసంవరో, ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా జాగరియానుయోగో, సత్త సద్ధమ్మా, చత్తారి ఝానాని చ. తేసు **సీలాదీనం** చతున్నం తేరసపి ధుతఙ్గధమ్మా, అప్పిచ్ఛతాదయో చ పరిక్ఖారా. సద్ధమ్మేసు **సద్ధాయ** బుద్ధధమ్మసఙ్ఘసీలచాగదేవతుపసమానుస్సతి

లూఖపుగ్గలపరివజ్జనా, సినిద్ధపుగ్గలసేవనా, సమ్పసాదనీయధమ్మపచ్చవేక్ఖణా, తదధిముత్తతా చ పరిక్ఖారా. హిరోత్తప్పానం అకుసలాదీనవపచ్చవేక్ఖణా, అపాయాదీనవపచ్చవేక్ఖణా , కుసలధమ్మూపత్థమ్భభావపచ్చవేక్ఖణా, హిరోత్తప్పరహితపుగ్గలపరివజ్జనా, హిరోత్తప్పసమ్పన్నపుగ్గలసేవనా, తదధిముత్తతా చ. **బాహుసచ్చస్స** పుబ్బయోగో, పరిపుచ్ఛకభావో, సద్ధమ్మాభియోగో, అనవజ్జవిజ్జాట్ఠానాదిపరిచయో, పరిపక్కిన్ద్రియతా, కిలేసదూరీభావో, అప్పస్సుతపుగ్గలపరివజ్జనా బహుస్సుతపుగ్గలసేవనా, తదధిముత్తతా చ. **వీరియస్స** అపాయభయపచ్చవేక్ఖణా, గమనవీథిపచ్చవేక్ఖణా, ధమ్మమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, థినమిద్ధవినోదనా, కుసీతపుగ్గలపరివజ్జనా, ఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవనా, సమ్మప్పధానపచ్చవేక్ఖణా, తదధిముత్తతా చ. **సతియా** సతిసమ్పజఞ్ఞం, ముట్ఠస్సతిపుగ్గలపరివజ్జనా ఉపట్ఠితస్సతిపుగ్గలసేవనా, తదధిముత్తతా చ. పఞ్ఞాయ పరిపుచ్ఛకభావో, వత్థువిసదకిరియా, ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా, దుప్పఞ్ఞపుగ్గలపరివజ్జనా, పఞ్ఞవన్తపుగ్గలసేవనా, గమ్భీరఞాణచరియపచ్చవేక్ఖణా, ధమ్మమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, తదధిముత్తతా చ. **చతున్నం ఝానానం** సీలాదిచతుక్కం, అట్ఠతింసాయ ఆరమ్మణేసు పుబ్బభాగభావనా, ఆవజ్జనాదివసీభావకరణఞ్చ పరిక్ఖారా.

తత్థ సీలాదీహి పయోగసుద్ధియా సత్తానం అభయదానే, ఆసయసుద్ధియా ఆమిసదానే, ఉభయసుద్ధియా ధమ్మదానే సమత్థోహోతీతిఆదినా చరణాదీనం దానాదిసమ్భారపచ్చయతా యథారహం నిద్ధారేతబ్బా. అతివిత్థారభయేన పన మయం న విత్థారయిమ్హ. తథా సమ్పత్తిచక్కాదయోపి దానాదీనం పచ్చయోతి వేదితబ్బా.

కో సంకిలేసోతి ఏత్థ –

తణ్హాదీహి పరామట్ఠ-భావో తాసం కిలిస్సనం;
సామఞ్ఞతో విసేసేన, యథారహం వికప్పతా.

అవిసేసేన హి తణ్హాదీహి పరామట్ఠభావో పారమీనం సంకిలేసో. విసేసేన పన దేయ్యధమ్మపటిగ్గాహకవికప్పా దానపారమియా సంకిలేసో. సత్తకాలవికప్పా సీలపారమియా. కామభవతదుపసమేసు అభిరతిఅనభిరతివికప్పా నేక్ఖమ్మపారమియా. "అహం మమా"తి వికప్పా పఞ్ఞాపారమియా. లీనుద్ధచ్చవికప్పా వీరియపారమియా. అత్తపరవికప్పా ఖన్తిపారమియా. అదిట్ఠాదీసు దిట్ఠాదివికప్పా సచ్చపారమియా. బోధిసమ్భారతబ్బిపక్ఖేసు దోసగుణవికప్పా అధిట్ఠానపారమియా. హితాహితవికప్పా మేత్తాపారమియా. ఇట్ఠానిట్ఠవికప్పా ఉపేక్ఖాపారమియా సంకిలేసోతి వేదితబ్బో.

కిం వోదానన్తి –

తణ్హాదీహి అఘాతతా, రహితతా వికప్పానం;
వోదానన్తి విజానియా, సబ్బాసమేవ తాసమ్పి.

అనుపఘాతా హి తణ్హా మాన దిట్ఠి కోధు పనాహ మక్ఖ పలాస ఇస్సామచ్ఛరియ మాయా సాఠేయ్య థమ్భ సారమ్భ మద పమాదాదీహి కిలేసేహి దేయ్యపటిగ్గాహకవికప్పాదిరహితా చ దానాదిపారమియో పరిసుద్ధా పభస్సరా భవన్తీతి.

కో పటిపక్ఖోతి –

అకుసలా కిలేసా చ, పటిపక్ఖా అభేదతో;

భేదతో పన పుబ్బేపి, వుత్తా మచ్ఛరియాదయో.

అవిసేసేన హి సబ్బేపి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బేపి కిలేసా చ ఏతాసం పటిపక్ఖా. విసేసేన పన పుబ్బే వుత్తా మచ్ఛరియాదయోతి వేదితబ్బా. అపిచ దేయ్యపటిగ్గాహకదానఫలేసు అలోభాదోసామోహగుణయోగతో లోభదోసమోహపటిపక్ఖం దానం, కాయాదిదోసత్తయవజ్జాపగమతో లోభాదిపటిపక్ఖం సీలం, కామసుఖపరూపఘాతఅత్తకిలమథపరివజ్జనతో దోసత్తయపటిపక్ఖం నేక్ఖమ్మం, లోభాదీనం అన్ధీకరణతో, ఞాణస్స చ అనన్ధీకరణతో లోభాదిపటిపక్ఖా పఞ్ఞా, అలీనానుద్ధతఞాయారమ్భవసేన లోభాదిపటిపక్ఖం వీరియం, ఇట్ఠానిట్ఠసుఞ్ఞతానం ఖమనతో లోభాదిపటిపక్ఖా ఖన్తి, సతిపి పరేసం ఉపకారే, అపకారే చ యథాభూతప్పవత్తియా లోభాదిపటిపక్ఖం సచ్చం, లోకధమ్మే అభిభుయ్య యథాసమాదిన్నేసు సమ్భారేసు అచలనతో లోభాదిపటిపక్ఖం అధిట్ఠానం, నీవరణవివేకతో లోభాదిపటిపక్ఖా మేత్తా, ఇట్ఠానిట్ఠేసు అనునయపటిఘవిద్ధంసనతో, సమప్పవత్తితో చ లోభాదిపటిపక్ఖా ఉపేక్ఖాతి దట్ఠబ్బం.

కా పటిపత్తీతి –

దానాకారాదయో ఏవ, ఉప్పాదితా అనేకధా;

పటిపత్తీతి విఞ్ఞేయ్యా, పారమీపూరణక్కమే.

దానపారమియా హి తావ సుఖూపకరణసరీరజీవితపరిచ్చాగేన, భయాపనయనేన, ధమ్మోపదేసేన చ బహుధా సత్తానం అనుగ్గహకరణం పటిపత్తి. తత్థ ఆమిసదానం అభయదానం ధమ్మదానన్తి దాతబ్బవత్థువసేన తివిధం దానం. తేసు బోధిసత్తస్స దాతబ్బవత్థు అజ్ఝత్తికం, బాహిరన్తి దువిధం. తత్థ **బాహిరం** అన్నం పానం వత్థం యానం మాలా గన్ధం విలేపనం సేయ్యా ఆవసథం పదీపేయ్యన్తి దసవిధం. అన్నాదీనం ఖాదనీయభోజనీయాదివిభాగేన అనేకవిధఞ్చ. తథా రూపారమ్మణం యావ ధమ్మారమ్మణన్తి ఆరమ్మణతో ఛబ్బిధం. రూపారమ్మణాదీనఞ్చ నీలాదివిభాగేన అనేకవిధం. తథా మణికనకరజతముత్తాపవాళాదిఖేత్తవత్థుఆరామాది దాసిదాసగోమహింసాదినానావిధవత్థూపకరణవసేన అనేకవిధం.

తత్థ మహాపురిసో బాహిరం వత్థుం దేన్తో "యో యేన అత్థికో, తం తస్సేవ దేతి. దేన్తో చ తస్స అత్థికో"తి సయమేవ జానన్తో అయాచితోపి దేతి, పగేవ యాచితో. ముత్తచాగో దేతి, నో అముత్తచాగో. పరియత్తం దేతి, నో అపరియత్తం. సతి దేయ్యధమ్మే పచ్చుపకారసన్నిస్సితో న దేతి, అసతి దేయ్యధమ్మే, పరియత్తే చ సంవిభాగారహం విభజతి. న చ దేతి పరూపఘాతావహం సత్థవిసమజ్జాదికం, నాపి కీళనకం, యం అనత్థుపసంహితం, పమాదావహఞ్చ, న చ గిలానస్స యాచకస్స పానభోజనాదిఅసప్పాయం, పమాణరహితం వా దేతి, పమాణయుత్తం పన సప్పాయమేవ దేతి.

తథా యాచితో గహట్ఠానం గహట్ఠానుచ్ఛవికం దేతి, పబ్బజితానం పబ్బజితానుచ్ఛవికం దేతి. మాతాపితరో ఞాతిసాలోహితా మిత్తామచ్చా పుత్తదారదాసకమ్మకరాతి ఏతేసు కస్సచి పీళం అజనేన్తో దేతి, న చ ఉళారం దేయ్యధమ్మం పటిజానిత్వా లూఖం దేతి, న చ లాభసక్కారసిలోకసన్నిస్సితో దేతి, న చ పచ్చుపకారసన్నిస్సితో దేతి, న చ ఫలపాటికఙ్ఖీ దేతి అఞ్ఞత్ర సమ్మాసమ్బోధియా, న చ యాచితో, దేయ్యధమ్మం వా జిగుచ్ఛన్తో దేతి, న చ అసఞ్ఞతానం యాచకానం అక్కోసకపరిభాసకానమ్పి అపవిద్ధా దానం దేతి, అఞ్ఞదత్థు పసన్నచిత్తో అనుకమ్పన్తో సక్కచ్చమేవ దేతి, న చ కోతూహలమఙ్గలికో హుత్వా దేతి, కమ్మఫలమేవ పన సద్దహన్తో దేతి, నాపి యాచకే పయిరుపాసనాదీహి సంకిలమేత్వా

దేతి, అపరికిలమేన్తో ఏవ పన దేతి, న చ పరేసం వఞ్చనాధిప్పాయో, భేదాధిప్పాయో వా దానం దేతి, అసంకిలిట్ఠచిత్తోవ దేతి, నాపి ఫరుసవాచో భాకుటికముఖో దానం దేతి, పియవాదీ చ పన పుబ్బభాసీ మిహితసితవచనో హుత్వా దేతి, యస్మిం చే దేయ్యధమ్మే ఉళారమనుఞ్ఞతాయ వా చిరపరిచయేన వా గేధసభావతాయ వా లోభధమ్మో అధిమత్తో హోతి, జానన్తో బోధిసత్తో తం ఖిప్పమేవ పటివినోదయిత్వా యాచకే పరియేసేత్వాపి దేతి, యఞ్చ దేయ్యవత్థు పరిత్తం, యాచకోపి పచ్చుపట్ఠితో, తం అచిన్తేత్వా అపి అత్తానం ధావిత్వా దేన్తో యాచకం సమ్మానేతి యథా తం అకిత్తిపణ్డితో, న చ మహాపురిసో అత్తనో పుత్తదారదాసకమ్మకరపోరిసే యాచితో తే అసఞ్ఞాపితే దోమనస్సప్పత్తే యాచకానం దేతి, సమ్మదేవ పన సఞ్ఞాపితే సోమనస్సప్పత్తే దేతి, దేన్తో చ యక్ఖరక్ఖసపిసాచాదీనం వా మనుస్సానం వా కురూరకమ్మన్తానం జానన్తో న దేతి, తథా రజ్జమ్పి తాదిసానం న దేతి, యే లోకస్స అహితాయ దుక్ఖాయ అనత్థాయ పటిపజ్జన్తి, యే పన ధమ్మికా ధమ్మేన లోకం పాలేన్తి, తేసం రజ్జదానం దేతి. ఏవం తావ బాహిరదానే పటిపత్తి వేదితబ్బా.

అజ్ఝత్తికదానమ్పి ద్వీహాకారేహి వేదితబ్బం. కథం? యథా నామ కోచి పురిసో ఘాసచ్ఛాదనహేతు అత్తానం పరస్స నిస్సజ్జతి, విధేయ్యభావం ఉపగచ్ఛతి దాసబ్యం, ఏవమేవ మహాపురిసో సమ్బోధిహేతు నిరామిసచిత్తో సత్తానం అనుత్తరం హితసుఖం ఇచ్ఛన్తో అత్తనో దానపారమిం పరిపూరేతుకామో అత్తానం పరస్స నిస్సజ్జతి, విధేయ్యభావం ఉపగచ్ఛతి యథాకామకరణీయతం, కరచరణనయనాదిఅఙ్గపచ్చఙ్గం తేన తేన అత్థికానం అకమ్పితో అలీనో అనుప్పదేతి, న తత్థ సజ్జతి, న సఙ్కోచం ఆపజ్జతి యథా తం బాహిరవత్థుస్మిం. తథా హి మహాపురిసో ద్వీహాకారేహి బాహిరవత్థుం పరిచ్చజతి యథాసుఖం పరిభోగాయ వా యాచకానం, తేసం మనోరథం పూరేన్తో అత్తనో వసీభావాయ వా. తత్థ సబ్బేన సబ్బం ముత్తచాగో ఏవమాహ "నిస్సఙ్గభావేనాహం సమ్బోధిం పాపుణిస్సామీ"తి, ఏవం అజ్ఝత్తికవత్థుస్మిమ్పి వేదితబ్బం.

తత్థ యం అజ్ఝత్తికవత్థు దియ్యమానం యాచకస్స ఏకన్తేనేవ హితాయ సంవత్తతి, తం దేతి, న ఇతరం. న చ మహాపురిసో మారస్స, మారకాయికానం వా దేవతానం విహింసాధిప్పాయానం అత్తనో అత్తభావం , అఙ్గపచ్చఙ్గాని వా జానమానో దేతి "మా తేసం అనత్థో అహోసీ"తి. యథా చ మారకాయికానం, ఏవం తేహి అన్వావిట్ఠానమ్పి న దేతి, నాపి ఉమ్మత్తకానం, ఇతరేసం పన యాచియమానో సమనన్తరమేవ దేతి తాదిసాయ యాచనాయ దుల్లభభావతో, తాదిసస్స చ దానస్స దుక్కరభావతో.

అభయదానం పన రాజతో చోరతో అగ్గితో ఉదకతో వేరీపుగ్గలతో సీహబ్యగ్ఘాదివాళమిగతో నాగయక్ఖరక్ఖసపిసాచాదితో సత్తానం భయే పచ్చుపట్ఠితే తతో పరిత్తాణభావేన దాతబ్బం.

ధమ్మదానం పన అసంకిలిట్ఠచిత్తస్స అవిపరీతధమ్మదేసనా. ఓపాయికో హి తస్స ఉపదేసో దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థవసేన, యేన సాసనే అనోతిణ్ణానం అవతారణం ఓతిణ్ణానం పరిపాచనం. తత్థాయం నయో – సఙ్ఖేపతో తావ దానకథా సీలకథా సగ్గకథా కామానం ఆదీనవో సంకిలేసో ఓకారో చ నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసో. విత్థారతో పన సావకబోధియం అధిముత్తచిత్తానం సరణగమనం, సీలసంవరో, ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా, జాగరియానుయోగో, సత్త సద్ధమ్మా, అట్ఠతింసాయ ఆరమ్మణేసు కమ్మకరణవసేన సమథానుయోగో, రూపముఖాదీసు విపస్సనాభినివేసేసు యథారహం అభినివేసనముఖేన విపస్సనానుయోగో, తథా విసుద్ధిపటిపదాయ సమ్మత్తగహణం, తిస్సో విజ్జా, ఛ అభిఞ్ఞా, చతస్సో పటిసమ్భిదా, సావకబోధీతి ఏతేసం గుణసంకిత్తనవసేన యథారహం తత్థ తత్థ పతిట్ఠాపనా, పరియోదపనా చ. తథా పచ్చేకబోధియం, సమ్మాసమ్బోధియఞ్చ అధిముత్తచిత్తానం యథారహం

దానాదిపారమీనం సభావసరసలక్ఖణాదిసంకిత్తనముఖేన తీసుపి అవత్థాభేదేసు తేసం బుద్ధానం మహానుభావతావిభావనేన యానద్వయే పతిట్ఠాపనా, పరియోదపనా చ. ఏవం మహాపురిసో సత్తానం ధమ్మదానం దేతి.

తథా మహాపురిసో ఆమిసదానం దేన్తో "ఇమినాహం దానేన సత్తానం ఆయువణ్ణసుఖబలపటిభానాదిసమ్పత్తిఞ్చ రమణీయం అగ్గఫలసమ్పత్తిఞ్చ నిప్ఫాదేయ్య"న్తి **అన్నం** దేతి, తథా సత్తానం కామకిలేసపిపాసవూపసమాయ **పానం** దేతి, తథా సువణ్ణవణ్ణతాయ, హిరోత్తప్పాలఙ్కారస్స చ నిప్ఫత్తియా **వత్థాని** దేతి, తథా ఇద్ధివిధస్స చేవ నిబ్బానసుఖస్స చ నిప్ఫత్తియా **యానం** దేతి, తథా సీలగన్ధనిప్ఫత్తియా **గన్ధం** దేతి, తథా బుద్ధగుణసోభానిప్ఫత్తియా **మాలావిలేపనం** దేతి, తథా బోధిమణ్డాసననిప్ఫత్తియా **ఆసనం** దేతి, తథాగతసేయ్యనిప్ఫత్తియా **సేయ్యం** దేతి, సరణభావనిప్ఫత్తియా **ఆవసథం** దేతి, పఞ్చచక్ఖుపటిలాభాయ **పదీపేయ్యం** దేతి.

బ్యామప్పభానిప్ఫత్తియా **రూపదానం** దేతి, బ్రహ్మస్సరనిప్ఫత్తియా **సద్దదానం** దేతి, సబ్బలోకస్స పియభావాయ **రసదానం** దేతి, బుద్ధసుఖుమాలభావాయ **ఫోట్ఠబ్బదానం** దేతి, అజరామరణభావాయ భేసజ్జదానం దేతి, కిలేసదాసబ్యవిమోచనత్థం దాసానం భుజిస్సతాదానం దేతి, సద్ధమ్మాభిరతియా అనవజ్జఖిడ్డారతిహేతుదానం దేతి, సబ్బేపి సత్తే అరియాయ జాతియా అత్తనో పుత్తభావూపనయనాయ పుత్తదానం దేతి, సకలస్సాపి లోకస్స పతిభావూపగమనాయ దారదానం దేతి, సుభలక్ఖణసమ్పత్తియా సువణ్ణమణిముత్తాపవాళాదిదానం, అనుబ్యఞ్జనసమ్పత్తియా నానావిధవిభూసనదానం, సద్ధమ్మకోసాధిగమాయ విత్తకోసదానం, ధమ్మరాజభావాయ రజ్జదానం, దానాదిసమ్పత్తియా ఆరాముయ్యానాదివనదానం, చక్కఙ్కితేహి పాదేహి బోధిమణ్డూపసఙ్కమనాయ చరణదానం, చతురోఘనిత్థరణే సత్తానం సద్ధమ్మహత్థదానత్థం హత్థదానం, సద్ధిన్ద్రియాదిపటిలాభాయ కణ్ణనాసాదిదానం, సమన్తచక్ఖుపటిలాభాయ చక్ఖుదానం, "దస్సనసవనానుస్సరణపారిచరియాదీసు సబ్బకాలం సబ్బసత్తానం హితసుఖావహో సబ్బలోకేన చ ఉపజీవితబ్బో మే కాయో భవేయ్యా"తి మంసలోహితాదిదానం. "సబ్బలోకుత్తమో భవేయ్య"న్తి ఉత్తమఙ్గదానం దేతి.

ఏవం దదన్తో చ న అనేసనాయ దేతి, న పరోపఘాతేన, న భయేన, న లజ్జాయ, న దక్ఖిణేయ్యరోసనేన, న పణీతే సతి లూఖం, న అత్తుక్కంసనేన, న పరవమ్భనేన, న ఫలాభికఙ్ఖాయ, న యాచకజిగుచ్ఛాయ, న అచిత్తీకారేన, అథ ఖో సక్కచ్చం దేతి, సహత్థేన దేతి, కాలేన దేతి, చిత్తిం కత్వా దేతి, అవిభాగేన దేతి, తీసు కాలేసు సోమనస్సికో దేతి, తతో ఏవ చ దత్వా న పచ్ఛానుతాపీ హోతి, న పటిగ్గాహకవసేన మానావమానం కరోతి, పటిగ్గాహకానం పియసముదాచారో హోతి వదఞ్ఞూ యాచయోగో సపరివారదాయకో. అన్నదానఞ్హి దేన్తో "తం సపరివారం కత్వా దస్సామీ"తి వత్థాదీహి సద్ధిం దేతి, తథా వత్థదానం దేన్తో "తం సపరివారం కత్వా దస్సామీ"తి అన్నాదీహి సద్ధిం దేతి. పానదానాదీసుపి ఏసేవ నయో, తథా రూపదానం దేన్తో ఇతరారమ్మణానిపి తస్స పరివారం కత్వా దేతి, ఏవం సేసేసుపి.

తత్థ రూపదానం నామ నీలపీతలోహితోదాతాదివణ్ణాదీసు పుప్ఫవత్థధాతూసు అఞ్ఞతరం లభిత్వా రూపవసేన ఆభుజిత్వా "రూపదానం దస్సామి, రూపదానం మయ్హ"న్తి చిన్తేత్వా తాదిసే దక్ఖిణేయ్యే దానం పతిట్ఠాపేతి, ఏతం **రూపదానం** నామ.

సద్దదానం పన భేరీసద్దాదివసేన వేదితబ్బం. తత్థ సద్దం కన్దమూలాని వియ ఉప్పాటేత్వా, నీలుప్పలహత్థకం వియ చ హత్థే ఠపేత్వా దాతుం న సక్కోతి, సవత్థుకం పన కత్వా దదన్తో సద్దదానం దేతి నామ, తస్మా యదా "సద్దదానం దస్సామీ"తి

భేరీముదిఙ్గాదీసు అఞ్ఞతరేన తూరియేన తిణ్ణం రతనానం ఉపహారం కరోతి, కారేతి చ, “సద్దదానం దస్సామి, సద్దదానం మే”తి భేరీఆదీని ఠపాపేతి, ధమ్మకథికానం పన సద్దభేసజ్జం, తేలఫాణితాదీని చ దేతి, ధమ్మస్సవనం ఘోసేతి, సరభఞ్ఞం భణతి, ధమ్మకథం కథేతి, ఉపనిసిన్నకథం, అనుమోదనకథఞ్చ కరోతి, కారేతి చ, తదా **సద్దదానం** నామ హోతి.

తథా మూలగన్ధాదీసు అఞ్ఞతరం రజనీయం గన్ధవత్థుం, పిసితమేవ వా గన్ధం యం కిఞ్చి లభిత్వా గన్ధవసేన ఆభుజిత్వా “గన్ధదానం దస్సామి, గన్ధదానం మయ్హ”న్తి బుద్ధరతనాదీనం పూజం కరోతి, కారేతి చ, గన్ధపూజనత్థాయ అగరుచన్దనాదికే గన్ధవత్థుకే పరిచ్చజతి, ఇదం **గన్ధదానం.**

తథా మూలరసాదీసు యం కిఞ్చి రజనీయం రసవత్థుం లభిత్వా రసవసేన ఆభుజిత్వా “రసదానం దస్సామి, రసదానం మయ్హ”న్తి దక్ఖిణేయ్యానం దేతి, రసవత్థుమేవ వా అఞ్ఞం గవాదికం పరిచ్చజతి, ఇదం **రసదానం.**

తథా ఫోట్ఠబ్బదానం మఞ్చపీఠాదివసేన, అత్థరణపావురణాదివసేన చ వేదితబ్బం. యదా హి మఞ్చపీఠభిసిబిబ్బోహనాదికం, నివాసనపారుపనాదికం వా సుఖసమ్ఫస్సం రజనీయం అనవజ్జం ఫోట్ఠబ్బవత్థుం లభిత్వా ఫోట్ఠబ్బవసేన ఆభుజిత్వా “ఫోట్ఠబ్బదానం దస్సామి, ఫోట్ఠబ్బదానం మయ్హ”న్తి దక్ఖిణేయ్యానం దేతి. యథావుత్తం ఫోట్ఠబ్బవత్థుం లభిత్వా పరిచ్చజతి, ఏతం **ఫోట్ఠబ్బదానం.**

ధమ్మదానం పన ధమ్మారమ్మణస్స అధిప్పేతత్తా ఓజాపానజీవితవసేన వేదితబ్బం. ఓజాదీసు హి అఞ్ఞతరం రజనీయం ధమ్మవత్థుం లభిత్వా ధమ్మారమ్మణవసేన ఆభుజిత్వా “ధమ్మదానం దస్సామి, ధమ్మదానం మయ్హ”న్తి సప్పినవనీతాది **ఓజదానం** దేతి, అమ్బపానాదిఅట్ఠవిధం **పానదానం** దేతి, **జీవితదాన**న్తి ఆభుజిత్వా సలాకభత్తపక్ఖికభత్తాదీని దేతి. అఫాసుకభావేన అభిభూతానం బ్యాధికానం వేజ్జం పట్ఠపేతి, జాలం ఫాలాపేతి, కుమీనం విద్ధంసాపేతి, సకుణపఞ్జరం విద్ధంసాపేతి, బన్ధనేన బద్ధానం సత్తానం బన్ధనమోక్ఖం కారేతి, మాఘాతభేరిం చరాపేతి, అఞ్ఞానిపి సత్తానం జీవితపరిత్తాణత్థం ఏవరూపాని కమ్మాని కరోతి, కారాపేతి చ, ఇదం **ధమ్మదానం** నామ.

సబ్బమ్పేతం యథావుత్తదానసమ్పదం సకలలోకహితసుఖాయ పరిణామేతి అత్తనో చ అకుప్పాయ విముత్తియా అపరిక్ఖయస్స ఛన్దస్స అపరిక్ఖయస్స వీరియస్స అపరిక్ఖయస్స సమాధిస్స అపరిక్ఖయస్స పటిభానస్స అపరిక్ఖయస్స ఝానస్స అపరిక్ఖయాయ సమ్మాసమ్బోధియా పరిణామేతి , ఇమఞ్చ దానపారమిం పటిపజ్జన్తేన మహాసత్తేన జీవితే అనిచ్చసఞ్ఞా పచ్చుపట్ఠపేతబ్బా. తథా భోగేసు, బహుసాధారణతా చ నేసం మనసి కాతబ్బా, సత్తేసు చ మహాకరుణా సతతం సమితం పచ్చుపట్ఠపేతబ్బా. ఏవఞ్హి భోగేహి గహేతబ్బసారం గణ్హన్తో ఆదిత్తతో వియ అగారతో సబ్బం సాపతేయ్యం, అత్తానఞ్చ బహి నీహరన్తో న కిఞ్చి సేసేతి, న కత్థచి విభాగం కరోతి, అఞ్ఞదత్థు నిరపేక్ఖో నిస్సజ్జతి ఏవ. అయం తావ **దానపారమియా** పటిపత్తిక్కమో.

సీలపారమియా పన అయం పటిపత్తిక్కమో – యస్మా సబ్బఞ్ఞుసీలాలఙ్కారేహి సత్తే అలఙ్కరితుకామేన మహాపురిసేన ఆదితో అత్తనో ఏవ తావ సీలం విసోధేతబ్బం. తత్థ చతూహాకారేహి సీలం విసుజ్ఝతి అజ్ఝాసయవిసుద్ధితో, సమాదానతో, అవీతిక్కమనతో, సతి వీతిక్కమే పున పాకటీకరణతో చ. విసుద్ధాసయతాయ హి ఏకచ్చో అత్తాధిపతి హుత్వా పాపజిగుచ్ఛనసభావో అజ్ఝత్తం హిరిధమ్మం పచ్చుపట్ఠపేత్వా సుపరిసుద్ధసమాచారో హోతి, తథా పరతో సమాదానే సతి ఏకచ్చో లోకాధిపతి హుత్వా పాపతో ఉత్తసన్తో ఓత్తప్పధమ్మం పచ్చుపట్ఠపేత్వా సుపరిసుద్ధసమాచారో హోతి, ఇతి

ఉభయథాపి ఏతే అవీతిక్కమనతో సీలే పతిట్ఠహన్తి. అథ చ పన కదాచి సతిసమ్మోసేన సీలస్స ఖణ్డాదిభావో సియా, తాయయేవ యథావుత్తాయ హిరోత్తప్పసమ్పత్తియా ఖిప్పమేవ నం వుట్ఠానాదినా పటిపాకతికం కరోన్తీతి.

తయిదం సీలం వారిత్తం చారిత్తన్తి దువిధం. తత్థాయం బోధిసత్తస్స వారిత్తసీలే పటిపత్తిక్కమో – తేన సబ్బసత్తేసు తథా దయాపన్నచిత్తేన భవితబ్బం, యథా సుపినన్తేనపి న ఆఘాతో ఉప్పజ్జేయ్య, పరూపకరణవిరతతాయ పరసన్తకో అలగద్దో వియ న పరామసితబ్బో. సచే పబ్బజితో హోతి, అబ్రహ్మచరియతోపి ఆరాచారీ హోతి సత్తవిధమేథునసంయోగవిరతో, పగేవ పరదారగమనతో. గహట్ఠో సమానో పరేసం దారేసు సదా పాపకం చిత్తమ్పి న ఉప్పాదేతి. కథేన్తో సచ్చం హితం పియం పరిమితమేవ చ కాలేన ధమ్మిం కథం భాసితా హోతి. సబ్బత్థ అనభిజ్ఝాలు , అబ్యాపన్నచిత్తో, అవిపరీతదస్సనో కమ్మస్సకతాఞాణేన చ సమన్నాగతో. సమ్మగ్గతేసు సమ్మాపటిపన్నేసు నివిట్ఠసద్ధో హోతి నివిట్ఠపేమోతి.

ఇతి చతురాపాయవట్టదుక్ఖానం పథభూతేహి అకుసలకమ్మపథేహి, అకుసలధమ్మేహి చ ఓరమిత్వా సగ్గమోక్ఖానం పథభూతేసు కుసలకమ్మపథేసు, కుసలధమ్మేసు చ పతిట్ఠితస్స మహాపురిసస్స పరిసుద్ధాసయపయోగతో యథాభిపత్థితా సత్తానం హితసుఖూపసఞ్హితా మనోరథా సీఘం సీఘం అభినిప్పజ్జన్తి, పారమియో పరిపూరేన్తి. ఏవంభూతో హి అయం. తత్థ హింసానివత్తియా సబ్బసత్తానం అభయదానం దేతి, అప్పకసిరేనేవ మేత్తాభావనం సమ్పాదేతి, ఏకాదస మేత్తానిసంసే అధిగచ్ఛతి, అప్పాబాధో హోతి అప్పాతఙ్కో, దీఘాయుకో సుఖబహులో, లక్ఖణవిసేసే పాపుణాతి, దోసవాసనఞ్చ సముచ్ఛిన్దతి. తథా అదిన్నాదాననివత్తియా చోరాదీహి అసాధారణే భోగే అధిగచ్ఛతి, పరేహి అనాసఙ్కనీయో, పియో, మనాపో, విస్సాసనీయో, భవసమ్పత్తీసు అలగ్గచిత్తో పరిచ్చాగసీలో, లోభవాసనఞ్చ సముచ్ఛిన్దతి. అబ్రహ్మచరియనివత్తియా అలోభో హోతి సన్తకాయచిత్తో, సత్తానం పియో హోతి మనాపో అపరిసఙ్కనీయో, కల్యాణో చస్స కిత్తిసద్దో అబ్భుగ్గచ్ఛతి, అలగ్గచిత్తో హోతి మాతుగామేసు అలుద్ధాసయో, నేక్ఖమ్మబహులో, లక్ఖణవిసేసే అధిగచ్ఛతి, లోభవాసనఞ్చ సముచ్ఛిన్దతి.

ముసావాదనివత్తియా సత్తానం పమాణభూతో హోతి పచ్చయికో థేతో ఆదేయ్యవచనో దేవతానం పియో మనాపో సురభిగన్ధముఖో అసద్ధమ్మారక్ఖితకాయవచీసమాచారో, లక్ఖణవిసేసే అధిగచ్ఛతి, కిలేసవాసనఞ్చ సముచ్ఛిన్దతి. పేసుఞ్ఞనివత్తియా పరూపక్కమేహి అభేజ్జకాయో హోతి అభేజ్జపరివారో, సద్ధమ్మే చ అభేజ్జనకసద్ధో, దళ్హమిత్తో భవన్తరపరిచితానమ్పి సత్తానం ఏకన్తపియో, అసంకిలేసబహులో. ఫరుసవాచానివత్తియా సత్తానం పియో హోతి మనాపో సుఖసీలో మధురవచనో సమ్భావనీయో, అట్ఠఙ్గసమన్నాగతో చస్స సరో నిబ్బత్తతి. సమ్ఫప్పలాపనివత్తియా సత్తానం పియో హోతి మనాపో, గరుభావనీయో చ, ఆదేయ్యవచనో పరిమితాలాపో, మహేసక్ఖో చ హోతి మహానుభావో, ఠానుప్పత్తికేన పటిభానేన పఞ్హాబ్యాకరణకుసలో, బుద్ధభూమియఞ్చ ఏకాయ ఏవ వాచాయ అనేకభాసానం సత్తానం అనేకేసం పఞ్హానం బ్యాకరణసమత్థో హోతి.

అనభిజ్ఝాలుతాయ అకిచ్ఛలాభీ హోతి, ఉళారేసు చ భోగేసు రుచిం పటిలభతి, ఖత్తియమహాసాలాదీనం సమ్మతో హోతి, పచ్చత్థికేహి అనభిభవనీయో, ఇన్ద్రియవేకల్లం న పాపుణాతి, అప్పటిపుగ్గలో చ హోతి. అబ్యాపాదేన పియదస్సనో హోతి సత్తానం సమ్భావనీయో, పరహితాభినన్దితాయ చ సత్తే అప్పకసిరేనేవ పసాదేతి, అలూఖసభావో చ హోతి మేత్తావిహారీ, మహేసక్ఖో చ హోతి మహానుభావో. మిచ్ఛాదస్సనాభావేన కల్యాణే సహాయే పటిలభతి, సీసచ్ఛేదం పాపుణన్తోపి పాపకమ్మం

న కరోతి, కమ్మస్సకతాదస్సనతో అకోతూహలమఙ్గలికో చ హోతి, సద్ధమ్మే చస్స సద్ధా పతిట్ఠితా హోతి మూలజాతా, సద్దహతి చ తథాగతానం బోధిం, సమయన్తరేసు నాభిరమతి ఉక్కారట్ఠానే రాజహంసో వియ, లక్ఖణత్తయవిజాననే కుసలో హోతి, అన్తే చ అనావరణఞాణలాభీ, యావ చ బోధిం న పాపుణాతి, తావ తస్మిం తస్మిం సత్తనికాయే ఉక్కట్ఠుక్కట్ఠో హోతి, ఉళారుళారసమ్పత్తియో పాపుణాతి.

"ఇతి హిదం సీలం నామ సబ్బసమ్పత్తీనం అధిట్ఠానం, సబ్బబుద్ధగుణానం పభవభూమి, సబ్బబుద్ధకారకధమ్మానం ఆది చరణం కారణం ముఖం పముఖ"న్తి బహుమానం ఉప్పాదేత్వా కాయవచీసంయమే, ఇన్ద్రియదమనే, ఆజీవపారిసుద్ధియం, పచ్చయపరిభోగే చ సతిసమ్పజఞ్ఞబలేన అప్పమత్తో హోతి, లాభసక్కారసిలోకం ఉక్ఖిత్తాసికపచ్చత్థికం వియ సల్లక్ఖేత్వా "కికీవ అణ్డ"న్తిఆదినా (విసుద్ధి. ౧.౭; దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౭) వుత్తనయేన సక్కచ్చం సీలం సమ్పాదేతబ్బం. అయం తావ **వారిత్తసీలే** పటిపత్తిక్కమో.

చారిత్తసీలే పన పటిపత్తి ఏవం వేదితబ్బా – ఇధ బోధిసత్తో కల్యాణమిత్తానం గరుట్ఠానియానం అభివాదనం పచ్చుట్ఠానం అఞ్జలికమ్మం సామీచికమ్మం కాలేన కాలం కత్తా హోతి, తథా తేసం కాలేన కాలం ఉపట్ఠానం కత్తా హోతి, గిలానానం కాయవేయ్యావటికం, వాచాయ పుచ్ఛనఞ్చ కత్తా హోతి, సుభాసితపదాని సుత్వా సాధుకారం కత్తా హోతి, గుణవన్తానం గుణే వణ్ణేతా, పరేసం అపకారే ఖన్తా, ఉపకారే అనుస్సరితా, పుఞ్ఞాని అనుమోదితా, అత్తనో పుఞ్ఞాని సమ్మాసమ్బోధియా పరిణామేతా, సబ్బకాలం అప్పమాదవిహారీ కుసలేసు ధమ్మేసు, సతి అచ్చయే అచ్చయతో దిస్వా తాదిసానం సహధమ్మికానం యథాభూతం ఆవి కత్తా, ఉత్తరిఞ్చ సమ్మాపటిపత్తిం సమ్మదేవ పరిపూరేతా.

తథా అత్తనో అనురూపాసు అత్థూపసంహితాసు సత్తానం ఇతికత్తబ్బతాపురేక్ఖారో అనలసో సహాయభావం ఉపగచ్ఛతి. ఉప్పన్నేసు చ సత్తానం బ్యాధిఆదిదుక్ఖేసు యథారహం పతికారవిధాయకో, ఞాతిభోగాదిబ్యసనపతితేసు సోకపనోదనో, ఉల్లుమ్పనసభావావట్ఠితో హుత్వా నిగ్గహారహానం ధమ్మేనేవ నిగ్గణ్హనకో యావదేవ అకుసలా వుట్ఠాపేత్వా కుసలే పతిట్ఠాపనాయ, పగ్గహారహానం ధమ్మేనేవ పగ్గణ్హనకో. యాని పురిమకానం మహాబోధిసత్తానం ఉళారతమాని పరమదుక్కరాని అచిన్తేయ్యానుభావాని సత్తానం ఏకన్తహితసుఖావహాని చరితాని, యేహి నేసం బోధిసమ్భారా సమ్మదేవ పరిపాకం అగమింసు, తాని సుత్వా అనుబ్బిగ్గో అనుత్రాసో "తేపి మహాపురిసా మనుస్సా ఏవ, అనుక్కమేన పన సిక్ఖాపారిపూరియా భావితత్తా తాదిసాయ ఉళారతమాయ ఆనుభావసమ్పత్తియా బోధిసమ్భారేసు ఉక్కంసపారమిప్పత్తా అహేసుం, తస్మా మయాపి సీలాదిసిక్ఖాసు సమ్మదేవ తథా పటిపజ్జితబ్బం, యాయ పటిపత్తియా అహమ్పి అనుక్కమేన సిక్ఖం పరిపూరేత్వా ఏకన్తతో పదం అనుపాపుణిస్సామీ"తి సద్ధాపురేచారికం వీరియం అవిస్సజ్జన్తో సమ్మదేవ సీలేసు పరిపూరకారీ హోతి.

తథా పటిచ్ఛన్నకల్యాణో హోతి వివటాపరాధో, అప్పిచ్ఛో సన్తుట్ఠో పవివిత్తో అసంసట్ఠో దుక్ఖసహో అవిపరీతదస్సనజాతికో అనుద్ధతో అనున్నళో అచపలో అముఖరో అవికిణ్ణవాచో సంవుతిన్ద్రియో సన్తమానసో కుహనాదిమిచ్ఛాజీవవిరహితో ఆచారగోచరసమ్పన్నో, అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసు, ఆరద్ధవీరియో పహితత్తో కాయే చ జీవితే చ నిరపేక్ఖో, అప్పమత్తకమ్పి కాయే, జీవితే వా అపేక్ఖం నాధివాసేతి పజహతి వినోదేతి, పగేవ అధిమత్తం. సబ్బేపి దుస్సీల్యహేతుభూతే కోధుపనాహాదికే కిలేసుపక్కిలేసే పజహతి వినోదేతి, అప్పమత్తకేన విసేసాధిగమేన అపరితుట్ఠో హోతి, న సఙ్కోచం ఆపజ్జతి, ఉపరూపరివిసేసాధిగమాయ వాయమతి.

యేన యథాలద్ధా సమ్పత్తి హీనభాగియా వా ఠితిభాగియా వా న హోతి, తథా మహాపురిసో అన్ధానం పరిణాయకో హోతి, మగ్గం ఆచిక్ఖతి, బధిరానం హత్థముద్దాయ సఞ్ఞం దేతి, అత్థమనుగ్గాహేతి, తథా మూగానం. పీఠసప్పికానం పీఠం దేతి, వాహేతి వా. అస్సద్ధానం సద్ధాపటిలాభాయ వాయమతి, కుసీతానం ఉస్సాహజననాయ, ముట్ఠస్సతీనం సతిసమాయోగాయ. విబ్భన్తత్తానం సమాధిసమ్పదాయ, దుప్పఞ్ఞానం పఞ్ఞాధిగమాయ వాయమతి. కామచ్ఛన్దపరియుట్ఠితానం కామచ్ఛన్దపటివినోదనాయ వాయమతి. బ్యాపాదథినమిద్ధఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చవిచికిచ్ఛాపరియుట్ఠితానం విచికిచ్ఛావినోదనాయ వాయమతి. కామవితక్కాదిపకతానం కామవితక్కాదిమిచ్ఛావితక్కవినోదనాయ వాయమతి. పుబ్బకారీనం సత్తానం కతఞ్ఞుతం నిస్సాయ పుబ్బభాసీ పియవాదీ సఙ్గాహకో సదిసేన, అధికేన వా పచ్చుపకారేన సమ్మానేతా హోతి.

ఆపదాసు సహాయకిచ్చం అనుతిట్ఠతి, తేసం తేసఞ్చ సత్తానం పకతిం, సభావఞ్చ పరిజానిత్వా యేహి యథా సంవసితబ్బం హోతి, తేహి తథా సంవసతి. యేసు చ యథా పటిపజ్జితబ్బం హోతి, తేసు తథా పటిపజ్జతి. తఞ్చ ఖో అకుసలతో వుట్ఠాపేత్వా కుసలే పతిట్ఠాపనవసేన, న అఞ్ఞథా. పరచిత్తానురక్ఖణా హి బోధిసత్తానం యావదేవ కుసలాభివడ్ఢియా. తథా హితజ్ఝాసయేనాపి పరో న సాహసితబ్బో, న భణ్డితబ్బో, న మఙ్కుభావమాపాదేతబ్బో, న పరస్స కుక్కుచ్చం ఉప్పాదేతబ్బం, న నిగ్గహట్ఠానే చోదేతబ్బో, న నీచతరం పటిపన్నస్స అత్తా ఉచ్చతరే ఠపేతబ్బో, న చ పరేసు సబ్బేన సబ్బం అసేవినా భవితబ్బం, న అతిసేవినా, న అకాలసేవినా భవితబ్బం.

యుత్తే పన సత్తే దేసకాలానురూపం సేవతి, న చ పరేసం పురతో పియేపి గరహతి, అప్పియే వా పసంసతి, న అధిట్ఠాయ విస్సాసీ హోతి, న ధమ్మికం ఉపనిమన్తనం పటిక్ఖిపతి, న పఞ్ఞత్తిం ఉపగచ్ఛతి, నాధికం పటిగ్గణ్హాతి, సద్ధాసమ్పన్నే సద్ధానిసంసకథాయ సమ్పహంసేతి, సీలసుతచాగపఞ్ఞాసమ్పన్నే పఞ్ఞానిసంసకథాయ సమ్పహంసేతి. సచే పన బోధిసత్తో అభిఞ్ఞాబలప్పత్తో హోతి, పమాదాపన్నే సత్తే అభిఞ్ఞాబలేన యథారహం నిరయాదికే దస్సేన్తో సంవేజేత్వా అస్సద్ధాదికే సద్ధాదీసు పతిట్ఠాపేతి, సాసనే ఓతారేతి, సద్ధాదిగుణసమ్పన్నే పరిపాచేతి. ఏవమస్స మహాపురిసస్స చారిత్తభూతో అపరిమాణో పుఞ్ఞాభిసన్దో కుసలాభిసన్దో ఉపరూపరి అభివడ్ఢతీతి వేదితబ్బం.

అపిచ యా సా "కిం సీలం, కేనట్ఠేన సీల"న్తిఆదినా పుచ్ఛం కత్వా "పాణాతిపాతాదీహి విరమన్తస్స, వత్తపటిపత్తిం వా పూరేన్తస్స చేతనాదయో ధమ్మా సీల"న్తిఆదినా నయేన నానప్పకారతో సీలస్స విత్థారకథా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౬) వుత్తా, సా సబ్బాపి ఇధ ఆహరిత్వా వత్తబ్బా. కేవలఞ్హి తత్థ సావకబోధిసత్తవసేన సీలకథా ఆగతా, ఇధ మహాబోధిసత్తవసేన కరుణూపాయకోసల్లపుబ్బఙ్గమం కత్వా వత్తబ్బాతి అయమేవ విసేసో. యతో ఇదం సీలం మహాపురిసో యథా న అత్తనో దుగ్గతియం పరికిలేసవిముత్తియా, సుగతియమ్పి న రజ్జసమ్పత్తియా, న చక్కవత్తీ, న దేవ, న సక్క, న మార, న బ్రహ్మసమ్పత్తియా పరిణామేతి, తథా న అత్తనో తేవిజ్జతాయ, న ఛళభిఞ్ఞతాయ, న చతుపటిసమ్భిదాధిగమాయ, న సావకబోధియా, న పచ్చేకబోధియా పరిణామేతి, అథ ఖో సబ్బఞ్ఞుభావేన సబ్బసత్తానం అనుత్తరసీలాలఙ్కారసమ్పాదనత్థమేవ పరిణామేతీతి అయం **సీలపారమియా** పటిపత్తిక్కమో.

తథా యస్మా కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహితా ఆదీనవదస్సనపుబ్బఙ్గమా కామేహి చ భవేహి చ నిక్ఖమనవసేన పవత్తా కుసలచిత్తుప్పత్తి నేక్ఖమ్మపారమీ, తస్మా సకలసంకిలేసనివాసనట్ఠానతాయ, పుత్తదారాదీహి మహాసమ్బాధతాయ, కసివాణిజ్జాదినానావికమ్మన్తాధిట్ఠానబ్యాకులతాయ చ ఘరావాసస్స నేక్ఖమ్మసుఖాదీనం అనోకాసతం, కామానఞ్చ

“సత్థధారాలగ్గమధుబిన్దు వియ చ కదలీ వియ చ అవలేయ్యమానపరిత్తస్సాదవిపులానత్థానుబన్ధా”తి చ విజ్జులతోభాసేన గహేతబ్బం నచ్చం వియ పరిత్తకాలూపలబ్భా, ఉమ్మత్తకాలఙ్కారో వియ విపరీతసఞ్ఞాయ అనుభవితబ్బా, కరీసావచ్ఛాదనముఖం వియ పటికారభూతా, ఉదకే తేమితఙ్గులియా నిసారుదకపానం వియ అతిత్తికరా, ఛాతజ్ఝత్తభోజనం వియ సాబాధా, బలిసామిసం వియ బ్యాసనుపనిపాతకారణా (బ్యసనసన్నిపాతకారణా – దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭), అగ్గిసన్తాపో వియ కాలత్తయేపి దుక్ఖుప్పత్తిహేతుభూతా, మక్కటాలేపో వియ బన్ధననిమిత్తా, ఘాతకావచ్ఛాదనకిమాలయో వియ అనత్థచ్ఛాదనా, సపత్తగామవాసో వియ భయట్ఠానభూతా, పచ్చత్థికపోసకో వియ కిలేసమారాదీనం ఆమిసభూతా, ఛణసమ్పత్తియో వియ విపరిణామదుక్ఖా, కోటరగ్గి వియ అన్తోదాహకా, పురాణకూపావలమ్బబీరణమధుపిణ్డం వియ అనేకాదీనవా, లోణూదకపానం వియ పిపాసాహేతుభూతా, సురామేరయం వియ నీచజనసేవితా , అప్పస్సాదతాయ అట్ఠికఙ్కలూపమా”తిఆదినా చ నయేన ఆదీనవం సల్లక్ఖేత్వా తబ్బిపరియాయేన నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసం పస్సన్తేన నేక్ఖమ్మపవివేకఉపసమసుఖాదీసు నిన్నపోణపబ్భారచిత్తేన నేక్ఖమ్మపారమియం పటిపజ్జితబ్బం.

యస్మా పన నేక్ఖమ్మం పబ్బజ్జామూలకం, తస్మా పబ్బజ్జా తావ అనుట్ఠాతబ్బా. పబ్బజ్జమనుతిట్ఠన్తేన మహాసత్తేన అసతి బుద్ధుప్పాదే కమ్మవాదీనం కిరియవాదీనం తాపసపరిబ్బాజకానం పబ్బజ్జా అనుట్ఠాతబ్బా. ఉప్పన్నేసు పన సమ్మాసమ్బుద్ధేసు తేసం సాసనే ఏవ పబ్బజితబ్బం. పబ్బజిత్వా చ యథావుత్తే సీలే పతిట్ఠితేన తస్సా ఏవ సీలపారమియా వోదాపనత్థం ధుతగుణా సమాదాతబ్బా. సమాదిన్నధుతధమ్మా హి మహాపురిసా సమ్మదేవ తే పరిహరన్తా అప్పిచ్ఛాసన్తుట్ఠసల్లేఖపవివేకఅసంసగ్గవీరియారమ్భసుభరతాదిగుణసలిలవిక్ఖాలితకిలేసమలతాయ అనవజ్జసీలవతగుణపరిసుద్ధసమాచారా పోరాణే అరియవంసత్తయే పతిట్ఠితా చతుత్థం భావనారామతాసఙ్ఖాతం అరియవంసం గన్తుం చత్తారీసాయ ఆరమ్మణేసు యథారహం ఉపచారప్పనాభేదం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరన్తి. ఏవఞ్హిస్స సమ్మదేవ నేక్ఖమ్మపారమీ పారిపూరితా హోతి. ఇమస్మిం పన ఠానే తేరసహి ధుతధమ్మేహి సద్ధిం దస కసిణాని దసాసుభాని దసానుస్సతియో చత్తారో బ్రహ్మవిహారా చత్తారో ఆరుప్పా ఏకా సఞ్ఞా ఏకం వవత్థానన్తి చత్తారీస సమాధిభావనాకమ్మట్ఠానాని, భావనావిధానఞ్చ విత్థారతో వత్తబ్బాని, తం పనేతం సబ్బం యస్మా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౨౨, ౪౭) సబ్బాకారతో విత్థారేత్వా వుత్తం, తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. కేవలఞ్హి తత్థ సావకబోధిసత్తస్స వసేన వుత్తం, ఇధ మహాబోధిసత్తస్స వసేన కరుణూపాయకోసల్లపుబ్బఙ్గమం కత్వా వత్తబ్బన్తి అయమేవ విసేసో. ఏవమేత్థ **నేక్ఖమ్మపారమియా** పటిపత్తిక్కమో వేదితబ్బో.

తథా పఞ్ఞాపారమిం సమ్పాదేతుకామేన యస్మా పఞ్ఞా ఆలోకో వియ అన్ధకారేన మోహేన సహ న వత్తతి, తస్మా మోహకారణాని తావ బోధిసత్తేన పరివజ్జేతబ్బాని. తత్థిమాని మోహకారణాని-అరతి తన్దీ విజమ్భితా ఆలసియం గణసఙ్గణికారామతా నిద్దాసీలతా అనిచ్ఛయసీలతా ఞాణస్మిం అకుతూహలతా మిచ్ఛాధిమానో అపరిపుచ్ఛకతా కాయస్స నసమ్మాపరిహారో అసమాహితచిత్తతా దుప్పఞ్ఞానం పుగ్గలానం సేవనా పఞ్ఞవన్తానం అపయిరుపాసనా అత్తపరిభవో మిచ్ఛావికప్పో విపరీతాభినివేసో కాయదళ్హీబహులతా అసంవేగసీలతా పఞ్చ నీవరణాని, సఙ్ఖేపతో యే వా పన ధమ్మే ఆసేవతో అనుప్పన్నా పఞ్ఞా నుప్పజ్జతి, ఉప్పన్నా పరిహాయతి , ఇతి ఇమాని మోహకారణాని, తాని పరివజ్జన్తేన బాహుసచ్చే, ఝానాదీసు చ యోగో కరణీయో.

తత్థాయం బాహుసచ్చస్స విసయవిభాగో – పఞ్చక్ఖన్ధా ద్వాదసాయతనాని అట్ఠారస ధాతుయో చత్తారి సచ్చాని బావీసతిన్ద్రియాని ద్వాదసపదికో పటిచ్చసముప్పాదో, తథా సతిపట్ఠానాదయో కుసలాదిధమ్మప్పభేదా చ, యాని చ లోకే అనవజ్జాని విజ్జాట్ఠానాని, యో చ సత్తానం హితసుఖవిధాననయో బ్యాకరణవిసేసో. ఇతి ఏవం పకారం సకలమేవ సుతవిసయం ఉపాయకోసల్లపుబ్బఙ్గమాయ పఞ్ఞాయ, సతియా, వీరియేన చ సాధుకం ఉగ్గహణసవనధారణపరిచయపరిపుచ్ఛాహి ఓగాహేత్వా తత్థ చ పరేసం పతిట్ఠాపనేన సుతమయా పఞ్ఞా నిబ్బత్తేతబ్బా, తథా సత్తానం ఇతికత్తబ్బతాసు ఠానుప్పత్తికా పటిభానభూతా, ఆయాపాయఉపాయకోసల్లభూతా చ పఞ్ఞా హితేసితం నిస్సాయ తత్థ తత్థ యథారహం పవత్తేతబ్బా, తథా ఖన్ధాదీనం సభావధమ్మానం ఆకారపరితక్కనముఖేన చేవ నిజ్ఝానం ఖమాపేన్తేన చ చిన్తామయా పఞ్ఞా నిబ్బత్తేతబ్బా.

ఖన్ధాదీనంయేవ పన సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణపరిగ్గహణవసేన లోకియపరిఞ్ఞం నిబ్బత్తేన్తేన పుబ్బభాగభావనాపఞ్ఞా సమ్పాదేతబ్బా. ఏవఞ్హి “నామరూపమత్తమిదం, యథారహం పచ్చయేహి ఉప్పజ్జతి చేవ నిరుజ్ఝతి చ, న ఏత్థ కోచి కత్తా వా కారేతా వా, హుత్వా అభావట్ఠేన అనిచ్చం, ఉదయబ్బయపటిపీళనట్ఠేన దుక్ఖం, అవసవత్తనట్ఠేన అనత్తా”తి అజ్ఝత్తికధమ్మే, బాహిరకధమ్మే చ నిబ్బిసేసం పరిజానన్తో తత్థ ఆసఙ్గం పజహన్తో, పరే చ తత్థ తం పజహాపేన్తో కేవలం కరుణావసేనేవ యావ న బుద్ధగుణా హత్థతలం ఆగచ్ఛన్తి, తావ యానత్తయే సత్తే అవతారణపరిపాచనేహి పతిట్ఠాపేన్తో, ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తియో, అభిఞ్ఞాయో చ లోకియవసీభావం పాపేన్తో పఞ్ఞాయ మత్థకం పాపుణాతి.

తత్థ యాచిమా ఇద్ధివిధఞాణం దిబ్బసోతధాతుఞాణం చేతోపరియఞాణం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం దిబ్బచక్ఖుఞాణం యథాకమ్మూపగఞాణం అనాగతంసఞాణన్తి సపరిభణ్డా పఞ్చలోకియాభిఞ్ఞాసఙ్ఖాతా భావనాపఞ్ఞా, యా చ ఖన్ధాయతనధాతుఇన్ద్రియసచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదిభేదేసు చతుభూమకేసు ధమ్మేసు ఉగ్గహపరిపుచ్ఛావసేన ఞాణపరిచయం కత్వా సీలవిసుద్ధి చిత్తవిసుద్ధీతి మూలభూతాసు ఇమాసు ద్వీసు విసుద్ధీసు పతిట్ఠాయ దిట్ఠివిసుద్ధి కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధి మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధి పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధి ఞాణదస్సనవిసుద్ధీతి సరీరభూతా ఇమా పఞ్చ విసుద్ధియో సమ్పాదేన్తేన భావేతబ్బా లోకియలోకుత్తరభేదా భావనాపఞ్ఞా, తాసం సమ్పాదనవిధానం యస్మా “తత్థ ‘ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతీ’తిఆదికం ఇద్ధివికుబ్బనం కాతుకామేన ఆదికమ్మికేన యోగినా”తిఆదినా, (విసుద్ధి॰ ౨.౩౬౫) “ఖన్ధాతి పఞ్చ ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తిఆదినా (విసుద్ధి॰ ౨.౪౩౧) చ విసయవిసయివిభాగేన (విసయవిభాగేన – చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా) సద్ధిం విసుద్ధిమగ్గే సబ్బాకారతో విత్థారేత్వా వుత్తం, తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. కేవలఞ్హి తత్థ సావకబోధిసత్తస్స వసేన పఞ్ఞా ఆగతా, ఇధ మహాబోధిసత్తస్స వసేన కరుణూపాయకోసల్లపుబ్బఙ్గమం కత్వా వత్తబ్బా. ఞాణదస్సనవిసుద్ధిం అపాపేత్వా పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధియంయేవ విపస్సనా ఠపేతబ్బాతి అయమేవ విసేసోతి. ఏవమేత్థ **పఞ్ఞాపారమియా** పటిపత్తిక్కమో వేదితబ్బో.

తథా యస్మా సమ్మాసమ్బోధియా కతాభినీహారేన మహాసత్తేన పారమీపరిపూరణత్థం సబ్బకాలం యుత్తప్పయుత్తేన భవితబ్బం ఆబద్ధపరికరణేన, తస్మా కాలేన కాలం “కో ను ఖో అజ్జ మయా పుఞ్ఞసమ్భారో, ఞాణసమ్భారో వా ఉపచితో, కిం వా మయా పరహితం కత”న్తి దివసే దివసే పచ్చవేక్ఖన్తేన సత్తహితత్థం ఉస్సాహో కరణీయో, సబ్బేసమ్పి సత్తానం ఉపకారాయ అత్తనో పరిగ్గహభూతం వత్థుం, కాయం, జీవితఞ్చ నిరపేక్ఖచిత్తేన ఓస్సజ్జితబ్బం, యం కిఞ్చి కమ్మం కరోతి

కాయేన, వాచాయ వా, తం సబ్బం సమ్బోధియం నిన్నచిత్తేనేవ కాతబ్బం, బోధియా పరిణామేతబ్బం, ఉళారేహి, ఇత్తరేహి చ కామేహి వినివత్తచిత్తేనేవ భవితబ్బం, సబ్బాసు చ ఇతికత్తబ్బతాసు ఉపాయకోసల్లం పచ్చుపట్ఠపేత్వా పటిపజ్జితబ్బం.

తస్మిం తస్మిఞ్చ సత్తహితే ఆరద్ధవీరియేన భవితబ్బం ఇట్ఠానిట్ఠాదిసబ్బసహేన అవిసంవాదినా. సబ్బేపి సత్తా అనోధిసో మేత్తాయ, కరుణాయ చ ఫరితబ్బా. యా కాచి సత్తానం దుక్ఖుప్పత్తి, సబ్బా సా అత్తని పాటికఙ్ఖితబ్బా. సబ్బేసఞ్చ సత్తానం పుఞ్ఞం అబ్భనుమోదితబ్బం, బుద్ధానం మహన్తతా మహానుభావతా అభిణ్హం పచ్చవేక్ఖితబ్బా, యఞ్చ కిఞ్చి కమ్మం కరోతి కాయేన, వాచాయ వా, తం సబ్బం బోధిచిత్తపుబ్బఙ్గమం కాతబ్బం. ఇమినా హి ఉపాయేన దానాదీసు యుత్తప్పయుత్తస్స థామవతో దళ్హపరక్కమస్స మహాసత్తస్స బోధిసత్తస్స అపరిమేయ్యో పుఞ్ఞసమ్భారో, ఞాణసమ్భారో చ దివసే దివసే ఉపచీయతి.

అపిచ సత్తానం పరిభోగత్థం, పరిపాలనత్థఞ్చ అత్తనో సరీరం, జీవితఞ్చ పరిచ్చజిత్వా ఖుప్పిపాససీతుణ్హవాతాతపాదిదుక్ఖపతికారో పరియేసితబ్బో చ ఉప్పాదేతబ్బో చ, యఞ్చ యథావుత్తదుక్ఖపతికారజం సుఖం అత్తనా పటిలభతి, తథా రమణీయేసు ఆరాముయ్యానపాసాదతళాకాదీసు , అరఞ్ఞాయతనేసు చ కాయచిత్తసన్తాపాభావేన అభినిబ్బుతత్తా అత్తనా సుఖం పటిలభతి, యఞ్చ సుణాతి “బుద్ధానుబుద్ధపచ్చేకబుద్ధా, మహాబోధిసత్తా చ నేక్ఖమ్మపటిపత్తియం ఠితా”తి చ “దిట్ఠధమ్మికసుఖవిహారభూతం ఈదిసం నామ ఝానసమాపత్తిసుఖమనుభవన్తీ”తి చ, తం సబ్బం సత్తేసు అనోధిసో ఉపసంహరతి. అయం తావ నయో అసమాహితభూమియం పతిట్ఠితస్స.

సమాహితభూమియం పన పతిట్ఠితో అత్తనా యథానుభూతం విసేసాధిగమనిబ్బత్తం పీతిం, పస్సద్ధిం, సుఖం, సమాధిం, యథాభూతఞాణఞ్చ సత్తేసు అధిముచ్చన్తో ఉపసంహరతి పరిణామేతి, తథా మహతి సంసారదుక్ఖే, తస్స చ నిమిత్తభూతే కిలేసాభిసఙ్ఖారదుక్ఖే నిముగ్గం సత్తనికాయం దిస్వా తత్రాపి ఖాదనఛేదనభేదనసేదనపిసనహింసనఅగ్గిసన్తాపాదిజనితా దుక్ఖా తిబ్బా ఖరా కటుకా వేదనా నిరన్తరం చిరకాలం వేదయన్తే నరకే, అఞ్ఞమఞ్ఞం కుజ్ఝనసన్తాసనవినోధనహింసనపరాధీనతాదీహి మహాదుక్ఖం అనుభవన్తే తిరచ్ఛానగతే, జోతిమాలాకులసరీరే ఖుప్పిపాసవాతాతపాదీహి డయ్హమానే, విసుస్సమానే చ వన్తఖేళాదిఆహారే, ఉద్ధబాహు విరవన్తే నిజ్ఝామతణ్హికాదికే మహాదుక్ఖం వేదయమానే పేతే చ పరియేట్ఠిమూలకం మహన్తం అనయబ్యసనం పాపుణన్తే హత్థచ్ఛేదాదికరణయోగేన దుబ్బణ్ణదుద్దసికదలిద్దాదిభావేన ఖుప్పిపాసాదిఆబాధయోగేన బలవన్తేహి అభిభవనీయతో, పరేసం వహనతో, పరాధీనతో చ నరకే, పేతే, తిరచ్ఛానగతే చ అతిసయన్తే అపాయదుక్ఖనిబ్బిసేసం దుక్ఖమనుభవన్తే మనుస్సే చ తథా విసయపరిభోగవిక్ఖిత్తచిత్తతాయ రాగాదిపరిళాహేన డయ్హమానే వాతవేగసముట్ఠితజాలాసమిద్ధసుక్ఖకట్ఠసన్నిపాతే అగ్గిక్ఖన్ధే వియ అనుపసన్తపరిళాహవుత్తికే అనుపసన్తనిహతపరాధీనే (అనిహతపరాధీనే దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭) కామావచరదేవే చ మహతా వాయామేన విదూరమాకాసం విగాహితసకున్తా వియ, బలవతా దూరే పాణినా ఖిత్తసరా వియ చ “సతిపి చిరప్పవత్తియం అనచ్చన్తికతాయ పాతపరియోసానా అనతిక్కన్తజాతిజరామరణా ఏవా”తి రూపావచరారూపావచరదేవే చ పస్సన్తేన మహన్తం సంవేగం పచ్చుపట్ఠాపేత్వా మేత్తాయ, కరుణాయ చ అనోధిసో సత్తా ఫరితబ్బా. ఏవం కాయేన, వాచాయ, మనసా చ బోధిసమ్భారే నిరన్తరం

ఉపచినన్తేన యథా పారమియో పరిపూరేన్తి, ఏవం సక్కచ్చకారినా సాతచ్చకారినా అనోలీనవుత్తినా ఉస్సాహో పవత్తేతబ్బో, వీరియపారమీ పరిపూరేతబ్బా.

అపిచ "అచిన్తేయ్యాపరిమేయ్యవిపులోళారవిమలనిరుపమనిరుపక్కిలేసగుణగణనిచయనిదానభూతస్స బుద్ధభావస్స ఉస్సక్కిత్వా సమ్పహంసనయోగ్గం వీరియం నామ అచిన్తేయ్యానుభావమేవ, యం న పచురజనా సోతుమ్పి సక్కుణన్తి, పగేవ పటిపజ్జితుం. తథా హి తివిధా అభినీహారచిత్తుప్పత్తి, చతస్సో బుద్ధభూమియో, (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౪) చత్తారి సఙ్గహవత్థూని , (దీ॰ ని॰ ౩.౨౧౦; అ॰ ని॰ ౪.౩౨) కరుణేకరసతా, బుద్ధధమ్మేసు సచ్ఛికరణేన విసేసప్పచ్చయో, నిజ్ఝానక్ఖన్తి, సబ్బధమ్మేసు నిరుపలేపో, సబ్బసత్తేసు పియపుత్తసఞ్ఞా, సంసారదుక్ఖేహి అపరిఖేదో, సబ్బదేయ్యధమ్మపరిచ్చాగో, తేన చ నిరతిమానతా, అధిసీలాదిఅధిట్ఠానం, తత్థ చ అచఞ్చలతా, కుసలకిరియాసు పీతిపామోజ్జతా, వివేకనిన్నచిత్తతా, ఝానానుయోగో, అనవజ్జధమ్మేసు అతిత్తియతా, యథాసుతస్స ధమ్మస్స పరేసం హితజ్ఝాసయేన దేసనాయ ఆరమ్భదళ్హతా, ధీరవీరభావో, పరాపవాదపరాపకారేసు వికారాభావో, సచ్చాధిట్ఠానం, సమాపత్తీసు వసీభావో, అభిఞ్ఞాసు బలప్పత్తి, లక్ఖణత్తయావబోధో, సతిపట్ఠానాదీసు అభియోగేన లోకుత్తరమగ్గసమ్భారసమ్భరణం, నవలోకుత్తరావక్కన్తీ"తి ఏవమాదికా సబ్బాపి బోధిసమ్భారపటిపత్తి వీరియానుభావేనేవ సమిజ్ఝతీతి అభినీహారతో యావ మహాబోధి అనోస్సజ్జన్తేన సక్కచ్చం నిరన్తరం వీరియం యథా ఉపరూపరి విసేసావహం హోతి, ఏవం సమ్పాదేతబ్బం. సమ్పజ్జమానే చ యథావుత్తే వీరియే, ఖన్తిసచ్చాధిట్ఠానాదయో చ దానసీలాదయో చ సబ్బేపి బోధిసమ్భారా తదధీనవుత్తితాయ సమ్పన్నా ఏవ హోన్తీతిఖన్తిఆదీసుపి ఇమినావ నయేన పటిపత్తి వేదితబ్బా.

ఇతి సత్తానం సుఖూపకరణపరిచ్చాగేన బహుధానుగ్గహకరణం దానేన పటిపత్తి, సీలేన తేసం జీవితసాపతేయ్యదారరక్ఖాభేదపియహితవచనావిహింసాదికరణాని, నేక్ఖమ్మేన తేసం ఆమిసపటిగ్గహణధమ్మదానాదినా అనేకవిధా హితచరియా, పఞ్ఞాయ తేసం హితకరణూపాయకోసల్లం, వీరియేన తత్థ ఉస్సాహారమ్భఅసంహీరకరణాని, ఖన్తియా తదపరాధసహనం, సచ్చేన నేసం అవఞ్చనతదుపకారకిరియాసమాదానావిసంవాదనాది, అధిట్ఠానేన తదుపకరణే అనత్థసమ్పాతేపి అచలనం, మేత్తాయ నేసం హితసుఖానుచిన్తనం, ఉపేక్ఖాయ నేసం ఉపకారాపకారేసు వికారానాపత్తీతి ఏవం అపరిమాణే సత్తే ఆరబ్భ అనుకమ్పితసబ్బసత్తస్స బోధిసత్తస్స పుథుజ్జనేహి అసాధారణో అపరిమాణో పుఞ్ఞఞాణసమ్భారుపచయో ఏత్థ పటిపత్తీతి వేదితబ్బం. యో చేతాసం పచ్చయో వుత్తో, తత్థ చ సక్కచ్చం సమ్పాదనం.

కో విభాగోతి –

సామఞ్ఞభేదతో ఏతా, దసవిధా విభాగతో;
తిధా హుత్వాన పచ్చేకం, సమతింసవిధా సమం.

దస పారమియో దస ఉపపారమియో దస పరమత్థపారమియోతి హి సమతింస పారమియో. తత్థ "కతాభినీహారస్స బోధిసత్తస్స పరహితకరణాభినిన్నాసయపయోగస్స కణ్హధమ్మవోకిణ్ణా సుక్కా ధమ్మా పారమియో, తేహి అవోకిణ్ణా సుక్కా ధమ్మా ఉపపారమియో, అకణ్హా అసుక్కా ధమ్మా పరమత్థపారమియో"తి **కేచి.** "సముదాగమనకాలేసు పూరియమానా పారమియో, బోధిసత్తభూమియం పుణ్ణా ఉపపారమియో, బుద్ధభూమియం సబ్బాకారపరిపుణ్ణా పరమత్థపారమియో. బోధిసత్తభూమియం వా పరహితకరణతో పారమియో, అత్తహితకరణతో ఉపపారమియో, బుద్ధభూమియం

బలవేసారజ్జసమధిగమేన ఉభయహితపరిపూరణతో పరమత్థపారమియోతి ఏవం ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు పణిధానారమ్భపరినిట్ఠానేసు తేసం విభాగో"తి **అపరే.** "దోసుపసమకరుణాపకతికానం భవసుఖవిముత్తిసుఖపరమసుఖప్పత్తానం పుఞ్ఞూపచయభేదతో తబ్బిభాగో"తి **అఞ్ఞే.**

"లజ్జాసతిమానాపస్సయానం లోకుత్తరధమ్మాధిపతీనం సీలసమాధిపఞ్ఞాగరుకానం తారితతరితతారయితూనం అనుబుద్ధపచ్చేకబుద్ధసమ్మాసమ్బుద్ధానం పారమీఉపపారమీపరమత్థపారమీహి బోధిత్తయప్పత్తితో యథావుత్తవిభాగో"తి **కేచి.** "చిత్తపణిధితో యావ వచీపణిధి, తావ పవత్తా సమ్భారా పారమియో , వచీపణిధితో యావ కాయపణిధి, తావ పవత్తా ఉపపారమియో, కాయపణిధితో పభుతి పరమత్థపారమియో"తి **అపరే. అఞ్ఞే** పన "పరపుఞ్ఞానుమోదనవసేన పవత్తా సమ్భారా పారమియో, పరేసం కారాపనవసేన పవత్తా ఉపపారమియో, సయం కరణవసేన పవత్తా పరమత్థపారమియో"తి వదన్తి. తథా "భవసుఖావహో పుఞ్ఞఞాణసమ్భారో పారమీ, అత్తనో నిబ్బానసుఖావహో ఉపపారమీ, పరేసం తదుభయసుఖావహో పరమత్థపారమీ"తి **ఏకే.**

పుత్తదారధనాదిఉపకరణపరిచ్చాగో పన దానపారమీ, అత్తనో అఙ్గపరిచ్చాగో దానఉపపారమీ, అత్తనో జీవితపరిచ్చాగో దానపరమత్థపారమీ. తథా పుత్తదారాదికస్స తివిధస్సాపి హేతు అవీతిక్కమనవసేన తిస్సో సీలపారమియో, తేసు ఏవ తివిధేసు వత్థూసు ఆలయం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా నిక్ఖమనవసేన తిస్సో నేక్ఖమ్మపారమియో, ఉపకరణఅఙ్గజీవితతణ్హం సమూహనిత్వా సత్తానం హితాహితవినిచ్ఛయకరణవసేన తిస్సో పఞ్ఞాపారమియో, యథావుత్తభేదానం పరిచ్చాగాదీనం వాయమనవసేన తిస్సో వీరియపారమియో, ఉపకరణఅఙ్గజీవితన్తరాయకరానం ఖమనవసేన తిస్సో ఖన్తిపారమియో, ఉపకరణఅఙ్గజీవితహేతు సచ్చాపరిచ్చాగవసేన తిస్సో సచ్చపారమియో, దానాదిపారమియో అకుప్పాధిట్ఠానవసేనేవ సమిజ్ఝన్తీతి ఉపకరణాదివినాసేపి అచలాధిట్ఠానవసేన తిస్సో అధిట్ఠానపారమియో, ఉపకరణాదివిఘాతకేసుపి సత్తేసు మేత్తాయ అవిజహనవసేన తిస్సో మేత్తాపారమియో, యథావుత్తవత్థుత్తయస్స ఉపకారాపకారేసు సత్తసఙ్ఖారేసు మజ్ఝత్తతాపటిలాభవసేన తిస్సో ఉపేక్ఖాపారమియోతి ఏవమాదినా ఏతాసం విభాగో వేదితబ్బో.

కో సఙ్గహోతి ఏత్థ పన –

> యథా విభాగతో తింస-విధా సఙ్గహతో దస;
> ఛప్పకారావ ఏతాసు, యుగళాదీహి సాధయే.

యథా హి ఏసా విభాగతో తింసవిధాపి దానపారమిఆదిభావతో దసవిధా, ఏవం దానసీలఖన్తివీరియఝానపఞ్ఞాసభావేన ఛబ్బిధా. ఏతాసు హి నేక్ఖమ్మపారమీ సీలపారమియా సఙ్గహితా తస్సా పబ్బజ్జాభావే. నీవరణవివేకభావే పన ఝానపారమియా, కుసలధమ్మభావే ఛహిపి సఙ్గహితా, సచ్చపారమీ సీలపారమియా ఏకదేసా ఏవ వచీసచ్చవిరతిసచ్చపక్ఖే. ఞాణసచ్చపక్ఖే పన పఞ్ఞాపారమియా సఙ్గహితా, మేత్తాపారమీ ఝానపారమియా ఏవ, ఉపేక్ఖాపారమీ ఝానపఞ్ఞాపారమీహి, అధిట్ఠానపారమీ సబ్బాహిపి సఙ్గహితాతి.

ఏతేసఞ్చ దానాదీనం ఛన్నం గుణానం అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్బన్ధానం పఞ్చదస యుగళాదీని పఞ్చదస యుగళాదిసాధకాని హోన్తి. సేయ్యథిదం? దానసీలయుగళేన పరహితాహితానం కరణాకరణయుగళసిద్ధి, దానఖన్తియుగళేన అలోభాదోసయుగళసిద్ధి, దానవీరియయుగళేన చాగసుతయుగళసిద్ధి, దానఝానయుగళేన కామదోసప్పహానయుగళసిద్ధి,

దానపఞ్ఞాయుగళేన అరియయానధురయుగళసిద్ధి, సీలఖన్తిద్వయేన పయోగాసయసుద్ధద్వయసిద్ధి, సీలవీరియద్వయేన భావనాద్వయసిద్ధి, సీలఝానద్వయేన దుస్సీల్యపరియుట్ఠానప్పహానద్వయసిద్ధి, సీలపఞ్ఞాద్వయేన దానద్వయసిద్ధి, ఖన్తివీరియద్వయేన ఖమాతేజద్వయసిద్ధి, ఖన్తిఝానదుకేన విరోధానురోధప్పహానదుకసిద్ధి, ఖన్తిపఞ్ఞాదుకేన సుఞ్ఞతాఖన్తిపటివేధదుకసిద్ధి, వీరియఝానదుకేన పగ్గహావిక్ఖేపదుకసిద్ధి, వీరియపఞ్ఞాదుకేన సరణదుకసిద్ధి, ఝానపఞ్ఞాదుకేన యానదుకసిద్ధి. దానసీలఖన్తితికేన లోభదోసమోహప్పహానతికసిద్ధి, దానసీలవీరియతికేన భోగజీవితకాయసారాదానతికసిద్ధి, దానసీలఝానతికేన పుఞ్ఞకిరియవత్థుతికసిద్ధి, దానసీలపఞ్ఞాతికేన ఆమిసాభయధమ్మదానతికసిద్ధీతి ఏవం ఇతరేహిపి తికేహి, చతుక్కాదీహి చ యథాసమ్భవం తికాని, చతుక్కాదీని చ యోజేతబ్బాని.

ఏవం ఛబ్బిధానమ్పి పన ఇమాసం పారమీనం చతూహి అధిట్ఠానేహి సఙ్గహో వేదితబ్బో. సబ్బపారమీనం సమూహసఙ్గహతో హి చత్తారి అధిట్ఠానాని. సేయ్యథిదం? సచ్చాధిట్ఠానం, చాగాధిట్ఠానం, ఉపసమాధిట్ఠానం, పఞ్ఞాధిట్ఠానన్తి. తత్థ అధితిట్ఠతి ఏతేన, ఏత్థ వా అధితిట్ఠతి, అధిట్ఠానమత్తమేవ వా తన్తి **అధిట్ఠానం,** సచ్చఞ్చ తం అధిట్ఠానఞ్చ, సచ్చస్స వా అధిట్ఠానం, సచ్చం వా అధిట్ఠానమేతస్సాతి **సచ్చాధిట్ఠానం.** ఏవం సేసేసుపి. తత్థ అవిసేసతో తావ కతాభినీహారస్స అనుకమ్పితసబ్బసత్తస్స మహాసత్తస్స పటిఞ్ఞానురూపం సబ్బపారమీపరిగ్గహతో **సచ్చాధిట్ఠానం,** తేసం పటిపక్ఖపరిచ్చాగతో **చాగాధిట్ఠానం,** సబ్బపారమితాగుణేహి ఉపసమనతో **ఉపసమాధిట్ఠానం.** తేహి ఏవ పరహితేసు ఉపాయకోసల్లతో **పఞ్ఞాధిట్ఠానం.**

విసేసతో పన "యాచకానం జనానం అవిసంవాదేత్వా దస్సామీ"తి పటిజాననతో, పటిఞ్ఞం అవిసంవాదేత్వా దానతో, దానం అవిసంవాదేత్వా అనుమోదనతో , మచ్ఛరియాదిపటిపక్ఖపరిచ్చాగతో, దేయ్యపటిగ్గాహకదానదేయ్యధమ్మక్ఖయేసు లోభదోసమోహభయవూపసమనతో, యథారహం యథాకాలం యథావిధానఞ్చ దానతో, పఞ్ఞుత్తరతో చ కుసలధమ్మానం చతురధిట్ఠానపదట్ఠానం దానం. తథా సంవరసమాదానస్స అవీతిక్కమనతో, దుస్సీల్యపరిచ్చాగతో, దుచ్చరితవూపసమనతో, పఞ్ఞుత్తరతో చ చతురధిట్ఠానపదట్ఠానం సీలం. యథాపటిఞ్ఞం ఖమనతో, కతాపరాధవికప్పపరిచ్చాగతో, కోధపరియుట్ఠానవూపసమనతో, పఞ్ఞుత్తరతో చ చతురధిట్ఠానపదట్ఠానాఖన్తి. పటిఞ్ఞానురూపం పరహితకరణతో, విసయపరిచ్చాగతో, అకుసలవూపసమనతో, పఞ్ఞుత్తరతో చ చతురధిట్ఠానపదట్ఠానం వీరియం. పటిఞ్ఞానురూపం లోకహితానుచిన్తనతో, నీవరణపరిచ్చాగతో, చిత్తవూపసమనతో, పఞ్ఞుత్తరతో చ చతురధిట్ఠానపదట్ఠానం ఝానం. యథాపటిఞ్ఞం పరహితూపాయకోసల్లతో, అనుపాయకిరియపరిచ్చాగతో, మోహజపరిళాహవూపసమనతో, సబ్బఞ్ఞుతాపటిలాభతో చ చతురధిట్ఠానపదట్ఠానా పఞ్ఞా.

తత్థ ఞేయ్యపటిఞ్ఞానువిధానేహి సచ్చాధిట్ఠానం, వత్థుకామకిలేసకామపరిచ్చాగేహి చాగాధిట్ఠానం, దోసదుక్ఖవూపసమేహి ఉపసమాధిట్ఠానం, అనుబోధపటివేధేహి పఞ్ఞాధిట్ఠానం. తివిధసచ్చపరిగ్గహితం దోసత్తయవిరోధి సచ్చాధిట్ఠానం, తివిధచాగపరిగ్గహితం దోసత్తయవిరోధి చాగాధిట్ఠానం, తివిధవూపసమపరిగ్గహితం దోసత్తయవిరోధి ఉపసమాధిట్ఠానం, తివిధఞాణపరిగ్గహితం దోసత్తయవిరోధి పఞ్ఞాధిట్ఠానం. సచ్చాధిట్ఠానపరిగ్గహితాని చాగూపసమపఞ్ఞాధిట్ఠానాని అవిసంవాదనతో, పటిఞ్ఞానువిధానతో చ. చాగాధిట్ఠానపరిగ్గహితాని సచ్చూపసమపఞ్ఞాధిట్ఠానాని పటిపక్ఖపరిచ్చాగతో, సబ్బపరిచ్చాగఫలత్తా చ. ఉపసమాధిట్ఠానపరిగ్గహితాని

సచ్చచాగపఞ్ఞాధిట్ఠానాని కిలేసపరిళాహూపసమనతో, కమ్మపరిళాహూపసమనతో చ. పఞ్ఞాధిట్ఠానపరిగ్గహితాని సచ్చచాగూపసమాధిట్ఠానాని ఞాణపుబ్బఙ్గమతో, ఞాణానుపరివత్తనతో చాతి ఏవం సబ్బాపి పారమియో సచ్చప్పభావితా చాగపరిబ్యఞ్జితా ఉపసమోపబ్రూహితా పఞ్ఞాపరిసుద్ధా. సచ్చఞ్హి ఏతాసం జనకహేతు, చాగో పటిగ్గాహకహేతు, ఉపసమో పరిబుద్ధిహేతు పఞ్ఞా పారిసుద్ధిహేతు. తథా ఆదిమ్హి సచ్చాధిట్ఠానం సచ్చపటిఞ్ఞత్తా, మజ్ఝే చాగాధిట్ఠానం కతపణిధానస్స పరహితాయ అత్తపరిచ్చాగతో, అన్తే ఉపసమాధిట్ఠానం సబ్బూపసమపరియోసానత్తా. ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు పఞ్ఞాధిట్ఠానం తస్మిం సతి సమ్భవతో, అసతి అసమ్భవతో, యథాపటిఞ్ఞఞ్చ సమ్భవతో.

తత్థ మహాపురిసా సతతం అత్తహితపరహితకరేహి గరుపియభావకరేహి సచ్చచాగాధిట్ఠానేహి గిహిభూతా ఆమిసదానేన పరే అనుగ్గణ్హన్తి. తథా అత్తహితపరహితకరేహి, గరుపియభావకరేహి, ఉపసమపఞ్ఞాధిట్ఠానేహి చ పబ్బజితభూతా ధమ్మదానేన పరే అనుగ్గణ్హన్తి.

తత్థ అన్తిమభవే బోధిసత్తస్స చతురధిట్ఠానపరిపూరణం. పరిపుణ్ణచతురధిట్ఠానస్స హి చరిమకభవూపపత్తీతి ఏకే. తత్రాపి హి గబ్భావక్కన్తిఅభినిక్ఖమనేసు పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన సతో సమ్పజానో సచ్చాధిట్ఠానపారిపూరియా సమ్పతిజాతో ఉత్తరాభిముఖో సత్తపదవీతిహారేన గన్త్వా సబ్బా దిసా ఓలోకేత్వా సచ్చానుపరివత్తినా వచసా “అగ్గోహమస్మి లోకస్స, జేట్ఠోహమస్మి లోకస్స, సేట్ఠోహమస్మి లోకస్సా”తి (దీ. ని. ౨.౩౧; మ. ని. ౩.౨౦౭) తిక్ఖత్తుం సీహనాదం నది, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన జిణ్ణాతురమతపబ్బజితదస్సావినో చతుధమ్మప్పదేసకోవిదస్స యోబ్బనారోగ్యజీవితసమ్పత్తిమదానం ఉపసమో, చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన మహతో ఞాతిపరివట్టస్స, హత్థగతస్స చ చక్కవత్తిరజ్జస్స అనపేక్ఖపరిచ్చాగోతి.

దుతియే ఠానే అభిసమ్బోధియం చతురధిట్ఠానపరిపూరణన్తి కేచి. తత్థ హి యథాపటిఞ్ఞం సచ్చాధిట్ఠానసముదాగమేన చతున్నం అరియసచ్చానం అభిసమయో. తతో హి సచ్చాధిట్ఠానం పరిపుణ్ణం. చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన సబ్బకిలేసుపక్కిలేసపరిచ్చాగో. తతో హి చాగాధిట్ఠానం పరిపుణ్ణం. ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన పరమూపసమసమ్పత్తి. తతో హి ఉపసమాధిట్ఠానం పరిపుణ్ణం. పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన అనావరణఞాణపటిలాభో. తతో హి పఞ్ఞాధిట్ఠానం పరిపుణ్ణన్తి, తం అసిద్ధం అభిసమ్బోధియాపి పరమత్థభావతో.

తతియే ఠానే ధమ్మచక్కప్పవత్తనే చతురధిట్ఠానం పరిపుణ్ణన్తి అఞ్ఞే. తత్థ హి సచ్చాధిట్ఠానసముదాగతస్స ద్వాదసహి ఆకారేహి అరియసచ్చదేసనాయ సచ్చాధిట్ఠానం పరిపుణ్ణం, చాగాధిట్ఠానసముదాగతస్స సద్ధమ్మమహాయాగకరణేన చాగాధిట్ఠానం పరిపుణ్ణం, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగతస్స సయం ఉపసన్తస్స పరేసం ఉపసమనేన ఉపసమాధిట్ఠానం పరిపుణ్ణం, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగతస్స వినేయ్యానం ఆసయాదిపరిజాననేన పఞ్ఞాధిట్ఠానం పరిపుణ్ణన్తి, తదపి అసిద్ధం అపరియోసితత్తా బుద్ధకిచ్చస్స.

చతుత్థే ఠానే పరినిబ్బానే చతురధిట్ఠానం పరిపుణ్ణన్తి అపరే. తత్ర హి పరినిబ్బుతత్తా పరమత్థసచ్చసమ్పత్తియా సచ్చాధిట్ఠానపరిపూరణం, సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గేన చాగాధిట్ఠానపరిపూరణం, సబ్బసఙ్ఖారూపసమేన ఉపసమాధిట్ఠానపరిపూరణం, పఞ్ఞాపయోజనపరినిబ్బానేన పఞ్ఞాధిట్ఠానపరిపూరణన్తి.

తత్ర మహాపురిసస్స విసేసేన మేత్తాఖేత్తే అభిజాతియం సచ్చాధిట్ఠానసముదాగతస్స సచ్చాధిట్ఠానపరిపూరణమభిబ్యత్తం, విసేసేన కరుణాఖేత్తే అభిసమ్బోధియం పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగతస్స పఞ్ఞాధిట్ఠానపరిపూరణమభిబ్యత్తం, విసేసేన ముదితాఖేత్తే ధమ్మచక్కప్పవత్తనే చాగాధిట్ఠానసముదాగతస్స చాగాధిట్ఠానపరిపూరణమభిబ్యత్తం, విసేసేన ఉపేక్ఖాఖేత్తే పరినిబ్బానే ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగతస్స ఉపసమాధిట్ఠానపరిపూరణమభిబ్యత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

తత్రాపి సచ్చాధిట్ఠానసముదాగతస్స సంవాసేన సీలం వేదితబ్బం, చాగాధిట్ఠానసముదాగతస్స సంవోహారేన సోచేయ్యం వేదితబ్బం, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగతస్స ఆపదాసు థామో వేదితబ్బో, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగతస్స సాకచ్ఛాయ పఞ్ఞా వేదితబ్బా. ఏవం సీలాజీవచిత్తదిట్ఠివిసుద్ధియో వేదితబ్బా. తథా సచ్చాధిట్ఠానసముదాగమేన దోసాగతిం న గచ్ఛతి అవిసంవాదనతో, చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన ఛన్దాగతిం న గచ్ఛతి అనభిసఙ్గతో, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన భయాగతిం న గచ్ఛతి అనుపరోధతో, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన మోహాగతిం న గచ్ఛతి యథాభూతావబోధతో.

తథా పఠమేన అదుట్ఠో అధివాసేతి, దుతియేన అలుద్ధో పటిసేవతి, తతియేన అభీతో పరివజ్జేతి, చతుత్థేన అసంమూళ్హో వినోదేతి. పఠమేన నేక్ఖమ్మసుఖుప్పత్తి, ఇతరేహి పవివేకఉపసమసమ్బోధిసుఖుప్పత్తియో హోన్తి. తథా వివేకజపీతిసుఖసమాధిజపీతిసుఖఅపీతిజకాయసుఖ సతిపారిసుద్ధిజఉపేక్ఖాసుఖుప్పత్తియో ఏతేహి చతూహి యథాక్కమం హోన్తీతి. ఏవమనేకగుణానుబన్ధేహి చతూహి అధిట్ఠానేహి సబ్బపారమిసమూహసఙ్గహో వేదితబ్బో. యథా చ చతూహి అధిట్ఠానేహి సబ్బపారమిసఙ్గహో, ఏవం కరుణాపఞ్ఞాహిపీతి దట్ఠబ్బం. సబ్బోపి హి బోధిసమ్భారో కరుణాపఞ్ఞాహి సఙ్గహితో. కరుణాపఞ్ఞాపరిగ్గహితా హి దానాదిగుణా మహాబోధిసమ్భారా భవన్తి బుద్ధత్తసిద్ధిపరియోసానాతి. ఏవమేతాసం సఙ్గహో వేదితబ్బో.

కో సమ్పాదనూపాయోతి –

> సబ్బాసం పన తాసమ్పి, ఉపాయోతి సమ్పాదనే;
> అపేకల్లాదయో అత్త-నియ్యాతనాదయో మతా.

సకలస్సాపి హి పుఞ్ఞాదిసమ్భారస్స సమ్మాసమ్బోధిం ఉద్దిస్స **అనవసేససమ్భరణం** అవేకల్లకారితాయోగేన, తత్థ చ **సక్కచ్చకారితా** ఆదరబహుమానయోగేన, **సాతచ్చకారితా** నిరన్తరపయోగేన, **చిరకాలాదియోగో** చ అన్తరా అవోసానాపజ్జనేనాతి. తం పనస్స కాలపరిమాణం పరతో ఆవి భవిస్సతి. ఇతి చతురఙ్గయోగో ఏతాసం పారమీనం సమ్పాదనూపాయో.

తథా మహాసత్తేన బోధాయ పటిపజ్జన్తేన సమ్మాసమ్బోధాయ బుద్ధానం పురేతరమేవ అత్తా నియ్యాతేతబ్బో "ఇమాహం అత్తభావం బుద్ధానం నియ్యాతేమీ"తి. తం తం పరిగ్గహవత్థుఞ్చ పటిలాభతో పురేతరమేవ దానముఖే నిస్సజ్జితబ్బం "యం కిఞ్చి మయ్హం ఉప్పజ్జనకం జీవితపరిక్ఖారజాతం, తం సబ్బం సతి యాచకే దస్సామి, తేసం పన దిన్నావసేసం ఏవ మయా పరిభుఞ్జితబ్బ"న్తి.

ఏవఞ్హిస్స సమ్మదేవ పరిచ్చాగాయ కతే చిత్తాభిసఙ్ఖారే యం ఉప్పజ్జతి పరిగ్గహవత్థు అవిఞ్ఞాణకం, సవిఞ్ఞాణకం వా, తత్థ యే ఇమే పుబ్బే దానే అకతపరిచయో, పరిగ్గహవత్థుస్స పరిత్తభావో, ఉళారమనుఞ్ఞతా, పరిక్ఖయచిన్తాతి **చత్తారో దానవినిబన్ధా.** తేసు యదా మహాబోధిసత్తస్స సంవిజ్జమానేసు దేయ్యధమ్మేసు, పచ్చుపట్ఠితే చ యాచకజనే దానే చిత్తం న పక్ఖన్దతి న కమతి, తేన నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం “అద్ధాహం దానే పుబ్బే అకతపరిచయో, తేన మే ఏతరహి దాతుకమ్యతా చిత్తే న సణ్ఠాతీ”తి. సో “ఏవం మే ఇతో పరం దానాభిరతం చిత్తం భవిస్సతి, హన్దాహం ఇతో పట్ఠాయ దానం దస్సామి, నను మయా పటికచ్చేవ పరిగ్గహవత్థుం యాచకానం పరిచ్చత్త”న్తి దానం దేతి ముత్తచాగో పయతపాణి వోస్సగ్గరతో యాచయోగో దానసంవిభాగరతో. ఏవం మహాసత్తస్స **పఠమో దానవినిబన్ధో** హతో హోతి విహతో సముచ్ఛిన్నో.

తథా మహాసత్తో దేయ్యధమ్మస్స పరిత్తభావే సతి పచ్చయవేకల్లే ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి “అహం ఖో పుబ్బే అదానసీలతాయ ఏతరహి ఏవం పచ్చయవేకల్లో జాతో, తస్మా ఇదాని మయా పరిత్తేన వా హీనేన వా యథాలద్ధేన దేయ్యధమ్మేన అత్తానం పీళేత్వాపి దానమేవ దాతబ్బం, యేనాహం ఆయతిమ్పి దానపారమిం మత్థకం పాపేస్సామీ”తి సో ఇతరీతరేన దానం దేతి ముత్తచాగో పయతపాణి వోస్సగ్గరతో యాచయోగో దానసంవిభాగరతో. ఏవం మహాసత్తస్స **దుతియో దానవినిబన్ధో** హతో హోతి విహతో సముచ్ఛిన్నో.

తథా మహాసత్తో దేయ్యధమ్మస్స ఉళారమనుఞ్ఞతాయ అదాతుకమ్యతాచిత్తే ఉప్పజ్జమానే ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి “నను తయా సప్పురిస ఉళారతమా సబ్బసేట్ఠా సమ్మాసమ్బోధి అభిపత్థితా, తస్మా తదత్థం తయా ఉళారమనుఞ్ఞే ఏవ దేయ్యధమ్మే దాతుం యుత్తరూప”న్తి. సో ఉళారం, మనుఞ్ఞఞ్చ దానం దేతి ముత్తచాగో పయతపాణి వోస్సగ్గరతో యాచయోగో దానసంవిభాగరతో. ఏవం మహాపురిసస్స **తతియో దానవినిబన్ధో** హతో హోతి విహతో సముచ్ఛిన్నో.

తథా మహాసత్తో దానం దేన్తో యదా దేయ్యధమ్మస్స పరిక్ఖయం పస్సతి, సో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి “అయం ఖో భోగానం సభావో, యదిదం ఖయధమ్మతా వయధమ్మతా, అపిచ మే పుబ్బే తాదిసస్స దానస్స అకతత్తా ఏవం భోగానం పరిక్ఖయో దిస్సతి, హన్దాహం యథాలద్ధేన దేయ్యధమ్మేన పరిత్తేన వా, విపులేన వా దానమేవ దదేయ్యం, యేనాహం ఆయతిం దానపారమియా మత్థకం పాపుణిస్సామీ’తి. సో యథాలద్ధేన దానం దేతి ముత్తచాగో పయతపాణి వోస్సగ్గరతో యాచయోగో దానసంవిభాగరతో. ఏవం మహాసత్తస్స **చతుత్థో దానవినిబన్ధో** హతో హోతి విహతో సముచ్ఛిన్నో. ఏవం యే యే దానపారమియా వినిబన్ధభూతా అనత్థా, తేసం తేసం యథారహం పచ్చవేక్ఖిత్వా పటివినోదనం ఉపాయో. యథా చ దానపారమియా, ఏవం సీలపారమిఆదీసుపి దట్ఠబ్బం.

అపిచ యం మహాసత్తస్స బుద్ధానం అత్తసన్నియ్యాతనం, తం సమ్మదేవ సబ్బపారమీనం సమ్పాదనూపాయో, బుద్ధానఞ్చ అత్తానం నియ్యాతేత్వా ఠితో మహాపురిసో తత్థ తత్థ బోధిసమ్భారపారిపూరియా ఘటేన్తో వాయమన్తో సరీరస్స, సుఖూపకరణానఞ్చ ఉపచ్ఛేదకేసు దుస్సహేసుపి కిచ్చేసు (కిచ్చేసు చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా) దురభిసమ్భవేసుపి సత్తసఙ్ఖారసముపనీతేసు అనత్థేసు తిబ్బేసు పాణహరేసు “అయం మయా అత్తభావో బుద్ధానం పరిచ్చత్తో, యం వా తం వా ఏత్థ హోతూ”తి తన్నిమిత్తం న కమ్పతి న వేధతి ఈసకమ్పి అఞ్ఞథత్తం న గచ్ఛతి, కుసలారమ్భే అఞ్ఞదత్థు అచలాధిట్ఠానో చ హోతి, ఏవం **అత్తసన్నియ్యాతనమ్పి** ఏతాసం సమ్పాదనూపాయో.

అపిచ సమాసతో కతాభినీహారస్స అత్తని సినేహస్స పరియాదానం, (పరిసోసనం చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా) పరేసు చ సినేహస్స పరివడ్ఢనం ఏతాసం సమ్పాదనూపాయో. సమ్మాసమ్బోధిసమధిగమాయ హి కతమహాపణిధానస్స మహాసత్తస్స యాథావతో పరిజాననేన సబ్బేసు ధమ్మేసు అనుపలిత్తస్స అత్తని సినేహో పరిక్ఖయం పరియాదానం గచ్ఛతి, మహాకరుణాసమాయోగవసేన (సమాసేవనేన చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా) పన పియపుత్తే వియ సబ్బసత్తే సమ్పస్సమానస్స తేసు మేత్తాకరుణాసినేహో పరివడ్ఢతి, తతో చ తం తదావత్థానురూపం అత్తపరసన్తానేసు లోభదోసమోహవిగమేన విదూరీకతమచ్ఛరియాదిబోధిసమ్భారపటిపక్ఖో మహాపురిసో దానపియవచనఅత్థచరియా సమానత్తతాసఙ్ఖాతేహి చతూహి సఙ్గహవత్థూహి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౩; అ॰ ని॰ ౪.౩౨) చతురధిట్ఠానానుగతేహి అచ్చన్తం జనస్స సఙ్గహకరణేన ఉపరి యానత్తయే అవతారణం, పరిపాచనఞ్చ కరోతి.

మహాసత్తానఞ్హి మహాకరుణా, మహాపఞ్ఞా చ దానేన అలఙ్కతా, దానం పియవచనేన, పియవచనం అత్థచరియాయ, అత్థచరియా సమానత్తతాయ అలఙ్కతా, సఙ్గహితా చ. తేసఞ్హి సబ్బేపి సత్తే అత్తనా నిబ్బిసేసే కత్వా బోధిసమ్భారేసు పటిపజ్జన్తానం సబ్బత్థ సమానసుఖదుక్ఖతాయ సమానత్తతాసిద్ధి. బుద్ధభూతానమ్పి చ తేహేవ చతూహి సఙ్గహవత్థూహి చతురధిట్ఠానేన పరిపూరితాభిబుద్ధేహి జనస్స అచ్చన్తికసఙ్గహకరణేన అభివినయనం సిజ్ఝతి. దానఞ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధానం చాగాధిట్ఠానేన పరిపూరితాభిబుద్ధం. పియవచనం సచ్చాధిట్ఠానేన, అత్థచరియా పఞ్ఞాధిట్ఠానేన, సమానత్తతా ఉపసమాధిట్ఠానేన పరిపూరితాభిబుద్ధా. తథాగతానఞ్హి సబ్బసావకపచ్చేకబుద్ధేహి సమానత్తతా పరినిబ్బానే. తత్ర హి నేసం అవిసేసతో ఏకీభావో. తేనేవాహ "నత్థి విముత్తియా నానత్త"న్తి. హోన్తి చేత్థ –

> "సచ్చో చాగీ ఉపసన్తో, పఞ్ఞవా అనుకమ్పకో;
> సమ్భతసబ్బసమ్భారో, కం నామత్థం న సాధయే.
>
> మహాకారుణికో సత్థా, హితేసీ చ ఉపేక్ఖకో;
> నిరపేక్ఖో చ సబ్బత్థ, అహో అచ్ఛరియో జినో.
>
> విరత్తో సబ్బధమ్మేసు, సత్తేసు చ ఉపేక్ఖకో;
> సదా సత్తహితే యుత్తో, అహో అచ్ఛరియో జినో.
>
> సబ్బదా సబ్బసత్తానం, హితాయ చ సుఖాయ చ;
> ఉయ్యుత్తో అకిలాసూ చ, అహో అచ్ఛరియో జినో"తి. (చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా);

కిత్తకేన కాలేన సమ్పాదనన్తి –

> పఞ్ఞాధికాదిభేదేన, ఉగ్ఘాటితఞ్ఞూఆదినా;
> తిణ్ణమ్పి బోధిసత్తానం, వసా కాలో తిధా మతో.

హేట్ఠిమేన హి తావ పరిచ్ఛేదేన చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని, మహాకప్పానం సతసహస్సఞ్చ, మజ్ఝిమేన అట్ఠ అసఙ్ఖ్యేయ్యాని, మహాకప్పానం సతసహస్సఞ్చ, ఉపరిమేన పన సోళస అసఙ్ఖ్యేయ్యాని, మహాకప్పానం సతసహస్సఞ్చ. ఏతే చ భేదా

యథాక్కమం పఞ్ఞాధికసద్ధాధికవీరియాధికవసేన వేదితబ్బా. పఞ్ఞాధికానఞ్హి సద్ధా మన్దా హోతి, పఞ్ఞా తిక్ఖా. సద్ధాధికానం పఞ్ఞా మజ్ఝిమా హోతి. వీరియాధికానం పఞ్ఞా మన్దా. పఞ్ఞానుభావేన చ సమ్మాసమ్బోధి అభిగన్తబ్బాతి (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౪ అత్థతో సమానం) **అట్ఠకథాయం** వుత్తం.

అపరే పన "వీరియస్స తిక్ఖమజ్ఝిమముదుభావేన బోధిసత్తానం అయం కాలవిభాగో"తి వదన్తి, అవిసేసేన పన విముత్తిపరిపాచనీయానం ధమ్మానం తిక్ఖమజ్ఝిమముదుభావేన యథావుత్తకాలభేదేన బోధిసమ్భారా తేసం పారిపూరిం గచ్ఛన్తీతి తయోపేతే కాలభేదా యుత్తాతిపి వదన్తి. ఏవం తివిధా హి బోధిసత్తా అభినీహారక్ఖణే భవన్తి ఏకో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ, ఏకో విపఞ్చితఞ్ఞూ, ఏకో నేయ్యోతి. తేసు యో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ, సో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సమ్ముఖా చతుప్పదగాథం సుణన్తో గాథాయ తతియపదే అపరియోసితే ఏవ ఛహి అభిఞ్ఞాహి సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం అధిగన్తుం సమత్థుపనిస్సయో హోతి, సచే సావకబోధియం అధిముత్తో సియా.

దుతియో భగవతో సమ్ముఖా చతుప్పదగాథం సుణన్తో అపరియోసితే ఏవ గాథాయ చతుత్థపదే ఛహి అభిఞ్ఞాహి అరహత్తం అధిగన్తుం సమత్థుపనిస్సయో హోతి, యది సావకబోధియం అధిముత్తో సియా.

ఇతరో పన భగవతో సమ్ముఖా చతుప్పదగాథం సుత్వా పరియోసితాయ గాథాయ ఛహి అభిఞ్ఞాహి అరహత్తం అధిగన్తుం సమత్థుపనిస్సయో హోతి.

తయోపేతే వినా కాలభేదేన కతాభినీహారా, బుద్ధానం సన్తికే లద్ధబ్యాకరణా చ అనుక్కమేన పారమియో పూరేన్తా యథాక్కమం యథావుత్తభేదేన కాలేన సమ్మాసమ్బోధిం పాపుణన్తి. తేసు తేసు పన కాలభేదేసు అపరిపుణ్ణేసు తే తే మహాసత్తా దివసే దివసే వేస్సన్తరదానసదిసం మహాదానం దేన్తాపి తదనురూపే సీలాదిసబ్బపారమిధమ్మే ఆచినన్తాపి పఞ్చ మహాపరిచ్చాగే పరిచ్చజన్తాపి ఞాతత్థచరియం లోకత్థచరియం బుద్ధత్థచరియం పరమకోటిం పాపేన్తాపి అన్తరావ సమ్మాసమ్బుద్ధా భవిస్సన్తీతి నేతం ఠానం విజ్జతి. కస్మా? ఞాణస్స అపరిపచ్చనతో, బుద్ధకారకధమ్మానఞ్చ అపరినిట్ఠానతో. పరిచ్ఛిన్నకాలనిప్ఫాదితం వియ హి సస్సం యథావుత్తకాలపరిచ్ఛేదేన పరినిప్ఫాదితా సమ్మాసమ్బోధి తదన్తరా పన సబ్బుస్సాహేన వాయమన్తేనాపి న సక్కా అధిగన్తున్తి పారమిపారిపూరి యథావుత్తకాలవిసేసేన సమ్పజ్జతీతి వేదితబ్బం.

కో ఆనిసంసోతి –

యే తే కతాభినీహారానం బోధిసత్తానం –

"ఏవం సబ్బఙ్గసమ్పన్నా, బోధియా నియతా నరా;
సంసరం దీఘమద్ధానం, కప్పకోటిసతేహిపి.

అవీచిమ్హి నుప్పజ్జన్తి, తథా లోకన్తరేసు చ;
నిజ్ఝామతణ్హా ఖుప్పిపాసా, న హోన్తి కాలకఞ్చికా. (కాలకఞ్చికా చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా);

న హోన్తి ఖుద్దకా పాణా, ఉపపజ్జన్తాపి దుగ్గతిం;

జాయమానా మనుస్సేసు, జచ్చన్ధా న భవన్తి తే.

సోతవేకల్లతా నత్థి, న భవన్తి మూగపక్ఖికా;
ఇత్థిభావం న గచ్ఛన్తి, ఉభతోబ్యఞ్జనపణ్డకా.

న భవన్తి పరియాపన్నా, బోధియా నియతా నరా;
ముత్తా ఆనన్తరికేహి, సబ్బత్థ సుద్ధగోచరా.

మిచ్ఛాదిట్ఠిం న సేవన్తి, కమ్మకిరియదస్సనా;
వసమానాపి సగ్గేసు, అసఞ్ఞం నుపపజ్జరే.

సుద్ధావాసేసు దేవేసు, హేతు నామ న విజ్జతి;
నేక్ఖమ్మనిన్నా సప్పురిసా, విసంయుత్తా భవాభవే;
చరన్తి లోకత్థచరియాయో, పూరేన్తి సబ్బపారమీ"తి. (అట్ఠసా॰ నిదానకథా; చరియా॰ పకిణ్ణకకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౨౭.దూరేనిదానకథా); –

ఏవం సంవణ్ణితా ఆనిసంసా, యే చ "సతో సమ్పజానో ఆనన్ద బోధిసత్తో తుసితా కాయా చవిత్వా మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమతీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౨౦౪) సోళస అచ్ఛరియబ్భుతధమ్మప్పకారా, యే చ "సీతం బ్యపగతం హోతి, ఉణ్హఞ్చ వూపసమతీ"తిఆదినా, (ఖు॰ ని॰ ౪-౩౧౩ పిట్ఠే) "జాయమానే ఖో సారిపుత్త, బోధిసత్తే అయం దససహస్సిలోకధాతు సఙ్కమ్పతి సమ్పకమ్పతి సమ్పవేధతీ"తిఆదినా చ ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తప్పకారా, యే వా పనఞ్ఞేపి బోధిసత్తానం అధిప్పాయసమిజ్ఝనం, కమ్మాదీసు చ వసిభావోతి ఏవమాదయో తత్థ తత్థ జాతకబుద్ధవంసాదీసు దస్సితప్పకారా ఆనిసంసా, తే సబ్బేపి ఏతాసం ఆనిసంసా, తథా యథానిదస్సితభేదా అలోభాదోసాదిగుణయుగళాదయో చాతి వేదితబ్బా.

అపిచ యస్మా బోధిసత్తో అభినీహారతో పట్ఠాయ సబ్బసత్తానం పితుసమో హోతి హితేసితాయ, దక్ఖిణేయ్యకో గరు భావనీయో పరమఞ్చ పుఞ్ఞక్ఖేత్తం హోతి గుణవిసేసయోగేన, యేభుయ్యేన చ మనుస్సానం పియో హోతి, అమనుస్సానం పియో హోతి, దేవతాహి అనుపాలీయతి, మేత్తాకరుణాపరిభావితసన్తానతాయ వాళమిగాదీహి చ అనభిభవనీయో హోతి, యస్మిం యస్మిఞ్చ సత్తనికాయే పచ్చాజాయతి, తస్మిం తస్మిం ఉళారేన వణ్ణేన ఉళారేన యసేన ఉళారేన సుఖేన ఉళారేన బలేన ఉళారేన ఆధిపతేయ్యేన అఞ్ఞే సత్తే అభిభవతి పుఞ్ఞవిసేసయోగతో.

అప్పాబాధో హోతి అప్పాతఙ్కో, సువిసుద్ధా చస్స సద్ధా హోతి సువిసదా, సువిసుద్ధం వీరియం, సతి సమాధి పఞ్ఞా సువిసదా, మన్దకిలేసో హోతి మన్దదరథో మన్దపరిళాహో, కిలేసానం మన్దభావేనేవ సుబ్బచో హోతి పదక్ఖిణగ్గాహీ, ఖమో హోతి సోరతో, సఖిలో హోతి పటిసన్థారకుసలో , అకోధనో హోతి అనుపనాహీ, అమక్ఖీ హోతి అపళాసీ, అనిస్సుకీ హోతి అమచ్ఛరీ, అసఠో హోతి అమాయావీ, అథద్ధో హోతి అనతిమానీ, అసారద్ధో హోతి అప్పమత్తో , పరతో ఉపతాపసహో హోతి పరేసం అనుపతాపీ, యస్మిఞ్చ గామఖేత్తే పటివసతి, తత్థ సత్తానం భయాదయో ఉపద్దవా యేభుయ్యేన అనుప్పన్నా నుప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా చ వూపసమన్తి, యేసు చ అపాయేసు ఉప్పజ్జతి, న తత్థ పచురజనో వియ దుక్ఖేన అధిమత్తం

పీళీయతి, భియ్యోసో మత్తాయ సంవేగభయమాపజ్జతి. తస్మా మహాపురిసస్స యథారహం తస్మిం తస్మిం భవే లబ్భమానా ఏతే సత్తానం పితుసమతాదక్ఖిణేయ్యతాదయో గుణవిసేసా ఆనిసంసాతి వేదితబ్బా.

తథా ఆయుసమ్పదా రూపసమ్పదా కులసమ్పదా ఇస్సరియసమ్పదా ఆదేయ్యవచనతా మహానుభావతాతి ఏతేపి మహాపురిసస్స పారమీనం ఆనిసంసాతి వేదితబ్బా. తత్థ **ఆయుసమ్పదా** నామ తస్సం తస్సం ఉపపత్తియం దీఘాయుకతా చిరట్ఠితికతా, తాయ యథారద్ధాని కుసలసమాదానాని పరియోసాపేతి, బహుఞ్చ కుసలం ఉపచినోతి. **రూపసమ్పదా** నామ అభిరూపతా దస్సనీయతా పాసాదికతా, తాయ రూపప్పమాణానం సత్తానం పసాదావహో హోతి సమ్భావనీయో. **కులసమ్పదా** నామ ఉళారేసు కులేసు అభినిబ్బత్తి, తాయ [జాతిమదాదిమదసత్తానమ్పి (మదమత్తానమ్పి చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా)] ఉపసఙ్కమనీయో హోతి పయిరుపాసనీయో, తేన తే నిబ్బిసేవనే కరోన్తి. **ఇస్సరియసమ్పదా** నామ మహావిభవతా, మహేసక్ఖతా, మహాపరివారతా చ, తాహి సఙ్గహితబ్బే చతూహి సఙ్గహవత్థూహి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౩; అ॰ ని॰ ౧.౨౫౬) సఙ్గహితుం, నిగ్గహేతబ్బే ధమ్మేన నిగ్గహేతుఞ్చ సమత్థో హోతి. **ఆదేయ్యవచనతా** నామ సద్ధేయ్యతా పచ్చయికతా, తాయ సత్తానం పమాణభూతో హోతి, అలఙ్ఘనీయా చస్స ఆణా హోతి. **మహానుభావతా** నామ పభావమహన్తతా, తాయ పరేహి న అభిభుయ్యతి, సయమేవ పన పరే అఞ్ఞదత్థు అభిభవతి ధమ్మేన, సమేన, యథాభూతగుణేహి చ, ఏవమేతేసం ఆయుసమ్పదాదయో మహాపురిసస్స పారమీనం ఆనిసంసా, సయఞ్చ అపరిమాణస్స పుఞ్ఞసమ్భారస్స పరివుద్ధిహేతుభూతా యానత్తయే సత్తానం అవతారణస్స పరిపాచనస్స కారణభూతాతి వేదితబ్బా.

కిం ఫలన్తి –

> సమ్మాసమ్బుద్ధతా తాసం, జఞ్ఞా ఫలం సమాసతో;
> విత్థారతో అనన్తాప-మేయ్యా గుణగణా మతా.

సమాసతో హి తావ సమ్మాసమ్బుద్ధభావో ఏతాసం ఫలం. విత్థారతో పన బాత్తింసమహాపురిసలక్ఖణ (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩ ఆదయో; ౩.౧౯౮; మ॰ ని॰ ౨.౩౮౬) అసీతానుబ్యఞ్జన, బ్యామప్పభాదిఅనేకగుణగణసముజ్జలరూపకాయసమ్పత్తిఅధిట్ఠానా దసబల- (మ॰ ని॰ ౪.౮; అ॰ ని॰ ౧౦.౨౧) చతువేసారజ్జ- (అ॰ ని॰ ౪.౮) ఛఅసాధారణఞాణఅట్ఠారసావేణికబుద్ధధమ్మ- (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౦౫;) పభుతిఅనన్తాపరిమాణగుణసముదయోపసోభినీ ధమ్మకాయసిరీ, యావతా పన బుద్ధగుణా యే అనేకేహిపి కప్పేహి సమ్మాసమ్బుద్ధేనాపి వాచాయ పరియోసాపేతుం న సక్కా, ఇదమేవ తాసం ఫలం. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> “బుద్ధోపి బుద్ధస్స భణేయ్య వణ్ణం,
> కప్పమ్పి చే అఞ్ఞమభాసమానో;
> ఖీయేథ కప్పో చిరదీఘమన్తరే,
> వణ్ణో న ఖీయేథ తథాగతస్సా”తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౦౪; ౩.౧౪౧; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫౩; చరియా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా, పకిణ్ణకకథా) –

ఏవమేత్థ పారమీసు పకిణ్ణకకథా వేదితబ్బా.

ఏవం యథావుత్తాయ పటిపదాయ యథావుత్తవిభాగానం పారమీనం పూరితభావం సన్ధాయాహ ‘‘**సమతింస పారమియో పూరేత్వా**’’తి. సతిపి మహాపరిచ్చాగానం దానపారమిభావే పరిచ్చాగవిసేసభావదస్సనత్థం, విసేససమ్భారతాదస్సనత్థం, సుదుక్కరభావదస్సనత్థఞ్చ తేసం విసుం గహణం, తతోయేవ చ అఙ్గపరిచ్చాగతో నయనపరిచ్చాగస్స, పరిగ్గహపరిచ్చాగభావసామఞ్ఞేపి ధనరజ్జపరిచ్చాగతో పుత్తదారపరిచ్చాగస్స విసుం గహణం కతం, తథాయేవ **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭) వుత్తం. ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేనపి **అఙ్గుత్తరటీకాయం,** (అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.ఏకపుగ్గలవగ్గస్స పఠమే) కత్థచి పన పుత్తదారపరిచ్చాగే విసుం కత్వా నయనపరిచ్చాగమఞ్ఞత్ర జీవితపరిచ్చాగం వా పక్ఖిపిత్వా రజ్జపరిచ్చాగమఞ్ఞత్ర పఞ్చ మహాపరిచ్చాగే వదన్తి.

గతపచ్చాగతికవత్తసఙ్ఖాతాయ (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౯; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౯; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౩౬౮; విభ॰ అట్ఠ॰ ౫౨౩; సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౩౫) పుబ్బభాగపటిపదాయ సద్ధిం అభిఞ్ఞాసమాపత్తినిప్ఫాదనం **పుబ్బయోగో.** దానాదీసుయేవ సాతిసయపటిపత్తినిప్ఫాదనం **పుబ్బచరియా.** యా వా చరియాపిటకసఙ్గహితా, సా **పుబ్బచరియా.** కేచి పన ‘‘అభినీహారో **పుబ్బయోగో.** దానాదిపటిపత్తి వా కాయవివేకవసేన ఏకచరియా వా **పుబ్బచరియా**’’తి వదన్తి. దానాదీనఞ్చేవ అప్పిచ్ఛతాదీనఞ్చ సంసారనిబ్బానేసు ఆదీనవానిసంసానఞ్చ విభావనవసేన, సత్తానం బోధిత్తయే పతిట్ఠాపనపరిపాచనవసేన చ పవత్తా కథా **ధమ్మక్ఖానం.** ఞాతీనమత్థస్స చరియా **ఞాతత్థచరియా,** సాపి కరుణాయనవసేనేవ. **ఆది**-సద్దేన **లోకత్థచరియా**దయో సఙ్గణ్హాతి. కమ్మస్సకతాఞాణవసేన, అనవజ్జకమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానపరిచయవసేన, ఖన్ధాయతనాదిపరిచయవసేన, లక్ఖణత్తయతీరణవసేన చ ఞాణచారో **బుద్ధిచరియా,** సా పనత్థతో పఞ్ఞాపారమీయేవ, ఞాణసమ్భారదస్సనత్థం పన విసుం గహణం. **కోటి**న్తి పరియన్తం ఉక్కంసం. **తథా అమ్హాకమ్పి భగవా ఆగతో**తి ఏత్థాపి ‘‘దానపారమిం పూరేత్వా’’తిఆదినా సమ్బన్ధో.

ఏవం పారమిపూరణవసేన ‘‘**తథా ఆగతో**’’తి పదస్సత్థం దస్సేత్వా ఇదాని బోధిపక్ఖియధమ్మవసేనపి దస్సేన్తో ‘‘**చత్తారో సతిపట్ఠానే**’’తిఆదిమాహ. తత్థ సతిపట్ఠానాదిగ్గహణేన ఆగమనపటిపదం మత్థకం పాపేత్వా దస్సేతి మగ్గఫలపక్ఖికానఞ్ఞేవ గహేతబ్బత్తా, విపస్సనాసఙ్గహితా ఏవ వా సతిపట్ఠానాదయో దట్ఠబ్బా పుబ్బభాగపటిపదాయ గహణతో. **భావేత్వా**తి ఉప్పాదేత్వా. **బ్రూహేత్వా**తి వడ్ఢేత్వా. ఏత్థ చ ‘‘యేన అభినీహారేనా’’తిఆదినా ఆగమనపటిపదాయఆదిం దస్సేతి, ‘‘దానపారమిం పూరేత్వా’’తిఆదినా మజ్ఝే, ‘‘చత్తారో సతిపట్ఠానే’’తిఆదినా పరియోసానం. తస్మా ‘‘ఆగతో’’తి వుత్తస్స ఆగమనస్స కారణభూతపటిపదావిసేసదస్సనంయేవ తిణ్ణం నయానం విసేసోతి దట్ఠబ్బం. ఇదాని యథావుత్తేన అత్థయోజనత్తయేన సిద్ధం పరమకారణమేవ గాథాబన్ధవసేన దస్సేతుం ‘‘**యథేవా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ ఇధలోకమ్హి విపస్సిఆదయో మునయో సబ్బఞ్ఞుభావం యథావుత్తేన కారణత్తయేన ఆగతా యథేవ, తథా పఞ్చహి చక్ఖూహి చక్ఖుమా అయం సక్యమునిపి యేన కారణేన ఆగతో, తేనేస తథాగతో నామ వుచ్చతీతి యోజనా.

సమ్పతిజాతోతి మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా ముహుత్తజాతో, న పన మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తమత్తో మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తమత్తఞ్హి మహాసత్తం పఠమం బ్రహ్మానో సువణ్ణజాలేన పటిగ్గణ్హింసు, తేసం హత్థతో చత్తారో మహారాజానో అజినప్పవేణియా, తేసం హత్థతో మనుస్సా దుకూలచుమ్బటకేన పటిగ్గణ్హింసు, ‘‘మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా

పథవియం పతిట్ఠితో”తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౧) వక్ఖతి. ‘‘**కథఞ్చా**’’తిఆది విత్థారదస్సనం. **యథాహ** భగవా మహాపదానదేసనాయం. **సేతమ్హి ఛత్తే**తి దిబ్బసేతచ్ఛత్తే. **అనుహీరమానే**తి ధారియమానే. ‘‘**అనుధారియమానే**’’తిపి ఇదాని పాఠో. “ఏత్థ చ ఛత్తగ్గహణేనేవ ఖగ్గదీని పఞ్చ కకుధభణ్డానిపి గహితానేవాతి దట్ఠబ్బం. ఖగ్గతాలవణ్టమోరహత్థకవాలబీజనీఉణ్హీసపట్టాపి హి ఛత్తేన సహ తదా ఉపట్ఠితా అహేసుం. ఛత్తాదీనియేవ చ తదా పఞ్ఞాయింసు, న ఛత్తాదిగాహకా”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭) **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం, ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేనాపి **అఙ్గుత్తరటీకాయం** (అం॰ ని॰ టీ॰ ౧.ఏకపుగ్గలవగ్గస్స పఠమే) ఏవం సతి తాలవణ్టాదీనమ్పి కకుధభణ్డసమఞ్ఞా. అపిచ ఖగ్గాదీని కకుధభణ్డాని, తదఞ్ఞానిపి తాలవణ్టాదీని తదా ఉపట్ఠితానీతి అధిప్పాయేన తథా వుత్తం.

సబ్బా చ దిసాతి దస దిసా. **అనువిలోకేతీ**తి పుఞ్ఞానుభావేన లోకవివరణపాటిహారియే జాతే పఞ్ఞాయమానం దససహస్సిలోకధాతుం మంసచక్ఖునావ ఓలోకేతీతి అత్థో. నయిదం సబ్బదిసానువిలోకనం సత్తపదవీతిహారుత్తరకాలం పఠమమేవానువిలోకనతో. మహాసత్తో హి మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా పురత్థిమం దిసం ఓలోకేసి. తత్థ దేవమనుస్సా గన్ధమాలాదీహి పూజయమానా “మహాపురిస ఇధ తుమ్హేహి సదిసోపి నత్థి, కుతో తయా ఉత్తరితరో”తి ఆహంసు. ఏవం చతస్సో దిసా చతస్సో అనుదిసా హేట్ఠా ఉపరీతి సబ్బా దిసాఅనువిలోకేత్వా సబ్బత్థ అత్తనా సదిసమదిస్వా “అయం ఉత్తరా దిసా”తి సత్తపదవీతిహారేన అగమాసీతి **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭) **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** (అం॰ ని॰ టీ॰ ౧.ఏకపుగ్గలవగ్గస్స పఠమే) చ వుత్తం. **మహాపదానసుత్తట్ఠకథాయమ్పి** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౧) ఏవమేవ వణ్ణితం. తస్మా సత్తపదవీతిహారతో పఠమం సబ్బదిసానువిలోకనం కత్వా సత్తపదవీతిహారేన గన్త్వా తదుపరి ఆసభిం వాచం భాసతీతి దట్ఠబ్బం. ఇధ, పన అఞ్ఞాసు చ అట్ఠకథాసు సమేహి పాదేహి పతిట్ఠహనతో పట్ఠాయ యావ ఆసభీవాచాభాసనం తావ యథాక్కమం ఏవ పుబ్బనిమిత్తభావం విభావేన్తో “సత్తమపదూపరి ఠత్వా సబ్బదిసానువిలోకనం సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణపటిలాభస్సా”తిఆదీని వదతి, ఏవమ్పి యథా న విరుజ్ఝతి, తథా ఏవ అత్థో గహేతబ్బో. “సత్తమపదూపరి ఠత్వా”తి చ పాఠో పచ్ఛా పమాదలేఖవసేన ఏదిసేన వచనక్కమేన మహాపదానట్ఠకథాయమదిస్సమానత్తాతి. **ఆసభిన్తి** ఉత్తమం, అకమ్పనికం వా, నిబ్భయన్తి అత్థో. ఉసభస్స ఇదన్తి హి **ఆసభం,** సూరభావో, తేన యుత్తత్తా పనాయం వాచా “ఆసభీ”తి వుచ్చతి. **అగ్గో**తి సబ్బపఠమో. **జేట్ఠో, సేట్ఠో**తి చ తస్సేవ వేవచనం. సద్దత్థమత్తతో పన **అగ్గో**తి గుణేహి సబ్బపధానో. **జేట్ఠో**తి గుణవసేనేవ సబ్బేసం వుద్ధతమో, గుణేహి మహల్లకతమోతి వుత్తం హోతి. **సేట్ఠో**తి గుణవసేనేవ సబ్బేసం పసట్ఠతమో. **లోకస్సా**తి విభత్తావధిభూతే నిస్సక్కత్థే సామివచనం. **అయమన్తిమా జాతి, నత్థి దాని పునబ్భవో**తి ఇమస్మిం అత్తభావే పత్తబ్బం అరహత్తం బ్యాకాసి తబ్బసేనేవ పునబ్భవాభావతో.

ఇదాని తథాగమనం సమ్భావేన్తో ‘‘**తఞ్చస్సా**’’తిఆదిమాహ. పుబ్బనిమిత్తభావేన తథం అవితథన్తి సమ్బన్ధో. **విసేసాధిగమానన్తి** గుణవిసేసాధిగమానం. తదేవత్థం విత్థారతో దస్సేతి ‘‘**యఞ్హీ**’’తిఆదినా . తత్థ **యన్తి** కిరియాపరామసనం, తేన “పతిట్ఠహీ”తి ఏత్థ పకతియత్థంపతిట్ఠానకిరియం పరామసతి. **ఇదమస్సా**తి ఇదం పతిట్ఠహనం అస్స భగవతో. పటిలాభసద్దే సామినిద్దేసో చేస, కత్తునిద్దేసో వా. **పుబ్బనిమిత్తన్తి** తప్పటిలాభసఙ్ఖాతస్స ఆయతిం ఉప్పజ్జమానకస్స హితస్స పఠమం పవత్తం సఞ్జాననకారణం. భగవతో హి అచ్ఛరియబ్భుతగుణవిసేసాధిగమనే పఞ్చ మహాసుపినాదయో వియ ఏతాని సఞ్జాననసనిమిత్తాని పాతుభవన్తి, యథా తం లోకే పుఞ్ఞవన్తానం పుఞ్ఞఫలవిసేసాధిగమనేతి.

సబ్బలోకుత్తరభావస్సాతి సబ్బలోకానముత్తమభావస్స, సబ్బలోకాతిక్కమనభావస్స వా. సత్త పదాని **సత్తపదం,** తస్స వీతిహారో విసేసేన అతిహరణం **సత్తపదవీతిహారో,** సత్తపదనిక్ఖేపోతి అత్థో. సో పన సమగమనే ద్విన్నం పదానమన్తరే ముట్ఠిరతనమత్తన్తి వుత్తం.

> "అనేకసాఖఞ్చ సహస్సమణ్డలం,
>
> ఛత్తం మరూ ధారయుమన్తలిక్ఖే;
>
> సువణ్ణదణ్డా వీతిపతన్తి చామరా,
>
> న దిస్సరే చామరఛత్తగాహకా"తి. (సు॰ ని॰ ౬౮౩); –

సుత్తనిపాతే నాళకసుత్తే ఆయస్మతా ఆనన్దత్థేరేన వుత్తం నిదానగాథాపదం సన్ధాయ "**సువణ్ణదణ్డా వీతిపతన్తి చామరాతి ఏత్థా**"తి వుత్తం. **ఏత్థాతి** హి ఏతస్మిం గాథాపదేతి అత్థో. మహాపదానసుత్తే అనాగతత్తా పన చామరుక్ఖేపస్స తథా వచనం దట్ఠబ్బం. తత్థ ఆగతానుసారేన హి ఇధ పుబ్బనిమిత్తభావం వదతి, **చమరో** నామ మిగవిసేసో. యస్స వాలేన రాజకకుధభూతం వాలబీజనిం కరోన్తి, తస్స అయన్తి **చామరీ.** తస్సా ఉక్ఖేపో తథా, వుత్తో సోతి **వుత్తచామరుక్ఖేపో. అరహత్తవిముత్తివరవిమలసేతచ్ఛత్తపటిలాభస్సాతి** అరహత్తఫలసమాపత్తిసఙ్ఖాతవరవిమలసేతచ్ఛత్తపటిలాభస్స. **సత్తమపదూపరీతి** ఏత్థ **పద**-సద్దో పదవళఞ్జనవాచకో, తస్మా సత్తమస్స పదవళఞ్జనస్స ఉపరీతి అత్థో. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ సబ్బత్థ అప్పటిహతచారతాయ అనావరణన్తి ఆహ "**సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణపటిలాభస్సా**"తి. **తథా అయం భగవా...పే.... పుబ్బనిమిత్తభావనాతి** ఏత్థ "యఞ్హీ"తిఆది అధికారత్తా, గమ్యమానత్తా చ న వుత్తం, ఏతేన చ అభిజాతియం ధమ్మతావసేన ఉప్పజ్జనకవిసేసా సబ్బబోధిసత్తానం సాధారణాతి దస్సేతి. పారమితానిస్సన్దా హి తే.

పోరాణాతి అట్ఠకథాచరియా. గవమ్పతి ఉసభో సమేహి పాదేహి వసూనం రతనానం ధారణతో వసున్ధరసఙ్ఖాతం భూమిం ఫుసీ యథా, తథా మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా ముహుత్తజాతో సో గోతమో సమేహి పాదేహి వసున్ధరం ఫుసీతి అత్థో. **విక్కమీతి** అగమాసి. **సత్త పదానీతి** సత్తపదవళఞ్జనట్ఠానాని. అచ్చన్తసంయోగే చేతం ఉపయోగవచనం, సత్తపదవారేహీతి వా కరణత్థో ఉత్తరపదలోపవసేన దట్ఠబ్బో. **మరూతి** దేవా యథామరియాదం మరణసభావతో. **సమాతి** విలోకనసమతాయ సమా సదిసియో. మహాపురిసో హి యథా ఏకం దిసం విలోకేసి, ఏవం సేసదిసాపి, న కత్థచి విలోకనే వినిబన్ధో తస్స అహోసి, సమాతి వా విలోకేతుం యుత్తాతి అత్థో. న హి తదా బోధిసత్తస్స విరూపబీభచ్ఛవిసమరూపాని విలోకేతుమయుత్తాని దిసాసు ఉపట్ఠహన్తి , విస్సట్ఠమఞ్జువిఞ్ఞేయ్యాదివసేన అట్ఠఙ్గుపేతం గిరం అబ్భుదీరయి పబ్బతముద్ధనిట్ఠితో సీహో యథా అభినదీతి అత్థో.

ఏవం కాయగమనత్థేన గతసద్దేన తథాగతసద్దం నిద్దిసిత్వా ఇదాని ఞాణగమనత్థేన నిద్దిసితుం "**అథ వా**"తిఆదిమాహ. తత్థ "యథా విపస్సీ భగవా"తిఆదీసుపి "నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దం పహాయా"తిఆదినా యోజేతబ్బం. **నేక్ఖమ్మేనాతి** అలోభపధానేన కుసలచిత్తుప్పాదేన. కుసలా హి ధమ్మా ఇధ నేక్ఖమ్మం తేసం సబ్బేసమ్పి కామచ్ఛన్దపటిపక్ఖత్తా, న పబ్బజ్జాదయో ఏవ. "పఠమజ్ఝానేనా"తిపి వదన్తి కేచి, తదయుత్తమేవ పఠమజ్ఝానస్స పుబ్బభాగపటిపదాయ ఏవ ఇధ ఇచ్ఛితత్తా. **పహాయాతి** పజహిత్వా. **గతోతి** ఉత్తరివిసేసం ఞాణగమనేన పటిపన్నో. **పహాయాతి** వా పహానహేతు, పహానే వా సతి. హేతులక్ఖణత్థేసు హి అయం త్వా-సద్దో "సక్కో హుత్వా నిబ్బత్తీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౦౭) వియ.

కామచ్ఛన్దాదిప్పహానహేతుకఞ్చ "గతో"తి ఏత్థ వుత్తం అవబోధసఙ్ఖాతం, పటిపత్తిసఙ్ఖాతం వా గమనం కామచ్ఛన్దాదిప్పహానేన చ తం లక్ఖేయతి, ఏస నయో "**పదాలేత్వా**"తిఆదీసుపి. **అబ్యాపాదేనా**తి మేత్తాయ. **ఆలోకసఞ్ఞాయా**తి విభూతం కత్వా మనసికారేన ఉపట్ఠితాలోకసఞ్జాననేన. **అవిక్ఖేపేనా**తి సమాధినా. **ధమ్మవవత్థానేనా**తి కుసలాదిధమ్మానం యాథావనిచ్ఛయేన, సప్పచ్చయనామరూపవవత్థానేనాతిపి వదన్తి.

ఏవం కామచ్ఛన్దాదినీవరణప్పహానేన "అభిజ్ఝం లోకే పహాయా"తిఆదినా వుత్తాయ పఠమజ్ఝానస్స పుబ్బభాగపటిపదాయ భగవతో ఞాణగమనవిసిట్ఠం తథాగతభావం దస్సేత్వా ఇదాని సహ ఉపాయేన అట్ఠహి సమాపత్తీహి, అట్ఠారసహి చ మహావిపస్సనాహి తం దస్సేతుం "**ఞాణేనా**"తిఆదిమాహ. నామరూపపరిగ్గహకఙ్ఖావితరణానఞ్హి వినిబన్ధభూతస్స మోహస్స దూరీకరణేన ఞాతపరిఞ్ఞాయం ఠితస్స అనిచ్చసఞ్ఞాదయో సిజ్ఝన్తి, తస్మా అవిజ్జాపదాలనం విపస్సనాయ ఉపాయో. తథా ఝానసమాపత్తీసు అభిరతినిమిత్తేన పామోజ్జేన, తత్థ అనభిరతియా వినోదితాయ ఝానాదీనం సమధిగమోతి సమాపత్తియా అరతివినోదనం ఉపాయో. సమాపత్తివిపస్సనానుక్కమేన పన ఉపరి వక్ఖమాననయేన నిద్దిసితబ్బేపి నీవరణసభావాయ అవిజ్జాయ హేట్ఠా కామచ్ఛన్దాదివసేన దస్సితనీవరణేసుపి సఙ్గహదస్సనత్థం ఉప్పటిపాటినిద్దేసో దట్ఠబ్బో.

సమాపత్తివిహారపవేసననిబన్ధనేన నీవరణాని కవాటసదిసానీతి ఆహ "**నీవరణకవాటం ఉగ్ఘాటేత్వా**"తి. "రత్తిం అనువితక్కేత్వా అనువిచారేత్వా దివా కమ్మన్తే పయోజేతీ"తి మజ్ఝిమాగమవరే మూలపణ్ణాసకే **వమ్మికసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౧) వుత్తట్ఠానే వియ వితక్కవిచారా వూపసమా [ధూమాయనా (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭)] అధిప్పేతాతి సన్ధాయ "**వితక్కవిచారధూమం వూపసమేత్వా**"తి వుత్తం, వితక్కవిచారసఙ్ఖాతం ధూమం వూపసమేత్వాతి అత్థో. "వితక్కవిచార"మిచ్చేవ అధునా పాఠో, సో న పోరాణో ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన, ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన చ యథావుత్తపాఠస్సేవ ఉద్ధతత్తా. **విరాజేత్వా**తి జిగుచ్ఛిత్వా, సమతిక్కమిత్వా వా. తదుభయత్థో హేస "పీతియా చ విరాగా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౭; మ॰ ని॰ ౩.౧౨౧; పారా॰ ౧౧; విభ॰ ౬౨౫) వియ. కామం పఠమజ్ఝానూపచారే ఏవ దుక్ఖం, చతుత్థజ్ఝానూపచారే ఏవ చ సుఖం పహీయతి, అతిసయప్పహానం పన సన్ధాయాహ "**చతుత్థజ్ఝానేన సుఖదుక్ఖం పహాయా**"తి.

రూపసఞ్ఞాతి సఞ్ఞాసీసేన రూపావచరజ్ఝానాని చేవ తదారమ్మణాని చ వుత్తాని. రూపావచరజ్ఝానమ్పి హి "రూప"న్తి వుచ్చతి ఉత్తరపదలోపేన "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౨౪౮) తస్స ఆరమ్మణమ్పి కసిణరూపం పురిమపదలోపేన "బహిద్ధా రూపాని పస్సతి సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౨౨౩ ఆదయో) తస్మా ఇధ రూపే రూపజ్ఝానే తంసహగతా సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞాతి ఏవం సఞ్ఞాసీసేన రూపావచరజ్ఝానాని వుత్తాని, రూపం సఞ్ఞా అస్సాతి **రూపసఞ్ఞం,** రూపసఞ్ఞాసమన్నాగతన్తి వుత్తం హోతి. ఏవం పథవీకసిణాదిభేదస్స తదారమ్మణస్స చేతం అధివచనన్తి వేదితబ్బం. **పటిఘసఞ్ఞా**తి చక్ఖాదీనం వత్థూనం, రూపాదీనం ఆరమ్మణానఞ్చ పటిఘాతేన పటిహననేన విసయివిసయసమోధానేన సముప్పన్నా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసహగతా సఞ్ఞా. **నానత్తసఞ్ఞా**తి అట్ఠ కామావచరకుసలసఞ్ఞా, ద్వాదస అకుసలసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ద్వే అకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకిరియసఞ్ఞాతి ఏతాసం చతుచత్తాలీససఞ్ఞానమేతం అధివచనం. ఏతా హి యస్మా రూపసద్దాదిభేదే నానత్తే నానాసభావే గోచరే పవత్తన్తి, యస్మా చ నానత్తా నానాసభావా అఞ్ఞమఞ్ఞం అసదిసా, తస్మా "నానత్తసఞ్ఞా"తి వుచ్చన్తి.

అనిచ్చస్స , అనిచ్చన్తి వా అనుపస్సనా **అనిచ్చానుపస్సనా,** తేభూమకధమ్మానం అనిచ్చతం గహేత్వా పవత్తాయ విపస్సనాయేతం నామం. **నిచ్చసఞ్ఞ**న్తి సఙ్ఖతధమ్మే "నిచ్చా సస్సతా"తి పవత్తమిచ్ఛాసఞ్ఞం, సఞ్ఞాసీసేన చేత్థ దిట్ఠిచిత్తానమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. **నిబ్బిదానుపస్సనాయా**తి సఙ్ఖారేసు నిబ్బిన్దనాకారేన పవత్తాయ అనుపస్సనాయ. **నన్ది**న్తి సప్పీతికతణ్హం. **విరాగానుపస్సనాయా**తి సఙ్ఖారేసు విరజ్జనాకారేన పవత్తాయ అనుపస్సనాయ. **నిరోధానుపస్సనాయా**తి సఙ్ఖారానం నిరోధస్స అనుపస్సనాయ, "తే సఙ్ఖారా నిరుజ్ఝన్తియేవ, ఆయతిం సముదయవసేన న ఉప్పజ్జన్తీ"తి ఏవం వా అనుపస్సనా **నిరోధానుపస్సనా.** తేనేవాహ "నిరోధానుపస్సనాయ నిరోధేతి, నో సముదేతీ"తి. ముఞ్చితుకమ్యతా హి అయం బలప్పత్తాతి. పటినిస్సజ్జనాకారేన పవత్తా అనుపస్సనా **పటినిస్సగ్గానుపస్సనా.** పటిసఙ్ఖాసన్తిట్ఠనా హి అయం. **ఆదాన**న్తి నిచ్చాదివసేన గహణం. సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణానం వసేన ఏకత్తగ్గహణం **ఘనసఞ్ఞా. ఆయూహనం** అభిసఙ్ఖరణం. అవత్థావిసేసాపత్తి **విపరిణామో. ధువసఞ్ఞ**న్తి థిరభావగ్గహణసఞ్ఞం. **నిమిత్త**న్తి సమూహాదిఘనవసేన సకిచ్చపరిచ్ఛేదతాయ సఙ్ఖారానం సవిగ్గహతం. **పణిధి**న్తి రాగాదిపణిధిం. సా పనత్థతో తణ్హావసేన సఙ్ఖారేసు నిన్నతా.

అభినివేసన్తి అత్తానుదిట్ఠిం. అనిచ్చాదివసేన సబ్బధమ్మతీరణం **అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనా. సారాదానాభినివేస**న్తి అసారే సారగ్గహణవిపల్లాసం. ఇస్సరకుత్తాదివసేన లోకో సముప్పన్నోతి అభినివేసో **సమ్మోహాభినివేసో** నామ. కేచి పన "అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధాన"న్తిఆదినా పవత్తసంసయాపత్తి **సమ్మోహాభినివేసో**"తి వదన్తి. సఙ్ఖారేసు లేణతాణభావగ్గహణం **ఆలయాభినివేసో.** "ఆలయరతా ఆలయసముదితా"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౬౪; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; మహావ॰ ౭, ౮) వచనతో **ఆలయో** వుచ్చతి తణ్హా, సాయేవ చక్ఖాదీసు, రూపాదీసు చ అభినివేసవసేన పవత్తియా **ఆలయాభినివేసో**తి కేచి. "ఏవంవిధా సఙ్ఖారా పటినిస్సజ్జీయన్తీ"తి పవత్తఞాణం **పటిసఙ్ఖానుపస్సనా.** వట్టతో విగతత్తా వివట్టం, నిబ్బానం, తత్థ ఆరమ్మణకరణసఙ్ఖాతేన అనుపస్సనేన పవత్తియా **వివట్టానుపస్సనా,** గోత్రభు. **సంయోగాభినివేస**న్తి సంయుజ్జనవసేన సఙ్ఖారేసు అభినివిసనం. **దిట్ఠేకట్ఠే**తి దిట్ఠియా సహజాతేకట్ఠే, పహానేకట్ఠే చ. **ఓళారికే**తి ఉపరిమగ్గవజ్ఝే కిలేసే అపేక్ఖిత్వా వుత్తం, అఞ్ఞథా దస్సనపహాతబ్బా చ దుతియమగ్గవజ్ఝేహిపి ఓళారికాతి తేసమ్పి తబ్బచనీయతా సియా. **అణుసహగతే**తి అణుభూతే. తబ్భావవుత్తికో హి ఏత్థ **సహగత**సద్దో. ఇదం పన హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝే అపేక్ఖిత్వా వుత్తం . **సబ్బకిలేసే**తి అవసిట్ఠసబ్బకిలేసే. న హి పఠమాదిమగ్గేహి పహీనా కిలేసా పున పహీయన్తి. **సబ్బ**సద్దో చేత్థ సప్పదేసవిసయో "సబ్బే తసన్తి దణ్డస్సా"తిఆదీసు వియ (ధ॰ ప॰ ౧౨౯).

కక్ఖళత్తం కఠినభావో. **పగ్ఘరణం** ద్రవభావో. లోకియవాయునా భస్తస్స వియ యేన తంతంకలాపస్స ఉద్ధుమాయనం, థమ్భభావో వా, తం **విత్థమ్భనం.** విజ్జమానేపి కలాపన్తరభూతానం కలాపన్తరభూతేహి ఫుట్ఠభావే తంతంభూతవివిత్తతా రూపపరియన్తో ఆకాసోతి యేసం యో పరిచ్ఛేదో, తేహి సో అసమ్ఫుట్ఠోవ, అఞ్ఞథా భూతానం పరిచ్ఛేదభావో న సియా బ్యాపితభావాపత్తితో. యస్మిం కలాపే భూతానం పరిచ్ఛేదో, తేహి తత్థ అసమ్ఫుట్ఠభావో **అసమ్ఫుట్ఠలక్ఖణం,** తేనాహ భగవా **ఆకాసధాతునిద్దేసే** "అసమ్ఫుట్ఠో చతూహి మహాభూతేహీ"తి (ధ॰ స॰ ౬౩౭).

విరోధిపచ్చయసన్నిపాతే విసదిసుప్పత్తి **రుప్పనం.** చేతనాపధానత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మానం చేతనావసేనేతం వుత్తం "**సఙ్ఖారానం అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణ**"న్తి. తథా హి సుత్తన్తభాజనియే **సఙ్ఖారక్ఖన్ధవిభఙ్గే** "చక్ఖుసమ్ఫస్సజా చేతనా"తిఆదినా (విభ॰ ౧౨) చేతనావ విభత్తా. అభిసఙ్ఖారలక్ఖణా చ చేతనా. యథాహ "తత్థ కతమో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, కుసలా చేతనా"తిఆది (విభ॰

౨౨౬) సమ్పయుత్తధమ్మానం ఆరమ్మణే ఠపనం **అభినిరోపనం.** ఆరమ్మణానమనుబన్ధనం **అనుమజ్జనం.** సవిప్ఫారికతా **ఫరణం.** అధిముచ్చనం సద్దహనం **అధిమోక్ఖో. అస్సద్ధియేతి** అస్సద్ధియహేతు. నిమిత్తత్థే చేతం భుమ్మం. ఏస నయో **కోసజ్జా**దీసుపి. కాయచిత్తపరిళాహూపసమో **వూపసమలక్ఖణం.** లీనుద్ధచ్చరహితే అధిచిత్తే వత్తమానే పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు అబ్యావటతాయ అజ్ఝుపేక్ఖనం **పటిసఙ్ఖానం** పక్ఖపాతుపచ్ఛేదతో.

ముసావాదాదీనం విసంవాదనాదికిచ్చతాయ లూఖానం అపరిగ్గాహకానం పటిపక్ఖభావతో పరిగ్గాహకసభావా సమ్మావాచా సినిద్ధభావతో సమ్పయుత్తధమ్మే, సమ్మావాచాపచ్చయసుభాసితం సోతారఞ్చ పుగ్గలం పరిగ్గణ్హాతీతి సా **పరిగ్గహలక్ఖణా.** కాయికకిరియా కిఞ్చి కత్తబ్బం సముట్ఠాపేతి, సయఞ్చ సముట్ఠానం ఘటనం హోతీతి సమ్మాకమ్మన్తసఙ్ఖాతా విరతి **సముట్ఠానలక్ఖణా**తి దట్ఠబ్బా, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా ఉక్ఖిపనం **సముట్ఠానం** కాయికకిరియాయ భారుక్ఖిపనం వియ. జీవమానస్స సత్తస్స, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా జీవితిన్ద్రియవుత్తియా, ఆజీవస్సేవ వా సుద్ధి **వోదానం.**

“సఙ్ఖారా”తి ఇధ చేతనా అధిప్పేతా, న పన “సఙ్ఖారా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౨౮౩, ౬౨౨; విభ॰ ౧, ౨౦, ౨౨) వియ సమపఞ్ఞాసచేతసికాతి వుత్తం **‘‘సఙ్ఖారానం చేతనాలక్ఖణ’’**న్తి. అవిజ్జాపచ్చయా హి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదికావ చేతనా. ఆరమ్మణాభిముఖభావో **నమనం. ఆయతనం** పవత్తనం. సళాయతనవసేన హి చిత్తచేతసికానం పవత్తి. **తణ్హాయ హేతులక్ఖణ**తి ఏత్థ వట్టస్స జనకహేతుభావో తణ్హాయ హేతులక్ఖణం, మగ్గస్స పన వక్ఖమానస్స నిబ్బానసమ్పాపకత్తన్తి అయమేతేసం విసేసో. ఆరమ్మణస్స **గహణలక్ఖణం.** పున ఉప్పత్తియా **ఆయూహనలక్ఖణం.** సత్తజీవతో **సుఞ్ఞతాలక్ఖణం. పదహనం** ఉస్సాహనం. **ఇజ్ఝనం** సమ్పత్తి. వట్టతో నిస్సరణం **నియ్యానం.** అవిపరీతభావో **తథలక్ఖణం.** అఞ్ఞమఞ్ఞానతివత్తనం **ఏకరసో,** అనూనాధికభావోవ. **యుగనద్ధా** నామ సమథవిపస్సనా అఞ్ఞమఞ్ఞోపకారతాయ యుగళవసేన బన్ధితబ్బతో. “సద్ధాపఞ్ఞా పగ్గహావిక్ఖేపా”తిపి వదన్తి. **చిత్తవిసుద్ధి** నామ సమాధి. **దిట్ఠివిసుద్ధి** నామ పఞ్ఞా. **ఖయోతి** కిలేసక్ఖయో మగ్గో, తస్మిం పవత్తస్స సమ్మాదిట్ఠిసఙ్ఖాతస్స **ఞాణస్స సముచ్ఛేదనలక్ఖణం.** కిలేసానమనుప్పాదపరియోసానతాయ **అనుప్పాదో,** ఫలం. కిలేసవూపసమో **పస్సద్ధి. ఛన్దస్సా**తి కత్తుకామతాఛన్దస్స. పతిట్ఠాభావో **మూలలక్ఖణం.** ఆరమ్మణపటిపాదకతాయ సమ్పయుత్త-ధమ్మానముప్పత్తిహేతుతా **సముట్ఠాపనలక్ఖణం.** విసయాదిసన్నిపాతేన గహేతబ్బాకారో **సమోధానం.** యా “సఙ్గతీ”తి వుచ్చతి “తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో”తిఆదీసు. సమం, సమ్మా వా ఓదహన్తి సమ్పిణ్డితా భవన్తి సమ్పయుత్తధమ్మా అనేనాతిపి **సమోధానం,** ఫస్సో, తబ్భావో **సమోధానలక్ఖణం.** సమోసరన్తి సన్నిపతన్తి ఏత్థాతి **సమోసరణం,** వేదనా. తాయ హి వినా అప్పవత్తమానా సమ్పయుత్తధమ్మా వేదనానుభవననిమిత్తం సమోసటా వియ హోన్తీతి ఏవం వుత్తం, తబ్భావో **సమోసరణలక్ఖణం.** పాసాదాదీసు గోపానసీనం కూటం వియ సమ్పయుత్తధమ్మానం పామోక్ఖభావో **పముఖలక్ఖణం.** సతియా సబ్బత్థికత్తా సమ్పయుత్తానం అధిపతిభావో **ఆధిపతేయ్యలక్ఖణం.** తతో సమ్పయుత్తధమ్మతో, తేసం వా సమ్పయుత్తధమ్మానం ఉత్తరి పధానం **తతుత్తరి,** తబ్భావో **తతుత్తరియలక్ఖణం.** పఞ్ఞుత్తరా హి కుసలా ధమ్మా. **విముత్తీ**తి ఫలం కిలేసేహి విముచ్చిత్థాతి కత్వా. తం పన సీలాదిగుణసారస్స పరముక్కంసభావేన **సారం.** తతో ఉత్తరి ధమ్మస్సాభావతో **పరియోసానం.** అయఞ్చ లక్ఖణవిభాగో ఛధాతుపఞ్చఝానఙ్గాదివసేన తంతంసుత్తపదానుసారేన పోరాణట్ఠకథాయమాగతనయేన వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. తథా హి పుబ్బే వుత్తోపి కోచి ధమ్మో పరియాయన్తరప్పకాసనత్థం పున దస్సితో. తతో ఏవ చ “ఛన్దమూలకా ధమ్మా మనసికారసముట్ఠానా ఫస్ససమోధానా వేదనాసమోసరణా”తి “పఞ్ఞుత్తరా కుసలా ధమ్మా”తి, “విముత్తిసారమిదం బ్రహ్మచరియ”న్తి, “నిబ్బానోగధఞ్హి ఆవుసో బ్రహ్మచరియం నిబ్బానపరియోసాన”న్తి [సం॰ ని॰ ౩.౨౧౨ (అత్థతో సమానం)] చ సుత్తపదానం వసేన ఛన్దస్స మూలలక్ఖణ”న్తిఆది వుత్తం. తేసం తేసం ధమ్మానం

తథం అవితథం లక్ఖణం ఆగతోతి అత్థం దస్సేతి "**ఏవ**"న్తిఆదినా. తం పన గమనం ఇధ ఞాణగమనమేవాతి వుత్తం "**ఞాణగతియా**"తి. సతిపి గతసద్దస్స అవబోధనత్థభావే ఞాణగమనత్థేనేవేసో సిద్ధోతి న వుత్తో. ఆ-సద్దస్స చేత్థ గతసద్దానువత్తిమత్తమేవ. తేనాహ "**పత్తో అనుప్పత్తో**"తి.

అవిపరీతసభావత్తా "**తథధమ్మా నామ చత్తారి అరియసచ్చానీ**"తి వుత్తం. అవిపరీతసభావతో **తథాని.** అముసాసభావతో **అవితథాని.** అఞ్ఞాకారరహితతో **అనఞ్ఞథాని.** సచ్చసంయుత్తాదీసు ఆగతం పరిపుణ్ణసచ్చచతుక్కకథం సన్ధాయ "**ఇతి విత్థారో**"తి ఆహ. "**తస్మా**"తి వత్వా తదపరామసితబ్బమేవ దస్సేతి "**తథానం అభిసమ్బుద్ధత్తా**"తి ఇమినా. ఏస నయో ఈదిసేసు.

ఏవం సచ్చవసేన చతుత్థకారణం దస్సేత్వా ఇదాని పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావేన అవిపరీతసభావత్తా తథభూతానం పటిచ్చసముప్పాదఙ్గానం వసేనాపి దస్సేన్తో "**అపిచా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **జాతిపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో**తి జాతిపచ్చయా సమ్భూతం హుత్వా సహితస్స అత్తనో పచ్చయానురూపస్స ఉద్ధం ఉద్ధం ఆగతసభావో, అనుపవత్తట్ఠోతి **అత్థో.** అథ వా సమ్భూతట్ఠో చ సముదాగతట్ఠో చ **సమ్భూతసముదాగతట్ఠో** పుబ్బపదే ఉత్తరపదలోపవసేన. సమాహారద్వన్దేపి హి పుల్లిఙ్గమిచ్ఛన్తి నేరుత్తికా. న చేత్థ జాతితో జరామరణం న హోతి, న చ జాతిం వినా అఞ్ఞతో హోతీతి **జాతిపచ్చయసమ్భూతట్ఠో.** ఇత్థమేవ జాతితో సముదాగచ్ఛతీతి జాతి **పచ్చయసముదాగతట్ఠో.** ఇదం వుత్తం హోతి – యా యా జాతి యథా యథా పచ్చయో హోతి, తదనురూపం పాతుభూతసభావోతి. పచ్చయపక్ఖే పన **అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో**తి ఏత్థ న అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో న హోతి, న చ అవిజ్జం వినా సఙ్ఖారా ఉప్పజ్జన్తి. యా యా అవిజ్జా యేసం యేసం సఙ్ఖారానం యథా యథా పచ్చయో హోతి, అయం అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో పచ్చయసభావోతి అత్థో. **తథానం ధమ్మానన్తి** పచ్చయాకారధమ్మానం. "సుగతో"తిఆదీసు (పారా. ౧) వియ గముసద్దస్స బుద్ధియత్థతం సన్ధాయ "**అభిసమ్బుద్ధత్తా**"తి వుత్తం, న ఞాణగమనత్థం. గతిబుద్ధియత్థా హి సద్దా అఞ్ఞమఞ్ఞపరియాయా. తస్మా "అభిసమ్బుద్ధత్థో హేత్థ గతసద్దో"తి అధికారో, గమ్యమానత్తా వా న పయుత్తో.

యం రూపారమ్మణం నామ అత్థి, తం భగవా జానాతి పస్సతీతి సమ్బన్ధో. **సదేవకే...పే.... పజాయాతి** ఆధారో "అత్థీ"తి పదేతి పున **అపరిమాణాసు లోకధాతూసఊ**తి తంనివాససత్తాపేక్ఖాయ, ఆపాథగమనాపేక్ఖాయ వా వుత్తం. తేన భగవతా విభజ్జమానం తం రూపాయతనం తథమేవ హోతీతి యోజేతబ్బం. తథావితథభావే కారణమాహ "**ఏవం జానతా పస్సతా**"తి. సబ్బాకారతో ఞాతత్తా పస్సితత్తాతి హి హేత్వన్తోగధమేతం పదద్వయం. **ఇట్ఠానిట్ఠాదివసేనాతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన మజ్ఝత్తం సఙ్గణ్హాతి. తథా అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నపరిత్తఅజ్ఝత్తబహిద్ధాతదుభయాదిభేదమ్పి. **లబ్భమానకపదవసేనాతి** "రూపాయతనం దిట్ఠం సద్దాయతనం సుతం గన్ధాయతనం రసాయతనం ఫోట్ఠబ్బాయతనం ముతం సబ్బం రూపం మనసా విఞ్ఞాత"న్తి (ధ. స. ౯౬౬) వచనతో దిట్ఠపదఞ్చ విఞ్ఞాతపదఞ్చ రూపారమ్మణే లబ్భతి. రూపారమ్మణం ఇట్ఠం అనిట్ఠం మజ్ఝత్తం పరిత్తం అతీతం అనాగతం పచ్చుప్పన్నం అజ్ఝత్తం బహిద్ధా దిట్ఠం విఞ్ఞాతం రూపం రూపాయతనం రూపధాతు వణ్ణనిభా సనిదస్సనం సప్పటిఘం నీలం పీతకన్తి ఏవమాదీహి **అనేకేహి నామేహి.** "ఇట్ఠానిట్ఠాదివసేనా"తిఆదినా హి అనేకనామభావం సరూపతో నిదస్సేతి. **తేరసహి వారేహీతి** ధమ్మసఙ్గణియం రూపకణ్డే (ధ. స. ౬౧౬) ఆగతే తేరస నిద్దేసవారే సన్ధాయాహ. ఏకేకస్మిం వారే చేత్థ చతున్నం చతున్నం వవత్థాపననయానం వసేన "**ద్విపఞ్ఞాసాయ నయేహీ**"తి వుత్తం. **తథమేవాతి** యథావుత్తేన జాననేన అప్పటివత్తియదేసనతాయ, యథావుత్తేన చ పస్సనేన అవిపరీతదస్సితాయ

సచ్చమేవ. తమత్థం చతురఙ్గుత్తరే **కాళకారామసుత్తేన** (అ॰ ని॰ ४.२४) సాధేన్తో ''**వుత్తఞ్చేత**''న్తిఆదిమాహ. **చ**-సద్దో చేత్థ దళ్హీకరణజోతకో, తేన యథావుత్తస్సత్థస్స దళ్హీకరణం జోతేతి, సమ్పిణ్డనత్థో వా అట్ఠానపయుత్తో, న కేవలం మయా ఏవ, అథ ఖో భగవతాపీతి. **అనువిచరిత**న్తి పరిచరితం. **జానామి అబ్భఞ్ఞాసి**న్తి పచ్చుప్పన్నాతీతకాలేసు ఞాణప్పవత్తిదస్సనేన అనాగతేపి ఞాణప్పవత్తి దస్సితాయేవ నయతో దస్సితత్తా. **విదిత**-సద్దో పన అనామట్ఠకాలవిసేసో కాలత్తయసాధారణత్తా ''దిట్ఠం సుత్తం ముత''న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ३.१८८; మ॰ ని॰ १.८; సం॰ ని॰ २.२०८; అ॰ ని॰ ४.२३; పటి॰ మ॰ १.१२१) వియ, పాకటం కత్వా ఞాతన్తి అత్థో, ఇమినా చేతం దస్సేతి ''అఞ్ఞే జానన్తియేవ, మయా పన పాకటం కత్వా విదిత''న్తి. భగవతా హి ఇమేహి పదేహి సబ్బఞ్ఞుభూమి నామ కథితా. **న ఉపట్ఠాసీ**తి తం ఛద్వారికమారమ్మణం తణ్హాయ వా దిట్ఠియా వా తథాగతో అత్తత్తనియవసేన న ఉపట్ఠాసి న ఉపగచ్ఛతి, ఇమినా పన పదేన ఖీణాసవభూమి కథితా. యథా రూపారమ్మణాదయో ధమ్మా యంసభావా, యంపకారా చ, తథా తే ధమ్మే తంసభావే తంపకారే గమతి పస్సతి జానాతీతి **తథాగతో**తి ఇమమత్థం సన్ధాయ ''**తథదస్సీఅత్థే**''తి వుత్తం. అనేకత్థా హి ధాతుసద్దా. కేచి పన నిరుత్తినయేన, పిసోదరాదిగణపక్ఖేపేన (పారా॰ అట్ఠ॰ १; విసుద్ధి॰ १.१४२) వా దస్సీ-సద్దలోపం, ఆగత-సద్దస్స చాగమం కత్వా ''తథాగతో''తి పదసిద్ధిమేత్థ వణ్ణేన్తి, తదయుత్తమేవ విజ్జమానపదం ఛడ్డేత్వా అవిజ్జమానపదస్స గహణతో. వుత్తఞ్చ **బుద్ధవంసట్ఠకథాయం** –

> ''తథాకారేన యో ధమ్మే, జానాతి అనుపస్సతి;
>
> తథదస్సీతి సమ్బుద్ధో, తస్మా వుత్తో తథాగతో''తి. (బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ రతనచఙ్కమనకణ్డవణ్ణనా);

ఏత్థ ''**అనుపస్సతీ**''తి ఆగతసద్దత్థం వత్వా తదిదం ఞాణపస్సనమేవాతి దస్సేతుం ''**జానాతీ**''తి, సద్దాధిగతమత్థం పన విభావేతుం ''**తథదస్సీ**''తి చ వుత్తం.

యం రత్తిన్తి యస్స రత్తియం, అచ్చన్తసంయోగే వా ఏతం ఉపయోగవచనం రత్తేకదేసభూతస్స అభిసమ్బుజ్ఝనక్ఖణస్స అచ్చన్తసంయోగత్తా, సకలాపి వా ఏసా రత్తి అభిసమ్బోధాయ పదహనకాలత్తా పరియాయేన అచ్చన్తసంయోగభూతాతి దట్ఠబ్బం. పథవీపుక్ఖలనిరుత్తరభూమిసీసగతత్తా న పరాజితో అఞ్ఞేహి ఏత్థాతి **అపరాజితో,** స్వేవ పల్లఙ్కోతి **అపరాజితపల్లఙ్కో,** తస్మిం. **తిణ్ణంమారాన**న్తి కిలేసాభిసఙ్ఖారదేవపుత్తమారానం, ఇదఞ్చ నిప్పరియాయతో వుత్తం, పరియాయతో పన హేట్ఠా వుత్తనయేన పఞ్చన్నమ్పి మారానం మద్దనం వేదితబ్బం. **మత్థక**న్తి సామత్థియసఙ్ఖాతం సీసం. **ఏత్థన్తరే**తి ఉభిన్నం రత్తీనమన్తరే. ''**పఠమబోధియాపీ**''తిఆదినా పఞ్చచత్తాలీసవస్సపరిమాణకాలమేవ అన్తోగధభేదేన నియమేత్వా విసేసేతి. తాసు పన వీసతివస్సపరిచ్ఛిన్నా పఠమబోధీతి **వినయగణ్ఠిపదే** వుత్తం, తఞ్చ తదట్ఠకథాయమేవ ''భగవతో హి పఠమబోధియం వీసతివస్సన్తరే నిబద్ధుపట్ఠాకో నామ నత్థీ''తి (పారా॰ అట్ఠ॰ १.१६) కథితత్తా పఠమబోధి నామ వీసతివస్సానీతి గహేత్వా వుత్తం. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** పన ''పఞ్చచత్తాలీసాయ వస్సేసు ఆదితో పన్నరస వస్సాని పఠమబోధీ''తి వుత్తం, ఏవఞ్చ సతి మజ్ఝే పన్నరస వస్సాని మజ్ఝిమబోధి, అన్తే పన్నరస వస్సాని పచ్ఛిమబోధీతి తిణ్ణం బోధీనం సమప్పమాణతా సియా, తమ్పి యుత్తం. పన్నరసతికేన హి పఞ్చచత్తాలీసవస్సాని పరిపూరేన్తి. అట్ఠకథాయం పన పన్నరసవస్సప్పమాణాయ పఠమబోధియా వీసతివస్సేసుయేవ అన్తోగధత్తా ''పఠమబోధియం వీసతివస్సన్తరే''తి వుత్తన్తి ఏవమ్పి సక్కా విఞ్ఞాతుం. ''యం సుత్త''న్తిఆదినా సమ్బన్ధో.

నిద్దోసతాయ **అనుపవజ్జం** అనుపవదనీయం. పక్ఖిపితబ్బాభావేన **అనూనం.** అపనేతబ్బాభావేన **అనధికం.** అత్థబ్యఞ్జనాదిసమ్పత్తియా **సబ్బాకారపరిపుణ్ణం.** నిమ్మదనహేతు **నిమ్మదనం. వాలగ్గమత్తమ్పీ**తి వాలధిలోమస్స కోటిప్పమాణమ్పి. **అవక్ఖలిత**న్తి విరాధితం ముసా భణితం. **ఏకముద్దికాయా**తి ఏకరాజలఞ్ఛనేన. **ఏకనాళియా**తి ఏకాళ్హకేన, ఏకతుమ్బేన వా. **ఏకతులాయా**తి ఏకమానేన. ''**తథమేవా**''తి వుత్తమేవత్థం **నో అఞ్ఞథా**తి బ్యతిరేకతో దస్సేతి, తేన యదత్థం భాసితం, ఏకన్తేన తదత్థనిప్ఫాదనతో యథా భాసితం భగవతా, తథాయేవాతి అవిపరీతదేసనతం దస్సేతి. ''**గదత్థో**''తి ఏతేన తథం గదతి భాసతీతి **తథాగతో ద**-కారస్స త-కారం, నిరుత్తినయేన చ ఆకారాగమం కత్వా, ధాతుసద్దానుగతేన వా ఆకారేనాతి నిబ్బచనం దస్సేతి.

ఏవం "సుగతో"తిఆదీసు (పారా॰ ౧) వియ ధాతుసద్దనిప్ఫత్తిపరికప్పేన నిరుత్తిం దస్సేత్వా బాహిరత్థసమాసేనపి దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం. **ఆగదన**న్తి సబ్బహితనిప్ఫాదనతో భుసం కథనం వచనం, తబ్భావమత్తో వా **ఆ**-సద్దో.

తథా గతమస్సాతి **తథాగతో.** యథా వాచాయ గతం పవత్తి, తథా కాయస్స, యథా వా కాయస్స గతం పవత్తి, తథా వాచాయ అస్స, తస్మా తథాగతోతి అత్థో. తదేవ నిబ్బచనం దస్సేతుం ''**భగవతో**''తిఆదిమాహ. తత్థ హి ''**గతో పవత్తో, గతా పవత్తా**''తి చ ఏతేన కాయవచీకిరియానం అఞ్ఞమఞ్ఞానులోమనవచనిచ్ఛాయ కాయస్స, వాచాయ చ పవత్తి ఇధ గత-సద్దేన కథితాతి దస్సేతి, ''**ఏవంభూతస్సా**''తిఆదినా బాహిరత్థసమాసం, ''**యథా తథా**''తి ఏతేన యంతం-సద్దానం అబ్యభిచారితసమ్బన్ధతాయ "తథా"తి వుత్తే "యథా"తి అయమత్థో ఉపట్ఠితోయేవ హోతీతి తథాసద్దత్థం, ''**వాదీ కారీ**''తి ఏతేన పవత్తిసరూపం, ''**భగవతో హీ**''తి ఏతేన యథావాదీతథాకారితాదికారణన్తి. ''**ఏవంభూతస్సా**''తి యథావాదీతథాకారితాదినా పకారేన పవత్తస్స, ఇమం పకారం వా పత్తస్స. **ఇతీ**తి వుత్తప్పకారం నిద్దిసతి. యస్మా పనేత్థ గత-సద్దో వాచాయ పవత్తిమ్పి దస్సేతి, తస్మా కామం తథావాదితాయ తథాగతోతి అయమ్పి అత్థో సిద్ధో హోతి, సో పన పుబ్బే పకారన్తరేన దస్సితోతి పారిసేసనయేన తథాకారితాఅత్థమేవ దస్సేతుం ''**ఏవం తథాకారితాయ తథాగతో**''తి వుత్తం. వుత్తఞ్చ –

> "యథా వాచా గతా యస్స,
>
> తథా కాయో గతో యతో;
>
> యథా కాయో తథా వాచా,
>
> తతో సత్థా తథాగతో"తి.

భవగ్గం పరియన్తం కత్వాతి సమ్బన్ధో. యం పనేకే వదన్తి "తిరియం వియ ఉపరి, అధో చ సన్తి అపరిమాణా లోకధాతుయో"తి, తేసం తం పటిసేధేతుం ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **విముత్తియా**తి ఫలేన. **విముత్తిఞాణదస్సనేనా**తి పచ్చవేక్ఖణాఞాణసఙ్ఖాతేన దస్సనేన. **తులో**తి సదిసో. **పమాణ**న్తి మిననకారణం. పరే అభిభవతి గుణేన అజ్ఝోత్థరతి అధికో భవతీతి **అభిభూ.** పరేహి న అభిభూతో అజ్ఝోత్థటోతి **అనభిభూతో. అఞ్ఞదత్థూ**తి ఏకంసవచనే నిపాతో. దస్సనవసేన **దసో,** సబ్బం పస్సతీతి అత్థో. పరే అత్తనో వసం వత్తేతీతి **వసవత్తీ.**

"అభిభవనట్ఠేన తథాగతో"తి అయం న సద్దతో లబ్భతి, సద్దతో పన ఏవన్తి దస్సేతుం ''**తత్రేవ**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **అగదో**తి దిబ్బాగదో అగం రోగం దాతి అవఖణ్డతి, నత్థి వా గదో రోగో ఏతేనాతి కత్వా , తస్సదిసట్ఠేన ఇధ దేసనావిలాసస్స,

పుఞ్ఞుస్సయస్స చ అగదతా లబ్భతీతి ఆహ ''**అగదో వియా**''తి. యాయ ధమ్మధాతుయా దేసనావిజమ్భనప్పత్తా, సా **దేసనావిలాసో. ధమ్మధాత**ఊతి చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ. తేన హి ధమ్మానమాకారభేదం ఞత్వా తదనురూపం దేసనం నియామేతి. దేసనావిలాసోయేవ **దేసనావిలాసమయో** యథా "దానమయం సీలమయ"న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫; ఇతివు॰ ౬౦; నేత్తి॰ ౩౪) అధునా పన పోత్థకేసు బహూసుపి మయ-సద్దో న దిస్సతి. **పుఞ్ఞుస్సయోతి** ఉస్సనం, అతిరేకం వా ఞాణాదిసమ్భారభూతం పుఞ్ఞం. ''**తేనా**''తిఆది ఓపమ్మసమ్పాదనం. **తేనాతి** చ తదుభయేన దేసనావిలాసేన చేవ పుఞ్ఞుస్సయేన చ సో భగవా అభిభవతీతి సమ్బన్ధో. ''**ఇతీ**''తిఆదినా బాహిరత్థసమాసం దస్సేతి. సబ్బలోకాభిభవనేన **తథో,** న అఞ్ఞథాతి వుత్తం హోతి.

తథాయ గతోతి పురిమసచ్చత్తయం సన్ధాయాహ, **తథం గతో**తి పన పచ్ఛిమసచ్చం. చతుసచ్చానుక్కమేన చేత్థ గత-సద్దస్స అత్థచతుక్కం వుత్తం. వాచకసద్దసన్నిధానే ఉపసగ్గనిపాతానం తదత్థజోతనభావేన పవత్తనతో గత-సద్దోయేవ అనుపసగ్గో అవగతత్థం, అతీతత్థఞ్చ వదతీతి దస్సేతి ''**అవగతో అతీతో**''తి ఇమినా.

''**తత్థ**''తిఆది తబ్బివరణం. **లోక**న్తి దుక్ఖసచ్చభూతం లోకం. తథాయ తీరణపరిఞ్ఞాయాతి యోజేతబ్బం. **లోకనిరోధగామినిం పటిపద**న్తి అరియమగ్గం, న పన అభిసమ్బుజ్ఝనమత్తం. తత్థ కత్తబ్బకిచ్చమ్పి కతమేవాతి దస్సేతుం ''**లోకస్మా తథాగతో విసంయుత్తో**''తిఆదినా సచ్చచతుక్కేపి దుతియపక్ఖం వుత్తం, అభిసమ్బుజ్ఝనహేతుం వా ఏతేహి దస్సేతి. తతోయేవ హి తాని అభిసమ్బుద్ధోతి. "యం భిక్ఖవే, సదేవకస్స లోకస్స సమారకస్స సబ్రహ్మకస్స సస్సమణబ్రాహ్మణియా పజాయ సదేవమనుస్సాయ దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం పత్తం పరియేసితం అనువిచరితం మనసా, సబ్బం తం తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధం, తస్మా తథాగతోతి వుచ్చతీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౩) అజ్ఝత్తరాగమే **చతుక్కనిపాతే** ఆగతం పాళిమిమం పేయ్యాలముఖేన దస్సేతి, తఞ్చ అత్థసమ్బన్ధతాయ ఏవ, న ఇమస్సత్థస్స సాధకతాయ. సా హి పేయ్యాలనిద్దిట్ఠా పాళి తథదస్సితా అత్థస్స సాధికాతి. ''**తస్సపి ఏవం అత్థో వేదితబ్బో**''తి ఇమినా సాధ్యసాధకసంసన్దనం కరోతి. ''**ఇదమ్పి చా**''తిఆదినా తథాగతపదస్స మహావిసయతం , అట్ఠవిధస్సాపి యథావుత్తకారణస్స నిదస్సనమత్తఞ్చ దస్సేతి. తత్థ **ఇద**న్తి అతిబ్యాసరూపేన వుత్తం అట్ఠవిధం కారణం, **పి**-సద్దో, **అపి**-సద్దో వా సమ్భావనే "ఇత్థమ్పి ముఖమత్తమేవ, పగేవ అఞ్ఞథా"తి. **తథాగతభావదీపనే**తి తథాగతనామదీపనే. గుణేన హి భగవా తథాగతో నామ, నామేన చ భగవతి తథాగత-సద్దోతి. "అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో"తిఆది (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౩౦౬; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౭౭) హి వుత్తం. అప్పమాదపదం వియ సకలకుసలధమ్మపటిపత్తియా సబ్బబుద్ధగుణానం తథాగతపదం సఙ్గాహకన్తి దస్సేతుం ''**సబ్బాకారేనా**''తిఆదిమాహ . **వణ్ణేయ్యా**తి పరికప్పవచనమేతం "వణ్ణేయ్య వా, న వా వణ్ణేయ్యా"తి. వుత్తఞ్చ –

> "బుద్ధోపి బుద్ధస్స భణేయ్య వణ్ణం,
> కప్పమ్పి చే అఞ్ఞమభాసమానో;
> ఖీయేథ కప్పో చిరదీఘమన్తరే,
> వణ్ణో న ఖీయేథ తథాగతస్సా"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౦౪; ౩.౧౪౧; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫౩; అప॰ అట్ఠ॰ ౨.౭.౨౦; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ కోణ్డఞ్ఞబుద్ధవంసవణ్ణనా; చరియా॰ పకిణ్ణకకథా); –

సమత్థనే వా ఏతం "సో ఇమం విజటయే జట"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౨౩) వియాతిపి వదన్తి కేచి.

అయం పనేత్థ అట్ఠకథాముత్తకో నయో – అభినీహారతో పట్ఠాయ యావ సమ్మాసమ్బోధి, ఏత్థన్తరే మహాబోధియానపటిపత్తియా హానట్ఠానసంకిలేసనివత్తీనం అభావతో యథాపణిధానం తథాగతో అభినీహారానురూపం పటిపన్నోతి **తథాగతో.** అథ వా మహిద్ధికతాయ, పటిసమ్భిదానం ఉక్కంసాధిగమేన అనావరణఞాణతాయ చ కత్థచిపి పటిఘాతాభావతో యథారుచి, తథా కాయవచీచిత్తానం గతాని గమనాని పవత్తియో ఏతస్సాతి **తథాగతో.** అపిచ యస్మా లోకే విధయుత్తగతపకారసద్దా సమానత్థా దిస్సన్తి, తస్మా యథా విధా విపస్సిఆదయో భగవన్తో నిఖిలసబ్బఞ్ఞుగుణసమఙ్గితాయ, అయమ్పి భగవా తథా విధోతి **తథాగతో,** యథా యుత్తా చ తే భగవన్తో వుత్తనయేన, అయమ్పి భగవా తథా యుత్తోతి **తథాగతో.** అపరో నయో-యస్మా సచ్చం తచ్ఛం తథన్తి ఞాణస్సేతం అధివచనం, తస్మా తథేన ఞాణేన ఆగతోతి **తథాగతో**తి.

“పహాయ కామాదిమలే యథా గతా,
సమాధిఞాణేహి విపస్సిఆదయో;
మహేసినో సక్యమునీ జుతిన్ధరో,
తథా గతో తేన **తథాగతో** మతో.

తథఞ్చ ధాతాయతనాదిలక్ఖణం,
సభావసామఞ్ఞవిభాగభేదతో;
సయమ్భుఞాణేన జినో సమాగతో,
తథాగతో వుచ్చతి సక్యపుఙ్గవో.

తథాని సచ్చాని సమన్తచక్ఖునా,
తథా ఇదప్పచ్చయతా చ సబ్బసో;
అనఞ్ఞనేయ్యేన యతో విభావితా,
యాథావతో తేన జినో **తథాగతో.**

అనేకభేదాసుపి లోకధాతూసు,
జినస్స రూపాయతనాదిగోచరే;
విచిత్తభేదే తథమేవ దస్సనం,
తథాగతో తేన సమన్తలోచనో.

యతో చ ధమ్మం తథమేవ భాసతి,
కరోతి వాచాయనులోమమత్తనో;
గుణేహి లోకం అభిభుయ్యిరీయతి,
తథాగతో తేనపి లోకనాయకో.

యథాభినీహారమతో యథారుచి,
పవత్తవాచాతనుచిత్తభావతో;

యథావిధా యేన పురా మహేసినో,

తథావిధో తేన జినో **తథాగతో.**

యథా చ యుత్తా సుగతా పురాతనా,

తథావ యుత్తో తథఞాణతో చ సో;

సమాగతో తేన సమన్తలోచనో,

తథాగతో వుచ్చతి సక్యపుఙ్గవో”తి. (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౩౮ థోకం విసదిసం); –

సఙ్గహగాథా.

“కతమఞ్చ తం భిక్ఖవే”తి అయం కస్స పుచ్ఛాతి ఆహ **‘‘యేనా’’**తిఆది. ఏవం సామఞ్ఞతో యథావుత్తస్స సీలమత్తకస్స పుచ్ఛాభావం దస్సేత్వా ఇదాని పుచ్ఛావిసేసభావఞాపనత్థం **మహానిద్దేసే** (మహాని॰ ౧౫౦) ఆగతా సబ్బావ పుచ్ఛా అత్థుద్ధారవసేన దస్సేతి **‘‘తత్థ పుచ్ఛా నామా’’**తిఆదినా. తత్థ **తత్థా**తి “తం కతమన్తి పుచ్ఛతీ”తి ఏత్థ యదేతం సామఞ్ఞతో పుచ్ఛావచనం వుత్తం, తస్మిం.

పకతియాతి అత్తనో ధమ్మతాయ, సయమేవాతి వుత్తం హోతి. **లక్ఖణ**న్తి యో కోచి ఞాతుమిచ్ఛితో సభావో. **అఞ్ఞాత**న్తి దస్సనాదివిసేసయుత్తేన, ఇతరేన వా యేన కేనచిపి ఞాణేన అఞ్ఞాతం. అవత్థావిసేసాని హి ఞాణదస్సనతులనతీరణాని. **అదిట్ఠ**న్తి దస్సనభూతేన ఞాణేన పచ్చక్ఖమివ అదిట్ఠం. **అతులిత**న్తి “ఏత్తకమేత”న్తి తులనభూతేన అతులితం. **అతీరిత**న్తి “ఏవమేవిద”న్తి తీరణభూతేన అకతఞాణకిరియాసమాపనం. **అవిభూత**న్తి ఞాణస్స అపాకటభూతం. **అవిభావిత**న్తి ఞాణేన అపాకటకతం. **తస్సా**తి యథావుత్తలక్ఖణస్స. అదిట్ఠం జోతీయతి పకాసీయతి ఏతాయాతి **అదిట్ఠజోతనా. సంసన్దనత్థాయా**తి సాకచ్ఛావసేన వినిచ్ఛయకరణత్థాయ. సంసన్దనఞ్హి సాకచ్ఛావసేన వినిచ్ఛయకరణం. దిట్ఠం సంసన్దీయతి ఏతాయాతి **దిట్ఠసంసన్దనా. ‘‘సంసయపక్ఖన్దో’’**తిఆదీసు దళ్హతరంనివిట్ఠా విచికిచ్ఛా **సంసయో.** నాతిసంసప్పనమతిభేదమత్తం **విమతి.** తతోపి అప్పతరం “ఏవం ను ఖో, న ను ఖో”తిఆదినా ద్విధా వియ పవత్తం **ద్వేళ్హకం.** ద్విధా ఏలతి కమ్పతి చిత్తమేతేనాతి హి **ద్వేళ్హకం** హపచ్చయం, సకత్థవుత్తికపచ్చయఞ్చ కత్వా, తేన జాతో, తం వా జాతం యస్సాతి **ద్వేళ్హకజాతో.** విమతి ఛిజ్జతి ఏతాయాతి **విమతిచ్ఛేదనా. అనత్తలక్ఖణసుత్తాదీసు** (సం॰ ని॰ ౩.౫౯) ఆగతం ఖన్ధపఞ్చకపటిసంయుత్తం పుచ్ఛం సన్ధాయాహ **‘‘సబ్బం వత్తబ్బ’’**న్తి. అనుమతియా పుచ్ఛా **అనుమతిపుచ్ఛా. ‘‘తం కిం మఞ్ఞథ భిక్ఖవే’’**తిఆదిపుచ్ఛాయ హి “కా తుమ్హాకం అనుమతీ”తి అనుమతి పుచ్ఛితా హోతి. **కథేతుకమ్యతా**తి కథేతుకామతాయ. “అఞ్ఞాణతా ఆపజ్జతీ”తిఆదీసు (పారా॰ ౫౮౦) వియ హి ఏత్థ య-కారలోపో, కరణత్థే వా పచ్చత్తవచనం, కథేతుకమ్యతాయ వా పుచ్ఛా **కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా**తిపి వట్టతి. అత్థతో పన సబ్బాపి తథా పవత్తవచనం, తదుప్పాదకో వా చిత్తుప్పాదోతి వేదితబ్బం.

యదత్థం పనాయం నిద్దేసనయో ఆహరితో, తస్స పుచ్ఛావిసేసభావస్స ఞాపనత్థం **‘‘ఇమాసూ’’**తిఆదిమాహ. చిత్తాభోగో **సమన్నాహారో.** భుసం, సమన్తతో చ సంసప్పనా కఙ్ఖా **ఆసప్పనా, పరిసప్పనా** చ. **సబ్బా కఙ్ఖా ఛిన్నా** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానేన అగ్గమగ్గేన సముచ్ఛిన్నత్తా. పరేసం అనుమతియా, కథేతుకమ్యతాయ చ ధమ్మదేసనాసమ్భవతో, తథా ఏవ తత్థ తత్థ దిట్ఠత్తా చ వుత్తం **‘‘అవసేసా పన ద్వే పుచ్ఛా బుద్ధానం అత్థీ’’**తి. యా పనేతా “సత్తాధిట్ఠానా పుచ్ఛా ధమ్మాధిట్ఠానా పుచ్ఛా ఏకాధిట్ఠానా పుచ్ఛా అనేకాధిట్ఠానా పుచ్ఛా”తిఆదినా అపరాపి అనేకధా

పుచ్ఛాయో నిద్దేసే ఆగతా, తా సబ్బాపి నిద్ధారేత్వా ఇధ అవిచయనం “అలం ఏత్తావతావ, అత్థికేహి పన ఇమినా నయేన నిద్ధారేత్వా విచేతబ్బా”తి నయదానస్స సిజ్ఝనతోతి దట్ఠబ్బం.

౮. పుచ్ఛా చ నామేసా విస్సజ్జనాయ సతియేవ యుత్తరూపాతి చోదనాయ **“ఇదానీ”**తిఆది వుత్తం. అతిపాతనం **అతిపాతో. అతి**-సద్దో చేత్థ అతిరేకత్థో. సీఘభావో ఏవ చ అతిరేకతా, తస్మా సరసేనేవ పతనసభావస్స అన్తరా ఏవ అతిరేకం పాతనం, సణికం పతితుం అదత్వా సీఘం పాతనన్తి అత్థో, అభిభవనత్థో వా, అతిక్కమ్మ సత్థాదీహి అభిభవిత్వా పాతనన్తి వుత్తం హోతి, వోహారవచనమేతం “అతిపాతో”తి. అత్థతో పన పకరణాదివసేనాధిగతత్తా **పాణవధో పాణఘాతోతి వుత్తం హోతీ**తి అధిప్పాయో. **వోహారతో**తి పణ్ణత్తితో. **సత్తో**తి ఖన్ధసన్తానో. తత్థ హి సత్తపణ్ణత్తి. వుత్తఞ్చ –

> “యథా హి అఙ్గసమ్భారా, హోతి సద్దో రథో ఇతి;
>
> ఏవం ఖన్ధేసు సన్తేసు, హోతి సత్తోతి సమ్ముతీ”తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౭౧);

జీవితిన్ద్రియన్తి రూపారూపజీవితిన్ద్రియం. రూపజీవితిన్ద్రియే హి వికోపితే ఇతరమ్పి తంసమ్బన్ధతాయ వినస్సతి. కస్మా పనేత్థ “పాణస్స అతిపాతో”తి, “పాణోతి చేత్థ వోహారతో సత్తో”తి చ ఏకవచననిద్దేసో కతో, నను నిరవసేసానం పాణానం అతిపాతతో విరతి ఇధ అధిప్పేతా. తథా హి వక్ఖతి “సబ్బపాణభూతహితానుకమ్పీతి సబ్బే పాణభూతే”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭) బహువచననిద్దేసన్తి? సచ్చమేతం, పాణభావసామఞ్ఞేన పనేత్థ ఏకవచననిద్దేసో కతో, తత్థ పన సబ్బసద్దసన్నిధానేన పుథుత్తం సువిఞ్ఞాయమానమేవాతి సామఞ్ఞనిద్దేసమకత్వా భేదవచనిచ్ఛావసేన బహువచననిద్దేసో కతో. కిఞ్చ భియ్యో – సామఞ్ఞతో సంవరసమాదానం, తబ్బిసేసతో సంవరభేదోతి ఇమస్స విసేసస్స ఞాపనత్థమ్పి అయం వచనభేదో కతోతి వేదితబ్బో. **“పాణస్స అతిపాతో”**తిఆది హి సంవరభేదదస్సనం. “సబ్బే పాణభూతే”తిఆది పన సంవరసమాదానదస్సనన్తి. సద్దవిదూ పన “ఈదిసేసు ఠానేసు జాతిదబ్బాపేక్ఖవసేన వచనభేదమత్తం, అత్థతో సమాన”న్తి వదన్తి.

తస్మిం పన పాణేతి యథావుత్తే దువిధేపి పాణే. **పాణసఞ్ఞినో**తి పాణసఞ్ఞాసమఙ్గినో పుగ్గలస్స . యాయ పన చేతనాయ పవత్తమానస్స జీవితిన్ద్రియస్స నిస్సయభూతేసు మహాభూతేసు ఉపక్కమకరణహేతు తంమహాభూతపచ్చయా ఉప్పజ్జనకమహాభూతా నుప్పజ్జిస్సన్తి, సా తాదిసపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా పాణాతిపాతోతి ఆహ **“జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకఉపక్కమసముట్ఠాపికా”**తి, జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకస్స కాయవచీపయోగస్స తన్నిస్సయేసు మహాభూతేసు సముట్ఠాపికాతి అత్థో. లద్ధుపక్కమాని హి భూతాని పురిమభూతాని వియ న విసదాని, తస్మా సమానజాతియానం భూతానం కారణాని న హోన్తీతి తేసుయేవ ఉపక్కమే కతే తతో పరానం అసతి అన్తరాయే ఉప్పజ్జమానానం భూతానం, తన్నిస్సితస్స చ జీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదో హోతి. **“కాయవచీద్వారాన”**న్తి ఏతేన వితణ్డవాదిమతం మనోద్వారే పవత్తాయ వధకచేతనాయ పాణాతిపాతభావం పటిక్ఖిపతి.

పయోగవత్థుమహన్తతాదీహి మహాసావజ్జతా తేహి పచ్చయేహి ఉప్పజ్జమానాయ చేతనాయ బలవభావతో వేదితబ్బా. ఏకస్సాపి హి పయోగస్స సహసా నిప్ఫాదనవసేన, కిచ్చసాధికాయ బహుక్ఖత్తుం పవత్తజవనేహి లద్ధాసేవనాయ చ సన్నిట్ఠాపకచేతనాయ వసేన పయోగస్స మహన్తభావో. సతిపి కదాచి ఖుద్దకే చేవ మహన్తే చ పాణే పయోగస్స సమభావే మహన్తం హనన్తస్స చేతనా తిబ్బతరా ఉప్పజ్జతీతి వత్థుస్స మహన్తభావో. ఇతి ఉభయమ్పేతం చేతనాయ బలవభావేనేవ

హోతి. సతిపి చ పయోగవత్థూనం అమహన్తభావే హన్తబ్బస్స గుణమహత్తేనపి తత్థ పవత్తఉపకారచేతనా వియ ఖేత్తవిసేసనిప్ఫత్తియా అపకారచేతనాపి బలవతీ, తిబ్బతరా చ ఉప్పజ్జతీతి తస్సా మహాసావజ్జతా దట్ఠబ్బా . తేనాహ "**గుణవన్తేసూ**"తిఆది. "**కిలేసాన**"న్తిఆదినా పన సతిపి పయోగవత్థుగుణానం అమహన్తభావే కిలేసుపక్కమానం ముదుతిబ్బతాయ చేతనాయ దుబ్బలబలవభావవసేన అప్పసావజ్జమహాసావజ్జభావో వేదితబ్బోతి దస్సేతి.

సమ్భరీయన్తి సహరీయన్తి ఏతేహీతి **సమ్భారా,** అఙ్గాని. తేసు పాణసఞ్ఞితా, వధకచిత్తఞ్చ పుబ్బభాగియానిపి హోన్తి. **ఉపక్కమో** పన వధకచేతనాసముట్ఠాపితో సహజాతోవ. పఞ్చసమ్భారవతీ పన పాణాతిపాతచేతనాతి సా పఞ్చసమ్భారవినిముత్తా దట్ఠబ్బా. ఏస నయో అదిన్నాదానాదీసుపి.

ఏత్థాహ – ఖణే ఖణే నిరుజ్ఝనసభావేసు సఙ్ఖారేసు కో హన్తి, కో వా హఞ్ఞతి, యది చిత్తచేతసికసన్తానో, ఏవం సో అనుపతాపనఛేదనభేదనాదివసేన న వికోపనసమత్థో, నాపి వికోపనీయో, అథ రూపసన్తానో, ఏవమ్పి సో అచేతనతాయ కట్ఠకలిఙ్గరూపమోతి న తత్థ ఛేదనాదినా పాణాతిపాతో లబ్భతి యథా మతసరీరే. పయోగోపి పాణాతిపాతస్స పహరణప్పకారాదిఅతీతేసు వా సఙ్ఖారేసు భవేయ్య, అనాగతేసు వా పచ్చుప్పన్నేసు వా. తత్థ న తావ అతీతానాగతేసు సమ్భవతి తేసం అభావతో. పచ్చుప్పన్నేసు చ సఙ్ఖారానం ఖణికత్తా సరసేనేవ నిరుజ్ఝనసభావతాయ వినాసాభిముఖేసు నిప్పయోజనో ఏవ పయోగో సియా. వినాసస్స చ కారణరహితత్తా న పహరణప్పకారాదిపయోగహేతుకం మరణం, నిరీహకతాయ చ సఙ్ఖారానం కస్స సో పయోగో, ఖణికత్తా వధాధిప్పాయసమకాలభిజ్జనకస్స కిరియాపరియోసానకాలానవట్ఠానతో కస్స వా పాణాతిపాతకమ్మబద్ధోతి?

వుచ్చతే – వధకచేతనాసహితో సఙ్ఖారానం పుఞ్జో సత్తసఙ్ఖాతో హన్తి, తేన పవత్తితవధప్పయోగనిమిత్తాపగతుస్మావిఞ్ఞాణజీవితిన్ద్రియో మతవోహారప్పవత్తినిబన్ధనో యథావుత్తవధప్పయోగాకరణే ఉప్పజ్జనారహో రూపారూపధమ్మసమూహో హఞ్ఞతి, కేవలో వా చిత్తచేతసికసన్తానో, వధప్పయోగావిసయభావేపి తస్స పఞ్చవోకారభవే రూపసన్తానాధీనవుత్తితాయ రూపసన్తానే పరేన పయోజితజీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకపయోగవసేన తన్నిబ్బత్తివిబన్ధకవిసదిసరూపుప్పత్తియా విహతే విచ్ఛేదో హోతీతి న పాణాతిపాతస్స అసమ్భవో, నాపి అహేతుకో పాణాతిపాతో, న చ పయోగో నిప్పయోజనో పచ్చుప్పన్నేసు సఙ్ఖారేసు కతపయోగవసేన తదనన్తరం ఉప్పజ్జనారహస్స సఙ్ఖారకలాపస్స తథాఅనుప్పత్తితో, ఖణికానం సఙ్ఖారానం ఖణికమరణస్స ఇధ మరణభావేన అనధిప్పేతత్తా సన్తతిమరణస్స చ యథావుత్తనయేన సహేతుకభావతో న అహేతుకం మరణం, న చ కత్తురహితో పాణాతిపాతప్పయోగో నిరీహకేసుపి సఙ్ఖారేసు సన్నిహితతామత్తేన ఉపకారకేసు అత్తనో అత్తనో అనురూపఫలుప్పాదననియతేసు కారణేసు కత్తువోహారసిద్ధితో యథా "పదీపో పకాసేతి, నిసాకరో చన్దిమా"తి, న చ కేవలస్స వధాధిప్పాయసహభునో చిత్తచేతసికకలాపస్స పాణాతిపాతో ఇచ్ఛితో సన్తానవసేన అవట్ఠితస్సేవ పటిజాననతో, సన్తానవసేన పవత్తమానానఞ్చ పదీపాదీనం అత్తకిరియాసిద్ధి దిస్సతీతి అత్థేవ పాణాతిపాతేన కమ్మబద్ధోతి. అయఞ్చ విచారో అదిన్నాదానాదీసుపి యథాసమ్భవం విభావేతబ్బో.

సాహత్థికోతి సయం మారేన్తస్స కాయేన వా కాయపటిబద్ధేన వా పహరణం. **ఆణత్తికో**తి అఞ్ఞం ఆణాపేన్తస్స "ఏవం విజ్ఝిత్వా వా పహరిత్వా వా మారేహీ"తి ఆణాపనం. **నిస్సగ్గియో**తి దూరే ఠితం మారేతుకామస్స కాయేన వా కాయపటిబద్ధేన వా ఉసుయన్తపాసాణాదీనం నిస్సజ్జనం. **థావరో**తి అసఞ్చారిమేన ఉపకరణేన మారేతుకామస్స ఓపాతాపస్సేనఉపనిక్ఖిపనం, భేసజ్జసంవిధానఞ్చ. **విజ్జామయో**తి మారణత్థం మన్తపరిజప్పనం ఆథబ్బణికాదీనం వియ. ఆథబ్బణికా హి ఆథబ్బణం

పయోజేన్తి నగరే వా రుద్ధే సఙ్గామే వా పచ్చుపట్ఠితే పటిసేనాయ పచ్చత్థికేసు పచ్చామిత్తేసు ఈతిం ఉప్పాదేన్తి ఉపద్దవం ఉప్పాదేన్తి రోగం ఉప్పాదేన్తి పజ్జరకం ఉప్పాదేన్తి సూచికం ఉప్పాదేన్తి విసూచికం కరోన్తి పక్ఖన్దియం కరోన్తి. విజ్జాధరా చ విజ్జం పరివత్తేత్వా నగరే వా రుద్ధే...పే.... పక్ఖన్దియం కరోన్తి. **ఇద్ధిమయోతి** కమ్మవిపాకజిద్ధిమయో దాఠాకోటనాదీని వియ. పితురఞ్ఞో కిర సీహళనరిన్దస్స దాఠాకోటనేన చూళసుమనకుటుమ్బియస్స మరణం హోతి. "**ఇమస్మిం పనత్థే**"తిఆదినా గన్థగారవం పరిహరిత్వా తస్స అనూనభావమ్పి కరోతి "**అత్థికేహీ**"తిఆదినా. ఇధ అవుత్తోపి హి ఏస అత్థో అతిదిసనేన వుత్తో వియ అనూనో పరిపుణ్ణోతి.

దుస్సీలస్స భావో **దుస్సీల్యం,** యథావుత్తా చేతనా. "పహాయా"తి ఏత్థ త్వా-సద్దో పుబ్బకాలేతి ఆహ "**పహీనకాలతో పట్ఠాయా**"తి, హేతుఅత్థతం వా సన్ధాయ ఏవం వుత్తం. ఏతేన హి పహానహేతుకా ఇధాధిప్పేతా సముచ్ఛేదనికా విరతీతి దస్సేతి. కమ్మక్ఖయఞాణేన హి పాణాతిపాతదుస్సీల్యస్స పహీనత్తా భగవా అచ్చన్తమేవ తతో పటివిరతోతి వుచ్చతి సముచ్ఛేదవసేన పహానవిరతీనమధిప్పేతత్తా. కిఞ్చాపి "పహాయ పటివిరతో"తి పదేహి వుత్తానం పహానవిరమణానం పురిమపచ్ఛిమకాలతా నత్థి, మగ్గధమ్మానం పన సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం, పచ్చయభూతానం సమ్మావాచాదీనఞ్చ పచ్చయుప్పన్నభూతానం పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావే అపేక్ఖితే సహజాతానమ్పి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావేన గహణం పురిమపచ్ఛిమభావేన వియ హోతి. పచ్చయో హి పురిమతరం పచ్చయసత్తియా ఠితో, తతో పరం పచ్చయుప్పన్నం పచ్చయసత్తిం పటిచ్చ పవత్తతి, తస్మా గహణప్పవత్తిఆకారవసేన సహజాతాదిపచ్చయభూతేసు సమ్మాదిట్ఠిఆదీసు పహాయకధమ్మేసు పహానకిరియాయ పురిమకాలవోహారో, తప్పచ్చయుప్పన్నాసు చ విరతీసు విరమణకిరియాయ అపరకాలవోహారో సమ్భవతి. తస్మా "సమ్మాదిట్ఠిఆదీహి పాణాతిపాతం పహాయ సమ్మావాచాదీహి పాణాతిపాతా పటివిరతో"తి పాళియం అత్థో దట్ఠబ్బో.

అయం పనేత్థ అట్ఠకథాముత్తకో నయో – పహానం సముచ్ఛేదవసేన విరతిపటిప్పస్సద్ధివసేన యోజేతబ్బా, తస్మా మగ్గేన పాణాతిపాతం పహాయ ఫలేన పాణాతిపాతా పటివిరతోతి అత్థో. అపిచ పాణో అతిపాతీయతి ఏతేనాతి పాణాతిపాతో, పాణఘాతహేతుభూతో ధమ్మసమూహో. కో పనేసో? అహిరికానోత్తప్పదోసమోహవిహింసాదయో కిలేసా. తే హి భగవా అరియమగ్గేన పహాయ సముగ్ఘాటేత్వా పాణాతిపాతదుస్సీల్యతో అచ్చన్తమేవ పటివిరతో కిలేసేసు పహీనేసు తన్నిమిత్తకమ్మస్స అనుప్పజ్జనతో, తస్మా మగ్గేన పాణాతిపాతం యథావుత్తకిలేసం పహాయ తేనేవ పాణాతిపాతా దుస్సీల్యచేతనా పటివిరతోతి అత్థో. ఏస నయో "అదిన్నాదానం పహాయా"తిఆదీసుపి.

ఓరతో విరతోతి పరియాయవచనమేతం, పతి-విసద్దానం వా పచ్చేకం యోజేతబ్బతో తథా వుత్తం. **ఓరతో**తి హి అవరతో అభిముఖం రతో, తేన ఉజుకం విరమణవసేన సాతిసయతం దస్సేతి. పటిరతస్స చేతం అత్థవచనం. **విరతో**తి విసేసేన రతో, తేన సహ వాసనాయ విరమణభావం, ఉభయేన పన సముచ్ఛేదవిరతిభావం విభావేతి. **ఏవ**-సద్దో పన తస్సా విరతియా కాలాదివసేన అపరియన్తతం దస్సేతుం వుత్తో. సో ఉభయత్థ యోజేతబ్బో. యథా హి అఞ్ఞే సమాదిన్నవిరతికాపి అనవట్ఠితచిత్తతాయ లాభజీవితాదిహేతు సమాదానం భిన్దన్తి, న ఏవం భగవా, సబ్బసో పహీనపాణాతిపాతత్తా పనేస అచ్చన్తవిరతో ఏవాతి. "**నత్థి తస్సా**"తిఆదినా **ఏవ**-సద్దేన దస్సితం యథావుత్తమత్థం నివత్తేతబ్బత్థవసేన సమత్థేతి. తత్థ **వీతిక్కమిస్సామీ**తి ఉప్పజ్జనకా ధమ్మాతి సహ పాఠసేసేన సమ్బన్ధో. తే పన అనవజ్జధమ్మేహి వోకిణ్ణా అన్తరన్తరా ఉప్పజ్జనకా దుబ్బలా సావజ్జా ధమ్మా, యస్మా చ "కాయవచీపయోగం ఉపలభిత్వా ఇమస్స కిలేసా ఉప్పన్నా"తి విఞ్ఞూనా సక్కా

ఞాతుం, తస్మా తే ఇమినావ పరియాయేన "**చక్ఖుసోతవిఞ్ఞేయ్యా**"తి వుత్తా, న పన చక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణారమ్మణత్తా. అతో ససమ్భారకథాయ చక్ఖుసోతేహి, తన్నిస్సితవిఞ్ఞాణేహి వా కాయికవాచసికపయోగముపలభిత్వా మనోవిఞ్ఞాణేన విఞ్ఞేయ్యాతి అత్థో దట్ఠబ్బో. **కాయికాతి** కాయేన కతా పాణాతిపాతాదినిప్ఫాదకా బలవన్తో అకుసలా. "కాళకా" తిపి టీకాయం ఉద్ధతపాఠో, కణ్హపక్ఖికా బలవన్తో అకుసలాతి అత్థో. "**ఇమినావా**"తిఆదినా నయదానం కరోతి, తఞ్చ ఖో "అదిన్నాదానం పహాయ అదిన్నాదానా పటివిరతో"తిఆదిపదేసు.

పాపే సమేతీతి **సమణో,** గోతమసమఞ్ఞా, తేన గోత్తేనసమ్బన్ధో గోతమోతి అత్థం సన్ధాయ "**సమణోతి భగవా**"తిఆది వుత్తం. గోత్తవసేన లద్ధవోహారోతి సమ్బన్ధో. బ్రహ్మదత్తేన భాసితవణ్ణానుసన్ధియా ఇమిస్సా దేసనాయ పవత్తనతో, తేన చ భిక్ఖుసఙ్ఘవణ్ణస్సాపి భాసితత్తా భిక్ఖుసఙ్ఘవణ్ణోపి వుత్తనయేన దేసితబ్బో, సో న దేసితో. కిం సో పాణాతిపాతా పటివిరతభావో భిక్ఖుసఙ్ఘస్స న విజ్జతీతి అనుయోగమపనేన్తో "**న కేవలఞ్చ**"తిఆదిమాహ. ఏవం సతి కస్మా న దేసితోతి పునానుయోగం పరిహరతి "**దేసనా పన**"తిఆదినా. **ఏవన్తి** ఏవమేవ.

ఏత్థాయమధిప్పాయో –"అత్థి భిక్ఖవే, అఞ్ఞే చ ధమ్మా"తిఆదినా అనఞ్ఞసాధారణే బుద్ధగుణే ఆరబ్భ ఉపరి దేసనం వడ్ఢేతుకామో భగవా ఆదితో పట్ఠాయ "తథాగతస్స వణ్ణం వదమానో వదేయ్యా"తిఆదినా బుద్ధగుణవసేనేవ దేసనం ఆరభి, న భిక్ఖుసఙ్ఘగుణవసేనాపి. ఏసా హి భగవతో దేసనాయ పకతి, యదిదం ఏకరసేనేవ దేసనం దస్సేతుం లబ్భమానస్సాపి కస్సచి అగ్గహణం. తథా హి రూపకణ్డే దుకాదీసు, తన్నిద్దేసేసు చ హదయవత్థు న గహితం. ఇతరవత్థూహి అసమానగతికత్తా దేసనాభేదో హోతీతి. యథా హి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని ఏకన్తతో చక్ఖాదినిస్సయాని, న ఏవం మనోవిఞ్ఞాణం ఏకన్తేన హదయవత్థునిస్సయం ఆరుప్పే తదభావతో, నిస్సయనిస్సితవసేన చ వత్థుదుకాదిదేసనా పవత్తా "అత్థి రూపం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వత్థు, అత్థి రూపం న చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వత్థూ"తిఆదినా. యమ్పి మనోవిఞ్ఞాణం ఏకన్తతో హదయవత్థునిస్సయం, తస్స వసేన "అత్థి రూపం మనోవిఞ్ఞాణస్స వత్థూ"తిఆదినా దుకాదీసు వుచ్చమానేసుపి న తదనురూపా ఆరమ్మణదుకాదయో సమ్భవన్తి. న హి "అత్థి రూపం మనోవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణం, అత్థి రూపం న మనోవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణ"న్తి సక్కా వత్తుం తదనారమ్మణరూపస్సాభావతోతి వత్థారమ్మణదుకా భిన్నగతికా సియుం, తస్మా న ఏకరసా దేసనా భవేయ్యాతి న వుత్తం, తథా నిక్ఖేపకణ్డే చిత్తుప్పాదవిభాగేన విసుం అవుచ్చమానత్తా అవితక్కఅవిచారపదవిస్సజ్జనే "విచారో చా"తి వత్తుం న సక్కాతి అవితక్కవిచారమత్తపదవిస్సజనే లబ్భమానోపి వితక్కో న ఉద్ధతో. అఞ్ఞథా హి "వితక్కో చా"తి వత్తబ్బం సియా, ఏవమేవిధాపి భిక్ఖుసఙ్ఘగుణో న దేసితోతి. కామం సద్దతో ఏవం న దేసితో, అత్థతో పన బ్రహ్మదత్తేన భాసితవణ్ణస్స అనుసన్ధిదస్సనవసేన ఇమిస్సా దేసనాయ ఆరద్ధత్తా దీపేతుం వట్టతీతి ఆహ "**అత్థం పన**"తిఆది.

తత్థాయం దీపనా – "పాణాతిపాతం పహాయ పాణాతిపాతా పటివిరతో సమణస్స గోతమస్స సావకసఙ్ఘో నిహితదణ్డో నిహితసత్థో"తి విత్థారేతబ్బం. నను ధమ్మస్సాపి వణ్ణో బ్రహ్మదత్తేన భాసితోతి? సచ్చం భాసితో, సో పన సమ్మాసమ్బుద్ధపభవత్తా, అరియసఙ్ఘాధారత్తా చ ధమ్మస్స ధమ్మానుభావసిద్ధత్తా చ తేసం, తదుభయవణ్ణదీపనేనేవ దీపితోతి విసుం న ఉద్ధతో. సద్ధమ్మానుభావేనేవ హి భగవా, భిక్ఖుసఙ్ఘో చ పాణాతిపాతాదిప్పహానసమత్థో హోతి. అత్థాపత్తివసేన పరవిహేఠనస్స పరివజ్జితభావదీపనత్థం దణ్డసత్థానం నిక్ఖేపవచన్తి ఆహ "**పరూపఘాతత్థాయా**"తిఆది. **అవత్తనతోతి** అపవత్తనతో, అసఞ్చరణతో వా. నిక్ఖిత్తో దణ్డో యేనాతి **నిక్ఖిత్తదణ్డో.** తథా **నిక్ఖిత్తసత్థో.** మజ్ఝిమస్స పురిసస్స

చతుహత్థప్పమాణో చేత్థ **దణ్డో**. తదవసేసో ముగ్గరఖగ్గాదయో **సత్థం,** తేన వుత్తం "**ఏత్థ చా**"తిఆది. **విహేఠనభావతో**తి విహింసనభావతో, ఏతేన ససతి హింసతి అనేనాతి **సత్థ**న్తి అత్థం దస్సేతి. "పరూపఘాతత్థాయా"తిఆదినా ఆపన్నమత్థం వివరితుం "**యం పనా**"తిఆది వుత్తం. **కతరో** జిణ్ణో, తస్స, తేనవా ఆలమ్బితో దణ్డో **కత్తరదణ్డో.** దన్తసోధనం కాతుం యోగ్గం కట్ఠం **దన్తకట్ఠం,** న పన దన్తసోధనకట్ఠం. "దన్తకట్ఠవాసిం వా"తిపి పాఠో, దన్తకట్ఠచ్ఛేదనకవాసిన్తి అత్థో. ఖుద్దకం నఖచ్ఛేదనాదికిచ్చనిప్ఫాదకం సత్థం **పిప్ఫలికం.** ఇదం పన భిక్ఖుసఙ్ఘాధీనవచనం. "**భిక్ఖుసఙ్ఘవసేనపి దీపేతుం వట్టతీ**"తి వుత్తతా తస్సాపి ఏకదేసేన దీపనత్థం వుత్తం.

లజ్జా-సద్దో హిరిఅత్థోతి ఆహ "**పాపజిగుచ్ఛనలక్ఖణాయా**"తి. ధమ్మగరుతాయ హి బుద్ధానం, ధమ్మస్స చ అత్తాధీనత్తా అత్తాధిపతిభూతా లజ్జావ వుత్తా, న లోకాధిపతిభూతం ఓత్తప్పం. అపిచ "లజ్జీ"తి ఏత్థ వుత్తలజ్జాయ ఓత్తప్పమ్పి వుత్తమేవ, తస్మా **లజ్జా**తి హిరిఓత్తప్పానమధివచనం దట్ఠబ్బం. న హి పాపజిగుచ్ఛనం పాపుత్తాసనరహితం, పాపభయం వా అలజ్జనం నామ అత్థీతి. "దయం మేత్తచిత్తతం ఆపన్నో"తి కస్మా వుత్తం, నను దయా-సద్దో "దయాపన్నో"తిఆదీసు కరుణాయపి వత్తతీతి? సచ్చమేతం, అయం పన దయాసద్దో అనురక్ఖణత్థం అన్తోనీతం కత్వా పవత్తమానో మేత్తాయ, కరుణాయ చ పవత్తతీతి ఇధ మేత్తాయ పవత్తమానో వుత్తో కరుణాయ, వక్ఖమానత్తా. మిదతి సినేహతీతి **మేత్తా,** సా ఏతస్స అత్థీతి **మేత్తం,** మేత్తం చిత్తం ఏతస్సాతి **మేత్తచిత్తో,** మేత్తాయ సమ్పయుత్తం చిత్తం ఏతస్సాతి వా, తస్స భావో **మేత్తచిత్తతా** మేత్తా ఏవ మూలభూతేన తన్నిమిత్తేన పుగ్గలస్మిం బుద్ధియా, సద్దస్స చ పవత్తనతో.

"**పాణభూతే**తి పాణజాతే"తి వుత్తం. ఏవం సతి పాణో భూతో యేసన్తి పాణభూతాతి నిబ్బచనం కత్తబ్బం. అథ వా జీవితిన్ద్రియసమఙ్గితాయ పాణసఙ్ఖాతే తంతంకమ్మానురూపం పవత్తనతో భూతనామకే సత్తేతి అత్థో. **అనుకమ్పకో**తి కరుణాయనకో. యస్మా పన మేత్తా కరుణాయ విసేసపచ్చయో హోతి, తస్మా పురిమపదత్థభూతా మేత్తా ఏవ పచ్చయభావేన "**తాయ ఏవ దయాపన్నతాయా**"తి వుత్తా. ఇమినా హి పదేన కరుణాయ గహితాయ యేహి ధమ్మేహి పాణాతిపాతా పటివిరతి సమ్పజ్జతి, తేహి లజ్జామేత్తాకరుణాహి సమఙ్గిభావో యథాక్కమం పదత్తయేన దస్సితో. పరదుక్ఖాపనయనకామతాపి హి హితానుకమ్పనమేవాతి అవస్సం అయమత్థో సమ్పటిచ్ఛితబ్బోతి. ఇమాయ పాళియా, సంవణ్ణనాయ చ తస్సా విరతియా సత్తవసేన అపరియన్తతం దస్సేతి.

విహరతీతి ఏత్థ **వి**-సద్దో విచ్ఛేదనత్థే, **హర**-సద్దో నయనత్థే, నయనఞ్చ నామేతం ఇధ పవత్తనం, యాపనం, పాలనం వాతి ఆహ "**ఇరియతి యపేతి యాపేతి పాలేతీ**"తి. **యపేతి యాపేతీ**తి చేత్థ పరియాయవచనం. తస్మా యథావుత్తప్పకారో హుత్వా ఏకస్మిం ఇరియాపథే ఉప్పన్నం దుక్ఖం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా హరతి పవత్తేతి, అత్తభావం వా యాపేతి పాలేతీతి అత్థో వేదితబ్బో. **ఇతి వా హీ**తి ఏత్థ **హి**-సద్దో వచనసిలిట్ఠతామత్తే కస్సచిపి తేన జోతితత్థస్స అభావతో. తేనాహ "**ఏవం వా భిక్ఖవే**"తి. విసుం కప్పనమేవ అత్థో **వికప్పత్థో**తి సో అనేకభిన్నేసుయేవ అత్థేసు లబ్భతి, అనేకభేదా చ అత్థా ఉపరివక్ఖమానా ఏవాతి వుత్తం "**ఉపరి అదిన్నా...పే.... అపేక్ఖిత్వా**"తి. "**ఏవ**"న్తిఆది గన్థగారవపరిహరణం, నయదానం వా.

ఇదాని సమ్పిణ్డనత్థం దస్సేన్తో "**అయం పనేత్థా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **న హనతీ**తి న హింసతి. **న ఘాతేతీ**తి న వధతి. **తత్థా**తి పాణాతిపాతే. **సమనుఞ్ఞో**తి సన్తుట్ఠో. **అహో వత రే**తి భోన్తో ఏకంసతో అచ్ఛరియాతి అత్థో. **ఆచారసీలమత్తక**న్తి సాధుజనాచారమత్తకం, **మత్త**-సద్దో చేత్థ విసేసనివత్తిఅత్థో, తేన ఇన్ద్రియసంవరాదిగుణేహిపి లోకియపుథుజ్జనో తథాగతస్స వణ్ణం వత్తుం న సక్కోతీతి దస్సేతి. తథా హి ఇన్ద్రియసంవరపచ్చయపరిభోగసీలాని ఇధ న విభత్తాని. **ఏవ**-సద్దో

పదపూరణమత్తం, మత్త-సద్దేన వా యథావుత్తత్థస్సావధారణం కరోతి, ఏవ-సద్దేన ఆచారసీలమేవ వత్తుం సక్కోతీతి సన్నిట్ఠానం. ఏవమీదిసేసు. "ఇతి వా హి భిక్ఖవే పుథుజ్జనో తథాగతస్స వణ్ణం వదమానో వదేయ్యా"తి వచనసామత్థియేనేవ తదుత్తరి గుణం వత్తుం న సక్ఖిస్సతి. "తం వో ఉపరి వక్ఖామీ"తి చ అత్థస్సాపజ్జనతో తథాపన్నమత్థం దస్సేతుం "**ఉపరి అసాధారణభావ**"న్తిఆది వుత్తం. "**న కేవలఞ్చా**"తిఆదినా పుగ్గలవివేచనేన పన "పుథుజ్జనో"తి ఇదం నిదస్సనమత్తన్తి దస్సితం. "**ఇతో పర**"న్తిఆదినా గన్థగారవం పరిహరతి. పుబ్బే వుత్తం పదం **పుబ్బపదం,** న పుబ్బపదం తథా, న పుబ్బం వా **అపుబ్బం,** తమేవ పదం తథా.

సద్దన్తరయోగేన ధాతూనమత్థవిసేసవాచకత్తా "**ఆదాన**"న్తి ఏతస్స గహణన్తి అత్థో దట్ఠబ్బో, తేనాహ "**హరణ**"న్తిఆది. **పరస్సా**తి అత్తసన్తకతో పరభూతస్స సన్తకస్స, యో వా అత్తతో అఞ్ఞో, సో పుగ్గలో పరో నామ, తస్స ఇదం **పర**న్తిపి యుజ్జతి, "**పరసంహరణ**"న్తిపి పాఠో, **సం**-సద్దో చేత్థ ధనత్థో,పరసన్తకహరణన్తి వుత్తం హోతి. **థేనో** వుచ్చతి చోరో, తస్స భావో **థేయ్యం,** చోరకమ్మం. **చోరికా**తి చోరస్స కిరియా. తదత్థం వివరతి "**తత్థా**"తిఆదినా. **తత్థా**తి "ఆదిన్నాదాన"న్తి పదే. పరపరిగ్గహితమేవ ఏత్థ **అదిన్నం,** న పన దన్తపోణసిక్ఖాపదే వియ అప్పటిగ్గహితకం అత్తసన్తకన్తి అధిప్పాయో. "**యత్థ పరో**"తిఆది ఉభయత్థ సమ్బన్ధో ఆవుత్తియాదినయేన. తస్మా "తం పరపరిగ్గహితం నామ, తస్మిం పరపరిగ్గహితే"తి చ యోజేతబ్బం. యథాకామం కరోతీతి **యథాకామకారీ,** తస్స భావో **యథాకామకరితా,** తం. తథారుచికరణం ఆపజ్జన్తోతి అత్థో. ససన్తకత్తా **అదణ్డారహో** ధనదణ్డరాజదణ్డవసేన. **అనుపవజ్జో చ** చోదనాసారణాదివసేన. తం పరపరిగ్గహితం ఆదియతి ఏతేనాతి **తదాదాయకో,** స్వేవ ఉపక్కమో, తం సముట్ఠాపేతీతి **తదాదాయకఉపక్కమసముట్ఠాపికా.** థేయ్యా ఏవ చేతనా **థేయ్యచేతనా.** ఖుద్దకతాఅప్పగ్ఘతాదివసేన **హీనే.** మహన్తతామహగ్ఘతాదివసేన **పణీతే.** కస్మా? వత్థుహీనతాయాతి గమ్యమానత్తా న వుత్తం, హీనే, హీనగుణానం సన్తకే చ చేతనా దుబ్బలా, పణీతే, పణీతగుణానం సన్తకే చ బలవతీతి హేట్ఠా వుత్తనయేన తేహి కారణేహి అప్పసావజ్జమహాసావజ్జతా వేదితబ్బా. ఆచరియా పన హీనపణీతతో ఖుద్దకమహన్తే విసుం గహేత్వా "ఇధాపి ఖుద్దకే పరసన్తకే అప్పసావజ్జం, మహన్తే మహాసావజ్జం. కస్మా? పయోగమహన్తతాయ. వత్థుగుణానం పన సమభావే సతి కిలేసానముపక్కమానఞ్చ ముదుతాయ అప్పసావజ్జం, తిబ్బతాయ మహాసావజ్జన్తి అయమ్పి నయో యోజేతబ్బో"తి వదన్తి.

సాహత్థికాదయోతి ఏత్థ పరసన్తకస్స సహత్థా గహణం **సాహత్థికో.** అఞ్ఞే ఆణాపేత్వా గహణం **ఆణత్తికో.** అన్తోసుఙ్కఘాతే ఠితేన బహిసుఙ్కఘాతం పాతేత్వా గహణం **నిస్సగ్గియో.** "అసుకం భణ్డం యదా సక్కోసి, తదా అవహరా"తి అత్థసాధకావహారనిప్ఫాదకేన, ఆణాపనేన వా, యదా కదాచి పరసన్తకవినాసకేన సప్పితేలకుమ్భిఆదీసు దుకూలసాటకచమ్మఖణ్డాదిపక్ఖిపనాదినా వా గహణం **థావరో.** మన్తపరిజప్పనేన గహణం **విజ్జామయో.** వినా మన్తేన, కాయవచీపయోగేహి తాదిసఇద్ధియోగేన పరసన్తకస్స ఆకడ్ఢనం **ఇద్ధిమయో.** కాయవచీపయోగేసు హి సన్తేసుయేవ ఇద్ధిమయో అవహరణపయోగో హోతి, నో అసన్తేసు. తథా హి వుత్తం "అనాపత్తి భిక్ఖవే, ఇద్ధిమస్స ఇద్ధివిసయే"తి (పారా. ౧౫౫), తే చ ఖో పయోగా యథానురూపం పవత్తాతి సమ్బన్ధో. తేసం పన పయోగానం సబ్బేసం సబ్బత్థ అవహారేసు అసమ్భవతో "**యథానురూప**"న్తి వుత్తం.

సన్ధిచ్ఛేదాదీని కత్వా అదిస్సమానేన వా, కూటమానకూటకహాపణాదీహి వఞ్చనేన వా, అవహరణం **థేయ్యావహారో.** పసయ్హ బలసా అభిభుయ్య సన్తజ్జేత్వా, భయం దస్సేత్వా వా అవహరణం **పసయ్హావహారో.** పరభణ్డం పటిచ్ఛాదేత్వా

అవహరణం **పటిచ్ఛన్నావహారో.** భణ్డోకాసపరికప్పవసేన పరికప్పేత్వా అవహరణం **పరికప్పావహారో.** కుసం సఙ్కామేత్వా అవహరణం **కుసావహారో. ఇతి**-సద్దేన చేత్థ ఆదిఅత్థేన, నిదస్సననయేన వా అవసేసా చత్తారో పఞ్చకాపి గహితాతి వేదితబ్బం. పఞ్చన్నఞ్హి పఞ్చకానం సమోధానభూతా పఞ్చవీసతి అవహారా సబ్బేపి అదిన్నాదానమేవ, అవిఞ్ఞత్తియా వా అరియాయ విఞ్ఞత్తియా వా దిన్నమేవాతి అత్థో. ''**దిన్నాదాయీ**''తి ఇదం పయోగతో పరిసుద్ధభావదస్సనం. ''**దిన్నపాటికఙ్ఖీ**''తి ఇదం పన ఆసయతోతి ఆహ ''**చిత్తేనా**''తిఆది.

అథేనేనాతి ఏత్థ -సద్దో న-సద్దస్స కారియో, అ-సద్దో వా ఏకో నిపాతో న-సద్దత్థోతి దస్సేతుం ''**న థేనేనా**''తి వుత్తం. పాళియం దిస్సమానవాక్యావత్థికవిభత్తియన్తపటిరూపకతాకరణేన సద్ధిం సమాసదస్సనమేతం. పకరణాధిగతే పన అత్థే వివేచియమానే ఇధ అథేనతోయేవ సుచిభూతతా అధిగమీయతి అదిన్నాదానాధికారత్తాతి ఆహ ''**అథేనత్తాయేవ సుచిభూతేనా**''తి తేన హేతాలఙ్కారవచనమేతన్తి దస్సేతి. ఆహితో అహంమానో ఏత్థాతి **అత్తా,** అత్తభావో. భగవతో పన సో రుళ్హియా యథా తం నిచ్ఛన్దరాగేసు సత్తవోహారో. అదతి వా సంసారదుక్ఖన్తి **అత్తా,** తేనాహ ''**అత్తభావేనా**''తి. పదత్తయేపి ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనన్తి ఞాపేతుం ''**అథేనం...పే.... కత్వా**''తి వుత్తం. అథేనేన అత్తనా అథేనత్తా హుత్వా సుచిభూతేన అత్తనా సుచిభూతత్తా హుత్వా విహరతీతిపి అత్థో.

సేసన్తి "పహాయ పటివిరతో"తి ఏవమాదికం. తఞ్హి పుబ్బే వుత్తనయం. కిఞ్చాపి నయిధ సిక్ఖాపదవోహారేన విరతి వుత్తా, ఇతో అఞ్ఞేసు పన సుత్తపదేసేసు, వినయాభిధమ్మేసు చ పవత్తవోహారేన విరతియో, చేతనా చ అధిసీలసిక్ఖానమధిట్ఠానభావతో, తేసమఞ్ఞతరకోట్ఠాసభావతో చ "సిక్ఖాపద"న్త్వేవ వత్తబ్బాతి ఆహ ''**పఠమసిక్ఖాపదే**''తి. కామఞ్చేత్థ "లజ్జీ దయాపన్నో"తి న వుత్తం, అధికారవసేన, పన అత్థతో చ వుత్తమేవాతి వేదితబ్బం. యథా హి లజ్జాదయో పాణాతిపాతప్పహానస్స విసేసపచ్చయో, ఏవం అదిన్నాదానప్పహానస్సాపీతి. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. అథ వా **సుచిభూతేనా**తి హిరోత్తప్పాదిసమన్నాగమనం, అహిరికాదీనఞ్చ పహానం వుత్తమేవాతి "లజ్జీ దయాపన్నో"తి న వుత్తం.

బ్రహ్మ-సద్దో ఇధ సేట్ఠవాచకో, అబ్రహ్మానం నిహీనానం, అబ్రహ్మం వా నిహీనం చరియం వుత్తి **అబ్రహ్మచరియం,** మేథునధమ్మో. **బ్రహ్మం సేట్ఠం ఆచారన్తి** మేథునవిరతిం. న ఆచరతీతి **అనాచారీ,** [ఆరాచారీ (దీ॰ ని॰ ౧.౮)] తదాచారవిరహితోతి అత్థో, తేనాహ ''**అబ్రహ్మచరియతో దూరచారీ**''తి. దూరో మేథునసఙ్ఖాతో ఆచారో, సో విరహేన యస్సత్థీతి **దూరచారీ,** మేథునధమ్మతో వా దూరో హుత్వా తబ్బిరతిం ఆచరతీతి **దూరచారీ**తిపి వట్టతి. మిథునానం రాగపరియుట్ఠానేన సదిసానం ఉభిన్నం అయం **మేథునో**తి అత్థం దస్సేతి ''**రాగపరియుట్ఠానవసేనా**''తిఆదినా. అసతం ధమ్మో ఆచారోతి **అసద్ధమ్మో,** తస్మా. అభేదవోహారేన గామసద్దేనేవ గామవాసినో గహితాతి వుత్తం ''**గామవాసీన**''న్తి, గామే వసతం ధమ్మోతిపి యుజ్జతి. ''**దూరచారీ**''తి చేత్థ వచనతో, పాళియం వా "మేథునా" త్వేవ అవత్వా "గామధమ్మా"తిపి వుత్తత్తా

"ఇధ బ్రాహ్మణ, ఏకచ్చో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా సమ్మా బ్రహ్మచారీ పటిజానమానో న హేవ ఖో మాతుగామేన సద్ధిం ద్వయంద్వయసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, అపిచ ఖో మాతుగామస్స ఉచ్ఛాదనపరిమద్దనన్హాపనసమ్బాహనం సాదియతి, సో తం అస్సాదేతి, తం నికామేతి, తేన చ విత్తిం ఆపజ్జతి, ఇదమ్పి ఖో బ్రాహ్మణ బ్రహ్మచరియస్స ఖణ్డమ్పి ఛిద్దమ్పి సబలమ్పి కమ్మాసమ్పి, అయం వుచ్చతి బ్రాహ్మణ అపరిసుద్ధం బ్రహ్మచరియం చరతి సంయుత్తో మేథునేన సంయోగేన, న పరిముచ్చతి జాతియా జరాయ మరణేన సోకేహి పరిదేవేహి దుక్ఖేహి దోమనస్సేహి ఉపాయాసేహి, న పరిముచ్చతి దుక్ఖస్మాతి వదామి.

పున చపరం…పే॰… నపి మాతుగామస్స ఉచ్ఛాదనపరిమద్దనన్హాపనసమ్బాహనం సాదియతి, అపిచ ఖో మాతుగామేన సద్ధిం సఞ్జగ్ఘతి సంకీళతి సంకేలాయతి…పే॰… నపి మాతుగామేన సద్ధిం సఞ్జగ్ఘతి సంకీళతి సంకేలాయతి, అపిచ ఖో మాతుగామస్స చక్ఖునా చక్ఖుం ఉపనిజ్ఝాయతి పేక్ఖతి…పే॰… నపి మాతుగామస్స చక్ఖునా చక్ఖుం ఉపనిజ్ఝాయతి పేక్ఖతి, అపిచ ఖో మాతుగామస్స సద్దం సుణాతి తిరోకుట్టం వా తిరోపాకారం వా హసన్తియా వా భణన్తియా వా గాయన్తియా వా రోదన్తియా వా…పే॰… నపి మాతుగామస్స సద్దం సుణాతి తిరోకుట్టం వా తిరోపాకారం వా హసన్తియా వా భణన్తియా వా గాయన్తియా వా రోదన్తియా వా, అపిచ ఖో యానిస్స తాని పుబ్బే మాతుగామేన సద్ధిం హసితలపితకీళితాని, తాని అనుస్సరతి…పే॰… నపి యానిస్స తాని పుబ్బే మాతుగామేన సద్ధిం హసితలపితకీళితాని, తాని అనుస్సరతి, అపిచ ఖో పస్సతి గహపతిం వా గహపతిపుత్తం వా పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితం సమఙ్గిభూతం పరిచారయమానం…పే॰… నపి పస్సతి గహపతిం వా గహపతిపుత్తం వా పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితం సమఙ్గిభూతం పరిచారయమానం, అపిచ ఖో అఞ్ఞతరం దేవనికాయం పణిధాయ బ్రహ్మచరియం చరతి “ఇమినాహం సీలేన వా వతేన వా తపేన వా బ్రహ్మచరియేన వా దేవో వా భవిస్సామి దేవఞ్ఞతరో వా”తి. సో తం అస్సాదేతి, తం నికామేతి, తేన చ విత్తిం ఆపజ్జతి. ఇదమ్పి ఖో బ్రాహ్మణ బ్రహ్మచరియస్స ఖణ్డమ్పి ఛిద్దమ్పి సబలమ్పి కమ్మాసమ్పి. అయం వుచ్చతి బ్రాహ్మణ, అపరిసుద్ధం బ్రహ్మచరియం చరతి సంయుత్తో మేథునేన సంయోగేన, న పరిముచ్చతి జాతియా జరాయ మరణేన సోకేహి పరిదేవేహి దుక్ఖేహి దోమనస్సేహి ఉపాయాసేహి, న పరిముచ్చతి దుక్ఖస్మాతి వదామీ”తి (అ॰ ని॰ ౭.౫౦) –

అఙ్గుత్తరాగమే సత్తకనిపాతే జాణుసోణిసుత్తే ఆగతా సత్తవిధమేథునసంయోగాపి పటివిరతి దస్సితాతి దట్ఠబ్బా. ఇధాపి అసద్ధమ్మసేవనాధిప్పాయేన కాయద్వారప్పవత్తా మగ్గేనమగ్గపటిపత్తిసముట్ఠాపికా చేతనా అబ్రహ్మచరియం . పఞ్చసిక్ఖాపదక్కమే మిచ్ఛాచారే పన అగమనీయట్ఠానవీతిక్కమచేతనా యథావుత్తా కామేసు మిచ్ఛాచారోతి యోజేతబ్బం.

తత్థ అగమనీయట్ఠానం నామ పురిసానం తావ మాతురక్ఖితాదయో దస, ధనక్కీతాదయో దసాతి వీసతి ఇత్థియో. ఇత్థీసు పన దసన్నం ధనక్కీతాదీనం, సారక్ఖసపరిదణ్డానఞ్చ వసేన ద్వాదసన్నం అఞ్ఞే పురిసా. యే పనేకే వదన్తి “చత్తారో కామేసు మిచ్ఛాచారా అకాలో, అదేసో, అనఙ్గో, అధమ్మో చా”తి, తే విప్పటిపత్తిమత్తం పతి పరికప్పేత్వా వదన్తి. న హి సాగమనీయట్ఠానే పవత్తా విప్పటిపత్తి మిచ్ఛాచారో నామ సమ్భవతి. సా పనేసా దువిధాపి విప్పటిపత్తి గుణవిరహితే అప్పసావజ్జా, గుణసమ్పన్నే మహాసావజ్జా. గుణరహితేపి చ అభిభవిత్వా విప్పటిపత్తి మహాసావజ్జా, ఉభిన్నం సమానచ్ఛన్దభావే అప్పసావజ్జా, సమానచ్ఛన్దభావేపి కిలేసానం, ఉపక్కమానఞ్చ ముదుతాయ అప్పసావజ్జా, తిబ్బతాయ మహాసావజ్జాతి వేదితబ్బం.

తస్స పన అబ్రహ్మచరియస్స ద్వే సమ్భారా సేవేతుకామతాచిత్తం, మగ్గేనమగ్గపటిపత్తీతి. మిచ్ఛాచారస్స పన చత్తారో సమ్భారా అగమనీయవత్థు, తస్మిం సేవనచిత్తం, సేవనాపయోగో, మగ్గేనమగ్గపటిపత్తిఅధివాసనన్తి ఏవం అట్ఠకథాసు “చత్తారో సమ్భారా”తి (ధ॰ స॰ అకుసలకమ్మపథకథా; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౮౯; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౮౯-౧౧౧) వుత్తత్తా అభిభవిత్వా వీతిక్కమనే మగ్గేనమగ్గపటిపత్తిఅధివాసనే సతిపి పురిముప్పన్నసేవనాభిసన్ధిపయోగాభావతో అభిభుయ్యమానస్స మిచ్ఛాచారో న హోతీతి వదన్తి కేచి. సేవనచిత్తే సతి పయోగాభావో న పమాణం ఇత్థియా సేవనపయోగస్స యేభుయ్యేన అభావతో, పురిసస్సేవ యేభుయ్యేన సేవనపయోగో హోతీతి ఇత్థియా పురేతరం సేవనచిత్తం

ఉపట్ఠపేత్వా నిసిన్నాయ [నిపన్నాయ (ధ॰ స॰ అనుటీ॰ కమ్మకథావణ్ణనా)] మిచ్చాచారో న సియాతి ఆపజ్జతి. తస్మా పురిసస్స వసేన ఉక్కంసతో "చత్తారో సమ్భారా"తి వుత్తం. అఞ్ఞథా హి ఇత్థియా పురిసకిచ్చకరణకాలే పురిసస్సాపి సేవనాపయోగాభావతో మిచ్చాచారో న సియాతి వదన్తి ఏకే.

ఇదం పనేత్థ సన్నిట్ఠానం – అత్తనో రుచియా పవత్తితస్స సేవనాపయోగేనేవ సేవనచిత్తతాసిద్ధితో అగమనీయవత్థు, సేవనాపయోగో, మగ్గేనమగ్గపటిపత్తిఅధివాసనన్తి తయో, బలక్కారేన పవత్తితస్స పురిముప్పన్నసేవనాభిసన్ధిపయోగాభావతో అగమనీయవత్థు, తస్మిం సేవనచిత్తం , మగ్గేనమగ్గపటిపత్తిఅధివాసనన్తి తయో, అనవసేసగ్గహణేన పన వుత్తనయేన చత్తారోతి, తమ్పి కేచియేవ వదన్తి, వీమంసిత్వా గహేతబ్బన్తి **అభిధమ్మానుటీకాయం** (ధ॰ స॰ అనుటీ॰ అకుసలకమ్మపథకథావణ్ణనా) వుత్తం. ఏకో పయోగో సాహత్థికోవ.

౯. **ముసాతి** తతియన్తో, దుతియన్తో వా నిపాతో మిచ్ఛాపరియాయో, కిరియాపధానోతి ఆహ **''విసంవాదనపురేక్ఖారస్సా''**తిఆది. పురే కరణం **పురేక్ఖారో,** విసంవాదనస్స పురేక్ఖారో యస్సాతి తథా, తస్స కమ్మపథప్పత్తమేవ దస్సేతుం **''అత్థభఞ్జనకో''**తి వుత్తం, పరస్స హితవినాసకోతి అత్థో. ముసావాదో పన ససన్తకస్స అదాతుకామతాయ, హసాధిప్పాయేన చ భవతి. వచసా కతా వాయామప్పధానా కిరియా **వచీపయోగో.** తథా కాయేన కతా **కాయపయోగో. విసంవాదనాధిప్పాయో** పుబ్బభాగక్ఖణే, తఙ్ఖణే చ. వుత్తఞ్హి "పుబ్బేవస్స హోతి 'ముసా భణిస్స'న్తి, భణన్తస్స హోతి 'ముసా భణామీ'తి" (పారా॰ ౨౦౦; పాచి॰ ౪) ఏతదేవ హి ద్వయం అఙ్గభూతం. ఇతరం "భణితస్స హోతి 'ముసా మయా భణిత'న్తి" (పారా॰ ౨౦౦; పాచి॰ ౪) వుత్తం పన హోతు వా, మా వా, అకారణమేతం. **అస్సాతి** విసంవాదకస్స. "చేతనా"తి ఏతేన సమ్బన్ధో. విసం వాదేతి ఏతేనాతి **విసంవాదనం,** తదేవ కాయవచీపయోగో, తం సముట్ఠాపేతీతి తథా, ఇమినా ముసాసఙ్ఖాతేన కాయవచీపయోగేన, ముసాసఙ్ఖాతం వా కాయవచీపయోగం వదతి విఞ్ఞాపేతి, సముట్ఠాపేతి వా ఏతేనాతి **ముసావాదో**తి అత్థమాహ. "వాదో"తి వుత్తే విసంవాదనచిత్తం, తజ్జో వాయామో, పరస్స తదత్థవిజాననన్తి లక్ఖణత్తయం విభావితమేవ హోతి.

"అతథం వత్థు"న్తి లక్ఖణం పన అవిభావితమేవ ముసా-సద్దస్స పయోగసఙ్ఖాతకిరియావాచకత్తా. తస్మా ఇధ నయే లక్ఖణస్స అబ్యాపితతాయ, ముసా-సద్దస్స చ విసంవాదితబ్బత్థవాచకతాసమ్భవతో పరిపుణ్ణం కత్వా ముసావాదలక్ఖణం దస్సేతుం **''అపరో నయో''**తిఆది వుత్తం. **లక్ఖణతో**తి సభావతో. **తథాతి** తేన తథాకారేన. కాయవచీవిఞ్ఞత్తియో సముట్ఠాపేతీతి **విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపికా.** ఇమస్మిం పన నయే ముసా వత్థు వదీయతి వుచ్చతి ఏతేనాతి **ముసావాదో**తి నిబ్బచనం దట్ఠబ్బం. **''సో యమత్థ''**న్తిఆదినా కమ్మపథప్పత్తస్స వత్థువసేన అప్పసావజ్జమహాసావజ్జభావమాహ. యస్స అత్థం భఞ్జతి, తస్స అప్పగుణతాయ అప్పసావజ్జో , మహాగుణతాయ మహాసావజ్జోతి అదిన్నాదానే వియ గుణవసేనాపి యోజేతబ్బం. కిలేసానం ముదుతిబ్బతావసేనాపి అప్పసావజ్జమహాసావజ్జతా లబ్భతియేవ.

''అపిచా''తిఆదినా ముసావాదసామఞ్ఞస్సాపి అప్పసావజ్జమహాసావజ్జభావం దస్సేతి. **అత్తనో సన్తకం అదాతుకామతాయాతి,** హి **హసాధిప్పాయేనాతి** చ ముసావాదసామఞ్ఞతో వుత్తం. ఉభయత్థాపి చ విసంవాదనపురేక్ఖారేనేవ ముసావాదో, న పన వచనమత్తేన. తత్థ పన చేతనా బలవతీ న హోతీతి అప్పసావజ్జతా వుత్తా. **నదీ మఞ్ఞే**తి నదీ వియ. అప్పతాయ ఊనస్స అత్థస్స పూరణవసేన పవత్తా కథా **పూరణకథా,** బహుతరభావేన వుత్తకథాతి వుత్తం హోతి.

తేనాకారేన జాతో **తజ్జో,** తస్స విసంవాదనస్స అనురూపోతి అత్థో. **వాయామోతి** వాయామసీసేన పయోగమాహ. వీరియప్పధానా హి కాయికవాచసికకిరియా ఇధ అధిప్పేతా, న వాయామమత్తం. విసంవాదనాధిప్పాయేన పయోగే కతేపి అపరేన తస్మిం అత్థే అవిఞ్ఞాతే విసంవాదనస్స అసిజ్ఝనతో పరస్స తదత్థవిజాననమ్పి ఏకసమ్భారభావేన వుత్తం. కేచి పన "అభూతవచనం, విసంవాదనచిత్తం, పరస్స తదత్థవిజాననన్తి తయో సమ్భారే వదన్తి. కాయికోవ సాహత్థికోతి కోచి మఞ్ఞేయ్యాతి తం నివారణత్థం ''**నో కాయేన వా**''తిఆది వుత్తం. తాయ చే కిరియాయ పరో తమత్థం జానాతీతి తఙ్ఖణే వా దన్ధతాయ విచారేత్వా పచ్ఛా వా జాననం సన్ధాయ వుత్తం. **అయన్తి** విసంవాదకో. **కిరియసముట్ఠాపికచేతనాక్ఖణేయేవాతి** కాయికవాచసికకిరియసముట్ఠాపికాయ చేతనాయ పవత్తక్ఖణే ఏవ. **ముసావాదకమ్మునా బజ్ఝతీతి** విసంవాదనచేతనాసఙ్ఖాతేన ముసావాదకమ్మునా సమ్బన్ధీయతి, అల్లీయతీతి వా అత్థో. సచేపి దన్ధతాయ విచారేత్వా పచ్ఛా చిరేనాపి పరో తదత్థం జానాతి, సన్నిట్ఠాపకచేతనాయ నిబ్బత్తత్తా తఙ్ఖణేయేవ బజ్ఝతీతి వుత్తం హోతి.

''**ఏకో పయోగో సాహత్థికోవా**''తి ఇదం పోరాణట్ఠకథాసు ఆగతనయేన వుత్తన్తి ఇధ సఙ్గహట్ఠకథాయ సఙ్గహకారస్స అత్తనో మతిభేదం దస్సేతుం ''**యస్మా పనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ ''**యథా...పే.... తథా**''తి ఏతేన సాహత్థికో వియ ఆణత్తికాదయోపి గహేతబ్బా, అగ్గహణే కారణం నత్థి పరస్స విసంవాదనభావేన తస్సదిసత్తాతి దస్సేతి , ''**ఇదమస్స...పే.... ఆణాపేన్తోపీ**''తి ఆణత్తికస్స గహణే కారణం, ''**పణ్ణం...పే.... నిస్సజ్జన్తోపీ**''తి నిస్సగ్గియస్స, ''**అయమత్థో...పే.... ఠపేన్తోపీ**''తి థావరస్స. యస్మా విసంవాదేతీతి సబ్బత్థ సమ్బన్ధో. **పణ్ణం లిఖిత్వాతి** తాలాదీనం పణ్ణం అక్ఖరేన లిఖిత్వా, **పణ్ణన్తి** వా భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనం. తేన వుత్తం "తిరోకుట్టాదీసూ"తి [కుడ్డాదీసు (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౮)] పణ్ణే అక్ఖరం లేఖనియా లిఖిత్వాతి అత్థో. **వీమంసిత్వా గహేతబ్బాతి** అత్తనోమతియా సబ్బదుబ్బలత్తా అనత్తుక్కంసనేన వుత్తం. కిఞ్చేత్థ విచారేతబ్బకారణం అత్థి సయమేవ విచారితత్తా.

సచ్చన్తి వచీసచ్చం, **సచ్చేన సచ్చన్తి** పురిమేన వచీసచ్చేన పచ్ఛిమం వచీసచ్చం. పచ్చయవసేన ధాతుపదన్తలోపం సన్ధాయ ''**సన్దహతీ**''తి వుత్తం. సద్దవిదూ పన –

> "విపుబ్బో ధా కరోత్యత్థే, అభిపుబ్బో తు భాసనే;
> న్యాసంపుబ్బో యథాయోగం, న్యాసారోపనసన్ధిసూ"తి. –

ధా-సద్దమేవ ఘటనత్థే పఠన్తి. తస్మా పరియాయవసేన ''**సన్దహతీ**''తి వుత్తన్తిపి దట్ఠబ్బం. తదధిప్పాయం దస్సేతి ''**న అన్తరన్తరా**''తిఆదినా. ''**యో హి**''తిఆది తబ్బివరణం. **అన్తరితత్తాతి** అన్తరా పరిచ్ఛిన్నత్తా. **న తాదిసోతి** న ఏవంవదనసభావో. **జీవితహేతుపి,** పగేవ అఞ్ఞహేతూతి **అపి**-సద్దో సమ్భావనత్థో.

"సచ్చతో థేతతో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౯) వియ **థేత**-సద్దో థిరపరియాయో, థిరభావో చ సచ్చవాదితాధికారత్తా కథావసేన వేదితబ్బోతి ఆహ ''**థిరకథోతి అత్థో**''తి. థితస్స భావోతి హి **థేతో,** థిరభావో, తేన యుత్తత్తా పుగ్గలో ఇధ **థేతో** నామ. **హలిద్దీతి** సువణ్ణవణ్ణకన్దనిప్ఫత్తికో గచ్ఛవిసేసో. **థుసో** నామ ధఞ్ఞత్తచో, ధఞ్ఞపలాసో చ. **కుమ్భణ్డన్తి** మహాఫలో సూపసమ్పాదకో లతావిసేసో. **ఇన్దఖీలో** నామ గమ్భీరనేమో ఏసికాథమ్భో. యథా హలిద్దిరాగాదయో అనవట్ఠితసభావతాయ న ఠితా, ఏవం న ఠితా కథా ఏతస్సాతి **నఠితకథో** [నథిరకథో (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౮)] యథా

పాసాణలేఖాదయో అవట్ఠితసభావతాయ ఠితా, ఏవం ఠితా కథా ఏతస్సాతి **ఠితకథోతి** [ఠిరకథో (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౮)] హలిద్దిరాగాదయో యథా కథాయ ఉపమాయో హోన్తి, ఏవం యోజేతబ్బం. కథాయ హి ఏతా ఉపమాయోతి.

పత్తిసఙ్ఖాతా సద్ధా అయతి పవత్తతి ఏత్థాతి **పచ్చయికోతి** ఆహ "**పత్తియాయితబ్బకో**"తి. పత్తియా అయితబ్బా పవత్తేతబ్బాతి **పత్తియాయితబ్బా** య-కారాగమేన, వాచా. సా ఏతస్సాతి **పత్తియాయితబ్బకో**, తేనాహ "**సద్ధాయితబ్బకో**"తి. తదేవత్థం బ్యతిరేకేన, అన్వయేన చ దస్సేతుం "**ఏకచ్చో హి**"తిఆది వుత్తం. **వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి** విసంవాదనతో. ఇతరపక్ఖే చ అవిసంవాదనతోతి అధిప్పాయో. "**లోక**"న్తి ఏతేన "**లోకస్సా**"తి ఏత్థ కమ్మత్థే ఛట్ఠీతి దస్సేతి.

సతిపి పచ్చేకం పాఠక్కమే అఞ్ఞాసు **అభిధమ్మట్ఠకథా** దీసు (ధ. స. అట్ఠ. అకుసలకమ్మపథకథా; మ. ని. ౧.౮౯) సంవణ్ణనాక్కమేన తిణ్ణమ్పి పదానం ఏకత్థసంవణ్ణనం కాతుం "**యాయ వాచాయా**"తిఆదిమాహ, యాయ వాచాయ కరోతీతి సమ్బన్ధో. **పరస్సాతి** యం భిన్దితుం తం వాచం భాసతి, తస్స. **చ**-సద్దో అట్ఠానపయుత్తో, సో ద్వన్దగబ్భభావం జోతేతుం కమ్మద్వయే పయుజ్జితబ్బో. **సుఞ్ఞభావన్తి** పియవిరహితతాయ రిత్తభావం. **సాతి** యథావుత్తా సద్దసభావా **వాచా,** ఏతేన పియఞ్చ సుఞ్ఞఞ్చ పియసుఞ్ఞం, తం కరోతి ఏతాయాతి **పిసుణా** నిరుత్తినయేనాతి వచనత్థం దస్సేతి, పిసతీతి వా **పిసుణా,** సమగ్గే సత్తే అవయవభూతే వగ్గభిన్నే కరోతీతి అత్థో.

ఫరుసన్తి సినేహాభావేన లూఖం. **సయమ్పి ఫరుసాతి** దోమనస్ససముట్ఠితత్తా సభావేన సయమ్పి కక్కసా. ఫరుససభావతో **నేవ కణ్ణసుఖా.** అత్థవిపన్నతాయ **న హదయఙ్గమా.** ఏత్థ పన పఠమనయే ఫరుసం కరోతీతి వచనత్థేన వా ఫలూపచారేన వా వాచాయ ఫరుససద్దప్పవత్తి వేదితబ్బా. దుతియనయే మమ్మచ్ఛేదవసేన పవత్తియా ఏకన్తనిట్ఠురతాయ రుక్ఖసద్దవసేన సభావేన, కారణూపచారేన వా వాచాయ ఫరుససద్దప్పవత్తి దట్ఠబ్బా.

యేనాతి పలాపసఙ్ఖాతేన నిరత్థకవచనేన. **సమ్ఫన్తి** "**స**"న్తి వుత్తం సుఖం, హితఞ్చ ఫలతి పహరతి వినాసేతీతి అత్థేన "సమ్ఫ"న్తి లద్ధనామం అత్తనో, పరేసఞ్చ అనుపకారకం యం కిఞ్చి అత్థం, తేనాహ "**నిరత్థక**"న్తి, ఇమినా సమ్ఫం పలపతి ఏతేనాతి **సమ్ఫప్పలాపోతి** వచనత్థం దస్సేతి.

"**తేస**"న్తిఆదినా చేతనాయ ఫలవోహారేన పిసుణాదిసద్దప్పవత్తి వుత్తా. "**సా ఏవా**"తిఆదినా పన చేతనాయ పవత్తిపరికప్పనాయ హేతుం విభావేతి. తత్థ "పహాయా"తిఆదివచనసన్నిధానతో తస్సాయేవ చ పహాతబ్బతా యుత్తితో అధిప్పేతాతి అత్థో.

తత్థాతి తాసు పిసుణవాచాదీసు. **సంకిలిట్ఠచిత్తస్సాతి** లోభేన, దోసేన వా విబాధితచిత్తస్స, ఉపతాపితచిత్తస్స వా, దూసితచిత్తస్సాతి వుత్తం హోతి, "చేతనా"తి ఏతేన సమ్బన్ధో. యేన సహ పరేసం భేదాయ వదతి, తస్స అత్తనో పియకమ్యతాయాతి అత్థో. **చేతనా పిసుణవాచా** నామ పిసుణం వదన్తి ఏతాయాతి కత్వా. సమాసవిసయే హి ముఖ్యవసేన అత్థో గహేతబ్బో, బ్యాసవిసయే ఉపచారవసేనాతి దట్ఠబ్బం. యస్స యతో భేదం కరోతి, తేసు అభిన్నేసు అప్పసావజ్జం, భిన్నేసు మహాసావజ్జం. తథా కిలేసానం ముదుతిబ్బతావిసేసేసుపి యోజేతబ్బం.

యస్స పేసుఞ్ఞం ఉపసంహరతి, సో భిజ్జతు వా, మా వా, తస్స తదత్థవిఞ్ఞాపనమేవ పమాణన్తి ఆహ "**తస్స తదత్థవిజానన**"న్తి. భేదపురేక్ఖారతాపియకమ్యతానమేకేకపక్ఖిపనేన చత్తారో. కమ్మపథప్పత్తి పన భిన్నే ఏవ. **ఇమేసన్తి**

అనియమతాయ పరమ్ముఖాపవత్తానమ్పి అత్తనో బుద్ధియం పరివత్తమానే సన్ధాయ వుత్తన్తి దస్సేతుం "**యేస**"న్తిఆదిమాహ. **ఇతోతి** ఇధ పదేసే, వుత్తానం యేసం సన్తికే సుతన్తి యోజేతబ్బం.

"**ద్విన్న**"న్తి నిదస్సనవచనం బహూనమ్పి సన్ధానతో. "**మిత్తాన**"న్తిఆది "**సన్ధాన**"న్తి ఏత్థ కమ్మం, తేన పాళియం "భిన్నాన"న్తి ఏతస్స కమ్మభావం దస్సేతి. సన్ధానకరణఞ్చ నామ తేసమనురూపకరణమేవాతి వుత్తం "**అనుకత్తా**"తి. **అనుప్పదాతాతి** అనుబలప్పదాతా, అనువత్తనవసేన వా పదాతా. కస్స పన అనుబలప్పదానం, అనువత్తనఞ్చాతి? "సహితాన"న్తి వుత్తత్తా సన్ధానస్సాతి విఞ్ఞాయతీతి ఆహ "**సన్ధానానుప్పదాతా**"తి. యస్మా పన అనుబలవసేన, అనువత్తనవసేన చ సన్ధానస్స పదానం ఆదానం, రక్ఖణం వా దళ్హీకరణం హోతి, తస్మా వుత్తం "**దళ్హీకమ్మం కత్తా**"తి. ఆరమన్తి ఏత్థాతి **ఆరామో.** రమితబ్బట్ఠానం సమగ్గోతి హి తదధిట్ఠానానం వసేన తబ్బిసేసనతా వుత్తా. "సమగ్గే"తిపి పఠన్తి, తదయుత్తం "**యత్థా**"తిఆదివచనేన విరుద్ధత్తా. యస్మా పన ఆకారేన వినాపి అయమత్థో లబ్భతి, తస్మా "**అయమేవేత్థ అత్థో**"తి వుత్తం **సమగ్గేసూతి** సమగ్గభూతేసు జనకాయేసు, తేనాహ "**తే పహాయా**"తిఆది. తప్పకతియత్థోపి కత్తుఅత్థోవాతి దస్సేతి "**నన్దతీ**"తి ఇమినా. తప్పకతియత్థేన హి "దిస్వాపి సుత్వాపీ"తి వచనం సుపపన్నం హోతి. సమగ్గే కరోతి ఏతాయాతి **సమగ్గకరణీ.** సాయేవ వాచా, తం భాసితాతి అత్థమాహ "**యా వాచా**"తిఆదినా. తాయ వాచాయ సమగ్గకరణం నామ. "సుఖా సఙ్ఘస్స సామగ్గీ, సమగ్గానం తపో సుఖో"తిఆదినా (ధ. ప. ౧౯౪) సమగ్గానిసంసదస్సనమేవాతి వుత్తం "**సామగ్గిగుణపరిదీపికమేవా**"తి. **ఇతరన్తి** తబ్బిపరీతం భేదనికం వాచం.

మమ్మానీతి దుట్ఠారూని, తప్పదిసతాయ పన ఇధ అక్కోసవత్థూని "మమ్మానీ"తి వుచ్చన్తి. యథా హి దుట్ఠారూసు యేన కేనచి వత్థునా ఘటితేసు చిత్తం అధిమత్తం దుక్ఖప్పత్తం హోతి, తథా తేసు దససుజాతిఆదీసు అక్కోసవత్థూసు ఫరుసవాచాయ ఫుసితమత్తేసూతి. తథా హి వుత్తం "మమ్మాని వియ మమ్మాని, యేసు ఫరుసవాచాయ ఛుపితమత్తేసు దుట్ఠారూసు వియ ఘట్టితేసు చిత్తం అధిమత్తం దుక్ఖప్పత్తం హోతి, కాని పన తాని? జాతిఆదీని అక్కోసవత్థూనీ"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౯) "యస్స సరీరప్పదేసస్స సత్థాదిపటిహనేన భుసం రుజ్జనం, సో మమ్మం నామ. ఇధ పన యస్స చిత్తస్స ఫరుసవాచావసేన దోమనస్ససఙ్ఖాతం భుసం రుజ్జనం, తం మమ్మం వియాతి మమ్మ"న్తి అపరే. తాని మమ్మాని ఛిజ్జన్తి భిజ్జన్తి యేనాతి **మమ్మచ్ఛేదకో,** స్వేవ కాయవచీపయోగో, తాని సముట్ఠాపేతీతి తథా. **ఏకన్తఫరుసచేతనా ఫరుసా వాచా** ఫరుసం వదన్తి ఏతాయాతి కత్వా. "ఫరుసచేతనా" ఇచ్చేవ అవత్వా "**ఏకన్తఫరుసచేతనా**"తి వచనం దుట్ఠచిత్తతాయ ఏవ ఫరుసచేతనా అధిప్పేతా, న పన సవనఫరుసతామత్తేనాతి ఞాపనత్థం. **తస్సాతి** ఏకన్తఫరుసచేతనాయ ఏవ. **ఆవిభావత్థన్తి** ఫరుసవాచాభావస్స పాకటకరణత్థం. **తస్సాతి** వా ఏకన్తఫరుసచేతనాయ ఏవ, ఫరుసవాచాభావస్సాతి అత్థో. **తథేవాతి** మాతువుత్తాకారేనేవ, **ఉట్ఠాసి** అనుబన్ధితున్తి అత్థో. **సచ్చకిరియన్తి** యం "చణ్డా తం మహింసీ అనుబన్ధతూ"తి వచనం ముఖేన కథేసి, తం మాతుచిత్తే నత్థి, తస్మా "తం మా హోతు, యం పన ఉప్పలపత్తమ్పి మయ్హం ఉపరి న పతతూ"తి కారణం చిత్తేన చిన్తేసి, తదేవ మాతుచిత్తే అత్థి, తస్మా "తమేవ హోతూ"తి సచ్చకరణం, కత్తబ్బసచ్చం వా. **తత్థేవాతి** ఉట్ఠానట్ఠానేయేవ. **బద్ధా వియాతి** యోత్తాదినా పరిబన్ధి వియ. **ఏవం మమ్మచ్ఛేదకోతి** ఏత్థ సవనఫరుసతామత్తేన మమ్మచ్ఛేదకతా వేదితబ్బా.

పయోగోతి వచీపయోగో. **చిత్తసణ్హతాయాతి** ఏకన్తఫరుసచేతనాయ అభావమాహ. తతోయేవ హి ఫరుసవాచా న హోతి కమ్మపథప్పత్తా, కమ్మభావం పన న సక్కా వారేతున్తి దట్ఠబ్బం. "**మాతాపితరో హీ**"తిఆదినాపి తదేవత్థం సమత్థేతి. ఏవం

బ్యతిరేకవసేన చేతనాఫరుసతాయ ఫరుసవాచాభావం సాధేత్వా ఇదాని తమేవ అన్వయవసేన సాధేతుం ''**యథా**''తిఆది వుత్తం. **అఫరుసా వాచా న హోతి** ఫరుసా వాచా హోతియేవాతి అత్థో **సాతి** ఫరుసవాచా. **యన్తి** పుగ్గలం.

ఏత్థాపి కమ్మపథభావం అప్పత్తా అప్పసావజ్జా, ఇతరా మహాసావజ్జా. తథా కిలేసానం ముదుతిబ్బతాభేదేపి యోజేతబ్బం. కేచి పన "యం ఉద్దిస్స ఫరుసవాచా పయుజ్జతి, తస్స సమ్ముఖాయేవ సీసం ఏతీ"తి వదన్తి, ఏకే పన "పరమ్ముఖాపి ఫరుసవాచా హోతియేవా"తి. తత్థాయమధిప్పాయో యుత్తో సియా, సమ్ముఖా పయోగే అగారవాదీనం బలవభావతో సియా చేతనా బలవతీ, పరస్స చ తదత్థవిజాననం, న తథా పరమ్ముఖా. యథా పన అక్కోసితే మతే ఆళహనే కతా ఖమనా ఉపవాదన్తరాయం నివత్తేతి, ఏవం పరమ్ముఖా పయుత్తాపి ఫరుసవాచా హోతియేవాతి సక్కా ఞాతున్తి, తస్మా ఉభయత్థాపి ఫరుసవాచా సమ్భవతీతి దట్ఠబ్బం. తథా హి పరస్స తదత్థవిజాననమఙ్గత్ర తయోవ తస్సా సమ్భారా **అట్ఠకథాసు** వుత్తాతి. **కుపితచిత్తన్తి** అక్కోసనాధిప్పాయేనేవ వుత్తం, న పన మరణాధిప్పాయేన. మరణాధిప్పాయేన హి సతి చిత్తకోపే అత్థసిద్ధియా, తదభావే చ యథారహం పాణాతిపాతబ్యాపాదావ హోన్తి.

ఏలం వుచ్చతి దోసో ఇలతి చిత్తం, పుగ్గలో వా కమ్పతి ఏతేనాతి కత్వా. **ఏత్థాతి** –

> "నేలఙ్గో సేతపచ్ఛాదో, ఏకారో వత్తతీ రథో;
> అనీఘం పస్స ఆయన్తం, ఛిన్నసోతం అబన్ధన"న్తి. (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౭; ఉదా॰ ౬౫; పేటకో॰ ౨౫); –

ఇమిస్సా ఉదానగాథాయ. సీలఙ్గోత్థ నిద్దోసతాయ "నేల"న్తి వుత్తం. తేనేవాహ చిత్తో గహపతి ఆయస్మతా కామభూథేరేన పుట్ఠో సంయుత్తాగమవరే సళాయతనవగ్గే "నేలఙ్గ"న్తి ఖో భన్తే సీలానమేతం అధివచన"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౭) వాచా నామ సద్దసభావా తంతదత్థనిబన్ధనాతి సాదురససదిసత్తా మధురమేవ బ్యఞ్జనం, అత్థో చ తబ్భావతోతి అత్థమేవ సన్ధాయ **బ్యఞ్జనమధురతాయ , అత్థమధురతాయా**''తి చ వుత్తం. విసేసనపరనిపాతోపి హి లోకే దిస్సతి "అగ్యాహితో"తిఆదీసు. అపిచ అవయవాపేక్ఖనే సతి "మధురం బ్యఞ్జనం యస్సా"తిఆదినా వత్తబ్బో. **సుఖాతి** సుఖకరణీ, సుఖహేతూతి వుత్తం హోతి. **కణ్ణసూలన్తి** కణ్ణసఙ్కుం. కణ్ణసద్దేన చేత్థ సోతవిఞ్ఞాణపటిబద్ధతదనువత్తకా విఞ్ఞాణవీథియో గహితా. వోహారకథా హేసా సుత్తన్తదేసనా, తస్సా వణ్ణనా చ, తథా చేవ వుత్తం ''**సకలసరీరే కోపం, పేమ**''న్తి చ. న హి హదయవత్థునిస్సితో కోపో, పేమో చ సకలసరీరే వత్తతి. ఏస నయో ఈదిసేసు. **సుఖేన చిత్తం పవిసతి** యథావుత్తకారణద్వయేనాతి అత్థో, అలుత్తసమాసో చేస యథా "అమతఙ్గతో"తి. **పురేతి** గుణపారిపూరే, తేనాహ ''**గుణపరిపుణ్ణతాయా**''తి. పురే సంవద్ధా **పోరీ,** తాదిసా నారీ వియాతి వాచాపి **పోరీతి** అత్థమాహ ''**పురే**''తిఆదినా. **సుకుమారాతి** సుతరుణా. ఉపమేయ్యపక్ఖే పన అఫరుసతాయ ముదుకభావో ఏవ సుకుమారతా. **పురస్సాతి** ఏత్థ **పుర**-సద్దో తన్నివాసీవాచకో సహచరణవసేన "గామో ఆగతో"తిఆదీసు వియ, తేనేవాహ ''**నగరవాసీన**''న్తి. **ఏసాతి** తంసమ్బన్ధీనిద్దేసా వాచా. **ఏవరూపీ కథాతి** అత్థత్తయేన పకాసితా కథా. **కన్తాతి** కామితా తుట్ఠా యథా "పక్కన్తో"తి, మాన-సద్దస్స వా అన్తబ్యప్పదేసో, కామియమానాతి అత్థో. యథా "అనాపత్తి అసమనుభాసన్తస్సా"తి (పారా॰ ౪౧౬, ౪౩౦, ౪౪౧) **మనం** అప్పేతి వడ్ఢేతీతి **మనాపా,** తేన వుత్తం ''**చిత్తవుడ్ఢికరా**''తి. తథాకారినీతి అత్థో. అతో **బహునో జనస్సాతి** ఇధ సమ్బన్ధే సామివచనం, న తు పురిమస్మిం వియ కత్తరి.

కామం తేహి వత్తుమిచ్ఛితో అత్థో సమ్భవతి, సో పన అఫలత్తా భాసితత్థపరియాయేన అత్థోయేవ నామ న హోతీతి ఆహ ''**అనత్థవిఞ్ఞాపికా**''తి. అపిచ పయోజనత్థాభావతో **అనత్థా,** వాచా, తం విఞ్ఞాపికాతిపి వట్టతి. **అకుసలచేతనా**

సమ్ఫప్పలాపో సమ్ఫం పలపన్తి ఏతాయాతి కత్వా. **ఆసేవనం** భావనం బహులీకరణం. యం జనం గాహాపయితుం పవత్తితో, తేన అగ్గహితే అప్పసావజ్జో, గహితే మహాసావజ్జో. కిలేసానం ముదుతిబ్బతావసేనాపి అప్పసావజ్జమహాసావజ్జతా యోజేతబ్బా. **భారత**నామకానం ద్వేభాతుకరాజూనం **యుద్ధకథా,** దసగిరియక్ఖేన **సీతా**య నామ దేవియా **ఆహరణకథా,** రామరఞ్ఞో పచ్చాహరణకథా , యథా తం అధునా బాహిరకేహి పరిచయితా సక్కటభాసాయ గణ్ఠితా రామపురాణభారతపురాణాదికథాతి, ఏవమాదికా నిరత్థకకథా సమ్ఫప్పలాపోతి వుత్తం ''**భారత...పే.... పురేక్ఖారతా**''తి.

''**కాలవాదీ**''తిఆది సమ్ఫప్పలాపా పటివిరతస్స పటిపత్తిసన్దస్సనం యథా "పాణాతిపాతా పటివిరతో"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౮, ౧౯౪) పాణాతిపాతప్పహానస్స పటిపత్తిదస్సనం. "పాణాతిపాతం పహాయ విహరతీ"తి హి వుత్తే కథం పాణాతిపాతప్పహానం హోతీతి అపేక్ఖాసమ్భవతో "పాణాతిపాతా పటివిరతో హోతీ"తి వుత్తం. సా పన విరతి కథన్తి ఆహ "నిహితదణ్డో నిహిత సత్థో"తి. తఞ్చ దణ్డసత్థనిధానం కథన్తి వుత్తం "లజ్జీ"తిఆది. ఏవం ఉత్తరుత్తరం పురిమస్స పురిమస్స ఉపాయసన్దస్సనం. తథా అదిన్నాదానాదీసుపి యథాసమ్భవం యోజేతబ్బం. తేన వుత్తం "కాలవాదీతిఆది సమ్ఫప్పలాపా పటివిరతస్స పటిపత్తిసన్దస్సన"న్తి. అత్థసంహితాపి హి వాచా అయుత్తకాలపయోగేన అత్థావహా న సియాతి అనత్థవిఞ్ఞాపనభావం అనులోమేతి, తస్మా సమ్ఫప్పలాపం పజహన్తేన అకాలవాదితా పరివజ్జేతబ్బాతి దస్సేతుం ''**కాలవాదీ**''తి వుత్తం. కాలే వదన్తేనాపి ఉభయత్థ అసాధనతో అభూతం పరివజ్జేతబ్బన్తి ఆహ ''**భూతవాదీ**''తి. భూతఞ్చ వదన్తేన యం ఇధలోకపరలోకహితసమ్పాదనకం, తదేవ వత్తబ్బన్తి వుత్తం ''**అత్థవాదీ**''తి. అత్థం వదన్తేనాపి న లోకియధమ్మనిస్సితమేవ వత్తబ్బం, అథ ఖో లోకుత్తరధమ్మనిస్సితమ్పీతి ఆహ ''**ధమ్మవాదీ**''తి. యథా చ అత్థో లోకుత్తరధమ్మనిస్సితో హోతి, తథా దస్సనత్థం ''**వినయవాదీ**''తి వుత్తం.

పాతిమోక్ఖసంవరో, సతిఞాణఖన్తివీరియసంవరోతి హి పఞ్చన్నం సంవరవినయానం తదఙ్గప్పహానం, విక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణప్పహానన్తి పఞ్చన్నం పహానవినయానఞ్చ వసేన వుచ్చమానో అత్థో నిబ్బానాధిగమహేతుభావతో లోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితో హోతి. ఏవం గుణవిసేసయుత్తో చ అత్థో వుచ్చమానో దేసనాకోసల్లే సతి సోభతి, కిచ్చకరో చ హోతి, నాఞ్ఞథాతి దస్సేతుం ''**నిధానవతిం వాచం భాసితా**''తి వుత్తం. ఇదాని తమేవ దేసనాకోసల్లం విభావేతుం ''**కాలేనా**''తిఆదిమాహ. అజ్ఝాసయట్ఠుప్పత్తీనం, పుచ్ఛాయ చ వసేన ఓతిణ్ణే దేసనావిసయే ఏకంసాదిబ్యాకరణవిభాగం సల్లక్ఖేత్వా ఠపనాహేతుదాహరణసంసన్దనాని తంతంకాలానురూపం విభావేన్తియా పరిమితపరిచ్ఛిన్నరూపాయ గమ్భీరుదానపహూతత్థవిత్థారసఙ్గాహికాయ దేసనాయ పరే యథాజ్ఝాసయం పరమత్థసిద్ధియం పతిట్ఠాపేన్తో "దేసనాకుసలో"తి వుచ్చతీతి ఏవమేత్థాపి అత్థయోజనా వేదితబ్బా.

వత్తబ్బయుత్తకాలన్తి వత్తబ్బవచనస్స అనురూపకాలం, తత్థ వా పయుజ్జితబ్బకాలం. సభావవసేనేవ భూతతాతి ఆహ ''**సభావమేవా**''తి. అత్థం వదతీతి **అత్థవాదీ.** అత్థవదనఞ్చ తన్నిస్సితవాచాకథనమేవాతి అధిప్పాయేన వుత్తం "దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థసన్నిస్సితమేవ కత్వా"తి. **ధమ్మవాదీ**''తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

నిధేతి సన్నిధానం కరోతి ఏత్థాతి **నిధానం. ఠపనోకాసో.** "ఠానవతీ"తి వుత్తే తస్మిం ఠానే ఠపేతుం యుత్తాతిపి అత్థో సమ్భవతీతి ఆహ ''**హదయే**''తిఆది. నిధానవతీపి వాచా కాలయుత్తావ అత్థావహా, తస్మా "కాలేనా"తి ఇదం "నిధానవతిం" వాచం భాసితా"తి ఏతస్సాపేక్ఖవచనన్తి దస్సేతి ''**ఏవరూపి**''న్తిఆదినా. ఇచ్ఛితత్థనిబ్బత్తనత్థం అపదిసితబ్బో, అపదిసీయతి వా ఇచ్ఛితత్థో అనేనాతి **అపదేసో,** ఉపమా, హేతుదాహరణాదికారణం వా, తేన సహ వత్తతీతి **సాపదేసా,** వాచా, తేనాహ

‘‘**సఉపమం సకారణన్తి అత్థో**’’తి. పరిచ్ఛేదం దస్సేత్వాతి యావతా పరియోసానం సమ్భవతి, తావతా మరియాదం దస్సేత్వా, తేన వుత్తం ‘‘**యథా...పే.... భాసతీ**’’తి. సిఖమప్పత్తా హి కథా అత్థావహా నామ న హోతి. **అత్థసంహితన్తి** ఏత్థ **అత్థ**-సద్దో భాసితత్థపరియాయోతి వుత్తం ‘‘**అనేకేహిపీ**’’తిఆది. భాసితత్థో చ నామ సద్దానుసారేన అధిగతో సబ్బోపి పకత్యత్థపచ్చయత్థభావత్థాదికో, తతోయేవ భగవతో వచనం ఏకగాథాపదమ్పి సఙ్ఖేపవిత్థారాదిఏకత్తాదినన్దియావత్తాదినయేహి అనేకేహిపి నిద్ధారణక్ఖమతాయ పరియాదాతుమసక్కుణేయ్యం అత్థమావహతీతి. ఏవం అత్థసామఞ్ఞతో సంవణ్ణేత్వా ఇచ్ఛితత్థవిసేసతోపి సంవణ్ణేతుం ‘‘**యం వా**’’తిఆదిమాహ. అత్థవాదినా వత్తుమిచ్ఛితత్థోయేవ హి ఇధ గహితో. నను సబ్బేసమ్పి వచనం అత్తనా ఇచ్ఛితత్థసహితంయేవ, కిమేత్థ వత్తబ్బం అత్థీతి అన్తోలీనచోదనం పరిసోధేతి ‘‘**న అఞ్ఞ**’’న్తిఆదినా. అఞ్ఞమత్థం పఠమం నిక్ఖిపిత్వా అననుసన్ధివసేన పచ్ఛా అఞ్ఞమత్థం న భాసతి. యథానిక్ఖిత్తానుసన్ధివసేనేవ పరియోసాపేత్వా కథేతీతి అధిప్పాయో.

౧౦. ఏవం పటిపాటియా సత్తమూలసిక్ఖాపదాని విభజిత్వా సతిపి అభిజ్ఝాదిప్పహానస్స సంవరసీలసఙ్గహే ఉపరిగుణసఙ్గహతో, లోకియపుథుజ్జనావిసయతో చ ఉత్తరిదేసనాయ సఙ్గహితుం తం పరిహరిత్వా పచురజనపాకటం ఆచారసీలమేవ విభజన్తో భగవా ‘‘బీజగామభూతగామసమారమ్భా’’తిఆదిమాహాతి పాళియం సమ్బన్ధో వత్తబ్బో. తత్థ విజాయన్తి విరుహన్తి ఏతేహీతి **బీజాని.** పచ్చయన్తరసమవాయే సదిసఫలుప్పత్తియా విసేసకారణభావతో విరుహనసమత్థానం సారఫలాదీనమేతం అధివచనం. భవన్తి, అహువున్తి చాతి **భూతా,** జాయన్తి వడ్ఢన్తి జాతా, వడ్ఢితా చాతి అత్థో. వడ్ఢమానకానం వడ్ఢిత్వా, ఠితానఞ్చ రుక్ఖగచ్ఛాదీనం యథాక్కమమధివచనం. విరుళ్హమూలా హి నీలభావం ఆపజ్జన్తా తరుణరుక్ఖగచ్ఛా జాయన్తి వడ్ఢన్తీతి వుచ్చన్తి. వడ్ఢిత్వా ఠితా మహన్తా రుక్ఖగచ్ఛా జాతా వడ్ఢితాతి. **గామోతి** సమూహో, సో చ సుద్ధట్ఠకధమ్మరాసి, బీజానం, భూతానఞ్చ తథాలద్ధసమఞ్ఞానం అట్ఠధమ్మానం గామో, తేయేవ వా గామోతి తథా. అవయవవినిముత్తస్స హి సముదాయస్స అభావతో దువిధేనాపి అత్థేన తేయేవ తిణరుక్ఖలతాదయో గయ్హన్తి.

అపిచ భూమియం పతిట్ఠహిత్వా హరితభావమాపన్నా రుక్ఖగచ్ఛాదయో దేవతా పరిగ్గయ్హన్తి, తస్మా భూతానం నివాసనట్ఠానతాయ గామోతి భూతగామోతిపి వదన్తి, తే సరూపతో దస్సేతుం ‘‘**మూలబీజ**’’న్తిఆదిమాహ. మూలమేవ బీజం **మూలబీజం.** సేసేసుపి అయం నయో. **ఫళుబీజన్తి** పబ్బబీజం. పచ్చయన్తరసమవాయే సదిసఫలుప్పత్తియా విసేసకారణభావతో విరుహనసమత్థే సారఫలే నిరుళ్హో బీజ-సద్దో తదత్థసిద్ధియా మూలాదీసుపి కేసుచి పవత్తతీతి మూలాదితో నివత్తనత్థం ఏకేన బీజ-సద్దేన విసేసేత్వా ‘‘**బీజబీజ**’’న్తి వుత్తం యథా ‘‘రూపంరూపం, దుక్ఖదుక్ఖ’’న్తి చ. **నీలతిణరుక్ఖాదికస్సాతి** అల్లతిణస్స చేవ అల్లరుక్ఖాదికస్స చ. **ఆది**-సద్దేన ఓసధిగచ్ఛలతాదయో వేదితబ్బా. **సమారమ్భో** ఇధ వికోపనం, తఞ్చ ఛేదనాదియేవాతి వుత్తం ‘‘**ఛేదనభేదనపచనాదిభావేనా**’’తి. నను చ రుక్ఖాదయో చిత్తరహితతాయ న జీవా, చిత్తరహితతా చ పరిప్ఫన్దనాభావతో, ఛిన్నే విరుహనతో, విసదిసజాతికభావతో, చతుయోనిఅపరియాపన్నతో చ వేదితబ్బా. వుడ్ఢి పన పవాళసిలాలవణాదీనమ్పి విజ్జతీతి న తేసం జీవతాభావే కారణం. విసయగ్గహణఞ్చ నేసం పరికప్పనామత్తం సుపనం వియ చిఞ్చాదీనం, తథా కటుకమ్బిలాసాదినా దోహళాదయో. తత్థ కస్మా బీజగామభూతగామసమారమ్భా పటివిరతి ఇచ్ఛితాతి? సమణసారుప్పతో, తన్నిస్సితసత్తానుకమ్పనతో చ. తేనేవాహ ఆళవకానం రుక్ఖచ్ఛేదనాదివత్థూసు ‘‘జీవసఞ్ఞినో హి మోఘపురిసా మనుస్సా రుక్ఖస్మి’’న్తిఆది (పారా॰ ౮౯).

ఏకం భత్తం **ఏకభత్తం,** తమస్స అత్థి ఏకస్మిం దివసే ఏకవారమేవ భుఞ్జనతోతి **ఏకభత్తికో.** తయిదం ఏకభత్తం కదా భుఞ్జితబ్బన్తి సన్ధాయ వుత్తం "**పాతరాసభత్త**"న్తిఆది, ద్వీసు భత్తేసు పాతరాసభత్తం సన్ధాయాహాతి అధిప్పాయో. పాతో అసితబ్బన్తి **పాతరాసం.** సాయం అసితబ్బన్తి **సాయమాసం,** తదేవ భత్తం తథా. ఏక-సద్దో చేత్థ మజ్ఝన్హికకాలపరిచ్ఛేదభావేన పయుత్తో, న తదన్తోగధవారభావేనాతి దస్సేతి "**తస్మా**"తిఆదినా.

రత్తియా భోజనం ఉత్తరపదలోపతో రత్తిసద్దేన వుత్తం, తద్ధితవసేన వా తథాయేవాధిప్పాయసమ్భవతో, తేనాహ "**రత్తియా**"తిఆది. అరుణుగ్గమనతో పట్ఠాయ యావ మజ్ఝన్హికా అయం బుద్ధాదీనం అరియానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణో భోజనస్స కాలో నామ, తదఞ్ఞో వికాలో. తత్థ దుతియపదేన రత్తిభోజనస్స పటిక్ఖిత్తత్తా అపరన్హోవ ఇధ వికాలోతి పారిసేసనయేన తతియపదస్స అత్థం దీపేతుం "**అతిక్కన్తే మజ్ఝన్హికే**"తిఆది వుత్తం. భావసాధనో చేత్థ భోజన-సద్దో అజ్ఝోహరణత్థవాచకోతి దీపేతి "**యావ సూరియత్థఙ్గమనా భోజన**"న్తి ఇమినా. కస్స పన తదజ్ఝోహరణన్తి? యామకాలికాదీనమనుఞ్ఞాతత్తా, వికాలభోజనసద్దస్స చ యావకాలికజ్ఝోహరణేయేవ నిరుళ్హత్తా "యావకాలికస్సా"తి విఞ్ఞాయతి. అయం పనేత్థ అట్ఠకథావసేనో ఆచరియానం నయో – భుఞ్జితబ్బట్ఠేన **భోజనం,** యాగుభత్తాది సబ్బం యావకాలికవత్థు . యథా చ "రత్తూపరతో"తి ఏత్థ రత్తిభోజనం రత్తిసద్దేన వుచ్చతి, ఏవమేత్థ భోజనజ్ఝోహరణం భోజనసద్దేన. వికాలే భోజనం **వికాలభోజనం,** తతో **వికాలభోజనా.** వికాలే యావకాలికవత్థుస్స అజ్ఝోహరణాతి అత్థోతి. ఈదిసా గుణవిభూతి న బుద్ధకాలేయేవాతి ఆహ "**అనోమానదీతీరే**"తిఆది. అయం పన పాళియం అనుసన్ధిక్కమో – ఏకస్మిం దివసే ఏకవారమేవ భుఞ్జనతో "ఏకభత్తికో"తి వుత్తే రత్తిభోజనోపి సియాతి తన్నివారణత్థం "**రత్తూపరతో**"తి వుత్తం. ఏవం సతి సాయన్హభోజీపి ఏకభత్తికో సియాతి తదాసఙ్కానివత్తనత్థం "**విరతో వికాలభోజనా**"తి వుత్తన్తి.

సఙ్ఖేపతో "సబ్బపాపస్స అకరణ"న్తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౯౦; ధ॰ ప॰ ౧౮౩; నేత్తి॰ ౩౦, ౫౦, ౧౧౬, ౧౨౪) నయప్పవత్తం భగవతో సాసనం సచ్ఛన్దరాగప్పవత్తితో నచ్చాదీనం దస్సనం నానులోమేతీతి ఆహ "**సాసనస్స అననులోమత్తా**"తి. విసుచతి సాసనం విజ్ఝతి అననులోమికభావేనాతి **విసూకం,** పటివిరుద్ధన్తి వుత్తం హోతి. తత్ర ఉపమం దస్సేతి "**పటాణీభూత**"న్తి ఇమినా, పటాణీసఙ్ఖాతం కీలం వియ భూతన్తి అత్థో. "విసూక"న్తి ఏతస్స **పటాణీభూత**న్తి అత్థమాహాతిపి వదన్తి. అత్తనా పయోజియమానం, పరేహి పయోజాపియమానఞ్చ నచ్చం నచ్చభావసామఞ్ఞతో పాళియం ఏకేనేవ నచ్చసద్దేన సామఞ్ఞనిద్దేసనయేన గహితం, ఏకసేసనయేన వా. తథా గీతవాదితసద్దేహి గాయనగాయాపనవాదనవాదాపనానీతి ఆహ "**నచ్చననచ్చాపనాదివసేనా**"తి. సుద్ధహేతుతాజోతనవసేన హి ద్వాధిప్పాయికా ఏతే సద్దా. నచ్చఞ్చ గీతఞ్చ వాదితఞ్చ విసూకదస్సనఞ్చ **నచ్చగీతవాదితవిసూకదస్సనం,** సమాహారవసేనేత్థ ఏకత్తం. **అట్ఠకథాయం** పన యథాపాఠం వాక్యావత్థికన్తవచనేన సహ సముచ్చయసమాసదస్సనత్థం "**నచ్చా చా**"తిఆది వుత్తం. ఏవం సబ్బత్థ ఈదిసేసు. (దస్సనవిసయే మయూరనచ్చాదిపటిక్ఖిపనేన నచ్చాపనవిసయేపి పటిక్ఖిపనం దట్ఠబ్బం) "**నచ్చాదీని హి**"తిఆదినా యథావుత్తత్థసమత్థనం. దస్సనేన చేత్థ సవనమ్పి సఙ్గహితం విరూపేకసేసనయేన, యథాసకం వా విసయస్స ఆలోచనసభావతాయ పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సవనకిరియాయపి దస్సనసఙ్ఖేపసమ్భవతో "**దస్సనా**" ఇచ్చేవ వుత్తం. తేనేవాహ "పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కిఞ్చి ధమ్మం పటిజానాతి అఞ్ఞత్ర అతినిపాతమత్తా"తి.

"**విసూకభూతా దస్సనా చా**"తి ఏతేన అవిసూకభూతస్స పన గీతస్స సవనం కదాచి వట్టతీతి దస్సేతి. తథా హి వుత్తం పరమత్థజోతికాయ **ఖుద్దకపాఠట్ఠకథాయ** "ధమ్మూపసంహితమ్పి చేత్థ గీతం న వట్టతి, గీతూపసంహితో పన ధమ్మో

వట్టతీ"తి (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ పచ్ఛిమపఞ్చసిక్ఖాపదవణ్ణనా) కత్థచి పన న-కారవిపరియాయేన పాఠో దిస్సతి. ఉభయత్థాపి చ గీతో చే ధమ్మానులోమత్థపటిసంయుత్తోపి న వట్టతి, ధమ్మో చే గీతసద్దపటిసంయుత్తోపి వట్టతీతి అధిప్పాయో వేదితబ్బో. "న భిక్ఖవే, గీతస్సరేన ధమ్మో గాయితబ్బో, యో గాయేయ్య, ఆపత్తి దుక్కటస్సా"తి (చూళవ॰ ౧౪౯) హి దేసనాయ ఏవ పటిక్ఖేపో, న సవనాయ. ఇమస్స చ సిక్ఖాపదస్స విసుం పఞ్ఞాపనతో విఞ్ఞాయతి "గీతస్సరేన దేసితోపి ధమ్మో న గీతో"తి. యఞ్చ **సక్కపఞ్హసుత్తవణ్ణనాయం** సేవితబ్బాసేవితబ్బసద్దం నిద్ధరన్తేన "యం పన అత్థనిస్సితం ధమ్మనిస్సితం కుమ్భదాసిగీతమ్పి సుణన్తస్స పసాదో వా ఉప్పజ్జతి, నిబ్బిదా వా సణ్ఠాతి, ఏవరూపో సద్దో సేవితబ్బో"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౬౫) వుత్తం, తం అసమాదానసిక్ఖాపదస్స సేవితబ్బతామత్తపరియాయేన వుత్తం. సమాదానసిక్ఖాపదస్స హి ఏవరూపం సుణన్తస్స సిక్ఖాపదసంవరం భిజ్జతి గీతసద్దభావతోతి వేదితబ్బం. తథా హి **వినయట్ఠకథాసు** వుత్తం "గీతన్తి నటాదీనం వా గీతం హోతు, అరియానం పరినిబ్బానకాలే రతనత్తయగుణూపసంహితం సాధుకీళనగీతం వా, అసంయతభిక్ఖూనం ధమ్మభాణకగీతం వా, అన్తమసో దన్తగీతమ్పి, యం "గాయిస్సామా"తి పుబ్బభాగే ఓకూజితం కరోన్తి, సబ్బమేతం గీతం నామా"తి (పాచి॰ అట్ఠ॰ ౮౩౫; వి॰ సఙ్గ॰ అట్ఠ॰ ౩౪.౨౫).

కిఞ్చాపి **మాలా**-సద్దో లోకే బద్ధపుప్ఫవాచకో, సాసనే పన రుళ్హియా అబద్ధపుప్ఫేసుపి వట్టతి, తస్మా యం కిఞ్చి పుప్ఫం బద్ధమబద్ధం వా, తం సబ్బం "మాలా" త్వేవ దట్ఠబ్బన్తి ఆహ **"యం కిఞ్చి పుప్ఫ"**న్తి. "యం కిఞ్చి గన్ధ"న్తి చేత్థ వాసచుణ్ణధూపాదికం విలేపనతో అఞ్ఞం **యం కిఞ్చి గన్ధజాతం.** వుత్తత్థం వియ హి వుచ్చమానత్థమన్తరేనాపి సద్దో అత్థవిసేసవాచకో. **ఛవిరాగకరణ**న్తి విలేపనేన ఛవియా రఞ్జనత్థం పిసిత్వా పటియత్తం యం కిఞ్చి గన్ధచుణ్ణం. పిళన్ధనం **ధారణం.** ఊనట్ఠానపూరణం **మణ్డనం.** గన్ధవసేన, ఛవిరాగవసేన చ సాదియనం **విభూసనం.** తదేవత్థం పుగ్గలాధిట్ఠానేన దీపేతి **"తత్థ పిళన్ధన్తో"**తిఆదినా. తథా చేవ **మజ్ఝిమట్ఠకథాయమ్పి** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౪౭) వుత్తం, పరమత్థజోతికాయం పన **ఖుద్దకపాఠట్ఠకథాయం** "మాలాదీసు ధారణాదీని యథాసఙ్ఖ్యం యోజేతబ్బానీ"తి (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ పచ్ఛిమపఞ్చసిక్ఖాపదవణ్ణనా) ఏత్తకమేవ వుత్తం. తత్థాపి యోజేన్తేన యథావుత్తనయేనేవ యోజేతబ్బాని. కిం పనేతం కారణన్తి ఆహ **"యాయా"**తిఆది. యాయ దుస్సీల్యచేతనాయ కరోతి, సా ఇధ **కారణం.** "తతో పటివిరతో"తి హి ఉభయత్థ సమ్బన్ధితబ్బం, ఏతేనేవ "మాలా…పే॰… విభూసనానం ఠానం, మాలా…పే॰… విభూసనానేవ వా ఠాన"న్తి సమాసమ్పి దస్సేతి. తదాకారప్పవత్తో చేతనాదిధమ్మోయేవ హి ధారణాదికిరియా. తత్థ చ చేతనాసమ్పయుత్తధమ్మానం కారణం సహజాతాదోపకారకతో, పధానతో చ. "చేతయిత్వా కమ్మం కరోతి కాయేన వాచాయ మనసా"తి (అ॰ ని॰ ౬.౬౩) హి వుత్తం. ధారణాదిభూతా ఏవ చ చేతనా ఠానన్తి. ఠాన-సద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో ద్వన్దపదతో సుయ్యమానత్తా.

ఉచ్చాతి ఉచ్చసద్దేన అకారన్తేన సమానత్థం ఆకారన్తం ఏకం సద్దన్తరం అచ్చుగ్గతవాచకన్తి ఆహ **"పమాణాతిక్కన్త"**న్తి. సేతి ఏత్థాతి **సయనం,** మఞ్చాది. సమణసారుప్పరహితత్తా, గహట్ఠేహి చ సేట్ఠసమ్మతత్తా అకప్పియపచ్చత్థరణం "మహాసయన"న్తి ఇధాధిప్పేతన్తి దస్సేతుం **"అకప్పియత్థరణ"**న్తి వుత్తం. నిసీదనం పనేత్థ సయనేనేవ సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. యస్మా పన ఆధారే పటిక్ఖిత్తే తదాధారకిరియాపి పటిక్ఖిత్తావ హోతి, తస్మా "ఉచ్చాసయనమహాసయనా" ఇచ్చేవ వుత్తం. అత్థతో పన తదుపభోగభూతనిసజ్జానిపజ్జనేహి విరతి దస్సితాతి వేదితబ్బం. అథ వా "ఉచ్చాసయనమహాసయనా"తి ఏస నిద్దేసో ఏకసేసనయేన యథా "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧; ఉదా॰ ౧) ఏతస్మిమ్పి

వికప్పే ఆసనపుబ్బకత్తా సయనకిరియాయ సయనగ్గహణేనేవ ఆసనమ్పి గహితన్తి వేదితబ్బం. కిరియావాచకఆసనసయనసద్దలోపతో ఉత్తరపదలోపనిద్దేసోతిపి **వినయటీకాయం** (వి॰ వి॰ టీ॰ ౨.౧౦౬) వుత్తం.

జాతమేవ రూపమస్స న విప్పకారన్తి **జాతరూపం,** సత్థువణ్ణం. రఞ్జీయతి సేతవణ్ణతాయ, రఞ్జన్తి వా ఏత్థ సత్తాతి **రజతం** యథా "నేసం పదకన్త"న్తి. "చత్తారో వీహయో గుఞ్జా, ద్వే గుఞ్జా మాసకో భవే"తి వుత్తలక్ఖణేన వీసతిమాసకో నీలకహాపణో వా దుద్రదామకాదికో వా తంతందేసవోహారానురూపం కతో **కహాపణో.** లోహాదీహి కతో **లోహమాసకాదికో. యే వోహారం గచ్ఛన్తీ**తి పరియాదానవచనం. **వోహార**న్తి చ కయవిక్కయవసేన సబ్బోహారం. అఞ్ఞేహి గాహాపనే, ఉపనిక్ఖిత్తసాదియనే చ పటిగ్గహణత్థో లబ్భతీతి ఆహ "**న ఉగ్గణ్హాపేతి న ఉపనిక్ఖిత్తం సాదియతీ**"తి. అథ వా తివిధం పటిగ్గహణం కాయేన వాచాయ మనసా. తత్థ కాయేన పటిగ్గహణం ఉగ్గహణం. వాచాయ పటిగ్గహణం ఉగ్గహాపనం. మనసా పటిగ్గహణం సాదియనం. తివిధమ్పేతం పటిగ్గహణం సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వా గహేత్వా పటిగ్గహణాతి వుత్తన్తి ఆహ "**నేవ నం ఉగ్గణ్హాతీ**"తిఆది. ఏస నయో **ఆమకధఞ్ఞపటిగ్గహణా**తిఆదీసుపి.

నీవారాదిఉపధఞ్ఞస్స సాలియాదిమూలధఞ్ఞన్తోగధత్తా "**సత్తవిధస్సాపీ**"తి వుత్తం. సట్ఠిదినపరిపాకో సుకధఞ్ఞవిసేసో **సాలి** నామ సలీయతే సీలాఘుతేతి కత్వా. **దబ్బగుణపకాసే** పన –

"అథ ధఞ్ఞం తిధా సాలి-సట్ఠికవీహిభేదతో;
సాలయో హేమన్తా తత్ర, సట్ఠికా గిమ్హజా అపి;
వీహయో త్వాసళ్హాఖ్యాతా, వస్సకాలసముబ్భ వా"తి. –

వుత్తం. వహతి, బ్రూహేతి వా సత్తానం జీవితన్తి **వీహి,** సస్సం. యువితబ్బో మిస్సితబ్బోతి **యవో.** సో హి అతిలూఖతాయ అఞ్ఞేన మిస్సేత్వా పరిభుఞ్జీయతి. గుధతి పరివేధతి పలిబుద్ధతీతి **గోధూమో,** యం "మిలక్ఖభోజన"న్తిపి వదన్తి. సోభనత్తా కమనీయభావం గచ్ఛతీతి **కఙ్గు,** అతిసుఖుమధఞ్ఞవిసేసో. వరీయతి అతిలూఖతాయ నివారీయతి, ఖుద్దాపటివినయనతో వా భజీయతీతి **వరకో.** కోరం రుధిరం దూసతీతి **కుద్రూసకో,** వణ్ణసఙ్కమనేన యో "గోవడ్డనో"తిపి వుచ్చతి. తాని సత్తపి సప్పభేదా నిధానే వోసనే సాధుత్తేన "ధఞ్ఞానీ"తి వుచ్చన్తి. "**న కేవలఞ్చా**"తిఆదినా సమ్పటిచ్ఛనం, పరామసనఞ్చ ఇధ పటిగ్గహణసద్దేన వుత్తన్తి దస్సేతి. ఏవమీదిసేసు. "అనుజానామి భిక్ఖవే, వసాని భేసజ్జాని అచ్ఛవసం మచ్ఛవసం సుసుకావసం సూకరవసం గద్రభవస"న్తి (మహావ॰ ౨౬౨) వుత్తత్తా ఇదం పఞ్చవిధమ్పి భేసజ్జం ఓదిస్స అనుఞ్ఞాతం నామ. తస్స పన "కాలే పటిగ్గహిత"న్తి వుత్తత్తా పటిగ్గహణం వట్టతీతి ఆహ "**అఞ్ఞత్ర ఓదిస్స అనుఞ్ఞాతా**"తి. మంస-సద్దేన మచ్ఛానమ్పి మంసం గహితం ఏవాతి దస్సేతుం "**ఆమకమంసమచ్ఛాన**"న్తి వుత్తం, తికోటిపరిసుద్ధం మచ్ఛమంసం అనుఞ్ఞాతం అదిట్ఠం, అసుతం, అపరిసఙ్కితన్తి వా పయోగస్స దస్సనతో విరూపేకసేసనయో దస్సితో అనేనాతి వేదితబ్బం.

కామం లోకియా –

"అట్ఠవస్సా భవే గోరీ, దసవస్సా తు కఞ్ఞకా;
సమ్పత్తే ద్వాదసవస్సే, కుమారీతిభిధీయతే"తి. –

వదన్తి . ఇధ పన పురిసన్తరగతాగతవసేన ఇత్థికుమారికాభేదోతి ఆహ ‘‘**ఇత్థీతి పురిసన్తరగతా**’’తిఆది. **దాసిదాసవసేనేవాతి** దాసిదాసవోహారవసేనేవ. **ఏవం వుత్తేతి** తాదిసేన కప్పియవచనేన వుత్తే. వినయట్ఠకథాసు ఆగతవినిచ్ఛయం సన్ధాయ ‘‘**వినయవసేనా**’’తి వుత్తం. సో **కుటికారసిక్ఖాపదవణ్ణనాదీసు** (పారా॰ అట్ఠ॰ ౩౬౪) గహేతబ్బో.

బీజం ఖిపన్తి ఏత్థ, ఖిత్తం వా బీజం తాయతీతి **ఖేత్తం,** కేదారోతి ఆహ ‘‘**యస్మిం పుబ్బణ్ణం రుహతీ**’’తి. అపరణ్ణస్స పుబ్బే పవత్తమన్నం **పుబ్బణ్ణం న**-కారస్స ణ-కారం కత్వా, సాలిఆది . వసన్తి పతిట్ఠహన్తి అపరణ్ణాని ఏత్థాతి **వత్థూతి** అత్థం దస్సేతి ‘‘**వత్థు నామా**’’తిఆదినా. పుబ్బణ్ణస్స అపరం పవత్తమన్నం **అపరణ్ణం** వుత్తనయేన. ఏవం అట్ఠకథానయానురూపం అత్థం దస్సేత్వా ఇదాని “ఖేత్తం నామ యత్థ పుబ్బణ్ణం వా అపరణ్ణం వా జాయతీ”తి (పారా॰ ౧౦౪) వుత్తవినయపాళినయానురూపమ్పి అత్థం దస్సేన్తో ‘‘**యత్థ వా**’’తిఆదిమాహ. **తదత్థాయాతి** ఖేత్తత్థాయ. **అకతభూమిభాగోతి** అపరిసఙ్ఖతో తదుద్దేసికో భూమిభాగో. ‘‘**ఖేత్తవత్థు సీసేనా**’’తిఆదినా నిదస్సనమత్తమేతన్తి దస్సేతి. **ఆది**-సద్దేన వోక్ఖరణీకూపాదయో సఙ్గహితా.

దూతస్స ఇదం, దూతేన వా కాతుమరహతీతి **దూతేయ్యం. పణ్ణన్తి** లేఖసాసనం. **సాసనన్తి** ముఖసాసనం. **ఘరా ఘరన్తి** అఞ్ఞస్మా ఘరా అఞ్ఞం ఘరం. **ఖుద్దకగమనన్తి** దూతేయ్యగమనతో అప్పతరగమనం, అనద్ధానగమనం రస్సగమనన్తి అత్థో. తదుభయేసం అనుయుఞ్జనం అనుయోగోతి ఆహ ‘‘**తదుభయకరణ**’’న్తి. **తస్మాతి** తదుభయకరణస్సేవ అనుయోగభావతో.

కయనం **కయో,** పరమ్పరా గహేత్వా అత్తనో ధనస్స దానం. కీ-సద్దఞ్హి దబ్బవినిమయే పఠన్తి విక్కయనం **విక్కయో,** పఠమమేవ అత్తనో ధనస్స పరేసం దానన్తి వదన్తి. **సారత్థదీపనియాదీసు** పన ‘‘**కయ**’’న్తి పరభణ్డస్స గహణం. **విక్కయన్తి** అత్తనో భణ్డస్స దాన”న్తి (సారత్థ॰ టీ॰ ౨.౫౯౪) వుత్తం. తదేవ “కయితఞ్చ హోతి పరభణ్డం అత్తనో హత్థగతం కరోన్తేన, విక్కీతఞ్చ అత్తనో భణ్డం పరహత్థగతం కరోన్తేనా”తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౫౯౫) వినయట్ఠకథావచనేన సమేతి. **వఞ్చనం** మాయాకరణం, పటిభానకరణవసేన ఉపాయకుసలతాయ పరసన్తకగ్గహణన్తి వుత్తం హోతి. తులా నామ యాయ తులీయతి పమీయతి, తాయ కూటం ‘‘**తులాకూట**’’న్తి వుచ్చతి. తం పన కరోన్తో తులాయ రూపఅఙ్గగహణాకారపటిచ్ఛన్నసణ్ఠానవసేన కరోతీతి చతుబ్బిధతా వుత్తా. అత్తనా గహేతబ్బం భణ్డం పచ్ఛాభాగే, పరేసం దాతబ్బం పుబ్బభాగే కత్వా మినేన్తీతి ఆహ ‘‘**గణ్హన్తో పచ్ఛాభాగే**’’తిఆది. **అక్కమతి** నిప్పీళతి, పుబ్బభాగే అక్కమతీతి సమ్బన్ధో. **మూలే రజ్జున్తి** తులాయ మూలే యోజితం రజ్జుం. తథా **అగ్గే. తన్తి** అయచుణ్ణం.

కనతి దిబ్బతీతి **కంసో,** సువణ్ణరజతాదిమయా భోజనపానపత్తా. ఇధ పన సోవణ్ణమయే పానపత్తేతి ఆహ ‘‘**సువణ్ణపాతీ**’’తి. **తాయ వఞ్చనన్తి** నికతివసేన వఞ్చనం. “పతిరూపకం దస్సేత్వా పరసన్తకగహణఞ్హి నికతి, పటిభానకరణవసేన పన ఉపాయకుసలతాయ వఞ్చన”న్తి నికతివఞ్చనం భేదతో **కణ్హజాతకట్ఠకథాదీసు** (జా॰ అట్ఠ॰ ౪.౧౦.౧౯; దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౪౯; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౧౧౬౨; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪.౧౯౮ అత్థతో సమానం) వుత్తం , ఇధ పన తదుభయమ్పి “వఞ్చన”మిచ్చేవ. ‘‘**కథ**’’న్తిఆదినా హి పతిరూపకం దస్సేత్వా పరసన్తకగహణమేవ విభావేతి. **సమగ్ఘతరన్తి** తాసం పాతీనం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమకం అగ్ఘవిసేసం. **పాసాణేతి** భూతాభూతభావసఞ్జాననకే పాసాణే. ఘంసనేనేవ సువణ్ణభావసఞ్ఞాపనం సిద్ధన్తి ‘‘**ఘంసిత్వా**’’త్వేవ వుత్తం.

హదయన్తి నాళిఆదిమిననభాజనానం అబ్భన్తరం, తస్మిం భేదో ఛిద్దకరణం **హదయభేదో.** తిలాదీనం నాళిఆదీహి మిననకాలే ఉస్సాపితా సిఖాయేవ సిఖా, తస్సా భేదో హాపనం **సిఖాభేదో.**

రజ్జుయా భేదో విసమకరణం **రజ్జుభేదో. తానీ**తి సప్పితేలాదీని. **అన్తోభాజనే**తి పఠమం నిక్ఖిత్తభాజనే. **ఉస్సాపేత్వా**తి ఉగ్గమాపేత్వా, ఉద్ధం రాసిం కత్వాతి వుత్తం హోతి. **ఛిన్దన్తో**తి అపనేన్తో.

కత్తబ్బకమ్మతో ఉద్ధం కోటనం పటిహననం **ఉక్కోటనం.** అభూతకారీనం **లఞ్జగ్గహణం,** న పన పున కమ్మాయ ఉక్కోటనమత్తన్తి ఆహ **"అస్సామికే...పే.... గ్గహణ"**న్తి. **ఉపాయేహీ**తి కారణపతిరూపకేహి. **తత్రా**తి తస్మిం వఞ్చనే. "వత్థు"న్తి అవత్వా **"ఏకం వత్థు"**న్తి వదన్తో అఞ్ఞానిపి అత్థి బహూనీతి దస్సేతి. అఞ్ఞానిపి హి ససవత్థుఆదీని తత్థ తత్థ వుత్తాని. **మిగ**న్తి మహన్తం మిగం. **తేన హీ**తి మిగగ్గహణే ఉయ్యోజనం, యేన వా కారణేన "మిగం మే దేహీ"తి ఆహ, తేన కారణేనాతి అత్థో. **హి**-సద్దో నిపాతమత్తం. **యోగవసేనా**తి విజ్జాజప్పనాదిపయోగవసేన. **మాయావసేనా**తి మన్తజప్పనం వినా అభూతస్సాపి భూతాకారసఞ్ఞాపనాయ చక్ఖుమోహనమాయాయ వసేన. యాయ హి అమణిఆదయోపి మణిఆదిఆకారేన దిస్సన్తి. **పామఙ్గో** నామ కులాచారయుత్తో ఆభరణవిసేసో, యం లోకే "యఞ్ఞోపవిత్త"న్తి వదన్తి. **వక్కలిత్థేరాపదానే**పి వుత్తం –

"పస్సథేతం మాణవకం, పీతమట్ఠనివాసనం;

హేమయఞ్ఞోపవిత్తఙ్గం, జననేత్తమనోహర"న్తి. (అప॰ ౨.౫౪.౪౦);

తదట్ఠకథాయమ్పి "పీతమట్ఠనివాసనన్తి సిలిట్ఠసువణ్ణవణ్ణవత్థే నివత్థన్తి అత్థో. **హేమయఞ్ఞోపవిత్తఙ్గ**న్తి సువణ్ణపామఙ్గలగ్గితగత్తన్తి అత్థో"తి (అప॰ అట్ఠ॰ ౨.౫౪.౪౦) సవనం సఠనం **సావి,** అనుజుకతా, తేనాహ **"కుటిలయోగో"**తి, జిమ్హతాయోగోతి అత్థో. **"ఏతేసంయేవా"**తిఆదినా తుల్యాధికరణతం దస్సేతి. **"తస్మా"**తిఆది లద్ధగుణదస్సనం. యే పన చతున్నమ్పి పదానం భిన్నాధికరణతం వదన్తి, తేసం వాదమాహ **"కేచీ"**తిఆదినా. తత్థ **"కేచీ"**తి సారసమాసకారకా ఆచరియా, ఉత్తరవిహారవాసినో చ, తేసం తం న యుత్తం వఞ్చనేన సఙ్గహితస్సేవ పున గహితత్తాతి దస్సేతి **"తం పనా"**తిఆదినా.

మారణన్తి ముట్ఠిపహారకసాతాళనాదీహి హింసనం విహేఠనం సన్ధాయ వుత్తం, న తు పాణాతిపాతం. విహేఠనత్థేపి హి **వధ**-సద్దో దిస్సతి "అత్తానం వధిత్వా వధిత్వా రోదేయ్యా"తిఆదీసు (పాచి॰ ౮౮౦) **మారణ**-సద్దోపి ఇధ విహేఠనేయేవ వత్తతీతి దట్ఠబ్బో. కేచి పన "పుబ్బే పాణాతిపాతం పహాయా'తిఆదీసు సయంకారో, ఇధ పరంకారో"తి వదన్తి, తం న సక్కా తథా వత్తుం "కాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా, ఛ పయోగా"తి చ వుత్తత్తా. యథా హి అప్పటిగ్గాహభావసామఞ్ఞేపి సతి పబ్బజితేహి అప్పటిగ్గహితబ్బవత్థువిసేసభావసన్దస్సనత్థం ఇత్థికుమారిదాసిదాసాదయో విభాగేన వుత్తా. యథా చ పరసన్తకస్స హరణభావతో అదిన్నాదానభావసామఞ్ఞేపి సతి తులాకూటాదయో అదిన్నాదానవిసేసభావసన్దస్సనత్థం విభాగేన వుత్తా, న ఏవం పాణాతిపాతపరియాయస్స వధస్స పున గహణే పయోజనం అత్థి తథావిభజితబ్బస్సాభావతో, తస్మా యథావుత్తోయేవత్థో సున్దరతరోతి.

విపరామోసోతి విసేసేన సమన్తతో భుసం మోసాపనం ముయ్హనకరణం, థేననం వా. థేయ్యం చోరికా మోసోతి హి పరియాయో. సో కారణవసేన దువిధోతి ఆహ **"హిమవిపరామోసో"**తిఆది. **ముసన్తీ**తి చోరేన్తి, మోసేన్తి వా ముయ్హనం కరోన్తి,

మోసేత్వా తేసం సన్తకం గణ్హన్తీతి వుత్తం హోతి. **యన్తి** చ తస్సా కిరియాయ పరామసనం. **మగ్గప్పటిపన్నం జనన్తి** పరపక్ఖేపి అధికారో. ఆలోపనం విలుమ్పనం **ఆలోపో.** సహసా కరణం **సహసాకారో.** సహసా పవత్తితా **సాహసికా,** సావ కిరియా తథా.

ఏత్తావతాతి "పాణాతిపాతం పహాయా"తిఆదినా "సహసాకారా పటివిరతో"తి పరియోసానేన ఏతప్పరిమాణేన పాఠేన. అన్తరభేదం అగ్గహేత్వా పాళియం యథారుతమాగతవసేనేవ ఛబ్బీసతిసిక్ఖాపదసఙ్గహమేతం సీలం యేభుయ్యేన సిక్ఖాపదానమవిభత్తత్తా **చూళసీలం** నామాతి అత్థో. దేసనావసేన హి ఇధ చూళమజ్ఝిమాదిభావో వేదితబ్బో, న ధమ్మవసేన. తథా హి ఇధసఙ్ఖిత్తేన ఉద్దిట్ఠానం సిక్ఖాపదానం అవిభత్తానం విభజనవసేన మజ్ఝిమసీలదేసనా పవత్తా, తేనేవాహ **''మజ్ఝిమసీలం విత్థారేన్తో''**తి.చూళసీలవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మజ్ఝిమసీలవణ్ణనా

౧౧. "యథా వా పనేకే భోన్తో"తిఆదిదేసనాయ సమ్బన్ధమాహ **''ఇదానీ''**తిఆదినా. తత్థాయమట్ఠకథాముత్తకో నయో – **యథాతి** ఓపమ్మత్థే నిపాతో. **వాతి** వికప్పనత్థే, తేన ఇమమత్థం వికప్పేతి "ఉస్సాహం కత్వా మమ వణ్ణం వదమానోపి పుథుజ్జనో పాణాతిపాతం పహాయ పాణాతిపాతా పటివిరతో"తిఆదినా పరానుద్దేసికనయేన వా సబ్బథాపి ఆచారసీలమత్తమేవ వదేయ్య, న తదుత్తరిం. "యథాపనేకే భోన్తో సమణబ్రాహ్మణభావం పటిజానమానా, పరేహి చ తథా సమ్భావియమానా తదనురూపపటిపత్తిం అజాననతో, అసమత్థనతో చ న అభిసమ్భుణన్తి, న ఏవమయం. అయం పన సమణో గోతమో సబ్బథాపి సమణసారుప్పపటిపత్తిం పూరేసియేవా"తి ఏవం అఞ్ఞుద్దేసికనయేన వా సబ్బథాపి ఆచారసీలమత్తమేవ వదేయ్య, న తదుత్తరిన్తి. **పనాతి** వచనాలఙ్కారే వికప్పనత్థేనేవ ఉపన్యాసాదిఅత్థస్స సిజ్ఝనతో. **ఏకేతి** అఞ్ఞే. "ఏకచ్చే"తిపి వదన్తి. **భోన్తోతి** సాధూనం పియసముదాహారో. సాధవో హి పరే "భోన్తో"తి వా "దేవానం పియా"తి వా "ఆయస్మన్తో"తి వా సమాలపన్తి. **సమణబ్రాహ్మణాతి** యం కిఞ్చి పబ్బజ్జం ఉపగతతాయ **సమణా.** జాతిమత్తేన చ **బ్రాహ్మణాతి.**

సద్ధా నామ ఇధ చతుబ్బిధేసు ఠానేసూతి ఆహ **''కమ్మఞ్చా''**తిఆది. కమ్మకమ్మఫలసమ్బన్ధేనేవ ఇధలోకపరలోకసద్దహనం దట్ఠబ్బం "ఏత్థ కమ్మం విపచ్చతి, కమ్మఫలఞ్చ అనుభవితబ్బ"న్తి. తదత్థం బ్యతిరేకతో ఞాపేతి **''అయం మే''**తిఆదినా. **పటికరిస్సతీతి** పచ్చుపకారం కరిస్సతి. తదేవ సమత్థేతుం **''ఏవందిన్నాని హి''**తిఆదిమాహ. దేసనాసీసమత్తం పధానం కత్వా నిదస్సనతో. తేన చతుబ్బిధమ్పి పచ్చయం నిదస్సేతీతి వుత్తం **''అత్థతో పనా''**తిఆది.

''సేయ్యథిద''న్తి అయం సద్దో "సో కతమో"తి అత్థే ఏకో **నిపాతో,** నిపాతసముదాయో వా, తేన చ బీజగామభూతగామసమారమ్భపదే సద్దక్కమేన అప్పధానభూతోపి బీజగామభూతగామో విభజ్జితబ్బట్ఠానే పధానభూతో వియ పటినిద్దిసీయతి. అఞ్ఞో హి సద్దక్కమో అఞ్ఞో అత్థక్కమోతి ఆహ **''కతమో సో బీజగామభూతగామో''**తి. తస్మిఞ్హి విభత్తే తబ్బిసయసమారమ్భోపి విభత్తోవ హోతి. ఇమమత్థఞ్హి దస్సేతుం **''యస్స సమారమ్భం అనుయుత్తా విహరన్తీ''**తి వుత్తం. తేనేవ చ పాళియం "మూలబీజ"న్తిఆదినా సో నిద్దిట్ఠోతి. మూలమేవ బీజం **మూలబీజం,** మూలం బీజం ఏతస్సాతిపి **మూలబీజన్తి** ఇధ ద్విధా అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. అతో న చోదేతబ్బమేతం "కస్మా పనేత్థ బీజగామభూతగామం పుచ్ఛిత్వా బీజగామో ఏవ విభత్తో"తి. తత్థ హి పఠమేన అత్థేన బీజగామో నిద్దిట్ఠో, దుతియేన భూతగామో, దువిధోపేస సామఞ్ఞనిద్దేసేన వా మూలబీజఞ్చ మూలబీజఞ్చ మూలబీజన్తి ఏకసేసనయేన వా నిద్దిట్ఠోతి వేదితబ్బో, తేనేవ వక్ఖతి

‘‘**సబ్బఞ్ఞేత**’’న్తిఆదిం. అతీవ విసతి భేసజ్జపయోగేసూతి **అతివిసం, అతివిసా** వా, యా “మహోసధ”న్తిపి వుచ్చతి **కచ్ఛకో**తి కాళకచ్ఛకో, యం “పిలక్ఖో”తిపి వదన్తి. **కపిత్థనో**తి అమ్బిలజమ్భరఫలో సేతరుక్ఖో. సో హి కమ్పతి చలతీతి **కపిథనో** థనపచ్చయేన, **కపీ**తి వా మక్కటో, తస్స థనసదిసం ఫలం యస్సాతి **కపిత్థనో**. ‘‘**కపిత్థనో**తి పిప్ఫలిరుక్ఖో”తి (విసుద్ధి. టీ. ౧.౧౦౮) హి **విసుద్ధిమగ్గటీకాయం** వుత్తం. **ఫళుబీజం** నామ పబ్బబీజం. **అజ్జుక**న్తి సేతపణ్ణాసం. **ఫణిజ్జక**న్తి సమీరణం. **హిరివేర**న్తి వారం. పచ్చయన్తరసమవాయే సదిసఫలుప్పత్తియా విసేసకారణభావతో విరుహనసమత్థే సారఫలే నిరుళ్హో బీజసద్దోతి దస్సేతి ‘‘**విరుహనసమత్థమేవా**’’తి ఇమినా. ఇతరస్మిం అబీజసఙ్ఖ్యం గతం, తఞ్చ ఖో రుక్ఖతో వియోజితమేవ. అవియోజితం పన తథా వా హోతు, అఞ్ఞథా వా ‘‘**భూతగామో**’’త్వేవ వుచ్చతి యథావుత్తేన దుతియట్ఠేన. వినయా (పాచి. ౯౧) నురూపతో తేసం విసేసం దస్సేతి ‘‘**తత్థా**’’తిఆదినా. యమేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

౧౨. సన్నిధానం **సన్నిధి,** తాయ కరీయతేతి **సన్నిధికారో,** అన్నపానాది. ఏవం కార-సద్దస్స కమ్మత్థతం సన్ధాయ ‘‘**సన్నిధికారపరిభోగ**’’న్తి వుత్తం. అయమపరో నయో – యథా “ఆచయం గామినో”తి వత్తబ్బే అనునాసికలోపేన “ఆచయగామినో”తి (ధ. స. ౧౦) నిద్దేసో కతో, ఏవమిధాపి “సన్నిధికారం పరిభోగ”న్తి వత్తబ్బే అనునాసికలోపేన “సన్నిధికారపరిభోగ”న్తి వుత్తం, సన్నిధిం కత్వా పరిభోగన్తి అత్థో. **వినయవసేనా**తి వినయాగతాచారవసేన. వినయాగతాచారో హి ఉత్తరలోపేన “వినయో”తి వుత్తో, కాయవాచానం వా వినయనం వినయో. సుత్తన్తనయపటిపత్తియా విసుం గహితత్తా వినయాచారోయేవ ఇధ లబ్భతి. సమ్మా కిలేసే లిఖతీతి **సల్లేఖో**తి చ వినయాచారస్స విసుం గహితత్తా సుత్తన్తనయపటిపత్తి ఏవ. **పటిగ్గహిత**న్తి కాయేన వా కాయపటిబద్ధేన వా పటిగ్గహితం. **అపరజ్జూ**తి అపరస్మిం దివసే. **దత్వా**తి పరివత్తనవసేన దత్వా. **ఠపాపేత్వా**తి చ అత్తనో సన్తకకరణేన ఠపాపేత్వా. తేసమ్పి సన్తకం విస్సాసగ్గాహాదివసేన పరిభుఞ్జితుం వట్టతి. సుత్తన్తనయవసేన సల్లేఖో ఏవ న హోతి.

యాని చ తేసం అనులోమానీతి ఏత్థ సానులోమధఞ్ఞరసం, మధుకపుప్ఫరసం, పక్కడాకరసఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసా సబ్బేపి ఫలపుప్ఫపత్తరసా అనులోమపానానీతి దట్ఠబ్బం, యథాపరిచ్ఛేదకాలం అనధిట్ఠితం అవికప్పితన్తి అత్థో.

సన్నిధీయతేతి **సన్నిధి,** వత్థమేవ. పరియాయతి కప్పీయతీతి **పరియాయో,** కప్పియవాచానుసారేన పటిపత్తి, తస్స కథాతి **పరియాయకథా.** తబ్బిపరీతో **నిప్పరియాయో,** కప్పియమ్పి అనుపగమ్మ సన్తుట్ఠివసేన పటిపత్తి, **పరియాయ**-సద్దో వా కారణే, తస్మా కప్పియకారణవసేన వుత్తా కథా **పరియాయకథా.** తదపి అవత్వా సన్తుట్ఠివసేన వుత్తా **నిప్పరియాయో.** ‘‘**నచే**’’తిఆది అఞ్ఞస్స దానాకారదస్సనం. పాళియా ఉద్దిసనం **ఉద్దేసో.** అత్థస్స పుచ్ఛా **పరిపుచ్ఛనం.** ‘‘**అదాతుం న వట్టతీ**’’తి ఇమినా అదానే సల్లేఖకోపనం దస్సేతి. **అప్పహోన్తే**తి కాతుం అప్పహోనకే సతి. **పచ్చాసాయా**తి చీవరపటిలాభాసాయ. **అనుఞ్ఞాతకాలే**తి అనత్థతే కథినే ఏకో పచ్ఛిమకత్తికమాసో, అత్థతే కథినే పచ్ఛిమకత్తికమాసేన సహ హేమన్తికా చత్తారో మాసా, పిట్ఠిసమయే యో కోచి ఏకో మాసోతి ఏవం తతియకథినసిక్ఖాపదాదీసు అనుఞ్ఞాతసమయే. **సుత్త**న్తి చీవరసిబ్బనసుత్తం. **వినయకమ్మం కత్వా**తి మూలచీవరం పరిక్ఖారచోళం అధిట్ఠహిత్వా పచ్చాసాచీవరమేవ మూలచీవరం కత్వా ఠపేతబ్బం, తం పున మాసపరిహారం లభతి, ఏతేన ఉపాయేన యావ ఇచ్ఛతి, తావ అఞ్ఞమఞ్ఞం మూలచీవరం కత్వా ఠపేతుం లబ్భతీతి వుత్తనయేన, వికప్పనావసేన వా వినయకమ్మం కత్వా. కస్మా న వట్టతీతి ఆహ ‘‘**సన్నిధి చ హోతి సల్లేఖఞ్చ కోపేతీ**’’తి.

ఉపరి మణ్డపసదిసం పదరచ్ఛన్నం, సబ్బపలిగుణ్ఠిమం వా ఛాదేత్వా కతం **వయ్హం.** ఉభోసు పస్సేసు సువణ్ణరజతాదిమయా గోపానసియో దత్వా గరుళపక్ఖకనయేన కతా **సన్దమానికా.** ఫలకాదినా కతం పీఠకయానం **సివికా.** అన్దోలికాసఙ్ఖాతా పటపోటలికా **పాటఙ్కీ.** "**ఏకభిక్ఖుస్స హీ**"తిఆది తదత్థస్స సమత్థనం. **అరఞ్ఞత్థాయాతి** అరఞ్ఞగమనత్థాయ. **ధోతపాదకత్థాయాతి** ధోవితపాదానమనురక్ఖణత్థాయ. సంహానితబ్బా బన్ధితబ్బాతి **సఙ్ఘాటా,** ఉపాహనాయేవ సఙ్ఘాటా తథా, యుగళభూతా ఉపాహనాతి అత్థో. **అఞ్ఞస్స దాతబ్బాతి** ఏత్థ వుత్తనయేన దానం వేదితబ్బం.

మఞ్చోతి నిదస్సనమత్తం. సబ్బేపి హి పీఠభిసాదయో నిసీదనసయనయోగ్గా గహేతబ్బా తేసుపి తథాపటిపజ్జితబ్బతో.

ఆబాధపచ్చయా ఏవ అత్తనా పరిభుఞ్జితబ్బా గన్ధా వట్టన్తీతి దస్సేతి "**కణ్డుకచ్ఛుఛవిదోసాదిఆబాధే సతీ**"తి ఇమినా. "లక్ఖణే హి సతి హేతుత్థోపి కత్థచి సమ్భవతీ"తి హేట్ఠా వుత్తోయేవ. తత్థ **కణ్డూతి** ఖజ్జు. **కచ్ఛూతి** వితచ్ఛికా. **ఛవిదోసోతి** కిలాసాది. **ఆహరాపేత్వాతి** ఞాతిపవారితతో భిక్ఖాచారవత్తేన వా న యేన కేనచి వా ఆకారేన హరాపేత్వా. భేసజ్జపచ్చయేహి గిలానస్స విఞ్ఞత్తిపి వట్టతి. "అనుజానామి భిక్ఖవే , గన్ధం గహేత్వా కవాటే పఞ్చఙ్గులికం దాతుం, పుప్ఫం గహేత్వా విహారే ఏకమన్తం నిక్ఖిపితు"న్తి (చూళవ. ౨౬౪) వచనతో "**ద్వారే**"తిఆది వుత్తం. **ఘరధూపనం** విహారవాసనా, చేతియఘరవాసనా వా. **ఆది**-సద్దేన చేతియపటిమాపూజాదీని సఙ్గణ్హాతి.

కిలేసేహి ఆమసితబ్బతో **ఆమిసం,** యం కిఞ్చి ఉపభోగారహం వత్థు, తస్మా యథావుత్తానమ్పి పసఙ్గం నివారేతుం "**వుత్తావసేసం దట్ఠబ్బ**"న్తి ఆహ, పారిసేసనయతో గహితత్తా వుత్తావసేసం దట్ఠబ్బన్తి అధిప్పాయో. కిం పనేతన్తి వుత్తం "**సేయ్యథిద**"న్తిఆది. **తథారూపే కాలేతి** గామం పవిసితుం దుక్కరాదికాలే. **వల్లూరోతి** సుక్ఖమంసం. **భాజన**-సద్దో సప్పితేలగుళసద్దేహి యోజేతబ్బో తదవినాభావిత్తా. **కాలస్సేవాతి** పగేవ. **ఉదకకద్దమేతి** ఉదకే చ కద్దమే చ. నిమిత్తే చేతం భుమ్మం, భావలక్ఖణే వా. **అచ్ఛథాతి** నిసీదథ. **భుఞ్జన్తస్సేవాతి** భుఞ్జతో ఏవ భిక్ఖునో, సమ్పదానవచనం, అనాదరత్థే వా సామివచనం. కిరియన్తరావచ్ఛేదనయోగేన హేత్థ అనాదరతా. **గీవాయామకన్తి** భావనపుంసకవచనం, గీవం ఆయమేత్వా ఆయతం కత్వాతి అత్థో, యథా వా భుత్తే అతిభుత్తతాయ గీవా ఆయమితబ్బా హోతి, తథాతిపి వట్టతి. **చతుమాసమ్పీతి** వస్సానస్స చత్తారో మాసేపి. **కుటుమ్బం** వుచ్చతి ధనం, తదస్సత్థీతి **కుటుమ్బికో,** ముణ్డో చ సో కుటుమ్బికో చాతి **ముణ్డకుటుమ్బికో,** తస్స జీవికం తథా, తం కత్వా జీవతీతి అత్థో. నయదస్సనమత్తఞ్చేతం ఆమిసపదేన దస్సితానం సన్నిధివత్థూనన్తి దట్ఠబ్బం.

తబ్బిరహితం సమణపటిపత్తిం దస్సేన్తో "**భిక్ఖునో పనా**"తిఆదిమాహ. తత్థ "గుళపిణ్డో తాలపక్కప్పమాణ"న్తి **సారత్థదీపనియం** వుత్తం. **చతుభాగమత్తన్తి** కుటుమ్బమత్తన్తి వుత్తం. "**ఏకా తణ్డులనాళీ**"తి వుత్తత్తా పన తస్సా చతుభాగో ఏకపత్థోతి వదన్తి. వుత్తఞ్చ –

> "కుడువో పసతో ఏకో, పత్థో తే చతురో సియుం;
> ఆళ్హకో చతురో పత్థా, దోణం వా చతురాళ్హక"న్తి.

కస్మాతి వుత్తం "**తే హీ**"తిఆది. **ఆహరాపేత్వాపి ఠపేతుం వట్టతి,** పగేవ యథాలద్ధం. "**అఫాసుకకాలే**"తిఆదినా సుద్ధచిత్తేన ఠపితస్స పరిభోగో సల్లేఖం న కోపేతీతి దస్సేతి. సమ్ముతికుటికాదయో చతస్సో, అవాసాగారభూతేన వా

ఉపోసథాగారాదినా సహ పఞ్చకుటియో సన్ధాయ ''**కప్పియకుటియ**''న్తిఆది వుత్తం. **సన్నిధి నామ నత్థి** తత్థ అన్తోవుత్థఅన్తోపక్కస్స అనుఞ్ఞాతత్తా. ''**తథాగతస్సా**''తిఆదినా అధికారానురూపం అత్థం పయోజేతి. **పిలోతికఖణ్డన్తి** జిణ్ణచోళఖణ్డం.

౧౩. ''**గీవం పసారేత్వా**''తి ఏతేన సయమేవ ఆపాథగమనే దోసో నత్థీతి దస్సేతి. **ఏత్తకమ్పీ**తి వినిచ్ఛయవిచారణా వత్థుకిత్తనమ్పి. **పయోజనమత్తమేవా**తి పదత్థయోజనమత్తమేవ. యస్స పన పదస్స విత్థారకథం వినా న సక్కా అత్థో విఞ్ఞాతుం, తత్థ విత్థారకథాపి పదత్థసఙ్గహమేవ గచ్ఛతి.

కుతూహలవసేన పేక్ఖితబ్బతో **పేక్ఖం,** నటసత్థవిధినా పయోగో. నటసమూహేన పన జనసమూహే కత్తబ్బవసేన ''**నటసమ్మజ్జ**''న్తి వుత్తం. జనానం సమ్మద్దే సమూహే కతన్తి హి **సమ్మజ్జం. సారసమాసే** పన “పేక్ఖామహ”న్తిపి వదన్తి, “సమ్మజ్జదస్సనుస్సవ”న్తి తేసం మతే అత్థో. భారతనామకానం ద్వేభాతుకరాజూనం, రామరఞ్ఞో చ యుజ్ఝనాదికం తప్పసుతేహి ఆచిక్ఖితబ్బతో **అక్ఖానం. గన్తుమ్పి న వట్టతి,** పగేవ తం సోతుం. పాణినా తాళితబ్బం సరం **పాణిస్సర**న్తి ఆహ ''**కంసతాళ**''న్తి, లోహమయో తూరియజాతివిసేసో కంసో, లోహమయపత్తో వా, తస్స తాళనసద్దన్తి అత్థో. పాణీనం తాళనసరన్తి అత్థం సన్ధాయ **పాణితాళన్తిపి వదన్తి.** ఘనసఙ్ఖాతానం తూరియవిసేసానం తాళనం **ఘనతాళం** నామ, దణ్డమయసమ్మతాళం సిలాతలాకతాళం వా. **మన్తేనా**తి భూతావిసనమన్తేన. **ఏకే**తి సారసమాసాచరియా, ఉత్తరవిహారవాసినో చ, యథా చేత్థ, ఏవమితో పరేసుపి “ఏకే”తి ఆగతట్ఠానేసు. తే కిర దీఘనికాయస్సత్థవిసేసవాదినో. **చతురస్సఅమ్బణకతాళం** నామ రుక్ఖసారదణ్డాదీసు యేన కేనచి చతురస్సఅమ్బణం కత్వా చతూసు పస్సేసు ధమ్మేన ఓనద్ధిత్వా వాదితభణ్డస్స తాళనం. తఞ్హి ఏకాదసదోణప్పమాణమానవిసేససణ్ఠానత్తా ''**అమ్బణక**''న్తి వుచ్చతి, బిమ్బిసకన్తిపి తస్సేవ నామం. తథా కుమ్భసణ్ఠానతాయ **కుమ్భో,** ఘటోయేవ వా, తస్స ధుననన్తి ఖుద్దకభాణకా. **అబ్భోక్కిరణం** రఙ్గబలికరణం. తే హి నచ్చట్ఠానే దేవతానం బలికరణం నామ కత్వా కీళన్తి, యం “నన్దీ”తిపి వుచ్చతి . ఇత్థిపురిససంయోగాదికిలేసజనకం పటిభానచిత్తం సోభనకరణతో **సోభనకరం** నామ. “సోభనఘరక”న్తి **సారసమాసే** వుత్తం. చణ్డాయ అలన్తి **చణ్డాలం, అయోగుళకీళా. చణ్డాలా** నామ హీనజాతికా సునఖమంసభోజినో, తేసం ఇదన్తి **చణ్డాలం**. సాణే ఉదకేన తేమేత్వా అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆకోటనకీళా **సాణధోవనకీళా**. వంసేన కతం కీళనం **వంస**న్తి ఆహ ''**వేళుం ఉస్సాపేత్వా కీళన**''న్తి.

నిఖణిత్వాతి భూమియం నిఖాతం కత్వా. **నక్ఖత్తకాలే**తి నక్ఖత్తయోగఛణకాలే. తమత్థం అఙ్గుత్తరాగమే దసకనిపాతపాళియా (అ. ని. ౧౦.౧౦౬) సాధేన్తో ''**వుత్తమ్పిచేత**''న్తిఆదిమాహ. **తత్థా**తి తస్మిం అట్ఠిధోవనే. **ఇన్దజాలేనా**తి అట్ఠిధోవనమన్తం పరిజప్పేత్వా యథా పరే అట్ఠీనియేవ పస్సన్తి, న మంసాదీని, ఏవం మంసాదీనమన్తరధాపనమాయాయ. ఇన్దస్స జాలమివ హి పటిచ్ఛాదితుం సమత్థనతో “ఇన్దజాల”న్తి మాయా వుచ్చతి ఇన్దచాపాదయో వియ. **అట్ఠిధోవన**న్తి అట్ఠిధోవనకీళా.

హత్థిఆదీహి సద్ధిం యుజ్ఝితున్తి హత్థిఆదీసు అభిరుహిత్వా అఞ్ఞేహి సద్ధిం యుజ్ఝనం, హత్థిఆదీహి చ సద్ధిం సయమేవ యుజ్ఝనం సన్ధాయ వుత్తం, హత్థిఆదీహి సద్ధిం అఞ్ఞేహి యుజ్ఝితుం, సయం వా యుజ్ఝితున్తి హి అత్థో. **తే**తి హత్థిఆదయో. అఞ్ఞమఞ్ఞం మథేన్తి విలోథేన్తీతి **మల్లా,** బాహుయుద్ధకారకా, తేసం యుద్ధం. **సమ్పహారో**తి సఙ్గామో. బలస్స సేనాయ అగ్గం గణనకోట్ఠాసం కరోన్తి ఏత్థాతి **బలగ్గం,** “ఏత్తకా హత్థీ, ఏత్తకా అస్సా”తిఆదినా **బలగణనట్ఠానం.** సేనం వియూహన్తి ఏత్థ

విభజిత్వా ఠపేన్తి, సేనాయ వా ఏత్థ బ్యూహనం విన్యాసోతి **సేనాబ్యూహో,** "ఇతో హత్థీ హోన్తు, ఇతో అస్సా హోన్తూ"తిఆదినా యుద్ధత్థం చతురఙ్గబలాయ సేనాయ దేసవిసేసేసు విచారణట్ఠానం, తం పన భేదతో **సకటబ్యూహాదివసేన. ఆది**-సద్దేన చక్కపదుమబ్యూహానం దణ్డభోగమణ్డలాసంహతబ్యూహానఞ్చ గహణం, "తయో హత్థీ పచ్ఛిమం హత్థానీకం, తయో అస్సా పచ్ఛిమం అస్సానీకం, తయో రథా పచ్ఛిమం రథానీకం, చత్తారో పురిసా సరహత్థా పత్తీ పచ్ఛిమం పత్తానీక"న్తి (పాచి॰ ३౨౪ ఉయ్యోధికసిక్ఖాపదే) కణ్ణవిద్ధసిక్ఖాపదస్స పదభాజనం సన్ధాయ **"తయో...పే॰...ఆదినా నయేన వుత్తస్సా"**తి ఆహ. తఞ్చ ఖో "ద్వాదసపురిసో హత్థీ, తిపురిసో అస్సో, చతుపురిసో రథో, చత్తారో పురిసా సరహత్థా పత్తీ"తి (పాచి॰ ३౧౪ ఉయ్యుత్తసేనాసిక్ఖాపదే) వుత్తలక్ఖణతో హత్థిఆదిగణనేనాతి దట్ఠబ్బం, ఏతేన చ "ఛ హత్థినియో, ఏకో చ హత్థీ ఇదమేక"న్తి (మహావ॰ అట్ఠ॰ ౨౪౩) **చమ్మక్ఖన్ధకవణ్ణనాయం** వుత్తమనీకం పటిక్ఖిపతి.

౧౪. కారణం నామ ఫలస్స ఠానన్తి వుత్తం **"పమాదో...పే॰... ఠాన"**న్తి. **పదానీ**తి సారీఆదీనం పతిట్ఠానాని. **అట్ఠాపద**న్తి సఞ్ఞాయ దీఘతా. **"అట్ఠపద"**న్తిపి పఠన్తి. **దసపదం** నామ ద్వీహి పన్తీతి వీసతియా పదేహి కీళనజాతం. **అట్ఠపదదసపదేసూ**తి అట్ఠపదదసపదఫలకేసు. **ఆకాసేయేవ కీళన**న్తి "అయం సారీ అసుకపదం మయా నీతా, అయం అసుకపద"న్తి కేవలం ముఖేనేవ వదన్తానం ఆకాసేయేవ జూతస్స కీళనం. **నానాపథమణ్డల**న్తి అనేకవిహితసారీమగ్గపరివట్టం. **పరిహరితబ్బ**న్తి సారియో పరిహరితుం యుత్తకం. ఇతో చితో చ సరన్తి పరివత్తన్తీతి **సారియో,** యేన కేనచి కతాని అక్ఖబీజాని. **తత్థా**తి తాసు సారీసు, తస్మిం వా అపనయనుపనయనే. **జూతఖలికే**తి జూతమణ్డలే. "జూతఫలకే"తిపి అధునా పాఠో. **పాసకం** వుచ్చతి ఛసు పస్సేసు ఏకేకం యావ ఛక్కం దస్సేత్వా కతకీళనకం, తం వడ్ఢేత్వా యథాలద్ధం ఏకకాదివసేన సారియో అపనేన్తో, ఉపనేన్తో చ కీళన్తి, పసతి అట్ఠపదాదీసు బాధతి, ఫుసతి చాతి హి **పాసకో,** చతుబ్బీసతివిధో అక్ఖో. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> "అట్ఠకం మాలికం వుత్తం, సావట్టఞ్చ ఛకం మతం;
> చతుక్కం బహులం ఞేయ్యం, ద్వి బిన్దుసన్తిభద్రకం;
> చతువీసతి ఆయా చ, మునిన్దేన పకాసితా"తి.

తేన కీళనమిధ **పాసకకీళనం. ఘటనం** పహరణం, తేన కీళా **ఘటికా**తి ఆహ **"దీఘదణ్డకేనా"**తిఆది. ఘటేన కుమ్భేన కీళా **ఘటికా**తి ఏకే. **మఞ్జిట్ఠికాయ వా**తి మఞ్జిట్ఠిసఙ్ఖాతస్స యోజనవల్లిరుక్ఖస్స సారం గహేత్వా పక్కకసావం సన్ధాయ వదతి. **సిత్థోదకేన వా**తి [పిట్ఠోదకేన వా (అట్ఠకథాయం)] చ పక్కమధుసిత్థోదకం. **సలాకహత్థ**న్తి తాలహీరాదీనం కలాపస్సేతం అధివచనం. బహూసు సలాకాసు విసేసరహితం ఏకం సలాకం గహేత్వా తాసు పక్ఖిపిత్వా పున తఞ్ఞేవ ఉద్ధరన్తా సలాకహత్థేన కీళన్తీతి కేచి. **గుళకీళా**తి గుళఫలకీళా, యేన కేనచి వా కతగుళకీళా. పణ్ణేన వంసాకారేన కతా నాళికా **పణ్ణనాళికా,** తేనేవాహ **"తంధమన్తా"**తి. ఖుద్దకే క-పచ్చయోతి దస్సేతి **"ఖుద్దకనఙ్గల"**న్తి ఇమినా. హత్థపాదానం మోక్ఖేన మోచనేన చయతి పరివత్తతి ఏతాయాతి **మోక్ఖచికా,** తేనాహ **"ఆకాసే వా"**తిఆది. పరిబ్భమనత్తాయేవ తం చక్కం నామాతి దస్సేతుం **"పరిబ్భమనచక్క"**న్తి వుత్తం.

పణ్ణేన కతా నాళి **పణ్ణనాళి,** ఇమినా పత్తాళ్హకపదద్వయస్స యథాక్కమం పరియాయం దస్సేతి. తేన కతా పన కీళా **పత్తాళ్హకా**తి వుత్తం **"తాయా"**తిఆది. ఖుద్దకో రథో **రథకో** క-సద్దస్స ఖుద్దకత్థవచనతో. ఏస నయో సేసపదేసుపి. ఆకాసే వా

యం ఞాపేతి, తస్స పిట్ఠియం వా యథా వా తథా వా అక్ఖరం లిఖిత్వా "ఏవమిద"న్తి జాననేన కీళా **అక్ఖరికా,** పుచ్ఛన్తస్స ముఖాగతం అక్ఖరం గహేత్వా నట్ఠముత్తిలాభాదిజాననకీళాతిపి వదన్తి. **వజ్జ**-సద్దో అపరాధత్థోతి ఆహ **''యథావజ్జం నామా''**తిఆది. వాదితానురూపం నచ్చనం, గాయనం వా యథావజ్జన్తిపి వదన్తి. "ఏవం కతే జయో భవిస్సతి, ఏవం కతే పరాజయో"తి జయపరాజయం పురక్ఖత్వా పయోగకరణవసేన పరిహారపథాదీనమ్పి జూతప్పమాదట్ఠానభావో వేదితబ్బో, పఙ్గచీరాదీహి చ వంసాదీహి కత్తబ్బా కిచ్చసిద్ధి, అసిద్ధి చాతి జయపరాజయావహో పయోగో వుత్తో, యథావజ్జన్తి చ కాణాదీహి సదిసాకారదస్సనేహి జయపరాజయవసేన జూతకీళికభావేన వుత్తం. సబ్బేపి హేతే జోతేన్తి పకాసేన్తి ఏతేహి తప్పయోగికా జయపరాజయవసేన, జవన్తి చ గచ్ఛన్తి జయపరాజయం ఏతేహీతి వా అత్థేన జూతసద్దవచనీయతం నాతివత్తన్తి.

౧౫. **పమాణాతిక్కన్తాసనన్తి** "అట్ఠఙ్గులపాదకం కారేతబ్బం సుగతఙ్గులేనా"తి వుత్తప్పమాణతో అతిక్కన్తాసనం. కమ్మవసేన పయోజనతో **''అనుయుత్తా విహరన్తీతి పదం అపేక్ఖిత్వా''**తి వుత్తం. **వాళరూపానీ**తి ఆహరిమాని సీహబ్యగ్ఘాదివాళరూపాని. వుత్తఞ్హి భిక్ఖునివిభఙ్గే "పల్లఙ్కో నామ ఆహరిమేహి వాళేహి కతో"తి (పాచి॰ ౯౮౪) "అకప్పియరూపాకులో అకప్పియమఞ్చో పల్లఙ్కో"తి **సారసమాసే** వుత్తం. **దీఘలోమకో మహాకోజవోతి** చతురఙ్గులాధికలోమో కాళవణ్ణో మహాకోజవో. **కువుచ్చతి** పథవీ, తస్సం జవతి సోభనవిత్థటవసేనాతి **కోజవో. ''చతురఙ్గులాధికాని కిర తస్స లోమానీ''**తి వచనతో చతురఙ్గులతో హేట్ఠా వట్టతీతి వదన్తి. **ఉద్దలోమీ ఏకన్తలోమీతి** విసేసదస్సనమేతం, తస్మా యది తాసు న పవిసతి, వట్టతీతి గహేతబ్బం. **వానవిచిత్తన్తి** భిత్తిచ్ఛదాదిఆకారేన వానేన సిబ్బనేన విచిత్రం. **ఉణ్ణామయత్థరణన్తి** మిగలోమపకతమత్థరణం. **సేతత్థరణోతి** ధవలత్థరణో. సీతత్థికేహి సేవితబ్బత్తా **సేతత్థరణో,** "బహుముదులోమకో"తిపి వదన్తి. **ఘనపుప్ఫకోతి** సబ్బథా పుప్ఫాకారసమ్పన్నో. **''ఉణ్ణామయత్థరణోతి** ఉణ్ణామయో లోహితత్థరణో"తి (సారత్థ॰ టీ॰ ౨౩౮) **సారత్థదీపనియం** వుత్తం. ఆమలకపత్తాకారాహి పుప్ఫపన్తీహి యేభుయ్యతో కతత్తా **ఆమలకపత్తోతిపి వుచ్చతి.**

తిణ్ణం తూలానన్తి రుక్ఖతూలలతాతూలపోటకితూలసఙ్ఖాతానం తిణ్ణం తూలానం. ఉదితం ద్వీసు లోమం దసా యస్సాతి **ఉద్దలోమీ** ఇ-కారస్స అకారం, త-కారస్స లోపం, ద్విభావఞ్చ కత్వా. ఏకస్మిం అన్తే లోమం దసా యస్సాతి **ఏకన్తలోమీ.** ఉభయత్థ **కేచీతి** సారసమాసాచరియా, ఉత్తరవిహారవాసినో చ. తేసం వాదే పన ఉదితమేకతో ఉగ్గతం లోమమయం పుప్ఫం యస్సాతి **ఉద్దలోమీ** వుత్తనయేన. ఉభతో అన్తతో ఏకం సదిసం లోమమయం పుప్ఫం యస్సాతి **ఏకన్తలోమీతి** వచనత్థో. **వినయట్ఠకథాయం** పన "ఉద్దలోమీతి ఏకతో ఉగ్గతలోమం ఉణ్ణామయత్థరణం. 'ఉద్దలోమీ'తిపి పాఠో. ఏకన్తలోమీతి ఉభతో ఉగ్గతలోమం ఉణ్ణామయత్థరణ"న్తి (మహావ॰ అట్ఠ॰ ౨౫౪) వుత్తం, నామమత్తమేస విసేసో. అత్థతో పన అగ్గహితావసేసో అట్ఠకథాద్వయేపి నత్థీతి దట్ఠబ్బో.

కోసేయ్యఞ్చ కట్టిస్సఞ్చ **కట్టిస్సాని** విరూపేకసేసవసేన. తేహి పకతమత్థరణం **కట్టిస్సం.** ఏతదేవత్థం దస్సేతుం **''కోసేయ్యకట్టిస్సమయపచ్చత్థరణ''**న్తి వుత్తం, కోసేయ్యసుత్తానమన్తరన్తరం సువణ్ణమయసుత్తాని పవేసేత్వా వీతమత్థరణన్తి వుత్తం హోతి. సువణ్ణసుత్తం కిర "కట్టిస్సం, కస్సట"న్తి చ వదన్తి. తేనేవ "కోసేయ్యకస్సటమయ"న్తి **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౫) వుత్తం. **కట్టిస్సం** నామ వాకవిసేసోతిపి వదన్తి. **రతనపరిసిబ్బితన్తి** రతనేహి సంసిబ్బితం, సువణ్ణలిత్తన్తి కేచి. **సుద్ధకోసేయ్యన్తి** రతనపరిసిబ్బనరహితం. **వినయేతి** వినయట్ఠకథం, వినయపరియాయం వా సన్ధాయ వుత్తం. ఇధ హి

సుత్తన్తికపరియాయే “రపేత్వా తూలికం సబ్బానేవ గోనకాదీని రతనపరిసిబ్బితాని వట్టన్తీ”తి వుత్తం. వినయపరియాయం పన పత్వా గరుకే ఠాతబ్బత్తా సుద్ధకోసేయ్యమేవ వట్టతి, నేతరానీతి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో, సుత్తన్తికపరియాయే పన రతనపరిసిబ్బనరహితాపి తూలికా న వట్టతి, ఇతరాని వట్టన్తి, సచేపి తాని రతనపరిసిబ్బితాని, భూమత్థరణవసేన యథానురూపం మఞ్చపీఠాదీసు చ ఉపనేతుం వట్టన్తీతి. సుత్తన్తదేసనాయ గహట్ఠానమ్పి వసేన వుత్తత్తా తేసం సఙ్గణ్హనత్థం **“రపేత్వా...పే.... న వట్టన్తీతి వుత్త”**న్తి అపరే. **దీఘనికాయట్ఠకథాయన్తి** కత్థచి పాఠో, పోరాణదీఘనికాయట్ఠకథాయన్తి అత్థో. **నచ్చయోగ్గన్తి** నచ్చితుం పహోనకం. కరోన్తి ఏత్థ నచ్చన్తి **కుత్తకం,** తం పన ఉద్దలోమీఏకన్తలోమీవిసేసమేవ. వుత్తఞ్చ –

> “ద్విదసేకదసాన్యుద్ద-లోమీఏకన్తలోమినో;
> తదేవ సోళసిత్థీనం, నచ్చయోగ్గఞ్హి కుత్తక”న్తి.

హత్థినో పిట్ఠియం అత్థరం **హత్థత్థరం.** ఏవం సేసపదేసుపి. **అజినచమ్మేహీతి** అజినమిగచమ్మేహి, తాని కిర చమ్మాని సుఖుమతరాని, తస్మా దుపట్టతిపట్టాని కత్వా సిబ్బన్తి. తేన వుత్తం “అజినప్పవేణీ”తి, ఉపరూపరి రపేత్వా సిబ్బనవసేన హి సన్తతిభూతా “పవేణీ”తి వుచ్చతి. **కదలీమిగో**తి మజ్జారాకారమిగో, తస్స ధమ్మేన కతం పవరపచ్చత్థరణం తథా. **“తం కిరా”**తిఆది తదాకారదస్సనం, తస్మా సుద్ధమేవ కదలీమిగచమ్మం వట్టతీతి వదన్తి. ఉత్తరం ఉపరిభాగం ఛాదేతీతి **ఉత్తరచ్ఛదో,** వితానం. తమ్పి లోహితమేవ ఇధాధిప్పేతన్తి ఆహ **“రత్తవితానేనా”**తి. “యం వత్తతి, తం సఉత్తరచ్ఛేద”న్తి ఏత్థ సేసో, సంసిబ్బితభావేన సద్ధిం వత్తతీతి అత్థో. రత్తవితానేసు చ కాసావం వట్టతి, కుసుమ్భాదిరత్తమేవ న వట్టతి, తఞ్చ ఖో సబ్బరత్తమేవ. యం పన నానావణ్ణం వానచిత్తం వా లేపచిత్తం వా, తం వట్టతి. పచ్చత్థరణస్సేవ పధానత్తా తప్పటిబద్ధం సేతవితానమ్పి న వట్టతీతి వుత్తం. **ఉభతో**తి ఉభయత్థ మఞ్చస్స సీసభాగే, పాదభాగే చాతి అత్థో. ఏత్థాపి సఉత్తరచ్ఛదే వియ వినిచ్ఛయో. **పదుమవణ్ణం వా**తి నాతిరత్తం సన్ధాయాహ. **విచిత్రం వా**తి పన సబ్బథా కప్పియత్తా వుత్తం, న పన ఉభతో ఉపధానేసు అకప్పియత్తా. న హి **లోహితక**-సద్దో చిత్తే వట్టతి. పటలికగ్గహణేనేవ చిత్తకస్సాపి అత్థరణస్స సఙ్గహేతబ్బప్పసఙ్గతో. **సచే పమాణయుత్తన్తి** వుత్తమేవత్థం బ్యతిరేకతో సమత్థేతుం ఆహ **“మహాఉపధానం పన పటిక్ఖిత్త”**న్తి. **మహాఉపధానన్తి** చ పమాణాతిక్కన్తం ఉపధానం. సీసప్పమాణమేవ హి తస్స పమాణం. వుత్తఞ్చ “అనుజానామి భిక్ఖవే, సీసప్పమాణం బిబ్బోహనం కాతు”న్తి (చూళవ. ౨౯౭) **సీసప్పమాణఞ్చ** నామ యస్స విత్థారతో తీసు కణ్ణేసు ద్విన్నం కణ్ణానం అన్తరం మినియమానం విదత్థి చేవ చతురఙ్గులఞ్చ హోతి. బిబ్బోహనస్స మజ్ఝట్ఠానం తిరియతో ముట్ఠిరతనం హోతి, దీఘతో పన దియడ్ఢరతనం వా ద్విరతనం వా. తం పన అకప్పియత్తాయేవ పటిక్ఖిత్తం, న తు ఉచ్చాసయనమహాసయనపరియాపన్నత్తా. **ద్వేపీ**తి సీసూపధానం, పాదూపధానఞ్చ. **పచ్చత్థరణం దత్వా**తి పచ్చత్థరణం కత్వా అత్థరిత్వాతి అత్థో, ఇదఞ్చ గిలానమేవ సన్ధాయ వుత్తం. తేనాహ **సేనాసనక్ఖన్ధకవణ్ణనాయం** “అగిలానస్సాపి సీసూపధానఞ్చ పాదూపధానఞ్చాతి ద్వయమేవ వట్టతి. గిలానస్స బిబ్బోహనాని సన్థరిత్వా ఉపరి పచ్చత్థరణం కత్వా నిపజ్జితుమ్పి వట్టతీ”తి (చూళవ. అట్ఠ. ౨౯౭) **వుత్తనయేనేవా**తి వినయే భగవతా వుత్తనయేనేవ. కథం పన వుత్తన్తి ఆహ **“వుత్తఞ్హేత”**న్తిఆది. యథా అట్ఠఙ్గులపాదకం హోతి, ఏవం ఆసన్దియా పాదచ్ఛిన్దనం వేదితబ్బం. పల్లఙ్కస్స పన ఆహరిమాని వాళరూపాని ఆహరిత్వా పున అప్పటిబద్ధతాకారణమ్పి భేదనమేవ. **విజటేత్వా**తి జటం నిబ్బేధేత్వా. **బిబ్బోహనం కాతున్తి** తాని విజటితతూలాని అన్తో పక్ఖిపిత్వా బిబ్బోహనం కాతుం.

౧౬. “**మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తదారకాన**”న్తి ఏతేన అణ్డజజలాబుజానమేవ గహణం, మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తత్తాతి చ కారణం దస్సేతి, తేనేవాయమత్థో సిజ్ఝతి “అనేకదివసాని అన్తోసయనహేతు ఏస గన్ధో”తి. **ఉచ్ఛాదేన్తి** ఉబ్బట్టేన్తి. **సణ్ఠానసమ్పాదనత్థన్తి** సుసణ్ఠానతాసమ్పాదనత్థం. **పరిమద్దన్తీ**తి సమన్తతో మద్దన్తి.

తేసంయేవ దారకానన్తి పుఞ్ఞవన్తానమేవ దారకానం. తేసమేవ హి పకరణానురూపతాయ గహణం. **మహామల్లాన**న్తి మహతం బాహుయుద్ధకారకానం. **ఆదాసో** నామ మణ్డనకపకతికానం మనుస్సానం అత్తనో ముఖఛాయాపస్సనత్థం కంసలోహాదీహి కతో భణ్డవిసేసో. తాదిసం సన్ధాయ “**యం కిఞ్చి...పే.... న వట్టతీ**”తి వుత్తం. **అలఙ్కారఞ్జనమేవ** న భేసజ్జఞ్జనం. మణ్డనానుయోగస్స హి అధిప్పేతత్తా తమిధానధిప్పేతం. లోకే **మాలా**-సద్దో బద్ధమాలాయమేవ “మాలా మాల్యం పుప్ఫదామే”తి వచనతో. సాసనే పన సుద్ధపుప్ఫేసుపి నిరుళ్హోతి ఆహ “**అబద్ధమాలా వా**”తి. **కాళపీళకాదీన**న్తి కాళవణ్ణపీళకాదీనం. **మత్తికకక్క**న్తి ఓసధేహి అభిసఙ్ఖతం యోగమత్తికాచుణ్ణం. **దేన్తీ**తి విలేపేన్తి. **చలితే**తి వికారాపజ్జనవసేన చలనం పత్తే , కుపితేతి అత్థో. **తేనా**తి సాసపకక్కేన. **దోసే**తి కాళపీళకాదీనం హేతుభూతే లోహితదోసే. **ఖాదితే**తి అపనయనవసేన ఖాదితే. **సన్నిసిన్నే**తి తాదిసే దుట్ఠలోహితే పరిక్ఖీణే. **ముఖచుణ్ణకేనా**తి ముఖవిలేపనేన . **చుణ్ణేన్తీ**తి విలిమ్పేన్తి. **తం సబ్బ**న్తి మత్తికాకక్కసాసపతిలహలిద్దికక్కదానసఙ్ఖాతం ముఖచుణ్ణం, ముఖవిలేపనఞ్చ న వట్టతి. అత్థానుక్కమసమ్భవతో హి అయం పదద్వయస్స వణ్ణనా. ముఖచుణ్ణసఙ్ఖాతం ముఖవిలేపనన్తి వా పదద్వయస్స తుల్యాధికరణవసేన అత్థవిభావనా.

హత్థబన్ధన్తి హత్థే బన్ధితబ్బమాభరణం, తం పన సఙ్ఖకపాలాదయోతి ఆహ “**హత్థే**”తిఆది. సఙ్ఖో ఏవ కపాలం తథా. “**అపరే**”తిఆదినా యథాక్కమం “సిఖాబన్ధ”న్తిఆది పదానమత్థం సంవణ్ణేతి. తత్థ **సిఖ**న్తి చూళం. చీరకం నామ యేన చూళాయ థిరకరణత్థం, సోభనత్థఞ్చ విజ్ఝతి. ముత్తాయ, ముత్తా ఏవ వా లతా **ముత్తాలతా,** ముత్తావళి. **దణ్డో** నామ చతుహత్థోతి వుత్తం “**చతుహత్థదణ్డం వా**”తి. **అలఙ్కతదణ్డక**న్తి పన తతో ఓమకం రథయట్ఠిఆదికం సన్ధాయాహ. **భేసజ్జనాళిక**న్తి భేసజ్జతుమ్బం. పత్తాదిఓలమ్బనం వామంసేయేవ అచిణ్ణన్తి వుత్తం “**వామపస్సే ఓలగ్గిత**”న్తి. **కణ్ణికా** నామ కూటం, తాయ చ రతనేన చ పరిక్ఖిత్తో కోసో యస్స తథా. **పఞ్చవణ్ణసుత్తసిబ్బిత**న్తి నీలపీతలోహితోదాతమఞ్జిట్ఠవసేన పఞ్చవణ్ణేహి సుత్తేహి సిబ్బితం తివిధమ్పి ఛత్తం. **రతనమత్తాయామం చతురఙ్గులవిత్థత**న్తి తేసం పరిచయనియామేన వా నలాటే బన్ధితుం పహోనకప్పమాణేన వా వుత్తం. “**కేసన్తపరిచ్ఛేదం దస్సేత్వా**”తి ఏతేన తదనఙ్గోత్థరణవసేన బన్ధనాకారం దస్సేతి. **మేఘముఖే**తి అబ్భన్తరే. “**మణి**”న్తి ఇదం సిరోమణిం సన్ధాయ వుత్తన్తి ఆహ “**చూళామణి**”న్తి, చూళాయం మణిన్తి అత్థో. చమరస్స అయం చామరో, స్వేవ వాలో, తేన కతా బీజనీ **చామరవాలబీజనీ.** అఞ్ఞాసం పన మకసబీజనీవాకమయబీజనీఉసీరమయబీజనీమోరపిఞ్ఛమయబీజనీనం, విధూపనతాలవణ్టానఞ్చ కప్పియత్తా తస్సాయేవ గహణం దట్ఠబ్బం.

౧౭. దుగ్గతితో, సంసారతో చ నియ్యాతి ఏతేనాతి **నియ్యానం,** సగ్గమగ్గో, మోక్ఖమగ్గో చ. తం నియ్యానమరహతి, తస్మిం వా నియ్యానే నియుత్తా, తం వా నియ్యానం ఫలభూతం ఏతిస్సాతి **నియ్యానికా,** వచీదుచ్చరితకిలేసతో నియ్యాతీతి వా **నియ్యానికా** ఈ-కారస్స రస్సత్తం, య-కారస్స చ క-కారం కత్వా. అనీయ-సద్దో హి బహులా కత్వత్థాభిధాయకో. చేతనాయ సద్ధిం సమ్ఫప్పలాపవిరతి ఇధ అధిప్పేతా. తప్పటిపక్ఖతో **అనియ్యానికా,** సమ్ఫప్పలాపో, తస్సా భావో **అనియ్యానికత్తం,** తస్మా **అనియ్యానికత్తా. తిరచ్ఛానభూతా**తి తిరోకరణభూతా విబన్ధనభూతా. **సోపి నామా**తి ఏత్థ **నామ**-సద్దో గరహాయం.

కమ్మట్ఠానభావేతి అనిచ్చతాపటిసంయుత్తత్తా చతుసచ్చకమ్మట్ఠానభావే. **కామస్సాదవసేనాతి** కామసఞ్ఞాతఅస్సాదవసేన. సహ అత్థేనాతి **సాత్థకం,** హితపటిసంయుత్తన్తి అత్థో. **ఉపాహనాతి** యానకథాసమ్బన్ధం సన్ధాయ వుత్తం. సుట్ఠు నివేసితబ్బోతి **సునివిట్ఠో.** తథా **దున్నివిట్ఠో. గామ**-సద్దేన గామవాసీ జనోపి గహితోతి ఆహ ‘‘**అసుకగామవాసినో**’’తిఆది.

సూరకథాతి ఏత్థ **సూర**-సద్దో వీరవాచకోతి దస్సేతి ‘‘**సూరో అహోసీ**’’తి ఇమినా. **విసిఖా** నామ మగ్గసన్నివేసో, ఇధ పన విసిఖాగహణేన తన్నివాసినోపి గహితా “సబ్బో గామో ఆగతో”తిఆదీసు వియ, తేనేవాహ ‘‘**సద్ధా పసన్నా**’’తిఆది.

కుమ్భస్స ఠానం నామ ఉదకట్ఠానన్తి వుత్తం ‘‘**ఉదకట్ఠానకథా**’’తి. **ఉదకతిత్థకథాతిపి వుచ్చతి** తత్థేవ సమవరోధతో. అపిచ కుమ్భస్స కరణట్ఠానం **కుమ్భట్ఠానం.** తదపదేసేన పన కుమ్భదాసియో వుత్తాతి దస్సేతి ‘‘**కుమ్భదాసికథా వా**’’తి ఇమినా. పుబ్బే పేతా కాలఙ్కతాతి **పుబ్బపేతా.** “పేతో పరేతో కాలఙ్కతో”తి హి పరియాయవచనం. హేట్ఠా వుత్తనయమతిదిసితుం ‘‘**తత్థా**’’తిఆది వుత్తం.

పురిమపచ్ఛిమకథాహి విముత్తాతి ఇధాగతాహి పురిమాహి, పచ్ఛిమాహి చ కథాహి విముత్తా. **నానాసభావాతి** అత్త-సద్దస్స సభావపరియాయభావమాహ. **అసుకేన నామాతి** పజాపతినా బ్రహ్మునా, ఇస్సరేన వా. ఉప్పత్తిఠితిసమ్భారాదివసేన లోకం అక్ఖాయతి ఏతాయాతి **లోకక్ఖాయికా,** సా పన లోకాయతసమఞ్ఞే వితణ్డసత్థే నిస్సితా సల్లాపకథాతి దస్సేతి ‘‘**లోకాయతవితణ్డసల్లాపకథా**’’తి ఇమినా. లోకా బాలజనా ఆయతన్తి ఏత్థ ఉస్సహన్తి వాదస్సాదేనాతి **లోకాయతం,** లోకో వా హితం న యతతి న ఈహతి తేనాతి **లోకాయతం.** తఞ్హి గన్థం నిస్సాయ సత్తా పుఞ్ఞకిరియాయ చిత్తమ్పి న ఉప్పాదేన్తి . అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధం, సగ్గమోక్ఖవిరుద్ధం వా కథం తనోన్తి ఏత్థాతి **వితణ్డో,** విరుద్ధేన వా వాదదణ్డేన తాళేన్తి ఏత్థ వాదినోతి **వితణ్డో,** సబ్బత్థ నిరుత్తినయేన పదసిద్ధి.

సాగరదేవేన ఖతోతి ఏత్థ సాగరరఞ్ఞో పుత్తేహి ఖతోతిపి వదన్తి. విజ్జతి పవేదనహేతుభూతా ముద్దా యస్సాతి **సముద్దో** ధ-కారస్స ద-కారం కత్వా, **సహ**-సద్దో చేత్థ విజ్జమానత్థవాచకో “సలోమకోసపక్ఖకో”తిఆదీసు వియ. **భవోతి** వుద్ధి భవతి వడ్ఢతీతి కత్వా. **విభవోతి** హాని తబ్బిరహతో. ద్వన్దతో పుబ్బే సుయ్యమానో ఇతిసద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బోతి ఆహ ‘‘**ఇతి భవో ఇతి అభవో**’’తి. **యం వా తం వాతి** యం కిఞ్చి, అథ తం అనియమన్తి అత్థో. అభూతఞ్హి అనియమత్థం సహ వికప్పేన యంతం-సద్దేహి దీపేన్తి ఆచరియా. అపిచ **భవోతి** సస్సతో. **అభవోతి** ఉచ్ఛేదో. **భవోతి** వా కామసుఖం. **అభవోతి** అత్తకిలమథో.

ఇతి ఇమాయ ఛబ్బిధాయ ఇతిభవాభవకథాయ సద్ధిం బాత్తింస తిరచ్ఛానకథా నామ హోన్తి. అథ వా పాళియం సరూపతో అనాగతాపి అరఞ్ఞపబ్బతనదీదీపకథా **ఇతి**-సద్దేన సఙ్గహేత్వా బత్తింస తిరచ్ఛానకథాతి వుచ్చన్తి. పాళియఞ్హి ‘‘**ఇతి వా**’’తి **ఏత్థ ఇతి**-సద్దో పకారత్థో, **వా**-సద్దో వికప్పనత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి “ఏవంపకారం, ఇతో అఞ్ఞం వా తాదిసం నిరత్థకకథం అనుయుత్తా విహరన్తీ”తి, ఆదిఅత్థో వా **ఇతి**-సద్దో ఇతి వా ఇతి ఏవరూపా “నచ్చగీతవాదితవిసూకదస్సనా పటివిరతో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౦, ౧౯౪; మ॰ ని॰ ౧.౨౯౩, ౪౧౧; ౨.౧౧, ౪౧౮; ౩.౧౪, ౧౦౨; అ॰ ని॰ ౧౦.౯౯) వియ, ఇతి ఏవమాదిం అఞ్ఞమ్పి తాదిసం కథమనుయుత్తా విహరన్తీతి అత్థో.

౧౮. విరుద్ధస్స గహణం **విగ్గహో,** సో యేసన్తి **విగ్గాహికా,** తేసం తథా, విరుద్ధం వా గణ్హాతి ఏతాయాతి **విగ్గాహికా,** సాయేవ కథా తథా. **సారమ్భకథాతి** ఉపారమ్భకథా. **సహితన్తి** పుబ్బాపరావిరుద్ధం. తతోయేవ **సిలిట్ఠం.** తం పన

అత్థకారణయుత్తతాయాతి దస్సేతుం ‘‘**అత్థయుత్తం కారణయుత్తన్తి అత్థో**’’తి వుత్తం. న్తి వచనం. **పరివత్తిత్వా ఠితం** సపత్తగతో అసమత్థో యోధో వియ న కిఞ్చి జానాసి, కిన్తు సయమేవ పరాజేసీతి అధిప్పాయో. **వాదో దోసో**తి పరియాయవచనం. తథా **చర విచరా**తి. **తత్థ తత్థా**తి తస్మిం తస్మిం ఆచరియకులే. **నిబ్బేధేహీ**తి మయా రోపితం వాదం విస్సజ్జేహి.

౧౯. దూతస్స కమ్మం **దూతేయ్యం,** తస్స కథా తథా, తస్సం. **ఇధ, అముత్రా**తి ఉపయోగత్థే భుమ్మవచనం, తేనాహ ‘‘**అసుకం నామ ఠాన**’’న్తి. విత్థారతో వినిచ్ఛయో వినయట్ఠకథాయం (పారా॰ అట్ఠ॰ ౪౩౬-౪౩౭) వుత్తోతి సఙ్ఖేపతో ఇధ దస్సేతుం ‘‘**సఙ్ఖేపతో పనా**’’తిఆది వుత్తం. **గిహిసాసన**న్తి యథావుత్తవిపరీతం సాసనం. **అఞ్ఞేస**న్తి గిహీనఞ్ఞేవ.

౨౦. **తివిధేనా**తి సామన్తజప్పనఇరియాపథసన్నిస్సితపచ్చయపటిసేవనభేదతో తివిధేన. **విమ్హాపయన్తీ**తి “అయమచ్ఛరియపురిసో”తి అత్తని పరేసం విమ్హయం సమ్పహంసనం అచ్ఛరియం ఉప్పాదేన్తి. విపుబ్బఞ్హి మ్హి-సద్దం సమ్పహంసనే వదన్తి సద్దవిదూ. సమ్పహంసనాకారో చ అచ్ఛరియం. **లపన్తీ**తి అత్తానం వా దాయకం వా ఉక్ఖిపిత్వా యథా సో కిఞ్చి దదాతి, ఏవం ఉక్కాచేత్వా ఉక్ఖిపనవసేన దీపేత్వా కథేన్తి. **నిమిత్తం సీలమేతేసన్తి నేమిత్తికా**తి తద్ధితవసేన తస్సీలత్థో యథా “పంసుకూలికో”తి (మహాని॰ ౨.౭) అపిచ నిమిత్తేన వదన్తి, నిమిత్తం వా కరోన్తీతి **నేమిత్తికా. నిమిత్త**న్తి చ పరేసం పచ్చయదానసఞ్ఞుప్పాదకం కాయవచీకమ్మం వుచ్చతి. **నిప్పేసో** నిప్పిసనం చుణ్ణం వియ కరణం. నిప్పిసన్తీతి వా **నిప్పేసా,** నిప్పేసాయేవ **నిప్పేసికా,** నిప్పిసనం వా **నిప్పేసో,** తం కరోన్తీతిపి **నిప్పేసికా. నిప్పేసో** చ నామ భటపురిసో వియ లాభసక్కారత్థం అక్కోసనఖుంసనుప్పణ్డనపరపిట్ఠిమంసికతా. **లాభేన లాభ**న్తి ఇతో లాభేన అముత్ర లాభం. **నిజిగీసన్తి మగ్గన్తి పరియేసన్తీ**తి పరియాయవచనం. కుహకాదయో సద్దా కుహనాదీని నిమిత్తం కత్వా తంసమఙ్గిపుగ్గలేసు పవత్తాతి ఆహ ‘‘**కుహనా...పే.... అధివచన**’’న్తి. **అట్ఠకథఞ్చా**తి తంతంపాళిసంవణ్ణనాభూతం పోరాణట్ఠకథఞ్చ.

మజ్ఝిమసీలవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహాసీలవణ్ణనా

౨౧. అఙ్గాని ఆరబ్భ పవత్తత్తా అఙ్గసహచరితం సత్థం ‘‘**అఙ్గ**’’న్తి వుత్తం ఉత్తరపదలోపేన వా. **నిమిత్త**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో, తేనాహ ‘‘**హత్థపాదాదీసూ**’’తిఆది. కేచి పన “అఙ్గన్తి అఙ్గవికారం పరేసం అఙ్గవికారదస్సనేనాపి లాభాలాభాదివిజాననన్”న్తి వదన్తి. **నిమిత్తసత్థ**న్తి నిమిత్తేన సఞ్జాననప్పకారదీపకం సత్థం, తం వత్థునా విభావేతుం ‘‘**పణ్డురాజా**’’తిఆదిమాహ. **పణ్డురాజా**తి చ “దక్ఖిణారామాధిపతి” ఇచ్చేవ వుత్తం. సీహళదీపే దక్ఖిణారామనామకస్స సఙ్ఘారామస్స కారకోతి వదన్తి. “దక్ఖిణమధురాధిపతీ”తి చ కత్థచి లిఖితం, దక్ఖిణమధురనగరస్స అధిపతీతి అత్థో. **ముత్తాయో**తి ముత్తికా. **ముట్ఠియా**తి హత్థముద్దాయ. **ఘరగోళికాయా**తి సరబునా. సో ‘‘**ముత్తా**’’తి సఞ్ఞానిమిత్తేనాహ, సఙ్ఖ్యానిమిత్తేన పన ‘‘**తిస్సో**’’తి.

‘‘**మహన్తాన**’’న్తి ఏతేన అప్పకం నిమిత్తమేవ, మహన్తం పన ఉప్పాదోతి నిమిత్తుప్పాదానం విసేసం దస్సేతి. **ఉప్పతిత**న్తి ఉప్పతనం. సుభాసుభఫలం పకాసేన్తో ఉప్పజ్జతి గచ్ఛతీతి **ఉప్పాదో, ఉప్పాతోపి,** సుభాసుభసూచికా భూతవికతి. సో హి ధూమో వియ అగ్గిస్స కమ్మఫలస్స పకాసనమత్తమేవ కరోతి, న తు తముప్పాదేతీతి. **ఇద**న్తి ఇదం నామ ఫలం. **ఏవ**న్తి ఇమినా నామ ఆకారేన. **ఆదిసన్తీ**తి నిద్దిసన్తి. **పుబ్బణ్హసమయే**తి కాలవసేన. **ఇదం నామా**తి వత్థువసేన వదతి. యో

వసభం, కుఞ్జరం, పాసాదం, పబ్బతం వా ఆరుళ్హమత్తానం సుపినే పస్సతి, తస్స “ఇదం నామ ఫల”న్తిఆదినా హి వత్థుకిత్తనం హోతి. **సుపినక**న్తి సుపినసత్థం. అఙ్గసమ్పత్తివిపత్తిదస్సనమత్తేన పుబ్బే “అఙ్గ”న్తి వుత్తం, ఇధ పన మహానుభావతాదినిప్ఫాదకలక్ఖణవిసేసదస్సనేన “లక్ఖణ”న్తి అయమేతేసం విసేసో, తేనాహ ‘‘**ఇమినా లక్ఖణేనా**’’తిఆది. లక్ఖణన్తి హి అఙ్గపచ్చఙ్గేసు దిస్సమానాకారవిసేసం సత్తిసిరివచ్ఛగదాపాసాదాదికమధిప్పేతం తం తం ఫలం లక్ఖీయతి అనేనాతి కత్వా, సత్థం పన తప్పకాసనతో **లక్ఖణం. ఆహతే**తి పురాణే. **అనాహతే**తి నవే. **అహతే**తి పన పాఠే వుత్తవిపరియాయేన అత్థో. **ఇతో పట్ఠాయా**తి దేవరక్ఖసమనుస్సాదిభేదేన యథాఫలం పరికప్పితేన వివిధవత్థభాగే ఇతో వా ఏత్తో వా సఞ్ఛిన్నే ఇదం నామ భోగాదిఫలం హోతి. **ఏవరూపేన దారునా**తి పలాససిరిఫలాదిదారునా, తథా దబ్బియా. యది దబ్బిహోమాదీనిపి అగ్గిహోమానేవ , అథ కస్మా విసుం వుత్తానీతి ఆహ ‘‘**ఏవరూపాయా**’’తిఆది. **దబ్బిహోమా**దీని హోమోపకరణాదివిసేసేహి ఫలవిసేసదస్సనవసేన వుత్తాని, **అగ్గిహోమం** పన వుత్తావసేససాధనవసేన వుత్తన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ ‘‘**దబ్బిహోమాదీనీ**’’తిఆది.

కుణ్డకోతి తణ్డులఖణ్డం, తిలస్స ఇదన్తి **తేలం,** సమాసతద్ధితపదాని పసిద్ధేసు సామఞ్ఞభూతానీతి విసేసకరణత్థం ‘‘**తిలతేలాదిక**’’న్తి వుత్తం. **పక్ఖిపన**న్తి పక్ఖిపనత్థం. “పక్ఖిపనవిజ్జ”న్తిపి పాఠో, పక్ఖిపనహేతుభూతం విజ్జన్తి అత్థో. **దక్ఖిణక్ఖకజణ్ణులోహితాదీహీ**తి దక్ఖిణక్ఖకలోహితదక్ఖిణజణ్ణులోహితాదీహి. ‘‘**పుబ్బే**’’తిఆదినా అఙ్గఅఙ్గవిజ్జానం విసేసదస్సనేన పునరుత్తభావమపనేతి. **అఙ్గులట్ఠిం దిస్వా**తి అఙ్గులిభూతం, అఙ్గులియా వా జాతం అట్ఠిం పస్సిత్వా, అఙ్గులిచ్ఛవిమత్తం అపస్సిత్వా తదట్ఠివిపస్సనవసేనేవ బ్యాకరోన్తీతి వుత్తం హోతి. “అఙ్గులట్ఠిన్తి సరీర”న్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧) పన **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం, ఏవం సతి అఙ్గపచ్చఙ్గానం విరుహనభావేన లట్ఠిసదిసత్తా సరీరమేవ అఙ్గులట్ఠీతి విఞ్ఞాయతి. **కులపుత్తో**తి జాతికులపుత్తో, ఆచారకులపుత్తో చ. **దిస్వాపీ**తి ఏత్థ **అపి**-సద్దో అదిస్వాపీతి సమ్పిణ్డనత్థో. అబ్భినో సత్థం **అబ్భేయ్యం**. మాసురక్ఖేన కతో గన్థో **మాసురక్ఖో**. రాజూహి పరిభూత్తం సత్థం **రాజసత్థం.** సబ్బానిపేతాని ఖత్తవిజ్జాపకరణాని. **సివ**-సద్దో సన్తిఅత్థోతి ఆహ ‘‘**సన్తికరణవిజ్జా**’’తి, ఉపసగ్గూపసమనవిజ్జాతి అత్థో. సివా-సద్దమేవ రస్సం కత్వా ఏవమాహాతి సన్ధాయ ‘‘**సిఙ్గాలరుతవిజ్జా**’’తి వదన్తి, సిఙ్గాలానం రుతే సుభాసుభసఞ్జాననవిజ్జాతి అత్థో. ‘‘**భూతవేజ్జమన్తో**తి భూతవసీకరణమన్తో. **భూరిఘరే**తి అన్తోపథవియం కతఘరే, మత్తికామయఘరే వా. “భూరివిజ్జా సస్సబుద్ధికరణవిజ్జా”తి **సారసమాసే. సప్పవ్హాయనవిజ్జా**తి సప్పాగమనవిజ్జా. **విసవన్తమేవ వా**తి విసవమానమేవ వా. భావనిద్దేసస్స హి మాన-సద్దస్స అన్తబ్యప్పదేసో. యాయ కరోన్తి, సా విసవిజ్జాతి యోజనా. “విసతన్త్రమేవ వా”తిపి పాఠో. ఏవం సతి సరూపదస్సనం హోతి, విసవిచారణగన్థోయేవాతి అత్థో. తన్త్రన్తి హి గన్థస్స పరసమఞ్ఞా. **సపక్ఖకఅపక్ఖకద్విపదచతుప్పదాన**న్తి పిఙ్గలమక్ఖికాదిసపక్ఖకఘరగోలికాదిఅపక్ఖకదేవమనుస్సచఙ్గోరాదిద్విపద-కణ్టససజమ్బుకాదిచతుప్పదానం . **రుతం** వస్సితం. **గతం** గమనం, ఏతేన ‘‘**సకుణవిజ్జా**’’తి ఇధ మిగసద్దస్స లోపం, నిదస్సనమత్తం వా దస్సేతి. **సకుణఞాణ**న్తి సకుణవసేన సుభాసుభఫలస్స జాననం. నను సకుణవిజ్జాయ ఏవ వాయసవిజ్జాపవిట్ఠాతి ఆహ ‘‘**తం విసుఞ్ఞేవ సత్థ**’’న్తి. తంతంపకాసకసత్థానురూపవసేన హి ఇధ తస్స తస్స వచనన్తి దట్ఠబ్బం.

పరిపక్కగతభావో అత్తభావస్స, జీవితకాలస్స చ వసేన గహేతబ్బోతి దస్సేతి ‘‘**ఇదానీ**’’తిఆదినా. **ఆదిట్ఠఞాణ**న్తి ఆదిసితబ్బస్స ఞాణం. **సరరక్ఖణ**న్తి సరతో అత్తానం, అత్తతో వా సరస్స రక్ఖణం. ‘‘**సబ్బసఙ్గాహిక**’’న్తి ఇమినా మిగ-సద్దస్స సబ్బసకుణచతుప్పదేసు పవత్తిం దస్సేతి, ఏకసేసనిద్దేసో వా ఏస చతుప్పదేస్వేవ మిగ-సద్దస్స నిరుళ్హత్తా. సబ్బేసమ్పి

సకుణచతుప్పదానం రుతజాననసత్థస్స మిగచక్కసమఞ్ఞా, యథా తం సుభాసుభజాననప్పకారే సబ్బతో భద్రం చక్కాదిసమఞ్ఞాతి ఆహ ''**సబ్బ...పే॰... వుత్త**''న్తి.

౨౨. ''**సామినో**''తిఆది పసత్థాపసత్థకారణవచనం. **లక్ఖణ**న్తి తేసం లక్ఖణప్పకాసకసత్థం. పారిసేసనయేన అవసేసం **ఆవుధం.** ''**యమ్హి కులే**''తిఆదినా ఇమస్మిం ఠానే తథాజాననహేతు ఏవ సేసం లక్ఖణన్తి దస్సేతి. **అయం విసేసో**తి "లక్ఖణ"న్తి హేట్ఠా వుత్తా లక్ఖణతో విసేసో. తదత్థావికరణత్థం ''**ఇదఞ్చేత్థ వత్థూ**''తి వుత్తం **అగ్గిం ధమమాన**న్తి అగ్గిం ముఖవాతేన జాలేన్తం. **మక్ఖేసీ**తి వినాసేతి. **పిళన్ధనకణ్ణికాయా**తి కణ్ణాలఙ్కారస్స. **గేహకణ్ణికాయా**తి గేహకూటస్స, ఏతేన ఏకసేసనయం, సామఞ్ఞనిద్దేసం వా ఉపేతం. **కచ్ఛపలక్ఖణ**న్తి కుమ్మలక్ఖణం. **సబ్బచతుప్పదాన**న్తి మిగ-సద్దస్స చతుప్పదవాచకత్తమాహ.

౨౩. అసుకదివసేతి దుతియాతతియాదితిథివసేన వుత్తం. **అసుకనక్ఖత్తేనా**తి అస్సయుజభరణీకత్తికారోహణీఆదినక్ఖత్తయోగవసేన. **విప్పవుత్థాన**న్తి విప్పవసితానం సదేసతో నిక్ఖన్తానం. ఉపసఙ్కమనం **ఉపయానం. అపయానం** పటిక్కమనం. **దుతియపదేపీ**తి "బాహిరానం రఞ్ఞం...పే॰... భవిస్సతీ"తి వుత్తే దుతియవాక్యేపి. "అబ్భన్తరానం రఞ్ఞం జయో"తిఆదీహి ద్వీహి వాక్యేహి వుత్తా **జయపరాజయా పాకటాయేవ.**

౨౪. రాహూతి రాహు నామ అసురిస్సరో అసురరాజా. తథా హి **మహాసమయసుత్తే** అసురనికాయే వుత్తం –

> "సతఞ్చ బలిపుత్తానం, సబ్బే వేరోచనామకా;
> సన్నయ్హిత్వా బలిసేనం, రాహుభద్దముపాగము"న్తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౮);

తస్స చన్దిమసూరియానం గహణం సంయుత్తనికాయే **చన్దిమసుత్తసూరియసుత్తేహి** దీపేతబ్బం. **ఇతి**-సద్దో చేత్థ ఆదిఅత్థో "చన్దగ్గాహాదయో"తి వుత్తత్తా, తేన సూరియగ్గాహనక్ఖత్తగ్గాహా సఙ్గయ్హన్తి. తస్మా చన్దిమసూరియానమివ నక్ఖత్తానమ్పి రాహునా గహణం వేదితబ్బం. తతో ఏవ హి ''**అపి చా**''తిఆదినా నక్ఖత్తగాహే దుతియనయో వుత్తో. **అఙ్గారకాదిగాహసమాయోగోపీ**తి అగ్గహితగ్గహణేన అఙ్గారకససిపుత్తసూరగరుసుక్కరవిసుతకేతుసఙ్ఖాతానం గాహానం సమాయోగో అపి నక్ఖత్తగాహోయేవ సహ పయోగేన గహణతో. సహపయోగోపి హి వేదసమయేన గహణన్తి వుచ్చతి. **ఉక్కానం పతన**న్తి ఉక్కోభాసానం పతనం. వాతసఙ్ఘాతేసు హి వేగేన అఞ్ఞమఞ్ఞం సఙ్ఘట్టేన్తేసు దీపికోభాసో వియ ఓభాసో ఉప్పజ్జిత్వా ఆకాసతో పతతి, తత్రాయం ఉక్కాపాతవోహారో. **జోతిసత్థే**పి వుత్తం –

> "మహాసిఖా చ సుక్ఖగ్గా-రత్తానిలసిఖోజ్జలా;
> పోరిసీ చ పమాణేన, ఉక్కా నానావిధా మతా"తి.

దిసాకాలుసియన్తి దిసాసు ఖోభనం, **తం** సరూపతో దస్సేతి ''**అగ్గిసిఖధూమసిఖాదీహి ఆకులభావో వియా**''తి ఇమినా, అగ్గిసిఖధూమసిఖాదీనం బహుధా పాతుభావో ఏవ **దిసాదాహో** నామాతి వుత్తం హోతి. తదేవ "ధూమకేతూ"తి లోకియా వదన్తి. వుత్తఞ్చ **జోతిసత్థే** –

> "కేతు వియ సిఖావతీ, జోతి ఉప్పాతరూపినీ"తి.

సుక్ఖవలాహకగజ్జనన్తి వుట్ఠిమన్తరేన వాయువేగచలితస్స వలాహకస్స నదనం. యం లోకియా "నిఘాతో"తి వదన్తి. వుత్తఞ్చ **జోతిసత్థే** –

> "యదాన్తలిక్ఖే బలవా, మారుతో మారుతాహతో;
> పతత్యధో స నీఘాతో, జాయతే వాయుసమ్భవో"తి.

ఉదయనన్తి లగ్గనమాయూహనం.

> "యదోదేతి తదా లగనం, రాసీనమన్వయం కమా"తి –

హి వుత్తం. **అత్థఙ్గమన**మ్పి తతో సత్తమరాసిప్పమాణవసేన వేదితబ్బం. అబ్భా ధూమో రజో రాహూతి ఇమేహి చతూహి కారణేహి **అవిసుద్ధతా.** తబ్బినిముత్తతా **వోదానం.** వుత్తఞ్చ "చత్తారోమే భిక్ఖవే, చన్దిమసూరియానం ఉపక్కిలేసా, యేహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠా చన్దిమసూరియా న తపన్తి న భాసన్తి న విరోచన్తి. కతమే చత్తారో? అబ్భా భిక్ఖవే, చన్దిమసూరియానం ఉపక్కిలేసా, యేన...పే.... ధూమో...పే.... రజో...పే.... రాహు భిక్ఖవే...పే.... ఇమే ఖో...పే.... న విరోచన్తీ"తి (అం॰ ని॰ ౪.౫౦).

౨౫. దేవస్సాతి మేఘస్స. **ధారానుప్పవేచ్ఛనం** వస్సనం. **అవగ్గాహో**తి ధారాయ అవగ్గహణం దుగ్గహణం, తేనాహ "**వస్సవిబన్ధో**"తి. **హత్థముద్దా**తి హత్థేన అధిప్పేతవిఞ్ఞాపనం, తం పన అఙ్గులిసఙ్కోచనేన గణనాయేవాతి **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧) వుత్తం. ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన పన "హత్థముద్దా నామ అఙ్గులిపబ్బేసు సఞ్ఞం ఠపేత్వా గణనా"తి దస్సితా. **గణనా వుచ్చతి అచ్ఛిద్దకగణనా** పరిసేసఞాయేన, సా పన పాదసికమిలక్ఖకాదయో వియ "ఏకం ద్వే"తిఆదినా నవన్తవిధినా నిరన్తరగణనాతి వేదితబ్బా. సమూహనం **సఙ్కలనం** విసుం ఉప్పాదనం అపనయనం **పటుప్పాదనం** [సటుప్పాదనం (అట్ఠకథాయం)] "సదుప్పాదన"న్తిపి పఠన్తి, సమ్మా ఉప్పాదనన్తి అత్థో. **ఆది**-సద్దేన వోకలనభాగహారాదికే సఙ్గణ్హాతి. తత్థ **వోకలనం** విసుం సమూహకరణం, వోమిస్సనన్తి అత్థో. భాగకరణం **భాగో.** భుఞ్జనం విభజనం **హారో. సా**తి యథావుత్తా పిణ్డగణనా **దిస్వా**తి ఏత్థ దిట్ఠమత్తేన గణేత్వాతి అత్థో గహేతబ్బో.

పటిభానకవీతి ఏత్థ అఙ్గుత్తరాగమే (అం॰ ని॰ ౪.౨౩౧) వుత్తానన్తి సేసో, కవీనం కబ్యకరణన్తి సమ్బన్ధో, ఏతేన కవీహి కతం, కవీనం వా ఇదం **కావేయ్య**న్తి అత్థం దస్సేతి. "**అత్తనో చిన్తావసేనా**"తిఆది తేసం సభావదస్సనం. తథా హి వత్థుం, అనుసన్ధిఞ్చ సయమేవ చిరేన చిన్తేత్వా కరణవసేన **చిన్తాకవి** వేదితబ్బో. కిఞ్చి సుత్వా సుతేన అసుతం అనుసన్ధేత్వా కరణవసేన **సుతకవి,** కిఞ్చి అత్థం ఉపధారేత్వా తస్స సఙ్ఖిపనవిత్థారణాదివసేన **అత్థకవి,** యం కిఞ్చి పరేన కతం కబ్బం వా నాటకం వా దిస్వా తంసదిసమేవ అఞ్ఞం అత్తనో ఠానుప్పత్తికపటిభానేన కరణవసేన **పటిభానకవీ**తి. న్తి తమత్థం. **తప్పటిభాగ**న్తి తేన దిట్ఠేన సదిసం. "కత్తబ్బ"న్తి ఏత్థ విసేసనం, "కరిస్సామీ"తి ఏత్థ వా భావనపుంసకం. **ఠానుప్పత్తికపటిభానవసేనా**తి కారణానురూపం పవత్తనకఞాణవసేన. **జీవికత్థాయా**తి పకరణాధిగతవసేనేవ వుత్తం. కవీనం ఇదన్తి **కబ్యం,** యం "గీత"న్తి వుచ్చతి.

౨౬. పరిగ్గహభావేన దారికాయ గణ్హనం **ఆవాహనం.** తథా దానం **వివాహనం.** ఇధ పన తథాకరణస్స ఉత్తరపదలోపేన నిద్దేసో, హేతుగబ్భవసేన వా, తేనాహ "**ఇమస్స దారకస్సా**"తిఆది. **ఇతీతి** ఏవంహోన్తేసు, ఏవంభావతో వా. **ఉట్ఠానన్తి** ఖేత్తాదితో ఉప్పన్నమాయం. **ఇణన్తి** ధనవడ్ఢనత్థం పరస్స దిన్నం పరియుదఞ్చనం. పుబ్బే పరిచ్ఛిన్నకాలే అసమ్పత్తేపి ఉద్ధరితమిణం **ఉట్ఠానం,** యథాపరిచ్ఛిన్నకాలే పన సమ్పత్తే **ఇణన్తి** కేచి, తదయుత్తమేవ ఇణగహణేనేవ సిజ్ఝనతో. పరేసం దిన్నం ఇణం వా ధనన్తి సమ్బన్ధో. **థావరన్తి** చిరట్ఠితికం. దేసన్తరే దిగుణతిగుణాదిగహణవసేన భణ్డప్పయోజనం **పయోగో.** తత్థ వా అఞ్ఞత్థ వా యథాకాలపరిచ్ఛేదం వడ్ఢిగహణవసేన పయోజనం **ఉద్ధారో.** "భణ్డమూలరహితానం వాణిజం కత్వా ఏత్తకేన ఉదయేన సహ మూలం దేథా'తి ధనదానం **పయోగో,** తావకాలికదానం **ఉద్ధారో**"తిపి వదన్తి. **అజ్జ పయోజితం దిగుణం చతుగుణం హోతీతి** యది అజ్జ పయోజితం భణ్డం, ఏవం అపరజ్జ దిగుణం, అజ్జ చతుగుణం హోతీతి అత్థో. సుభస్స, సుభేన వా గమనం పవత్తనం **సుభగో,** తస్స కరణం **సుభగకరణం,** తం పన పియమనాపస్స, సస్సిరీకస్స వా కరణమేవాతి ఆహ "**పియమనాపకరణ**"న్తిఆది. **సస్సిరీకకరణన్తి** సరీరసోభగ్గకరణం. **విలీనస్సాతి** పతిట్ఠహిత్వాపి పరిపక్కమపాపుణిత్వా విలోపస్స. తథా పరిపక్కభావేన **అట్ఠితస్స.** పరియాయవచనమేతం పదచతుక్కం. **భేసజ్జదానన్తి** గబ్భసణ్ఠాపనభేసజ్జస్స దానం. **తీహి కారణేహీతి** ఏత్థ వాతేన, పాణకేహి వా గబ్భే వినస్సన్తే న పురిమకమ్మునా ఓకాసో కతో, తప్పచ్చయా ఏవ కమ్మం విపచ్చతి, సయమేవ పన కమ్మునా ఓకాసే కతే న ఏకన్తేన వాతా, పాణకా వా అపేక్ఖితబ్బాతి కమ్మస్స విసుం కారణభావో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. **వినయట్ఠకథాయం** (వి॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౮౨) పన వాతేన పాణకేహి వా గబ్భో వినస్సన్తో కమ్మం వినా న వినస్సతీతి అధిప్పాయేన తమఞ్ఞాత్ర ద్వీహి కారణేహీతి వుత్తం. **నిబ్బాపనీయన్తి** ఉపసమకరం. **పటికమ్మన్తి** యథా తే న ఖాదన్తి, తథా పటికరణం.

బన్ధకరణన్తి యథా జిం చాలేతుం న సక్కోతి, ఏవం అనాలోళితకరణం. **పరివత్తనత్థన్తి** ఆవుధాదినా సహ ఉక్ఖిత్తహత్థానం అఞ్ఞత్థ పరివత్తనత్థం, అత్తనా గోపితట్ఠానే అఖిపేత్వా పరత్థ ఖిపనత్థన్తి వుత్తం హోతి. **ఖిపతీతి** చ అఞ్ఞత్థ ఖిపతీతి అత్థో. **వినిచ్ఛయట్ఠానేతి** అడ్డవినిచ్ఛయట్ఠానే. ఇచ్ఛితత్థస్స దేవతాయ కణ్ణే కథనవసేన జప్పనం **కణ్ణజప్పనన్తి** చ వదన్తి. **దేవతం ఓతారేత్వాతి** ఏత్థ మన్తజప్పనేన దేవతాయ ఓతారణం. **జీవికత్థాయాతి** యథా పారిచరియం కత్వా జీవితవుత్తి హోతి, తథా జీవితవుత్తికరణత్థాయ. **ఆదిచ్చపారిచరియాతి** కరమాలాహి పూజం కత్వా సకలదివసం ఆదిచ్చాభిముఖావట్ఠానేన ఆదిచ్చస్స పరిచరణం. "**తథేవా**"తి ఇమినా "జీవికత్థాయా"తి పదమాకడ్ఢతి. **సిరివ్హాయనన్తి** ఈ-కారతో అ-కారలోపేన సన్ధినిద్దేసో, తేనాహ "**సిరియా అవ్హాయన**"న్తి. "**సిరేనా**"తి పన ఠానవసేన అవ్హాయనాకారం దస్సేతి. యే తు అ-కారతో **అ-**కారస్స లోపం కత్వా "సిరవ్హాయన"న్తి పఠన్తి, తేసం పాఠే అయమత్థో "మన్తం జప్పేత్వా సిరసా ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స అవ్హాయన"న్తి.

౨౭. **దేవట్ఠానన్తి** దేవాయతనం. **ఉపహారన్తి** పూజం. **సమిద్ధికాలేతి** ఆయాచితస్స అత్థస్స సిద్ధకాలే. **సన్తిపటిస్సవకమ్మన్తి** దేవతాయాచనాయ యా సన్తి పటికత్తబ్బా, తస్సా పటిస్సవకరణం. **సన్తీతి** చేత్థ మన్తజప్పనేన పూజాకరణం, తాయ సన్తియా ఆయాచనప్పయోగోతి అత్థో. **తస్మిన్తి** యం "సచే మే ఇదం నామ సమిజ్ఝిస్సతీ"తి వుత్తం, తస్మిం పటిస్సవఫలభూతే యథాభిపత్థితకమ్మస్మిం. **తస్సాతి** యో "పణిధీ"తి చ వుత్తో, తస్స పటిస్సవస్స. యథాపటిస్సవఞ్హి ఉపహారే కతే పణిధిఆయాచనా కతా నియ్యాతితా హోతీతి. **గహితమన్తస్సాతి** ఉగ్గహితమన్తస్స. **పయోగకరణన్తి** ఉపచారకమ్మకరణం. **ఇతీతి** కారణత్థే నిపాతో, తేన వస్సవోస్స-సద్దానం పురిసపణ్డకేసు పవత్తిం కారణభావేన దస్సేతి, పణ్డకతో విసేసేన అసతి భవతీతి **వస్సో.** పురిసలిఙ్గతో విరహేన అవఅసతి హీళితో హుత్వా భవతీతి

వోస్సో. విసేసో రాగస్సవో యస్సాతి **వస్సో**. విగతో రాగస్సవో యస్సాతి **వోస్సో**తి నిరుత్తినయేన పదసిద్ధీతిపి వదన్తి. **వస్సకరణం** తదనురూపభేసజ్జేన. **వోస్సకరణం** పన ఉద్ధతబీజతాదినాపి, తేనేవ **జాతకట్ఠకథాయం** "వోస్సవరాతి ఉద్ధతబీజా ఓరోధపాలకా"తి వుత్తం . **అచ్ఛన్దికభావమత్త**న్తి ఇత్థియా అకామభావమత్తం. **లిఙ్గ**న్తి పురిసనిమిత్తం.

వత్థుబలికమ్మకరణన్తి ఘరవత్థుస్మిం బలికమ్మస్స కరణం, తం పన ఉపద్దవపటిబాహనత్థం, వడ్ఢనత్థఞ్చ కరోన్తి, మన్తజప్పనేన అత్తనో, అఞ్ఞేసఞ్చ **ముఖసుద్ధికరణం. తేస**న్తి అఞ్ఞేసం. **యోగ**న్తి భేసజ్జపయోగం. **వమన**న్తి పచ్ఛిన్దనం. **ఉద్ధంవిరేచన**న్తి వమనభేదమేవ "ఉద్ధం దోసానం నీహరణ"న్తి వుత్తత్తా. **విరేచన**న్తి పకతివిరేచనమేవ. **అధోవిరేచన**న్తి సుద్ధవత్థికసావవత్థిఆదివత్థికిరియా "అధో దోసానం నీహరణ"న్తి వుత్తత్తా. అథో వమనం ఉగ్గిరణమేవ, ఉద్ధంవిరేచనం దోసనీహరణం. తథా విరేచనం విరేకోవ, అధోవిరేచనం దోసనీహరణన్తి అయమేతేసం విసేసో పాకటో హోతి. **దోసాన**న్తి చ పిత్తాదిదోసానన్తి అత్థో. సేమ్హనీహరణాది **సిరోవిరేచనం. కణ్ణబన్ధనత్థ**న్తి ఛిన్నకణ్ణానం సఙ్ఘటనత్థం. **వణహరణత్థ**న్తి అరుపనయనత్థం. **అక్ఖితప్పనతేల**న్తి అక్ఖీసు ఉసుమస్స నీహరణతేలం. యేన అక్ఖిమ్హి అఞ్జితే ఉణ్హం ఉసుమం నిక్ఖమతి. యం నాసికాయ గణ్హీయతి, తం **నత్థు. పటలానీ**తి అక్ఖిపటలాని. **నీహరణసమత్థ**న్తి అపనయనసమత్థం. **ఖారఞ్జన**న్తి ఖారకమఞ్జనం. సీతమేవ సచ్ఛం నిరుత్తినయేన, తస్స కారణం అఞ్జనం **సచ్ఛఞ్జన**న్తి ఆహ ''**సీతలభేసజ్జఞ్జన**''న్తి. **సలాకవేజ్జకమ్మ**న్తి అక్ఖిరోగవేజ్జకమ్మం. సలాకసదిసత్తా సలాకసఙ్ఖాతస్స అక్ఖిరోగస్స వేజ్జకమ్మన్తి హి **సాలాకియం.** ఇదం పన వుత్తావసేసస్స అక్ఖిరోగపటికమ్మస్స సఙ్గహణత్థం వుత్తం "తప్పనాదయోపి హి సాలాకియానేవా"తి. పటివిద్ధస్స సలాకస్స నిక్ఖమనత్థం వేజ్జకమ్మం సలాకవేజ్జకమ్మన్తి కేచి, తం పన సల్లకత్తియపదేనేవ సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం.

సల్లస్స పటివిద్ధస్స కత్తనం ఉబ్బాహనం **సల్లకత్తం,** తదత్థాయ వేజ్జకమ్మం **సల్లకత్తవేజ్జకమ్మం.** కుమారం భరతీతి **కుమారభతో,** తస్స భావో **కోమారభచ్చం,** కుమారో ఏవ వా **కోమారో,** భతనం **భచ్చం,** తస్స భచ్చం తథా, తదభినిప్ఫాదకం వేజ్జకమ్మన్తి అత్థో. మూలాని పధానాని రోగూపసమనే సమత్థాని భేసజ్జాని **మూలభేసజ్జాని,** మూలానం వా బ్యాధీనం భేసజ్జాని తథా. మూలానుబన్ధవసేన హి దువిధో బ్యాధి. తత్ర మూలబ్యాధిమ్హి తికిచ్ఛితే యేభుయ్యేన ఇతరం వూపసమతి, తేనాహ ''**కాయతికిచ్ఛితం దస్సేతీ**''తిఆది . తత్థ **కాయతికిచ్ఛత**న్తి మూలభావతో సరీరభూతేహి భేసజ్జేహి, సరీరభూతానం వా రోగానం తికిచ్ఛకభావం. **ఖారాదీనీ**తి ఖారోదకాదీని. **తదనురూపే వణే**తి వూపసమితస్స మూలబ్యాధినో అనుచ్ఛవికే అరుమ్హి. **తేస**న్తి మూలభేసజ్జానం. **అపనయనం** అపహరణం, తేహి అతికిచ్ఛనన్తి వుత్తం హోతి. ఇదఞ్చ కోమారభచ్చసల్లకత్తసాలాకియాదివిసేసభూతానం తన్తీనం పుబ్బే వుత్తత్తా పారిసేసవసేన వుత్తం, తస్మా తదవసేసాయ తన్తియా ఇధ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో, సబ్బాని చేతాని ఆజీవహేతుకానియేవ ఇధాధిప్పేతాని "మిచ్ఛాజీవేన జీవికం కప్పేన్తీ"తి (దీ. ని. ౧.౨౧) వుత్తత్తా. యం పన తత్థ తత్థ పాళియం "ఇతి వా"తి వుత్తం. తత్థ **ఇతీ**-తి పకారత్థే నిపాతో, **వా**-తి వికప్పనత్థే. ఇదం వుత్తం హోతి – ఇమినా పకారేన, ఇతో అఞ్ఞేన వాతి. తేన యాని ఇతో బాహిరకపబ్బజితా సిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానాదీని జీవికోపాయభూతాని ఆజీవికపకతా ఉపజీవన్తి, తేసం పరిగ్గహో కతోతి వేదితబ్బం.

మహాసీలవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుబ్బన్తకప్పికసస్సతవాదవణ్ణనా

౨౮. ఇదాని సుఞ్ఞతాపకాసనవారస్సత్థం వణ్ణేన్తో అనుసన్ధిం పకాసేతుం ''ఏవ''న్తిఆదిమాహ. తత్థ **వుత్తవణ్ణస్సాతి** సహత్థే ఛట్ఠివచనం, సామిఅత్థే వా అనుసన్ధి-సద్దస్స భావకమ్మవసేన కిరియాదేసనాసు పవత్తనతో. **భిక్ఖుసఙ్ఘేన వుత్తవణ్ణస్సాతి** "యావఞ్చిదం తేన భగవతా"తిఆదినా వుత్తవణ్ణస్స. తత్ర పాళియం అయం సమ్బన్ధో – న భిక్ఖవే, ఏత్తకా ఏవ బుద్ధగుణా యే తుమ్హాకం పాకటా, అపాకటా పన "అత్థి భిక్ఖవే, అఞ్ఞే ధమ్మా"తి విత్థారో. "ఇమే దిట్ఠిట్ఠానా ఏవం గహితా"తిఆదినా సస్సతాదిదిట్ఠిట్ఠానానం యథాగహితాకారస్స సుఞ్ఞభావప్పకాసనతో, "తఞ్చ పజాననం న పరామసతీ"తి సీలాదీనఞ్చ అపరామసనీయభావదీపనేన నిచ్చసారాదివిరహప్పకాసనతో, యాసు వేదనాసు అవీతరాగతాయ బాహిరానం ఏతాని దిట్ఠివిబన్ధకాని సమ్భవన్తి, తాసం పచ్చయభూతానఞ్చ సమ్మోహాదీనం వేదకకారకసభావాభావదస్సనముఖేన సబ్బధమ్మానం అత్తత్తనియతావిరహదీపనతో, అనుపాదాపరినిబ్బానదీపనతో చ అయం దేసనా సుఞ్ఞతావిభావనప్పధానాతి ఆహ ''**సుఞ్ఞతాపకాసనం ఆరభీ**''తి.

పరియత్తీతి వినయాదిభేదభిన్నా మనసా వవత్థాపితా తన్తి. **దేసనాతి** తస్సా తన్తియా మనసా వవత్థాపితాయ విభావనా, యథాధమ్మం ధమ్మాభిలాపభూతా వా పఞ్ఞాపనా, అనులోమాదివసేన వా కథనన్తి పరియత్తిదేసనానం విసేసో పుబ్బేయేవ వవత్థాపితోతి ఇమమత్థం సన్ధాయ ''**దేసనాయ, పరియత్తియ**''న్తి చ వుత్తం. **ఏవమాదీసూతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన సచ్చసభావసమాధిపఞ్ఞాపకతిపుఞ్ఞాపత్తిఞేయ్యాదయో సఙ్గయ్హన్తి. తథా హి అయం **ధమ్మ**-సద్దో "చతున్నం భిక్ఖవే, ధమ్మానం అననుబోధా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౧) సచ్చే పవత్తతి, "కుసలా ధమ్మా అకుసలా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧) సభావే, "ఏవంధమ్మా తే భగవన్తో అహేసు"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౩, ౯౪, ౧౪౫; ౩.౧౪౨; మ॰ ని॰ ౩.౧౯౭; సం॰ ని॰ ౫.౩౭౮) సమాధిమ్హి, "సచ్చం ధమ్మో ధితి చాగో, స వే పేచ్చ న సోచతీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ౧౯౦) పఞ్ఞాయం, "జాతిధమ్మానం భిక్ఖవే, సత్తానం ఏవం ఇచ్ఛా ఉప్పజ్జతీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౧; ౩.౩౭౩; పటి॰ మ॰ ౧.౩౩) పకతియం, "ధమ్మో సుచిణ్ణో సుఖమావహాతీ"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౧౮౪; థేరగా॰ ౩౦౩; జా॰ ౧.౧౦.౧౦౨; ౧౫.౩౮౫) పుఞ్ఞే, "చత్తారో పారాజికా ధమ్మా"తిఆదీసు (పారా॰ ౨౩౩) ఆపత్తియం, "సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథమాగచ్ఛన్తీ"తిఆదీసు (మహాని॰ ౧౫౬; చూళని॰ ౮౫; పటి॰ మ॰ ౩.౫) ఞేయ్యే పవత్తతి. **ధమ్మా హోన్తీతి** సత్తజీవతో సుఞ్ఞా ధమ్మమత్తా హోన్తీతి అత్థో. కిమత్థియం గుణే పవత్తనన్తి ఆహ ''**తస్మా**''తిఆది.

మకసతుణ్డసూచియాతి సూచిముఖమక్ఖికాయ తుణ్డసఙ్ఖాతాయ సూచియా. అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠో వియాతి సమ్బన్ధో. **అఞ్ఞత్ర తథాగతాతి** ఠపేత్వా తథాగతం. ''**దుద్దసా**''తి పదేనేవ తేసం ధమ్మానం దుక్ఖోగాహతా పకాసితాతి ''**అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠా**'' ఇచ్చేవ వుత్తం. లభితబ్బాతి **లబ్భనీయా,** సా ఏవ **లబ్భనేయ్యా,** లభీయతే వా **లబ్భనం,** తమరహతీతి **లబ్భనేయ్యా,** న లబ్భనేయ్యా **అలబ్భనేయ్యా,** పతిట్ఠహన్తి ఏత్థాతి **పతిట్ఠా,** పతిట్ఠహనం వా **పతిట్ఠా,** అలబ్భనేయ్యా పతిట్ఠా ఏత్థాతి **అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠా**. ఇదం వుత్తం హోతి – సచే కోచి అత్తనో పమాణం అజానన్తో ఞాణేన తే ధమ్మే ఓగాహితుం ఉస్సాహం కరేయ్య, తస్స తం ఞాణం అప్పతిట్ఠమేవ మకసతుణ్డసూచి వియ మహాసముద్దేతి. ఓగాహితుమసక్కుణేయ్యతాయ "ఏత్తకా ఏతే ఈదిసా వా"తి తే పస్సితుం న సక్కాతి వుత్తం ''**గమ్భీరత్తా ఏవ దుద్దసా**''తి. యే పన దట్ఠుమేవ న సక్కా, తేసం ఓగాహిత్వా అను అను బుజ్ఝనే కథా ఏవ నత్థీతి ఆహ ''**దుద్దసత్తా ఏవ దురనుబోధా**తి. సబ్బకిలేసపరిళాహపటిప్పస్సద్ధిసఙ్ఖాతఅగ్గఫలమత్థకే సముప్పన్నతా, పురేచరానుచరవసేన

నిబ్బుతసబ్బకిలేసపరిళాహసమాపత్తిసమోకిణ్ణత్తా చ **నిబ్బుతసబ్బపరిళాహా.** తబ్భావతో సన్తాతి అత్థో. **సన్తారమ్మణాని** మగ్గఫలనిబ్బానాని అనుపసన్తసభావానం కిలేసానం, సఙ్ఖారానఞ్చ అభావతో.

అథ వా కసిణుగ్ఘాటిమాకాసతబ్బిసయవిఞ్ఞాణానం అనన్తభావో వియ సుసమూహతవిక్ఖేపతాయ నిచ్చసమాహితస్స మనసికారస్స వసేన తదారమ్మణధమ్మానం సన్తభావో వేదితబ్బో. అవిరజ్జిత్వా నిమిత్తపటివేధో వియ ఇస్సాసానం అవిరజ్జిత్వా ధమ్మానం యథాభూతసభావావబోధో సాదురసో మహారసోవ హోతీతి ఆహ ''**అతిత్తికరణట్ఠేనా**''తి, అతప్పనకరణసభావేనాతి అత్థో. సోహిచ్చం తిత్తి తప్పనన్తి హి పరియాయో. **అతిత్తికరణట్ఠేనాతి** పత్థేత్వా సాదురసకరణట్ఠేనాతిపి అత్థం వదన్తి. పటివేధప్పత్తానం తేసు చ బుద్ధానమేవ సబ్బాకారేన విసయభావూపగమనతో న తక్కబుద్ధియా గోచరాతి ఆహ ''**ఉత్తమఞాణవిసయత్తా**''తిఆది. **నిపుణాతి** ఞేయ్యేసు తిక్ఖప్పవత్తియా ఛేకా. యస్మా పన సో ఛేకభావో ఆరమ్మణే అప్పటిహతవుత్తితాయ, సుఖుమఞేయ్యగ్గహణసమత్థతాయ చ సుపాకటో హోతి, తస్మా వుత్తం ''**సణ్హసుఖుమసభావత్తా**''తి. **పణ్డితేహియేవాతి** అవధారణం సమత్థేతుం ''**బాలానం అవిసయత్తా**''తి ఆహ.

అయం అట్ఠకథానయతో అపరో నయో – వినయపణ్ణత్తిఆదిగమ్భీరనేయ్యవిభావనతో **గమ్భీరా.** కదాచియేవ అసఙ్ఖ్యేయ్యే మహాకప్పే అతిక్కమిత్వాపి దుల్లభదస్సనతాయ **దుద్దసా.** దస్సనఞ్చేత్థ పఞ్ఞాచక్ఖువసేనేవ వేదితబ్బం. ధమ్మన్వయసఙ్ఖాతస్స అనుబోధస్స కస్సచిదేవ సమ్భవతో **దురనుబోధా.** సన్తసభావతో, వేనేయ్యానఞ్చ సబ్బగుణసమ్పదానం పరియోసానత్తా **సన్తా.** అత్తనో పచ్చయేహి పధానభావం నీతతాయ **పణీతా.** సమధిగతసచ్చలక్ఖణతాయ అతక్కేహి పుగ్గలేహి, అతక్కేన వా ఞాణేన అవచరితబ్బతో **అతక్కావచరా.** నిపుణం, నిపుణే వా అత్థే సచ్చపచ్చయాకారాదివసేన విభావనతో **నిపుణా.** లోకే అగ్గపణ్డితేన సమ్మాసమ్బుద్ధేన వేదితబ్బతో పకాసితబ్బతో **పణ్డితవేదనీయా.**

అనావరణఞాణపటిలాభతో హి భగవా "సబ్బవిదూహమస్మి, (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫; ౨.౩౪౧; ధ॰ ప॰ ౩౫౩; మహావ॰ ౧౧) దసబలసమన్నాగతో భిక్ఖవే, తథాగతో"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౨౧; ౨.౨౨) అత్తనో సబ్బఞ్ఞుతాదిగుణే పకాసేసి, తేనేవాహ ''**సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వా పవేదేతీ**''తి. **సయం**-సద్దేన, నిద్ధారితావధారణేన వా నివత్తేతబ్బమత్థం దస్సేతుం ''**అనఞ్ఞనేయ్యో హుత్వా**''తి వుత్తం, అఞ్ఞేహి అబోధితో హుత్వాతి అత్థో. **అభిఞ్ఞాతి** య-కారలోపో "అఞ్ఞాణతా ఆపజ్జతీ"తిఆదీసు (పరి॰ ౨౯౬) వియాతి దస్సేతి ''**అభివిసిట్ఠేన ఞాణేనా**''తి ఇమినా. అపిచ ''**సయం అభిఞ్ఞా**''తి పదస్స **అనఞ్ఞనేయ్యో హుత్వాతి** అత్థవచనం, ''**సచ్ఛికత్వా**''తి పదస్స పన **సయమేవ...పే॰... కత్వాతి.** సయం-సద్దా హి సచ్ఛికత్వాతి ఏత్థాపి సమ్బన్ధితబ్బో. **అభివిసిట్ఠేన ఞాణేనాతి** చ తస్స హేతువచనం, కరణవచనం వా.

తత్థ కిఞ్చాపి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం ఫలనిబ్బానాని వియ సచ్ఛికాతబ్బసభావం న హోతి, ఆసవక్ఖయఞాణే పన అధిగతే అధిగతమేవ హోతి, తస్మా తస్స పచ్చక్ఖకరణం సచ్ఛికిరియాతి ఆహ ''**అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన పచ్చక్ఖం కత్వా**''తి. హేతుఅత్థే చేతం కరణవచనం, అగ్గమగ్గఞాణసఙ్ఖాతస్స అభివిసిట్ఠఞాణస్సాధిగమహేతూతి అత్థో. అభివిసిట్ఠఞాణన్తి వా పచ్చవేక్ఖణాఞాణే అధిప్పేతే కరణత్థే కరణవచనమ్పి యుజ్జతేవ. పవేదనఞ్చేత్థ అఞ్ఞావిసయానం సచ్చాదీనం దేసనాకిచ్చసాధనతో, "ఏకోమ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధో"తిఆదినా (మహావ॰ ౧౧; కథా॰ ౪౦౫) పటిజాననతో చ వేదితబ్బం. **గుణధమ్మేహీతి** గుణసఙ్ఖాతేహి ధమ్మేహి. యథాభూతమేవ **యథాభుచ్చం** సకత్థే భ్యపచ్చయవసేన.

వదమానాతి ఏత్థ సత్తిఅత్థో మానసద్దో యథా "ఏకపుగ్గలో భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతీ"తి, (అం. ని. ౧.౧౭౦; కథా. ౪౦౫) తస్మా వత్తుం ఉస్సాహం కరోన్తోతి అత్థో. ఏవంభూతా హి వత్తుకామా నామ హోన్తి, తేనాహ **"తథాగతస్సా"**తిఆది . సావసేసం వదన్తాపి విపరీతవదన్తా వియ సమ్మా వదన్తీతి న వత్తబ్బాతి యథా సమ్మా వదన్తి, తథా దస్సేతుం **"అహాపేత్వా"**తిఆది వుత్తం. తేన హి అనవసేసవదనమేవ సమ్మా వదనన్తి దస్సేతి. **"వత్తుం సక్కుణేయ్యు"**న్తి ఇమినా చ "వదేయ్యు"న్తి ఏతస్స సమత్థనత్థభావమాహ యథా "సో ఇమం విజటయే జట"న్తి (సం. ని. ౧.౨౩; పేటకో. ౨౨; మి. ప. ౧.౧.౯) యే ఏవం భగవతా థోమితా, తే ధమ్మా కతమేతి యోజనా. "అత్థి భిక్ఖవే, అఞ్ఞేవ ధమ్మా"తిఆదిపాళియా "సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ"న్తి వుత్తవచనస్స విరోధిభావం చోదేన్తో **"యది ఏవ"**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **యది ఏవ**న్తి ఏవం "సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ"న్తి వుత్తవచనం యది సియాతి అత్థో. **బహువచననిద్దేసో**తి "అత్థి భిక్ఖవే"తిఆదీని సన్ధాయ వుత్తం. **అత్థి**-సద్దోపి హి ఇధ బహువచనోయేవ "అత్థి ఖీరా, అత్థి గావో"తిఆదీసు వియ నిపాతభావస్సేవ ఇచ్ఛితత్తా. యదిపి తదిదం ఞాణం ఏకమేవ సభావతో, తథాపి సమ్పయోగతో, ఆరమ్మణతో చ పుథువచనప్పయోగమరహతీతి విస్సజ్జేతి **"పుథుచిత్త... పే... రమ్మణతో"**తి ఇమినా. **పుథుచిత్తసమాయోగతో**తి పుథూహి చిత్తేహి సమ్పయోగతో. పుథూని ఆరమ్మణాని ఏతస్సాతి **పుథుఆరమ్మణం,** తబ్భావతో సబ్బారమ్మణత్తాతి వుత్తం హోతి.

అపిచ పుథు ఆరమ్మణం ఆరమ్మణమేతస్సాతి పుథుఆరమ్మణారమ్మణన్తి ఏతస్మిం అత్థే "ఓట్ఠముఖో, కామావచర"న్తిఆదీసు వియ ఏకస్స ఆరమ్మణసద్దస్స లోపం కత్వా **"పుథుఆరమ్మణతో"**తి వుత్తం, తేనస్స పుథుఞాణకిచ్చసాధకత్తం దస్సేతి. తథా హేతం ఞాణం తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణం, చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణం, పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదకఞాణం, ఛసు అసాధారణఞాణేసు సేసాసాధారణఞాణాని, సత్తారియపుగ్గలవిభావనకఞాణం, అట్ఠసు పరిసాసు అకమ్పనఞాణం, నవసత్తావాసపరిజాననఞాణం, దసబలఞాణన్తి ఏవమాదీనం అనేకసతసహస్సభేదానం ఞాణానం యథాసమ్భవం కిచ్చం సాధేతి, తేసం ఆరమ్మణభూతానం అనేకేసమ్పి ధమ్మానం తదారమ్మణభావతోతి దట్ఠబ్బం. **"తఞ్హీ"**తిఆది యథాక్కమం తబ్బివరణం. **"యథాహ"**తిఆదినా పటిసమ్భిదామగ్గపాళిం సాధకభావేన దస్సేతి. **తత్థాతి** అతీతధమ్మే. ఏకవారవసేన పుథుఆరమ్మణభావం నివత్తేత్వా అనేకవారవసేన కమప్పవత్తియా తం దస్సేతుం **"పునప్పునం ఉప్పత్తివసేనా"**తి వుత్తం. కమేనాపి హి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం విసయేసు పవత్తతి, న తథా సకింయేవ . యథా బాహిరకా వదన్తి "సకింయేవ సబ్బఞ్ఞూ సబ్బం జానాతి, న కమేనా"తి.

యది ఏవం అచిన్తేయ్యాపరిమేయ్యప్పభేదస్స ఞేయ్యస్స పరిచ్ఛేదవతా ఏకేన ఞాణేన నిరవసేసతో కథం పటివేధోతి, కో వా ఏవమాహ "పరిచ్ఛేదవన్తం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ"న్తి. అపరిచ్ఛేదఞ్హి తం ఞాణం ఞేయ్యమివ. వుత్తఞ్హేతం "యావతకం ఞాణం, తావతకం ఞేయ్యం. యావతకం ఞేయ్యం, తావతకం ఞాణ"న్తి (మహాని. ౬౯, ౧౫౬; చూళని. ౮౫; పటి. మ. ౩.౫) అధిప్పాయత్థమేవ గహితం వియ దిస్సతి) ఏవమ్పి జాతిభూమిసభావాదివసేన, దిసాదేసకాలాదివసేన చ అనేకభేదభిన్నే ఞేయ్యే కమేన గయ్హమానే అనవసేసపటివేధో న సమ్భవతియేవాతి? నయిదమేవం. యఞ్హి కిఞ్చి భగవతా ఞాతుమిచ్ఛితం సకలమేకదేసో వా, తత్థ అప్పటిహతచారితాయ పచ్చక్ఖతో ఞాణం పవత్తతి. విక్ఖేపాభావతో చ భగవా సబ్బకాలం సమాహితోతి ఞాతుమిచ్ఛితస్స పచ్చక్ఖభావో న సక్కా నివారేతుం. వుత్తఞ్హి "ఆకఙ్ఖపటిబద్ధం బుద్ధస్స భగవతో ఞాణ"న్తిఆది, (మహాని. ౬౯, ౧౫౬; చూళని. ౮౫; పటి. మ. ౩.౫) నను చేత్థ దూరతో చిత్తపటం పస్సన్తానం వియ, "సబ్బే ధమ్మా అనత్తా"తి విపస్సన్తానం వియ చ అనేకధమ్మావబోధకాలే అనిరూపితరూపేన భగవతో ఞాణం పవత్తతీతి గహేతబ్బన్తి?

గహేతబ్బం అచిన్తేయ్యానుభావతాయ బుద్ధఞాణస్స. తేనేవాహ “బుద్ధవిసయో అచిన్తేయ్యో”తి, (అం॰ ని॰ ౪.౭౭) ఇదం పనేత్థ సన్నిట్ఠానం – సబ్బాకారేన సబ్బధమ్మావబోధనసమత్థస్స ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధవుత్తినో అనావరణఞాణస్స పటిలాభేన భగవా సన్తానేన సబ్బధమ్మపటివేధసమత్థో అహోసి సబ్బనేయ్యావరణస్స పహానతో, తస్మా సబ్బఞ్ఞూ, న సకింయేవ సబ్బధమ్మావబోధతో యథాసన్తానేన సబ్బస్స ఇన్ధనస్స దహనసమత్థతాయ పావకో “సబ్బభూ”తి వుచ్చతీతి.

కామఞ్చాయమత్థో పుబ్బే విత్థారితోయేవ, పకారన్తరేన పన సోతుజనానుగ్గహకామతాయ, ఇమిస్సా చ పోరాణసంవణ్ణనావిసోధనవసేన పవత్తత్తా పున విభావితోతి న చేత్థ పునరుత్తిదోసో పరియేసితబ్బో, ఏవమీదిసేసు. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి భగవతో దసబలాదిఞాణానిపి అనఞ్ఞసాధారణాని, సబ్బదేసవిసయత్తా పన తేసం ఞాణానం న తేహి బుద్ధగుణా అహాపేత్వా గహితా నామ హోన్తి. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పన నిప్పదేసవిసయత్తా తస్మిం గహితే సబ్బేపి బుద్ధగుణా గహితా ఏవ నామ హోన్తి, తస్మా పాళిఅత్థానుసారేన తదేవ ఞాణం గహితన్తి వేదితబ్బం. పాళియమ్పి హి “యేహి తథాగతస్స యథాభుచ్చం వణ్ణం సమ్మా వదమానా వదేయ్యు”న్తి తమేవ పకాసితం తమన్తరేన అఞ్ఞస్స నిప్పదేసవిసయస్స అభావతో, నిప్పదేసవిసయేనేవ చ యథాభుచ్చం సమ్మా వదనసమ్భవతోతి.

అఞ్ఞేవాతి ఏత్థ **ఏవ**-సద్దో సన్నిట్ఠాపనత్థోతి దస్సేతుం “**అఞ్ఞేవాతి ఇదం పనేత్థ వవత్థాపనవచన**”న్తి వుత్తం, **వవత్థాపనవచనన్తి** చ సన్నిట్ఠాపనవచనన్తి అత్థో, **సన్నిట్ఠాపనఞ్చ** అవధారణమేవ. కథన్తి ఆహ “**అఞ్ఞేవా**”తిఆది. “**న పాణాతిపాతా వేరమణిఆదయో**”తి ఇమినా అవధారణేన నివత్తితం దస్సేతి. అయఞ్చ **ఏవ**-సద్దో అనియతదేసతాయ చ-సద్దో వియ యత్థ వుత్తో, తతో అఞ్ఞత్థాపి వచనిచ్ఛావసేన ఉపతిట్ఠతీతి ఆహ “**గమ్భీరావా**”తిఆది. **ఇతి**-సద్దేన చ ఆదిఅత్థేన దుద్దసావ న సుదసా, దురనుబోధావ న సురనుబోధా, సన్తావ న దరథా, పణీతావ న హీనా, అతక్కావచరావ న తక్కావచరా, నిపుణావ న లూఖా, పణ్డితవేదనీయావ న బాలవేదనీయాతి నివత్తితం దస్సేతి. **సబ్బపదేహీతి** యావ “పణ్డితవేదనీయా”తి ఇదం పదం, తావ సబ్బపదేహి.

ఏవం నివత్తేతబ్బతం యుత్తియా దళ్హీకరోన్తో “**సావకపారమిఞాణ**”న్తిఆదిమాహ. తత్థ **సావకపారమిఞాణన్తి** సావకానం దానాదిపారమిపారిపూరియా నిప్ఫన్నం విజ్జత్తయఛళభిఞ్ఞాచతుపటిసమ్భిదాభేదం ఞాణం, తథా పచ్చేకబుద్ధానం **పచ్చేకబోధిఞాణం. తతోతి** సావకపారమిఞాణతో. **తత్థాతి** సావకపారమిఞాణే. **తతోపీతి** అనన్తరనిద్దిట్ఠతో పచ్చేకబోధిఞాణతోపి. **అపి**-సద్దేన, **పి**-సద్దేన వా కో పన వాదో సావకపారమిఞాణతోతి సమ్భావేతి. **తత్థాపీతి** పచ్చేకబోధిఞాణేపి. **ఇతో పనాతి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణతో పన, తస్మా ఏత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణే వవత్థానం లబ్భతీతి అధిప్పాయో. గమ్భీరేసు విసేసా, గమ్భీరానం వా విసేసేన **గమ్భీరా.** అయఞ్చ గమ్భీరో అయఞ్చ గమ్భీరో ఇమే ఇమేసం విసేసేన గమ్భీరాతి వా **గమ్భీరతరా.** తరసద్దేనేవేత్థ బ్యవచ్ఛేదనం సిద్ధం.

ఏత్థాయం యోజనా – కిఞ్చాపి సావకపారమిఞాణం హేట్ఠిమం హేట్ఠిమం సేక్ఖఞాణం పుథుజ్జనఞాణఞ్చ ఉపాదాయ గమ్భీరం, పచ్చేకబోధిఞాణం పన ఉపాదాయ న తథా గమ్భీరన్తి “గమ్భీరమేవా”తి న సక్కా బ్యవచ్ఛిజ్జితుం, తథా పచ్చేకబోధిఞాణమ్పి యథావుత్తం ఞాణముపాదాయ గమ్భీరం, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన ఉపాదాయ న ఏవం గమ్భీరన్తి “గమ్భీరమేవా”తి న సక్కా బ్యవచ్ఛిజ్జితుం, తస్మా తత్థ వవత్థానం న లబ్భతి. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణధమ్మా పన సావకపారమిఞాణాదీనమివ కిఞ్చి ఉపాదాయ గమ్భీరాభావాభావతో “గమ్భీరా ఏవా”తి వవత్థానం లబ్భతీతి. యథా చేత్థ

వవత్థానం దస్సితం, ఏవం సావకపారమిఞాణం దుద్దసం. "పచ్చేకబోధిఞాణం పన తతో దుద్దసతరన్తి తత్థ వవత్థానం నత్థీ"తిఆదినా వవత్థానసమ్భవో నేతబ్బో, తేనేవాహ "**తథా దుద్దసావ...పే.... వేదితబ్బ**"న్తి.

పుచ్ఛావిస్సజ్జనన్తిపి పాఠో, తస్సా పుచ్ఛాయ విస్సజ్జనన్తి అత్థో. **ఏత**న్తి యథావుత్తం విస్సజ్జనవచనం. **ఏవ**న్తి ఇమినా దిట్ఠీనం విభజనాకారేన. ఏత్థాయమధిప్పాయో – భవతు తావ నిరవసేసబుద్ధగుణవిభావనుపాయభావతో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ ఏకమ్పి పుథునిస్సయారమ్మణఞాణకిచ్చసిద్ధియా "అత్థి భిక్ఖవే, అఞ్ఞేవ ధమ్మా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౮) బహువచనేన ఉద్దిట్ఠం, తస్స పన విస్సజ్జనం సచ్చపచ్చయాకారాదివిసయవిసేసవసేన అనఞ్ఞసాధారణేన విభజననయేన అనారభిత్వా ససస్సయానం దిట్ఠిగతానం విభజననయేన కస్మా ఆరద్ధన్తి? తత్థ యథా సచ్చపచ్చయాకారాదీనం విభజనం అనఞ్ఞసాధారణం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సేవ విసయో, ఏవం నిరవసేసదిట్ఠిగతవిభజనమ్పీతి దస్సేతుం "**బుద్ధానఞ్హీ**"తిఆది ఆరద్ధం, తత్థ **ఠానానీ**తి కారణాని. **గజ్జితం మహన్తం హోతీ**తి దేసేతబ్బస్స అత్థస్స అనేకవిధతాయ, దుబ్బిఞ్ఞేయ్యతాయ చ నానానయేహి పవత్తమానం దేసనాగజ్జితం మహన్తం విపులం, బహుప్పభేదఞ్చ హోతి . **ఞాణం అనుపవిసతీ**తి తతో ఏవ చ దేసనాఞాణం దేసేతబ్బధమ్మే విభాగసో కురుమానం అనుపవిసతి, తే అనుపవిసిత్వా ఠితం వియ హోతీతి అత్థో.

బుద్ధఞాణస్స మహన్తభావో పఞ్ఞాయతీతి ఏవంవిధస్స నామ ధమ్మస్స దేసకం, పటివేధకఞ్చాతి బుద్ధానం దేసనాఞాణస్స, పటివేధఞాణస్స చ ఉళారభావో పాకటో హోతి. **దేసనా గమ్భీరా హోతీ**తి సభావేన గమ్భీరానం తేసం చతుబ్బిధానమ్పి దేసనా దేసేతబ్బవసేన గమ్భీరావ హోతి, సా పన బుద్ధానం దేసనా సబ్బత్థ, సబ్బదా చ యానత్తయముఖేనేవాతి వుత్తం "**తిలక్ఖణాహతా సుఞ్ఞతాపటిసంయుత్తా**"తి, తీహి లక్ఖణేహి ఆహతా, అత్తత్తనియతో సుఞ్ఞభావపటిసఞ్ఞుత్తా చాతి అత్థో. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి "సబ్బం వచీకమ్మం బుద్ధస్స భగవతో ఞాణపుబ్బఙ్గమం ఞాణానుపరివత్తీ"తి (మహాని॰ ౬౯, ౧౫౬; చూళని॰ ౮౫; పటి॰ మ॰ ౩.౫; నేత్తి॰ ౧౫) వచనతో సబ్బాపి భగవతో దేసనా ఞాణరహితా నామ నత్థి, సమసమపరక్కమనవసేన సీహసమానవుత్తితాయ చ సబ్బత్థ సమానుస్సాహప్పవత్తి, దేసేతబ్బధమ్మవసేన పన దేసనా విసేసతో ఞాణేన అనుపవిట్ఠా, గమ్భీరతరా చ హోతీతి దట్ఠబ్బం.

కథం పన వినయపణ్ణత్తిం పత్వా దేసనా తిలక్ఖణాహతా, సుఞ్ఞతాపటిసఞ్ఞుత్తా చ హోతి, నను తత్థ వినయపణ్ణత్తిమత్తమేవాతి? న తత్థ వినయపణ్ణత్తిమత్తమేవ. తత్థాపి హి సన్నిసిన్నపరిసాయ అజ్ఝాసయానురూపం పవత్తమానా దేసనా సఙ్ఖారానం అనిచ్చతాదివిభావినీ సబ్బధమ్మానం అత్తత్తనియతా, సుఞ్ఞభావప్పకాసినీ చ హోతి, తేనేవాహ "**అనేకపరియాయేన ధమ్మిం కథం కత్వా**"తిఆది. **వినయపఞ్ఞత్తి**న్తి వినయస్స పఞ్ఞాపనం. ఞ-కారస్స పన ణ్ణ-కారే కతే వినయపణ్ణత్తిన్తిపి పాఠో. **భూమన్తర**న్తి ధమ్మానం అవత్థావిసేసఞ్చ ఠానవిసేసఞ్చ. భవన్తి ధమ్మా ఏత్థాతి **భూమీ**తి హి అవత్థావిసేసో, ఠానఞ్చ వుచ్చతి. తత్థ **అవత్థావిసేసో** సతిఆదిధమ్మానం సతిపట్ఠానిన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గాదిభేదో "వచ్ఛో, దమ్మో, బలీబద్దో"తి ఆదయో వియ. **ఠానవిసేసో** కామావచరాదిభేదో. **పచ్చయాకార**-సద్దస్స అత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ. **సమయన్తర**న్తి దిట్ఠివిసేసం, నానావిహితా దిట్ఠియోతి అత్థో, అఞ్ఞసమయం వా, బాహిరకసమయన్తి వుత్తం హోతి. వినయపఞ్ఞత్తిం పత్వా మహన్తం గజ్జితం హోతీతిఆదినా సమ్బన్ధో. **తస్మా**తి యస్మా గజ్జితం మహన్తం...పే.... పటిసంయుత్తా, తస్మా. **ఛేజ్జగామినీ**తి అతేకిచ్ఛగామినీ.

ఏవం ఓతిణ్ణే వత్థుస్మిన్తి యథావుత్తనయేన లహుకగరుకాదివసేన తదనురూపే వత్థుమ్హి ఓతరన్తే. యం సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనం నామ అత్థి, తత్థాతి సమ్బన్ధో. **థామో**తి ఞాణసామత్థియం. **బల**న్తి అకమ్పనసఙ్ఖాతో వీరభావో. **థామో బల**న్తి వా సామత్థియవచనమేవ పచ్చవేక్ఖణాదేసనాఞాణవసేన యోజేతబ్బం. పచ్చవేక్ఖణాఞాణపుబ్బఙ్గమఞ్హి దేసనాఞాణం. **ఏసా**తి సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనమేవ వుచ్చమానపదమపేక్ఖిత్వా పుల్లిఙ్గేన నిద్దిసతి, ఏసో సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనసఙ్ఖాతో విసయో అఞ్ఞేసం అవిసయోతి అత్థో. **ఇతీ**తి తథావిసయావిసయభావస్స హేతుభావేన పటినిద్దేసవచనం , నిదస్సనత్థో వా **ఇతి**-సద్దో, తేన “ఇదం లహుకం, ఇదం గరుక”న్తిఆదినయం నిద్దిసతి. ఏవమపరత్థాపి యథాసమ్భవం.

యదిపి కాయానుపస్సనాదివసేన సతిపట్ఠానాదయో సుత్తన్తపిటకే (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౪; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౭) విభత్తా, తథాపి సుత్తన్తభాజనీయాదివసేన అభిధమ్మేయేవ తే విసేసతో విభత్తాతి ఆహ ‘‘**ఇమే చత్తారో సతిపట్ఠానా...పే॰... అభిధమ్మపిటకం విభజిత్వా**’’తి. తత్థ **సత్త ఫస్సా**తి సత్తవిఞ్ఞాణధాతుసమ్పయోగవసేన వుత్తం. తథా ‘‘**సత్త వేదనా**’’తిఆదిపి. **లోకుత్తరా ధమ్మా నామా**తి **ఏత్థ ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా, తేన వుత్తావసేసం అభిధమ్మే ఆగతం ధమ్మానం విభజితబ్బాకారం సఙ్గణ్హాతి. చతువీసతిసమన్తపట్ఠానాని ఏత్థాతి **చతువీసతిసమన్తపట్ఠాన**న్తి బాహిరత్థసమాసో. ‘‘**అభిధమ్మపిటక**’’న్తి ఏతస్స హి ఇదం విసేసనం. ఏత్థ చ పచ్చయనయం అగ్గహేత్వా ధమ్మవసేనేవ సమన్తపట్ఠానస్స చతువీసతివిధతా వుత్తా. యథాహ –

> “తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
> దుకతికఞ్చేవ తికదుకఞ్చ;
> తికతికఞ్చేవ దుకదుకఞ్చ,
> ఛ అనులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరా...పే॰...
> ఛ పచ్చనీయమ్హి...పే॰... అనులోమపచ్చనీయమ్హి...పే॰...
> పచ్చనీయానులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరా”తి. [పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧(క), ౪౪(ఖ), ౪౮(గ), ౫౨(ఘ)];

ఏవం ధమ్మవసేన చతువీసతిభేదేసు తికపట్ఠానాదీసు ఏకేకం పచ్చయనయేన అనులోమాదివసేన చతుబ్బిధం హోతీతి ఛన్నవుతిసమన్తపట్ఠానాని. తత్థ పన ధమ్మానులోమే తికపట్ఠానే కుసలత్తికే పటిచ్చవారే పచ్చయానులోమే హేతుమూలకే హేతుపచ్చయవసేన ఏకూనపఞ్ఞాస పుచ్ఛానయా సత్త విస్సజ్జననయాతిఆదినా దస్సియమానా అనన్తభేదా నయాతి ఆహ ‘‘**అనన్తనయ**’’న్తి.

నవహాకారేహీతి ఉప్పాదాదీహి నవహి పచ్చయాకారేహి. తం సరూపతో దస్సేతుం ‘‘**ఉప్పాదో హుత్వా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ ఉప్పజ్జతి ఏతస్మా ఫలన్తి **ఉప్పాదో,** ఫలుప్పత్తియా కారణభావో. సతి చ అవిజ్జాయ సఙ్ఖారా ఉప్పజ్జన్తి, నాసతి. తస్మా అవిజ్జా సఙ్ఖారానం ఉప్పాదో హుత్వా పచ్చయో హోతి, తథా పవత్తతి ధరతి ఏతస్మిం ఫలన్తి **పవత్తం.** నిమీయతి ఫలమేతస్మిన్తి **నిమిత్తం.** (నిదదాతి ఫలం అత్తనో పచ్చయుప్పన్నం ఏతేనాతి నిదానం.) (ఏత్థన్తరే అట్ఠకథాయ న సమేతి) ఆయూహతి ఫలం అత్తనో పచ్చయుప్పన్నుప్పత్తియా ఘటేతి ఏతేనాతి **ఆయూహనం.** సంయుజ్జతి ఫలం అత్తనో పచ్చయుప్పన్నేన ఏతస్మిన్తి **సంయోగో.** యత్థ సయం ఉప్పజ్జతి, తం పలిబుద్ధతి ఫలమేతేనాతి **పలిబోధో.** పచ్చయన్తరసమవాయే సతి ఫలముదయతి ఏతేనాతి **సముదయో.** హినోతి కారణభావం గచ్ఛతీతి **హేతు.** అవిజ్జాయ హి

సతి సఙ్ఖారా పవత్తన్తి, ధరన్తి చ, తే అవిజ్జాయ సతి అత్తనో ఫలం (నిదదన్తి) (పటి॰ మ॰ ౧.౪౫; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౮ పస్సితబ్బం) భవాదీసు ఖిపన్తి, ఆయూహన్తి అత్తనో ఫలుప్పత్తియా ఘటేన్తి, అత్తనో ఫలేన సంయుజ్జన్తి, యస్మిం సన్తానే సయం ఉప్పన్నా తం పలిబుద్ధన్తి, పచ్చయన్తరసమవాయే ఉదయన్తి ఉప్పజ్జన్తి, హినోతి చ సఙ్ఖారానం కారణభావం గచ్ఛతి, తస్మా అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పవత్తం హుత్వా...పే॰... పచ్చయో హుత్వా పచ్చయో హోతి. ఏవం అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం కారణభావూపగమనవిసేసా ఉప్పాదాదయో వేదితబ్బా. సఙ్ఖారాదీనం విఞ్ఞాణాదీసుపి ఏసేవ నయో.

తమత్థం పటిసమ్భిదామగ్గపాళియా సాధేన్తేన **''యథాహ''**తిఆది వుత్తం. తత్థ తిట్ఠతి ఏతేనాతి **ఠితి,** పచ్చయో, ఉప్పాదో ఏవ ఠితి **ఉప్పాదట్ఠితి.** ఏవం సేసేసుపి. యస్మా పన "ఆసవసముదయా అవిజ్జాసముదయో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౩) వుత్తత్తా ఆసవావ అవిజ్జాయ పచ్చయో, తస్మా వుత్తం **''ఉభోపేతే ధమ్మా ''పచ్చయసముప్పన్నా''**తి, అవిజ్జా చ సఙ్ఖారా చ ఉభోపేతే ధమ్మా పచ్చయతో ఏవ సముప్పన్నా, న వినా పచ్చయేనాతి అత్థో. **పచ్చయపరిగ్గహే పఞ్ఞా**తి సఙ్ఖారానం, అవిజ్జాయ చ ఉప్పాదాదికే పచ్చయాకారే పరిచ్ఛిన్దిత్వా గహణవసేన పవత్తా పఞ్ఞా. **ధమ్మట్ఠితిఞాణ**న్తి పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం పచ్చయభావతో ధమ్మట్ఠితిసఙ్ఖాతే పటిచ్చసముప్పాదే ఞాణం. "ద్వాదస పటిచ్చసముప్పాదా"తి వచనతో హి ద్వాదస పచ్చయా ఏవ పటిచ్చసముప్పాదో. అయఞ్చ నయో న పచ్చుప్పన్నే ఏవ, అథ ఖో అతీతానాగతేసుపి, న చ అవిజ్జాయ ఏవ సఙ్ఖారేసు, అథ ఖో సఙ్ఖారాదీనం విఞ్ఞాణాదీసుపి లబ్భతీతి పరిపుణ్ణం కత్వా పచ్చయాకారస్స విభత్తభావం దస్సేతుం **''అతీతమ్పి అద్ధాన''**న్తిఆది పాళిమాహరి. **పట్ఠానే** (పట్ఠా॰ ౧.౧) పన దస్సితా హేతాదిపచ్చయాఏవేత్థ ఉప్పాదాదిపచ్చయాకారేహి గహితాతి తేపి యథాసమ్భవం నీహరిత్వా యోజేతబ్బా. అతివిత్థారభయేన పన న యోజయిమ్హ, అత్థికేహి చ విసుద్ధిమగ్గాదితో (విసుద్ధి॰ ౨.౫౮౪) గహేతబ్బా.

తస్స తస్స ధమ్మస్సాతి సఙ్ఖారాదిపచ్చయుప్పన్నధమ్మస్స. **తథా తథా పచ్చయభావేనా**తి ఉప్పాదాదిహేతాదిపచ్చయసత్తియా . కమ్మకిలేసవిపాకవసేన తీణి వట్టాని యస్సాతి **తివట్టం.** అతీతపచ్చుప్పన్నానాగతవసేన తయో అద్ధా కాలా ఏతస్సాతి **తియద్ధం.** హేతుఫలఫలహేతుహేతుఫలవసేన తయో సన్ధయో ఏతస్సాతి **తిసన్ధి.** సఙ్ఖిప్పన్తి ఏత్థ అవిజ్జాదయో, విఞ్ఞాణాదయో చాతి **సఙ్ఖేపా,** హేతు, విపాకో చ. అథ వా హేతు విపాకోతి సఙ్ఖిప్పన్తీతి **సఙ్ఖేపా.** అవిజ్జాదయో, విఞ్ఞాణాదయో చ కోట్ఠాసపరియాయో వా **సఙ్ఖేప**సద్దో. అతీతహేతుసఙ్ఖేపాదివసేన చత్తారో సఙ్ఖేపా యస్సాతి **చతుసఙ్ఖేపం.** సరూపతో అవుత్తాపి తస్మిం తస్మిం సఙ్ఖేపే ఆకిరీయన్తి అవిజ్జాసఙ్ఖారాదిగ్గహణేహి పకాసీయన్తీతి **ఆకారా,** అతీతహేతుఆదీనం పకారా. తే సఙ్ఖేపే పఞ్చ పఞ్చ కత్వా వీసతి ఆకారా ఏతస్సాతి **వీసతాకారం.**

ఖత్తియాదిభేదేన అనేకభేదభిన్నాపి సస్సతవాదినో జాతిసతసహస్సానుస్సరణాదికస్స అభినివేసహేతునో వసేన చత్తారోవ హోన్తి, న తతో ఉద్ధం, అధో వాతి సస్సతవాదీనం పరిమాణపరిచ్ఛేదస్స అనఞ్ఞవిసయతం దస్సేతుం **''చత్తారో జనా''**తిఆదిమాహ. ఏస నయో ఇతరేసుపి. తత్థ **చత్తారో జనా**తి చత్తారో జనసమూహాతి అత్థో గహేతబ్బో తేసు ఏకేకస్సాపి అనేకప్పభేదతో. **తే**తి ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతవాదినో. **ఇదం నిస్సాయా**తి ఇదప్పచ్చయతాయ సమ్మా అగ్గహణం. తత్థాపి చ హేతుఫలభావేన సమ్బన్ధానం ధమ్మానం సన్తతిఘనస్స అభేదితత్తా పరమత్థతో విజ్జమానమ్పి భేదనిబన్ధనం నానత్తనయం అనుపధారేత్వా గహితం ఏకత్తగ్గహణం నిస్సాయ. **ఇదం గణ్హన్తీ**తి ఇదం సస్సతగ్గహణం అభినివిస్స వోహరన్తి, ఇమినా నయేన ఏకచ్చసస్సతవాదాదయోపి యథాసమ్భవం యోజేత్వా వత్తబ్బా. **భిన్దిత్వా**తి "ఆతప్పమన్వాయా"తిఆదినా

విభజిత్వా, “తయిదం భిక్ఖవే తథాగతో పజానాతీ”తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౩౬) వా విధమిత్వా. **నిజ్జటన్తి** అనోనద్ధం. **నిగుమ్బన్తి** అనావుటం. అపిచ వేళుఆదీనం హేట్ఠుపరియసంసిబ్బనట్ఠేన **జటా.** కుసాదీనం ఓవరణట్ఠేన **గుమ్బో.** తస్సదిసతాయ దిట్ఠిగతానం బ్యాకులా పాకటతా “జటా, గుమ్బో”తి చ వుచ్చతి, దిట్ఠిజటావిజటనేన, దిట్ఠిగుమ్బవివరణేన చ నిజ్జటం నిగుమ్బం కత్వాతి అత్థో.

‘‘**తస్మా**’’తిఆదినా బుద్ధగుణే ఆరబ్భ దేసనాయ సముట్ఠితత్తా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం ఉద్దిసిత్వా దేసనాకుసలో భగవా సమయన్తరం విగ్గహణవసేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ విస్సజ్జేతీతి దస్సేతి.

౨౮. అత్థి పరియాయో **సన్తి**-సద్దో, సో చ సంవిజ్జన్తిపరియాయో, సంవిజ్జమానతా చ ఞాణేన ఉపలబ్భమానతాతి ఆహ ‘‘**సన్తీ**’’తిఆది. సంవిజ్జమానపరిదీపనేన పన ‘‘**సన్తీ**’’తి ఇమినా పదేన తేసం దిట్ఠిగతికానం విజ్జమానతాయ అవిచ్ఛిన్నతం, తతో చ నేసం మిచ్ఛాగాహతో సిథిలకరణవివేచనేహి అత్తనో దేసనాయ కిచ్చకారితం, అవితథతఞ్చ దీపేతి ధమ్మరాజా. **అత్థీ**తి చ సన్తిపదేన సమానత్థో పుథువచనవిసయో ఏకో నిపాతో “అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా”తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౩౭౭; మ. ని. ౧.౧౧౦; ౩.౧౫౪; సం. ని. ౪.౧౨౭) వియ. **ఆలపనవచన**న్తి బుద్ధాలపనవచనం. భగవాయేవ హి “భిక్ఖవే, భిక్ఖవో”తి చ ఆలపతి, న సావకా. సావకా పన “ఆవుసో, ఆయస్మా”తిఆదిసమ్బన్ధనేనేవ. “ఏకే”తి వుత్తే **ఏకచ్చే**తి అత్థో ఏవ సఙ్ఖ్యావాచకస్స ఏక-సద్దస్స నియతేకవచనత్తా, న సమితబహితపాపతాయ సమణబ్రాహ్మణాతి ఆహ ‘‘**పబ్బజ్జుపగతభావేనా**’’తిఆది. తథా వా హోన్తు, అఞ్ఞథా వా, సమ్ముతిమత్తేనేవ ఇధాధిప్పేతాతి దస్సేతి ‘‘**లోకేనా**’’తిఆదినా. సస్సతాదివసేన పుబ్బన్తం కప్పేన్తీతి **పుబ్బన్తకప్పికా.** యస్మా పన తేసం **పుబ్బన్తం** పురిమసిద్ధేహి తణ్హాదిట్ఠికప్పేహి **కప్పేత్వా** ఆసేవనబలవతాయ, విచిత్రవుత్తితాయ చ **వికప్పేత్వా** అపరభాగసిద్ధేహి అభినివేసభూతేహి తణ్హాదిట్ఠిగాహేహి **గణ్హన్తి** అభినివిసన్తి పరామసన్తి, తస్మా వుత్తం ‘‘**పుబ్బన్తం కప్పేత్వా వికప్పేత్వా గణ్హన్తీ**’’తి. పురిమభాగపచ్ఛిమభాగసిద్ధానం వా తణ్హాఉపాదానానం వసేన యథాక్కమం కప్పనగహణాని వేదితబ్బాని. తణ్హాపచ్చయా హి ఉపాదానం సమ్భవతి. పహుతపసంసానిన్దాతిసయసంసగ్గనిచ్చయోగాదివిసయేసు ఇధ నిచ్చయోగవసేన విజ్జమానత్థో సమ్భవతీతి వుత్తం ‘‘**పుబ్బన్త కప్పో వా**’’తిఆది వుత్తఞ్చ –

> “పహుతే చ పసంసాయం, నిన్దాయఞ్చాతిసయనే;
> నిచ్చయోగే చ సంసగ్గే, హోన్తిమే మన్తుఆదయో”తి.

కోట్ఠాసేసూతి ఏత్థ కోట్ఠాసాదీసూతి అత్థో వేదితబ్బో ఆది-సద్దలోపేన, నిదస్సననయేన చ వుత్తత్తా. పదపూరణసమీపఉమ్మగ్గాదీసుపి హి **అన్త**-సద్దో దిస్సతి. తథా హి “ఇఙ్ఘ తావ సుత్తన్తే వా గాథాయో వా అభిధమ్మం వా పరియాపుణస్సు (పాచి. ౪౪౨), సుత్తన్తే ఓకాసం కారాపేత్వా”తిఆదీసు (పాచి. ౧౨౨౧) చ పదపూరణే అన్త-సద్దో వత్తతి, “గామన్తసేనాసన”న్తిఆదీసు (విసుద్ధి. ౧.౩౧) సమీపే, “కామసుఖల్లికానుయోగో ఏకో అన్తో, అత్థీతి ఖో కచ్చాన అయమేకో అన్తో”తిఆదీసు (సం. ని. ౧.౨౩౮; సం. ని. ౨.౧౧౦) చ ఉమ్మగ్గేతి.

అన్తపూరోతి మహాఅన్తఅన్తగుణేహి పూరో. “సా హరితన్తం వా పన్థన్తం వా”తి (మ. ని. ౧.౩౦౪) మజ్ఝిమనికాయే మహాహత్థిపదోపమసుత్తన్తపాళి. తత్థ **సా**తి తేజోధాతు. **హరితన్త**న్తి హరితతిణరుక్ఖమరియాదం . **పన్థన్త**న్తి మగ్గమరియాదం.

ఆగమ్మ అనాహారా నిబ్బాయతీతి సేసో. “అన్తమిదం భిక్ఖవే, జీవికానం యదిదం పిణ్డోల్య”న్తి (సం. ని. ౩.౮౦; ఇతివు. ౯౧) పిణ్డియాలోపసుత్తన్తపాళి. తత్థ పిణ్డం ఉలతి గవేసతీతి **పిణ్డోలో**, పిణ్డాచారికో, తస్స భావో **పిణ్డోల్యం,** పిణ్డచరణేన జీవికతాతి అత్థో. **ఏసేవాతి** సబ్బపచ్చయసఙ్ఖయభూతో నిబ్బానధమ్మో ఏవ, తేనాహ “**సబ్బ...పే.... వుచ్చతీ**”తి. ఏతేన సబ్బపచ్చయసఙ్ఖయనతో అసఙ్ఖతం నిబ్బానం సఙ్ఖతభూతస్స వట్టదుక్ఖస్స పరభాగం పరియోసానభూతం, తస్మా ఏత్థ పరభాగోవ అత్థో యుత్తోతి దస్సేతి. **సక్కాయోతి** సక్కాయగాహో.

కప్పోతి లేసో. **కప్పకతేనాతి** తిణ్ణం దుబ్బణ్ణకరణానం అఞ్ఞతరదుబ్బణ్ణకతేన. **ఆది**-సద్దేన చేత్థ కప్ప-సద్దో మహాకప్పసమన్తభావకిలేసకామవితక్కకాలపఞ్ఞత్తిసదిసభావాదీసుపి వత్తతీతి దస్సేతి. తథా హేస “చత్తారిమాని భిక్ఖవే, కప్పస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యానీ”తిఆదీసు (అ. ని. ౪.౧౫౬) మహాకప్పే వత్తతి, “కేవలకప్పం వేళువనం ఓభాసేత్వా”తిఆదీసు (సం. ని. ౧.౯౪) సమన్తభావే, “సఙ్కప్పో కామో రాగో కామో సఙ్కప్పరాగో కామో”తిఆదీసు (మహాని. ౧; చూళని. ౮) కిలేసకామే, “తక్కో వితక్కో సఙ్కప్పో”తిఆదీసు వితక్కే, “యేన సుదం నిచ్చకప్పం విహరామీ”తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౩౮౭) కాలే , “ఇచ్చాయస్మా కప్పో”తిఆదీసు (సు. ని. ౧౧౦౮) పఞ్ఞత్తియం, “సత్థుకప్పేన వత కిర భో సావకేన సద్ధిం మన్తయమానా న జానిమ్హా”తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౨౬౦) సదిసభావేతి.

తణ్హాదిట్ఠీసు పవత్తిం **మహానిద్దేసపాళియా** (మహాని. ౨౮) సాధేన్తో “**వుత్తమ్పి చేత**”న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉద్దానతోతి** సఙ్ఖేపతో. “**తస్మా**”తిఆది యథావుత్తాయ అత్థవణ్ణనాయ గుణవచనం. **తణ్హాదిట్ఠివసేనాతి** ఉపనిస్సయసహజాతభూతాయ అభినన్దనసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ చేవ సస్సతాదిఆకారేన అభినివిసన్తస్స మిచ్ఛాగాహస్స చ వసేన. పుబ్బే నివుత్థధమ్మవిసయాయ కప్పనాయ ఇధ అధిప్పేతత్తా అతీతకాలవాచకోయేవ పుబ్బ-సద్దో, న పన “మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా”తిఆదీసు వియ పధానాదివాచకో, రూపాదిఖన్ధవినిముత్తస్స కప్పనవత్థునో అభావా అన్త-సద్దో చ కోట్ఠాసవాచకో, న పన అబ్భన్తరాదివాచకోతి దస్సేతుం “**అతీతం ఖన్ధకోట్ఠాస**”న్తి వుత్తం. **కప్పేత్వాతి** చ తస్మిం పుబ్బన్తే తణ్హాయనాభినివేసనానం సమత్థనం పరినిట్ఠాపనమాహ. **ఠితాతి** తస్సా లద్ధియా అవిజహనం, పుబ్బన్తమేవ అనుగతా దిట్ఠి తేసమత్థీతి యోజనా. అట్ఠితా, అనుగతతా చ నామ పునప్పునం పవత్తియాతి దస్సేతి “**పునప్పునం ఉప్పజ్జనవసేనా**”తి ఇమినా. “**తే ఏవ**”న్తిఆదినా “**పుబ్బన్తం ఆరబ్భా**”తిఆదిపాళియా అత్థం సంవణ్ణేతి. తత్థ **ఆరబ్భాతి** ఆలమ్బిత్వా. విసయో హి తస్సా దిట్ఠియా పుబ్బన్తో. విసయభావతో హేస తస్సా ఆగమనట్ఠానం , ఆరమ్మణపచ్చయో చాతి వుత్తం “**ఆగమ్మ పటిచ్చా**”తి. తదేతం అఞ్ఞేసం పతిట్ఠాపనదస్సనన్తి ఆహ “**అఞ్ఞమ్పి జనం దిట్ఠిగతితం కరోన్తా**”తి.

అధివచనపథానీతి [అధివచనపలదాని (అట్ఠకథాయం)] రుళ్హీమత్తేన పఞ్ఞత్తిపథాని. దాసాదీసు హి సిరివడ్ఢకాదిసద్దా వియ వచనమత్తమేవ అధికారం కత్వా పవత్తియా తథా పణ్ణత్తియేవ **అధివచనం,** సా చ వోహారస్స పథోతి. అథ వా **అధి**-సద్దో ఉపరిభాగే, వుచ్చతీతి **వచనం.** అధి ఉపరిభాగే వచనం **అధివచనం.** ఉపాదానియభూతానం రూపాదీనం [ఉపాదాభూతరూపాదీనం (దీ. ని. టీ. ౧.౨౮)] ఉపరి పఞ్ఞాపియమానా ఉపాదాపఞ్ఞత్తి, తస్మా పఞ్ఞత్తిదీపకపథానీతి అత్థో దట్ఠబ్బో. పఞ్ఞత్తిమత్తఞ్హేతం వుచ్చతి, యదిదం “అత్తా, లోకో”తి చ, న రూపవేదనాదయో వియ పరమత్థోతి. **అధిముత్తి**-సద్దో చేత్థ అధివచన-సద్దేన సమానత్థో “నిరుత్తిపథో”తిఆదీసు (ధ. స. ౧౦౭ దుకమాతికా) వియ ఉత్తిసద్దస్స వచనపరియాయత్తా. “**భూతం అత్థ**”న్తిఆదినా పన భూతసభావతో అతిరేకం. తమతిధావిత్వా వా ముచ్చన్తీతి **అధిముత్తియో,**

తాసం పథాని తద్దీపకత్తాతి అత్థం దస్సేతి, అధికం వా సస్సతాదికం ముచ్చన్తీతి **అధిముత్తియో.** అధికఞ్హి సస్సతాదిం, పకతిఆదిం, దబ్బాదిం, జీవాదిం, కాయాదిఞ్చ అభూతం అత్థం సభావధమ్మేసు అజ్ఝారోపేత్వా దిట్ఠియో పవత్తన్తి.

౩౦. **అభివదన్తీ**తి "ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ"న్తి అభినివిసిత్వా వదన్తి. "అయమేవ ధమ్మో, నాయం ధమ్మో"తిఆదినా అభిభవిత్వాపి వదన్తి. అభివదనకిరియాయ అజ్జాపి అవిచ్ఛేదభావదస్సనత్థం వత్తమానవచనం కతన్తి అయమేత్థ పాళివణ్ణనా. కథేతుకమ్యతాయ హేతుభూతాయ పుచ్ఛిత్వాతి సమ్బన్ధో. మిచ్ఛా పస్సతీతి **దిట్ఠి,** దిట్ఠి ఏవ **దిట్ఠిగతం** "ముత్తగతం, (అ॰ ని॰ ౯.౧౧) సఙ్ఖారగత"న్తిఆదీసు (మహాని॰ ౪౧) వియ గత-సద్దస్స తబ్భావవుత్తితో, గన్తబ్బాభావతో వా దిట్ఠియా గతమత్తన్తి **దిట్ఠిగతం.** దిట్ఠియా గహణమత్తమేవ, నత్థఞ్ఞం అవగన్తబ్బన్తి అత్థో, దిట్ఠిపకారో వా **దిట్ఠిగతం.** లోకియా హి విధయుత్తగతపకారసద్దే సమానత్థే ఇచ్ఛన్తి. ఏకస్మింయేవ ఖన్ధే "అత్తా"తి చ "లోకో"తి చ గహణవిసేసం ఉపాదాయ పఞ్ఞాపనం హోతీతి ఆహ **''రూపాదీసు అఞ్ఞతరం అత్తాతి చ లోకోతి చ గహేత్వా''**తి. **అమరం నిచ్చం ధువ**న్తి సస్సతవేవచనాని, మరణాభావేన వా **అమరం.** ఉప్పాదాభావేన సబ్బదాపి అత్థితాయ **నిచ్చం.** థిరట్ఠేన వికారాభావేన **ధువం. ''యథాహా''**తిఆదినా మహానిద్దేస పటిసమ్భిదామగ్గపాళీహి యథావుత్తమత్థం విభావేతి. తత్థ "రూపం గహేత్వా"తి పాఠసేసేన సమ్బన్ధో. అయం పనత్థో – "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతి. వేదనం, సఞ్ఞం, సఙ్ఖారే, విఞ్ఞాణం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తి ఇమిస్సా పఞ్చవిధాయ సక్కాయదిట్ఠియా వసేన వుత్తో, "రూపవన్తం అత్తాన"న్తిఆదికాయ పన పఞ్చదసవిధాయపి తదవసేసాయ సక్కాయదిట్ఠియా వసేన చత్తారో ఖన్ధే "అత్తా"తి గహేత్వా తదఞ్ఞో "లోకో"తి పఞ్ఞపేన్తీతి అయమ్పి అత్థో లబ్భతేవ. తథా ఏకం ఖన్ధం "అత్తా"తి గహేత్వా అఞ్ఞో అత్తనో ఉపభోగభూతో "లోకో"తి చ. ససన్తతిపతితే ఖన్ధే "అత్తా"తి గహేత్వా తదఞ్ఞో పరసన్తతిపతితో "లోకో"తి చ పఞ్ఞపేతీతి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏత్థాహ – "సస్సతో వాదో ఏతేస"న్తి కస్మా హేట్ఠా వుత్తం, నను తేసం అత్తా చ లోకో చ సస్సతోతి అధిప్పేతో, న వాదోతి? సచ్చమేతం, సస్సతసహచరితతాయ పన వాదోపి సస్సతోతి వుత్తో యథా "కున్తా పచరన్తీ"తి, సస్సతో ఇతి వాదో ఏతేసన్తి వా తత్థ ఇతి-సద్దలోపో దట్ఠబ్బో. సస్సతం వదన్తి "ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ"న్తి అభినివిస్స వోహరన్తీతి **సస్సతవాదా** తిపి యుజ్జతి.

౩౧. **ఆతాపనభావేనా**తి విబాధనస్స భావేన, విబాధనట్ఠేన వా. పహానఞ్చేత్థ విబాధనం. **పదహానవసేనా**తి సమాదహానవసేన. **సమాదహానం** పన కోసజ్జపక్ఖే పతితుమదత్వా చిత్తస్స ఉస్సాహనం. యథా సమాధి విసేసభాగియతం పాపుణాతి, ఏవం వీరియస్స బహులీకరణం **అనుయోగో.** ఇతి పదత్తయేన వీరియమేవ వుత్తన్తి ఆహ **''ఏవం తిప్పభేదం వీరియ''**న్తి. యథాక్కమఞ్హిహ తీహి పదేహి ఉపచారప్పనాచిత్తపరిదమనవీరియాని దస్సేతి. న పమజ్జతి ఏతేనాతి **అప్పమాదో,** సతియా అవిప్పవాసో. సో పన సతిపట్ఠానా చత్తారో ఖన్ధా ఏవ. సమ్మా ఉపాయేన మనసి కరోతి కమ్మట్ఠానమేతేనాతి **సమ్మామనసికారో,** సో పన ఞాణమేవ, న ఆరమ్మణవీథిజవనపటిపాదకా, తేనాహ **''అత్థతో ఞాణ''**న్తి. **పథమనసికారో**తి కారణమనసికారో. తదేవత్థం సమత్థేతి **''యస్మిఞ్హీ''**తిఆదినా. తత్థ **యస్మిం మనసికారే**తి కమ్మట్ఠానమనసికరణూపాయభూతే ఞాణసఙ్ఖాతే మనసికారే. **''ఇమస్మిం ఠానే''**తి ఇమినా సద్దన్తరసమ్పయోగాదినా వియ పకరణవసేనాపి సద్దో విసేసవిసయోతి దీపేతి. **వీరియఞ్చా**తి యథావుత్తేహి తీహి పదేహి వుత్తం తిప్పభేదం వీరియఞ్చ. **ఏత్థా**తి "ఆతప్ప...పే.... మనసికారమన్వాయా"తి ఇమస్మిం పాఠే, సీలవిసుద్ధియా సద్ధిం చతున్నం రూపావచరజ్ఝానానం అధిగమనపటిపదా ఇధ వత్తబ్బా, సా పన **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౪౦౧) విత్థారతో వుత్తాతి ఆహ **''సఙ్ఖేపత్థో''**తి. **తథాజాతిక**న్తి తథాసభావం, ఏతేన ఛద్దసవిధేహి చిత్తపరిదమనేహి రూపావచరచతుత్థజ్ఝానస్స పగుణతాపాదనేన దమితతం

దస్సేతి. చేతసో సమాధి **చేతోసమాధి,** సో పన అట్ఠఙ్గసమన్నాగతరూపావచరచతుత్థజ్ఝానస్సేవ సమాధి. **యథా**-సద్దో "**యేనా**"తి అత్థే నిపాతోతి ఆహ "**యేన సమాధినా**"తి.

విజమ్భనభూతేహి లోకియాభిఞ్ఞాసఙ్ఖాతేహి ఝానానుభావేహి సమ్పన్నోతి **ఝానానుభావసమ్పన్నో. సో దిట్ఠిగతికో ఏవం వదతీ**తి వత్తమానవచనం, తథావదనస్స అవిచ్ఛేదభావేన సబ్బకాలికతాదస్సనత్థన్తి వేదితబ్బం. అనియమితే హి కాలవిసేసే విప్పకతకాలవచనన్తి. వనతి యాచతి పుత్తన్తి **వఞ్ఝా ఝ**-పచ్చయం, న-కారస్స చ నిగ్గహీతం కత్వా, వధతి పుత్తం, ఫలం వా హనతీతిపి **వఞ్ఝా** సపచ్చయఘ్య-కారస్స ఝ-కారం, నిగ్గహీతాగమఞ్చ కత్వా. సా వియ కస్సచి ఫలస్స అజనేనాతి **వఞ్ఝో**, తేనాహ "**వఞ్ఝపసూ**"తిఆది. ఏవం పదత్థవతా ఇమినా కీదిసం సామత్థియత్థం దస్సేతీతి అన్తోలీనచోదనం పరిహరితుం "**ఏతేనా**"తిఆదిమాహ. ఝానలాభిస్స విసేసేన ఝానధమ్మా ఆపాథమాగచ్ఛన్తి, తమ్ముఖేన పన సేసధమ్మాపీతి ఇమమత్థం సన్ధాయ "**ఝానాదీన**"న్తి వుత్తం. **రూపాదిజనకభావ**న్తి రూపాదీనం జనకసామత్థియం. **పటిక్ఖిపతీ**తి "నయిమే కిఞ్చి జనేన్తీ"తి పటిక్ఖిపతి. కస్మాతి చే? సతి హి జనకభావే రూపాదిధమ్మానం వియ, సుఖాదిధమ్మానం వియ చ పచ్చయాయత్తవుత్తితాయ ఉప్పాదవన్తతా విఞ్ఞాయతి, ఉప్పాదే చ సతి అవస్సంభావీ నిరోధోతి అనవకాసావ నిచ్చతా సియా, తస్మా తం పటిక్ఖిపతీతి.

ఠితోతి నిచ్చలం పతిట్ఠితో, **కూటట్ఠ**-సద్దోయేవ వా లోకే అచ్చన్తం నిచ్చే నిరుళ్హో దట్ఠబ్బో. తిట్ఠతీతి **ఠాయీ,** ఏసికా చ సా ఠాయీ చాతి **ఏసికట్ఠాయీ,** విసేసనపరనిపాతో చేస, తస్మా గమ్భీరనేమో నిచ్చలట్ఠితికో ఇన్దఖీలో వియాతి అత్థో, తేనాహ "**యథా**"తిఆది. "కూటట్ఠో"తి ఇమినా చేత్థ అనిచ్చతాభావమాహ. "ఏసికట్ఠాయీ ఠితో"తి ఇమినా పన యథా ఏసికా వాతప్పహారాదీహి న చలతి, ఏవం న కేనచి వికారమాపజ్జతీతి వికారాభావం, వికారోపి అత్థతో వినాసోయేవాతి వుత్తం "**ఉభయేనాపి లోకస్స వినాసాభావం దస్సేతీ**"తి.

ఏవమట్ఠకథావాదం దస్సేత్వా ఇదాని కేచివాదం దస్సేతుం "**కేచి పనా**"తిఆది వుత్తం. **ముఞ్జతో**తి [ముఞ్జో (అట్ఠకథాయం)] ముఞ్జతిణతో. **ఈసికా**తి కళీరో. **యదిదం** అత్తసఙ్ఖాతం ధమ్మజాతం **జాయతీతి వుచ్చతి,** తం సత్తిరూపవసేన పుబ్బే **విజ్జమానమేవ** బ్యత్తిరూపవసేన **నిక్ఖమతి,** అభిబ్యత్తిం గచ్ఛతీతి అత్థో. "విజ్జమానమేవా"తి హి ఏతేన కారణే ఫలస్స అత్థిభావదస్సనేన బ్యత్తిరూపవసేన అభిబ్యత్తివాదం దస్సేతి. సాలిగబ్భే సంవిజ్జమానం సాలిసీసం వియ హి సత్తిరూపం, తదభినిక్ఖన్తం వియ బ్యత్తిరూపన్తి. కథం పన సత్తిరూపవసేన విజ్జమానోయేవ పుబ్బే అనభిబ్యత్తో బ్యత్తిరూపవసేన అభిబ్యత్తిం గచ్ఛతీతి? యథా అన్ధకారేన పటిచ్ఛన్నో ఘటో ఆలోకేన అభిబ్యత్తిం గచ్ఛతి, ఏవమయమ్పీతి.

ఇదమేత్థ విచారేతబ్బం – కిం కరోన్తో ఆలోకో ఘటం పకాసేతీతి వుచ్చతి, యది ఘటవిసయం బుద్ధిం కరోన్తో పకాసేతి, అనుప్పన్నాయ ఏవ బుద్ధియా ఉప్పత్తిదీపనతో అభిబ్యత్తివాదో హాయతి. అథ ఘటవిసయాయ బుద్ధియా ఆవరణభూతం అన్ధకారం విధమన్తో పకాసేతి, ఏవమ్పి అభిబ్యత్తివాదో హాయతేవ. సతి హి ఘటవిసయాయ బుద్ధియా కథం అన్ధకారో తస్సా ఆవరణం హోతీతి. యథా చ ఘటస్స అభిబ్యత్తి న యుజ్జతి, ఏవం దిట్ఠిగతికపరికప్పితస్స అత్తనోపి అభిబ్యత్తి న యుజ్జతియేవ. తత్థాపి హి యది ఇన్ద్రియవిసయాదిసన్నిపాతేన అనుప్పన్నా ఏవ బుద్ధి ఉప్పన్నా, ఉప్పత్తివచనేనేవ అభిబ్యత్తివాదో హాయతి అభిబ్యత్తిమత్తమతిక్కమ్మ అనుప్పన్నాయ ఏవ బుద్ధియా ఉప్పత్తిదీపనతో. తథా సస్సతవాదోపి తేనేవ కారణేన. అథ బుద్ధిప్పవత్తియా ఆవరణభూతస్స అన్ధకారట్ఠానియస్స మోహస్స విధమనేన బుద్ధి ఉప్పన్నా. ఏవమ్పి సతి అత్థవిసయాయ బుద్ధియా కథం మోహో తస్సా ఆవరణం హోతీతి, హాయతేవ అభిబ్యత్తివాదో, కిఞ్చ భియ్యో –

భేదసబ్భావతోపి అభిబ్యత్తివాదో హాయతి. న హి అభిబ్యఞ్జకానం చన్దిమసూరియమణిపదీపాదీనం భేదేన అభిబ్యఞ్జితబ్బానం ఘటాదీనం భేదో హోతి, హోతి చ విసయభేదేన బుద్ధిభేదో యథావిసయం బుద్ధియా సమ్భవతోతి భియ్యోపి అభిబ్యత్తి న యుజ్జతియేవ, న చేత్థ విజ్జమానతాభిబ్యత్తివసేన వుత్తికప్పనా యుత్తా విజ్జమానతాభిబ్యత్తికిరియాసఙ్ఖాతాయ వుత్తియా వుత్తిమతో చ అనఞ్ఞథానుజాననతో. అనఞ్ఞాయేవ హి తథా వుత్తిసఙ్ఖాతా కిరియా తబ్బన్తవత్థుతో, యథా ఫస్సాదీహి ఫుసనాదిభావో, తస్మా వుత్తిమతో అనఞ్ఞాయ ఏవ విజ్జమానతాభిబ్యత్తిసఙ్ఖాతాయ వుత్తియా పరికప్పితో కేసఞ్చి అభిబ్యత్తివాదో న యుత్తో ఏవాతి. యే పన "ఈసికట్ఠాయిఠితో"తి పఠిత్వా యథావుత్తమత్థమిచ్ఛన్తి, తే తదిదం కారణభావేన గహేత్వా "తే చ సత్తా సన్ధావన్తి సంసరన్తి చవన్తి ఉపపజ్జన్తీ"తి పదేహి అత్థసమ్బన్ధమ్పి కరోన్తి, న అట్ఠకథాయమివ అసమ్బన్ధన్తి దస్సేన్తో "**యస్మా చా**"తిఆదిమాహ. **తే చ సత్తా సన్ధావన్తీ**తి ఏత్థ యే ఇధ మనుస్సభావేన అవట్ఠితా, తేయేవ దేవభావాదిఉపగమనేన ఇతో అఞ్ఞత్థ గచ్ఛన్తీతి అత్థో. అఞ్ఞథా కతస్స కమ్మస్స వినాసో, అకతస్స చ అబ్భాగమో ఆపజ్జేయ్యాతి అధిప్పాయో.

అపరాపరన్తి అపరస్మా భవా అపరం భవం, అపరమపరం వా, పునప్పునన్తి అత్థో. "**చవన్తీ**"తి పదముల్లిఙ్గేత్వా "**ఏవం సఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తీ**"తి అత్థం వివరతి, అత్తనో తథాగహితస్స నిచ్చసభావత్తా న చుతూపపత్తియో. సబ్బబ్యాపితాయ నాపి సన్ధావనసంసరణాని, ధమ్మానంయేవ పన పవత్తివిసేసేన ఏవం సఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తి ఏవం వోహరీయన్తీతి అధిప్పాయో. ఏతేన "అవట్ఠితసభావస్స అత్తనో, ధమ్మినో చ ధమ్మమత్తం ఉప్పజ్జతి చేవ వినస్సతి చా"తి ఇమం విపరిణామవాదం దస్సేతి. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం ఇమిస్సం సస్సతవాదవిచారణాయమేవ "ఏవంగతికా"తి పదత్థవిభావనే వక్ఖామ. ఇదాని అట్ఠకథాయం వుత్తం అసమ్బన్ధమత్తం దస్సేతుం "**అట్ఠకథాయం పనా**"తిఆది వుత్తం. **సన్ధావన్తీతిఆదినా వచనేన అత్తనో వాదం భిన్దతి** వినాసేతి సన్ధావనాదివచనసిద్ధాయ అనిచ్చతాయ పుబ్బే అత్తనా పటిఞ్ఞాతస్స సస్సతవాదస్స విరుద్ధభావతోతి అత్థో. "**దిట్ఠిగతికస్సా**"తిఆది తదత్థసమత్థనం. **న నిబద్ధన్తి** న థిరం. "సన్ధావన్తీ"తిఆదివచనం, సస్సతవాదఞ్చ సన్ధాయ "**సున్దరమ్పి అసున్దరమ్పి హోతియేవా"తి వుత్తం.** సబ్బదా సరన్తి పవత్తన్తీతి **సస్సతియో** ర-కారస్స స-కారం, ద్విభావఞ్చ కత్వా, పథవీసినేరుచన్దిమసూరియా, సస్సతీహి సమం సదిసం తథా, భావనపుంసకవచనఞ్చేతం. "అత్తా చ లోకో చా"తి హి కత్తుఅధికారో. **సస్సతిసమన్తి** వా లిఙ్గబ్యత్తయేన కత్తునిద్దేసో. సస్సతిసమో అత్తా చ లోకో చ అత్థి ఏవాతి అత్థో, **ఇతి**-సద్దో చేత్థ పదపూరణమత్తం. ఏవ-సద్దస్స హి ఏ-కారే పరే ఇతి-సద్దే ఇ-కారస్స వ-కారమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. **సస్సతిసమన్తి** సస్సతం థావరం నిచ్చకాలన్తిపి అత్థో, సస్సతిసమ-సద్దస్స సస్సతపదేన సమానత్థతం సన్ధాయ **టీకాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౧) వుత్తో.

హేతుం దస్సేన్తోతి యేసం "సస్సతో"తి అత్తానఞ్చ లోకఞ్చ పఞ్ఞపేతి, తేసం హేతుం దస్సేన్తో అయం దిట్ఠిగతికో ఆహాతి సమ్బన్ధో. న హి అత్తనో దిట్ఠియా పచ్చక్ఖకతమత్థం అత్తనోయేవ సాధేతి, అత్తనో పన పచ్చక్ఖకతేన అత్థేన అత్తనో అప్పచ్చక్ఖభూతమ్పి అత్థం సాధేతి, అత్తనా చ యథానిచ్ఛితం అత్థం పరేపి విఞ్ఞాపేతి, న అనిచ్ఛితం , ఇదం పన హేతుదస్సనం ఏతేసు అనేకేసు జాతిసతసహస్సేసు ఏకోవాయం మే అత్తా చ లోకో చ అనుస్సరణసమ్భవతో. యో హి యమత్థం అనుభవతి, సో ఏవ తం అనుస్సరతి, న అఞ్ఞో. న హి అఞ్ఞేన అనుభూతమత్థం అఞ్ఞో అనుస్సరితుం సక్కోతి యథా తం బుద్ధరక్ఖితేన అనుభూతం ధమ్మరక్ఖితో. యథా చేతాసు, ఏవం ఇతో పురిమతరాసుపి జాతీసు, తస్మా "సస్సతో మే అత్తా చ లోకో చ, యథా చ మే, ఏవం అఞ్ఞేసమ్పి సత్తానం సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి సస్సతవసేన దిట్ఠిగహణం పక్ఖన్దన్తో దిట్ఠిగతికో పరేపి తత్థ పతిట్ఠపేతి. పాళియం పన "అనేకవిహితాని అధిముత్తిపథాని అభివదన్తి, సో ఏవమాహా"తి

వచనతో పరానుగ్గాహాపనవసేన ఇధ హేతుదస్సనం అధిప్పేతన్తి విఞ్ఞాయతి. **ఏత**న్తి అత్తనో చ లోకస్స చ సస్సతభావం. ‘‘**న కేవల**’’న్తిఆది అత్థతో ఆపన్నదస్సనం. **ఠాన**-సద్దో కారణే, తఞ్చ ఖో ఇధ పుబ్బేనివాసానుస్సతియేవాతి ఆహ ‘‘**ఇద**’’న్తిఆది. కారణఞ్చ నామేతం తివిధం సమ్పాపకం నిబ్బత్తకం ఞాపకన్తి. తత్థ అరియమగ్గో నిబ్బానస్స సమ్పాపకకారణం, బీజం అఙ్కురస్స నిబ్బత్తకకారణం, పచ్చయుప్పన్నతాదయో అనిచ్చతాదీనం ఞాపకకారణం, ఇధాపి ఞాపకకారణమేవ అధిప్పేతం. ఞాపకో హి అత్థో ఞాపేతబ్బత్థవిసయస్స ఞాణస్స హేతుభావతో కారణం. తదాయత్తవుత్తితాయ తం ఞాణం తిట్ఠతి ఏత్థాతి **ఠానం,** వసతి తం ఞాణమేత్థ తిట్ఠతీతి ‘‘**వత్థూ**’’తి చ వుచ్చతి. తథా హి భగవతా వత్థు-సద్దేన ఉద్దిసిత్వాపి ఠాన-సద్దేన నిద్దిట్ఠన్తి.

౩౨-౩౩. దుతియతతియవారానం పఠమవారతో విసేసో నత్థి ఠపేత్వా కాలభేదన్తి ఆహ ‘‘**ఉపరి వారద్వయేపి ఏసేవ నయో**’’తి. తదేతం కాలభేదం యథాపాళిం దస్సేతుం ‘‘**కేవలఞ్హి**’’తిఆది వుత్తం. ఇతరేన దుతియతతియవారా యావ దససంవట్టవివట్టకప్పా, యావ చత్తాలీససంవట్టవివట్టకప్పా చ అనుస్సరణవసేన వుత్తాతి అధిప్పాయో. యదేవం కస్మా సస్సతవాదో చతుధా విభత్తో, నను తిధా కాలభేదమకత్వా అధిచ్చసముప్పత్తికవాదో వియ దువిధేనేవ విభజితబ్బో సియాతి చోదనం సోధేతుం ‘‘**మన్దపఞ్ఞో హీ**’’తిఆదిమాహ. మన్దపఞ్ఞాదీనం తిణ్ణం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణలాభీనం వసేన తిధా కాలభేదం కత్వా తక్కనేన సహ చతుధా విభత్తోతి అధిప్పాయో. నను చ అనుస్సవాదివసేన తక్కికానం వియ మన్దపఞ్ఞాదీనమ్పి విసేసలాభీనం హీనాదివసేన అనేకభేదసమ్భవతో బహుధా భేదో సియా, అథ కస్మా సబ్బేపి విసేసలాభినో తయో ఏవ రాసీ కత్వా వుత్తాతి? ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన దస్సేతుకామత్తా. తీసు హి రాసీసు యే హీనమజ్ఝిమపఞ్ఞా, తే వుత్తపరిచ్ఛేదతో ఊనకమేవ అనుస్సరన్తి. యే పన ఉక్కట్ఠపఞ్ఞా, తే వుత్తపరిచ్ఛేదం అతిక్కమిత్వా నానుస్సరన్తీతి తత్థ తత్థ ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన దస్సేతుకామతో అనేకజాతిసతసహస్సదసచత్తారీససంవట్టవివట్టానుస్సరణవసేన తయో ఏవ రాసీ కత్వా వుత్తాతి. **న తతో ఉద్ధ**న్తి యథావుత్తకాలత్తయతో, చత్తారీససంవట్టవివట్టకప్పతో వా ఉద్ధం నానుస్సరతి, కస్మా? దుబ్బలపఞ్ఞత్తా. తేసఞ్హి నామరూపపరిచ్ఛేదవిరహతో దుబ్బలా పఞ్ఞా హోతీతి అట్ఠకథాసు వుత్తం.

౩౪. తప్పకతియత్తోపి కత్తుత్థోయేవాతి ఆహ ‘‘**తక్కయతీ**’’తి. తప్పకతియత్తత్తా ఏవ హి దుతియనయోపి ఉపపన్నో హోతి. తత్థ **తక్కయతీ**తి ఊహయతి, సస్సతాదిఆకారేన తస్మిం తస్మిం ఆరమ్మణే చిత్తం అభినిరోపయతీతి అత్థో. **తక్కో**తి ఆకోటనలక్ఖణో, వినిచ్ఛయలక్ఖణో వా దిట్ఠిట్ఠానభూతో వితక్కో. తేన తేన పరియాయేన తక్కనం సన్ధాయ ‘‘**తక్కేత్వా వితక్కేత్వా**’’తి వుత్తం **వీమంసాయ సమన్నాగతో**తి అత్థవచనమత్తం. నిబ్బచనం పన తక్కిపదే వియ ద్విధా వత్తబ్బం. **వీమంసా** నామ విచారణా, సా చ దువిధా పఞ్ఞా చేవ పఞ్ఞాపతిరూపికా చ. ఇధ పన పఞ్ఞాపతిరూపికావ, సా చత్థతో లోభసహగతచిత్తుప్పాదో, మిచ్ఛాభినివేససఙ్ఖాతో వా అయోనిసోమనసికారో. పుబ్బభాగే వా మిచ్ఛాదస్సనభూతం దిట్ఠివిప్ఫన్దితం, తదేతమత్థత్తయం దస్సేతుం ‘‘**తులనా రుచ్చనా ఖమనా**’’తి వుత్తం. ‘‘**తులయిత్వా**’’తిఆదీసుపి యథాక్కమం “లోభసహగతచిత్తుప్పాదేనా”తిఆదినా యోజేతబ్బం. సమన్తతో, పునప్పునం వా ఆహననం **పరియాహతం,** తం పన వితక్కస్స ఆరమ్మణం ఊహనమేవ, భావనపుంసకఞ్చేతం పదన్తి దస్సేతి ‘‘**తేన తేన పరియాయేన తక్కేత్వా**’’తి ఇమినా. **పరియాయేనా**తి చ కారణేనాతి అత్థో. **వుత్తప్పకారాయా**తి తిధా వుత్తప్పభేదాయ. **అనువిచరిత**న్తి అనుపవత్తితం, వీమంసానుగతేన వా విచారేన అనుమజ్జితం. తదనుగతధమ్మకిచ్చమ్పి హి పధానధమ్మే ఆరోపేత్వా తథా వుచ్చతి. పటిభాతి దిస్సతీతి **పటిభానం,** యథాసమాహితాకారవిసేసవిభావకో దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదో, తతో జాతన్తి **పటిభానం,** తథా పఞ్ఞాయనం, సయం అత్తనో పటిభానం **సయంపటిభానం** , తేనేవాహ ‘‘**అత్తనో పటిభానమత్తసఞ్జాత**’’న్తి.

మత్త-సద్దేన చేత్థ విసేసాధిగమాదయో నివత్తేతి. అనామట్ఠకాలవచనే వత్తమానవసేనేవ అత్థనిద్దేసో ఉపపన్నోతి ఆహ "**ఏవం వదతీ**"తి.

పాళియం "తక్కీ హోతి వీమంసీ"తి సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసేన వా వుత్తం తక్కీభేదం విభజన్తో "**తత్థ చతుబ్బిధో**"తిఆదిమాహ. పరేహి పున సవనం **అనుస్సుతి,** సా యస్సాయం **అనుస్సుతికో.** పురిమం అనుభూతపుబ్బం జాతిం సరతీతి **జాతిస్సరో.** లబ్భతీతి **లాభో,** యం కిఞ్చి అత్తనా పటిలద్ధం రూపాది, సుఖాది చ, న పన ఝానాదివిసేసో, తేనేవాహ పాళియం "సో తక్కపరియాహతం వీమంసానువిచరితం సయంపటిభానం ఏవమాహా"తి. అట్ఠకథాయమ్పి వుత్తం "అత్తనో పటిభానమత్తసఞ్జాత"న్తి. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరోపి** వదతి "మత్త-సద్దేన విసేసాధిగమాదయో నివత్తేతీ"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౪) సో ఏతస్సాతి **లాభీ.** సుద్ధేన పురిమేహి అసమ్మిస్సేన, సుద్ధం వా తక్కనం **సుద్ధతక్కో,** సో యస్సాయం **సుద్ధతక్కికో. తేన హీ**తి ఉయ్యోజనత్థే నిపాతో, తేన తథా వేస్సన్తరరఞ్ఞోవ భగవతి సమానేతి దిట్ఠిగ్గాహం ఉయ్యోజేతి. **లాభితాయా**తి రూపాదిసుఖాదిలాభీభావతో. "**అనాగతేపి ఏవం భవిస్సతీ**"తి ఇదం లాభీతక్కినో ఏవమ్పి సమ్భవతీతి సమ్భవదస్సనవసేన ఇధాధిప్పేతం తక్కనం సన్ధాయ వుత్తం. అనాగతంసతక్కనేనేవ హి సస్సతగ్గాహీ భవతి. "**అతీతేపి ఏవం అహోసీ**"తి ఇదం పన అనాగతంసతక్కనస్స ఉపనిస్సయనిదస్సనమత్తం. సో హి "యథా మే ఇదాని అత్తా సుఖీ హోతి, ఏవం అతీతేపీతి పఠమం అతీతంసానుతక్కనం ఉపనిస్సాయ అనాగతేపి ఏవం భవిస్సతీ"తి తక్కయన్తో దిట్ఠిం గణ్హాతి. "**ఏవం సతి ఇదం హోతీ**"తి ఇమినా అనిచ్చేసు భావేసు అఞ్ఞో కరోతి, అఞ్ఞో పటిసంవేదేతీతి దోసో ఆపజ్జతి, తథా చ సతి కతస్స వినాసో అకతస్స చ అబ్భాగమో సియా. నిచ్చేసు పన భావేసు అఞ్ఞో కరోతి, అఞ్ఞో పటిసంవేదేతీతి దోసో నాపజ్జతి. ఏవఞ్చ సతి కతస్స అవినాసో, అకతస్స చ అనబ్భాగమో సియాతి తక్కికస్స యుత్తిగవేసనాకారం దస్సేతి.

తక్కమత్తేనేవాతి సుద్ధతక్కనేనేవ. **మత్త**-సద్దేన హి ఆగమాదీనం, అనుస్సవాదీనఞ్చ అభావం దస్సేతి. "నను చ విసేసలాభినోపి సస్సతవాదినో విసేసాధిగమహేతు అనేకేసు జాతిసతసహస్సేసు, దససు సంవట్టవివట్టేసు, చత్తాలీసాయ చ సంవట్టవివట్టేసు యథానుభూతం అత్తనో సన్తానం, తప్పటిబద్ధఞ్చ ధమ్మజాతం "అత్తా, లోకో"తి చ అనుస్సరిత్వా తతో పురిమతరాసుపి జాతీసు తథాభూతస్స అత్థితానువితక్కనముఖేన అనాగతేపి ఏవం భవిస్సతీతి అత్తనో భవిస్సమానానుతక్కనం, సబ్బేసమ్పి సత్తానం తథాభావానుతక్కనఞ్చ కత్వా సస్సతాభినివేసినో జాతా, ఏవఞ్చ సతి సబ్బోపి సస్సతవాదీ అనుస్సుతికజాతిస్సరలాభీతక్కికా వియ అత్తనో ఉపలద్ధవత్థునిమిత్తేన తక్కనేన పవత్తవాదత్తా తక్కీపక్ఖేయేవ తిట్ఠేయ్య, తథా చ సతి విసేసభేదరహితత్తా ఏకోవాయం సస్సతవాదో వవత్థితో భవేయ్య, అవస్సఞ్చ వుత్తప్పకారం తక్కనమిచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా విసేసలాభీ సస్సతవాదీ ఏకచ్చసస్సతికపక్ఖం, అధిచ్చసముప్పన్నికపక్ఖం వా భజేయ్యాతి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం. విసేసలాభీనఞ్హి ఖన్ధసన్తానస్స దీఘదీఘతరం దీఘతమకాలానుస్సరణం సస్సతగ్గాహస్స అసాధారణకారణం. తథా హి "అనేకవిహితం పుబ్బేనివాసం అనుస్సరామి. ఇమినామహం ఏతం జానామీ"తి అనుస్సరణమేవ పధానకారణభావేన దస్సితం. యం పన తస్స "ఇమినామహం ఏతం జానామీ"తి పవత్తం తక్కనం, న తం ఇధ పధానం అనుస్సరణం పటిచ్చ తస్స అపధానభావతో, పధానకారణేన చ అసాధారణేన నిద్దేసో సాసనే, లోకేపి చ నిరుళ్హో యథా "చక్ఖువిఞ్ఞాణం యవఙ్కురో"తిఆది.

ఏవం పనాయం దేసనా పధానకారణవిభావినీ, తస్మా సతిపి అనుస్సవాదివసేన, తక్కికానం హీనాదివసేన చ మన్దపఞ్ఞాదీనం విసేసలాభీనం బహుధా భేదే అఞ్ఞతరభేదసఙ్గహవసేన భగవతా చత్తారిట్ఠానాని విభజిత్వా వవత్థితా

సస్సతవాదానం చతుబ్బిధతా. న హి, ఇధ సావసేసం ధమ్మం దేసేతి ధమ్మరాజాతి. యదేవం అనుస్సుతికాదీసుపి అనుస్సవాదీనం పధానభావో ఆపజ్జతీతి? న తేసం అఞ్ఞాయ సచ్ఛికిరియాయ అభావేన తక్కపధానత్తా, "పధానకారణేన చ అసాధారణేన నిద్దేసో సాసనే, లోకేపి చ నిరుళ్హో"తి వుత్తోవాయమత్థోతి. అథ వా విసేసాధిగమనిమిత్తరహితస్స తక్కనస్స సస్సతగ్గాహే విసుం కారణభావదస్సనత్థం విసేసాధిగమో విసుం సస్సతగ్గాహకారణభావేన వత్తబ్బో, సో చ మన్దమజ్ఝిమతిక్ఖపఞ్ఞావసేన తివిధోతి తిధా విభజిత్వా, సబ్బతక్కినో చ తక్కీభావసామఞ్ఞతో ఏకజ్ఝం గహేత్వా చతుధా ఏవ వవత్థాపితో సస్సతవాదో భగవతాతి.

౩౫. "అఞ్ఞతరేనా"తి ఏతస్స అత్థం దస్సేతుం **"ఏకేనా"**తి వుత్తం. అట్ఠానపయుత్తస్స పన **వా**-సద్దస్స అనియమత్థతం సన్ధాయాహ **"ద్వీహి వా తీహి వా"**తి, తేన చతూసు వత్థూసు యథారహమేకచ్చం ఏకచ్చస్స పఞ్ఞాపనే సహకారీకారణన్తి దస్సేతి. "బహిద్ధా"తి బాహ్యత్థవాచకో కత్తునిద్దిట్ఠో నిపాతోతి దస్సేతుం **"బహి"**తిఆది వుత్తం. ఏత్థాహ – కిం పనేతాని వత్థూని అత్తనో అభినివేసస్స హేతు, ఉదాహు పరేసం పతిట్ఠాపనస్సాతి. కిఞ్చేత్థ, యది తావ అత్తనో అభినివేసస్స హేతు, అథ కస్మా అనుస్సరణతక్కనానియేవ గహితాని, న సఞ్ఞావిపల్లాసాదయో. తథా హి విపరీతసఞ్ఞాఅయోనిసోమనసికారఅసప్పురిసూపనిస్సయఅసద్ధమ్మస్సవనాదీనిపి దిట్ఠియా పవత్తనట్ఠేన దిట్ఠిట్ఠానాని. అథ పన పరేసం పతిట్ఠాపనస్స హేతు, అనుస్సరణహేతుభూతో అధిగమో వియ, తక్కనపరియేట్ఠిభూతా యుత్తి వియ చ ఆగమోపి వత్థుభావేన వత్తబ్బో, ఉభయథాపి చ యథావుత్తస్స అవసేసకారణస్స సమ్భవతో "నత్థి ఇతో బహిద్ధా"తి వచనం న యుజ్జతేవాతి? నో న యుజ్జతి, కస్మా? అభినివేసపక్ఖే తావ అయం దిట్ఠిగతికో అసప్పురిసూపనిస్సయఅసద్ధమ్మస్సవనేహి అయోనిసో ఉమ్ముజ్జిత్వా విపల్లాససఞ్ఞో రూపాదిధమ్మానం ఖణే ఖణే భిజ్జనసభావస్స అనవబోధతో ధమ్మయుత్తిం అతిధావన్తో ఏకత్తనయం మిచ్ఛా గహేత్వా యథావుత్తానుస్సరణతక్కనేహి ఖన్ధేసు "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి (దీ॰ ని॰ ౩౧) అభినివేసం ఉపనేసి, ఇతి ఆసన్నకారణత్తా, పధానకారణత్తా చ తగ్గహణేనేవ చ ఇతరేసమ్పి గహితత్తా అనుస్సరణతక్కనానియేవ ఇధ గహితాని. పతిట్ఠాపనపక్ఖే పన ఆగమోపి యుత్తియమేవ ఠితో విసేసేన నిరాగమానం బాహిరకానం తక్కగ్గాహిభావతో, తస్మా అనుస్సరణతక్కనానియేవ సస్సతగ్గాహస్స వత్థుభావేన గహితాని.

కిఞ్చ భియ్యో – దువిధం పరమత్థధమ్మానం లక్ఖణం సభావలక్ఖణం, సామఞ్ఞలక్ఖణఞ్చ. తత్థ సభావలక్ఖణావబోధో పచ్చక్ఖఞాణం, సామఞ్ఞలక్ఖణావబోధో అనుమానఞాణం. ఆగమో చ సుతమయాయ పఞ్ఞాయ సాధనతో అనుమానఞాణమేవ ఆవహతి, సుతానం పన ధమ్మానం ఆకారపరివితక్కనేన నిజ్ఝానక్ఖన్తియం ఠితో చిన్తామయపఞ్ఞం నిబ్బత్తేత్వా అనుక్కమేన భావనాయ పచ్చక్ఖఞాణం అధిగచ్ఛతీతి ఏవం ఆగమోపి తక్కనవిసయం నాతిక్కమతి, తస్మా చేస తక్కగ్గహణేన గహితోవాతి వేదితబ్బో. సో అట్ఠకథాయం అనుస్సుతితక్కగ్గహణేన విభావితో, ఏవం అనుస్సరణతక్కనేహి అసఙ్గహితస్స అవసిట్ఠస్స కారణస్స అసమ్భవతో యుత్తమేవిదం "నత్థి ఇతో బహిద్ధా"తి వచనన్తి వేదితబ్బం. "అనేకవిహితాని అధిముత్తిపదాని అభివదన్తీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮), "సస్సతం అత్తానఞ్చ లోకఞ్చ పఞ్ఞపేన్తీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౦) చ వచనతో పన పతిట్ఠాపనవత్థూనియేవ ఇధ దేసితాని తందేసనాయ ఏవ అభినివేసస్సాపి సిజ్ఝనతో. అనేకభేదేసు హి దేసితేసు యస్మిం దేసితే తదఞ్ఞేపి దేసితా సిద్ధా హోన్తి, తమేవ దేసేతీతి దట్ఠబ్బం. అభినివేసపతిట్ఠాపనేసు చ అభినివేసే దేసితేపి పతిట్ఠాపనం న సిజ్ఝతి అభినివేసస్స పతిట్ఠాపనే అనియమతో. అభినివేసినోపి హి కేచి పతిట్ఠాపేన్తి , కేచి న

పతిట్ఠాపేన్తి. పతిట్ఠాపనే పన దేసితే అభినివేసోపి సిజ్ఝతి పతిట్ఠాపనస్స అభినివేసే నియమతో. యో హి యత్థ పరే పతిట్ఠాపేతి, సోపి తమభినివిసతీతి.

౩౬. **తయిదన్తి** ఏత్థ **త**-సద్దేన "సస్సతం అత్తానఞ్చ లోకఞ్చ పఞ్ఞపేన్తీ"తి ఏతస్స పరామసనన్తి ఆహ **"తం ఇదం చతుబ్బిధమ్పి దిట్ఠిగత"**న్తి. **తతోతి** తస్మా పకారతో జాననత్తా. పరమవజ్జతాయ అనేకవిహితానం అనత్థానం కారణభావతో దిట్ఠియో ఏవ ఠానా **దిట్ఠిట్ఠానా.** యథాహ "మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాహం భిక్ఖవే, వజ్జం వదామీ"తి తదేవత్థం సన్ధాయ **"దిట్ఠియోవ దిట్ఠిట్ఠానా"**తి వుత్తం. **దిట్ఠీనం కారణమ్పి దిట్ఠిట్ఠానమేవ** దిట్ఠీనం ఉప్పాదాయ సముట్ఠానట్ఠేన. **"యథాహా"**తిఆది పటిసమ్భిదాపాళియా (పటి॰ మ॰ ౧.౧౨౪) సాధనం. తత్థ **ఖన్ధాపి దిట్ఠిట్ఠానం** ఆరమ్మణట్ఠేన. వుత్తఞ్హి "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆది, (సం॰ ని॰ ౩.౮౧) **అవిజ్జాపి** ఉపనిస్సయాదిభావేన. యథాహ "అస్సుతవా భిక్ఖవే, పుథుజ్జనో అరియానం అదస్సావీ అరియధమ్మస్స అకోవిదో"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨; పటి॰ మ॰ ౧.౧౩౧) **ఫస్సోపి** ఫుసిత్వా గహణూపాయట్ఠేన. తథా హి వుత్తం "తదపి ఫస్సపచ్చయా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౧౮) ఫుస్స ఫుస్స పటిసంవేదేన్తీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౪౪) **సఞ్ఞాపి** ఆకారమత్తగ్గహణట్ఠేన. వుత్తఞ్హేతం "సఞ్ఞానిదానా హి పపఞ్చసఙ్ఖా"తి (సు॰ ని॰ ౮౮౦; మహా॰ ని॰ ౧౦౯) పథవిం పథవితో సఞ్ఞత్వా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨) చ ఆది. **వితక్కోపి** ఆకారపరివితక్కనట్ఠేన. తేన వుత్తం "తక్కఞ్చ దిట్ఠీసు పకప్పయిత్వా, సచ్చం ముసాతి ద్వయధమ్మమాహూ"తి, (సు॰ ని॰ ౮౯౨; మహాని॰ ౧౨౧) "తక్కీ హోతి వీమంసీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౪) చ ఆది. **అయోనిసో మనసికారోపి** అకుసలానం సాధారణకారణట్ఠేన. తేనాహ "తస్స ఏవం అయోనిసో మనసి కరోతో ఛన్నం దిట్ఠీనం అఞ్ఞతరా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి. అత్థి మే అత్తా'తి వా అస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠిఉప్పజ్జతీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౧౯) **పాపమిత్తోపి** దిట్ఠానుగతి ఆపజ్జనట్ఠేన. వుత్తమ్పి చ "బాహిరం భిక్ఖవే, అఙ్గన్తి కరిత్వా నాఞ్ఞం ఏకఙ్గమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం మహతో అనత్థాయ సంవత్తతి, యథయిదం భిక్ఖవే, పాపమిత్తతా"తిఆది (అ॰ ని॰ ౧.౧౧౦) **పరతోఘోసోపి** దురక్ఖాతధమ్మస్సవనట్ఠేన. తథా చేవ వుత్తం "ద్వేమే భిక్ఖవే, పచ్చయా మిచ్ఛాదిట్ఠియా ఉప్పాదాయ. కతమే ద్వే? పరతో చ ఘోసో, అయోనిసో చ మనసికారో"తిఆది (అ॰ ని॰ ౨.౧౨౬) పరేహి సుతా, దేసితా వా దేసనా **పరతోఘోసో.**

"ఖన్ధా హేతూ"తిఆదిపాళి తదత్థవిభావినీ. తత్థ జనకట్ఠేన **హేతు,** ఉపత్థమ్భకట్ఠేన **పచ్చయో. ఉపాదాయాతి** ఉపాదియిత్వా, పటిచ్చాతి అత్థో. **"ఉప్పాదాయా"**తిపి పాఠో, ఉప్పజ్జనాయాతి అత్థో. సముట్ఠాతి ఏతేనాతి **సముట్ఠానం,** ఖన్ధాదయో ఏవ. ఇధ పన సముట్ఠానభావోయేవ సముట్ఠాన-సద్దేన వుత్తో భావలోపత్తా, భావప్పధానత్తా చ. **ఆదిన్నా** సకసన్తానే. **పవత్తితా** సపరసన్తానేసు. **పర**-సద్దో అభిణ్హత్థోతి వుత్తం **"పునప్పున"**న్తి. **పరినిట్ఠాపితాతి** "ఇదమేవ దస్సనం సచ్చం, అఞ్ఞం పన మోఘం తుచ్ఛం ముసా"తి అభినివేసస్స పరియోసానం మత్థకం పాపితాతి అత్థో. **ఆరమ్మణవసేనాతి** అట్ఠసు దిట్ఠిట్ఠానేసు ఖన్ధే సన్ధాయాహ. **పవత్తనవసేనాతి** అవిజ్జాఫస్ససఞ్ఞావితక్కాయోనిసోమనసికారే. **ఆసేవనవసేనాతి** పాపమిత్తపరతోఘోసే. యదిపి సరూపత్థవసేన వేవచనం, సక్కేతత్థవసేన పన ఏవం వత్తబ్బోతి దస్సేతుం **"ఏవంవిధపరలోకా"**తి వుత్తం. యేన కేనచి హి విసేసనేనేవ వేవచనం సాత్థకం సియా. పరలోకో చ కమ్మవసేన అభిముఖో సమ్పరేతి గచ్ఛతి పవత్తతి ఏత్థాతి **అభిసమ్పరాయోతి** వుచ్చతి. "ఇతి ఖో ఆనన్ద, కుసలాని సీలాని అనుపుబ్బేన అగ్గాయ పరేన్తీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౧౦.౨) వియ హి చురాదిగణవసేన **పర**-సద్దం గతియమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ, అయమేత్థ అట్ఠకథాతో అపరో నయో.

ఏవంగతికాతి ఏవంగమనా ఏవంనిట్ఠా, ఏవమనుయుఞ్జనేన భిజ్జననస్సనపరియోసానాతి అత్థో. **గతి**-సద్దో చేత్థ "యేహి సమన్నాగతస్స మహాపురిసస్స ద్వేవ గతియో భవన్తీ"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౫౮; ౨.౩౩, ౩౫; ౩.౧౯౯, ౨౦౦; మ. ని. ౨.౩౮౪, ౩౯౭) వియ నిట్ఠానత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – ఇమే దిట్ఠిసఙ్ఖాతా దిట్ఠిట్ఠానా ఏవం పరమత్థతో అసన్తం అత్తానం, సస్సతభావఞ్చ తస్మిం అజ్ఝారోపేత్వా గహితా, పరామట్ఠా చ సమానా బాలలపనాయేవ హుత్వా యావ పణ్డితా న సమనుయుఞ్జన్తి, తావ గచ్ఛన్తి, పాతుభవన్తి చ, పణ్డితేహి సమనుయుఞ్జియమానా పన అనవట్ఠితవత్థుకా అవిమద్దక్ఖమా సూరియుగ్గమనే ఉస్సావబిన్దూ వియ, ఖజ్జోపనకా వియ చ భిజ్జన్తి, వినస్సన్తి చాతి.

తత్థాయం అనుయుఞ్జనే సఙ్ఖేపకథా – యది హి పరేహి కప్పితో అత్తా లోకో వా సస్సతో సియా, తస్స నిబ్బికారతాయ పురిమరూపావిజహనతో కస్సచి విసేసాధానస్స కాతుమసక్కుణేయ్యతాయ అహితతో నివత్తనత్థం, హితే చ పటిపజ్జనత్థం ఉపదేసో ఏవ సస్సతవాదినో నిప్పయోజనో సియా, కథం వా తేన సో ఉపదేసో పవత్తీయతి వికారాభావతో. ఏవఞ్చ సతి పరికప్పితస్స అత్తనో అజటాకాసస్స వియ దానాదికిరియా, హింసాదికిరియా చ న సమ్భవతి, తథా సుఖస్స, దుక్ఖస్స చ అనుభవననిబన్ధో ఏవ సస్సతవాదినో న యుజ్జతి కమ్మబద్ధాభావతో. జాతిఆదీనఞ్చ అసమ్భవతో విమోక్ఖో న భవేయ్య, అథ పన ధమ్మమత్తం తస్స ఉప్పజ్జతి చేవ వినస్సతి చ, యస్స వసేనాయం కిరియాదివోహారోతి వదేయ్య, ఏవమ్పి పురిమరూపావిజహనేన అవట్ఠితస్స అత్తనో ధమ్మమత్తన్తి న సక్కా సమ్భావేతుం, తే వా పనస్స ధమ్మా అవత్థాభూతా, తస్మా తస్స ఉప్పన్నా అఞ్ఞే వా సియుం అనఞ్ఞే వా, యది అఞ్ఞే, న తాహి అవత్థాహి తస్స ఉప్పన్నాహిపి కోచి విసేసో అత్థి, యాహి కరోతి పటిసంవేదేతి చవతి ఉప్పజ్జతి చాతి ఇచ్ఛితం, ఏవఞ్చ ధమ్మకప్పనాపి నిరత్థకా సియా, తస్మా తదవత్థో ఏవ యథావుత్తదోసో, అథానఞ్ఞే, ఉప్పాదవినాసవన్తీహి అవత్థాహి అనఞ్ఞస్స అత్తనో తాసం వియ ఉప్పాదవినాససబ్భావతో కుతో భవేయ్య నిచ్చతావకాసో, తాసమ్పి వా అత్తనో వియ నిచ్చతాపవత్తి, తస్మా బన్ధవిమోక్ఖానం అసమ్భవో ఏవాతి న యుజ్జతియేవ సస్సతవాదో, న చేత్థ కోచి వాదీ ధమ్మానం సస్సతభావే పరిసుద్ధం యుత్తిం వత్తుం సమత్థో భవేయ్య, యుత్తిరహితఞ్చ వచనం న పణ్డితానం చిత్తం ఆరాధేతి, తేనావోచుమ్హ "యావ పణ్డితా న సమనుయుఞ్జన్తి, తావ గచ్ఛన్తి, పాతుభవన్తి చా"తి.

సకారణం సగతికన్తి ఏత్థ **సహ**-సద్దో విజ్జమానత్థో "సలోమకో సపక్ఖకో"తిఆదీసు వియ, న పన సమవాయత్థో **చ**-సద్దేన "తయిదం భిక్ఖవే, తథాగతో పజానాతీ"తి వుత్తస్స దిట్ఠిగతస్స సముచ్చినితత్తా, "తఞ్చ తథాగతో పజానాతీ"తి ఇమినా చ కారణగతీనమేవ పజాననభావేన వుత్తత్తా. ఇదం వుత్తం హోతి – తయిదం భిక్ఖవే, కారణవన్తం గతివన్తం దిట్ఠిగతం తథాగతో పజానాతి, న కేవలఞ్చ తదేవ, అథ ఖో తస్స కారణగతిసఙ్ఖాతం తఞ్చ సబ్బన్తి. ''**తతో...పే.... పజానాతీ**''తి వుత్తవాక్యస్స అత్థం వుత్తనయేన సంవణ్ణేతి ''**తతో చా**''తిఆదినా. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సేవిధ విభజనన్తి పకరణానురూపమత్థం ఆహ ''**సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణఞ్చా**''తి, తస్మిం వా వుత్తే తదధిట్ఠానతో ఆసవక్ఖయఞాణం, తదవినాభావతో వా సబ్బమ్పి దసబలాదిఞాణం గహితమేవాతిపి తదేవ వుత్తం.

ఏవంవిధన్తి "సీలఞ్చా"తిఆదినా ఏవంవుత్తప్పకారం. **పజానన్తోపీతి** ఏత్థ **పి**-సద్దేన, **అపి**-సద్దేన వా "తఞ్చా"తి వుత్త చ-సద్దస్స సమ్భావనత్థభావం దస్సేతి, తేన తతో దిట్ఠిగతతో ఉత్తరితరం సారభూతం సీలాదిగుణవిసేసమ్పి తథాగతో నాభినివిసతి, కో పన వాదో వట్టామిసేతి సమ్భావేతి. ''**అహ**''న్తి దిట్ఠిమానవసేన పరామసనాకారదస్సనం. **పజానామీతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దేన పకారత్థేన, నిదస్సనత్థేన వా. ''**మమ**''న్తి తణ్హావసేన పరామసనాకారం దస్సేతి.

తణ్హాదిట్ఠిమానపరామాసవసేనాతి తణ్హాదిట్ఠిమానసఙ్ఖాతపరామాసవసేన. ధమ్మసభావమతిక్కమిత్వా "అహం మమ"న్తి పరతో అభూతతో ఆమసనం **పరామాసో**, తణ్హాదయో ఏవ. న హి తం అత్థి, యం ఖన్ధేసు "అహ"న్తి వా "మమ"న్తి వా గహేతబ్బం సియా, అపరామసతో అపరామసన్తస్స అస్స తథాగతస్స నిబ్బుతి విదితాతి సమ్బన్ధో. "**అపరామసతో**"తి చేదం నిబ్బుతిపవేదనాయ (నిబ్బుతివేదనస్స దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౬) హేతుగబ్భవిసేసనం . "విదితా"తి పదమపేక్ఖిత్వా కత్తరి సామివచనం. **అపరామసతో** పరామాసరహితపటిపత్తిహేతు అస్స తథాగతస్స కత్తుభూతస్స నిబ్బుతి అసఙ్ఖతధాతు విదితా, అధిగతాతి వా అత్థో. "అపరామసతో"తి హేదం హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనం.

"**అపరామాసపచ్చయా**"తి పచ్చత్తఞ్ఞేవ పవేదనాయ కారణదస్సనం. **అస్సాతి** కత్తారం వత్వాపి పచ్చత్తఞ్ఞేవాతి విసేసదస్సనత్థం పున కత్తువచనన్తి ఆహ "**సయమేవ అత్తనాయేవా**"తి. **సయం, అత్తనాతి** వా భావనపుంసకం. నిపాతపదఞ్హేతం. "అపరామసతో"తి వచనతో పరామాసానమేవ నిబ్బుతి ఇధ దేసితా, తందేసనాయ ఏవ తదఞ్ఞేసమ్పి నిబ్బుతియా సిజ్ఝనతోతి దస్సేతి "**తేసం పరామాసకిలేసాన**"న్తి ఇమినా, పరామాససఙ్ఖాతానం కిలేసానన్తి అత్థో. అపిచ కామం "అపరామసతో"తి వచనతో పరామాసానమేవ నిబ్బుతి ఇధ దేసితాతి విఞ్ఞాయతి, తందేసనాయ పన తదవసేసానమ్పి కిలేసానం నిబ్బుతి దేసితా నామ భవతి పహానేకట్ఠతాదిభావతో, తస్మా తేసమ్పి నిబ్బుతి నిద్ధారేత్వా దస్సేతబ్బాతి వుత్తం "**తేసం పరామాసకిలేసాన**"న్తి, తణ్హాదిట్ఠిమానసఙ్ఖాతానం పరామాసానం, తదఞ్ఞేసఞ్చ కిలేసానన్తి అత్థో. గోబలీబద్దనయో హేస. **నిబ్బుతీతి** చ నిబ్బాయనభూతా అసఙ్ఖతధాతు, తఞ్చ భగవా బోధిమూలేయేవ పత్తో, తస్మా సా పచ్చత్తఞ్ఞేవ విదితాతి.

యథాపటిపన్నేనాతి యేన పటిపన్నేన. తప్పటిపత్తిం దస్సేతుం "**తాసంయేవ...పే॰... ఆదిమాహా**"తి అనుసన్ధిదస్సనం. కస్మా పన వేదనానఞ్ఞేవ కమ్మట్ఠానమాచిక్ఖతీతి ఆహ "**యాసూ**"తిఆది, ఇమినా దేసనావిలాసం దస్సేతి. దేసనావిలాసప్పత్తో హి భగవా దేసనాకుసలో ఖన్ధాయతనాదివసేన అనేకవిధాసు చతుసచ్చదేసనాసు సమ్భవన్తీసుపి దిట్ఠిగతికా వేదనాసు మిచ్ఛాపటిపత్తియా దిట్ఠిగహనం పక్ఖన్దాతి దస్సనత్థం తథాపక్ఖన్దనమూలభూతా వేదనాయేవ పరిఞ్ఞాభూమిభావేన ఉద్ధరతీతి. **ఇధాతి** ఇమస్మిం వాదే. ఏవం **ఏత్థాతిపి. కమ్మట్ఠానన్తి** చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం. ఏత్థ హి వేదనాగహణేన గహితా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖసచ్చం. వేదనానం సముదయగ్గహణేన గహితో అవిజ్జాసముదయో సముదయసచ్చం, అత్థఙ్గమనిస్సరణపరియాయేహి నిరోధసచ్చం, "యథాభూతం విదిత్వా"తి ఏతేన మగ్గసచ్చన్తి ఏవం చత్తారి సచ్చాని వేదితబ్బాని. "యథాభూతం విదిత్వా"తి ఇదం విభజ్జబ్యాకరణత్థపదన్తి తదత్థం విభజ్జ దస్సేతుం "**తత్థా**"తిఆది వుత్తం. విసేసతో హి "అవిజ్జాసముదయా వేదనాసముదయో"తిఆదిలక్ఖణానం వసేన సముదయాదీసు అత్థో యథారహం విభజ్జ దస్సేతబ్బో. అవిసేసతో పన వేదనాయ సముదయాదీని విపస్సనాపఞ్ఞాయ ఆరమ్మణపటివేధవసేన, మగ్గపఞ్ఞాయ అసమ్మోహపటివేధవసేన జానిత్వా పటివిజ్ఝిత్వాతి అత్థో. **పచ్చయసముదయట్ఠేనాతి** "ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతి, ఇమస్సుప్పాదా ఇదం ఉప్పజ్జతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౪; సం॰ ని॰ ౨.౨౧; ఉదా॰ ౧) వుత్తలక్ఖణేన అవిజ్జాదీనం పచ్చయానం ఉప్పాదేన చేవ మగ్గేన అసముగ్ఘాటేన చ. యావ హి మగ్గేన న సముగ్ఘాటీయతి, తావ పచ్చయోతి వుచ్చతి. **నిబ్బత్తిలక్ఖణన్తి** ఉప్పాదలక్ఖణం, జాతిన్తి అత్థో. **పఞ్చన్నం లక్ఖణానన్తి** ఏత్థ చ చతున్నమ్పి పచ్చయానం ఉప్పాదలక్ఖణమేవ అగ్గహేత్వా పచ్చయలక్ఖణమ్పి గహేతబ్బం సముదయం పటిచ్చ తేసం యథారహం ఉపకారకత్తా. తథా చేవ సంవణ్ణితం "మగ్గేన అసముగ్ఘాటేన చా"తి. **పచ్చయనిరోధట్ఠేనాతి** "ఇమస్మిం నిరుద్ధే ఇదం నిరుద్ధం హోతి, ఇమస్స నిరోధా ఇదం నిరుజ్ఝతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౬; ఉదా॰ ౩; సం॰ ని॰ ౨.౪౧) వుత్తలక్ఖణేన అవిజ్జాదీనం పచ్చయానం నిరోధేన చేవ మగ్గేన

సముగ్ఘాటేన చ. **విపరిణామలక్ఖణ**న్తి నిరోధలక్ఖణం, భఙ్గన్తి అత్థో. **వయ**న్తి నిరోధం. **య**న్తి యస్మా పచ్చయభావసఙ్ఖాతహేతుతో. **వేదనం పటిచ్చా**తి పురిముప్పన్నం ఆరమ్మణాదిపచ్చయభూతం వేదనం లభిత్వా. **సుఖం సోమనస్స**న్తి సుఖఞ్చేవ సోమనస్సఞ్చ. **అయ**న్తి పురిమవేదనాయ యథారహం పచ్ఛిముప్పన్నానం సుఖసోమనస్సానం పచ్చయభావో. **అస్సాదో** నామ అస్సాదితబ్బోతి కత్వా.

అపరో నయో – **య**న్తి సుఖం, సోమనస్సఞ్చ. **అయ**న్తి చ నపుంసకలిఙ్గేన నిద్దిట్ఠం సుఖసోమనస్సమేవ అస్సాదపదమపేక్ఖిత్వా పుల్లిఙ్గేన నిద్దిసీయతి, ఇమస్మిం పన వికప్పే సుఖసోమనస్సానం ఉప్పాదోయేవ తేహి ఉప్పాదవన్తేహి నిద్దిట్ఠో, సత్తియా, సత్తిమతో చ అభిన్నత్తా. న హి సుఖసోమనస్సమన్తరేన తేసం ఉప్పాదో లబ్భతి. ఇతి పురిమవేదనం పటిచ్చ సుఖసోమనస్సుప్పాదోపి పురిమవేదనాయ **అస్సాదో** నామ అస్సాదీయతేతి కత్వా . అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – పురిమముప్పన్నం వేదనం ఆరబ్భ సోమనస్సుప్పత్తియం యో పురిమవేదనాయ పచ్చయభావసఙ్ఖాతో అస్సాదేతబ్బాకారో, సోమనస్సస్స వా ఉప్పాదసఙ్ఖాతో తదస్సాదనాకారో, అయం పురిమవేదనాయ అస్సాదోతి. కథం పన వేదనం ఆరబ్భ సుఖం ఉప్పజ్జతి, నను ఫోట్ఠబ్బారమ్మణన్తి? చేతసికసుఖస్సేవ ఆరబ్భ పవత్తియమధిప్పేతత్తా నాయం దోసో. ఆరబ్భ పవత్తియఞ్హి విసేసనమేవ సోమనస్సగ్గహణం సోమనస్సం సుఖన్తి యథా "రుక్ఖో సీసపా"తి అఞ్ఞపచ్చయవసేన ఉప్పత్తియం పన కాయికసుఖమ్పి అస్సాదోయేవ, యథాలాభకథా వా ఏసాతి దట్ఠబ్బం.

"**యా వేదనా అనిచ్చా**"తిఆదినా సత్తిమతా సత్తి నిదస్సితా. తత్రాయమత్థో – యా వేదనా హుత్వా అభావట్ఠేన అనిచ్చా, ఉదయబ్బయపటిపీళనట్ఠేన దుక్ఖా, జరాయ, మరణేన చాతి ద్విధా విపరిణామేతబ్బట్ఠేన విపరిణామధమ్మా. తస్సా ఏవంభూతాయ అయం అనిచ్చదుక్ఖవిపరిణామభావో వేదనాయ సబ్బాయపిఆదీనవోతి. ఆదీనం పరమకారుఞ్ఞం వాతి పవత్తతి ఏతస్మాతి హి ఆదీనవో. అపిచఆదీనం అతివియ కపణం పవత్తనట్ఠేన కపణమనుస్సో **ఆదీనవో,** అయమ్పి ఏవంసభావోతి తథా వుచ్చతి. సత్తిమతా హి సత్తి అభిన్నా తదవినాభావతో.

ఏత్థ చ "**అనిచ్చా**"తి ఇమినా సఙ్ఖారదుక్ఖతావసేన ఉపేక్ఖావేదనాయ, సబ్బాసు వా వేదనాసుఆదీనవమాహ, "**దుక్ఖా**"తి ఇమినా దుక్ఖదుక్ఖతావసేనదుక్ఖవేదనాయ, "**విపరిణామధమ్మా**"తి ఇమినా విపరిణామదుక్ఖతావసేన సుఖవేదనాయ. అవిసేసేన వా తీణిపి పదాని తిస్సన్నమ్పి వేదనానం వసేన యోజేతబ్బాని. **ఛన్దరాగవినయో**తి ఛన్దసఙ్ఖాతరాగవినయనం వినాసో. "అత్థవసా లిఙ్గవిభత్తివిపరిణామో"తి వచనతో యం ఛన్దరాగప్పహానన్తి యోజేతబ్బం. పరియాయవచనమేవిదం పదద్వయం. **యథాభూతం విదిత్వా**తి మగ్గస్స వుత్తత్తా మగ్గనిబ్బానవసేన వా యథాక్కమం యోజనాపి వట్టతి. **వేదనాయా**తి నిస్సక్కవచనం. **నిస్సరణ**న్తి నేక్ఖమ్మం. యావ హి వేదనాపటిబద్ధం ఛన్దరాగం నప్పజహతి, తావాయం పురిసో వేదనాయ అల్లీనోయేవ హోతి. యదా పన తం ఛన్దరాగం పజహతి, తదాయం పురిసో వేదనాయ నిస్సటో విసంయుత్తో హోతి, తస్మా ఛన్దరాగప్పహానం వేదనాయ నిస్సరణం వుత్తం. తబ్బచనేన పన వేదనాసహజాతనిస్సయారమ్మణభూతా రూపారూపధమ్మా గహితా ఏవ హోన్తీతిపి పఞ్చహి ఉపాదానక్ఖన్ధేహి నిస్సరణవచనం సిద్ధమేవ. వేదనాసీసేన హి దేసనా ఆగతా, తత్థ పన కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ. లక్ఖణహారవసేనాపి అయమత్థో విభావేతబ్బో. వుత్తఞ్హి ఆయస్మతా **మహాకచ్చానత్థేరేన** –

> "వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే, యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా కేచి;
>
> వుత్తా భవన్తి సబ్బే, సో హారో లక్ఖణో నామా"తి. (నేత్తి. ౪౮౫);

కాముపాదానమూలకత్తా సేసుపాదానానం పహీనే చ కాముపాదానే ఉపాదానసేసాభావతో **''విగతఛన్దరాగతాయ అనుపాదానో''**తి వుత్తం, ఏతేన **''అనుపాదావిముత్తో''**తి ఏతస్సత్థం సఙ్ఖేపేన దస్సేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – విగతఛన్దరాగతాయ అనుపాదానో, అనుపాదానత్తా చ అనుపాదావిముత్తోతి. తమత్థం విత్థారేతుం, సమత్థేతుం వా **''యస్మి''**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **యస్మిం ఉపాదానే**తి సేసుపాదానమూలభూతే కాముపాదానే. **తస్సా**తి కాముపాదానస్స. **అనుపాదియిత్వా**తి ఛన్దరాగవసేన అనాదియిత్వా, ఏతేన ''అనుపాదావిముత్తో''తి పదస్స య-కారలోపేన సమాసభావం, బ్యాసభావం వా దస్సేతి.

౩౭. **''ఇమే ఖో''**తిఆది యథాపుట్ఠస్స ధమ్మస్స విస్సజ్జితభావేన నిగమనవచనం, ''పజానాతీ''తి వుత్తపజాననమేవ చ ఇమ-సద్దేన నిద్దిట్ఠన్తి దస్సేతుం **''యే తే''**తిఆదిమాహ. **యే తే** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణధమ్మే...పే.... అపుచ్ఛిం, యేహి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణధమ్మేహి...పే.... వదేయ్యుం, తఞ్చ...పే.... పజానాతీతి ఏవం నిద్దిట్ఠా ఇమే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణధమ్మా గమ్భీరా...పే.... పణ్డితవేదనీయా చాతి వేదితబ్బాతి యోజనా. **''ఏవ''**న్తిఆది పిణ్డత్థదస్సనం. తత్థ కిఞ్చాపి ''అనుపాదావిముత్తో భిక్ఖవే, తథాగతో''తి ఇమినా అగ్గమగ్గఫలుప్పత్తిం దస్సేతి, ''వేదనానం, సముదయఞ్చా''తిఆదినా చ చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం. తథాపి యస్సా ధమ్మధాతుయా సుప్పటివిద్ధత్తా ఇమం దిట్ఠిగతం సకారణం సగతికం పభేదతో విభజితుం సమత్థో హోతి, తస్సా పదట్ఠానేన చేవ సద్ధిం పుబ్బభాగపటిపదాయ ఉప్పత్తిభూమియా చ తదేవ పాకటతరం కత్తుకామో ధమ్మరాజా ఏవం దస్సేతీతి వుత్తం **''తదేవ నియ్యాతిత''**న్తి, నిగమితం నిట్ఠాపితన్తి అత్థో . **అన్తరా**తి పుచ్ఛితవిస్సజ్జితధమ్మదస్సనవచనానమన్తరా దిట్ఠియో విభత్తా తస్స పజాననాకారదస్సనవసేనాతి అత్థో.

పఠమభాణవారవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

ఏకచ్చసస్సతవాదవణ్ణనా

౩౮. ''ఏకచ్చసస్సతికా''తి తద్ధితపదం సమాసపదేన విభావేతుం **''ఏకచ్చసస్సతవాదా''**తి వుత్తం. సత్తేసు, సఙ్ఖారేసు చ ఏకచ్చం సస్సతమేతస్సాతి **ఏకచ్చసస్సతో,** వాదో, సో ఏతేసన్తి **ఏకచ్చసస్సతికా** తద్ధితవసేన, సమాసవసేన పన ఏకచ్చసస్సతో వాదో ఏతేసన్తి **ఏకచ్చసస్సతవాదా**. ఏస నయో **ఏకచ్చఅసస్సతిక**పదేపి. ను చ ''ఏకచ్చసస్సతికా''తి వుత్తే తదఞ్ఞేసం ఏకచ్చఅసస్సతికభావసన్నిట్ఠానం సిద్ధమేవాతి? సచ్చం అత్థతో, సద్దతో పన అసిద్ధమేవ తస్మా సద్దతో పాకటతరం కత్వా దస్సేతుం తథా వుత్తం. న హి ఇధ సావసేసం కత్వా ధమ్మం దేసేతి ధమ్మస్సామీ. ''ఇస్సరో నిచ్చో, అఞ్ఞే సత్తా అనిచ్చా''తి ఏవంపవత్తవాదా **సత్తేకచ్చసస్సతికా** సేయ్యథాపి ఇస్సరవాదా. తథా ''నిచ్చో బ్రహ్మా, అఞ్ఞే అనిచ్చా''తి ఏవంపవత్తవాదాపి. ''పరమాణవో నిచ్చా, ద్విఅణుకాదయో అనిచ్చా''తి (విసేసికదస్సనే సత్తమపరిచ్ఛేదే పఠమకణ్డే పస్సితబ్బం) ఏవంపవత్తవాదా **సఙ్ఖారేకచ్చసస్సతికా** సేయ్యథాపి కాణాదా. తథా ''చక్ఖాదయో అనిచ్చా, విఞ్ఞాణం నిచ్చ''న్తి (న్యాయదస్సనే, విసేసికదస్సనే చ పస్సితబ్బం) ఏవంపవత్తవాదాపి . **ఇధా**తి ''ఏకచ్చసస్సతికా''తి ఇమస్మిం పదే, ఇమిస్సా వా దేసనాయ. **గహితా**తి వుత్తా, దేసితబ్బభావేన వా దేసనాఞాణేన సమాదిన్నా తథా చేవ దేసితత్తా. తథా హి ఇధ పురిమకా తయో వాదా సత్తవసేన, చతుత్థో సఙ్ఖారవసేన దేసితో. **''సఙ్ఖారేకచ్చసస్సతికా''**తి ఇదం పన తేహి సస్సతభావేన గయ్హమానానం ధమ్మానం యాథావసభావదస్సనవసేన వుత్తం, న పన ఏకచ్చసస్సతికమతదస్సనవసేన. తస్స హి సస్సతాభిమతం అసఙ్ఖతమేవాతి లద్ధి. తేనేవాహ పాళియం ''చిత్తన్తి వా...పే.... ఠస్సతీ''తి. న హి యస్స సభావస్స

పచ్చయేహి అభిసఙ్ఖతభావం పటిజానాతి, తస్సేవ నిచ్చధువాదిభావో అనుమ్మత్తకేన సక్కా పటిజానితుం, ఏతేన చ “ఉప్పాదవయధువతాయుత్తా సభావా సియా నిచ్చా, సియా అనిచ్చా, సియా న వత్తబ్బా”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౮) పవత్తసత్తభఙ్గవాదస్స అయుత్తతా విభావితా హోతి.

తత్రాయం అయుత్తతావిభావనా – యది హి “యేన సభావేన యో ధమ్మో అత్థీతి వుచ్చతి, తేనేవ సభావేన సో ధమ్మో నత్థీ”తి వుచ్చేయ్య, సియా అనేకన్తవాదో. అథ అఞ్ఞేన, న సియా అనేకన్తవాదో. న చేత్థ దేసన్తరాదిసమ్బన్ధభావో యుత్తో వత్తుం తస్స సబ్బలోకసిద్ధత్తా, వివాదాభావతో చ. యే పన వదన్తి “యథా సువణ్ణఘటేన మకుటే కతే ఘటభావో నస్సతి, మకుటభావో ఉప్పజ్జతి, సువణ్ణభావో తిట్ఠతియేవ, ఏవం సబ్బసభావానం కోచి ధమ్మో నస్సతి, కోచి ధమ్మో ఉప్పజ్జతి, సభావో ఏవ తిట్ఠతీ”తి. తే వత్తబ్బా “కిం తం సువణ్ణం, యం ఘటే, మకుటే చ అవట్ఠితం, యది రూపాది, సో సద్దో వియ అనిచ్చో. అథ రూపాదిసమూహో సమ్ముతిమత్తం, న తస్స అత్థితా వా నత్థితా వా నిచ్చతా వా లబ్భతీ”తి, తస్మా అనేకన్తవాదో న సియా. ధమ్మానఞ్చ ధమ్మినో అఞ్ఞథానఞ్ఞథా చ పవత్తియం దోసో వుత్తోయేవ సస్సతవాదవిచారణాయం. తస్మా సో తత్థ వుత్తనయేన వేదితబ్బో. అపిచ న నిచ్చానిచ్చనవత్తబ్బరూపో అత్తా, లోకో చ పరమత్థతో విజ్జమానతాపరిజాననతో యథా నిచ్చాదీనం అఞ్ఞతరం రూపం, యథా వా దీపాదయో. న హి రూపాదీనం ఉదయబ్బయసభావానం నిచ్చానిచ్చనవత్తబ్బసభావతా సక్కా విఞ్ఞాతుం, జీవస్స చ నిచ్చాదీసు అఞ్ఞతరం రూపం సియాతి, ఏవం సత్తభఙ్గో వియ సేసభఙ్గానమ్పి అసమ్భవోయేవాతి సత్తభఙ్గవాదస్స అయుత్తతా వేదితబ్బా (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౮).

నను చ “ఏకచ్చే ధమ్మా సస్సతా, ఏకచ్చే అసస్సతా”తి ఏతస్మిం వాదే చక్ఖాదీనం అసస్సతభావసన్నిట్ఠానం యథాసభావావబోధో ఏవ, అథ ఏవంవాదీనం కథం మిచ్ఛాదస్సనం సియాతి, కో వా ఏవమాహ “చక్ఖాదీనం అసస్సతభావసన్నిట్ఠానం మిచ్ఛాదస్సన”న్తి? అసస్సతేసుయేవ పన కేసఞ్చి ధమ్మానం సస్సతభావసన్నిట్ఠానం ఇధ మిచ్ఛాదస్సనన్తి గహేతబ్బం, తేన పన ఏకవాదే పవత్తమానేన చక్ఖాదీనం అసస్సతభావావబోధో విదూసితో సంసట్ఠభావతో విససంసట్ఠో వియ సప్పిపిణ్డో, తతో చ తస్స సకిచ్చకరణాసమత్థతాయ సమ్మాదస్సనపక్ఖే ఠపేతబ్బతం నారహతీతి. అసస్సతభావేన నిచ్ఛితాపి వా చక్ఖుఆదయో సమారోపితజీవసభావా ఏవ దిట్ఠిగతికేహి గయ్హన్తీతి తదవబోధస్స మిచ్ఛాదస్సనభావో న సక్కా నివారేతుం. తేనేవాహ పాళియం “చక్ఖుం ఇతిపి…పే॰… కాయో ఇతిపి అయం అత్తా”తిఆది. ఏవఞ్చ కత్వా అసఙ్ఖతాయ, సఙ్ఖతాయ చ ధాతుయా వసేన యథాక్కమం “ఏకచ్చే ధమ్మా సస్సతా, ఏకచ్చే అసస్సతా”తి ఏవంపవత్తో విభజ్జవాదోపి ఏకచ్చసస్సతవాదోయేవ భవేయ్యాతి ఏవమ్పకారా చోదనా అనవకాసా హోతి అవిపరీతధమ్మసభావపటిపత్తిభావతో. అవిపరీతధమ్మసభావపటిపత్తియేవ హేస వుత్తనయేన అసంసట్ఠత్తా, అనారోపితజీవసభావత్తా చ.

ఏత్థాహ – పురిమస్మిమ్పిసస్సతవాదే అసస్సతానం ధమ్మానం “సస్సతా”తి గహణం విసేసతో మిచ్ఛాదస్సనం భవతి. సస్సతానం పన “సస్సతా”తి గాహో న మిచ్ఛాదస్సనం యథాసభావగ్గాహభావతో. ఏవఞ్చ సతి ఇమస్స వాదస్స వాదన్తరతా న వత్తబ్బా, ఇధ వియ పురిమేపి ఏకచ్చేస్వేవ ధమ్మేసు సస్సతగ్గాహసమ్భవతోతి, వత్తబ్బాయేవ అసస్సతేస్వేవ “కేచిదేవ ధమ్మా సస్సతా, కేచి అసస్సతా”తి పరికప్పనావసేన గహేతబ్బధమ్మేసు విభాగప్పవత్తియా ఇమస్స వాదస్స దస్సితత్తా. నను చ ఏకదేసస్స సముదాయన్తోగధత్తా అయం సప్పదేససస్సతగ్గాహో పురిమస్మిం

నిప్పదేససస్సతగ్గాహే సమోధానం గచ్ఛేయ్యాతీ? తథాపి న సక్కా వత్తుం వాదీ తబ్బిసయవిసేసవసేన వాదద్వయస్స పవత్తత్తా. అఞ్ఞో ఏవ హి దిట్ఠిగతికో "సబ్బే ధమ్మా సస్సతా"తి అభినివిట్ఠో, అఞ్ఞో "ఏకచ్చేవ సస్సతా, ఏకచ్చే అసస్సతా"తి. సఙ్ఖారానం అనవసేసపరియాదానం, ఏకదేసపరిగ్గహో చ వాదద్వయస్స పరిబ్యత్తోయేవ. కిఞ్చి భియ్యో – అనేకవిధసముస్సయే, ఏకవిధసముస్సయే చ ఖన్ధపబన్ధేన అభినివేసభావతో తథా న సక్కా వత్తుం. చతుబ్బిధోపి హి సస్సతవాదీ జాతివిసేసవసేన నానావిధరూపకాయసన్నిస్సయే ఏవ అరూపధమ్మపుఞ్జే సస్సతాభినివేసీ జాతో అభిఞ్ఞాణేన, అనుస్సవాదీహి చ రూపకాయభేదగహణతో. తథా చ వుత్తం "తతో చుతో అముత్ర ఉదపాది"న్తి, (దీ. ని. ౧.౨౪౪; మ. ని. ౧.౧౪౮; పారా. ౧౨) "చవన్తి ఉపపజ్జన్తీ"తి (దీ. ని. ౧.౨౦౦; మ. ని. ౧.౧౪౮; పారా. ౧౨) చ ఆది. విసేసలాభీ పన ఏకచ్చసస్సతికో అనుపధారితభేదసముస్సయే ధమ్మపబన్ధే సస్సతాకారగహణేన అభినివేసం జనేసి ఏకభవపరియాపన్నఖన్ధసన్తానవిసయత్తా తదభినివేసస్స. తథా హి తీసుపి వాదేసు "తం పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతి , తతో పరం నానుస్సరతీ"తి ఏత్తకమేవ వుత్తం. తక్కీనం పన ఉభిన్నమ్పి సస్సతేకచ్చసస్సతవాదీనం సస్సతాభినివేసవిసేసో రూపారూపధమ్మవిసయతాయ సుపాకటోయేవాతి.

౩౯. సంవట్టట్ఠాయీవివట్టవివట్టట్ఠాయీసఙ్ఖాతానం తిణ్ణమ్పి అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పానమతిక్కమేన పున సంవట్టనతో, అద్ధా-సద్దస్స చ కాలపరియాయత్తా ఏవం వుత్తన్తి ఆహ "**దీఘస్సా**"తిఆది. అతిక్కమ్మ అయనం పవత్తనం **అచ్చయో.** అనేకత్థత్తా ధాతూనం, ఉపసగ్గవసేన చ అత్థవిసేసవాచకత్తా **సం**-సద్దేన యుత్తో **వట్ట**-సద్దో వినాసవాచీతి వుత్తం "**వినస్సతీ**"తి, **వతు**-సద్దో వా గతియమేవ. సఙ్ఖయత్థజోతకేన పన **సం**-సద్దేన యుత్తత్తా తదత్థసమ్బన్ధనేన వినాసత్థో లబ్భతీతి దస్సేతి "**వినస్సతీ**"తి ఇమినా. సఙ్ఖయవసేన వత్తతీతి హి సద్దతో అత్థో, త-కారస్స చేత్థ ట-కారాదేసో. విపత్తికరమహామేఘసముప్పత్తితో హి పట్ఠాయ యావ అణుసహగతోపి సఙ్ఖారో న హోతి, తావ లోకో సంవట్టతీతి వుచ్చతి. పాళియం **లోకో**తి పథవీఆదిభాజనలోకో అధిప్పేతో తదవసేసస్స బాహుల్లతో, తదేవ సన్ధాయ "యేభుయ్యేనా"తి వుత్తన్తి దస్సేతి "**యే**"తిఆదినా. **ఉపరిబ్రహ్మలోకేసూ**తి ఆభస్సరభూమితో ఉపరిభూమీసు. అగ్గినా కప్పవుట్ఠానఞ్హి ఇధాధిప్పేతం, తేనేవాహ పాళియం "ఆభస్సరసంవత్తనికా హోన్తీ"తి. కస్మా తదేవ వుత్తన్తి చే? తస్సేవ బహులం పవత్తనతో. అయఞ్హి వారనియమో –

> "సత్తసత్తగ్గినా వారా, అట్ఠమే అట్ఠమే దకా;
> చతుసట్ఠి యదా పుణ్ణా, ఏకో వాయువరో సియా"తి. (అభిధమ్మత్థవిభావనీటీకాయ
> పఞ్చమపరిచ్ఛేదవణ్ణనాయమ్పి);

ఆరుప్పేసు వాతి ఏత్థ వికప్పనత్థేన **వా**-సద్దేన సంవట్టమానలోకధాతూహి అఞ్ఞలోకధాతూసు వాతి వికప్పేతి. న హి సబ్బే అపాయసత్తా తదా రూపారూపభవేసు ఉప్పజ్జన్తీతి సక్కా విఞ్ఞాతుం అపాయేసు దీఘతరాయుకానం మనుస్సలోకూపపత్తియా అసమ్భవతో, మనుస్సలోకూపపత్తిఞ్చ వినా తదా తేసం తత్రూపపత్తియా అనుపపత్తితో. నియతమిచ్ఛాదిట్ఠికోపి హి సంవట్టమానే కప్పే నిరయతో న ముచ్చతి, పిట్ఠిచక్కవాళేయేవ నిబ్బత్తతీతి **అట్ఠకథాసు** (అ. ని. అట్ఠ. ౧.౩౧౧) వుత్తం. సతిపి సబ్బసత్తానం పుఞ్ఞాపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారమనసా నిబ్బత్తభావే బాహిరపచ్చయేహి వినా మనసావ నిబ్బత్తత్తా రూపావచరసత్తా ఏవ "మనోమయా"తి వుచ్చన్తి, న పన బాహిరపచ్చయపటియత్తా తదఞ్ఞేతి దస్సేతుం "**మనేన నిబ్బత్తత్తా మనోమయా**"తి ఆహ. యదేవం కామావచరసత్తానమ్పి ఓపపాతికానం మనోమయభావో ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి,

అధిచిత్తభూతేన అతిసయమనసా నిబ్బత్తసత్తేసుయేవ మనోమయవోహారతోతి దస్సేన్తేన ఝాన-సద్దేన విసేసేత్వా **"ఝానమనేనా"**తి వుత్తం. ఏవమ్పి అరూపావచరసత్తానం మనోమయభావో ఆపజ్జతీతి? న తత్థ బాహిరపచ్చయేహి నిబ్బత్తేతబ్బతాసఙ్ఖాయ అభావేన మనసా ఏవ నిబ్బత్తాతి అవధారణాసమ్భవతో. నిరుళ్హోవాయం లోకే మనోమయవోహారో రూపావచరసత్తేసు. తథా హి అన్నమయో పానమయో మనోమయో ఆనన్దమయో విఞ్ఞాణమయోతి పఞ్చధా అత్తానం వేదవాదినో పరికప్పేన్తి. ఉచ్ఛేదవాదేపి వక్ఖతి "దిబ్బో రూపీ మనోమయో"తి, (దీ॰ ని॰ ౧.౮౭) తే పన ఝానానుభావతో పీతిభక్ఖా సయంపభా అన్తలిక్ఖచరాతి ఆహ **"పీతి తేస"**న్తిఆది, తేసం అత్తనోవ పభా అత్థీతి అత్థో. సోభనా వా ఠాయీ సభా ఏతేసన్తి **సుభట్ఠాయినో**తిపి యుజ్జతి. **ఉక్కంసేనాతి** ఆభస్సరే సన్ధాయ వుత్తం. పరిత్తాభాప్పమాణాభా పన ద్వే, చత్తారో చ కప్పే తిట్ఠన్తి. **అట్ఠ కప్పే**తి చతున్నమసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పానం సముదాయభూతే అట్ఠ మహాకప్పే.

౪౦. వినాసవాచీయేవ **వట్ట**-సద్దో పటిసేధజోతకేన ఉపసగ్గేన యుత్తత్తా సణ్ఠహనత్థఞాపకోతి ఆహ **"సణ్ఠాతీ"**తి, అనేకత్థత్తా వా ధాతూనం నిబ్బత్తతి, వడ్ఢతీతి వా అత్థో. సమ్పత్తిమహామేఘసముప్పత్తితో హి పట్ఠాయ పథవీసన్ధారకుదకతంసన్ధారకవాయుఆదీనం సముప్పత్తివసేన యావ చన్దిమసూరియానం పాతుభావో, తావ లోకో వివట్టతీతి వుచ్చతి. **పకతియా**తి సభావేన, తస్స "సుఞ్ఞ"న్తి ఇమినా సమ్బన్ధో. తథాసుఞ్ఞతాయ కారణమాహ **"నిబ్బత్తసత్తానం నత్థితాయా"**తి. పురిమతరం అఞ్ఞేసం సత్తానమనుప్పన్నత్తాతి భావో, తేన యథా ఏకచ్చాని విమానాని తత్థ నిబ్బత్తసత్తానం చుతత్తా సుఞ్ఞాని, న ఏవమిదన్తి దస్సేతి.

అపరో నయో – సకకమ్మస్స పఠమం కరణం **పకతి,** తాయ నిబ్బత్తసత్తానన్తి సమ్బన్ధో, తేన యథా ఏతస్స అత్తనో కమ్మబలేన పఠమం నిబ్బత్తి, న ఏవం అఞ్ఞేసం తస్స పురిమతరం, సమానకాలే వా నిబ్బత్తి అత్థి, తథా నిబ్బత్తసత్తానం నత్థితాయ సుఞ్ఞమిదన్తి దస్సేతి. బ్రహ్మపారిసజ్జబ్రహ్మపురోహితమహాబ్రహ్మనో ఇధ **బ్రహ్మకాయికా,** తేసం నివాసతాయ భూమిపి **"బ్రహ్మకాయికా"**తి వుత్తా, **బ్రహ్మకాయికభూమీ**తి పన పాఠేబ్రహ్మకాయికానం సమ్బన్ధినీ భూమీతి అత్థో. **కత్తా** సయం కారకో. **కారేతా** పరేసం ఆణాపకో. **విసుద్ధిమగ్గే** పుబ్బేనివాసఞాణకథాయం (విసుద్ధి॰ ౨.౪౦౮) **వుత్తనయేన,** ఏతేన నిబ్బత్తక్కమం కమ్మపచ్చయఉతుసముట్ఠానభావే చ కారణం దస్సేతి. కమ్మం ఉపనిస్సయభావేన పచ్చయో ఏతిస్సాతి **కమ్మపచ్చయా.** అథ వా తత్థ నిబ్బత్తసత్తానం విపచ్చనకకమ్మస్స సహకారీకారకభావతో కమ్మస్స పచ్చయాతి **కమ్మపచ్చయా.** ఉతు సముట్ఠానమేతిస్సాతి **ఉతుసముట్ఠానా.** "కమ్మపచ్చయఉతుసముట్ఠానా"తిపి సమాసవసేన పాఠో కమ్మసహాయో పచ్చయో, వుత్తనయేన వా కమ్మస్స సహాయభూతో పచ్చయోతి **కమ్మపచ్చయో,** సో ఏవ ఉతు తథా, సోవ సముట్ఠానమేతిస్సాతి **కమ్మపచ్చయఉతుసముఆనా. రతనభూమీ**తి ఉక్కంసగతపుఞ్ఞకమ్మానుభావతో రతనభూతా భూమి, న కేవలం భూమియేవ, అథ ఖో తప్పరివారాపీతి ఆహ **"పకతీ"**తిఆది. **పకతినిబ్బత్తట్ఠానే**తి పురిమకప్పేసు పురిమకానం నిబ్బత్తట్ఠానే. **ఏత్థా**తి "బ్రహ్మవిమాన"న్తి వుత్తాయ బ్రహ్మకాయికభూమియా. సామఞ్ఞవిసేసవసేన చేతం ఆధారద్వయం. కథం పణీతాయ దుతియజ్ఝానభూమియా ఠితానం హీనాయ పఠమజ్ఝానభూమియా ఉపపత్తి హోతీతి ఆహ **"అథ సత్తాన"**న్తిఆది, నికన్తివసేన పఠమజ్ఝానం భావేత్వాతి వుత్తం హోతి, పకతియా సభావేన నికన్తి తణ్హా ఉప్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో. **వసితట్ఠానే**తి వుత్థపుబ్బట్ఠానే. **తతో ఓతరన్తీ**తి ఉపపత్తివసేన దుతియజ్ఝానభూమితో పఠమజ్ఝానభూమిం అపసక్కన్తి, గచ్ఛన్తీతి అత్థో. **అప్పాయుకే**తి యం ఉళారపుఞ్ఞకమ్మం కతం, తస్స ఉపజ్జనారహవిపాకపబన్ధతో అప్పపరిమాణాయుకే. **తస్స దేవలోకస్సా**తి తస్మిం దేవలోకే, నిస్సయవసేన వా సమ్బన్ధనిద్దేసో. **ఆయుప్పమాణేనేవా**తి

పరమాయుప్పమాణేనేవ. **పరిత్తన్తి** అప్పకం. **అన్తరావ చవన్తీ**తి రాజకోట్ఠాగారే పక్ఖిత్తతణ్డులనాళి వియ పుఞ్ఞక్ఖయా హుత్వా సకకమ్మప్పమాణేన తస్స దేవలోకస్స పరమాయుఅన్తరా ఏవ చవన్తి.

కిం పనేతం పరమాయు నామ, కథం వా తం పరిచ్ఛిన్నప్పమాణన్తి? వుచ్చతే – యో తేసం తేసం సత్తానం తస్మిం తస్మిం భవవిసేసే విపాకప్పబన్ధస్స ఠితికాలనియమో పురిమసిద్ధభవపత్థనూపనిస్సయవసేన సరీరావయవవణ్ణసణ్ఠానప్పమాణాదివిసేసా వియ తంతంగతినికాయాదీసు యేభుయ్యేన నియతపరిచ్ఛేదో హోతి, గబ్భసేయ్యకకామావచరదేవరూపావచరసత్తానం సుక్కసోణితాదిఉతుభోజనాదిఉతుఆదిపచ్చయుప్పన్నపచ్చయూపత్థమ్భితో చ, సో ఆయుహేతుకత్తా కారణూపచారేన ఆయు, ఉక్కంసపరిచ్ఛేదవసేన పరమాయూతి చ వుచ్చతి. యథాసకం ఖణమత్తావట్ఠాయీనమ్పి హి అత్తనా సహజాతానం రూపారూపధమ్మానం ఠపనాకారవుత్తితాయ పవత్తకాని రూపారూపజీవితిన్ద్రియాని న కేవలం నేసం ఖణట్ఠితియా ఏవ కారణభావేన అనుపాలకాని, అథ ఖో యావ భఙ్గుపచ్ఛేదా [భవఙ్గుపచ్ఛేదా (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౪౦)] అనుపబన్ధస్స అవిచ్ఛేదహేతుభావేనాపి. తస్మా చేస ఆయుహేతుకోయేవ, తం పన దేవానం, నేరయికానఞ్చ యేభుయ్యేన నియతపరిచ్ఛేదం, ఉత్తరకురుకానం పన ఏకన్తనియతపరిచ్ఛేదమేవ. అవసిట్ఠమనుస్సపేతతిరచ్ఛానగతానం పన చిరట్ఠితిసంవత్తనికకమ్మబహులే కాలే తంకమ్మసహితసన్తానజనితసుక్కసోణితపచ్చయానం, తమ్మూలకానఞ్చ చన్దిమసూరియసమవిసమపరివత్తనాదిజనితఉతుఆహారాదిసమవిసమపచ్చయానం వసేన చిరాచిరకాలతాయ అనియతపరిచ్ఛేదం, తస్స చ యథా పురిమసిద్ధభవపత్థనావసేన తంతంగతినికాయాదీసు వణ్ణసణ్ఠానాదివిసేసనియమో సిద్ధో, దస్సనానుస్సవాదీహి తథాయేవ ఆదితో గహణసిద్ధియా, ఏవం తాసు తాసు ఉపపత్తీసు నిబ్బత్తసత్తానం యేభుయ్యేన సమప్పమాణం ఠితికాలం దస్సనానుస్సవేహి లభిత్వా తం పరమతం అజ్ఝోసాయ పవత్తితభవపత్థనావసేన ఆదితో పరిచ్ఛేదనియమో వేదితబ్బో.

యస్మా పన కమ్మం తాసు తాసు ఉపపత్తీసు యథా తంతంఉపపత్తినిస్సితవణ్ణాదినిబ్బత్తనే సమత్థం, ఏవం నియతాయుపరిచ్ఛేదాసు ఉపపత్తీసు పరిచ్ఛేదాతిక్కమేన విపాకనిబ్బత్తనే సమత్థం న హోతి, తస్మా వుత్తం ''**ఆయుప్పమాణేనేవ చవన్తీ**''తి. యస్మా పన ఉపత్థమ్భకపచ్చయసహాయేహి అనుపాలకపచ్చయేహి ఉపాదిన్నక్ఖన్ధానం పవత్తేతబ్బాకారో అత్థితో పరమాయుకస్స హోతి యథావుత్తపరిచ్ఛేదానతిక్కమనతో, తస్మా సతిపి కమ్మావసేసే ఠానం న సమ్భవతి, తేన వుత్తం ''**అత్తనో పుఞ్ఞబలేన ఠాతుం న సక్కోన్తీ**''తి. ''ఆయుక్ఖయా వా పుఞ్ఞక్ఖయా వా ఆభస్సరకాయా చవిత్వా''తి వచనతో పనేత్థ కామావచరదేవానం వియ బ్రహ్మకాయికానమ్పి యేభుయ్యేనేవ నియతాయుపరిచ్ఛేదభావో వేదితబ్బో. తథా హి దేవలోకతో దేవపుత్తా ఆయుక్ఖయేన పుఞ్ఞక్ఖయేన ఆహారక్ఖయేన కోపేనాతి చతూహి కారణేహి చవన్తీతి **అట్ఠకథాసు** (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.అప్పమాదవగ్గే) వుత్తం. **కప్పం వా ఉపడ్ఢకప్పం వా**తి ఏత్థ అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పో అధిప్పేతో, సో చ తథారూపో కాలోయేవ, **వా**-సద్దో పన కప్పస్స తతియభాగం వా తతో ఊనమధికం వాతి వికప్పనత్థో.

౪౧. **అనభిరతీ**తి ఏకకవిహారేన అనభిరమణసఙ్ఖాతా అఞ్ఞేహి సమాగమిచ్ఛాయేవ. తత్థ ''ఏకకస్స దీఘరత్తం నివసితత్తా''తి పాళియం వచనతోతి వుత్తం ''**అపరస్సాపీ**''తిఆది. ఏవమన్వయమత్థం దస్సేత్వా నను ఉక్కణ్ఠితాపి సియాతి చోదనాసోధనవసేన బ్యతిరేకం దస్సేతి ''**యా పన**''తిఆదినా. పియవత్థువిరహేన, పియవత్థుఅలాభేన వా చిత్తవిఘాతో **ఉక్కణ్ఠితా,** సా పనత్థతో దోమనస్సచిత్తుప్పాదోవ, తేనాహ ''**పటిఘసమ్పయుత్తా**''తి. **సా బ్రహ్మలోకే నత్థి**

ఝానానుభావపహీనత్తా. తణ్హాదిట్ఠిసఙ్ఖాతా చిత్తస్స పురిమావత్థాయ ఉబ్బిజ్జనా ఫన్దనా ఏవ ఇధ **పరితస్సనా.** సా హి దీఘరత్తం ఝానరతియా రితస్స యథావుత్తానభిరతినిమిత్తం ఉప్పన్నా "అహం మమ"న్తి గహణస్స చ కారణభూతా. తేన వక్ఖతి "తణ్హాతస్స నాపి దిట్ఠితస్సనాపి వట్టతీ"తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౪౧) నను వుత్తం అత్థుద్ధారే ఇమంయేవ పాళిం నీహరిత్వా "అహో వత అఞ్ఞేపి సత్తా ఇత్థత్తం ఆగచ్ఛేయ్యున్తి అయం తణ్హాతస్సనా నామా"తి? సచ్చం, తం పన దిట్ఠితస్సనాయ విసుం ఉదాహరణం దస్సేన్తేన తణ్హాతస్సనమేవ తతో నిద్ధారేత్వా వుత్తం, న పన ఏత్థ దిట్ఠితస్సనాయ అలబ్భమానత్తాతి న దోసో. ఇదాని సమానసద్దవచనీయానం అత్థానముద్ధరణం కత్వా ఇధాధిప్పేతం విభావేతుం **''సా పనేసా''**తిఆదిమాహ.

పటిఘసఙ్ఖాతో చిత్తుత్రాసో ఏవ **తాసతస్సనా.** ఏవమఞ్ఞత్థాపి యథారహం. **''జాతిం పటిచ్చా''**తిఆది విభఙ్గపాళి, (విభ. ౯౨౧) తత్రాయమత్థకథా – **జాతిం పటిచ్చ భయ**న్తి జాతిపచ్చయా ఉప్పన్నభయం. **భయానక**న్తి ఆకారనిద్దేసో. **ఛమ్భితత్త**న్తి భయవసేన గత్తకమ్పో, విసేసతో హదయమంసచలనం. **లోమహంసో**తి లోమానం హంసనం, భిత్తియం నాగదన్తానమివ ఉద్ధగ్గభావో, ఇమినా పదద్వయేన కిచ్చతో భయం దస్సేత్వా పున **చేతసో ఉత్రాసో**తి సభావతో దస్సితన్తి. **టీకాయం పన** "భయానకన్తి భేరవారమ్మణనిమిత్తం బలవభయం, తేన సరీరస్స థద్ధభావో ఛమ్భితత్త"న్తి (దీ. ని. టీ. ౧.౪౧) వుత్తం, అనేనేవ భయన్తి ఏత్థ ఖుద్దకభయం దస్సితం, **ఇతి** ఏత్థ పయోగే **అయం** తస్సనాతి ఏవం సబ్బత్థ అత్థో.

పరితస్సితవిప్ఫన్దితమేవాతి ఏత్థ "దిట్ఠిసఙ్ఖాతేన చేవ తణ్హాసఙ్ఖాతేన చ పరితస్సితేన విప్ఫన్దితమేవ చలితమేవ కమ్పితమేవా"తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౦౫-౧౧౭) అట్ఠకథాయమత్థం వక్ఖతి. తేన విఞ్ఞాయతి లబ్భమానమ్పి తణ్హాతస్సనమన్తరేన దిట్ఠితస్సనాయేవ నిపాటాతి. **''తేపీ''**తిఆది సీహోపమసుత్తన్తపాళి (అ. ని. ౪.33) తత్థ **తేపీ**తి దీఘాయుకా దేవాపి. **భయ**న్తి భఙ్గానుపస్సనాపరిచిణ్ణన్తే సబ్బసఙ్ఖారతో భాయనవసేన ఉప్పన్నం భయఞాణం. **సంవేగ**న్తి సహోత్తప్పఞాణం, ఓత్తప్పమేవ వా. **సన్తాస**న్తి ఆదీనవనిబ్బిదానుపస్సనాహి సఙ్ఖారేహి సన్తాసనఞాణం. **ఉపపత్తివసేనా**తి పటిసన్ధివసేనేవ.

సహబ్యతన్తి సహాయభావమిచ్చేవ సద్దతో అత్థో సహబ్య-సద్దస్స సహాయత్థే పవత్తనతో. సో హి సహ బ్యాయతి పవత్తతి, దోసం వా పటిచ్ఛాదేతీతి **సహబ్యో**తి వుచ్చతి, తస్స భావో **సహబ్యతా.** సహాయభావో పన సహభావోయేవ నామాతి అధిప్పాయతో అత్థం దస్సేతుం **''సహభావ''**న్తి వుత్తం. ససాధనసమవాయత్థో వా **సహ**-సద్దో అధికిచ్చపదే అధిసద్దో వియ, తస్మా సహ ఏకతో వత్తమానస్స భావో **సహబ్యం** యథా "దాసబ్య"న్తి తదేవ సహబ్యతా, సకత్థవుత్తివసేన ఇమమేవత్థం సన్ధాయాహ **''సహభావ''**న్తి. అపిచ సహ వాతి పవత్తతీతి **సహవో,** తస్స భావో **సహబ్యం** యథా "వీరస్స భావో వీరియ"న్తి, తదేవ **సహబ్యతా**తి ఏవం విమానట్ఠకథాయం (వి. వ. అట్ఠ. ౧౭౨) వుత్తం, తస్మా తదత్థం దస్సేతుం ఏవం వుత్తన్తిపి దట్ఠబ్బం.

౪౨. ఇమే సత్తే అభిభవిత్వాతి సేసో. అభిభవనా చేత్థ పాపసభావేన జేట్ఠభావేన "తే సత్తే అభిభవిత్వా ఠితో"తి అత్తనో మఞ్ఞనాయేవాతి వుత్తం **''జేట్ఠకోహమస్మీ''**తి. **అఞ్ఞదత్థు**తి దస్సనే అన్తరాయాభావవచనేన, **దసో**తి ఏత్థ దస్సనేయ్యవిసేసపరిగ్గహాభావేన చ అనావరణదస్సావితం పటిజానాతీతి ఆహ **''సబ్బం పస్సామీతి అత్థో''**తి. దస్సనేయ్యవిసేసస్స హి పదేసభూతస్స అగ్గహణే సతి గహేతబ్బస్స నిప్పదేసతా విఞ్ఞాయతి యథా "దిక్ఖితో న దదాతీ"తి, దేయ్యధమ్మవిసేసస్స చేత్థ పదేసభూతస్స అగ్గహణతో పబ్బజితో సబ్బమ్పి న దదాతీతి గహేతబ్బస్స దేయ్యధమ్మస్స నిప్పదేసతా విఞ్ఞాయతి. ఏవమీదిసేసు. వసే వత్తేమీతి **వసవత్తీ.** అహం-సద్దయోగతో హి సబ్బత్థ అమ్హయోగేన వచనత్థో.

సత్తభాజనభూతస్స లోకస్స నిమ్మాతా చాతి సమ్బన్ధో. ‘‘**పథవీ**’’తిఆది చేత్థ భాజనలోకవసేన అధిప్పాయకథనం. **సజితాతి** రచితా, విభజితా వా, తేనాహ ‘‘**త్వం ఖత్తియో నామా**’’తిఆది. **చిణ్ణవసితాయాతి** సమాచిణ్ణపఞ్చవిధవసిభావతో. **తత్థాతి** భూతభబ్యేసు. **అన్తోవత్థిమ్హీతి** అన్తోగబ్భాసయే. **పఠమచిత్తక్ఖణేతి** పటిసన్ధిచిత్తక్ఖణే. **దుతియతోతి** పఠమభవఙ్గచిత్తక్ఖణతో. **పఠమఇరియాపథేతి** యేన పటిసన్ధిం గణ్హాతి, తస్మిం ఇరియాపథే. ఇతి అతీతవసేన, భూత-సద్దస్స వత్తమానవసేన చ భబ్య-సద్దస్స అత్థో దస్సితో. **టీకాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౪౨) పన భబ్య-సద్దత్థో అనాగతవసేనాపి వుత్తో. అహేసున్తి హి భూతా. భవన్తి, భవిస్సన్తి చాతి భబ్యా తబ్బానీయా వియ ణ్యపచ్చయస్స కత్తరిపి పవత్తనతో.

“ఇస్సరో కత్తా నిమ్మాతా”తి వత్వాపి పున “మయా ఇమే సత్తా నిమ్మితా”తి వచనం కిమత్థియన్తి ఆహ ‘‘**ఇదాని కారణవసేనా**’’తిఆది [కారణతో (అట్ఠకథాయం)] కారణవసేన సాధేతుకామతాయ పటిఞ్ఞాకరణత్థన్తి వుత్తం హోతి. నను చేస బ్రహ్మా అనవట్ఠితదస్సనత్తా పుథుజ్జనస్స పురిమతరజాతిపరిచితమ్పి కమ్మస్సకతాఞాణం విస్సజ్జేత్వా వికుబ్బనిద్ధివసేన చిత్తుప్పాదమత్తపటిబద్ధేన సత్తనిమ్మానేన విపల్లట్ఠో “మయా ఇమే సత్తా నిమ్మితా”తిఆదినా ఇస్సరకుత్తదస్సనం పక్ఖన్దమానో అభినివిసనవసేన పతిట్ఠితో, న పన పతిట్ఠాపనవసేన. అథ కస్మా కారణవసేన సాధేతుకామో పటిఞ్ఞం కరోతీతి వుత్తన్తి? న చేవం దట్ఠబ్బం. తేసమ్పి హి “ఏవం హోతీ”తిఆదినా పచ్ఛా ఉప్పజ్జన్తానమ్పి తథాఅభినివేసస్స వక్ఖమానత్తా పరేసం పతిట్ఠాపనక్కమేనేవ తస్స సో అభినివేసో జాతో, న తు అభినివిసనమత్తేన, తస్మా ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తేనేవాహ “తం కిస్స హేతూ”తిఆది. పాళియం **మనసో పణిధీతి** మనసో పత్థనా, తథా చిత్తుప్పత్తిమత్తమేవాతి వుత్తం హోతి.

ఇత్థభావన్తి ఇదప్పకారభావం. యస్మా పన సో పకారో బ్రహ్మత్తభావోయేవిధాధిప్పేతో, తస్మా ‘‘**బ్రహ్మభావ**’’న్తి వుత్తం. అయం పకారో **ఇత్థం,** తస్స భావో **ఇత్థత్తన్తి** హి నిబ్బచనం. **కేవలన్తి** కమ్మస్సకతాఞాణేన అసమ్మిస్సం సుద్ధం. **మఞ్ఞనామత్తేనేవాతి** దిట్ఠిమఞ్ఞనామత్తేనేవ, న అధిమానవసేన. **వఙ్కఛిద్దేన వఙ్కఆణీ వియ ఓనమిత్వా** వఙ్కలద్ధికేన వఙ్కలద్ధికా ఓనమిత్వా **తస్సేవ** బ్రహ్మునో **పాదమూలం గచ్ఛన్తి,** తంపక్ఖికా భవన్తీతి అత్థో. నను చ దేవానం ఉపపత్తిసమనన్తరం “ఇమాయ నామ గతియా చవిత్వా ఇమినా నామ కమ్మునా ఇధూపపన్నా”తి పచ్చవేక్ఖణా హోతి, అథ కస్మా తేసం ఏవం మఞ్ఞనా సియాతి? పురిమజాతీసు కమ్మస్సకతాఞాణే సమ్మదేవ నివిట్ఠజ్ఝాసయానమేవ తథాపచ్చవేక్ఖణాయ పవత్తితో. తాదిసానమేవ హి తథాపచ్చవేక్ఖణా సమ్భవతి, సా చ ఖో యేభుయ్యవసేన, ఇమే పన పురిమాసుపి జాతీసు ఇస్సరకుత్తదిట్ఠివసేన నిబద్ధాభినివేసా ఏవమేవ మఞ్ఞమానా అహేసున్తి. తథా హి పాళియం వుత్తం “ఇమినా మయ”న్తిఆది.

౪౩. ఈసతి అభిభవతీతి **ఈసో,** మహన్తో ఈసో **మహేసో,** సుప్పతిట్ఠితమహేసతాయ పరేహి “మహేసో” ఇతి అక్ఖాయతీతి **మహేసక్ఖో,** మహేసక్ఖానం అతిసయేన మహేసక్ఖోతి **మహేసక్ఖతరోతి** వచనత్థో. సో పన మహేసక్ఖతరభావో ఆధిపతేయ్యపరివారసమ్పత్తియా కారణభూతాయ విఞ్ఞాయతీతి వుత్తం ‘‘**ఇస్సరియపరివారవసేన మహాయసతరో**’’తి.

౪౪. కిం పనేతం కారణన్తి అనుయోగేనాహ ‘‘**సో తతో**’’తిఆది, తేన “ఇత్థత్తం ఆగచ్ఛతీ”తి వుత్తం ఇధాగమనమేవ కారణన్తి దస్సేతి. **ఇధేవ ఆగచ్ఛతీతి** ఇమస్మిం మనుస్సలోకే ఏవ పటిసన్ధివసేన ఆగచ్ఛతి. **ఏతన్తి** “ఠానం ఖో పనేతం భిక్ఖవే, విజ్జతీ”తి వచనం. పాళియం **యం అఞ్ఞతరో సత్తోతి** ఏత్థ యన్తి నిపాతమత్తం, కారణత్థే వా ఏస నిపాతో, హేతుమ్హి వా పచ్చత్తనిద్దేసో, యేన ఠానేనాతి అత్థో, కిరియాపరామసనం వా ఏతం. “ఇత్థత్తం ఆగచ్ఛతీ”తి ఏత్థ యదేతం ఇత్థత్తస్స ఆగమనసఙ్ఖాతం ఠానం, తదేతం విజ్జతీతి అత్థో. ఏస న సో **పబ్బజతి, చేతోసమాధిం ఫుసతి, పుబ్బేనివాసం అనుస్సతీతి**

ఏతేసుపి పదేసు. “ఠానం ఖో పనేతం భిక్ఖవే, విజ్జతి, యం అఞ్ఞతరో సత్తో”తి హి ఇమాని పదాని “పబ్బజతీ”తిఆదీహిపి పదేహి పచ్చేకం యోజేతబ్బాని. న గచ్ఛతీతి **అగారం,** గేహం, అగారస్స హితం **ఆగారియం,** కసిగోరక్ఖాదికమ్మం, తమేత్థ నత్థీతి **అనాగారియం,** పబ్బజ్జా, తేనాహ **“అగారస్మా”**తిఆది. **ప**-సద్దేన విసిట్ఠో **వజ**-సద్దో ఉపసఙ్కమనేతి వుత్తం **“ఉపగచ్ఛతీ”**తి. **పరన్తి** పచ్ఛా, అతిసయం వా, అఞ్ఞం పుబ్బేనివాసన్తిపి అత్థో. “న సరతీ”తి వుత్తేయేవ అయమత్థో ఆపజ్జతీతి దస్సేతి **“సరితు”**న్తిఆదినా. **అపస్సన్తోతి** పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన అపస్సనహేతు, పస్సితుం అసక్కోన్తో హుత్వాతిపి వట్టతి. మాన-సద్దో వియ హి అన్త-సద్దో ఇధ సామత్థియత్థో. **సదాభావతోతి** సబ్బదా విజ్జమానత్తా. **జరావసేనాపీతి** ఏత్థ **పి**-సద్దేన మరణవసేనాపీతి సమ్పిణ్డేతి.

౪౫. ఖిడ్డాపదోసినోతి కత్తువసేన పదసిద్ధి, ఖిడ్డాపదోసికాతి పన సకత్థవుత్తివసేన, సద్దమనపేక్ఖిత్వా పన అత్థమేవ దస్సేతుం **“ఖిడ్డాయా”**తిఆది వుత్తం. “ఖిడ్డాపదోసకా”తి వా వత్తబ్బే ఇ-కారాగమవసేన ఏవం వుత్తం. పదుస్సనం వా **పదోసో,** ఖిడ్డాయ పదోసో **ఖిడ్డాపదోసో,** సో ఏతేసన్తి **ఖిడ్డాపదోసికా. “పదూసికాతిపి పాళిం లిఖన్తీ”**తి అఞ్ఞనికాయికానం పమాదలేఖతం దస్సేతి . మహావిహారవాసీనికాయికానఞ్హి వాచనామగ్గవసేన అయం సంవణ్ణనా పవత్తా. అపిచ తేన పోత్థకారుళ్హకాలే పమాదలేఖం దస్సేతి. తమ్పి హి పదత్థసోధనాయ అట్ఠకథాయ సోధితనియామేనేవ గహేతబ్బం, తేనాహ **“సా అట్ఠకథాయం నత్థీ”**తి. వేలం అతిక్కన్తం **అతివేలం,** తం. భావనపుంసకఞ్చేతం, తేనాహ **“అతిచిర”**న్తి, ఆహారూపభోగకాలం అతిక్కమిత్వాతి వుత్తం హోతి. **రతిధమ్మ**-సద్దో హస్సఖిడ్డా-సద్దేహి పచ్చేకం యోజేతబ్బో “హస్సఖిడ్డాసు రతిధమ్మో రమణసభావో”తి. హసనం **హస్సో,** కేళిహస్సో. ఖేడనం కీళనం **ఖిడ్డా,** కాయికవాచసికకీళా. అనుయోగవసేన తంసమాపన్నాతి దస్సేన్తో ఆహ **“హస్సరతిధమ్మఞ్చేవా”**తిఆది. కీళా యేసం తే **కేళినో,** తేసం హస్సో తథా. కీళాహస్సపయోగేన ఉప్పజ్జనకసుఖఞ్చేత్థ **కేళిహస్ససుఖం.** తదవసిట్ఠకీళాపయోగేన ఉప్పజ్జనకం **కాయికవాచసికకీళాసుఖం.**

“తే కిరా”తిఆది విత్థారదస్సనం. **కిర**-సద్దో హేత్థ విత్థారజోతకోయేవ, న తు అనుస్సవనారుచియాదిజోతకో తథాయేవ పాళియం, అట్ఠకథాసు చ వుత్తత్తా. **సిరివిభవేనాతి** సరీరసోభగ్గాదిసిరియా, పరివారాదిసమ్పత్తియా చ. **నక్ఖత్తన్తి** ఛణం. యేభుయ్యేన హి నక్ఖత్తయోగేన కతత్తా తథాయోగో వా హోతు, మా వా, నక్ఖత్తమిచ్చేవ వుచ్చతి. **ఆహారన్తి** ఏత్థ కో దేవానమాహారో, కా చ తేసమాహారవేలాతి? సబ్బేసమ్పి కామావచరదేవానం సుధాహారో. ద్వాదసపాపధమ్మవిఘాతేన హి సుఖస్స ధారణతో దేవానం భోజనం “సుధా”తి వుచ్చతి. సా పన సేతా సఙ్ఖూపమా అతుల్యదస్సనా సుచి సుగన్ధా పియరూపా. యం సన్ధాయ **సుధాభోజనజాతకే** వుత్తం –

> “సఙ్ఖూపమం సేత’మతుల్యదస్సనం,
> సుచిం సుగన్ధం పియరూప’మబ్భుతం;
> అదిట్ఠపుబ్బం మమ జాతు చక్ఖుభి,
> కా దేవతా పాణిసు కిం సుధో’దహీ”తి. (జా. ౨.౨౧.౨౨౭);

> “భుత్వా చ సా ద్వాదసహన్తి పాపకే,
> ఖుద్దం పిపాసం అరతిం దరక్లమం;
> కోధూపనాహఞ్చ వివాదపేసుణం,

సీతుణ్హ తన్దిఙ్ఘ రసుత్తమం ఇద”న్తి చ. (జా॰ ౨.౨౧.౨౪౯);

సా చ హేట్ఠిమేహి హేట్ఠిమేహి ఉపరిమానం ఉపరిమానం పణీతతమా హోతి, తం యథాసకం పరిమితదివసవసేన దివసే దివసే భుఞ్జన్తి. కేచి పన వదన్తి “బిళారపదప్పమాణం సుధాహారం తే భుఞ్జన్తి, సో జివ్హాయ ఠపితమత్తో యావ కేసగ్గనఖగ్గా కాయం ఫరతి, యథాసకం గణితదివసవసేన సత్త దివసే యాపనసమత్థో హోతీ”తి. కేచివాదే పనేత్థ **బిళారపద-**సద్దో సువణ్ణసఙ్ఖాతస్స సఙ్ఖ్యావిసేసస్స వాచకో. పమాణతో పన ఉదుమ్బరఫలప్పమాణం, యం పాణితలం కబళగ్గహన్తిపి వుచ్చతి. వుత్తఞ్హి **మధుకోసే** –

“పాణిరక్ఖో పిచు చాపి, సువణ్ణకముదుమ్బరం;
బిళారపదకం పాణి-తలం తం కబళగ్గహ”న్తి.

‘‘**నిరన్తరం ఖాదన్తాపి పివన్తాపీ**’’తి ఇదం పరికప్పనావసేన వుత్తం, న పన ఏవం నియమవసేన తథా ఖాదనపివనానమనియమభావతో. **కమ్మజతేజస్స బలవభావో** ఉళారపుఞ్ఞనిబ్బత్తత్తా, ఉళారగరుసినిద్ధసుధాహారజీరణతో చ. **కరజకాయస్స మన్దభావో** పన సుఖుమాలభావతో. తేనేవ హి భగవా ఇన్దసాలగుహాయం పకతిపథవియం పతిఆతుం అసక్కోన్తం సక్కం దేవరాజానం “ఓళారికం కాయం అధిట్ఠేహీ”తి అవోచ. మనుస్సానం పన కమ్మజతేజస్స మన్దభావో, కరజకాయస్స బలవభావో చ వుత్తవిపరీతేన వేదితబ్బో. **కరజకాయోతి** ఏత్థ **కో** వుచ్చతి సరీరం, తత్థ పవత్తో. రజో **కరజో,** కిం తం? సుక్కసోణితం. తఞ్హి “రాగో రజో న చ పన రేణు వుచ్చతీ”తి (మహాని॰ ౨౦౯; చూళని॰ ౭౪) ఏవం వుత్తరాగరజఫలత్తా సరీరవాచకేన క-సద్దేన విసేసేత్వా కారణవోహారేన “కరజో”తి వుచ్చతి. తేన సుక్కసోణితసఙ్ఖాతేన కరజేన సమ్భూతో కాయో కరజకాయోతి ఆచరియా. తథా హి కాయో మాతాపేత్తికసమ్భవోతి వుత్తో. **మహాఅస్సపురసుత్తన్తటీకాయం** పన “కరీయతి గబ్భాసయే ఖిపీయతీతి కరో, సమ్భవో, కరతో జాతోతి కరజో, మాతాపేత్తికసమ్భవోతి అత్థో. మాతుఆదీనం సణ్ఠాపనవసేన కరతో హత్థతో జాతోతి కరజోతి అపరే. ఉభయథాపి కరజకాయన్తి చతుసన్తతిరూపమాహా”తి వుత్తం. కరోతి పుత్తే నిబ్బత్తేతీతి కరో, సుక్కసోణితం, తేన జాతో కరజోతిపి వదన్తి. తథా అసమ్భూతోపి చ దేవాదీనం కాయో తబ్బోహారేన ‘‘**కరజకాయో**’’తి వుచ్చతి యథా “పూతికాయో, జరసిఙ్గాలో”తి. **తేసన్తి** మనుస్సానం. **అచ్ఛయాగు** నామ పసన్నా అకసటా యాగు. **వత్థున్తి** కరజకాయం. **ఏకం ఆహారవేలన్తి** ఏకదివసమత్తం, కేసఞ్చి మతేన పన సత్తాహం.

ఏవం అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ దస్సేత్వా ఉపమావసేనపి తమావికరోన్తో ‘‘**యథా నామా**’’తిఆదిమాహ. **తత్తపాసాణేతి** అచ్చుణ్హపాసాణే. రత్తసేతపదుమతో అవసిట్ఠం **ఉప్పలం. అకథాయన్తి** మహాఅట్ఠకథాయం. **అవిసేసేనాతి** “దేవాన”న్తి అవిసేసేన, దేవానం కమ్మజతేజో బలవా హోతి, కరజం మన్దన్తి వా కమ్మజతేజకరజకాయానం బలవమన్దతాసఙ్ఖాత కారణసామఞ్ఞేన. తదేతఞ్హి కారణం సబ్బేసమ్పి దేవానం సమానమేవ, తస్మా సబ్బేపి దేవా గహేతబ్బాతి వుత్తం హోతి. కబళీకారభూతం సుధాహారం ఉపనిస్సాయ జీవన్తీతి **కబళీకారాహారూపజీవినో. కేచీతి** అభయగిరివాసినో.
‘‘**ఖిడ్డాపదుస్సనమత్తేనేవ హేతే ఖిడ్డాపదోసికాతి వుత్తా**’’తి అయం పాఠో ‘‘**తేయేవ చవన్తీతి వేదితబ్బా**’’తి ఏతస్సానన్తరే పఠితబ్బో తదనుసన్ధికత్తా. అయఞ్హేత్థానుసన్ధి – యది సబ్బేపి ఏవం కరోన్తా కామావచరదేవా చవేయ్యుం, అథ కస్మా “ఖిడ్డాపదోసికా”తి నామవిసేసేన భగవతా వుత్తాతి? విచారణాయ ఏవమాహాతి, ఏతేన ఇమమత్థం దస్సేతి “సబ్బేపి దేవా ఏవం చవన్తాపి ఖిడ్డాయ పదుస్సనసభావమత్తం పతి నామవిసేసేన తథా వుత్తా”తి. యదేకే వదేయ్యుం

"కేచివాదపతిట్ఠాపకోయం పాఠో"తి, తదయుత్తమేవ ఇతి-సద్దన్తరికత్తా, అన్తే చ తస్స అవిజ్జమానత్తా. అత్థికేహి పన తస్స కేచివాదసమవరోధనం అన్తే ఇతిసద్దో యోజేతబ్బోతి.

౪౭-౪౮. మనోపదోసినోతి కత్తువసేన పదసిద్ధి, మనోపదోసికాతి చ సకత్థవుత్తివసేన, అత్థమత్తం పన దస్సేతుం "**మనేనా**"తిఆది వుత్తం. "**మనోపదోసకా**"తి వా వత్తబ్బే ఇ-కారాగమవసేన ఏవం వుత్తం. **మనేనాతి** ఇస్సాపకతత్తా పదుట్ఠేన మనసా. అపరో నయో – ఉసూయనవసేన మనసా పదోసో **మనోపదోసో,** వినాసభూతో సో ఏతేసమత్థీతి **మనోపదోసికాతి.** "తే అఞ్ఞమఞ్ఞమ్హి పదుట్ఠచిత్తా కిలన్తకాయా కిలన్తచిత్తా తే దేవా తమ్హా కాయా చవన్తీ"తి వచనతో "**ఏతే చాతుమహారాజికా**"తి ఆహ. మనేన పదుస్సనమత్తేనేవ హేతే మనోపదోసికాతి వుత్తా. "**తేసు కిరా**"తిఆది విత్థారో. **రథేన వీథిం పటిపజ్జతీతి** ఉపలక్ఖణమత్తం అఞ్ఞేహి అఞ్ఞత్థాపి పటిపజ్జనసమ్భవతో. **ఏతన్తి** అత్తనో సమ్పత్తిం. **ఉద్ధుమాతో వియాతి** పీతియా కరణభూతాయ ఉన్నతో వియ. **భిజ్జమానో వియాతి** తాయ భిజ్జన్తో వియ, పీతియా వా కత్తుభూతాయ భఞ్జితో వియ. **కుద్ధా నామ సువిజాననా హోన్తి,** తస్మా **కుద్ధభావమస్స ఞత్వాతి** అత్థో.

అకుద్ధో రక్ఖతీతి కుద్ధస్స సో కోధో ఇతరస్మిం అకుజ్ఝన్తే అనుపాదానో చేవ ఏకవారమత్తం ఉప్పత్తియా అనాసేవనో చ హుత్వా చావేతుం న సక్కోతి, ఉదకన్తం పత్వా అగ్గి వియ నిబ్బాయతి, తస్మా అకుద్ధో ఇతరం చవనతో రక్ఖతి. ఉభోసు పన కుద్ధేసు భియ్యో భియ్యో అఞ్ఞమఞ్ఞమ్హి పరివడ్ఢనవసేన తిఖిణసముదాచారో నిస్సయదహనరసో కోధో ఉప్పజ్జమానో హదయవత్థుం నిదహన్తో అచ్చన్తసుఖుమాలకరజకాయం వినాసేతి, తతో సకలోపి అత్తభావో అన్తరధాయతి , తమత్థం దస్సేతుమాహ "**ఉభోసు పనా**"తిఆది. తథా చాహ పాళియం "తే అఞ్ఞమఞ్ఞమ్హి పదుట్ఠచిత్తా కిలన్తకాయా కిలన్తచిత్తా తే దేవా తమ్హా కాయా చవన్తీ"తి. **ఏకస్స కోధో ఇతరస్స పచ్చయో హోతి, తస్సపి కోధో ఇతరస్స పచ్చయో హోతీతి** ఏత్థ కోధస్స భియ్యో భియ్యో పరివడ్ఢనాయ ఏవ పచ్చయభావో వేదితబ్బో, న చవనాయ నిస్సయదహనరసేన అత్తనోయేవ కోధేన హదయవత్థుం నిదహన్తేన అచ్చన్తసుఖుమాలస్స కరజకాయస్స చవనతో. **కన్దన్తానంయేవ ఓరోధానన్తి** అనాదరత్థే సామివచనం. **అయమేత్థ ధమ్మతాతి** అయం తేసం కరజకాయమన్దతాయ, తథాఉప్పజ్జనకస్స చ కోధస్స బలవతాయ ఠానసో చవనభావో ఏతేసు దేవేసు రూపారూపధమ్మానం ధమ్మనియామో సభావోతి అత్థో.

౪౯-౫౨. చక్ఖాదీనం భేదం పస్సతీతి విరోధిపచ్చయసన్నిపాతే వికారాపత్తిదస్సనతో, అన్తే చ అదస్సనూపగమనతో వినాసం పస్సతి ఓళారికత్తా రూపధమ్మభేదస్స. **పచ్చయం దత్వాతి** అనన్తరపచ్చయాదివసేన పచ్చయసత్తిం దత్వా, పచ్చయో హుత్వాతి వుత్తం హోతి, తస్మా న పస్సతీతి సమ్బన్ధో, బలవతరమ్పి సమానం ఇమినా కారణేన న పస్సతీతి అధిప్పాయో. **బలవతరన్తి** చ చిత్తస్స లహుతరభేదం సన్ధాయ వుత్తం. తథా హి ఏకస్మిం రూపే ధరన్తేయేవ సోళస చిత్తాని భిజ్జన్తి. **చిత్తస్స భేదం న పస్సతీతి** ఏత్థ ఖణే ఖణే భిజ్జన్తమ్పి చిత్తం పరస్స అనన్తరపచ్చయభావేనేవ భిజ్జతి, తస్మా పురిమచిత్తస్స అభావం పటిచ్ఛాదేత్వా వియ పచ్ఛిమచిత్తస్స ఉప్పత్తితో భావపక్ఖో బలవతరో పాకటోవ హోతి, న అభావపక్ఖోతి ఇదం కారణం దస్సేతుం "చిత్తం పనా"తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. అయఞ్చత్థో అలాభచక్కనిదస్సనేన దీపేతబ్బో. యస్మా పన తక్కీవాదీ నానత్తనయస్స దురవధానతాయ, ఏకత్తనయస్స చ మిచ్ఛాగహితత్తా "యదేవిదం విఞ్ఞాణం సబ్బదాపి ఏవరూపేన పవత్తతి, అయం మే అత్తా నిచ్చో"తిఆదినా అభినివేసం జనేసి, తస్మా తమత్థం "**సో తం అపస్సన్తో**"తిఆదినా సహ ఉపమాయ విభావేతి.

అన్తానన్తవాదవణ్ణనా

౫౩. అన్తానన్తసహచరితో వాదో **అన్తానన్తో** యథా "కున్తా పచరన్తీ"తి, అన్తానన్తసన్నిస్సయో వా యథా "మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ"తి, సో ఏతేసన్తి **అన్తానన్తికా**తి అత్థం దస్సేతుం "**అన్తానన్తవాదా**"తి వుత్తం. వుత్తనయేన అన్తానన్తసహచరితో, తన్నిస్సయో వా, అన్తానన్తేసు వా పవత్తో వాదో ఏతేసన్తి **అన్తానన్తవాదా.** ఇదాని "అన్తవా అయం లోకో"తిఆదినా వక్ఖమానపాఠానురూపం అత్థం విభజన్తో "**అన్తం వా**"తిఆదిమాహ. అమతి గచ్ఛతి భావో ఓసానమేత్థాతి హి **అన్తో,** మరియాదా , తప్పటిసేధనేన **అనన్తో.** అన్తో చ అనన్తో చ అన్తానన్తో చ నేవన్తనానన్తో చ **అన్తానన్తో** త్వేవ వుత్తో సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసేనవా "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧; ఉదా॰ ౧) వియ. చతుత్థపదఞ్హేత్థ తతియపదేన సమానత్థన్తి అన్తానన్తపదేనేవ యథావుత్తనయద్వయేన చతుధా అత్థో విఞ్ఞాయతి. కస్స పనాయం అన్తానన్తోతి? లోకీయతి సంసారనిస్సరణత్థికేహి దిట్ఠిగతికేహి అవపస్సీయతి, లోకియన్తి వా ఏత్థ తేహి పుఞ్ఞాపుఞ్ఞాని, తబ్బిపాకో చాతి "లోకో"తి సఙ్ఖ్యం గతస్స అత్తనో. తేనాహ పాళియం "అన్తానన్తం లోకస్స పఞ్ఞపేన్తీ"తి. కో పనేసో అత్తాతి? ఝానవిసయభూతం కసిణనిమిత్తం. అయఞ్హి దిట్ఠిగతికో పటిభాగనిమిత్తం చక్కవాళపరియన్తం, అపరియన్తం వా వడ్ఢనవసేన, తదనుస్సవాదివసేన చ తత్థ లోకసఞ్ఞీ విహరతి, తథా చ అట్ఠకథాయం వక్ఖతి "తం 'లోకో'తి గహేత్వా"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౫౪-౬౦) కేచి పన వదన్తి "ఝానం, తంసమ్పయుత్తధమ్మా చ ఇధ అత్తా, లోకోతి చ గహితా"తి, తం అట్ఠకథాయ న సమేతి.

ఏత్థాహ – యుత్తం తావ పురిమానం తిణ్ణమ్పి వాదీనం అన్తానన్తికత్తం అన్తఞ్చ అనన్తఞ్చ అన్తానన్తఞ్చ ఆరబ్భ పవత్తవాదత్తా, పచ్ఛిమస్స పన తక్కికస్స తదుభయపటిసేధనవసేన పవత్తవాదత్తా కథం అన్తానన్తికత్తన్తి? తదుభయపటిసేధనవసేన పవత్తవాదత్తా ఏవ. అన్తానన్తపటిసేధనవాదోపి హి సో అన్తానన్తవిసయోయేవ తమారబ్భ పవత్తత్తా. ఏతదత్థమేవ హి సన్ధాయ అట్ఠకథాయం "**అన్తం వా అనన్తం వా అన్తానన్తం వా నేవన్తానానన్తం వా ఆరబ్భ పవత్తవాదా**"తి వుత్తం. అథ వా యథా తతియవాదే దేసపభేదవసేన ఏకస్సేవ లోకస్స అన్తవతా, అనన్తవతా చ సమ్భవతి, ఏవమేత్థ తక్కీవాదేపి కాలపభేదవసేన ఏకస్సేవ తదుభయసమ్భవతో అఞ్ఞమఞ్ఞపటిసేధేన తదుభయఞ్ఞేవ వుచ్చతి, ద్విన్నమ్పి చ పటిసేధానం పరియుదాసతా. కథం? అన్తవన్తపటిసేధేన హి అనన్తవా వుచ్చతి, అనన్తవన్తపటిసేధేన చ అన్తవా. ద్విపటిసేధో హి పకతియత్థఞాపకో. ఇతి పటిసేధనవసేన అన్తానన్తసఙ్ఖాతస్స ఉభయస్స వుత్తత్తా యుత్తోయేవ తబ్బిసయస్స పచ్ఛిమస్సాపి అన్తానన్తికభావోతి. యదేవం సో అన్తానన్తికవాదభావతో తతియవాదసమవరోధోయేవ సియాతి? న, కాలపభేదస్స అధిప్పేతత్తా. దేసపభేదవసేన హి అన్తానన్తికో తతియవాదీ వియ పచ్ఛిమోపి తక్కికో కాలపభేదవసేన అన్తానన్తికో హోతి. కథం? యస్మా అయం లోకసఞ్ఞితో అత్తా అనన్తో కదా చి సక్ఖిదిట్ఠోతి అధిగతవిసేసేహి మహేసీహి అనుసుయ్యతి, తస్మా నేవన్తవా. యస్మా పనాయం అన్తవా కదాచి, సక్ఖిదిట్ఠోతి తేహియేవ అనుసుయ్యతి, తస్మా నానన్తవాతి. అయం తక్కికో అవడ్ఢితభావపుబ్బకత్తా పటిభాగనిమిత్తానం వడ్ఢితభావస్స ఉభయథా లబ్భమానస్స పరికప్పితస్స అత్తనో అప్పచ్చక్ఖకారితాయ అనుస్సవాదిమత్తే ఠత్వా వడ్ఢితకాలవసేన "నేవన్తవా"తి పటిక్ఖిపతి, అవడ్ఢితకాలవసేన పన "నానన్తవా"తి, న పన అన్తతానన్తతానం అచ్చన్తమభావేన యథా తం "నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ"తి. యథా చానుస్సుతికతక్కినో, ఏవం జాతిస్సరతక్కిఆదీనమ్పి వసేన యథాసమ్భవం యోజేతబ్బం.

కేచి పన యది పనాయం అత్తా అన్తవా, ఏవం సతి దూరదేసే ఉపపజ్జనానుస్సరణాదికిచ్చనిబ్బత్తి న సియా. అథ అనన్తవా, ఏవఞ్చ ఇధ ఠితస్సేవ దేవలోకనిరయాదీసు సుఖదుక్ఖానుభవనం సియా. సచే పన అన్తవా చేవ అనన్తవా చ, ఏవమ్పి తదుభయదోససమాయోగో సియా. తస్మా "అన్తవా, అనన్తవా"తి చ అబ్యాకరణీయో అత్తాతి ఏవం తక్కనవసేన

చతుత్థవాదప్పవత్తిం వణ్ణేన్తి. యది పనేస వుత్తనయేన అన్తానన్తికో భవేయ్య, అథ కస్మా "యే తే సమణబ్రాహ్మణా ఏవమాహంసు 'అన్తవా అయం లోకో పరివటుమో'తి, తేసం ముసా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౫౭) తస్స పురిమవాదత్తయపటిక్ఖేపో వుత్తోతి? పురిమవాదత్తయస్స తేన యథాధిప్పేతప్పకారవిలక్ఖణభావతో. తేనేవ హి కారణేన తథా పటిక్ఖేపో వుత్తో, న పన తస్స అన్తానన్తికత్తాభావేన, న చ పరియన్తరహితదిట్ఠివాచాహి పటిక్ఖేపేన, అవస్సఞ్చేతం ఏవమేవ ఞాతబ్బం. అఞ్ఞథా హేస అమరావిక్ఖేపపక్ఖఞ్ఞేవ భజేయ్య చతుత్థవాదో. న హి అన్తతాఅనన్తతాతదుభయవినిముత్తో అత్తనో పకారో అత్థి, తక్కీవాదీ చ యుత్తిమగ్గకోయేవ. కాలభేదవసేన చ ఏకస్మిమ్పి లోకే తదుభయం నో న యుజ్జతీతి. భవతు తావ పచ్ఛిమవాదీద్వయస్స అన్తానన్తికభావో యుత్తో అన్తానన్తానం వసేన ఉభయవిసయత్తా తేసం వాదస్స. కథం పన పురిమవాదీద్వయస్స పచ్చేకం అన్తానన్తికభావో యుత్తో సియా ఏకేకవిసయత్తా తేసం వాదస్సాతి? వుచ్చతే – సముదాయే పవత్తమాన-సద్దస్స అవయవేపి ఉపచారవుత్తితో. సముదితేసు హి అన్తానన్తవాదీసు పవత్తమానో అన్తానన్తి క-సద్దో తత్థ నిరుళ్హతాయ తదవయవేసుపి పచ్చేకం అన్తానన్తికవాదీసు పవత్తతి యథా "అరూపజ్ఝానేసు పచ్చేకం అట్ఠవిమోక్ఖపరియాయో", యథా చ "లోకే సత్తాసయో"తి. అథ వా అభినివేసతో పురిమకాలే పవత్తవితక్కవసేన అయం తత్థ వోహారో కతో. తేసఞ్హి దిట్ఠిగతికానం తథారూపచేతోసమాధిసమధిగమతో పుబ్బకాలే "అన్తవా ను ఖో అయం లోకో, ఉదాహు అనన్తవా"తి ఉభయాకారావలమ్బినో వితక్కస్స వసేన నిరుళ్హో అన్తానన్తికభావో పచ్ఛా విసేసలాభేన తేసు అన్తానన్తవాదేసు ఏకస్సేవ వాదస్స సఙ్గహే ఉప్పన్నేపి పురిమసిద్ధరుళ్హియా వోహరీయతి యథా "సబ్బే సత్తా మరణధమ్మా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౩౩) అరహతి సత్తపరియాయో, యథా చ భవన్తరగతేపి మణ్డూకాదివోహారోతి.

౫౪-౬౦. పటిభాగనిమిత్తవడ్ఢనాయ హేట్ఠా, ఉపరి, తిరియఞ్చ చక్కవాళపరియన్తగతాగతవసేన అన్తానన్తభావోతి దస్సేతుం "**పటిభాగనిమిత్త**"న్తిఆది వుత్తం. న్తి పటిభాగనిమిత్తం. **ఉద్ధమధో అవడ్ఢేత్వా తిరియం వడ్ఢేత్వాతి** ఏత్థాపి "చక్కవాళపరియన్తం కత్వా"తి అధికారవసేన యోజేతబ్బం. **వుత్తనయేనాతి** "తక్కయతీతి తక్కీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౪) సద్దతో, "చతుబ్బిధో తక్కీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౪) అత్థతో చ సస్సతవాదే వుత్తనయేన. **దిట్ఠపుబ్బానుసారేనాతి** దస్సనభూతేన విఞ్ఞాణేన ఉపలద్ధపుబ్బస్స అన్తవన్తాదినో అనుస్సరణేన, ఏవఞ్చ కత్వా అనుస్సుతితక్కీసుద్ధతక్కీనమ్పి ఇధ సఙ్గహో సిద్ధో హోతి. అథ వా దిట్ఠగ్గహణేనేవ "నచ్చగీతవాదితవిసూకదస్సనా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౦, ౧౯౪) వియ సుతాదీనమ్పి గహితభావో వేదితబ్బో. "అన్తవా"తిఆదినా ఇచ్ఛితస్స అత్తనో సబ్బదాభావపరామసనవసేనేవ ఇమేసం వాదానం పవత్తనతో సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తథా హి వక్ఖతి "సత్తేవ ఉచ్ఛేదదిట్ఠియో, సేసా సస్సతదిట్ఠియో"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౯౭, ౯౮).

అమరావిక్ఖేపవాదవణ్ణనా

౬౧. న మరతీతి "ఏవమేవా"తి సన్నిట్ఠానాభావేన న ఉపచ్ఛిజ్జతి, అనేకన్తికాయేవ హోతీతి వుత్తం హోతి. **పరియన్తరహితాతి** ఓసానవిగతా, అనిట్ఠఙ్గతాతి అత్థో. **వివిధోతి** "ఏవమ్పి మే నో"తిఆదినా నానప్పకారో. **ఖేపోతి** సకవాదేన పరవాదానం ఖిపనం. కో పనేసో అమరావిక్ఖేపోతి? తథాపవత్తో దిట్ఠిప్పధానో తాదిసాయ వాచాయ సముట్ఠాపకో చిత్తుప్పాదోయేవ. అమరాయ దిట్ఠియా, వాచాయ చ విక్ఖిపన్తి, వివిధమపనేన్తీతి వా **అమరావిక్ఖేపినో,** తేయేవ "అమరావిక్ఖేపికా"తిపి యుజ్జతి. "**మచ్ఛజాతి**" చ్చేవ అవత్వా "**ఏకా**"తి వదన్తో మచ్ఛజాతివిసేసో ఏసోతి దస్సేతి. **ఇతో చితో చ సన్ధావతి** ఏకస్మిం సభావే అనవట్ఠానతో. యథా **గాహం న ఉపగచ్ఛతి,** తథా సన్ధావనతో, ఏతేన అమరాయ విక్ఖేపో తథా,

సో వియాతి **అమరావిక్ఖేపోతి** అత్థమాహ "సా ఉమ్ముజ్జననిముజ్జనాదివసేనా"తిఆదినా విక్ఖేపపదత్థేన ఉపమితత్తా. అయమేవ హి అత్థో ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేనాపి **సారత్థదీపనియం** (సారత్థ. టీ. ౧.తతియసఙ్గీతికథావణ్ణనా) వుత్తో. అమరా వియ విక్ఖేపో అమరావిక్ఖేపోతి కేచి. అథ వా అమరా వియ విక్ఖిపన్తీతి **అమరావిక్ఖేపినో, తేయేవ అమరావిక్ఖేపికా.**

౬౨. విక్ఖేపవాదినో ఉత్తరిమనుస్సధమ్మే, అబ్యాకతధమ్మే చ (అకుసలధమ్మేపి దీ. ని. టీ. ౧.౬౨) సభావభేదవసేన పటివిజ్ఝితుం ఞాణం నత్థీతి కుసలాకుసలపదానం కుసలాకుసలకమ్మపథవసేనేవ అత్థో వుత్తో. **విఘాతో** విహేసా కాయికదుక్ఖం "విప్పటిసారుప్పత్తియా"తి దోమనస్సస్స హేతుభావేన వచనతో, తేనాహ "**దుక్ఖం భవేయ్యా**"తి. **ముసావాదేతి** నిమిత్తే భుమ్మవచనం, నిస్సక్కత్థే వా. ముసావాదహేతు, ముసావాదతో వా ఓత్తప్పేన చేవ హిరియా చాతి అత్థో. కీదిసం అమరావిక్ఖేపమాపజ్జతీతి ఆహ "**అపరియన్తవిక్ఖేప**"న్తి, తేన అమరాసదిసవిక్ఖేపసఙ్ఖాతం దుతియనయం నివత్తేతి. యథావుత్తే హి నయద్వయే పఠమనయవసేనాయమత్థో దస్సితో, దుతియనయవసేన పన అమరాసదిసవిక్ఖేపం దస్సేతుం "ఇదం కుసలన్తి పుట్ఠో"తిఆదివచనం వక్ఖతి.

"**ఏవన్తిపి మే నో**"తి యం తయా పుట్ఠం, తం ఏవన్తిపి మే లద్ధి నో హోతీతి అత్థో. ఏవం సబ్బత్థ యథారహం. **అనియమితవిక్ఖేపోతి** సస్సతాదీసు ఏకస్మిమ్పి పకారే అట్ఠత్వా విక్ఖేపకరణం, పరవాదినా యస్మిం కిస్మిఞ్చి పకారే పుచ్ఛితే తస్స పటిక్ఖేపవిక్ఖేపోతి వుత్తం హోతి. అథ వా అపరియన్తవిక్ఖేపదస్సనంయేవ అట్ఠకథాయం కతం "ఏవన్తిపి మే నోతి అనియమితవిక్ఖేపో"తిఆదినా, "ఇదం కుసలన్తి వా అకుసలన్తి వా పుట్ఠో"తిఆదినా చ. "ఏవన్తిపి మే నో"తిఆదినా హి అనియమేత్వా, నియమేత్వా చ సస్సతేకచ్చసస్సతుచ్ఛేదతక్కీవాదానం పటిసేధనేన తం తం వాదం పటిక్ఖిపతేవ అపరియన్తవిక్ఖేపవాదత్తా. "అమరావిక్ఖేపినో"తి దస్సేత్వా అత్తనా పన అనవట్ఠితవాదత్తా న కిస్మిఞ్చి పక్ఖే అవతిట్ఠతీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "**సయం పన ఇదం...పే.... న బ్యాకరోతీ**"తి ఆహ. ఇదాని కుసలాదీనం అబ్యాకరణేన తదేవ అనవట్ఠానం విభావేతి "**ఇదం కుసలన్తి పుట్ఠో**"తిఆదినా. తేనేవాహ "**ఏకస్మిమ్పి పక్ఖే న తిట్ఠతీ**"తి. **కిం నో నోతి తే లద్ధీతి** నేవ న హోతీతి తవ లద్ధి హోతి కిన్తి అత్థో. **నో నోతిపి మే నోతి** నేవ న హోతీతిపి మే లద్ధి నో హోతి.

౬౩. అత్తనో పణ్డితభావవిసయానఞ్ఞేవ రాగాదీనం వసేన యోజనం కాతుం "**అజానన్తోపీ**"తిఆదిమాహ. **సహసాతి** అనుపధారేత్వా వేగేన. "**భద్రముఖాతి** పణ్డితానం సముదాచిణ్ణమాలపనం, సున్దరముఖాతి అత్థో. **తత్థాతి** తస్మిం బ్యాకరణే, నిమిత్తే చేతం భుమ్మం. ఛన్దరాగపదానం సమానత్థభావేపి వికప్పనజోతకేన **వా**-సద్దేన యోగ్యత్తా గోబలీబద్దాదినయేన భిన్నత్థతావ యుత్తాతి ఆహ "**ఛన్దో దుబ్బలరాగో, రాగో బలవరాగో**"తి. **దోసపటిఘేసుపి** ఏసేవ నయో. **ఏత్తకమ్పి నామాతి** ఏత్థ **అపి**-సద్దో సమ్భావనే వత్తతి, **నామ**-సద్దో గరహాయం. న కేవలం ఇతో ఉత్తరితరమేవ, అథ ఖో ఏత్తకమ్పి న జానామి నామ, పగేవ తదుత్తరిజాననేతి అత్థో. పరేహి కతసక్కారసమానవిసయానం పన రాగాదీనం వసేన అయం యోజనా – కుసలాకుసలం యథాభూతం అపజానన్తోపి యేసమహం సమవాయేన కుసలమేవ "కుసల"న్తి, అకుసలమేవ "అకుసల"న్తి చ బ్యాకరేయ్యం, తేసు తథా బ్యాకరణహేతు "అహో వత రే పణ్డితో"తి సక్కారసమ్మానం కరోన్తేసు మమ ఛన్దో వా రాగో వా అస్సాతి. **దోసపటిఘేసుపి** వుత్తవిపరియాయేన యోజేతబ్బం. "తం మమస్స ఉపాదానం, సో మమస్స విఘాతో"తి ఇదం అభిధమ్మనయేన (ధ. స. ౧౨౧౯ ఆదయో) యథాలాభవచనం యథాసమ్భవం యోజేతబ్బన్తి ఆహ "**ఛన్దరాగద్వయ**"న్తిఆది. తణ్హాదిట్ఠియో ఏవ హి "ఉపాదాన"న్తి అభిధమ్మే వుత్తా (ధ. స. ౧౨౧౯ ఆదయో) ఇదాని సుత్తన్తనయేన అవిసేసయోజనం దస్సేతి "**ఉభయమ్పి వా**"తిఆదినా. సుత్తన్తే హి దోసోపి "ఉపాదాన"న్తి వుత్తో

"కోధుపాదానవినిబన్ధా విఘాతం ఆపజ్జన్తీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౬౩) "**ఉభయమ్పీ**"తి చ అత్థతో వుత్తం, న సద్దతో చతున్నమ్పి సద్దానమత్థద్వయవాచకత్తా. **దళ్హగ్గహణన్తి** అముఞ్చనగ్గహణం. పటిఘోపి హి ఆరమ్మణం న ముఞ్చతి ఉపనాహాదివసేన పవత్తనతో, లోభస్సేవ ఉపాదానభావేన పాకటత్తా దోసస్సాపి ఉపాదానభావం దస్సేతుం ఇదం వుత్తం. **విహననం** విహింసనం విబాధనం. రాగోపి హి పరిళాహవసేన సారద్ధవుత్తితాయ నిస్సయం విహనతి. "**రాగో హీ**"తిఆదినా రాగదోసానం ఉపాదానభావే విసేసదస్సనముఖేన తదత్థసమత్థనం. వినాసేతుకామతాయ ఆరమ్మణం గణ్హాతీతి సమ్బన్ధో. **ఇతీ**తి తస్మా గహణవిహననతో.

౬౪. పడతి సభావధమ్మే జానాతి, యథాసభావం వా గచ్ఛతీతి **పణ్డా,** సా యేసం తే పణ్డితాతి అత్థం దస్సేతి "**పణ్డిచ్చేనా**"తిఆదినా. పణ్డితస్స భావో **పణ్డిచ్చం,** పఞ్ఞా. యేన హి ధమ్మేన పవత్తినిమిత్తభూతేన యుత్తో "పణ్డితో"తి వుచ్చతి, సోయేవ ధమ్మో **పణ్డిచ్చం.** తేన సుతచిన్తామయపఞ్ఞా వుత్తా తాసమేవ విసయభావతో. సమాపత్తిలాభినో హి భావనామయపఞ్ఞా. "నిపుణా"తి ఇమినా పన కమ్మనిబ్బత్తం పటిసన్ధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతం సాభావికఞాణం వుత్తన్తి ఆహ "**సణ్హసుఖుమబుద్ధినో**"తి. **అత్థన్తరన్తి** అత్థనానత్తం, అత్థమేవ వా. "**విఞ్ఞాతపరప్పవాదా**"తి ఏతేన **కత**-సద్దస్స కిరియాసామఞ్ఞవాచకత్తా "కతవిజ్జో"తిఆదీసు వియ కత-సద్దో ఞాణానుయుత్తతం వదతీతి దస్సేతి. "**కతవాదపరిచయా**"తి ఏతేన పన "కతసిప్పో"తిఆదీసు వియ సముదాచిణ్ణవాదతం. ఉభిన్నమన్తరా పన సముచ్చయద్వయేన సామఞ్ఞనిద్దేసం, ఏకసేసం వాతి దట్ఠబ్బం. వాలవేధీనం రూపం సభావో వియ రూపమేతేసన్తి **వాలవేధిరూపాతి** ఆహ "**వాలవేధిధనుగ్గహసదిసా**"తి. సతధా భిన్నస్స వాలగ్గస్స అంసుకోటివేధకధనుగ్గహసదిసాతి అత్థో. తాదిసోయేవ హి "**వాలవేధీ**"తి అధిప్పేతో. **మఞ్ఞే**-సద్దో ఉపమాజోతకోతి వుత్తం "**భిన్దన్తా వియా**"తి. **పఞ్ఞాగతేనాతి** పఞ్ఞాపభేదేన, పఞ్ఞాయ ఏవ వా. సమనుయుఞ్జనా లద్ధియా పుచ్ఛా. సమనుగాహనా తంకారణస్సాతి దస్సేతి "**కిం కుసల**"న్తిఆదినా. సమనుభాసనాపి ఓవాదవసేన సమనుయుఞ్జనాయేవాతి ఆహ "**సమనుయుఞ్జేయ్యు**"న్తి. "న సమ్పాయేయ్య"న్తి ఏత్థ ద-కారస్స య-కారాదేసతం, ఏయ్య-సద్దస్స చ సామత్థియత్థతం దస్సేతుం "**న సమ్పాదేయ్య**"న్తిఆది వుత్తం.

౬౫-౬౬. మన్దా అతిక్ఖా పఞ్ఞా యస్సాతి **మన్దపఞ్ఞో,** తేనాహ "అపఞ్ఞస్సేవేతం నామ"న్తి. "మోహమూహో"తి వత్తబ్బే హ-కారలోపేన "**మోమూహో**"తి వుత్తం, తఞ్చ అతిసయత్థదీపకం పరియాయద్వయస్స అతిరేకత్థభావతోతి యథా "పదట్ఠాన"న్తి వుత్తం "**అతిసమ్మూళ్హో**"తి. సిద్ధే హి సతి పునారమ్భో నియమాయ వా హోతి, అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనాయ వా. యథా పుబ్బే కమ్మునా ఆగతో, తథా ఇధాపీతి **తథాగతో,** సత్తో. ఏత్థ చ కామం పురిమానమ్పి తిణ్ణం కుసలాదిధమ్మసభావానవబోధతో అత్థేవ మన్దభావో, తేసం పన అత్తనో కుసలాదిధమ్మానవబోధస్స అవబోధనతో విసేసో అత్థీతి. పచ్ఛిమోయేవ తదభావతో మన్దమోమూహభావేన వుత్తో. నను చ పచ్ఛిమస్సాపి అత్తనో ధమ్మానవబోధస్స అవబోధో అత్థియేవ "అత్థి పరో లోకో'తి ఇతి చే మే అస్స, 'అత్థి పరో లోకో'తి ఇతి తే నం బ్యాకరేయ్యం, ఏవన్తిపి మే నో"తిఆదివచనతోతి? కిఞ్చాపి అత్థి, న పన తస్స పురిమానం వియ అపరిఞ్ఞాతధమ్మబ్యాకరణనిమిత్తముసావాదాదిభాయనజిగుచ్ఛనాకారో అత్థి, అథ ఖో మహామూళ్హోయేవాతి తథావేస వుత్తో. అథ వా "ఏవన్తిపి మే నో"తిఆదినా పుచ్ఛాయ విక్ఖేపకరణత్థం "అత్థి పరో లోకో"తి ఇతి చే మం పుచ్ఛసీతి పుచ్ఛాఠపనమేవ తేన దస్సీయతి, న అత్తనో ధమ్మానవబోధావబోధోతి అయమేవ విసేసేన "మన్దో మోమూహో"తి వుత్తో. తేనేవ హి తథావాదీనం సఞ్చయం బేలట్ఠపుత్తం ఆరబ్భ "అయఞ్చ ఇమేసం సమణబ్రాహ్మణానం సబ్బబాలో సబ్బమూళ్హో"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౮౧) వుత్తం. తత్థ "అత్థి పరో లోకో"తి సస్సతదస్సనవసేన, సమ్మాదిట్ఠివసేన వా పుచ్ఛా. యది హి దిట్ఠిగతికో

సస్సతదస్సనవసేన పుచ్ఛేయ్య, యది చ సమ్మాదిట్ఠికో సమ్మాదస్సనవసేనాతి ద్విధాపి అత్థో వట్టతి. “నత్థి పరో లోకో”తి నత్థికదస్సనవసేన, సమ్మాదిట్ఠివసేన వా, “అత్థి చ నత్థి చ పరో లోకో”తి ఉచ్ఛేదదస్సనవసేన, సమ్మాదిట్ఠివసేన వా, “నేవత్థి న నత్థి పరో లోకో”తి వుత్తపకారత్తయపటిక్ఖేపే సతి పకారన్తరస్స అసమ్భవతో అత్థితానత్థితాహి న వత్తబ్బాకారో పరో లోకోతి విక్ఖేపఞ్ఞేవ పురక్ఖారేన , సమ్మాదిట్ఠివసేన వా పుచ్ఛా. సేసచతుక్కత్తయేపి వుత్తనయానుసారేన అత్థో వేదితబ్బో. పుఞ్ఞసఙ్ఖారత్తికో వియ హి కాయసఙ్ఖారత్తికేన పురిమచతుక్కసఙ్గహితో ఏవ అత్థో సేసచతుక్కత్తయేన సత్తపరామాసపుఞ్ఞాదిసఫలతాచోదనానయేన (అత్తపరామాసపుఞ్ఞాదిఫలతాచోదనానయేన దీ. ని. టీ. ౧.౬౫, ౬౬) సఙ్గహితో. ఏత్థ హి తతియచతుక్కేన పుఞ్ఞాదికమ్మసఫలతాయ, సేసచతుక్కత్తయేన చ సత్తపరామాసతాయ చోదనానయో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం.

అమరావిక్ఖేపికో పన సస్సతాదీనం అత్తనో అరుచ్చనతాయ సబ్బత్థ “ఏవమ్పి మే నో”తిఆదినా విక్ఖేపఞ్ఞేవ కరోతి. తత్థ “ఏవమ్పి మే నో”తిఆది తత్థ తత్థ పుచ్ఛితాకారపటిసేధనవసేన విక్ఖేపాకారదస్సనం. కస్మా పన విక్ఖేపవాదినో పటిక్ఖేపోవ సబ్బత్థ వుత్తో. నను విక్ఖేపపక్ఖస్స “ఏవమేవ”న్తి అనుజాననమ్పి విక్ఖేపపక్ఖే అవట్ఠానతో యుత్తరూపం సియాతి? న, తత్థాపి తస్స సమ్మూళ్హత్తా, పటిక్ఖేపవసేనేవ చ విక్ఖేపవాదస్స పవత్తనతో. తథా హి సఞ్చయో బేలట్ఠపుత్తో రఞ్ఞా అజాతసత్తునా సన్దిట్ఠికం సామఞ్ఞఫలం పుట్ఠో పరలోకత్థితాదీనం పటిసేధనముఖేనేవ విక్ఖేపం బ్యాకాసి.

ఏత్థాహ – నను చాయం సబ్బోపి అమరావిక్ఖేపికో కుసలాదయో ధమ్మే, పరలోకత్థితాదీని చ యథాభూతం అనవబుజ్ఝమానో తత్థ తత్థ పఞ్హం పుట్ఠో పుచ్ఛాయ విక్ఖేపనమత్తం ఆపజ్జతి, అథ తస్స కథం దిట్ఠిగతికభావో సియా. న హి అవత్తుకామస్స వియ పుచ్ఛితత్థమజానన్తస్స విక్ఖేపకరణమత్తేన దిట్ఠిగతికతా యుత్తాతి? వుచ్చతే – న హేవ ఖో పుచ్ఛాయ విక్ఖేపకరణమత్తేన తస్స దిట్ఠిగతికతా, అథ ఖో మిచ్ఛాభినివేసవసేన. సస్సతాభినివేసవసేన హి మిచ్ఛాభినివిట్ఠోయేవ పుగ్గలో మన్దబుద్ధితాయ కుసలాదిధమ్మే, పరలోకత్థితాదీని చ యాథావతో అప్పటిబుజ్ఝమానో అత్తనా అవిఞ్ఞాతస్స అత్థస్స పరం విఞ్ఞాపేతుమసక్కుణేయ్యతాయ ముసావాదభయేన చ విక్ఖేపమాపజ్జతీతి. తథా హి వక్ఖతి “యాసం సత్తేవ ఉచ్ఛేదదిట్ఠియో, సేసా సస్సతదిట్ఠియో”తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౯౭, ౯౮) అథ వా పుఞ్ఞపాపానం, తబ్బిపాకానఞ్చ అనవబోధేన, అసద్దహనేన చ తబ్బిసయాయ పుచ్ఛాయ విక్ఖేపకరణమేవ సున్దరన్తి ఖన్తిం రుచిం ఉప్పాదేత్వా అభినివిసన్తస్స ఉప్పన్నా విసుంయేవేసా ఏకా దిట్ఠి సత్తభఙ్గదిట్ఠి వియాతి దట్ఠబ్బం. తథా చ వుత్తం “పరియన్తరహితా దిట్ఠిగతికస్స దిట్ఠి చేవ వాచా” చాతి (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౬౧). యం పనేతం వుత్తం “ఇమేపి చత్తారో పుబ్బే పవత్తధమ్మానుసారేనేవ దిట్ఠియా గహితత్తా పుబ్బన్తకప్పికేసు పవిట్ఠా”తి, తదేతస్స అమరావిక్ఖేపవాదస్స సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహవసేనేవ వుత్తం. కథం పనస్స సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహోతి? ఉచ్ఛేదవసేన అనభినివేసనతో. నత్థి హి కోచి ధమ్మానం యథాభూతవేదీ వివాదబహులత్తా లోకస్స. “ఏవమేవ”న్తి పన సద్దన్తరేన ధమ్మనిజ్ఝానా అనాదికాలికా లోకే, తస్మా సస్సతలేసస్స ఏత్థ లబ్భనతో సస్సతదిట్ఠియా ఏతస్స సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అధిచ్చసముప్పన్నవాదవణ్ణనా

౬౭. అధిచ్చ యదిచ్ఛకం యం కిఞ్చి కారణం కస్సచి బుద్ధిపుబ్బం వినా సముప్పన్నోతి అత్తలోకసఞ్ఞితానం ఖన్ధానం అధిచ్చుప్పత్తిఆకారారమ్మణదస్సనం **అధిచ్చసముప్పన్నం** తదాకారసన్నిస్సయేనేవ పవత్తితో, తదాకారసహచరితతో చ

యథా “మఞ్చా ఘోసన్తి, కున్తా పచరన్తీ”తి, అధిచ్చసముప్పన్నదస్సనం వా అన్తపదలోపేన **అధిచ్చసముప్పన్నం** యథా “రూపభవో రూప”న్తి, ఇమమత్థం సన్ధాయ “**అధిచ్చసముప్పన్నో**”తిఆది వుత్తం. **అకారణసముప్పన్న**న్తి కారణమన్తరేన యదిచ్ఛకం సముప్పన్నం.

౬౮-౭౩. అసఞ్ఞసత్తాతి ఏత్థ **ఏతం** అసఞ్ఞావచనన్తి అత్థో. **దేసనాసీస**న్తి దేసనాయ జేట్ఠకం పధానభావేన గహితత్తా, తేన సఞ్ఞం ధురం కత్వా భగవతా అయం దేసనా కతా, న పన తత్థ అఞ్ఞేసం అరూపధమ్మానమ్పి అత్థితాయాతి దస్సేతి, తేనేవాహ “**అచిత్తుప్పాదా**”తిఆది. భగవా హి యథా లోకుత్తరధమ్మం దేసేన్తో సమాధిం, పఞ్ఞం వా ధురం కత్వా దేసేతి, ఏవం లోకియధమ్మం దేసేన్తో చిత్తం, సఞ్ఞం వా. తత్థ “యస్మిం సమయే లోకుత్తరం ఝానం భావేతి (ధ. స. ౨౭౭), పఞ్చఙ్గికో సమ్మాసమాధి (దీ. ని. ౩.౩౫౫) పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధి, (దీ. ని. ౩.౩౫౫; విభ. ౮౦౪) పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తీ”తి, తథా “యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి, (ధ. స. ౧) కిం చిత్తో త్వం భిక్ఖు (పారా. ౧౪౬, ౧౮౦) మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా, (ధ. ప. ౧; నేత్తి. ౯౦; పేటకో. ౮౩, ౮౪) సన్తి భిక్ఖవే, సత్తా నానత్తకాయా నానత్తసఞ్ఞినో, (దీ. ని. ౩.౩౩౨, ౩౪౧, ౩౫౭; అం. ని. ౭.౪౪; అం. ని. ౯.౨౪; చూళని. ౮౩) నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతన”న్తి (దీ. ని. ౩.౩౫౮) చ ఏవమాదీని సుత్తాని ఏతస్సత్థస్స సాధకాని. **తిత్థం** వుచ్చతి మిచ్ఛాలద్ధి తత్థేవ బాహుల్లేన పరిబ్భమనతో తరన్తి బాలా ఏత్థాతి కత్వా, తదేవ అనప్పకానమనత్థానం తిత్థియానఞ్చ సఞ్జాతిదేసట్ఠేన, నివాసట్ఠేన వా ఆయతనన్తి **తిత్థాయతనం,** తస్మిం, అఞ్ఞతిత్థియసమయేతి అత్థో. తిత్థియా హి ఉపపత్తివిసేసే విముత్తిసఞ్ఞినో, సఞ్ఞావిరాగావిరాగేసు ఆదీనవానిసంసదస్సావినో చ హుత్వా అసఞ్ఞసమాపత్తిం నిబ్బత్తేత్వా అక్ఖణభూమియం ఉపపజ్జన్తి, న సాసనికా, తేన వుత్తం “**ఏకచ్చో తిత్థాయతనే పబ్బజిత్వా**”తి. **వాయోకసిణే పరికమ్మం కత్వా**తి చతుత్థే భూతకసిణే పఠమాదీని తీణి ఝానాని నిబ్బత్తేత్వా తతియజ్ఝానే చిణ్ణవసీ హుత్వా తతో వుట్ఠాయ చతుత్థజ్ఝానాధిగమాయ పరికమ్మం కత్వా, తేనేవాహ “**చతుత్థజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా**”తి.

కస్మా పనేత్థ వాయోకసిణేయేవ పరికమ్మం వుత్తన్తి? వుచ్చతే – యథేవ హి రూపపటిభాగభూతేసు కసిణవిసేసేసు రూపవిభావనేన రూపవిరాగభావనాసఙ్ఖాతో అరూపసమాపత్తివిసేసో సచ్ఛికరీయతి, ఏవం అపరిబ్యత్తవిగ్గహతాయ అరూపపటిభాగభూతే కసిణవిసేసే అరూపవిభావనేన అరూపవిరాగభావనాసఙ్ఖాతో రూపసమాపత్తివిసేసో అధిగమీయతి, తస్మా ఏత్థ “సఞ్ఞా రోగో సఞ్ఞా గణ్డో”తిఆదినా, (మ. ని. ౩.౨౪) “ధి చిత్తం, ధిబ్బతే తం చిత్త”న్తిఆదినా (దీ. ని. టీ. ౧.౬౮-౭౩) చ నయేన అరూపపవత్తియా ఆదీనవదస్సనేన, తదభావే చ సన్తపణీతభావసన్నిట్ఠానేన రూపసమాపత్తియా అభిసఙ్ఖరణం, రూపవిరాగభావనా పన సద్ధిం ఉపచారేన అరూపసమాపత్తియో విసేసేన పఠమారుప్పజ్ఝానం. యది ఏవం “పరిచ్ఛిన్నాకాసకసిణేపీ”తి వత్తబ్బం. తస్సాపి హి అరూపపటిభాగతా లబ్భతీతి? వత్తబ్బమేవేతం కేసఞ్చి, అవచనం పన పుబ్బాచరియేహి అగ్గహితభావేన. యథా హి రూపవిరాగభావనా విరజ్జనీయధమ్మభావమత్తే పరినిబ్బిన్దా (విరజ్జనీయధమ్మభావమత్తేన పరినిప్ఫన్నా దీ. ని. టీ. ౧.౬-౭౩) విరజ్జనీయధమ్మపటిభాగభూతే చ విసయవిసేసే పాతుభవతి, ఏవం అరూపవిరాగభావనాపీతి వుచ్చమానే న కోచి విరోధో. తిత్థియేహేవ పన తస్సా సమాపత్తియా పటిపజ్జితబ్బతాయ, తేసఞ్చ విసయపదేసనిమిత్తస్సేవ తస్స ఝానస్స పటిపత్తితో తం కారణం పస్సన్తేహి పుబ్బాచరియేహి చతుత్థేయేవ భూతకసిణే అరూపవిరాగభావనాపరికమ్మం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. కిఞ్చ భియ్యో – వణ్ణకసిణేసు వియ పురిమభూతకసిణత్తయేపి వణ్ణపటిచ్ఛాయావ పణ్ణత్తిఆరమ్మణం ఝానస్స లోకవోహారానురోధేనేవ పవత్తితో, ఏవఞ్చ కత్వా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి.

౧.౯౬) పథవీకసిణస్స ఆదాసచన్దమణ్డలూపమావచనఞ్చ సమత్థితం హోతి. చతుత్థే పన భూతకసిణే భూతపటిచ్ఛాయా ఏవ ఝానస్స గోచరభావం గచ్ఛతీతి తస్సేవ అరూపపటిభాగతా యుత్తా, తస్మా వాయోకసిణేయేవ పరికమ్మం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

కథం పస్సతీతి ఆహ ‘‘**చిత్తే సతీ**’’తిఆది. **సన్తే**తి నిబ్బుతే, దిట్ఠధమ్మనిబ్బానమేతన్తి వుత్తం హోతి. **కాలం కత్వా**తి మరణం కత్వా, యో వా మనుస్సలోకే జీవనకాలో ఉపత్థమ్భకపచ్చయేహి కరీయతి, తం కరిత్వాతిపి అత్థో. **అసఞ్ఞసత్తేసు నిబ్బత్తతీ**తి అసఞ్ఞసత్తసఞ్ఞితే సత్తనికాయే రూపపటిసన్ధివసేనేవ ఉపపజ్జతి, అఞ్ఞేసు వా చక్కవాళేసు తస్సా భూమియా అత్థితాయ అనేకవిధభావం సన్ధాయ పుథువచననిద్దేసోతిపి దట్ఠబ్బం. **ఇధేవా**తి పఞ్చవోకారభవేయేవ. **తత్థా**తి అసఞ్ఞీభవే. యది రూపక్ఖన్ధమత్తమేవ అసఞ్ఞీభవే పాతుభవతి, కథం అరూపసన్నిస్సయేన వినా తత్థ రూపం పవత్తతి, నను సియా అరూపసన్నిస్సితాయేవ రూపక్ఖన్ధస్స ఉప్పత్తి ఇధేవ పఞ్చవోకారభవే తథా ఉప్పత్తియా అదస్సనతోతి ? నాయమనుయోగో అఞ్ఞత్థాపి అప్పవిట్ఠో, కథం పన రూపసన్నిస్సయేన వినా అరూపధాతుయా అరూపం పవత్తతీతి. ఇదమ్పి హి తేన సమానజాతియమేవ. కస్మా? ఇధేవ అదస్సనతో, కథఞ్చ కబళీకారాహారేన వినా రూపధాతుయా రూపం పవత్తతీతి. ఇదమ్పి చ తంసభావమేవ, కిం కారణా? ఇధ అదస్సనతోయేవ. ఇతి అఞ్ఞత్థాపి తథా పవత్తిదస్సనతో, కిమేతేన అఞ్ఞనిదస్సనేన ఇధేవ అనుయోగేన. అపిచ యథా యస్స చిత్తసన్తానస్స నిబ్బత్తికారణం రూపే అవిగతతణ్హం, తస్స సహ రూపేన సమ్భవతో రూపం నిస్సాయ పవత్తి రూపసాపేక్ఖతాయ కారణస్స. యస్స పన నిబ్బత్తికారణం రూపే విగతతణ్హం, తస్స వినా రూపేన పవత్తి రూపనిరపేక్ఖతాయ కారణస్స, ఏవం యస్స రూపప్పబన్ధస్స నిబ్బత్తికారణం అరూపే విగతతణ్హం, తస్స వినా అరూపేన పవత్తి అరూపనిరపేక్ఖతాయ కారణస్స, ఏవం భావనాబలాభావతో పఞ్చవోకారభవే రూపారూపసమ్భవో వియ, భావనాబలేన చతువోకారభవే అరూపస్సేవ సమ్భవో వియ చ. అసఞ్ఞీభవేపి భావనాబలేన రూపస్సేవ సమ్భవో దట్ఠబ్బోతి.

కథం పన తత్థ కేవలో రూపప్పబన్ధో పచ్చుప్పన్నపచ్చయరహితో చిరకాలం పవత్తతీతి పచ్చేతబ్బం, కిత్తకం వా కాలం పవత్తతీతి చోదనం మనసి కత్వా ‘‘**యథా నామా**’’తిఆదిమాహ. తేన న కేవలం ఇధ చేవ అఞ్ఞత్థ చ వుత్తో ఆగమోయేవ ఏతదత్థఞాపనే, అథ ఖో అయం పనేత్థ యుత్తీతి దస్సేతి. **జియావేగుక్ఖిత్తో**తి ధనుజియాయ వేగేన ఖిపితో. **ఝానవేగో** నామ ఝానానుభావో ఫలదానే సమత్థతా. **తత్తకమేవ కాలన్తి** ఉక్కంసతో పఞ్చ మహాకప్పసతాని. **తిట్ఠన్తీ**తి యథానిబ్బత్తఇరియాపథమేవ చిత్తకమ్మరూపకసదిసా హుత్వా తిట్ఠన్తి. **ఝానవేగే**తి అసఞ్ఞసమాపత్తిపరిక్ఖిత్తే చతుత్థజ్ఝానకమ్మవేగే, పఞ్చమజ్ఝానకమ్మవేగే వా. **అన్తరధాయతీ**తి పచ్చయనిరోధేన నిరుజ్ఝతి న పవత్తతి. **ఇధా**తి కామావచరభవేతి అత్థో అఞ్ఞత్థ తేసమనుప్పత్తితో. **పటిసన్ధిసఞ్ఞా**తి పటిసన్ధిచిత్తుప్పాదోయేవ సఞ్ఞాసీసేన వుత్తో. కథం పన అనేకకప్పసతమతిక్కమేన చిరనిరుద్ధతో విఞ్ఞాణతో ఇధ విఞ్ఞాణముప్పజ్జతి. న హి నిరుద్ధే చక్ఖుపసాదే చక్ఖువిఞ్ఞాణముప్పజ్జమానం దిట్ఠన్తి? నయిదమేకన్తతో దట్ఠబ్బం. నిరుద్ధమ్పి హి చిత్తం సమానజాతికస్స అన్తరా అనుప్పజ్జనతో సమనన్తరపచ్చయమత్తం హోతియేవ, న బీజం. బీజం పన కమ్మమేవ, తస్మా కమ్మతో బీజభూతతో ఆరమ్మణాదీహి పచ్చయేహి అసఞ్ఞీభవతో చుతానం కామధాతుయా ఉపపత్తివిఞ్ఞాణం హోతియేవ, తేనాహ ‘‘**ఇధ పటిసన్ధిసఞ్ఞా ఉప్పజ్జతీ**’’తి. ఏత్థ చ యథా నామ ఉతునియామేన పుప్ఫగ్గహణే నియతకాలానం రుక్ఖానం విదారణసఞ్ఞితే వేఖే దిన్నే వేఖబలేన అనియమతా హోతి పుప్ఫగ్గహణస్స, ఏవమేవ పఞ్చవోకారభవే అవిప్పయోగేన వత్తమానేసు

రూపారూపధమ్మేసు రూపారూపవిరాగభావనాసఙ్ఖాతే వేఖే దిన్నే తస్స సమాపత్తివేఖబలస్స అనురూపతో అరూపభవే, అసఞ్ఞభవే చ యథాక్కమం రూపరహితా, అరూపరహితా చ ఖన్ధానం పవత్తి హోతీతి వేదితబ్బం.

కస్మా పనేత్థ పున సఞ్ఞుప్పాదా చ పన "తే దేవా తమ్హా కాయా చవన్తీ"తి సఞ్ఞుప్పాదో తేసం చవనస్స కారణభావేన వుత్తో, "సఞ్ఞుప్పాదా"తి వచనం వా కిమత్థదస్సనన్తి చోదనాయ **"యస్మా పనా"**తిఆదిమాహ. ఇధ పటిసన్ధిసఞ్ఞుప్పాదేన తేసం చవనస్స పఞ్ఞాయనతో ఞాపకహేతుభావేన వుత్తో, "సఞ్ఞుప్పాదా"తి వచనం వా తేసం చవనస్స పఞ్ఞాయనభావదస్సనన్తి అధిప్పాయో. "సఞ్ఞుప్పాదా"తి హి ఏతస్స సఞ్ఞుప్పాదేన హేతుభూతేన చవన్తి, సఞ్ఞుప్పాదా వా ఉప్పాదసఞ్ఞా తే దేవాతి సమ్బన్ధో. **సన్తభావాయా**తి నిబ్బానాయ. నను చేత్థ జాతిసతసహస్సదససంవట్టాదీనమత్థకే, తదబ్బన్తరే వా పవత్తాయ అసఞ్ఞూపపత్తియా వసేన లాభీఅధిచ్చసముప్పన్నికవాదోపి లాభీసస్సతవాదో వియ అనేకభేదో సమ్భవతీతి? సచ్చమేవ, అనన్తరత్తా పన ఆసన్నాయ అసఞ్ఞూపపత్తియా వసేన లాభీఅధిచ్చసముప్పన్నికవాదో నయదస్సనవసేన ఏకోవ దస్సితోతి దట్ఠబ్బం. అథ వా సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహతో అధిచ్చసముప్పన్నికవాదస్స సస్సతవాదే ఆగతో సబ్బోపి దేసనానయో యథాసమ్భవం అధిచ్చసముప్పన్నికవాదేపి గహేతబ్బోతి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం భగవతా లాభీఅధిచ్చసముప్పన్నికవాదో అవిభజిత్వా దస్సితో, అవస్సఞ్చస్స సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహో ఇచ్ఛితబ్బో సంకిలేసపక్ఖే సత్తానమజ్ఝాసయస్స సస్సతుచ్ఛేదవసేనేవ దువిధత్తా, తేసు చ ఉచ్ఛేదప్పసఙ్గాభావతో. తథా హి అట్ఠకథాయం ఆసయ-సద్దస్స అత్థుద్ధారవసేన వుత్తం "సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠి చా"తి, తథా చ వక్ఖతి "యాసం సత్తేవ ఉచ్ఛేదదిట్ఠియో, సేసా సస్సతదిట్ఠియో"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౯౭, ౯౮).

నను చ అధిచ్చసముప్పన్నికవాదస్స సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహో న యుత్తో "అహఞ్హి పుబ్బే నాహోసి"న్తిఆదివసేన పవత్తనతో అపుబ్బసత్తపాతుభావగాహకత్తా. సస్సతదిట్ఠి పన అత్తనో, లోకస్స చ సదాభావగాహినీ "అత్థిత్వేవ సస్సతిసమ"న్తి పవత్తనతోతి? నో న యుత్తో అనాగతకోటిఅదస్సనేన సస్సతగ్గాహసమవరోధత్తా. యదిపి హి అయం వాదో "సోమ్హి ఏతరహి అహుత్వా సన్తతాయ పరిణతో"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౬౮) అత్తనో, లోకస్స చ అతీతకోటిపరామసనవసేన పవత్తో, తథాపి వత్తమానకాలతో పట్ఠాయ న తేసం కత్థచి అనాగతే పరియన్తం పస్సతి, విసేసేన చ పచ్చుప్పన్నానాగతకాలేసు అపరియన్తదస్సనపభావితో సస్సతవాదో, యథాహ "సస్సతిసమం తథేవ ఠస్సతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౧ అత్థతో సమానం) యదేవం సియా ఇమస్స చ వాదస్స, సస్సతవాదాదీనఞ్చ పుబ్బన్తకప్పికేసు సఙ్గహో న యుత్తోయేవ అనాగతకాలపరామసనవసేన పవత్తత్తాతి? యుత్తో ఏవ సముదాగమస్స అతీతకోట్ఠాసికత్తా. తథా హి నేసం సముదాగమో అతీతంసపుబ్బేనివాసఞాణేహి, తప్పతిరూపకానుస్సవాదిపభావితేహి చ తక్కనేహి సఙ్గహితోతి, తథా చేవ సంవణ్ణితం. అథ వా సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణచారేన ధమ్మస్సామినా నిరవసేసతో అగతిం, గతిఞ్చ యథాభూతం సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వా పవేదితా ఏతా దిట్ఠియో, తస్మా యావతికా దిట్ఠియో భగవతా దేసితా, యథా చ దేసితా, తావతికా తథా చేవ సన్నిట్ఠానతో సమ్పటిచ్ఛితబ్బా, న చేత్థ యుత్తివిచారణా కాతబ్బా బుద్ధవిసయత్తా. అచిన్తేయ్యా హి బుద్ధానం బుద్ధవిసయో, తథా చ వక్ఖతి "తత్థ న ఏకస్సేన కారణం పరియేసితబ్బ"న్తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭౮-౮౨).

దుతియభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అపరన్తకప్పికవాదవణ్ణనా

౭౪. "అపరన్తేఞాణం (ధ. స. ౧౦౬౭), అపరన్తానుదిట్ఠినో"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౭౪) వియ **అపరన్త** –సద్దానం యథాక్కమం అనాగతకాలకోట్ఠాసవాచకతం సన్ధాయాహ **"అనాగతకోట్ఠాససఙ్ఖాత"**న్తి. "పుబ్బన్తం కప్పేత్వా"తిఆదీసు వుత్తనయేన **"అపరన్తం కప్పేత్వా"**తిఆదీసుపి అత్థో వేదితబ్బో. విసేసమత్తమేవ చేత్థ వక్ఖామ.

సఞ్ఞీవాదవణ్ణనా

౭౫. ఆఘాతనా ఉద్ధన్తి **ఉద్ధమాఘాతనం,** మరణతో ఉద్ధం పవత్తో అత్తాతి అత్థో. "ఉద్ధమాఘాతన"న్తి పవత్తో వాదో **ఉద్ధమాఘాతనో** సహచరణవసేన, తద్ధితవసేన చ, అన్తలోపనిద్దేసో వా ఏస. సో ఏతేసన్తి **ఉద్ధమాఘాతనికా.** ఏవం సద్దతో నిప్ఫన్నం అత్థతో ఏవ దస్సేతుం **"ఉద్ధమాఘాతనా అత్తానం వదన్తీ"**తి వుత్తం, ఆఘాతనా ఉద్ధం ఉపరిభూతం అత్తభావన్తి అత్థో. తే హి దిట్ఠిగతికా "ఉద్ధం మరణతో అత్తా నిబ్బికారో"తి వదన్తి. **"సో ఏతేస"**న్తిఆదినా అస్సత్థియత్థం దస్సేతి యథా "బుద్ధమస్స అత్థీతి బుద్ధో"తి. అయం అట్ఠకథాతో అపరో నయో – సఞ్ఞీతి పవత్తో వాదో **సఞ్ఞీ** సహచరణాదినయేన, సఞ్ఞీ వాదో ఏతేసన్తి **సఞ్ఞీవాదా** సమాసవసేన. సఞ్ఞీవాదో ఏవ వాదో ఏతేసన్తి హి అత్థో.

౭౬-౭౭. రూపీ అత్తాతి ఏత్థ కసిణరూపం "అత్తా"తి కస్మా వుత్తం, నను రూపవినిముత్తేన అత్తనా భవితబ్బం "రూపమస్స అత్థీ"తి వుత్తే సఞ్ఞాయ వియ రూపస్సాపి అత్తనియత్తా. న హి "సఞ్ఞీ అత్తా"తి ఏత్థ సఞ్ఞా ఏవ అత్తా, అథ ఖో "సఞ్ఞా అస్స అత్థీ"తి అత్థేన అత్తనియావ, తథా చ వుత్తం **"తత్థ పవత్తసఞ్ఞఞ్చస్స 'సఞ్ఞా'తి గహేత్వా"**తి? న ఖో పనేతమేవం దట్ఠబ్బం "రూపమస్స అత్థీతి రూపీ"తి, అథ ఖో "రుప్పనసీలో రూపీ"తి. రుప్పనఞ్చేత్థ రూపసరిక్ఖతాయ కసిణరూపస్స వడ్ఢితావడ్ఢితకాలవసేన విసేసాపత్తి. సా హి "నత్థీ"తి న సక్కా వత్తుం పరిత్తవిపులతాదివిసేససబ్భావతో. యదేవం సియా "రుప్పనసీలో రూపీ"తి, అథ ఇమస్స వాదస్స సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహో న యుజ్జతి రుప్పనసీలస్స భేదసబ్భావతోతి? యుజ్జతేవ కాయభేదతో ఉద్ధం పరికప్పితస్స అత్తనో నిబ్బికారతాయ తేన అధిప్పేతత్తా. తథా హి వుత్తం "అరోగో పరం మరణా"తి. అథ వా "రూపమస్స అత్థీతి రూపీ"తి వుత్తేపి న కోచి దోసో కప్పనాసిద్ధేన భేదేన అభేదస్సాపి నిద్దేసదస్సనతో యథా "సిలాపుత్తకస్స సరీర"న్తి.

అపిచ అవయవవసేన అవయవినో తథానిద్దేసనిదస్సనతో యథా "కాయే కాయానుపస్సీ"తి (సం. ని. ౫.౩౮౦), రుప్పనం వా రూపం, రూపసభావో, తదస్స అత్థీతి **రూపీ,** అత్తా "రూపినో ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ. స. ౧౧.దుకమాతికా) వియ, ఏవఞ్చ కత్వా అత్తనో రూపసభావత్తా "రూపీ అత్తా"తి వచనం ఞాయాగతమేవాతి వుత్తం **"కసిణరూపం అత్తా"**తి. **"గహేత్వా"**తి ఏతేన చేతస్స సమ్బన్ధో. **తత్థా**తి కసిణరూపే. **అస్సా**తి పరికప్పితస్స అత్తనో, ఆజీవకాదయో తక్కమత్తేన పఞ్ఞపేన్తి వియాతి అత్థో. ఆజీవకా హి తక్కికాయేవ, న లాభినో. నియతవాదితాయ హి కమ్మఫలపటిక్ఖేపతో నత్థి తేసం ఝానసమాపత్తిలాభో. తథా హికణ్హాభిజాతిఆదీసు కాళకాదిరూపం "అత్తా"తి ఏకచ్చే ఆజీవకా పటిజానన్తి. పురిమనయేన చేత్థ లాభీనం దస్సేతి, పచ్ఛిమనయేన పన తక్కికం. ఏవమీదిసేసు. **రోగ**-సద్దో భఙ్గపరియాయో భఙ్గస్సాపి రుజ్జనభావతో, ఏవఞ్చ కత్వా అరోగ-సద్దస్స నిచ్చపరియాయతా ఉపపన్నా హోతి, తేనాహ **"నిచ్చో"**తి. **రోగ**-సద్దో వా బ్యాధిపరియాయో. **అరోగో**తి పన రోగరహితతాసీసేన నిబ్బికారతాయ నిచ్చతం దిట్ఠిగతికో పటిజానాతీతి దస్సేతుం **"నిచ్చో"**తి వుత్తం . కసిణుగ్ఘాటిమాకాసపఠమారుప్పవిఞ్ఞాణనత్థిభావాకిఞ్చఞ్ఞాయతనాని యథారహమరూపసమాపత్తినిమిత్తం నామ.

నిమ్బపణ్ణే తప్పరిమాణో తిత్తకరసో వియ సరీరప్పరిమాణో అరూపీ అత్తా సరీరే తిట్ఠతీతి తక్కమత్తేనేవ నిగణ్ఠా "అరూపీ అత్తా సఞ్ఞీ"తి పఞ్ఞపేన్తీతి ఆహ "**నిగణ్ఠాదయో వియా**"తి.

తతియా పనాతి "రూపీ చ అరూపీ చ అత్తా"తి లద్ధి. **మిస్సకగాహవసేనాతి** రూపారూపసమాపత్తీనం యథావుత్తాని నిమిత్తాని ఏకజ్ఝం కత్వా ఏకోవ "అత్తా"తి, తత్థ పవత్తసఞ్ఞఞ్చస్స "సఞ్ఞా"తి గహణవసేన. అయఞ్హి దిట్ఠిగతికో రూపారూపసమాపత్తిలాభీ తాసం నిమిత్తం రూపభావేన, అరూపభావేన చ "అత్తా"తి గహేత్వా "రూపీ చ అరూపీ చా"తి అభినివేసం జనేసి అథేతవాదినో వియ, తక్కమత్తేనేవ వా రూపారూపధమ్మానం మిస్సకగహణవసేన "రూపీ చ అరూపీ చ అత్తా"తి అభినివిస్స అట్ఠాసి. **చతుత్థాతి** "నేవ అరూపీ చ నారూపీ చ అత్తా"తి లద్ధి. **తక్కగాహేనేవాతి** సఙ్ఖారసేససుఖుమభావప్పత్తధమ్మా వియ అచ్చన్తసుఖుమభావప్పత్తియా సకిచ్చసాధనాసమత్థతాయ ఖమ్బకుచ్ఛి [థమ్భకుట్ట (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧౨౬-౨౭)] హత్థపాదాదిసఙ్ఘాతో వియ నేవ రూపీ, రూపసభావానతివత్తనతో న చ అరూపీతి ఏవం పవత్తతక్కగాహేనేవ.

అయం అట్ఠకథాముత్తకో నయో – నేవరూపీ నారూపీతి ఏత్థ హి అన్తానన్తికచతుత్థవాదే వియ అఞ్ఞమఞ్ఞపటిక్ఖేపవసేన అత్థో వేదితబ్బో. సతిపి చ తతియవాదేన ఇమస్స సమానత్థభావే తత్థ దేసకాలభేదవసేన వియ ఇధ కాలవత్థుభేదవసేన తతియచతుత్థవాదానం విసేసో దట్ఠబ్బో. కాలభేదవసేన హి ఇధ తతియవాదస్స పవత్తి రూపారూపనిమిత్తానం సహఅనుపట్ఠానతో. చతుత్థవాదస్స పన వత్థుభేదవసేన పవత్తి రూపారూపధమ్మసమూహభావతోతి. దుతియచతుక్కం అన్తానన్తికవాదే వుత్తనయేన వేదితబ్బం సబ్బథా సద్దత్థతో సమానత్థత్తా. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తమ్పి "అమతి గచ్ఛతి భావో ఓసానమేత్థా"తిఆదినా అమ్హేహి వుత్తమేవ, కేవలం పన తత్థ పుబ్బన్తకప్పనావసేన పవత్తో, ఇధ అపరన్తకప్పనావసేనాతి అయం విసేసో పాకటోయేవ. కామఞ్చ నానత్తసఞ్ఞీ అత్తాతి అయమ్పి వాదో సమాపన్నకవసేన లబ్భతి. అట్ఠసమాపత్తిలాభినో దిట్ఠిగతికస్స వసేన సఞ్ఞాభేదసమ్భవతో. తథాపి సమాపత్తియం ఏకరూపేనేవ సఞ్ఞాయ ఉపట్ఠానతో లాభీవసేన ఏకత్తసఞ్ఞితా సాతిసయం యుత్తాతి ఆహ "**సమాపన్నకవసేన ఏకత్తసఞ్ఞీ**"తి. ఏకసమాపత్తిలాభినో ఏవ వా వసేన అత్థో వేదితబ్బో. సతిపి చ సమాపత్తిభేదతో సఞ్ఞాభేదసమ్భవే బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణేయేవ సఞ్ఞానానత్తస్స ఓళారికస్స సమ్భవతో తక్కీవసేనేవ నానత్తసఞ్ఞితం దస్సేతుం "**అసమాపన్నకవసేన నానత్తసఞ్ఞీ**"తి వుత్తం. **పరిత్తకసిణవసేనాతి** అవడ్ఢితత్తా అప్పకకసిణవసేన, **కసిణ**గ్గహణఞ్చేత్థ సఞ్ఞాయ విసయదస్సనం. విసయవసేన హి సఞ్ఞాయ పరిత్తతా, ఇమినా చ సతిపి సఞ్ఞావినిముత్తధమ్మే "సఞ్ఞాయేవ అత్తా"తి వదతీతి దస్సేతి. ఏస నయో **విపులకసిణవసేనాతి** ఏత్థాపి. ఏవఞ్చ కత్వా అన్తానన్తికవాదే చేవ ఇధ చ అన్తానన్తచతుక్కే పఠమదుతియవాదేసు సద్దత్థమత్తతో సమానేసుపి సభావతో తేహి ద్వీహి వాదేహి ఇమేసం ద్విన్నం వాదానం విసేసో సిద్ధో హోతి, అఞ్ఞథా వుత్తప్పకారేసు వాదేసు సతిపి పుబ్బన్తాపరన్తకప్పనభేదమత్తేన కేహిచి విసేసే కేహిచి అవిసేసోయేవ సియాతి.

అయం పన అట్ఠకథాముత్తకో నయో – "అఙ్గుట్ఠప్పమాణో అత్తా, అణుమత్తో అత్తా"తిఆదిలద్ధివసేన పరిత్తో చ సో సఞ్ఞీ చాతి **పరిత్తసఞ్ఞీ** కాపిలకాణాదపభుతయో [కపిలకణాదాదయో (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭౬-౭౭)] వియ. అత్తనో సబ్బగతభావపటిజాననవసేన అప్పమాణో చ సో సఞ్ఞీ చాతి **అప్పమాణసఞ్ఞీ**తి.

దిబ్బచక్ఖుపరిభణ్డత్తా యథాకమ్మూపగఞాణస్స దిబ్బచక్ఖుపభావజనితేన యథాకమ్మూపగఞాణేన దిస్సమానాపి సత్తానం సుఖాదిసమఙ్గితా దిబ్బచక్ఖునావ దిట్ఠా నామాతి ఆహ "**దిబ్బేన చక్ఖునా**"తిఆది. చతుక్కనయం, పఞ్చకనయఞ్చ

సన్ధాయ **తికచతుక్కజ్ఝానభూమియ**''న్తి వుత్తం. దిట్ఠిగతికవిసయాసు హి పఞ్చవోకారఝానభూమీసు వేహప్ఫలభూమిం ఠపేత్వా అవసేసా యథారహం చతుక్కనయే తికజ్ఝానస్స, పఞ్చకనయే చ చతుక్కజ్ఝానస్స విపాకట్ఠానత్తా **తికచతుక్కజ్ఝానభూమియో** నామ. సుద్ధావాసా పన తేసమవిసయా. **నిబ్బత్తమానన్తి** ఉప్పజ్జమానం. నను చ "ఏకన్తసుఖీ అత్తా"తిఆదినా పవత్తవాదానం అపరన్తదిట్ఠిభావతో "నిబ్బత్తమానం దిస్వా"తి పచ్చుప్పన్నవచనం అనుపపన్నమేవ సియా. అనాగతవిసయా హి ఏతే వాదాతి? ఉపపన్నమేవ అనాగతస్స ఏకన్తసుఖీభావాదికస్స పకప్పనాయ పచ్చుప్పన్ననిబ్బత్తిదస్సనేన అధిప్పేతత్తా. తేనేవాహ "నిబ్బత్తమానం దిస్వా 'ఏకన్తసుఖీ'తి గణ్హాతీ"తి. ఏత్థ చ తస్సం తస్సం భూమియం బాహుల్లేన సుఖాదిసహితధమ్మప్పవత్తిదస్సనం పటిచ్చ తేసం "ఏకన్తసుఖీ"తిఆదిగహణతో తదనురూపాయేవ భూమి వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. సద్దన్తరాభిసమ్బన్ధవసేన వియ హి అత్థపకరణాదివసేనపి అత్థవిసేసో లబ్భతి. "ఏకన్తసుఖీ"తిఆదీసు చ ఏకన్తభావో బహులం పవత్తిమత్తం పతి పయుత్తో. తథాపవత్తిమత్తదస్సనేన తేసం ఏవం గహణతో. అథ వా హత్థిదస్సకఅన్ధా వియ దిట్ఠిగతికా యం యదేవ పస్సన్తి, తం తదేవ అభినివిస్స వోహరన్తి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా **ఉదానే** "అఞ్ఞతిత్థియా భిక్ఖవే, పరిబ్బాజకా అన్ధా అచక్ఖుకా"తిఆది, (ఉదా॰ ౫౫) తస్మా అలమేత్థ యుత్తిమగ్గనాతి. "దిబ్బేన చక్ఖునా దిస్వా"తి వుత్తమత్థం సమత్థేతుం **''విసేసతో హి''**తిఆది వుత్తం.

అసఞ్ఞీనేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదవణ్ణనా

౭౮-౮౩. అథ న కోచి విసేసో అత్థీతి చోదనం సోధేతి **''కేవలఞ్హి''**తిఆదినా. "అసఞ్ఞీ"తి చ "నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ"తి చ గణ్హన్తానం తా దిట్ఠియోతి సమ్బన్ధో. **కారణన్తి** విసేసకారణం, దిట్ఠిసముదాగమకారణం వా. సతిపి కిఞ్చి కారణపరియేసనసమ్భవే దిట్ఠిగతికవాదానం అనాదరియభావం దస్సేతుం **''న ఏకన్తేన కారణం పరియేసితబ్బ''**న్తి వుత్తం. కస్మాతి ఆహ **''దిట్ఠిగతికస్సా''**తిఆది, ఏతేన పరియేసనక్ఖమాభావతోతి అపరియేసితబ్బకారణం దస్సేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – అసఞ్ఞీవాదే అసఞ్ఞీభవే నిబ్బత్తసత్తవసేన పవత్తో పఠమవాదో, "సఞ్ఞం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తి ఏత్థ వుత్తనయేన సఞ్ఞంయేవ "అత్తా"తి గహేత్వా తస్స కిఞ్చనభావేన ఠితాయ అఞ్ఞాయ సఞ్ఞాయ అభావతో "అసఞ్ఞీ"తి పవత్తో దుతియవాదో, తథా సఞ్ఞాయ సహ రూపధమ్మే, సబ్బే ఏవ వా రూపారూపధమ్మే "అత్తా"తి గహేత్వా పవత్తో తతియవాదో, తక్కగాహవసేనేవ చతుత్థవాదో పవత్తో.

దుతియచతుక్కేపి కసిణరూపస్స అసఞ్జాననసభావతాయ అసఞ్ఞీతి కత్వా అన్తానన్తికవాదే వుత్తనయేన చత్తారో వికప్పా పవత్తా. నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదే పన నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీభవే నిబ్బత్తసత్తస్సేవ చుతిపటిసన్ధీసు , సబ్బత్థ వా పటుసఞ్ఞాకిచ్చం కాతుం అసమత్థాయ సుఖుమాయ సఞ్ఞాయ అత్థిభావపటిజాననవసేన పఠమవాదో, అసఞ్ఞీవాదే వుత్తనయేన సుఖుమాయ సఞ్ఞాయ వసేన, సఞ్జాననసభావతాపటిజాననవసేన చ దుతియవాదాదయో పవత్తాతి. ఏవం కేనచి పకారేన సతిపి కారణపరియేసనసమ్భవే దిట్ఠిగతికవాదానం పరియేసనక్ఖమాభావతో ఆదరం కత్వా మహుస్సాహేన తేసం కారణం న పరియేసితబ్బన్తి. ఏతేసం పన సఞ్ఞీఅసఞ్ఞీనేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదానం సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహో "అరోగో పరం మరణా"తి వచనతో పాకటోయేవ.

ఉచ్ఛేదవాదవణ్ణనా

౮౪. అవిజ్జమానస్స వినాసాసమ్భవతో అత్థిభావహేతుకో ఉచ్ఛేదోతి దస్సేతుం విజ్జమానవాచకేన సన్త-సద్దేన **''సతో''**తి పాళియం వుత్తన్తి ఆహ **''విజ్జమానస్సా''**తి. విజ్జమానతాపయుత్తో చేస దిట్ఠిగతికవాదవిసయో సత్తోయేవ ఇధ అధిప్పేతోతి దస్సనత్థం పాళియం **''సత్తస్సా''**తి వుత్తం, తేన ఇమమత్థం దస్సేతి – యథా హేతుఫలభావేన పవత్తమానానం సభావధమ్మానం సతిపి ఏకసన్తానపరియాపన్నానం భిన్నసన్తతిపతితేహి విసేసే హేతుఫలభూతానం పరమత్థతో భిన్నసభావత్తా భిన్నసన్తానపతితానం వియ అచ్చన్తం భేదసన్నిట్ఠానేన నానత్తనయస్స మిచ్ఛాగహణం ఉచ్ఛేదాభినివేసస్స కారణం, ఏవం హేతుఫలభూతానం విజ్జమానేపి సభావభేదే ఏకసన్తతిపరియాపన్నతాయ ఏకత్తనయేన అచ్చన్తమభేదగహణమ్పి కారణమేవాతి. సన్తానవసేన హి పవత్తమానేసు ఖన్ధేసు ఘనవినిబ్భోగాభావేన తేసం ఇధ సత్తగాహో, సత్తస్స చ అత్థిభావగాహహేతుకో ఉచ్ఛేదవాదో, అనుపుబ్బనిరోధవసేన పన నిరన్తరవినాసో ఇధ "ఉచ్ఛేదో"తి అధిప్పేతో యావాయం అత్తా ఉచ్ఛిజ్జమానో భవతి, తావాయం విజ్జతియేవాతి గహణతోతి ఆహ **''ఉపచ్ఛేద''**న్తి. **ఉ**-సద్దో హి ఉప-సద్దపరియాయో, సో చ ఉపసఙ్కమనత్థో, ఉపసఙ్కమనఞ్చేత్థ అనుపుబ్బముప్పజ్జిత్వా అపరాపరం నిరోధవసేన నిరన్తరతా. అపిచ పునానుప్పజ్జమానవసేన నిరుదయవినాసోయేవ **ఉచ్ఛేదో** నామ యథావుత్తనయేన గహణతోతి ఆహ **''ఉపచ్ఛేద''**న్తి. **ఉ**-సద్దో, హి ఉప-సద్దో చ ఏత్థ ఉపరిభాగత్థో. నిరుద్ధతో పరభాగో చ ఇధ ఉపరిభాగోతి వుచ్చతి.

నిరన్తరవసేన , నిరుదయవసేన వా విసేసేన నాసో **వినాసో,** సో పన మంసచక్ఖుపఞ్ఞాచక్ఖూనం దస్సనపథాతిక్కమనతో అదస్సనమేవాతి ఆహ **''అదస్సన''**న్తి. అదస్సనే హి **నాస**-సద్దో లోకే నిరుళ్హో "ద్వే చాపరే వణ్ణవికారనాసా"తిఆదీసు (కాసికా ౬-౩-౧౦౯ సుత్తం పస్సితబ్బం) వియ. **భావవిగమ**న్తి సభావాపగమం. యథాధమ్మం భవనం భావోతి హి అత్థేన ఇధ **భావ**-సద్దో సభావవాచకో. యో పన నిరన్తరం నిరుదయవినాసవసేన ఉచ్ఛిజ్జతి, సో అత్తనో సభావేన ఠాతుమసక్కుణేయ్యతాయ "భావాపగమో"తి వుచ్చతి. **''తత్థా''**తిఆదినా ఉచ్ఛేదవాదస్స యథాపాఠం సముదాగమం నిదస్సనమత్తేన దస్సేతి, తేన వక్ఖతి "తథా చ అఞ్ఞథా చ వికప్పేత్వావా"తి. **తత్థా**తి "సతో సత్తస్స ఉచ్ఛేదం వినాసం విభవం పఞ్ఞపేన్తీ"తి వచనే. **లాభీ**తి దిబ్బచక్ఖుఞాణలాభీ. తదవసేసలాభీ చేవ సబ్బసో అలాభీ చ ఇధ అపరన్తకప్పికట్ఠానే **''అలాభీ''** త్వేవ వుచ్చతి.

చుతిన్తి సేక్ఖపుథుజ్జనానమ్పి చుతిమేవ. ఏస నయో **చుతిమత్తమేవా**తి ఏత్థాపి. **ఉపపత్తిం అపస్సన్తో**తి దట్ఠుం సమత్థేపి సతి అనోలోకనవసేన అపస్సన్తో. **న ఉపపాత**న్తి పుబ్బయోగాభావేన, పరికమ్మాకరణేన వా ఉపపత్తిం దట్ఠుం న సక్కోతి, ఏవఞ్చ కత్వా నయద్వయే విసేసో పాకటో హోతి. కో పరలోకం జానాతి, న జానాతియేవాతి నత్థికవాదవసేన ఉచ్ఛేదం గణ్హాతీతి సహ పాఠసేసేన సమ్బన్ధో, నత్థికవాదవసేన మహామూళ్హభావేనేవ "ఇతో అఞ్ఞో పరలోకో అత్థీ"తి అనవబోధనతో ఇమం దిట్ఠిం గణ్హాతీతి అధిప్పాయో. "ఏత్తకోయేవ విసయో, య్వాయం ఇన్ద్రియగోచరో"తి అత్తనో ధీతుయా హత్థగ్గణ్హనకరాజా వియ కామసుఖాభిరత్తతాయపి గణ్హాతీతి ఆహ **''కామసుఖగిద్ధతాయ వా''**తి. వణ్టతో పతితపణ్ణానం వణ్టేన అపటిసన్ధికభావం సన్ధాయ **''న పున విరుహన్తీ''**తి వుత్తం. **ఏవమేవ సత్తా**తి యథా పణ్డుపలాసో బన్ధనా పవుత్తో పున న పటిసన్ధీయతి, ఏవమేవ సబ్బేపి సత్తా అప్పటిసన్ధికా మరణపరియోసానా అపోనోబ్భవికా అప్పటిసన్ధికమరణమేవ నిగచ్ఛన్తీతి అత్థో. ఉదకపుబ్బుళకూపమా హి సత్తా పున అనుప్పజ్జమానతోతి తస్స లద్ధి. **తథా**తి "లాభీ అనుస్సరన్తో"తిఆదినా [అరహతో (అట్ఠ)] నిదస్సనవసేన వుత్తప్పకారేన. **అఞ్ఞథా**తి తక్కనస్స అనేకప్పకారసమ్భవతో తతో అఞ్ఞేనపి పకారేన. లాభినోపి చుతితో ఉద్ధం ఉపపాతస్స అదస్సనమత్తం పతి తక్కనేనేవ ఇమా దిట్ఠియో ఉప్పజ్జన్తీతి వుత్తం **''వికప్పేత్వావా''**తి. తథా చ వికప్పేత్వావ ఉప్పన్నా అఞ్ఞథా చ వికప్పేత్వావ ఉప్పన్నాతి హి సమ్బన్ధో. తత్థ "ద్వే జనా"తిఆదినా ఉచ్ఛేదగ్గాహకప్పభేదదస్సనేన ఇమమత్థం దస్సేతి. యథా అమరావిక్ఖేపికవాదా ఏకన్తఅలాభీవసేనేవ దేసితా, యథా చ

ఉద్ధమాఘాతనికసఞ్ఞీవాదే చతుత్థచతుక్కే సఞ్ఞీవాదా ఏకన్తలాభీవసేనేవ దేసితా, నయిమే. ఇమే పన సస్సతేకచ్చసస్సతవాదాదయో వియ లాభీఅలాభీవసేనేవ దేసితాతి. యదేవం కస్మా సస్సతవాదాదీసు వియ లాభీవసేన, తక్కీవసేన చ పచ్చేకం దేసనమకత్వా సస్సతవాదాదిదేసనాహి అఞ్ఞథా ఇధ దేసనా కతాతి? వుచ్చతే – దేసనావిలాసప్పత్తితో. దేసనావిలాసప్పత్తా హి బుద్ధా భగవన్తో, తే వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం వివిధేనాకారేన ధమ్మం దేసేన్తి, న అఞ్ఞథా. యది హి ఇధాపి చ తథాదేసనాయ నిబన్ధనభూతో వేనేయ్యజ్ఝాసయో భవేయ్య, తథారూపమేవ భగవా వదేయ్య, కథం? “ఇధ భిక్ఖవే, ఏకచ్చో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా ఆతప్పమన్వాయ…పే… యథా సమాహితే చిత్తే సత్తానం చుతూపపాతఞాణాయ చిత్తం అభినిన్నామేతి, సో దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన అతిక్కన్తమానుసకేన అరహతో చుతిచిత్తం పస్సతి, పుథూనం వా పరసత్తానం, న హేవ ఖో తదుద్ధం ఉపపత్తిం. సో ఏవమాహ ‘యతో ఖో భో అయం అత్తా రూపీ చాతుమహాభూతికో మాతాపేత్తికసమ్భవో కాయస్స భేదా ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతి, న హోతి పరం మరణా’తిఆదినా” విసేసలాభినో, తక్కినో చ విసుం కత్వా. యస్మా పన తథాదేసనాయ నిబన్ధనభూతో వేనేయ్యజ్ఝాసయో న ఇధ భవతి, తస్మా దేసనావిలాసేన వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం సస్సతవాదాదిదేసనాహి అఞ్ఞథాయేవాయం దేసనా కతాతి దట్ఠబ్బం.

అథ వా సస్సతేకచ్చసస్సతవాదాదీసు వియ న ఇధ తక్కీవాదతో విసేసలాభీవాదో భిన్నాకారో, అథ ఖో సమానప్పకారతాయ సమానాకారోయేవాతి ఇమస్స విసేసస్స పకాసనత్థం అయముచ్ఛేదవాదో భగవతా పురిమవాదేహి విసిట్ఠాకారభావేన దేసితో. సమ్భవతి హి ఇధ తక్కినోపి అనుస్సవాదివసేన అధిగమవతో వియ అభినివేసో. అపిచ న ఇమా దిట్ఠియో భగవతా అనాగతే ఏవంభావీవసేన దేసితా, నాపి ఏవమేతే భవేయ్యున్తి పరికప్పనావసేన, అథ ఖో యథా యథా దిట్ఠిగతికేహి “ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ”న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౭, ౨౦౨, ౪౨౭; ౩.౨౭, ౨౯; ఉదా॰ ౫౫) మఞ్ఞితా, తథా తథాయేవ ఇమే దిట్ఠిగతా యథాభుచ్చం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా పకాసితా, యేహి గమ్భీరాదిప్పకారా అపుథుజ్జనగోచరా బుద్ధధమ్మా పకాసన్తి, యేసఞ్చ పరికిత్తనేన తథాగతా సమ్మదేవ థోమితా హోన్తి.

అపరో నయో – యథా ఉచ్ఛేదవాదీహి దిట్ఠిగతికేహి ఉత్తరుత్తరభవదస్సీహి అపరభవదస్సీనం తేసం వాదపటిసేధవసేన సకసకవాదా పతిట్ఠాపితా, తథాయేవాయం దేసనా కతాతి పురిమదేసనాహి ఇమిస్సా దేసనాయ పవత్తిభేదో న చోదేతబ్బో, ఏవఞ్చ కత్వా అరూపభవభేదవసేన ఉచ్ఛేదవాదో చతుధా విభజిత్వా వియ కామరూపభవభేదవసేనాపి అనేకధా విభజిత్వాయేవ వత్తబ్బో, ఏవం సతి భగవతా వుత్తసత్తకతో బహుతరభేదో ఉచ్ఛేదవాదో ఆపజ్జతీతి, అథ వా పచ్చేకం కామరూపభవభేదవసేన వియ అరూపభవవసేనాపి న విభజిత్వా వత్తబ్బో, ఏవమ్పి సతి భగవతా వుత్తసత్తకతో అప్పతరభేదోవ ఉచ్ఛేదవాదో ఆపజ్జతీతి చ ఏవంపకారాపి చోదనా అనవకాసా ఏవ హోతి. దిట్ఠిగతికానఞ్హి యథాభిమతం దేసనా పవత్తాతి.

౮౫. **మాతాపితూనం ఏత**న్తి తంసమ్బన్ధనతో ఏతం మాతాపితూనం సన్తకన్తి అత్థో. **సుక్కసోణిత**న్తి పితు సుక్కం, మాతు సోణితఞ్చ, ఉభిన్నం వా సుక్కసఙ్ఖాతం సోణితం. **మాతాపేత్తికే**తి నిమిత్తే చేతం భుమ్మం. **ఇతీ**తి ఇమేహి తీహి పదేహి. “రూపకాయవసేనా”తి అవత్వా “**రూపకాయసీసేనా**”తి వదన్తో అరూపమ్పి తేసం “అత్తా”తి గహణం ఞాపేతి. ఇమినా పకారేన **ఇత్థ**న్తి ఆహ “**ఏవమేకే**”తి. **ఏవం**-సద్దో హేత్థ ఇదమత్థో, ఇమినా పకారేనాతి అత్థో. **ఏకే**తి ఏకచ్చే, అఞ్ఞే వా.

౮౬. మనుస్సానం పుబ్బే గహితత్తా, అఞ్ఞేసఞ్చ అసమ్భవతో “కామావచరో”తి ఏత్థ **ఛకామావచరదేవపరియాపన్నో**తి అత్థో. **కబళీకారో** చేత్థ యథావుత్తసుధాహారో.

౮౭. **ఝానమనేన నిబ్బత్తో**తి ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. మహావయవో **అఙ్గో**, తత్థ విసుం పవత్తో **పచ్చఙ్గో**, సబ్బేహి అఙ్గపచ్చఙ్గేహి యుత్తో తథా. **తేస**న్తి చక్ఖుసోతిన్ద్రియానం. **ఇతరేస**న్తి ఘానజివ్హాకాయిన్ద్రియానం. తేసమ్పి ఇన్ద్రియానం సణ్ఠానం పురిసవేసవసేనేవ వేదితబ్బం. తథా హి **అట్ఠకథాసు** వుత్తం "సమానేపి తత్థ ఉభయలిఙ్గాభావే పురిససణ్ఠానావ తత్థ బ్రహ్మానో, న ఇత్థిసణ్ఠానా"తి.

౮౮-౯౨. **ఆకాసానఞ్చాయతన**-సద్దో ఇధ భవేయేవాతి ఆహ "**ఆకాసానఞ్చాయతనభవ**"న్తి. ఏత్థాహ – యుత్తం తావ పురిమేసు తీసు వాదేసు "కాయస్స భేదా"తి వత్తుం పఞ్చవోకారభవపరియాపన్నం అత్తభావమారబ్భ పవత్తత్తా తేసం వాదానం, చతువోకారభవపరియాపన్నం పన అత్తభావం నిస్సాయ పవత్తేసు చతుత్థాదీసు చతూసు వాదేసు కస్మా "కాయస్స భేదా"తి వుత్తం. న హి అరూపీనం కాయో విజ్జతి. యో భేదోతి వుచ్చేయ్యాతి? సచ్చమేతం, రూపత్తభావే పన పవత్తవోహారేనేవ దిట్ఠిగతికో అరూపత్తభావేపి కాయవోహారం ఆరోపేత్వా ఏవమాహ. లోకస్మిఞ్హి దిస్సతి అఞ్ఞత్థభూతోపి వోహారో తదఞ్ఞత్థసమారోపితో యథా తం "ససవిసాణం, ఖం పుప్ఫ"న్తి. యథా చ దిట్ఠిగతికా దిట్ఠియో పఞ్ఞపేన్తి, తథాయేవ భగవాపి దేసేతీతి. అపిచ నామకాయభావతో ఫస్సాదిధమ్మసమూహభూతే అరూపత్తభావే కాయనిద్దేసో దట్ఠబ్బో. సమూహట్ఠేనపి హి "కాయో"తి వుచ్చతి "హత్థికాయో అస్సకాయో"తిఆదీసు వియ. ఏత్థ చ కామావచరదేవత్తభావాదినిరవసేసవిభవపతిట్ఠాపకానం దుతియాదివాదానం అపరన్తకప్పికభావో యుత్తో హోతు అనాగతద్ధవిసయత్తా తేసం వాదానం, కథం పన దిట్ఠిగతికస్స పచ్చక్ఖభూతమనుస్సత్తభావాపగమపతిట్ఠాపకస్స పఠమవాదస్స అపరన్తకప్పికభావో యుజ్జేయ్య పచ్చుప్పన్నద్ధవిసయత్తా తస్స వాదస్స. దుతియవాదాదీనఞ్హి పురిమపురిమవాదసఙ్గహితస్సేవ అత్తనో అనాగతే తదుత్తరిభవూపపన్నస్స సముచ్ఛేదబోధనతో యుజ్జతి అపరన్తకప్పికతా, తథా చేవ వుత్తం "నో చ ఖో భో అయం అత్తా ఏత్తావతా సమ్మా సముచ్ఛిన్నో హోతీ"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౮౫) యం పన తత్థ వుత్తం "అత్థి ఖో భో అఞ్ఞో అత్తా"తి, (దీ॰ ని॰ ౧.౮౭) తం మనుస్సత్తభావాదిహేట్ఠిమత్తభావవిసేసాపేక్ఖాయ వుత్తం, న సబ్బథా అఞ్ఞభావతో. పఠమవాదస్స పన అనాగతే తదుత్తరిభవూపపన్నస్స అత్తనో సముచ్ఛేదబోధనాభావతో , "అత్థి ఖో భో అఞ్ఞో అత్తా"తి ఏత్థ అఞ్ఞభావేన అగ్గహణతో చ న యుజ్జతేవ అపరన్తకప్పికతాతి? నో న యుజ్జతి ఇధలోకపరియాపన్నత్తేపి పఠమవాదవిసయస్స అనాగతకాలికస్సేవ తేన అధిప్పేతత్తా. పఠమవాదినాపి హి ఇధలోకపరియాపన్నస్స అత్తనో పరం మరణా ఉచ్ఛేదో అనాగతకాలవసేనేవ అధిప్పేతో, తస్మా చస్స అపరన్తకప్పికతాయ న కోచి విరోధోతి.

దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదవణ్ణనా

౯౩. ఞాణేన దట్ఠబ్బోతి **దిట్ఠో**, దిట్ఠో చ సో సభావట్ఠేన ధమ్మో చాతి **దిట్ఠధమ్మో**, దస్సనభూతేన ఞాణేన ఉపలద్ధసభావోతి అత్థో. సో పన అక్ఖానమిన్ద్రియానం అభిముఖీభూతో విసయోయేవాతి వుత్తం "**పచ్చక్ఖధమ్మో వుచ్చతీ**"తి. తత్థ యో అనిన్ద్రియవిసయో, సోపి సుపాకటభావేన ఇన్ద్రియవిసయో వియ హోతీతి కత్వా తథా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం, తేనేవాహ "**తత్థ తత్థ పటిలద్ధత్తభావస్సేతం అధివచన**"న్తి, తస్మిం తస్మిం భవే యథాకమ్మం పటిలభితబ్బత్తభావస్స వాచకం పదం, నామన్తి వా అత్థో. **నిబ్బాన**ఞ్చేత్థ దుక్ఖవూపసమనమేవ, న అగ్గఫలం, న చ అసఙ్ఖతధాతు తేసమవిసయత్తాతి ఆహ "**దుక్ఖవూపసమన**"న్తి. దిట్ఠధమ్మనిబ్బానే పవత్తో వాదో ఏతేసన్తి **దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదా**తిపి యుజ్జతి.

౯౪. కామనీయత్తా కామా చ తే అనేకావయవానం సమూహభావతో సత్తానఞ్చ బన్ధనతో గుణా చాతి **కామగుణాతి** అత్థం సన్ధాయాహ ''**మనాపియరూపాదీహీ**''తిఆది. యావ ఫోట్ఠబ్బారమ్మణఞ్చేత్థ **ఆది**-సద్దేన సఙ్గణ్హాతి. **సుట్ఠు అప్పితోతి** సమ్మా ఠపితో. ఠపనా చేత్థ అల్లీయనాతి ఆహ ''**అల్లీనో**''తి. పరితో తత్థ తత్థ కామగుణేసు యథాసకం ఇన్ద్రియాని చారేతి గోచరం గణ్హాపేతీతి అత్థం దస్సేతుం ''**తేసూ**''తిఆది వుత్తం, తేనాహ ''**ఇతో చితో చ ఉపనేతీ**''తి. **పరి**-సద్దవిసిట్ఠో వా ఇధ **చర**-సద్దో కీళాయన్తి వుత్తం ''**పలళతీ**''తిఆది [లళతి (అట్ఠకథాయం)]. **పలళతీతి** హి పకారేన లళతి, విలాసం కరోతీతి అత్థో. ''**ఏత్థ చా**''తిఆదినా ఉత్తమకామగుణికానమేవ దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం పఞ్ఞపేన్తీతి దస్సేతి. మన్ధాతుమహారాజవసవత్తీదేవరాజకామగుణా హి ఉత్తమతాయ నిదస్సితా, కస్మాతి ఆహ ''**ఏవరూపే**''తిఆది.

౯౫. **అఞ్ఞథాభావాతి** కారణే నిస్సక్కవచనం. **వుత్తనయేనాతి** సుత్తపదేసు దేసితనయేన, ఏతేన సోకాదీనముప్పజ్జనాకారం దస్సేతి. ఞాతిభోగరోగసీలదిట్ఠిబ్యసనేహి ఫుట్ఠస్స చేతసో అబ్భన్తరం నిజ్ఝాయనం సోచనం **అన్తోనిజ్ఝాయనం,** తదేవ లక్ఖణమేతస్సాతి **అన్తోనిజ్ఝాయనలక్ఖణో.** తస్మిం సోకే సముట్ఠానహేతుభూతే నిస్సితం **తన్నిస్సితం.** భుసం విలపనం **లాలప్పనం,** తన్నిస్సితమేవ లాలప్పనం, తదేవ లక్ఖణమస్సాతి **తన్నిస్సితలాలప్పనలక్ఖణో.** పసాదసఙ్ఖాతే కాయే నిస్సితస్స దుక్ఖసహగతకాయవిఞ్ఞాణస్స పటిపీళనం **కాయపటిపీళనం,** ససమ్భారకథనం వా ఏతం యథా "ధనునా విజ్ఝతీ"తి తదుపనిస్సయస్స వా అనిట్ఠరూపస్స పచ్ఛా పవత్తనతో "రూపకాయస్స పటిపీళన"న్తిపి వట్టతి. పటిఘసమ్పయుత్తస్స మనసో విహేసనం **మనోవిఘాతం.** తదేవ లక్ఖణమస్సాతి సబ్బత్థ యోజేతబ్బం. ఞాతిబ్యసనాదినా ఫుట్ఠస్స పరిదేవనాయపి అసక్కుణన్తస్స అన్తోగతసోకసముట్ఠితో భుసో ఆయాసో **ఉపాయాసో.** సో పన చేతసో అప్పసన్నాకారో ఏవాతి ఆహ ''**విసాదలక్ఖణో**''తి. సాదనం పసాదనం **సాదో,** పసన్నతా. అనుపసగ్గోపి హి సద్దో సఉపసగ్గో వియ యథావుత్తస్స అత్థస్స బోధకో యథా "గోత్రభూ"తి. ఏవం సబ్బత్థ. తతో విగమనం **విసాదో,** అప్పసన్నభావో.

౯౬. వితక్కనం **వితక్కితం,** తం పనత్థతో వితక్కోవ, తథా **విచారితన్తి** ఏత్థాపి, తేన వుత్తం ''**అభినిరోపనవసేన పవత్తో వితక్కో**''తిఆది. **ఏతేనాతి** వితక్కవిచారే పరామసిత్వా కరణనిద్దేసో, హేతునిద్దేసో వా. తేనేతమత్థం దీపేతి "ఖోభకరసభావత్తా వితక్కవిచారానం తంసహితమ్పి ఝానం తేహి సఉప్పీళనం వియ హోతీ"తి, తేనాహ ''**సకణ్టకం** [భకణ్డకం (అట్ఠకథాయం)] **వియ ఖాయతీ**''తి. ఓళారికభావో హి వితక్కవిచారసఙ్ఖాతేన కణ్టకేన సహ పవత్తకథా. కణ్టకసహితభావో చ సఉప్పీళనతా ఏవ, లోకే హి సకణ్టకం ఫరుసకం ఓళారికన్తి వదన్తి.

౯౭. పీతిగతం **పీతియేవ** "దిట్ఠిగత"న్తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౩౮౧; మహాని॰ ౧౨) వియ గత-సద్దస్స తబ్భావవుత్తితో. అయఞ్హి సంవణ్ణకానం పకతి, యదిదం అనత్థకపదం, తుల్యాధికరణపదఞ్చ ఠపేత్వా అత్థవణ్ణనా. తథా హి తత్థ తత్థ దిస్సతి. "యోపనాతి యో యాదిసో, (పారా॰ ౪౫) నిబ్బానధాతూతి నిబ్బాయనమత్త"న్తి చ ఆది. యాయ నిమిత్తభూతాయ ఉబ్బిలావనపీతియా ఉప్పన్నాయ చిత్తం **ఉబ్బిలావితం** నామ, సాయేవ **ఉబ్బిలావితత్తం** భావవాచకస్స నిమిత్తే పవత్తనతో. ఇతి పీతియా ఉప్పన్నాయ ఏవ చిత్తస్స ఉబ్బిలావనతో తస్స ఉబ్బిలావితభావో పీతియా కతో నామాతి ఆహ ''**ఉబ్బిలభావకరణ**''న్తి.

౯౮. ఆభుజనం మనసికరణం **ఆభోగో.** సమ్మా అనుక్కమేన, పునప్పునం వా ఆరమ్మణస్స ఆహారో **సమన్నాహారో.** అయం పన **టీకాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౯౮) వుత్తనయో – చిత్తస్స ఆభుగ్గభావో ఆరమ్మణే అభినతభావో **ఆభోగో.** సుఖేన హి

చిత్తం ఆరమ్మణే అభినతం హోతి, న దుక్ఖేన వియ అపనతం, నాపి అదుక్ఖమసుఖేన వియ అనభినతం, అనపనతఞ్చాతి. ఏత్థ చ "మనుఞ్ఞభోజనాదీసు ఖుప్పిపాసాదిఅభిభూతస్స వియ కామేహి వివేచియమానస్స ఉపాదారమ్మణపత్థనావిసేసతో అభివడ్ఢతి, మనుఞ్ఞభోజనం భుత్తావినో వియ పన ఉళారకామరసస్స యావదత్థం నిచితస్స సహితస్స భుత్తకామతాయ కామేసు పాతబ్యతా న హోతి, విసయానభిగిద్ధనతో విసయేహి దుమ్మోచియేహి జలూకా వియ సయమేవ ముచ్చతీ"తి చ అయోనిసో ఉమ్ముజ్జిత్వా కామగుణసన్తప్పితతాయ సంసారదుక్ఖవూపసమం బ్యాకాసి పఠమవాదీ. కామాదీనం ఆదీనవదస్సితాయ, పఠమాదిఝానసుఖస్స సన్తభావదస్సితాయ చ పఠమాదిఝానసుఖతిత్తియా సంసారదుక్ఖుపచ్ఛేదం బ్యాకంసు దుతియాదివాదినో. ఇధాపి ఉచ్ఛేదవాదేవ వుత్తప్పకారో విచారో యథాసమ్భవం ఆనేత్వా వత్తబ్బో. అయం పనేత్థ విసేసో – ఏకస్మిమ్పి అత్తభావే పఞ్చ వాదా లబ్భన్తి. పఠమవాదే యది కామగుణసమప్పితో అత్తా, ఏవం సో దిట్ఠధమ్మనిబ్బానప్పత్తో. దుతియాదివాదేసు యది పఠమవాదసఙ్గహితో సోయేవ అత్తా పఠమజ్ఝానాదిసమఙ్గీ , ఏవం సతి దిట్ఠధమ్మనిబ్బానప్పత్తోతి. తేనేవ హి ఉచ్ఛేదవాదే వియ ఇధ పాళియం "అఞ్ఞో అత్తా"తి అఞ్ఞగ్గహణం న కతం. కథం పన అచ్చన్తనిబ్బానపఞ్ఞాపకస్స అత్తనో దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదస్స సస్సతదిట్ఠియా సఙ్గహో, న ఉచ్ఛేదదిట్ఠియాతి? తంతంసుఖవిసేససమఙ్గితాపటిలద్ధేన బన్ధవిమోక్ఖేన సుద్ధస్స అత్తనో సకరూపేనేవ అవట్ఠానదీపనతో. తేసఞ్హి తథాపటిలద్ధేన కమ్మబన్ధవిమోక్ఖేన సుద్ధో హుత్వా దిట్ఠధమ్మనిబ్బానప్పత్తో అత్తా సకరూపేనేవ అవట్ఠాసీతి లద్ధి. తథా హి **పాళియం** "ఏత్తావతా ఖో భో అయం అత్తా పరమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానం పత్తో హోతీ"తి సస్సతభావఞాపకచ్ఛాయాయ ఏవ తేసం వాదదస్సనం కతన్తి.

"ఏత్తావతా"తిఆదినా పాళియత్థసమ్పిణ్డనం. తత్థ **యాసన్తి** యథావుత్తానం దిట్ఠీనం అనియమనిద్దేసవచనం. తస్స ఇమా ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో కథితాతి నియమనం, నియతానపేక్ఖవచనం వా ఏతం "యం సన్ధాయ వుత్త"న్తి ఆగతట్ఠానే వియ. **సేసాతి** పఞ్చపఞ్ఞాస దిట్ఠియో. తాసు అన్తానన్తికవాదాదీనం సస్సతదిట్ఠిసఙ్గహభావో తత్థ తత్థ పకాసితోయేవ. కిం పనేత్థ కారణం, పుబ్బన్తాపరన్తా ఏవ దిట్ఠాభినివేసస్స విసయభావేన దస్సితా, న పన తదుభయమేకజ్ఝన్తి? అసమ్భవో ఏవేత్థ కారణం. న హి పుబ్బన్తాపరన్తేసు వియ తదుభయవినిముత్తే మజ్ఝన్తే దిట్ఠికప్పనా సమ్భవతి తదుభయన్తరమత్తేన ఇత్తరకాలత్తా. అథ పన పచ్చుప్పన్నత్తభావో తదుభయవేమజ్ఝం, ఏవం సతి దిట్ఠికప్పనాక్కమో తస్స ఉభయసభావో పుబ్బన్తాపరన్తేసుయేవ అన్తోగధోతి కథం తదుభయమేకజ్ఝం అదస్సితం సియా. అథ వా పుబ్బన్తాపరన్తవన్తతాయ "పుబ్బన్తాపరన్తో"తి మజ్ఝన్తో వుచ్చతి, సోపి "పుబ్బన్తకప్పికా చ అపరన్తకప్పికా చ పుబ్బన్తాపరన్తకప్పికా చా"తి ఉపరి వదన్తేన భగవతా పుబ్బన్తాపరన్తేహి విసుం కత్వా వుత్తోయేవాతి దట్ఠబ్బో. అట్ఠకథాయమ్పి "సబ్బేపి తే పుబ్బన్తాపరన్తకప్పికే"తి ఏతేన సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసేన వా సఙ్గహితోతి వేదితబ్బం. అఞ్ఞథా హి సఙ్కడ్ఢిత్వా వుత్తవచనస్స నిరవసేససఙ్కడ్ఢనాభావతో అనత్థకతా ఆపజ్జేయ్యాతి. కే పన తే పుబ్బన్తాపరన్తకప్పికాతి? యే అన్తానన్తికా హుత్వా దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదాతి ఏవమాదినా ఉభయసమ్బన్ధాభినివేసినో వేదితబ్బా.

౧౦౦-౧౦౪. **"ఇదానీ"**తిఆదినా అప్పనావచనద్వయస్స విసేసం దస్సేతి. తత్థ **ఏకజ్ఝన్తి** రాసికరణత్థే నిపాతో. ఏకధా కరోతీతి **ఏకజ్ఝన్తి**పి నేరుత్తికా, భావనపుంసకఞ్చేతం. **ఇతి**-సద్దో ఇదమత్థో, ఇమినా పకారేన పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జేసీతి అత్థో. **అజ్ఝాసయన్తి** సస్సతుచ్ఛేదవసేన దిట్ఠిజ్ఝాసయం. తదుభయవసేన హి సత్తానం సంకిలేసపక్ఖే దువిధో అజ్ఝాసయో. తథా హి వుత్తం –

“సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠి చ, ఖన్తి చేవానులోమికా;

యథాభూతఞ్చ యం ఞాణం, ఏతం ఆసయసద్దిత”న్తి. (విసుద్ధి॰ టీ॰ ౧.౧౩౬; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా; సారత్థ॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా, వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా; వి॰ వి॰ టీ॰ ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనాపి పస్సితబ్బం);

తఞ్చ భగవా అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం అపరిమాణే ఏవ ఞేయ్యవిసేసే ఉప్పజ్జనవసేన అనేకభేదభిన్నమ్పి “చత్తారో జనా సస్సతవాదా”తిఆదినా ద్వాసట్ఠియా పభేదేహి సఙ్గణ్హనవసేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా దస్సేన్తో పమాణభూతాయ తులాయ ధారయమానో వియ హోతీతి ఆహ **“తులాయ తులయన్తో వియా”**తి. తథా హి వక్ఖతి “అన్తోజాలీకతా”తిఆది (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౬) **“సినేరుపాదతో వాలుకం ఉద్ధరన్తో వియా”**తి పన ఏతేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణతో అఞ్ఞస్స ఞాణస్స ఇమిస్సా దేసనాయ అసక్కుణేయ్యతం దస్సేతి పరమగమ్భీరతావచనతో.

ఏత్థ చ “సబ్బే తే ఇమేహేవ ద్వాసట్ఠియా వత్థూహి, ఏతేసం వా అఞ్ఞతరేన, నత్థి ఇతో బహిద్ధా”తి వచనతో, పుబ్బన్తకప్పికాదిత్తయవినిముత్తస్స చ కస్సచి దిట్ఠిగతికస్స అభావతో యాని తాని సామఞ్ఞఫలాదిసుత్తన్తరేసు వుత్తప్పకారాని అకిరియాహేతుకనత్థికవాదాదీని, యాని చ ఇస్సరపకతిపజాపతిపురిసకాలసభావనియతియదిచ్ఛావాదాదిప్పభేదాని దిట్ఠిగతాని (విసుద్ధి॰ ౧.౧౬౦-౧౬౨; విభ॰ అనుటీ॰ ౨.౧౯౪-౧౯౫ వాక్యఖన్ధేసు పస్సితబ్బం) బహిద్ధాపి దిస్సమానాని, తేసం ఏత్థేవ సఙ్గహతో అన్తోగధతా వేదితబ్బా. కథం? అకిరియవాదో తావ “వఞ్ఝో కూటట్ఠో”తిఆదినా కిరియాభావదీపనతో సస్సతవాదే అన్తోగధో, తథా “సత్తిమే కాయా”తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౧౭౪) నయప్పవత్తో పకుధవాదో, “నత్థి హేతు నత్థి పచ్చయో సత్తానం సంకిలేసాయా”తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౮) నయప్పవత్తో అహేతుకవాదో చ అధిచ్చసముప్పన్నవాదే. “నత్థి పరో లోకో”తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౧౭౧) నయప్పవత్తో నత్థికవాదో ఉచ్ఛేదవాదే. తథా హి తత్థ “కాయస్స భేదా ఉచ్ఛిజ్జతీ”తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౮౫) వుత్తం. పఠమేన **ఆది**-సద్దేన నిగణ్ఠవాదాదయో సఙ్గహితా.

యదిపి పాళియం (దీ॰ ని॰ ౧.౧౭౭) నాటపుత్తవాదభావేన చాతుయామసంవరో ఆగతో, తథాపి సత్తవతాతిక్కమేన విక్ఖేపవాదితాయ నాటపుత్తవాదోపి సఞ్చయవాదో వియ అమరావిక్ఖేపవాదేసు అన్తోగధో. “తం జీవం తం సరీరం, అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీర”న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౭౭; మ॰ ని॰ ౨.౧౨౨; సం॰ ని॰ ౨.౩౫) ఏవంపకారా వాదా పన “రూపీ అత్తా హోతి అరోగో పరం మరణా”తిఆదివాదేసు సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. “హోతి తథాగతో పరం మరణా, అత్థి సత్తా ఓపపాతికా”తి ఏవంపకారా సస్సతవాదే. “న హోతి తథాగతో పరం మరణా, నత్థి సత్తా ఓపపాతికా”తి ఏవంపకారా ఉచ్ఛేదవాదే. “హోతి చ న హోతి చ తథాగతో పరం మరణా, అత్థి చ నత్థి చ సత్తా ఓపపాతికా”తి ఏవంపకారా ఏకచ్చసస్సతవాదే. “నేవ హోతి న న హోతి తథాగతో పరం మరణా, నేవత్థి న నత్థి సత్తా ఓపపాతికా”తి ఏవంపకారా అమరావిక్ఖేపవాదే. ఇస్సరపకతిపజాపతిపురిసకాలవాదా ఏకచ్చసస్సతవాదే. కణాదవాదో, సభావనియతియదిచ్ఛావాదా చ అధిచ్చసముప్పన్నవాదే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. ఇమినా నయేన సుత్తన్తరేసు, బహిద్ధా చ అఞ్ఞతిత్థియసమయే దిస్సమానానం దిట్ఠిగతానం ఇమాసుయేవ ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠీసు అన్తోగధతా వేదితబ్బా. తే పన తత్థ తత్థాగతనయేన వుచ్చమానా గన్థవిత్థారకరా, అతిత్థే చ పక్ఖన్దనమివ హోతీతి న విత్థారయిమ్హ. ఇధ పాళియం అత్థవిచారణాయ అట్ఠకథాయం అనుత్తానత్థపకాసనమేవ హి అమ్హాకం భారోతి.

“ఏవమయం యథానుసన్ధివసేన దేసనా ఆగతా”తి వచనప్పసఙ్గేన సుత్తస్సానుసన్ధయో విభజితుం **“తయో హీ”**తిఆదిమాహ. అత్థన్తరనిసేధనత్థఞ్హి విసేసనిద్ధారణం. తత్థ అనుసన్ధనం **అనుసన్ధి,** సమ్బన్ధమత్తం, యం దేసనాయ కారణట్ఠేన “సముట్ఠాన”న్తిపి వుచ్చతి. పుచ్ఛాదయో హి దేసనాయ బాహిరకారణం తదనురూపేన దేసనాపవత్తనతో. తంసమ్బన్ధోపి తన్నిస్సితత్తా కారణమేవ. అబ్భన్తరకారణం పన మహాకరుణాదేసనాఞాణాదయో. అయమత్థో ఉపరి ఆవి భవిస్సతి. పుచ్ఛాయ కతో అనుసన్ధి **పుచ్ఛానుసన్ధి,** పుచ్ఛం అనుసన్ధిం కత్వా దేసితత్తా సుత్తస్స సమ్బన్ధో పుచ్ఛాయ కతో నామ హోతి. పుచ్ఛాసఙ్ఖాతో అనుసన్ధి **పుచ్ఛానుసన్ధీ**తిపి యుజ్జతి. పుచ్ఛానిస్సితేన హి అనుసన్ధినా తన్నిస్సయభూతా పుచ్ఛాపి గహితాతి. అథ వా అనుసన్ధహతీతి **అనుసన్ధి,** పుచ్ఛాసఙ్ఖాతో అనుసన్ధి ఏతస్సాతి **పుచ్ఛానుసన్ధి,** తంతంసుత్తపదేసో. పుచ్ఛాయ వా అనుసన్ధీయతీతి **పుచ్ఛానుసన్ధి,** పుచ్ఛం వచనసమ్బన్ధం కత్వా దేసితో తంసముట్ఠానికో తంతంసుత్తపదేసోవ. **అజ్ఝాసయానుసన్ధి**మ్హిపి ఏసేవ నయో. అనుసన్ధీయతీతి అనుసన్ధి, యో యో అనుసన్ధి, అనుసన్ధినో అనురూపం వా **యథానుసన్ధి.**

పుచ్ఛాయ, అజ్ఝాసయేన చ అననుసన్ధికో ఆదిమ్హి దేసితధమ్మస్స అనురూపధమ్మవసేన వా తప్పటిపక్ఖధమ్మవసేన వా పవత్తో ఉపరిసుత్తపదేసో. తథా హి సో “యేన పన ధమ్మేన...పే.... కకచూపమా ఆగతా”తిఆదినా (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౦౦-౧౦౪) అట్ఠకథాయం వుత్తో, యథాపాళిమయం విభాగోతి దస్సేతి **“తత్థా”**తిఆదినా. తత్థ “ఏవం వుత్తే నన్దో గోపాలకో భగవన్తం ఏతదవోచా”తి పఠన్తి, తం న సున్దరం సుత్తే తథా అభావతో. “ఏవం వుత్తే నన్దగోపాలకసుత్తే భగవన్తం ఏతదవోచా”తి పన పఠితబ్బం తస్మిం సుత్తే “అఞ్ఞతరో భిక్ఖు భగవన్తం ఏతదవోచా”తి అత్థస్స ఉపపత్తితో. ఇదఞ్హి సంయుత్తాగమవరే **సళాయతనవగ్గే** సఙ్గీతసుత్తం. గఙ్గాయ వుయ్హమానం దారుక్ఖన్ధం ఉపమం కత్వా సద్ధాపబ్బజితే కులపుత్తే దేసితే నన్దో గోపాలకో “అహమిమం పటిపత్తిం పూరేస్సామీ”తి భగవతో సన్తికే పబ్బజ్జం, ఉపసమ్పదఞ్చ గహేత్వా తథాపటిపజ్జమానో నచిరస్సేవ అరహత్తం పత్తో. తస్మా “నన్దగోపాలకసుత్త”న్తి పఞ్ఞాయిత్థ. “కిం ను ఖో భన్తే”తిఆదీని పన అఞ్ఞతరోయేవ భిక్ఖు అవోచ. వుత్తఞ్హి తత్థ “ఏవం వుత్తే అఞ్ఞతరో భిక్ఖు భగవన్తం ఏతదవోచ ‘కిం ను ఖో భన్తే, ఓరిమం తీర’న్తిఆది”.

తత్రాయమత్థో – **ఏవం వుత్తే**తి “సచే ఖో భిక్ఖవే, దారుక్ఖన్ధో న ఓరిమం తీరం ఉపగచ్ఛతీ”తిఆదినా గఙ్గాయ వుయ్హమానం దారుక్ఖన్ధం ఉపమం కత్వా సద్ధాపబ్బజితే కులపుత్తే దేసితే. **భగవన్తం ఏతదవోచా**తి అనుసన్ధికుసలతాయ “కిం ను ఖో భన్తే”తిఆదివచనమవోచ. తథాగతో హి “ఇమిస్సం పరిసతి నిసిన్నో అనుసన్ధి కుసలో అత్థి, సో మం పఞ్హం పుచ్ఛిస్సతీ”తి ఏత్తకేనేవ దేసనం నిట్ఠాపేసి. **ఓరిమం తీర**న్తి ఓరిమభూతం తీరం. తథా **పారిమం తీర**న్తి. **మజ్ఝే సంసీదో**తి వేమజ్ఝే సంసీదనం నిమ్ముజ్జనం. **థలే ఉస్సాదో**తి జలమజ్ఝే ఉట్ఠితే థలస్మిం ఉస్సారితో ఆరుళ్హో. **మనుస్సగ్గాహో**తి మనుస్సానం సమ్బన్ధీభూతానం, మనుస్సేహి వా గహణం. తథా **అమనుస్సగ్గాహో**తి **ఆవట్టగ్గాహో**తి ఉదకావట్టేన గహణం. **అన్తోపూతీ**తి వక్కహదయాదీసు అపూతికస్సాపి గుణానం పూతిభావేన అబ్భన్తరంపూతీతి.

“అథ ఖో అఞ్ఞతరస్స భిక్ఖునో”తిఆది మజ్ఝిమాగమవరే ఉపరిపణ్ణాసకే **మహాపుణ్ణమసుత్తం** (మ. ని. ౩.౮౮-౯౦) తత్రాయమత్థో – **ఇతి కిరా**తి ఏత్థ **కిర**-సద్దో అరుచియం, తేన భగవతో యథాదేసితాయ అత్తసుఞ్ఞతాయ అత్తనో అరుచియభావం దీపేతి. **భో**తి ధమ్మాలపనం, అమ్భో సభావధమ్మాతి అత్థో. యది రూపం అనత్తా...పే.... విఞ్ఞాణం అనత్తా. ఏవం సతీతి సపాఠసేసయోజనా. **అనత్తకతానీ**తి అత్తనా న కతాని, అనత్తభూతేహి వా ఖన్ధేహి కతాని. **కమత్తానం ఫుసిస్సన్తీ**తి కీదిసమత్తభావం ఫుసిస్సన్తి. అసతి అత్తని ఖన్ధానఞ్చ ఖణికత్తా తాని కమ్మాని కం నామ అత్తానం అత్తనో ఫలేన

ఫుసిస్సన్తి, కో కమ్మఫలం పటిసంవేదిస్సతీతి వుత్తం హోతి. తస్స భిక్ఖునో చేతోపరివితక్కం అత్తనో చేతసా చేతో – పరియఞాణసమ్పయుత్తేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసమ్పయుత్తేన వా అఞ్ఞాయ జానిత్వాతి సమ్బన్ధో.

అవిద్వాతి సుతాదివిరహేన అరియధమ్మస్స అకోవిదతాయ అపణ్డితో. **విద్వాతి** హి పణ్డితాధివచనం విదతి జానాతీతి కత్వా. **అవిజ్జాగతోతి** అవిజ్జాయ ఉపగతో, అరియధమ్మే అవినీతతాయ అప్పహీనావిజ్జోతి అత్థో. **తణ్హాధిపతేయ్యేన చేతసాతి** "యది అహం నామ కోచి నత్థి, ఏవం సతి మయా కతస్స కమ్మస్స ఫలం కో పటిసంవేదేతి, సతి పన తస్మిం సియా కమ్మఫలూపభోగో"తి తణ్హాధిపతితో ఆగతేన అత్తవాదుపాదానసహగతేన చేతసా. **అతిధావితబ్బన్తి** అతిక్కమిత్వా ధావితబ్బం. ఇదం వుత్తం హోతి – ఖణికత్తేపి సఙ్ఖారానం యస్మిం సన్తానే కమ్మం కతం, తత్థేవ ఫలూపపత్తితో ధమ్మపుఞ్జమత్తస్సేవ సిద్ధే కమ్మఫలసమ్బన్ధే ఏకత్తనయం మిచ్ఛా గహేత్వా ఏకేన కారకవేదకభూతేన భవితబ్బం, అఞ్ఞథా కమ్మకమ్మఫలానమసమ్బన్ధో సియాతి అత్తత్తనియసుఞ్ఞతాపకాసనం సత్థుసాసనం అతిక్కమితబ్బం మఞ్ఞేయ్యాతి. ఇదాని అనతిధావితబ్బతం విభావేతుం **"తం కిం మఞ్ఞథా"**తిఆదిమాహ.

ఉపరి దేసనాతి దేసనాసముట్ఠానధమ్మదీపికాయ హేట్ఠిమదేసనాయ ఉపరి పవత్తితా దేసనా. దేసనాసముట్ఠానధమ్మస్స అనురూపపటిపక్ఖధమ్మప్పకాసనవసేన దువిధేసు యథానుసన్ధీసు అనురూపధమ్మప్పకాసనవసేన యథానుసన్ధిదస్సనమేతం **"ఉపరి ఛ అభిఞ్ఞా ఆగతా"**తి. తదవసేసం పన సబ్బమ్పి పటిపక్ఖధమ్మప్పకాసనవసేన. మజ్ఝిమాగమవరే మూలపణ్ణాసకేయేవ చేతాని సుత్తాని. **కిలేసేనాతి** "లోభో చిత్తస్స ఉపక్కిలేసో"తిఆదినా కిలేసవసేన. **భణ్డనేనాతి** వివాదేన. **అక్ఖన్తియాతి** కోపేన. **కకచూపమాతి** ఖరపన్తిఉపమా. **ఇమస్మిమ్పీతి పి**-సద్దో అపేక్ఖాయం "అయమ్పి పారాజికో"తిఆదీసు (వి॰ ౧.౭౨-౭౩, ౧౬౭, ౧౭౧, ౧౯౫, ౧౯౭) వియ, సమ్పిణ్డనే వా, తేన యథా వత్థసుత్తాదీసు పటిపక్ఖధమ్మప్పకాసనవసేన యథానుసన్ధి , ఏవం ఇమస్మిమ్పి బ్రహ్మజాలేతి అపేక్ఖనం, సమ్పిణ్డనం వా కరోతి. తథా హి నిచ్చసారాదిపఞ్ఞాపకానం దిట్ఠిగతానం వసేన ఉట్ఠితాయం దేసనా నిచ్చసారాదిసుఞ్ఞతాపకాసనేన నిట్ఠాపితాతి. **"తేనా"**తిఆదినా యథావుత్తసంవణ్ణనాయ గుణం దస్సేతి.

పరితస్సితవిప్ఫన్దితవారవణ్ణనా

౧౦౫-౧౧౭. మరియాదవిభాగదస్సనత్థన్తి దిట్ఠిగతికానం తణ్హాదిట్ఠిపరామాసస్స తథాగతానం జాననపస్సనేన, సస్సతాదిమిచ్ఛాదస్సనస్స చ సమ్మాదస్సనేన సఙ్కరాభావ-విభాగప్పకాసనత్థం. తణ్హాదిట్ఠిపరామాసోయేవ తేసం, న తు తథాగతానమివ యథాభూతం జాననపస్సనం. తణ్హాదిట్ఠివిప్ఫన్దనమేవేతం మిచ్ఛాదస్సనవేదయితం, న తు సోతాపన్నస్స సమ్మాదస్సనవేదయితమివ నిచ్చలన్తి చ హి ఇమాయ దేసనాయ మరియాదవిభాగం దస్సేతి. తేన వక్ఖతి "యేన దిట్ఠిఅస్సాదేన...పే॰... తం వేదయిత"న్తి, "దిట్ఠిసఙ్ఖాతేన చేవ...పే॰... దస్సేతీ"తి చ. "తదపీ"తి వుత్తత్తా యేన సోమనస్సజాతా పఞ్ఞపేన్తీతి అత్థో లబ్భతీతి దస్సేతుం **"యేనా"**తిఆది వుత్తం. సామత్థియతో హి అవగతత్థస్సేవేత్థ త-సద్దేన పరామసనం. **దిట్ఠిఅస్సాదేనాతి** దిట్ఠియా పచ్చయభూతేన అస్సాదేన. **"దిట్ఠిసుఖేనా"**తిఆది తస్సేవ వేవచనం. అజానన్తానం అపస్సన్తానం తేసం భవన్తానం సమణబ్రాహ్మణానం తదపి వేదయితం తణ్హాగతానం వేదయితన్తి సమ్బన్ధో.

"యథాభూతధమ్మానం సభావ"న్తి చ అవిసేసేన వుత్తం. న హి సఙ్ఖతధమ్మసభావం అజాననమత్తేన మిచ్ఛా అభినివిసన్తి. సామఞ్ఞజోతనా చ విసేసే అవతిట్ఠతి. తస్మాయమేత్థ విసేసయోజనా కాతబ్బా – "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి

ఇదం దిట్ఠిట్ఠానం ఏవంగహితం ఏవంపరామట్ఠం ఏవంగతికం హోతి ఏవంఅభిసమ్పరాయన్తి యథాభూతమజానన్తానం అపస్సన్తానం అథ వా యస్మిం వేదయితే అవీతతణ్హతాయ ఏవందిట్ఠిగతం ఉపాదీయతి, తం వేదయితం సముదయఅత్థఙ్గమాదితో యథాభూతమజానన్తానం అపస్సన్తానన్తి. ఏవం విసేసయోజనాయ హి యథా అనావరణఞాణసమన్తచక్ఖూహి తథాగతానం యథాభూతమేత్థ జాననం, పస్సనఞ్చ హోతి, న ఏవం దిట్ఠిగతికానం, అథ ఖో తేసం తణ్హాదిట్ఠిపరామాసోయేవాతి ఇమమత్థం ఇమాయ దేసనాయ దస్సేతీతి పాకటం హోతి. ఏవమ్పి చాయం దేసనా మరియాదవిభాగదస్సనత్థం జాతా.

వేదయితన్తి "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౧) దిట్ఠిపఞ్ఞాపనవసేన పవత్తం దిట్ఠిస్సాదసుఖపరియాయేన వుత్తం, తదపి అనుభవనం. **తణ్హాగతాన**న్తి తణ్హాయ ఉపగతానం, పవత్తానం వా తదేవ వుత్తినయేన వివరతి "**కేవలం…పే॰… వేదయిత**"న్తి. **తఞ్చ ఖో పనేత**న్తి చ యథావుత్తం వేదయితమేవ పచ్చామసతి, తేనేతం దీపేతి – "తదపి వేదయితం తణ్హాగతానం వేదయితమేవా"తి వచ్ఛిన్దిత్వా "తదపి వేదయితం పరితస్సితవిప్ఫన్దితమేవా"తి పున సమ్బన్ధో కాతబ్బోతి. తదపి తావ న సమ్పాపుణాతీతి హేట్ఠిమపరిచ్ఛేదేన మరియాదవిభాగం దస్సేతుం "**న సోతాపన్నస్స దస్సనమివ నిచ్చల**"న్తి వుత్తం. **దస్సన**న్తి చ సమ్మాదస్సనసుఖం, మగ్గఫలసుఖన్తి వుత్తం హోతి. కుతో చాయమత్థో లబ్భతీతి ఏవ-సద్దసామత్థియతో. "పరితస్సితవిప్ఫన్దితమేవా"తి హి వుత్తేన మగ్గఫలసుఖం వియ అవిప్ఫన్దితం హుత్వా ఏకరూపే అవతిట్ఠతి, అథ ఖో తం వట్టామిసభూతం దిట్ఠితణ్హాసల్లానువిద్ధతాయ సఉప్పిళత్తా విప్ఫన్దితమేవాతి అత్థో ఆపన్నో హోతి, తేనేవాహ "**పరితస్సితేనా**"తిఆది. అయమేత్థ అట్ఠకథాముత్తకో ససమ్బన్ధనయో.

ఏవం విసేసకారణతో ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని విభజిత్వా ఇదాని అవిసేసకారణతో తాని దస్సేతుం "**తత్ర భిక్ఖవే**"తిఆదికా దేసనా ఆరద్ధా. సబ్బేసఞ్హి దిట్ఠిగతానం వేదనా, అవిజ్జా, తణ్హా చ అవిసిట్ఠకారణం. తత్థ **తదపీ**తి "సస్సతం అత్తానఞ్చ లోకఞ్చ పఞ్ఞపేన్తీ"తి ఏత్థ యదేతం "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి పఞ్ఞాపనహేతుభూతం సుఖాదిభేదం తివిధమ్పి వేదయితం, తదపి యథాక్కమం దుక్ఖసల్లానిచ్చతో, అవిసేసేన సముదయత్థఙ్గమస్సాదాదీనవనిస్సరణతో వా యథాభూతమజానన్తానం అపస్సన్తానం హోతి, తతో ఏవ చ సుఖాదిపత్థనాసమ్భవతో, తణ్హాయ చ ఉపగతత్తా తణ్హాగతానం తణ్హాపరితస్సితేన దిట్ఠివిప్ఫన్దితమేవ దిట్ఠిచలనమేవ. "అసతి అత్తని కో వేదనం అనుభవతీ"తి కాయవచీద్వారేసు దిట్ఠియా చోపనప్పత్తిమత్తమేవ, న పన దిట్ఠియా పఞ్ఞపేతబ్బో కోచి ధమ్మో సస్సతో అత్థీతి అధిప్పాయోతి. ఏకచ్చసస్సతాదీసుపి ఏస నయో.

ఫస్సపచ్చయవారవణ్ణనా

౧౧౮. **పరమ్పరపచ్చయదస్సనత్థ**న్తి యం దిట్ఠియా మూలకారణం, తస్సాపి కారణం, పున తస్సపి కారణన్తి ఏవం పచ్చయపరమ్పరదస్సనత్థం. యేన హి తణ్హాపరితస్సితేన ఏతాని దిట్ఠిగతాని పవత్తన్తి, తస్స వేదయితం పచ్చయో, వేదయితస్సాపి ఫస్సో పచ్చయోతి ఏవం పచ్చయపరమ్పరవిభావినీ అయం దేసనా. కిమత్థియం పన పచ్చయపరమ్పరదస్సనన్తి చే? అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనత్థం. తేన హి యథా దిట్ఠిసఙ్ఖాతో పఞ్ఞాపనధమ్మో, తప్పచ్చయధమ్మా చ యథాసకం పచ్చయవసేనేవ ఉప్పజ్జన్తి, న పచ్చయేహి వినా, ఏవం పఞ్ఞపేతబ్బధమ్మాపి రూపవేదనాదయో, న ఏత్థ కోచి సస్సతో అత్తా వా లోకో వాతి ఏవమత్థన్తరం విఞ్ఞాపితం హోతి. తణ్హాదిట్ఠిపరిఫన్దితం తదపి వేదయితం దిట్ఠికారణభూతాయ తణ్హాయ పచ్చయభూతం ఫస్సపచ్చయా హోతీతి అత్థో.

౧౩౧. **తస్స పచ్చయస్సాతి** తస్స ఫస్ససఙ్ఖాతస్స పచ్చయస్స. **దిట్ఠివేదయితే** దిట్ఠియా పచ్చయభూతే వేదయితే, ఫస్సపధానేహి అత్తనో పచ్చయేహి నిప్ఫాదేతబ్బే. సాధేతబ్బే చేతం భుమ్మం. **బలవభావదస్సనత్థన్తి** బలవకారణభావదస్సనత్థం. తథా హి వినాపి చక్ఖాదివత్థూహి, సమ్పయుత్తధమ్మేహి చ కేహిచి వేదనా ఉప్పజ్జతి, న పన కదాచిపి ఫస్సేన వినా, తస్మా ఫస్సో వేదనాయ బలవకారణం. న కేవలం వేదనాయ ఏవ, అథ ఖో సేససమ్పయుత్తధమ్మానమ్పి. సన్నిహితోపి హి విసయో సచే చిత్తుప్పాదో ఫుసనాకారవిరహితో హోతి, న తస్స ఆరమ్మణపచ్చయో భవతీతి ఫస్సో సబ్బేసమ్పి సమ్పయుత్తధమ్మానం విసేసపచ్చయో. తథా హి భగవతా **ధమ్మసఙ్గణీపకరణే** చిత్తుప్పాదం విభజన్తేన "ఫస్సో హోతీ"తి ఫస్సస్సేవ పఠమముద్ధరణం కతం, వేదనాయ పన సాతిసయమధిట్ఠానపచ్చయో ఏవ. "పటిసంవేదిస్సన్తీ"తి వుత్తత్తా "తదపీ"తి ఏత్థాధికారోతి ఆహ "**తం వేదయిత**"న్తి. గమ్యమానత్థస్స వా-సద్దస్స పయోగం పతి కామచారత్తా, లోపత్తా, సేసత్తాపి చ ఏస న పయుత్తో. ఏవమీదిసేసు. హోతి చేత్థ –

> "గమ్యమానాధికారతో, లోపతో సేసతో చాతి;
> కారణేహి చతూహిపి, న కత్థచి రవో యుత్తో"తి.

"**యథా హీ**"తిఆదినా ఫస్సస్స బలవకారణతాదస్సనేన తదత్థం సమత్థేతి. తత్థ **పతతోతి** పతన్తస్స. **థూణాతి** ఉపత్థమ్భకదారుస్సేతం అధివచనం.

దిట్ఠిగతికాధిట్ఠానవట్టకథావణ్ణనా

౧౪౪. కిఞ్చాపి ఇమస్మిం ఠానే పాళియం వేదయితమనాగతం, హేట్ఠా పన తీసుపి వారేసు అధికతత్తా, ఉపరి చ "ఫుస్స ఫుస్స పటిసంవేదేన్తీ"తి వక్ఖమానత్తా వేదయితమేవేత్థ పధానన్తి ఆహ "**సబ్బదిట్ఠివేదయితాని సమ్పిణ్డేతీ**"తి. "యేపి తే"తి తత్థ తత్థ ఆగతస్స చ పి-సద్దస్స అత్థం సన్ధాయ "**సమ్పిణ్డేతీ**"తి వుత్తం. యే తే సమణబ్రాహ్మణా సస్సతవాదా...పే.... సబ్బేపి తే ఛహి ఫస్సాయతనేహి ఫుస్స ఫుస్స పటిసంవేదేన్తీతి హి వేదయితకిరియావసేన తంతందిట్ఠిగతికానం సమ్పిణ్డితత్తా వేదయితసమ్పిణ్డనమేవ జాతం. సబ్బమ్పి హి వాక్యం కిరియాపధానన్తి. **ఉపరి ఫస్సే పక్ఖిపనత్థాయాతి** "ఛహి ఫస్సాయతనేహీ"తి వుత్తే ఉపరి ఫస్సే పక్ఖిపనత్థం, పక్ఖిపనఞ్చేత్థ వేదయితస్స ఫస్సపచ్చయతాదస్సనమేవ. "ఛహి ఫస్సాయతనేహి ఫుస్స ఫుస్స పటిసంవేదేన్తీ"తి ఇమినా హి ఛహి అజ్ఝత్తికాయతనేహి ఛళారమ్మణపటిసంవేదనం ఏకన్తతో ఛఫస్సహేతుకమేవాతి దస్సితం హోతి, తేన వుత్తం "**సబ్బే తే**"తిఆది.

కమ్బోజోతి ఏవంనామకం రట్ఠం. తథా **దక్ఖిణాపథో**. "**సఞ్జాతిట్ఠానే**"తి ఇమినా సఞ్జాయన్తి ఏత్థాతి అధికరణత్థో **సఞ్జాతి**-సద్దోతి దస్సేతి. ఏవం **సమోసరణ**-సద్దో. **ఆయతన**-సద్దోపి తదుభయత్థే. **ఆయతనేతి** సమోసరణభూతే చతుమహాపథే. **నన్తి** మహానిగ్రోధరుక్ఖం. ఇదఞ్హి అఙ్గుత్తరాగమే పఞ్చనిపాతే సద్ధానిసంససుత్తపదం. తత్థ చ సేయ్యథాపి భిక్ఖవే సుభూమియం చతుమహాపథే మహానిగ్రోధో సమన్తా పక్ఖీనం పటిసరణం హోతీ"తి (అం. ని. ౫.౩౮) తన్నిద్దేసో వుత్తో. **సతి సతిఆయతనేతి** సతిసఙ్ఖాతే కారణే విజ్జమానే, తత్ర తత్రేవ సక్ఖితబ్బతం పాపుణాతీతి అత్థో. ఆయతన్తి ఏత్థ ఫలాని తదాయత్తవుత్తితాయ పవత్తన్తి, ఆయభూతం వా అత్తనో ఫలం తనోతి పవత్తేతీతి **ఆయతనం**, కారణం. **సమ్మన్తీతి** ఉపసమ్మన్తి అస్సాసం జనేన్తి. **ఆయతన**-సద్దో అఞ్ఞేసు వియ న ఏత్థ అత్థన్తరావబోధకోతి ఆహ "**పణ్ణత్తిమత్తే**"తి, తథా తథా పఞ్ఞత్తిమత్తేతి అత్థో.

రుక్ఖగచ్ఛసమూహే పణ్ణత్తిమత్తే హి అరఞ్ఞవోహారో, అరఞ్ఞమేవ చ అరఞ్ఞాయతనన్తి. **అత్థత్తయేపీ**తి ఏత్థ **పి**-సద్దేన ఆకరనివాసాధిట్ఠానత్థే సమ్పిణ్డేతి. "హిరఞ్ఞాయతనం సువణ్ణాయతన"న్తిఆదీసు హి ఆకరే, "ఇస్సరాయతనం వాసుదేవాయతన"న్తిఆదీసు నివాసే, "కమ్మాయతనం సిప్పాయతన"న్తిఆదీసు అధిట్ఠానే పవత్తతి, నిస్సయేతి అత్థో.

ఆయతన్తి ఏత్థ ఆకరోన్తి, నివసన్తి, అధిట్ఠహన్తీతి యథాక్కమం వచనత్థో. చక్ఖాదీసు చ ఫస్సాదయో ఆకిణ్ణా, తాని చ నేసం వాసో, అధిట్ఠానఞ్చ నిస్సయపచ్చయభావతో. తస్మా తదేతమ్పి అత్థత్తయమిధ యుజ్జతియేవ. కథం యుజ్జతీతి ఆహ **"చక్ఖాదీసు హీ"**తిఆది. ఫస్సో వేదనా సఞ్ఞా చేతనా చిత్తన్తి ఇమే ఫస్సపఞ్చమకా ధమ్మా ఉపలక్ఖణవసేన వుత్తా అఞ్ఞేసమ్పి తంసమ్పయుత్తధమ్మానం ఆయతనభావతో, పధానవసేన వా. తథా హి చిత్తుప్పాదం విభజన్తేన భగవతా తేయేవ "ఫస్సో హోతి, వేదనా, సఞ్ఞా, చేతనా, చిత్తం హోతీ"తి పఠమం విభత్తా. **సఞ్జాయన్తి** తన్నిస్సయారమ్మణభావేన తత్థేవ ఉప్పత్తితో. **సమోసరన్తి** తత్థ తత్థ వత్థుద్వారారమ్మణభావేన సమోసరణతో. తాని చ నేసం కారణం తేసమభావే అభావతో. అయం పన యథావుత్తో సఞ్జాతిదేసాదిఅత్థో రుళ్హివసేనేవ తత్థ తత్థ నిరుళ్హతాయ ఏవ పవత్తత్తాతి **ఆచరియఆనన్దత్థేరేన** వుత్తం. అయం పన పదత్థవివరణముఖేన పవత్తో అత్థో – ఆయతనతో, ఆయానం తననతో, ఆయతస్స చ నయనతో **ఆయతనం.** చక్ఖాదీసు హి తంతంద్వారారమ్మణా చిత్తచేతసికా ధమ్మా సేన సేన అనుభవనాదికిచ్చేన ఆయతన్తి ఉట్ఠహన్తి ఘటేన్తి వాయమన్తి, ఆయభూతే చ ధమ్మే ఏతాని తనోన్తి విత్థారేన్తి, ఆయతఞ్చ సంసారదుక్ఖం నయన్తి పవత్తేన్తీతి. **ఇతి ఇమినా నయేనా**తి ఏత్థ ఆదిఅత్థేన **ఇతి** సద్దేన "సోతం పటిచ్చా"తిఆదిపాళిం సఙ్గణ్హాతి.

తత్థ **తిణ్ణన్తి** చక్ఖుపసాదరూపారమ్మణచక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం తిణ్ణం విసయిన్ద్రియవిఞ్ఞాణానం. తేసం సమాగమనభావేన గహేతబ్బతో **"ఫస్సో సఙ్గతీ"**తి వుత్తో. తథా హి సో "సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో"తి వుచ్చతి. ఇమినా నయేన ఆరోపేత్వాతి సమ్బన్ధో. తేన ఇమమత్థం దస్సేతి – యథా "చక్ఖుంపటిచ్చ...పే.... ఫస్సో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪; ౩.౪౨౧, ౪౨౫, ౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౩, ౪౫; ౨.౪.౬౧; కథా॰ ౪౬౫) ఏతస్మిం సుత్తే విజ్జమానేసుపి సఞ్ఞాదీసు సమ్పయుత్తధమ్మేసు వేదనాయ పధానకారణభావదస్సనత్థం ఫస్ససీసేన దేసనా కతా, ఏవమిధాపి "ఫస్సపచ్చయా వేదనా"తిఆదినా ఫస్సం ఆదిం కత్వా అపరన్తపటిసన్ధానేన పచ్చయపరమ్పరం దస్సేతుం "ఛహి ఫస్సాయతనేహీ"తి చ "ఫుస్స ఫుస్సా"తి చ ఫస్ససీసేన దేసనా కతాతి. **ఫస్సాయతనాదీనీతి ఆది**-సద్దేన "ఫుస్స ఫుస్సా"తి వచనం సఙ్గణ్హాతి.

"కిఞ్చాపీ"తిఆదినా సద్దమత్తతో చోదనాలేసం దస్సేత్వా **"తథాపీ"**తిఆదినా అత్థతో తం పరిహరతి. న ఆయతనాని ఫుసన్తి రూపానమనారమ్మణభావతో. ఫస్సో అరూపధమ్మో విసమానో ఏకదేసేన ఆరమ్మణం అనల్లియమానోపి ఫుసనాకారేన పవత్తో ఫుసన్తో వియ హోతీతి ఆహ **"ఫస్సోవ తం తం ఆరమ్మణం ఫుసతీ"**తి. తేనేవ సో "ఫుసనలక్ఖణో, సఙ్ఘట్టనరసో"తి చ వుచ్చతి. "ఛహి ఫస్సాయతనేహి ఫుస్స ఫుస్సా"తి అఫుసనకిచ్చానిపి నిస్సితవోహారేన ఫుసనకిచ్చాని కత్వా దస్సనమేవ ఫస్సే ఉపనిక్ఖిపనం నామ యథా "మఞ్చా ఘోసన్తీ"తి. **ఉపనిక్ఖిపిత్వా**తి హి ఫుసనకిచ్చారోపనవసేన ఫస్సస్మిం పవేసేత్వాతి అత్థో. ఫస్సగతికాని కత్వా ఫస్సుపచారం ఆరోపేత్వాతి వుత్తం హోతి. ఉపచారో నామ వోహారమత్తం, న తేన అత్థసిద్ధి అతంసభావతో. అత్థసిజ్ఝనకో పన తంసభావోయేవ అత్థో గహేతబ్బోతి దస్సేతుం **"తస్మా"**తిఆదిమాహ. యథాహు –

> "అత్థఞ్హి నాథో సరణం అవోచ,
>
> న బ్యఞ్జనం లోకహితో మహేసీ"తి.

అత్తనో పచ్చయభూతానం ఛన్నం ఫస్సానం వసేన చక్ఖుసమ్ఫస్సజా యావ మనోసమ్ఫస్సజాతి సఙ్ఖేపతో ఛబ్బిధం సన్ధాయ "**ఛఫస్సాయతనసమ్భవా వేదనా**"తి వుత్తం. విత్థారతో పన –

"ఫస్సతో ఛబ్బిధాపేతా, ఉపవిచారభేదతో;

తిధా నిస్సితతో ద్వీహి, తిధా కాలేన వడ్ఢితా"తి. –

అట్ఠసతపరియాయే వుత్తనయేన అట్ఠసతప్పభేదా. మహావిహారవాసినో చేత్థ యథా విఞ్ఞాణం నామరూపం సళాయతనం , ఏవం ఫస్సం, వేదనఞ్చ పచ్చయపచ్చయుప్పన్నమ్పి ససన్తతిపరియాపన్నం దీపేన్తో విపాకమేవ ఇచ్ఛన్తి, అఞ్ఞే పన యథా తథా వా పచ్చయభావో సతి న సక్కా వజ్జేతున్తి సబ్బమేవ ఇచ్ఛన్తి. **సా**తి యథావుత్తప్పభేదా వేదనా. **రూపతణ్హాదిభేదాయా**తి "సేట్ఠిపుత్తో బ్రాహ్మణపుత్తో"తి పితునామవసేన వియ ఆరమ్మణనామవసేన వుత్తాయ రూపతణ్హా యావ ధమ్మతణ్హాతి సఙ్ఖేపతో ఛబ్బిధాయ. విత్థారతో పన –

"రూపతణ్హాదికా కామ-తణ్హాదీహి తిధా పున;

సన్తానతో ద్విధా కాల-భేదేన గుణితా సియు"న్తి. –

ఏవం వుత్తఅట్ఠసతప్పభేదాయ. **ఉపనిస్సయకోటియా**తి ఉపనిస్సయసీసేన. కస్మా పనేత్థ ఉపనిస్సయపచ్చయోవ ఉద్ధటో, నను సుఖా వేదనా, అదుక్ఖమసుఖా చ తణ్హాయ ఆరమ్మణమత్తఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయపకతూపనిస్సయవసేన చతుధా పచ్చయో, దుక్ఖా చ ఆరమ్మణమత్తపకతూపనిస్సయవసేన ద్విధాతి? సచ్చమేతం, ఉపనిస్సయే ఏవ పన తం సబ్బమ్పి అన్తోగధన్తి ఏవముద్ధటో. యుత్తం తావ ఆరమ్మణూపనిస్సయస్స ఉపనిస్సయసామఞ్ఞతో ఉపనిస్సయే అన్తోగధతా, కథం పన ఆరమ్మణమత్తఆరమ్మణాధిపతీనం తత్థ అన్తోగధభావో సియాతి? తేసమ్పి ఆరమ్మణసామఞ్ఞతో ఆరమ్మణూపనిస్సయేన సఙ్గహితత్తా ఆరమ్మణూపనిస్సయవసమోధానభూతేవ ఉపనిస్సయే ఏవ అన్తోగధతా హోతి. ఏతదత్థమేవ హి సన్ధాయ "ఉపనిస్సయేనా"తి అవత్వా "ఉపనిస్సయకోటియా"తి వుత్తం. సిద్ధే హి సత్యారమ్భో నియమాయ వా హోతి అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనాయ వాతి. ఏవమీదిసేసు.

చతుబ్బిధస్సాతి కాముపాదానం యావ అత్తవాదుపాదానన్తి చతుబ్బిధస్స. నను చ తణ్హావ కాముపాదానం, కథం సాయేవ తస్స పచ్చయో సియాతి? సచ్చం, పురిమతణ్హాయ పన ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్ఛిమతణ్హాయ దళ్హభావతో పురిమాయేవ తణ్హా పచ్ఛిమాయ పచ్చయో భవతి. తణ్హాదళ్హత్తమేవ హి "కాముపాదానం ఉపాయాసో ఉపకట్ఠా"తిఆదీసు వియ **ఉప**-సద్దస్స దళ్హత్థే పవత్తనతో. అపిచ దుబ్బలా తణ్హా తణ్హాయేవ, బలవతీ తణ్హా కాముపాదానం. అథ వా అపత్తవిసయపత్థనా తణ్హా తమసి చోరానం హత్థపసారణం వియ, సమ్పత్తవిసయగ్గహణం కాముపాదానం చోరానం హత్థగతభణ్డగ్గహణం వియ. అప్పిచ్ఛతాపటిపక్ఖా తణ్హా. సన్తుట్ఠితాపటిపక్ఖం కాముపాదానం. పరియేసనదుక్ఖమూలం తణ్హా, ఆరక్ఖదుక్ఖమూలం కాముపాదానం. అయమ్పి తేసం విసేసో కేచివాదవసేన ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన (దీ. ని. టీ. ౧.౧౪౪) దస్సితో పురిమనయస్సేవ విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి. ౧.౧౪౪) సకవాదభావేన వుత్తత్తా.

అసహజాతస్స ఉపాదానస్స ఉపనిస్సయకోటియా, సహజాతస్స పన సహజాతకోటియాతి యథాలాభమత్థో గహేతబ్బో. తత్థ అసహజాతా అనన్తరనిరుద్ధా అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయనత్థివిగతాసేవనపచ్చయేహి ఛధా పచ్చయో. ఆరమ్మణభూతా పన ఆరమ్మణమత్తఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయేహి తిధా, తం సబ్బమ్పి వుత్తనయేన ఉపనిస్సయేనేవ సఙ్గహేత్వా ''**ఉపనిస్సయకోటియా**''తి వుత్తం. యస్మా చ తణ్హాయ రూపాదీని అస్సాదేత్వా కామేసు పాతబ్యతం ఆపజ్జతి, తస్మా తణ్హా కాముపాదానస్స ఉపనిస్సయకోటియా పచ్చయో. తథా రూపాదిభేదే సమ్మూళ్హో "నత్థి దిన్న"న్తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౧౭౧; మ. ని. ౧.౪౪౫; ౨.౯౪-౯౫, ౨౨౫; ౩.౯౧, ౧౧౬, ౧౩౬; సం. ని. ౩.౨౧౦; అం. ని. ౧౦.౧౭౬, ౨౧౭; ధ. స. ౧౨౨౧; విభ. ౯౦౭, ౯౨౫, ౯౭౧) మిచ్ఛాదస్సనం, సంసారతో ముచ్చితుకామో అసుద్ధిమగ్గే సుద్ధిమగ్గపరామసనం, ఖన్ధేసు అత్తత్తనియగాహభూతం సక్కాయదస్సనఞ్చ గణ్హాతి. తస్మా ఇతరేసమ్పి తిణ్ణం తణ్హా ఉపనిస్సయకోటియా పచ్చయోతి దట్ఠబ్బం. సహజాతా పన సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతహేతువసేన సత్తధా సహజాతానం పచ్చయో. తమ్పి సబ్బం సహజాతపచ్చయేనేవ సఙ్గహేత్వా ''**సహజాతకోటియా**''తి వుత్తం.

భవస్సాతి కమ్మభవస్స చేవ ఉపపత్తిభవస్స చ. తత్థ చేతనాదిసఙ్ఖాతం సబ్బం భవగామికమ్మం కమ్మభవో. కామభవాదినవవిధో ఉపపత్తిభవో. తేసు ఉపపత్తిభవస్స చతుబ్బిధమ్పి ఉపాదానం ఉపపత్తిభవహేతుభూతస్స కమ్మభవస్స కారణభావతో, తస్స చ సహాయభావూపగమనతో పకతూపనిస్సయవసేన పచ్చయో. కమ్మారమ్మణకరణకాలే పన కమ్మసహజాతముపాదానం ఉపపత్తిభవస్స ఆరమ్మణవసేన పచ్చయో. కమ్మభవస్స పన సహజాతస్స సహజాతముపాదానం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన చేవ హేతుమగ్గవసేన చ అనేకధా పచ్చయో. అసహజాతస్స పన అనన్తరస్స అసహజాతముపాదానం అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయనత్థివిగతాసేవనవసేన, ఇతరస్స చ నానన్తరస్స పకతూపనిస్సయవసేన, సమ్మసనాదికాలేసు ఆరమ్మణాదివసేన చ పచ్చయో. తత్థ అనన్తరాదికే ఉపనిస్సయపచ్చయే, సహజాతాదికే చ సహజాతపచ్చయే పక్ఖిపిత్వా తథాతి వుత్తం, రూపూపహారత్థో వా హేస అనుకడ్ఢనత్థో వా. తేన హి ఉపనిస్సయకోటియా చేవ సహజాతకోటియా చాతి అత్థం దస్సేతి.

భవో జాతియాతి ఏత్థ **భవో**తి కమ్మభవో అధిప్పేతో. సో హి జాతియా పచ్చయో, న ఉపపత్తిభవో. జాతియేవ హి ఉపపత్తిభవోతి, సా చ పఠమాభినిబ్బత్తఖన్ధా. తేన వుత్తం ''**జాతీతి పనేత్థ సవికారా పఠమాభినిబ్బత్తక్ఖన్ధా దట్ఠబ్బా**''తి, తేనాయం చోదనా నివత్తితా "నను జాతిపి భవోయేవ, కథం సో జాతియా పచ్చయో"తి, కథం పనేతం జానితబ్బం "కమ్మభవో జాతియా పచ్చయో"తి చే? బాహిరపచ్చయసమత్తేపి కమ్మవసేనేవ హీనపణీతాదివిసేసదస్సనతో. యథాహ భగవా "కమ్మం సత్తే విభజతి యదిదం హీనపణీతతాయా"తి (మ. ని. ౩.౨౯౮) **సవికారా**తి నిబ్బత్తివికారేన సవికారా, న అఞ్ఞేహి, తే చ అత్థతో ఉపపత్తిభవోయేవ, సో ఏవ చ తస్స కారణం భవితుమయుత్తో తణ్హాయ కాముపాదానస్స పచ్చయభావే వియ పురిమపచ్ఛిమాదివిసేసానమసమ్భవతో, తస్మా కమ్మభవోయేవ ఉపపత్తిభవసఙ్ఖాతాయ జాతియా కమ్మపచ్చయేన చేవ పకతూపనిస్సయపచ్చయేన చ పచ్చయోతి అత్థం దస్సేతుం "కమ్మపచ్చయం ఉపనిస్సయేనేవ సఙ్గహేత్వా ఉపనిస్సయకోటియా పచ్చయో"తి వుత్తం. యస్మా పన జాతియా సతి జరామరణం, జరామరణాదినా ఫుట్ఠస్స చ బాలస్స సోకాదయో సమ్భవన్తి, నాసతి, తస్మా జాతిజరామరణాదీనం ఉపనిస్సయవసేన పచ్చయోతి ఆహ ''**జాతి...పే... పచ్చయో**''తి విత్థారతో అత్థవినిచ్ఛయస్స అకతత్తా, సహజాతూపనిస్సయసీసేనేవ పచ్చయవిచారణాయ చ, దస్సితత్తా,

అఙ్గాదివిధానస్స చ అనామట్ఠత్తా ''**అయమేత్థ సఙ్ఖేపో**''తిఆది వుత్తం. మహావిసయత్తా పటిచ్చసముప్పాదవిచారణాయ నిరవసేసా అయం కుతో లద్ధబ్బాతి చోదనమపనేతి ''**విత్థారతో**''తిఆదినా. ''**ఇధ పనస్సా**''తిఆదినా పాళియమ్పి పటిచ్చసముప్పాదకథా ఏకదేసేనేవ కథితాతి దస్సేతి. తత్థ **ఇధా**తి ఇమస్మిం బ్రహ్మజాలే. **అస్సా**తి పటిచ్చసముప్పాదస్స. **పయోజనమత్తమేవా**తి దిట్ఠియా కారణభూతవేదనావసేన ఏకదేసమత్తం పయోజనమేవ. "మత్తమేవా"తి హి అవధారణత్థే పరియాయవచనం "అప్పం వస్ససతం ఆయు, ఇదానేతరహి విజ్జతీ"తిఆదీసు వియ అఞ్ఞమఞ్ఞత్థావబోధనవసేన సపయోజనత్తా, **మత్త**-సద్దో వా పమాణే, పయోజనసఙ్ఖాతం పమాణమేవ, న తదుత్తరీతి అత్థో. ''**మత్త**-సద్దో అవధారణే **ఏవ**-సద్దో సన్నిట్ఠానే"తిపి వదన్తి. ఏవం సబ్బత్థ. హోతి చేత్థ –

> "మత్తమేవాతి ఏకత్థం, మత్తపదం పమాణకే;
> మత్తావధారణే వా, సన్నిట్ఠానమ్హి చేతర"న్తి.

ఏకదేసేనేవిధ పాళియం కథితత్తా పటిచ్చసముప్పాదస్స తథా కథనే సద్ధిం ఉదాహరణేన కారణం దస్సేన్తో ''**భగవా హి**''తిఆదిమాహ. తేన ఇమమధిప్పాయం దస్సేతి "వట్టకథం కథేన్తో భగవా అవిజ్జా-తణ్హా-దిట్ఠీనమఞ్ఞతరసీసేన కథేసి, తేసు ఇధ దిట్ఠిసీసేనేవ కథేన్తో వేదనాయ దిట్ఠియా బలవకారణత్తా వేదనామూలకం ఏకదేసమేవ పటిచ్చసముప్పాదం కథేసీ"తి. ఏతాని చ సుత్తాని అఙ్గుత్తరనికాయే దసనిపాతే (అ॰ ని॰ ౧౦.౬౧ వాక్యఖన్ధే) తత్థ **పురిమకోటి న పఞ్ఞాయతీ**తి అసుకస్స నామ సమ్మాసమ్బుద్ధస్స, చక్కవత్తినో వా కాలే అవిజ్జా ఉప్పన్నా, న తతో పుబ్బేతి ఏవం అవిజ్జాయ పురిమో ఆదిమరియాదో అప్పటిహతస్స మమ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సాపి న పఞ్ఞాయతి తతా మరియాదస్స అవిజ్జమానత్తాతి అత్థో. **ఏవఞ్చేత**న్తి ఇమినా మరియాదాభావేన అయం అవిజ్జా కామం వుచ్చతి. **అథ చ పనా**తి ఏవం కాలనియమేన మరియాదాభావేన వుచ్చమానాపి. **ఇదప్పచ్చయా**తి ఇమస్మా పఞ్చనీవరణసఙ్ఖాతపచ్చయా **అవిజ్జా** సమ్భవతీతి ఏవం ధమ్మనియామేన అవిజ్జాయ కోటి **పఞ్ఞాయతీ**తి అత్థో. "కో చాహారో అవిజ్జాయ, 'పఞ్చ నీవరణా' తిస్స వచనీయ"న్తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౬౧) హి తత్థేవ వుత్తం, టీకాయం పన "ఆసవపచ్చయా"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౪౪) ఆహ, తం ఉదాహరణసుత్తేన న సమేతి. అయం పచ్చయో **ఇదప్పచ్చయో** మ-కారస్స ద-కారాదేసవసేన. సద్దవిదూ పన "ఈదిసస్స పయోగస్స దిస్సనతో ఇద-సద్దోయేవ పకతీ"తి వదన్తి, అయుత్తమేవేతం వణ్ణవికారాదివసేన నానాపయోగస్స దిస్సమానత్తా. యథా హి వణ్ణవికారేన "అమూ"తి వుత్తేపి "అసూ"తి దిస్సతి, "ఇమేసూ"తి వుత్తేపి "ఏసూ"తి, ఏవమిధాపి వణ్ణవికారో చ వాక్యే వియ సమాసేపి లబ్భతేవ యథా "జానిపతి తుదమ్పతీ"తి. కిమేత్థ వత్తబ్బం, పభిన్నపటిసమ్భిదేన ఆయస్మతా మహాకచ్చాయనత్థేరేన వుత్తమేవ పమాణన్తి దట్ఠబ్బం.

భవతణ్హాయాతి భవసఞ్ఞోజనభూతాయ తణ్హాయ. **ఇదప్పచ్చయా**తి ఇమస్మా అవిజ్జాపచ్చయా. "కో చాహారో భవతణ్హాయ, 'అవిజ్జా' తిస్స వచనీయ"న్తి హి వుత్తం. **భవదిట్ఠియా**తి సస్సతదిట్ఠియా. **ఇదప్పచ్చయా**తి ఇధ పన వేదనాపచ్చయాత్వేవ అత్థో. నను దిట్ఠియో ఏవ కథేతబ్బా, కిమత్థియం పన పటిచ్చసముప్పాదకథనన్తి అనుయోగేనాహ ''**తేనా**''తిఆది. ఇదం వుత్తం హోతి – అనులోమేన పటిచ్చసముప్పాదకథా నామ వట్టకథా, తం కథనేనేవ భగవా ఏతే దిట్ఠిగతికా యావిదం మిచ్ఛాదస్సనం న పటినిస్సజ్జన్తి, తావ ఇమినా పచ్చయపరమ్పరేన వట్టేయేవ నిముజ్జన్తీతి దస్సేసీతి. **ఇతో** భవాదితో. **ఏత్థ** భవాదీసు. ఏస నయో సేసపదద్వయేపి. ఇమినా అపరియన్తం అపరాపరుప్పత్తిం దస్సేతి. **విపన్నట్ఠా**తి వివిధేన నాసితా.

వివట్టకథాదివణ్ణనా

౧౪౩. దిట్ఠిగతికాధిట్ఠానన్తి దిట్ఠిగతికానం మిచ్ఛాగాహదస్సనవసేన అధిట్ఠానభూతం, దిట్ఠిగతికవసేన పుగ్గలాధిట్ఠానన్తి వుత్తం హోతి. పుగ్గలాధిట్ఠానధమ్మదేసనా హేసా. **యుత్తయోగభిక్ఖుఅధిట్ఠాన**న్తి యుత్తయోగానం భిక్ఖూనమధిట్ఠానభూతం, భిక్ఖువసేన పుగ్గలాధిట్ఠానన్తి వుత్తం హోతి. **వివట్ట**న్తి వట్టతో విగతం. ''**యేహి**''తిఆదినా దిట్ఠిగతికానం మిచ్ఛాదస్సనస్స కారణభూతాయ వేదనాయ పచ్చయభూతం హేట్ఠా వుత్తమేవ ఫస్సాయతనమిధ గహితం దేసనాకుసలేన భగవతాతి దస్సేతి. **వేదనాకమ్మట్ఠానే**తి "వేదనానం సముదయ"న్తిఆదికం ఇమం పాళిం సన్ధాయ వుత్తం. కిఞ్చిమత్తమేవ విసేసోతి ఆహ ''**యథా పనా**''తిఆది. న్తి "ఫస్ససముదయా, ఫస్సనిరోధా"తి వుత్తం కారణం. ''**ఆహారసముదయా**''తిఆదీసు కబళీకారో ఆహారో వేదితబ్బో. సో హి "కబళీకారో ఆహారో ఇమస్స కాయస్స ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౪౭౯) **పట్ఠానే** వచనతో కమ్మసముట్ఠానానమ్పి చక్ఖాదీనం ఉపత్థమ్భకపచ్చయో హోతియేవ. ''**నామరూపసముదయా**''తిఆదీసు వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయమేవ నామం. నను చ "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తి వచనతో సబ్బేసు ఛసు ఫస్సాయతనేసు "నామరూపసముదయా నామరూపనిరోధా" ఇచ్చేవ వత్తబ్బం, అథ కస్మా చక్ఖాయతనాదీసు "ఆహారసముదయా ఆహారనిరోధా"తి వుత్తన్తి? సచ్చమేతం అవిసేసేన, ఇధ పన ఏవమ్పి చక్ఖాదీసు సమ్భవతీతి విసేసతో దస్సేతుం తథా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

ఉత్తరితరజాననేనేవ దిట్ఠిగతస్స జాననమ్పి సిద్ధన్తి కత్వా పాళియమనాగతేపి ''**దిట్ఠిఞ్చ జానాతీ**''తి వుత్తం. **సీలసమాధిపఞ్ఞాయో** లోకియలోకుత్తరమిస్సకా, **విముత్తి** పన ఇధ హేట్ఠిమా ఫలసమాపత్తియో "యావ అరహత్తా"తి అగ్గఫలస్స విసుం వచనతో. పచ్చక్ఖానుమానేన చేత్థ పజాననా, తేనేవాహ ''**బహుస్సుతో గన్థధరో భిక్ఖు జానాతీ**''తిఆది, యథాలాభం వా యోజేతబ్బం. **దేసనా పనాతి** ఏత్థ **పన**-సద్దో అరుచియత్థో, తేనిమం దీపేతి – యదిపి అనాగామిఆదయో యథాభూతం పజానన్తి, తథాపి అరహతో ఉక్కంసగతివిజాననవసేన దేసనా అరహత్తనికూటేన నిట్ఠాపితాతి. సువణ్ణగేహో వియ రతనమయకణ్ణికాయ దేసనా అరహత్తకణ్ణికాయ నిట్ఠాపితాతి అత్థో. ఏత్థ చ "యతో ఖో…పే.… పజానాతీ"తి ఏతేన ధమ్మస్స నియ్యానికభావేన సద్ధిం సఙ్ఘస్స సుప్పటిపత్తిం దస్సేతి, తేనేవ అట్ఠకథాయం "కో ఏవం జానాతీతి? ఖీణాసవో జానాతి, యావ ఆరద్ధవిపస్సకో జానాతీ"తి పరిపుణ్ణం కత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘో దస్సితో, తేన యదేతం హేట్ఠా వుత్తం "భిక్ఖుసఙ్ఘవసేనాపి దీపేతు"న్తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౮), తం యథారుతవసేనేవ దీపితం హోతీతి దట్ఠబ్బం.

౧౪౬. ''**దేసనాజాలవిముత్తో దిట్ఠిగతికో నామ నత్థీ**''తి దస్సనం దేసనాయ కేవలపరిపుణ్ణతం ఞాపేతున్తి వేదితబ్బం. అన్తో జాలస్సాతి **అన్తోజాలం,** దబ్బపవేసనవసేన అన్తోజాలే అకతాపి తన్నిస్సితవాదప్పవేసనవసేన కతాతి **అన్తోజాలీకతా**, అన్తో జాలస్స తిట్ఠన్తీతి వా **అన్తోజాలా,** దబ్బవసేన అనన్తోజాలాపి తన్నిస్సితవాదవసేన అన్తోజాలా కతాతి **అన్తోజాలీకతా.** అభూతతబ్భావే కరాసభూయోగే వికారవాచకతో ఈపచ్చయో, అన్తసరస్స వా ఈకారాదేసోతి సద్దవిదూ యథా "ధవలీకారో, కబళీకారో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౧), ఇమమత్థం దస్సేతుం ''**ఇమస్సా**''తిఆది వుత్తం. నిస్సితా అవసితావ హుత్వా ఉమ్ముజ్జమానా ఉమ్ముజ్జన్తీతి అత్థో. **మాన**-సద్దో చేత్థ భావేనభావలక్ఖణత్థో అప్పహీనేన ఉమ్ముజ్జనభావేన పున ఉమ్ముజ్జనభావస్స లక్ఖితత్తా, తథా ''**ఓసీదన్తా**''తిఆదీసుపి **అన్త**-సద్దో. ఉమ్ముజ్జనేనేవ అవుత్తస్సాపి నిముజ్జనస్స గహణన్తి దస్సేతి ''**ఓసీదన్తా**''తిఆదినా. తత్థ అపాయూపపత్తివసేన అధో ఓసీదనం, సమ్పత్తిభవవసేన ఉద్ధముగ్గమనం. తథా పరిత్తభూమిమహగ్గతభూమివసేన, దిట్ఠియా ఓలీనతాతిధావనవసేన, పుబ్బన్తానుదిట్ఠిఅపరన్తానుదిట్ఠివసేన చ యథాక్కమం

యోజేతబ్బం. **పరియాపన్నా**తి అన్తోగధా. తబ్భావో చ తదాబద్ధేనాతి వుత్తం "**ఏతేన ఆబద్ధా**"తి. "**న హేత్థా**"తిఆదినా యథావుత్తపాళియా ఆపన్నత్థం దస్సేతి.

ఇదాని ఉపమాసంసన్దనమాహ "**కేవట్టో వియా**"తిఆదినా. కే ఉదకే వట్టతి పరిచరతీతి **కేవట్టో**, మచ్ఛబన్ధో. కామం కేవట్టన్తేవాసీపి పాళియం వుత్తో, సో పన తదనుగతికోవాతి తథా వుత్తం. **దససహస్సిలోకధాతూ**తి జాతిక్ఖేత్తం సన్ధాయాహ తత్థేవ పటివేధసమ్భవతో, అఞ్ఞేసఞ్చ తగ్గహణేనేవ గహితత్తా. అఞ్ఞత్థాపి హి దిట్ఠిగతికా ఏత్థ పరియాపన్నా అన్తోజాలీకతావ. **ఓళారికా**తి పాకటభావేన థూలా. **తస్సా**తి పరిత్తోదకస్స.

౧౪౭. "**సబ్బదిట్ఠీనం సఙ్గహితత్తా**"తి ఏతేన వాదసఙ్గహణేన పుగ్గలసఙ్గహోతి దస్సేతి. **అత్తనో...పే.... దస్సేన్తో**తి దేసనాకుసలతాయ యథావుత్తేసు దిట్ఠిగతికానం ఉమ్ముజ్జననిముజ్జనట్ఠానభూతేసు కత్థచిపి భవాదీసు అత్తనో అనవరోధభావం దస్సేన్తో. **నయన్తీ**తి సత్తే ఇచ్ఛితట్ఠానమావహన్తి, తం పన తథాఆకడ్ఢనవసేనాతి ఆహ "**గీవాయా**"తిఆది. "**నేత్తిసదిసతాయా**"తి ఇమినా సదిసవోహారం, ఉపమాతద్ధితం వా దస్సేతి. "**సా హీ**"తిఆది సదిసతావిభావనా. **గీవాయా**తి ఏత్థ మహాజనానన్తి సమ్బన్ధీనిద్దేసో **నేతీ**తి ఏత్థాపి కమ్మభావేన సమ్బజ్ఝితబ్బో నీ-సద్దస్స ద్వికమ్మికత్తా, ఆఖ్యాతపయోగే చ బహులం సామివచనస్స కత్తుకమ్మత్థజోతకత్తా. **అస్సా**తి అనేన భగవతా, సా భవనేత్తి ఉచ్ఛిన్నాతి సమ్బన్ధో. **పున అప్పటిసన్ధికభావా**తి సామత్థియత్థమాహ. జీవితపరియాదానే వుత్తేయేవ హి పున అప్పటిసన్ధికభావో వుత్తో నామ తస్సేవ అదస్సనస్స పధానకారణత్తా. "**న దక్ఖన్తీ**"తి ఏత్థ అనాగతవచనవసేన పదసిద్ధి "యత్ర హి నామ సావకో ఏవరూపం ఞస్సతి వా దక్ఖతి వా సక్ఖిం వా కరిస్సతీ"తిఆదీసు (పారా. ౨౨౮; సం. ని. ౨.౨౦౨) వియాతి దస్సేతి "**న దక్ఖిస్సన్తీ**"తి ఇమినా. కిం వుత్తం హోతీతి ఆహ "**అపణ్ణత్తికభావం గమిస్సన్తీ**"తి. **అపణ్ణత్తికభావ**న్తి చ ధరమానకపణ్ణత్తియా ఏవ అపణ్ణత్తికభావం, అతీతపణ్ణత్తియా పన తథాగతపణ్ణత్తి యావ సాసనన్తరధానా, తతో ఉద్ధమ్పి అఞ్ఞబుద్ధుప్పాదేసు పవత్తతి ఏవ యథా అధునా విపస్సిఆదీనం. తథా హి వక్ఖతి "వోహారమత్తమేవ భవిస్సతీ"తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౪౭) పఞ్ఞాయ చేత్థ పణ్ణాదేసోతి నేరుత్తికా.

కాయోతి అత్తభావో, యో రూపారూపధమ్మసమూహో. ఏవఞ్హిస్స అమ్బరుక్ఖసదిసతా, తదవయవానఞ్చ రూపక్ఖన్ధచక్ఖాయతనచక్ఖుధాతాదీనం అమ్బపక్కసదిసతా యుజ్జతి. **తన్తి** కాయం. **పఞ్చపక్కద్వాదసపక్కఅట్ఠారసపక్కపరిమాణా**తి పఞ్చపక్కపరిమాణా ఏకా, ద్వాదసపక్కపరిమాణా ఏకా, అట్ఠారసపక్కపరిమాణా ఏకాతి తివిధా పక్కమ్బఫలపిణ్డీ వియ. పిణ్డో ఏతస్సాతి **పిణ్డీ,** థవకో. **తదన్వయానీ**తి వణ్టానుగతాని, తేనాహ "**తంయేవ వణ్టం అనుగతానీ**"తి.

మణ్డూకకణ్టకవిససమ్ఫస్సన్తి విసవన్తస్స భేకవిసేసస్స కణ్టకేన, తదఞ్ఞేన చ విసేన సమ్ఫస్సం, మణ్డూకకణ్టకే విజ్జమానస్స విసస్స సమ్ఫస్సం వా. సకణ్టకో జలచారీ సత్తో ఇధ మణ్డూకో నామ, యో "పాసాణకచ్ఛపో"తి వోహరన్తి, తస్స నఙ్గుట్ఠే అగ్గకోటియం ఠితో కణ్టకోతిపి వదన్తి. ఏకం విసమచ్ఛకణ్టకన్తిపి ఏకే. **కిరా**తి అనుస్సవనత్థే నిపాతో. ఏత్థ చ వణ్టచ్ఛేదే వణ్టూపనిబన్ధానం అమ్బపక్కానం అమ్బరుక్ఖతో విచ్ఛేదో వియ భవనేత్తిచ్ఛేదే తదుపనిబన్ధానం ఖన్ధాదీనం సన్తానతో విచ్ఛేదోతి ఏత్తావతావ పాళియమాగతం ఓపమ్మం, తదవసేసం పన అత్థతో లద్ధమేవాతి దట్ఠబ్బం.

౧౪౮. **బుద్ధబల**న్తి బుద్ధానం ఞాణబలం. **కథితసుత్తస్స నామా**తి ఏత్థ **నామ**-సద్దో సమ్భావనే నిపాతో, తేన "ఏవమ్పి నామ కథితసుత్తస్సా"తి వుత్తనయేన సుత్తస్స గుణం సమ్భావేతి. **హన్దా**తి వోస్సగ్గత్థే. తేన హి అధునావ గణ్హాపేస్సామి. న పపఞ్చం కరిస్సామీతి వోస్సగ్గం కరోతి.

ధమ్మపరియాయేతి ధమ్మదేసనాసఙ్ఖాతాయ పాళియా. **ఇధత్థో**తి దిట్ఠధమ్మహితం. **పరత్థో**తి సమ్పరాయహితం, తదుభయత్థో వా. భాసితత్థోపి యుజ్జతి "ధమ్మజాల"న్తి ఏత్థ తన్తిధమ్మస్స గహితత్తా. **ఇహా**తి ఇధ సాసనే. **న**న్తి నిపాతమత్తం "న నం సుతో సమణో గోతమో"తిఆదీసు వియ. న్తి **ధమ్మా**తి పాళిధమ్మా. సబ్బేన సబ్బం సఙ్గణ్హనతో అత్థసఙ్ఖాతం జాలమేత్థాతి **అత్థజాలం.** తథా **ధమ్మజాలం బ్రహ్మజాలం దిట్ఠిజాల**న్తి ఏత్థాపి. సఙ్గామం విజినాతి ఏతేనాతి **సఙ్గామవిజయో,** సఙ్గామో చేత్థ పఞ్చహి మారేహి సమాగమనం అభియుజ్ఝనన్తి ఆహ "**దేవపుత్తమారమ్పీ**"తిఆది. అత్థసమ్పత్తియా హి **అత్థజాలం.** బ్యఞ్జనసమ్పత్తియా, సీలాదిఅనవజ్జధమ్మనిద్దేసతో చ **ధమ్మజాలం.** సేట్ఠట్ఠేన బ్రహ్మభూతానం మగ్గఫలనిబ్బానానం విభత్తత్తా **బ్రహ్మజాలం.** దిట్ఠివివేచనముఖేన సుఞ్ఞతాపకాసనేన సమ్మాదిట్ఠియా విభత్తత్తా **దిట్ఠిజాలం.** తిత్థియవాదనిమ్మద్దనుపాయత్తా **అనుత్తరో సఙ్గామవిజయో**తి ఏవమ్పేత్థ అత్థయోజనా వేదితబ్బా.

నిదానావసానతోతి "అథ భగవా అనుప్పత్తో"తి వచనసఙ్ఖాతనిదానపరియోసానతో. మరియాదావధివచనఞ్హేతం. అపిచ **నిదానావసానతో**తి నిదానపరియోసానే వుత్తత్తా నిదానావసానభూతతో "మమం వా భిక్ఖవే, పరే అవణ్ణం భాసేయ్యు"న్తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౫, ౬) వచనతో. ఆభివిధిఅవధివచనఞ్హేతం. ఇదఞ్చ "**అవోచా**"తి కిరియాసమ్బన్ధనేన వుత్తం. "నిదానేన ఆదికల్యాణ"న్తి వచనతో పన నిదానమ్పి నిగమనం వియ సుత్తపరియాపన్నమేవ. **అలబ్భ...పే॰... గమ్భీర**న్తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స విసేసనం.

౧౪౯. యథా అనత్తమనా అత్తనో అనత్థచరతాయ పరమనా వేరిమనా నామ హోన్తి, యథాహ ధమ్మరాజా **ధమ్మపదే, ఉదానే** చ –

> "దిసో దిసం యం తం కయిరా, వేరీ వా పన వేరినం;
>
> మిచ్ఛాపణిహితం చిత్తం, పాపియో నం తతో కరే"తి. (ధ॰ ప॰ ౪౨; ఉదా॰ ౩౩);

న ఏవమిమే అనత్తమనా, ఇమే పన అత్తనో అత్థచరతాయ **అత్తమనా** నామ హోన్తీతి ఆహ "**సకమనా**"తి. సకమనతా చ పీతియా గహితచిత్తత్తాతి దస్సేతి "**బుద్ధగతాయా**"తిఆదినా.

అయం పన అట్ఠకథాతో అపరో నయో – **అత్తమనా**తి సమత్తమనా, ఇమాయ దేసనాయ పరిపుణ్ణమనసఙ్కప్పాతి అత్థో. **దేసనావిలాసో** దేసనాయ విజమ్భనం, తఞ్చ దేసనాకిచ్చనిప్ఫాదకం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ. కరవీకస్స రుతమివ మఞ్జుమధురస్సరో యస్సాతి **కరవీకరుతమఞ్జు**, తేన. **అమతాభిసేకసదిసే**నాతి కాయచిత్తదరథవూపసమకం సబ్బసమ్భారాభిసఙ్ఖతం ఉదకం దీఘాయుకతాసంవత్తనతో **అమతం** నామ. తేనాభిసేకసదిసేన. బ్రహ్మునో సరో వియ అట్ఠఙ్గసమన్నాగతో సరో యస్సాతి**బ్రహ్మస్సరో,** తేన. **అభినన్దతీ**తి తణ్హాయతి, తేనాహ "**తణ్హాయమ్పి ఆగతో**"తి. అనేకత్థత్తా ధాతూనం **అభినన్దన్తీ**తి ఉపగచ్ఛన్తి సేవన్తీతి అత్థోతి ఆహ "**ఉపగమనేపీ**"తి.

తథా **అభినన్దన్తీ**తి సమ్పటిచ్ఛన్తీతి అత్థమాహ ''**సమ్పటిచ్ఛనేపీ**''తి. **అభినన్దిత్వా**తి వుత్తోయేవత్థో ''**అనుమోదిత్వా**''తి ఇమినా పకాసితోతి సన్ధాయ ''**అనుమోదనేపీ**''తి వుత్తం.

ఇమమేవత్థం గాథాబన్ధవసేన దస్సేతుం ''**సుభాసిత**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ సద్దతో **సుభాసితం,** అత్థతో **సులపితం.** సీలప్పకాసనేన వా సుభాసితం, సుఞ్ఞతాపకాసనేన **సులపితం.** దిట్ఠివిభజనేన వా **సుభాసితం,** తన్నిబ్బేధకసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణవిభజనేన **సులపితం.** ఏవం అవణ్ణవణ్ణనిసేధనాదీహిపి ఇధ దస్సితప్పకారేహి యోజేతబ్బం. **తాదినో**తి ఇట్ఠానిట్ఠేసు సమపేక్ఖనాదీహి పఞ్చహి కారణేహి తాదిభూతస్స. ఇమస్స పదస్స విత్థారో ''ఇట్ఠానిట్ఠే తాదీ, చత్తావీతి తాదీ, వన్తావీతి తాదీ''తిఆదినా (మహాని. ౩౮) **మహానిద్దేసే** వుత్తో, సో ఉపరి అట్ఠకథాయమ్పి ఆవిభవిస్సతి. కిఞ్చాపి ''కతమఞ్చ తం భిక్ఖవే''తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౭) తత్థ తత్థ పవత్తాయ కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాయ విస్సజ్జనవసేన వుత్తత్తా ఇదం సుత్తం వేయ్యాకరణం నామ భవతి. బ్యాకరణమేవ హి వేయ్యాకరణం, తథాపి పుచ్ఛావిస్సజ్జనావసేన పవత్తం సుత్తం సగాథకం చే, గేయ్యం నామ భవతి. నిగ్గాథకం, చే అఙ్గన్తరహేతురహితఞ్చ, వేయ్యాకరణం నామ. ఇతి పుచ్ఛావిస్సజ్జనావసేన పవత్తస్సాపి గేయ్యసాధారణతో, అఙ్గన్తరహేతురహితస్స చ నిగ్గాథకభావస్సేవ అనఞ్ఞసాధారణతో పుచ్ఛావిస్సజ్జనభావమనపేక్ఖిత్వా నిగ్గాథకభావమేవ వేయ్యాకరణహేతుతాయ దస్సేన్తో ''**నిగ్గాథకత్తా హి ఇదం వేయ్యాకరణ**''న్తి ఆహ.

కస్మాతి చోదనం సోధేతి ''**భఞ్ఞమానేతి హి వుత్త**''న్తి ఇమినా. ఉభయసమ్బన్ధపదఞ్హేతం హేట్ఠా, ఉపరి చ సమ్బజ్ఝనతో. ఇదం వుత్తం హోతి – ''భఞ్ఞమానే''తి వత్తమానకాలవసేన వుత్తత్తా న కేవలం సుత్తపరియోసానేయేవ, అథ ఖో ద్వాసట్ఠియా ఠానేసు అకమ్పిత్థాతి వేదితబ్బాతి. యదేవం సకలేపి ఇమస్మిం సుత్తే భఞ్ఞమానే అకమ్పిత్థాతి అత్థోయేవ సమ్భవతి, న పన తస్స తస్స దిట్ఠిగతస్స పరియోసానే పరియోసానేతి అత్థోతి? నాయమనుయోగో కత్థచిపి న పవిసతి సమ్భవమత్తేనేవ అనుయుఞ్జనతో, అయం పన అత్థో న సమ్భవమత్తేనేవ వుత్తో, అథ ఖో దేసనాకాలే కమ్పనాకారేనేవ ఆచరియపరమ్పరాభతేన. తేనేవ హి ఆకారేనాయమత్థో సఙ్గీతిమారుళ్హో, తథారుళ్హనయేనేవ చ సఙ్గహకారేన వుత్తోతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం, ఇతరథా అతక్కావచరస్స ఇమస్సత్థస్స తక్కపరియాహతకథనం అనుపపన్నం సియాతి. ఏవమీదిసేసు. ''**ధాతుక్ఖోభేనా**''తిఆదీసు అత్థో **మహాపరినిబ్బానసుత్తవణ్ణనాయ** (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౧౭౧) గహేతబ్బో.

అపరేసుపీతి ఏత్థ **పి**-సద్దేన పారమిపవిచయనం సమ్పిణ్డేతి. వుత్తఞ్హి **బుద్ధవంసే** –

> ''ఇమే ధమ్మే సమ్మసతో, సభావసరసలక్ఖణే;
>
> ధమ్మతేజేన వసుధా, దససహస్సీ పకమ్పథా''తి. (బు. వం. ౧౬౬);

తథా సాసనపతిట్ఠానన్తరధానాదయోపి. తత్థ సాసనపతిట్ఠానే తావ భగవతో వేళువనపటిగ్గహణే, మహామహిన్దత్థేరస్స మహామేఘవనపటిగ్గహణే, మహాఅరిట్ఠత్థేరస్స వినయపిటకసజ్ఝాయనేతి ఏవమాదీసు సాసనస్స మూలాని ఓతిణ్ణానీతి పీతివసం గతా నచ్చన్తా వియ అయం మహాపథవీ కమ్పిత్థ. సాసనన్తరధానే పన ''అహో ఈదిసస్స సద్ధమ్మస్స అన్తరధాన''న్తి దోమనస్సప్పత్తా వియ యథా తం కస్సపస్స భగవతో సాసనన్తరధానే. వుత్తఞ్హేతమ**పదానే** –

> ''తదాయం పథవీ సబ్బా, అచలా సా చలాచలా;

సాగరో చ ససోకోవ, వినదీ కరుణం గిర”న్తి. (అప॰ ౨.౫౪.౧౩౧);

బోధిమణ్డూపసఙ్కమనేతి విసాఖాపుణ్ణమదివసే పఠమం బోధిమణ్డూపసఙ్కమనే. **పంసుకూలగ్గహణేతి** పుణ్ణం నామ దాసిం పారుపిత్వా ఆమకసుసానే ఛడ్డితస్స సాణమయపంసుకూలస్స తుమ్బమత్తే పాణే విధునిత్వా మహాఅరియవంసే ఠత్వా గహణే. **పంసుకూలధోవనేతి** తస్సేవ పంసుకూలస్స ధోవనే. **కాళకారామసుత్తం** (అ॰ ని॰ ౪.౨౪) అఙ్గుత్తరాగమే చతుక్కనిపాతే. **గోతమకసుత్తమ్పి** (అ॰ ని॰ ౩.౧౨౬) తత్థేవ తికనిపాతే. **వీరియబలేనాతి** మహాభినిక్ఖమనే చక్కవత్తిసిరిపరిచ్చాగహేతుభూతవీరియప్పభావేన. **బోధిమణ్డూపసఙ్కమనే** –

“కామం తచో చ న్హారు చ, అట్ఠి చ అవసిస్సతు;

ఉపసుస్సతు నిస్సేసం, సరీరే మంసలోహిత”న్తి. (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౪; సం॰ ని॰ ౨.౨౨, ౨౩౭; అ॰ ని॰ ౨.౫; ౮.౧౩; మహాని॰ ౧౯౬; అవిదూరేనిదానకథా);

వుత్తచతురఙ్గసమన్నాగతవీరియానుభావేనాతి యథారహమత్థో వేదితబ్బో. **అచ్ఛరియవేగాభిహతాతి** విమ్హయావహకిరియానుభావఘట్టితా. పంసుకూలధోవనే భగవతో పుఞ్ఞతేజేనాతి వదన్తి. పంసుకూలగ్గహణే యథా అచ్ఛరియవేగాభిహతాతి యుత్తం వియ దిస్సతి, తం పన కదాచి పవత్తత్తా ‘‘**అకాలకమ్పనేనా**’’తి వుత్తం. వేస్సన్తరజాతకే (జా॰ ౨.౨౨.౧౬౫౫) పన పారమీపూరణపుఞ్ఞతేజేన అనేకక్ఖత్తుం కమ్పితత్తా అకాలకమ్పనం నామ భవతి. సక్ఖినిదస్సనే కథేతబ్బస్స అత్థస్సానురూపతో సక్ఖి వియ భవతీతి వుత్తం ‘‘**సక్ఖిభావేనా**’’తి యథా తం మారవిజయకాలే (జా॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా). **సాధుకారదానేనాతి** పకరణానురూపవసేన వుత్తం యథా తం ధమ్మచక్కప్పవత్తనసఙ్గీతికాలాదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౩; పటి॰ మ॰ ౩.౩౦౧).

‘‘**న కేవల**’’న్తిఆదినా అనేకత్థపథవీకమ్పనదస్సనముఖేన ఇమస్స సుత్తస్స మహానుభావతాయేవ దస్సితా. తత్థ **జోతివనేతి** నన్దవనే. తఞ్హి సాసనస్స ఞాణాలోకసఞ్జాతాయ జోతియా పాతుభూతట్ఠానత్తా జోతివనన్తి వుచ్చతీతి **వినయసంవణ్ణనాయం** వుత్తం. **ధమ్మన్తి** అనమతగ్గసుత్తాదిధమ్మం. **పాచీనఅమ్బలట్ఠికట్ఠానన్తి** పాచీనదిసాభాగే తరుణమ్బరుక్ఖేన లక్ఖితట్ఠానం.

ఏవన్తి భగవతా దేసితకాలాదీసు పథవీకమ్పనమతిదిసతి. **అనేకసోతి** అనేకధా. సయమ్భునా దేసితస్స బ్రహ్మజాలస్స యస్స సుత్తసేట్ఠస్సాతి యోజనా. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సాసనే. **యోనిసోతి** మిచ్ఛాదిట్ఠిప్పహానసమ్మాదిట్ఠిసమాదానాదినా ఞాయేన ఉపాయేన పటిపజ్జన్తూతి అత్థో. అయం తావేత్థ అట్ఠకథాయ లీనత్థవిభావనా.

పకరణనయవణ్ణనా

“ఇతో పరం ఆచరియ-ధమ్మపాలేన యా కతా;

సముట్ఠానాదిహారాది-వివిధత్థవిభావనా.

న సా అమ్హేహుపేక్ఖేయ్యా, అయఞ్హి తబ్బిసోధనా;

తస్మా తమ్పి పవక్ఖామ, సోతూనం ఞాణవుడ్ఢియా.

అయఞ్హి పకరణనయేన పాళియా అత్థవణ్ణనా – పకరణనయోతి చ తమ్బపణ్ణిభాసాయ వణ్ణనానయో. “నేత్తిపేటకప్పకరణే ధమ్మకథికానం యోజనానయోతిపి వదన్తీ”తి **అభిధమ్మటీకాయం** వుత్తం. యస్మా పనాయం దేసనాయ సముట్ఠానపయోజనభాజనేసు, పిణ్డత్థేసు చ పఠమం నిద్ధారితేసు సుకరా, హోతి సువిఞ్ఞేయ్యా చ, తస్మా –

సముట్ఠానం పయోజనం, భాజనఞ్చాపి పిణ్డత్థం;
నిద్ధారేత్వాన పణ్డితో, తతో హారాదయో సంసే.

తత్థ **సముట్ఠానం** నామ దేసనానిదానం, తం సాధారణమసాధారణన్తి దువిధం, తథా సాధారణమ్పి అజ్ఝత్తికబాహిరతో. తత్థ సాధారణం అజ్ఝత్తికసముట్ఠానం నామ భగవతో మహాకరుణా. తాయ హి సముస్సాహితస్స లోకనాథస్స వేనేయ్యానం ధమ్మదేసనాయ చిత్తం ఉదపాది, తం సన్ధాయ వుత్తం “సత్తేసు కారుఞ్ఞతం పటిచ్చ బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేసీ”తిఆది. ఏత్థ చ తివిధావత్థాయపి మహాకరుణాయ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో యావదేవ సద్ధమ్మదేసనాహత్థదానేహి సంసారమహోఘతో సత్తసన్తారణత్థం తదుప్పత్తితో. యథా చ మహాకరుణా, ఏవం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణదసబలఞాణాదయోపి దేసనాయ సాధారణమజ్ఝత్తికసముట్ఠానం నామ. సబ్బఞ్హి ఞేయ్యధమ్మం తేసం దేసేతబ్బాకారం, సత్తానం ఆసయానుసయాదికఞ్చ యాథావతో జానన్తో భగవా ఠానాట్ఠానాదీసు కోసల్లేన వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం విచిత్రనయదేసనం పవత్తేసి. బాహిరం పన సాధారణసముట్ఠానం దససహస్సిమహాబ్రహ్మపరివారస్స సహమ్పతిబ్రహ్మునో అజ్ఝేసనం. తదజ్ఝేసనఞ్హి పతి ధమ్మగమ్భీరతాపచ్చవేక్ఖణాజనితం అప్పోస్సుక్కతం పటిప్పస్సమ్భేత్వా ధమ్మస్సామీ ధమ్మదేసనాయ ఉస్సాహజాతో అహోసి.

అసాధారణమ్పి అజ్ఝత్తికబాహిరతో దువిధమేవ. తత్థ అజ్ఝత్తికం యాయ మహాకరుణాయ, యేన చ దేసనాఞాణేన ఇదం సుత్తం పవత్తితం, తదుభయమేవ. సామఞ్ఞావత్థాయ హి సాధారణమ్పి సమానం మహాకరుణాదివిసేసావత్థాయ అసాధారణం భవతి, బాహిరం పన అసాధారణసముట్ఠానం వణ్ణావణ్ణభణనన్తి అట్ఠకథాయం వుత్తం. అపిచ నిన్దాపసంసాసు సత్తానం వేనేయ్యాఘాతానన్దాదిభావమనాపత్తి. తత్థ చ అనాదీనవదస్సనం బాహిరమసాధారణసముట్ఠానమేవ, తథా నిన్దాపసంసాసు పటిపజ్జనక్కమస్స, పసంసావిసయస్స చ ఖుద్దకాదివసేన అనేకవిధస్స సీలస్స, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స చ సస్సతాదిదిట్ఠిట్ఠానే, తదుత్తరి చ అప్పటిహతచారతాయ, తథాగతస్స చ కత్థచిపి భవాదీసు అపరియాపన్నతాయ సత్తానమనవబోధోపి బాహిరమసాధారణసముట్ఠానం.

పయోజనమ్పి సాధారణాసాధారణతో దువిధం. తత్థ సాధారణం అనుపాదాపరినిబ్బానం విముత్తిరసత్తా సబ్బాయపి భగవతో దేసనాయ, తేనేవాహ “ఏతదత్థా కథా, ఏతదత్థా మన్తనా”తిఆది (పరి. ౩౬౬) అసాధారణం పన బాహిరసముట్ఠానతో విపరియాయేన వేదితబ్బం. నిన్దాపసంసాసు హి సత్తానమ్వేనేయ్యాఘాతానన్దాదిభావప్పత్తిఆదికం ఇమిస్సా దేసనాయ ఫలభూతం కారణభావేన ఇమం దేసనం పయోజేతి. ఫలఞ్హి తదుప్పాదకసత్తియా కారణం పయోజేతి నామ ఫలే సతియేవ తాయ సత్తియా కారణభావప్పత్తితో. అథ వా యథావుత్తం ఫలం ఇమాయ దేసనాయ భగవన్తం పయోజేతీతి **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** వుత్తం. యఞ్హి దేసనాయ సాధేతబ్బం ఫలం, తం ఆకఙ్ఖితబ్బత్తా దేసనాయ దేసకం పయోజేతి నామ. అపిచ కుహనలపనాదినానావిధమిచ్ఛాజీవవిద్ధంసనం, ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిజాలవినివేఠనం, దిట్ఠిసీసేన

పచ్చయాకారవిభావనం, ఛఫస్సాయతనవసేన చతుసచ్చకమ్మట్ఠాననిద్దేసో, సబ్బదిట్ఠిగతానం అనవసేసపరియాదానం, అత్తనో అనుపాదాపరినిబ్బానదీపనఞ్చ పయోజనమేవ.

భాజనం పన దేసనాధిట్ఠానం. యే హి వణ్ణావణ్ణనిమిత్తఅనురోధవిరోధవన్తచిత్తా కుహనాదివివిధమిచ్ఛాజీవనిరతా సస్సతాదిదిట్ఠిపఙ్కనిముగ్గా సీలక్ఖన్ధాదీసు అపరిపూరకారినో అబుద్ధగుణవిసేసఞాణా వేనేయ్యా, తే ఇమిస్సా దేసనాయ భాజనం.

పిణ్డత్థో పన ఇధ లబ్భమానపదేహి, సముదాయేన చ సుత్తపదేన యథాసమ్భవం సఙ్గహితో అత్థో. ఆఘాతాదీనం అకరణీయతావచనేన హి దస్సితం పటిఞ్ఞానురూపం సమణసఞ్ఞాయ నియోజనం, తథా ఖన్తిసోరచ్చానుట్ఠానం, బ్రహ్మవిహారభావనానుయోగో, సద్ధాపఞ్ఞాసమాయోగో, సతిసమ్పజఞ్ఞాధిట్ఠానం, పటిసఙ్ఖానభావనాబలసిద్ధి, పరియుట్ఠానానుసయప్పహానం, ఉభయహితపటిపత్తి, లోకధమ్మేహి అనుపలేపో చ –

పాణాతిపాతాదీహి పటివిరతివచనేన దస్సితా సీలవిసుద్ధి, తాయ చ హిరోత్తప్పసమ్పత్తి, మేత్తాకరుణాసమఙ్గితా, వీతిక్కమప్పహానం, తదఙ్గప్పహానం, దుచ్చరితసంకిలేసప్పహానం, విరతిత్తయసిద్ధి, పియమనాపగరుభావనీయతానిప్ఫత్తి, లాభసక్కారసిలోకసముదాగమో, సమథవిపస్సనానం అధిట్ఠానభావో, అకుసలమూలతనుకరణం, కుసలమూలరోపనం, ఉభయానత్థదూరీకరణం, పరిసాసు విసారదతా, అప్పమాదవిహారో, పరేహి దుప్పధంసియతా, అవిప్పటిసారాదిసమఙ్గితా చ –

“గమ్భీరా”తిఆదివచనేహి దస్సితం గమ్భీరధమ్మవిభావనం, అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠతా, కప్పానమసఙ్ఖ్యేయ్యేనాపి దుల్లభపాతుభావతా, సుఖుమేనపి ఞాణేన పచ్చక్ఖతో పటివిజ్ఝితుమసక్కుణేయ్యతా, ధమ్మన్వయసఙ్ఖాతేన అనుమానఞాణేనాపి దురధిగమనీయతా, పస్సద్ధసబ్బదరథతా, సన్తధమ్మవిభావనం, సోభనపరియోసానతా, అతిత్తికరభావో, పధానభావప్పత్తి, యథాభూతఞాణగోచరతా, సుఖుమసభావతా, మహాపఞ్ఞావిభావనా చ. దిట్ఠిదీపకపదేహి దస్సితా సమాసతో సస్సతఉచ్ఛేదదిట్ఠియో లీనతాతిధావనవిభావనం, ఉభయవినిబన్ధనిద్దేసో , మిచ్ఛాభినివేసకిత్తనం, కుమ్మగ్గపటిపత్తిప్పకాసనం, విపరియేసగ్గాహఞాపనం, పరామాసపరిగ్గహో, పుబ్బన్తాపరన్తానుదిట్ఠిపతిట్ఠాపనా, భవవిభవదిట్ఠివిభాగా, తణ్హావిజ్జాపవత్తి, అన్తవానన్తవాదిట్ఠినిద్దేసో, అన్తద్వయావతారణం, ఆసవోఘయోగకిలేసగన్థసంయోజనుపాదానవిసేసవిభజనఞ్చ –

తథా “వేదనానం సముదయ”న్తిఆదివచనేహి దస్సితా చతున్నమరియసచ్చానం అనుబోధపటిబోధసిద్ధి, విక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదప్పహానం తణ్హావిజ్జావిగమో, సద్ధమ్మట్ఠితినిమిత్తపరిగ్గహో, ఆగమాధిగమసమ్పత్తి, ఉభయహితపటిపత్తి, తివిధపఞ్ఞాపరిగ్గహో, సతిసమ్పజఞ్ఞానుట్ఠానం, సద్ధాపఞ్ఞాసమాయోగో, వీరియసమతానుయోజనం, సమథవిపస్సనానిప్ఫత్తి చ –

“అజానతం అపస్సత”న్తి పదేహి దస్సితా అవిజ్జాసిద్ధి, తథా “తణ్హాగతానం పరితస్సితవిప్ఫన్దిత”న్తి పదేహి తణ్హాసిద్ధి, తదుభయేన చ నీవరణసఞ్ఞోజనద్వయసిద్ధి, అనమతగ్గసంసారవట్టానుపచ్ఛేదో, పుబ్బన్తాహరణాపరన్తానుసన్ధానాని, అతీతపచ్చుప్పన్నకాలవసేన హేతువిభాగో, అవిజ్జాతణ్హానం అఞ్ఞమఞ్ఞానతివత్తనం, అఞ్ఞమఞ్ఞూపకారితా, పఞ్ఞావిముత్తిచేతోవిముత్తీనం పటిపక్ఖనిద్దేసో చ –

“తదపి ఫస్సపచ్చయా”తి పదేన దస్సితా సస్సతాదిపఞ్ఞాపనస్స పచ్చయాధీనవుత్తితా, తేన చ ధమ్మానం నిచ్చతాపటిసేధో, అనిచ్చతాపతిట్ఠాపనం, పరమత్థతో కారకాదిపటిక్ఖేపో, ఏవంధమ్మతానిద్దేసో, సుఞ్ఞతాపకాసనం సమత్థనిరీహ పచ్చయలక్ఖణవిభావనఞ్చ –

“ఉచ్ఛిన్నభవనేత్తికో”తిఆదినా దస్సితా భగవతో పహానసమ్పత్తి, విజ్జావిముత్తివసీభావో, సిక్ఖత్తయనిప్ఫత్తి, నిబ్బానధాతుద్వయవిభాగో, చతురధిట్ఠానపరిపూరణం, భవయోనిఆదీసు అపరియాపన్నతా చ –

సకలేన పన సుత్తపదేన దస్సితో ఇట్ఠానిట్ఠేసు భగవతో తాదిభావో, తత్థ చ పరేసం పతిట్ఠాపనం, కుసలధమ్మానం ఆదిభూతధమ్మద్వయనిద్దేసో సిక్ఖత్తయూపదేసో, అత్తన్తపాదిపుగ్గలచతుక్కసిద్ధి, కణ్హకణ్హవిపాకాదికమ్మచతుక్కవిభాగో, చతురప్పమఞ్ఞావిసయనిద్దేసో, సముదయత్థఙ్గమాదిపఞ్చకస్స యథాభూతావబోధో, ఛసారణీయధమ్మవిభావనా, దసనాథకధమ్మపతిట్ఠాపనన్తి ఏవమాదయో యథాసమ్భవం సఙ్గహేత్వా దస్సేతబ్బా అత్థా పిణ్డత్థో.

సోళసహారవణ్ణనా

దేసనాహారవణ్ణనా

ఇదాని నేత్తియా, పేటకోపదేసే చ వుత్తనయవసేన హారాదీనం నిద్ధారణం. తత్థ “అత్తా, లోకో”తి చ దిట్ఠియా అధిట్ఠానభావేన, వేదనాఫస్సాయతనాదిముఖేన చ గహితేసు పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు తణ్హావజ్జితా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా **దుక్ఖసచ్చం. తణ్హా సముదయసచ్చం.** తం పన “పరితస్సనాగహణేన తణ్హాగతాన”న్తి, “వేదనాపచ్చయా తణ్హా”తి చ పదేహి సముదయగ్గహణేనఞ్చ పాళియం సరూపేన గహితమేవ. అయం తావ సుత్తన్తనయో.

అభిధమ్మే పన విభఙ్గప్పకరణే ఆగతనయేన ఆఘాతానన్దాదివచనేహి, “ఆతప్పమన్వాయా”తిఆదిపదేహి, చిత్తపదోసవచనేన, సబ్బదిట్ఠిగతికపదేహి, కుసలాకుసలగ్గహణేన, భవగ్గహణేన, సోకాదిగ్గహణేన, దిట్ఠిగ్గహణేన, తత్థ తత్థ సముదయగ్గహణేన చాతి సఙ్ఖేపతో సబ్బలోకియకుసలాకుసలధమ్మవిభావనపదేహి గహితా ధమ్మకిలేసా **సముదయసచ్చం.** తదుభయేసమప్పవత్తి **నిరోధసచ్చం.** తస్స పన తత్థ తత్థ వేదనానం అత్థఙ్గమనిస్సరణపరియాయేహి పచ్చత్తం నిబ్బుతివచనేన, అనుపాదావిముత్తివచనేన చ పాళియం గహణం వేదితబ్బం. నిరోధపజాననా పటిపదా **మగ్గసచ్చం.** తస్సపి తత్థ తత్థ వేదనానం సముదయాదీని యథాభూతపటివేధనాపదేసేన ఛన్నం ఫస్సాయతనానం సముదయాదీని యథాభూతపజాననపరియాయేన, భవనేత్తియా ఉచ్ఛేదవచనేన చ గహణం వేదితబ్బం.

తత్థ సముదయేన **అస్సాదో,** దుక్ఖేన **ఆదీనవో,** మగ్గనిరోధేహి **నిస్సరణ**న్తి ఏవం చతుసచ్చవసేన, యాని పాళియం సరూపేనేవ ఆగతాని అస్సాదాదీనవనిస్సరణాని, తేసఞ్చ వసేన ఇధ అస్సాదాదయో వేదితబ్బా. వేనేయ్యానం తాదిభావాపత్తిఆది **ఫలం.** యఞ్హి దేసనాయ సాధేతబ్బం హేట్ఠా వుత్తం పయోజనం. తదేవ ఫలన్తి వుత్తోవాయమత్థో. తదత్థఞ్హి ఇదం సుత్తం భగవతా దేసితం. ఆఘాతాదీనమకరణీయతా, ఆఘాతాదిఫలస్స చ అనఞ్ఞసన్తానభావితా నిన్దాపసంసాసు యథాసభావం పటిజాననవిబ్బేఠనానీతి ఏవం తంతంపయోజనాధిగమహేతు **ఉపాయో.** ఆఘాతాదీనం కరణపటిసేధనాదిఅపదేసేన అత్థకామేహి తతో చిత్తం సాధుకం రక్ఖితబ్బన్తి అయం ఆణారహస్స ధమ్మరాజస్స **ఆణత్తీ**తి. అయం అస్సాదాదీనవనిస్సరణఫలూపాయాణత్తివసేన ఛబ్బిధధమ్మసన్దస్సనలక్ఖణో **దేసనాహారో** నామ. వుత్తఞ్చ –

"అస్సాదాదీనవతా , నిస్సరణమ్పి చ ఫలం ఉపాయో చ;

ఆణత్తీ చ భగవతో, యోగీనం దేసనాహారో"తి.

విచయహారవణ్ణనా

కప్పనాభావేపి వోహారవసేన, అనువాదవసేన చ "మమ"న్తి వుత్తం. నియమాభావతో వికప్పనత్థం వాగ్గహణం. తంగుణసమఙ్గితాయ, అభిముఖీకరణాయ చ "భిక్ఖవే"తి ఆమన్తనం. అఞ్ఞభావతో, పటివిరుద్ధభావతో చ "పరే"తి వుత్తం, వణ్ణపటిపక్ఖతో, అవణ్ణనీయతో చ "అవణ్ణ"న్తి, బ్యత్తివసేన, విత్థారవసేన చ "భాసేయ్యు"న్తి, ధారణసభావతో, అధమ్మపటిపక్ఖతో చ "ధమ్మస్సా"తి, దిట్ఠిసీలేహి సంహతభావతో, కిలేసానం సఙ్ఘాతకరణతో చ "సఙ్ఘస్సా"తి, వుత్తపటినిద్దేసతో, వచనుపన్యాసతో చ "తత్రా"తి, సమ్ముఖీభావతో, పుథుభావతో చ "తుమ్హేహి"తి, చిత్తస్స హననతో, ఆరమ్మణాభిఘాతతో చ "ఆఘాతో"తి, ఆరమ్మణే సఙ్కోచవుత్తియా అనభిముఖతాయ, అతుట్ఠాకారతాయ చ "అప్పచ్చయో"తి, ఆరమ్మణచిన్తనతో, నిస్సయతో చ "చేతసో"తి, అత్థస్స అసాధనతో, అను అను అనత్థసాధనతో చ "అనభిరద్ధీ"తి, కారణానరహత్తా, సత్థుసాసనే

రితేహి కాతుమసక్కుణేయ్యత్తా చ "న కరణీయా"తి వుత్తం. ఏవం తస్మిం తస్మిం అధిప్పేతత్థే పవత్తితానిదస్సనేన, అత్థనో చ –

మమన్తి సామినిద్దిట్ఠం సబ్బనామపదం. వాతి వికప్పననిద్దిట్ఠం నిపాతపదం. భిక్ఖవేతి ఆలపననిద్దిట్ఠం నామపదం. పరేతి కత్తునిద్దిట్ఠం నామపదం. అవణ్ణన్తి కమ్మనిద్దిట్ఠం నామపదం. భాసేయ్యున్తి కిరియానిద్దిట్ఠం ఆఖ్యాతపదం. ధమ్మస్స, సఙ్ఘస్సాతి చ సామినిద్దిట్ఠం నామపదం. తత్రాతి ఆధారనిద్దిట్ఠం సబ్బనామపదం. తుమ్హేహీతి కత్తునిద్దిట్ఠం సబ్బనామపదం. **న**-ఇతి పటిసేధనిద్దిట్ఠం నిపాతపదం. ఆఘాతో, అప్పచ్చయో, అనభిరద్ధీతి చ కమ్మనిద్దిట్ఠం నామపదం. చేతసోతి సామినిద్దిట్ఠం నామపదం. కరణీయాతి కిరియానిద్దిట్ఠం నామపదన్తి. ఏవం తస్స తస్స పదస్స విసేసతానిదస్సనేన, బ్యఞ్జనసో చ విచయనం **పదవిచయో.** అతివిత్థారభయేన పన సక్కాయేవ అట్ఠకథం, తస్సా చ లీనత్థవిభావనం అనుగన్త్వా అయమత్థో విఞ్ఞూనా విభావేతున్తి న విత్థారయిమ్హ.

"తత్ర చే తుమ్హే అస్సథ కుపితా వా అనత్తమనా వా, అపి ను తుమ్హే పరేసం సుభాసితం దుబ్భాసితం ఆజానేయ్యాథా"తి అయం **అనుమతిపుచ్ఛా.** సత్తాధిట్ఠానా, అనేకాధిట్ఠానా, పరమత్థవిసయా, పచ్చుప్పన్నవిసయాతి ఏవం సబ్బత్థ యథాసమ్భవం పుచ్ఛావిచయనం **పుచ్ఛావిచయో.** "నో హేతం భన్తే"తి ఇదం విస్సజ్జనం ఏకంసబ్యాకరణం, నిరవసేసం, సఉత్తరం, లోకియన్తి ఏవం సబ్బస్సాపి విస్సజ్జనస్స యథారహం విచయనం **విస్సజ్జనావిచయో.**

"మమం వా భిక్ఖవే పరే అవణ్ణం భాసేయ్యుం...పే.... న చేతసో అనభిరద్ధి కరణీయా"తి ఇమాయ పఠమదేసనాయ "మమం వా...పే.... తుమ్హంయేవస్స తేన అన్తరాయో"తి అయం దుతియదేసనా సంసన్దతి. కస్మా? పఠమాయ మనోపదోసం నివారేత్వా దుతియాయ తత్థాదీనవస్స దస్సితత్తా. తథా ఇమాయ దుతియదేసనాయ "మమం వా...పే.... అపి ను తుమ్హే పరేసం సుభాసితం దుబ్భాసితం ఆజానేయ్యాథా"తి అయం తతియదేసనా సంసన్దతి. కస్మా? దుతియాయ తత్థాదీనవం దస్సేత్వా తతియాయ వచనత్థసల్లక్ఖణమత్తేపి అసమత్థభావస్స దస్సితత్తా. తథా ఇమాయ తతియదేసనాయ "మమం వా...పే.... న చ పనేతం అమ్హేసు సంవిజ్జతీ"తి అయం చతుత్థదేసనా సంసన్దతి. కస్మా? తతియాయ మనోపదోసం

సబ్బథా నివారేత్వా చతుత్థాయ అవణ్ణట్ఠానే పటిపజ్జితబ్బాకారస్స దస్సితత్తాతి ఇమినా నయేన పుబ్బేన అపరం సంసన్దిత్వా విచయనం **పుబ్బాపరవిచయో.** అస్సాదవిచయాదయో వుత్తనయావ. తేసం లక్ఖణసన్దస్సనమత్తమేవ హేత్థ విసేసో.

"అపి ను తుమ్హే పరేసం సుభాసితం దుబ్భాసితం ఆజానేయ్యాథా"తి ఇమాయ పుచ్ఛాయ "నో హేతం భన్తే"తి అయం విస్సజ్జనా సమేతి. కుపితో హి నేవ బుద్ధపచ్చేకబుద్ధఅరియసావకానం న మాతాపితూనం న పచ్చత్థికానం సుభాసితదుబ్భాసితస్స అత్థం ఆజానాతి. "కతమఞ్చ తం భిక్ఖవే, అప్పమత్తకం...పే.... తథాగతస్స వణ్ణం వదమానో వదేయ్యా"తి ఇమాయ పుచ్ఛాయ "పాణాతిపాతం పహాయ పాణాతిపాతా పటివిరతో"తిఆదికా అయం విస్సజ్జనా సమేతి. భగవా హి అనుత్తరేన పాణాతిపాతవిరమణాదిగుణేన సమన్నాగతో, తఞ్చ ఖో సమాధిం, పఞ్ఞఞ్చ ఉపనిధాయ అప్పమత్తకం ఓరమత్తకం సీలమత్తకం. "కతమే చ తే భిక్ఖవే, ధమ్మా గమ్భీరా దుద్దసా"తిఆదికాయ పుచ్ఛాయ "సన్తి భిక్ఖవే, ఏకే సమణబ్రాహ్మణా పుబ్బన్తకప్పికా"తిఆదికా విస్సజ్జనా సమేతి. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణగుణా హి అఞ్ఞత్ర తథాగతా అఞ్ఞేసం ఞాణేన అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠత్తా గమ్భీరా దుద్దసా దురనుబోధా సన్తా పణీతా అతక్కావచరా నిపుణా పణ్డితవేదనీయాతి ఇమినా నయేన విస్సజ్జనాయ పుచ్ఛానురూపతావిచయనమేవ ఇధ సఙ్గహగాథాయ అభావతో **అనుగీతివిచయో**తి. అయం పదపఞ్హాదిఏకాదసధమ్మవిచయనలక్ఖణో **విచయహారో** నామ. వుత్తఞ్చ "యం పుచ్ఛితఞ్చ విస్సజ్జితఞ్చా"తిఆది (నేత్తి. ४.२).

యుత్తిహారసంవణ్ణనా

మమన్తి సామినిద్దేసో యుజ్జతి సభావనిరుత్తియా తథాపయోగదస్సనతో, అవణ్ణస్స చ తదపేక్ఖత్తా. వాతి వికప్పనత్థనిద్దేసో యుజ్జతి నేపాతికానమనేకత్థత్తా, ఏత్థ చ నియమాభావతో. భిక్ఖవేతి ఆమన్తననిద్దేసో యుజ్జతి తదత్థేయేవ ఏతస్స పయోగస్స దస్సనతో, దేసకస్స చ పటిగ్గాహకాపేక్ఖతోతి ఏవమాదినా బ్యఞ్జనతో చ –

సబ్బేన సబ్బం ఆఘాతాదీనమకరణం తాదిభావాయ సంవత్తతీతి యుజ్జతి ఇట్ఠానిట్ఠేసు సమప్పవత్తిసబ్భావతో. యస్మిం సన్తానే ఆఘాతాదయో ఉప్పన్నా, తన్నిమిత్తకా అన్తరాయా తస్సేవ సమ్పత్తివిబన్ధాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి కమ్మానం సన్తానన్తరేసు అసఙ్కమనతో. చిత్తమభిభవిత్వా ఉప్పన్నా ఆఘాతాదయో సుభాసితదుబ్భాసితసల్లక్ఖణేపి అసమత్థతాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి కోధలోభానం అన్ధతమసభావతో. పాణాతిపాతాదిదుస్సీల్యతో వేరమణీ సబ్బసత్తానం పామోజ్జపాసంసాయ సంవత్తతీతి యుజ్జతి సీలసమ్పత్తియా మహతో కిత్తిసద్దస్స అబ్భుగ్గతత్తా. గమ్భీరతాదివిసేసయుత్తేన గుణేన తథాగతస్స వణ్ణనా ఏకదేసభూతాపి సకలసబ్బఞ్ఞుగుణగ్గహణాయ సంవత్తతీతి యుజ్జతి అనఞ్ఞసాధారణత్తా. తజ్జాఅయోనిసోమనసికారపరిక్ఖతాని అధిగమతక్కనాని సస్సతవాదాదిఅభినివేసాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి కప్పనజాలస్స అసముగ్ఘాటితత్తా. వేదనాదీనం అనవబోధేన వేదనాపచ్చయా తణ్హా వడ్ఢతీతి యుజ్జతి అస్సాదానుపస్సనాసబ్భావతో, సతి చ వేదయితభావే (వేదయితరాగే (దీ. ని. టీ. ౧.౧४४) తత్థ అత్తత్తనియగాహో, సస్సతాదిగాహో చ విపరిప్ఫన్దతీతి యుజ్జతి కారణస్స సన్నిహితత్తా. తణ్హాపచ్చయా హి ఉపాదానం సమ్భవతి. సస్సతాదివాదే పఞ్ఞపేన్తానం, తదనుచ్ఛవికఞ్చ వేదనం వేదయన్తానం ఫస్సో హేతూతి యుజ్జతి విసయిన్ద్రియవిఞ్ఞాణసఙ్గతియా వినా తదభావతో. ఛఫస్సాయతననిమిత్తం వట్టస్స అనుపచ్ఛేదోతి యుజ్జతి తత్థ అవిజ్జాతణ్హానం అప్పహీనత్తా. ఛన్నం ఫస్సాయతనానం సముదయత్థఙ్గమాదిపజాననా సబ్బదిట్ఠిగతికసఞ్ఞం అతిచ్చ తిట్ఠతీతి యుజ్జతి చతుసచ్చపటివేధభావతో. ఇమాహియేవ ద్వాసట్ఠియా సబ్బదిట్ఠిగతానం

అన్తోజాలీకతభావోతి యుజ్జతి అకిరియవాదాదీనం, ఇస్సరవాదాదీనఞ్చ తదన్తోగధత్తా, తథా చేవ హేట్ఠా సంవణ్ణితం. ఉచ్ఛిన్నభవనేత్తికో తథాగతస్స కాయోతి యుజ్జతి భగవతో అభినీహారసమ్పత్తియా చతూసు సతిపట్ఠానేసు ఠత్వా సత్తన్నం బోజ్ఝఙ్గానం యథాభూతం భావితత్తా. కాయస్స భేదా పరినిబ్బుతం న దక్ఖన్తీతి యుజ్జతి అనుపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తియం రూపాదీసు కస్సచిపి అనవసేసతోతి ఇమినా నయేన అత్థతో చ సుత్తే బ్యఞ్జనత్థానం యుత్తితావిభావనలక్ఖణో **యుత్తిహారో** నామ యథాహ "సబ్బేసం హారానం, యా భూమీ"తిఆది (నేత్తి. ౪.౩).

పదట్ఠానహారవణ్ణనా

వణ్ణారహావణ్ణదుబ్బణ్ణతానాదేయ్యవచనతాది విపత్తీనం పదట్ఠానం. వణ్ణారహవణ్ణసుబ్బణ్ణతాసద్ధేయ్యవచనతాది సమ్పత్తీనం పదట్ఠానం. తథా ఆఘాతాదయో నిరయాదిదుక్ఖస్స పదట్ఠానం. ఆఘాతాదీనమకరణం సగ్గసమ్పత్తియాదిసబ్బసమ్పత్తీనం పదట్ఠానం. పాణాతిపాతాదిపటివిరతి అరియస్స సీలక్ఖన్ధస్స పదట్ఠానం, అరియో సీలక్ఖన్ధో అరియస్స సమాధిక్ఖన్ధస్స పదట్ఠానం. అరియో సమాధిక్ఖన్ధో అరియస్స పఞ్ఞాక్ఖన్ధస్స పదట్ఠానం. గమ్భీరతాదివిసేసయుత్తం భగవతో పటివేధప్పకారఞాణం దేసనాఞాణస్స పదట్ఠానం. దేసనాఞాణం వేనేయ్యానం సకలవట్టదుక్ఖనిస్సరణస్స పదట్ఠానం. సబ్బాయపి దిట్ఠియా దిట్ఠుపాదానభావతో సా యథారహం నవవిధస్సపి భవస్స పదట్ఠానం. భవో జాతియా. జాతి జరామరణస్స, సోకాదీనఞ్చ పదట్ఠానం. వేదనానం యథాభూతం సముదయత్థఙ్గమాదిపటివేధనా చతున్నం అరియసచ్చానం అనుబోధపటివేధో హోతి. తత్థ అనుబోధో పటివేధస్స పదట్ఠానం. పటివేధో చతుబ్బిధస్స సామఞ్ఞఫలస్స పదట్ఠానం. "అజానతం అపస్సత"న్తి అవిజ్జాగహణం. తత్థ అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పదట్ఠానం, సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణస్స. యావ వేదనా తణ్హాయ పదట్ఠానన్తి నేత్వా తేసం "వేదనాపచ్చయా తణ్హా"తిఆదినా పాళియమాగతనయేన సమ్బుజ్ఝితబ్బం. "తణ్హాగతానం పరితస్సితవిప్ఫన్దిత"న్తి ఏత్థ తణ్హా ఉపాదానస్స పదట్ఠానం. "తదపి ఫస్సపచ్చయా"తి ఏత్థ సస్సతాదిపఞ్ఞాపనం పరేసం మిచ్ఛాభినివేసస్స పదట్ఠానం. మిచ్ఛాభినివేసో
సద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయయోనిసోమనసికారధమ్మానుధమ్మపటిపత్తీహి విముఖతాయ అసద్ధమ్మస్సవనాదీనఞ్చ పదట్ఠానం. "అఞ్ఞత్ర ఫస్సా"తిఆదీసు ఫస్సో వేదనాయ పదట్ఠానం. ఛ ఫస్సాయతనాని ఫస్సస్స, సకలస్స చ వట్టదుక్ఖస్స పదట్ఠానం. ఛన్నం ఫస్సాయతనానం యథాభూతం సముదయాదిపజాననం నిబ్బిదాయ పదట్ఠానం, నిబ్బిదా విరాగస్సాతిఆదినా యావ అనుపాదాపరినిబ్బానం నేతబ్బం. భగవతో భవనేత్తిసముచ్ఛేదో సబ్బఞ్ఞుతాయ పదట్ఠానం, తథా అనుపాదాపరినిబ్బానస్స చాతి. అయం సుత్తే ఆగతధమ్మానం పదట్ఠానధమ్మా, తేసఞ్చ పదట్ఠానధమ్మాతి యథాసమ్భవం పదట్ఠానధమ్మనిద్ధారణలక్ఖణో **పదట్ఠానహారో** నామ. వుత్తఞ్హి "ధమ్మం దేసేతి జినో, తస్స చ ధమ్మస్స యం పదట్ఠాన"న్తిఆది (నేత్తి. ౪.౪).

లక్ఖణహారవణ్ణనా

ఆఘాతాదిగ్గహణేన కోధూపనాహమక్ఖపలాసఇస్సామచ్ఛరియసారమ్భపరవమ్భనాదీనం సఙ్గహో పటిఘచిత్తుప్పాదపరియాపన్నతాయ ఏకలక్ఖణత్తా. ఆనన్దాదిగ్గహణేన అభిజ్ఝావిసమలోభమానాతిమానమదప్పమాదానం సఙ్గహో లోభచిత్తుప్పాదపరియాపన్నతాయ ఏకలక్ఖణత్తా. తథా ఆఘాతగ్గహణేన అవసిట్ఠగన్థనీవరణానం సఙ్గహో కాయగన్థనీవరణలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. ఆనన్దగ్గహణేన ఫస్సాదీనం సఙ్గహో సఙ్ఖారక్ఖన్ధలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. సీలగ్గహణేన అధిచిత్తాధిపఞ్ఞాసిక్ఖానం సఙ్గహో సిక్ఖాలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. దిట్ఠిగ్గహణేన అవసిట్ఠఉపాదానానం సఙ్గహో ఉపాదానలక్ఖణేన

ఏకలక్ఖణత్తా. “వేదనాన”న్తి ఏత్థ వేదనాగ్గహణేన అవసిట్ఠఉపాదానక్ఖన్ధానం సఙ్గహో ఉపాదానక్ఖన్ధలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. తథా ధమ్మాయతనధమ్మధాతుపరియాపన్నవేదనాగ్గహణేన సమ్మసనుపగానం సబ్బేసమ్పి ఆయతనానం, ధాతూనఞ్చ సఙ్గహో ఆయతనలక్ఖణేన, ధాతులక్ఖణేన చ ఏకలక్ఖణత్తా. “అజానతం అపస్సత”న్తి ఏత్థ అవిజ్జాగ్గహణేన హేతుఆసవోఘయోగనీవరణాదీనం సఙ్గహో హేతాదిలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా, తథా “తణ్హాగతానం పరితస్సితవిప్ఫన్దిత”న్తి ఏత్థ తణ్హాగ్గహణేనపి. “తదపి ఫస్సపచ్చయా”తి ఏత్థ ఫస్సగ్గహణేన సఞ్ఞాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణానం సఙ్గహో విపల్లాసహేతుభావేన, ఖన్ధలక్ఖణేన చ ఏకలక్ఖణత్తా. ఛఫస్సాయతనగ్గహణేన అవసిట్ఠఖన్ధాయతనధాతిన్ద్రియాదీనం సఙ్గహో ఫస్సుప్పత్తినిమిత్తతాయ, సమ్మసనీయభావేన చ ఏకలక్ఖణత్తా. భవసేత్తిగ్గహణేన అవిజ్జాదీనం సంకిలేసధమ్మానం సఙ్గహో వట్టహేతుభావేన ఏకలక్ఖణత్తాతి. అయం సుత్తే అనాగతేపి ధమ్మే ఏకలక్ఖణతాదినా ఆగతే వియ నిద్ధారణలక్ఖణో **లక్ఖణహారో** నామ. తథా హి వుత్తం “వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే, యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా”తిఆది (నేత్తి॰ ౪.౩).

చతుబ్యూహహారవణ్ణనా

మమన్తి అనేరుత్తపదం, తథా వాతి చ. భిక్ఖనసీలా భిక్ఖూ. పరేన్తివిరుద్ధభావముపగచ్ఛన్తీతి పరా, అఞ్ఞత్థే పనేతం అనేరుత్తపదన్తి ఏవమాదినా **నేరుత్తం,** తం పన “ఏవ”న్తిఆదినిదానపదానం, “మమ”న్తిఆదిపాళిపదానఞ్చ అట్ఠకథావసేన, తస్సా లీనత్థవిభావనీవసేన చ సువిఞ్ఞేయ్యత్తా అతివిత్థారభయేన న విత్థారయిమ్హ. యే తే నిన్దాపసంసాహి సమ్మాకమ్పితచేతసా మిచ్ఛాజీవతో అనోరతా సస్సతాదిమిచ్ఛాభినివేసినో సీలాదిధమ్మక్ఖన్ధేసు అప్పతిట్ఠితా సమ్మాసమ్బుద్ధగుణరసస్సాదవిముఖా వేనేయ్యా, తే కథం ను ఖో యథావుత్తదోసవినిముత్తా సమ్మాపటిపత్తియా ఉభయహితపరా భవేయ్యున్తి అయమేత్థ భగవతో **అధిప్పాయో.** ఏవమధిప్పేతా పుగ్గలా, దేసనాభాజనట్ఠానే చ దస్సితా ఇమిస్సా దేసనాయ **నిదానం.**

పుబ్బాపరానుసన్ధి పన పదసన్ధిపదత్థనిద్దేసనిక్ఖేపసుత్తదేసనాసన్ధివసేన ఛబ్బిధా. తత్థ “మమ”న్తి ఏతస్స “అవణ్ణ”న్తి ఇమినా సమ్బన్ధోతిఆదినా పదస్స పదన్తరేన సమ్బన్ధో **పదసన్ధి.** “మమ”న్తి వుత్తస్స భగవతో “అవణ్ణ”న్తి వుత్తేన పరేహి ఉపవదితేన అగుణేనసమ్బన్ధోతిఆదినా పదత్థస్స పదత్థన్తరేన సమ్బన్ధో **పదత్థసన్ధి.** “మమం వా భిక్ఖవే, పరే అవణ్ణం భాసేయ్యు”న్తిఆదిదేసనా సుప్పియేన పరిబ్బాజకేన వుత్తఅవణ్ణానుసన్ధివసేన పవత్తా. “మమం వా భిక్ఖవే, పరే వణ్ణం భాసేయ్యు”న్తిఆదిదేసనా బ్రహ్మదత్తేన మాణవేన వుత్తవణ్ణానుసన్ధివసేన పవత్తా. “అత్థి భిక్ఖవే, అఞ్ఞేవ ధమ్మా గమ్భీరా దుద్దసా దురనుబోధా”తిఆదిదేసనా భిక్ఖూహి వుత్తవణ్ణానుసన్ధివసేన పవత్తాతి ఏవం నానానుసన్ధికస్స సుత్తస్స తంతదనుసన్ధీహి, ఏకానుసన్ధికస్స చ పుబ్బాపరభాగేహి సమ్బన్ధో **నిద్దేససన్ధి. నిక్ఖేపసన్ధి** పన చతుబ్బిధసుత్తనిక్ఖేపవసేన. **సుత్తసన్ధి** చ తివిధసుత్తానుసన్ధివసేన అట్ఠకథాయం ఏవ విచారితా, అమ్హేహి చ పుబ్బే సంవణ్ణితా. ఏకిస్సా దేసనాయ దేసనాన్తరేహి సద్ధిం సంసన్దనం **దేసనాసన్ధి,** సా పనేవం వేదితబ్బా – “మమం వా భిక్ఖవే…పే.… న చేతసో అనభిరద్ధి కరణీయా”తి అయం దేసనా “ఉభతోదణ్డకేన చేపి భిక్ఖవే, కకచేన చోరా ఓచరకా అఙ్గమఙ్గాని ఓకన్తేయ్యుం, తత్రాపి యో మనో పదూసేయ్య, న మే సో తేన సాసనకరో”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౨) ఇమాయ దేసనాయ సద్ధిం సంసన్దతి. “తుమ్హంయేవస్స తేన అనన్తరాయో”తి అయం “కమ్మస్సకా మాణవ సత్తా కమ్మదాయాదా కమ్మయోనీ కమ్మబన్ధూ కమ్మపటిసరణా కమ్మం సత్తే విభజతి, యదిదం హీనపణీతతాయా”తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౮౯-౨౯౭) ఇమాయ, “అపి ను తుమ్హే…పే.… ఆజానేయ్యాథా”తి అయం –

> “కుద్ధో అత్థం న జానాతి, కుద్ధో ధమ్మం న పస్సతి;
>
> అన్ధం తమం తదా హోతి, యం కోధో సహతే నర”న్తి. (అ॰ ని॰ ౭.౬౪; మహాని॰ ౫, ౧౫౬, ౧౯౫); –

ఇమాయ, “మమం వా భిక్ఖవే, పరే వణ్ణం…పే॰… న చేతసో ఉబ్బిలావితత్తం కరణీయ”న్తి అయం “ధమ్మాపి వో భిక్ఖవే, పహాతబ్బా, పగేవ అధమ్మా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౦), “కుల్లూపమం వో భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి నిత్థరణత్థాయ, నో గహణత్థాయా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౦) చ ఇమాయ, “తత్ర చే తుమ్హే…పే॰… తుమ్హంయేవస్స తేన అన్తరాయో”తి అయం –

> “లుద్ధో అత్థం న జానాతి, లుద్ధో ధమ్మం న పస్సతి;
>
> అన్ధం తమం తదా హోతి, యం లోభో సహతే నర”న్తి. (ఇతివు॰ ౮౮; మహాని॰ ౫, ౧౫౬; చూళని॰ ౧౨౮) చ –

> “కామన్ధా జాలసఞ్ఛన్నా, తణ్హాఛదనఛాదితా;
>
> పమత్తబన్ధునాబద్ధా, మచ్ఛావ కుమీనాముఖే;
>
> జరామరణమన్వేన్తి, వచ్ఛో ఖీరపకోవ మాతర”న్తి. (ఉదా॰ ౬౪; నేత్తి॰ ౨౭, ౯౦; పేటకో॰ ౧౪) చ –

ఇమాయ, “అప్పమత్తకం ఖో పనేతం సీలమత్తక”న్తి అయం “వివిచ్చేవ కామేహి…పే॰… పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, అయమ్పి ఖో బ్రాహ్మణ యఞ్ఞో పురిమేహి యఞ్ఞేహి అప్పట్ఠతరో చ అప్పసమారమ్భతరో చ మహప్ఫలతరో చ మహానిసంసతరో చా”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౫౩) ఇమాయ పఠమజ్ఝానస్స సీలతో మహప్ఫలమహానిసంసతరతావచనేన ఝానతో సీలస్స అప్పఫలఅప్పానిసంసతరభావదీపనతో.

“పాణాతిపాతం పహాయా”తిఆదిదేసనా “సమణో ఖలు భో గోతమో సీలవా అరియసీలేన సమన్నాగతో”తిఆదిదేసనాయ (దీ॰ ని॰ ౧.౩౦౪), “అత్థి భిక్ఖవే అఞ్ఞేవ ధమ్మా గమ్భీరా”తిఆదిదేసనా “అధిగతో ఖో మ్యాయం ధమ్మో గమ్భీరో దుద్దసో దురనుబోధో”తిఆదిదేసనాయ, (దీ॰ ని॰ ౨.౬౭; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౭, ౮) గమ్భీరతాదివిసేసయుత్తధమ్మపటివేధేన హి ఞాణస్స గమ్భీరాదిభావో విఞ్ఞాయతి.

“సన్తి భిక్ఖవే, ఏకే సమణబ్రాహ్మణా పుబ్బన్తకప్పికా”తిఆదిదేసనా “సన్తి భిక్ఖవే, ఏకే సమణబ్రాహ్మణా పుబ్బన్తకప్పికా…పే॰… అభివదన్తి సస్సతో అత్తా చ లోకో చ, ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞన్తి ఇత్థేకే అభివదన్తి, అసస్సతో, సస్సతో చ అసస్సతో చ, నేవసస్సతో చ నాసస్సతో చ, అన్తవా, అనన్తవా, అన్తవా చ అనన్తవా చ, నేవన్తవా చ నానన్తవా చ అత్తా చ లోకో చ, ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞన్తి ఇత్థేకే అభివదన్తీ”తిఆదిదేసనాయ (మ॰ ని॰ ౩.౨౭).

తథా “సన్తి భిక్ఖవే, ఏకే సమణబ్రాహ్మణా అపరన్తకప్పికా”తిఆదిదేసనా “సన్తి భిక్ఖవే …పే॰… అభివదన్తి సఞ్ఞీ అత్తా హోతి అరోగో పరం మరణా. ఇత్థేకే అభివదన్తి అసఞ్ఞీ, సఞ్ఞీ చ అసఞ్ఞీ చ, నేవసఞ్ఞీ చ నాసఞ్ఞీ చ అత్తా హోతి అరోగో పరం మరణా. ఇత్థేకే అభివదన్తి సతో వా పన సత్తస్స ఉచ్ఛేదం వినాసం విభవం పఞ్ఞపేన్తి, దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం వా పనేకే అభివదన్తీ”న్తిఆదిదేసనాయ (మ॰ ని॰ ౩.౨౧), “వేదనానం సముదయఞ్చ…పే॰… తథాగతో”తిఆదిదేసనా “తదిదం సఙ్ఖతం ఓళారికం, అత్థి ఖో పన సఙ్ఖారానం నిరోధో, అత్థేతన్తి ఇతి విదిత్వా తస్స నిస్సరణదస్సావీ తథాగతో

తదుపాతివత్తో”తిఆదిదేసనాయ (మ॰ ని॰ ౩.౨౯), “తదపి తేసం…పే॰… విప్ఫన్దితమేవా”తి అయం “ఇదం తేసం వత అఞ్ఞత్రేవ సద్ధాయ అఞ్ఞత్ర రుచియా అఞ్ఞత్ర అనుస్సవా అఞ్ఞత్ర ఆకారపరివితక్కా అఞ్ఞత్ర దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తియా పచ్చత్తంయేవ ఞాణం భవిస్సతి పరిసుద్ధం పరియోదాత’న్తి నేతం ఠానం విజ్జతి. పచ్చత్తం ఖో పన భిక్ఖవే, ఞాణే అసతి పరిసుద్ధే పరియోదాతే యదపి తే భోన్తో సమణబ్రాహ్మణా తత్థ ఞాణభాగమత్తమేవ పరియోదాపేన్తి, తదపి తేసం భవతం సమణబ్రాహ్మణానం ఉపాదానమక్ఖాయతీ”తిఆదిదేసనాయ (సం॰ ని॰ ౨.౪౩), “తదపి ఫస్సపచ్చయా”తి అయం “చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనా, వేదనాపచ్చయా తణ్హా, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదాన”న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౪౫), “ఛన్దమూలకా ఇమే ఆవుసో ధమ్మా మనసికారసముట్ఠానా ఫస్ససమోధానా వేదనాసమోసరణా”తి (పరియేసితబ్బం) చ ఆదిదేసనాయ, “యతో ఖో భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఛన్నం ఫస్సాయతనాన”న్తిఆదిదేసనా “యతో ఖో భిక్ఖవే, భిక్ఖు నేవ వేదనం అత్తతో సమనుపస్సతి, న సఞ్ఞం, న సఙ్ఖారే, న విఞ్ఞాణం అత్తతో సమనుపస్సతి, సో ఏవం అసమనుపస్సన్తో న కిఞ్చి లోకే ఉపాదియతి, అనుపాదియం న పరితస్సతి, అపరితస్సం పచ్చత్తంయేవ పరినిబ్బాయతీ”తిఆదిదేసనాయ, “సబ్బేతే ఇమేహేవ ద్వాసట్ఠియా వత్థూహి అన్తోజాలీకతా”తిఆదిదేసనా “యే హి కేచి భిక్ఖవే…పే॰… అభివదన్తి, సబ్బేతే ఇమానేవ పఞ్చ కాయాని అభివదన్తి ఏతేసం వా అఞ్ఞతర”న్తిఆదిదేసనాయ (మ॰ ని॰ ౩.౨౬), “కాయస్స భేదా…పే॰… దేవమనుస్సా”తి అయం –

> “అచ్చీ యథా వాతవేగేన ఖిత్తా (ఉపసివాతి భగవా),
> అత్థం పలేతి న ఉపేతి సఙ్ఖం;
> ఏవం మునీ నామకాయా విముత్తో,
> అత్థం పలేతి న ఉపేతి సఙ్ఖ”న్తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౮౦) –

ఆదిదేసనాయ సద్ధిం సంసన్దతీతి. అయం నేరుత్తమధిప్పాయదేసనానిదానపుబ్బాపరానుసన్ధీనం చతున్నం విభావనలక్ఖణో **చతుబ్యూహహారో** నామ. వుత్తమ్పి చేతం “నేరుత్తమధిప్పాయో”తిఆది (నేత్తి॰ ౪.౬).

ఆవత్తహారవణ్ణనా

ఆఘాతాదీనమకరణీయతావచనేన ఖన్తిసోరచ్చానుట్ఠానం. తత్థ ఖన్తియా సద్ధాపఞ్ఞాపరాపకారదుక్ఖసహగతానం సఙ్గహో, తథా సోరచ్చేన సీలస్స. సద్ధాదిగ్గహణేన చ సద్ధిన్ద్రియాదిసకలబోధిపక్ఖియధమ్మా ఆవత్తన్తి. సీలగ్గహణేన అవిప్పటిసారాదయో సబ్బేపి సీలానిసంసధమ్మా ఆవత్తన్తి. పాణాతిపాతాదీహి పటివిరతివచనేన అప్పమాదవిహారో, తేన సకలం సాసనబ్రహ్మచరియం ఆవత్తతి. గమ్భీరతాదివిసేసయుత్తధమ్మగ్గహణేన మహాబోధిపకిత్తనం. అనావరణఞాణపదట్ఠానఞ్హి ఆసవక్ఖయఞాణం, ఆసవక్ఖయఞాణపదట్ఠానఞ్చ అనావరణఞాణం మహాబోధీతి వుచ్చతి, తేన దసబలాదయో సబ్బే బుద్ధగుణా ఆవత్తన్తి. సస్సతాదిదిట్ఠిగ్గహణేన తణ్హావిజ్జానం సఙ్గహో, తాహి అనమతగ్గం సంసారవట్టం ఆవత్తతి. వేదనానం యథాభూతం సముదయాదిపటివేధనేన భగవతో పరిఞ్ఞాత్తయవిసుద్ధి, తాయ పఞ్ఞాపారమిముఖేన సబ్బాపి పారమియో ఆవత్తన్తి. “అజానతం అపస్సత”న్తి ఏత్థ అవిజ్జాగ్గహణేన అయోనిసోమనసికారపరిగ్గహో, తేన చ నవ అయోనిసోమనసికారమూలకా ధమ్మా ఆవత్తన్తి. “తణ్హాగతానం పరితస్సితవిప్ఫన్దిత”న్తి ఏత్థ తణ్హాగ్గహణేన నవ తణ్హామూలకా ధమ్మా ఆవత్తన్తి. “తదపి ఫస్సపచ్చయా”తిఆది సస్సతాదిపఞ్ఞాపనస్స పచ్చయాధీనవుత్తిదస్సనం, తేన

అనిచ్చతాదిలక్ఖణత్తయం ఆవత్తతి. ఛన్నం ఫస్సాయతనానం యథాభూతం పజాననేన విముత్తిసమ్పదానిద్దేసో, తేన సత్తపి విసుద్ధియో ఆవత్తన్తి. "ఉచ్ఛిన్నభవనేత్తికో తథాగతస్స కాయో"తి తణ్హాపహానం వుత్తం, తేన భగవతో సకలసంకిలేసప్పహానం ఆవత్తతీతి అయం దేసనాయ గహితధమ్మానం సభాగవిసభాగధమ్మవసేన ఆవత్తనలక్ఖణో **ఆవత్తహారో** నామ. యథాహ "ఏకమ్హి పదట్ఠానే, పరియేసతి సేసకం పదట్ఠాన"న్తిఆది (నేత్తి॰ ౪.౭).

విభత్తిహారవణ్ణనా

ఆఘాతానన్దాదయో అకుసలా ధమ్మా, తేసం అయోనిసోమనసికారాది పదట్ఠానం. యేహి పన ధమ్మేహి ఆఘాతానన్దాదీనం అకరణం అప్పవత్తి, తే అబ్యాపాదాదయో కుసలా ధమ్మా, తేసం యోనిసోమనసికారాది పదట్ఠానం. తేసు ఆఘాతాదయోకామావచరావ, అబ్యాపాదాదయో చతుభూమకా, తథా పాణాతిపాతాదీహి పటివిరతి కుసలా వా అబ్యాకతా వా, తస్సా హిరోత్తప్పాదయో ధమ్మా పదట్ఠానం. తత్థ కుసలా సియా కామావచరా, సియా లోకుత్తరా. అబ్యాకతా లోకుత్తరావ. "అత్థి భిక్ఖవే, అఞ్ఞేవ ధమ్మా గమ్భీరా"తి వుత్తధమ్మా సియా కుసలా, సియా అబ్యాకతా. తత్థ కుసలానం వుట్ఠానగామినివిపస్సనా పదట్ఠానం. అబ్యాకతానం మగ్గధమ్మా, విపస్సనా, ఆవజ్జనా వా పదట్ఠానం. తేసు కుసలా లోకుత్తరావ, అబ్యాకతా సియా కామావచరా, సియా లోకుత్తరా, సబ్బాపి దిట్ఠియో అకుసలావ కామావచరావ, తాసం అవిసేసేన మిచ్ఛాభినివేసే అయోనిసోమనసికారో పదట్ఠానం. విసేసతో పన సన్తతిఘనవినిబ్భోగాభావతో ఏకత్తనయస్స మిచ్ఛాగాహో అతీతజాతిఅనుస్సరణతక్కసహితో సస్సతదిట్ఠియా పదట్ఠానం. హేతుఫలభావేన సమ్బన్ధభావస్స అగ్గహణతో నానత్తనయస్స మిచ్ఛాగాహో తజ్జాసమన్నాహారసహితో ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా పదట్ఠానం. ఏవం సేసదిట్ఠీనమ్పి యథాసమ్భవం వత్తబ్బం.

"వేదనాన"న్తి ఏత్థ వేదనా సియా కుసలా, సియా అకుసలా, సియా అబ్యాకతా, సియా కామావచరా, సియా రూపావచరా, సియా అరూపావచరా, తాసం ఫస్సో పదట్ఠానం. వేదనానం యథాభూతం వేదనానం సముదయాదిపటివేధనం మగ్గఞాణం, అనుపాదావిముత్తి చ ఫలఞాణం, తేసం "అఞ్ఞేవ ధమ్మా గమ్భీరా"తి ఏత్థ వుత్తనయేన ధమ్మాదివిభాగో నేతబ్బో. "అజానతం అపస్సత"న్తిఆదీసు అవిజ్జాతణ్హా అకుసలా కామావచరా, తాసు అవిజ్జాయ ఆసవా, అయోనిసోమనసికారో ఏవ వా పదట్ఠానం. తణ్హాయ సంయోజనియేసు ధమ్మేసు అస్సాదదస్సనం పదట్ఠానం. "తదపి ఫస్సపచ్చయా"తి ఏత్థ ఫస్సస్స వేదనాయ వియ ధమ్మాదివిభాగో వేదితబ్బో. ఇమినా నయేన ఫస్సాయతనాదీనమ్పి యథారహం ధమ్మాదివిభాగో నేతబ్బోతి అయం సంకిలేసధమ్మే, వోదానధమ్మే చ సాధారణాసాధారణతో, పదట్ఠానతో, భూమితో చ విభజనలక్ఖణో **విభత్తిహారో** నామ. యథాహ "ధమ్మఞ్చ పదట్ఠానం, భూమిఞ్చ విభజ్జతే అయం హారో"తిఆది (నేత్తి॰ ౪.౮).

పరివత్తనహారవణ్ణనా

ఆఘాతాదీనమకరణం ఖన్తిసోరచ్చాని అనుబ్రూహేత్వా పటిసఙ్ఖానభావనాబలసిద్ధియా ఉభయహితపటిపత్తిమావహతి. ఆఘాతాదయో పన పవత్తియమానా దుబ్బణ్ణతం, దుక్ఖసేయ్యం, భోగహానిం, అకిత్తిం, పరేహి దురుపసఙ్కమనతఞ్చ నిప్ఫాదేన్తా నిరయాదీసు మహాదుక్ఖమావహన్తి. పాణాతిపాతాదిపటివిరతి అవిప్పటిసారాదికల్యాణం పరమ్పరమావహతి. పాణాతిపాతాది పన విప్పటిసారాదిఅకల్యాణం పరమ్పరమావహతి. గమ్భీరతాదివిసేసయుత్తం ఞాణం వేసేయ్యానం

యథారహం విజ్జాభిఞ్ఞాదిగుణవిసేసమావహతి సబ్బఞ్ఞేయ్యస్స యథాసభావావబోధతో. తథా గమ్భీరతాదివిసేసరహితం పన ఞాణం ఞేయ్యేసు సాధారణభావతో యథావుత్తగుణవిసేసం నావహతి. సబ్బాపి చేతా దిట్ఠియో యథారహం సస్సతుచ్ఛేదభావతో అన్తద్వయభూతా సక్కాయతీరం నాతివత్తన్తి అనియ్యానికసభావత్తా. సమ్మాదిట్ఠి పన సపరిక్ఖారా మజ్ఝిమపటిపదాభూతా సక్కాయతీరమతిక్కమ్మ పారం గచ్ఛతి నియ్యానికసభావత్తా. వేదనానం యథాభూతం సముదయాదిపటివేధనా అనుపాదావిముత్తిమావహతి మగ్గభావతో. వేదనానం యథాభూతం సముదయాదిఅసమ్పటివేధో సంసారచారకావరోధమావహతి సఙ్ఖారానం పచ్చయభావతో. వేదయితసభావపటిచ్ఛాదకో సమ్మోహో తదభినన్దనమావహతి, యథాభూతావబోధో పన తత్థ నిబ్బేధం, విరాగఞ్చ ఆవహతి. మిచ్ఛాభినివేసే అయోనిసోమనసికారసహితా తణ్హా అనేకవిహితం దిట్ఠిజాలం పసారేతి. యథావుత్తతణ్హాసముచ్ఛేదో పఠమమగ్గో తం దిట్ఠిజాలం సఙ్కోచేతి. సస్సతవాదాదిపఞ్ఞాపనస్స ఫస్సో పచ్చయో అసతి ఫస్సే తదభావతో. దిట్ఠిబన్ధనబద్ధానం ఫస్సాయతనాదీనమనిరోధనేన ఫస్సాదిఅనిరోధో సంసారదుక్ఖస్స అనివత్తియేవ యాథావతో ఫస్సాయతనాదిపరిఞ్ఞా సబ్బదిట్ఠిదస్సనాని అతివత్తతి, తేసం పన తథా అపరిఞ్ఞా దిట్ఠిదస్సనం నాతివత్తతి. భవనేత్తిసముచ్ఛేదో ఆయతిం అత్తభావస్స అనిబ్బత్తియా సంవత్తతి, అసముచ్ఛిన్నాయ భవనేత్తియా అనాగతే భవప్పబన్ధో పరివత్తతియేవాతి అయం సుత్తే నిద్దిట్ఠానం ధమ్మానం పటిపక్ఖతో పరివత్తనలక్ఖణో **పరివత్తనహారో** నామ. కిమాహ “కుసలాకుసలే ధమ్మే, నిద్దిట్ఠే భావితే పహీనే చా”తిఆది.

వేవచనహారవణ్ణనా

“మమం మమ మే”తి పరియాయవచనం. ‘వా యది చా”తి పరియాయవచనం. “భిక్ఖవే సమణా తపస్సినో”తి పరియాయవచనం. “పరే అఞ్ఞే పటివిరుద్ధా”తి…పే॰… నం. “అవణ్ణం అకిత్తిం నిన్ద”న్తి…పే॰… నం. “భాసేయ్యుం భణేయ్యుం కథేయ్యు”న్తి…పే॰… నం. “ధమ్మస్స వినయస్స సత్థుసాసనస్సా”తి…పే॰… నం. “సఙ్ఘస్స సమూహస్స గణస్సా”తి…పే॰… నం. “తత్ర తత్థ తేసూ”తి…పే॰… నం. “తుమ్హేహి వో భవన్తేహీ”తి…పే॰… నం. “ఆఘాతో దోసో బ్యాపాదో”తి…పే॰… నం “అప్పచ్చయో దోమనస్సం చేతసికదుక్ఖ”న్తి…పే॰… నం. “చేతసో చిత్తస్స మనసో”తి…పే॰… నం. “అనభిరద్ధి బ్యాపత్తి మనోపదోసో”తి…పే॰… నం. “న నో అ మా”తి…పే॰… నం. “కరణీయా ఉప్పాదేతబ్బా పవత్తేతబ్బా”తి పరియాయవచనం. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు వేవచనం వత్తబ్బన్తి అయం తస్స తస్స అత్థస్స తంతంపరియాయసద్దయోజనాలక్ఖణో **వేవచనహారో** నామ. వుత్తఞ్హేతం “వేవచనాని బహూని తు, సుత్తే వుత్తాని ఏకధమ్మస్సా”తిఆది (నేత్తి॰ ౪.౧౦).

పఞ్ఞత్తిహారవణ్ణనా

ఆఘాతో వత్థువసేన దసవిధేన, ఏకూనవీసతివిధేన వా పఞ్ఞత్తో. అపచ్చయో ఉపవిచారవసేన ఛధా పఞ్ఞత్తో. ఆనన్దో పీతిఆదివసేన వేవచనేన నవధా పఞ్ఞత్తో. పీతి సామఞ్ఞతో పన ఖుద్దికాదివసేన పఞ్చధా పఞ్ఞత్తో. సోమనస్సం ఉపవిచారవసేన ఛధా, సీలం వారిత్తచారిత్తాదివసేన అనేకధా, గమ్భీరతాదివిసేసయుత్తం ఞాణం చిత్తుప్పాదవసేన చతుధా, ద్వాదసధా వా, విసయభేదతో అనేకధా చ, దిట్ఠిసస్సతాదివసేన ద్వాసట్ఠియా భేదేహి, తదన్తోగధవిభాగేన అనేకధా చ, వేదనా ఛధా, అట్ఠసతధా, అనేకధా చ, తస్సా సముదయో పఞ్చధా, తథా అత్థఙ్గమోపి, అస్సాదో దువిధేన, ఆదీనవో తివిధేన, నిస్సరణం ఏకధా , చతుధా చ, అనుపాదావిముత్తి దువిధేన, “అజానతం అపస్సత”న్తి వుత్తా అవిజ్జా విసయభేదేన చతుధా, అట్ఠధా చ, “తణ్హాగతాన”న్తిఆదినా వుత్తా తణ్హా ఛధా, అట్ఠసతధా, అనేకధా చ, ఫస్సో నిస్సయవసేన ఛధా, ఉపాదానం

చతుధా, భవో ద్విధా, అనేకధా చ, జాతి వేవచనవసేన ఛధా, తథా జరా సత్తధా, మరణం అట్ఠధా, నవధా చ, సోకో పఞ్చధా, పరిదేవో ఛధా, దుక్ఖం చతుధా, తథా దోమనస్సం, ఉపాయాసో చతుధా పఞ్ఞత్తోతి అయం పభేదపఞ్ఞత్తి, సమూహపఞ్ఞత్తి చ.

"సముదయో హోతీ"తి పభవపఞ్ఞత్తి, "యథాభూతం పజానాతీ"తి దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి, సముదయస్స పహానపఞ్ఞత్తి, నిరోధస్స సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తి, మగ్గస్స భావనాపఞ్ఞత్తి. "అన్తోజాలీకతా"తిఆదిసబ్బదిట్ఠీనం సఙ్గహపఞ్ఞత్తి. "ఉచ్ఛిన్నభవనేత్తికో"తిఆది దువిధేన పరినిబ్బానపఞ్ఞత్తీతి ఏవం ఆఘాతాదీనం పభవపఞ్ఞత్తిపరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తిఆదివసేన. తథా "ఆఘాతో"తి బ్యాపాదస్స వేవచనపఞ్ఞత్తి. "అప్పచ్చయో"తి దోమనస్సస్సవేవచనపఞ్ఞత్తీతిఆదివసేన చ పఞ్ఞత్తిభేదో విభజ్జితబ్బోతి అయం ఏకేకస్స ధమ్మస్స అనేకాహి పఞ్ఞత్తీహి పఞ్ఞపేతబ్బాకారవిభావనలక్ఖణో **పఞ్ఞత్తిహారో** నామ, తేన వుత్తం "ఏకం భగవా ధమ్మం, పణ్ణత్తీహి వివిధాహి దేసేతీ"తిఆది (నేత్తి॰ ౪.౧౧).

ఓతరణహారవణ్ణనా

ఆఘాతగ్గహణేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహో, తథా అనభిరద్ధిగ్గహణేన. అప్పచ్చయగ్గహణేన వేదనాక్ఖన్ధసఙ్గహోతి ఇదం **ఖన్ధముఖేన ఓతరణం.** తథా ఆఘాతాదిగ్గహణేన ధమ్మాయతనం, ధమ్మధాతు, దుక్ఖసచ్చం, సముదయసచ్చం వా గహితన్తి ఇదం **ఆయతనముఖేన, ధాతుముఖేన, సచ్చముఖేన** చ **ఓతరణం** . తథా ఆఘాతాదీనం సహజాతా అవిజ్జా హేతుసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి పచ్చయో, అసహజాతా పన అనన్తరనిరుద్ధా అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయనత్థివిగతాసేవనపచ్చయేహి పచ్చయో. అననన్తరా పన ఉపనిస్సయవసేనేవ పచ్చయో. తణ్హాఉపాదానాది ఫస్సాదీనమ్పి తేసం సహజాతానం, అసహజాతానఞ్చ యథారహం పచ్చయభావో వత్తబ్బో. కోచి పనేత్థ అధిపతివసేన, కోచి కమ్మవసేన, కోచి ఆహారవసేన, కోచి ఇన్ద్రియవసేన, కోచి ఝానవసేన కోచి మగ్గవసేనాపి పచ్చయోతి అయమ్పి విసేసో వేదితబ్బోతి ఇదం **పటిచ్చసముప్పాదముఖేన ఓతరణం.** ఇమినావ నయేన ఆనన్దాదీనమ్పి ఖన్ధాదిముఖేన ఓతరణం విభావేతబ్బం.

తథా సీలం పాణాతిపాతాదీహి విరతిచేతనా, అబ్యాపాదాదిచేతసికధమ్మా చ, పాణాతిపాతాదయో చేతనావ, తేసం, తదుపకారకధమ్మానఞ్చ లజ్జాదయాదీనం సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మాయతనాదీసు సఙ్గహతో పురిమనయేనేవ ఖన్ధాదిముఖేన ఓతరణం విభావేతబ్బం. ఏస నయో ఞాణదిట్ఠివేదనాఅవిజ్జాతణ్హాదిగ్గహణేసుపి. నిస్సరణానుపాదావిముత్తిగ్గహణేసు పన అసఙ్ఖతధాతువసేనపి ధాతుముఖేన ఓతరణం విభావేతబ్బం, తథా "వేదనానం…పే॰… అనుపాదావిముత్తో"తి ఏతేన భగవతో సీలాదయో పఞ్చధమ్మక్ఖన్ధా, సతిపట్ఠానాదయో చ బోధిపక్ఖియధమ్మా పకాసితా హోన్తీతి తంముఖేనపి ఓతరణం వేదితబ్బం. "తదపి ఫస్సపచ్చయా"తి సస్సతాదిపఞ్ఞాపనస్స పచ్చయాధీనవుత్తితాదీపనేన అనిచ్చతాముఖేన ఓతరణం, తథా ఏవంధమ్మతాయ **పటిచ్చసముప్పాదముఖేన ఓతరణం.** అనిచ్చస్స దుక్ఖానత్తభావతో **అప్పణిహితముఖేన, సుఞ్ఞతాముఖేన ఓతరణం.** సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. అయం పటిచ్చసముప్పాదాదిముఖేహి సుత్తత్థస్స ఓతరణలక్ఖణో **ఓతరణహారో** నామ. తథా హి వుత్తం "యో చ పటిచ్చుప్పాదో, ఇన్ద్రియఖన్ధా చ ధాతుఆయతనా"తిఆది (నేత్తి॰ ౪.౧౨).

సోధనహారవణ్ణనా

“మమం వా భిక్ఖవే, పరే అవణ్ణం భాసేయ్యు”న్తి ఆరమ్భో. “ధమ్మస్స వా అవణ్ణం భాసేయ్యుం సఙ్ఘస్స వా అవణ్ణం భాసేయ్యు”న్తి పదసుద్ధి, నో ఆరమ్భసుద్ధి. “తత్ర తుమ్హేహి న ఆఘాతో, న అప్పచ్చయో, న చేతసో అనభిరద్ధి కరణీయా”తి పదసుద్ధి చేవ ఆరమ్భసుద్ధి చ. దుతియనయాదీసుపి ఏసేవ నయో, తథా “అప్పమత్తకం ఖో పనేత”న్తిఆది ఆరమ్భో. “కతమ”న్తిఆది పుచ్ఛా. “పాణాతిపాతం పహాయా”తిఆది పదసుద్ధి, నో ఆరమ్భసుద్ధి. నో చ పుచ్ఛాసుద్ధి. “ఇదం ఖో”తిఆది పుచ్ఛాసుద్ధి చేవ పదసుద్ధి చ, ఆరమ్భసుద్ధి.

తథా “అత్థి భిక్ఖవే”తిఆది ఆరమ్భో. “కతమే చ తే”తిఆది పుచ్ఛా. “సన్తి భిక్ఖవే”తిఆది ఆరమ్భో. “కిమాగమ్మా”తిఆది ఆరమ్భపుచ్ఛా . “యథా సమాహితే”తిఆది పదసుద్ధి, నో ఆరమ్భసుద్ధి, నో చ పుచ్ఛాసుద్ధి. “ఇమే ఖో”తిఆది పదసుద్ధి చేవ పుచ్ఛాసుద్ధి చ ఆరమ్భసుద్ధి చ. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ ఆరమ్భాదయో వేదితబ్బా. అయం పదారమ్భానం సోధితాసోధితభావవిచారణలక్ఖణో **సోధనహారో** నామ, వుత్తమ్పి చ “విస్సజ్జితమ్హి పఞ్హే, గాథాయం పుచ్ఛితాయమారబ్భా”తిఆది (నేత్తి॰ ४.౧౩).

అధిట్ఠానహారవణ్ణనా

“అవణ్ణ”న్తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం. తమవికప్పేత్వా విసేసవచనం “మమం వా”తి. ధమ్మస్స వా సఙ్ఘస్స వాతి పక్ఖేపి ఏస నయో. తథా “సీల”న్తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం. తమవికప్పేత్వా విసేసవచనం “పాణాతిపాతా పటివిరతో”తిఆది. “అఞ్ఞేవ ధమ్మా”తిఆది సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం, తమవికప్పేత్వా విసేసవచనం “తయిదం భిక్ఖవే, తథాగతో పజానాతీ”తిఆది, తథా “పుబ్బన్తకప్పికా”తిఆది సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం. తమవికప్పేత్వా విసేసవచనం “సస్సతవాదా”తిఆది. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ యథాదేసితమేవ సామఞ్ఞవిసేసా నిద్ధారేతబ్బా. అయం సుత్తాగతానం ధమ్మానం అవికప్పనావసేన యథాదేసితమేవ సామఞ్ఞవిసేసనిద్ధారణలక్ఖణో **అధిట్ఠానహారో** నామ, యథాహ “ఏకత్తతాయ ధమ్మా, యేపి చ వేమత్తతాయ నిద్దిట్ఠా”తిఆది (నేత్తి॰ ४.౧४).

పరిక్ఖారహారవణ్ణనా

ఆఘాతాదీనం “అనత్థం మే అచరీ”తిఆదీని (ధ॰ స॰ ౧౨౩౭; విభ॰ ౯౦౯) ఏకూనవీసతి ఆఘాతవత్థూని హేతు. ఆనన్దాదీనం ఆరమ్మణాభినివేసో హేతు. సీలస్స హిరిఓత్తప్పం, అప్పిచ్ఛతాదయో చ హేతు. “గమ్భీరా”తిఆదినా వుత్తధమ్మస్స సబ్బాపి పారమియో హేతు. విసేసేన పఞ్ఞాపారమీ. దిట్ఠీనం అసప్పురిసూపనిస్సయో, అసద్ధమ్మస్సవనం మిచ్ఛాభినివేసేన అయోనిసోమనసికారో చ అవిసేసేన హేతు. విసేసేన పన సస్సతవాదాదీనం అతీతజాతిఅనుస్సరణాది హేతు. వేదనానం అవిజ్జా, తణ్హా, కమ్మాదిఫస్సో చ హేతు. అనుపాదావిముత్తియా అరియమగ్గో హేతు. అఞ్ఞాణస్స అయోనిసోమనసికారో హేతు. తణ్హాయ సంయోజనియేసు అస్సాదానుపస్సనా హేతు. ఫస్సస్స సళాయతనాని హేతు. సళాయతనస్స నామరూపం హేతు . భవనేత్తిసముచ్ఛేదస్స విసుద్ధిభావనా హేతూతి అయం పరిక్ఖారసఙ్ఖాతే హేతుపచ్చయే నిద్ధారేత్వా సంవణ్ణనాలక్ఖణో **పరిక్ఖారహారో** నామ, తేన వుత్తం “యే ధమ్మా యం ధమ్మం, జనయన్తిప్పచ్చయా పరమ్పరతో”తిఆది.

సమారోపనహారవణ్ణనా

ఆఘాతాదీనమకరణీయతావచనేన ఖన్తిసమ్పదా దస్సితా హోతి. “అప్పమత్తకం ఖో పనేత”న్తిఆదినా సోరచ్చసమ్పదా. “అత్థి భిక్ఖవే”తిఆదినా ఞాణసమ్పదా. “అపరామసతో చస్స పచ్చత్తఞ్ఞేవ నిబ్బుతి విదితా”తి, “వేదనానం…పే.… యథాభూతం విదిత్వా అనుపాదావిముత్తో”తి చ ఏతేహి సమాధిసమ్పదాయ సద్ధిం విజ్జావిముత్తివసీభావసమ్పదా దస్సితా. తత్థ ఖన్తిసమ్పదా పటిసఙ్ఖానబలసిద్ధితో సోరచ్చసమ్పదాయ పదట్ఠానం, సోరచ్చసమ్పదా పన అత్థతో సీలమేవ, సీలం సమాధిసమ్పదాయ పదట్ఠానం. సమాధి ఞాణసమ్పదాయ పదట్ఠానన్తి అయం **పదట్ఠానసమారోపనా.**

పాణాతిపాతాదీహి పటివిరతివచనం సీలస్స పరియాయవిభాగదస్సనం. సస్సతవాదాదివిభాగదస్సనం పన దిట్ఠియా పరియాయవచనన్తి అయం **వేవచనసమారోపనా.**

సీలేన వీతిక్కమప్పహానం, తదఙ్గప్పహానం, దుచ్చరితసంకిలేసప్పహానఞ్చ సిజ్ఝతి. సమాధినా పరియుట్ఠానప్పహానం, విక్ఖమ్భనప్పహానం, తణ్హాసంకిలేసప్పహానఞ్చ సిజ్ఝతి. పఞ్ఞాయ దిట్ఠిసంకిలేసప్పహానం, సముచ్ఛేదప్పహానం, అనుసయప్పహానఞ్చ సిజ్ఝతీతి అయం **పహానసమారోపనా.**

సీలాదిధమ్మక్ఖన్ధేహి సమథవిపస్సనాభావనాపారిపూరిం గచ్ఛతి పహానత్తయసిద్ధితోతి అయం **భావనాసమారోపనా.** అయం సుత్తే ఆగతధమ్మానం పదట్ఠానవేవచనపహానభావనాసమారోపనవిచారణలక్ఖణో **సమారోపనహారో** నామ. వుత్తఞ్హేతం “యే ధమ్మా యం మూలా, యే చేకత్థా పకాసితా మునినా”తిఆది, (నేత్తి. ४.౧౬) అయం సోళసహారయోజనా.

సోళసహారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చవిధనయవణ్ణనా

నన్దియావట్టనయవణ్ణనా

ఆఘాతాదీనమకరణవచనేన తణ్హావిజ్జాసఙ్కోచో దస్సితో. సతి హి అత్తత్తనియవత్థూసు సినేహే, సమ్మోహే చ “అనత్థం మే అచరీ”తిఆదినా ఆఘాతో జాయతి, నాసతి. తథా “పాణాతిపాతా పటివిరతో”తిఆదివచనేహి “పచ్చత్తఞ్ఞేవ నిబ్బుతి విదితా, అనుపాదావిముత్తో, ఛన్నం ఫస్సాయతనానం…పే.… యథాభూతం పజానాతీ”తిఆదివచనేహి చ తణ్హావిజ్జానం అచ్చన్తప్పహానం దస్సితం హోతి. తాసం పన పుబ్బన్తకప్పికాదిపదేహి, “అజానతం అపస్సత”న్తిఆదిపదేహి చ సరూపతోపి దస్సితానం తణ్హావిజ్జానం రూపధమ్మా, అరూపధమ్మా చ అధిట్ఠానం. యథాక్కమం సమథో చ విపస్సనా చ పటిపక్ఖో, తేసం పన చేతోవిముత్తి, పఞ్ఞావిముత్తి చ ఫలం. తత్థ తణ్హా సముదయసచ్చం, తణ్హావిజ్జా వా, తదధిట్ఠానభూతా రూపారూపధమ్మా దుక్ఖసచ్చం, తేసమప్పవత్తి నిరోధసచ్చం, నిరోధపజాననా సమథవిపస్సనా మగ్గసచ్చన్తి ఏవం, చతుసచ్చయోజనా వేదితబ్బా.

తణ్హాగ్గహణేన చేత్థ మాయాసాఠేయ్యమానాతిమానమదపమాదపాపిచ్ఛతాపాపమిత్తతాఅహిరికానోత్తప్పాదివసేన సబ్బోపి అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో. తథా అవిజ్జాగ్గహణేనపి విపరీతమనసికారకోధుపనాహమక్ఖపళాసఇస్సామచ్ఛరియసారమ్భ దోవచస్సతా భవదిట్ఠివిభవదిట్ఠాదివసేన. వుత్తవిపరియాయేన పన అమాయాఅసాఠేయ్యాదివసేన, అవిపరీతమనసికారాదివసేన చ సబ్బోపి కుసలపక్ఖో నేతబ్బో. తథా సమథపక్ఖియానం సద్ధిన్ద్రియాదీనం,

విపస్సనాపక్ఖియానఞ్చ అనిచ్చసఞ్ఞాదీనం వసేనాతి అయం తణ్హావిజ్జాహి సంకిలేసపక్ఖం సుత్తత్థం సమథవిపస్సనాహి చ వోదానపక్ఖం చతుసచ్చయోజనముఖేన నయనలక్ఖణస్స **నన్దియావట్టనయస్స భూమి.** వుత్తఞ్హి "తణ్హఞ్చ అవిజ్జమ్పి చ, సమథేన విపస్సనాయ యో నేతీ"తిఆది.

తిపుక్ఖలనయవణ్ణనా

ఆఘాతాదీనమకరణవచనేన అదోససిద్ధి, తథా పాణాతిపాతఫరుసవాచాహి పటివిరతివచనేనాపి. ఆనన్దాదీనమకరణవచనేన పన అలోభసిద్ధి , తథా అబ్రహ్మచరియతో పటివిరతివచనేనాపి. అదిన్నాదానాదీహి పన పటివిరతివచనేన తదుభయసిద్ధి. "తయిదం భిక్ఖవే , తథాగతో పజానాతీ"తిఆదినా అమోహసిద్ధి. ఇతి తీహి అకుసలమూలేహి గహితేహి తప్పటిపక్ఖతో ఆఘాతాదీనమకరణవచనేన చ తీణి కుసలమూలాని సిద్ధానియేవ హోన్తి. తత్థ తీహి అకుసలమూలేహి తివిధదుచ్చరితసంకిలేసమలవిసమాకుసలసఞ్ఞావితక్కపఞ్చాదివసేన సబ్బోపి అకుసలపక్ఖో విత్థారేతబ్బో. తథా తీహి కుసలమూలేహి తివిధసుచరితవోదానసమకుసలసఞ్ఞావితక్కపఞ్ఞాసద్ధమ్మసమాధి-విమోక్ఖముఖవిమోక్ఖాదివసేన సబ్బోపి కుసలపక్ఖో విభావేతబ్బో.

ఏత్థ చాయం సచ్చయోజనా – లోభో **సముదయసచ్చం,** సబ్బాని వా కుసలాకుసలమూలాని, తేహి పన నిబ్బత్తా తేసమధిట్ఠానగోచరభూతా ఉపాదానక్ఖన్ధా **దుక్ఖసచ్చం,** తేసమప్పవత్తి **నిరోధసచ్చం,** నిరోధపజాననా విమోక్ఖాదికా **మగ్గసచ్చన్తి.** అయం అకుసలమూలేహి సంకిలేసపక్ఖం, కుసలమూలేహి చ వోదానపక్ఖం చతుసచ్చయోజనముఖేన నయనలక్ఖణస్స **తిపుక్ఖలనయస్స భూమి.** తథా హి వుత్తం –

> "యో అకుసలే సమూలేహి,
>
> నేతి కుసలే చ కుసలమూలేహీ"తిఆది. (నేత్తి. ౪.౧౮);

సీహవిక్కీళితనయవణ్ణనా

ఆఘాతానన్దాదీనమకరణ-వచనేన సతిసిద్ధి. మిచ్ఛాజీవాపటివిరతివచనేన వీరియసిద్ధి. వీరియేన హి కామబ్యాపాదవిహింసావితక్కే వినోదేతి, వీరియసాధనఞ్చ ఆజీవపారిసుద్ధిసీలన్తి. పాణాతిపాతాదీహి పటివిరతివచనేన సతిసిద్ధి. సతియా హి సావజ్జానవజ్జో దిట్ఠో హోతి. తత్థ చ ఆదీనవానిసంసే సల్లక్ఖేత్వా సావజ్జం పహాయ అనవజ్జం సమాదాయ వత్తతి. తథా హి సా "నియ్యాతనపచ్చుపట్ఠానా"తి వుచ్చతి. "తయిదం భిక్ఖవే, తథాగతో పజానాతీ"తిఆదినా సమాధిపఞ్ఞాసిద్ధి. పఞ్ఞవా హి యథాభూతావబోధో సమాహితో చ యథాభూతం పజానాతీతి.

తథా "నిచ్చో ధువో"తిఆదినా అనిచ్చే "నిచ్చ"న్తి విపల్లాసో, "అరోగో పరం మరణా, ఏకన్తసుఖీ అత్తా, దిట్ఠధమ్మనిబ్బానపత్తో"తి చ ఏవమాదీహి అసుఖే "సుఖ"న్తి విపల్లాసో. "పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితో"తిఆదినా అసుభే "సుభ"న్తి విపల్లాసో. సబ్బేహేవ దిట్ఠిప్పకాసనపదేహి అనత్తని "అత్తా"తి విపల్లాసోతి ఏవమేత్థ చత్తారో విపల్లాసా సిద్ధా హోన్తి, తేసం పటిపక్ఖతో చత్తారి సతిపట్ఠానాని సిద్ధానేవ. తత్థ చతూహి యథావుత్తేహి ఇన్ద్రియేహి చత్తారో పుగ్గలా నిద్దిసితబ్బా. కథం దువిధో హి తణ్హాచరితో ముదిన్ద్రియో తిక్ఖిన్ద్రియోతి, తథా దిట్ఠిచరితోపి. తేసు పఠమో అసుభే "సుభ"న్తి విపల్లత్థదిట్ఠికో సతిబలేన యథాభూతం కాయసభావం సల్లక్ఖేత్వా సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి. దుతియో అసుఖే "సుఖ"న్తి

విపల్లత్థదిట్ఠికో “ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౪; ౬.౫౮) వుత్తేన వీరియసంవరసఙ్ఖాతేన వీరియబలేన తం విపల్లాసం విధమతి. తతియో అనిచ్చే “నిచ్చ”న్తి విపల్లత్థదిట్ఠికో సమాధిబలేన సమాహితభావతో సఙ్ఖారానం ఖణికభావం యథాభూతం పటివిజ్ఝతి. చతుత్థో సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణఘనవిచిత్తత్తా ఫస్సాదిధమ్మపుఞ్జమత్తే అనత్తని “అత్తా”తి విపల్లత్థదిట్ఠికో చతుకోటికసుఞ్ఞతామనసికారేన తం మిచ్ఛాభినివేసం విద్ధంసేతి. చతూహి చేత్థ విపల్లాసేహి చతురాసవోఘయోగగన్థఅగతితణ్హుప్పాదుపాదానసత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితిఅపరిఞ్ఞాదివసేన సబ్బోపి అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో. తథా చతూహి సతిపట్ఠానేహి చతుబ్బిధఝానవిహారాధిట్ఠానసుఖభాగియధమ్మఅప్పమఞ్ఞాసమ్మప్పధానఇద్ధిపాదాదివసేన సబ్బోపి వోదానపక్ఖో నేతబ్బో.

ఏత్థ చాయం సచ్చయోజనా – సుభసఞ్ఞాసుఖసఞ్ఞాహి, చతూహిపి వా విపల్లాసేహి **సముదయసచ్చం,** తేసమధిట్ఠానారమ్మణభూతా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా **దుక్ఖసచ్చం,** తేసమప్పవత్తి **నిరోధసచ్చం,** నిరోధపజాననా సతిపట్ఠానాదికా **మగ్గసచ్చ**న్తి. అయం విపల్లాసేహి సంకిలేసపక్ఖం, సద్ధిన్ద్రియాదీహి వోదానపక్ఖం చతుసచ్చయోజనముఖేన నయనలక్ఖణస్స **సీహవిక్కీళితనయస్స భూమి,** యథాహ “యో నేతి విపల్లాసేహి, కిలేసే ఇన్ద్రియేహి సద్ధమ్మే”తిఆది (నేత్తి॰ ౪.౧౯).

దిసాలోచనఅఙ్కుసనయద్వయవణ్ణనా

ఇతి తిణ్ణం అత్థనయానం సిద్ధియా వోహారనయద్వయమ్పి సిద్ధమేవ హోతి. తథా హి అత్థనయత్తయదిసాభూతధమ్మానం సమాలోచనమేవ **దిసాలోచననయో.** తేసం సమానయనమేవ **అఙ్కుసనయో.** తస్మా యథావుత్తనయేన అత్థనయానం దిసాభూతధమ్మసమాలోకననయనవసేన తమ్పి నయద్వయం యోజేతబ్బన్తి, తేన వుత్తం “వేయ్యాకరణేసు హి యే, కుసలాకుసలా”తిఆది (నేత్తి॰ ౪.౨౦). అయం పఞ్చనయయోజనా.

పఞ్చవిధనయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సాసనపట్ఠానవణ్ణనా

ఇదం పన సుత్తం సోళసవిధే సాసనపట్ఠానే సంకిలేసవాసనాసేక్ఖభాగియం తణ్హాదిట్ఠాదిసంకిలేసానం సీలాదిపుఞ్ఞకిరియస్స, అసేక్ఖసీలాదిక్ఖన్ధస్స చ విభత్తత్తా, సంకిలేసవాసనానిబ్బేధాసేక్ఖభాగియమేవ వా యథావుత్తత్థానం సేక్ఖసీలక్ఖన్ధాదికస్స చ విభత్తత్తా. అట్ఠవీసతివిధే పన సాసనపట్ఠానే లోకియలోకుత్తరం సత్తధమ్మాధిట్ఠానం ఞాణఞేయ్యం దస్సనభావనం సకవచనపరవచనం విస్సజ్జనీయావిస్సజ్జనీయం కమ్మవిపాకం కుసలాకుసలం అనుఞ్ఞాతపటిక్ఖిత్తం థవో చ లోకియలోకుత్తరాదీనమత్థానం ఇధ విభత్తత్తాతి. అయం సాసనపట్ఠానయోజనా.

పకరణనయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ అజ్జవమద్దవసోరచ్చసద్ధాసతిధితిబుద్ధిఖన్తివీరియాదిధమ్మసమఙ్గినా సాట్ఠకథే పిటకత్తయే అసఙ్గాసంహీరవిసారదఞాణచారినా అనేకప్పభేదసకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహినా మహాగణినా

మహావేయ్యాకరణేన **ఞాణాభివంసధమ్మసేనాపతి**నామథేరేన మహాధమ్మరాజాధిరాజగరునా కతాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా బ్రహ్మజాలసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థవిభావనా.

బ్రహ్మజాలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమో భాగో నిట్ఠితో.